

શ્રી

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી. શામજી વેલજી વીરાણી

અને

શ્રી. કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ

૬, દિવાનપરા, રાજકોટ

તરફથી ભેટ.

અનુક્રમણિકા

*

પક્તર કિંમત
રૂા. ૪–૨૦

અર્ધી કિંમત
રૂા ૨–૧૦

પ્રથમ આવૃત્તિ
વીર સંવત ૨૪૯૧
વિક્રમ સંવત ૨૦૨૧
પ્રત– ૧૦૦૦ એક હજાર

મુદ્રક ☐ મુદ્રણસ્થાન :
જયંતીલાલ દેવચંદ મહેતા
જ ય ભા ર ત પ્રેસ,
[illegible] પાસે : રાજકોટ.

મહાનુભાવો

નીચેના ધર્મકરણી કરવામાં ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકો અને ઉપકરણો પડતર કિંમત કરતાં અર્ધી કિંમતે આપવામાં આવે છે તો જેઓને જરૂરત હોય તેમણે નીચે બતાવેલ સ્થળેથી મેળવી લેવા અગર પોસ્ટથી મંગાવી લેવા (પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ થશે)

વિગત	પડતર કિંમત	અર્ધી કિંમત
શ્રી જૈન તત્ત્વપ્રકાશ	૬-૦૦	૩-૦૦
સમ્યગ્દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૪-૦૦	૨-૦૦
મહામંત્ર આરાધના, શ્રુતજ્ઞાન-પ્રશ્નોત્તરી અને તત્ત્વ સંગ્રહ	૪-૦૦	૨-૦૦
શ્રી ધર્મધ્યાન અને સજઝાયમાળા	૪-૦૦	૨-૦૦
શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર	૪-૨૦	૨-૧૦
શ્રી આચારાંગ સૂત્રમ્	૩-૭૫	૧-૮૭
શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર	૩-૫૦	૧-૭૫
શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહ	૩-૦૦	૧-૫૦
શ્રી દંડકાવ બોધ ગ્રંથ	૩-૦૦	૧-૫૦
અતિમુક્ત બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું જીવનચરિત્ર-ગુજરાતી અથવા હિન્દી	૨-૫૦	૧-૨૫
શ્રી સિદ્ધિના સોપાન	૧-૫૦	૦-૭૫
શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર	૦-૫૦	૦-૨૫
ભાવના શતક તથા કર્મ અને આત્માનો સંયોગ	૦-૫૦	૦-૨૫
શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર	૦-૪૨	૦-૨૧
શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૦-૧૦	૦-૦૫
ગુચ્છા ઉનના	૪-૨૫	૨-૧૨
કટાસણું ઉનનુ	૪-૨૫	૨-૧૨
માળા (નવકારવાળી) સુખડની	૧-૦૦	૦-૫૦
પુસ્તકો મુકવા માટે લાકડાના સાપડા	૧-૦૦	૦-૫૦

· સ્થળ ·
દિવાન પરા શેરી નં ૬
રાજકોટ.

શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી અને
શ્રી કડવીબાઇ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ.

સ્વર્ગસ્થોની તિથિઓ,

પૂ. પિતાશ્રી,

શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી

[સં. ૨૦૦૨ મહા વદ ૧૨, તા. ૨૮-૨-૪૬]

❁

પૂ. માતુશ્રી,

શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી

[સં. ૨૦૧૦ ભાદરવા શુદ ૧૪, તા. ૧૧-૯-૫૪]

❁

બા. બ્ર. વિનોદમુનિશ્રી,

[સં. ૨૦૧૩ શ્રાવણ શુદ ૧૨ તા. ૭-૮-૫૭]

❁

ઉપરોક્ત તિથિઓએ

કુટુંબીજનો તથા સ્નેહીઓ

પોતાના આત્માની ઉન્નતિને માટે ભવ્યાત્માઓના જીવનમાંથી અનુકરણીય વ્રત-નિયમ જેવાં કે સામાયિક પ્રતિક્રમણ સંવર, ચોવિહાર, ઉપવાસ, એકાસણું આયંબિલ, ઉણોદરી આદિ તપ પોતાના ભાવ પ્રમાણે કરી તેઓની વાસ્તવિક જીવન-સ્મૃતિ પોતાના જીવનમાં ઉતારે.

એવી નમ્ર વિનંતી.

'આપણી જાગૃતિ એ જ એમની સ્મૃતિ બને"

આત્મબંધુ

સમર્પણ પત્રિ

"असंखयं जीविय मा पमायए"

પોતાના હૃદયની ચિરતન પ્રકાશતી

ધર્મ જ્ઞાન-જ્યોતે

અમારા જીવનમા પણ ધર્મના તેજ પાથરનાર

સ્વ. પૂ. પિતાશ્રી

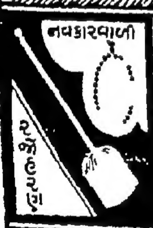
શામજી વેલજી વીરાણી

તેમજ

સ્વ. પૂ. માતુશ્રી

કડવીબાઇ વીરાણી

અને

જન્મથીજ ધર્મના રંગે રંગાએલા

સ્વ. બા. બ્ર. **વિનોદ મુનિશ્રી** નેં

શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર સમર્પણ

લિ. દુલભજી શામજી વીરાણી

ના વંદન

નિવેદન

" असंखयं जीविय मा पमायए "

સ્વર્ગસ્થ બા બ્ર. વિનોદમુનિજી આગમોક્ત જિનવાણીના પરમ ભક્ત હતા જિનાગમવચનો પર એમની અગાધ શ્રદ્ધા હતી અને 'असंखयं जीविय मा पमायए' (જીવન તૂટયું સધાતું નથી માટે ક્ષણ માત્રનો પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઇએ) આ તેમનું ધ્યેય હતું.

વીતરાગની વાણીનો વિશેષ પ્રચાર કેમ થાય એની એમના હૃદયમા ઘણી જ ધગશ હતી. વીતરાગનાં વચનોનુ શ્રદ્ધાન્ કરીને એમણે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી. એમની દીક્ષા સસ્કાર વિધિમાં અમે નિમિત્ત ન થઈ શકયા, એ અમારી કમનસીબી છે વીતરાગ વાણીના પ્રચારની એમની જે ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા હતી તે સદ્ભાવનાની પૂર્તિરૂપે વીતરાગવાણીમાંથી જે ઉત્તમ જ્ઞાન કે જે નિત્ય શ્રાવક-જીવનમાં ઉપયોગી થઈ શકે તેવા સાહિત્યનુ પ્રકાશન કરીને અમુક અશે એ દુખને હળવું કરવા અમારા ચિત્તને શાન્ત્વન આપવાનો સ્વલ્પ પ્રયત્ન કરી આ ગ્રંથ સ્વર્ગસ્થ બા બ્ર શ્રી વિનોદમુનિજીને શ્રદ્ધાંજલિરૂપે અર્પણ કરીએ છીએ.

સ્વર્ગસ્થ મુનિશ્રી નિર્વાણ પામ્યા પછી તેમના સ્વર્ગારોહણનુ જે નિમિત્ત સરજાયુ, તેનુ વર્ણન તથા તેમના આદર્શ જીવનનો વૃતાંત સક્ષિપ્તમાં આ ગ્રથમા આપેલ છે તેમ જ તેમના અનુપમ જીવનને આવરી લેતો ગ્રથ ગુજરાતી તથા હિન્દી ભાષામા જુદા જુદા ગ્રંથ રૂપે પ્રકાશન થએલ છે " શ્રી સૂત્ર કૃતાગ સૂત્ર " નામનો

ગ્રંથ અમો શ્રી જૈન ધર્મપ્રેમી મુમુક્ષુઓ સમક્ષ મૂકીએ છીએ જેમાં શબ્દાર્થ તથા ભાવાર્થ સરળ રીતે છાપેલ છે

પૂ શ્રી ઠાકરસીભાઈ કરસનજી શાહે શ્રી સુત્રકૃતાંગ સુત્ર તૈયાર કરી આપ્યુ અને અમોને છાપવાની મંજુરી આપી છે તે બદલ તેઓશ્રીનો આભાર માનીએ છીએ

આવા ગ્રંથો સસ્તી કિંમતે મળી શકે તો તેનો લાભ સૌ કોઈ વધારે પ્રમાણમાં લીએ અને જૈન જ્ઞાનનો પ્રચાર વધે એ કારણને અંગે અને અમારા સ્વ. પૂ પિતાશ્રીની જે ખરા અંતઃકરણની ધગશ અને આકાંક્ષા હતી તેમ જ તેઓશ્રીની સૂચના હતી તે પ્રમાણે આજે આ ગ્રંથ ' શ્રી સુત્રકૃતાંગ સુત્ર " તેમ જ, શ્રી આચારાંગ સુત્રમ્ પ્રથમ સ્કંધ, શ્રી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ, શ્રી સમ્યગ્દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન, મહામંત્ર આરાધના શ્રુતજ્ઞાન પ્રશ્નોત્તરી અને તત્ત્વ સંગ્રહ, શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર, શ્રી બૃહદ જૈન થોક સંગ્રહ શ્રી હડકાવ બોધ ગ્રંથ, શ્રી ધર્મધ્યાન અને સજ્ઝાય માળા અતિમુક્ત બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું જીવન ચરિત્ર (ગુજરાતી) તથા (હિન્દી), શ્રી સિદ્ધિનાં સોપાન, શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર, ભાવના શતક તથા કર્મ અને આત્માનો સંયોગ, શ્રી પ્રતિક્રમણ સુત્ર, શ્રી સામાયિક સુત્ર જેવાં ધાર્મિક ગ્રંથો અને ધાર્મિક ઉપકરણો પડતર કિંમત કરતાં અર્ધી કિંમતે આપીને તેઓશ્રીની ઈચ્છા અને ભાવનાને માન આપ્યાનો અમોને સંપૂર્ણ આનંદ થાય છે તે સાથે આ ગ્રંથની પ્રથમ આવૃત્તિ જૈનધર્મપ્રેમી સમાજ સમક્ષ સાદર રજુ કરવાના અમને પ્રાપ્ત થયેલા શુભ અવસર બદલ અમારી જાતને કૃતકૃત્ય માનીએ છીએ.

લિ આત્મબંધુ

દુર્લભજી શામજી વીરાણી

સ્વ. ધર્માનુરાગી પૂજ્ય

શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી

પ્રસ્તાવના

સર્વજ્ઞ—જિનેશ્વરદેવ પ્રરૂપિત જૈનાગમ સૂત્ર સાગરમાં બીજું અંગસૂત્ર શ્રી સૂત્ર કૃતાંગ (સૂયગડાંગ) સૂત્રનું પણ ઉચ્ચ સ્થાન છે. દર્શનશાસ્ત્રના વિકાસમાં તેનો મહત્ત્વપૂર્ણ ફાળો છે. તેમાં વસ્તુતત્ત્વનું નિરૂપણ ઘણી સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. મુમુક્ષુજીવ માટે આ આગમ પરમ ઉપયોગી છે.

આ આગમમાં બે શ્રુતસ્કન્ધ છે. પહેલામાં ૧૬ અને બીજા શ્રુતસ્કન્ધમાં ૭ અધ્યયનો છે. તેમાં મુખ્યત્વે ભગવાન મહાવીરના સમયમાં પ્રચલિત ૩૬૩ મતવાદીઓની ચર્ચા, અજ્ઞાનથી બંધાયેલા કર્મોનો નાશ કરવાનો ઉપાય, ભિક્ષુ જીવનમાં પડતા પરિસહો, સાધુએ કઈ કઈ બાબતોથી અલગ રહેવું, સમાધિનું વર્ણન, સાધુ માટે શું કર્તવ્ય—શું અકર્તવ્ય, મોક્ષમાર્ગ, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કેમ થાય અને સાચા સાધુ કેવા હોય વિ. બાબતોનું સચોટ નિરૂપણ હોઈ સાધક આત્માને આનું પઠન પાઠન અને મનન પણ માર્ગદર્શક અને મોક્ષમાર્ગમાં આલંબન થઈ શકે તેવું છે.

એવા આ જ્ઞાનના મહાસાગર સૂત્રના મૂળપાઠ—શબ્દાર્થ અને ભાવાર્થ સાથે તૈયાર કરવાની અને સમાજને ઉપયોગી થવાની મારા જેવા સંસ્કૃત—પ્રાકૃત વ્યાકરણના બિન અભ્યાસી—અલ્પજ્ઞને ઇચ્છા અને ભાવના થઈ અને તે કાર્યરૂપમાં પરિણમી, તેમાં હું કોઈ અદૃશ્ય શક્તિના અનંત સામર્થ્યની પ્રેરણા જ કામ કરી રહી હોય એમ માનું છું—નિહાળું છું.

આ પૂર્વે મારા હાથે આચારાંગસૂત્ર ગુજરાતી ભાષાંતરમાં તૈયાર થયેલ જેના અગાઉથી જ ઘણા ઓર્ડરો થયા તે જ સમાજની જ્ઞાન જિજ્ઞાસા અને આગમભક્તિની સાક્ષી આપે છે. તે સૂત્ર રાજકોટના શ્રી દુર્લભજીભાઈ વીરાણીને બતાવતાં તેઓએ ઘણું ખૂબ મને બીજા સૂત્રોનું ભાષાંતર કરવા ઉત્સાહિત કર્યો અને કહ્યું જે સમાજને ઉપયોગી થાય તે રીતે સંક્ષેપમાં જો બત્રીસે સૂત્રોનું ભાષાંતર કરી આપશો તો હું તે છપાવવાની ઇચ્છા રાખું છું. આથી મારો ઉત્સાહ દ્વિગુણિત થયો અને આ સાહસ કરેલ છે.

સમાજને ઉપયોગી થવા આ મારો પ્રયાસ એકાંત નિર્જરા હેતુનો છે.

ચતુર્વિધ સંઘ આ આગમના વાંચનથી અનંતકાળે પ્રાપ્ય એવો દુર્લભ મનુષ્યભવ સાર્થક કરી અને તેનાથીયે દુર્લભ એવા સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિપૂર્વક સંયમ ચારિત્રની આરાધના કરી અનંત સુખ અને શાંતિને વરો એવી પ્રભુ પ્રાર્થના.

થાનગઢ

સંઘ સેવક
કાકરસી કરસનજી શાહ

આગામી ભવિષ્યના ભવના આયુષ્ય બાંધવાના કારણો

આયુષ્યના ચાર પ્રકાર દેવઆયુષ્ય, મનુષ્યઆયુષ્ય, તિર્યંચઆયુષ્ય નરક આયુષ્ય જીવો ગત ભવમાંથી આયુષ્યના બંધ સાથે પ્રારબ્ધ બાંધીને નવો જન્મ ધારણ કરે છે શુભાશુભ પ્રારબ્ધ પ્રમાણે વર્તમાન ભવમાં સુખ દુઃખ, પ્રતિકૂળતા, અનુકૂળતા, ધનસંપતિ, સ્વજનો વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. ભવિષ્યનુ પ્રારબ્ધ કેવું બાંધવું તે સન્ની પંચેન્દ્રિય જીવની સ્વતંત્રતા છે. વર્તમાન ભવમાં શુભ કર્તવ્યથી શુદ્ધ વિચારોથી શુભગતિ અને સુખના સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે અશુભ કર્તવ્યથી અશુભ વિચારોથી અશુભ ગતિ અને દુઃખના સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે

દેવનું આયુષ્ય બાંધવાના કારણો

અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, અપરિગ્રહથી દાન દેવાથી, તપસ્યા કરવાથી, અકામનિર્જરાથી શીત, તાપ, ક્ષુધા, તૃષાના કષ્ટો સમભાવે સહન કરવાથી, શુભ કાર્ય અને શુભ અધ્યવસાયોથી દેવપણું પામે

મનુષ્ય આયુષ્ય બાંધવાના કારણો

અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, દાન દેવું વગેરે શુભ કર્તવ્યથી, વિનય કરવાથી સરળતાથી (માયાકપટ મૃષાવાદ રહિત ભાવથી) શુભ અધ્યવસાયોથી મનુષ્યપણાને પામે

તિર્યંચ આયુષ્ય બાંધવાના કારણો

જીવોની હિંસા કરવાથી, જુઠુ બોલવાથી, ચોરી કરવાથી, પરસ્ત્રી સેવનથી, તીવ્ર ક્રોધ કરવાથી, અભિમાનથી, માયા કપટથી, લોકોને છેતરવાથી, ઝેરવેર કરવાથી, અશુભ અધ્યવસાયોથી, જીવ મૃત્યુ પછીના ભવમાં પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, કીડા, પોરા, કુંથવા, કીડી, મકોડા, વીંછી, પતંગીયા, ભમરા, કુતરા, બીલાડા, વાઘ, સિંહ, મોર, પારેવા, ગાય, ભેંશ આદિ પશુ પંખી જલચર, સ્થળચર, ઉરપર, ભુજપર, ખેચર આદિ તિર્યંચગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે

નરક આયુષ્ય બાંધવાના કારણો

પંચેન્દ્રિય જીવોની હિંસા કરવાથી, દારૂ માંસના ખોરાક ખાવાથી, મહા આરંભના કાર્યથી, અતિપરિગ્રહ સંચય કરવાના મમત્વથી, પરસ્ત્રી સેવનથી, અતિતીવ્રક્રોધ, માન, માયા અને લોભ (અનંતાનુબંધીના કષાયો)થી જીવો મૃત્યુ પછીના ભવે નરકગતિમાં નારકી પણે ઉત્પન્ન થાય છે જ્યાં અસીમ દુઃખો ભોગવવાં પડે છે જાણી આત્માર્થી જીવોએ અશુભ કાર્યોથી દૂર રહેવુ.

"આચાર્ય દેવો ભવ"

મારા પરમ ઉપકારી, ધર્મહેતુભૂત

પરમ પૂજ્ય શાસન ભૂષણ

મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ બાલબ્રહ્મચારી પંડિતરત્ન,

મહા પ્રભાવશાળી પ્રખર તત્ત્વજ્ઞાની ઓજસ્વી

મહાન આત્મા,

મુનિશ્રી માણુલાલજી સ્વામીને

મારા અંતઃકરણના શુદ્ધ ભાવથી

કોટિ કોટિ વંદન હોજો.

ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!!

ગુણાનુરાગી,

દુર્લભજી શામજી વીરાણી.

બા. બ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું સાક્ષસ જીવન ચરિત્ર

*

આ પુસ્તક બા. બ્ર શ્રી વિનોદમુનિના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે તેથી તેમના જીવન ચરિત્રના પુસ્તકમાંથી અહીં સંક્ષિપ્તમા તેઓશ્રીનુ જીવન વૃતાત છાપવામાં આવેલ છે અને તેમને આ ગ્રંથ અર્પણ કરવામાં આવે છે

આ પરમ વૈરાગી પુરુષનો જન્મ, વિક્રમ સવત ૧૯૯૨ માં પોર્ટસુદાન (આફ્રિકા) માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનુ નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્યવાન માતુશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી, બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે બેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમા આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા

પૂર્વ ભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનુ લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગભાવ તરફ વધારે હોવા છતા તેઓશ્રીએ નોન-મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યાવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા બતાવેલી

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જીયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વિઝર્લેન્ડ, તેમ જ ઇટાલી, ઇજીપ્સ વગેરે દેશોમા પ્રવાસ કરેલ સા ૨૦૦૯ ના વૈશાખ માસ, સને ૧૯૫૩ માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા. કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, પરદેશ ફરવા છતા પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં

ઉગતી આવતી યુવાનીમા તેઓશ્રીએ દુનીઆના રમણીય સ્થળો જેવા કે કાશ્મીર, ઇજીપ્ત અને યુરોપના સુદર સ્થળોની

મુલાકાત લીધી હોવા છતાંએ તેઓને રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં એ એના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારનો રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત વતન પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજીના દર્શન કરવા ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વૈરાગ્યમાં જ મન લાગ્યું હુંડા ચોવીસીના પાંચમા આરાનું વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને કંઈક ક્ષોભ થતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાગ ભાવમાં સ્થિર રહેતા દેશ પરદેશમાં પણ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, ચોવિહાર આદિ પચ્ચક્ખાણ તેઓ ચૂકતા નહીં ઊંચી કોટિની શૈયાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક ચેતરજી, એક ઓસીંકુ અને ઓઢવા માટે એક ચાદર ફક્ત વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ શયન કરતા અને પહેરવા માટે એક ખાદીનો લેંઘો અને ઝભ્ભો વાપરતા. કોઈ વખતે ઠંડીને પહેરતાં બહુ ઠંડી હોય તેવા વખતે સારો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને મુહપત્તિ, પાથરણું, રજોહરણ અને બે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા સંડાસમાં નહીં પણ જંગલમાં એકાંત જગ્યામાં ઘણું ભાગે શરીરની અશુચિ દૂર કરવા જતા હાલતાં, ચાલતાં, સંડાસ અને પેશાબ સંબંધીમાં જીવદયાની બરાબર જતના કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસાત્મક જૈન ધર્મનું સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને જલદી દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને એમ જ કહેતા કે જીંદગીનો કોઈ ભરોસો નથી "સમયં ગોયમ મા પમાયએ" આયુષ્ય તૂટતાં વાર લાગતી નથી, તૂટેલું સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ

ગોંડલ સંપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ. મુનિવરો અને પૂ. મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સંપ્રદાયના પૂ. આચાર્યશ્રી માણેકચંદજી મહારાજ

અને દરિયાપુરી સંપ્રદાયના ભાયચંદજી મહારાજ, શ્રમણ સંઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ સાધ્વીઓના ઉપદેશનો તેમણે લાભ લીધેલ મુંબઇમા સા. ૨૦૧૧ની સાલમાં શ્રી ધર્મસિંહજી સંપ્રદાયના શ્રી લાલચંદજી મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદજી મહારાજ પોતે, સંસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બલકે આખા કુટુંબે સંયમ અંગીકાર કરેલ, તે જાણી તેમને અદ્ભુત ત્યાગ ભાવના પ્રગટ થઇ કે જે કદી ક્ષય પામી નહી.

આ પહેલા તેઓ જ્યારે માતા–પિતાની સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચંદજી મહારાજનાં દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઇ તે પણ મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર પૂજ્ય શ્રી લાલચંદજી મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા એ હતી આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઇને વખતો વખત તેઓ માતા–પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો જે 'હજુ વાર છે. સમય પાકવા દીઓ. જ્ઞાન અભ્યાસ વધારો'

સાં ૨૦૧૨ના અષાડ શુદી ૧૫થી શ્રી વિનોદકુમારે આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમ્યાન ખાસ નિયમીત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો તેની સાથે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબીક, દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે આપણે બનેએ દીક્ષા લેવી પહેલા વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઇએ દીક્ષા લેવી શ્રી જસરાજભાઇની દીક્ષા તિથિ પૂ પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સા ૨૦૧૩ના જેઠ શુદ ૫ને સોમવારે માંગરોલ મુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઇ, વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા શ્રી વિનોદકુમારે

શ્રી જયરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બજાવી, મોમ્બાસા રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની એકને એક વાણી સાંભળીને તેમના મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા લેવા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢ્યો

પૂજ્ય શ્રી લાલચંદજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઈમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ કોઈ વખત પત્ર વહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે જણાવેલ હતું જે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ, ખીચન, પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ મુનિરાજ દીક્ષા આપશે નહિ અને સ્વયમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણા વિઘ્ન થશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં ચાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું"

તા. ૨૪-૫-૫૭ ના ૨૦૧૩ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્ર વારના રોજ સાંજના માતુશ્રી સાથે છેલ્લું જમણ કર્યું ભોજન કરી, માતુશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને જાણ કર્યા વગર દીક્ષાનાં વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિ અને મોહક ધર્મભાવનો ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી માલુમ પડ્યું કે તા. ૨૪-૫-૫૭ના રોજ રાત્રે આઠ વાગ્યે ઘેરથી નીકળી રાજકોટ જંક્શને જોધપુરની ટિકિટ લીધી. તા. ૨૫-૫-૫૭ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં અડધો કલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન બાથમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાકીના કઢાવી નાખ્યા અને ગાડીમાં બેસી ગયા, મારવાડ જંક્શન તથા જોધપુર જંક્શન થઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ની સવારે ૭॥ વાગ્યે ફલોદી પહોંચ્યા ત્યાંથી પગે

સ્વ ધર્માનુરાગી પૂજ્ય

માતુશ્રી શ્રી કડવીબાઇ વીરાણી

ચાલીને ખીચન ઉપાશ્રયમાં પહોંચ્યા અને ઉપાશ્રયમાં બિરાજતા મુનિવરોનાં દર્શન કર્યા. વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા પુછી, બહાર નીકળ્યા અને પોતાનાં સામાયિકનાં કપડાં પહેર્યાં અને પછી પૂજ્ય શ્રી સંતોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં "જાવ નિયમ પજ્જુ-વાસામિ દુવિહં તિવિહેણં" ના બદલે "જાવ જીવ પજ્જુવાસામિ તિવિહ તિવિહેણું" બોલ્યા. તે શ્રી લાલચંદજી મહારાજે સાંભળ્યુ અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યું કે "વિનોદકુમાર! તમે આ શું કરો છો, તેનો જવાબ આપવાને બદલે "અપ્પાણું વોસિરામિ" બોલી પાઠ પુરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી બોલ્યા કે "સાહેબ! એતો બની ચૂકયું અને મેં સ્વયમેવ દીક્ષા લઇ લીધી, તે બરાબર જ છે અને તેમાં કાંઈ ફેરફાર થઇ શકે તેમ નથી. આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કોઇ પણ પ્રકારની આજ્ઞાં હોય તો ફરમાવો.

તે જ દિવસે બપોરના મુનિશ્રી સમર્થલાલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે "તમે એક સારા ખાનદાન કુટુંબના વ્યક્તિ છો તમારી આ દીક્ષા અંગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા-પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સંમતિ છે કે રજોહરણની ડાંડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમો શ્રાવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઇ શકો, એમ ત્રણવાર પુજ્ય "મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એક જ ઉત્તર આપેલો કે "જે થયુ તે થયુ હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો."

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમર્થમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી ખીચનનો ચતુર્વિધ સઘ વિચારમા પડી ગયો અને મુનિશ્રીઓ પર સંસારીઓનો કોઈપણ પ્રકારનો નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે શ્રી વિનોદમુનિને જણાવવામા આવ્યું કે "અમારી સલામતી માટે તમારે જાહેર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે"

ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રી સંઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું તેનો સાર નીચે મુજબ છે :—

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે તેમ ન હતુ અને "અસંખયં જીવિય મા પમાયએ" ને આધારે એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વંચિત રહી શકું તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબ-વગેરેએ મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી કરવાનું કહેલ પરંતુ મને સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંત ભગવંતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ મારા ગુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવ્રજ્યાનો પાઠ ભણીને, મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી છે સમાજને એવો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક જુસ્સાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃતાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય-જીવનનું ખરું કર્તવ્ય મોક્ષફળ આપનારી દીક્ષા જ છે

છેવટ સુધી મે મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉડાવી દીધી અને અનંત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કઠક ભાષામાં પણ કહી શકતો નહીં અને બીજી બાજુથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે મારે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી તેથી મે વિચારીને આ પગલું ભર્યું છે અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ તથાસ્તુ"

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખબર પડી કે વિનોદકુમાર કેમ દેખાતા નથી એટલે તપાસ કરવા માંડી ગામમાં ક્યાય પત્તો ન લાગ્યો. એટલે બહારગામ તારો કર્યા ક્યાયથી પણ

સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં આમ વિમાસણના પરિણામે પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની એક વાતની યાદી આવી તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે "બાપુજી! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુર્માસ ખીચન (રાજસ્થાન) જાઉં કારણ કે ખીચનમા પૂ ગુરુમહારાજ શ્રી સમર્થમલજી મુનિ કે જેઓ સિદ્ધાત વિશારદ છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે, તેઓ ત્યા બિરાજમાન છે કે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ. શ્રી લાલચદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યા તેમની પાસે જવાની છે

આ વાતચીતનુ સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં પૂર્ણચંદ્રજી દકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી પંડિતજીનુ પણ આ વાતને સમર્થન મળ્યું તેઓશ્રીએ જણાવ્યુ કે "થોડા સમય પૂર્વે શ્રી વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યુ હતુ કે, ખીચનમા કેવા પ્રકારની સગવડ છે?" આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો બન્નેનો આ પ્રમાણે એકમત થતા પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી. તા. ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માલુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર, તાર કર્યો

તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આવ્યો કે શ્રી વિનોદભાઇએ ખીચનમા સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુર શ્રી એમ પી સાહેબ, શ્રી કેશવલાલભાઇ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદજી દક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઇ તા ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફલોદી સ્ટેશને પહોચ્યા બેલગાડીમા તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યા સ્થિવર મુનિશ્રી શીરેમલજી મહારાજ તથા પૂજ્ય પંડિત રત્ન, શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વીજી મહારાજ શ્રી લાલચદજી મહારાજ આદિ

ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલ સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે "મેં તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે, તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમો અમારા વીશાશ્રી કુટુંબના હિતેષી છો અને જો સાચા હિતેષી હો તો મારા પૂ. બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડિઆની અંદર અપાવી દીઓ, એટલું જ નહીં પણ "સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી" ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ હોય જ અને છે કે, મારી દીક્ષા, તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સદ્ગતિને સાધે. અર્થાત મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી 'વિનોદકુમાર'ને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાંપડી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ની રાત્રિના રવાના થઈ તા ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીષહરૂપ સેવનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યા.

એક વખતમાં ફલોદીના શ્રી સંઘે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજને ફલોદીમાં ચોમાસું કરવાની વિનતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઢ શુદ ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિહાર કરી ફલોદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી આઠ મહિનાને આંતરે, ફલોદી ચોમાસા દરમ્યાન, શ્રી વિનોદમુનિને હાજતે જવાની શંકા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે તેમના ગુરૂએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે જરાવાર રોકાઈ જાઓ એટલે શ્રી વિનોદમુનિએ રજોહરણ વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં

જણાવ્યું કે મને હાજત બહુ લાગી છે તેથી જાઉં છું, જલદી પાછો ફરીશ કાળની ગહન ગતિને દુઃખદ રચના રચવી હતી આજે જ હાજતે એકલા જવાનો બનાવ હતો હંમેશાં તો બધા સાધુઓ સાથે મળીને દિશાએ જતા

હાજતથી મોકળા થઇ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઇન ઉપર બે ગાયો આવી રહી હતી બીજી બાજુથી ટ્રેઇન પણ આવી રહી હતી તેની વ્હીસલ વાગતાં છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિનુ હૃદય થરથરી ઊઠયું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમા સ્થાન લીધું હાથમાં રજોહરણ લઇ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા ગાયોને તો બચાવી જ લીધી, પરતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત રજોહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારો હતો, તે રેલ્વે લાઇન ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામાં જડવાદને સિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જીનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનુ બલિદાન આપ્યું. અરિહંત ...અરિહંત....એવા શબ્દો મુખમાથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડયું રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડયો અને થોડા જ વખતમા પ્રાણાત થઇ ગયો બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામા મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યાં અંતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરાપર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી

હમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફલોદીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્વે લાઇન હતી આ લાઇન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસગ બને છે

ફલોદી સઘે આ દુર્ઘટનાના ખબર રાજકોટ ટેલીફોનથી આપ્યા જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો, તે વખતે પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતુશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમા બેઠા હતા માત્ર

ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલ સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “ મેં તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે, તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમો અમારા વીશાળી કુટુંબના હિતેષી છો અને જો સાચા હિતેષી હો તો મારા પૂ બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડીઆની અંદર અપાવી દીઓ, એટલું જ નહીં પણ “ સવિ જીવ કરું શાસન રસી ” ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ હોય જ અને છે કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સહૃમતિને સાધે. અર્થાત મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદકુમાર'ને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાંપડી અને તા ૩૧-૫-૫૭ની શનિના રવાના થઈ તા ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીવર્તરૂપ ચિત્રનો અનુભવ કરી શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ બાતથી વાકેફ કર્યા

થોડા વખતમાં ફલોદીના શ્રી સંઘે પૂ શ્રી લાલચંદજી મહારાજને ફલોદીમાં ચોમાસું કરવાની વિનતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઢ શુદ ૧૩ ના રોજ બીચનથી વિહાર કરી ફલોદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી અઢી મહિનાને આંતરે, ફલોદી ચોમાસા દરમ્યાન, શ્રી વિનોદમુનિને હાજતે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે જરાવાર થોભી જાઓ એટલે શ્રી વિનોદમુનિએ રજોહરણ વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતા

સાંસારિક પ્રચૂર વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દષ્ટિગોચર થતી ન હતી, પરંતુ તેઓ વીતરાગવાણીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તલ્લીન દેખાતા હતા ખાસ પરિચયના અભાવે પણ તેમની વૈરાગ્ય ધારાથી તેમની ધર્માનુરાગીતા તથા જીવનાચર્યાથી કઠિન કાર્ય કરવામાં પણ ગભરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી

હવે,

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે

પ્ર ૧ તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તરઃ- પાંચમા આરાના ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવંતા (અતિમુક્ત) કુમારને તેની માતુશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી. ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તે જ રાત્રે તેણે બારમી ભિખ્ખુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરિષહથી કાળ કરી નલીન-ગુલ્મ વિમાનમા ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા

પ્ર ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરિષહ કેમ આવે ?

ઉત્તર.- કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઇએ, ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતુ તો મારણાતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલા બધા કર્મ કેવી રીતે ખપે ? બા બ્ર શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરિષહ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય

શ્રી વિનોદમુનિનુ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાથી અહીં સાર રૂપે સક્ષેપ કરેલ છે

એક નોકર ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલિફોનમાં હકીકત સમજી શકયો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યા. રપિસ્યલ પ્લેઇનથી ફ્લોદી પહોંચે તે પહેલાં અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો. સૂચનાનો ટેલીફોન અર્ધો કલાક મોડો પહોંચ્યો. જે સરખો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ સંદેશ લેવાનો અને અંતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત, પરંતુ અંતરાય કર્મે તેમ બન્યુ નહીં

આથી પ્લેઇનનો પ્રોગ્રામ પડતો મૂકવામાં આવ્યો અને માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ના રોજ ટ્રેઇન મારફત ફ્લોદી પહોંચ્યા. શ્રી દુર્લભજીભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વી શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબના દર્શન કર્યા

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાણીને અને ધર્મનું એકાએક એરવ કરીને શ્રી વિનોદમુનિના માતા-પિતાના સાંત્વન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો ટૂંકામાં સાર આ પ્રમાણે છે

'હવે તો એ રત્ન ચાલ્યું ગયું ! સમાજનો આશા દીપક ઓલવાઈ ગયો ! ઝટ ઉગીને આથમી ગયો ! હવે એ દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી." શ્રી વિનોદમુનિના સંસાર પક્ષના માતુશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે :- બેન ! ભાવિ પ્રબળ છે આ બાબતમાં મહાપુરુષોએ પણ હાથ ધોઈ નાખ્યા છે અને સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણીનું શું ગજું છે ? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે એમના મૃત્યુનો આદર્શ લેઈને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી "

૫. શ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય—

પ્રાયશ્ચિત તેમ જ અવધાનના પરિચયથી મને શ્રી વિનોદ મુનિના વિષે અનુભવ થયો કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષા અદ્ભુત પ્રેમાળુરાગરસેનો પરિચય કરાવતી હતી. પ્રાય

સાંસારિક પ્રચૂર વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દષ્ટિગોચર થતી ન હતી, પરંતુ તેઓ વીતરાગવાણીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તલ્લીન દેખાતા હતા ખાસ પરિચયના અભાવે પણ તેમની વૈરાગ્ય ધારાથી તેમની ધર્માનુરાગીતા તથા જીવનાચર્યાથી કઠિન કાર્ય કરવામાં પણ ગભરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી

હવે,

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે

પ્ર ૧ તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તર- પાંચમા આરાના ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવંતા (અતિ સુક્ત) કુમારને તેની માતુશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તે જ રાત્રે તેણે બારમી ભિખ્ખુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરિષહથી કાળ કરી નલીન-ગુલ્મ વિમાનમા ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વય દીક્ષિત થયા.

પ્ર ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરિષહ કેમ આવે ?

ઉત્તર – કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઇએ, ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતુ તો મારણાતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલા બધાં કર્મ કેવી રીતે ખપે ? બા બ્ર શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરિષહ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય

શ્રી વિનોદમુનિનુ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામા છપાયેલ છે તેમાથી અહીં સાર રૂપે સક્ષેપ કરેલ છે

उनाउ ... गये तुम

... ...

... मुनि ... चले गये तुम ॥

... मे ... ये,
... में ... ये ।
फल गुलाबी ... ये,
... दीक्षि ... कर चले गये तुम ॥

... मास कर ... मार तुम,
... माया ... तार तुम ।
... दीक्षा मोक्षाम ... तुम,
... मोर फैला कर चले गये तुम ॥

... वैराग्य तुम्हारा,
... चरित्र तुम्हारा ।
... ... तुम्हारा,
... आदर्श मुनि ... बनाकर चले गये तुम ॥

आदर्श बताकर चले गये तुम

ओह विनोद मुनि आये आये चले गये तुम ॥

प्रेम-धार से पले हुए थे,
सुख वैभव में ढले हुए थे ।
फूल गुलाबी खिले हुए थे,

ओह नव दीक्षित हँसा रुला कर चले गये तुम ॥

शीघ्र प्राप्त कर सुख सार तुम,
मोह माया का तोड़ तार तुम ।
स्वयं दीक्षा सोल्लास धार तुम,

ओह त्यागी वीर शोर फैला कर चले गये तुम ॥

कैसा था वैराग्य तुम्हारा,
कैसा था चरित्र तुम्हारा ।
कैसा था सौभाग्य तुम्हारा,

ओह आदर्श मुनि आदर्श बताकर चले गये तुम ॥

" असखय जीविय मा पमायए "

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી

(દીક્ષા લીધા પહેલાં શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા)

જન્મ પોર્ટસુદાન સં ૧૯૯૨

દીક્ષા	નિર્વાણ
ભીચન - (રાજસ્થાન)	ફલોદી - (રાજસ્થાન)
સં ૨૦૧૩ વૈશાખ વદ ૧૨	સં ૨૦૧૩ શ્રાવણ શુદ ૧૨
તા ૨૬-૫-૫૭ રવિવાર	તા ૭-૮-૫૭ બુધવાર

सूत्र कृतांग सूत्रम्

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

સ્વસમય (જૈન દર્શન) પરસમય (અન્ય દર્શન)

અધ્યયન ૧ લું

પ્રથમ ઉદ્દેશો

बुज्झिज्ज त्ति तिउट्टिज्जा, बंधणं परिजाणिया । किमाह बंधणं, वीरो ! किं वा जाणं तिउट्टइ ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) મનુષ્યોએ બોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ (૨) બંધનનું સ્વરૂપ (૩) જાણી (૪) તોડવુ (૫) વીરપ્રભુએ (૬) બંધનનુ સ્વરૂપ (૭) શું બતાવ્યુ છે (૮) શુ (૯) જાણવાથી (૧૦) બધનને તોડી શકાય

ભાવાર્થ – મનુષ્યોએ બોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકારના કર્મનુ આત્માના પ્રદેશ સાથે ખીર નીરની માફક એકમેક થવુ તે કર્મબધન, તે કર્મબધન થવાનુ કારણ શું? તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે છકાય જીવોની ઘાત કરવાથી, ઘાત કરવાનું પ્રયોજન શુ ? તેના ઉત્તરમા મનુષ્યના ઔદારિક શરીર ઉપરના મમત્વ ભાવથી પાચ ઈન્દ્રિયો અને છઠ્ઠુ મન તેના વિષયરૂપ કામભોગો ભોગવવાની આસક્તિથી, કામભોગોના સાધનો પ્રાપ્ત કરવા પરિગ્રહની આવશ્યકતા રહે છે પરિગ્રહ પ્રાપ્ત કરવામાં જીવઘાતરૂપ આરંભ થાય

છે તેમ જ પરિગ્રહ તથા કામભોગોનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવામાં વિઘ્ન કરનાર ઉપર કષાય ઉત્પન્ન થાય છે અને કષાય પણ કર્મ બંધનનું કારણ છે તથા મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, અશુભયોગ એ પણ કર્મ બંધનના કારણો છે તેમ જ સંસારી જીવો પાસે અનાદિ કાળથી પરંપરાએ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય નામ, ગોત્ર અને અંતરાય આદિ આઠ કર્મો સત્તામાં રહેલાં છે તે તે કર્મોના ઉદયે જીવોમાં જ્ઞાનની ખામી હોવાના કારણે રાગદ્વેષ કરીને નવા નવા કર્મોનું ઉપરોક્ત કારણે કર્મબંધન થયા કરે છે આવી રીતે અશુભ કર્મબંધનથી જીવો નરક, તિર્યંચ આદિ દુર્ગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ જન્મ મરણ કરતા મહાં તીવ્ર દુઃખો ક્ષુધા, તૃષા, શીત, તાપ પ્રતિકૂળતા, પરવશપણું વૃદ્ધાવસ્થા, રોગો આદિના દુઃખો ભોગવવાં પડે છે પોતાના માટે, પરના માટે, સ્વજનાદિ માટે, માન પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવા માટે જે આરંભરૂપ ક્રિયા થાય છે તે આરંભથી જીવોને કર્મનું બંધન થાય છે અને તેના વિપાકો તે આરંભ કરનારે જીવને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે તેમાં માતા, પિતા પુત્ર, પુત્રી, બંધુ સ્ત્રી આદિ કોઈપણ તથા સોનું રૂપું આદિ ધનસંપત્તિ પણ સહાયક થતાં નથી. દુ:ખમાં ભાગ લઈ શકતાં નથી તથા મૃત્યુથી અથવા દુર્ગતિમાં જતાં તથા રોગોની પીડા સમયે કોઈ સહાયક થતાં નથી. કર્મ કરે તે જ ભોગવે આવા પ્રકારનું કર્મબંધનનું સ્વરૂપ શ્રી વીર પ્રભુ મહાવીર સ્વામીએ બતાવેલ છે તેને જાણીને બોધને ગ્રહણ કરી કર્મબંધનથી જ ઉત્પન્ન થતાં સંસાર પરિભ્રમણના દુઃખોને જ્ઞાનથી જાણી પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી (આરંભ પરિગ્રહના ત્યાગથી) કર્મ બંધન તોડી શકાય છે, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર અને તપરૂપ સંયમના પાલનથી કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષના શાશ્વતા સુખો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, જ્ઞાન અને ક્રિયાના સંયોગથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવેલ છે તેમ જાણી કર્મનો ક્ષય કરવા ધર્મ આરાધન કરવા જાગૃત રહેવું એ જ ઉપદેશ સાંભળવાનો સાર છે

चितमन्त मचित्तं वा, परिगिज्झ किसामवि । अन्नं वा
अणुजाणइ, एवं दुक्खा न मुच्चई ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) બે પગા ચોપગાપ્રાણી (૨) સોનુ ચાદી મકાનવાહનાદિ (૩) ભૂસ્સાઆદિ તુચ્છ વસ્તુ (૪) થોડો કે ઘણો પરિગ્રહ રાખે (૫) અન્યને રખાવે (૬) પરિગ્રહ રાખનારને ભલુ જાણે (૭) તે જીવ દુઃખોથી (૮) મુક્ત (૯) થાય નહિ

ભાવાર્થ: – જે કોઇ મનુષ્ય બેપગા મનુષ્યાદિ દાસ, દાસી વગેરે તથા ચોપગા ગાય, ભેંશ, હાથી, ઘોડા, બળદ વગેરે ચૈતન્ય વાળા પ્રાણીઓને તથા અચિત્ત સોના, ચાદી, મકાન, વાહન, ધન, ધાન્ય, આદિ પદાર્થો અથવા તો તૃણ ભૂસ્સા જેવા તુચ્છ પદાર્થોને પરિગ્રહરૂપથી મમત્વથી રાખે, અન્યને પરિગ્રહ રાખવાની આજ્ઞા દે અથવા પરિગ્રહ રાખનારને અનુમોદન આપે તે જીવો દુઃખોથી મુક્ત થઇ શકે નહિ પરિગ્રહ મમત્વ એ અનર્થનુ મૂળ છે. પરિગ્રહ બે પ્રકારના છે બાહ્ય પરિગ્રહ ઉપરોક્ત બતાવ્યો તે બીજો આભ્યાન્તર પરિગ્રહ તે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, યશ, કીર્તિ સત્કાર પૂજા આદિ માન પ્રતિષ્ઠા વગેરે કષાયો જીવોને સસારમાં સ્થિર રાખે છે સસારને વધારનાર છે જ્યાં સુધી માનપ્રતિષ્ઠારૂપ દાહજ્વર હોય ત્યા સુધી તે મનુષ્ય સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. યશ, કીર્તિ તથા વિષયાદિ સુખની ઇચ્છા રાખનારા મનુષ્યો અનર્થને જ ઉત્પન્ન કરનાર મૂઢ જીવાત્માઓ દુઃખના જ ઉત્પાદક એવા પરિગ્રહને અતિ કઠિનતાથી ઉપાર્જન કર્યા કરે છે પરિગ્રહ ક્લેશનુ સ્થાન, ધૈર્યતાનો નાશ કરનાર, ક્ષમાનો શત્રુ, ચિત્તવિક્ષેપ વધારનાર, અભિમાન–કષાયનુ ઘર, ધ્યાનનો શત્રુ, દુઃખનો જન્મદાતા, સુખનો વિનાશક, પાપનું નિવાસસ્થાન, દુષ્ટગ્રહ સમાન ચતુર પુરુષને પણ ક્લેશ આપનાર અને આત્માનુ અહિત કરનાર જાણી તેનાથી દૂર રહેવા શ્રી ભગવત મહાવીરનો આ ઉપદેશ છે.

सयं तिवायए पाणे, अदुवाऽन्नेहिं घायए, हणन्तं वाऽणुजाणाइ, वेरं वड्ढइ अप्पणो ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્વયં (૨) ઘાત કરે (૩) જીવોની (૪) અથવા (૫) અન્ય પાસે (૬) જીવોની ઘાત કરાવે (૭) જીવઘાત કરનારને (૮) અનુમોદન આપે (૯) પોતાના આત્માની સાથે (૧૦) વૈરની (૧૧) વૃદ્ધિ કરે છે

ભાવાર્થ – જે કોઈ પુરુષ પ્રાણીઓની ઘાત કરે, અન્ય પાસે જીવોની ઘાત કરાવે, જીવઘાત કરનારને અનુમોદન આપે તે મરનાર જીવોની સાથે વૈરનાં બંધન કરે છે, જ્યાં પરિગ્રહ છે ત્યાં આરંભ નિયમાં છે આરંભ એ જ પ્રાણાતિપાત છે પરિગ્રહ લોલુપી પુરુષ અસંતોષી બની પરિગ્રહ ઉપાર્જન કરવા માટે તથા તેના સંરક્ષણ માટે સ્વયં જીવઘાત કરે છે કરાવે છે, જીવઘાત કરનારને અનુમોદન આપે છે આવા જીવો સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણના આદિ દુઃખોથી મુક્ત થઈ શકતા નથી.

जस्सिं कुले समुप्पन्ने, जेहिं वा संवसे नरे । ममाइ लुप्पई बाले, अण्णे अण्णेहिं मुच्छिए ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) કુળમાં (૩) ઉત્પન્ન થાય (૪) જેની સાથે (૫) નિવાસ હોય (૬) ત્યાં મમત્વ બુદ્ધિથી મનુષ્ય (૭) પીડા પામે છે (૮) અજ્ઞાની (૯) એકબીજા પદાર્થોમાં (૧) આસક્ત રહે છે.

ભાવાર્થ – મનુષ્ય જે કુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા તો જેની સાથે નિવાસ કરતો હોય તેમાં મમત્વ રાખીને અજ્ઞાની સચિત્ત તથા અચિત્ત પદાર્થોમાં આસક્ત બની પીડાય છે દુઃખને ભોગવે છે આવા મમત્વી જીવો માતા પિતા, ભાઈ, બહેન, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી,

સ્વજનો, ધનસંપતિ, ધાન્ય આદિ અલગ અલગ પદાર્થોમાં મમત્વ રાખી આરંભ પરિગ્રહમા લીન બની નરક, તિર્યંચ આદિ ચારે ગતિમાં ભ્રમણ કરતા થકા દુઃખોને ભોગવે છે. એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ વિવેક રાખી મમત્વભાવ દૂર કરી આરંભ પરિગ્રહથી દૂર રહે શ્રાવક વર્ગે અલ્પારંભી, અલ્પ પરિગ્રહી બની આત્મહિત સાધન કરી માનવભવ સફળ બનાવવો તેવો શ્રી ભગવંત મહાવીર સ્વામીનો ઉપદેશ છે

वित्तं सोयरिया चेव, सव्वमेयं न ताणइ । संखाए जीवियं चेव, कम्मुणा उ तिउट्टई ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ધનદોલત (૨) સ્વજનો (૩) સર્વ (૪) એઓ (૫) ત્રાણશરણ (૬) થતા નથી (૭) જાણી (૮) અલ્પકાળનુ જીવન (૯) કર્મ (૧૦) નાશ કરે છે

ભાવાર્થ – ધન દોલત મકાનો વગેરે અચેતન પરિગ્રહ તથા માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, ભાઇ, બહેન, જ્ઞાતિ આદિ સ્વજનો વગેરે અતિકષ્ટદાયી માનસિક અથવા શારીરિક પીડા ભોગવતા અથવા તો મૃત્યુ સમયે સંસારી જીવો ને કોઈ ત્રાણ શરણ થતા નથી દુઃખનો નાશ કરવા કે દુઃખમા ભાગ લેવા એટલે રક્ષણ કરવા કોઇ સમર્થ થતાં નથી વળી મનુષ્ય જીવન અલ્પકાળનુ છે એમ જાણી સર્વ દુઃખનો નાશ કરવા રૂપ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ, સંયમ અનુષ્ઠાન (એ જ કર્મનો ક્ષય કરવામા સાધન રૂપ) તેનુ આરાધન કરવુ સંયમ અનુષ્ઠાન એ જ સાચો મોક્ષ માર્ગ છે તેમ જાણી આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી આત્મ-કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરવા ભગવંત મહાવીરનો ઉપદેશ છે

एए गंथे विउक्कमे, एगे समणमाहणा । अयाणंता विउस्सित्ता, सत्ता कामेहि माणवा ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અર્હત્ કથિત (૨) ગ્રંથો (૩) છોડીને (૪) કેટલાક (૫) અસાધુ (૬) અબાધુ (૭) અજ્ઞાનીઓ (૮) સ્વરચિત સિદ્ધાંતોમાં આસક્ત (૯) કામભોગોમાં (૧૦) આસક્ત (૧૧) મનુષ્યો.

ભાવાર્થ – શાક્યાદિ ભિક્ષુઓ તથા બ્રાહ્મણો તથા અન્ય ધર્મીઓ શ્રી અરિહંતદેવના કથિત સિદ્ધાંતોનો અસ્વીકાર કરીને પોતાની રુચી અનુસાર રચિત ગ્રંથોમાં આસક્ત રહી અજ્ઞાનીઓ પરમાર્થને નહિ જાણનારા કામભોગોમાં આસક્ત બની સંસાર પરિભ્રમણને વધારે છે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ અશુભયોગ, કષાય, પરિગ્રહ મમત્વ તથા વિષયભોગો અને પ્રાણી હિંસા એ બધા કર્મ બંધનના હેતુઓ છે અને તે બંધનોને વિષયભોગો આદિ પાપકર્મના ત્યાગથી અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ સંયમ આરાધનથી તે કર્મોને તોડી શકાય છે કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આવા પ્રકારના ભગવત મહાવીરના કથિત ઉપદેશનો અસ્વીકાર કરે છે અને કામભોગોમાં આસક્ત બની જન્મ મરણના ચક્રમાં ભ્રમણ કર્યા કરે છે તેમ જાણી સાધકે અન્ય તીર્થીઓના સંગથી દૂર રહેવું

सन्ति पंच महब्भूया, इहमेगेसि माहिया । पुढवी आउ तेउ वा, वाउ आगास पंचमा ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ લોકમાં (૨) પાંચ (૩) મહાભૂત (૪) છે (૫) કેટલાક (૬) કહે છે (૭) પૃથ્વી (૮) પાણી (૯) અગ્નિ (૧૦) વાયુ (૧૧) આકાશ (૧૨) પાંચ.

ભાવાર્થ – પાંચ મહાભૂતવાદીઓનું કથન છે કે આ લોકમાં પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ આકાશ એ મહાભૂતો છે આ પાંચ મહાભૂતોને સમસ્ત લોકવ્યાપી માને છે આ પાંચ મહાભૂતો સિવાય અન્ય કોઇ પદાર્થ હોવાનું તેઓ માનતા નથી

एए पंच महब्भूया, तेब्भो एगो त्ति आहिया । अह तेसिं विणासेणं, विणासो होइ देहिणं ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) એ (૨) પાંચ (૩) મહાભૂત (૪) તેનાથી (૫) એક આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે (૬) કહે છે (૭) વળી (૮) તે ભૂતોના (૯) નાશથી (૧૦) આત્માનો (૧૧) નાશ (૧૨) થાય છે

ભાવાર્થ :– વળી તેઓ કહે છે કે પાંચ મહાભૂતો શરીર રૂપથી એકત્ર થતા પરિણિત થતા તે ભૂતોથી અભિન્ન જ્ઞાન સ્વરૂપ એક ચૈતન્યવત આત્મારૂપ પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે પાંચ મહાભૂતોના નાશથી આત્માનો પણ નાશ થાય છે જેથી મરણ રૂપ વ્યવહાર થાય છે, પરંતુ આત્મા અહીંથી મૃત્યુ પામી અન્ય સ્થાને ઉત્પન્ન થાય છે અને કર્મવશાત સુખદુઃખ ભોગવે છે એમ કહેવું તે મિથ્યા છે આવી માન્યતા લોકાયતિક મતવાળાની છે. તેઓ ફક્ત પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ માને છે

जहा य पुढवी थूभे, एगे नाणाहि दीसइ । एवं भो ! कसिणे लोए, विन्नू नाणाहि दीसइ ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) એક (૩) પૃથ્વી સમૂહ (૪) નાના રૂપોમાં અલગ અલગ (૫) દેખાય છે (૬) તેની માફક (૭) આત્મા (૮) સમસ્ત (૧૦) (૧૦) જગતમાં (૧૧) આત્મસ્વરૂપે (૧૨) અલગ અલગ (૧૩) દેખાય છે

ભાવાર્થ – જેમ એક પૃથ્વી સમૂહ અલગ અલગ રૂપોમાં દેખાય છે પૃથ્વી એક જ હોવા છતા તેના અવયવરૂપ નદી, સમુદ્ર, પર્વત, નગરની સ્થિતિના આધારરૂપ વિચિત્ર રૂપમા દેખાય છે, નીચા, ઉંચા, મૃદુ, કઠણ, લાલ, પીળા, આદિ ભેદથી જુદા જુદા રૂપોમાં

દેખાય છે એવા પ્રકારે ચેતન, અચેતન રૂપ સમસ્ત લોક એક આત્મારૂપ છે એટલે એક જ જ્ઞાનપિંડ આત્મા પૃથ્વી જલ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી આદિ ભૂતોના આકારમાં જુદા જુદા દેખાય છે એ રીતે આત્માના સ્વરૂપમાં કોઈ ભેદ નથી એક જ આત્મા સર્વ ભૂતોમાં સ્થિત છે જેમ જલમાં ચન્દ્રમાના પ્રતિબિમ્બ જુદા જુદા દેખાય છે જગતમાં જે કોઈ પુરુષો થઈ ગયા અને ભવિષ્યકાળમાં જે થવાવાળા એ સર્વ પુરુષ આત્મા છે તે આત્માઓ તે સર્વ પ્રાણીઓના ભોગને માટે અનુકંપાથી કારણ અવસ્થાને છોડી જગતના રૂપને ધારણ કરે છે આત્મા ગતિશીલ છે, ગતિરહિત પણ છે, દૂર છે, નિકટ પણ છે, સર્વની અંદર છે બહાર પણ છે આવા પ્રકારની આત્માદ્વૈતવાળાની માન્યતા છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
एवमेगेत्ति जप्पंति, मंदा आरम्भणिस्सिया । एगे
८ ९ १० ११ १२ १३
किच्चा सयं पावं , तिव्वं दुक्खं नियच्छइ ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) વળી કોઈ (૨) એક આત્મા (૩) બતાવે છે (૪) અજ્ઞાની (૫) આરંભમાં (૬) આસક્ત (૭) કોઈ એક પુરુષ (૮) કરીને (૯) સ્વયં (૧) પાપ (૧૧) તીવ્ર (૧૨) દુઃખોને (૧૩) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ – વળી કોઈ અજ્ઞાની મનુષ્યો સમસ્ત જગતમાં આત્મા એક જ હોવાની માન્યતા ધરાવે છે આ રીતે આત્માને સર્વ વ્યાપી તથા આત્માને એક જ માનવાથી તો કોઈ એક જીવ અશુભ કર્મો કરનારની માફક શુભ કર્મ કરવાવાળાને પણ તીવ્ર દુઃખ પ્રાપ્ત થવા સંભવ છે; પરંતુ તેમ દેખાતું નથી, જગતમાં કોઈ સુખી દેખાય છે તો કોઈ દુઃખી દેખાય છે તેથી આત્માને સર્વલોકવ્યાપી એક જ માનવો એ તો એકાંત અજ્ઞાન જ છે આવા અજ્ઞાની જીવો પરમાર્થને નહિ સમજનારા બાહ્ય ઇંદ્રિયોના વિષય માટે આસક્ત બની આરંભ

કરીને આરંભમાં આસક્ત રહીને નરકાદિ અધમગતિમાં વારંવાર ઉત્પન્ન થઇ તીવ્ર દુઃખો ભોગવતાં થકાં જન્મ મરણના ચક્રમાં જ પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. તેથી આત્માને એક જ સર્વલોક વ્યાપી માનવો એ સિદ્ધાંત સત્ય નથી. જીવો જેવાં જેવાં કર્મો કરે તેવાં તેવાં શુભાશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. તે સ્પષ્ટ દેખાય છે.

[1]पत्तेअं [2]कसिणे [3]आया, [4]जे [5]बाला जे य [6]पण्डिया । [7]सन्ति [11]पिच्चा [8]न [9]ते [10]सन्ति, [14]नत्थि [13]सत्तो[12]ववाइया ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પ્રત્યેકના (૨) સમસ્ત લોકમાં (૩) આત્મા (૪) જે કોઇ (૫) અજ્ઞાની (૬) પંડિતના પૃથક્ પૃથક્ છે (૭) શરીર છે ત્યાં સુધી આત્માનુ અસ્તિત્વ છે (૮) રહેતું નથી (૯) શરીરનો નાશ થતા આત્માનુ (૧૦) અસ્તિત્વ (૧૧) પરલોકમાં (૧૨) ઉત્પન્ન થવા રૂપ (૧૩) પદાર્થ (૧૪) દેખાતો નથી.

ભાવાર્થ:- વળી કોઇ કોઇ અજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અજ્ઞાની અને જ્ઞાની એ સર્વના આત્મા ભિન્ન ભિન્ન છે, પરંતુ મૃત્યુ પશ્ચાત પરલોકમાં જવાવાળો અથવા તો પરલોકમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો કોઇ નિત્ય પદાર્થ કે જીવ જણાતો નથી એટલે મૃત્યુ પશ્ચાત આત્માનું અસ્તિત્વ રહેતુ નથી. આવો મત પાંચ ભૂતોથી ઉત્પન્ન શરીરરૂપમાં ચૈતન્ય શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અને પ્રત્યેક શરીરમાં આત્મા જુદા જુદા હોવાનું માનનારાઓનો છે અને તેઓ સર્વવ્યાપી એક જ આત્મા હોવાનો નિષેધ કરે છે અને શરીરની હૈયાતી સુધી જ આત્માના અસ્તિત્વને માને છે શરીરનો નાશ થતા આત્માનો નાશ માને છે આવા પ્રકારનો મત જીવ અને શરીરને અભિન્ન માનવાવાળાનો છે. અહીં શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે જન્મતાં બાળકનો દાખલો, જન્મતાવેત માતાના સ્તનથી ધાવવા લાગે છે જેથી તે જીવને પૂર્વનો અનુભવ છે તેમ નક્કી થાય છે માટે આત્માનો નાશ થતો નથી. તેમ જ

પરલોક પણ છે તેમ સાબિત થાય છે અન્ય તીર્થીઓની માન્યતા અસત્ય છે

नत्थि पुण्णे व पावे वा, नत्थि लोए इतोवरे ।
सरीरस्स विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) નથી (૨) પુણ્ય (૩) પાપ (૪) નથી (૫) લોક (૬) અન્ય (૭) આલોકથી (૮) શરીરના (૯) વિનાશે (૧૦) નાશ (૧૧) થાય છે (૧૨) આત્માનો

ભાવાર્થઃ— વળી શરીરને જ આત્મા માનવાવાળા કહે છે કે પુણ્ય નથી, પાપ નથી તેમ જ આ લોકથી અન્ય બીજો કોઈ લોક છે જ નહિ. શરીરના વિનાશની સાથે જ આત્માનો વિનાશ થાય છે (પાંચ ભૂતોથી ઉત્પન્ન થતાં શરીરમાં જે ચૈતન્ય શક્તિરૂપ આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે તેનો) આવા અજ્ઞાનીઓ જીવ તથા શરીરને એક માનનારા પરલોકને પણ માનતા નથી તથા મોક્ષને પણ માનતા નથી. તેથી કામભોગોમાં આસક્ત રહી સંસાર પરિભ્રમણ વધારી જન્મ મરણરૂપ દુઃખોના ચક્રાવામાં જ ફસાઈ રહે છે એમ જાણી વીતરાગમાર્ગની શ્રદ્ધા લાવી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપરૂપ મોક્ષમાર્ગનું આરાધન કરવું એ જ આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ છે

कुव्वं च कारयं चेव, सव्वं कुव्वं न विज्जई । एवं
अकारओ अप्पा, एवं ते उ पगब्भिआ ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ક્રિયા કરવાવાળા (૨) બીજા પાસે કરાવવાવાળા (૩) સર્વ (૪) ક્રિયા કરવાવાળા (૫) નથી (૬) વિદ્યમાન (૭) એવા પ્રકારે (૮) ક્રિયા રહિત (૯) આત્મા (૧૦) એ રીતે (૧૧) તે અક્રિયાવાદી (૧૨) ધૃષ્ટતા કરે છે

ભાવાર્થ:- વળી અક્રિયાવાદીનો એક મત છે તે એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે આત્મા સ્વયં કોઇ ક્રિયા કરતો નથી. અન્ય પાસે ક્રિયા કરાવતો નથી, એટલે આત્મા સક્રિય છે એમ અકારકવાદી સાંખ્યમતવાળા માને છે આત્મા, અમૂર્ત નિત્ય અને સર્વવ્યાપી હોવાથી અક્રિય માને છે. આવી રીતે તે સાંખ્ય મતવાળા અક્રિયાવાદી ધૃષ્ટતા કરે છે જીવોને ક્રિયા કરતાં જોવા છતાં અને સ્વયં ક્રિયા કરતો હોવા છતાં આત્માને અક્રિય માનવો તે એકાંત અજ્ઞાનતા જ છે. આત્માને પાંચ ભૂતોથી શરીરથી અભિન્ન માનનાર અક્રિયવાદીનો આવો મત છે.

जे[1] ते[1] उ वाइणो[2] एवं,[4] लोए[3] तेसिं[5] कओ[6] सिया ?। तमाओ[11] ते[10] तमं[12] जन्ति,[13] मन्दा[7] आरम्भ[8] निस्सिआ[9] ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અક્રિયાવાદી (૨) એ પ્રકારે કરે છે (૩) તેના મત પ્રમાણે (૪) આલોક (૫) કેમ (૬) હોઇ શકે (૭) મૂર્ખ (૮) આરંભમાં (૯) આસક્ત (૧૦) તે અક્રિયાવાદીઓ (૧૧) અજ્ઞાની (૧૨) વિશેષ અજ્ઞાનને (૧૩) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ:- એ અક્રિયાવાદી લોકો આત્માને અકર્તા-અક્રિય માને છે તો તેના મતે-તેના અભિપ્રાયે ચાર ગતિરૂપ સંસાર-લોક ક્યાંથી હોઇ શકે ? પરંતુ એ મૂર્ખ તથા આરંભમાં આસક્ત પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં વિષયોમાં ગૃદ્ધ બનેલા હોઇ સત્ય વસ્તુને નહિ સમજતા અજ્ઞાનમાં જ રહેલા વિશેષ અજ્ઞાન રૂપ અંધકારને પ્રાપ્ત કરી ચાર-ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતા દુઃખ ભોગવે છે

सन्ति[1] पञ्च[2] महब्भूया,[3] इहमेगेसिं[4] माहिया[5] । आयछट्ठो[7][8] पुणो[9] आहु,[10] आया[11] लोगे य सासए[12] ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) છે (૨) પાંચ (૩) મહાભૂત (૪) એમ (૫) કેટલા એકનું (૬) કથન છે (૭) આત્મા (૮) છઠ્ઠો (૯) કહે છે કે (૧૦) આત્મા (૧૧) લોક (૧૨) શાશ્વત છે

ભાવાર્થઃ- વળી કેટલાએક અન્યતીર્થીઓ કહે છે કે આ લોકમાં પાંચ મહાભૂત અને છઠ્ઠો આત્મા છે અને આ જગતમાં આત્મા અને લોક બન્ને શાશ્વત છે-નિત્ય છે પૃથ્વી આદિ પાંચ મહાભૂત રૂપ લોક તથા આત્માને નિત્ય તથા આકાશની માફક સર્વ વ્યાપક અને અમૂર્ત હોવાથી અવિનાશી છે આવો વેદવાદી તથા સાંખ્ય તથા વૈશેષિકનો મત છે આવી રીતે આ જગતમાં અજ્ઞાનવાથી જુદા જુદા અભિપ્રાયો રહેલાં છે

दुहओ ण विणस्संति, नो य उप्पज्जए असं। सव्वेऽवि सव्वहा भावा, नियत्ती भाव मागया ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) બન્નેનો (૨) નાશ થતો (૩) નથી (૪) નથી (૫) ઉત્પન્ન થતા (૬) અવિદ્યમાન પદાર્થ (૭) સર્વ (૮) સર્વથા (૯) પદાર્થ (૧૦) નિત્ય ભાવ (૧૧) ભાવ (૧૨) પ્રાપ્ત

ભાવાર્થ - પૃથ્વી આદિ પાંચ મહાભૂત તથા છઠ્ઠો આત્મા કારણવશાત અથવા કારણવિના બન્ને પ્રકારથી નાશ પામતા નથી, અસત્ વસ્તુની ઉત્પત્તિ થતી નથી, સર્વ પદાર્થ સર્વથા નિત્ય છે પોતાના સ્વભાવનો ત્યાગ કરતા નથી, આવો મત આત્મષષ્ઠવાદીઓનો છે આત્મા કોઈનો ઉત્પન્ન કરેલ નથી, આત્મા નિત્ય છે, આત્મા શસ્ત્રથી કપાતો નથી છેદાતો નથી, અગ્નિથી ભસ્મ થતો નથી, પાણીથી ભીંજાતો નથી વાયુથી સુકાતો નથી, કોઈથી છેદન, ભેદન થતા નથી વિકાર રહિત, સર્વગત સ્થિર અચળ સનાતન કહેવાય છે અને સર્વ પદાર્થ સર્વથા નિત્ય છે આવા પ્રકાર કેટલાએકની માન્યતા છે

पञ्च खंधे वयंतेगे, बाला उ खणजोइणो । अन्नो अणन्नो नेवाहु, हेउयं च अहेउयं ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પાંચ (૨) સ્કંધ (૩) બતાવે છે (૪) કોઇએક (૫) અજ્ઞાની (૬) ક્ષણુ માત્ર રહેવાવાળા (૭) ભૂતોથી ભિન્ન (૮) અભિન્ન (૯) નથી (૧૦) કહેતા (૧૧) હેતુક (૧૨) અહેતુક

ભાવાર્થ:- કેટલાએક બૌદ્ધ મતવાળા ક્ષણુમાત્ર રહેવાવાળા પાંચ સ્કંધ બતાવે છે રૂપ, વેદના, વિજ્ઞાન, સંજ્ઞા તથા સંસ્કાર આદિ પાંચ સ્કંધથી ભિન્ન કોઈ આત્મા નામનો સ્કંધ આ જગત્માં નથી ભૂતોથી ભિન્ન અથવા અભિન્ન, કારણુથી કે વિના કારણે આત્માની ઉત્પતિ થતી નથી, આવા પ્રકારનો બૌદ્ધ મતનો એક સંપ્રદાય છે અને તે સર્વ પદાર્થોને ક્ષણુ અવસ્થાવાળા અને અનિત્યે માને છે જગત્મા આવા પ્રકારના જ્ઞાનના અભાવને કારણે ઘણા જુદી જુદી માન્યતાવાળા દર્શનો રહેલા છે તેઓ પોતાની અજ્ઞાન માન્યતામા ફસાઇ જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણુ કરતા થકાં દુઃખોને ભોગવે છે, એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ શ્રી વીતરાગદેવના કથન ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ, ધર્મનું આરાધન કરવા આત્મહિત સાધનમાં જાગૃત રહેવું\

पुढवी आउ तेऊ य, तहा वाऊ य एगओ । चत्तारि धाउणो रूवं, एव माहंसु आवरे ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૃથ્વી (૨) જલ (૩) અગ્નિ (૪) વાયુ (૫) ચાર (૬) ધાતુ (૭) રૂપ છે (૮) એકાકાર થાય ત્યારે જીવ રૂપ સંજ્ઞા ઉત્પન્ન થાય છે (૮) તેમ (૯) અન્ય બૌદ્ધમતવાળા (૧૦) કહે છે

ભાવાર્થ – પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ એ ચારે ધાતુરૂપ છે, એ ચારે પદાર્થો જગતને ધારણ કરે છે તેમ જ પોષણ કરે છે, જેથી

ધાતુ કહેવાય છે આ ચારે ધાતુરૂપ પદાર્થો જ્યારે એકાકાર થઈ શરીરરૂપમાં પરિણિત થાય છે ત્યારે તેમાં જીવરૂપ સંજ્ઞા ઉત્પન્ન થાય છે આ ચાર ધાતુરૂપ પદાર્થોથી ભિન્ન કોઈ આત્મા છે નહિ આવા પ્રકારનો અન્ય બૌદ્ધ મતવાદીઓનો એક મત છે, તેઓ પોતાની આવી ભ્રમપૂર્ણ માન્યતામાં આસક્ત હોવાથી તેઓને સત્ય માર્ગ પ્રાપ્ત થતો નથી.

अगारमा वसन्ता वि, अरण्णा वा वि पव्वया । इमं दरिसण मावण्णा, सव्व दुक्खा विमुच्चई ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ગૃહસ્થાશ્રમમાં (૨) રહેવાવાળા (૩) વનમાં રહેવાવાળા (૪) પ્રવજ્યા ધારણ કરવાવાળા (૫) અમારા આ (૬) દર્શનને (૭) ગ્રહણ કરનારા (૮) સર્વ (૯) દુઃખોથી (૧૦) મુક્ત થઈ શકે છે

ભાવાર્થ – ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવાવાળા ગૃહસ્થો હોય, અથવા વનમાં રહેવાવાળા તાપસ, અથવા પ્રવજ્યા ધારણ કરનારા પૈકી જે કોઈ અમારા દર્શનને ધારણ કરે તો સર્વ દુઃખોથી મુક્ત થઈ શકે છે આ પ્રમાણે પંચમહાભૂતવાદીઓ તથા તજ્જીવ તચ્છરીરવાદીઓનો મત કહેલ છે

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं, न ते ओहंतराऽऽहिया ॥ २० ॥

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं, न ते संसार पारगा ॥ २१ ॥

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं, न ते गब्भस्स पारगा ॥ २२ ॥

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा । जे ते उ वाइणो एवं, न ते जम्मस्स पारगा ॥ २३ ॥

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा । जे ते उ वाइणो एवं, न ते दुक्खस्स पारगा ॥ २४ ॥

ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविओ जणा । जे ते उ वाइणो एवं न ते मारस्स पारगा ॥ २५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અન્ય દર્શનીઓ (૨) સંધિને (૩) જાણતા (૪) નથી (૫) ધર્મને (૬) જાણતા (૭) એ લોકો (૮) અન્ય દર્શનીઓ (૯) અફળવાદનું સમર્થન કરવાવાળા (૧૦) પૂર્વોક્તરૂપ (૧૧) તેઓ (૧૨) સંસારરૂપ ઓઘને સમુદ્રને (૧૩) તરી શકતા (૧૪) નથી (૧૫) એમ તીર્થંકરદેવે કહેલ છે (૧૬) સંસારના (૧૭) પારને (૧૮) પામી શકતા નથી (૧૯) ગર્ભના, (૨૦) જન્મોના (૨૧) દુઃખના (૨૨) મૃત્યુના (૨૩) પારને પામતા (૨૪) નથી

ભાવાર્થ - પૂર્વોક્ત અન્ય દર્શનીઓ સંધિને (જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મના સ્વરૂપને કર્મ બંધન તથા કર્મ ક્ષય કરવાનો ઉપાય જાણવો તે સંધિ કહેવાય) જાણ્યા વિના ક્રિયામાં (પોતાની માન્યના અનુસાર) પ્રવૃત્ત રહે છે. તેમ જ અફળવાદ એટલે કોઇ ક્રિયાના-કર્મના ફળ ભોગવવા પડતા નથી. કારણ કે આ મનુષ્ય શરીરનો નાશ થતાં આત્માનો નાશ માને છે તેથી મૃત્યુબાદ જીવ જેવું કોઇ સત્વ રહેતુ નથી તેથી પરલોક નથી તેથી ક્રિયાનુ ફળ ભોગવવું પડતુ નથી આવા પ્રકારની માન્યતાના દુરાગ્રહથી અન્ય તીર્થીઓ સમ્યક્ પ્રકારથી ધર્મનો સત્ય નિર્ણય કરવા સમર્થ થતાં નથી ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારના યતિ ધર્મને જાણ્યા વિના જ વાણીથી મોક્ષની પ્રરૂપણા કરનારા તે અન્યતીર્થીઓ સંસાર રૂપ ઓઘના, સંસારના, ગર્ભના, જન્મોના, દુઃખના, મૃત્યુના પારને પામવા સમર્થ

થતા નથી અને જન્મ મરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણના ચક્રમાં દુઃખો ભોગવતા થકા રહે છે એમ શ્રી તીર્થંકર દેવે કહેલ છે

णाणाविहाइं दुक्खाइं, अणुहोन्ति पुणो पुणो । संसार चक्कवालंमि, मच्चु वाहि जराकुले ॥ २६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઘણા (૨) પ્રકારના (૩) દુઃખો (૪) અનુભવ કરતા (૫) વારવાર (૬) સંસાર (૭) ચક્રમાં (૮) અન્યતીર્થિ (૯) મૃત્યુ (૧૦) વ્યાધી (૧૧) જરાવસ્થાથી (૧૨) આકુળ.

ભાવાર્થઃ- મૃત્યુ વ્યાધિ, વૃદ્ધાવસ્થાથી આકુળ પરિપૂર્ણ આ સંસારરૂપી ચક્રમાં અન્યતીર્થિંઓ વારવાર દુઃખોને ભોગવતાં થકાં પરિભ્રમણ કરતા રહે છે આવા પ્રકારે મિથ્યાત્વ ભાવમાં આગ્રહ રાખવાવાળા, કેટલાએક પુનર્જન્મને નહિ માનવાવાળા, કેટલાએક પાંચ મહાભૂતોને માનવાવાળા, કેટલાએક ક્ષણિકવાદને માનવાવાળા, કેટલાએક પરલોકને નહિ માનવાવાળા, કેટલાએક સમસ્ત જગતમાં એક જ આત્મા હોવાનું માનવાવાળા, કેટલાએક પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, અને વાયુ એ ચાર ધાતુના સંયોગથી શરીરરૂપે પરિણિત થતા જીવ સંજ્ઞાની ઉત્પતિ હોવાની માન્યતાવાળા, કેટલાએક પાંચ મહાભૂતો અને છઠ્ઠો આત્માને શાશ્વત નિત્ય માનવાવાળા, કેટલાએક વળી ઇંડાથી લોકની ઉત્પતિને માનવાવાળા, કેટલાએક વળી દેવથી, ઈશ્વરથી, સ્વયંભૂથી અને પ્રધાન પુરુષથી લોકની ઉત્પતિને માનનારા, આ પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે માન્યતાવાળા પોતાની માન્યતામાં બદ્ધ આસક્ત બની, હિંસામાં રક્ત રહી, પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય ભોગોમાં આસક્ત બની. આરંભ તથા પરિગ્રહ મમત્વમાં આસક્ત રહેલાં કર્મના સ્વરૂપને તથા તેના વિપાકોને નહિ જાણનારા નરક અને તિર્યંચ ગતિઓમાં વારવાર ઉત્પન્ન થઈ અશાતારૂપ દુઃખોને ભોગવતાં થકાં નવા નવા ભવોની વૃદ્ધિ કરતાં થકાં, સંસારભાવની વૃદ્ધિ કરતા થકાં

જન્મ મરણ રૂપ સંસાર ચક્રમા પરિભ્રમણ કરે છે એમ જાણી વીતરાગ દેવના પ્રરૂપિત માર્ગની શ્રદ્ધા લાવી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ સયમ આરાધનથી સસાર પરિભ્રમણના હેતુરૂપ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષના શાશ્વતા સુખો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે એમ જાણી સયમ પાલન કરવા અપ્રમત્ત રહેવા ભગવંતનો ઉપદેશ છે.

उच्चावयाणि गच्छन्ता, गब्भमेस्सन्ति णन्तसो । नायपुत्ते महावीरे, एवमाह जिणुत्तमे ॥ २७ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઉંચી નીચી ગતિઓમા (૨) ભ્રમણ કરતાં (૩) ગર્ભવાસને (૪) પ્રાપ્ત કરે છે (૫) અનતવાર (૬) જ્ઞાત (૭) પુત્ર (૮) ભગવાન મહાવીર (૯) જિનોમાં ઉત્તમ (૧૦) આ પ્રમાણે (૧૧) કહેલ છે

ભાવાર્થ:— જ્ઞાત પુત્ર ભગવત શ્રી મહાવીરસ્વામીએ ઉપરોક્ત કથન કરેલ છે જે અન્ય તીર્થીઓ સર્વે ઉંચી નીચી ગતિઓમાં ભ્રમણ કરતાં થકા અનતવાર ગર્ભવાસરૂપ જન્મ મરણ કર્યા કરશે આ પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશામાં સ્વસિદ્ધાંત તથા પરસિદ્ધાંતની વ્યાખ્યા કરી છે

પ્રથમ ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

आघायं पुण एगेसिं, उववन्ना पुढो जिया । वेदयंति सुहं दुक्खं, अदुवा लुप्पन्ति ठाणओ ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) કથન (૨) વળી (૩) કેટલાએક (૪) નારકાદિકના-ભવોમાં ઉત્પન્ન થઇને (૫) પૃથક્ પૃથક્ (૬) જીવો (૭) વેદે છે (૮) સુખ (૯) દુ ખને આયુષ્ય પૂર્ણ થતા (૧૦) સ્થાન છોડી (૧૧) અન્ય સ્થળે ઉત્પન્ન થાય છે

ભાવાર્થઃ- વળી કેટલાએક નિયતવાદીનું એમ છે કે નરકાદિક ગતિઓમાં જીવો પૃથક્ પૃથક્ ઉત્પન્ન થઇ દેહની સ્થિતિ સુધી પૃથક્ પૃથક્ સુખ દુઃખનો અનુભવ કરતાં થકાં રહેલાં છે તે આયુષ્ય પૂર્ણ થતા સ્થાન છોડી અન્ય સ્થળે ઉત્પન્ન થાય છે આ અધિકારથી પંચ મહાભૂતવાદી, પાંચ સ્કંધવાદી, તજ્જીવતચ્છરીરવાદી, આત્મઅદ્વૈતવાદી, તથા બૌદ્ધમતવાદી, આદિ સર્વ મિથ્યા દ્રષ્ટિ મતોનું તેમની માન્યતાનું સહેજે ખંડન થઇ જાય છે કારણ કે જીવ એક ભવ છોડી બીજી ગતિમાં ઉત્પન્ન થવાનું તથા પૃથક્ પૃથક્ સુખ દુઃખ ભોગવવાનું નિયતવાદી પણ કબુલ કરે છે

न तं सयं कडं दुक्खं, कओ अन्नकडं च णं । सुहं वा जइ वा दुक्खं, सेहियं वा असेहियं ॥ २ ॥

सयं कडं न अन्नेहिं, वेदयन्ति पुढो जिया । संगइयं तं तहा तेसिं, इहमेगेसिमाहियं ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) નથી (૨) સ્વયં (૩) કૃત (૪) દુઃખ (૫) ક્યાંથી (૬) અન્ય (૭) કૃત (૮) સુખ (૯) દુઃખ (૧૦) સિદ્ધિથી (૧૧) અસિદ્ધિથી (૧૨) સ્વયં (૧૩) કૃત (૧૪) નહિ (૧૫) અન્ય કૃત નહિ (૧૬) જીવો (૧૭) અલગ અલગ (૧૮) ભોગવે છે સુખ દુઃખ (૧૯) નિયતિ કૃત (૨૦) એ બધા (૨૧) એમ (૨૨) કેટલાએકનું (૨૩) કહેવું છે

ભાવાર્થ- જે પ્રાણી સુખ, દુઃખ, અનુભવે છે અથવા એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે એ સર્વ દુઃખાદિ સ્વયંકૃત નથી તેમ જ અન્ય કૃત કે ઈશ્વર કૃત પણ નથી વળી જો સ્વયંકૃત દુઃખ નથી ભોગવવું પડતું તો અન્ય કૃત તો ક્યાંથી ભોગવવું પડે? પુરુષાર્થથી કે સ્વભાવિક કૃત સુખ દુઃખ નથી; પરંતુ જે જીવો સુખ અગર દુઃખ અલગ અલગ ભોગવે છે એ બધા નિયતિ કૃત ભોગવાય

છે એમ કેટલાએક અન્યતીર્થિઓનુ કહેવું છે આવી માન્યતા નિયતિવાદીઓની છે વિશેષ ખુલાસો મહારાજ શ્રી જવાહરલાલજી કૃત સૂત્ર કૃતાંગ પાના ૮૬–૮૭ માં જોવુ

एवमेयाणि जंपंता, बाला पंडिअ माणिणो। निययानिययं संतं, अयाणंता अवुद्धिया ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રમાણે (૨) પૂર્વોક્ત કથન (૩) કહેતા થકા (૪) અજ્ઞાનીઓ (૫) પંડિત હોવાનુ (૬) માનવાવાળા (૭) નિયત (૮) અનિયત (૯) એકાંત (૧૦) અજાણ (૧૧) બુદ્ધિ રહિત

ભાવાર્થઃ– પૂર્વોક્ત કથનનુ નિયતિવાદનુ સમર્થન કરવાવાળા નિયતિવાદીઓ પોતે અજ્ઞાની હોવા છતાં પોતાને પંડિત માનનારા જીવોના સુખ દુઃખોને એકાત નિયતિ કૃત હોવાની પ્રરૂપણા કરે છે. પરંતુ એ બુદ્ધિહીન નિયતિવાદીઓ નિયત તથા અનિયતના સ્વરૂપના અજાણ છે– જાણતા નથી કોઇ પણ સુખ અગર દુઃખ નિયતિ કૃત હોય જ નહિ, પરંતુ પોતાના પ્રમાદવશથી તેમ જ અજ્ઞાનતાથી બંધાયેલ કર્મોના ઉદયથી જ શુભાશુભના ઉદય પ્રમાણે સુખ અગર દુઃખની પ્રાપ્તિ હોય છે તે તેઓ જાણતા નથી.

एवमेगे उ पासत्था, ते भुज्जो विप्पगब्भिआ। एव उवट्ठिया सन्ता, न ते दुक्ख विमोक्खगा ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) કોઇ (૩) પાસ તથા (૪) વારવાર નિયતિ કૃત સુખ દુઃખ માનવા મનાવવાની (૫) ધૃષ્ટતા કરે છે (૬) એ રીતે સ્વમત–અનુસાર ક્રિયામાં (૭) પ્રવૃત્ત થવા (૮) છતા (૯) દુઃખોથી (૧૦) મુક્ત થઇ શકતા (૧૧) નથી

ભાવાર્થ – નિયતવાદીઓ, નિયતિ જ સુખ દુઃખની કર્તા છે એમ વારંવાર રૂપતા કરે છે અને પોતાના રચેલા સિદ્ધાંત અનુસાર પરલોકની ક્રિયામાં ઉદ્યમવત થવા છતાં દુઃખોથી છૂટી શકતા નથી કારણ કે તેઓની સમજણ સત્યપથથી વિપરીત રહેલી છે આરંભ છે તે દુઃખની વૃદ્ધિ કરાવનાર છે તેનું તેઓને જ્ઞાન નથી

जविणो मिगा जहा सन्ता, परिताणेण वज्जिया ।
असंकियाइं संकन्ति, संकियाइं असंकिणो ॥ ६ ॥

परियाणियाणि संकंता, पासियाणि असंकिणो ।
अन्नाण भय संविग्गा संपलिंति तहिं तहिं ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ચપળ (૨) મૃગ (૩) જે (૪) રહેલા (૫) રક્ષણ (૬) રહિત (૭) શંકા રહિત સ્થાનમાં (૮) શંકા કરે છે (૯) શંકાવાળા સ્થાનમાં (૧૦) અશંકિત રહે છે (૧૧) રક્ષણ યુક્ત સ્થાનમાં (૧૨) ભયની શંકા રાખે છે (૧૩) પાશયુક્ત સ્થાનમાં (૧૪) અશંકિત રહે છે (૧૫) અજ્ઞાન (૧૬) ભયથી (૧૭) ઉદ્વેગ પામેલા (૧૮) પાશયુક્ત સ્થાનમાં (૧૯) જઈ રહે છે

ભાવાર્થ – જેમ ચપળ મૃગલા શંકા રહિત સ્થાનોમાં ભય હોવાની શંકા કરે છે અને જ્યાં ભયરૂપ શંકાવાળા સ્થાનો છે ત્યાં શંકા કરતા નથી રક્ષણ રહિત મૃગલીઓ રક્ષણયુક્ત સ્થાનમાં ભય હોવાનું માને છે અને ભયની શંકા રાખે છે અને જ્યાં પાશલાયુક્ત ભયવાળા સ્થાનો છે ત્યાં નિર્ભય થઈ રહે છે આવા અજ્ઞાનીઓ ભયથી ઉદ્વિગ્ન મૃગલાઓ પાશયુક્ત સ્થાનમાં જઈ રહે છે એવી જ રીતે અન્ય દર્શનીઓ રક્ષણયુક્ત, સ્યાદ્વાદરૂપ, સમાધિયુક્ત ધર્મ જે આત્માને હિતકર છે ત્યાં શંકા લાવી તેનાથી દૂર રહે છે અને અનર્થયુક્ત દુઃખના કારણ સમાન આત્માને અહિતકારક એવા

આરંભ અને પરિગ્રહ યુક્ત એકાંતવાદનો આશ્રય લે છે. જે સંસાર પરિભ્રમણને વધારનાર છે.

अहं तं पवेज्ज वज्झं, अहे वज्झस्स वा वए । मुच्चेज्ज पयपासाओ तं तु मंदे न देहए ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) તે મૃગલાઓ (૨) બંધનને (૩) ઉલ્લંઘન કરી શકે (૪) એ બંધન (૫) નીચેથી (૬) છૂટી શકે તેમ છે (૭) પગ બંધન રૂપ પાશથી (૮) છૂટી શકે (૯) તે મૃગલાઓને (૧૦) મૂર્ખને તે છૂટવાના માર્ગને (૧૧) જાણી કે જોઇ શકતા (૧૨) નથી

ભાવાર્થ:- એ મૃગલાઓ કૂદીને પાસલાને ઉલ્લંઘીને અથવા તો પાસલાના બંધન નીચેથી નીકળી શકે તેમ છે અને પાસ બંધનથી મુક્ત થઇ શકે તેમ હોવા છતાં તે મુર્ખ મૃગલાઓ ભયથી વિહવળ થયેલા બંધનથી છૂટવાના માર્ગને દેખી શકતા નથી-જાણતા નથી એજ પ્રમાણે અન્ય તીર્થિઓ પણ કર્મબંધન રૂપ અને સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ આરંભ પરિગ્રહ યુક્ત પોતાના માનેલા ધર્મથી-મતથી જ્ઞાન હીનતાના કારણે છૂટી શકતા નથી અને આત્મકલ્યાણ રૂપ મોક્ષ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

अहियप्पाऽहियपन्नाणे, विसमंतेणुवागए । स बद्धे पयपासेणं तत्थ घायं निगच्छइ ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) અહિત (૨) આત્માવાળા (૩) અહિત (૪) જ્ઞાનવાળા (૫) પાશયુક્ત વિષમ સ્થાનમાં (૬) જઇને (૭) મૃગો (૮) બંધાઇને (૯) પગ (૧૦) બંધન દ્વારા (૧૧) ત્યાં (૧૨) ઘાતને (૧૩) પામે છે

ભાવાર્થ – એ મૃગો પોતાનું જ અહિત કરવાવાળા પોતાની અહિત બુદ્ધિના કારણે બંધનયુક્ત વિષમ સ્થાનમા જતાં ત્યાં પાશથી બંધાઇને મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ – નિયતિવાદીઓ, નિયતિ જ સુખ દુઃખની કર્તા છે એમ વારંવાર ધૃષ્ટતા કરે છે અને પોતાના રચેલા સિદ્ધાંત અનુસાર પરલોકની ક્રિયામાં ઉદ્યમવંત થવા છતાં દુઃખોથી છૂટી શકતા નથી કારણ કે તેઓની સમજણ સત્યપથથી વિપરીત રહેલી છે આરંભ છે તે દુઃખની વૃદ્ધિ કરાવનાર છે તેનું તેઓને જ્ઞાન નથી

जविणो[1] मिगा[2] जहा[3] सन्ता[4], परित्ताणेण[5] वज्जिया[6] ।
असंकियाइं[7] संकन्ति[8], संकियाइं[9] असंकिणो[10] ॥ ६ ॥

परियाणिआणि[11] संकता[12], पासियाणि[13] असंकिणो[14] ।
अन्नाण[15] भय[16] संविग्गा[17] संपलिंति[18] तहिं तहिं[19] ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ચપળ (૨) મૃગ (૩) જે (૪) રહેલા (૫) રક્ષણ (૬) રહિત (૭) શંકારહિત સ્થાનમાં (૮) શંકા કરે છે (૯) શંકાવાળા સ્થાનમાં (૧૦) અશંકિત રહે છે (૧૧) રક્ષણ યુક્ત સ્થાનમાં (૧૨) ભયની શંકા રાખે છે (૧૩) પાસલાયુક્ત સ્થાનમાં (૧૪) અશંકિત રહે છે (૧૫) અજ્ઞાન (૧૬) ભયથી (૧૭) ઉદ્વેગ પામેલા (૧૮) પાસલાયુક્ત સ્થાનમાં (૧૯) જઈ રહે છે

ભાવાર્થ – જેમ ચપળ મૃગલા શંકા રહિત સ્થાનોમાં ભય હોવાની શંકા કરે છે અને જ્યાં ભયરૂપ શંકાવાળા સ્થાનો છે ત્યાં શંકા કરતા નથી રક્ષણ રહિત મૃગલીઓ રક્ષણયુક્ત સ્થાનમાં ભય હોવાનું માને છે અને ભયની શંકા રાખે છે અને જ્યાં પાસલાયુક્ત ભયવાળા સ્થાનો છે ત્યાં નિર્ભય થઈ રહે છે આવા અજ્ઞાનીઓ ભયથી ઉદ્વિગ્ન મૃગલાઓ પાસયુક્ત સ્થાનમાં જઈ રહે છે એવી જ રીતે અન્ય દર્શનીઓ રક્ષણયુક્ત, સ્યાદ્વાદરૂપ, સમાધિયુક્ત, ધર્મ જે આત્માને હિતકર છે ત્યાં શંકા લાવી તેનાથી દૂર રહે છે અને અનર્થયુક્ત દુઃખના કારણ સમાન આત્માને અહિતકારક એવા

શબ્દાર્થ : (૧) સર્વાત્મક લોભ (૨) માન અહંકાર (૩) માયા (૪) ક્રોધ (૫) ત્યાગ કરવાથી (૬) કર્માંશ રહિત થવાય છે (૭) એ અર્થને (૮) મૃગ સમાન અજ્ઞાનીઓ (૯) છોડી દે છે

ભાવાર્થ:- લોભ, માન, માયા, ક્રોધ આદિ કષાયોને છોડવાથી–ત્યાગ કરવાથી જીવ કર્મ રહિત થાય છે એ અર્થને-ઉપદેશને મૃગ સમાન અજ્ઞાની જીવો છોડી દે છે. સત્ય ઉપદેશને ગ્રહણ કરતા નથી. મોહનીય કર્મના ત્યાગથી સર્વ કર્મનો અભાવ થાય છે. તે અર્થ ગ્રહણ કરતા નથી

जे एयं नाभि जाणंति, मिच्छ दिट्ठी अणारिया । मिगा वा पासबद्धा ते, घायमेस्सन्ति णन्तसो ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) જે (૨) મિથ્યાદષ્ટિ (૩) અનાર્ય પુરુષો (૪) ઉપર કહેલ અર્થને (૫) નથી (૬) જાણતા (૭) મૃગ સમાન (૮) પાશમાં બદ્ધ (૯) અનન્તવાર (૧૦) ઘાતને (૧૧) પ્રાપ્ત કરશે

ભાવાર્થ:- જે કોઇ મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્યો ઉપર કહેલ અર્થને– મોક્ષમાર્ગને જાણતા નથી એ બધા મિથ્યાદષ્ટિઓ પોતાની પાસલા રૂપ આરંભવાળી ક્રિયાઓમા બદ્ધ રહીને અનન્તવાર ઘાતને–મરણને પ્રાપ્ત કરશે આરંભ છે એ જ જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણના હેતુઓ છે

माहणा समणा एगे, सव्वे नाणं सयं वए । सव्वलोगेऽवि जे पाणा, न ते जाणंति किंचण ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કેટલાએક (૨) બ્રાહ્મણો (૩) શ્રમણો (૪) સર્વે (૫) પોત પોતાનાં (૬) જ્ઞાન (૭) બતાવે છે (૮) સર્વ લોકમાં (૯) જે (૧૦) પ્રાણીઓ રહેલા છે (૧૧) તેઓને (૧૨) પ્રાય (૧૩) જાણતા (૧૪) નથી

एवं तु समणा एगे, मिच्छदिट्ठि अणारिया ।

असंकियाइं संकंति, संकियाइं असंकिणो ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) કેટલાએક (૩) શ્રમણો (૪) મિથ્યા દૃષ્ટિ (૫) અનાર્ય (૬) શંકા રહિત અનુષ્ઠાનોમાં (૭) શંકા કરે છે (૮) શંકાવાળા અનુષ્ઠાનોમાં (૯) શંકા કરતા નથી

ભાવાર્થ મૂર્ખ મૃગોની માફક કેટલાએક મિથ્યાત્વદૃષ્ટિવાળા અનાર્ય શ્રમણો આરંભ રહિત શંકા રહિત સુંદર ધર્મ અનુષ્ઠાનોમાં શંકા રાખે છે અને જ્યાં આત્માના અહિતરૂપ, આરંભરૂપ એકાંત પક્ષવાળા અનુષ્ઠાનો જે કર્મ બંધનના કારણરૂપ શંકાવાળાં છે ત્યાં શંકા કરતા નથી અને આરંભમાં રક્ત રહે છે

धम्मपण्णवणा जा सा, तं तु संकंति मूढगा । आरंभाइं

न संकंति, अवियत्ता अकोविया ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) સત્ય ધર્મની પ્રરૂપણા છે (૩) તેમાં (૪) તે મૂર્ખ (૫) શંકા કરે છે (૬) જ્યાં આરંભ છે (૭) ત્યાં શંકા (૮) કરતા નથી (૯) અવિવેકી (૧૦) શાસ્ત્રના અજાણ.

ભાવાર્થઃ- મૂર્ખ, અજ્ઞાની, અવિવેકી શાસ્ત્રજ્ઞાનથી રહિત અન્ય તીર્થીઓ જ્યાં ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારના સત્ય ધર્મની પ્રરૂપણા છે ત્યાં શંકા કરે છે અને પાપના કારણ રૂપ જ્યાં આરંભ છે ત્યાં શંકા કરતા નથી.

सव्वप्पगं विउक्कस्सं, सव्वं णूमं विहूणिया अप्पत्तियं

अकम्मंसे, एयमट्ठं मिगे चुए ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સર્વાત્મક લોભ (૨) માન અહંકાર (૩) માયા (૪) ક્રોધ (૫) ત્યાગ કરવાથી (૬) કર્માંશ રહિત થવાય છે (૭) એ અર્થને (૮) મૃગ સમાન અજ્ઞાનીઓ (૯) છોડી દે છે

ભાવાર્થ:– લોભ, માન, માયા, ક્રોધ આદિ કષાયોને છોડવાથી–ત્યાગ કરવાથી જીવ કર્મ રહિત થાય છે એ અર્થને–ઉપદેશને મૃગ સમાન અજ્ઞાની જીવો છોડી દે છે. સત્ય ઉપદેશને ગ્રહણ કરતા નથી મોહનીય કર્મના ત્યાગથી સર્વ કર્મનો અભાવ થાય છે તે અર્થ ગ્રહણ કરતા નથી

जे एयं नाभि जाणंति, मिच्छ दिट्ठी अणारिया । मिगा वा पासबद्धा ते, घायमेस्सन्ति णन्तसो ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) મિથ્યાદૃષ્ટિ (૩) અનાર્ય પુરુષો (૪) ઉપર કહેલ અર્થને (૫) નથી (૬) જાણતા (૭) મૃગ સમાન (૮) પાશમાં બદ્ધ (૯) અનન્તવાર (૧૦) ઘાતને (૧૧) પ્રાપ્ત કરશે

ભાવાર્થ:– જે કોઇ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાર્યો ઉપર કહેલ અર્થને–મોક્ષમાર્ગને જાણતા નથી એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિઓ પોતાની પાસલા રૂપ આરંભવાળી ક્રિયાઓમાં બદ્ધ રહીને અનન્તવાર ઘાતને–મરણને પ્રાપ્ત કરશે આરંભ છે એ જ જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણના હેતુઓ છે

माहणा समणा एगे, सव्वे नाणं सयं वए । सव्वलोगेऽवि जे पाणा, न ते जाणंति किंचण ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કેટલાએક (૨) બ્રાહ્મણો (૩) શ્રમણો (૪) સર્વે (૫) પોત પોતાના (૬) જ્ઞાન (૭) બતાવે છે (૮) સર્વ લોકમાં (૯) જે (૧૦) પ્રાણીઓ રહેલા છે (૧૧) તેઓને (૧૨) પ્રાયઃ (૧૩) જાણતા (૧૪) નથી

ભાવાર્થ:– કેટલાએક બ્રાહ્મણો તથા શ્રમણો સર્વે પોત પોતાના જ્ઞાનનુ કથન કરે છે બતાવે છે, પરન્તુ લોકમા રહેલા સર્વ જીવોને જાણતા નથી (પૃથ્વી આદિ એકેન્દ્રિય વગેરેને જીવ જાણતા નથી) ત્રસ તથા સ્થાવરરૂપે જીવો રહેલા છે તે સર્વ જીવોને જાણતા નથી

मिलक्खू अमिलक्खूस्स, जहा वुत्ताणुभासए । ण हेउं से विजानाति, भासिअं तऽणुभासए ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) મ્લેચ્છ પુરુષ (૨) આર્ય પુરુષના (૩) કથનને સાંભળી તેનુ (૪) અનુવાદન કરે છે બોલે છે પરન્તુ કથનના (૫) હેતુને (૬) જાણતા (૭) નથી (૮) આર્ય પુરુષના ભાષણના (૯) અનુવાદન કરનારા છે

ભાવાર્થ – જેમ આર્ય પુરુષો કથન કરે છે ઉપદેશ આપે છે એ જ પ્રમાણે મ્લેચ્છ પુરુષો કથન તો કરે છે; પરન્તુ કથનના હેતુને જાણતા નથી ફક્ત આર્ય પુરુષોએ કરેલ ભાષણનુ અનુવાદન કરે છે (પરન્તુ તેના અર્થને જાણતા નથી)

एवमण्णाणिया नाणं, वयन्ता वि सयं सयं । निच्छयत्थं न याणंति, मिलक्खुव्व अबोहिया ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) જ્ઞાનહીન બ્રાહ્મણો તથા શ્રમણો (૩) પોતપોતાના (૪) જ્ઞાનનું (૫) કથન કરે છે (૬) નિશ્ચય (૭) અર્થને (૮) નથી (૯) જાણતા (૧) પૂર્વોક્ત મ્લેચ્છની માફક (૧૧) જ્ઞાન રહિત છે

ભાવાર્થ – એ પ્રકારે જ્ઞાન રહિત બ્રાહ્મણો તથા શ્રમણો પોતપોતાના જ્ઞાનનુ કથન કરે છે; પરન્તુ નિશ્ચિત અર્થને જાણતા નથી આવા આર્ય ભાષાના અનુવાદન કરવાવાળા અર્થના જ્ઞાનથી હીન પૂર્વોક્ત મ્લેચ્છની માફક બોધ રહિત છે

अन्नाणियाण वीमंसा, अन्नाणे ण विनिच्छइ । अप्पणो य परं नालं, कुत्तो अन्नाणुसासिउं ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ: (૧) અજ્ઞાનવાદી (૨) વિચાર (૩) અજ્ઞાનવાદ (૪) નિશ્ચય-કરવામા (૫) સમર્થ નથી (૬) પોતે પણ (૭) અજ્ઞાનવાદનો નિશ્ચય કરવા (૮) સમર્થ નથી તો (૯) શિક્ષા-ઉપદેશ દેવામા (૧૦) અન્યને (૧૧) કયાથી સમર્થ થાય

ભાવાર્થ:- અજ્ઞાનવાદીઓ એમ માને છે. જે અજ્ઞાન એ જ શ્રેષ્ઠ છે, પરતુ એમ કહેવાવાળા અજ્ઞાનવાદીઓ જો એ પર્યાલોચનાત્મક વિચાર કરે છે અથવા પદાર્થનો નિશ્ચય કરવાની ઈચ્છા કરે છે. પરતુ નિશ્ચયરૂપથી અજ્ઞાન વિષયમા સગત થઇ શકતા નથી, સમર્થ થતા નથી. જ્ઞાન સત્ય છે કે અસત્ય છે તે નિશ્ચયથી નિર્ણય કરી શકતા નથી ખાલી વાતોમા અજ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે તેમ કથન કરે છે; પરતુ દૃષ્ટાતોથી અજ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે. તેમ નિશ્ચય કરી શકતા નથી, અજ્ઞાનવાદીઓ પોતાને શિક્ષા દેવામાં સમર્થ થતા નથી તો અન્યને શિક્ષા દેવામાં સમર્થ કયાથી થઈ શકે ? અજ્ઞાન પક્ષનો આશ્રય લેતા હોઇ અજ્ઞાની જ કહેવાય છે વિશેષ ખુલાસો મ. શ્રી જવાહરલાલ કૃત સૂત્ર કૃતાગ ભા ૧ પાનુ ૧૦૭-૧૦૮ માં છે.

वणे मूढे जहा जन्तू, मूढे नेयाणुगामिए । दो वि एए अकोविया, तिव्व सोय नियच्छइ ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) વનમાં (૩) દિશામૂઢ (૪) પ્રાણી (૫) દિશા-મૂઢ (૬) નેતાની (૭) પાછળ ચાલનાર (૮) બન્ને (૯) એએ માર્ગને (૧૦) નહિ જાણનાર (૧૧) તીવ્ર (૧૨) શોકને (૧૩) પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ:- જેમ કોઈ જગલમાં-અટવીમા-વનમા દિશામૂઢ પ્રાણી અન્ય દિશામૂઢ પ્રાણીની પાછળ પાછળ ચાલનાર બન્ને

વ્યક્તિઓ તીવ્ર શોકને-દુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે કારણ કે બન્ને વ્યક્તિ, માર્ગથી અજ્ઞાન છે જેથી ભયંકર દુઃખને અથવા ઘોર જંગલને પ્રાપ્ત કરે છે એ જ દૃષ્ટાંતથી અજ્ઞાનવાદીઓ પોતે જ અજ્ઞાની હોઈ તેને અનુસરનારાઓ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ અટવીમાં જન્મ મરણ કર્યા કરે છે અને દુઃખોને ભોગવે છે

अंधो अंधं पहं नेन्तो, दूरं मद्धाणुगच्छइ । आवज्जे उप्पहं जन्तू, अदुवा पयाणुगामिए ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અંધ મનુષ્યને (૨) માર્ગમાં (૩) લઈ જતા (૪) અંધપુરુષ જ્યાં જવાનું છે ત્યાંથી (૫) દૂર (૬) માર્ગમાં (૭) લઈ જાય છે (૮) ઉત્પથને (૯) તે જીવ (૧૦) પ્રાપ્ત કરે છે (૧૧) અથવા (૧૨) અન્ય માર્ગમાં (૧૩) લઈ જાય છે

ભાવાર્થઃ- જેમ અંધમનુષ્ય માર્ગમાં અન્ય અંધ પુરુષને લઈ જતાં થકાં જે સ્થળે જવું છે ત્યાંથી દૂર સ્થળમાં લઈ જાય છે અગર ઉત્પથને પ્રાપ્ત થાય છે અથવા તો અન્ય માર્ગમાં ચાલ્યા જાય છે, પરંતુ જ્યાં જવાનું છે ત્યાં પહોંચી શકતા નથી આજ દૃષ્ટાંતે અજ્ઞાનીઓ સંસાર પરિભ્રમણથી છૂટી મોક્ષના સુખોને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

एवमेगे नियागट्ठी, धम्ममाराहगा वयं । अदुवा अहम्ममावज्जे, ण ते सव्वज्जुयं वए ॥ २० ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) કેટલાએક (૩) મોક્ષાર્થી કહે છે (૪) ધર્મના આરાધક છીએ (૫) અમે (૬) પરંતુ (૭) પ્રાપ્ત કરે છે (૮) અધર્મને (૯) સર્વ પ્રકારથી (૧૦) સરલ માર્ગને (૧૧) તેઓ (૧૨) પ્રાપ્ત કરી શકતા (૧૩) નથી.

ભાવાર્થ – આવા પ્રકારથી કોઇ કોઇ મોક્ષાર્થી કહે છે કે અમે ધર્મના આરાધક છીએ; પરતુ ધર્મ આરાધના તો દૂર રહી પરતુ અધર્મને પ્રાપ્ત કરે છે, સર્વ પ્રકારે સરલ માર્ગરૂપ સયમને ગ્રહણ કરી શકતા નથી, ભાવ અંધકારમાં રહેલા આજીવિક આદિ અન્યદર્શનીઓ મોક્ષ તથા સદ્ધર્મને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરે છે અને અમે ધર્મના આરાધક છીએ, એમ માની પ્રવજ્યા ધારણ કરે છે, પરતુ પ્રવ્રજિત બની પશ્ચાત પૃથ્વી, જલ તથા વનસ્પતિના વિનાશપૂર્વકની પચનપાચન આદિ ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત બની સ્વયં આરંભવાળા અનુષ્ઠાનો કરે છે અને એ પ્રમાણે અન્યને પણ ઉપદેશ આપે છે. તેથી સ્વયં પોતે અને તેઓને અનુસરનારાઓ બન્ને મોક્ષમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે, અથવા મોક્ષની પ્રાપ્તિ તો દૂર રહી, પરતુ સાવદ્યપ્રવૃત્તિથી અશુભ કર્મને પ્રાપ્ત કરે છે અને ઇષ્ટ અર્થને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, પરતુ વિપરીત અનર્થને પ્રાપ્ત કરે છે, આવી રીતે અસતકર્મનાં અનુષ્ઠાન કરવાવાળા તથા અજ્ઞાનને જ કલ્યાણનું કારણ માનવાવાળા અજ્ઞાનવાદીઓ તથા આજીવિક આદિ અન્યતીર્થીઓ સદ્ધર્મરૂપ સરલમાર્ગ–સયમ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, પરતુ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કર્યા કરે છે.

एवमेगे[2][3] वियक्काहिं,[4] नो[7] अन्नं[5] पज्जुवासिया[6] । अप्पणो[8] य वियक्काहिं,[9] अयमंजूहिं[10][11] दुम्मई[1] ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ (૧) દુર્બુદ્ધિ (૨) એ પ્રકારે (૩) કોઇ (૪) વિતર્કના કારણે (૫) જ્ઞાનવાદીની (૬) સેવા (૭) કરી શકતો નથી (૮) પોતાના (૯) વિતર્કના કારણે (૧૦) અજ્ઞાનવાદને શ્રેષ્ઠ સરલ માર્ગ (૧૧) માને છે

ભાવાર્થ – કોઇ દુર્બુદ્ધિ જીવ પૂર્વોક્ત વિકલ્પના કારણે જ્ઞાનવાદીના સરલ માર્ગને અનુસરતો નથી જ્ઞાનીઓની સેવા કરી

વ્યક્તિઓ તીવ્ર શોકને–દુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે કારણ કે બન્ને વ્યક્તિ, માર્ગથી અજ્ઞાન છે જેથી અસહ્ય દુઃખને અથવા ઘોર જગલને પ્રાપ્ત કરે છે એ જ દૃષ્ટાંતથી અજ્ઞાનવાદીઓ પોતે જ અજ્ઞાની હોઇ તેને અનુસરનારાઓ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ અટવીમાં જન્મ મરણ કર્યા કરે છે અને દુઃખોને ભોગવે છે

अन्धो अंधं पहं नेन्तो, दूरं मद्धाणुगच्छइ । आवज्जे उप्पहं जन्तु, अदुवा पंथाणुगामिए ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અંધ મનુષ્યને (૨) માર્ગમાં (૩) લઇ જતા (૪) અંધપુરુષ જ્યાં જવાનું છે ત્યાંથી (૫) દૂર (૬) માર્ગમાં (૭) લઇ જાય છે (૮) ઉત્પથને (૯) તે જીવ (૧૦) પ્રાપ્ત કરે છે (૧૧) અથવા (૧૨) અન્ય માર્ગમાં (૧૩) લઇ જાય છે

ભાવાર્થઃ- જેમ અંધમનુષ્ય માર્ગમાં અન્ય અંધ પુરુષને લઇ જતાં થકાં જે સ્થળે જવું છે ત્યાંથી દૂર સ્થળમાં લઇ જાય છે અગર ઉત્પથને પ્રાપ્ત થાય છે અથવા તો અન્ય માર્ગમાં ચાલ્યા જાય છે; પરંતુ જ્યાં જવાનું છે ત્યાં પહોંચી શકતા નથી આજ દૃષ્ટાંતે અજ્ઞાનીઓ સંસાર પરિભ્રમણથી છૂટી મોક્ષનાં સુખોને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

एवमेगे वि नियागट्ठी, धम्ममाराहगा वयं । अदुवा अहम्ममावज्जे, ण ते सव्वज्जुयं वए ॥ २० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) એ પ્રકારે (૨) કેટલાએક (૩) મોક્ષાર્થી કહે છે (૪) ધર્મના આરાધક છીએ (૫) અમે (૬) પરંતુ (૭) પ્રાપ્ત કરે છે (૮) અધર્મને (૯) સર્વ પ્રકારથી (૧૦) સરલ માર્ગને (૧૧) તેઓ (૧૨) પ્રાપ્ત કરી શકતા (૧૩) નથી.

સ્થાપના અને પરમતનુ ખડન કરવામાં પોતાની વિદ્વતા બતાવે છે એ અન્ય તીર્થીઓ સત્ય સ્વરૂપને નહિ જાણનારા સંસારમાં દૃઢપણે બંધાયેલા છે.

अहावरं पुरक्खायं, किरियावाइ दरिसणं। कम्म चिन्ता-पणट्ठाणं, संसारस्स पवड्ढणं ॥ २४ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) વળી અન્ય (૨) પૂર્વોક્ત (૩) ક્રિયાવાદીના (૪) દર્શન-મત છે (૫) તેઓ કર્મચિન્તાથી રહિત (૬) સસારને (૭) વધારનાર

ભાવાર્થ·- વળી બીજા ક્રિયાવાદીઓના મત-દર્શન છે તે એકાંતવાદ હોઇ અજ્ઞાનતાના કારણે કર્મચિન્તાથી રહિત છે, તેઓનો મત-ક્રિયાવાદીઓનો મત છે તે સંસાર પરિભ્રમણને વધારનાર છે પ્રથમ અજ્ઞાનવાદીઓનો મત અજ્ઞાનથી કલ્યાણ પ્રાપ્ત થવાનુ માને છે જ્યારે ક્રિયાવાદીઓ ફક્ત જ્ઞાન રહિત ક્રિયાથી જ મોક્ષને માન-નારા છે તેઓ કર્મની ચિન્તાથી રહિત હોઈ તથા એકાંતવાદ હોઇ મિથ્યાત્વભાવવાળા હોઈ સંસાર વૃદ્ધિના કરનારા જાણવા

जाणं काएणऽणाउट्टी, अबुहो जं च हिंसति। पुट्ठो संवेयइ परं, अवियत्तं खु सावज्जं ॥ २५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જો પુરુષ જાણતા થકા મનથી હિસા કરતા હોય પરતુ (૨) શરીરથી (૩) ન કરતા હોય (૪) નહિ જાણતા થકા શરીરથી (૫) હિસા કરતા હોય તેનુ ફળ કેવળ (૬) ભોગવટો હોય છે (૭) સ્પર્શમાત્ર (૮) સ્પષ્ટ ન હોય (૯) સાવદ્યકર્મ

ભાવાર્થ - જો કોઇ ક્રોધિત થઇ કોઇ પ્રાણીની મનથી હિંસા કરતા હોય, પરતુ શરીરથી હિંસા ન કરતા હોય અને જો કદાચ શરીરથી હિંસા કરતા હોય અને મનથી હિંસા ન કરતા હોય તો

શકતો નથી અને પોતાના વિતર્કથી અજ્ઞાનવાદ જ સરલ માર્ગ છે, મોક્ષ માર્ગ છે તેમ માને છે અને પોતે જ્ઞાની હોવાનો આગ્રહ રાખી અજ્ઞાનવાદને કલ્યાણનો માર્ગ માની અભિમાનથી જ્ઞાનીના ઉપદેશને ગ્રહણ કરી શકતો નથી તેથી મોક્ષમાર્ગથી દૂર રહે છે

एव तक्काइ साहेन्ता, धम्माधम्मे अकोविया । दुक्ख ते नाइतुट्टन्ति, सउणी पंजरं जहा ॥ २२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) તર્કવડે પોતાના મતથી (૩) સિદ્ધપક્ષને સિદ્ધ કરે છે (૪) ધર્મ અધર્મના સ્વરૂપને (૫) નહિ જાણનારા (૬) દુઃખથી મુક્ત (૭) થઈ શકતા નથી (૮) પક્ષી (૯) પાંજરાને તોડી છૂટી શકતા નથી (૧૦) જેમ (૧૧) અજ્ઞાનવાદીઓ.

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત પ્રકારે પોતાના મતથી મોક્ષપક્ષ સિદ્ધ કરનારા ધર્મ તથા અધર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા અજ્ઞાનવાદીઓ કર્મ બંધનને તોડી શકતા નથી જેમ પાંજરામા રહેલ પક્ષી પાંજરાને તોડી શકતા નથી એ જ રીતે અજ્ઞાનવાદીઓ ધર્મ તથા પાપના વિપાકોને જાણતા નહિ હોવાથી સંસારરૂપી પાંજરામાંથી મુક્ત થવા સમર્થ થતા નથી

सयं सयं पसंसंता, गरहन्ता परं वयं जे उ तत्थ विउस्संति संसार ते विउस्सिया ॥ २३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પોતપોતાના (૨) મતની પ્રશંસા કરતા અને (૩) પરના (૪) મતમતની (૫) નિન્દા કરતા (૬) અન્યતીર્થીઓ (૭) પોતાના મતની સ્થાપના અને પરમતનુ ખંડન કરનાર અન્યતીર્થીઓ (૮) પોતાની વિદ્વતા પ્રગટ કરે છે (૯) સંસારમાં (૧૦) અતિ દ્રઢપણે બંધાયેલ છે

ભાવાર્થ – પોત પોતાના મતની પ્રશંસા અને અન્યના મતની પ્રરુપણાની નિન્દા કરનારા અન્યતીર્થીઓ પોતાના મતની

ापना અને પરમતનુ ખડન કરવામાં પોતાની વિદ્વતા બતાવે છે । અન્ય તીર્થીઓ સત્ય સ્વરૂપને નહિ જાણનારા સંસારમાં દૃઢપણે ંધાયેલા છે.

१ अहावरं २ पुरक्खायं, ३ किरियावाइ ४ दरिसणं । ५ कम्म चिन्ता-णट्ठाणं, ६ संसारस्स ७ पवड्ढणं ॥ २४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વળી અન્ય (૨) પૂર્વોક્ત (૩) ક્રિયાવાદીના (૪) ર્શન–મત છે (૫) તેઓ કર્મચિન્તાથી રહિત (૬) સસારને (૭) વધારનાર

ભાવાર્થ:– વળી બીજા ક્રિયાવાદીઓના મત–દર્શન છે. તે એકાંતવાદ હોઇ અજ્ઞાનતાના કારણે કર્મચિન્તાથી રહિત છે, તેઓનો મત–ક્રિયાવાદીઓનો મત છે તે સસાર પરિભ્રમણને વધારનાર છે ાથમ અજ્ઞાનવાદીઓનો મત અજ્ઞાનથી કલ્યાણ પ્રાપ્ત થવાનુ માને છે જ્યારે ક્રિયાવાદીઓ ફક્ત જ્ઞાન રહિત ક્રિયાથી જ મોક્ષને માન-નારા છે તેઓ કર્મની ચિન્તાથી રહિત હોઈ તથા એકાંતવાદ હોઇ મિથ્યાત્વભાવવાળા હોઈ સસાર વૃદ્ધિના કરનારા જાણવા

१ जाणं २ काएणऽ ३ णाउट्टी, ४ अबुहो जं च ५ हिंसति । ७ पुट्ठो ६ संवेयइ परं, ८ अवियत्तं ९ खु सावज्जं ॥ २५ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) જો પુરુપ જાણતા થકા મનથી હિંસા કરતા હોય પરતુ (૨) શરીરથી (૩) ન કરતા હોય (૪) નહિ જાણતા થકા શરીરથી (૫) હિસા કરતા હોય તેનુ ફળ કેવળ (૬) ભોગવટો હોય છે (૭) સ્પર્શમાત્ર (૮) સ્પષ્ટ ન હોય (૯) સાવદ્યકર્મ

ભાવાર્થ – જો કોઇ ક્રોધિત થઇ કોઇ પ્રાણીની મનથી હિંસા કરતા હોય, પરતુ શરીરથી હિંસા ન કરતા હોય અને જો કદાચ શરીરથી હિંસા કરતા હોય અને મનથી હિંસા ન કરતા હોય તો

કેવળ સ્પર્શમાત્ર કર્મબંધનના ફળનો અનુભવ—ભોગવટો હોય છે કારણ બન્ને પ્રકારથી કર્મબન્ધ સ્પષ્ટ થતો નથી આવા પ્રકારનું ક્રિયાવાદીઓનું અજ્ઞાન જન્ય દર્શન છે

संतिमे तउ आयाणा, जेहिं कीरइ पावगं ।
अभिकम्माय पेसाय, मणसा अणुजाणिया ॥ २६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ ત્રણ (૨) કર્મબંધના (૩) કારણ છે (૪) જેના વડે (૫) કરાય છે (૬) પાપકર્મ (૭) સ્વયં આક્રમણ કરે અથવા (૮) કોઈ પ્રાણીને મારવા માટે નોકર આદિને મોકલે (૯) મનથી (૧૦) અનુજ્ઞા આપે.

ભાવાર્થ – ત્રણ કારણથી કર્મબન્ધન થાય છે તે ત્રણ કારણો એ છે જે સ્વયં પ્રાણીને મારવા આક્રમણ કરે અથવા નોકર આદિને મોકલી પ્રાણીની ઘાત કરાવે, અથવા પ્રાણીની ઘાત કરનારને અનુમોદન આપે તો કર્મબંધન થાય છે આ પ્રમાણે આરભથી કર્મબંધન થાય છે એમ સૂત્રકારે અન્યવાદીઓને કર્મબંધનની વિગત બતાવેલ છે અન્યવાદીઓના મતનો નિષેધ કરે છે

एते उ तउ आयाणा, जेहिं कीरइ पावगं । एवं
भावविसोहीए, निव्वाणमभिगच्छई ॥ २७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ (૨) ત્રણ (૩) કર્મબન્ધનાં કારણ છે (૪) જેના વડે (૫) પાપકર્મ (૬) કરાય છે (૭) એ પ્રકારે (૮) ભાવની વિશુદ્ધિથી (૯) મોક્ષને (૧૦) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થઃ– પૂર્વોક્ત એ ત્રણ કારણથી હિંસા થાય છે, એવો જિનમત છે; પરંતુ ક્રિયાવાદીઓ ચાર પ્રકારથી થતી હિંસા અવ્યક્ત અસ્પષ્ટ માને છે

૧ કાયાથી હિંસા કરે; પરતુ મનથી નહિ

૨. મનથી હિંસા કરે, પરતુ કાયાથી નહિ.

૩ ઇર્યા પથિક જતાં આવતાં થતી હિંસા

૪. સ્વપ્નાન્તિક– સ્વપ્નમાં હિંસા કરી હોય

આ રીતે ચાર પ્રકારથી થતી હિંસાનુ ફળ–વિપાક ફક્ત જીવને સ્પર્શમાત્ર ભોગવવુ પડે, એટલે હિસા કરતાં ભાવની વિશુદ્ધિ હોય અને તે પ્રાણી ઉપર દ્વેષ ન કરે અને ઉપર મુજબ હિંસા થતી હોય તો પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ હોવાનુ ક્રિયાવાદીઓ બતાવે છે જેના ઉપર દૃષ્ટાંત નીચે મુજબ આપે છે

पुत्तं[3] पिया[2] समारम्भ[4] अहारेज्ज[5] असंजए[1] । भुंजमाणो[6] य[9] मेहावी, कम्मुणा[7] नोवलिप्पइ[8] ॥ २८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઇ ગૃહસ્થ (૨) પિતા (૩) પુત્રને (૪) મારીને (૫) આહાર કરે (૬) ખાતા થકા દ્વેષરહિત હોય તો (૭) કર્મથી (૮) લેપાય નહીં (૯) મેહાવી

ભાવાર્થ– કોઇ વિપત્તિ સમયે કોઈ ગૃહસ્થ પિતા પોતાના પુત્રને મારીને તેનુ માંસ દ્વેષ રહિત ખાતા થકા કર્મથી લેપાય નહિ, એવી જ રીતે સાધુઓ પણ રાગદ્વેષ રહિત જીવ હિસા કરતા અગર માંસ ખાતા થકા કર્મથી લિપ્ત થતા નથી કારણ કે પુત્ર ઉપર દ્વેષ નથી. અહી પુત્રને મારી પિતા માંસનુ ભક્ષણ દ્વેષ વિના કરે તો કર્મથી લેપાય નહિ એ કથન તદ્દન અસત્ય છે જીવઘાત સમયે પોતાને પોતાના દેહ ઉપરનો રાગ છે અને મૃત્યુ પામનાર દુ ખ વેઠે છે તે વૈરબધનુ કારણ છે જેથી તેઓનુ કથન તદ્દન અસત્ય છે ઉપરોક્ત માન્યતા ક્રિયાવાદીઓની અજ્ઞાનથી ભરેલી હોઈ, શ્રમણોથી હિસા કરવા છતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિને માને છે હવે સૂત્રકાર ક્રિયાવાદીની માન્યતાનું ખડન નીચે મુજબ કરે છે.

मणसा जे पउस्सति, चित्तं तेसिं ण विज्जइ । अणवज्ज मतहं तेसिं, ण से संवुड चारिणो ॥ २९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કોઇ મનથી (૨) કોઇ પ્રાણી ઉપર દ્વેષ કરતા હોય (૩) તેનું (૪) ચિત્ત (૫) નિર્મળ હોય નહિ તેને કર્મનો (૬) ઉપચય ન હોય તે કહેવું (૭) મિથ્યા છે (૮) તેઓ (૯) સંવર સાથ (૧૦) વિચરનારા નથી.

ભાવાર્થ – જે કોઇ મનથી કોઇ પ્રાણી ઉપર દ્વેષ કરતો હોય તેઓનું ચિત્ત નિર્મળ હોઇ શકે નહિ. મનથી દ્વેષ કરનારને જો કાયાથી હિંસા ન કરે તો પાપ લાગે નહિ આવા પ્રકારનું ક્રિયાવાદીનું કથન મિથ્યા રહેલ છે કારણ કે તે ક્રિયાવાદીઓ સંયમ સહિત વિચરવાવાળા નથી જે કોઇ મનુષ્ય આદિ પ્રાણીનો વધ કરવા તૈયાર થાય તેઓનું ચિત્ત નિર્મલ હોય જ નહિ મનના સંકલ્પ વિના કાયા કે વચન વ્યાપાર સંજ્ઞી જીવોને હોઇ શકે નહિ, જેથી ક્રિયાવાદીઓનું કથન તદ્દન અસત્ય રહેલ, છે સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ છે જીવોના પરિણામ કલુષિત થયા વિના જીવોની ઘાત થઇ શકે નહિ.

इच्चेयाहि य दिट्ठीहिं, सायागारवनिस्सिया । सरणंति मन्नमाणा सेवंति पावगं जणा ॥ ३० ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્તએ (૨) દર્શનોના કારણે (૩) સુખભોગ તથા માન બડાઇમાં (૪) આસક્ત (૫) પોતાને શરણરૂપ (૬) માનતા થકા (૭) સેવન કરે છે (૮) પાપનું (૯) અન્ય દર્શનીઓ પોતાના દર્શનને

ભાવાર્થઃ– પૂર્વોક્ત અન્યદર્શનીઓ, પોત પોતાનાં દર્શનોને આશ્રયી સુખભોગ તથા માન બડાઇમાં આસક્ત રહેતા થકા પોતાના દર્શનને પોતાના રક્ષક સમજીને પાપકર્મનું સેવન કરતા રહે છે અને જેવા પ્રકારના ભોજન પ્રાપ્ત થાય તેવા આધાકર્મી આદિ દોષવાળા ભોજનને પણ ખાય છે તેમ જ પોતાના દર્શનને સંસારથી ઉદ્ધાર કરનાર માને છે આવા પ્રકારના એકાંતવાદીઓના વ્યવહાર છે તે બધા અસત્ય અને સંસાર વૃદ્ધિના કારણ સમજવા

जहा अस्साविणिं नावं जाइअंधो दुरूहिया । इच्छई पारमागन्तुं अन्तरा य विसीयई ॥ ३१ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) જન્માંધ પુરુષ (૩) છિદ્રવાળી (૪) નાવમાં (૫) બેસી (૬) ઇચ્છા કરે (૭) સામે પાર જવાની (૮) પરંતુ મધ્યમાં જ (૯) ડૂબી જાય છે.

ભાવાર્થ:- જેમ જન્માંધપુરુષ જે નાવ છિદ્રવાળી હોય જેમાં પાણી આવતું હોય તેવી નાવમાં બેસી સામા કાંઠે જવાની ઇચ્છા કરે છે. પરંતુ છિદ્રવાળી નાવ હોવાથી તે જન્માંધ પુરુષ પારને નહિ પામતા મધ્યમાં જ ડૂબી જાય છે અને મૃત્યુને પામે છે. એ જ રીતે જે આરંભ પરિગ્રહવાળાં દર્શનો છે તે સંસારના પારને પામી શકતા નથી; પરંતુ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણ કરતા થકાં દુઃખો ભોગવે છે.

एवं तु समणा एगे, मिच्छ-दिट्ठी अणारिया । संसार-पार-कंखी ते, संसारं अणुपरियट्टन्ति ॥ ३२

શબ્દાર્થ · (૧) એ પ્રકારે (૨) કેટલાએક (૩) મિથ્યાદષ્ટિ (૪) અનાર્યો (૫) શ્રમણો (૬) સંસારને પાર (૭) પામવાની ઇચ્છાવાળા (૮) સંસારમાં (૯) પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

ભાવાર્થ - આવા પ્રકારે કેટલાએક મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણો-સાધુઓ સંસારથી મુક્ત થવાની ઇચ્છાવાળા હોવા છતાં સત્યમાર્ગ પ્રાપ્ત નહિ થવાથી, પોતાની માન્યતાવાળા આરંભથી પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિને માનવાવાળા હોવાથી, આરંભ અને પરિગ્રહમા આસક્ત હોવાથી છિદ્રવાળી નાવમા બેસી પાર પામવાવાળાની ઇચ્છાવાળાની માફક સંસારના પારને નહિ પામતા સંસારમાં જન્મ મરણરૂપ પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

मणसा जे पउस्सति, चित्तं तेसिं ण विज्जइ । अणवज्ज मतहं तेसिं, ण ते संवुड चारिणो ॥ २९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કોઇ મનથી (૨) કોઇ પ્રાણી ઉપર દ્વેષ કરતો હોય (૩) તેનુ (૪) ચિત્ત (૫) નિર્મળ હોય નહિ તેને કર્મનો (૬) ઉપચય ન હોય તે કહેવું (૭) મિથ્યા છે (૮) તેઓ (૯) સંવર સાથ (૧૦) વિચરનારા નથી.

ભાવાર્થ – જે કોઇ મનથી કોઇ પ્રાણી ઉપર દ્વેષ કરતો હોય તેઓનુ ચિત્ત નિર્મળ હોઇ શકે નહિ. મનથી દ્વેષ કરનારને જો કાયાથી હિંસા ન કરે તો પાપ લાગે નહિ આવા પ્રકારનું ક્રિયાવાદીનું કથન મિથ્યા સ્હેલ છે કારણ કે તે ક્રિયાવાદીઓ સંયમ સહિત વિચરવાવાળા નથી જે કોઇ મનુષ્ય આદિ પ્રાણીનો વધ કરવા તૈયાર થાય તેઓનુ ચિત્ત નિર્મળ હોય જ નહિ. મનના સંકલ્પ વિના કાયા કે વચન વ્યાપાર સંગી જીવોને હોઇ શકે નહિ, જેથી ક્રિયાવાદીઓનુ કથન તદ્દન અસત્ય સ્હેલ, છે સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ છે જીવોના પરિણામ કલુષિત થયા વિના જીવોની ઘાત થઇ શકે નહિ

इच्चेयाहि य दिट्ठीहिं, सायागारवनिस्सिया । सरणंति मन्नमाणा सेवंति पावगं जणा ॥ ३० ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્તએ (૨) દર્શનોના કારણે (૩) સુખભોગ તથા માન બડાઇમાં (૪) આસક્ત (૫) પોતાને શરણરૂપ (૬) માનતા થકા (૭) સેવન કરે છે (૮) પાપનું (૯) અન્ય દર્શનીઓ પોતાના દર્શનને

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત અન્યદર્શનીઓ પોત પોતાનાં દર્શનોને આશ્રયી સુખભોગ તથા માન બડાઇમાં આસક્ત રહેતા થકાં પોતાના દર્શનને પોતાના રક્ષક સમજીને પાપકર્મનું સેવન કરતા રહે છે અને જેવા પ્રકારના ભોજન પ્રાપ્ત થાય તેવા આધાકર્મી આદિ દોષવાળા ભોજનને પણ ખાય છે તેમ જ પોતાના દર્શનને સંસારથી ઉદ્ધાર કરનાર માને છે આવા પ્રકારના એકાંતવાદીઓના વ્યવહાર છે તે બધા અસત્ય અને સંસાર વૃદ્ધિના કારણ સમજવા

શબ્દાર્થ : (૧) આધાકર્મી આદિ આહારના (૨) દોષોને નહિ જાણનાર (૩) સંસારસ્વરૂપ અષ્ટકર્મના જ્ઞાનમાં (૪) અનિપુણ અન્યતીર્થી સમુદ્રની (૫) વૈશાલિક મત્સ્યની જેમ દુખી થાય છે (૬) જલની વાઢની સાથે (૭) જલના-પ્રભાવથી (૮) સૂકા અગર (૯) લીલા સ્થાનમાં (૧૦) આવીને પડનાર મત્સ્ય (વૈશાલિક) (૧૧) ઢંક અગર (૧૨) કકક પક્ષી દ્વારા મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરે છે દુઃખી થાય છે એની માફક આધાકર્મી દોષિત આહારના સેવન કરનાર (૧૩) માંસાર્થી (૧૪) દુ.ખી થાય છે.

ભાવાર્થ·– આધાકર્મી આહારના દોષોને નહિ જાણનારા સંસાર સ્વરૂપને નહિ જાણનાર તથા આઠ પ્રકારના કર્મના જ્ઞાનમાં અનિપુણ આધા કર્મી આહારના સેવન કરનારા, વૈશાલિક મત્સ્યની જેમ દુઃખને પામે છે (સમુદ્રની ભરતીની સાથે જલના પ્રભાવથી તણાઇ સૂકા અગર લીલા સ્થાનમા વૈશાલિક નામે મત્સ્ય આવી પડે છે અને તે વિશાલ જાતિવાળી માછલી પાણી ઘટી જવાથી ત્યાથી પાછી સમુદ્રના પાણીમાં જઇ શકતી નથી અને ત્યાં માંસના અર્થી ઢક અને કંક આદિ પક્ષીઓ દ્વારા ને મત્સ્ય દુ'ખી થઇ મૃત્યુને પામે છે અને સંસારમાં જન્મ મરણરૂપ પરિભ્રમણ કરે છે એટલે જીવઘાત–આરભ એ જ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણના હેતુ છે. એમ જાણી આત્માર્થી-ઓએ આરંભથી મુક્ત થવા ઉપયોગવત રહેવા જરૂર જાણવી અને શ્રમણવર્ગે નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરવા ઉપયોગવત રહેવુ એ સાચા સાધકનો આચાર છે

एवं[1] तु समणा[5] एगे[4], वट्टमाण[2]-सुहेसिणो[3]। मच्छा[7]
वेसालिया[6] चेव[8], घातमेस्संति[10] णंतसो[9] ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) વર્તમાનસુખની (૩) ઇચ્છાવાળા (૪) કોઇ (૫) શ્રમણુ (૬) વૈશાલિક (૭) મત્સ્યની (૮) સમાન (૯ અનન્તવાર (૧૦) ઘાતને (૧૧) પ્રાપ્ત કરશે

जं किंचि उ पूइकडं, सड्ढी मागंतु मीहियं । सहस्स

तरियं भुंजे, दुपक्खं चेव सेवइ ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે આહાર (૨) થોડો પણ (૩) આધાકર્મી કણથી મિશ્રિત હોય (૪) શ્રદ્ધાવાન પુરુષે (૫) આવનાર મુનિઓ માટે (૬) બનાવેલ આહારને (૭) હજાર ઘરના અંતરે (૮) ખાય તો એ સાધુ ગૃહસ્થ તથા સાધુ (૯) બન્ને પક્ષના (૧૦) સેવનાર જાણવા.

ભાવાર્થઃ- જે આહાર, આધાકર્મી આહારના એક કણથી પણ મિશ્રિત-અપવિત્ર હોય શ્રદ્ધાવાન ગૃહસ્થે આવનાર મુનિ માટે બનાવેલ હોય, એવા આહારને મુનિ એક હજાર ઘરના અંતર બાદ પણ સેવન કરે-ખાય, તો તે મુનિ, સાધુ તથા ગૃહસ્થ બન્ને પક્ષના સેવન કરનાર ગણાય, એટલે જે કોઈ ગૃહસ્થે મુનિને માટે (ઉદ્દેશી) બનાવેલ આહાર કર્યો હોય તે આહાર સાધુ ગ્રહણ ન કરે. એટલે તે આહાર એક હજાર ઘર છોડી ત્યાં પોતાના સ્વજનો હોય ત્યાં તે આહારને તે ગૃહસ્થ મોકલાવે ને કદાચ તે સાધુ ફરતા ફરતા ત્યાં ગયા હોય તો પણ તે આહાર સાધુજીને કલ્પી શકે નહિ છતાં તેવા પ્રકારનો આહાર ગ્રહણ કરે તો તે સાધુ આધાકર્મી થઈ જાય ને સંસાર પરિભ્રમણ કરે.

तमेव अवियाणंता, विसमंसि अकोविया । मच्छा

वेसालिया चेव, उदगस्सऽभियागमे ॥ २ ॥

उदगस्स पभावेणं, सुक्कंसि घातमिंति उ । ढंकेहि य

कंकेहि य, आमिसत्थेहि ते दुही ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) આધાકર્મી આદિ આહારના (૨) દોષોને નહિ જાણનાર (૩) સંસારસ્વરૂપ અષ્ટકર્મના જ્ઞાનમા (૪) અનિપુણ અન્યતીર્થી સમુદ્રની (૫) વૈશાલિક મત્સ્યની જેમ દુ:ખી થાય છે (૬) જલની વાઢની સાથે (૭) જલના-પ્રભાવથી (૮) સૂકા અગર (૯) લીલા સ્થાનમાં (૧૦) આવીને પડનાર મત્સ્ય (વૈશાલિક) (૧૧) ઢક અગર (૧૨) કંકક પક્ષી દ્વારા મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરે છે દુઃખી થાય છે એની માફક આધાકર્મી દોષિત આહારના સેવન કરનાર (૧૩) માંસાર્થી (૧૪) દુઃખી થાય છે.

ભાવાર્થ – આધાકર્મી આહારના દોષોને નહિ જાણનારા સંસાર સ્વરૂપને નહિ જાણનાર તથા આઠ પ્રકારના કર્મના જ્ઞાનમાં અનિપુણ આધા કર્મી આહારના સેવન કરનારા, વૈશાલિક મત્સ્યની જેમ દુઃખને પામે છે (સમુદ્રની ભરતીની સાથે જલના પ્રભાવથી તણાઇ સૂકા અગર લીલા સ્થાનમાં વૈશાલિક નામે મત્સ્ય આવી પડે છે અને તે વિશાલ જાતિવાળી માછલી પાણી ઘટી જવાથી ત્યાંથી પાછી સમુદ્રના પાણીમાં જઇ શકતી નથી અને ત્યાં માંસના અર્થી ઢક અને કંક આદિ પક્ષીઓ દ્વારા તે મત્સ્ય દુ ખી થઇ મૃત્યુને પામે છે અને સંસારમાં જન્મ મરણરૂપ પરિભ્રમણ કરે છે એટલે જીવઘાત–આરંભ એ જ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણના હેતુ છે. એમ જાણી આત્માર્થી-ઓએ આરંભથી મુક્ત થવા ઉપયોગવંત રહેવા જરૂર જાણવી અને શ્રમણવર્ગે નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરવા ઉપયોગવંત રહેવુ એ સાચા સાધકનો આચાર છે.

एवं तु समणा एगे, वट्टमाण–सुहेसिणो। मच्छा
वेसालिया चेव, घातमेस्संति णंतसो ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) વર્તમાનસુખની (૩) ધુગ્ગાવાળા (૪) કોઇ (૫) શ્રમણ (૬) વૈશાલિક (૭) મત્સ્યની (૮) સમાન (૯ અનન્તવાર (૧૦) ઘાતને (૧૧) પ્રાપ્ત કરશે

ભાવાર્થઃ- પૂર્વોક્ત પ્રકારે વર્તમાન વિષય સુખની ઇચ્છા વાળા કોઇ શ્રમણ વૈશાલિક મત્સ્યની સમાન અનન્તવાર ઘાત-મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરશે એટલે વર્તમાન ઇન્દ્રિયસુખની ઇચ્છાવાળાની આ પ્રકારની સ્થિતિ જાણી આત્માર્થી જીવોએ આરંભ પરિગ્રહથી મુક્ત થવા ઉપયોગી રહેવું તે આત્માના શ્રેયનું કારણ છે વિષયો છે તે આરંભ રૂપ જ છે તે સંસાર પરિભ્રમનું કારણ છે

इणमन्नं तु अन्नाणं, इहमेगेसिमाहियं । देवउत्ते अयं लोए, बंभउत्ते इ आवरे ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વળી (૨) બીજા પ્રકારનું (૩) અજ્ઞાન (૪) કોઇએ (૫) કહેલ છે જે (૬) આલોકમાં (૭) કોઇ દેવ દ્વારા ઉત્પન્ન કરેલ છે વળી (૮) આલોક બ્રહ્માએ ઉત્પન્ન કરેલ છે (૯) અન્યનું કહેવું એમ છે જે

ભાવાર્થઃ- પૂર્વોક્ત અજ્ઞાન સિવાય બીજું અજ્ઞાન એ છે કે અન્યતીર્થી કોઈ કહે છે કે આ લોક કોઈ દેવોએ ઉત્પન્ન કરેલ છે, વળી કોઇ અન્ય એમ કહે છે કે આ લોક બ્રહ્માએ ઉત્પન્ન કરેલ છે આવા પ્રકારના અજ્ઞાનીઓના મતો અભિપ્રાયો જુદા જુદા અજ્ઞાનથી ભરેલા રહેલા છે વિશેષ વિગત શ્રી જવાહરલાલજી મ. વાળા સૂત્રમાં પ્રથમ ભાગ પાના ૧૩૮ માં જોઇ લેવું

ईसरेण कडे लोए, पहाणाइ तहावरे । जीवाजीव समाउत्ते, सुहदुक्खसमन्निए ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જીવ અજીવથી યુક્ત (૨) સુખદુઃખ સહિત (૩) આલોક (૪) ઇશ્વરકૃત છે (૫) અન્ય કહે છે કે પ્રધાનાદિકૃત છે

ભાવાર્થ :— ઇશ્વરવાદીઓ કહે છે જે આ લોક જીવ, અજીવ, સુખ, દુઃખ, યુકત ઇશ્વરકૃત છે સાંખ્યવાદીઓ કહે છે કે આ લોક પ્રધાનાદિકૃત છે એટલે કેટલાક અન્યતીર્થીઓ જગતના તથા સુખદુઃખના કર્તા ઇશ્વરને માને છે. (આવી રીતે એકાંતવાદીઓના જુદા જુદા અભિપ્રાયો નિશ્ચય રહિત છે)

सयंभुणा कडे लोए, इइ वुत्तं महेसिणा। मारेण संथुया माया, तेण लोए असासए ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) સ્વયભૂએ (૨) લોકને (૩) બનાવેલ છે (૪) એમ (૫) મહર્ષિ (૬) કહે છે (૭) યમરાજે (૮) માયા (૯) રચેલ છે (૧૦) એ કારણે (૧૧) અનિત્ય છે (૧૨) લોક

ભાવાર્થ – કોઇ અન્યતીર્થીઓ કહે છે કે સ્વયભુ–વિષ્ણુએ આ જગતની રચના કરી છે એમ અમારા મહર્ષિ કહે છે, યમરાજે માયા રચી છે, પુન કહે છે કે સ્વયભૂએ લોકને ઉત્પન્ન કર્યા બાદ અત્યન્ત ભારના ભયથી જગતને મારનાર યમરાજને બનાવ્યા અને યમરાજે માયા રચી એ માયાથી લોકો મરે છે, આવા પ્રકારના સિદ્ધાતો, મનો કલ્પીત (ઘડત) રચી લોકને અશાશ્વત માને છે, પરતુ જગત્ કોઈનુ બનાવેલ નથી, તેમજ શાશ્વત છે, અનાદિ છે, જેનો અત નથી, પરતુ આઠ પ્રકારના કર્મોથી બદ્ધ જીવો સસારમા વારવાર નવા નવા જન્મ લઇ મૃત્યુ પામી ચાર ગતિરૂપ સસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે એમ શ્રી કેવળજ્ઞાની ભગવત મહાવીર સ્વામીનો ઉપદેશ છે

माहणा समणा एगे, आह अंडकडे जगे। असो तत्तमकासीय, अयाणंता मुसं वदे ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઇ (૨) બ્રાહ્મણ (૩) શ્રમણ (૪) જગતને (૫) ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલ હોવાનું (૬) કહે છે (૭) પદાર્થના સમૂહને (૮) બનાવેલ છે (૯) બ્રહ્માએ જાણનારાઓ (૧૦) વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ (૧૧) આ રીતે મૃષા (૧૨) બોલે છે

ભાવાર્થ – કોઇ બ્રાહ્મણ તથા શ્રમણ કહે છે કે આ જગત ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે પ્રથમ જગત શૂન્ય હતું પશ્ચાત બ્રહ્માએ સર્વ પદાર્થોને ઉત્પન્ન કરેલ છે વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ જાણનાર આ રીતે મન ફાવત મૃષા બોલે છે અને પોતાના મતનું સ્થાપન કરે છે

सएहिं परियाएहिं, लोयं बूया कडेत्ति य । तत्तं तेण वियाणंति, ण विणासी कयाइवि ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પોતાના (૨) અભિપ્રાયથી (૩) લોકને (૪) ઉત્પન્ન કર્યાનું (૫) બતાવે છે (૬) તેઓ (૭) વસ્તુતત્ત્વને (૮) નથી (૯) જાણતા (૧૦) થવાનો નથી (૧૧) વિનાશ (૧૨) આ જગતનો ક્યારે પણ

ભાવાર્થ :– પૂર્વોક્ત કહેવા મુજબ અન્ય દર્શનીઓ પોતાની ઇચ્છાથી, અથવા યુક્તિથી લોકને ઉત્પન્ન કર્યાનું બતાવે છે કે કોઇ જગતને દેવકૃત કોઇ બ્રહ્મકૃત, કોઇ ઇશ્વરકૃત, કોઇ પ્રધાનાદિકૃત, કોઇ સ્વયભૂકૃત, કોઇ વળી ઇંડાથી લોક ઉત્પન્ન થયાનું બતાવે છે કોઇ કહે છે કે માયાને યમરાજે રચી છે કોઇ કહે છે જે અમારા પોતાના સિદ્ધાંતો સત્ય છે અન્યના મતો સત્ય નથી આવા પ્રકારે વસ્તુ તત્ત્વને નહિ જાણનારા અન્યતીર્થીઓ મન ફાવે તેમ પોતાના કથનને જ સત્ય મનાવવા ફાવે તેમ બોલે છે આવી રીતે અન્ય-દર્શનીઓ એકાંતવાદને પોષી રહ્યા છે આ બાબત સૂત્રકૃતાંગ ભા ૧ પા. ૧૩૭ થી ૧૫૪ સુધીમાં મ. શ્રી. જવાહરલાલજી કૃતમાં વધારે ખુલાસો લખેલ છે

अमणुन्न समुप्पायं, दुक्खमेव वियाणिया । समुप्पाय मजाणन्ता, कहं नायंति संवरं ? ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ. (૧) અશુભ અનુષ્ઠાનથી (૨) દુઃખ (૩) ઉત્પન્ન થાય છે (૪) એ જાણવું જોઈએ (૫) દુઃખની ઉત્પત્તિના કારણ (૬) નહિ જાણવાવાળા લોકો દુઃખનો નાશ કરવાના (૭) ઉપાયને (સંવરને) (૮) ક્યાંથી (૯) જાણી શકે.

ભાવાર્થ :– અશુભ અનુષ્ઠાનો–કાર્યો (હિંસાઆદિ) કરવાથી દુઃખની ઉત્પત્તિ હોય છે. જે લોક દુઃખની ઉત્પત્તિના કારણને જાણે નહિ તો દુઃખના નાશના કારણને ક્યાથી જાણી શકે ? એટલે દુઃખની ઉત્પત્તિના અને નાશના હેતુ જાણ્યા વિનાની ક્રિયાઓ તે પણ આરંભ પરિગ્રહવાળી ક્રિયાથી દુઃખનો નાશ થતો નથી પરંતુ સંસારવૃદ્ધિરૂપ જન્મ, જરા મરણ અથવા ઇષ્ટ વિયોગ આદિ અનેક દુઃખોથી પીડિત બની અન્યતીર્થીઓ અરહટ યંત્રની (રેંટની) માફક અનન્તકાળ સુધી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

सुद्धे अपावए आया, इह मेगेसि माहियं । पुणो किड्डापदोसेणं, सो तत्थ अवरज्झई ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ (૧) શુદ્ધ (૨) પાપરહિત છે પરંતુ (૩) આત્મા (૪) કેટલા-એકના (૫) કથન છે જે (૬) આ જગતમાં (૭) પુન. (૮) રાગદ્વેષના કારણથી (૯) બંધાય છે

ભાવાર્થ.– આ જગતમા કોઇનુ કથન એ છે કે આત્મા શુદ્ધ પાપ રહિત છે પરંતુ રાગદ્વેષના કારણથી આત્મા ફરી બંધાઇ જાય છે, ગોશાલક મતાનુયાયીનો મત એવો છે જે મનુષ્યભવમા શુદ્ધ આચરણથી નિષ્પાપ બની સર્વ કર્મોથી રહિત બની મોક્ષમાં જાય

શબ્દાર્થ (૧) કોઇ (૨) બ્રાહ્મણ (૩) શ્રમણ (૪) જગતને (૫) ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલ હોવાનું (૬) કહે છે (૭) પદાર્થના સમૂહને (૮) બનાવેલ છે (૯) બ્રહ્માએ જાણનારાઓ (૧૦) વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ (૧૧) આ રીતે મૃષા (૧૨) બોલે છે

ભાવાર્થ:- કોઇ બ્રાહ્મણ તથા શ્રમણ કહે છે કે આ જગત ઇંડાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે પ્રથમ જગત્ શૂન્ય હતું પશ્ચાત બ્રહ્માએ સર્વ પદાર્થોને ઉત્પન્ન કરેલ છે વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ જાણનાર આ રીતે મન ફાવત મૃષા બોલે છે અને પોતાના મતનું સ્થાપન કરે છે

सएहिं परियाएहिं, लोयं बूया कडेति य । तत्तं तेण विजाणंति, ण विणासी कयाइवि ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પોતાના (૨) અભિપ્રાયથી (૩) લોકને (૪) ઉત્પન્ન કર્યાનું (૫) બતાવે છે (૬) તેઓ (૭) વસ્તુતત્ત્વને (૮) નથી (૯) જાણતા (૧૦) થવાનો નથી (૧૧) વિનાશ (૧૨) આ જગતનો ક્યારે પણ.

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત કહેવા મુજબ અન્ય દર્શનીઓ પોતાની ઇચ્છાથી અથવા યુક્તિથી, લોકને ઉત્પન્ન કર્યાનું, બતાવે છે કે કોઇ જગતને દેવકૃત કોઇ બ્રહ્મકૃત કોઇ ઇશ્વરકૃત, કોઇ પ્રધાનાદિકૃત, કોઇ સ્વયંભૂકૃત, કોઇ વળી ઇંડાથી લોક ઉત્પન્ન થયાનું બતાવે છે કોઇ કહે છે કે માયાને યમરાજે રચી છે કોઇ કહે છે જે અમારા રચેલા સિદ્ધાંતો સત્ય છે અન્યના મતો સત્ય નથી આવા પ્રકારે વસ્તુ તત્ત્વને નહિ જાણનારા અન્યતીર્થીઓ મન ફાવે તેમ પોતાના દર્શનને જ સત્ય મનાવવા ફાવે તેમ બોલે છે આવી રીતે અન્ય દર્શનીઓ એકાંતવાદને પોષી રહ્યા છે આ બાબત સૂત્રકૃતાંગ ભા ૧ પા. ૧૩૭ થી ૧૫૪ સુધીમાં મ શ્રી જવાહરલાલજી કૃતમાં વધારે ખુલાસો લખેલ છે

શબ્દાર્થ : (૧) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૨) એ લોકાનો વિચાર કરીને નિશ્ચય કરે કે (૩) એ અન્યતીર્થીઓ (૪) બ્રહ્મચર્યમા (૫) સ્થિત (૬) નથી (૭) અન્યતીર્થી (૮) એ સર્વ (૯) પૃથક્ પૃથક્ (૧૦) બતાવે છે (૧૧) શ્રેષ્ઠ પોત-પોતાના સિદ્ધાંતોને.

ભાવાર્થ:- બુદ્ધિમાન પુરુષ, એ અન્યતીર્થીઓનો વિચાર કરીને નિશ્ચય કરે કે એ લોકો બ્રહ્મચર્ય પાલન કરી શકતા નથી તથા એ સર્વ અન્યતીર્થીઓ કામભોગોમાં આસક્ત પોતપોતાના સિદ્ધાંતોને જ શ્રેષ્ઠ હોવાનું બતાવે છે અને કામભોગની આસક્તિના કારણે સત્ય માર્ગને ગ્રહણ કરી શકતા નથી.

सए सए उवट्ठाणे सिद्धिमेव न अन्नहा । अहो इहेव वसवत्ती सव्वकाम समप्पिए ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પોતપોતાના (૨) અનુષ્ઠાનોમાં સિદ્ધ હોવાનુ બતાવે છે (૩) અન્ય સ્થળે (૪) સિદ્ધિ (૫) નથી (૬) મોક્ષ પ્રાપ્તિ કે પૂર્વ (૭) આ જન્મમાં (૮) જિતેન્દ્રિય બનવુ જોઇએ (૯) તેઓની સર્વ કામનાઓ (૧૦) સિદ્ધ થાય છે

ભાવાર્થ:- દરેક દર્શનવાળા પોતપોતાનાં અનુષ્ઠાનોમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાનું બતાવે છે, અન્ય સ્થળમાં સિદ્ધિનો નિષેધ બતાવે છે, વળી કેટલાએક એવું કથન કરે છે કે જિતેન્દ્રિય બને તો પોતાની સર્વ કામનાની સિદ્ધિ થાય છે, શૈવ-એકદન્ડીમતવાળા કહે છે કે દીક્ષા ગ્રહણ કરવી, ગુરુચરણની સેવા કરવી, પોતાના સિદ્ધાંત મુજબ અનુષ્ઠાનો કરતાં મનુષ્ય સમસ્ત સાંસારિક પ્રપંચોથી રહિત મુક્તિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, બીજા પ્રકારથી નહિ, શૈવપંથી દીક્ષાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ માને છે, એકદન્ડી લોકો પચીસ તત્ત્વોના જ્ઞાનથી મુક્તિ બતાવે છે, વેદાંતી, ધ્યાન, અધ્યયન તથા સમાધિ માર્ગના અનુષ્ઠાનોથી

છે પુનઃ પોતાના શાસનની પૂજા અને પરશાસનનો અનાદર થતો દેખી મોક્ષમાં રહેલ જીવોને હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે અને પોતાના શાસનનો અનાદર થતો દેખી દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે આવા કારણોથી મોક્ષમાં રહેલા જીવો રાગદ્વેષથી લિપ્ત બને છે અને તે કારણે કર્મ રજથી આત્મા મલિન બને છે જેથી કર્મના ભારથી ફરી તે આત્માઓ સંસારમાં જન્મ ધારણ કરે છે. આવા પ્રકારનાં ભ્રમપૂર્ણ કથનો અન્યતીર્થીઓનાં રહેલાં છે સત્ય વસ્તુને સમજી શકતા નથી.

इह संवुडे मुणी जाए, पच्छा होइ अपावए । वियडंम्बु जहा भुज्जो, नीरयं सरयं तहा ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ મનુષ્યભવમાં જે જીવ (૨) યમનિયમમાં રક્ત (૩) મુનિ (૪) બને છે (૫) પછી (૬) પાપરહિત (૭) બને છે પશ્ચાત્ (૮) જલ રજથી (૯) જેમ (૧) ફરીથી (૧૧) નિર્મલ (૧૨) મલિન બને છે તેમ (૧૩) આત્મા મલિન બને છે

ભાવાર્થ :— જે જીવ મનુષ્યભવ પામી યમ નિયમમાં તત્પર રહેતો મુનિપદને પ્રાપ્ત કરી પાપ રહિત બને છે, પશ્ચાત્ રાગદ્વેષના કારણથી આત્મા જેમ નિર્મલ જલ, રજથી મલિન બને છે, તેમ આત્મા મલિન બને છે આવા પ્રકારની માન્યતા અન્ય તીર્થીઓની રહેલી છે, પરંતુ શ્રી જિનેશ્વરદેવના માર્ગમાં જે જીવો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું આરાધન કરી સંસારથી અષ્ટકર્મોથી મુક્ત થઈ સિદ્ધમાં ગયેલ છે તે આત્મા ફરી સંસારમાં આવતા નથી. આ સત્ય હકીકતને અન્યતીર્થીઓ જાણી શકતા જ નથી તેથી સંસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

एताणुवीति मेहावी, बंभचेरे ण ते वसे । पुढो पावाउया सव्वे, अक्खायारो सयं सयं ॥ १३ ॥

[१] [२] [४] [३] [३]
असंवुडा अणाईयं भमिहिन्ति पुणो पुणो । कप्पकाल-
[६] [७] [८] [९]
मुवज्जन्ति ठाणा आसुरकिव्विसिया ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઇન્દ્રિય વિજયથી રહિત અન્યદર્શની આદિ (૨) રહિત (૩) સંસારમા વારંવાર (૪) પરિભ્રમણ કરશે (૫) ચિરકાળ સુધી (૬) ઉત્પન્ન થાય છે (૭) સ્થાનોમાં (૮) અસુર (૯) કિલ્વિપીમા.

ભાવાર્થ:- ઇન્દ્રિયવિજયથી રહિત અન્ય દર્શનીઓ વારંવાર સંસારમા પરિભ્રમણ કર્યા કરશે બાળ તપના પ્રભાવથી અસુર સ્થાનોમાં ચિરકાળ સુધી કિલ્વિષી દેવતાપણે ઉત્પન્ન થઇ પશ્ચાત્ સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણ કરતા રહેશે પાખંડી લોકો મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે સાવધાન થઇ ઇન્દ્રિયો તથા મનને વશ રાખી શકતા નથી અને એવો બકવાદ કરે છે કે ઇન્દ્રિયોના અનુરોધથી સર્વ વિષયોના ઉપભોગ કરવાથી પરલોકમા મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે, આવા પ્રકારે ભોલા જીવોને ઉપદેશ આપી અસત્ય રસ્તે લઈ જાય છે આવા દૂરાચારના કારણે કર્મપાસમાં બધાઇ વારંવાર નરક આદિ અધમ ગતિઓમાં યાતના સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ દુઃખોને ભોગવે છે. આવી રીતે અન્ય તીર્થીઓની સ્થિતિ જાણી સાધક આરંભ પરિગ્રહથી નિવૃત્ત થાય.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

[२] [३] [१] [४] [५] [६] [७]
एए जिया भो ! न सरणं, बाला पण्डियमाणिणो ।
[८] [९] [१०] [११] [१२]
हिच्चा णं पुव्वसंजोगं, सिया किच्चोवएसगा ॥ १ ॥

સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, કેટલાએક બતાવે છે કે અમારાં અનુષ્ઠાનો કરવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ પહેલાં આ જન્મમાં આઠ પ્રકારની ઐશ્વર્યવાળી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, (યોગવિદ્યાના પ્રભાવથી શરીરને સૂક્ષ્મ બનાવવું, રૂપવાન હલકું બનાવવુ, શરીરને મોટું બનાવવુ, ઇચ્છા પ્રમાણે વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવી, શરીર તથા મનને કબજામાં રાખવા અન્ય જીવોને પોતાને વશ કરવા, ચાલવામાં કોઈ વસ્તુનો પ્રતિઘાત ન થવો, ઇચ્છિત વસ્તુ ભોગવવાની ઇચ્છા પુરી થતા સુધી તેનો નાશ ન થવો) આ રીતે સર્વે દર્શનવાળા પોતાના અભિપ્રાયવાળાં અનુષ્ઠાનોમાં મુક્તિ બતાવે છે, પરંતુ તે બધાઓ આરંભ અને પરિગ્રહમાં આસક્ત છે તો જ્યાં સુધી આરંભ અને પરિગ્રહમાં આસક્ત ભાવ છે ત્યાં સુધી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી; પરંતુ જન્મ, જરા, મરણ રૂપ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે સ્વપરના ભેદ વિજ્ઞાન સાથે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયના ત્યાગથી તથા આરંભ પરિગ્રહના ત્યાગ અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના સંપૂર્ણ આરાધનથી મોક્ષપ્રાપ્તિ હોવાનું જ્ઞાની ભગવંતોએ બતાવેલ છે એ જ સત્ય છે

सिद्धा य ते अरोगा य, इहमेगेसि माहियं सिद्धिमेव पुरोकाउं, सासए गढिया नरा ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સિદ્ધપુરુષો (૨) નિરોગ હોય છે (૩) આ લોકમાં (૪) કોઈ (૫) એમ કહે છે (૬) સિદ્ધિને (૭) સામે રાખી (૮) પોતાના દર્શનમાં (૯) મનુષ્યો (૧૦) બદ્ધ રહે છે

ભાવાર્થઃ- અન્ય દર્શનીઓ કહે છે કે અમારા દર્શનનાં અનુષ્ઠાનોથી જેઓ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે તેઓ નિરોગી હોય છે અન્યતીર્થીઓ સિદ્ધિને સામે રાખી પોતાના દર્શનમાં બદ્ધ-આસક્ત રહે છે,

असंवुडा अणाईयं भमिहिन्ति पुणो पुणो । कप्पकाल-
मुवज्जन्ति ठाणा आसुरकिव्विसिया ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઇન્દ્રિય વિજયથી રહિત અન્યદર્શની આદિ (૨) રહિત (૩) સંસારમાં વારવાર (૪) પરિભ્રમણ કરશે (૫) ચિરકાળ સુધી (૬) ઉત્પન્ન થાય છે (૭) સ્થાનોમાં (૮) અસુર (૯) કિલ્વિષીમા.

ભાવાર્થ:- ઇન્દ્રિયવિજયથી રહિત અન્ય દર્શનીઓ વારંવાર સંસારમા પરિભ્રમણ કર્યા કરશે બાળ તપના પ્રભાવથી અસુર સ્થાનોમાં ચિરકાળ સુધી કિલ્વિષી દેવતાપણે ઉત્પન્ન થઇ પશ્ચાત્ સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણ કરતા રહેશે. પાખંડી લોકો મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે સાવધાન થઇ ઇન્દ્રિયો તથા મનને વશ રાખી શકતા નથી અને એવો બકવાદ કરે છે કે ઇન્દ્રિયોના અનુરોધથી સર્વ વિષયોના ઉપભોગ કરવાથી પરલોકમા મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે, આવા પ્રકારે ભોલા જીવોને ઉપદેશ આપી અસત્ય રસ્તે લઈ જાય છે. આવા દુરાચારના કારણે કર્મપાસમાં બંધાઇ વારંવાર નરક આદિ અધમ જાતિઓમાં યાતના સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ દુ:ખોને ભોગવે છે. આવી રીતે અન્ય તીર્થીઓની સ્થિતિ જાણી સાધક આરંભ પરિગ્રહથી નિવૃત્ત થાય.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

एए जिया भो ! न सरणं, बाला पण्डियमाणिणो ।
हिच्चा णं पुव्वसंजोगं, सिया किच्चोवएसगा ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે શિષ્યો ! (૨) એ અન્ય તીર્થીઓ કામક્રોધાદિથી (૩) જીતાએલ પોતાના શિષ્યોનું (૪) રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી (૫) અજ્ઞાની પોતાને (૬) પંડિત માને છે (૭) સ્વજન આદિ (૮) છોડી (૯) પૂર્વ પરિગ્રહ (૧૦) સંબંધ (૧૧) અન્ય પરિગ્રહોમાં તથા આરંભમાં આસક્ત રહે છે ગૃહસ્થોના (૧૨) કાર્યોનો (૧૩) ઉપદેશ આપે છે

ભાવાર્થ - એ અન્યદર્શનીઓ કામ ક્રોધાદિકથી પરાજિત હોઈ હે શિષ્ય ! સંસારથી રક્ષણ કરવામાં સમર્થ નથી તથા અજ્ઞાની હોવા છતાં પોતાને પંડિત માને છે એ લોકો પોતાના પૂર્વ પરિચિત માતાપિતા બંધવ આદિ સ્વજનો તથા પરિગ્રહ વગેરેનો સંબંધ છોડી સાધુ બની પશ્ચાત્ આરંભ તથા પરિગ્રહમાં આસક્ત બની રહે છે અને ગૃહસ્થના કાર્યનો ઉપદેશ આપે છે એમ જાણી આવા પાસત્થાઓના સંગથી આત્માથી સાધકોએ દૂર રહેવું

तं च भिक्खू परिन्नाय, वियं तेसु ण मुच्छए ।
अणुक्कसे अप्पलीणे, मज्झेण मुणि जावए ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વિદ્વાન ( ) સાધુ (૩) અન્યતીર્થીઓ (૪) જાણીને તેના (૫) અનુષ્ઠાનોમાં (૬) મૂર્છિત (૭) ન બને (૮) વસ્તુના સ્વરૂપના જાણનાર મુનિ (૯) કોઈ પ્રકારનો મદ નહિ કરતા (૧) ગૃહસ્થોનો કોઈ વસ્તુનો સંબંધ ન રાખતાં (૧૧) માધ્યસ્થવૃત્તિથી (૧૨) વ્યવહાર કરે.

ભાવાર્થઃ- વિદ્વાન સાધુ અન્યતીર્થીઓ, અસત્ય ઉપદેશ દેવાવાળા, તથા આરંભ પરિગ્રહમાં આસક્ત અશુભ અનુષ્ઠાનોવાળા, ક્યાદિ મલિન ચિત્તવાળા, આત્માનું અહિત કરવાવાળાને જાણી તેનામાં મૂર્છિત ન બને, તેઓનો સંબંધ ન રાખે, અને કોઈ પ્રકારનો મદ નહિ કરતાં ગૃહસ્થી તથા અન્યતીર્થીઓના સંસર્ગ રહિત માધ્યસ્થવૃત્તિથી જીવન વ્યતીત કરી આત્મકલ્યાણના માર્ગ તરફ દૃષ્ટિ રાખી રહે અને સંયમ પાલનમાં અપ્રમાદ ભાવથી રહે.

सपरिग्गहा य सारंभा, इहमेगेसि-माहियं । अपरिग्गहा अणारंभा, भिक्खू ताणं परिव्वए ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પરિગ્રહ રાખવાવાળા તથા (૨) આરંભ કરવાવાળા પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે (૩) એમ મોક્ષ વિષયમાં (૪) કોઇ (૫) કહે છે પરંતુ (૬) પરિગ્રહ તથા (૭) આરભ રહિત પુરુષના (૮) ભાવભિક્ષુ (૯) શરણમાં (૧૦) જાય

ભાવાર્થ- કોઇ અન્યતીર્થી કહે છે કે પરિગ્રહ રાખવાવાળા તથા આરંભ કરવાવાળા જીવો પણ મોક્ષમા જાય છે, પરંતુ ભાવ-ભિક્ષુએ તો પરિગ્રહ રહિત, તથા આરંભ રહિતના શરણમાં જવું તે જ આત્મકલ્યાણનો હેતુ જાણવો પરતીર્થીઓનુ કહેવું અસત્ય જાણવું. કોઇ એમ પણ કહે છે કે શિર તથા મૂછ મુડાવાની કોઇ જરૂર નથી કેવલ ગુરુની કૃપાથી જ પરમ અક્ષરની પ્રાપ્તિ અથવા દીક્ષાની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે આ વચનો બધા આસક્ત પુરુષોનાં છે એમ જાણી તેનો સંગ નહિ કરવો એ આત્માર્થીએ ઉપયોગ રાખવો. આરંભ અને પરિગ્રહને જન્મ મરણરૂપ સસાર વૃદ્ધિના હેતુ જાણી સાધકે આરભ પરિગ્રહથી દૂર રહેવુ

कडेसु घासमेसेज्जा, विऊ दत्तेसणं चरे । अगिद्धो विप्पमुक्को अ, ओमाणं परिवज्जए ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે બનાવેલ આહારમાંથી (૨) વિદ્વાન મુનિ (૩) આહારની (૪) ગવેષણા કરે (૫) ગૃહસ્થોએ દીધેલ આહાર (૬) લેવાને ઇચ્છે એ રીતે (૭) આસક્તિ રહિત તથા (૮) રાગદ્વેષ વર્જિત બની કોઇ અન્યનુ (૯) અપમાન (૧૦) ન કરે

ભાવાર્થ- વિદ્વાન સાધુ અન્ય દ્વારા બનાવેલ એટલે, ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે બનાવેલ આહારમાંથી દોષ રહિત આહારની

ગવેષણા કરે તથા ગૃહસ્થે દીધેલ આહાર ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કરે આહારમાં મૂર્છા ન રાખે તથા રાગદ્વેષ કરે નહિ, તેમજ અન્ય કોઈનું અપમાન ન કરે.

लोगवाय णिसामिज्जा, इहमेगेसि माहियं । विपरीय पन्नसंभूयं, अन्नउत्तं तयाणुया ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) લોકવાદ અથવા પૌરાણિકોના વાદને (૨) સાંભળવા જોઈએ (૩) એમ (૪) કેટલાએકનું (૫) કહેવું છે પરંતુ એ પૌરાણિકોના સિદ્ધાંતો (૬) વિપરીત (૭) બુદ્ધિથી (૮) રચિત છે (૯) અન્ય અવિવેકીઓએ કહેલ તેના (૧૦) અનુગામી છે

ભાવાર્થ – કેટલાએક દર્શનીઓ કહે છે કે પાખંડીઓ તથા પૌરાણિકોની વાત લોકવાદના કથનને સાંભળવું જોઈએ પરંતુ પૌરાણિકોનું કથન વિપરીત બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન તથા અન્ય અવિવેકીઓના કથન સમાન મિથ્યા છે અને તે લોકવાદના અનુગામી છે

अणंते निइए लोए, सासए न विणस्सई । अंतवं णिइए लोए, इति धीरोऽतिपासई ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ લોક (૨) અનન્ત (૩) નિત્ય (૪) શાશ્વત (૫) વિનાશી (૬) નથી (૭) આ લોક (૮) નિત્ય (૯) અન્તવાળો (૧૦) એમ (૧૧) ધીર પુરુષ (૧૨) અત્યન્ત દેખે છે

ભાવાર્થ:- આ લોક અનન્ત નિત્ય તથા શાશ્વત છે તેનો વિનાશ થવાનો નથી વળી કોઈ એમ કહે છે કે આ લોક અન્તવાન (સીમિત) તથા નિત્ય છે એમ વ્યાસ આદિ ધીરપુરુષો દેખે છે તેમજ નિત્યનો અર્થ એ માને છે જે પુરુષ હોય તે મૃત્યુ પામી

પુરુષ જ થાય સ્ત્રી મૃત્યુ પામી સ્ત્રી થાય એક જ સ્વભાવવાળો લોક છે વળી કેટલાક સાત દ્વીપવાળી પૃથ્વી હોવાનુ માને છે. જેથી પરિણામવાળો લોક માને છે કોઇ કહે છે જે પુત્ર રહિત પુરુષને માટે કોઇ લોક નથી બ્રાહ્મણ દેવતા છે અને કુત્તા યક્ષ હોવાનું, તથા ગાયને મારવાવાળાને કોઈ લોક મળતો નથી. આવી આવી ભ્રમપૂર્ણ વાતો કરે છે, વળી પાછા કહે છે જે આવા પ્રકારના લોકવાદને સાંભળવો જોઈએ આવા મિથ્યાવાદને પોષણરૂપ અન્ય-તીર્થીઓના આચાર વ્યવહાર બધા સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિના હેતુ સમજી તેઓના સંગથી દૂર રહેવું.

अपरिमाणं वियाणाई, इहमेगेसिं माहियं । सव्वत्थ सपरिमाणं, इति धीरोऽतिपसई ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પરિમાણ રહિત (૨) જાણે છે· (૩) લોકમાં (૪) કેટલાએક (૫) કહે છે (૬) સર્વત્ર (૭) પરિમાણસહિત (૮) એહ (૯) ધીર-પુરુષ અત્યન્ત (૧૦) દેખે છે

ભાવાર્થ:– કેટલાએક અન્યતીર્થીની માન્યતા એ છે કે અતીન્દ્રિય પદાર્થોને જાણવાવાળા પુરુષ અવશ્ય છે; પરંતુ સર્વ પદાર્થના જ્ઞાતા (જોવાવાળા) સર્વજ્ઞ પુરુષ છે જ નહિ. પરિમિત પદાર્થોને જાણવાવાળા પુરુષો હોય છે, એમ ધીરપુરુષો કહે છે. આશય એ છે કે અન્યતીર્થીઓના તીર્થંકર અતીન્દ્રિય પદાર્થનો દેખવાવાળા છે. છતા પરિમિત પદાર્થોને જ જોવે છે, દેખે છે, તેથી સર્વજ્ઞ નથી; એટલે અપરિમિત જ્ઞાની હોવા છતાં પરિમિત પદાર્થને જ જુએ છે, જાણે છે, એટલે ઇષ્ટ અર્થને જાણવું ને જોવું, કીડાની સંખ્યાના જ્ઞાનની શી જરૂર છે ? તેમ તેઓ માને છે, બ્રહ્મા, દિવ્ય એક હજાર વરસ સુધી સૂઇ રહે છે, એ સમયે કિંચિત માત્ર દેખતા નથી, પણ જ્યારે જાગે છે, ત્યારે દેખે છે, આવા પ્રકારનો લોકવાદ રહેલો છે. આવા અજ્ઞાનીઓનો સંગ ન કરવો.

जे कोइ तसा पाणा, चिट्ठंति अदु थावरा । परियाए अत्थि से अंजू जेण ते तस्स थावरा ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કોઈ (૨) ત્રસ અથવા (૩) જીવો (૪) સ્થાવર (૫) સ્થિત છે (૬) પર્યાય (૭) હોય છે (૮) તેની (૯) અવશ્ય (૧૦) જે (૧૧) ત્રસ હોય તે (૧૨) સ્થાવર અને સ્થાવર હોય તે ત્રસ થાય છે

ભાવાર્થ:- આ લોકમાં જેટલા ત્રસ અને સ્થાવર જીવો છે તે અવશ્ય એક બીજાની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્રસ હોય તે સ્થાવર થાય છે ને સ્થાવર હોય તે ત્રસમાં ઉત્પન્ન થાય છે અન્ય તીર્થીઓની માન્યતા ગાથા છઠ્ઠીમાં બતાવેલ જીવોનું નિત્યપણું- પુરુષ મૃત્યુ પામી પુરુષ જ થાય તે હકીકત અસત્ય છે આ ઉપદેશ તો સંપૂર્ણ જ્ઞાની ભગવંત મહાવીરનો છે જીવોના શુભાશુભ કર્માનુસાર પર્યાય પલટતી રહે છે એકાંત આગ્રહ ન રાખવો.

उरालं जगओ जोगं विवज्जास पलेंति य । सव्वे अक्कंत दुक्खय, अओ सव्वे अहिंसया ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઔદારિક જીવોની (૨) અવસ્થા (૩) વિશેષ સ્થૂલ છે કારણ સર્વ જીવો એક અવસ્થાને છોડી બીજી અન્ય (૪) અવસ્થાઓમાં (૫) જાય છે તથા (૬) સર્વ જીવોને (૭) દુઃખ (૮) અપ્રિય છે (૯) તેથી (૧૦) કોઈપણ (૧૧) જીવની હિંસા નહિ કરવી.

ભાવાર્થ - ઔદારિક જીવોની અવસ્થા વિશેષ સ્થૂલ છે કારણ કે સર્વ પ્રાણીઓ એક અવસ્થાને છોડી અન્ય બીજી અવસ્થા (પર્યાય-વિપર્યાય)માં ઉત્પન્ન થાય છે તેમજ સર્વ જીવોને દુઃખ અપ્રિય છે તેથી કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી નહી, સંસારી સર્વ

જીવો ભિન્ન ભિન્ન પર્યાયોમાં બદલતા રહે છે, કારણ કે ઔદારિક શરીરવાળા સર્વ જીવોના યોગ-વ્યાપાર અવસ્થા વિશેષ સ્થૂલ છે. ઔદારિક શરીરવાળા પ્રાણી ગર્ભ કલલ અથવા અર્બુદરૂપ પૂર્વ અવસ્થાને છોડી તેથી વિપરીત બાળકુમાર અથવા યૌવન વૃદ્ધાવસ્થા આદિ સ્થૂલ અવસ્થાઓને પ્રાપ્ત કરે છે આશય એ છે કે ઔદારિક શરીરવાળા મનુષ્ય આદિ પ્રાણીઓની કાલકૃત કુમાર આદિ અવસ્થાઓ પ્રત્યક્ષ ભિન્નભિન્ન દેખાય છે. (પરંતુ એક સરખી અવસ્થા રહેતી નથી.) એ રીતે સ્થાવર અને જંગમ સર્વપ્રાણીઓ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓને પ્રાપ્ત કરે છે તેમ જ સાંસારિક સર્વ પ્રાણી શારીરિક અને માનસિક દુઃખોથી પીડિત રહેલ છે અને સર્વ પ્રાણીઓને દુઃખ અપ્રિય છે. સુખ પ્રિય છે જાણી કોઈ જીવની હિંસા નહિ કરવી તે આત્મકલ્યાણના તથા સુખના હેતુઓ છે. એમ જાણવું. વૈક્રિય શરીરવાળા જીવોમાં બાળપણું યુવાનપણુ વૃદ્ધાવસ્થા આદિ અવસ્થા વિશેષરૂપ નથી. એક અંતર્મુહુર્તમા જેટલી અવગાહના થવાની હોય તે થઈ જાય છે. દેવ નારકી વૈક્રિય શરીરવાળા અપૂર્ણ આયુષ્યે મૃત્યુ પામતા નથી.

एयं खु नाणिणो सारं, जं न हिंसइ किंचण। अहिंसा समयं चेव, एतावत्तं वियाणिया ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) એ જ (૨) નિશ્ચયથી (૩) વિવેકી-જ્ઞાનીઓનો (૪) ન્યાય સંગત છે (૫) કોઈ જીવની (૬) હિંસા (૭) ન કરે (૮) અહિંસા આશ્રયી સર્વ જીવો સાથે (૯) સમભાવ રાખવો (૧૦) આ પ્રમાણે (૧૧) જાણવું.

ભાવાર્થ:- કોઇ પણ જીવોની હિંસા નહિ કરવી એ જ્ઞાની પુરુષને માટે ન્યાય સંગત છે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનો એ જ સાર છે, સાથોસાથ જ્ઞાન-પ્રાપ્તિનો સાર એ છે જે મૃષા ન બોલે, અદત્ત ગ્રહણ

ન કરે મૈથુન સેવન ન કરે, પરિગ્રહ કે પરિગ્રહ અમત્વ ન રાખે, રાત્રિ ભોજન ન કરે, આ બધાં વ્રતો નિયમો જ્ઞાન પ્રાપ્તિનું ફળ સારરૂપ જાણવું, જેમ પોતાને મરણ અપ્રિય છે, એ જ રીતે સર્વ જીવોને મરણ અપ્રિય છે, એમ જાણી કોઈ જીવોને પીડા–કષ્ટ ઉત્પન્ન થાય તેવા કાર્યોથી અલગ રહેવું તે આત્મકલ્યાણનો સમાધિનો સુખનો માર્ગ છે

वुसिए य विगयगेही, आयाणं सम्म रक्खए। चरियासण सेज्जासु, भत्तपाणे य अंतसो ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) દશ પ્રકારની સાધુ સમાચારીમાં સ્થિત આહારાદિમાં (૨) આસક્તિ રહિત સાધુ (૩) જ્ઞાન દર્શન તથા ચારિત્રની સમ્યક્ પ્રકારથી (૪) રક્ષા કરે (૫) ચાલવામાં (૬) બેસવામાં (૭) શયનમાં તથા (૮) ભોજન (૯) પાણીના વિષયમાં (૧૦) સદા ઉપયોગ રાખે.

ભાવાર્થ – દશ પ્રકારની સાધુ સમાચારીમાં સ્થિત તથા આહારાદિમાં આસક્તિ રહિત, મુનિ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની ઉપયોગ પૂર્વક રક્ષા કરતા થકા ચાલવા, બેસવા, તથા શયનમાં યત્ના રાખે તથા ભાત પાણીમાં ઉપયોગ રાખી રહેવા, આગૂત રહે

एतेहिं तिहिं ठाणेहिं संजए सततं मुणी। उक्कसं जलणं णूमं, मज्झत्थं च विगिंचए ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ (૨) ત્રણ (૩) સ્થાનોમાં (૪) સદા (૫) સંયમ રાખનાર (૬) મુનિ (૭) માન (૮) ક્રોધ (૯) માયા (૧૦) લોભનો (૧૧) ત્યાગ કરે.

ભાવાર્થ:- ઈર્યા સમિતિ, આદાનનિક્ષેપના સમિતિ, એષણા સમિતિ એ ત્રણે સ્થાનોમાં સદા સંયમ રાખી મુનિ ક્રોધ-માન માયા તથા લોભનો ત્યાગ કરે.

समिए[1] उ सया[2] साहू,[3] पंच[4]-संवर-संवुडे[5] । सिएहिं[6] असिए[7] भिक्खू,[8] आमोक्खाय[9] परिव्वएज्जासि[10] ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સમિતિ યુક્ત (૨) સદા (૩) સાધુ (૪) પાંચ સંવરથી (૫) ગુપ્ત રહેનારા (૬) ગૃહસ્થોમાં (૭) મૂર્ચ્છા ના રાખતા (૮) ભિક્ષુ (૯) મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતાં સુધી (૧૦) સંયમપાલન કરે.

ભાવાર્થ:- નિર્દોષ ભિક્ષાચરી કરવામાં રક્ત સાધુ સમિતિ યુક્ત પાંચસંવરથી ગુપ્ત રહી ગૃહસ્થોમા મૂર્ચ્છા નહિ રાખતા થકા મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતાં સુધી સંયમ પાલન કરે અને સમસ્ત કર્મોના ક્ષય કરવા સંયમમાં અનુરક્ત રહે આ પ્રમાણે શ્રી સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે

પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત

અધ્યયન ૨ જુ

પ્રથમ ઉદ્દેશો

संबुज्झह किं न बुज्झह ? संबोही खलु पेच्च दुल्लहा;
णो हूवणमंति राइओ, नो सुलभं पुणरावि जीवियं ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે ભવ્યો ! તમે બોધ પ્રાપ્ત કરો (૨) કેમ બોધને પ્રાપ્ત કરતા નથી (૩) મૃત્યુ પશ્ચાત્ પરલોકમાં (૪) બોધપ્રાપ્ત થવો (૫) દુર્લભ થશે (૬) અતીતરાત્રિ (૭) પાછી આવતી (૮) નથી (૯) સંયમીજીવન (૧૦) ફરી (૧૧) સુલભ (૧૨) નથી.

ભાવાર્થ:– હે ભવ્યજીવો ! તમે બોધને પામો, કેમ બોધને પ્રાપ્ત કરતા નથી ? જે રાત્રિ અતીત થઈ તે ફરી પાછી આવતી નથી. તેમજ સંયમી જીવન મૃત્યુ બાદ પરલોકમાં પ્રાપ્ત થવું સુલભ નથી મહાન દુર્લભ છે, ભગવાન શ્રી ઋષભદેવસ્વામી, (ભરત ચક્રવર્તીથી તિરસ્કાર પામેલા) પોતાના અઠાણું પુત્રોને તથા સુર, અસુર, મનુષ્ય, નાગ તથા તિર્યંચોને ઉપદેશ આપે છે કે હે ભવ્યજીવો ! તમે જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રરૂપ ધર્મના બોધને પ્રાપ્ત કરો કારણ કે ફરી આવો અવસર પ્રાપ્ત થવો કઠિન છે એક તો મનુષ્યનો જન્મ, કર્મભૂમિ, આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળમાં જન્મ, સર્વઇન્દ્રિયો સંપૂર્ણ એ સર્વની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે વળી શ્રવણ તથા ધર્મશ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ છે પૂર્વોક્ત સામગ્રી પામીને બુદ્ધિમાન પુરુષોએ તુચ્છ વિષયોના સેવનને ત્યાગી શુદ્ધધર્મનો બોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ, નિર્વાણ આદિ સુખોના દેનાર જૈનેન્દ્ર ધર્મથી શુન્ય મનુષ્યભવ પામી તુચ્છકામભોગોનું સેવન કરવું એ આત્માને અહિતનું કારણ જાણવું જે પુરુષ વિષય સેવનમાં

આસક્ત થઇ એકવાર ધર્માચરણથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તે અનંતકાળ સુધી આ સંસારમાં જન્મમરણરૂપ પરિભ્રમણ કરે છે એમ આગમમાં કહેલ છે. તેમજ આયુષ્ય વ્યતીત થયેલ પાછું પ્રાપ્ત થતુ નથી. એ જ રીતે યૌવન ચાલ્યા ગયા પછી પાછું પ્રાપ્ત થતું નથી આયુષ્ય તૂટ્યું સાંધી શકાતું નથી એમ જાણી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ બોધ સ્વીકાર કરવો તે ભાવ બોધ છે. તેને ગ્રહણ કરી પ્રાપ્ત સંયોગોને સફળ બનાવવા ઉપયોગી રહેવું. એ આત્મહિતનું કારણ જાણવું.

डहरा वुड्ढा य पासह, गब्भत्था वि चयंति माणवा ।
सेणे जह वट्टयं हरे, एवं आउखयंमि तुट्टई ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) નાના બાલક (૨) વૃદ્ધ (૩) ગર્ભમાં રહેલા તથા મોટી ઉમરના મધ્યમ ઉમરના (૪) મનુષ્યોનાં જીવન (૫) તુટી જાય છે (૬) શ્યેનપક્ષી (૭) જેમ (૮) વર્તકપક્ષીને (૯) પકડી લે છે મૃત્યુ પમાડે છે (૧૦) એ રીતે (૧૧) આયુષ્યનો ક્ષય થયે (૧૨) જીવોના જીવન નષ્ટ થાય છે (૧૩) તેને દેખો

ભાવાર્થ:– શ્રી ઋષભદેવસ્વામી પોતાના અઠાણુ પુત્રોને ઉદ્દેશીને ઉપદેશ આપે છે કે હે ભવ્યજનો બાલક, વૃદ્ધ તથા ગર્ભમાં રહેલા તથા મધ્યમ વયના વગેરે મનુષ્યો પોતાના જીવનને છોડી દે છે, એ તમે દેખો, જેમ શ્યેન નામનું પક્ષી વર્તક આદિ નાના પક્ષીઓને પકડી મારી નાંખે છે એ જ રીતે આયુષ્યનો ક્ષય થયે જીવોના જીવન નષ્ટ થાય છે, પ્રાયઃ સંસારી જીવોનાં આયુષ્ય વિશેષ સોપક્રમી હોવાથી નિયત હોતાં નથી, તેથી કોઇ ગર્ભમાંથી, કોઇ બાલવયમા, તો કોઇ યૌવનવયમાં, તો કોઇ વૃદ્ધાવસ્થામા મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે મનુષ્યોના જીવન અસ્થિર છે, આવી રીતે પ્રાય મનુષ્યઆદિ સર્વ જીવોની એ જ સ્થિતિ રહેલ છે, આયુષ્ય વિઘ્નોથી ભરપૂર છે, સર્વ અવસ્થાઓમાં પ્રાણી પોતાના પ્રાણોને છોડે છે, આ રીતે જીવોના જીવન, મૃત્યુ નષ્ટ કરી દે છે. એમ જાણી બોધને પ્રાપ્ત કરી, પ્રાપ્ત

દરેક મનુષ્યભવને સમ્યક્‌ આચરણ કરી સફળ બનાવવો એ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે એમ વિચારી ધર્મ આરાધન કરવા ઉદ્યમવંત બની રહેવું

मायाहिं पियाहिं लुप्पई, नो सुलहा सुगई य पेच्चओ।
एयाइं भयाइं पेहिया, आरंभा विरमेज्ज सुव्वए ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) માતા (૨) પિતામાં લુબ્ધ (૩) પીડા પામે છે તેના માટે (૪) સુલભ (૫) નથી (૬) સુગતિ (૭) પરલોકમાં (૮) એ (૯) ભયને (૧૦) દેખી (૧૧) સુવ્રતપુરુષ (૧૨) આરંભથી (૧૩) વિરક્ત થાય.

ભાવાર્થ – પ્રાણ-જીવો, માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી આદિ સ્વજનોના સ્નેહમાં લુબ્ધ થઈ પીડાને પામતા થકા વારંવાર સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે આવા આસક્ત જીવોને માટે મૃત્યુ પછી પરલોકમાં સુગતિ પ્રાપ્ત થવી સુલભ નથી, એવું જાણી સુવ્રત પુરુષો પરલોકના ભયને દેખીને આરંભથી વિરક્ત થાય, નિવૃત્ત થાય. આસક્ત જીવો ધર્મપ્રાપ્તિ માટે ઉદ્યમ કરી શકતા નથી લોહના બંધનથી વધારે દઢ બંધન જીવોને સ્વજનના સ્નેહનું સહેજ હોઈ, ભલા બૂરા વિવેકથી રહિત બની સ્વજનોના પોષણ માટે નીચમાં નીચ કાર્ય કરતા લાજ પામતા નથી, આવા જીવો સજ્જન વર્ગમાં નિન્દિત બને છે અને તેઓને પરલોકમાં સદ્‌ગતિ પ્રાપ્ત થતી નથી, એમ જાણી સુવ્રતપુરુષ જાગૃત રહી આરંભ, પરિગ્રહ, સ્વજન સ્નેહથી દૂર રહી માનવભવને સફળ બનાવે એવો ભગવંતનો ઉપદેશ છે

जमिणं जगती पुढो जगा, कम्मेहिं लुप्पंति पाणिणो।
सयमेव कडेहिं गाहइ, नो तस्स मुच्चेज्जऽपुट्ठयं ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અનિત્ય પુરુષની સ્થિતિ (૨) સંસારમાં (૩) અલગ-અલગ (૪) જીવ (૫) પોતાના (૬) કરેલા કર્મના કારણે (૭) કર્મોના ઉદયથી

(૮) દુખ પામે છે પોતાના કરેલા કર્મોથી (૯) નરકાદિ સ્થાનોમાં જાય છે (૧૦) નથી (૧૧) ભોગવ્યા વિના (૧૨) છૂટી શકાતુ (૧૩) કર્મથી (૧૪) જીવો.

ભાવાર્થ:- જે જીવ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો છોડતા નથી તે જીવો સંસારમાં પોતાના કરેલાં કર્મના ફળ ભોગવવા માટે નરક આદિ યાતના સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થઇ દુઃખો ભોગવે છે. અલગ અલગ સ્થાનોમાં નિવાસ કરનારાં પ્રાણીઓ, સર્વે પોતાનાં કરેલાં શુભાશુભ કર્મના ફળોને ભોગવ્યા વિના કર્મથી મુક્ત થઈ શકતાં નથી. વળી વિશિષ્ટ તપસ્યા તથા સંયમ ગ્રહણ કર્યા વિના કર્મોનો સર્વથા ક્ષય થઇ શકતો નથી. એમ જાણી પોતાના આત્માના કલ્યાણને માટે, સુખસમાધિ પ્રાપ્ત કરવા, નિરારંભી નિષ્પરિગ્રહી બની ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા ઉદ્યમવંત રહેવું સર્વવિરતી થવા શક્તિ ન હોય તો અલ્પારંભી અલ્પ પરિગ્રહી બની ધર્મ આરાધન કરવા તત્પર બનવું એ જ મનુષ્યભવનુ સાચુ કર્તવ્ય છે

देवा[१] गंधव्व[२]-रक्खसा[३], असुरा[४] भूमिचरा[५] सरीसिवा[६] ।
राया[७] नर[८]सेट्ठि[९]-माहणा[१०] ठाणा[१३] ते[११] वि चयंति[१४] दुक्खिया[१२] ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) દેવતા (૨) ગન્ધર્વ (૩) રાક્ષસ (૪) અસુર ભૂમિ પર (૫) ચાલવાવાળા (૬) સરકીને ચાલવાવાળા સર્પાદિ તિર્યંચ (૭) રાજા (૮) મનુષ્ય (૯) નગરશેઠ (૧૦) બ્રાહ્મણ (૧૧) એ સર્વ દુ.ખી બની (૧૨) પોતપોતાનાં (૧૩) સ્થાનને (૧૪) છોડે છે-મૃત્યુ પામે છે

ભાવાર્થ:- સિદ્ધભગવતના સ્થાન સિવાય સર્વસ્થાનો અનિત્ય છે. દેવતા, ગન્ધર્વ, રાક્ષસ અસુર, ભૂમિચર, તિર્યંચ, ચક્રવર્તી, સાધારણ મનુષ્ય, નગરશેઠ, બ્રાહ્મણ વગેરે એ સર્વ દુ ખી થતા પોતાના સ્થાનને છોડી પરલોકમાં જાય છે સર્વ પ્રાણીઓને પ્રાણ છોડતી વખતે મહાદુઃખ હોય છે

कामेहि य संथवेहि गिद्धा, कम्मसहा कालेण जन्तवो।
ताले जह बंधणच्चुए एवं आउक्खयंमि तुट्टती ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વિષયભોગની તૃષ્ણા તથા (૨) સ્વજનોમાં (૩) મૂઢ રહેનાર (૪) પોતાનાં કર્મનાં ફળ ભોગવે છે (૫) અવસર પ્રાપ્ત થયે (૬) પ્રાણી (૭) તાલફળ નીચે પડી જાય છે (૮) જેમ (૯) બંધનથી છૂટેલ (૧૦) એ પ્રકાર (૧૧) આયુષ્યનો ક્ષય થયે જીવો (૧૨) મૃત્યુને પામે છે

ભાવાર્થ :— વિષય ભોગની તૃષ્ણાવાળા તથા માતા પિતા સ્ત્રી આદિ પરિચિત પદાર્થોમાં આસક્ત રહેનાર પ્રાણીઓ, અવસર પ્રાપ્ત થયે પોતાનાં કરેલાં કર્મોનાં ફળ ભોગવતાં ભોગવતાં આયુષ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે જેમ બંધનથી છૂટેલ તાલફળ શીઘ્ર નીચે પડી જાય છે તે પ્રમાણે પર ભવમાં ચાલ્યા જાય છે ભાવ એ છે કે ભોગની ઇચ્છાવાળો પુરુષ વિષયનું સેવન કરી પોતાની તૃષ્ણાની તૃપ્તિ કરવા ઇચ્છતા આ લોક તથા પરલોકમાં કેવળ ક્લેશ જ પામે છે પરંતુ તૃષ્ણાની શાંતિ કદી થતી જ નથી. એમ જાણી સુખના ઇચ્છુક જીવોએ વિષય ભાવને દૂર કરી ધર્મ આરાધનમાં લક્ષ વધારી જીવન વ્યતીત કરવું તે આત્મહિતનું કારણ જાણવું

जे यावि बहुस्सुए सिया, धम्मिय माहण भिक्खुए
सिया अभिणूमकडेहिं मुच्छिए तिव्वं ते कम्मेहिं किच्चती ॥७॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) કોઈ લોકો (૩) બહુ શ્રુત (૪) હોય (૫) ધાર્મિક (૬) બ્રાહ્મણ (૭) ભિક્ષુક (૮) હોય (૯) માયાકૃત અનુષ્ઠાનોમાં (૧૦) આસક્ત હોય તેઓ (૧૧) અત્યન્ત (૧૨) કર્મ દ્વારા (૧૩) પીડિત હોય છે

ભાવાર્થ :— માયામય અનુષ્ઠાનોમાં આસક્ત પુરુષ ચાહે બહુ શ્રુત હોય, ધાર્મિક હોય અથવા બ્રાહ્મણ હોય ચાહે ભિક્ષુક હોય

પરંતુ માયાકૃત અનુષ્ઠાનોથી અશુભ કર્મોનું બંધન થાય છે અને તે અશુભ કર્મોના વિપાકો વડે બહુ જ દુઃખને પામે છે. એમ જાણી માયાકૃત અનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ કરી સરલતાથી સર્વ ધાર્મિક ક્રિયા કરવા ઉપયોગવંત રહેવું.

अह[१] पास[२] विवेगमुट्ठिए[३][४], अवितिण्णे[५] इह[६] भासई[८] धुवं[७] ।
णाहिसि[१२] आरं[९] कओ[११] परं[१०], वेहासे[१३] कम्मेहिं[१४] किच्चती[१५] ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ :- (૧) વળી પશ્ચાત્ (૨) દેખો કોઇ અન્ય તીર્થી પરિગ્રહ છોડી (૩) સંસાર અનિત્ય જાણી (૪) પ્રવ્રજિત થાય (૫) સંસારને પાર નહિ કરે (૬) લોકમાં (૭) મોક્ષનું (૮) ભાષણ માત્ર કરનાર (૯) આ લોક (૧૦) પરલોક (૧૧) ક્યાંથી (૧૨) જાણી શકે (૧૩) મધ્યમાં જ (૧૪) કર્મો દ્વારા દુઃખ (૧૫) પામે છે.

ભાવાર્થ :- હે શિષ્ય ! વળી પશ્ચાત તમે જાણો કે કોઇ અન્યતીર્થી સંસારને અનિત્ય જાણી પરિગ્રહ આદિ જડ પદાર્થોનો તથા સ્વજનોનો ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે સાવધાન થાય છે; પરંતુ મોક્ષ માર્ગનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી સંયમ અનુષ્ઠાનનું યથાતથ્ય પાલન નહિ કરી શકવાથી અને માત્ર મોક્ષનું ભાષણ કરનાર, સંસારના પારને પામી શકતા નથી. મોક્ષ માર્ગનો ઉપાય જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપનું આરાધન છે. તે સિવાય અન્ય કોઇ મોક્ષનો માર્ગ છે જ નહિ, ભૂતકાળમા પણ એ જ માર્ગ હતો ને ભવિષ્યકાળે પણ એ જ માર્ગ સિવાય અન્ય માર્ગ હશે નહિ. તેથી અન્યતીર્થીઓ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનવાળાઓ તથા તેને અનુસરનારને માટે મોક્ષ પ્રાપ્તિ તો દૂર રહે છે પરંતુ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણ અનંતકાળ સુધી કર્યા કરે છે મોક્ષના માર્ગમાં આરંભ અને પરિગ્રહને કોઈ સ્થાન જ નથી તેના ત્યાગમાં જ મોક્ષમાર્ગ છે એમ જાણી અન્યતીર્થીઓના સંગથી દૂર રહેવું અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ આરાધનમા ઉદ્યમવંત બની મનુષ્યજન્મને સફળ બનાવવા જાગૃત રહેવું

जइ वि य नगिणे किसे चरे, जइ वि य भुंजिय मासमंतसो। जे इह मायाई मिज्जई, आगंता गब्भाय णंतसो ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ માયા કષાયોથી યુક્ત (૨) કદાચ (૩) નગ્ન રહી (૪) કૃશ બની (૫) વિચરે અને (૬) ઉપવાસના અંતે (૭) ભોજન (૮) કદાચ માસખમણના કરે તો પણ તે કષાયયુક્ત પુરુષ (૯) અનન્તકાળ સુધી (૧૦) ગર્ભવાસને (૧૧) પ્રાપ્ત કરે.

ભાવાર્થ – જે પુરુષ–સાધક કષાયયુક્ત હોય, ભલે નગ્ન રહે, શરીરને કૃશ કરી વિચરે, અથવા માસખમણના ઉપવાસના અંતે ભોજન કરે પરંતુ માયાયુક્ત અનુષ્ઠાનથી અનંતકાળ સુધી ગર્ભવાસને પ્રાપ્ત કરે તેમજ આવા ઉગ્ર તપ કરવા છતાં કષાયયુક્ત અને આરંભ પરિગ્રહ મમત્વના કારણે મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરી શકતા નથી; પરંતુ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણ ચક્રમાં ફસાઈ રહે છે

पुरिसो रम पाव–कम्मुणा, पलियंतं मणुयाण जीवियं। सन्ना इह काममुच्छिया, मोहं जंति नरा असंवुडा ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે પુરુષ! (૨) પાપકર્મ (૩) નિવૃત્ત થા (૪) મનુષ્ય (૫) જીવન (૬) નાશવાન છે (૭) આસક્ત (૮) સંસારમાં (૯) કામભોગોમાં મૂર્છિત (૧૦) મોહને (૧૧) પ્રાપ્ત કરે છે (૧૨) એ મનુષ્ય (૧૩) હિંસાદિ પાપથી અનિવૃત્ત.

ભાવાર્થ:– હે પુરુષ! તું પાપકર્મથી યુક્ત રહેલ છે હવે એ પાપકર્મથી નિવૃત્ત થા કારણ કે મનુષ્યનું જીવન નાશવંત છે જે મનુષ્ય સંસારમાં આસક્ત છે તથા વિષયભોગોમાં મૂર્છિત છે અને

હિસા આદિ પાપોથી નિવૃત્ત નથી તે મોહને પ્રાપ્ત કરે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિઓની બતાવેલ તપસ્યાથી મનુષ્યની ચતુર્ગતિરૂપ દુર્ગતિ રોકી શકાતી નથી. કારણ જે અન્ય તીર્થીઓનાં બધા અનુષ્ઠાનો અસત અને પાપકર્મથી આરંભ યુક્ત રહેલાં છે. તેથી જીવોના કલ્યાણના માટે ભગવંતનો ઉપદેશેલ (આરભ પરિગ્રહ રહિત) માર્ગમાં સ્થિર રહેવું એ જ આત્મકલ્યાણનો માર્ગ છે મનુષ્ય જીવન અલ્પ છે. એમ જાણી ધર્મ આરાધનમા પ્રમાદ કરવો નહિ. અન્ય તીર્થીઓને પોતાના હિતની પ્રાપ્તિ અને અહિતના ત્યાગના ઉપાયનુ જ્ઞાન નહિ હોવાથી હિસા આદિ પાપમય અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત થતા નથી અને ઇન્દ્રિય વિષયોમાં આસક્ત બની મોહનીય કર્મનો સંચય કરી સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરતા થકા રહે છે એવું જાણી તેઓના સગથી દૂર રહેવું.

जययं[1] विहराहि[3] जोगवं[2], अणुपाणा[5] पंथा[4] दुरुत्तरा[6] ।
अणुसासणमेव[7] पक्कमे[8], वीरेहिं[9] संमं[10] पवेइयं[11] ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) હે પુરુષ ! તું યત્ન કરતા થકા (૨) સમિતિ ગુપ્તિથી ગુપ્ત બની (૩) વિચરો (૪) માર્ગ વિના (૫) સુક્ષ્મ પ્રાણીઓથી યુક્ત ઉપયોગ (૬) દુષ્તર છે (૭) શાસ્ત્રોકત રીતિથી સંયમ (૮) અનુષ્ઠાન કરવુ (૯) સર્વ તિર્થંકર દેવાએ (૧૦) સમ્યક્પ્રકારથી (૧૧) બતાવેલ છે

ભાવાર્થ – હે સાધકો ? તમે યત્નાસહિત સમિતિ ગુપ્તિથી ગુપ્ત બની, પોતાના જીવનને અલ્પ જાણી તથા વિષયોને ક્લેશમય દુ:ખરૂપ જાણી ગૃહબ ધનને તોડી, યત્નાપૂર્વક પ્રાણીઓની દયા પાળતા થકા ઉદ્યત્તવિહારિ બની સયમમાં ઉપયોગ રાખતા થકા વિચરો. કારણ જે સૂક્ષ્મપ્રાણીઓથી યુક્ત માર્ગ, ઉપયોગ વિના પાર થઇ શકે તેમ નથી શાસ્ત્રોમા સયમપાલનની વિધિ બતાવ્યા મુજબ સંયમપાલન કરવા સર્વ તીર્થંકર દેવોએ કહેલ છે આરભ રહિત થવું

એ જ આત્મકલ્યાણનો સાચો માર્ગ છે. આરંભ છે તે સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મમરણ કરાવનાર છે. જેથી આત્માર્થી જીવોએ આરંભનો ત્યાગ કરવા સદા જાગૃત રહેવું.

विरया वीरा समुट्ठिया, कोह कायरियाइ पीसणा। पाणे ण हणंति सव्वसो, पावाओ विरयाऽभिनिव्वुडा ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હિંસાથી નિવૃત્ત કર્મનો ક્ષય કરવાવાળા (૨) વીર પુરુષ (૩) સંયમમાં ઉપસ્થિત (૪) ક્રોધાદિ કષાયોને (૫) દૂર કરનાર મન વચન કાયાથી (૬) પ્રાણીઓને (૭) હણે નહિ (૮) પાપકર્મોથી (૯) નિવૃત્ત (૧૦) મુક્ત જીવ સમાન કહ્યા છે (૧૧) સર્વથી

ભાવાર્થ :- હિંસા આદિ પાપકર્મોથી નિવૃત્ત, તથા ક્રોધ માન માયા લોભ આદિ રાગદ્વેષને દૂર કરનારા, આરંભથી રહિત મન, વચન, કાયાથી કોઈ પ્રાણીને હણવા નથી તથા મૃષાવાદ આદિ સર્વ પાપોથી નિવૃત્ત સંયમમાં ઉપસ્થિત ઉપશમભાવથી શાંત બનેલા સાધકોને, મુક્ત જીવો સમાન કહ્યા છે.

ण वि ता अहमेव लुप्पए, लुप्पंति लोअंसि पाणिणो। एव सहिएहिं पासए अणिहे से पुट्ठे अहियासए ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જ્ઞાન સંપન્ન મુનિ (૨) એમ (૩) વિચારે (૪) લોકમાં (૫) જીવો (૬) પીડાઈ રહ્યા છે (૭) સંસારી જીવોની માફક (૮) હું (૯) પરીષહથી પીડિત (૧૦) નહિ ભલે (૧૧) તેમ (૧૨) સમભાવથી (૧૩) પરીષહનો સ્પર્શ થતા (૧૪) મુનિ (૧૫) સહન કરે

ભાવાર્થ :- જ્ઞાનાદિ સંપન્ન મુનિ એ વિચારે કે આ જગતમાં અન્ય મનુષ્યો તથા તિર્યંચ આદિ પ્રાણીઓ દુઃખોથી

પીડિત થઇ રહેલાં છે. કારણ કે તેઓમાં સમ્યગ્ વિવેક હોતો નથી. તેથી કષ્ટ સહન કરવા છતાં નિર્જરાના લાભને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી જગતના જીવો શીત ઉષ્ણાદિના દુઃખો સહન તો કરે છે, પરંતુ સમભાવથી નહિ. કેટલાએક જીવો વિષય સુખોને ભોગવતાં નથી, પરંતુ તે વિષય સુખોની અપ્રાપ્તિના કારણે ભોગવતા નથી. તેમ જે વિષય સુખોની પ્રાપ્તિ માટે દિવસ રાત્રિ ધન મેળવવાની ચિંતા કરતા શીત ઉષ્ણાદિના દુઃખોને સહન કરતા કઠિન કાર્યો પણ કરે છે, પરંતુ સમજણપૂર્વક સંતોષથી કે સમ્યગ્ જ્ઞાનથી કષ્ટો સહન કરતા નથી તેમજ સમ્યક્ તપે જે નિર્જરાનુ કારણ છે તે તપ માટે પણ કષ્ટો સહન કરતા નથી. તેથી આવા દારૂણ દુઃખો ભોગવતાં છતા તે કષ્ટોના ફળ-પરિણામો સુખને બદલે કડવા વિપાકો-દુઃખોને પ્રાપ્ત કરે છે કારણ કે કામભોગોની આસક્તિરૂપ-મમત્વથી જીવ અશુભ કર્મબધન કરી દુઃખ પામે છે જ્યારે સયમ પાલન કરવાવાળા ઉત્તમ અને વિચારશીલ સાધકો જે શીત ઉષ્ણાદિના કષ્ટો સહન કરે છે. તે બધાં ગુણ વૃદ્ધિના કારણ બને છે અને તેના ફળરૂપ વિપાકો સુખરૂપ હોય છે એમ જાણી જ્ઞાનાદિ ગુણ સપન્ન મુનિ આત્મકલ્યાણમા તત્પર પૂર્વોક્ત વાતોને વિચારી ક્રોધાદિ કષાયો ઉપર વિજય મેળવી શીત ઉષ્ણાદિ જે પરિષહો પ્રાપ્ત થાય તેને સમભાવથી સહન કરે, પરતુ મનમાં દુઃખ ધરે નહિ, તથા સયમપાલનમા કે પરીષહો સહન કરવામાં પોતાના બળનુ ગોપન કરે નહિ એવો સાધક આચાર છે એક વિદ્વાન કવિએ કહેલ છે કે ભોજનની અપ્રાપ્તિથી શરીરનુ કૃશ થવુ, ખરાબ અન્નનુ ભોજન, શીત ઉષ્ણતાના દુઃખો તેલના અભાવથી વાળનુ લુખાપણુ, બીછાના વિના જમીન ઉપરનુ શયન ઇત્યાદિ ગૃહસ્થોને અવનતિના ચિન્હ મનાય છે. જ્યારે સયમધારી મુનિઓને એ બધા સયોગો-કષ્ટો ઉન્નતિજનક બને છે. એમ જાણી સાધકે,-આત્માર્થીઓએ સમ્યગ્ ભાવથી સમજણપૂર્વક સર્વ ધર્મક્રિયા, તપ વગેરે કરવા એ શ્રેયનુ કારણ બને છે.

धूणिया कुलियं व लेववं, किसए देह मणासणाइहिं ।
अविहिंसामेव पव्वए अणुधम्मो मुणिणा पवेदितो ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) લેપવાળી (૨) ભીંત (૩) લેપ કાઢીને ક્ષીણ કરી શકાય છે (૪) અનશનાદિ તપ દ્વારા (૫) પોતાના શરીરને (૬) કૃશ કરવું (૭) અહિંસા ધર્મનું (૮) પાલન કરવું (૯) સર્વજ્ઞ ભગવંતે (૧૦) ધર્મ (૧૧) કહેલ છે

ભાવાર્થ:– જેમ લેપવાળી ભીંત–દીવાલ લેપ કાઢી નાખવાથી ક્ષીણ થઈ શકે છે એ પ્રકારે અનશન આદિ તપ દ્વારા પોતાના કર્મોને ક્ષય કરવા શરીરને કૃશ કરવું અને અહિંસા ધર્મનું પાલન કરવું તેને સર્વજ્ઞ ભગવંતે ધર્મ કહેલ છે શરીર કૃશ કરવાનો હેતુ સંસાર ભાવમાં દોડતી વૃત્તિઓને સ્થિર કરવા અને કષાયો તથા દેહના મમત્વભાવને મંદ બનાવવા માટે છે દેહનું પોષણ આરંભથી થઈ શકે છે અને આરંભનું પરિણામ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિ દુઃખોની ઉત્પત્તિ રહેલ છે તેથી જ ભગવંતે અહિંસાપ્રધાન ધર્મ બતાવેલ છે તેથી અહિંસાભાવે રહેવા તથા દેહના મમત્વને ઘટાડવાની જરૂર છે જે ધર્મ મોક્ષને અનુકૂળ હોય તે અનુધર્મ કહેવાય છે

सउणी जह पंसुगुंडिया, विहुणिय धंसयई सियं रयं ।
एवं दविं ओवहाणवं, कम्मं खवइ तवस्सि माहणे ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) પક્ષિણી (૩) ધૂળથી ભરેલ (૪) પોતાના શરીરને હલાવીને શરીરમાં (૫) લાગેલી ધૂળને (૬) ખંખેરી નાખે છે (૭) એવી રીતે (૮) ભવ્ય પુરુષ (૯) અનશનાદિ (૧૦) કર્મનો (૧૧) નાશ કરે છે (૧૨) તપવાળા તપસ્વી (૧૩) અહિંસક વ્રતી પુરુષ

ભાવાર્થ:- જેમ પક્ષિણી પોતાના શરીરમાં લાગેલી ધૂળને, શરીરને કંપાવી-હલાવીને ખંખેરી નાખે છે. એવા પ્રકારે અનશન આદિ તપ કરવાવાળા તપસ્વી તથા અહિંસાવ્રતી ભવ્ય પુરુષ જિન આજ્ઞાનો વિધ્વંશ કરે. પોતાના કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ સન્મુખ થાય છે પ્રાણીઓની હિંસા ન કરો એવો ઉપદેશ આપનાર માહણ કહેવાય છે. આવા અહિંસક તપસ્વી સંયમી પુરુષો જ સંસાર પરિભ્રમણનો નાશ કરી શાશ્વતા મોક્ષના સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે.

उट्ठियमणगारमेसणं, समणं ठाणठिअं तवस्सिणं । डहरा वुड्ढा य पत्थए, अवि सुस्से ण य तं लभेज्ज णो ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સંયમમાં ઉપસ્થિત (૨) ઘરપરિગ્રહ રહિત સાધુ એષણા (૩) પાલન કરવામાં સાવધાન (૪) શ્રમણ-સાધુ (૫) સંયમ સ્થાનમાં સ્થિત (૬) તપસ્વી (૭) પુત્રો (૮) માતાપિતાઆદિ ગૃહવાસમાં લઇ જવા (૯) પ્રાર્થના કરતા કરતા (૧૦) થાકી જાય (૧૧) પરંતુ તે સાધુને (૧૨) પોતાને આધીન (૧૩) કરી શકે નહિ

ભાવાર્થ.- ઘરરહિત-પરિગ્રહરહિત એષણા સમિતિ પાલનમાં તત્પર સંયમધારી સંયમસ્થાનમાં સ્થિત થયેલ તપસ્વી સાધુની પાસે આવી તે સાધુના પુત્રો, માતા, પિતા આદિ પ્રવ્રજ્યાથી ચ્યુત કરાવી ઘરે લઇ જવા માટે પ્રાર્થના કરે, પ્રાર્થના કરી કરી થાકી જાય, પરંતુ વસ્તુ-તત્ત્વના સ્વરૂપને જાણનાર મુનિને પોતાને આધીન કરવા સમર્થ થઇ શકતા નથી. વળી કહે છે કે અમારૂ પાલન પોષણ કરનાર અન્ય કોઇ નથી એવી રીતે કાકલુદી કરવા છતાં સંયમમાં સ્થિત સાધુ સ્વજનના શરણે (સંસારમાં) જાય નહિ. જે સાધક સંસારના સ્વરૂપને જાણે છે અને મોક્ષના શાશ્વતા સુખને પણ જાણે છે તે

સાંસારિક સુખોમાં લોભાય નહિ કારણ કે તે જાણે છે કે સાંસારિક વિષય સુખો પાછળ લાંબા કાળનાં દુઃખો ઉભા થાય છે એમ જાણી આત્માર્થી જીવો સંયમપાલનમાં તત્પર રહે છે

जइ कालुणियाणि कासिया, जइ रोयंति य पुत्तकारणा ।
दवियं भिक्खू समुट्ठियं, णो लब्भंति ण सठवित्तए ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) કદાચ માતાપિતા (૨) કરુણામય (૩) વચન બોલે (૪) કદાચ (૫) રુદન કરે (૬) પુત્રને ઘેર લઈ જવા (૭) મુક્તિગમન યોગ્ય (૮) સંયમપાલનમાં સાવધાન (૯) મુનિને (૧૦) પ્રવજ્યા છોડાવી ભ્રષ્ટ કરવા (૧૧) ગૃહસ્થલિંગમાં સ્થાપન કરવા (૧૨) સમર્થ થતા નથી.

ભાવાર્થ – મુનિના માતા પિતા આદિ સ્વજનો મુનિની પાસે આવીને કરુણામય વચન બોલે, કરુણાજનક કાર્ય કરે, અથવા પુત્રને લઈ જવા રુદન કરે, તો પણ સંયમ ભાવમાં સ્થિત, સંયમ પાલન કરવામાં તત્પર, મુક્તિગમન યોગ્ય સાધુને સંયમથી ભ્રષ્ટ કરી શકતા નથી. તથા ગૃહસ્થલિંગમાં સ્થાપત કરવા સમર્થ થતા નથી. જેને સંસાર પરિભ્રમણના દુઃખો અને મોક્ષના શાશ્વતા સુખોનું જ્ઞાન છે અને મનુષ્યભવની મહત્તાને જાણે છે તે મુનિ સાંસારિક સુખોમાં ફસાય નહિ.

जइ वि य कामेहि लाविया, जइ णेज्जाहि णं बंधिउं घरं ।
जइ जीवियं नावकंखए, णो लब्भंति णं सठवित्तए ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) કદાચ પરિવારવાળા (૨) કામભોગોના (૩) પ્રલોભન આપે (૪) બાંધી (૫) ઘરે (૬) લઈ જાય (૭) તથાપણ સાધુ (૮) અસંયમી જીવનને (૯) ઇચ્છે નહિ અને સ્વજનો પોતાને (૧૦) આધીન કરી શકે નહિ ગૃહસ્થભાવમાં (૧૧) સ્થાપન કરી શકે નહિ (૧૨) કદાચ.

ભાવાર્થ:– સાધુના સંબંધીજનો આદિ સાધુને કામભોગોના પ્રલોભન આપે, અથવા સાધુને બાંધીને ઘરે લઇ જાય, પરંતુ સંયમમાં સ્થિત સાધુ અસંયમી જીવનની ઇચ્છા કરે નહિ તેથી સ્વજનો પોતાને આધીન કરી ગૃહસ્થવાસમાં સ્થિત કરી શકતા નથી પરંતુ સાવધાન મુનિ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિષહોને સમભાવે વેદન કરતા થકા સયમભાવમાં સ્થિત રહી સંયમ પાલન કરે. જેનું ઉપાદાન જોરદાર છે તેને નિમિત્ત અસર કરી શકતુ નથી.

सेहंति[1] य णं ममाइणो[2], माय पिया[3] य सुया य भारिया[4] ।
पोसाहि[6] ण पासओ[5] तुम, लोग[7] परं पि जहासि[8] पोसणो[9] ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુને શિક્ષા આપે (૨) સાધુમાં મમત્વ રાખવાવાળા (૩) માતાપિતા (૪) પુત્ર–સ્ત્રી આદિ (૫) તમો સૂક્ષ્મદર્શી છો (૬) અમારું પોષણ કરો તમે અમોને ત્યાગી (૭) તમારો પરલોક પણ (૮) બગાડી રહ્યા છો (૯) માટે અમારું પોષણ કરો.

ભાવાર્થ:– કોઈ નવ દીક્ષિત સાધુમાં મમત્વ રાખવાવાળા તેમનાં માતા, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી વગેરે સાધુ પાસે આવી એમ કહે કે હે પુત્ર! તમે સુક્ષ્મદર્શી છો અમો બધા તમારા વિના દુ.ખી થઈ રહ્યા છીએ તમારા સિવાય અમારુ કોઇ પોષણ કરે તેમ નથી, તમો વસ્તુસ્વરૂપના જાણનાર છો, માતા પિતાને ત્યાગી–દુઃખી કરી, દીક્ષા લેનાર આ લોક અને પરલોક બન્નેથી ભ્રષ્ટ થાય છે પરિવારના પોષણથી પુણ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે માતાપિતા સ્ત્રી પુત્રનુ પાલન કરવું તે ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે માટે તમો સયમ છોડી ઘેર આવી અમારું પોષણ કરો, આ રીતે સ્વજનો મમત્વભાવથી પ્રવ્રજિત થયેલ સાધુને સયમથી પતિત કરવા કરુણામય વચનથી શિખામણ આપે છે. પરંતુ સયમમા સ્થિત થયેલ, શ્રમણ વસ્તુ સ્વરૂપને જાણનાર, સંયમથી પતિત થતા નથી જાણે છે કે જગત આખુ સ્વાર્થમય છે,

तयसं च जहाइ से रयं, इतिसंखाय मुणी ण मज्जइ।
गोयण्णतरेण माहणे, अहसेयकरी अनेसी इंखिणी ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સર્પ જેમ ત્વચાને (૨) છોડી દે છે (૩) કર્મરજને એમ (૪) સાધુ (૫) એમ (૬) જાણી (૭) મુનિ (૮) મદ (૯) ન કરે (૧૦) ગોત્ર તથા અન્ય મદ (૧૧) સાધુ કલ્યાણનો (૧૨) નાશ કરનાર (૧૩) અન્યની (૧૪) નિંદા

ભાવાર્થઃ- સર્પ જેમ પોતાની કાંચળીનો ત્યાગ કરે છે એ પ્રકારે સાધુ પોતાના આત્માની સાથે બંધાયેલ આઠ પ્રકારના સંસાર પરિભ્રમણરૂપ કર્મરૂપી રજનો ત્યાગ કરે છે કારણકે તે છોડવા યોગ્ય છે કર્મો છે તે જન્મ મરણ આદિ દુઃખોના હેતુરૂપ છે એમ જાણીને સંયમવંત મુનિ પોતાના કુળ આદિ આઠ મદ પૈકી કોઈ પણ મદ કરે નહિ તથા મદ ઉત્પન્ન થવાના કારણોને છોડે તથા કોઈ અન્ય મનુષ્યાદિની નિંદા કરે નહિ કારણ કે નિંદા છે તે આત્માના કલ્યાણનો નાશ કરવાવાળી છે આઠ મદ પૈકી કોઈ મદ કરે તો ગુણોનો નાશ થઈ હીનતાને પામે છે જેમકે જાતિનો મદ કરવાથી ભવિષ્યના ભવમાં નીચજાતિમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે એમ જાણી ગોત્રાદિનો, મદ કરવો નહિ, જ્ઞાન તથા તપનો પણ મદ કરવો નહિ કારણ કે મદથી અશુભ કર્મનો બંધ થાય છે એમ જાણીને મોક્ષ પ્રાપ્તિના સાધનરૂપ કલ્યાણનાં હેતુરૂપ, શાશ્વતા સુખની પ્રાપ્તિ રૂપ એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ સંયમનું અપ્રમાદભાવથી અને નિરાભિમાનપણાથી પાલન કરવું તે જ સાધકનો આચાર અને કલ્યાણનો હેતુ છે

जो परिभवई परं जणं, संसारे परिवत्तई महं। अदु
इंखिणिया उ पाविया, इति संखाय मुणी ण मज्जई ॥२॥

ભાવાર્થ:- સાધુના સંબંધીજનો આદિ સાધુને કામભોગોના પ્રલોભન આપે, અથવા સાધુને બાંધીને ઘરે લઇ જાય, પરંતુ સંયમમાં સ્થિત સાધુ અસંયમી જીવનની ઇચ્છા કરે નહિ તેથી સ્વજનો પોતાને આધીન કરી ગૃહસ્થવાસમાં સ્થિત કરી શકતા નથી પરંતું સાવધાન મુનિ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિષહોને સમભાવે વેદન કરતા થકા સંયમભાવમાં સ્થિત રહી સંયમ પાલન કરે. જેનું ઉપાદાન જોરદાર છે. તેને નિમિત્ત અસર કરી શકતુ નથી.

सेहंति य णं ममाइणो, माय पिया य सुया य भारिया ।
पोसाहि ण पासओ तुम, लोग परं पि जहासि पोसणो ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુને શિક્ષા આપે (૨) સાધુમાં મમત્વ રાખવાવાળા (૩) માતાપિતા (૪) પુત્ર-સ્ત્રી આદિ (૫) તમો સૂક્ષ્મદર્શી છો (૬) અમારું પોષણ કરો તમે અમોને ત્યાગી (૭) તમારો પરલોક પણ (૮) બગાડી રહ્યા છો (૯) માટે અમારું પોષણ કરો.

ભાવાર્થ:- કોઈ નવ દીક્ષિત સાધુમાં મમત્વ રાખવાવાળા તેમનાં માતા, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી વગેરે સાધુ પાસે આવી એમ કહે કે હે પુત્ર ! તમે સુક્ષ્મદર્શી છો. અમો બધા તમારા વિના દુઃખી થઈ રહ્યા છીએ તમારા સિવાય અમારુ કોઇ પોષણ કરે તેમ નથી, તમો વસ્તુસ્વરૂપના જાણનાર છો, માતા પિતાને ત્યાગી-દુઃખી કરી, દીક્ષા લેનાર આ લોક અને પરલોક બન્નેથી ભ્રષ્ટ થાય છે પરિવારનાં પોષણથી પુણ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે માતાપિતા સ્ત્રી પુત્રનુ પાલન કરવું તે ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે માટે તમો સયમ છોડી ઘેર આવી અમારું પોષણ કરો, આ રીતે સ્વજનો મમત્વભાવથી પ્રવ્રજિત થયેલ સાધુને સયમથી પતિત કરવા કરુણામય વચનથી શિખામણ આપે છે પરંતુ સયમમા સ્થિત થયેલ, શ્રમણ વસ્તુ સ્વરૂપને જાણનાર, સંયમથી પતિત થતા નથી જાણે છે કે જગત આખું સ્વાર્થમય છે,

तयसं व जहाइ से रयं, इति संखाय मुणी ण मज्जइ ।
गोयन्नतरेण माहणे, अहसेयकरी अन्नेसी इंखिणी ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સર્પ જેમ ત્વચાને (૨) છોડી દે છે (૩) કર્મરજને છોડે (૪) સાધુ (૫) એમ (૬) જાણી (૭) મુનિ (૮) મદ (૯) ન કરે (૧૦) ગોત્ર તથા અન્ય મદ (૧૧) સાધુ કલ્યાણનો (૧૨) નાશ કરનાર (૧૩) અન્યની (૧૪) નિંદા

ભાવાર્થ – સર્પ જેમ પોતાની કાંચળીનો ત્યાગ કરે છે એ પ્રકારે સાધુ પોતાના આત્માની સાથે બંધાએલ આઠ પ્રકારના સંસાર પરિભ્રમણરૂપ કર્મરૂપી રજનો ત્યાગ કરે છે કારણકે તે છોડવા યોગ્ય છે કર્મો છે તે જન્મ મરણ આદિ દુઃખોના હેતુરૂપ છે એમ જાણીને સંયમવંત મુનિ પોતાના કુળ આદિ આઠ મદ પૈકી કોઈ પણ મદ કરે નહિ તથા મદ ઉત્પન્ન થવાના કારણોને છોડે તથા કોઈ અન્ય મનુષ્યાદિની નિંદા કરે નહિ કારણ કે નિંદા છે તે આત્માના કલ્યાણનો નાશ કરવાવાળી છે આઠ મદ પૈકી કોઈ મદ કરે તો ગુણોનો નાશ થઈ હીનતાને પામે છે જેમકે–જાતિનો મદ કરવાથી ભવિષ્યના ભવમાં નીચજાતિમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે એમ જાણી ગોત્રાદિનો, મદ કરવો નહિ, જ્ઞાન તથા તપનો પણ મદ કરવો નહિ કારણ કે મદથી અશુભ કર્મનો બંધ થાય છે એમ જાણીને મોક્ષ પ્રાપ્તિના સાધનરૂપ, કલ્યાણના હેતુરૂપ, શાશ્વતા સુખની પ્રાપ્તિરૂપ એવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપરૂપ સંયમનું અપ્રમાદભાવથી અને નિરભિમાનપણાથી પાલન કરવું તે જ સાધકનો આચાર અને કલ્યાણનો હેતુ છે

जो परिभवई परं जणं, संसारे परिवत्तई महं । अदु
इंखिणिया उ पाविया, इति संखाय मुणी ण मज्जई ॥२॥

શબ્દાર્થ . (૧) જે પુરુષ (૨) અન્ય (૩) પુરુષ (૪) તિરસ્કાર (૫) સંસારમાં (૬) ચિરકાળતક (૭) પરિભ્રમણ કરે છે - (૮) પરનિંદા (૯) પાપ ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૦) જાણી (૧૧) મુનિ (૧૨) મદ કરે નહિ

ભાવાર્થ:- જે પુરુષ અન્ય કોઇ વ્યક્તિનો તિરસ્કાર કરે છે. તે લાંબા કાળ સુધી સસારમા જન્મમરણરૂપ પરિભ્રમણ કરે છે, પરનિંદા પાપ છે, દુખ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે, એમ જાણી મુનિએ મદ કરી કોઈની નિંદા કરવી નહિ અહભાવ આવ્યા વિના નિંદા થાય નહિ, તેથી નિંદાનું મૂળ કારણ અહંભાવ છે, અહભાવ તથા નિંદા અશુભ કર્મબંધન તથા અધમગતિ પ્રાપ્ત કરવામા હેતુ છે. એમ જાણી મદનો ત્યાગ કરી અન્યની નિંદા કરવી નહિ, પરંતુ સયમપાલન કરવામાં સદા ઉપયોગવંત રહી અપ્રમાદ ભાવે વિચરવું

जे यावि अणायगे सिया, जे विय पेसगपेसए सिया ।
जे मोणपयं उवट्ठिए, नो लज्जे समयं सया चरे ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) જે કોઇ (૨) નાયકરહિત (૩) ચક્વર્તી હોય (૪) તેના દાસનો (૫) દાસ (૬) હોય (૭) સંયમગ્રહણ કરેલ (૮) હોય છતાં વદન વ્યવહારમાં (૯) ન હોવી જોઇએ (૧૦) લજ્જા (૧૧) સમભાવથી વદન (૧૨) વ્યવહાર કરે (૧૩) સદા

ભાવાર્થ – સાધુ આચારમા વિનયનું સ્વરૂપ બતાવે છે કે નાયક રહિત એવા ચક્રવર્તીના દાસના દાસે પ્રથમ સયમ ગ્રહણ કરેલ હોય પશ્ચાત્ ચક્રવર્તી સયમ ગ્રહણ કરે તો તે સાધુ-પણામાં (ચક્રવર્તીએ સયમ ગ્રહણ કર્યા બાદ) પોતાના દાસના દાસ રૂપ એવા વર્તમાન સાધુપણામા હોય તેને વદના વ્યવહારથી સમ ભાવથી કરવો પડે તેવો સાધકનો આચાર જાણવો તે સાધુને વંદના વ્યવહાર કરતા (ચક્રવતીએ-વર્તમાન સાધુએ) લજ્જા ન રાખવી જોઈએ સમભાવથી વદના વ્યવહાર કરે આવા પ્રકારનો આચાર શ્રી વીતરાગના માર્ગમા વિનયનો તથા અહભાવ રહિતનો છે.

તથા આભ્યન્તર મમત્વ આદિમાં આસક્ત નહિ રહેતાં, દ્રઢ રીતે મોક્ષ નિમંત્ર બની, કાશ્યપગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પ્રગટ કરેલ દશવિધ યતિ ધર્મને પ્રગટ કરે.

पढवे पाणा पुढो सिया, पत्तेय समय समीहिया । जे मोणपय उवट्ठिए, विरतिं तत्थ अकासि पण्डिए ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૃથ્વી (૨) પ્રાણી (૩) પૃથક્ પૃથક્ આ જગતમાં (૪) નિવાસ કરે છે (૫) પ્રત્યેક પ્રાણીને (૬) સમભાવ (૭) દેખી (૮) સંયમમાં (૯) ઉપસ્થિત (૧૦) પંડિત પુરુષ (૧૧) જીવહિંસાથી (૧૨) નિવૃત્ત (૧૩) થાય.

ભાવાર્થ – દશ પ્રકારનાં પ્રાણોને ધારણ કરનાર પ્રાણીઓ (એકેન્દ્રિયો ચાર પ્રાણ બે ઇન્દ્રિયોને છ પ્રાણ, તેઇન્દ્રિયોને સાત પ્રાણ ચૌરેન્દ્રિયને આઠ પ્રાણ, અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચને નવ પ્રાણ અસંજ્ઞી મનુષ્યોને આઠ પ્રાણ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ, નારકને દશ પ્રાણ હોય છે પાંચ ઇન્દ્રિય, મનબળ, વચનબળ, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ આયુષ્ય દશ પ્રાણ કહેવાય. આ પ્રાણોનો ઘાત એ જ હિંસા છે કારણ કે સર્વ જીવોને પોતાનો પ્રાણો અતિ પ્રિય છે એક પણ પ્રાણ દુભાય ત્યાં જીવહિંસા સમજવી– (આરંભ સમજવો) આ જગતમાં પૃથ્વી આદિ સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત આદિ ભેદથી પૃથક્ પૃથક્ જીવો સર્વ સ્થાનોમાં નિવાસ કરી રહેલા છે, પ્રત્યેક પ્રાણીઓ સુખથી સંતોષ અનુભવે છે દુઃખથી ભય કરે છે જીવન સહુને પ્રિય છે એમ વિચારીને સર્વ પ્રાણીઓનાં વિષયમાં મધ્યસ્થવૃત્તિ ધારણ કરી, સંયમમાં ઉપસ્થિત પંડિત મુનિ, પાપ અનુષ્ઠાનોથી દૂર રહે એટલે પ્રાણીઘાતથી નિવૃત્ત થાય આવા પ્રકારે સાધકનો આચાર છે તે સંસાર પરિભ્રમણના નાશનો ઉપાય અને મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય છે એમ જાણી સાધક આત્માએ તથા આત્માર્થીઓએ આરંભથી નિવૃત્ત થવું

શબ્દાર્થ : (૧) જે પુરુષ (૨) અન્ય (૩) પુરુષ (૪) તિરસ્કાર (૫) સંસારમાં (૬) ચિરકાળતક (૭) પરિભ્રમણ કરે છે (૮) પરનિંદા (૯) પાપ ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૦) જાણી (૧૧) મુનિ (૧૨) મદ કરે નહિ

ભાવાર્થ:– જે પુરુષ અન્ય કોઇ વ્યક્તિનો તિરસ્કાર કરે છે. લાંબા કાળ સુધી સંસારમાં જન્મમરણરૂપ પરિભ્રમણ કરે છે, પરનિંદા પાપ છે, દુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે, એમ જાણી મુનિએ મદ કરી કોઈની નિંદા કરવી નહિ અહંભાવ આવ્યા વિના નિંદા થાય નહિ, તેથી નિંદાનું મૂળ કારણ અહંભાવ છે, અહંભાવ તથા નિંદા અશુભ કર્મબંધન તથા અધમગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં હેતુ છે. એમ જાણી મદનો ત્યાગ કરી અન્યની નિંદા કરવી નહિ, પરંતુ સંયમપાલન કરવામાં સદા ઉપયોગવંત રહી અપ્રમાદ ભાવે વિચરવું.

जे यावि अणायगे सिया, जे विय पेसगपेसए सिया।
जे मोणपयं उवट्ठिए, नो लज्जे समयं सया चरे ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) જે કોઇ (૨) નાયકરહિત (૩) ચક્રવર્તી હોય (૪) તેના દાસનો (૫) દાસ (૬) હોય (૭) સંયમગ્રહણ કરેલ (૮) હોય છતાં વંદન વ્યવહારમાં (૯) ન હોવી જોઇએ (૧૦) લજ્જા (૧૧) સમભાવથી વંદન (૧૨) વ્યવહાર કરે (૧૩) સદા

ભાવાર્થ – સાધુ આચારમા વિનયનું સ્વરૂપ બતાવે છે કે નાયક રહિત એવા ચક્રવર્તીના દાસના દાસે પ્રથમ સંયમ ગ્રહણ કરેલ હોય પશ્ચાત ચક્રવર્તી સંયમ ગ્રહણ કરે તો તે સાધુપણામાં (ચક્રવર્તીએ સંયમ ગ્રહણ કર્યા બાદ) પોતાના દાસના દાસ રૂપ એવા વર્તમાન સાધુપણામા હોય તેને વંદના વ્યવહારથી સમભાવથી કરવો પડે તેવો–સાધકનો આચાર જાણવો તે સાધુને વંદના વ્યવહાર કરતાં (ચક્રવર્તીએ–વર્તમાન સાધુએ) લજ્જા ન રાખવી જોઈએ સમભાવથી વંદના વ્યવહાર કરે આવા પ્રકારનો આચાર શ્રી વીતરાગના માર્ગમા વિનયનો તથા અહંભાવ રહિતનો છે.

તથા આભ્યન્તર મમત્વ આદિમાં આસક્ત નહિ રહેતાં, કર્મોથી મુક્ત નિર્મળ બની, કાશ્યપગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પ્રગટ કરેલ દશવિધ યતિ ધર્મને પ્રગટ કરે.

બહવે પાણા પુઢો સિયા, પત્તેય સમય સમીહિયા । જે મોણપય ઉવટ્ઠિએ, વિરતિં તત્થ અકાસિ પંડિએ ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ (૧) બહુ (૨) પ્રાણી (૩) પૃથક્ પૃથક્ આ જગતમાં (૪) નિવાસ કરે છે (૫) પ્રત્યેક પ્રાણીને (૬) સમભાવ (૭) દેખી (૮) સંયમમાં (૯) ઉપસ્થિત (૧૦) પંડિત પુરુષ (૧૧) જીવહિંસાથી (૧૨) નિવૃત્ત (૧૩) થાય.

ભાવાર્થ – દશ પ્રકારનાં પ્રાણોને ધારણ કરનાર પ્રાણીઓ (એકેન્દ્રિયો ચાર પ્રાણ બે ઇન્દ્રિયોને છ પ્રાણ તેઇન્દ્રિયોને સાત પ્રાણ ચૌરેન્દ્રિયને આઠ પ્રાણ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચને નવ પ્રાણ અસંજ્ઞી મનુષ્યોને આઠ પ્રાણ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ, નારકને દશ પ્રાણ હોય છે પાંચ ઇન્દ્રિય, મનબળ, વચનબળ, કાયબળ, શ્વાસોચ્છ્વાસ, આયુષ્ય દશ પ્રાણ કહેવાય. આ પ્રાણોની ઘાત એ જ હિંસા છે કારણ કે સર્વ જીવોને પોતાનાં પ્રાણો અતિ પ્રિય છે એક પણ પ્રાણ દુભાય ત્યાં જીવહિંસા સમજવી– (આરંભ સમજવો) આ જગતમાં પૃથ્વી આદિ સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત આદિ ભેદથી પૃથક્ પૃથક્ જીવો સર્વ સ્થાનોમાં નિવાસ કરી રહેલા છે, પ્રત્યેક પ્રાણીઓ સુખથી સંતોષ અનુભવે છે દુઃખથી ખેદ કરે છે જીવન સહુને પ્રિય છે એમ વિચારીને સર્વ પ્રાણીઓનાં વિષયમાં મધ્યસ્થવૃત્તિ ધારણ કરી, સંયમમાં ઉપસ્થિત પંડિત મુનિ, પાપ અનુષ્ઠાનોથી દૂર રહે એટલે પ્રાણીઘાતથી નિવૃત્ત થાય. આવા પ્રકારે સાધકનો આચાર છે તે સંસાર પરિભ્રમણના નાશનો ઉપાય અને મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય છે એમ જાણી સાધક આત્માએ તથા આત્માર્થીઓએ આરંભથી નિવૃત્ત થવું

१ २ ३ ४ ५
धम्मस्स य पारए मुणी, आरम्भस्स य अंतए ठिए ।
७ ६ ९ ८ ११ १०
सोयंति य णं ममाइणो, णो लब्भंति णियं परिग्गहं ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) ધર્મના (૨) પારગામી (૩) મુનિ (૪) આરંભથી (૫) રહિત હોય છે (૬) મમત્વીપુરુષ (૭) શોક કરે છે (૮) પ્રાપ્ત (૯) થતા નથી (૧૦) પરિગ્રહ (૧૧) પોતાને

ભાવાર્થ:- જે પુરુષ-સાધક, ધર્મનો પારગામી હોય અને આરંભ તથા પરિગ્રહથી નિવૃત્ત થયેલ હોય અને સમ્યક્ચારિત્ર અનુષ્ઠાનોમાં ઉપયોગવંત હોય, એને જ મુનિ કહેવાય અને ધર્માચરણ નહિ કરવાવાળા મમત્વી જીવો દુઃખ અને મરણ પ્રાપ્ત થતાં તથા અર્થનો-પરિગ્રહનો નાશ થતાં તથા સ્વજનોનો વિયોગ થતાં શોક કરે છે તેઓ શોક કરવા છતાં સ્વજનોને કે સુવર્ણ આદિ પરિગ્રહને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી પોતાની ઇચ્છાની તૃપ્તિ કરી શકતા નથી. શુભસંયોગ પ્રાપ્ત થવો તે તો શુભ કર્મોના ઉદયે જ થઇ શકે છે. એમ જાણીને હિંસામય અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત થવું અને મમત્વને દૂર કરી સમભાવમાં રહી ઉદય પ્રાપ્ત અવસ્થામાં ઉદાસીન ભાવે રહેવું તે આત્મહિતનુ કારણ છે

१ २ ३ १५ ४ ५ ६
इह लोग दुहावहं विऊ परलोगे य दुहं दुहावहं ।
७ ८ ९ १० १२ ११ १३ १४
विद्धंसण धम्ममेव तं इति, विज्जं कोऽगारमावसे ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ (૨) લોકમાં પરિગ્રહ માત્ર (૩) દુઃખ દેનાર છે (૪) પરલોકમાં (૫) દુઃખ (૬) દુઃખના દેનાર (૭) નશ્વર (૮) સ્વભાવી છે (૯) આ રીતે (૧૦) જાણનારા (૧૧) કોણ (૧૨) પુરુષ (૧૩) ગૃહવાસમાં (૧૪) નિવાસ કરે (૧૫) તેમ જાણો

ભાવાર્થઃ– સોનું, રૂપું, ધન, સ્વજનો આદિ જે પરિગ્રહ છે તે બધા મમત્વી પુરુષને આ લોકમાં દુઃખના દેનાર છે, પરંતુ પરલોકમાં પણ દુઃખરૂપ છે, દુઃખના દેનાર છે; કારણ કે પરિગ્રહ મેળવતાં આરંભ થાય છે, આરંભથી અશુભ કર્મોના બંધ થાય છે, તેમ જ તે જીવોની સાથે (આરંભથી) વેરબંધન થાય છે. તેથી આરંભી જીવોને આ લોક અને પરલોકમાં તે પાપકર્મના વિપાકો દુઃખરૂપ ભોગવવાં પડે છે વળી ધન પ્રાપ્તિ વખતે પણ કષ્ટ ભોગવવું પડે છે તેનું રક્ષણ કરવાની પણ ચિંતા અને ઉદ્વેગ રહે છે અને તે ધનનો વિયોગ થતાં પણ દુઃખ અનુભવાય છે, જેથી પરિગ્રહ અને આરંભ બન્ને દુઃખના જ પાત્ર–દુઃખના જ હેતુઓ છે ગૃહસ્થવાસમાં આસક્ત જીવોને સ્ત્રીઓ સાપ સમાન છે, સ્વજન બંધન સમાન છે, વિષયો વિષ સમાન છે, છતાં મનુષ્યો મોહને વશ થઈ શત્રુરૂપ સાધનોને મિત્ર માની સંસારમાં રહે છે સ્નેહરૂપ મમત્વ એ એકાંત અનર્થ રૂપ છે એવું જાણી આરંભ પરિગ્રહથી દૂર રહેવું એ આત્મહિતનું કારણ જાણવું

महयं परिगोव जाणिया, जा वि य वंदण पूयणा इहं ।
सुहुमे सल्ले दुरुद्धरे, विउमंता पयहिज्ज संथवं ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સંસારી પરિચય (૨) મહાન કીચડ સમાન (૩) જાણી (૪) આ લોકમાં (૫) વંદન તથા (૬) પૂજન (૭) સૂક્ષ્મ (૮) શલ્ય (૯) ઉદ્ધાર દુષ્કર છે (૧૦) વિદ્વાન પુરુષ (૧૧) પરિચય (૧૨) ત્યાગ કરે

ભાવાર્થઃ– સાંસારિક જીવોનો પરિચય મહાન કીચડ સમાન જાણી સાધક તેના પરિચયથી દૂર રહે તેમ જ આ લોકમાં જે વંદન, પૂજા, સત્કાર, માન, પ્રતિષ્ઠા વગેરે કર્મના ઉપશમના ફળ જાણીને તથા વંદન પૂજા આદિની ભાવના આભ્યન્તર કષાય રૂપ જાણી વંદન, પૂજા આદિને પામી વિદ્વાન મુનિ ગર્વ ન કરે અને વંદન પૂજા

પામવાની ભાવના પણ ન રાખે, કારણ કે ગર્વ છે તે સૂક્ષ્મ શલ્ય છે. તેનો ઉદ્ધાર કરવો બહુ કઠિન છે. તેમ જ સદ્‌ગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં મહાન વિઘ્નરૂપ છે એમ જાણી તપસ્વી મુનિ ક્યારે પણ ગર્વ ન કરે. કષાયોમાત્ર સંસાર વૃદ્ધિના હેતુઓ છે એમ જાણી સમભાવથી સયમનું પાલન કરવું

एगे चर ठाणमासणे, सयणे एग समाहिए सिया।
भिक्खू उवहाण वीरिए, वइ गुत्ते अज्झत्त संवुडो ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) એકલો (૨) વિચરે (૩) કાયોત્સર્ગ (૪) આસન (૫) શયન (૬) એકલો (૭) ધર્મધ્યાન યુક્ત (૮) રહે (૯) ભિક્ષુ (૧૦) તપમાં (૧૧) બળપરાક્રમ કરે (૧૨) વચનથી ગુપ્ત (૧૩) મનથી ગુપ્ત

ભાવાર્થ:– સાધુ મન, વચન કાયાથી ગુપ્ત રહી, તપમાં બળ પરાક્રમ ફોરવતા થકા ધર્મધ્યાન યુક્ત રહી, સ્થાન, આસન, શયનમાં એકાકી તથા સમભાવે રહે રાગદ્વેષથી રહિત થઈ એકાકી વિચરતા થકાં ઉપયોગવંત રહી સયમનુ પાલન કરતા વિચરે એવો આચાર છે તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો હેતુ જાણવો.

णो पीहे न यावं पंगुणे, दारं सुन्न-घरस्स संजए। पुट्ठे
ण उदाहरे वय, ण समुच्छे णो संथरे तणं ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઘરના કમાડ (૨) સાધુ (૩) સૂના ઘરનાં (૪) ઉઘાડે નહિ (૫) બધન કરે (૬) પૂછે (૭) વચન (૮) ન બોલે (૯) મકાનનો કચરો બહાર કાઢે નહિ (૧૦) તૃણની શય્યા ન બિછાવે

ભાવાર્થ:– શૂન્ય ઘરના કમાડ ઉઘાડે નહિ, તથા બંધ કરે નહિ, કોઈ પ્રતિમાધારી અથવા જિન કલ્પી સાધુને પ્રશ્ન પૂછે તો

જવાબ આપે નહિ, શૂન્ય ઘરને સાફસૂફ કરી કચરો બહાર કાઢે નહિ, કઢાવે નહિ શૂન્ય ઘરમાં તૃણ આદિની પથારી બિછાવે નહિ પોતા વાસને શય્યાની વપરાશમાં ન લે, કારણ કે પ્રતિલેખન થઈ શકે નહિ, શૂન્ય ઘરમાં જીવોનો ઉપદ્રવ હોઈ કમાડ ઉઘાડતાં કે બંધ કરતાં જીવોની વિરાધના થવાનો સંભવ રહે માટે જીવ દયાના કારણે આ આચાર જિન કલ્પીનો જાણવો જ્યાં જીવ વિરાધના થાય તેવા કાર્યથી સાધુ દૂર રહે આ ધર્મમાં અહિંસાનું પાલન મુખ્ય કર્તવ્ય છે અગર મુખ્ય અંગ છે તેમ જાણી સાવદ્ય કાર્ય કરવું કરાવવું અને અનુમોદન આપવું તે સંયમી સાધુને કલ્પતું નથી તૃણની શય્યા ન બિછાવે એ આચારજિનકલ્પી–પ્રતિમા ધારીનો ઉત્કૃષ્ટ જાણવો. સ્થવિર કલ્પવાળાને માટે વર્જન નિષેધ નથી.

जत्थऽत्थमिए अणाउले समविसमाइं मुणीऽहियासए।
चरगा अदुवा वि भेरवा, अदुवा तत्थ सरीसिवा सिया ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) જ્યાં સૂર્ય (૨) અસ્ત થાય (૩) આકુળતારહિત (૪) સમ (૫) વિષમસ્થાન (૬) મુનિ (૭ સહન કરે (૮) મચ્છરઆદિ (૯) અથવા (૧) ભયંકર પ્રાણી (૧૧) અથવા (૧૨) ત્યાં (૧૩) સર્પઆદિ (૧૪) હોય.

ભાવાર્થ – ચારિત્રવાન મુનિ વિહારમાં હોય તે સમયે જ્યાં સૂર્ય અસ્ત થાય ત્યાં, સ્થાન–વસતી સમ હોય કે વિષમ હોય ત્યાં ક્ષોભ રહિત નિવાસ કરે–રાત્રિવાસ કરે, વળી તે સ્થાને મચ્છર, ડાંસ આદિ અથવા ભયંકર પ્રાણી હોય અથવા સર્પ નકુલ આદિ પ્રાણીઓના ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થાય તો તેને સમ્યક્ભાવે રાગદ્વેષ રહિત બની સહન કરે, એવો સાધુનો આચાર છે

तिरिया मणुया य दिव्वगा, उवसग्गा तिविहाऽहिया-
सिया। लोमादीयं ण हारिसे, सुन्नागारगओ महामुणी ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) તિર્યંચના (૨) મનુષ્યના (૩) દેવોના (૪) ત્રણ પ્રકારના (૫) ઉપસર્ગો (૬) સહન કરે (૭) રોમને (૮) હલાવ્યા (૯) સિવાય (૧૦) શૂન્ય ઘરમાં જતાં (૧૧) મહાનમુનિ.

ભાવાર્થ:– મહાનમુનિ શૂન્ય ઘરમાં નિવાસ કરતાં તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય તથા મનુષ્ય, તથા દેવોના ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થાય તો રાગદ્વેષ રહિત બની, ભયથી રોમને ફરકાવ્યા વિના સમભાવથી તે ઉપસર્ગોને સહન કરે, આવા પ્રકારનો ઉત્કૃષ્ટ આચાર પ્રતિમાધારી સાધુનો અથવા જિનકલ્પી આશ્રી જાણવાનો છે, પરંતુ સ્થવિરકલ્પી સાધુ શક્તિશાળી હોય, તો આવા કઠિન ઉપસર્ગોને સમભાવે સહન કરે તો નિર્જરાના મહાલાભને પ્રાપ્ત કરે, પરંતુ આર્તધ્યાન થાય તેમ જણાય તો અન્ય નિરવદ્યસ્થાને શય્યા કરી નિવાસ કરે. દિવસ અસ્ત થયા બાદ શરીરની હાજતના કારણ સિવાય સાધુને બહાર નીકળવાનો કલ્પ નથી; પરંતુ સંયમ રક્ષણ માટે લાભાલાભનો વિચાર કરી પોતાની શક્તિનું માપ જાણી નિરવદ્ય સ્થાનની ગવેષણા કરે.

णो अभिकंखेज्ज जीवियं, नोऽवि य पूयण पत्थए सिया।
अब्भत्थ मुविंति भेरवा, सुन्नागार गयस्स भिक्खुणो ॥१६॥

શબ્દાર્થ : (૧) જીવનની (૨) ઇચ્છા (૩) ન કરે (૪) પૂજાની (૫) ભાવના (૬) ન કરે (૭) શૂના ઘરમા ગયા થકા (૮) ભિક્ષુને (૯) ભયંકર પ્રાણીના ઉપસર્ગ સહન કરવાનો (૧૦) અભ્યાસ (૧૧) થઇ જાય છે

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત ઉપસર્ગથી ભય પામી જીવનની ઇચ્છા કરે નહિ, તથા પૂજા, સત્કાર પામવાની ભાવના ન કરે, સાધુને શૂન્ય ઘરમા નિવાસ કરતા ભૈરવ આદિ ભયંકર પ્રાણીઓના પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો તથા અનુકૂળ ઉપસર્ગોને સહન કરવાનો સહેજે અભ્યાસ થઈ જાય છે ઉપસર્ગો સહન કરતા દેહ મમત્વને દૂર કરવો

જોઈએ. દેહ મમત્વ છૂટયા વિના પરિષહો સહન કરવા મુશ્કેલ બને એમ જાણી આત્માર્થી સાધકે દેહ મમત્વ રાખવું નહિ. દેહને અન્ય કલ્પ જાણી સંયમપાલન કરવું

छषणीयतरस्स ताइणो, भयमाणस्स विविक्क मासणं।
सामाइय माहु तस्स, जं जो अप्पाण भए ण दंसए ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્થાન સમીપ મહોરગેલ (૨) સ્વપરનો રક્ષક સ્ત્રી પુરુષ (૩) નપુંસક રહિત (૪) શયન આસન (૫) સેવનાર (૬) મુનિના ચારિત્રને (૭) સામાયિકચારિત્ર (૮) કહેલ છે (૯) ચારિત્રવાન સાધક (૧૦) પોતાના આત્માને (૧૧) ભય (૧૨) પ્રદર્શિત (૧૩) નહિ કરવો.

ભાવાર્થ – જે સાધક આત્માએ, પોતાના આત્માને અતિ શયરૂપથી જ્ઞાનમાં સ્થાપિત કરેલ હોય અને પોતાના તથા અન્યના આત્માના રક્ષણ કરવામાં સમર્થ હોય, એટલે છકાય જીવોના રક્ષક હોય, સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક રહિત સ્થાનોમાં નિવાસ કરતા હોય એવા મુનિના ચારિત્રને શ્રી તીર્થંકરદેવોએ સમભાવરૂપ સામાયિકચારિત્ર કહેલ છે એમ જાણી મુનિ પરીષહ ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થતા ભયભીત ન બને અને પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત રહી, સંયમનું પાલન કરે આવા પ્રકારનો સાધકનો આચાર જાણી તેનું સમ્યક્પ્રકારે પાલન કરે.

उसिणोदग तत्तमोइणो, धम्मट्ठियस्स मुणिस्स हीमतो।
संसग्गि असाहु राइहिं, असमाहीउ तहागयस्स वि ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) ગરમ (૨) પાણી (૩) ઠંડુ કર્યા વિના (૪) પીવાવાળા (૫) ધર્મમાં સ્થિત (૬) મુનિ (૭) લજ્જાવાનને (૮) સંગ (૯) રાજા આદિનો (૧૦) ઠીક નથી (૧૧) અસમાધિ ઉત્પન્ન કરાવનાર (૧૨) શાસ્ત્રોક્ત આચાર પાળવાવાળાને

ભાવાર્થ:- ગરમ પાણીને ઠંડુ કર્યા વિના પીવાવાળા તથા શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મમાં સ્થિત અને અસંયમથી લજ્જાપામવાવાળા, તથા શાસ્ત્રોક્ત આચાર પાળવાવાળા મુનિને પણ, રાજા મહારાજા આદિનો સંસર્ગ બુરો અને સંયમપાલનમાં વિઘ્નરૂપ તથા સમાધિનો ભંગ કરાવનાર છે. એમ જાણી રાજા આદિના સંસર્ગથી દૂર રહેવું. ગૃહસ્થોના આચાર હિંસામય કામભોગોની લાલસાવાળા પરિગ્રહ મમત્વવાળા હોય છે. તેથી ગૃહસ્થોના પરિચયથી દૂર રહેવું તે મુનિ સાધકને માટે હિતનું કારણ છે.

अहिगरणकडस्स भिक्खुणो, वयमाणस्स पसज्झ दारुणं।
अट्ठे परिहायती बहु अहिगरणं न करेज्ज पंडिए ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) ક્લેશ કરતો હોય (૨) જે સાધુ (૩) પ્રગટ (૪) ભયાનક (૫) વચન બોલતો હોય (૬) મોક્ષ તથા સંયમ (૭) નષ્ટ (૮) અતિ (૯) પંડિત (૧૦) ક્લેશ (૧૧) નહિ (૧૨) કરે

ભાવાર્થ:- જો કોઇ સાધુ, પ્રગટપણે ક્લેશ ઝઘડા કરતો હોય અને ખરાબ ભયંકર વચન બોલતો હોય તો તેનો મોક્ષરૂપીઅર્થ તથા મોક્ષના કારણરૂપ સંયમનો અતિ પ્રમાણમાં નાશ થાય છે; હીનતાને પામે છે; એમ જાણીને વિવેકી મુનિ-સાધક, ક્લેશ-ઝઘડા ન કરે, તથા ક્લેશ ઉત્પન્ન થાય તેવા વચનો બોલે નહિ, ક્લેશથી તથા અસભ્ય વચનથી સામી વ્યક્તિના ચિત્તમા દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ જ ક્લેશથી અસભ્ય વચનોથી ઘણા કાળની તપસ્યા વડે તથા બ્રહ્મચર્યપાલનથી ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યનો નાશ થાય છે. એમ જાણી પંડિત સાધક ક્લેશ ન કરે અને વાણી નિરવદ્ય પ્રિય, અને સત્ય બોલે. (એ સાધુપુરુષનો આચાર છે)

જોઇએ. દેહ મમત્વ છૂટયા વિના પરિષહો સહન કરવા મુશ્કેલ બને. એમ જાણી આત્માર્થી સાધકે દેહ મમત્વ રાખવું નહિ. દેહને અન્ય દ્રવ્ય જાણી સંયમપાલન કરવું

उवणीयतरस्स ताइणो, भयमाणस्स विविक्क मासणं।
सामाइय माहु तस्स, जं जो अप्पाण भए ण दंसए ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) જ્ઞાન સમીપ પહોંચેલ (૨) સ્વપરના રક્ષક સ્ત્રી પુરુષ (૩) નપુંસક રહિત (૪) શયન આસન (૫) સેવનાર (૬) મુનિના ચારિત્રને (૭) સામાયિકચારિત્ર (૮) કહેલ છે (૯) ચારિત્રવાન સાધો (૧૦) પોતાના આત્માને (૧૧) ભય (૧૨) પ્રદર્શિત (૧૩) નહિ કરવો.

ભાવાર્થ:- જે સાધક આત્માએ, પોતાના આત્માને અતિ સમરૂપથી જ્ઞાનમાં સ્થાપિત કરેલ હોય અને પોતાના તથા અન્યના આત્માના રક્ષણ કરવામાં સમર્થ હોય, એટલે છકાય જીવોના રક્ષક હોય, સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક રહિત સ્થાનોમાં નિવાસ કરતા હોય એવા મુનિના ચારિત્રને શ્રી તીર્થંકરદેવોએ સમભાવરૂપ સામાયિકચારિત્ર કહેલ છે એમ જાણી મુનિ પરીષહ ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થતા ભયભીત ન બને અને પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિર રહી, સંયમનું પાલન કરે આવા પ્રકારનો સાધકનો આચાર જાણી તેનું સમ્યક્પ્રકારે પાલન કરે.

उसिणोदग तत्तभोइणो, धम्मट्ठियस्स मुणिस्स हीमतो।
संसग्गि असाहु राइहिं, असमाहीस तहागयस्स वि ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) ગરમ (૨) પાણી (૩) ઠંડું કર્યા વિના (૪) પીવાવાળા (૫) ધર્મમાં સ્થિત (૬) મુનિ (૭) લજ્જાવાનને (૮) સંગ (૯) રાજા આદિનો (૧૦) શ્રેય નથી (૧૧) અસમાધિ ઉત્પન્ન કરાવનાર (૧૨) શાસ્ત્રોક્ત આચાર પાળવાવાળાને

જગતમાં ઓળખાય છે પાપી જીવો હિંસા કરતા લજ્જિત થતા નથી અને પાપ કરીને સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે એમ જાણી મુનિ સાધકે હું જ ધર્માત્મા છું, તપસ્વી છું, શુભઅનુષ્ઠાન કરવાવાળો છું, અન્ય પાપી જીવો છે, આવા પ્રકારનુ અભિમાન–મદનુ સેવન કરવું નહિ, સરલ સ્વભાવથી રહી સંયમનું પાલન કરવું

छंदेण पले इमा पया, बहुमाया मोहेण पाउडा।
वियडेण पलिंति माहणे, सीउण्हं वयसाऽहियासए ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) બહુમાયી (૨) મોહથી (૩) ઢંકાયેલ (૪) જીવો પોતાની (૫) ઇચ્છાથી (૬) નરકાદિ ગતિમાં જાય છે (૭) સાધુ પુરુષો (૮) કપટરહિત અનુષ્ઠાનો વડે (૯) મોક્ષ સંયમનાં લીન બની (૧૦) શીત–ઉષ્ણ આદિ પરીષહોને (૧૧) મન, વચન, કાયાથી (૧૨) સમભાવે સહન કરે

ભાવાર્થ:– મોહથી ઢંકાયેલાં, બહુ માયા કપટ કરવાવાળા મનુષ્યો પોતાની ઇચ્છાથી (કામભોગોમાં આસક્તિના કારણે) નરક, તિર્યંચાદિ ગતિઓમાં જાય છે ત્યાં અસહ્ય દુઃખોને ભોગવે છે. એમ જાણી સાધુ પુરુષો કપટ રહિત અનુષ્ઠાનો દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે, સંયમમાં લીન બની શીતઉષ્ણ–અનુકૂળ પ્રતિકૂળ જે કોઇ પરીષહ ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થાય તેને મન, વચન, કાયાથી સમભાવપૂર્વક સહન કરે અને ઉપયોગવંત રહી સંયમ પાલન કરે જગતમાં ઘણા અજ્ઞાની જીવો ઘેટાં બકરાં આદિ પ્રાણીઓની ઘાત કરી તેને ધર્મનાં સાધન માને છે વળી કોઇ મનુષ્યો પોતાના સમાજના રક્ષણ માટે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી વગેરે પરિગ્રહનો સંગ્રહ કરે છે વળી કોઇ કોઇ મનુષ્યો વારંવાર પોતાના શરીર ઉપર તથા બેસવાના સ્થાને જલ છાંટે છે, આદિ આવા સાવદ્ય અને માયા પ્રધાન કાર્યોથી જગતના ભોળા લોકોને ઠગે છે. આવી રીતે અજ્ઞાની મનુષ્યો પાપ કરી દુર્ગતિમાં જાય છે એમ જાણી સાધકે જાગૃત રહેવુ

सीओदग पडि दुगुंछिणो अपडिण्णस्स लवावसप्पिणो ।
सामाइयमाहु तस्स जं जो, गिहिमत्तेऽसणं न भुंजती ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) સચેત પાણીની (૨) ઘૃણા કરનાર (૩) કામભોગોની ઇચ્છા નહિ કરનાર (૪) કર્મબંધનાપ અનુષ્ઠાનોથી દૂર રહેનાર (૫) ગૃહસ્થના ભાજનમાં (૬) ભોજન (૭) ન કરતા હોય (૮) એવા મુનિના આચારને (૯) સામાયિક (૧૦) કહેલ છે

ભાવાર્થઃ- જે સાધુ કાચાપાણીની દુગુચ્છા કરતો હોય, કાચા પાણીના આરંભથી લજ્જા પામતો હોય, તથા સાંસારિક કામ ભોગોની ઇચ્છા રહિત હોય, કર્મબંધન થાય તેવાં અનુષ્ઠાનોથી દૂર રહેતો હોય તથા ગૃહસ્થના પાત્રમાં ભોજન ન કરતો હોય, આવા સાધુના ચારિત્રને શ્રી તીર્થંકર દેવોએ સમભાવરૂપ સામાયિક ચારિત્ર કહેલ છે એમ જાણી સાધકે રાગદ્વેષ રહિત બની સંયમનું પાલન કરવું જોઇએ.

ण य संखय माहु जीवियं, तह वि य बालजणो पगब्भइ ।
बाले पावेहिं मिज्जती, इति संखाय मुणी ण मज्जती ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) જીવન (૨) સાંધી શકાય તેવાં (૩) નથી (૪) કહ્યું (૫) તથાપિ (૬) મૂર્ખજનો પાપકરવાની (૭) ધૃષ્ટતા કરે છે (૮) અજ્ઞાની જીવોને (૯) પાપી સંબોધનથી (૧૦) બતાવાય છે (૧૧) એમ (૧૨) જાણી (૧૩) મુનિ (૧૪) મદ કરે નહિ

ભાવાર્થ - મનુષ્યોના જીવન તૂટયા પછી સાંધી શકાય તેવાં નથી. છતાં મૂર્ખજનો પાપ કરવાની ધૃષ્ટતા કરે છે આવા અજ્ઞાની અને હિંસાના કરનારા જીવોને જગતના અન્ય મનુષ્યો પાપી છે. તેમ સંબોધન કરી આંગળી વડે બતાવે છે એટલે પાપી સંબોધનથી

જગતમાં ઓળખાય છે પાપી જીવો હિંસા કરતા લજ્જિત થતા નથી અને પાપ કરીને સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે એમ જાણી મુનિ સાધકે હું જ ધર્માત્મા છું, તપસ્વી છું, શુભઅનુષ્ઠાન કરવાવાળો છું, અન્ય પાપી જીવો છે, આવા પ્રકારનું અભિમાન-મદનુ સેવન કરવું નહિ, સરલ સ્વભાવથી રહી સંયમનુ પાલન કરવું

छंदेण पले इमा पया, बहुमाया मोहेण पाउडा ।
वियडेण पलिंति माहणे, सीउण्हं वयसाऽहियासए ॥२२॥

શબ્દાર્થ : (૧) બહુમાયી (૨) મોહથી (૩) ઢંકાયેલ (૪) જીવો પોતાની (૫) ઇચ્છાથી (૬) નરકાદિ ગતિમાં જાય છે (૭) સાધુ પુરુષો (૮) કપટરહિત અનુષ્ઠાનો વડે (૯) મોક્ષ સંયમનાં લીન બની (૧૦) શીત-ઉષ્ણુ આદિ પરીષહોને (૧૧) મન, વચન, કાયાથી (૧૨) સમભાવે સહન કરે

ભાવાર્થ.- મોહથી ઢંકાયેલાં, બહુ માયા કપટ કરવાવાળાં મનુષ્યો પોતાની ઇચ્છાથી (કામભોગોમાં આસક્તિના કારણે) નરક, તિર્યંચાદિ ગતિઓમાં જાય છે. ત્યાં અસહ્ય દુઃખોને ભોગવે છે. એમ જાણી સાધુ પુરુષો કપટ રહિત અનુષ્ઠાનો દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે, સંયમમાં લીન બની શીતઉષ્ણુ-અનુકૂળ પ્રતિકૂળ જે કોઇ પરીષહ ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થાય તેને મન, વચન, કાયાથી સમભાવપૂર્વક સહન કરે અને ઉપયોગવંત રહી સંયમ પાલન કરે જગતમાં ઘણા અજ્ઞાની જીવો ઘેટાં બકરા આદિ પ્રાણીઓની ઘાત કરી તેને ધર્મનાં સાધન માને છે વળી કોઇ મનુષ્યો પોતાના સમાજના રક્ષણુ માટે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી વગેરે પરિગ્રહનો સંગ્રહ કરે છે વળી કોઇ કોઇ મનુષ્યો વારંવાર પોતાના શરીર ઉપર તથા બેસવાના સ્થાને જલ છાંટે છે, આદિ આવા સાવદ્ય અને માયા પ્રધાન કાર્યોથી જગતના ભોળા લોકોને ઠગે છે આવી રીતે અજ્ઞાની મનુષ્યો પાપ કરી દુર્ગતિમા જાય છે એમ જાણી સાધકે જાગૃત રહેવુ

कुजए अपराजिए जहा, अक्खेहिं कुसलेहिं दीवयं ।
कडमेव गहाय णो कलिं, नो तीयं नो चेव दावरं ॥२३॥

શબ્દાર્થ (૧) જુગારી (૨) અપરાજિત (૩) જેમ (૪) કુશળ જુગારી (૫) પાસા (૬) ખેલતા (૭) કૃતસ્થાન (૮) ગ્રહણ કરે છે (૯) એ (૧૦) બે (૧૧) ત્રણ ને (૧૨) નહિ

ભાવાર્થ:- જેનો વિજય પણ નિંદનીય છે, તેને કુજય કહેવાય છે કુજય નામ જુગારીનુ છે જુગારીનો જુગાર રમવામાં મહાન વિજય થવા છતાં સજ્જન-પુરુષો તેની (જુગાર રમનારની) નિંદા કરે છે કારણ જુગાર છે તે અનર્થનુ કારણ છે, તેથી નિંદનીય છે જે જુગારી જુગારના પાસા ખેલવામાં કુશળ હોય તે અન્ય જુગારીથી જીતાતો નથી તેને અપરાજિત કહેવાય છે, આવા કુશળ જુગારી પાસાની રમત રમતાં કૃત નામના ચોથા સ્થાનને ગ્રહણ કરી વિજય મેળવે છે પહેલા બીજા ત્રીજા સ્થાનોને છોડી દે છે આ દ્રષ્ટાંતના સાર નીચેની ગાથાથી જાણવો

एवं लोगंमि ताइणा बुइए जे धम्मे अणुत्तरे । तं गिण्ह हियंति उत्तमं कडमिव सेसऽवहाय पंडिए ॥ २४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આવા પ્રકારે (૨) લોકમાં (૩) જીવાત્માઓની રક્ષા કરવામાં સમર્થ (૪) કહ્યા છે (૫) જે (૬) સર્વોત્તમ (૭) ધર્મ (૮) એજ (૯) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે (૧૦) હિતકારી (૧૧) ઉત્તમ ચોથા (૧૨) સ્થાનની જેમ ઉત્તમ કુપ્રાવચન (૧૩) આદિ અન્યને (૧૪) છોડી દે છે (૧૫) પંડિત.

ભાવાર્થ:- આ મનુષ્ય લોકમાં સર્વ જીવોના રક્ષણ કરવામાં સમર્થ શ્રી મહાવીર સ્વામીએ ક્ષમાઆદિ શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ જે કહેલ છે એજ ધર્મ સર્વોત્તમ જીવોને માટે એકાંત હિતકારી

છે. તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે તેને ગ્રહણ કરવો અન્ય કુપ્રાવચનિક આદિ દર્શનો સર્વ સસારવૃદ્ધિના કારણરૂપ જાણી તેનો ત્યાગ કરવો જેમ જુગારી કૃતનામ ચોથા સ્થાનને ગ્રહણ કરી અન્યને છોડી દે છે એ રીતે સાધક. આ વીતરાગ કથિત, અષ્ટકર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષનાં શાશ્વતા સુખો પમાડનાર મોક્ષ માર્ગને ગ્રહણ કરી અન્ય કુપ્રાવચનિક માર્ગનો ત્યાગ કરે એ આત્મહિતનુ કારણ છે

उत्तर मणुयाण आहिया, गामधम्मा इह मे अणुस्सुयं।
जंसी विरया समुट्ठिया, कासवस्स अणुधम्म चारिणो ॥२५॥

શબ્દાર્થ · (૧) દુર્જય (૨) મનુષ્યોને (૩) કહેલ (૪) શબ્દાદિ વિષયો છોડવા (૫) એમ (૬) મે (૭) સાંભળ્યુ છે (૮) તેનાથી (૯) નિવૃત્ત (૧૦) સયમમાં ઉપસ્થિત શ્રી ઋષભદેવજી તથા (૧૧) શ્રી મહાવીરના (૧૨) ધર્મના (૧૩) અનુયાયીઓ છે

ભાવાર્થ:– શ્રી સુધર્માસ્વામી શ્રી જમ્બૂસ્વામી આદિ શિષ્યોને ઉદ્દેશી કહે છે કે "શબ્દ આદિ વિષયો અથવા મૈથુન સેવન વગેરે કામભોગોને છોડવા મનુષ્યોને અતિ દુષ્કર છે, દુર્જય કહેલ છે" એમ મેં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસેથી સાભળ્યુ છે, પરંતુ જે સાધકો શબ્દાદિ વિષયો તથા મૈથુન સેવનનો ત્યાગ કરી સયમ અનુષ્ઠાનોમા પ્રવૃત્ત રહેલા છે તેઓ જ શ્રી મહાવીર સ્વામી તથા શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીના વીતરાગ ધર્મના સાચા અનુયાયી છે. એમ જાણવુ તેમ જ આ ઉપદેશ શબ્દાદિ વિષયોનો ત્યાગ કરવાનો ભગવાન શ્રી ઋષભદેવજીએ પોતાના પુત્રોને પણ કહેલ હતો

जे एय चरंति आहियं, नाएण महया महेसिणा । ते
ते उट्ठिय ते समुट्ठिया, अन्नोन्न सारंति धम्मओ ॥ २६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) પૂર્વોક્ત ધર્મ (૩) આચરે છે (૪) મહાન (૫) મહર્ષિ (૬) જ્ઞાતપુત્રે (૭) કહેલ (૮) એ જ (૯) સાવધાન (૧૦) એ જ (૧૧) ધર્મમાં ઉત્થિત (૧૨) એક બીજાને (૧૩) ધર્મથી પતિત થતાને (૧૪) ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કરે છે

ભાવાર્થ:- મહાન મહર્ષિ જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલ શ્રુત ચારિત્રરૂપ દશ પ્રકારના યતિ ધર્મને ગ્રહણ કરી જે સાધક તેનું ઉપયોગપૂર્વક આચરણ કરે છે એ જ આ ધર્મમાં સાવધાન છે તથા સમ્યક્ પ્રકારથી ધર્મમાં સમુત્થિત છે અને તેઓ જ ધર્મથી પતિત થતા જીવોને પુનઃધર્મમાં પ્રવૃત્ત કરે છે અને આ ધર્મ જ જગતના સર્વ જીવોને આધારરૂપ છે, કલ્યાણ રૂપ છે અને આજ ધર્મ (બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહ રહિત તથા આરંભ રહિત) અષ્ટકર્મનો ક્ષય કરવા સમર્થ છે તથા મોક્ષનાં શાશ્વતા સુખોને પમાડનાર છે એમ જાણી ધર્મ આરાધન કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

मा पेह पुरा पणामए, अभिकंखे उवहिं धुणित्तए ।
जे दूमण तेहि णो णया, ते जाणंति समाहि माहियं ॥२७॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વે ભોગવેલા ભોગો (૨) વિષયો (૩) સ્મરણ (૪) ન કરો (૫) આઠ કર્મરૂપ ઉપાધિ (૬) નષ્ટ કરવા (૭) ઇચ્છા રાખો (૮) જે (૯) મનને દુષ્ટ બનાવનાર (૧૦) વિષયોમાં (૧૧) આસક્ત (૧૨) નથી (૧૩) આત્મામાં સ્થિત (૧૪) સમાધિને (૧૫) તે પુરુષ (૧૬) જાણે છે

ભાવાર્થ:- મહાપુરુષો શિષ્યોને સંબોધન કરે છે કે ગૃહસ્થવાસનાં પૂર્વે ભોગવેલા કામભોગોનું સ્મરણ નહિ કરો, આઠ પ્રકારના કર્મોનો નાશ કરવાની ઇચ્છા રાખો. જે સાધક મનને દુષિત કરનાર શબ્દાદિ વિષયોમાં આસક્ત નથી એ જ પોતાના આત્મામાં

સ્થિત છે, તેમ જ ધર્મધ્યાન તથા રાગદ્વેષના ત્યાગ રૂપ ધર્મને જાણે ' શબ્દાદિ વિષયો જગતના જીવોને દુર્ગતિમા લઇ જનારા છે, તથા અનર્થના કારણરૂપ છે એમ જાણી વર્તમાને વિષયોપભોગની ઇચ્છા ન કરવી, પરંતુ ભવિષ્યકાળમાં પણ તેની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરવી નહિ.

३ २ ४ १ ५ ७ ६
णो काहिए होज्ज संजए, पासणिए ण य संपसारए ।
१० ९ ८ ११ १४ १२ १३
च्चा धम्मं अणुत्तरं, कयकिरिए ण यावि मामए ॥ २८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સયમીસાધક (૨) ધર્મવિરૂદ્ધ (૩) કથા (૪) ન કરે (૫) જ્યોતિષ આદિ પ્રશ્નોના વૃષ્ટિ તથા (૬) ધન ઉપાર્જનના ઉત્તર (૭) આપે નહિ (૮) સર્વોત્તમ (૯) ધર્મને (૧૦) જાણી (૧૧) સયમ અનુષ્ઠાન કરે (૧૨) કોઇ વસ્તુ ઉપર (૧૩) મમત્વ (૧૪) ન રાખે

ભાવાર્થ – સંયમીસાધક ગોચરી આદિ કે સમયે સંયમવિરૂદ્ધ કે ધર્મવિરૂદ્ધ કોઇ ક્રિયા અથવા કથા વાર્તા ન કરે, જ્યોતિષ આદિ પ્રશ્નોનાના ઉત્તર ન આપે, તથા વૃષ્ટિ થવાના તથા ધન ઉપાર્જન કરવાના ઉપાયો બતાવે નહિ, કારણ કે એ બધા આરભના કારણો છે, પરતુ લોકોત્તર શ્રુતચારિત્રરૂપ સર્વોત્તમ ધર્મના સ્વરૂપને જાણી સયમ અનુષ્ઠાન કરે અને કોઈ વસ્તુ ઉપર મમત્વ ન રાખે, લીધેલ મહાવ્રતની પ્રતિજ્ઞાનુ યથા તથ્ય પાલન કરવામાં અપ્રમાદી બની રહે

१ २ ६ ६ ३ ४ ५
छन्न च पसंस नो करे, न य उक्कोस पगास माहणे ।
१० ११ १२ १३ ७ ९ ८
तेसिं सुविवेग माहिए, पणया जेहिं सुजोसियं धुयं ॥२९॥

શબ્દાર્થ (૧) માયા (૨) લોભ (૩) માન (૪) ક્રોધ (૫) સાધુ (૬) ન કરે (૭) જેણે (૮) સયમનુ (૯) સેવન કરેલ છે (૧૦) તેનો (૧૧) ઉત્તમ વિવેક (૧૨) પ્રસિદ્ધ છે ધર્મમા (૧૩) આસક્ત છે

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) પૂર્વોક્ત ધર્મ (૩) આચરે છે (૪) મહાન (૫) મહર્ષિ (૬) જ્ઞાતપુત્રે (૭) કહેલ (૮) એ જ (૯) સાવધાન (૧૦) એ જ (૧૧) સંયમમાં ઉત્થિત (૧૨) એક બીજાને (૧૩) ધર્મથી પતિત થતાને (૧૪) ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કરે છે

ભાવાર્થ – મહાન મહર્ષિ જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલ શ્રુત ચારિત્રરૂપ બન્ને પ્રકારના યતિ ધર્મને ગ્રહણ કરી જે સાધક તેનું ઉપયોગપૂર્વક આચરણ કરે છે એ જ આ ધર્મમાં સાવધાન છે તથા સમ્યક્ પ્રકારથી ધર્મમાં સમુત્થિત છે અને તેઓ જ ધર્મથી પતિત થતા જીવોને પુનઃ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કરે છે અને આ ધર્મ જ જગતના સર્વ જીવોને આધારરૂપ છે, કલ્યાણરૂપ છે અને આજ ધર્મ (બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહ રહિત તથા આરંભ રહિત) અષ્ટકર્મનો ક્ષય કરવા સમર્થ છે તથા મોક્ષનાં શાશ્વતા સુખોને પમાડનાર છે એમ જાણી ધર્મ આરાધન કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

मा पेह पुरा पणामए, अभिकंखे उवहिं धुणित्तए ।
जे दूमण तेहिं णो णया, ते जाणंति समाहिमाहियं ॥२७॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વે ભોગવેલા ભોગો (૨) વિષયો (૩) સ્મરણ (૪) ન કરો (૫) આઠ કર્મરૂપ ઉપાધિ (૬) નષ્ટ કરવા (૭) ઇચ્છા રાખો (૮) જે (૯) મનને દુષ્ટ બનાવનાર (૧૦) વિષયોમાં (૧૧) આસક્ત (૧૨) નથી (૧૩) આત્મામાં સ્થિત (૧૪) સમાધિને (૧૫) તે પુરુષ (૧૬) જાણે છે.

ભાવાર્થ – મહાપુરુષો શિષ્યોને સંબોધન કરે છે કે ઉપસ્થિત થયા પછી પૂર્વે ભોગવેલા કામભોગોનું સ્મરણ નહિ કરો, આઠ પ્રકારના કર્મોનો નાશ કરવાની ઇચ્છા રાખો. જે સાધક મનને દૂષિત કરનાર શબ્દાદિ વિષયોમાં આસક્ત નથી એ જ પોતાના આત્મામાં

જીવોમા મનુષ્યભવ સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ છે તેમા વળી આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળ, શ્રેષ્ઠ જાતિ, ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા, બળ, લાબુ આયુષ્ય, વિજ્ઞાન, સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ એ બધા મોક્ષપ્રાપ્તિનાં સાધનો વારવાર પ્રાપ્ત થવાં અતિ દુર્લભ કહેલ છે જેમાં એક દૃષ્ટાંત આપે છે કે સમુદ્રનાં પૂર્વના કાઠે ધોંસરૂ નાખે ને પશ્ચિમના કાઠે ધોંસરાની ખીલી નાખે એ બન્ને સમુદ્રના તરગોથી તણાઇ એકઠાં થઇ ધોંસરામા ખીલીનો પ્રવેશ થવો જેમ દુષ્કર છે એવી જ રીતે ધર્માનુષ્ઠાન રહિત જીવોને ફરી મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થાવો અતિ દુર્લભ જાણવો, આમ વિચારી ધર્મઆરાધન કરવામા પ્રમાદ કરવો નહિ, એ જ મનુષ્યભવની સાર્થકતા જાણવી

૪ ૧ ૨ ૩ ૫ ૬ ૭ ૯ ૮

ण हि नूण पुरा अणुस्सुयं अदुवा तं तह णो समुट्ठियं ।

૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૧ ૧૦

मुणिणा सामाइ आहियं, नाएण जग सव्वदंसिणा ॥३१॥

શબ્દાર્થ : (૧) નિશ્ચે (૨) પૂર્વે (૩) સાભળ્યુ (૪) નથી (૫) અથવા (૬) તે સાભળી (૭) યથાર્થપણે (૮) અનુષ્ઠાન (૯) કરેલ નથી (૧૦) સર્વ-જગતને દેખનાર (૧૧) જ્ઞાતપુત્ર (૧૨) મુનિએ (૧૩) જે સામાયિકનુ કથન (૧૪) કહેલ છે

ભાવાર્થ:– સમસ્ત જગતના સર્વ પદાર્થોને તથા જીવોને તથા જીવઅજીવની ભૂતકાળની વર્તમાનકાળની તથા ભવિષ્યકાળની પર્યાયને જાણવાવાળા તથા દેખાવાવાળા જ્ઞાતપુત્ર મુનિશ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સામાયિક આદિ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મના અનુષ્ઠાનો પ્રતિપાદન કરેલા છે, જે સર્વ દુખોથી છોડાવનાર તે ઉપદેશને જીવોએ નિશ્ચયથી પૂર્વે સાભળેલ નથી અથવા ના તેને સાભળીને યથાર્થપણે આચરણ કરેલ નથી, તેવા જીવોને આત્મહિત પ્રાપ્ત થવું અતિ દુર્લભ છે એમ જાણી વર્તમાન મનુષ્યભવને સફળ બનાવવા આત્માર્થી જીવોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉપયોગવત રહેવું

ભાવાર્થ – સાધુ પુરુષો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કરે નહિ જેઓ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરવારૂપ સંયમનું ભલી રીતે સેવન કરેલ છે અને જે ધર્મમાં આસક્ત છે તથા કષાયોનો જેઓ ત્યાગ કરેલ છે તેઓનો આ જગતમાં ઉત્તમ વિવેક પ્રસિદ્ધ છે અને એઓ જ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત છે સંયમપાલનમાં કષાયો તથા આરંભને તથા પરિગ્રહ મમત્વને સ્થાન છે જ નહિ, આરંભ પરિગ્રહથી મુક્ત પુરુષો જ શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરી શકવા સમર્થ બને છે

अणिहे सहिए सुसंवुडे, धम्मट्ठी उवहाणवीरिए।
विहरेज्ज समाहिइंदिए, अत्तहियं खु दुहेण लब्भइ ॥३०॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્નેહરહિત (૨) જ્ઞાનસહિત (૩) મન તથા ઇન્દ્રિયોથી ગુપ્ત (૪) ધર્મનો અર્થી (૫) તપમાં (૬) બળપરાક્રમ ફોરવનાર (૭) ઇન્દ્રિયોને વશ રાખનાર (૮) સંયમ અનુષ્ઠાન કરતા વિચરે (૯) આત્મકલ્યાણ (૧૦) દુઃખે કરી (૧૧) પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ – સાધુ પુરુષ કોઈ પદાર્થમાં મમત્વ રાખે નહિ જેના વડે આત્માનું કલ્યાણ થાય તેવા અનુષ્ઠાનોમાં સદા સર્વદા પ્રવૃત્ત રહે, ઇન્દ્રિયો તથા મનથી ગુપ્ત રહી ધર્માર્થી બની રહે તપમાં પોતાનું બળપરાક્રમ ફોરવે, જિતેન્દ્રિય બની સંયમ અનુષ્ઠાન કરે. કારણ કે પોતાનું કલ્યાણ વણા કષ્ટે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેથી શબ્દાદિ વિષયોથી દૂર રહી પરીષહ–ઉપસર્ગથી પરાજિત ન થતા સમભાવે સહન કરે, સંસારી જીવોને ધર્માનુષ્ઠાન કર્યા વિના આત્મહિતની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ વિજળીના પ્રકાશ સમાન અતિ ચંચળ મનુષ્યભવ જો અગાધ સંસાર સમુદ્રમાં ફસાઈ જાય તો ફરી મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ જાણવો આર્યક્ષેત્ર આદિ સંયમના સાધનો પામવા પણ અતિ દુર્લભ છે પ્રાણીઓમાં જંગમ પ્રાણી શ્રેષ્ઠ છે જંગમ પ્રાણીઓમાં પંચેન્દ્રિય પ્રાણી શ્રેષ્ઠ છે અને પંચેન્દ્રિય

જીવોમાં મનુષ્યભવ સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ છે તેમાં વળી આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળ, શ્રેષ્ઠ જાતિ, ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા, બળ, લાંબુ આયુષ્ય, વિજ્ઞાન, સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ એ બધા મોક્ષપ્રાપ્તિના સાધનો વારવાર પ્રાપ્ત થવાં અતિ દુર્લભ કહેલ છે. જેમા એક દૃષ્ટાંત આપે છે કે સમુદ્રનાં પૂર્વના કાઠે ધોંસરૂ નાખે ને પશ્ચિમના કાઠે ધોંસરાની ખીલી નાખે એ બન્ને સમુદ્રના તરંગોથી તણાઇ એકઠાં થઇ ધોંસરામા ખીલીનો પ્રવેશ થવો જેમ દુષ્કર છે એવી જ રીતે ધર્માનુષ્ઠાન રહિત જીવોને ફરી મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થાવો અતિ દુર્લભ જાણવો, આમ વિચારી ધર્મઆરાધન કરવામા પ્રમાદ કરવો નહિ, એ જ મનુષ્યભવની સાર્થકતા જાણવી

ण हि नूण पुरा अणुस्सुयं अदुवा तं तह णो समुट्ठियं ।
मुणिणा सामाइ आहियं, नाएण जग सव्वदंसिणा ॥३१॥

શબ્દાર્થ : (૧) નિશ્ચે (૨) પૂર્વે (૩) સાભળ્યુ (૪) નથી (૫) અથવા (૬) તે સાંભળી (૭) યથાર્થપણે (૮) અનુષ્ઠાન (૯) કરેલ નથી (૧૦) સર્વ-જગતને દેખનાર (૧૧) જ્ઞાતપુત્ર (૧૨) મુનિએ (૧૩) જે સામાયિકનુ કથન (૧૪) કહેલ છે

ભાવાર્થ:- સમસ્ત જગતના સર્વ પદાર્થોને તથા જીવોને તથા જીવઅજીવની ભૂતકાળની વર્તમાનકાળની તથા ભવિષ્યકાળની પર્યાયને જાણવાવાળા તથા દેખાવાવાળા જ્ઞાતપુત્ર મુનિશ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સામાયિક આદિ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મના અનુષ્ઠાનો પ્રતિપાદન કરેલા છે, જે સર્વ દુખોથી છોડાવનાર તે ઉપદેશને જીવોએ નિશ્ચયથી પૂર્વે સાભળેલ નથી અથવા તો તેને સાભળીને યથાર્થપણે આચરણ કરેલ નથી, તેવા જીવોને આત્મહિત પ્રાપ્ત થવુ અતિ દુર્લભ છે એમ જાણી વર્તમાન મનુષ્યભવને સફળ બનાવવા આત્માર્થી જીવોએ ધર્મ આરાધન કરવા ઉપયોગવત રહેવું

ભાવાર્થ – સાધુ પુરુષો ક્રોધ, માન, માયા લોભ કરે નહિ જેઓ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરવારૂપ સંયમનું ભલી રીતે સેવન કરેલ છે અને જે ધર્મમાં આસક્ત છે તથા કષાયોનો જેણે ત્યાગ કરેલ છે તેઓનો આ જગતમાં ઉત્તમ વિવેક પ્રસિદ્ધ છે અને એઓ જ ધર્મમાં પ્રવૃત્ત છે સંયમપાલનમાં કષાયો તથા આરંભને તથા પરિગ્રહ મમત્વને સ્થાન છે જ નહિ, આરંભ પરિગ્રહથી મુક્ત પુરુષો જ શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરી શકવા સમર્થ બને છે

अणिहे सहिए सुसंवुडे, धम्मट्ठी उवहाणवीरिए ।
विहरेज्ज समाहिइंदिए, अत्तहियं खु दुहेण लब्भइ ॥३०॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્નેહરહિત (૨) જ્ઞાનસહિત (૩) મન તથા ઇન્દ્રિયોથી ગુપ્ત (૪) ધર્મનો અર્થી (૫) તપમાં (૬) બળપરાક્રમ ફોરવનાર (૭) ઇન્દ્રિયોને વશ રાખનાર (૮) સંયમ અનુષ્ઠાન કરતા વિચરે (૯) આત્મકલ્યાણ (૧૦) દુઃખે કરી (૧૧) પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ – સાધુ પુરુષ કોઈ પદાર્થમાં મમત્વ રાખે નહિ જેના વડે આત્માનું કલ્યાણ થાય તેવાં અનુષ્ઠાનોમાં સદા સંયમમાં પ્રવૃત્ત રહે, ઇન્દ્રિયો તથા મનથી ગુપ્ત રહી ધર્માર્થી બની રહે તપમાં પોતાનું બળપરાક્રમ ફોરવે, જિતેન્દ્રિય બની સંયમ અનુષ્ઠાન કરે કારણ કે પોતાનું કલ્યાણ ઘણા કષ્ટે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેથી શબ્દાદિ વિષયોથી દૂર રહી, પરીષહ–ઉપસર્ગથી પરાજિત ન થતા સમભાવે સહન કરે સંસારી જીવોને ધર્માનુષ્ઠાન કર્યા વિના આત્મહિતની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ. વિજળીના ચમકારા સમાન અતિ ચંચળ મનુષ્યભવ જો અગાધ સંસાર સમુદ્રમાં ફસાઈ જાય તો ફરી મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ જાણવો આર્યક્ષેત્ર આદિ સંયમના સાધનો પામવા પણ અતિ દુર્લભ છે પ્રાણીઓમાં જંગમ પ્રાણી શ્રેષ્ઠ છે જંગમ પ્રાણીઓમાં પંચેન્દ્રિય પ્રાણી શ્રેષ્ઠ છે અને પંચેન્દ્રિય

બંધાએલાં છે, (તે કર્મોનાં બંધન) તે અનેક જન્મના સંચિત કર્મોને, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ ઉત્કૃષ્ટ આરાધનથી ક્ષય કરીને, પંડિત પુરુષો જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણનો ક્ષય કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. સર્વ દુઃખો માત્રથી છૂટી જાય છે.

१ २ ३ ४ ५ ६
जे विन्नवणाहिऽझोजिया, संतिन्नेहिं समं वियाहिया ।
७ ८ ९ १२ १० ११
तम्हा उड्ढं ति पासहा, अदक्खु कामाइ रोगवं ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે પુરુષ (૨) સ્ત્રીઓથી (૩) સેવિત નથી (૪) મુક્ત પુરુષ (૫) સમાન કહેલ છે તેથી સ્ત્રી ત્યાગ (૭) પશ્ચાત્ (૮) મોક્ષની (૯) પ્રાપ્તિ થાય છે (૧૦) કામભોગોને (૧૧) રોગસમાન (૧૨) જાણ્યા છે

ભાવાર્થ:– જે પુરુષો સ્ત્રીઓથી સેવિત નથી અને કામભોગોને રોગ સમાન જાણ્યા છે એ પુરુષોને મુક્ત પુરુષ સમાન કહેલા છે. સ્ત્રી ત્યાગ આદિ સર્વ કામભોગોના ત્યાગથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ કહેલ છે. કારણ કે કામભોગો માત્ર આરંભ અને પરિગ્રહમય છે આરંભ છે તે જન્મ મરણરુપ સંસાર પરિભ્રમણનુ કારણ છે અને કામભોગોના કારણે જ આરંભ તથા પરિગ્રહ મમત્વ હોય છે તેથી જ્યાં સુધી વિષયભોગોનુ મમત્વ ન છૂટે ત્યા સુધી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય નહિ એમ જાણી આત્માના હિત માટે વિષયભોગોથી દૂર રહી, સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહી, અમૂલ્ય માનવ ભવને સફળ બનાવવા જાગૃત રહેવું તે સાધકનું કર્તવ્ય છે જીવોને પાચ ઇન્દ્રિયના વિષયોરૂપ કામભોગોની આસક્તિ સંસારમા જન્મ અને મરણરૂપ ચારગતિમા પરિભ્રમણ કરાવનાર છે કારણ કે કામભોગો પ્રાપ્ત કરવા પરિગ્રહની જરૂર પડે છે અને પરિગ્રહ પ્રાપ્ત કરવામાં જીવઘાતરૂપ આરંભ રહેલ છે તથા કષાયો ઉત્પન્ન થાય છે અને એ બધી પરક્રિયાઓ આત્માથી ભિન્ન છે. તે કામભોગોની લાલસા જીવોને સ્વઋદ્ધિરૂપ જ્ઞાન, દર્શન,

एव मत्ता महंतरं धम्ममिणं सहिया बहू जणा । गुरुणो छंदाणुवत्तगा विरया तिन्न महोघ माहियं त्तिबेमि ॥ ३२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) માની (૩) સર્વોત્તમ (૪) આર્હત ધર્મ સ્વીકારી (૫) જ્ઞાનાદિ સંપન્ન (૬) બહુ મનુષ્યો (૭) ગુરુ (૮) અભિપ્રાયે (૯) વર્તનાર પાપથી (૧૦) નિવૃત્ત થઇ (૧૧) સંસારરૂપી સમુદ્ર (૧૨) પાર કરેલ છે (૧૩) ભગવંતે કહેલ છે એમ હું કહું છું

ભાવાર્થઃ- પૂર્વોક્ત કહેવા મુજબ જીવોને પોતાના હિતની પ્રાપ્તિ થવી અતિ દુર્લભ છે એમ જાણીને પૂર્વકાળે આ જગતમાં સર્વથી ઉત્તમ એવા આર્હત ધર્મનો સ્વીકાર કરીને જ્ઞાનાદિ સંપન્ન ગુરુના અભિપ્રાય અનુસાર સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મનું પાલન કરીને સર્વ પાપોથી નિવૃત્ત થઇને બહુ પુરુષો-મનુષ્યોએ આ મહા ઓઘરૂપ સમુદ્રને તરી પાર કરી સર્વ દુઃખોનો અંત કરી શાશ્વતા અનાદિ અનંત એવા સમાધિરૂપ મોક્ષના સુખોને પ્રાપ્ત કર્યાં છે એમ હું કહું છું

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

संवुडकम्मस्स भिक्खुणो, जं दुक्खं पुट्ठं अबोहिए । तं संजमओ ऽवचिज्जई, मरणं हेच्च वयंति पंडिया ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કર્મોના પ્રવાહને રોકેલ છે (૨) ભિક્ષુને (૩) અજ્ઞાનતા (૪) કર્મો (૫) બંધાએલ (૬) તે કર્મબંધન (૭) સંયમથી (૮) ક્ષય થાય છે (૯) જન્મમરણ (૧૦) છોડી (૧૧) પંડિત (૧૨) મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ – જે સાધુએ આઠ પ્રકારના કર્મોના આવાગમન આશ્રવોને રોકેલા છે તેવા સાધુને જે પૂર્વકાળે અજ્ઞાનવશે કર્મો

બંધાએલાં છે, (તે કર્મોનાં બંધન) તે અનેક જન્મના સંચિત કર્મોને, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ ઉત્કૃષ્ટ આરાધનથી ક્ષય કરીને, પંડિત પુરુષો જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણનો ક્ષય કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. સર્વ દુઃખો માત્રથી છૂટી જાય છે.

जे विन्नवणाहिऽसोजिया, संतिन्नेहिं समं वियाहिया ।
तम्हा उड्ढं ति पासहा, अदक्खु कामाइ रोगवं ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે પુરુષ (૨) સ્ત્રીઓથી (૩) સેવિત નથી (૪) મુક્ત પુરુષ (૫) સમાન કહેલ છે તેથી સ્ત્રી ત્યાગ (૭) પશ્ચાત્ (૮) મોક્ષની (૯) પ્રાપ્તિ થાય છે (૧૦) કામભોગોને (૧૧) રોગસમાન (૧૨) જાણ્યા છે

ભાવાર્થ:- જે પુરુષો સ્ત્રીઓથી સેવિત નથી અને કામભોગોને રોગ સમાન જાણ્યા છે એ પુરુષોને મુક્ત પુરુષ સમાન કહેલા છે. સ્ત્રી ત્યાગ આદિ સર્વ કામભોગોના ત્યાગથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ કહેલ છે. કારણ કે કામભોગો માત્ર આરંભ અને પરિગ્રહમય છે આરંભ છે તે જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણનું કારણ છે અને કામભોગોના કારણે જ આરંભ તથા પરિગ્રહ મમત્વ હોય છે તેથી જ્યાં સુધી વિષયભોગોનું મમત્વ ન છૂટે ત્યાં સુધી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય નહિ એમ જાણી આત્માના હિત માટે વિષયભોગોથી દૂર રહી, સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહી, અમૂલ્ય માનવ ભવને સફળ બનાવવા જાગૃત રહેવું તે સાધકનું કર્તવ્ય છે જીવોને પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયોરૂપ કામભોગોની આસક્તિ સંસારમાં જન્મ અને મરણરૂપ ચારગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર છે કારણ કે કામભોગો પ્રાપ્ત કરવા પરિગ્રહની જરૂર પડે છે અને પરિગ્રહ પ્રાપ્ત કરવામાં જીવઘાતરૂપ આરંભ રહેલ છે તથા કષાયો ઉત્પન્ન થાય છે અને એ બધી પરક્રિયાઓ આત્માથી ભિન્ન છે. તે કામભોગોની લાલસા જીવોને સ્વઋદ્ધિરૂપ જ્ઞાન, દર્શન,

ચારિત્રાદિ સ્વગુણોને પ્રાપ્ત કરવામાં વિઘ્નરૂપ છે. જીવો અજ્ઞાનવશ, પોતાના સુખરૂપ ગુણો હિતકારી છે તેને છોડી જે શત્રુરૂપ પરભાવ કામભોગો તેને હિતકર માની ગ્રહણ કરે છે અને તે કારણ દ્વારા અનંતાભવોથી સંસાર પરિભ્રમણ કરી દુઃખ ભોગવી રહેલ છે. તે દુઃખોનો નાશ કરવાનો મનુષ્યભવરૂપી અવસર તથા સાથે આર્યક્ષેત્ર આર્યકુળ પાંચઇન્દ્રિય સંપૂર્ણ અને જૈન ધર્મનો યોગ પ્રાપ્ત થયો છે. તેને સફળ બનાવવા જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર અને તપનું આરાધન (સંયમ આરાધન) કરવા જાગૃત બની રહો એવો શ્રી વીરપ્રભુનો હિતકારી ઉપદેશ છે.

अग्गं वणिएहिं आहियं, धारेंति राईणिया इहं ।
एवं परमा महव्वया, अक्खाया उ सराइभोयणा ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ લોકમાં (૨) વ્યાપારી દ્વારા (૩) દેશાવરમાંથી લાવેલ (૪) ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓ (૫) રાજામહારાજા આદિ (૬) ગ્રહણ કરે (૭) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ (૯) મહાવ્રતો સાધુ પુરુષો જ ધારણ કરી શકે છે (૧૦) આચાર્યપ્રતિપાદિત (૧૧) રાત્રિ ભોજનના ત્યાગ સહિત

ભાવાર્થ – આ લોકમાં વ્યાપારી દ્વારા દૂર દેશાવરમાંથી લાવેલ ઉત્તમોત્તમ કિંમતી વસ્તુઓ રત્ન તથા શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રાદિ મોટા રાજામહારાજા અગર શ્રીમંતો આદિ ગ્રહણ કરી શકે. એવી રીતે તીર્થંકર તથા આચાર્યો દ્વારા પ્રતિપાદિત રાત્રિભોજનના ત્યાગ સહિત પાંચ મહાવ્રતોને સાધુપુરુષો ગ્રહણ કરે છે. કાયર મનુષ્યો અગર વિષય લોલુપ્ત જીવો માટે મહાવ્રતો ગ્રહણ કરવાનું દુષ્કર હોય છે, મહાવ્રતોનું ગ્રહણ ધૈર્યવાન મહાપુરુષો કરી શકે છે.

जे इह सायाणुगा नरा, अज्झोववन्ना कामेहिं मुच्छिया ।
किवणेण समं पगब्भिया, न वि जाणंति समाहिमाहियं ॥४॥

(૧) જે કોઇ (૨) આ લોકમાં (૩) સુખના ગવેષક છે (૪) મનુષ્યો (૫) સમૃદ્ધિ સાતા ગૌરવમાં ગૃદ્ધ છે (૬) કામભોગોમાં (૭) મૂચ્છિંત છે (૭) ઇન્દ્રિયલંપટ (૮) સમાન (૯) લાજરહિત બની કામભોગોનુ સેવન કરે છે તેઓ (૧૦) પુરુષો ધર્મધ્યાનને (૧૧) જાણુતા (૧૨) નથી (૧૩) ઉપદેશ દેવા છતાં.

ભાવાર્થ – આ લોકમાં જે પુરુષો વિષય સુખોના ગવેષક છે, સમૃદ્ધિ તથા સાતાગૌરવમાં તથા કામભોગોમા આસક્ત છે મૂચ્છિંત છે અને લજ્જારહિત બની કામભોગોનુ સેવન કરે છે. તેવા પુરુષો અતિ તૃષ્ણાવત હોઇ તેઓને ધર્મનો ઉપદેશ આપવા છતા સમાધિરૂપ ધર્મધ્યાનને જાણી શકતા નથી. તેમ જ કેટલાએક શિથિલ સાધુઓ શરીર સુખના ગવેષક સમિતિનુ પાલન નહિ કરતા સંયમને દૂષિત કરી સયમભાવથી ભ્રષ્ટ થાય છે

वाहेण[2] जहा[1] व विच्छए[3], अबले[5] होइ गवं[6] पचोइए[4] ।
से[7] अंतसो[9] अप्पथामए[8], नाइवहइ[10] अबले[11] विसीयति[12] ॥ ५॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) ગાડીવાન દ્વારા (૩) ચાબુક મારી (૪) પ્રેરિત કરવા છતાં (૫) દુર્બળ (૬) બળદ (૭) તે (૮) અલ્પ સામર્થ્યવાળા (૯) થાકી જઇ (૧૦) ભારવહન કરી શકતા નથી (૧૧) દુર્બળ બળદ (૧૨) પીડા પામે છે

ભાવાર્થ:– જેમ ગાડીવાન દ્વારા ચાબુક મારી પ્રેરિત કરેલ દુર્બળ બળદ કઠિન ઉચા માર્ગને પાર કરી શકતા નથી તે દુર્બળ બળદ અલ્પ શક્તિવાળા હોવાથી વિષમ માર્ગમા ભાર વહન કરવા સમર્થ થતા નથી તેથી વિષય માર્ગમા ફસાઇ ક્લેશને ભોગવે છે. એવી રીતે કાયર સાધકો વિષય સુખોમા આસક્ત બનેલા સયમ ભારને વહન કરવા સમર્થ નહિ થતા, સયમથી ભ્રષ્ટ થઇ, સસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિની વૃદ્ધિ કરતા થકા, દુઃખો ભોગવતા, સસાર ચક્રમા અનતકાળ તક પરિભ્રમણ કર્યા કરશે.

एवं कामेसण विऊ अज्ज सुए पयहेज्ज संथवं ।
कामी कामे ण कामए लद्धे वावि अलद्ध कण्हुई ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત (૨) કામભોગ ગવેષક (૩) નિપુણ પુરુષ (૪) આજે અથવા (૫) કાલે (૬) છોડીશ (૭) કામભોગો કલ્યાણના ઇચ્છુક (૮) કામી પુરુષે (૯) કામભોગોની (૧૦) ઇચ્છા (૧૧) નહિ કરવી (૧૨) પ્રાપ્તભોગો (૧૩) નહિ મળવા સમાન (૧૪) જાણે.

ભાવાર્થ:– કામભોગોની ગવેષણા કરવામાં નિપુણ પુરુષ કામભોગોને આજે છોડીશ અથવા આવતી કાલે કામભોગોનો ત્યાગ કરીશ એમ ખાલી મનોરથ કરતો હોય છે પણ આસક્ત પુરુષ કામભોગોને છોડી શકતો નથી. પરંતુ કામભોગો જન્મ, જરા, મરણ આદિ દુઃખોની વૃદ્ધિના કરવાવાળા છે એમ જાણીને આત્માના કલ્યાણ ઇચ્છુક પુરુષે કામભોગોની ઇચ્છાને કરવી નહિ અને પ્રાપ્ત થતાં કામભોગોને અપ્રાપ્ત સમાન માની તેનો ત્યાગ કરવો. તે ત્યાગ આત્માના મોક્ષનું કારણ સમજવું.

मा पच्छ असाहुया भवे अच्चेही अणुसास अप्पगं ।
अहियं च असाहु सोयती, से थणति परिदेवती बहुं ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પશ્ચાત (૨) અસાધુપણું (૩) ન (૪) હોય (૫) પોતાના આત્માને અલગ રાખવા (૬) દુર્ગતિમાં જવું ન પડે વિષયસેવનથી (૭) શિક્ષા આપો (૮) અસંયમી જીવો (૯) અતિ (૧૦) શોક કરે છે (૧૧) પીડાય છે (૧૨) રુદન કરે છે (૧૩) અતિ.

ભાવાર્થ – અસંયમી જીવોએ–મનુષ્યોએ પોતાના મૃત્યુકાળ પશ્ચાત દુર્ગતિમાં જઈ દુઃખો ન ભોગવવાં પડે તથા પોતામાં અસાધુતા પ્રાપ્ત ન થાય તે માટે પોતાના આત્માને વિષય સેવનથી અલગ

રાખવો એમ પોતાના આત્માને સંબોધન કરવું જોઇએ, સાથે વિચારવું કે અસંયમી મનુષ્યો આ સંસારમાં બહુજ શોક કરતા દેખાય છે. પીડા પામી રૂદન કરી રહ્યા છે, કયાંઇ સંસારમાં સુખ દેખાતુ નથી હિંસા, અસત્ય, ચોરી આદિ અસત્યકર્મ કરવાવાળા અસંયમી મનુષ્યો મૃત્યુ બાદ દુર્ગતિમાં ઉત્પન્ન થઇ પરમાધામી દ્વારા દુ:ખો ભોગવતાં ક્ષુધા, તૃષાથી વ્યાકુળ થઇ બહુજ પીડાય છે ત્યાં કોઇ ચેતનરૂપ સ્વજનો કે જડરૂપ પરિગ્રહ-સંપતિ સહાયક થતાં નથી. કરેલાં પાપ-કર્મોના વિપાકો પોતાને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે એમ વિચારી આત્માર્થી પુરુષોએ વિષય સેવનનો ત્યાગ કરી, આત્મ કલ્યાણ માટે ધર્મ અરાધન કરી. મનુષ્ય જન્મને સફળ બનાવવો એ શ્રેયસ્કર છે.

इहं जीवियमेव पासहा तरुण एवा ससयस्स तुट्टती ।
इत्तर वासे य बुज्झह, गिद्धनरा कामेसु मुच्छिया ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ લોકમા (૨) મનુષ્ય જીવન (૩) દેખો (૪) યુવાન વયમાં (૫) સો વર્ષની આયુવાળાનાં જીવન (૬) નષ્ટ થાય છે (૭) થોડાકાળ (૮) નિવાસ (૯) સમજો (૧૦) ગૃદ્ધ (૧૧) મનુષ્યો (૧૧) કામભોગોમાં (૧૨) આસક્ત હોય છે.

ભાવાર્થ – હે મનુષ્યો ! આ મૃત્યુ લોકમાં પ્રથમ તો પોતાના જીવન કાળને દેખો, અનિત્ય રહેલ છે, વળી આવીચિ મરણથી પ્રતિ-ક્ષણ-વિનાશી છે, સમસ્ત આયુ ક્ષય અથવા કોઇ ઉપક્રમ લાગવાથી સો વરસનુ આયુષ્ય યુવાન વયમા તૂટી જઈ મૃત્યુ પ્રાપ્ત થાય છે, સો વરસનું આયુષ્ય પણ દેવોના સાગરોપમના આયુષ્યના હિસાબે કોઈ એક નિમેષ સમાન જાણો તેથી મનુષ્ય જીવન થોડા કાળનું હોવા છતાં ક્ષુદ્ર મનુષ્યો વિષયોમા આસક્ત રહી, મૃત્યુ બાદ નરક આદિ યાતના ભરપુર સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ દુ:ખો ભોગવે છે એમ જાણી સાધક આત્માએ વિષય ભોગોથી અલગ થવુ તે આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ છે

एवं कामेसणं विऊ अज्ज सुए पयहेज्ज संथवं ।
कामी कामे ण कामए लद्धेवावि अलद्ध कण्हुई ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત (૨) કામભોગ ગવેષક (૩) નિપુણ પુરુષ (૪) આજે અથવા (૫) કાલે (૬) છોડીશ (૭) કામભોગો સંબંધીનો પરિચય (૮) કામી પુરુષે (૯) કામભોગોની (૧૦) ઇચ્છા (૧૧) નહિ કરવી (૧૨) પ્રાપ્તભોગો (૧૩) નહિ મળવા સમાન (૧૪) જાણે.

ભાવાર્થઃ– કામભોગોની ગવેષણા કરવામાં નિપુણ પુરુષ કામભોગોને આજે છોડીશ અથવા આવતી કાલે કામભોગોનો ત્યાગ કરીશ એમ ખાલી મનોરથ કરતો હોય છે, પણ આસક્ત પુરુષ કામભોગોને છોડી શકતો નથી. પરંતુ કામભોગો જન્મ, જરા, મરણ આદિ દુઃખોની વૃદ્ધિના કરવાવાળા છે એમ જાણીને આત્માના કલ્યાણ ઇચ્છુક પુરુષે કામભોગોની ઇચ્છાને કરવી નહિ અને પ્રાપ્ત થતાં કામભોગોને અપ્રાપ્ત સમાન માની તેનો ત્યાગ કરવો તે ત્યાગ આત્માના શ્રેયનું કારણ સમજવું

मा पच्छ असाहुया भवे अच्चेही अणुसास अप्पगं ।
अहियं च असाहु सोयती, से थणति परिदेवती बहुं ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પશ્ચાત (૨) અસાધુપણું (૩) ન (૪) હોય (૫) પોતાના આત્માને અલગ રાખવા (૬) દુર્ગતિમાં જવું ન પડે વિષયસેવનથી (૭) શિક્ષા આપો (૮) અસંયમી જીવો (૯) અતિ (૧૦) શોક કરે છે (૧૧) પીડાય છે (૧૨) રુદન કરે છે (૧૩) અતિ

ભાવાર્થ – અસંયમી જીવોએ–મનુષ્યોએ પોતાના મૃત્યુકાળ પશ્ચાત દુર્ગતિમાં જઈ દુઃખો ન ભોગવવાં પડે તથા પોતામાં અસાધુતા પ્રાપ્ત ન થાય તે માટે પોતાના આત્માને વિષય સેવનથી અલગ

વાસુદેવ, બલદેવ તીર્થંકર તથા ચરમશરીરી આદિ શ્લાઘનીય પુરુષ સિવાયના મનુષ્યોના આયુષ્ય સોપક્રમી તથા નિરૂપક્રમી બંને પ્રકારના હોય છે. સોપક્રમી આયુષ્ય સાતપ્રકારે તુટે છે તેમ શ્રી ઠાણાંગજી સૂત્રના સાતમાં ઠાણામાં કહેલ છે. તથા ઉપરની આઠમી ગાથામાં પણ કહેલ છે, વળી મનુષ્યોના આયુષ્ય અલ્પકાળનાં છે તથા આયુષ્ય તુટયા પછી સાધી શકાય તેવા નથી. છતાં આસકત જીવો એમ કહે છે કે પરલોક દેખી કોણ આવેલ છે, પરલોક સંબંધમાં કોઈ પ્રમાણ નથી, આવી માન્યતાવાળા ભ્રમાત્મક બુદ્ધિવાળા, પાપ કરીને, સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરી રહેલા છે, એમ નિશ્ચયથી જાણો.

अदक्खुव दक्खुवाहियं, (तं) सद्दहसु अदक्खु दंसणा ।
हंदि हु सुनिरुद्ध दंसणे मोहणिज्जेण कडेण कम्मुणा ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ. (૧) હે અંધ તુલ્ય મનુષ્ય ? (૨) સર્વજ્ઞ ભગવંતના સિદ્ધાંતમાં (૩) શ્રદ્ધાશીલ બનો (૪) અસર્વજ્ઞ (૫) દર્શનવાળા (૬) સ્વયંકૃત (૭) મોહનીય (૮) કર્મોથી (૯) જ્ઞાન દૃષ્ટિ (૧૦) બંધ થયેલ (૧૧) જાણો

ભાવાર્થ:– હે અંધ તુલ્ય મનુષ્યો ? સર્વજ્ઞ ભગવંત, લોકાલોકને જાણનારાના પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાંતોમા શ્રદ્ધાશીલ બનો, અસર્વજ્ઞોક્ત આગમોના સ્વીકાર કરનારા મનુષ્યોની જ્ઞાન દૃષ્ટિ સ્વય કરેલ મોહનીયકર્મના પ્રભાવથી બંધ થયેલ છે, તેથી આત્માને હિતકારક એવા સર્વજ્ઞોક્ત આગમનો સ્વીકાર કરી શકતા નથી, તેથી સત્ય સ્વરૂપને સમજી શકતા નથી અને કામભોગોમા ગૃદ્ધ જીવો આરંભમા આસક્ત રહી જન્મ મરણાદિક સંસાર પરિભ્રમણના દુખોથી છૂટી શકતા નથી

दुक्खी मोहे पुणो पुणो, निव्विंदेज्ज सिलोग पूयणं ।
एवं सहितेऽहिपासए, आयतुले पाणेहिं संजए ॥ १२ ॥

जे इह आरंभ निस्सिया, आतदंडा एगंत लूसगा।
गंता ते पाव लोगयं, चिरराय आसुरियं दिसं ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે મનુષ્યો (૨) આ લોકમાં (૩) આરંભમાં (૪) આસક્ત (૫) આત્માને (૬) દંડ દેવાવાળા (૭) એકાંતથી (૮) પ્રાણીઓના હિંસક છે (૯) જાય છે (૧૦) નરકાદિ સ્થાનોમાં (૧૧) ઘણાકાળ નિવાસી (૧૨) અસુર (૧૩) લોકમાં.

ભાવાર્થ – જે મનુષ્યો આરંભમાં આસક્ત છે તેઓ આત્માને દંડ દેવાવાળા સ્વયં પોતાની તથા અન્ય પ્રાણીઓની ઘાત કરવાવાળા છે અને હિંસા કરીને ચિરકાળના નિવાસવાળા નરકાદિ અધમગતિમાં જાય છે ત્યાં બહુકાળ સુધી દુખોને ભોગવે છે કદાચ બાળ તપસ્યા આદિ ક્રિયાઓથી દેવલોકમાં જાય તો ત્યાં અસુરજાતિના કલ્પી કોટીના દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં દાસની માફક અધમ કિલ્બિષીદેવ પણે ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાંથી આવી તિર્યંચ તથા નરકાદિ ગતિઓમાં પરિભ્રમણ કરતા દુખો ભોગવતા રહે છે આમ જાણી આરંભથી નિવૃત્ત થવું તે આત્મ કલ્યાણનો હેતુ સમજવો.

ण य संखयमाहु जीविय तहवि य बालजणो पगब्भई।
पच्चुप्पन्नेन कारियं, को दट्ठुं परलोग मागते ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ (૧) મનુષ્યોના જીવન (૨) સંસ્કાર યોગ્ય (૩) કહ્યા (૪) નથી (૫) તથાપિ (૬) મૂર્ખ જીવો (૭) પાપ કરવામાં ધૃષ્ટતા કરે છે (૮) વર્તમાન સુખ (૯) પ્રયોજન (૧૦) કોણ (૧૧) દેખીને (૧૨) પરલોક જોઈ (૧૩) મનુષ્ય આવેલ છે

ભાવાર્થ – સર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કહેલ છે કે મનુષ્યોના જીવન કર્મ ભૂમિવાળાના ઔદારિક શરીર ચક્રવર્તિ

વાસુદેવ, બલદેવ તીર્થંકર તથા ચરમશરીરી આદિ શ્લાઘનીય પુરુષ સિવાયના મનુષ્યોના આયુષ્ય સોપક્રમી તથા નિરૂપક્રમી બંને પ્રકારના હોય છે સોપક્રમી આયુષ્ય સાતપ્રકારે તુટે છે. તેમ શ્રી ઠાણુંગજી સૂત્રના સાતમાં ઠાણામાં કહેલ છે તથા ઉપરની આઠમી ગાથામાં પણ કહેલ છે, વળી મનુષ્યોના આયુષ્ય અલ્પકાળનાં છે તથા આયુષ્ય તુટયા પછી સાધી શકાય તેવા નથી. છતાં આસકત જીવો એમ કહે છે કે પરલોક દેખી કોણ આવેલ છે, પરલોક સંબંધમાં કોઈ પ્રમાણ નથી, આવી માન્યતાવાળા ભ્રમાત્મક બુદ્ધિવાળા, પાપ કરીને, સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરી રહેલા છે, એમ નિશ્ચયથી જાણો.

अदक्खुव दक्खुवाहिय, (तं) सद्दहसु अदक्खु दंसणा ।
हंदि हु सुनिरुद्ध दंसणे मोहणिज्जेण कडेण कम्मुणा ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે અંધ તુલ્ય મનુષ્ય ! (૨) સર્વજ્ઞ ભગવંતના સિદ્ધાંતમાં (૩) શ્રદ્ધાશીલ બનો (૪) અસર્વજ્ઞ (૫) દર્શનવાળા (૬) સ્વયંકૃત (૭) મોહનીય (૮) કર્મવા (૯) જ્ઞાન દષ્ટિ (૧૦) બંધ થયેલ (૧૧) જાણો.

ભાવાર્થ – હે અંધ તુલ્ય મનુષ્યો ? સર્વજ્ઞ ભગવંત, લોકાલોકને જાણુનારાના પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાતોમા શ્રદ્ધાશીલ બનો, અસર્વજ્ઞોક્ત આગમોના સ્વીકાર કરનારા મનુષ્યોની જ્ઞાન દષ્ટિ સ્વય કરેલ મોહનીયકર્મના પ્રભાવથી બંધ થયેલ છે, તેથી આત્માને હિતકારક એવા સર્વજ્ઞોક્ત આગમનો સ્વીકાર કરી શકતા નથી, તેથી સત્ય સ્વરૂપને સમજી શકતા નથી અને કામભોગોમા ગૃદ્ધ જીવો આરંભમા આસક્ત રહી જન્મ મરણાદિક સંસાર પરિભ્રમણના દુ ખોથી છૂટી શકતા નથી

दुक्खी मोहे पुणो पुणो, निव्विंदेज्ज सिलोग पूयणं ।
एवं सहितेऽहिपासए, आयतुले पाणेहिं संजए ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) દુઃખી જીવ (૨) વારંવાર (૩) અવિવેકને પ્રાપ્ત કરે છે (૪) સાધુ પુરુષ (૫) સ્તુતિ પૂજાની ભાવના (૬) ત્યાગી દે (૭) આવા પ્રકારે (૮) જ્ઞાન સંપન્ન (૯) સાધુ (૧૦) સર્વ પ્રાણીઓને (૧૧) પોતાના સમાન (૧૨) દેખે.

ભાવાર્થ:- દુઃખી જીવો દુઃખથી ઘેરાયેલ વારંવાર વિવેક શૂન્ય બની અસાતાવેદનીયના ઉદયથી પીડા પામતા મૂઢ બની આરંભાદિ અનુષ્ઠાનો વારંવાર કરી દુઃખોને પ્રાપ્ત કરે છે એમ જાણીને જ્ઞાનાદિ સંપન્ન મુનિ સ્તુતિ, માન, પૂજા પ્રતિષ્ઠાની ભાવનાને અશુભ કર્મબંધના હેતુ જાણી તેનો ત્યાગ કરી સર્વ પ્રાણીઓને (પોતાના કષાયના ક્ષયાર્થે) પોતાના આત્મા સમાન માની તેની હિંસાથી દૂર રહે.

गारं पि अ आवसे नरे अणुपुव्वं पाणेहिं संजए ।
समया सव्वत्थ सुव्वते देवाणं गच्छे स लोगयं ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઘરમાં (૨) નિવાસ કરનાર (૩) મનુષ્ય (૪) ક્રમશઃ (૫) પ્રાણી હિંસાથી (૬) નિવૃત્ત થઈ (૭) સર્વ પ્રાણીઓમાં (૮) સમભાવ રાખનાર (૯) સુવ્રત પુરુષ (૧૦) દેવલોકમાં (૧૨) જાય છે

ભાવાર્થ:- ગૃહસ્થવાસમાં રહેતા થકા મનુષ્ય અનુક્રમથી પ્રાણી હિંસારૂપ આરંભથી નિવૃત્ત થઈ, શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કરી શ્રાવકનાં વ્રતો પાળતા થકા સર્વ પ્રાણીઓને સુખ પ્રિય અને દુઃખ અપ્રિય છે એમ જાણી સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મા સમાન જોતા થકા સમભાવ રાખનાર સુવ્રત પુરુષો મૃત્યુ પશ્ચાત્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો પછી પંચ મહાવ્રતધારી સાધુઓની સુગતિ થાય જ તેમાં શંકાને સ્થાન છે જ નહિ.

सोच्चा भगवाणुसासणं सच्चे तत्थ करेज्जुवक्कमं ।
सव्वत्थ विणीयमच्छरे उंछं भिक्खु विसुद्धमाहरे ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાંભળી (૨) ભગવાનના (૩) આગમોને (૪) સત્ય (૫) સંયમમાં (૬) ઉદ્યમ (૭) કરે (૮) સર્વથા (૯) અહંભાવ રહિત (૧૦) સાધુ (૧૧) શુદ્ધ (૧૨) ભિક્ષા (૧૩) ગ્રહણ કરે

ભાવાર્થ:– ભગવાન્‌ના આગમોને સાંભળી, લઘુકર્મા પુરુષે, સર્વ જીવોને હિતકર, આગમમા બતાવેલ સત્ય સંયમમાં પુરુષાર્થ કરવો જોઇએ અને કોઈ જીવો ઉપર ઈર્ષા નહિ કરવી, અહંભાવ રહિત બની, શરીર, ઉપાધિ આદિ સર્વ પદાર્થોમાં અનાસક્ત રહી રાગદ્વેષ ત્યાગી બેતાલીશ દોષ રહિત શુદ્ધ એષણાથી આહાર ગ્રહણ કરી સંયમ યાત્રાનો નિર્વાહ કરતા થકા સયમ પાલન કરવું આવો સાધકનો આચાર છે.

सव्वं[1] नच्चा[2] अहिट्ठए[3] धम्मट्ठी[4] उवहाणवीरिए[5] ।
गुत्ते[6] जुत्ते[7] सया[8] जए[9] आय[10] परे[11] परमायतट्ठिते[12] ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સર્વ પદાર્થોને (૨) જાણી (૩) સાધુ સંવરનો આશ્રય લે (૪) ધર્મનાઅર્થી બને (૫) તપમા પરાક્રમ કરે (૬) મન વચન કાયાથી (૭) ગુપ્ત રહી (૮) સદા સ્વપરમાં (૯) યત્નાવત (૧૦) પોતાના સમાન બીજાના વિષયમાં (૧૧) મોક્ષના માટે (૧૨) અભિલાષા રાખે

ભાવાર્થ:– સાધુ સર્વ પદાર્થોના સ્વરૂપને જાણી સર્વજ્ઞ કથિત સવરરૂપ માર્ગનો આશ્રય લઇ ધર્મનુ પ્રયોજન સમજીને સયમ અને તપમાં બળ પરાક્રમ ફોરવે મન, વચન, કાયાથી સદા ગુપ્ત રહી, સાધુ સદા પોતાના તથા પરના કલ્યાણના વિષયમા યત્ન કરે, મોક્ષની અભિલાષા રાખતા થકા જ્ઞાનાદિ યુક્ત સયમનુ પાલન કરે એ સાધક કર્તવ્ય છે

वित्तं[2] पसवो[3] य[4] नाइओ,[5] तं[1] बाले[6] सरणं ति मन्नइ[7] ।
एते[8] मम[9] तेसुवी अहं, नो[11] ताणं[12] सरणं[10] न विज्जई[13] ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની જીવો (૨) ધન (૩) પશુ (૪) જ્ઞાતિજન (૫) સર્વને પોતાના શરણ (૭) માને છે (૮) એ મારાં (૯) હું એનો વસ્તુતઃ એ સર્વ (૧૦) નથી (૧૧) ત્રાણ (૧૨) શરણ (૧૩) થતા

ભાવાર્થઃ- અજ્ઞાની જીવો ધન, પશુઓ તથા સ્વજનવર્ગ એ સર્વેને પોતાના રક્ષક માને છે અને દુઃખથી બચાવનાર સમજે છે એ બધાં ધન, પશુઓ જ્ઞાતિવર્ગ પરિભોગમાં ઉપયોગી થશે, એ સર્વના પાલનથી સમસ્ત ઉપદ્રવોનું નિવારણ કરી શકીશ, આમ માને છે પરંતુ જેના માટે ધનની, વૃદ્ધિ, વગેરે કરે છે તે શરીર તો વિનાશી છે તે મૂર્ખ લોકો સમજતા નથી તેમ જ સંપત્તિનો સ્વભાવ અતિ ચંચલ છે શરીર રોગ અને જરાનું સ્થાન છે નાશવંત છે છતાં એ સ્વજનો ધન આદિ મારાં છે અને હું એ સર્વનો છું આવા પ્રકારના મમત્વથી રહેવા છતાં પણ મૃત્યુ સમયે કે રોગ સમયે કોઈ ત્રાણ શરણ થવા સમર્થ થતા નથી તથા નરક તિર્યંચમાં આદિગતિના જતાં કોઈ સ્વજનો રક્ષા કરવા સમર્થ થતાં નથી, એમ વિચારી મુમુક્ષુ આત્માઓએ આત્મ કલ્યાણ માટે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા તપરૂપ ધર્મ આરાધન કરવા ઉપયોગવંત રહી માનવભવને સફલ બનાવી રહેવું એ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ જરા, મરણરૂપી દુઃખોના ચક્રમાંથી છૂટવાનો સાચો ઉપાય છે એમ સમજો

अब्भागमितम्मि वा दुहे, अहवा उक्कमिते भवंतिए ।
एगस्स गती य आगती, विदुमंता सरणं ण मन्नई ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) દુઃખ (૨) ઉત્પન્ન થયે (૩) અથવા (૪) કોઈ ઉપક્રમે આયુષ્ય નષ્ટ થવાનો સમય (૫) મૃત્યુ ઉપસ્થિત થતાં વિચારવું (૬) એકલા (૭) જવાનું (૮) એકલા આવવાનું (૯) વિદ્વાન પુરુષ ધન આદિને (૧૦) શરણરૂપ (૧૧) માનતા (૧૨) નથી

ભાવાર્થ – જ્યારે જીવોને અસાતા વેદનીય આદિ કોઈ પ્રકારનાં દુખ આવે છે તે દુખો સ્વયં એકલાને જ ભોગવવા પડે છે. તથા કોઈ ઉપદ્રવથી આયુષ્યનો ક્ષય થતા-મૃત્યુ ઉપસ્થિત થતા જીવ એકલાને જ પરલોકમા જવુ પડે છે. જીવનુ હરકોઈ ગતિમા ઉત્પન્ન થવુ પણ એકલાને જ હોય છે, ત્યારે કોઇ સાથી હોતુ નથી, રોગો સમયે, કોઇપણ જાતના કષ્ટ સમયે, અથવા મૃત્યુ સમયે, કોઇ ધન, સ્વજન શરણ થવા સમર્થ થતા નથી એમ જાણી વિદ્વાન્ પુરુષો કોઈ અન્યને સ્વજનો અગર પરિગ્રહને શરણરૂપ માનતા નથી જીવ એકલો દુખ ભોગવે છે, એકલો જન્મ લે છે, એકલો મરણ પામે છે, એકલો પરલોકમા જાય છે એમ જાણી આરભથી નિવૃત્ત થવુ તે આત્મ શ્રેયનુ કારણ જાણવુ

सव्वे[1] सयकम्मकप्पिया[2][3] अवियत्तेण[4] दुहेण[5] पाणिणो[6] ।
हिंडंति[7] भयाउला[8] सढा[9], जाइजरा[10] मरणेहिऽभिदुता[11] ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સર્વ પ્રાણીઓ (૨) પોતપોતાના (૩) કરેલ કર્મોથી અલગ અલગ અવસ્થાઓથી યુક્ત છે અને સર્વ (૪) અલક્ષિત (૫) દુખોથી (૬) જીવો દુખી રહેલ છે (૭) વારવાર સસારચક્રમા (૮) ભયથી આકુળ (૯) શઠ જીવો (૧૦) જન્મ જરા મરણથી પીડિત (૧૧) ભ્રમણ કરે છે

ભાવાર્થ – સસારના ઉદરરૂપી આવાસમા નિવાસ કરવાવાળા સર્વ પ્રાણીઓ સસારમા પર્યટન કરતા થકા સ્વયં કરેલા જ્ઞાનાવરણીય આદિ અષ્ટકર્મના પ્રભાવથી સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, એકેન્દ્રિયાદિ અવસ્થાઓ કર્માનુસાર પ્રાપ્ત કરે છે અને એ અવસ્થાઓમા અલક્ષિત દુખોથી દુખી હોય છે અને અરહટ યત્રની માફક વારવાર યોનિઓમા ભ્રમણ કરતા જન્મ, જરા, મરણથી પીડિત અને ભયથી વ્યાકુલ રહેલા શઠ પ્રાણીઓ વારવાર સસાર ચક્રમા પરિભ્રમણ કરે

છે એમ જાણી આત્માથી જીવોએ આશ્રવનાં દ્વાર બંધ કરવા ઉપયોગવંત રહેવું

इणमेव खणं वियाणिया, नो सुलभं बोहिं च आहियं।
एवं सहिएऽहिपासए, आह जिणो इणमेव सेसगा ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ વર્તમાન (૨) અવસર તથા (૩) જાણી (૪) નથી (૫) સુલભ (૬) જ્ઞાન પ્રાપ્તિ (૭) એમ કહેલ છે (૮) એ વાતનો વિચાર કરી (૯) જ્ઞાનાદિ સંપન્ન મુનિ (૧) એમ વિચારે કે (૧૧) આ કથન કરેલ છે (૧૨) શ્રી ઋષભદેવ ભગવંતે (૧૩) એ જ રીતે (૧૪) અન્ય તીર્થંકર દેવોએ પણ એ જ પ્રમાણે કથન કરેલ છે

ભાવાર્થ – જ્ઞાનાદિ સંપન્ન મુનિ એમ વિચારે કે આ મનુષ્ય ભવ આર્યક્ષેત્ર ઉત્તમકુળ, ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા આદિ મોક્ષનાં બહિરંગ સાધનનો અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર બોધિ પ્રાપ્ત કરવા રૂપ અભ્યંતર સાધનનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયેલ છે, વળી સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ કહેલ છે કે મોક્ષની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ બોધ પ્રાપ્ત થવો સુલભ નથી. એમ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવજીએ પોતાના અઠ્ઠાણું પુત્રોને ઉપદેશ આપેલ છે તેમ જ અન્ય તીર્થંકર દેવોએ પણ આજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરેલ છે ધર્મ શ્રવણમાં ઉત્સાહ સાથ તેમાં શ્રદ્ધા એવ ચારિત્રાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન સર્વ વિરતિનો સ્વીકાર કરવાનો અનુકૂળ અવસર તથા સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી એમ જાણી મુમુક્ષુ સાધકોએ અપ્રમત્ત રહી સંયમ પાલન કરવું ગૃહસ્થોએ અલ્પારંભી અલ્પ પરિગ્રહી થવા અને માનવભવને સાર્થક બનાવવા જાગૃત રહેવું વારંવાર આવો અવસર પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ સમજો

३ २ १ ४ ५ ६
अभविंसु पुरावि भिक्खुवो आएसावि भवंति सुव्वता ।
७ ८ ९ १० ११ १२
एयाइं गुणाइं आहु ते, कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) હે સાધુઓ ? (૨) પૂર્વકાળમાં (૩) સર્વજ્ઞ થયા (૪) ભવિષ્યકાળમાં (૫) સર્વજ્ઞ થશે (૬) એ સુવ્રત પુરુષોએ (૭) ઉપરોક્ત (૮) ગુણોને મોક્ષનાં સાધન (૯) કહેલ છે તેમ જ (૧૦) ભગવતોના (૧૧) આ ધર્મના (૧૨) અનુયાયીઓએ પણ આજ સાધનો બતાવેલાં છે.

ભાવાર્થ:– જે તીર્થંકર દેવો ભૂતકાળમાં થયા, ભવિષ્ય કાળમાં જે તીર્થંકરો થશે એ સર્વે સુવ્રત પુરુષોએ ઉપરોક્ત ગુણોને મોક્ષના સાધનો બતાવેલ છે ને બતાવશે તથા શ્રી ઋષભદેવજી તથા શ્રી મહાવીર સ્વામીના સર્વ અનુયાયીઓએ પણ ઉપરોક્ત ગુણોને મોક્ષનાં સાધન બતાવેલ છે સર્વજ્ઞ પુરુષોના કથનમા કોઇ ભેદ હોતા નથી. સમ્યગજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ રત્નત્રય જ મોક્ષમાર્ગ જાણવો

१ २ ३ ४ ५ ६
तिविहेण वि पाण मा हणे, आयहिते अणियाण संवुडे ।
७ ८ ९ १०
एवं सिद्धा अणंतसो, संपइ जे अ अणागयावरे ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) મન વચન કાયાથી (૨) પ્રાણીઓની (૩) હિંસા ન કરે (૪) પોતાના હિતમા પ્રવૃત્ત રહે સ્વર્ગની (૫) ઇચ્છા રહિત (૬) ગુપ્ત રહી સંયમ પાલન કરી (૭) સિદ્ધ થયા (૮) અનંત જીવો (૯) વર્તમાને સિદ્ધ થાય છે (૧૦) ભવિષ્ય કાળમાં અનંત જીવો સિદ્ધ થશે

ભાવાર્થ – દશપ્રાણોને ધારણ કરનાર પૈકી કોઇપણ પ્રાણીની હિંસા કરે નહિ મન, વચન, કાયાથી અહિંસક રહી અને પોતાના હિતમાં પ્રવૃત્ત રહી, સ્વર્ગાદિકની ઈચ્છા રહિત બની પાચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત રહી સયમનું પાલન કરીને (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ આરાધન) ભૂતકાળમા અનંતા–જીવોએ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ

છે વર્તમાન કાળે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય મહાવિદેહક્ષેત્રરૂપ સ્થાનમાં પૂર્વોક્ત ઉપાયથી મનુષ્યો સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ભવિષ્યકાળે પૂર્વોક્ત માર્ગનાં અનુષ્ઠાનોના પાલનથી અનંત જીવો સિદ્ધિ–મોક્ષને પ્રાપ્ત કરશે આ માર્ગથી ભિન્ન સિદ્ધિનો કોઇ માર્ગ નથી

एवं से उदाहु अणुत्तरनाणी,अणुत्तरदंसी अणुत्तरणाण दंसणधरे। अरहा नायपुत्ते भगवं वेसालिए वियाहिए ॥ त्ति बेमि ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) આવા પ્રકારે ભગવાન (૨) ઋષભસ્વામીએ (૩) કથન કરેલ છે (૪) ઉત્તમ જ્ઞાન (૫) દર્શનવાળા (૬) ઉત્તમ જ્ઞાન દર્શનના ધારક (૭) ઇન્દ્રાદિ દેવોને પૂજનીય જેનાથી કોઇ રહસ્ય ગુપ્ત નથી (૮) જ્ઞાતપુત્ર (૯) ભગવાન મહાવીરે (૧૦) વિશાલાનગરીમાં આ કથન (૧૧) કહેલ છે (૧૨) એમ હું કહું છું

ભાવાર્થઃ– ઉપરોક્ત અનંત જ્ઞાન અને અનંત દર્શનના ધરનાર ઇન્દ્રાદિ દેવોને પૂજનીય અથવા રહસ્યની વાતના જાણનાર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને તથા અંત તીર્થંકર દેવો આદિ ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુએ પણ ઉપરોક્ત ઉપદેશ જીવોના કલ્યાણના અર્થે આપેલ છે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને તો પોતાના પુત્રોને પણ આ પ્રમાણે ઉપદેશ કરેલ હતો એમ જ હું તમોને સર્વ શિષ્યોને કહું છું

અધ્યયન ૨ જુ સમાપ્ત

શ્રી સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર અ. ૩ ઉ. ૧

ઉપસર્ગાધિકાર

सूरं[5] मण्णइ[6] अप्पाणं[4], जाव[1] जेयं[2] न पस्सती[3] ।
जुज्झंतं[7] दढधम्माणं[8], सिसुपालो[10] व महारहं[9] ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જ્યાંસુધી (૨) વિજેતાપુરુષ (૩) દેખાય નહિ ત્યાંસુધી કાયર પુરુષ (૪) પોતાને (૫) શૂર (૬) માને છે (૭) યુદ્ધ કરતા (૮) દઢ ધર્મવાળા (૯) મહારથી કૃષ્ણને દેખી (૧૦) જેમ શિશુપાલ ક્ષોભને પામ્યો

ભાવાર્થ:- કાયર પુરુષ યુદ્ધમા ગયો થકો જ્યાં વિજેતા પુરુષને દેખે નહિ ત્યા સુધી પોતાને શૂરવીર માનતો ગર્જના કરે છે પરતુ વિજેતાને દેખતા જ ક્ષોભને પામે છે જેમ મહારથી દઢ ધર્મવાળા શ્રી કૃષ્ણને દેખતા જ પોતાને શૂર અને અજેય માનનાર શિશુપાલ ક્ષોભને પામ્યો હતો (આ દષ્ટાંત શિથિલ સાધુની સ્થિતિ આશ્રયી છે)

पयाता[1] सूरा[2] रणसीसे[3], संगामम्मि[4] उवट्ठिते[5] ।
माया[6] पुत्त[7] न याणाइ[8], जेएण[9] परिविच्छए ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ગયો થકો (૨) અભિમાની પુરુષ પોતાને વિજયી માનતો થકો વ્યગ્રતાજનક યુદ્ધમાં (૩) સંગ્રામના અગ્રભાગે (૪) સંગ્રામ

(૫) ઉપસ્થિત થતા (૬) માતાની ગોદમાંથી (૭) બાળક પડી જવા છતાં માતાને ગભરાટથી (૮) ખ્યાલ રહેતા નથી (૯) વિજેતા પુરુષ દ્વારા (૧૦) છેદનભેદન પ્રાપ્ત થતાં કાયર પુરુષ દીન બની જાય છે જેમ યુદ્ધના પ્રસંગે

ભાવાર્થઃ— યુદ્ધ ઉપસ્થિત થતાં સંગ્રામમાં કાયર પુરુષ યુદ્ધને અગ્રભાગે જતા ધૈર્યતાને નષ્ટ કરનાર યુદ્ધનો જ્યારે આરંભ થાય છે ત્યારે શસ્ત્રોથી છેદનભેદન થતાં ગભરાટના કારણે માતાની ગોદમાંથી પડી જતાં બાળકોનો પણ માતાને ખ્યાલ રહેતો નથી. એવી રીતે કાયર પુરુષ વિજયી પુરુષ દ્વારા છેદનભેદન થતાં દીન બની જાય છે

एवं सेहे वि अप्पुट्ठे, भिक्खायरिया अकोविए।
सूरं मण्णति अप्पाणं, जाव लूहं न सेवए ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એવા પ્રકારે (૨) શિષ્ય પણ (૩) સ્પર્શ ન થાય ત્યાંસુધી નૂતન પ્રવ્રજિત (૪) ભિક્ષાચરીમાં (૫) અનિપુણ પરીષહોના (૬) વીર (૭) માને છે કે (૮) પોતાને (૯) જ્યાંસુધી (૧૦) રૂક્ષ સંયમનું સેવન (૧૧) કર્યું નથી.

ભાવાર્થ— એ રીતે કાયર પુરુષ જ્યાંસુધી શત્રુ-વીરોથી ઘાયલ થતો નથી ત્યાંસુધી પોતાને વીર માને છે એ પ્રકારે ભિક્ષાચરીમાં અનિપુણ તથા પરીષહો ઉપસર્ગો દ્વારા કષ્ટનો સ્પર્શ થતો નથી ત્યાંસુધી નૂતન પ્રવ્રજિત સાધુ પણ પોતાને વીર માને છે કે જ્યાં સુધી રૂક્ષ સંયમનું સેવન કર્યું નથી. ત્યાં સુધી જ પ્રવ્રજ્યા પાલન કરવામાં શું કઠિનતા છે? તેમ બડાઈ મારતો હોય છે (શિશુપાલની માફક)

जया हेमंत मासम्मि, सीयं फुसइ सव्वगं ।
तत्थ मंदा विसीयंति, रज्जहीणाव खत्तिया ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જ્યારે (૨) હેમંતઋતુ (૩) માસમાં (૪) શીતનો (૫) સ્પર્શ (૬) સર્વાંગે થાય (૭) ત્યારે (૮) મુર્ખ સાધક (૯) વિષાદ અનુભવે છે (૧૦) રાજ્ય ભ્રષ્ટ (૧૧) ક્ષત્રિયની માફક

ભાવાર્થ.– જ્યારે હેમંતઋતુના માસમા સર્વ અંગોમાં શીતનો સ્પર્શ થાય છે ત્યારે મૂર્ખ સાધક રાજ્યભ્રષ્ટ ક્ષત્રિયની જેમ વિષાદ–ખેદનો અનુભવ કરે છે અભિનવ પ્રવ્રજિત શિષ્યને બોધરૂપ આ દૃષ્ટાંત છે એવું જાણી સાધકે સહન શીલતાના ગુણને દૃઢ કરવો કે જેથી ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થતા પણ સંયમમા સ્થિર રહી શકાય

पुट्ठे गिम्हाहितावेणं, विमणे सुपिवासिए ।
तत्थ मंदा विसीयंति, मच्छा अप्पोदए जहा ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગ્રીષ્મ ઋતુના (૨) તાપની ગરમીનો (૩) સ્પર્શ થતા (૪) ઉદાસ તથા (૫) તૃષ્ણાથી યુક્ત પુરુષ સાધક દીન બની જાય છે (૬) આ રીતે ગરમીનો પરીષહ પ્રાપ્ત થતા (૭) મૂઢ પુરુષ (૮) અલ્પ જલમા (૯) માછલીની (૧૦) જેમ (૧૧) વિષાદને અનુભવે છે

ભાવાર્થ:– કાયર સાધક ગ્રીષ્મઋતુના તાપથી ગરમીનો સ્પર્શ થતા ઉદાસ બની જાય છે અને તૃષાથી પીડિત થયેલ અલ્પ શક્તિવાળો મૂર્ખ સાધક, જેમ થોડા પાણીમા રહેલ માછલી વિષાદને અનુભવે છે તેમ વિષાદને–ખેદને અનુભવે છે આ રીતે અલ્પશક્તિ-વાળા સાધકો ચારિત્ર લઇ મેલ તથા પસીના સાથે તાપની ગરમીથી વ્યાકુલ બની સંયમભાવમા ખેદ અનુભવે છે અને કોઈ કોઈ સંયમથી

ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે, એમ જાણી સાધકે સંયમ પાલનમાં ધૈર્યવત બની રહેવું

सदा दत्तेसणा दुक्खा, जायणा दुप्पणोल्लिया ।
कम्मत्ता दुब्भगा चेव, इच्चाहंसु पुढोजणा ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કમેશાં ગૃહસ્થો દ્વારા યાચનાથી (૨) દીધી વસ્તુઓ મેળવવા અન્વેષણ કરવું પડે છે તે જીવનભર સાધુને (૩) દુઃખરૂં કારણ છે (૪) ભિક્ષા માગવાનું (૫) કષ્ટ દુઃખ હોય છે (૬) ભાગ્યહીન છે (૭) જે આ લોકો પૂર્વકૃત પાપનાં ફળ ભોગવી રહ્યા છે (૮) એમ કહેતા હોય છે (૯) કોઈ કોઇ (૧૦) સાધારણ પુરુષો સાધુને.

ભાવાર્થ – સાધુને ગૃહસ્થદ્વારા યાચનાથી આહારાદિ વસ્તુ મેળવવાનું કાર્ય દુઃખરૂપ છે તથા યાચના કરવાનું કાર્ય પણ જીવન ભર દુઃખરૂપ હોય છે તથા યાચનાનો પરીષહ સહન કરવો પણ અતિ કઠિન હોય છે વળી ભિક્ષાચરી કરતાં અન્ય અજ્ઞાન લોકો સાધુને દેખી પરસ્પર કહે છે કે આ સાધુઓ પૂર્વકૃત પાપના ફળ ભોગવે છે તથા ભાગ્યહીન છે અલ્પ સામર્થ્યવાળા સાધકો માટે આવા પરીષહો અસહ્ય હોય છે વળી અજ્ઞાનીઓ કહે છે કે કૃષિ આદિ કર્મોથી પીડિત બની સાધુ બનેલ છે તથા પુત્ર આદિ પદાર્થો રહિત હોવાથી પ્રવજ્યાધારી બનેલા છે

एते सद्दे अचायंता, गामेसु णगरेसु वा ।
तत्थ मंदा विसीयंति, संगामम्मि व भीरुया ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત (૨) શબ્દો (૩) અસમર્થ (૪) ગામમાં (૫) નગરમાં સહન કરવામાં (૬) સાધક મંદમતિ (૭) ત્યાં શબ્દો સાંભળી (૮)

વિષાદ અનુભવે છે (૯) કાયર પુરુષ (૧૦) સગ્રામમાં ગયો થકો વિષાદ કરતો હોય છે (૧૧) જેમ

ભાવાર્થ – ગામ અગર નગર આદિ સ્થાનોમા મંદમતિ પ્રવ્રજિત સાધક ગૌચરીઆદિ માટે ફરતા થકા પૂર્વોક્ત નિંદાજનક શબ્દો સાભળી સહન કરવામા અસમર્થ હોઇ ઉદાસ બની વિષાદને અનુભવે છે. જેમ કાયર પુરુષ સગ્રામમાં ગયો થકો હથિયારોના પ્રહાર થતા વ્યાકુળ બની અપયશને નહિ ગણકારતો ભાગી જાય છે ને ખેદને અનુભવે છે તેની માફક કાયર સાધક ખેદ કરે છે.

अप्पेगे[1] खुधियं[2] भिक्खुं[3], सुणी[4] डसति[5] लूसए[6] ।
तत्थ[7] मंदा[8] विसीयंति[9], तेउपुट्ठा[10] व[12] पाणिणो[11] ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) કોઇ કોઈ ભિક્ષાર્થે ભ્રમણ કરતા (૨) ક્ષુધિત (૩) ભિક્ષુને (૪) કુત્તા આદિ (૫) કરડે છે તે (૬) ક્રૂર કરડવાના સ્વભાવવાળા (૭) તે સમયે કાયર (૮) મૂર્ખ સાધક જેમ (૯) દુખી થાય છે (૧૦) અગ્નિના સ્પર્શથી (૧૧) જીવ ગભરાઇ ખેદ અનુભવે છે (૧૨) તેની જેમ ખેદ અનુભવતો થકો

ભાવાર્થ – કોઇ કાયર સાધક ભિક્ષાચરી અર્થે ભ્રમણ કરતા ક્ષુધિત સાધુને કોઇ ક્રૂર પ્રાણી જેને કરડવાનો સ્વભાવ છે તેવા કૂતરા આદિ કરડે–બટકા ભરે તે સમયે મૂર્ખ સાધક અગ્નિના સ્પર્શથી પ્રાણી જેમ ગભરાઇ દુઃખી થાય છે તેની માફક અલ્પ પરાક્રમી સાધક ક્રૂર પ્રાણીઓના આક્રમણથી ગભરાઇ પીડા પામતો થકો સયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે કારણ કે કટક રૂપ કટુ વચનો સહન કરવા અતિ કઠિન છે એમ જાણી આત્માર્થી સાધકે આવા વચનોના તથા પરીષહોના દુખો પ્રાપ્ત થતા ધૈર્યવાન બની જાગૃતીપુર્વક સયમનુ રક્ષણ કરવુ

કષ્ટ થઇ જાય છે, એમ જાણી સાધકે સંયમ પાલનમાં ધૈર્યવંત બની રહેવું

सदा दत्तेसणा दुक्खा, जायणा दुप्पणोल्लिया ।
कम्मत्ता दुब्भगा चेव, इच्चाहंसु पुढोजणा ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ – (૧) હંમેશાં ગૃહસ્થો દ્વારા માગનારી (૨) દીધી વસ્તુઓ મેળવવા અન્વેષણ કરવું પડે છે તે જીવનભર સાધુને (૩) દુઃખદ કારણ છે (૪) ભિક્ષા માગવાનું (૫) કષ્ટ દુસહ હોય છે (૬) ભાગ્યહીન છે (૭) જે આ લોકો પૂર્વકૃત પાપનાં ફળ ભોગવી રહ્યા છે (૮) એમ કહેતા હોય છે (૯) કોઈ કોઈ (૧૦) સાધારણ પુરુષો સાધુને.

ભાવાર્થ – સાધુને ગૃહસ્થદ્વારા યાચનાથી આહારાદિ વસ્તુ મેળવવાનું કાર્ય દુઃખરૂપ છે તથા યાચના કરવાનું કાર્ય પણ જીવનભર દુઃખરૂપ હોય છે તથા યાચનાનો પરીષહ સહન કરવો પણ અતિ કઠિન હોય છે વળી ભિક્ષાચરી કરતાં અન્ય અજ્ઞાન લોકો સાધુને દેખી પરસ્પર કહે છે કે આ સાધુઓ પૂર્વકૃત પાપનાં ફળ ભોગવે છે તથા ભાગ્યહીન છે અલ્પ સામર્થ્યવાળા સાધકો માટે આવા પરીષહો અસહ્ય હોય છે વળી અજ્ઞાનીઓ કહે છે કે કૃષિ આદિ કર્મોથી પીડિત બની સાધુ બનેલ છે તથા પુત્ર આદિ પદાર્થો રહિત હોવાથી પ્રવજ્યાધારી બનેલાં છે

एते सद्दे अचायंता, गामेसु णगरेसु वा ।
तत्थ मंदा विसीयंति, संगामम्मि व भीरुगा ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ – (૧) પૂર્વોક્ત (૨) શબ્દો (૩) અસહ્ય (૪) ગામમાં (૫) નગરમાં સહન કરવામાં (૬) સાધક મંદમતિ (૭) ત્યાં શબ્દો સાંભળી (૮)

एवं[1] विप्पडिवन्नेगे,[2] अप्पणा[3] उ अजाणया[4] ।
तमाओ[5] ते तमं[6] जंति,[7] मंदा[8] मोहेण[9] पाउडा[10] ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) પૂર્વોક્ત પ્રકાર (૨) સાધુ તથા સન્માર્ગના દ્રોહી (૩) સ્વયં (૪) અજ્ઞાની જીવ (૫) અજ્ઞાનથી (૬) વિશેષ અજ્ઞાનને (૭) પ્રાપ્ત કરે છે (૮) મૂર્ખ (૯) મોહથી (૧૦) આચ્છાદિત

ભાવાર્થ:- પૂર્વોક્ત પ્રકારે સાધુ તથા સન્માર્ગના દ્વેષી સ્વયં અજ્ઞાની જીવો મોહથી આચ્છાદિત બનેલા મૂર્ખ સત્યમાર્ગની તથા સાધુની નિંદા કરીને અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી યુક્ત વિશેષ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને પ્રાપ્ત કરે છે અને અશુભ કર્મોના બંધન કરી, અધમગતિમાં જાયછે આવા અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મથી આચ્છાદિત અન્ધ તુલ્ય કુમાર્ગના સેવન કરનારા અનંતકાળ સુધી સંસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે એમ જાણી સાધકે સમભાવમાં રહી સંયમ પાલનમા જાગૃત રહેવુ

पुट्ठो य दंसमसएहिं,[1][2] तण-फास-मचाइया[3][4][5] ।
न[6] मे[7] दिट्ठे[8] परे[9] लोए, जइ[11] परं[10] मरणं[12] सिया[13] ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ડાસ તથા (૨) મચ્છરના તથા (૩) તૃણ (૪) સ્પર્શ-રૂપ પરીષહ (૫) સહન ન થતા કાયર સાધક એવો વિચાર કરે છે કે (૬) પરલોક (૭) મે (૮) દીઠો (૯) નથી (૧૦) પરંતુ આવાં કષ્ટથી (૧૧) કદાચિત (૧૨) મૃત્યુ થવાનો (૧૩) સંભવ રહે છે

ભાવાર્થ.- ડાસ મચ્છરના પરીષહ, તથા તૃણની શય્યાના રુક્ષ સ્પર્શને સહન કરવા સમર્થ નહિ થવાથી કાયર સાધક એવો વિચાર કરે છે કે પરલોક તો મે દીઠો નથી, પરંતુ આવા કષ્ટથી કદાચિત મરણ થવાનો તો સંભવ રહે છે આ રીતે ખેદ કરી કાયર સાધકો અમુલ્ય મોક્ષ સાધનરૂપ સંયમને દૂષિત બનાવે છે.

अप्पेगे पडिभासंति, पडि-पंथिय-मागता ।
पडियारगता एते, जे एते एव जीविणो ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુના દ્વેષી (૨) કોઈ કોઈ (૩) સાધુ પ્રત્યે કહે છે (૪) જો એ લોક (૫) ભિક્ષાવૃત્તિથી જીવન ધારણ કરે છે એ લોક પૂર્વકૃત (૬) પાપનાં ફળ ભોગવે છે

ભાવાર્થ – સાધુના દ્રોહી પુરુષો સાધુને દેખીને કહે છે કે આ લોકો ભિક્ષા માગીને જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા પૂર્વકૃત પાપોના ફળ ભોગવી રહેલા છે ભિક્ષાના અર્થે અન્યના ઘરોમાં જવાવાળા અન્તપ્રાન્ત ભોજન ખાવાવાળા, દૂષિત આહાર ભોગવનારા ભોગોથી વંચિત રહી, દુઃખમય જીવન વ્યતીત કરવાવાળા છે અનાર્ય પુરુષો આ પ્રમાણે સાધુની નિંદા કરે છે

अप्पेगे वइं जुंजंति, नगिणा पिंडोलगाहमा ।
मुंडा कंडू विणट्ठंगा उज्जल्ला असमाहिता ॥ १० ॥

(૧) કોઈ કોઈ (૨) એમ બોલે છે (૩) કે આ લોકો (૪) નગ્ન છે (૫) પરપિંડ માગી છે (૬) અધમ છે (૭) મુંડિત છે (૮) કંડુ રોગથી નષ્ટ (૯) અંગોવાળા છે (૧૦) પસીનાથી યુક્ત (૧૧) બીભત્સ છે

ભાવાર્થ – કોઈ અનાર્ય પુરુષો સાધુને દેખીને એવાં નિષ્ઠુર વચનો કહે છે કે આ સાધુઓ નગ્ન છે પરનાપિંડ–આહારના અર્થી છે તથા અધમ છે મળથી ભરેલા માથે મુંડિત અને કંડુરોગથી નષ્ટ અંગવાળા બીભત્સ છે શુષ્ક પસીનાથી યુક્ત છે, દુષ્ટ છે, અન્ય જીવોને અસમાધિ ઉત્પન્ન કરાવે છે

एवं विप्पडिवन्नेगे, अप्पणा उ अजाणया ।
तमाओ ते तमं जंति, मंदा मोहेण पाउडा ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) પૂર્વોક્ત પ્રકાર (૨) સાધુ તથા સન્માર્ગના દ્રોહી (૩) સ્વય (૪) અજ્ઞાની જીવ (૫) અજ્ઞાનથી (૬) વિશેષ અજ્ઞાનને (૭) પ્રાપ્ત કરે છે (૮) મૂર્ખ (૯) મોહથી (૧૦) આચ્છાદિત

ભાવાર્થ:– પૂર્વોક્ત પ્રકારે સાધુ તથા સન્માર્ગના દ્વેષી સ્વયં અજ્ઞાની જીવો મોહથી આચ્છાદિત બનેલા મૂર્ખ સત્યમાર્ગની તથા સાધુની નિંદા કરીને અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી યુક્ત વિશેષ અજ્ઞાનરૂપ અધકારને પ્રાપ્ત કરે છે અને અશુભ કર્મોના બધન કરી, અધમગતિમા જાયછે આવા અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મથી આચ્છાદિત અન્ધ તુલ્ય કુમાર્ગના સેવન કરનારા અનતકાળ સુધી સંસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે એમ જાણી સાધકે સમભાવમાં રહી સંયમ પાલનમાં જાગૃત રહેવું

पुट्ठो य दंसमसएहिं, तण-फास-मचाइया ।
न मे दिट्ठे परे लोए, जइ परं मरणं सिया ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ડાંસ તથા (૨) મચ્છરના તથા (૩) તૃણ (૪) સ્પર્શ-રૂપ પરીષહ (૫) સહન ન થતા કાયર સાધક એવો વિચાર કરે છે કે (૬) પરલોક (૭) મે (૮) દીઠો (૯) નથી (૧૦) પરતુ આવા કષ્ટથી (૧૧) કદા-ચિત (૧૨) મૃત્યુ થવાનો (૧૩) સભવ રહે છે

ભાવાર્થ – ડાસ મચ્છરના પરીષહ, તથા તૃણની શય્યાના રુક્ષ સ્પર્શને સહન કરવા સમર્થ નહિ થવાથી કાયર સાધક એવો વિચાર કરે છે કે પરલોક તો મે દીઠો નથી, પરતુ આવા કષ્ટથી કદાચિત્ મરણ થવાનો તો સભવ રહે છે આ રીતે ખેદ કરી કાયર સાધકો અમુલ્ય મોક્ષ સાધનરૂપ સયમને દૂષિત બનાવે છે

संतत्ता केसलोएणं, बंभचेर पराइया ।
तत्थ मंदा विसीयंति, मच्छा विद्धा व केयणे ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કેશના લોચથી (૨) પીડિત (૩) બ્રહ્મચર્યથી (૪) પરાજિત (૫) મૂર્ખ જીવ (૬) ત્યાં (૭) ક્લેશને અનુભવે છે (૮) જાળમાં (૯) ફસાયેલ (૧૦) માછલીની જેમ

ભાવાર્થ – કેશના લોચથી પીડિત અને બ્રહ્મચર્યપાલનમાં અસમર્થ પુરુષ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી ઉપરોક્ત પરીષહથી પરાજિત બની જાળમાં ફસાયેલી માછલીની માફક ક્લેશને પામે છે આવા અલ્પ પરાક્રમી સાધકો પરીષહો પ્રાપ્ત થતા સંયમ અનુષ્ઠાનોમાં શિથિલ બની સંયમથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે એમ જાણી સાધક આત્માએ આવા શિથિલાચારીના સંગથી દૂર રહેવું અને મજબૂત બની સંયમ પાલન કરવું

आयदण्डसमायारे मिच्छासंठिय भावणा ।
हरिस-प्पओस-मावन्ना, केई लूसतिऽनारिया ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આત્મકલ્યાણ નષ્ટ થાય એવા આચાર (૨) કરવાવાળા તથા જેની (૩) વિપરીત છે (૪) ચિત્તવૃત્તિ (૫) રાગદ્વેષથી (૬) યુક્ત (૭) (૮) અનાર્ય પુરુષ (૯) સાધુઓને દુઃખ આપે છે

ભાવાર્થ – જે આચાર વ્યવહારથી આત્મા દંડનો ભાગી બને. આત્મા દંડાય–અશુભકર્મનો બંધ થાય, વળી જેની ચિત્તવૃત્તિ શુદ્ધ વ્યવહારથી વિપરીત છે રાગદ્વેષથી યુક્ત છે એવા કોઈ કોઈ અનાર્ય લોકો સાધુને પીડા આપે છે પોતાના અસત આગ્રહથી, મિથ્યાત્વીઓ ચિત્તના વિનોદ માટે અથવા ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા લાકડી આદિથી પ્રહાર કરીને અથવા ગાળો આપી સાધુને દુઃખ આપે છે

अप्पेगे पलियंतेसिं, चारो चोरोत्ति सुव्वयं ।
बंधंति भिक्खुयं बाला, कसायवयणेहि य ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) કોઇ (૨) આસપાસ વિચરતા (૩) જાસુસ અથવા (૪) ચોર છે એમ કહીને રસી આદિથી (૫) સુવ્રત સાધુઓને (૬) બાંધે છે (૭) સાધુને (૮) અજ્ઞાની પુરુષો અનાર્ય દેશ (૯) કઠોર (૧૦) વચનો કહી પીડિત કરે છે

ભાવાર્થ – કોઇ અજ્ઞાની પુરુષો, અનાર્ય દેશની આસપાસ વિચરતા સુવ્રત સાધુને અનાર્ય લોકો ચોર અથવા જાસુસ કહી રસી આદિથી બાંધીને કઠોર વચનો કહી પીડા આપે છે

तत्थ दण्डेण संवीते, मुट्ठिणा अदु फलेण वा ।
नातीणं सरती बाले, इत्थी वा कुद्धगामिणी ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અનાર્ય દેશમાં વિચરતા સાધુને (૨) લાઠી (૩) તાડિત કરી મારી અજ્ઞાની પુરુષો ક્રોધિત બની પીડા આપે છે (૪) મુષ્ઠિ (૫) ફલવડે (૬) જ્ઞાતિનુ (૭) સ્મરણ કરે તેની માફક (૮) અજ્ઞાની સાધક પોતાના સ્વજનોને સભારે છે (૯) સ્ત્રી (૧૦) ક્રોધ પામેલ ઘરમાથી નાશી જતી

ભાવાર્થ – અનાર્ય દેશની આસપાસ વિચરતા સાધુને જ્યારે અનાર્ય પુરુષો ક્રોધિત બની લાઠી, મુષ્ટિ તથા ફળાદિથી માર મારે છે ત્યારે મૂર્ખ અને કાયર સાધક સ્વજનોનુ સ્મરણ કરે છે જેમ ક્રોધિત બની ઘરમાથી ભાગી જતી સ્ત્રી બહાર નીકળ્યા પછી પસ્તાવો કરી જ્ઞાતિજનોનુ સ્મરણ કરે છે તેની માફક પશ્ચાતાપ કરતો દુ:ખને અનુભવે છે એમ જાણી સાધકે હિમતવાન બની સયમ પાલનમાં શુરવીર બની રહેવુ

તિર્યંચના, કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યમાં બાવીશ દંડકના ઊપજે, તેઉ–વાયુના નહી. સમૂર્ચ્છિમની સ્થિતિ જ૦ ને ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની ગર્ભજની આરાના મેળે જાણવી ભરત ઇરવતમાં પહેલે આરે બેસતા ત્રણ પલ્યોપમની, ઉતરતા બે પલ્યોપમની. બીજે આરે બેસતાં બે પલ્યોપમની ઉતરતાં એક પલ્યોપમની ત્રીજે આરે બેસતાં એક પલ્યોપમની, ઉતરતાં પૂર્વ ક્રોડની ચોથે આરે બેસતાં, પૂર્વ ક્રોડની, ઉતરતા સવાસો વર્ષની પાંચમે આરે બેસતા સવાસો વર્ષની, ઉતરતા વીશ વર્ષની છઠે આરે બેસતાં વીશ વર્ષની, ઉતરતા સોળ વર્ષની, એમ ચડતા અવળા સવળી જાણવી હિમવય, હિરણવયમાં એક પલ્યોપમની, હરિવાસ રમ્યકવાસમા બે પલ્યોપમની, દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂમા ત્રણ પલ્યોપમની, છપ્પન અંતરદ્વીપમાં પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ, પાચ મહાવિદેહમા પૂર્વક્રોડની સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ એ બે મરણ છે. ચવણ તે ચ્યવીને સંમૂર્ચ્છિમ દશ દંડકમા જાય, પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેંદ્રિય, મનુષ્ય ને તિર્યંચમા જાય. જુગલીઆ તેર દંડકમાં જાય, તે દેવતાના તેર દંડકમા કર્મભૂમિના ગર્ભજ ચોવીશે દંડકમા જાય, ગઈ તે સમૂર્ચ્છિમ મરીને બે ગતિમા જાય, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમા જાય જુગલીઆ મરીને એક દેવગતિમા જાય કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્ય પાચે ગતિમા જાય આગઇ તે સમૂર્ચ્છિમમા આવે તો બે ગતિનો તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો ગર્ભજમા ચારે ગતિનો આવે સમૂર્ચ્છિમને પ્રાણ આઠ ભાષા ને મન નહિ ગર્ભજને દશ પ્રાણ સમૂર્ચ્છિમને એક કાયાનો જોગ ગર્ભજને ત્રણ જોગ

(ઇતિ એકવીશમો મનુષ્યનો દંડક)

બાવીશમો વાણવ્યંતરનો દંડક

તેમાં શરીર ત્રણ વૈક્રિય, તૈજસ ને કાર્મણ અવઘેણા જ૦ અંગુ૦ અસં ઉ૦ સાત હાથની અને ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જ૦ અંગુ૦ સંખ્યા૦ ઉ૦ લાખ જોજનની સંઘયણ નથી સંઠાણ એક સમચઉરસ, કષાય ચારે પણ દેવતાને લોભ ઘણો સંજ્ઞા ચારે પણ દેવતાને પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઘણી લેશ્યા ચાર પહેલી. ઇંદ્રિય પાંચે સમુદ્ઘાત પાચ આહારક ને કેવળ નહીં સંજ્ઞી અસંજ્ઞી વેદ બે, સ્ત્રી ને પુરુષ પર્યાય છ પણ ભાષા અને મન ભેગા બાધે દૃષ્ટિ ત્રણ, દર્શન ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ, અજ્ઞાન ત્રણ, જોગ અગીઆર, તે ચાર મનના, ચાર વચનના, ત્રણ કાયાના તે વૈક્રિય, વૈક્રિયનો મિશ્ર અને કાર્મણ કાય જોગ, એમ અગીઆર ઉપયોગ નવ,

ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન, તેમજ આહાર લે તો જઘન્ય ને ઉ૦ છ દિશિનો તથા બે પ્રકારે ઓજ ને રોમ તથા શુભ અને અચિત્ત આહાર ઉવવાય તે બે દંડકના આવીને ઉપજે તે મનુષ્ય ને તિર્યંચના. વાણવ્યંતરની સ્થિતિ જ૦ દશ હજાર વર્ષની, ઉ૦ એક પલ્યોપમની. તેની દેવીની જ૦ દશ હજાર વર્ષની ઉ૦ અર્ધ પલ્યોપમની સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ એ બે પ્રકારે છે ચવણ તે આવીને પાંચ દંડકમાં જાય તે પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ મનુષ્ય ને તિર્યંચ એ પાંચ. ગઈ તે મરીને બે ગતિમાં જાય, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચમાં. આગઈ તે આવે પણ બે ગતિના તે મનુષ્ય ને તિર્યંચના પ્રાણ દશ. જોગ ત્રણ, મન, વચન ને કાયાના. ઇતિ બાવીશમો વાણ વ્યંતરનો દંડક

ત્રેવીશમો જ્યોતિષીનો દંડક

તેમાં શરીર ત્રણ. વૈક્રિય, તૈજસ ને કાર્મણ. અવઘેણા જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ઉ૦ સાત હાથની અને ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જ૦ અંગુ૦ અસં૦ ઉ૦ લાખ જોજનની, સંઘયણ નથી સંઠાણ એક સમચઉરંસ કષાય ચારે. સંજ્ઞા ચારે. લેશ્યા એક તેજુ ઇંદ્રિય પાંચ સમુદ્‌ઘાત પાંચ, આહારક ને કેવળ નહી, સંજ્ઞી છ, વેદ બે પર્યાય છ પણ ભાષા ને મન ભેગાં બાંધે દૃષ્ટિ ત્રણ દર્શન ત્રણ, જ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન ત્રણ, જોગ અગીઆર ચાર મનના ચાર વચનના ત્રણ કાયાના તે વૈક્રિય, વૈક્રિયનો મિશ્ર, ને કારમણ કાયજોગ. ઉપયોગ નવ, ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન તેમજ આહાર લે તો, જ૦ ને ઉ૦ ૬ દિશિનો તથા બે પ્રકારે તે ઓજ ને રોમ તે પણ શુભ ને અચિત્ત આહાર ઉવવાય તે બે દંડકના આવીને ઉપજે તે મનુષ્ય ને તિર્યંચના. ચંદ્રમાની સ્થિતિ જ૦ પા પલ્યની, ઉ૦ એક પલ્ય ને લાખ વર્ષની, તેની દેવીની જ૦ પા પલ્યની, ઉ૦ અર્ધ પલ્ય ને પચાસ હજાર વર્ષની સૂર્યની જ૦ પા પલ્યની ઉ૦ એક પલ્ય ને હજાર વર્ષની. તેની દેવીની જ૦ પા પલ્યની ઉ૦ અર્ધ પલ્ય ને પાંચસે વર્ષની ગ્રહની જ૦ પા પલ્યની ઉ એક પલ્યની તેની દેવીની જ૦ પા પલ્યની ઉ અર્ધ પલ્યની. નક્ષત્રની જ૦ પા પલ્યની ઉ૦ અર્ધ પલ્યની, તેની દેવીની જ૦ પા પલ્યની. ઉ૦ પા પલ્યની ઝાઝેરી તારાની જ૦ પલ્યનો આઠમો ભાગ ઉ૦ પાવનો આઠમો ભાગ ઝાઝેરી સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ એ બે મરણ છે ચવણ તે આવીને પાંચ દંડકમાં જાય, તે પૃથ્વી, પાણી વનસ્પતિ મનુષ્ય ને તિર્યંચ

ગઈ તે મરીને બે ગતિમા જાય, તે મનુષ્ય ને તિર્યંચ. આગઈ તે આવે પણ બે ગતિનો તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો આવે પ્રાણ દશ, જોગ ત્રણ ઇતિ ત્રેવીશમો જ્યોતિષીનો દંડક

ચોવીશમો વૈમાનિકનો દંડક

વૈમાનિક દેવમાં શરીર ત્રણ, વૈક્રિય, તૈજસ ને કાર્મણ અવઘેણા, સૌધર્મ, ઇશાન એ બે દેવલોકે જ૦ અગુ૦ અસ૦ ઉ૦ સાત હાથની ત્રીજે, ચોથે દેવલોકે છ હાથની. પાંચમે, છઠ્ઠે દેવલોકે પાંચ હાથની, સાતમે, આઠમે, દેવલોકે ચાર હાથની, નવમે, દશમે, અગીઆરમે અને બારમે દેવલોકે ત્રણ હાથની, નવ ગ્રૈવેયકે બે હાથની, ચાર અનુત્તર વિમાનમાં એક હાથની સર્વાર્થસિદ્ધમાં મૂઢા હાથની, ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો બાર દેવલોક સુધી જ૦ અંગુ૦ સંખ્યા૦ ઉ૦ લાખ જોજનની. સંઘયણ નથી. સસ્થાન એક સમચઉરસ, કષાય ચારે પણ લોભ ઘણો, સજ્ઞા ચારે પણ પરિગ્રહ સજ્ઞા ઘણી, લેશ્યા પહેલે બીજે દેવલોકે તેજુ લેશ્યા ત્રીજે, ચોથે, પાચમે એક પદ્મ લેશ્યા છઠ્ઠાથી માંડી નવ ગ્રૈવેયકમા એક શુકલ લેશ્યા અને પાચ અનુત્તર વિમાનમાં એક પરમ શુકલ લેશ્યા. ઇંદ્રિય પાંચે. બાર દેવલોક સુધી સમુદ્‌ઘાત પાંચ, તે આહારક ને કેવળ નહી, નવ ગ્રૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાનમા ત્રણ તે વેદની, કષાય ને મરણાતિક સન્ની એકલા છે વેદ પહેલે બીજે દેવલોક બે વેદ ત્રીજાથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી એક પુરુષ વેદ, પર્યાય છ પણ ભાષા મન ભેગા બાધે દષ્ટિ, બાર દેવલોકમાં ત્રણ, નવ ગ્રૈવેયકમા બે દષ્ટિ, પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક સમકિત દૃષ્ટિ દર્શન ત્રણ, જ્ઞાન ત્રણ, અજ્ઞાન બાર દેવલોકે, નવ ગ્રૈવેયકે ત્રણ અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમા અજ્ઞાન નથી જોગ અગિયાર ચાર મનના, ચાર વચનના, ત્રણ કાયાના તે વૈક્રિય, વૈક્રિયનો મિશ્ર ને કાર્મણ કાયયોગ એમ અગિયાર ઉપયોગ બાર દેવલોક ને નવ ગ્રૈવેયકમા ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન પાચ અનુત્તર વિમાનમા છ ઉપયોગ, ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ દર્શન તેમજ આહાર લે તો જ૦ ને ઉ૦ છ દિશિનો તથા બે પ્રકારે ઓજ ને રોમ તે પણ અચિત્ત ને શુભ ઉવવાય તે આવીને ઉપજે, પહેલા દેવલોકથી માંડીને આઠમા દેવલોક સુધી બે દંડકના તે મનુષ્ય ને તિર્યંચના અને નવમેથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી એક મનુષ્યનો આવે. પહેલે દેવલોકે સ્થિતિ જ૦ એક પલ્યની, ઉ૦ બે સાગરની, તેના પરિગ્રહિત દેવીની જ૦ એક પલ્યની, ઉ૦ સાત પલ્યની અને અપરિગ્રહિત દેવીની જ૦ એક પલ્યની,

ઉ૦ પચાસ પલ્યની બીજે દેવલોકે જ૦ એક પલ્યની ઝાઝેરી ઉ૦ બે સાગર ઝાઝેરી તેની પરિગ્રહિત દેવીની જ૦ એક પલ્યની ઝાઝેરી ઉ૦ નવ પલ્યની અને અપરિગ્રહિત દેવીનો જ૦ એક પલ્યની ઝાઝેરી, ઉ૦ પચાવન પલ્યની. ત્રીજે દેવલોકે જ૦ બે સાગરની ઉ૦ સાત સા૦ ત્યાં દેવી નથી પણ તેડાવી જાય. ચોથે દેવલોકે જ૦ બે સા૦ ઝાઝેરી ઉ૦ સાત સા૦ ઝાઝેરી પાંચમે દેવલોકે જ૦ સાત૦ સા૦ ઉ૦ દશ સા. છઠ્ઠે દેવલોકે જ૦ દશ સા૦, ઉ૦ ચૌદ સા૦ સાતમે દેવલોકે જ૦ ચૌદ સાગરની ઉ૦ સત્તર સા. આઠમે દેવલોકે જ૦ સત્તર સા૦ ઉ૦ અઢાર સા૦ નવમે દેવલોકે જ૦ અઢાર સા૦, ઉ૦ ઓગણીશ સા૦ દશમે દેવ લોકે જ૦ ઓગણીશ સા૦ ઉ૦ વીશ સા૦ અગીઆરમે દેવલોકે જ૦ વીશ સા૦, ઉ૦ એકવીશ સા૦ બારમે દેવલોકે જ૦ એકવીશ સા૦, ઉ૦ બાવીશ સા૦ પ્રથમ ગ્રૈવેયકે જ૦ બાવીશ સા૦ ઉ૦ ત્રેવીશ સા૦, બીજી ગ્રૈવેયકે જ૦ ત્રેવીશ સા૦ ઉ૦ ચોવીશ સા૦ ત્રીજી ગ્રૈવેયકે જ૦ ચોવીશ સાગરોપમની ઉ૦ પચીસ સા૦ ચોથી ગ્રૈવેયકે જઘન્ય પચીશ સા૦ ઉ૦ છવીશ સાગરો૦, પાંચમી ગ્રૈવેયકે જ૦ છવીશ સા૦ ઉ૦ સત્તાવીશ સા૦; છઠ્ઠી ગ્રૈવેયકે જ૦ સત્તાવીશ સા૦ ઉ૦ અઠ્ઠાવીશ સા૦ સાતમી ગ્રૈવેયકે જ૦ અઠ્ઠાવીશ સા૦ ઉ૦ ઓગણત્રીશ સા૦, આઠમી ગ્રૈવેયકે જ૦ ઓગણત્રીશ સા૦ ઉ૦ ત્રીશ સા૦ નવમી ગ્રૈવેયકે જ૦ ત્રીશ સા૦ ઉ૦ એકત્રીશ સા૦ ચાર અનુત્તર વિમાનમાં જ૦ એકત્રીશ સા૦ ઉ૦ તેત્રીશ સા૦ અને સર્વાર્થસિદ્ધમાં જ૦ ને ઉ૦ તેત્રીશ સા૦ સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ એ બે મરણ લાભે. ચવણ તે ચ્યવીને પહેલા બીજા દેવલોકના દેવતા પાંચ દંડકમાં જાય, તે પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ મનુષ્ય ને તિર્યંચ ત્રીજાથી તે આઠમા દેવલોકના દેવતા બે દંડકમાં જાય તે મનુષ્ય ને તિર્યંચ. નવમેથી માંડીને સર્વાર્થ સિદ્ધ સુધીના દેવતા એક દંડકમાં જાય તે મનુષ્યમાં જાય. ગઈ તે પહેલેથી માંડીને આઠમાં દેવલોકના દેવતા બે ગતિમાં જાય અને નવમેથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના એક મનુષ્યની ગતિમાં જાય આગઈ તે પહેલેથી માંડીને આઠમા દેવલોક સુધી બે ગતિનો આવે તે મનુષ્ય ને તિર્યંચનો આવે અને નવમાથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી એક મનુષ્યનો આવે. પ્રાણ દશ જોગ ત્રણ

ઇતિ શ્રી ચોવીશમો વૈમાનિકનો દંડક

❀ ❀

સિદ્ધનો દ્વાર કહે છે.

સિદ્ધને શરીર નથી સિદ્ધની અરૂપી ઘન આત્મ પ્રદેશની અવઘેણા જ૦ એક હાથ ને આઠ અગુલની, મધ્યમ ચાર હાથ ને સોળ આંગળની અને ઉ૦ ત્રણુસે ત્રેવીશ ધનુષ્ય ને બત્રીશ આંગળની૦ સિદ્ધને સંઘયણ નથી. સિદ્ધને સંસ્થાન નથી સિદ્ધને કષાય નથી. સિદ્ધને સંજ્ઞા નથી. સિદ્ધને લેશ્યા નથી સિદ્ધને ઈંદ્રિય નથી સિદ્ધને સમુદ્ઘાત નથી સિદ્ધ સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી નથી સિદ્ધને વેદ નથી સિદ્ધને પર્યાય નથી. સિદ્ધને સમકિત દ્દષ્ટિ છે સિદ્ધને એક કેવળ દર્શન છે, સિદ્ધને એક કેવળ જ્ઞાન છે, સિદ્ધને અજ્ઞાન નથી સિદ્ધને જોગ નથી સિદ્ધને બે ઉપયોગ, તે કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન છે સિદ્ધને આહાર નથી ઉત્રવાય તે આવીને ઉપજે એક દંડકનો તે મનુષ્યનો સિદ્ધની સ્થિતિનો છેડા નથી સિદ્ધને મરણ નથી મિદ્ધને ચવવુ નથી. ગઇ તે મરીને સિદ્ધને કોઇ ગતિમાં જવુ નથી આગઈ તે સિદ્ધમાં એક મનુષ્યનો આવે, સિદ્ધને પ્રાણ નથી સિદ્ધને જોગ નથી

ઈતિ લઘુદંડકના બોલ સમાપ્ત

અથ શ્રી ગતાગતના બોલ

૧ પહેલી નરકે આગત ૨૫ બોલની, તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સન્ની તિર્યંચ ને ૫ અસન્ની તિર્યંચ, એ પચીશના પર્યાપ્તાની. ગત ૪૦ બોલની તે કર્મભૂમિ ને ૫ સન્ની તિર્યંચ એ ૨૦ ના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એટલે ૪૦ ની.

૨ બીજી નરકે આગત ૨૦ બોલની તે ઉપર ૨૫ કહ્યા તેમાંથી ૫ અસન્ની તિર્યંચના પર્યાપ્તા વર્જ્યા. ગત ૪૦ બોલની પૂર્વવત્.

૩ ત્રીજી નરકે આગત ૧૯ બોલની તે ઉપર ૨૦ બોલ કહ્યા તેમાંથી ભુજપરનો એક બોલ વર્જ્યો. ગત ૪૦ ની પૂર્વવત્.

૪ ચોથી નરકે આગત ૧૮ બોલની તે ઉપર ૧૯ કહ્યા તેમાંથી ખેચરનો એક બોલ વર્જ્યો. ગત ૪૦ ની પૂર્વવત.

૫ પાંચમી નરકે આગત ૧૭ બોલની તે ઉપર ૧૮ કહ્યા તેમાંથી સ્થળચરનો એક બોલ વર્જ્યો. ગત ૪૦ ની પૂર્વવત.

૬ છઠ્ઠી નરકે આગત ૧૬ બોલની તે ઉપર કહ્યા તેમાંથી ઉરપરનો એક બોલ વર્જ્યો. ગત ૪૦ ની પૂર્વવત.

૭ સાતમી નરકે આગત ૧૬ બોલની તે ૧૫ કર્મભૂમિ ને ૧ મચ્છ જળચરના પર્યાપ્તાની સ્ત્રી વર્જી ગત ૧૦ બોલની ૫ સન્ની તિર્યંચના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની.

૮ એ ભવન ભવના દેવતા (૧૦ ભવનપતિ ૧૫ પરમાધામી ૧૬ વાણવ્યંતર અને ૧૦ જંભકા) મા આગત ૧૧૧ બોલની તે ૧૦૧ ક્ષેત્રના સન્ની મનુષ્ય, ૫ સન્ની તિર્યંચ અને ૫ અસન્ની તિર્યંચ એ ૧૧૧ ના પર્યાપ્તાની. ગત ૪૬ ની તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સન્ની તિર્યંચ, ૩ પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિ એ ૨૩ ના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની.

૯ જ્યોતિષી અને પહેલા દેવલોકમાં આગત ૫ બોલની તે ૧૫ કર્મભૂમિ ૫ સન્ની તિર્યંચ અને ૩૦ અકર્મભૂમિ એ ૫ ના પર્યાપ્તાની, ગત ૪૬ ની પૂર્વવત.

૧૦ બીજા દેવલોકમાં આગત ૪૦ ભેદની તે ઉપર ૫૦ કહ્યા તેમાંથી ૫ હેમવય અને ૫ હિરણ્યવય એ ૧૦ ના પર્યાપ્તા વર્જ્યા. ગત ૪૬ ની પૂર્વવત્

૧૧ પહેલા કિલ્વિષીમાં આગત ૩૦ ભેદની તે ઉપર ૪૦ કહ્યા તેમાંથી ૫ હરિવાસ અને ૫ રમ્યકવાસ એ ૧૦ ભેદ વર્જ્યા ગત ૪૬ની પૂર્વવત્

૧૨ ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધી (૬ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક અને ૨ કિલ્વિષી એ ૧૭) માં આગત ૨૦ ભેદની તે ૧૫ કર્મ-ભૂમિ અને ૫ સંજ્ઞી તિર્યંચ એ ૨૦ ના પર્યાપ્તાની. ગત ૪૦ ભેદની તે ૧૫ કર્મભૂમિ અને ૫ સંજ્ઞી તિર્યંચના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની

૧૩ નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી (૪ દેવલોક ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૧૮)મા આગત ૧૫ કર્મભૂમિના પર્યાપ્તાની ગત ૩૦ ભેદની તે કર્મભૂમિના પ્રયાપ્તા તથા અપર્યાપ્તાની.

૧૪ પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિ એ ત્રણમાં આગત ૨૪૩ ભેદની, ૧૦૧ સમૂચ્છિંમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૧૩૧ અને ૪૮ ભેદ તિર્યંચના એવં ૧૭૯ ની લટની, × ૬૪ ભેદ દેવતાના (૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમા-ધામી, ૧૬ વાણવ્યંતર, ૧૦ જંભકા, ૧૦ જ્યોતિષી, ૨ દેવલોક અને ૧ કિલ્વિષી) પર્યાપ્તા કુલ ૨૪૩ થયા ગત ૧૭૯ની લટની

૧૫ તેઉ અને વાયુ એ બેમાં આગત ૧૭૯ ની લટની ગત ૪૮ ભેદ તિર્યંચની

૧૬ ત્રણ વિકલેદ્રિય (બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય અને ચૌરેદ્રિય)મા આગત ૧૭૯ ની લટની, ગત પણ ૧૭૯ ની લટની

૧૭ અસંજ્ઞી તિર્યંચમાં આગત ૧૭૯ની લટની ગત ૩૯૫ ભેદની તે ૫૬ અંતરદ્વીપા, ૫૧ જાતના દેવતા (ઉપર પ્રમાણે) ૧ પહેલી નરક એ ૧૦૮ ના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એટલે ૨૧૬ અને ૧૭૯ની લટ સર્વ મળીને ૩૯૫ ભેદ થયા.

× જ્યા લટ આવે ત્યાં આ બતાવ્યા પ્રમાણે ૧૭૯ ભેદ સમજવા.

૧૮ સન્ની તિર્યંચમાં આગત ૨૬૭ ભેદની તે ૮૧ ભેદ દેવતાના (૯૯ ભેદમાંથી ઉપરના ૪ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૧૮ ભેદ વર્જ્યાં બાકી રહ્યા તે) ૧૭૯ ની લટ અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા એમ ૨૬૭ ની. ગત પાંચેની જુદી જુદી કહે છે. જળચરની ૫૨૭ ભેદની તે ૫૬૩ માંથી નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના અઢાર જાતના દેવતા અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૩૬ ભેદ વર્જ્યાં શેષ ૫૨૭ રહ્યા તે. ઉરપરની ગત ૫૨૩ ભેદની તે ૫૨૭ માંથી છઠ્ઠી તથા સાતમી એ બે નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૪ ભેદ વર્જ્યાં. સ્થળચરની ગત ૫૨૧ની તે ૫૨૩ માંથી પાંચમી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યાં. ખેચરની ગત ૫૧૯ ની તે ૫૨૧ માંથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યાં. ભુજપરની ગત ૫૧૭ ની તે ૫૧૯ માંથી ત્રીજી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યાં

૧૯ સમૂર્છિમ મનુષ્યમાં આગત ૧૭૧ ભેદની તે ૧૭૯ની લટમાંથી તેઉ, વાઉના આઠ ભેદ વર્જ્યાં શેષ ૧૭૧ રહ્યા તે, ગત ૧૭૯ ની લટની.

૨૦ સન્ની મનુષ્યમાં આગત ૨૭૬ ભેદની તે ૧૭૯ની લટમાંથી તેઉ, વાઉના આઠ ભેદ વર્જ્યાં. શેષ ૧૭૧ તથા ૯૯ જાતના દેવતા અને ૬ નરકના પર્યાપ્તા સર્વ મળી ૨૭૬ ભેદ થયા ગત ૫૬૩ ભેદની.

૨૧ અકર્મભૂમિમાં આગત ૨૦ ભેદની. ૧૫ કર્મભૂમિ અને ૫ સન્ની તિર્યંચ એમ ૨૦ની ગત જુદી જુદી કહે છે. ૫ દેવકુરુ અને ૫ ઉત્તરકુરુની ગત ૧૨૮ ભેદની તે ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી ૧૬ વાણવ્યંતર ૧ જંભક, ૧૦ જ્યોતિષી, ૨ દેવલોક પહેલું બીજું અને ૧ કિલ્વિષી, એ ૬૪ જાતના દેવતાના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૧૨૮ ૫ હરિવાસ અને ૫ રમ્યકવાસની ગત ૧૨૬ ની તે પૂર્વે ૧૨૮ કહ્યા, તેમાંથી પહેલા કિલ્વિષીના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યાં. ૫ હેમવય અને ૫ હિરણ્યવયની ગત ૧૨૪ ભેદની તે પૂર્વે ૧૨૬ કહ્યા તેમાંથી બીજા દેવલોકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યાં

૨૨ છપ્પન અંતરદ્વીપમાં આગત ૨૫ ભેદની તે ૧૫ કર્મભૂમિ ૫ સન્નીતિર્યંચ અને ૫ અસન્નીતિર્યંચ એ ૨૫ના પર્યાપ્તાની.

તે ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી, ૧૬ વાણવ્યંતર, ૧૦ જભકા એમ ૫૧ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૧૦૨.

ઇતિ ચોવીશ દંડકની ગતાગત સંપૂર્ણ

૨૩ તીર્થંકરદેવમા આગત ૩૮ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક. ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર, વિમાન અને ૩ પહેલી, બીજી, ત્રીજી નરક એમ ૩૮ ની ગત મોક્ષની

૨૪ ચક્રવર્તીમાં આગત ૮૨ ભેદની, તે ૯૯ જાતના દેવતામાથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી એ ૧૮ વર્જ્યા શેષ ૮૧ રહ્યા તે અને ૧ પહેલી નરક એમ ૮૨ ભેદની ગત ૭ નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૫ બળદેવમા આગત ૮૩ ભેદની, તે પૂર્વે ૮૨ કહ્યા તે અને એક બીજી નરક એમ ૮૩ ભેદ ગત ૭૦ ભેદની, તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની.

૨૬ વાસુદેવમા આગત ૩૨ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૨ નરક પહેલી અને બીજી, એમ ૩૨ ની. ગત ૧૪ ભેદની તે ૭ નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૭ કેવળીમાં આગત ૧૦૮ ભેદની તે ૯૯ જાતના દેવતામાંથી ૧૫ પરમાધામી, ૩ કિલ્વિષી એ અઢાર વર્જ્યા, શેષ ૮૧ રહ્યા તે ૧૫ કર્મભૂમિ ૫ સંજ્ઞીતિર્યંચ, ૪ નરક પહેલી અને પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એ ૩ એમ સર્વ મળી ૧૦૮ ભેદ થયા તે. ગત મોક્ષની.

૨૮ સાધુમાં આગત ૨૭૫ ની તે ૧૭૯ ની લટમાંથી તેઉ-વાઉના ૮ વર્જ્યા શેષ ૧૭૧, ૯૯ જાતના દેવતા અને ૫ નરક એમ ૨૭૫ ની ગત ૭૦ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની.

૨૯ શ્રાવકમાં આગત ૨૭૬ ભેદની તે પૂર્વે ૨૭૫ કહ્યા તે અને ૧ છઠ્ઠી નરક વધી ગત ૪૨ ભેદની, તે ૧૨ દેવલોક અને ૯ લોકાંતિક એ ૨૧ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની.

૩૦ સમદષ્ટિમા આગત ૩૬૩ ભેદની તે ૧૭૯ ની લટમાંથી ૧૫ કર્મભૂમિના પર્યાપ્તા તથા તેઉ વાઉના ૮ એ ૨૩ વર્જ્યા શેષ ૧૫૬ તથા ૧૦૧

૧૮ સન્ની તિર્યંચમાં આગત ૨૬૭ ભેદની તે ૮૧ ભેદ દેવતાના (૯૯ ભેદમાંથી ઉપરના ૪ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૧૮ ભેદ વર્જ્યા. બાકી રહ્યા તે) ૧૭૯ ની લટ અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા એમ ૨૬૭ ની. ગત પાંચેની જુદી જુદી કહે છે જળચરની ૫૨૭ ભેદની તે ૫૬૩ માંથી નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના અઢાર જાતના દેવતા અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૩૬ ભેદ વર્જ્યા શેષ ૫૨૭ રહ્યા તે. ઉરપરની ગત ૫૨૩ ભેદની તે ૫૨૭ માંથી છઠ્ઠી તથા સાતમી એ બે નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૪ ભેદ વર્જ્યા સ્થળચરની ગત ૫૨૧ની તે ૫૨૩ માંથી પાંચમી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યા. ખેચરની ગત ૫૧૯ ની તે ૫૨૧ માંથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યા ભુજપરની ગત ૫૧૭ ની તે ૫૧૯ માંથી ત્રીજી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યા.

૧૯ સમૂર્છિમ મનુષ્યમાં આગત ૧૭૧ ભેદની તે ૧૭૯ની લટમાંથી તેઉ વાઉના આઠ ભેદ વર્જ્યા શેષ ૧૭૧ રહ્યા તે, ગત ૧૭૯ ની લટની.

૨૦ સન્ની મનુષ્યમાં આગત ૨૭૬ ભેદની તે ૧૭૯ની લટમાંથી તેઉ, વાઉના આઠ ભેદ વર્જ્યા. શેષ ૧૭૧ તથા ૯૯ જાતના દેવતા અને ૬ નરકના પર્યાપ્તા સર્વ મળી ૨૭૬ ભેદ થયા. ગત ૫૬૩ ભેદની.

૨૧ અકર્મભૂમિમાં આગત ૨૦ ભેદની. ૧૫ કર્મભૂમિ અને ૫ સન્ની તિર્યંચ એમ ૨૦ની ગત જુદી જુદી કહે છે. ૫ દેવકુરૂ અને ૫ ઉત્તરકુરૂની ગત ૧૨૮ ભેદની તે ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી ૧૬ વાણવ્યંતર ૧૦ જંભક, ૧૦ જ્યોતિષી, ૨ દેવલોક પહેલુ બીજુ અને ૧ કિલ્વિષી, એ ૬૪ જાતના દેવતાના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૧૨૮ ૫ હરિવાસ અને ૫ રમ્યકવાસની ગત ૧૨૬ ની તે પૂર્વે ૧૨૮ કહ્યા તેમાંથી પહેલા કિલ્વિષીના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યા. ૫ હેમવય અને ૫ હિરણ્યવયની ગત ૧૨૪ ભેદની તે પૂર્વે ૧૨૬ કહ્યા તેમાંથી બીજા દેવલોકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જ્યા

૨૨ છપ્પન અંતરદ્વીપમાં આગત ૨૫ ભેદની તે ૧૫ કર્મભૂમિ ૫ સન્નીતિર્યંચ અને ૫ અસન્નીતિર્યંચ એ ૨૫ના પર્યાપ્તાની.

તે ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી, ૧૬ વાણવ્યંતર, ૧૦ જંભકા એમ ૫૧ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૧૦૨.

ઈતિ ચોવીશ દંડકનો ગતાગત સંપૂર્ણ.

૨૩ તીર્થંકરદેવમા આગત ૩૮ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક. ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર, વિમાન અને ૩ પહેલી, બીજી, ત્રીજી નરક એમ ૩૮ ની ગત મોક્ષની

૨૪ ચક્રવર્તીમા આગત ૮૨ ભેદની, તે ૯૯ જાતના દેવતામાથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી એ ૧૮ વર્જ્યા શેષ ૮૧ રહ્યા તે અને ૧ પહેલો નરક એમ ૮૨ ભેદની ગત ૭ નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૫ બળદેવમાં આગત ૮૩ ભેદની, તે પૂર્વે ૮૨ કહ્યા તે અને એક બીજી નરક એમ ૮૩ ભેદ. ગત ૭૦ ભેદની, તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૬ વાસુદેવમા આગત ૩૨ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૨ નરક પહેલી અને બીજી, એમ ૩૨ ની. ગત ૧૪ ભેદની તે ૭ નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૭ કેવળીમાં આગત ૧૦૮ ભેદની તે ૯૯ જાતના દેવતામાંથી ૧૫ પરમાધામી, ૩ કિલ્વિષી એ અઢાર વર્જ્યા, શેષ ૮૧ રહ્યા તે. ૧૫ કર્મભૂમિ ૫ સંજ્ઞીતિર્યંચ, ૪ નરક પહેલી અને પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એ ૩ એમ સર્વ મળી ૧૦૮ ભેદ થયા તે. ગત મોક્ષની.

૨૮ સાધુમા આગત ૨૭૫ ની તે ૧૭૯ ની લટમાંથી તેઉ-વાઉના ૮ વર્જ્યા શેષ ૧૭૧, ૯૯ જાતના દેવતા અને ૫ નરક એમ ૨૭૫ ની ગત ૭૦ ભેદની તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૨૯ શ્રાવકમાં આગત ૨૭૬ ભેદની તે પૂર્વે ૨૭૫ કહ્યા તે અને ૧ છઠ્ઠી નરક વધી ગત ૪૨ ભેદની, તે ૧૨ દેવલોક અને ૯ લોકાંતિક એ ૨૧ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની

૩૦ સમદષ્ટિમા આગત ૩૬૩ ભેદની તે ૧૭૯ ની લટમાંથી ૧૫ કર્મભૂમિના પર્યાપ્તા તથા તેઉ વાઉના ૮ એ ૨૩ વર્જ્યા શેષ ૧૫૬ તથા ૧૦૧

સન્નીમનુષ્ય, ૯૯ જાતના દેવતા અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા એમ સર્વ મળી ૩૬૩ ભેદ થયા. ગત ૨૨૨ ની તે ૮૧ જાતના દેવતા, ૯૯ ભેદમાંથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી એ ૧૮ વર્જ્યા ને ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સન્નીતિર્યંચ, ૬ નરક એમ ૧૦૭ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૨૧૪ ત્રણ વિકલેંદ્રિયના અપર્યાપ્તા અને ૫ અસન્નીતિર્યંચના અપર્યાપ્તા એમ સર્વ મળી ૨૨૨ થયા તે ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષીના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એ ૩૬ ભેદ મેળવતાં ૨૫૮ ભેદની ગત પણ કેટલાક કહે છે

૩૧ મિથ્યાત્વીમાં આગત ૩૭૧ ભેદની તે પૂર્વે ૩૬૩ કહ્યા તેમાં તેઉ વાઉના ૮ ભેદ વધ્યા. ગત ૫૫૩ ભેદની તે ૫૬૩ માંથી ૫ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૧૦ ભેદ વર્જ્યા

૩૨ સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદમાં આગત ૩૭૧ ભેદની મિથ્યાત્વીની પેઠે ગત પુરુષવેદની ૫૬૩ ની, સ્ત્રીવેદની, ૫૬૧ ની સાતમી નરકના બે ભેદ વર્જ્યા.

૩૩ નપુંસકવેદમાં આગત ૨૮૫ ભેદની તે ૯૯ જાતના દેવતા, ૧૭૯ ની લટ અને નારકી એમ ૨૮૫ ની ગત ૫૬૩ ભેદની.

ઇતિ ગતાગતના બોલ સંપૂર્ણ

અથ શ્રી કર્મ પ્રકૃતિના બોલ.

૧ પહેલુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે આખના પાટા સમાન. ૨ બીજું દર્શનાવરણીય કર્મ તે રાજાના પોળીઆ સમાન. ૩ ત્રીજુ વેદનીય કર્મ તે મધ તથા અફીણે ખરડયા ખડગ સમાન. ૪ ચોથુ મોહનીય કર્મ તે મદિરાપાન સમાન, ૫ પાચમુ આયુષ્ય કર્મ તે હેડ સમાન ૬ છઠુ નામ કર્મ તે ચિતારા સમાન ૭ સાતમુ ગોત્ર કર્મ તે કુભારના ચાકડા સમાન ૮ આઠમુ અતરાય કર્મ તે રાજાના ભંડારી સમાન ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મે અનત જ્ઞાન ગુણ ઢાકયો છે ૨ દર્શનાવરણીય કર્મે અનત દર્શનગુણ ઢાકયો છે, ૩ વેદનીય કર્મે અનંત અવ્યાબાધા આત્મિક સુખ રોકયું છે ૪ મોહનીય કર્મે ક્ષાયક સમકિત ગુણ રોકયો છે ૫ આયુષ કર્મે અક્ષય સ્થિતિ ગુણ રોકયો છે ૬ નામ કર્મે અમૂર્તિ ગુણ રોકયો છે ૭ ગોત્ર કર્મે અગુરુ લઘુ ગુણ રોકયો છે ૮ અતરાય કર્મે અનત આત્મિક શકિત ગુણ રોકયો છે

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૬ પ્રકારે બાધે પહેલે બોલે નાણુપડિણીયાએ તે જ્ઞાનીના ભુડા બોલે, બીજે બોલે નાણુનિન્હવણયાએ તે જ્ઞાનીનો ઉપકાર ઓલવે, ત્રીજે બોલે નાણુઆસાયણાએ તે જ્ઞાનીનો આશાતના કરે, ચોથે બોલે નાણુઅતરાએણુ તે જ્ઞાનની અંતરાય પડાવે, પાચમે બોલે નાણુપઉસેણું તે જ્ઞાની ઉપર દ્વેષ કરે, છઠે બોલે નાણુવિસંનાયણાજોગેણુ તે જ્ઞાની સાથે ખોટા ઝગડા, વિખવાદ કરે, એ છ પ્રકારે બાધે, તે પાંચ તથા ૧૦ પ્રકારે ભોગવે, તે પાચ કયા તે કહે છે ૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણીય, ૪ મન પર્યવજ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવલજ્ઞાનાવરણીય એ ૫ જ્ઞાન પ્રગટ થવા દીએ નહિ તથા ૧૦ પ્રકારે ભોગવે તે કહે છે ૧ સોયાવરણે, ૨ સોયવિન્નાણાવરણે, નેત્તાવરણે ૪ નેત્તવિન્નાણાવરણે, ૫ ઘ્રાણાવરણે ૬ ઘ્રાણુવિન્નાણાવરણે ૭ રસાવરણે ૮ રસવિન્નાણાવરણે, ૯ ફાસાવરણે, ૧૦ ફાસવિન્નાણાવરણે એ ૧૦ પ્રકારે ભોગવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ, જઘ૦ અતમુહુર્તની ઉત્૦ ત્રીશ ક્રોડક્રોડી સાગરોપમની અને અબાધા કાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૨ બીજુ દર્શનાવરણીય કર્મ ૬ પ્રકારે બાધે તે કહે છે. ૧ પહેલે બોલે દસણુપડિણીયાએ ૨ દસણુનિન્હવણયાએ, ૩ દસણુઆસાયણાએ,

સન્નીમનુષ્ય, ૯૯ જાતના દેવતા અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા એમ સર્વ મળી ૩૬૩ ભેદ થયા. ગત ૨૨૨ ની તે ૮૧ જાતના દેવતા ૯૯ ભેદમાંથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી એ ૧૮ વર્જ્યા ને ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સન્નીતિર્યંચ, ૬ નરક એમ ૧૦૭ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એટલે ૨૧૪ ત્રણ વિકલેંદ્રિયના અપર્યાપ્તા અને ૫ અસન્નીતિર્યંચના અપર્યાપ્તા એમ સર્વ મળી ૨૨૨ થયા તે. ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષીના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એ ૩૬ ભેદ ભેળવતાં ૨૫૮ ભેદની ગત પણ કેટલાક કહે છે

૩૧ મિથ્યાત્વીમાં આગત ૩૭૧ ભેદની તે પૂર્વે ૩૬૩ કહ્યા તેમાં તેઉ વાઉના ૮ ભેદ વધ્યા. ગત ૫૫૩ ભેદની તે ૫૬૩ માંથી ૫ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૧૦ ભેદ વર્જ્યાં

૩૨ સ્ત્રીવેદ અને પુરૂષવેદમાં આગત ૩૭૧ ભેદની મિથ્યાત્વીની પેઠે ગત પુરૂષવેદની ૫૬૩ ની, સ્ત્રીવેદની, ૫૬૧ ની સાતમી નરકના બે ભેદ વર્જ્યા.

૩૩ નપુંસકવેદમાં આગત ૨૮૫ ભેદની તે ૯૯ જાતના દેવતા, ૧૭૯ ની હદ અને નારકી એમ ૨૮૫ ની. ગત ૫૬૩ ભેદની

ઇતિ ગતાગતના બોલ સંપૂર્ણ

ઘાત સમકિતની કરે ૧ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ તે તળાવના ખોટ (સુકેલ ભાગમાં તડ) સમાન, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની માન તે હાડકાના સ્તંભ સમાન, ૩ અપ્રત્યાખ્યાની માયા તે ઘેટાના શૃંગ સમાન, ૪ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ તે નગરની ખારના કર્દમ સમાન. એ ચારે ગતિ તિર્યંચની કરે, સ્થિતિ વરસ એકની કરે, ઘાત દેશવ્રતની કરે ૮ ૧ પચ્ચક્ખાણાવરણીય ક્રોધ તે વેળુની લીંટી સમાન, ૨ પચ્ચક્ખાણાવરણીય માન તે લાકડાના સ્તભ સમાન, ૩ પચ્ચક્ખાણાવરણીય માયા તે ગોમૂત્રિકા સમાન, ૪ પચ્ચક્ખાણાવરણીય લોભ તે ગાડાના ખંજન સમાત એ ચારે ગતિ મનુષ્યની કરે, સ્થિતિ ચાર માસની કરે, ઘાત સર્વ વ્રતની કરે. ૧૨. ૧ સજવલનો ક્રોધ તે પાણીની લીટી સમાન, ૨ સજવલનુ માન તે નેતરના સ્તભ સમાન, ૩ સજવલની માયા તે વાંસની છોઇ સમાન, ૪ સંજવલનો લોભ તે પતંગ તથા હરિદ્રાના રંગ સમાન, એ ચારે ગતિ દેવતાની કરે, સ્થિતિ પદર દિનની કરે, ઘાત કેવળજ્ઞાનની કરે ૧૬ એ સોળ કષાય હવે ૯ નોકષાય કહે છે ૧૭ હાસ્ય ૧૮ રતિ. ૧૯ અરતિ. ૨૦ ભય. ૨૧ શોક ૨૨ દુર્ગંછા. ૨૩ સ્ત્રીવેદ ૨૪ પુરુષવેદ ૨૫ નપુસકવેદ, એ ચારિત્ર મોહનીયની, ૨૫ પ્રકૃતિ. હવે દંસણ મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિ કહે છે, ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય, એવ સર્વ મળી ૨૮ પ્રકૃતિ તેની સ્થિતિ જઘ. અતર્મુહૂર્તની ઉત. મિથ્યાત્વ આશ્રી ૭૦ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની, અબાધા કાલ ૭ હજાર વર્ષનો.

૫ પાચમું આયુષ્ય કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે, તેમાં નારકીનું આયુષ્ય ૪ પ્રકારે બાંધે, તે ૧ મહાઆરભિયાએ, મહાપરિગ્ગહિયાએ, ૩ કુણિમ + આહારેણ, ૪ પચિંદિયવહેણ તિર્યંચનુ આયુષ ૪ પ્રકારે બાંધે, ૧ માઇલયાએ, ૨ નિયડિલયાએ, ૩ અલિયવયણેણ, ૪ કુડતોલે કુડમાણે મનુષ્યનુ આયુષ ૪ પ્રકારે બાંધે, ૧ પગઇભદ્દિયાએ, ૨ પગઇવિણયાએ, ૩ સાણુક્કોસયાએ, ૪ અમચ્છરિયાએ, દેવતાનુ આયુષ ૪ પ્રકારે બાંધે, ૧ સરાગસજમેણ, ૨ સજમાસજમેણ, ૩ બાલતવોકમ્મેણ, ૪ અકામનિર્જરાએ, એ સોળ પ્રકારે બાંધે, તે ૪ પ્રકારે ભોગવે, નારકી અને દેવતાનુ આયુષ જઘ૦ ૧૦ હજાર વર્ષને અંતર્મુહૂર્ત અધિકનુ ઉત૦ ૩૩ સાગર તે પૂર્વક્રોડિનો ત્રીજો ભાગ અધિક

+ કુણિમ–માસ

૪ કસમુભતથાએણં, ૫ કસણુપઉઓણં, ૬ કસણુવિસવાયણુઓગેણ એ ૭ પ્રકારે બાંધે, તે ૯ પ્રકારે ભોગવે તે કહે છે ૧ ચક્ષુદર્શનાવરણીય. ૨ અચક્ષુદર્શનાવરણીય ૩ અવધિદર્શનાવરણીય. ૪ કેવળદર્શનાવરણીય, ૫ નિદ્રા, ૬ નિદ્રાનિદ્રા, ૭ પ્રચલા, ૮ પ્રચલાપ્રચલા. ૯ થીણદ્ધિનિદ્રા. ૯ પ્રકારે ભોગવે. દર્શનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ જઘ૦ અંતર્મુહૂર્તની ઉ૦ ૩૦ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની અને અબાધા કાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૩ ત્રીજું વેદનીય કર્મ તેના બે ભેદ. ૧ સાતા વેદનીય, ૨ અસાતા વેદનીય તેમાં સાતા વેદનીય દશ પ્રકારે બાંધે તે કહે છે ૧ પાણાણુકંપયાએ ૨ ભુયાણુકંપયાએ ૩ જીવાણુકંપયાએ ૪ સત્તાણુકંપયાએ, ૫ બહુણં પાણાણં ભુયાણં જીવાણં સત્તાણં અદુખણયાએ, ૬ અસોયણયાએ, ૭ અઝુરણયાએ ૮ અટિપ્પણયાએ ૯ અપીટ્ટણયાએ ૧૦ અપરિયાવણયાએ, એ ૧૦ પ્રકારે બાંધે, તે આઠ પ્રકારે ભોગવે. ૧ મણુણાસદા, ૨ મણુણારૂવા, ૩ મણુણાગંધા, ૪ મણુણારસા ૫ મણુણાફાસા, ૬ મણસુહયા, ૭ વયસુહયા ૮ કાયસુહયા એ ૮ તેની સ્થિતિ જઘ૦ ૨ સમયની ઉત્ત૦ ૧૫ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની, અબાધાકાળ દોઢ હજાર વર્ષનો આસાતાવેદનીય ૧૨ પ્રકારે બાંધે તે કહે છે ૧ પરદુખણયાએ, ૨ પરસોયણયાએ ૩ પરઝુરણયાએ, ૪ પરટિપ્પણયાએ ૫ પરપિટ્ટણયાએ ૬ પરપરિયાવણયાએ ૭ બહુણં પાણાણં ભુયાણં જીવાણં સત્તાણં દુખણયાએ ૮ સોયણયાએ, ૯ ઝુરણયાએ ૧૦ ટિપ્પણયાએ, ૧૧ પિટ્ટણયાએ ૧૨ પરિયાવણયાએ, એ ૧૨ પ્રકારે બાંધે તે આઠ પ્રકારે ભોગવે ૧ અમણુણાસદા, ૨ અમણુણારૂવા, ૩ અમણુણાગંધા, ૪ અમણુણારસા ૫ અમણુણાફાસા, ૬ મણદુહયા ૭ વયદુહયા, કાયદુહયા તેની સ્થિતિ જઘ એક સાગરના સાત ભાગ કરીએ એવા ૩ ભાગ એક પલ્યને અસંખ્યાતમે ભાગ ઉણાની, ઉત૦ ત્રીશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની એનો અબાધા કાળ ત્રણ હજાર વરસનો.

૪ ચોથું મોહનીય કર્મ ૭ પ્રકારે બાંધે. ૧ તિવ્વકોહે ૨ તિવ્વમાણે, ૩ તિવ્વમાયાએ, ૪ તિવ્વલોહે, ૫ તિવ્વદસણમોહણિજે, ૬ તિવ્વચરિત્તમોહણિજે એ પ્રકારે બાંધે તે ૨૮ પ્રકારે ભોગવે. ૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ તે પર્વતની રાઈ (ફાટ) સમાન, ૨ અનંતાનુબંધી માન તે પથ્થરના સ્તંભ સમાન, ૩ અનંતાનુબંધી માયા તે વાંસની ગાંઠ સમાન ૪ અનંતાનુબંધી લોભ તે કિરમચના રંગ સમાન. એ ચારે ગતિ નરકની કરે, સ્થિતિ જાવજીવની કરે,

૫૮ ચોપડયો ફરસ, ૫૯ લૂખો ફરસ, ૬૦ નરકાનુપૂર્વી, ૬૧ તિર્યંચાનુપૂર્વી, ૬૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી, ૬૩ દેવતાનુપૂર્વી, ૬૪ શુભવિહાયગતિ, ૬૫ અશુભવિહાયગતિ, એ ૬૫ પિંડપ્રકૃતિ થઈ, ૬૬ પરાઘાતનામ ૬૭ ઉસ્વાસનામ, ૬૮ અગુરુલઘુનામ, ૬૯ આતાપનામ, ૭૦ ઉદ્યોતનામ, ૭૧ ઉપઘાતનામ, ૭૨ તીર્થંકરનામ, ૭૩ નિર્માણનામ, ૭૪ ત્રસનામ, ૭૫ બાદરનામ, ૭૬ પ્રત્યેકનામ, ૭૭ પર્યાપ્તનામ, ૭૮ સ્થિરનામ, ૭૯ શુભનામ, ૮૦ સૌભાગ્યનામ, ૮૧ સુસ્વરનામ, ૮૨ આદેયનામ, ૮૩ જશોકીર્તિનામ, ૮૪ સ્થાવરનામ, ૮૫ સૂક્ષ્મનામ, ૮૬ સાધારણનામ, ૮૭ અપર્યાપ્તનામ, ૮૮ અસ્થિરનામ, ૮૯ અશુભનામ, ૯૦ દુર્ભાગ્યનામ, ૯૧ દુસ્વરનામ, ૯૨ અનાદેયનામ, ૯૩ અજશોકીર્તિનામ, એ ૯૩ પ્રકૃતિ થઈ તેમાં ૧૦ બંધનની અધિક ભેળવતા ૧૦૩ પ્રકૃતિ પણ ગ્રંથવાળા કહે છે, અથવા નામકર્મની ૪૨ પણ ખરી. ૧ ગતિ, ૨ જાતિ, ૩ શરીર, ૪ અંગોપાંગ, ૫ બંધન, ૬ સંઘાતન, ૭ વર્ણ, ૮ ગંધ, ૯ રસ, ૧૦ ફરસ, ૧૧ સંઘયણ, ૧૨ સંઠાણ, ૧૩ અનુપૂર્વી, ૧૪ વિહાયગતિ, એ ૧૪ અને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૮ ત્રશનો દશકો ૧૦ સ્થાવરનો દશકો ૧૦, એવં ૪૨ થઈ તથા વિસ્તારે ચૌદની ૬૫ તથા પ્રત્યેક પ્રકૃત્તિ ૮, ત્રશનો દશકો ૧૦ સ્થાવરનો દશકો ૧૦, એવં વિસ્તારે ૯૦ પ્રકૃતિ થઈ, નામકર્મની સ્થિતિ જઘન્ય આઠ મુહૂર્તની ઉત૦ વીશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની, અબાધા કાળ ૨ હજાર વરસનો

૭ હવે ગોત્રકર્મના ૨ ભેદ ૧ ઊંચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર, તેમા ઊંચગોત્ર ૮ પ્રકારે બાંધે, ૧ જાઈઅમદેણં, ૨ કુલઅમદેણં, ૩ બળઅમદેણં, ૪ રૂવઅમદેણં, ૫ તવઅમદેણં, ૬ સુયઅમદેણં, ૭ લાભઅમદેણં, ૮ ઇસ્સરિયઅમદેણં, એ આઠ મદ અણકરવે કરી ઊંચગોત્ર બાંધે તે આઠ પ્રકારે ભોગવે ૧ જાઈ વીસીઠીઆ, ૨ કુલવીસીઠીઆ, ૩ બળવીસીઠીઆ, ૪ રૂવવીસીઠીઆ, ૫ તપવીસીઠીઆ, ૬ સુયવીસીઠીઆ, ૭ લાભવીસીઠીઆ, ૮ ઇસ્સરિયવીસીઠીયા, એ આઠ પ્રકારે ભોગવે ૧ હવે નીચગોત્ર ૮ પ્રકારે બાંધે તે ૧ જાઈમએણં, ૨ કુલમએણં, જાવ ઇસ્સરિયમએણં, એ વગેરે ઉપર કહ્યા તે ૮ મદ કરી નીચગોત્ર બાંધે, તે આઠ પ્રકારે ભોગવે જાઇવીહીણયાથી જાવ ઇસ્સરિયમીહીણયા સુધી ઉપર કહ્યા તે ગોત્રકર્મની સ્થિતિ જઘ૦ ૮ મુહૂર્તની ઉ૦ વીશ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની, અબાધા કાળ બે હજાર વર્ષનો

૮ આઠમું અંતરાયકર્મ, પાંચ પ્રકારે બાંધે ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉવભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, એ પાંચ અંતરાય

મનુષ્ય અને તિર્યંચનું આયુષ્ય જઘ૦ અંતર્મુહૂર્ત ઉત્૦ ૩ પલ્ય ને પૂર્વક્રોડનો ત્રીજો ભાગ અધિક.

૬ છઠ્ઠું નામ કર્મ તેના બે ભેદ. ૧ શુભનામ ૨ અશુભનામ શુભનામ કર્મ ૪ પ્રકારે બાંધે, ૧ કાયઉજ્જુયાએ, ૨ ભાસુજ્જુયાએ ૩ ભાવુજ્જુયાએ, ૪ અવિસંવાયણાજોગેણં તે ૧૪ પ્રકારે ભોગવે, ૧ ઇટ્ઠાસદ્દા × ઇટ્ઠારૂવા ૩ ઇટ્ઠાગંધા ૪ ઇટ્ઠારસા ૫ ઇટ્ઠાફાસા ૬ ઇટ્ઠાગઇ ૭ ઇટ્ઠાઠિઇ ૮ ઇટ્ઠાલાવણ્ણે, ૯ ઇટ્ઠાજસોકિત્તી ૧૦ ઇટ્ઠાઉઠ્ઠાણ કમ્મબલવિરિય પુરિસાકાર પરક્કમે, ૧૧ ઇટ્ઠસરયા, + ૧૨ કંતસરયા ૧૩ પિયસરયા, ૧૪ મણુણ્ણસરયા. એ ૧૪ પ્રકારે ભોગવે. અશુભનામ કર્મ ૪ પ્રકારે બાંધે, ૧ કાયઅણુજ્જુયાએ ૨ ભાસાણુજ્જુયાએ, ૩ ભાવાણુજ્જુયાએ ૪ વિસંવાયણાજોગેણં તે ૧૪ પ્રકારે ભોગવે ૧ અણિટ્ઠાસદ્દા ૨ અણિટ્ઠારૂવા ૩ અણિટ્ઠાગંધા ૪ અણિટ્ઠારસા, ૫ અણિટ્ઠફાસા, ૬ અણિટ્ઠગઇ ૭ અણિટ્ઠઠિઇ ૮ અણિટ્ઠેલાવણ્ણે ૯ અણિટ્ઠાજસોકિત્તી ૧૦ અણિટ્ઠે ઉઠ્ઠાણ કમ્મબલ વીરિયપુરિસાકાર પરક્કમે, ૧૧ હિણસરયા ૧૨ દિણસરયા, ૧૩ અણિટ્ઠસરયા, ૧૪ અકંતસરયા, એ ૧૪ પ્રકારે ભોગવે, હવે નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ કહે છે ૧ નરકગતિ, ૨ તિર્યંચગતિ ૩ મનુષ્યગતિ, ૪ દેવગતિ, ૫ એકેંદ્રિય જાતિ, ૬ બેઇંદ્રિય જાતિ, ૭ તેઇંદ્રિય જાતિ, ૮ ચૌરેંદ્રિય જાતિ ૯ પંચેંદ્રિય જાતિ, ૧ ઉદારિકશરીર ૧૧ વૈક્રિય શરીર ૧૨ આહારક શરીર, ૧૩ તેજસ શરીર, ૧૪ કામણ શરીર ૧૫ ઉદારિક અંગોપાંગ, ૧૬ વૈક્રિયઅંગોપાંગ, ૧૭ આહારકઅંગોપાંગ, ૧૮ ઉદારિકબંધન ૧૯ વૈક્રિયબંધન, ૨૦ આહારકબંધન, ૨૧ તેજસ બંધન, ૨૨ કામણબંધન ૨૩ ઉદારિકસંઘાતન, ૨૪ વૈક્રિયસંઘાતન, ૨૫ આહારક સંઘાતન ૨૬ તેજસ સંઘાતન ૨૭ કામણસંઘાતન, ૨૮ વજ્રઋષભનારાચસંઘયણ ૨૯ ઋષભનારાચસંઘયણ, ૩૦ નારાચ સંઘયણ, ૩૧ અર્ધનારાચસંઘયણ ૩૨ કિલિકાસંઘયણ ૩૩ છેવટ્ટસંઘયણ, ૩૪ સમચઉરંસસંઠાણ, ૩૫ નિગ્રોહપરીમંડલસંઠાણ, ૬૩ સાદિસંઠાણ, ૩૭ વામનસંઠાણ, ૩૮ કુબ્જસંઠાણ, ૩૯ હુંડસંઠાણ ૪૦ કાળોવર્ણ, ૪૧ લીલોવર્ણ, ૪૨ રાતોવર્ણ ૪૩ પીળોવર્ણ ૪૪ ધોળોવર્ણ, ૪૫ સુરભિગંધ ૪૬ દુરભિગંધ ૪૭ તીખોરસ ૪૮ કડવોરસ ૪૯ કસાયેલોરસ ૫૦ ખાટોરસ ૫૧ મીઠોરસ ૫૨ ખારોખારોપણું (કરસ) ૫૩ સુંવાળો ફરસ ૫૪ ભારે ફરસ, ૫૫ હળવો ફરસ, ૫૬ શીત ફરસ ૫૭ ઊનો ફરસ,

× ઇટ્ઠા [illegible] × ઇટ્ઠસરા [illegible]

૫૮ ચોપડયો ફરસ, ૫૯ લૂખો ફરસ, ૬૦ નરકાનુપૂર્વી, ૬૧ તિર્યંચાનુપૂર્વી, ૬૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી, ૬૩ દેવતાનુપૂર્વી, ૬૪ શુભવિહાયગતિ, ૬૫ અશુભવિહાયગતિ, એ ૬૫ પિંડપ્રકૃતિ થઇ, ૬૬ પરાઘતનામ ૬૭ ઉસ્વાસનામ, ૬૮ અગુરુલઘુનામ, ૬૯ આતાપનામ, ૭૦ ઉદ્યોતનામ, ૭૧ ઉપઘાતનામ, ૭૨ તીર્થંકરનામ, ૭૩ નિર્માણનામ, ૭૪ ત્રસનામ, ૭૫ બાદરનામ, ૭૬ પ્રત્યેકનામ, ૭૭ પર્યાપ્તનામ, ૭૮ સ્થિરનામ, ૭૯ શુભનામ, ૮૦ સૌભાગ્યનામ, ૮૧ સુસ્વરનામ, ૮૨ આદેયનામ, ૮૩ જશોકીર્તિનામ, ૮૪ સ્થાવરનામ, ૮૫ સૂક્ષ્મનામ, ૮૬ સાધારણનામ, ૮૭ અપર્યાપ્તનામ, ૮૮ અસ્થિરનામ, ૮૯ અશુભનામ, ૯૦ દુર્ભાગ્યનામ, ૯૧ દુસ્વરનામ, ૯૨ અનાદેયનામ, ૯૩ અજશોકીર્તિનામ, એ ૯૩ પ્રકૃતિ થઇ તેમા ૧૦ બંધનની અધિક ભેળવતા ૧૦૩ પ્રકૃતિ પણ ગ્રથવાળા કહે છે, અથવા નામકર્મની ૪૨ પણ ખરી. ૧ ગતિ, ૨ જાતિ, ૩ શરીર, ૪ અગોપાંગ, ૫ બધન, ૬ સંઘાતન, ૭ વર્ણ, ૮ ગધ, ૯ રસ, ૧૦ ફરસ, ૧૧ સઘયણ, ૧૨ સંઠાણ, ૧૩ અનુપૂર્વી, ૧૪ વિહાયગતિ, એ ૧૪ અને પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૮ ત્રશનો દશકો ૧૦ સ્થાવરનો દશકો ૧૦, એવ ૪૨ થઇ તથા વિસ્તારે ચૌદની ૬૫ તથા પ્રત્યેક પ્રકૃત્તિ ૮, ત્રશનો દશકો ૧૦ સ્થાવરનો દશકો ૧૦, એવ વિસ્તારે ૯૦ પ્રકૃતિ થઇ, નામકર્મની સ્થિતિ જઘન્ય આઠ મુહુર્તની ઉત૦ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની, અબાધા કાળ ૨ હજાર વરસનો

૭ હવે ગોત્રકર્મના ૨ ભેદ ૧ ઊંચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર, તેમા ઊંચગોત્ર ૮ પ્રકારે બાંધે, ૧ જાઇઅમદેણુ, ૨ કુલઅમદેણું, ૩ બળઅમદેણુ, ૪ રૂવઅમદેણુ, ૫ તવઅમદેણું, ૬ સુયઅમદેણુ, ૭ લાભઅમદેણું, ૮ ઇસ્સરિયઅમદેણુ, એ આઠ મદ અણકરવે કરી ઊંચગોત્ર બાંધે તે આઠ પ્રકારે ભોગવે ૧ જાઇ વીસીઠીઆ, ૨ કુલવીસીઠીઆ, ૩ બળવીસીઠીઆ, ૪ રૂવવીસીઠીઆ, ૫ તપવીસીઠીઆ, ૬ સુયવીસીઠીઆ, ૭ લાભવીસીઠીઆ, ૮ ઇસ્સરિયવીસીઠીયા, એ આઠ પ્રકારે ભોગવે ૧ હવે નીચગોત્ર ૮ પ્રકારે બાંધે તે ૧ જાઇમએણુ, ૨ કુલમએણુ, જાવ ઇસ્સરિયમએણુ, એ વગેરે ઉપર કહ્યા તે ૮ મદ કરી નીચગોત્ર બાંધે, તે આઠ પ્રકારે ભોગવે જાઇવીહીણયાથી જાવ ઇસ્સરિયવીહીણયા સુધી ઉપર કહ્યા તે ગોત્રકર્મની સ્થિતિ જઘ૦ ૮ મુહૂર્તની ઉત૦ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની, અબાધા કાળ બે હજાર વર્ષનો

૮ આઠમું અંતરાયકર્મ, પાચ પ્રકારે બાધે ૧ દાનાતરાય, ૨ લાભાતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉવભોગાતરાય, ૫ વીર્યાતરાય, એ પાચ અતરાય

પાડવે કરી અંતરાયકર્મ બાંધે તે પાંચ પ્રકારે ભોગવે. ૧ દાનાંતરાય ૨ લાભાંતરાય ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉવભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, એ પાંચ પામે નહિ. એ અંતરાયકર્મની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની ઉ૦ ત્રીશ ક્રોડાકોડી સાગરોપમની, અબાધા કાળ ૩ હજાર વર્ષનો.

આઠ કર્મ બાંધ્યાની ૮૫ પ્રકૃતિ ૬ જ્ઞાનાવરણીયની ૬ દર્શનાવરણીયની ૨૨ વેદનીયની ૬ મોહનીયની ૧૬ આયુષની ૮ નામની, ૧૬ ગોત્રની ૫ અંતરાયની, એવં સવ મળી ૮૫ પ્રકૃતિ બાંધ્યાની જાણવી અને ભોગવ્યાની ૯૩ પ્રકૃતિ તે ૧૦ જ્ઞાનાવરણીયની ૯ દર્શનાવરણીયની, ૧૬ વેદનીયની, ૫ મોહનીયની તે ૧ સમ્મત્તવેયણિજ્જે, ૧ મિચ્છત્તવેયણિજ્જે ૩ સમ્મામિચ્છત્તવેયણિજ્જે, ૪ કસાયવેયણિજ્જે, ૫ નોકસાય વેયણિજ્જે, એ ૫, આયુષની ૪ નામની ૨૮, ગોત્રની ૧૬ અંતરાયની ૫, એ સવ મળી ૯૩ પ્રકૃતિ ભોગવ્યાની જાણવી. અથવા ૧૪૮ પ્રકારે પણ ભોગવે જ્ઞાનાવરણીયની ૫ દર્શનાવરણીયની ૯, વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૨૮, આયુષની ૪ નામકર્મની ૯૩ ગોત્રકર્મની ૨ અંતરાયની ૫, એવં સર્વ મળીને ૧૪૮ પ્રકૃતિ જાણવી. તથા બંધન નામ કર્મની ૧૦ પ્રકૃતિ અધાતરે કહી છે તે મેળવતા ૧૫૮ પ્રકૃતિ પણ થાય અથવા મૂળ પ્રકૃતિ ૮ તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૩૧. જ્ઞાનાવરણીયની ૫ દર્શનાવરણીયની ૯ વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૨ આયુષની ૪ નામની ૨ ગોત્રની ૨, અંતરાયની ૫, એવં ૩૧ પ્રકૃતિ થાય તેનો વિસ્તાર ૧૪૮ કર્મપ્રકૃતિ જાણવી. એ બોલ સિદ્ધાંત પ્રમાણે છે.

ઇતિ કર્મપ્રકૃતિના બોલ સમાપ્ત.

અથ શ્રી ગુણસ્થાનદ્વાર.

[अनुष्टुपवृत्त]

नाम १ लखणगुण २ ठिइ ३ ।
किरिआ ४ सत्ता ५ बंध ६ वेदेय ७ ॥
उदय ८ उदिरणा ९ चैव ॥
निज्जरा १० भाव ११ कारणा १२ ॥१॥
परिषह १३ मग्ग १४ आयाय १५ ।
जीवाय भेदे १६ जोग १७ उविओग १८ ॥
लेस्सा १९ चरण २० सम्मत्तम् २१ ।
अप्पाबहुच्च २२ गुणठाणेहि ॥ २ ॥

એ બે ગાથામાં ૨૨ દ્વાર કહ્યા

પહેલો નામદ્વાર કહે છે.

પહેલુ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું, બીજું સાસ્વાદાન ગુ૦, ત્રીજું સમામિચ્છત ગુ૦, ચોથુ અવિરતિ સમ્યક્‌ત્વદ્રષ્ટિ ગુ૦, પાચમુ દેશવિરતિ ગુ૦ છઠ્ઠુ પ્રમત્તસજતિ ગુ૦ સાતમુ અપ્રમત્તસજતિ ગુ૦, આઠમુ નિયટ્ટિબાદર ગુ૦, નવમુ અનિયટ્ટિબાદર ગુ૦ દશમુ સૂક્ષ્મસપરાય ગુ૦ અગીઆરમું ઉપશાતમોહ ગુ૦ બારમુ ક્ષીણમોહ ગુ૦, તેરમુ સજોગી કેવળી ગુ૦ ચૌદમુ અજોગી કેવળી ગુણઠાણુ

બીજો લક્ષણ ગુણદ્વાર કહે છે.

પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે શ્રી વીતરાગની વાણીથી ઓછું, અધિક વિપરીત, સરદહે, પરૂપે, ફરસે, તેહને મિથ્યાત્વ કહીએ. ઓછી પરૂપણા તે કોને કહીએ, જેમ કોઇ કહે જે જીવ અંગુઠા માત્ર છે, તદુલ માત્ર છે, શામા માત્ર છે, દીપક માત્ર છે તેહને ઓછી પરૂપણા કહીએ બીજી અધિક પરૂપણા તે કોને કહીએ ? એક જીવ સર્વ લોક બ્રહ્માંડ માત્રમા વ્યાપી રહ્યો છે તેહને અધિક પરૂપણા કહીએ ત્રીજી વિપરીત પરૂપણા તે કોને કહીએ ?

પાડવે કરી અંતરાયકર્મ બાપે તે પાંચ પ્રકારે ભોગવે. ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉવભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય, એ પાંચ પામે નહિ. એ અંતરાયકર્મની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની ઉ૦ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા કાળ ૩ હજાર વર્ષનો.

આઠ કર્મ બાંધ્યાની ૮૫ પ્રકૃતિ ૬ જ્ઞાનાવરણીયની ૬ દર્શનાવરણીયની ૨૨ વેદનીયની ૬ મોહનીયની, ૧૬ આયુષની ૮ નામની, ૧૬ ગોત્રની ૫ અંતરાયની, એવ સર્વ મળી ૮૫ પ્રકૃતિ બાંધ્યાની જાણવી અને ભોગવ્યાની ૯૩ પ્રકૃતિ. તે ૧૦ જ્ઞાનાવરણીયની ૯ દર્શનાવરણીયની, ૧૬ વેદનીયની, ૫ મોહનીયની, તે ૧ સમ્મત્તવેયણિજ્જે, ૧ મિચ્છત્તવેયણિજ્જે ૩ સમ્મામિચ્છત્તવેયણિજ્જે, ૪ કસાયવેયણિજ્જે, ૫ નોકસાયવેયણિજ્જે, એ ૫, આયુષની ૪ નામની ૨૮, ગોત્રની ૧૬ અંતરાયની ૫, એ સવ મળી ૯૩ પ્રકૃતિ ભોગવ્યાની જાણવી. અથવા ૧૪૮ પ્રકારે પણ ભોગવે જ્ઞાનાવરણીયની ૫, દર્શનાવરણીયની ૯, વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૨૮, આયુષની ૪ નામકર્મની ૯૩ ગોત્રકર્મની ૨, અંતરાયની ૫, એવ સવ મળીને ૧૪૮ પ્રકૃતિ જાણવી. તથા બંધન નામ કર્મની ૧૦ પ્રકૃતિ પ્રકારાંતરે કહી છે તે મેળવતા ૧૫૮ પ્રકૃતિ પણ થાય અથવા મૂળ પ્રકૃતિ ૮ તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૩૧. જ્ઞાનાવરણીયની ૫. દર્શનાવરણીયની ૯ વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૨ આયુષની ૪ નામની ૨ ગોત્રની ૨, અંતરાયની ૫ એવ ૩૧ પ્રકૃતિ થાય તેનો વિસ્તાર ૧૪૮ કર્મ પ્રકૃતિ જાણવી. એ બોલ સિદ્ધાંત પ્રમાણે છે

ઇતિ કર્મ પ્રકૃતિના બોલ સમાપ્ત.

હું પણ આવું છુ એમ કહીને મિશ્રગુણઠાણાવાળો વાંદવાને પગ ઉપાડયો, એટલામા બીજો મહા મિથ્યાત્વી મિત્ર મળ્યો, તેણે પૂછયું કે શા ભણી જાઓ છો ? મિશ્રગુણઠાણાવાળો કહે છે, સાધુ મહાપુરુષને વાદવા જઇએ છીએ. ત્યારે મહામિથ્યાત્વી કહે છે, એહને વાંદે શું થાય ? એ તો મેલા, ઘેલા છે એમ કહીને ભોળવી નાખ્યો, એથી પાછો ગયો. સાધુજ્ઞાનીને શ્રાવકે પૂછયું, સ્વામી ! વાદવા પગ ઉપાડયો તેહને શું ગુણ નીપજ્યો ? જ્ઞાની ગુરુ કહે છે કાળા અડદ સરખો હતો તે છડીદાળ સરખો થયો, કૃષ્ણપક્ષી ટળીને શુકલપક્ષી થયો, અનાદિ કાળનો ઊલટો હતો તે સુલટો થયો, સમકિત સન્મુખ થયો પણ પગ ભરવા સમર્થ નહીં, તે વિષે ગૌતમ સ્વામી હાથ જોડી માન મોડી વન્દણા, નમસ્કાર કરીને શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા સ્વામીનાથ ! તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો ? શ્રી ભગવત કહે, તે જીવ ૪ ગતિ, ૨૪ દડકમા ભમીને પણ દેશે ઉણુ અર્ધ પુદ્ગળ પરાવર્તનમાં ઉત્કૃષ્ટો સસારનો પાર પામશે

ચોથુ અવિરતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ગુણઠાણુ તેનુ શુ લક્ષણ ? ૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે ૧ અનતાનુબધી ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૬ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૭ મિશ્ર મોહનીય એ ૭ પ્રકૃતિ કઈક ઉદય આવે તેહને ક્ષય કરે અને સત્તામા દળ છે તેહને ઉપશમાવે, તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ તે સમ્યક્ત્વ અસખ્યાતીવાર આવે અને ૭ પ્રકૃતિના દળને સર્વથા ઉપશમાવે, ઢાંકે તેને ઉપશમસમકિત કહીએ તે સમકિત પાચવાર આવે, અને ૭ પ્રકૃતિના દળને સર્વથા ક્ષય કરે તેને ક્ષાયિક સમકિત કહીએ તે સમ્યક્ત્વ ૧ વાર આવે. ચોથે ગુણઠાણે આવ્યો થકો જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી ૧, ક્ષેત્રથી ૨, કાળથી ૩, ભાવથી ૪, નોકારશીઆદિ છમાસી તપ જાણે, સરદહે, પરૂપે પણ ફરસી શકે નહિ તે વિષે ગોતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા, સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નીપજ્યો ? શ્રી ભગવત કહે, હે ગૌતમ ! તે જીવ સમકિત વ્યવહારપણે શુદ્ધ પ્રવર્તતો જઘન્ય ત્રીજે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટો ૧૫દર ભવે મોક્ષ જાય, વેદક સમકિત એક વારે આવે. એક સમયની સ્થિતિ છે પૂર્વે જો આયુષ્યનો બધ પડયો ન હોય તો ૭ બોલમા બંધ પાડે નહિ ૧ નરકનુ આયુષ્ય, ૨ ભવનપતિનુ આયુષ્ય, ૩ તિર્યચનુ આયુષ્ય, ૪ વાણવ્યતરનુ આયુષ્ય, ૫ જ્યોતિષીનુ આયુષ્ય, ૬ સ્ત્રી વેદ, ૭ નપુંસક વેદ, એ સાત બોલમા આયુષ્યનો બધ પાડે નહિ, તે જીવ, ૮ આચાર, સમકિતના આરાધી ચતુર્વિધ સંઘની વત્સલતા

કોઇ કહે જે પાંચ ભૂત પૈકી આત્મા ઉપજ્યો છે અને એહને
વિનાશે જીવ વીણસે છે તે જડ છે, તે થકી ચૈતન્ય ઉપજે, વીણસે
એમ કહે તેહને વિપરીત પરૂપણા કહીએ. એમ નવ પદાર્થનું વિપરી-
તપણું સરદહે, પરૂપે ફરસે તેહને મિથ્યાત્વ કહીએ પણ જૈન માર્ગે
આત્મા અકૃત્રિમ, અખંડ, અવિનાશી, નિત્ય છે શરીર માત્ર વ્યાપક છે
તે વિષે ગૌતમ સ્વામી હાથ જોડી, માન મોડી વાંદ્યા, નમસ્કાર કરીને
શ્રી ભગવંતને પૂછવા લાગ્યા સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નીપજ્યો ?
શ્રી ભગવંતે કહ્યું જે જીવરૂપ હતી તે કર્મરૂપ જેણીએ કરી ૪ ગતિ
૨૪ દંડક ૮૪ લાખ જીવાજોનીમાં વારંવાર પરિભ્રમણ કરે પણ સંસા-
રનો પાર પામે નહિ.

બીજા ગુણઠાણાનાં લક્ષણ કહે છે જેમ કોઇ પુરુષ ખીરખાંડનું
ભોજન જમ્યો પછી વમન કર્યું ત્યારે કોઇક પુરુષે પૂછ્યું, ભાઇ !
કાંઇ સ્વાદ રહ્યો ? એટલે કહે જે મીઠો સ્વાદ રહ્યો તે સમાન સમકિત
રહ્યું અને વમ્યો તેટલું સમકિત ગયું ૧ બીજું દૃષ્ટાંત કહે છે જેવો
ઘંટાનો નાદ પડેલો ગહેર ગંભીર પછી રણકો રહી ગયો. ગહેરગંભીર
સમાન સમકિત ગયું અને રણકો રહી ગયો તેટલું સાસ્વાદન. ૨
ત્રીજું દૃષ્ટાંત આંબાનું જીવરૂપ આંબો તેના પરિણામરૂપ ડાળથી સમ
કિતરૂપ ફળ મોહરૂપ વાયરે કરી તૂટ્યું મિથ્યાત્વરૂપ ધરતીએ આવી
પડ્યું નથી વચમાં છે ત્યાં સુધી સાસ્વાદન કહીએ અને ધરતીએ
આવી પડ્યું ત્યારે મિથ્યાત્વ. તે વિષે ગૌતમ સ્વામી હાથ જોડી માન
મોડી શ્રી ભગવંતને પૂછવા લાગ્યા. સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ
નીપજ્યો ? શ્રી ભગવંત કહે કૃષ્ણપક્ષી હતો તે શુકલપક્ષી થયો અર્ધ
પુદ્ગલ સંસાર ભોગવવો રહ્યો જેમ કોઇ પુરુષને માથે લાખ કોડનું
દેણું હતું તે પરદેશ જઇને કમાઇ આવ્યો. દેણું દેતાં એક અધેલીનું
દેણું રહ્યું તેનું વ્યાજ થયું એમ પુદ્ગલ સંસાર ભોગવવો રહ્યો.
સાસ્વાદન સમકિત પાંચવાર આવે.

ત્રીજા ગુણઠાણાના લક્ષણ કહે છે ત્રીજું મિશ્રગુણઠાણું તે બે
વસ્તુ મળીને મિશ્ર શીખંડને દૃષ્ટાંતે. જેમ શીખંડ ખાટો ને મીઠો
તેમ મીઠાશ સમાન સમકિત ને ખટાશ સમાન મિથ્યાત્વ તે જિન
માર્ગ પણ રૂડો જાણે તથા અન્ય માર્ગ પણ રૂડો જાણે જેમકે નગર
બહાર સાધુ મહાપુરુષ પધાર્યા છે તેહને શ્રાવક વાંદવા જાય છે એવામાં
મિશ્રદૃષ્ટિવાળો મિત્ર મળ્યો તેણે પૂછ્યું, ક્યાં જાઓ છો ? શ્રાવક કહે,
સાધુ મહાપુરુષને વાંદવા જઇએ છીએ. એટલે મિશ્રદૃષ્ટિવાળો કહે,
એહને વાંદે શું થાય ? શ્રાવક કહે જે મહા લાભ થાય તેથી તે કહે,

હુ પણ આવુ છુ એમ કહીને મિશ્રગુણઠાણાવાળો વાંદવાને પગ ઉપાડયો, એટલામા બીજો મહા મિથ્યાત્વી મિત્ર મળ્યો, તેણે પૂછ્યું કે શા ભણી જાઓ છો ? મિશ્રગુણઠાણાવાળો કહે છે, સાધુ મહાપુરુષને વાંદવા જઇએ છીએ. ત્યારે મહામિથ્યાત્વી કહે છે, એહને વાંદે શું થાય ? એ તો મેલા, ઘેલા છે એમ કહીને ભોળવી નાખ્યો, એથી પાછો ગયો. સાધુજ્ઞાનીને શ્રાવકે પૂછ્યું, સ્વામી ! વાદવા પગ ઉપાડયો તેહને શું ગુણ નીપજયો ? જ્ઞાની ગુરુ કહે છે કાળા અડદ સરખો હતો તે છડીદાળ સરખો થયો, કૃષ્ણપક્ષી ટળીને શુકલપક્ષી થયો, અનાદિ કાળનો ઊલટો હતો તે સુલટો થયો, સમકિત સન્મુખ થયો પણ પગ ભરવા સમર્થ નહીં, તે વિષે ગૌતમ સ્વામી હાથ જોડી માન મોડી વદણા, નમસ્કાર કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછવા લાગ્યા સ્વામીનાથ ! તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો ? શ્રી ભગવત કહે, તે જીવ ૪ ગતિ, ૨૪ દડકમા ભમીને પણ દેશે ઉણુ અર્ધ પુદ્દગળ પરાવર્તનમાં ઉત્કૃષ્ટો સસારનો પાર પામશે

ચોથુ અવિરતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ગુણઠાણુ તેનુ શુ લક્ષણ ? ૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે ૧ અનતાનુબધી ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૬ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૭ મિશ્ર મોહનીય એ ૭ પ્રકૃતિ કઈક ઉદય આવે તેહને ક્ષય કરે અને સત્તામાં દળ છે તેહને ઉપશમાવે, તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ તે સમ્યક્ત્વ અસખ્યાતીવાર આવે અને ૭ પ્રકૃતિના દળને સર્વથા ઉપશમાવે, ઢાંકે તેને ઉપશમસમકિત કહીએ તે સમકિત પાચવાર આવે, અને ૭ પ્રકૃતિના દળને સર્વથા ક્ષય કરે તેને ક્ષાયિક સમકિત કહીએ તે સમ્યક્ત્વ ૧ વાર આવે ચોથે ગુણઠાણે આવ્યો થકો જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી ૧, ક્ષેત્રથી ૨, કાળથી ૩, ભાવથી ૪, નોકારશીઆદિ છમાસી તપ જાણે, સરદહે, પરૂપે પણ ફરસી શકે નહિ તે વિષે ગાતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા, સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નીપજ્યો ? શ્રી ભગવત કહે, હે ગૌતમ ! તે જીવ સમકિત વ્યવહારપણે શુદ્ધ પ્રવર્તતો જઘન્ય ત્રીજે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટો પદર ભવે મોક્ષ જાય, વેદક સમકિત એક વારે આવે. એક સમયની સ્થિતિ છે પૂર્વ જો આયુષ્યનો બધ પડયા ન હોય તો ૭ બોલમા બધ પાડે નહિ ૧ નરકનુ આયુષ્ય, ૨ ભવનપતિનુ આયુષ્ય, ૩ તિર્યંચનુ આયુષ્ય, ૪ વાણવ્યતરનુ આયુષ્ય, ૫ જ્યોતિષીનુ આયુષ્ય, ૬ સ્ત્રી વેદ, ૭ નપુસક વેદ, એ સાત બોલમા આયુષ્યનો બધ પાડે નહિ, તે જીવ, ૮ આચાર, સમકિતના આરાધી ચતુર્વિધ સઘની વત્સલતા

પરમહર્ષ અને ભક્તિભાવ કરતો થકો જઘન્ય પહેલે દેવલોકે ઉપજે ઉત્૦ બારમે દેવલોકે ઉપજે ૫ નવખુની સાખે, પૂર્વ કર્મને ઉદયે કરીને વ્રત પચ્ચક્ખાણ કરી ન શકે, પણ અનેક વરસની પ્રમલો પાસકની પ્રવજ્યાનો પાળક કહીએ, દશાશ્રુત સ્કંધે શ્રાવક કહ્યા છે તે માટે દર્શન શ્રાવકને અવિરચ સમદ્રષ્ટી કહીએ.

પાંચમુ દેશવિરતિ ગુણઠાણુ તેનું શુ લક્ષણ? અહી ચોથા ગુણ સ્થાનની રીતે ૭ પ્રકૃતિ (દર્શક સપ્તક)નો ક્ષય કે ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ હોય અને અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારનો ક્ષયોપશમ હોય પાચમે ગુણઠાણે આવ્યો થકો જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી, કાળથી ભાવથી નોકારસી આદિ દઈને છમાસી તપ જાણે સરદહે ૫ૃપે શક્તિ પ્રમાણે સ્પર્શે એક પચ્ચક્ખાણથી માંડીને ૧૨ વ્રત, ૧૨ શ્રાવકની પડિમા આદરે યાવત સલેખણા સુધી અનશન કરી આરાધે, તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા, સ્વામીનાથ! તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો? ત્યારે શ્રી ભગવતે કહ્યુ જ૦ ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય. ઉ૦ ૧૫ ભવે મોક્ષ જાય જ પહેલે દેવલોકે ઉપજે ઉત્૦ ૧૨મે દેવલોકે ઉપજે તે સાધુના વ્રતની અપેક્ષાએ દેશવિરતિ કહીએ, પણ પરિણામથી અવ્રતની ક્રિયા ઉતરી ગઈ છે. અલ્પઇચ્છા અલ્પઆરભ અલ્પપરિગ્રહી સુશીલ સુવતી ધર્મિષ્ઠ, ધર્મવતી કલ્પઉગ્રવિહારી મહાસવેગવિહારી ઉદાસી, વૈરાગ્યવત, એકાંતઆર્ય સમ્યગ્માર્ગી સુસાધુ, સુપાત્ર ઉત્તમ ક્રિયાવાદી આસ્તિક આરાધક જૈનમાર્ગપ્રભાવક, અરિહતના શિષ્ય વર્ણવ્યા છે, ગીતાર્થ જાણે છે સિદ્ધાંતની શાખ છે શ્રાવકપણુ એક ભવમાં પ્રત્યેક હજારવાર આવે.

છઠ્ઠુ પ્રમત્ત સજતિ ગુણઠાણુ તેનું શુ લક્ષણ? અહી દર્શન સપ્તકનો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ કરે અને પ્રત્યાખ્યાની તથા અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ માન માયા અને લોભ એ આઠ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ કરે. તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો? શ્રી ભગવતે કહ્યુ – તે જીવ દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાળથી ભાવથી જીવાદિક નવ પદાર્થને તથા નોકારસી આદિ છમાસી તપ જાણે સરદહે પરૂપે ફરસે. સાધુપણુ એક ભવમાં નવસેવાર આવે તે જીવ જઘન્ય ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય, ઉત ૧૫ ભવે મોક્ષ જાય આરાધક જીવ જઘ૦ પહેલે દેવલોકે ઉપજે ઉત અનુત્તર વિમાને ઉપજે ૧૭ ભેદે સજમ નિર્મળ પાળે

૧૨ ભેદે તપસ્યા કરે પણ યોગ ચપળ, કષાય ચપળ, વચન ચપળ, દૃષ્ટિમાં ચપળતાનો અંશ છે, તેણે કરીને યદ્યપિ ઉત્તમ અપ્રમાદીથકા રહે છે તો પણ પ્રમાદ રહે છે માટે પ્રમાદપણે કરી તથા કૃષ્ણાદિ લેશ્યા, અશુભ જોગ કોઇક કાળે પ્રણિત પરિણમે છે, માટે કષાય પ્રકૃષ્ટમત્ત થઇ જાય તેને પ્રમત્ત સંજિત ગુણઠાણું કહીએ.

સાતમુ અપ્રમત્ત સંજતિ ગુણઠાણુ, તેહનુ શુ લક્ષણ: પાચ પ્રમાદ છોડે ત્યારે સાતમે ગુણઠાણે આવે તે ૫ પ્રમાદનાં નામ (ગાથા) ૧ મદ, ૨ વિષય, ૩ કષાય, ૪ નિદ્રા, ૫ વિકથા પંચમા ભણિયા, એ એ પંચ પમાયા, જીવા પડતિ સંસારે ૧ એ ૫ પ્રમાદ છાંડે અને ૧૬ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ કરે ને ૧૫ પૂર્વે કહી તે અને સંજલનો ક્રોધ, એમ ૧૬ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તેને શુ ગુણ નીપજયો? જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી તથા નોકારસી આદિ દેઇને છમાસી તપ, ધ્યાન જુગતપણે જાણે સરદહે, પરૂપે, ફરસે, તે જીવ જઘન્ય તે જ ભવે મોક્ષ જાય ઉત્કૃષ્ટો ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય ગતિ તો પ્રાયઃ કલ્પાતીતની થાય ધ્યાનને વિષે, અનુષ્ઠાનને વિષે અપ્રમત્ત ઉદ્યત થકા રહે છે,-તથા શુભ લેશ્યાપણે જ કરીને નથી પ્રમત્ત કષાય જેને તેને અપ્રમત્ત સંજિત ગુણઠાણુ કહીએ. ક્ષપક અથવા ઉપશમ શ્રેણી જેને માડવાની હોય તે અહી યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે

આઠમુ નિયટ્ટિ બાદર ગુણઠાણુ તેનુ શુ લક્ષણ? ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે સોળ પૂર્વે કહી તે, સંજલનુ માન મળી ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી, માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા, સ્વામીનાથ! તે જીવને શુ ગુણ નીપન્યો? શ્રી ભગવતે કહ્યુ, પરિણામધારા, અપૂર્વકરણ જે કોઈ કાળે જીવને કોઇ દિને આવ્યુ નથી તે શ્રેણી જુગત જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નોકારસી આદિ દઇ છમાસી તપ જાણે, સરદહે, પરૂપે, ફરસે, તે જીવ જઘન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જાય, ઉત્૦ ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય, અહીથી શ્રેણી ૨ કરે ૧ ઉપશમશ્રેણી, ને ૨ ક્ષપકશ્રેણી ઉપશમ શ્રેણીવાળો જીવ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દળને ઉપશમાવતો અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી જાય, પડિવાઇ પણ થાય, હાયમાન પરિણામપણે પરિણમે અને ક્ષપકશ્રેણીવાળો જીવ તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દળને ખપાવતો, શુદ્ધ મૂળમાથી નિર્જરા કરતો, નવમે, દશમે ગુણઠાણે થઇને બારમે ગુણઠાણે જાય, અપડિવાઇ જ હોય વર્ધમાન પરિણામ પરિણમે.

હવે નીયટ્ટિ બાદરનો અર્થ તે નિવર્ત્યો છે બાદર કષાયથી બાદર સંપરાય ક્રિયાથી એવી કરવે અભ્યંતર પરિણામે, અધ્યવસાય સ્થિર થતે બાદર ચપળતાથી નિવર્ત્યો છે માટે નીયટ્ટિ બાદર ગુણઠાણું કહીએ તથા બીજુ નામ અપૂર્વ કરણ ગુણઠાણું પણ કહીએ શા માટે જે કોઈ ભવે જીવે પૂર્વે એવી કરી નહોતી અને એ ગુણઠાણે પહેલુ જ કરણ તે પંડિતવીર્યનું આવરણ ક્ષયકરણરૂપ કરણ પરિણામધારા વર્ધનરૂપ એવી કરે તેહને અપૂર્વકરણ ગુણઠાણું કહીએ.

નવમું અનીયટ્ટિબાદર ગુણઠાણું તેનું શું લક્ષણ? સતાવીશ પ્રકૃતિને ઉપશમાવે અથવા ક્ષય કરે તે ૧૭ પ્રકૃતિ પૂર્વે કહી તે અને સંજ્વલની ૧ માયા, ૨ સ્ત્રીવેદ ૩ પુરુષવેદ ૪ નપુંસકવેદ તથા હાસ્ય, રતિ, અરતિ ભય શોક, દુર્ગંધન એ ૨૭ પ્રકૃતિને ક્ષય કે ઉપશમ કરે તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા સ્વામીનાથ! તે જીવને શું ગુણ નીપજ્યો? શ્રી ભગવતે કહ્યું, તે જીવને જીવહિક પદાય તથા નોકારસી આદિ દઈને છમાસી તપ, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી ભાવથી નિર્વિકાર અમાથી વિષય નિરવાંછના પણે લાગે સત્તાહે, પરૂપે કરશે, તે જીવ જઘન્ય તે જ ભવે મોક્ષ લહે. અનીયટ્ટિબાદર તે સર્વથા પ્રકારે નિવર્ત્યો નથી અંશ માત્ર હજી બાદરસંપરાય ક્રિયા રહી છે તે માટે અનીયટ્ટિબાદર ગુણઠાણું કહીએ.

"આઠમા નવમા ગુણઠાણાના શબ્દાર્થ × ઘણા ગંભીર છે તે અન્ય પંચસંગ્રહાદિક ગ્રંથ તથા સિદ્ધાંતથી સમજવા."

× નિયટ્ટિ (નવૃત્તિ) એટલે પરિણામોની ભિન્નતા અને અનિવૃત્તિ એટલે અભિન્નતા. આઠમા ગુણસ્થાને ભિન્ન ભિન્ન જીવો આશ્રયી પ્રતિસમય અનુક્રમે વધતા અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનકો હોય છે જેઓ આ ગુણસ્થાનના પ્રથમ સમયને પ્રાપ્ત થયા થાય છે અને થશે તે સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ જઘન્યથી માંડી ઉત્કૃષ્ટ સુધી અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશ જેટલા અધ્યવસાય સ્થાન હોય છે અસંખ્યાતા અસંખ્ય પ્રકાર હોવાથી પ્રથમ સમયવર્તી સર્વ જીવોના અને સર્વ સમયોમાં વર્તતા જીવોના અધ્યવસાયો અસંખ્યાતા કહ્યા છે આ ગુણસ્થાનના પ્રથમ સમયના જઘન્ય અધ્યવસાય સ્થાનથી પ્રથમ સમયનું ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાયસ્થાનક અનંત ગુણ વિશુદ્ધ છે પ્રથમ સમયના ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાય સ્થાનકથી બીજા સમયનું જઘન્ય અધ્યવસાય સ્થાનક અનંતગુણ વિશુદ્ધ છે એમ છેલ્લા સમય સુધી જાણવું

દશમુ સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણઠાણું, તેને શું લક્ષણ? તે ઉપશમ કે ક્ષય થયેલી હોય છે, અહીં સૂક્ષ્મ લક્ષનો છેવટનો હિસ્સો બાકી હતો તે ખપાવતાં ખપાવતા છેલ્લે સમયે સર્વથા લોભનો ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે. તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવંતને પૂછવા લાગ્યા સ્વામીનાથ! તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો? શ્રી ભગવતે કહ્યુ, તે જીવ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, જીવાદિ પદાર્થ તથા નોકારસી આદિ દઇને છમાસી તપ, નિરભિલાષ, નિર્વાચ્છના, નિર્વેદકતાપણે, નિરાશી, અવ્યામોહ, અવિભ્રમપણે જાણે, સરદહે, પરૂપે, ફરસે તે જીવ જઘન્ય તે જ ભવે મોક્ષ જાય, ઉત ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય સૂક્ષ્મ-થોડીક-લગારેક પાતળી શી સપરાય ક્રિયા હોવાને લીધે તેને સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણુ કહીએ

અગિયારમુ ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણું, તેનુ શુ લક્ષણ? ૨૮ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિને ઉપશમાવે સર્વથા ઢાંકે, (ભસ્મભારી પ્રછન્ન અગ્નિવત) તે વિષે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછવા લાગ્યા, સ્વામીનાથ! તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્યો? શ્રી ભગવંતે કહ્યુ, તે જીવ જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નોકારસી આદિ દઇને છમાસી તપ વીતરાગ ભાવે, યથાખ્યાત ચારિત્ર પણે જાણે, સરદહે, પરૂપે, ફરસે, એવામા જો કાળ કરે તો અનુત્તર

આ ગુણસ્થાનકના કોઈ એક સમયને પ્રાપ્ત થયેલા જીવોમાં પરસ્પર અધ્યવસાયોની નિવૃત્તિ-ભિન્નતા-હોય છે. તેથી તે નિવૃત્તિ કહેવાય છે, તેમજ આ ગુણસ્થાને ૨૭ પ્રકૃતિ ઉપશમ કે ક્ષય કર્યા વગર નિવૃત્તિ પામે નહિ

નવમા ગુણસ્થાનને એક સાથે પ્રાપ્ત થયેલા જીવોમા અધ્યવસાયની નિવૃત્તિ એટલે ભિન્નતા હોતી નથી તેથી તે અનિવૃત્તિ કહેવાય છે વળી દશમા ગુણસ્થાનના સૂક્ષ્મ લોભ રૂપ કષાયની અપેક્ષાએ અહીં બાદર (સ્થુલ) સપરાય (કષાય) નો ઉદય હોવાથી તેને અનિવૃત્તિબાદરસંપરાય ગુણસ્થાનક પણ કહે છે તેનો કાળ અંતર્મુહૂર્તનો છે. તેના પ્રથમ સમયથી માડી પ્રતિસમય ઉત્તરોત્તર અનતગુણ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય સ્થાનક હોય છે તેની અતર્મુહૂર્તની સ્થિતિના, જેટલા સમયો તેટલા તેના અધ્યવસાય સ્થાનકો હોય છે કેમકે આ ગુણસ્થાનમા પ્રવેશ કરનારને **એક સમયે એક** જ અધ્યવસાય સ્થાનક **હોય છે.** એટલે નવમા સ્થાનકના જેટલા સમય તેટલા તેના અધ્યવસાય સ્થાનકો સમજવા,

વિમાનમા જાય, પછી મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જાય અને જો સૂક્ષ્મ લોભનો ઉદય થાય તો ઢંકાય અગ્નિ પ્રગટે પછી પડે, દશમાથી સવથા પડે તો પહેલે ગુણઠાણે જાય, પણ અગિયારમેથી ચઢવું તો નથી ઉપશાંત તે ઉપશમ્યો છે મોહ સવથા જળે કરી અગ્નિ ઓલાવ્યાની પેઠે. ટાળ્યો નહિ ઢાંક્યો છે માટે ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણુ કહીએ.

બારમુ ક્ષીણમોહ ગુણઠાણુ તેને શુ લક્ષણ? ૨૮ પ્રકૃતિને સવથા ખપાવેલી હોય જે તેથા ક્ષીણમોહ કહેવાય ક્ષપકશ્રેણી, ક્ષાયિક ભાવ, ક્ષાયિકસમકિત ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર, કરણસત્ય જોગસત્ય, ભાવસત્ય અમાયી અકષાયી વીતરાગી ભાવનિર્ગ્રંથ સંપૂર્ણ સંવુડ સંપૂર્ણ ભાવિતાત્મા, મહાતપસ્વી, મહાસુશીલ, અમોહી, અવિકારી, મહાજ્ઞાની, મહાધ્યાની વર્ધમાન પરિણામી, અપડીવાઈ થઈ અંતમુહૂર્ત રહે. એ ગુણઠાણે કાળ કરવો નથી, પુનર્ભવ છે નહિ છેલ્લે સમયે પંચ જ્ઞાનાવરણીય, નવ દર્શનાવરણીય, પંચવિધ અંતરાય ક્ષય કરીને ઘન કરી તેરમા ગુણઠાણાને પહેલે સમયે કેવળ જ્યોતિ પ્રગટે તે માટે ક્ષીણમોહ ગુણઠાણુ કહીએ.

તેરમુ સજોગી કેવળી ગુણઠાણુ તેનુ શુ લક્ષણ? દશ બોલ સહિત તેરમે ગુણઠાણે વિચરે ૧ સજોગી, ૨ સશરીરી ૩ સલેશી, ૪ શુક્લલેશી, ૫ યથાખ્યાતચારિત્ર, ૬ ક્ષાયિકસમકિત ૭ પંડિતવીર્ય, ૮ શુક્લધ્યાન ૯ કેવળજ્ઞાન, ૧૦ કેવળ દર્શન એ દશ બોલ સહિત જઘન્ય અંતમુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ દેશેઉણુ પૂર્વ ક્રોડ સુધી વિચરે, ઘણા જીવને તારી, પ્રતિબોધી ન્યાલ કરીને બીજા, ત્રીજા શુક્લધ્યાનના પાયાને ધ્યાઈને ચૌદમે જાય, સજોગી તે શુભ મન વચન કાયાના જોગ સહિત છે આગમચલોપકરણ છે ગમનાગમનાદિક ચેષ્ઠા શુભ સહિત છે કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન, ઉપયોગ સમયાંતર અવિછિન્નપણુ શુદ્ધ પરિણામે તે માટે સજોગી કેવળી ગુણઠાણુ કહીએ. આ ગુણસ્થાનના છેવટના ભાગમા શૈલેશીકરણથી અનંત આત્મવીર્ય પ્રગટ થવાથી જોગોનું રૂંધન થવા માંડે અને જોગો રૂંધાઈ જાય ત્યારે ચૌદમુ અજોગી કેવળી ગુણઠાણુ પ્રાપ્ત થાય તેનુ શુ લક્ષણ? શુક્લધ્યાનનો ચોથો પાયો, સમુચ્છિન્નક્રિય અનંતર અપ્રતિપાતી અનિવૃત્તિધ્યાતા મનજોગ રૂંધી, વચનજોગ રૂંધી, કાયજોગ રૂંધી અને પ્રાણનિરોધ કરી રૂપાતીત પરમ શુક્લધ્યાન ધ્યાતા ૭ બોલ સહિત વિચરે. તેરમે ૧૦ બોલ કહ્યા તેમાંથી ૧ સજોગી ૨ સલેશી ૩ શુક્લલેશી, એ ત્રણ વર્જીને શેષ ૭ બોલ સહિત સાંઈ ગિરિનો રાજા મેરુ તેની પેઠે અડોલ અકંપ સ્થિર અવસ્થાને પામી શૈલેશીપણે રહી પંચ લઘુ

અક્ષર ઉચ્ચારપ્રમાણુ કાળ રહી શેષ ૧ વેદનીય, ૨ આયુષ્ય ૩ નામ ૪ ગોત્ર એ ચાર કર્મ ક્ષીણુ કરીને મુકિતપદ પામે શરીર ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણુ સર્વથી છાંડીને સમશ્રેણી, ઋજુગતિ, અન્ય આકાશ પ્રદેશ અણુઅવગાહતો, અણુફરસતો, એક સમય માત્રમાં ઊર્ધ્વગતિ, અવિગ્રહગતિએ તીહા જાય, "એરંડબીજ બંધન મુકતવત, નિર્લેપ તુંબીવત, કોદંડમુકતબાણુવત, ઇંધિનવહ્નિમુકત, લૂત્રવત " તીહાં સિદ્ધ ક્ષેત્રે જઇ સાકારોપયોગે સિદ્ધિ થાય, બુદ્ધ થાય, પારગત થાય, પરપરાગત થાય, સકલકાર્ય અર્થ સાધી, કૃતકૃતાર્થ, નિષ્ઠિતાર્થ, અતુલ્ય સુખસાગર નિમંગ્ન સાદિ અનંત ભાગે સિદ્ધ થાય એ સિદ્ધ પદનો ભાવસ્મરણુ ચિંતન મનન કદીકાળે મુજને હોશે ? સો ઘટી, પળ, ધન્ય સફળ હોશે અજોગી તે જોગ રહિત કેવળ સહિત વિચરે તેને અજોગી કેવળી ગુણુઠાણુ કહીએ.

ત્રીજો સ્થિતિદ્વાર કહે છે.

પહેલા ગુણુઠાણુાની સ્થિતિ ૩ પ્રકારની છે, અણુાદીઆ અપજ્જવસીઆ તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી ને અંત પણુ નથી તે અભવ્યજીવના આશ્રી મિથ્યાત્વ ૧ અણુાદીઆ સપજ્જવસીઆ તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી પણુ અંત છે તે ભવ્ય જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી ૨ સાદીઆસપજ્જવસીઆ તે જે મિથ્યાત્વની આદિ પણુ છે ને અંત પણુ છે તે પડીવાઇ સમદિઠ્ઠીના મિથ્યાત્વ આશ્રી તેની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ઉત્૦ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન દેશે ઉણી. પછી અવશ્ય સમકિત પામીને મોક્ષ જાય ૩ ૧ બીજા ગુણુઠાણુાની સ્થિતિ જ૦ ૧ સમય ઉ૦ ૬ આવલીકા ને ૭ સમયની ૨, ત્રીજા ગુણુઠાણુાની સ્થિતિ જ૦ ઉ૦ અંતર્મુહૂર્તની ૩, ચોથા ગુણુઠાણુાની સ્થિતિ જ૦ અં૦, ઉ૦ ૬૬ સાગરોપમ ઝાઝેરાની તે ૨૨ સાગરોપમની સ્થિતિએ ત્રણુવાર બારમે દેવલોકે ઉપજે, ત્રણુ પૂર્વક્રોડી અધિક મનુષ્યના ભવ આશ્રી જાણુવી તથા બે વાર અનુત્તર વિમાનમા ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિએ ઊપજે ૩૩ દુ છાસઠ સાગરોપમ અને ૩ પૂર્વક્રોડી અધિક મનુષ્યના ભવ આશ્રી જાણુવી ૫ પાચમા, છઠ્ઠા, તેરમા ગુણુઠાણુાંની સ્થિતિ જ૦ અં૦ ઉ૦ દેશે ઉણી તે સાડા આઠ વર્ષ ઉણી પૂવ કોડીની, સાતમાથી અગિયારમા ગુ૦ સુધી જ૦ ૧ સમય૦ ઉ૦ અં૦ બારમા ગુ૦ ની સ્થિતિ જઘન્ય ઉ૦ અં૦ ચઉદમા ગુણુઠાણુાની સ્થિતિ પાચ હ્રસ્વ અક્ષર અ ઇ ઉ ઋ લૃ બોલવા પ્રમાણે જાણુવી.

વિમાનમા જાય, પછી મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જાય અને જો સૂક્ષ્મ લોભનો ઉદય થાય તો કષાય અગ્નિ પ્રગટે પછી પડે, દશમાથી સવથા પડે તો પહેલે ગુણઠાણે જાય, પણ અગિયારમેથી ચઢવું તો નથી. ઉપશાંત તે ઉપશમ્યો છે મોહ સવથા જળે કરી અગ્નિ ઓલાવ્યાની પેઠે ટાળ્યો નહિ ઢાંકયો છે માટે ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણુ કહીએ.

બારમુ ક્ષીણમોહ ગુણઠાણુ તેને શુ લક્ષણ? ૨૮ પ્રકૃતિને સવથા ખપાવેલી હોય છે તેથા ક્ષીણમોહ કહેવાય ક્ષપકશ્રેણી ક્ષાયિક ભાવ, ક્ષાયિકસમકિત ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર, કરણસત્ય જોગસત્ય, ભાવસત્ય અમાયી અકષાયી વીતરાગી ભાવનિર્ગ્રંથ સંપૂર્ણ સંવુડ, સંપૂર્ણ ભાવિતાત્મા, મહાતપસ્વી, મહાસુશીલ, અમોહી, અવિકારી, મહાજ્ઞાની, મહાધ્યાની વધમાન પરિણામી અપડીવાઈ થઈ અંતમુહૂર્ત રહે એ ગુણઠાણે કાળ કરવો નથી, પુનભવ છે નહિ છેલ્લે સમયે પાંચ જ્ઞાનાવરણીય નવ દશનાવરણીય, પંચવિધ અંતરાય ક્ષય કરીને ક્ષય કરી, તેરમા ગુણઠાણાને પહેલે સમયે કેવળ જ્યોતિ પ્રગટે તે માટે ક્ષીણમોહ ગુણઠાણુ કહીએ

તેરમુ સજોગી કેવળી ગુણઠાણુ તેનું શુ લક્ષણ? દશ બોલ સહિત તેરમે ગુણઠાણે વિચરે ૧ સજોગી, ૨ સશરીરી, ૩ સલેશી, ૪ શુકલલેશી ૫ યથાખ્યાતચારિત્ર, ૬ ક્ષાયિકસમકિત ૭ પંડિતવીર્ય, ૮ શુકલધ્યાન ૯ કેવળજ્ઞાન, ૧૦ કેવળ દશન એ દશ બોલ સહિત જઘન્ય અંતમુહૂર્ત ઉત્ દેશેઊણુ પૂર્વ ક્રોડી સુધી વિચરે, ઘણા જીવને તારી, પ્રતિબોધી ન્યાલ કરીને બીજા, ત્રીજા શુકલધ્યાનના પાયાને ધ્યાઈને ચૌદમે જાય સજોગી તે શુભ મન વચન કાયાના જોગ સહિત છે આહારકલેપાકરણ છે ગમનાગમનાદિક ચેષ્ટા શુભ સહિત છે કેવળજ્ઞાન, કેવળ દશન, ઉપયોગ સમયાંતર અવિછિન્નપણે શુદ્ધ પરિણમે તે માટે સજોગી કેવળી ગુણઠાણુ કહીએ. આ ગુણસ્થાનના છેવટના ભાગમાં શૈલેશીકરણથી અનંત આત્મવીર્ય પ્રગટ થવાથી જોગોનું રૂંધન થવા માંડે અને જોગો રૂંધાઈ જાય ત્યારે ચૌદમુ અજોગી કેવળી ગુણઠાણુ પામે થાય તેનું શુ લક્ષણ? શુકલધ્યાનનો ચોથો પાયો, સમુચ્છિન્નક્રિય, અનંતર અપ્રતિપાતી અનિવૃત્તિધ્યાતા મનજોગ રૂંધી, વચનજોગ રૂંધી, કાયજોગ રૂંધી અને પ્રાણનિરોધ કરી રૂપાતીત, પરમ શુકલધ્યાન ધ્યાતા ૭ બોલ સહિત વિચરે. તેરમે ૧૦ બોલ કહ્યા તેમાથી ૧ સજોગી, ૨ સલેશી ૩ શુકલલેશી, એ ત્રણ વર્જીને શેષ ૭ બોલ સહિત સાથ ગિરિનો રાજા મેરુ તેની પેઠે અડોલ, અચલ સ્થિર અવસ્થાને પામી. શૈલેશીપણે રહી પાંચ લઘુ

૫ ની કરે તો આયુષ્ય ૧, મોહનીય ૨, વેદનીય ૩ એ ૩ વર્જીને. અગિયારમે બારમે ૫ ની ઉદીરણા આયુષ્ય ૧, મોહનીય, ૨ વેદનીય ૩ એ ૩ વર્જીને તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર ૨ એ ૨ ની તેરમે ગુ૦ ૨ કર્મની ઉદીરણા નામ ૧, ગોત્ર ૨ એ ૨ ની કરે ચૌદમે ગુ૦ ઉદીરણા કરે નહિ (ચેવ કે) નિશ્ચયે.

દશમો નિર્જરાદ્વાર કહે છે

પહેલાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જરા બારમે ૭ કર્મની નિર્જરા, મોહનીય વર્જીને તેરમે ચૌદમે ૪ કર્મની નિર્જરા-વેદનીય ૧, આયુષ્ય ૨, નામ ૩, ગોત્ર ૪

અગિયારમો ભાવદ્વાર કહે છે.

૧ ઉદયભાવ ૨ ઉપશમભાવ, ૩ ક્ષાયિકભાવ, ૪ ક્ષયોપશમભાવ, ૫ પારિણામિકભાવ, ૬ સનીવાઇભાવ, પહેલે ને ત્રીજે ગુણઠાણે ૩ ભાવ-૧ ઉદય, ૨ ક્ષયોપશમ, ૩ પારિણામિક, બીજે ગુણઠાણે તથા ચોથાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ૪, ભાવ ૧ ઉદય, ૨ ઉપશમ, ૩ ક્ષયોપશમ ૪ પારિણામિક તથા ૪ થી ૮ ગુ૦ મા જેને ક્ષાયક સમકિત આવ્યુ હોય તેને ઉપશમને બદલે ક્ષાયક ભાવ હોય અને ૯ થી ૧૧ ગુ૦ સુધી પાચ ભાવ હોય ૮ માથી માડીને બારમા સુધી ક્ષપક શ્રેણીવાળાને ૪ ભાવ-૧ ઉદય, ૨ ક્ષયોપશમ, ૩ ક્ષાયિક, ૪ પારિણામિક તેરમે, ચૌદમે ગુ૦ ૩ ભાવ-૧ ઉદય, ૨ ક્ષાયિક, ૩ પારિણામિક સિદ્ધમા ૨ ભાવ ક્ષાયિક અને પારિણામિક

બારમો કારણદ્વાર કહે છે.

કર્મબધના કારણ ૫-૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ પ્રમાદ, ૪ કષાય, ૫ જોગ પહેલે ત્રીજે ગુ૦ ૫ કારણ લાભે બીજે ચોથે, ૪ કારણ લાભે મિથ્યાત્વ વર્જીને પાચમે છઠ્ઠે ગુણ૦ ૩ કારણ લાભે ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ વર્જીને સાતમેથી તે દશમા ગુણઠાણા સુધી. ૨ કારણ લાભે ૧ કષાય ૨ જોગ અગિયારમે બારમે તેરમે, ૧ કારણ લાભે તે જોગ ચૌદમે કોઇ કારણ નથી

ચોથો ક્રિયાદ્વાર કહે છે

પહેલે ને ત્રીજે ગુણઠાણે ૨૪ ક્રિયા લાભે, ઇરિયાવહી ક્રિયા વર્જીને બીજે ચોથે ગુ૦ ૨૩ ક્રિયા લાભે ઇરિયાવહી ૧ ને મિથ્યાત્વની ૨, એ બે વર્જીને પાંચમે ગુ ૨૨ ક્રિયા લાભે, મિથ્યાત્વ ૧ અવિરતિ ૨ ઇરિયાવહી ૩ એ ૩ વર્જીને છઠ્ઠે ગુ૦ ૨ ક્રિયા-આરંભીઆ ૧ માયાવત્તિયા ૨ લાભે. સાતમેથી દશમા સુધી માયાવત્તિયા ક્રિયા લાભે અગિયારમે બારમે, તેરમે ગુ૦ ૧ ઇરિયાવહી ક્રિયા લાભે ચૌદમે ગુ૦ કોઇ ક્રિયા લાભે નહિ

પાંચમો સત્તાદ્વાર કહે છે

પહેલા ગુણઠાણાથી તે અગિયારમા ગુ૦ સુધી આઠ કર્મની સત્તા, બારમે સાત કર્મની સત્તા-૧ મોહનીય કર્મ વર્જીને તેરમે ચૌદમે ગુ૦ ૪ કર્મની સત્તા-વેદનીય ૧ આયુષ ૨ નામ ૩ ગોત્ર ૪

છઠ્ઠો બંધદ્વાર કહે છે

પહેલા ગુણઠાણાથી તે સાતમા ગુ૦ સુધી ત્રીજું ગુ વર્જીને ૮ કર્મ બાંધે અને જો ૭ બાંધે તો આયુષ્ય વર્જીને ત્રીજે આઠમે નવમે ગુ૦ ૭ કર્મ બાંધે આયુષ્ય વર્જીને દશમે ગુ૦ ૬ કર્મ બાંધે. આયુષ્ય ૧ ને મોહનીય એ ૨ વર્જીને અગિયારમે બારમે, તેરમે ગુ૦ ૧ સાતા વેદનીય બાંધે ચૌદમે ગુ૦ અબંધ

સાતમો વેદ ને આઠમો ઉદયદ્વાર ભેળો કહે છે

પહેલા ગુણઠાણાથી તે દશમા ગુ૦ સુધી ૮ કર્મ વેદે ને ૮ નો ઉદય, અગિયારમે, બારમે ૭ કર્મ વેદે ને ૭ નો ઉદય મોહનીય વર્જીને તેરમે ચૌદમે ૪ કર્મ વેદે ને ૪ નો ઉદય વેદનીય ૧ આયુષ ૨, નામ ૩ ગોત્ર ૪

નવમો ઉદીરણાદ્વાર કહે છે

પહેલા ગુણઠાણાથી માંડીને સાતમા ગુ સુધી ૮ કર્મની ઉદીરણા તથા ૭ ની કરે તો આયુષ્ય વર્જીને. આઠમે નવમે ગુ૦ સાત કર્મની ઉદીરણા તે આયુષ્ય વર્જીને તથા ૬ ની કરે તો આયુષ્ય ૧, મોહનીય ૨ એ ૨ વર્જીને દશમે ૬ ની ઉદીરણા કરે આયુષ્ય ૧, મોહનીય ૨, એ ૨ વર્જીને અને

૫ ની કરે તો આયુષ્ય ૧, મોહનીય ૨, વેદનીય ૩ એ ૩ વર્જીને. અગિયારમે બારમે ૫ ની ઉદીરણા આયુષ્ય ૧, મોહનીય, ૨ વેદનીય ૩ એ ૩ વર્જીને તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર ૨ એ ૨ ની તેરમે ગુ૦ ૨ કર્મની ઉદીરણા નામ ૧, ગોત્ર ૨ એ ૨ ની કરે ચૌદમે ગુ૦ ઉદીરણા કરે નહિ (ચેવ કે) નિશ્ચયે.

દશમો નિર્જરાદ્વાર કહે છે

પહેલાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જરા બારમે ૭ કર્મની નિર્જરા, મોહનીય વર્જીને તેરમે ચૌદમે ૪ કર્મની નિર્જરા–વેદનીય ૧, આયુષ્ય ૨, નામ ૩, ગોત્ર ૪.

અગિયારમો ભાવદ્વાર કહે છે.

૧ ઉદયભાવ ૨ ઉપશમભાવ, ૩ ક્ષાયિકભાવ, ૪ ક્ષયોપશમભાવ, ૫ પારિણામિકભાવ, ૬ સનીવાઇભાવ, પહેલે ને ત્રીજે ગુણઠાણે ૩ ભાવ-૧ ઉદય, ૨ ક્ષયોપશમ, ૩ પારિણામિક, બીજે ગુણઠાણે તથા ચોથાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણીવાળાને, ૪, ભાવ ૧ ઉદય, ૨ ઉપશમ, ૩ ક્ષયોપશમ ૪ પારિણામિક તથા ૪ થી ૮ ગુ૦ મા જેને ક્ષાયક સમકિત આવ્યુ હોય તેને ઉપશમને બદલે ક્ષાયક ભાવ હોય અને ૯ થી ૧૧ ગુ૦ સુધી પાચ ભાવ હોય ૮ માથી માડીને બારમા સુધી ક્ષપક શ્રેણીવાળાને ૪ ભાવ–૧ ઉદય, ૨ ક્ષયોપશમ, ૩ ક્ષાયિક, ૪ પારિણામિક તેરમે, ચૌદમે ગુ૦ ૩ ભાવ–૧ ઉદય, ૨ ક્ષાયિક, ૩ પારિણામિક સિદ્ધમા ૨ ભાવ ક્ષાયિક અને પારિણામિક

બારમો કારણદ્વાર કહે છે.

કર્મબધના કારણ ૫–૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ પ્રમાદ, ૪ કષાય, ૫ જોગ પહેલે ત્રીજે ગુ૦ ૫ કારણ લાભે બીજે ચોથે, ૪ કારણ લાભે મિથ્યાત્વ વર્જીને પાચમે છઠ્ઠે ગુણ૦ ૩ કારણ લાભે ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ વર્જીને સાતમેથી તે દશમા ગુણઠાણા સુધી. ૨ કારણ લાભે ૧ કષાય ૨ જોગ અગિયારમે બારમે- તેરમે, ૧ કારણ લાભે તે જોગ ચૌદમે કોઇ કારણ નથી

તેરમો પરિષહદ્વાર કહે છે

પહેલાથી તે ચોથા ગુણઠાણા સુધી યદ્યપિ પરિષહ ૨૨ લાભે પણ તે દુઃખરૂપ છે, નિજ સ્વરૂપ પરિણામે નહિ. પાંચમાથી તે ૯ મા ગુણઠાણા સુધી ૨૨ પરિષહ લાભે એક સમયે ૨૦ વેદે. ટાઢનો ત્યાં તાપનો નહિ, તાપનો ત્યાં ટાઢનો નહિ. ચાલવાનો ત્યાં બેસવાનો નહિ બેસવાનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ. દશમે અગિયારમે, બારમે ૧૪ પરિષહ લાભે. આઠ જે મોહનીય કર્મને ઉદયે હતા તે વર્જ્યા તે કહે છે ૧ અચેલનો ૨ અરતિનો ૩ સ્ત્રીનો ૪ બેસવાનો, ૫ આક્રોશનો ૬ માગવાનો, ૭ સત્કાર પુરસ્કાર એ ૭ ચારિત્ર મોહનીય કર્મને ઉદયે હતા તે અને ૮ મો દર્શન પરિષહ દર્શન મોહનીયને ઉદયે હતો તે, એ વર્જીને શેષ ૧૪ રહ્યા તે માંહિલા ૧ સમયે ૧૨ વેદે. ટાઢનો ત્યાં તાપનો નહિ, તાપનો ત્યાં ટાઢનો નહિ ચાલવાનો ત્યાં સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે ૧૧ પરિષહ લાભે પૂર્વે ૧૪ કહ્યા તેમાંથી એક પ્રજ્ઞાનો ૨ અજ્ઞાનનો એ ૨ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને ઉદયે હતા તે અને એક અલાભનો, અંતરાય કર્મને ઉદયે હતો તે એ ૩ વર્જીને શેષ ૧૧ રહ્યા તે માંહિલા ૧ સમયે ૯ વેદે ટાઢનો ત્યાં તાપનો નહિ, તાપનો ત્યાં ટાઢનો નહિ, ચાલવાનો ત્યાં સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ.

ચૌદમો માગણાદ્વાર કહે છે

પહેલે ગુણઠાણે માર્ગણા ૪ ત્રીજે ચોથે, પાંચમે, સાતમે જાય. બીજે ગુણ માગણા ૧ પડે અને પહેલે આવે પણ ચડું નથી. ત્રીજે માર્ગણા ૪ પડે તો પહેલે આવે અને ચડે તો ચોથે પાંચમે અને સાતમે જાય. ચોથે માગણા ૫ પડે તો પહેલે બીજે આવે અને ચડે તો પાંચમે, સાતમે જાય. પાંચમે માગણા ૫ પડે તો પહેલે બીજે ત્રીજે ચોથે આવે અને ચડે તો સાતમે જાય. છઠ્ઠે માગણા ૬ પડે તો પહેલે બીજે, ત્રીજે ચોથે પાંચમે આવે અને ચડે તો સાતમે જાય. સાતમે માર્ગણા ૩ પડે તો છઠ્ઠે ચોથે આવે અને ચડે તો આઠમે જાય. આઠમે માગણા ૩ પડે તો સાતમે ચોથે આવે ચડે તો નવમે જાય નવમે માગણા ૩, પડે તો આઠમે ચોથે આવે અને ચડે તો દશમે જાય. દશમે માગણા ૪ પડે તો નવમે ચોથે આવે, ચડે તો અગિયારમે, બારમે જાય. અગિયારમે માર્ગણા ૨ કાળ કરે તો અનુત્તર વિમાને જાય, પડે તો દશમે

તથા પહેલે આવે ચડવું નથી બારમે માર્ગણા ૧, તેરમે જાય, પડવું નથી. તેરમે માર્ગણા ૧, ચૌદમે જાય, પડવું નથી. ચૌદમે માર્ગણા એકે નથી, મોક્ષ જાય

પંદરમો આત્માદ્વાર કહે છે.

આત્મા ૮, દ્રવ્ય આત્મા ૧, કષાય આત્મા ૨, યોગ આત્મા ૩, ઉપયોગ આત્મા ૪, જ્ઞાન આત્મા ૫, દર્શન આત્મા ૬, ચારિત્ર આત્મા ૭, વીર્ય આત્મા ૮, પહેલે, ત્રીજે ગુણ૦ ૬ આત્મા, જ્ઞાન ૧, ચારિત્ર ૨ એ ૨ વર્જીને. બીજે, ચોથે ગુણ૦ ૭ આત્મા, ચારિત્ર વર્જીને પાચમે ગુણઠાણે પણ ૭ આત્મા, દેશથી ચારિત્ર છે છઠ્ઠાથી દશમા ગુણઠાણા સુધી આઠ આત્મા અગિયારમે, બારમે, તેરમે ૭ આત્મા, કષાય વર્જીને ચૌદમે ૬ આત્મા કષાય ને જોગ વર્જીને સિદ્ધમાં ૪ આત્મા, જ્ઞાન આત્મા ૧, દર્શન આત્મા ૨, દ્રવ્ય આત્મા ૩, ઉપયોગ આત્મા ૪

સોળમો જીવભેદદ્વાર કહે છે.

પહેલે ગુણઠાણે ૧૪ ભેદ લાભે બીજે ગુણ૦ ૬ ભેદ લાભે બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩, અસંજ્ઞીતિર્યંચ પચેંદ્રિય ૪, એ ૪ ના અપર્યાપ્તા, ને સંજ્ઞી પચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એ ૬. ત્રીજે ગુણ૦ ૧ સંજ્ઞી પચેંદ્રિયનો પર્યાપ્તો લાભે ચોથે ગુણઠાણે ૨ ભેદ લાભે, સંજ્ઞી પચેંદ્રિયનો ૧ અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો પાચમેથી તે ૧૪ મા ગુણઠાણા સુધી ૧ સંજ્ઞી પચેંદ્રિયનો પર્યાપ્તો લાભે.

સત્તરમો જોગદ્વાર કહે છે.

પહેલે, બીજે ને ચોથે ગુણઠાણે જોગ ૧૩ લાભે, બે આહારકના વર્જીને ત્રીજે ગુણ૦ ૧૦ જોગ લાભે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો એ ૧૦ લાભે પાચમે ગુણઠાણે ૧૨ જોગ ૨ આહારકના ને એક કાર્મણનો એ ૩ વર્જીને છઠ્ઠે ગુણ૦ ૧૪ જોગ લાભે. ૧ કાર્મણનો વર્જીને સાતમે ગુણ૦ ૧૧ જોગ ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો, ૧ આહારકનો એવ ૧૧ આઠમેથી માંડીને ૧૨મા ગુણઠાણા સુધી જોગ ૯ લાભે, ૪ મનના, ૪ વચનના ને ૧ ઔદારિકનો તેરમે ગુણઠાણે ૭ જોગ લાભે, બે મનના, બે વચનના, ઔદારિકનો ૧ ઔદારિકનો મિશ્ર ૨, કાર્મણકાય જોગ ૩ એવ ૭ ચૌદમે ગુણઠાણે જોગ નથી.

અઢારમો ઉપયોગદ્વાર કહે છે

પહેલે ને ત્રીજે ગુણઠાણે ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન. બીજે ચોથે, પાંચમે ગુણ૦ ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન. છઠ્ઠાથી તે બારમા ગુણઠાણા સુધી ઉપયોગ ૭ લાભે, ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન. તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે તથા સિદ્ધમાં ૨ ઉપયોગ. કેવળજ્ઞાન ૧ ને કેવળદર્શન ૨

ઓગણીશમો લેશ્યાદ્વાર કહે છે

પહેલાથી તે છઠ્ઠા ગુણઠાણા સુધી ૬ લેશ્યા લાભે, સાતમે ગુણ૦ ઉપલી ૩ લેશ્યા લાભે. આઠમેથી માંડીને બારમા ગુણઠાણા સુધી શુક્લ-લેશ્યા લાભે. તેરમે ગુણઠાણે ૧ પરમ શુક્લ લેશ્યા લાભે ચૌદમે ગુણઠાણે લેશ્યા નથી.

વીશમો ચારિત્ર દ્વાર કહે છે

પહેલાથી તે ચોથા ગુણઠાણા સુધી કોઇ ચારિત્ર નથી. પાંચમે ગુણઠાણે દેશથી સામાયિક ચારિત્ર છે છઠ્ઠે સાતમે ગુણઠાણે ૩ ચારિત્ર લાભે, સામાયિક ચારિત્ર ૧ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ૨ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર ૩ એ ૩ લાભે. આઠમે નવમે ગુણઠાણે ૨ ચારિત્ર લાભે, સામાયિક ૧ છેદોપસ્થાપનીય ૨ દશમે ગુણ૦ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર લાભે. અગિયારમેથી તે ચૌદમા ગુણઠાણા સુધી ૧ યથાખ્યાત ચારિત્ર લાભે.

એકવીશમો સમકિતદ્વાર કહે છે

પહેલે ને ત્રીજે ગુણઠાણે સમકિત નથી બીજે ગુણ૦ ૧ સાસ્વાદન સમકિત લાભે ચોથેથી તે સાતમા ગુણઠાણા સુધી ૪ સમકિત લાભે. ઉપશમ ૧ ક્ષયોપશમ ૨ વેદક ૩ ક્ષાયિક સમકિત ૪ આઠમે ગુણઠાણે ૩ સમકિત લાભે, ઉપશમ ૧ ક્ષયોપશમ ૨, ક્ષાયિક ૩. નવમે, દશમે અગિયારમે ગુણઠાણે ૨ સમકિત લાભે. ઉપશમ ૧ ક્ષાયિક ૨ બારમે, તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે તથા સિદ્ધમાં ૧ ક્ષાયિક સમકિત લાભે.

બાવીશમો અલ્પબહુત્વદ્વાર કહે છે

સર્વથી થોડા અગિયારમા ગુણઠાણાવાળા, એક સમયે ઉપશમ શ્રેણીવાળા ઉત્કૃષ્ટા ૫૪ જીવ લાભે ૧ તેથી બારમા ગુણઠાણાવાળા સંખ્યેજગુણા

એક સમયે ક્ષપકશ્રેણીવાળા એકસો ને આઠ જીવ લાભે ૨ તેથી આઠમા, નવમા, દશમા ગુણઠાણાવાળા સંખેજ ગુણા૦ જ૦ બસેં ઉ૦ નવસેં લાભે ૩. તેથી તેરમા ગુણઠાણાવાળા સંખેજગુણા, જઘ૦ બે ક્રોડી, ઉત્૦ નવ ક્રોડી લાભે ચાર તેથી સાતમા ગુણઠાણાવાળા સંખેજગુણા, જઘ૦ બસે ક્રોડી ઉત્૦ નવસેં ક્રોડી લાભે ૫ તેથી છઠ્ઠા ગુણઠાણાવાળા સંખેજગુણા જઘ૦ બે હજાર ક્રોડી ઉત૦ નવ હજાર ક્રોડી લાભે ૬. તેથી પાંચમા ગુણઠાણાવાળા અસંખેજગુણા, તિર્યંચ શ્રાવક ભજ્યા ૭ તેથી બીજા ગુણઠાણાવાળા અસંખેજગુણા, ૪ ગતિમા લાભે ૮ તેથી ત્રીજા ગુણઠાણાવાળા અસંખેજગુણા ૪ ગતિમા વિશેષ છે ૯ તેથી ચોથા ગુણઠાણાવાળા અસંખેજગુણા, ઘણી સ્થિતિવાળા ઘણા દેવતા નારકી વગેરે છે. માટે ૧૦. તેથી ચૌદમા ગુણઠાણાવાળા ને સિદ્ધભગવંતજી અનંતગુણા ૧૧ તેથી પહેલા ગુણઠાણાવાળા અનંતગુણા, એકેંદ્રિય પ્રમુખ સર્વ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તે માટે ૧૨.

ઇતિ ગુણઠાણાના ૨૨ દ્વાર સમાપ્ત

હવે છ ભાવ કહે છે

૧ ઉદય ભાવ, ૨ ઉપશમ ભાવ, ૩ ક્ષાયિક ભાવ, ૪ ક્ષયોપશમ ભાવ, ૫ પારિણામિક ભાવ, ૬ સન્નિવાઇ ભાવ ઉદયભાવના ૨ ભેદ, ૧ જીવ ઉદયનિષ્પન્ન, ને ૨ અજીવ ઉદયનિષ્પન્ન જીવ ઉદયનિષ્પન્નના ૩૩ બોલ પામે ૪ ગતિ, ૬ કાય, ૬ લેશ્યા, ૪ કષાય, ૩ વેદ એવં ૨૩ ને ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અજ્ઞાન, ૩ અવિરતિ, ૪ અસન્નીપણું, ૫ આહારકપણું, ૬ છદ્મસ્થપણું, ૭ સજોગીપણુ, ૮ સંસાર પરિયટ્ટણા, ૯ અસિદ્ધ, ૧૦ અકેવળી એવ ૩૩ અજીવ ઉદયનિષ્પન્નના ૩૦ બોલ પામે, ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૮ સ્પર્શ, ૫ શરીર, ૫ શરીરના વ્યાપાર. એવં ૩૦ ઉભય મળીને ૩૩ ને ૩૦ ત્રેસઠ ભેદ ઉદયભાવના કહ્યા.

ઉપશમભાવે ૧૧ બોલે છે, ૪ ચાર કષાયનો ઉપશમ, ૫ રાગનો ઉપશમ, ૬ દ્વેષનો ઉપશમ, ૭ દર્શન મોહનીયનો ઉપશમ, ૮ ચારિત્ર-મોહનીયનો ઉપશમ એવં ૮ મોહનીયની પ્રકૃતિ અને ૯ ઉવસમિય દંસણલદ્ધિ તે સમકિત, ૧૦ ઉવસમિયાચરીત્તલદ્ધિ, ૧૧ ઉવસમિયા અકષાયછઉમત્થ વિતરાગલદ્ધિ એવ ૧૧.

ક્ષાયિક ભાવે ૩૭ બોલ છે-૫ જ્ઞાનાવરણીયની, ૯ દર્શનાવરણીયની, ૨ વેદનીયની, ૧ રાગની, ૧ દ્વેષની, ૪ કષાયની, ૧ દર્શનમોહનીયની, ૧

ચારિત્રમોહનીયની ૪ આયુષની, ૨ નામની, ૨ ગોત્રની, ૫ અંતરાયની, એવ ૩૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે તેહને ક્ષાયિક ભાવ કહીએ; તે ૯ બોલ પામે ૧ ક્ષાયિક સમકિત, ૨ ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૩ કેવળજ્ઞાન ૪ કેવળદર્શન અને ક્ષાયિક દાનાદિ લબ્ધિના ૫ ભેદ એમ ૯

ક્ષયોપશમભાવે ૩૦ બોલ છે ૪ જ્ઞાન પ્રથમ ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન ૩ દૃષ્ટિ, ૪ ચારિત્ર પ્રથમ, ૧ ચરિત્તાચરિત્તે તે શ્રાવકપણું પામે ૧ આચાર્યની પદવી ૧ ચૌદ પૂર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ૫ ઇન્દ્રિયની ૫ લબ્ધિ, ૫ દાનાદિલબ્ધિ. એવ સર્વ મળી ૩૦ બોલ.

પારિણામિક ભાવના ૨ ભેદ ૧ સાદિપારિણામિક ૨ અનાદિ પારિણામિક સાદિ વિણસે અનાદિ વિણસે નહિ. સાદિપારિણામિકના અનેક ભેદ છે જૂનો સુરા મદિરા જૂનો ગોળ, તંદુલ એ આદિ બ બોલ ભગવતીની સાખે છે અનાદિપારિણામિકભાવના ૧૦ બોલ, ૧ ધર્માસ્તિકાય. ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય ૫ જીવાસ્તિકાય ૬ કાળ, ૭ લોક ૮ અલોક, ૯ ભવ્ય ૧૦ અભવ્ય એવ ૧૦

સન્નિવાઈ ભાવના ૨૬ ભાગા, ૧૦ દ્વિકસંજોગીના, ૧૦ ત્રિકસંજોગીના ૫ ચોકસંજોગીના, ૧ પંચસંજોગીનો એવ ૨૬ ભાગા એહનો વિચાર શ્રી અનુયોગદ્વાર સિદ્ધાંતથી જાણવો ૬ ઇતિ.

૧૪ ગુણઠાણાં ઉપર ૧૦ ક્ષેપકદ્વાર ઉતારે છે

૧ હેતુદ્વાર ૨૫ કષાય ૧૫ જોગ એવ ૪૦ ને ૬ કાય ૫ ઇન્દ્રિય, ૧ મન એ ૧૨ અવ્રત, એવ ૫૨ ને ૫ મિથ્યાત્વ, એવ ૫૭ હેતુ પહેલે ગુણઠાણે ૫૫ હેતુ તે આહારકના ૨ વર્જીને ૧ બીજે ગુ૦ ૫૦ હેતુ તે ૫૫ માંથી ૫ મિથ્યાત્વ ટળ્યા ૨ ત્રીજે ગુ ૪૩ હેતુ તે ૫૭માંથી ચાર અનંતાનુબંધીના, ૧ ઔદારિકનો મિશ્ર. ૧ વૈક્રિયનો મિશ્ર. ૨ આહારકના. ૧ કાર્મણનો, ૫ મિથ્યાત્વના એવ ૧૪ વરજ્યાં. શેષ ૪૩ ૩ ચોથે ગુ૦ ૪૬ હેતુ તે પૂર્વે ૪૩ કહ્યા તે અને ૧ ઔદારિકનો મિશ્ર વૈક્રિયનો મિશ્ર, ૩ કાર્મણકાય જોગ, એ ૩ વધ્યા. સર્વ મળીને ૪૬ ૪ પાંચમે ગુ ૪૦ હેતુ તે પૂર્વે ૪૬ કહ્યા તેમાંથી ૪ અપ્રત્યાખ્યાનીની ચોકડી ૧ ત્રસકાયનો અવ્રત, ૧ કાર્મણકાયજોગ, એવ ૬ ઘટ્યા શેષ ૪૦ હેતુ ૫ છઠ્ઠે ગુ ૨૭ હેતુ, પૂર્વે ૪૦ કહ્યા તેમાંથી

૪ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયની ચોકડી, ૫ સ્થાવરનો અવ્રત, ૫ ઇંદ્રિયનો અવ્રત ને એક મનનો અવ્રત, એવ ૧૫ વર્જ્યા, શેષ ૨૫ રહ્યા ને ૨ આહારકના વધ્યા, એવ સર્વ મળી ૨૭ હેતુ ૬. સાતમે ગુ૦ ૨૪ હેતુ તે પૂર્વે ૨૭ કહ્યા તેમાથી એક ઔદારિક મિશ્ર, ૨ વૈક્રિય મિશ્ર, ૩ આહારક મિશ્ર, એ ૩ વર્જ્યા, શેષ ૨૪ હેતુ ૭ આઠમે ગુ૦ ૨૨ હેતુ તે પૂર્વે ૨૪ કહ્યા તેમાથી ૧ વૈક્રિયનો, ૧ આહારકનો, એ બે વર્જ્યા, શેષ ૨૨ હેતુ ૮ નવમે ગુ૦ ૧૬ હેતુ તે પૂર્વે ૨૨ કહ્યા તેમાથી ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ ભય, ૫ શોક ૬ દુગછા એ ૬ વર્જ્યા શેષ ૧૬ હેતુ. ૯. દશમે ગુ૦ ૧૦ હેતુ તે ૯ જોગ ને ૧ સજવલનો લોભ એવં ૧૦ હેતુ. ૧૦. અગિયારમે બારમે ગુ૦ ૯ હેતુ તે ૯ જોગ જાણવા. તેરમે ગુ૦ ૭ હેતુ તે ૭ જોગ જાણવા. ચૌદમે ગુ૦ હેતુ નથી

૨ દડકદ્વાર, પહેલે ગુ૦ ૨૪ દંડક, બીજે ગુ૦ ૧૯ દંડક તે ૫ સ્થાવરના વર્જ્યા, ત્રીજે ચોથે ગુ૦ ૧૬ દંડક તે ૩ વિકલેંદ્રિય વર્જ્યા, પાચમે ગુ૦ ૨ દંડક, ૧ સન્નીમનુષ્ય, ૨ સન્નીતિર્યંચ. છઠ્ઠાથી તે ચૌદમા ગુણઠાણા સુધી ૧ મનુષ્યનો દડક.

૩ જીવાજોનીદ્વાર, પહેલે ગુ૦ ૮૪ લાખ જીવાજોની. બીજે ગુ૦ ૩૨ લાખ તે એકેદ્રિયની વર્જી, ત્રીજે ચોથે ગુ૦ ૨૬ લાખ જીવાજોની પાંચમે ગુ૦ ૧૮ લાખ જીવાજોની છઠ્ઠાથી તે ૧૪મા ગુણઠાણા સુધી ૧૪ લાખ જીવાજોની

૪ અતરદ્વાર, પહેલે ગુ૦ જઘ૦ અતર્મુહૂર્ત ઉત૦ ૬૬ સાગર ઝાઝેરાનુ. બીજાથી માડીને અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી જ૦ અંત૦ અથવા પલનો અસખ્યાતમો ભાગ એટલા કાલ વિના ઉપશમ શ્રેણી કરીને પડે નહિ ઉ૦ અર્ધ પુદ્ગલ દેશે ઊણુ, બારમે, તેરમે ને ચૌદમે ગુણ૦ આતરૂ નથી એ એક જીવ આશ્રી.

૫ ધ્યાનદ્વાર, પહેલે બીજે ત્રીજે ગુ૦ ૨ ધ્યાન પહેલાં, ચોથે પાંચમે ગુણ૦ ૩ ધ્યાન પહેલા છઠ્ઠે ગુણ૦ ૨ ધ્યાન, ૧ આર્ત્ત ને ૨ ધર્મ. સાતમે ગુણ ૧ ધર્મધ્યાન આઠમેથી માડીને ચૌદમા ગુણઠાણાં સુધી ૧ શુકલધ્યાન

૬ સ્પર્શનાદ્વાર, પહેલુ ગુણઠાણુ ૧૪ રાજલોક સ્પર્શે બીજું ગુણ૦ અધોગામ વિજયથી ઊચુ તે ૯ ગ્રૈવેયેક સુધી સ્પર્શે ત્રીજું ગુણ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શે ચોથુ ગુણ૦ અધોગામ વિજયથી ૧૨મા દેવલોક

ચારિત્રમોહનીયની ૪ આયુષની, ૨ નામની, ૨ ગોત્રની, ૫ અંતરાયની એવ ૩૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે તેહને ક્ષાયિક ભાવ કહીએ, તે ૯ બોલ પામે, ૧ ક્ષાયિક સમકિત ૨ ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૩ કેવળજ્ઞાન ૪ કેવળદર્શન અને ક્ષાયિક દાનાદિ, લબ્ધિના ૫ ભેદ એમ ૯

ક્ષયોપશમભાવે ૩૦ બોલ છે ૪ જ્ઞાન પ્રથમ, ૩ અજ્ઞાન, દર્શન ૩ દૃષ્ટિ, ૪ ચારિત્ર પ્રથમ ૧ ચરિત્તાચરિત્તો તે શ્રાવકપણું પા ૧ આચાર્યની પદવી ૧ ચૌદ પૂર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ૫ ઇન્દ્રિયની ૫ લબ્ધિ ૫ દાનાદિલબ્ધિ. એવ સર્વ મળી ૩૦ બોલ.

પારિણામિક ભાવના ૨ ભેદ ૧ સાદિપારિણામિક ૨ અનાદિ પારિણામિક સાદિ વિણશે અનાદિ વિણશે નહિ. સાદિપારિણામિકના અનેક ભેદ છે જૂનો સુરા મદિરા, જૂનો ગોળ, તદુલ એ આદિ ૭૪ બોલ ભગવતીની સાખે છે અનાદિપારિણામિકભાવના ૧૦ બોલ. ૧ ધર્માસ્તિકાય. ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય ૫ જીવાસ્તિકાય ૬ કાળ, ૭ લોક ૮ અલોક, ૯ ભવ્ય ૧૦ અભવ્ય. એવ ૧૦

સન્નિવાઈ ભાવના ૨૬ ભાંગા, ૧૦ દ્વિકસંજોગીના, ૧૦ ત્રિકસંજોગીના, ૫ ચૌકસંજોગીના, ૧ પચસંજોગીનો એવ ૨૬ ભાંગા એહનો વિચાર શ્રી અનુયોગદ્વાર સિદ્ધાંતથી જાણવો ૬ ઇતિ.

૧૪ ગુણઠાણાં ઉપર ૧૦ ક્ષેપકદ્વાર ઉતારે છે

૧ હેતુદ્વાર ૨૫ કષાય ૧૫ જોગ એવ ૪૦ ને ૬ કાય. ૫ ઇંદ્રિય. ૧ મન એ ૧૨ અવ્રત. એવ ૫૨ ને ૫ મિથ્યાત્વ એવ ૫૭ હેતુ પહેલે ગુણઠાણે ૫૫ હેતુ તે આહારકના ૨ વર્જીને ૧ બીજે ગુ० ૫૦ હેતુ તે ૫૫ માંથી ૫ મિથ્યાત્વ ટળ્યા ૨ ત્રીજે ગુ ૪૩ હેતુ તે ૫૭માથી ચાર અનતાનુબંધીના, ૧ ઓદારિકનો મિશ્ર. ૧ વૈક્રિયનો મિશ્ર. ૨ આહારકના. ૧ કામણનો, ૫ મિથ્યાત્વના એવ ૧૪ ટળ્યાં. શેષ ૪૩. ૩ ચોથે ગુ० ૪૬ હેતુ તે પૂર્વ ૪૩ કહ્યા તે અને ૧ ઓદારિકનો મિશ્ર. વૈક્રિયના મિશ્ર ૩ કામણકાય જોગ, એ ૩ વધ્યા. સર્વ મળીને ૪૬ ૪ પચમે ગુ० ૪૦ હેતુ તે પૂર્વ ૪૬ કહ્યા તેમાથી ૪ અપચખ્ખાની ચોકડી ૧ ત્રસકાયનો અવ્રત, ૧ કામણકાયજોગ, એવ ૬ પરખ્યા, શેષ ૪૦ હેતુ ૫ છઠ્ઠે ગુ ૨૭ હેતુ, પૂર્વે ૪૦ કહ્યા તેમાથી

૪ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયની ચોકડી, ૫ સ્થાવરનો અવ્રત, ૫ ઇંદ્રિયનો અવ્રત ને એક મનનો અવ્રત, એવ ૧૫ વર્જ્યા, શેષ ૨૫ રહ્યા ને ૨ આહારકના વધ્યા, એવ સર્વ મળી ૨૭ હેતુ ૬, સાતમે ગુ૦ ૨૪ હેતુ તે પૂર્વે ૨૭ કહ્યા તેમાથી એક ઔદારિક મિશ્ર, ૨ વૈક્રિય મિશ્ર, ૩ આહારક મિશ્ર, એ ૩ વર્જ્યા, શેષ ૨૪ હેતુ ૭ આઠમે ગુ૦ ૨૨ હેતુ તે પૂર્વે ૨૪ કહ્યા તેમાથી ૧ વૈક્રિયનો, ૧ આહારકનો, એ બે વર્જ્યા, શેષ ૨૨ હેતુ ૮ નવમે ગુ૦ ૧૬ હેતુ તે પૂર્વે ૨૨ કહ્યા તેમાથી ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ ભય, ૫ શોક ૬ દુગછા એ ૬ વર્જ્યા શેષ ૧૬ હેતુ. ૯ દશમે ગુ૦ ૧૦ હેતુ તે ૯ જોગ ને ૧ સજવલનો લોભ એવં ૧૦ હેતુ ૧૦ અગિયારમે બારમે ગુ૦ ૯ હેતુ તે ૯ જોગ જાણવા તેરમે ગુ૦ ૭ હેતુ તે ૭ જોગ જાણવા ચૌદમે ગુ૦ હેતુ નથી

૨ દંડકદ્વાર, પહેલે ગુ૦ ૨૪ દંડક, બીજે ગુ૦ ૧૯ દંડક તે ૫ સ્થાવરના વર્જ્યા, ત્રીજે ચોથે ગુ૦ ૧૬ દંડક તે ૩ વિકલેંદ્રિય વર્જ્યા, પાંચમે ગુ૦ ૨ દંડક, ૧ સન્નીમનુષ્ય, ૨ સન્નીતિર્યંચ. છઠ્ઠાથી તે ચૌદમા ગુણઠાણા સુધી ૧ મનુષ્યનો દડક

૩ જીવાજોનીદ્વાર, પહેલે ગુ૦ ૮૪ લાખ જીવાજોની. બીજે ગુ૦ ૩૨ લાખ તે એકેંદ્રિયની વર્જી, ત્રીજે ચોથે ગુ૦ ૨૬ લાખ જીવાજોની પાચમે ગુ૦ ૧૮ લાખ જીવાજોની છઠ્ઠાથી તે ૧૪મા ગુણઠાણા સુધી ૧૪ લાખ જીવાજોની

૪ અંતરદ્વાર, પહેલે ગુ૦ જઘ૦ અતર્મુહૂર્ત ઉત૦ ૬૬ સાગર ઝાઝેરાનુ. બીજાથી માંડીને અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી જ૦ અત૦ અથવા પલનો અસખ્યાતમો ભાગ એટલા કાલ વિના ઉપશમ શ્રેણી કરીને પડે નહિ ઉ૦ અર્ધ પુદ્દગલ દેશે ઉણુ, બારમે, તેરમે ને ચૌદમે ગુણ૦ આંતરૂ નથી એ એક જીવ આશ્રી.

૫ ધ્યાનદ્વાર, પહેલે બીજે ત્રીજે ગુ૦ ૨ ધ્યાન પહેલાં, ચોથે પાંચમે ગુણ૦ ૩ ધ્યાન પહેલા છઠ્ઠે ગુણ૦ ૨ ધ્યાન, ૧ આર્ત્ત ને ૨ ધર્મ. સાતમે ગુણ ૧ ધર્મધ્યાન આઠમેથી માડીને ચૌદમા ગુણઠાણાં સુધી ૧ શુકલધ્યાન

૬ સ્પર્શનાદ્વાર, પહેલુ ગુણઠાણુ ૧૪ રાજલોક સ્પર્શે બીજું ગુણ૦ અધોગામ વિજયથી ઊચુ તે ૯ ગ્રૈવેયક સુધી સ્પર્શે. ત્રીજું ગુણ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શે ચોથુ ગુણ૦ અધોગામ વિજયથી ૧૨મા દેવલોક

સુધી સ્પર્શે પાંચમું ગુણ૦ પણ એમ જ સ્પર્શે છઠ્ઠાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણાવાળા અધોગામ વિજયથી ૫ અનુત્તર વિમાન સુધી સ્પર્શે બારમું ગુણ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શે, તેરમું ગુણ૦ સર્વ લોક સ્પર્શે, ચૌદમું ગુણઠાણું લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શે

૭ તીર્થંકર ગોત્ર, ૪ ગુણઠાણે બાંધે, ચોથે પાંચમે, છઠ્ઠે ને સાતમે શેષ ગુણઠાણે ન બાંધે. તીર્થંકર દેવ ૯ ગુણઠાણા સ્પર્શે તે ૪ ૬, ૭ ૮ ૯, ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૪ એ ૯

૮ ગુણઠાણા ૧૪માં, ૧ ૪, ૫, ૬, ૧૩ એ પાંચ શાશ્વતા, શેષ ૯ ગુણઠાણા અશાશ્વતા.

૯ ગુણઠાણા ૧૪માં, ૧, ૨ ૩ ૪ ૫, ૬ ૭ એ ૭ ગુણઠાણે ૬ સંઘયણ, આઠમાથી તે ૧૪મા ગુણઠાણા સુધી એક વજ્રઋષભ નારાચ સંઘયણ.

૧ આર્યાજી ૨ અવેદિ ૪ પરિહારવિશુદ્ધચારિત્રવંત ૪ પુલાકલબ્ધિવંત, ૫ અપ્રમાદી સાધુ ૬ ચૌદપૂર્વી સાધુ, ૭ આહારક શરીરી, એનું કોઈ દેવતા સાહારણ કરી શકે નહિ.

ઇતિ રૂપકદ્વાર અને ગુણઠાણાદ્વાર સમાપ્ત.

અથ શ્રી મ્હોટો બાસઠીઓ.

[अनुष्टुपवृत्त]

जीव १ गइ १ इंदिय ३ काए ४। जोग ५ वेद ६ कसाय ७ लेस्सा ८॥ सम्मत ९ नाण १० दंसण ११। संजय १२ उवओग १३ आहारे १४ ॥१॥ भासग १५ परित १६ पज्जति १७। सुहुम १८ सन्नि १९ भवत्थि २० चरिमेय २१ ॥ जीवेयखेत्तबंधे। पुग्गलपमहादंडएचेव ॥ २ ॥

એ બે ગાથાનો વિસ્તાર કહે છે.

૧ જીવદ્વાર

૧ સમુચ્ચય જીવમા, જીવના ભેદ ૧૪. ગુણઠાણુા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ ગતિદ્વાર

૧ નરક ગતિમા જીવના ભેદ ૩, ૧ સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ૨ પ્રર્યાપ્તો ને ૩ અસજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ગુણઠાણુા ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના. ૧ વૈક્રિય, ૧ વૈક્રિયનો મિશ્ર, ૧ કાર્મણુ-કાયજોગ, એવ ૧૧ ઉપયોગ ૯, ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન-લેશ્યા, ૩ પ્રથમ

૨ તિર્યંચની ગતિમાં, જીવના ભેદ ૧૪, ગુ૦ ૫ પ્રથમ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપ૦ ૯, ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન-લેશ્યા ૬

૩ તિર્યંચાણીમાં, જીવના ભેદ ૨, સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો ગુ૦ ૫ પ્રથમ, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૯, ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬

૪ મનુષ્યની ગતિમા, જીવના ભેદ ૩; ૧ સજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો, ૨ પર્યાપ્તો, ૩ અસજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો, ગુ૦ ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૫ મનુષ્યણીમાં જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના. ગુ૦ ૧૪, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેસ્યા ૬

૬ દેવતાની જાતિમાં, જીવના ભેદ ૩, ૧ સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો, ૨ પર્યાપ્તો, ૩ અસંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો, ગુ૦ ૪ પહેલા, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના ૨ વૈક્રિયના, ૧ કાર્મણનો. ઉપયોગ ૯ લેસ્યા ૬.

૭ દેવાંગનામાં જીવના ભેદ ૨, ૧ સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો ગુ૦ ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૧, ૪ મનના ૪ વચનના, ૨ વૈક્રિયના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯ લેસ્યા ૪

૮ સિદ્ધગતિમાં જીવના ભેદ નથી, ગુણઠાણા નથી, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨; ૧ કેવળજ્ઞાન, ૨ કેવળદર્શન લેસ્યા નથી.

એ આઠ ભેદનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડી મનુષ્યણી ૧ તેથી મનુષ્ય સંમુછિમ ભળતા અસંખ્યાતગુણા ૨ તેથી નારકી અસંખ્યાતગુણા ૩ તેથી તિર્યંચણી અસંખ્યાતગુણી ૪ તેથી દેવતા અસંખ્યાતગુણા ૫ તેથી દેવી સંખ્યાતગુણી ૬ તેથી સિદ્ધભગવંત અનંતગુણા ૭. તેથી તિર્યંચ અનંતગુણા ૮

૩ ઇંદ્રિયદ્વાર

૧ સઇંદ્રિયામાં જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૨ પ્રથમ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ તે ૧ કેવળજ્ઞાન ૨ કેવળદર્શન એ ૨ વર્જીને લેસ્યા ૬

૨ એકેંદ્રિયમાં, જીવના ભેદ ૪ ૧ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો, ૩ બાદર એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો ગુ૦ ૧ પ્રથમ જોગ ૫ ઔદારિક ૧, ઔદારિકનો મિશ્ર ૨, વૈક્રિય ૩ વૈક્રિયનો મિશ્ર ૪, કાર્મણ કાયજોગ ૫. ઉપયોગ ૩ ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન લેસ્યા ૪

૫ બેઇંદ્રિય ૧ તે ઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય એ ૩માં જીવના ભેદ ૨ પોતપોતાનો અપર્યાપ્તો ૧ ને પર્યાપ્તો ૨ ગુ૦ ૨ પહેલા જોગ ૪, ૨ ઔદારિકનો, ૧ કાર્મણનો ને ૧ વ્યવહાર વચનનો ઉપયોગ બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિયમાં ૫ ૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન અને ચૌરેંદ્રિયમાં ૬ તે ૧ ચક્ષુદર્શન વધ્યું, લેસ્યા ૩

૬ પંચેંદ્રિયમાં, જીવના ભેદ ૪, ૧ સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો, ૨ પર્યાપ્તો, ૩ અસંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ને ૪ પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૧૨ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન ૧, કેવળદર્શન ૨ એ ૨ વર્જ્યા. લેશ્યા ૬.

૭ અણિંદ્રિયામાં, જીવનો ભેદ ૧ સજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણ૦ ૨ તેરમું ને ચૌદમું, જોગ ૭; ૨ મનના તે સત્ય મન ૧, વ્યવહાર મન ૨, બે વચનના તે સત્ય વચન ૧, વ્યવહાર વચન ૨ અને ઔદારિકનો ૫, ઔદારિકનો મિશ્ર ૬, કાર્મણકાયજોગ ૭, ઉપયોગ ૨ કેવળજ્ઞાન ૧ કેવળદર્શન ૨ લેશ્યા ૧ શુકલ

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા પંચેદ્રિયા ૧, તેથી ચૌરેદ્રિયા વિશેષાહિયા ૨, તેથી તેઇંદ્રિયા વિશેષાહિયા ૩ તેથી બેઇંદ્રિયા વિશેષાહિયા ૪, તેથી અણિંદિયા અનતગુણા ૫, તેથી એકેદ્રિયા અનંતગુણા ૬, તેથી સઇંદ્રિયા વિશેષાહિયા ૭

૪ કાયદ્વાર,

૧ સકાયામાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૪ પૃથ્વીકાય ૧, અપકાય ૨, વનસ્પતિકાય ૩ એ ૩ માં, જીવના ભેદ ૪ ગુણ૦ ૧ જોગ ૩, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૪

૬ તેઉકાય ૧, વાઉકાય ૨ એ ૨ મા, જીવના ભેદ ૪, ગુ૦ ૧, જોગ: તેઉમા ૩ ને વાઉમા ૫ તે ૨ વૈક્રિયના વધ્યા, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૩

૭ ત્રસકાયમા, જીવના ભેદ ૧૦ તે ૪ એકેદ્રિયના વર્જ્યા, ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૮ અકાયામા, જીવના ભેદ નથી, ગુણઠાણા નથી, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા ત્રસકાયા ૧, તેથી તેઉકાયા અસખેજ્જગુણા ૨, તેથી પૃથ્વીકાય વિશેષાહિયા ૩ તેથી અપકાયા વિશેષાહિયા × ૪,

× વિશેષાહિયા=વિશેષ અધિકા,

તેથી વાઉકાય વિશેષાહિયા ૫, તેથી અકાયા અનંતગુણા ૬ તેથી વનસ્પતિકાયા અનંતગુણા ૭, તેથી સકાયા વિશેષાહિયા ૮

૫ જોગદ્વાર.

૧ સજોગીમાં જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૨ મનજોગીમાં જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૧૩, જોગ ૧૪ એક કામણનો વર્જીને ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૩ વચનજોગીમાં જીવના ભેદ ૫ બેઈંદ્રિય ૧, તેઈંદ્રિય ૨ ચૌરેંદ્રિય ૩ અસન્નીપંચેંદ્રિય ૪, સન્નીપંચેંદ્રિય ૫, એ ૫ ના પર્યાપ્તા ગુણઠાણા ૧૩ જોગ ૧૪ કામણ વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેસ્યા ૬

૪ કાયજોગીમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૩ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૫ અજોગીમા, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો ગુણઠાણુ ૧ ચૌદમુ જોગ નહિ ઉપયોગ ૨ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન, લેસ્યા નથી.

એહનો અલ્પબહુત્વ, સવથી થોડા મનજોગી ૧ તેથી વચનજોગી અસંખ્યેજ્જગુણા ૨ તેથી અજોગી (ગુ૦ ૧૪ અને સિદ્ધ) અનંતગુણા ૩, તેથી કાયજોગી અનંતગુણા ૪ તેથી સજોગી વિશેષાહિયા ૫.

૬ વેદદ્વાર

૧ સવેદીમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૯ પ્રથમ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, કેવળજ્ઞાન ૧ કેવળદર્શન ૨ વર્જીને લેસ્યા ૬

૨ સ્ત્રી વેદ ૧ પુરુષવેદ ૨, એ ૨ મા, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણ૦ ૯ જોગ પુરુષવેદમા ૧૫, અને સ્ત્રીવેદમાં ૧૩ તે ૨ આહારકના વર્જીને, ઉપયોગ ૧૦ લેસ્યા ૬

૩ નપુંસકવેદમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૯ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન ૧ કેવળદર્શન ૨ વર્જીને લેસ્યા ૬

૫ અવેદીમા જીવનો ભેદ ૧ સજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણ૦ ૬, નવમાથી તે ૧૪ મા સુધી, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો એવં ૧૧. ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જીને, લેશ્યા ૧, શુકલ.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા પુરુષવેદી ૧, તેથી સ્ત્રીવેદી સંખેજ્જગુણા ૨, તેથી અવેદી (સિદ્ધ સહિત) અનંતગુણા ૩ તેથી નપુંસકવેદી અનંતગુણા ૪, તેથી સવેદી વિશેષાહિયા ૫.

૭ કષાયદ્વાર.

૧ સકષાયીમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૧૦ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, કેવળજ્ઞાન ૧, કેવળદર્શન ૨ વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૪ ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, એ ૩ માં, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૯, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૫ લોભકષાયીમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૦ પહેલાં, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬

૬ અકષાયીમા, જીવનો ભેદ ૧ સજ્ઞીનો પર્યાપ્તો ગુણ૦ ૪ ઉપરના, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો એવ ૧૧, ઉપયોગ ૯, ૫ જ્ઞાન, ૪ દર્શન એવં ૯, લેશ્યા ૧.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા અકષાયી ૧, તેથી ક્રોધકષાયી અનંતગુણા ૨, તેથી માનકષાયી વિશેષાહિયા ૩, તેથી માયાકષાયી વિશેષાહિયા ૪, તેથી લોભકષાયી વિશેષાહિયા ૫, તેથી સકષાયી વિશેષાહિયા ૬.

૮ લેશ્યાદ્વાર.

૧ સલેશીમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૪ કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨, કાપુત ૩, એ ૩ લેશ્યામા જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૬ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, એ કેવળના વર્જ્યા, લેશ્યા પોતપોતાની.

૫ તેજુલેશીમા, જીવના ભેદ ૩, સજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ૧, પ્રર્યાપ્તો ૨, બાદર એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ૩, ગુણ૦ ૭ પ્રથમ, જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧. તેજુ.

તેથી વાઉકાય વિશેષાહિયા ૫, તેથી અકાયા અનંતગુણા ૬ તેથી વનસ્પતિકાયા અનંતગુણા ૭, તેથી સકાયા વિશેષાહિયા ૮

૫ જોગદ્વાર.

૧ સજોગીમાં જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૨ મનજોગીમાં જીવનો ભેદ ૧, સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૧૩, જોગ ૧૪ એક કામણનો વર્જીને ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૩ વચનજોગીમા, જીવના ભેદ ૫ બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩ અસન્નીપંચેંદ્રિય ૪, સન્નીપંચેંદ્રિય ૫, એ ૫ ના પર્યાપ્તા, ગુણઠાણા ૧૩ જોગ ૧૪ કામણ વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેસ્યા ૬

૪ કાયજોગીમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૩ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬

૫ અજોગીમા, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો ગુણઠાણુ ૧ ચૌદમુ જોગ નહિ ઉપયોગ ૨ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન, લેસ્યા નથી.

એહનો અલ્પબહુત્વ, સવથી થોડા મનજોગી ૧ તેથી વચનજોગી અસંખેજ્જગુણા ૨ તેથી અજોગી (ગુ૦ ૧૪ અને સિદ્ધ) અનંતગુણા ૩, તેથી કાયજોગી અનંતગુણા ૪ તેથી સજોગી વિશેષાહિયા ૫

૬ વેદદ્વાર

૧ સવેદીમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૯ પ્રથમ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, કેવળજ્ઞાન ૧ કેવળદર્શન ૨ વર્જીને લેસ્યા ૬

૩ સ્ત્રી વેદ ૧ પુરૂષવેદ ૨, એ ૨ માં, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણ૦ ૯ જોગ પુરૂષવેદમા ૧૫, અને સ્ત્રીવેદમાં ૧૩ તે ૨ આહારકના વર્જીને, ઉપયોગ ૧૦ લેસ્યા ૬

૪ નપુંસકવેદમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૯ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન ૧, કેવળદર્શન ૨ વર્જીને લેસ્યા ૬

૭ સમામિથ્યાત્વ દ્દષ્ટિમાં, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુણુ-ઠાણું ૧ ત્રીજુ, જોગ ૧૦, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો ૧ વૈક્રિયનો એવ ૧૦, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા સાસ્વાદાન સમકિતી ૧, તેથી ઉપશમ સમકિતી સંખેજજગુણા ૨. તેથી મિશ્રદષ્ટિ સંખેજજગુણા ૩, તેથી ક્ષયોપશમ અને વેદક સમકિતી માહોમાહે તુલ્ય અને અસંખે-જજગુણા ૫ તેથી ક્ષાયિક સમકિતી અનંતગુણા ૫, તેથી સમુચ્ચય સમકિતી વિશેષાહિયા ૭, તેથી મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ અનતગુણા ૮.

૧૦ જ્ઞાનદ્વાર.

૧ સમુચ્ચયજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૬, બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩, અસંજ્ઞીપચેદ્રિય ૪ એ ૪ ના અપર્યાપ્તા ને સન્નીનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એવ ૬, ગુણુઠાણુા ૧૨ પહેલુ ત્રીજું વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૫ જ્ઞાન ને ૪ દર્શન, લેશ્યા ૬

૩ મતિજ્ઞાની ૧, શ્રુતજ્ઞાની ૨ એ બેમાં, જીવના ભેદ ૬. ગુણુઠાણું ૧૦, પહેલુ, ત્રીજું તેરમુ, ચૌદમુ વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭ લેશ્યા ૬

૪ અવધિજ્ઞાનીમાં, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના, ગુણુઠાણુા ૧૦, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬

૫ મનઃપર્યવજ્ઞાનીમાં, જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણુઠાણુા ૭ છઠ્ઠાથી બારમા સુધી, જોગ કાર્મણુનો વર્જીને, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬

૬ કેવળજ્ઞાનીમાં, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૨, તેરમુ ને ચૌદમુ જોગ ૭, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા ૧ પરમશુકલ

૭ અજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુઠાણા ૨, પહેલુ ને ત્રીજું, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપયોગ ૬, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૯ મતિશ્રુત અજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુઠાણુા ૨, પહેલુ ત્રીજુ, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

૧૦ વિભંગજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના, ગુણુઠાણુા ૨ પહેલુ ને ત્રીજુ, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

૬ પદ્મલેશીમાં, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના, ગુણ૦ ૭ પ્રથમ, જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ લેશ્યા ૧ પદ્મ.

૭ શુક્લલેશીમા જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણ૦ ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૧ શુક્લ

૮ અલેશીમા, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો ગુણ૦ ૧ ચૌદમુ, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨, કેવળજ્ઞાન ૧ કેવળદર્શન ૨, લેશ્યા નથી.

એહનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા શુક્લલેશી ૧, તેથી પદ્મલેશી સંખ્યેજગુણા ૨ તેથી તેજુલેશી સંખ્યેજગુણા ૩, તેથી અલેશી સિદ્ધ સહિત અનંતગુણા ૪ તેથી કાપુતલેશી અનંતગુણા ૫ તેથી નીલલેશી વિશેષાધિયા ૬ તેથી કૃષ્ણલેશી વિશેષાધિયા, તેથી સલેશી વિશેષાધિયા ૮

૯ સમકિતદ્વાર

૧ સમુચ્ચય સમ્યકૃત્વદૃષ્ટિમા જીવના ભેદ ૬ બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩ અસન્નીપંચેંદ્રિય ૪, એ ૪ ના અપર્યાપ્તા અને સન્નીપંચેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એવ ૬, ગુણ૦ ૧૨ પહેલુ ત્રીજુ વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ ૩ અજ્ઞાન વર્જીને લેશ્યા ૬.

૨ સાસ્વાદાન સમ્યકૃત્વદૃષ્ટિમાં જીવના ભેદ ૬ ગુણ૦ બીજુ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયોગ ૬ ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન લેશ્યા ૬

૩ ઉપશમ સમ્યકૃત્વદૃષ્ટિમા, જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણ૦ ૮ ચોથાથી ૧૧મા સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, ૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન લેશ્યા ૬

૪ ક્ષયોપશમ ને વેદક સમ્યકૃત્વદૃષ્ટિમા જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણ૦ ૪ થી આઠમા સુધી, જોગ, ૧૫, ઉપ૦ ૭ લેશ્યા ૬

૫ ક્ષાયિક સમ્ય૦ જીવના ભેદ ૨ સન્નીના ગુણઠાણા ૧૧, ચોથાથી તે ચૌદમા સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ ૩ અજ્ઞાન વર્જીને લેશ્યા ૬

૬ મિથ્યાત્વદૃષ્ટિમા જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયોગ ૬ ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬

૭ સમામિથ્યાત્વ દૃષ્ટિમા, જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણુ-ઠાણુ ૧ ત્રીજુ, જોગ ૧૦, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો ૧ વૈક્રિયનો એવં ૧૦, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા સાસ્વાદાન સમકિતી ૧, તેથી ઉપશમ સમકિતી સંખેજ્જગુણા ૨. તેથી મિશ્રદૃષ્ટિ સંખેજ્જગુણા ૩, તેથી ક્ષયોપશમ અને વેદક સમકિતી માહોમાહે તુલ્ય અને અસંખે-જ્જગુણા ૫ તેથી ક્ષાયિક સમકિતી અનંતગુણા ૫, તેથી સમુચ્ચય સમકિતી વિશેષાહિયા ૭, તેથી મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ અનંતગુણા ૮.

૧૦ જ્ઞાનદ્વાર.

૧ સમુચ્ચયજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૬, બેઇંદ્રિય ૧, તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩, અસંજ્ઞીપચેંદ્રિય ૪ એ ૪ ના અપર્યાપ્તા ને સંજ્ઞીનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એવં ૬, ગુણુઠાણાં ૧૨ પહેલુ ત્રીજું વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૫ જ્ઞાન ને ૪ દર્શન, લેશ્યા ૬

૩ મતિજ્ઞાની ૧, શ્રુતજ્ઞાની ૨ એ બેમા, જીવના ભેદ ૬, ગુણુઠાણાં ૧૦, પહેલુ, ત્રીજુ તેરમુ, ચૌદમું વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭ લેશ્યા ૬

૪ અવધિજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુઠાણુ ૧૦, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬

૫ મનઃપર્યવજ્ઞાનીમાં, જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણુઠાણું ૭ છઠ્ઠાથી બારમા સુધી, જોગ કાર્મણુનો વર્જીને, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬

૬ કેવળજ્ઞાનીમાં, જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૨, તેરમુ ને ચૌદમુ જોગ ૭, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા ૧ પરમશુકલ

૭ અજ્ઞાનીમાં, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુઠાણાં ૨, પહેલું ને ત્રીજુ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપયોગ ૬, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૯ મતિશ્રુત અજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણુઠાણુ ૨, પહેલું ત્રીજું, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

૧૦ વિભંગજ્ઞાનીમા, જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણુઠાણુ ૨ પહેલુ ને ત્રીજુ, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા મનપર્વ૦ જ્ઞાની ૧, તેથી અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા ૨ તેથી મતિજ્ઞાની ને શ્રુતજ્ઞાની માંહે માંહી તુલ્ય વિશેષાધિયા ૪ તેથી વિભંગ જ્ઞાની અસંખ્યાગુણા ૫ તેથી કેવળજ્ઞાની અનંતગુણા ૬ તેથી જ્ઞાની વિશેષાધિયા ૭ તેથી મતિ શ્રુતઅજ્ઞાની માંહોમાંહી તુલ્ય ને અનંતગુણા ૯, તેથી અજ્ઞાની વિશેષાધિયા ૧૦

૧૧ દર્શનદ્વાર

૧ ચક્ષુદર્શનીમાં, જીવના ભેદ ૬ ચૌરેંદ્રિય ૧, અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૨, સંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૩ એ ૩ ના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા ગુણઠાણા ૧૨ પ્રથમ જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના ૨ વર્જ્યાં, લેસ્યા ૬

૨ અચક્ષુદર્શનીમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૨, જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ લેસ્યા ૬

૩ અવધિદર્શનીમાં, જીવના ભેદ ૨, ગુણઠાણા ૧૨ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦ લેસ્યા ૬

૪ કેવળદર્શનીમાં જીવનો ભેદ ૧ ગુણઠાણા ૨, તેરમું, ચૌદમું, જોગ ૭ ઉપયોગ ૨, લેસ્યા ૧.

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા અવધિદર્શની ૧ તેથી ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણા ૨, તેથી કેવળદર્શની અનંતગુણા ૩ તેથી અચક્ષુદર્શની અનંતગુણા ૪

૧૨ સંજમદ્વાર

૧ સંજતિમાં જીવનો ભેદ ૧, સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો ગુણઠાણા ૯, છઠ્ઠાથી તે ૧૪ મા સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ ૩ અજ્ઞાન વર્જીને લેસ્યા ૬

૩ સામાયિક ૧, છેદોપસ્થાપનીય ૨ એ બે ચારિત્રમાં જીવનો ભેદ ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણઠાણા ૪ છઠ્ઠાથી ૯ મા સુધી, જોગ ૧૪, કાર્મણનો વર્જીને ઉપયોગ ૭, ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન, લેસ્યા ૬

૪ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રમાં જીવનો ભેદ ૧. ગુણઠાણા ૨ છઠ્ઠું ને સાતમું જોગ ૯ ૪ મનના, ૪ વચનના ને ૧ ઓદારિકનો, ઉપયોગ ૭, લેસ્યા ૩ ઉપલી.

૫ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રમાં, જીવનો ભેદ ૧ ગુણઠાણું ૧ દશમું, જોગ ૯, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૧ શુકલ.

૬ યથાખ્યાત ચારિત્રમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુણઠાણા ૪ ઉપલા, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જીને, લેશ્યા ૧.

૭ સજતાસંજતિમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુણઠાણુ ૧ પાંચમું, જોગ ૧૨, આહારકના ૨ ને ૧ કાર્મણનો વર્જીને ઉપયોગ ૬, ૩ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન લેશ્યા, ૬

૮ અસજતિમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૪ પ્રથમ જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને, ઉપયોગ ૯ ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન લેશ્યા ૬

૯ નો સજતિ, નો અસંજતિ, નો સજતાસજતિમા, જીવનો ભેદ ૦, ગુણ ૦, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા સૂક્ષ્મસપરાય ચારિત્રિયા ૧, તેથી પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રિયા સખેજ્જગુણા ૨, તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રિયા સખેજ્જગુણા ૩, તેથી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રિયા સખેજ્જગુણા ૪, તેથી સામાયિક ચારિત્રિયા સખેજ્જગુણા ૫ તેથી સજતિ વિશેષાહિયા ૬, તેથી સજતાસજતિ અસખ્યાતગુણા ૭, તેથી નોસજતિ, નોઅસંજતિ, નોસજતાસજતિ અનંતગુણા ૮, તેથી અસજતિ અનતગુણા ૯

૧૩ ઉવઓગદ્વાર

૧ સાગરોવત્તામા જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અણુગારોવઉત્તામા જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૩ દશમુ વર્જીને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા અણુગારોવઉત્તા ૧, તેથી સાગરોવઉત્તા સખેજ્જગુણા ૨

૧૪ આહારદ્વાર

૧ આહારકમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૩ પહેલા, જોગ ૧૪, કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અણાહારકમાં, જીવના ભેદ ૮, સાત અપર્યાપ્તા ને ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણ૦ ૫ પહેલુ, બીજુ ચોથુ તેરમુ ને ચૌદમુ એ ૫ જોગ ૧ કાર્મણનો ઉપયોગ ૧૦ મનઃપર્યવજ્ઞાન ૧ ને ચક્ષુદર્શન ૨ એ વર્જીને, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા અણાહારક ૧ તેથી આહારક અસંખ્યગુણા ૨

૧૫ ભાષકદ્વાર

૧ ભાષકમા જીવના ભેદ ૫. બેઇંદ્રિય ૧ તેઇંદ્રિય ૨ ચૌરેંદ્રિય ૩ અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૪ સંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૫, એ ૫ના પર્યાપ્તા ગુણઠાણા ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ અભાષકમા, જીવના ભેદ ૧ તે ૧૪ માંથી બેઇંદ્રિય ૧ તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩ અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૪ એ ૪ વર્જી ગુણ૦ ૫ તે પહેલુ ૧ બીજુ ૨ ચોથુ ૩ તેરમુ ૪ ચૌદમુ ૫, જોગ ૫ તે ૨ ઔદારિકના, ૨ વૈક્રિયના ને કાર્મણનો; ઉપયોગ ૧૧ તે મનઃપર્યવજ્ઞાન નહિ લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા ભાષક ૧ તેથી અભાષક અનંતગુણા ૨

૧૬ પરિત્તદ્વાર

૧ પરિત્તસંસારીમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૧૪ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અપરિત્તસંસારીમા જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ૦ ૧ પહેલુ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયોગ ૬, અજ્ઞાન ૩ દર્શન ૩ લેશ્યા ૬

૩ નોપરિત્ત નોઅપરિત્તમા જીવના ભેદ ૦, ગુણ૦ , જોગ નથી, ઉપયોગ ૨ લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા પરિત્ત ૧, તેથી નોપરિત્ત નોઅપરિત્ત અનંતગુણા ૨, તેથી અપરિત્ત અનંતગુણા ૩.

૧૭ પર્યાપ્તાદ્વાર.

૧ પર્યાપ્તામાં, જીવના ભેદ ૭, ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ અપર્યાપ્તામાં, જીવના ભેદ ૭, ગુણ૦ ૩ તે પહેલું બીજું ને ચોથું જોગ ૫ તે ૨ ઓદારિકના, ૨ વૈક્રિયના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપ૦ ૯, ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન એવ લેશ્યા ૬

૩ નોપર્યાપ્તા નોઅપર્યાપ્તામાં, જીવના ભેદ ૦, ગુણ૦ ૦, જોગ નથી, ઉપ૦ ૨, લેશ્યા નથી

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા નોપર્યાપ્તા નોઅપર્યાપ્તા ૧, તેથી અપર્યાપ્તા અનંતગુણા ૨, તેથી પર્યાપ્તા સંખેજ્જગુણા ૩

૧૮ સૂક્ષ્મદ્વાર

૧ સૂક્ષ્મમાં, જીવના ભેદ ૨, સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ૧ ને પર્યાપ્તો ૨, ગુણ૦ ૧ પ્રથમ, જોગ ૩, બે ઓદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપ૦ ૩, બે અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન, લેશ્યા ૩

૨ બાદરમાં, જીવના ભેદ ૧૨ તે ૨ સૂક્ષ્મના વર્જ્યા, ગુણ૦ ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૩ નોસૂક્ષ્મ, નોબાદરમાં, જીવના ભેદ ૦ ગુણ૦ ૦, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા નોસૂક્ષ્મ નોબાદર ૧, તેથી બાદર અનંતગુણા ૨, તેથી સૂક્ષ્મ અસંખેજ્જગુણા ૩

૧૯ સન્નીદ્વાર.

૧ સન્નીમા જીવના ભેદ ૨ ગુણઠાણા ૧૨ પહેલા જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના ૨ વર્જ્યા, લેશ્યા ૬

૧૪ આહારદ્વાર

૧ આહારકમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૩ પહેલાં, જોગ ૧૪, કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અણાહારકમા, જીવના ભેદ ૮, સાત અપર્યાપ્તા ને ૧ સંજ્ઞીનો પર્યાપ્તો, ગુણ૦ ૫ પહેલુ, બીજુ ચોથુ તેરમુ ને ચૌદમુ એ ૫ જોગ ૧ કાર્મણનો. ઉપયોગ ૧૦ મનઃપર્યવજ્ઞાન ૧ ને ચક્ષુદર્શન ૨ એ વર્જીને, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા અણાહારક ૧, તેથી આહારક અસંખેજગુણા ૨

૧૫ ભાષકદ્વાર

૧ ભાષગામા જીવના ભેદ ૫. બેઇંદ્રિય ૧ તેઇંદ્રિય ૨ ચૌરેંદ્રિય ૩ અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૪ સંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૫, એ ૫ ના પર્યાપ્તા ગુણઠાણા ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જીને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ અભાષગામા જીવના ભેદ ૯ તે ૧૪ માથી બેઇંદ્રિય ૧ તેઇંદ્રિય ૨, ચૌરેંદ્રિય ૩ અસંજ્ઞીપંચેંદ્રિય ૪ એ ૪ વર્જ્યાં ગુણ૦ ૫ તે પહેલુ ૧ બીજુ ૨ ચોથુ ૩ તેરમુ ૪ ચૌદમુ ૫, જોગ ૫ તે ૨ ઔદારિકના, ૨ વૈક્રિયના ને કાર્મણનો, ઉપયોગ ૧૧ તે મનઃપર્યવજ્ઞાન નહિ, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા ભાષગા ૧ તેથી અભાષગા અનંતગુણા ૨

૧૬ પરિત્તદ્વાર

૧ પરિત્તસંસારીમા, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૧૪ જોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અપરિત્તસંસારીમા જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ૦ ૧ પહેલુ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયોગ ૬, અજ્ઞાન ૩ દર્શન ૩ લેશ્યા ૬

૩ નોપરિત્ત નોઅપરિત્તમા જીવના ભેદ , ગુણ૦ , જોગ નથી ઉપયોગ ૨ લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથા થોડા અચરમ ૧, તેથી ચરમ અનંતગુણા ૨.

૧ સમુચ્ચય કેવલીમા, જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના ગુ૦ ૧૧ ઉપલા, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જીને, લેસ્યા ૬.

૨ વીતરાગીમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુ૦ ૪, તે અગિયારમાંથી ચૌદમાં સુધી, જોગ ૧૧, ઉપયોગ ૯, લેશ્યા ૧

૩ જુગલિયામા, જીવના ભેદ ૨, સંજ્ઞીના ગુ૦ ૨ પહેલુ, ને ચોથું, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણનો એવં ૧૧, ઉપ૦ ૬, બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન, બે દર્શન એવં ૬ લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૪ અસજ્ઞી તિર્યંચ પચેદ્રિયમા જીવના ભેદ ૨, ગુ૦ ૨ પ્રથમ જોગ ૪ તે ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો ને ૧ વ્યવહાર વચનનો એવં ૪, ઉપયોગ ૬, ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૫ સમૂચ્છિંમ મનુષ્યમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુ૦ ૧ પહેલું, જોગ ૩ તે ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૪, ૨ અજ્ઞાન ને ૨ દર્શન. લેશ્યા ૩.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા જુગલિયા ૧, તેથી સમૂચ્છિંમ મનુષ્ય અસખેજ્જગુણા ૨, તેથી અસજ્ઞી તિર્યંચ અસંખેજ્જગુણા ૩ તેથી વીતરાગી અનંતગુણા ૪, તેથી સમુચ્ચય કેવળી વિશેષાહિયા ૫.

૧ ઔદારિક શરીરમાં, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ૦ ૧૪ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેસ્યા ૬.

૨ વૈક્રિય શરીરમાં, જીવના ભેદ ૪; ૨ સજ્ઞીના ને ૧ અસંજ્ઞીનો+ અપર્યાપ્તો અને ૧ બાદર વાઉકાયનો પર્યાપ્તો એવં ૪, ગુણ૦ ૭ પ્રથમ જોગ ૧૨, ૨ આહારકના ને ૧ કાર્મણનો એ ૩ વર્જ્યા, ઉપયોગ ૧૦ તે ૨ કેવળના વર્જ્યા, લેશ્યા, ૬.

+ અસંજ્ઞી તિર્યંચ પચેન્દ્રિય મરીને પહેલી નરકે તથા ૫૧ જાતના દેવતામા ઉપજે છે ત્યાં અપર્યાપ્તાવસ્થામા અસજ્ઞી જ હોય છે. એ અપેક્ષાએ વૈક્રિય શરીરમાં અસજ્ઞીના અપર્યાપ્તાનો ભેદ ગણેલ છે.

૨ અસન્નીમાં, જીવના ભેદ ૧૨ તે ૨ સન્નીના વર્જ્યા ગુણ૦ ૨ પ્રથમ જોગ ૬, ૨ ઔદારિકના ૨ વૈક્રિયના, ૧ કાર્મણનો ૧ વ્યવહાર વચનનો એવ ૬, ઉપ૦ ૬, ૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન એવ ૬, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૩ નોસન્ની નોઅસન્નીમા જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુ૦ ૨ તેરમુ, ચૌદમુ જોગ ૭. ઉપ૦ ૨, લેશ્યા ૧ પરમ શુક્લ.

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા સન્ની ૧, તથા નોસન્ની નોઅસન્ની અનતગુણા ૨, તેથી અસન્ની અનતગુણા ૩

૨૦ ભવ્યઅભવ્યદ્વાર

૧ ભવ્યમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા૦ ૧૪ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ અભવ્યમાં, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયોગ ૬ લેશ્યા ૬

૩ નોભવ્ય નોઅભવ્યમાં, જીવના ભેદ ૦ ગુણ ૦ જોગ ૦ નથી ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ સર્વથી થોડા અભવ્ય ૧, તેથી નોભવ્ય નોઅભવ્ય અનતગુણા ૨ તેથી ભવ્ય અનતગુણા ૩

૨૧ ચરમદ્વાર

૧ ચરમમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨ અચરમમાં× જીવના ભેદ ૧૪ ગુણ૦ ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩ આહારકના ૨ વર્જીને ઉપયો૦ ૮ ત્રણ અજ્ઞાન ત્રણ દર્શન (અભવ્યને) તથા કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન (સિદ્ધને) લેશ્યા ૬

× અચરમ એટલે જેનો છેડો નહીં તે. અભવી તથા સિદ્ધ ભગવતને અચરમ જાણવા.

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથા થોડા અચરમ ૧, તેથી ચરમ અનંતગુણા ૨.

૧ સમુચ્ચય કેવલીમાં, જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના ગુ૦ ૧૧ ઉપલા, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨ વીતરાગીમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુ૦ ૪, તે અગિયારમાંથી ચૌદમા સુધી, જોગ ૧૧, ઉપયોગ ૯, લેશ્યા ૧

૩ જુગલિયામા, જીવના ભેદ ૨, સંજ્ઞીના ગુ૦ ૨ પહેલુ, ને ચોથુ, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણનો એવં ૧૧, ઉપ૦ ૬, બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન, બે દર્શન એવં ૬ લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૪ અસજ્ઞી તિર્યંચ પંચેદ્રિયમા જીવના ભેદ ૨, ગુ૦ ૨ પ્રથમ જોગ ૪ તે ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો ને ૧ વ્યવહાર વચનનો એવં ૪, ઉપયોગ ૬, ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૫ સમૂર્છિમ મનુષ્યમાં, જીવનો ભેદ ૧, ગુ૦ ૧ પહેલું, જોગ ૩ તે ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૪, ૨ અજ્ઞાન ને ૨ દર્શન લેશ્યા ૩

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા જુગલિયા ૧, તેથી સમૂર્છિમ મનુષ્ય અસખેજ્જગુણા ૨, તેથી અસંજ્ઞી તિર્યંચ અસખેજ્જગુણા ૩ તેથી વીતરાગી અનંતગુણા ૪, તેથી સમુચ્ચય કેવળી વિશેષાહિયા ૫.

૧ ઔદારિક શરીરમા, જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ૦ ૧૪. જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬.

૨ વૈક્રિય શરીરમાં, જીવના ભેદ ૪; ૨ સંજ્ઞીના ને ૧ અસંજ્ઞીનો+ અપર્યાપ્તો અને ૧ બાદર વાઉકાયનો પર્યાપ્તો એવં ૪, ગુણ૦ ૭ પ્રથમ જોગ ૧૨, ૨ આહારકના ને ૧ કાર્મણનો એ ૩ વર્જ્યા, ઉપયોગ ૧૦ તે ૨ કેવળના વર્જ્યા, લેશ્યા, ૬.

+ અસજ્ઞી તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય મરીને પહેલી નરકે તથા ૫૧ જાતના દેવતામા ઉપજે છે ત્યા અપર્યાપ્તાવસ્થામા અસંજ્ઞી જ હોય છે. એ અપેક્ષાએ વૈક્રિય શરીરમાં અસંજ્ઞીના અપર્યાપ્તાનો ભેદ ગણેલ છે.

૩ આહારક શરીરમાં, જીવનો ભેદ ૧ સન્નીનો પર્યાપ્તો, ગુણ૦ ૨ છઠ્ઠું ને સાતમું જોગ ૧૨ ૨ વૈક્રિયના ને કાર્મણનો એ ૩ વર્જ્યાં, ઉપ૦ ૭, ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬

૫ તેજસ, કાર્મણ શરીરમાં, જીવના ભેદ ૧૪ ગુણઠાણા ૧૪ જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ, સર્વથી થોડા આહારક શરીરી ૧ તેથી વૈક્રિય શરીરી અસંખ્યાતગુણા ૨ તેથી ઔદારિક શરીરી અસંખ્યાતગુણા ૩, તેથી તૈજસ કાર્મણ શરીરી માંહોમાંહી તુલ્ય ને અનંતગુણા ૫

ઇતિ મોટો બાસઠીઓ સમાપ્ત.

અથ શ્રી ચાર કષાયનો થોકડો

શ્રી પન્નવણાજી સૂત્ર પદ ચૌદમે કષાયનો વર્ણવ ચાલ્યો છે કષાય ૧૬ પ્રકારે કહી તેઃ ૧ પોતાને માટે, ૨ પરને માટે, ૩ તદુભય કહેતા બન્ને માટે, ૪ ખેત કહેતાં ઉઘાડી જમીનને માટે, ૫ વથ્થુ કહેતાં ઢાંકી જમીનને માટે ૬ શરીર માટે, ૭. ઉપાધિને માટે, ૮. નિરર્થકપણે, ૯ જાણતા, ૧૦ અજાણતા, ૧૧ ઉપશાતપણે, ૧૨. અણુશાંતપણે, ૧૩. અનતાનુબંધી ક્રોધ, ૧૪ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૫. પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૬. સજલનો ક્રોધ, એવ ૧૬ તે ૧૬ સમુચ્ચય જીવઆશ્રી અને ચોવીશ દંડક આશ્રી એમ ૨૫ ને સોળે ગુણતાં ૪૦૦ થયા. હવે કષાયના દળીઆ કહે છે, ચણીઆ, ઉપચણીઆ, બાંધ્યા, વેદ્યા, ઉદીરીઆ, નિર્જર્યા એવં ૪ તે ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ અને ભવિષ્યકાળ આશ્રી એમ ૬ ને ૩ ત્રણે ગુણતા ૧૮ થાય. તે એક જીવ આશ્રી અને ૧૮ બહુ જીવ આશ્રી એવ ૩૬ થાય તે સમુચ્ચય જીવ આશ્રી. અને ચોવીશ દંડક આશ્રી, એમ ૩૬ ને ૨૫ થી ગુણતાં ૯૦૦ થાય. અને ૪૦૦ ઉપર કહ્યા તે મળી કુલ ૧૩૦૦ ક્રોધના, ૧૩૦૦ માનના, ૧૩૦૦ માયાના અને ૧૩૦૦ લોભના, એવ સર્વ મળી ૫૨૦૦ થાય.

શ્રી અઠ્ઠાણું બોલનો અલ્પ બહુત્વદ્વાર

૧ સર્વથી થોડા ગર્ભજ મનુષ્ય.
૨ મનુષ્યાણી સં ખેજ્જગુણી.
૩ બાદર તેઉકાયના પર્યાપ્તા અસં ખેજ્જગુણા.
૪ અનુત્તર વિમાનના દેવતા અ૦
૫ ઉપલી ત્રિકના દેવતા સં૦
૬ મધ્યમ ત્રિકના દેવતા સં૦
૭ હેઠલી ત્રિકના દેવતા સં૦
૮ બારમા દેવલોકના દેવતા સં૦
૯ અગિયારમા દેવ૦ દેવતા સં૦
૧૦ દશમા દેવલોકના દેવતા સં
૧૧ નવમા દેવલોકના દેવતા સં૦
૧૨ સાતમી નરકના નારકી અસં
૧૩ છઠ્ઠી નરકના નારકી અસં૦
૧૪ આઠમા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૧૫ સાતમા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૧૬ પાંચમી નરકના નારકી અસં૦
૧૭ છઠ્ઠા દેવલોકના દેવતા અસં૦
૧૮ ચોથી નરકના નારકી અસં૦
૧૯ પાંચમા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૨૦ ત્રીજી નરકના નારકી અસં૦
૨૧ ચોથા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૨૨ ત્રીજા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૨૩ બીજી નરકના નારકી અસં૦
૨૪ સમૂર્છિમ મનુષ્ય અસં૦
૨૫ બીજા દેવ૦ દેવતા અસં૦
૨૬ બીજા દેવલોકની દેવી સં૦
૨૭ પહેલા દેવલોકના દેવતા સં૦
૨૮ પહેલા દેવલોકની દેવી સં૦
૨૯ ભવનપતિ દેવતા અસં૦
૩૦ ભવનપતિની દેવી સં૦
૩૧ પહેલી નરકના નારકી અસં૦
૩૨ ખેચરની પુરુષ અસં૦
૩૩ ખેચરની સ્ત્રી સં૦
૩૪ થળચર પુરુષ સં૦
૩૫ થળચર સ્ત્રી સં૦
૩૬ જળચર પુરુષ સં૦
૩૭ જળચર સ્ત્રી સં૦
૩૮ વ્યંતર દેવતા સં૦
૩૯ વ્યંતર દેવી સં૦
૪ જ્યોતિષી દેવતા સં૦
૪૧ જ્યોતિષીની દેવી સં૦
૪૨ ખેચર નપુંસક સં
૪૩ થળચર નપુંસક સં૦
૪૪ જળચર નપુંસક સં૦
૪૫ ચૌરેન્દ્રિય પર્યાપ્તા સં૦
૪૬ પંચેન્દ્રિય પર્યા૦ વિશેષાહિયા
૪૭ બેઇન્દ્રિય પર્યા૦ વિશેષાહિયા
૪૮ તેઇન્દ્રિય પર્યા૦ વિ૦
૪૯ પંચેન્દ્રિય અપ૦ અસં૦
૫૦ ચૌરેન્દ્રિય અપ૦ વિ૦
૫૧ તેઇન્દ્રિય અપ વિ૦
૫૨ બેઇન્દ્રિય અપ૦ વિ૦
૫૩ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિ

૫૦ અસં૦
૫૪ બાદર નિગોદીઆ ૫૦ ના શરીર અસં૦
૫૫ પુઢવિકાયા ૫૦ અસ૦
૫૬ બાદર અપકાયા ૫૦ અસં૦
૫૭ બાદર વાઉકાયા ૫૦ અસ૦
૫૮ બાદર તેઉકાયા અપ૦ અસ૦
૫૯ બાદર પ્રત્યેક શરીરી વનસ્પતિ અપ૦ અસ૦
૬૦ બા૦ નિગોદિયા અપ૦ નાં શરીર અસં૦
૬૧ બાદર પુઢવી અપ૦ અસ૦
૬૨ બા૦ અપકાય અપ૦ અસં૦
૬૩ બાદર વાઉ૦ અપ૦ અસં૦
૬૪ સૂક્ષ્મ તેઉ૦ અપ૦ અસ૦
૬૫ સૂક્ષ્મ પુઢવી૦ અપ૦ વિ૦
૬૬ સૂક્ષ્મ અપ૦ અપ૦ વિ૦
૬૭ સૂક્ષ્મ વાઉ૦ અપ૦ વિ૦
૬૮ સૂક્ષ્મ તેઉ ૫૦ સ૦
૬૯ સક્ષ્મ પુઢવી૦ ૫૦ વિ૦
૭૦ સૂક્ષ્મ અપ૦ ૫૦ વિ૦
૭૧ સૂક્ષ્મ વાઉ૦ ૫૦ વિ૦
૭૨ સૂક્ષ્મ નિગોદિયા અપ. ના શરીર અસ૦
૭૩ સૂક્ષ્મ નિગોદિયા ૫૦ના શરીર સં૦
૭૪ અભવ્ય અનંતગુણા
૭૫ પડિવાઇ સમદિઠી અનં૦
૭૬ સિદ્ધ ભગવંતજી અનં૦
૭૭ બાદર વનસ્પતિ ૫૦ અનં૦
૭૮ બાદર ૫૦ વિ૦
૭૯ બા૦ વનસ્પતિ અપ૦ અસં૦
૮૦ બાદર અપ૦ વિ૦
૮૧ સમુચ્ચય બાદર વિ૦
૮૨ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ અપ૦અસં૦
૮૩ સૂક્ષ્મ અપ૦ વિ૦
૮૪ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ ૫૦ સં૦
૮૫ સૂક્ષ્મ ૫૦ વિ૦
૮૬ સમુચ્ચ સૂક્ષ્મ ૫૦ વિ૦
૮૭ ભવ્ય સિદ્ધિઆ વિ૦
૮૮ નિગોદિયા જીવ વિ૦
૮૯ વનસ્પતિ જીવ વિ૦
૯૦ એકેદ્રિયા જીવ વિ૦
૯૧ તિર્યંચ જીવ વિ૦
૯૨ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ વિ૦
૯૩ અવિરતિ જીવ વિ૦
૯૪ સકષાયા જીવ વિ૦
૯૫ છઉમત્થા જીવ વિ૦
૯૬ સજોગી જીવ વિ૦
૯૭ સંસારસ્થા જીવ વિ૦
૯૮ સવ્વ જીવ વિ૦

ઇતિ શ્રી પન્નવણાસૂત્રપદ ત્રીજેથી અઠ્ઠાણુ બોલનો
અલ્પબહુત્વ સંપૂર્ણ

અથ શ્રી ચોવીશ જિનાંતરાં

૧ અઢાર કોડાકોડ સાગરને અંતરે પહેલા શ્રી આદિનાથ તીર્થંકર વનિતા નગરીને વિષે થયા નાભિરાજા પિતા, મરૂદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે વૃષભ લાંછન, પાંચસે ધનુષ દેહીમાન, ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ વીશ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાળ્યું, એક લાખ પૂર્વની પ્રવજ્યા પાળી પ્રવજ્યા લીધા પછી એક હજાર વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઉપન્યું, સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી જ્ઞાનની પેટી આપીને, ત્રીજા આરાના ત્રણ વર્ષ ને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા ત્યારે મહા વદ તેરશને દહાડે, દશ હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૨ પહેલા શ્રી આદિનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી પચાસ લાખ કોડ સાગરને આંતરે બીજા અજિતનાથ તીર્થંકર અયોધ્યા નગરીને વિષે થયા જિતશત્રુ રાજા પિતા, વિજયાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે ગજ કહેતા હસ્તીનું લાંછન, સાડા ચારસે ધનુષનું દેહીમાન બોતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ, અઢાર લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા, ત્રેપન લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યું એક લાખ પૂર્વની પ્રવજ્યા પાળી, પ્રવજ્યા લીધા પછી બાર વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઉપન્યું સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી જ્ઞાનની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૩ બીજા અજિતનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોંચ્યા પછી ત્રીશ લાખ કોડ સાગરને આંતરે ત્રીજા સંભવનાથ તીર્થંકર સાવથી નગરીને વિષે થયા જિતારી રાજા પિતા સેન્યાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે અશ્વ કહેતા ઘોડાનું લાંછન, ચારસે ધનુષનું દેહીમાન સાઠ લાખ પૂર્વનું આયુષ, પંદર લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા, ચુમાલીશ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યું, એક લાખ પૂર્વ પ્રવજ્યા પાળી, પ્રવજ્યા લીધા પછી ચૌદ વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી જ્ઞાનની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૪. ત્રીજા સંભવનાથ તીર્થંકર મોક્ષે પહોંચ્યા પછી દશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમને આંતરે ચોથા અભિનંદન તીર્થંકર, વનિતા નગરીને વિશે થયા. સંવર રાજા પિતા, સિદ્ધાર્થા રાણી માતા, હેમવર્ણે, વાનરનું લાંછન, સાડાત્રણસેં ધનુષનુ દેહીમાન, પચ્ચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમાં સાડાબાર લાખ પૂર્વ કુંવર પણે રહ્યા, સાડીછત્રીસ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ, એક લાખ પૂર્વની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી અઢાર વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપી, દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૫. ચોથા અભિનંદન તીર્થંકર મોક્ષ પહોંચ્યા પછી નવ લાખ ક્રોડ સાગરને આંતરે પાંચમા સુમતિનાથ તીર્થંકર કુશલપુરી નગરીને વિશે થયા, મેઘરથ રાજા પિતા, સુમંગલા દેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, ક્રૌંચ પંખીનુ લાંછન, ત્રણસેં ધનુષનુ દેહીમાન, ચાલીશ લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમાં દશ લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા, ઓગણત્રીશ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ, એક લાખ પૂર્વની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી વીશ વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ, સંઘતીર્થ સ્થાપીને, દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ પધાર્યા.

૬. પાંચમા સુમતિનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી નેવું હજાર ક્રોડ સાગરને આંતરે છઠ્ઠા પદ્મપ્રભુ તીર્થંકર કૌસંબી નગરીને વિશે થયા. શ્રીધર રાજા પિતા, સુસિમા દેવી રાણી માતા, રાતે વર્ણે, પદ્મકમળનુ લાંછન, અઢીસો ધનુષનુ દેહીમાન, ત્રીશ લાખ પૂર્વનું આયુષ, સાડાસાત લાખ પૂર્વ કુંવરપણે રહ્યા, સાડીએકવીશ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ, એક લાખ પૂર્વની પ્રવર્જ્યા પાળી પ્રવર્જ્યા લીધા પછી છઠ્ઠે મહિને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘતીર્થ સ્થાપીને, દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને તોતેર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ પધાર્યા

૭ છઠ્ઠા શ્રી પદ્મપ્રભુ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી નવ હજાર ક્રોડ સાગરને આતરે સાતમા સુપાર્શ્વનાથ તીર્થંકર વાણારસી નગરીને વિશે થયા. પ્રતિષ્ઠ રાજા પિતા, પૃથ્વી દેવી રાણી માતા,

હેમવર્ણે, સાથીઆનું લાછન, બસે ધનુષનુ દેહીમાન, વીસ લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમાં પાચ લાખ પૂર્વ કુવરપણે રહ્યા, ચૌદ લાખ પૂર્વ, રાજ પાળ્યુ, એક લાખ પૂર્વની પ્રવર્જ્યા પાળી પ્રવર્જ્યા લીધા પછી નવ માસે કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ, ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને, દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને પાંચસે સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ પધાર્યા

૮ સાતમા શ્રી સુપાર્શ્વનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી નવસે ક્રોડ સાગરને આંતરે આઠમા ચદ્રપ્રભ તીર્થંકર ચદ્રપુરી નગરીને વિષે થયા મહાસેન રાજા પિતા, લક્ષ્મણાદેવી રાણી માતા, ઉજ્જવલ વર્ણે ચદ્રમાનું લાંછન, દોઢસો ધનુષનુ દેહીમાન, દશ લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમાં અઢીલાખ પૂર્વ કુવરપણે રહ્યા, સાડા છ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ, એક લાખ પૂર્વ પ્રવર્જ્યા પાળી પ્રવર્જ્યા લીધા પછી છઠ્ઠે મહિને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૯ આઠમા શ્રી ચદ્રપ્રભ તીર્થંકર નિર્વાણ મોક્ષ પહોચ્યા પછી નેવું ક્રોડ સાગરને આતરે નવમા શ્રીસુવિધિનાથ તીર્થંકર કાકદી નગરીને વિષે થયા. સુગ્રીવ રાજા પિતા રમાદેવી રાણી માતા, ઉજ્જવલ વર્ણે, મગરમચ્છનું લાંછન, સો ધનુષનું દેહીમાન, બે લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમા અર્ધ લાખ પૂર્વ કુવરપણે રહ્યા અર્ધ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ એક લાખ પૂર્વ પ્રવર્જ્યા પાળી પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ચાર મહિને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સઘાતે નિર્વાણ મોક્ષ પધાર્યા.

૧૦ નવમા શ્રીસુવિધિનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોચ્યા પછી નવ ક્રોડ સાગરને આતરે દશમા શ્રી શીતળનાથ તીર્થંકર ભદ્દીલપુર નગરીને વિષે થયા દશરથ રાજા પિતા, નદાદેવી રાણી માતા હેમવર્ણે, શ્રીવત્સ સાથિયાનુ લાછન નેવું ધનુષનું દેહીમાન એક લાખ પૂર્વનું આયુષ, તેમા પા લાખ પૂર્વ કુવર પણે રહ્યા અર્ધ લાખ પૂર્વ રાજ પાળ્યુ, પા લાખ પૂર્વની પ્રવર્જ્યા પાળી. પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ત્રણ

માસે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યું સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૧૧ દશમા શ્રી શીતળનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ પહોંચ્યા પછી એક ક્રોડ સાગરમાં એકસો સાગર, છાસઠ લાખ, છવીસ હજાર વરસને ઉણે આંતરે, અગિયારમા શ્રેયાંસનાથ તીર્થંકર સિંહપુરી નગરીને વિશે થયા. વિષ્ણુ રાજા પિતા અને વિષ્ણુ દેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, ગેંડાનુ લાંછન. એંસી ધનુષનુ દેહીમાન, ચોરાસી લાખ વર્ષનુ આયુષ, તેમાં ૨૧ લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૪૨ લાખ વર્ષનુ આયુષ, તેમાં ૨૧ લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી બે માસે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ. સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૧૨ અગિયારમા શ્રી શ્રેયાસનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોંચ્યા પછી ૫૪ સાગરને આતરે, બારમા શ્રી વાસુપૂજ્ય તીર્થંકર ચંપાપુરી નગરીને વિશે થયા વાસુપૂજ્ય રાજા પિતા, જયાદેવી રાણી માતા, રાતેવર્ણે ભેંસનુ લાંછન, સિત્તેર ધનુષનુ દેહીમાન, બોતેર લાખ વર્ષનુ આયુષ તેમાં અઢાર લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ચોપન લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા લીધા પછી એક માસે કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને છસે સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૧૩ બારમા શ્રી વાસુપૂજ્ય તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોચ્યા પછી ત્રીશ સાગરને આતરે તેરમા શ્રી વિમળનાથ તીર્થંકર કંપીલપુર નગરીને વિશે થયા કૃતવર્મા રાજા પિતા, શ્યામાદેવી રાણી માતા. હેમવર્ણે, સૂવરનુ લાછન સાઠ ધનુષનુ દેહીમાન, સાઠ લાખ વરસનુ આયુષ, તમા પંદર લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ત્રીશ લાખ વર્ષ રાજ પાળ્યુ ૧૫ લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી પ્રવર્જ્યા લીધા પછી બે મહિને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને ૬૦૦ સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૧૪ તેરમા શ્રી વિમળનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી નવ સાગરને આતરે ચૌદમા અનંતનાથ તીર્થંકર અયોધ્યા નગરીને વિશે

થયા. સિંહસેન રાજા પિતા, સુયશાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, શકરાનું લાંછન, પચાસ ધનુષનું દેહીમાન, ૩૦ લાખ વર્ષનું આયુષ તેમાં સાડા સાત લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, પંદર લાખ વર્ષ રાજ પાળ્યું, સાડાસાત લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ૩ મહિને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેઠી આપીને સાતસે સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૧૫. ચૌદમા શ્રી અનંતનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી ચાર સાગરને આંતરે પંદરમાં ધર્મનાથ તીર્થંકર રત્નપુરી નગરીને વિષે થયા. ભાનુ રાજા પિતા, સુવ્રતાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, વજ્રનું લાંછન, પિસ્તાલીશ ધનુષનું દેહીમાન દશ લાખ વર્ષનું આયુષ તેમા અઢી લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, સાડા છ લાખ વર્ષ રાજ પાળ્યું, એક લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી બે મહિને કેવળજ્ઞાન પામ્યા. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેઠી આપીને આઠસે સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૧૬ પંદરમા શ્રી ધર્મનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી ત્રણ સાગર તેમા પોણુપલ્યને ઉણે આંતરે સોળમા શ્રી શાંતિનાથ તીર્થંકર હસ્તીનાપુર નગરીને વિષે થયા, વિશ્વસેન રાજા પિતા, અચિરાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે મૃગનું લાંછન, ચાળીશ ધનુષનું દેહીમાન, એક લાખ વરસનું આયુષ, તેમા પા લાખ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, અર્ધ લાખ વર્ષ રાજ પાળ્યું પા લાખ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી એક મહિને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેઠી આપીને નવસે સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૧૭ સોળમા શ્રી શાંતિનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોંચ્યા પછી અર્ધ પલ્યને આંતરે સત્તરમા શ્રી કુંથુનાથ તીર્થંકર ગજપુર નગરીને વિષે થયા. સુરરાજા પિતા, શ્રીદેવી રાણીમાતા, હેમવર્ણે, છાગલ કહેતાં બોકડાનું લાંછન, પાંત્રીશ ધનુષનું દેહીમાન. પંચાણું હજાર વર્ષનું આયુષ, તેમા પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ રાજ પાળ્યું, પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ ચક્રવર્તીની

પદવી ભોગવી, પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી સોળ મહિને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ પધાર્યા

૧૯. સત્તરમા શ્રી કુંથુનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોંચ્યા પછી પા પલ્યમાંથી એક ક્રોડ ૧ હજાર વર્ષને ઉણે આંતરે ૧૮મા શ્રી અરનાથ તીર્થંકર નાગપુર નગરીને વિશે થયા. સુદર્શન રાજા પિતા, દેવકીદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, નંદાવર્ત્ત સાથિયાનુ લાંછન, ત્રીશ ધનુષનુ દેહીમાન, ચોરાશી હજાર વર્ષનુ આયુષ, તેમાં ૨૧ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૨૧ હજાર વર્ષ રાજ્ય પાળ્યુ ૨૧ હજાર વર્ષ ચક્રવર્તીની પદવી ભોગવી, ૨૧ હજાર વર્ષ પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ત્રણ મહીને કેવળજ્ઞાન ઊપજ્યુ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ મોક્ષ પધાર્યા

૧૯ અઢારમાં અરનાથ તીર્થંકર નિર્વાણ, મોક્ષ પહોચ્યા પછી એક ક્રોડ ને એક હજાર વરસને અતરે ૧૯ મા મલ્લિનાથ તીર્થંકર મિથિલા નગરીને વિશે થયા કુભ રાજા પિતા, પ્રભાવતી રાણી માતા, નીલવર્ણે, કળશનુ લાછન, પચ્ચીશ ધનુષનુ દેહીમાન, પંચાવન હજાર વર્ષનુ આયુષ, તેમાં સો વર્ષ કુવરપણે રહ્યા, બાકી પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ત્રીજે પહોરે કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને પાચસેં સાધુ અને પાચસે સાધ્વી સઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૨૦ ઓગણીસમા મલ્લિનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી ચોપન લાખ વરસને આતરે વીશમા શ્રી મુનિસુવ્રત તીર્થંકર રાજગ્રહી નગરીને વિશે થયા. સુમિત્ર રાજા પિતા, પદ્માવતી રાણી માતા, શ્યામ વર્ણે, કાચબાનુ લાછન, વીશ ધનુષનુ દેહીમાન, ત્રીસ હજાર વર્ષનું આયુષ, તેમા સાડાસાત હજાર વર્ષ કુવરપણે રહ્યા, પદર હજાર વર્ષ રાજ પાળ્યુ, સાડાસાત હજાર વર્ષ પ્રવજર્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી અગિયાર મહીને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાગી ગણીની પેટી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૨૧ વીશમા શ્રી મુનિસુવ્રત તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી ૭ લાખ વર્ષને આંતરે ૨૧મા નમિનાથ તીર્થંકર મથુરા નગરીને વિષે થયા. વિજય રાજા પિતા, વિપુલાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, નીલોત્પલ કમળનુ લાંછન; ૫૬૨ ધનુષનુ દેહીમાન, દશ હજાર વર્ષનુ આયુષ, અઢી હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, સાડા છ હજાર વર્ષ રાજ પાળ્યુ, એક હજાર વર્ષ પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી નવ મહિને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ, ચાર તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાંગી ગણીની પેઠી આપી એક હજાર સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા.

૨૨ એકવીશમા શ્રી નમિનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી પાંચ લાખ વર્ષને આતરે ૨૨ મા નેમિનાથ તીર્થંકર સૌરીપુર નગરીને વિષે થયા સમુદ્રવિજય રાજા પિતા, શીવાદેવી રાણી માતા, શ્યામવર્ણે, શંખનુ લાછન, દશ ધનુષનુ દેહીમાન, એક હજાર વર્ષનુ આયુષ, તેમાં ત્રણસે વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, સાતસે વર્ષ પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ચોપન દહાડે કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચાર તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાગી ગણીની પેઠી આપીને પાચસે ને છત્રીશ સાધુ સંઘાતે સ્વામી નિર્વાણ, મોક્ષ પધાર્યા

૨૩ બાવીશમા શ્રી નેમિનાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી પોણી ચોર્યાસી હજાર વર્ષને આતરે ૨૩ મા પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર વાણારસી નગરીને વિષે થયા. અશ્વસેન રાજા પિતા, વામાદેવી રાણી માતા, નીલવર્ણે સર્પનુ લાછન, નવ હાથનુ દેહીમાન, સો વર્ષનુ આયુષ, તેમા ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, સિત્તેર વર્ષ પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી ચોર્યાસી દહાડે કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ, સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચાર તીર્થ સ્થાપી દ્વાદશાગી ગણીની પેઠી આપીને એક હજાર સાધુ સંઘાતે નિર્વાણ મોક્ષ પધાર્યા.

૨૪ ત્રેવીશમા શ્રી પાર્શ્વ નાથ તીર્થંકર મોક્ષ પહોચ્યા પછી અઢીસે વર્ષને આતરે ચોવીશમા શ્રી મહાવીર તીર્થંકર ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરીને વિષે થયા સિદ્ધાર્થ રાજા પિતા ત્રિશલાદેવી રાણી માતા, હેમવર્ણે, સિંહનુ લાછન સાત હાથનુ દેહીમાન, બોતેર વર્ષનુ આયુષ, તેમા ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા ૪૨ વર્ષની પ્રવર્જ્યા પાળી, પ્રવર્જ્યા લીધા પછી સાડા બાર વર્ષ ને એક પખવાડીએ કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યુ સાધુ, સાધ્વી,

શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સઘ તીર્થ સ્થાપીને દ્વાદશાંગી ગણીની પેટી આપીને આસો વદ અમાવાસ્યાની રાત્રે પાવાપુરી નગરીને વિશે ચોથા આરાના ત્રણ વર્ષ ને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા ત્યારે સ્વામીનાથ એકાકીપણે, બે દિવસનુ અનશન કરી નિર્વાણ મોક્ષ પધાર્યા.

પહેલા તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી અને ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામી એ બેઉ વચ્ચે એક ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમનું ઝાઝેરૂં તેમા ૪૨ હજાર વર્ષ ઉણાનુ આતરૂ જાણવુ

ઇતિ શ્રી ચોવીશ તીર્થંકરનાં આંતરાં સંપૂર્ણ.

અથ શ્રી શ્વાસોચ્છ્વાસનો થોકડો

શ્રી પન્નવણાજી સૂત્ર પદ સાતમે શ્વાસોચ્છવાસનો અધિકાર ચાલ્યો છે, તેમા નારકી અને દેવતા કેવી રીતે શ્વાસોચ્છવાસ લીએ છે? વીર પ્રભુએ કહ્યુ કે હે ગૌતમ! નારકીના જીવ નિરંતર ધમણની પેરે શ્વાસોચ્છવાસ લીએ છે અસુરકુમારના દેવતા જઘન્ય સાત થોક, ઉત્કૃષ્ટા એક પક્ષ ઝાઝેરો શ્વાસોચ્છવાસ લીએ છે વાણવ્યંતર ને નવીનકાયના દેવતા જઘન્ય સાત થોક, ઉતકૃષ્ટા પ્રત્યેક મહૂર્તે, જ્યોતિષી જ૦ અને ઉ૦ પ્રત્યેક મુહૂર્તે, પહેલે દેવલોક જ૦ પ્રત્યેક મૂહૂર્તે અને ઉ૦ બે પક્ષે બીજે દેવલોકે જ૦ પ્રત્યેક મુહૂર્ત ઝાઝરે ઉ૦ બે પક્ષ ઝાઝેરે ત્રીજે દેવલોકે જ૦ બે પક્ષે, અને ઉ૦ સાત પક્ષે ચોથે દેવ-લોકે જ૦ બે પક્ષ ઝાઝેરે અને ઉ૦ સાત પક્ષ ઝાઝેરે. પાચમે દેવલોકે જ૦ સાત પક્ષે ઉ૦ દશ પક્ષે છઠે દેવલોકે જ૦ દશ પક્ષે ઉ૦ ચૌદ પક્ષે સાતમે દેવલોકે જ૦ ચૌદ પક્ષે ઉ૦ સત્તર પક્ષે આઠમે દેવલોકે જ૦ સત્તર પક્ષે ઉ૦ અઢાર પક્ષે નવમે દેવલોકે જ૦ અઢાર પક્ષે, ઉ૦ ઓગણીસ પક્ષે દશમે દેવલોકે જ૦ ઓગણીસ પક્ષે, ઉ૦ વીશ પક્ષે અગિયારમે દેવલોકે જ૦ વીશ પક્ષે, ઉ૦ એકવીસ પક્ષે બારમે દેવલોકે જ૦ એકવીશ પક્ષે, ઉ૦ બાવીસ પક્ષે પહેલી ત્રિકમાં જ૦ બાવીશ પક્ષે, ઉ૦ પચીસ પક્ષે, બીજી ત્રિકમા જ૦ પચીસ પક્ષે ઉ૦ અઠાવીશ પક્ષે ત્રીજી ત્રિકમા જ૦ અઠાવીશ પક્ષે ઉ૦ એકત્રીસ પક્ષે ચાર અનુત્તર વિમાનમા જ૦ એકત્રીસ પક્ષે, ઉ૦ તેત્રીસ પક્ષે સર્વાર્થ-સિદ્ધમા જ૦ અને ઉ૦ તેત્રીસ પક્ષે એમ તેત્રીસ પખવાડીએ શ્વાસ ઊંચો લે અને તેત્રીસ પખવાડીએ શ્વાસ નીચો મૂકે

નંબર	તીર્થંકરના નામ	પિતાનું નામ	માતાનું નામ	લાંછન.
૧	શ્રી ઋષભદેવ	નાભીકુલકર	મરૂદેવી	વૃષભ
૨	શ્રી અજીતનાથ	જિતશત્રુ	વિજ્યા	હસ્તિ
૩	શ્રી સંભવનાથ	જિતારી	સેનાદેવી	અશ્વ
૪	શ્રી અભિનંદન	સંવરરાજા	સિદ્ધાર્થા	વાંદર
૫	શ્રી સુમતિનાથ	મેઘરાજા	મંગળા	ક્રૌંચપક્ષી
૬	શ્રી પદ્મપ્રભ	શ્રીધરરાજા	સુશીમા	પદ્મ
૭	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ	પ્રતિષ્ઠરાજા	પૃથ્વી	સાથીઓ
૮	શ્રી ચંદ્રપ્રભ	મહાસેનરાજા	લક્ષ્મણા	ચંદ્ર
૯	શ્રી સુવિધિનાથ	સુગ્રીવરાજા	રામારાણી	મગરમચ્છ
૧૦	શ્રી શીતળનાથ	દ્રઢરથ	નંદા	શ્રીવત્સ
૧૧	શ્રી શ્રેયાંસનાથ	વિષ્ણુ	વિષ્ણા	ગેંડો
૧૨	શ્રી વાસુપૂજ્ય	વસુપૂજ્ય	જયા	પાડો
૧૩	શ્રી વિમળનાથ	કૃતવર્મા	શ્યામા	વરાહ
૧૪	શ્રી અનંતનાથ	સિંહસેન	સુયશા	સીંચાણો
૧૫	શ્રી ધર્મનાથ	ભાનુ	સુવ્રતા	વજ્ર
૧૬	શ્રી શાંતિનાથ	વિશ્વસેન	અચિરા	હરિણ
૧૭	શ્રી કુંથુનાથ	શૂર	સુરાદેવી	બકરો
૧૮	શ્રી અરનાથ	સુદર્શન	દેવીરાણી	નંદાવર્ત
૧૯	શ્રી મલ્લિનાથ	કુંભ	પ્રભાવતી	કળશ
૨૦	શ્રી મુનિસુવ્રત	સુમિત્ર	પદ્માવતી	કાચબો
૨૧	શ્રી નમિનાથ	વિજય	વિપ્રા	કમળ
૨૨	શ્રી નેમિનાથ	સમુદ્રવિજય	શિવાદેવી	શંખ
૨૩	શ્રી પાર્શ્વનાથ	અશ્વસેન	વામાદેવી	સર્પ
૨૪	શ્રી મહાવીર	સિદ્ધાર્થ	ત્રિશલાદેવી	સિંહ

ધનુષ શરીરમાન	આયુમાન	યક્ષનાં નામ.	યક્ષણીનાં નામ
૫૦૦	૮૪ લાખ પૂર્વ,	ગૌમુખ	ચક્રેશ્વરી
૪૫૦	૭૨ ,, ,,	મહાયક્ષ.	અજીતબાળા
૪૦૦	૬૦ ,, ,,	ત્રિમુખ.	રૂરીતારી
૩૫૦	૫૦ ,, ,,	નાયક.	કાલીકા.
૩૦૦	૪૦ ,, ,,	તુંભરૂ.	મહાકાલી.
૨૫૦	૩૦ ,, ,,	કુસમય.	શ્યામા.
૨૦૦	૨૦ ,, ,,	માતંગ.	શાન્તા.
૧૫૦	૧૦ ,, ,,	વિજય	ભૃકીટી.
૧૦૦	૨ ,, ,,	અજીત.	સુતારિકા.
૯૦	૧ ,, ,,	બ્રહ્મા.	અશોકા.
૮૦	૮૪ લાખ વર્ષ.	જક્ષેત.	માતવી.
૭૦	૭૧ ,, ,,	કુમાર.	ચંડા.
૬૦	૬૦ ,, ,,	ષણ્મુખ.	વિદિતા.
૫૦	૩૦ ,, ,,	પાતાળ.	અંકુશા.
૪૫	૧૦ ,, ,,	કિન્નર.	કંદર્પ
૪૦	૧ ,, ,,	ગરૂય.	નિર્વાણા
૩૫	૯૫ હજાર વર્ષ	ગંધર્વ.	બલા.
૩૦	૮૪ ,, ,,	યક્ષેદ્ર.	ધણા.
૨૫	૫૫ ,, ,,	કુબેર.	ધરણપ્રિયા
૨૦	૩૦ ,, ,,	વરૂણ.	નરદત્તા
૧૫	૧૦ ,, ,,	ભૃકુટી.	ગંધારી
૧૦	૧ ,, ,,	ગોમેધ	અંબિકા
૯ હાથ	૧૦૦ વર્ષ.	પર્શ્વ.	પદ્માવતી.
૭ હાથ	૭૨ વર્ષ	માતંગ.	સિધ્ધાયિકા.

અથ શ્રી છ આરાના બોલ

(૧) પહેલો આરો, ૪ કોડાકોડી સાગરોપમનો, સુસમ સુસમ એટલે એકલુ સુખમાં સુખ, ૩ ગાઉનુ દેહીમાન, ૩ પલ્યોપમનુ આઉખુ, ૨૫૬ પાંસળી, ધરતીની સરસાઇ સાકર સરખી; (દરેક આરો ઉતરતાં દેહમાન, આઉખુ, પાસળી તથા ધરતીની સરસાઈ તે પછીનો આરો બેસતાં જે હોય તે જાણવી), વજ્રઋષભ નારાચ સંઘયણ, સમચઉરંસ સંઠાણ, ત્રણ દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે; અને તેમા ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોંચાડે, ત્રણ આરા સુધી જુગલિયા (એક પ્રકારના મનુષ્ય યુગલ) હોય છે, તેના આઉખા આડા છ માસ રહે ત્યારે પરભવનું આઉખુ બાંધે, ત્યારે જુગલણી એક જોડુ પ્રસવે, તે છોરૂનુ પ્રતિપાલન ૪૯ દિવસ કરે. સ્ત્રીપુરુષને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે, એકને છીંક ને એકને બગાસુ આવે એટલે મરીને દેવતાની ગતિમાં જાય. તેમના શરીરનુ નિહરણ દેવતા કરે. તેમને વૈર વિરોધ, ઇર્ષ્યા, ઝેર હોતાં નથી.

(૨) બીજો આરો બેસતાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંતા હીણા થયા; ૩ કો૦ સા૦ નો, સુસમ એટલે એકલુ સુખ, બે ગાઉનું દેહીમાન, બે પલ્યોપમનુ આ૦; ૧૨૮ પાંસળી, બે દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની સરસાઇ ખાંડ સરખી, ૧૦ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોંચાડે; સંઘયણ, સંઠાણ અને બાકીના બોલ પહેલા પ્રમાણે પરંતુ છોરૂની પ્રતિપાલના ૬૪ દિવસ કરે.

(૩) ત્રીજો આરો બેસતાં વર્ણ૦ ના પર્યવ અનંતા હીણા થયા. આરો ૨ કો૦ સા૦ નો, સુસમ દુસમ એટલે સુખ ઘણુ ને દુઃખ થોડું; ૧ ગાઉનુ દે૦ ને ૧ પલ્યોપમનુ આ૦ ૬૪ પાસળી, એકાંતર આહારની ઇચ્છા ઉપજે ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની સરસાઇ ગોળ સરખી; બાકીના બોલ બીજા આરા પ્રમાણે, પરંતુ છોરૂનુ પ્રતિપાલન ૭૯ દિવસ કરે.

એ ત્રણ આરામાં જરા, રોગ, કુરૂપ હોય નહીં સંપૂર્ણ અંગોપાંગ, વિષય સુખ પામે તે દાનપુણ્યનાં ફળ જાણવા ત્રીજા આરામા ૮૪ લાખ પૂર્વ ૩ વર્ષને ૮ા માસ બાકી રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન થકી ૩૩ સાગરનું

આ૦ ભોગવીને વનિતા નગરી, નાભીકુલકર રાજા પિતા, મરૂદેવી માતાની કુખે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઊપજ્યા, ૯ા માસે જન્મ્યા. પ્રથમ ઋષભનુ સ્વપ્ન દેખીને ઋષભદેવ નામ દીધું. તેમણે જુગલિયા–ધર્મ નિવારીને અસિ, મસિ, કૃષિ આદિ ૭૨ કળા શીખવી; અનુકંપા નિમિત્તે ૨૦ લાખ પૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા ને ૬૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાળ્યું. ભરતને રાજ્ય આપીને ૪૦૦ સાધુ સાથે સયમ લીધો તે એક લાખ પૂર્વ પાળ્યો કેવળ પામીને અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર પદ્માસને બેસીને ૧૦૦૦૦ સાધુ સાથે મોક્ષ પધાર્યા, ત્રીજા આરામાં ગતિ ૫ જાણવી.

(૪) ચોથો આરો બેસતા અનતા પર્યંવ–વર્ણ વગેરેના હીણા થયા. એ આરો ૧ ક્રો. સા૦ મા ૪૨૦૦૦ વર્ષ ઉણાં (ઓછા) નો જાણવો. દુસમ–સુસમ એટલે દુઃખ ઘણુ ને સુખ થોડુ, ૫૦૦ ધનુષનું દેહીમાન, ક્રોડ પૂર્વનુ આઉખુ, ૭ સઘયણ ને ૭ સઠાણ, ૩૨ પાસળી, દિન દિન પ્રત્યે (રોજને રોજ) આહારની ઈચ્છા ઉપજે ત્યારે પુરુષ ૩૨ કવળ, સ્ત્રી ૨૮ ને નપુસક ૨૪ કવળનો આહાર કરે, ધરતીની સરસાઈ સારેરી, ઉતરતે આરે થોડેરી, એ આરાના છેવટ ૭૫ વર્ષ ને ૮ાા માસ બાકી રહ્યા, ત્યારે ૧૦ મા દેવલોકે ૨૦ સાગરોપમનુ આ૦ ભોગવીને માહણકુડ નગર (બ્રાહ્મણકુડ)મા ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘેર દેવાનદાની કૂખે શ્રી મહાવીર સ્વામી ઊપજ્યા, ત્યાં ૮૨ાા રાત્રી રહ્યા, ૮૩ મી રાત્રે શક્રેન્દ્રનુ આસન ચળ્યુ એટલે હરણગમેષી દેવને ગર્ભ સાહરણની આજ્ઞા આપી તેણે ગર્ભસાહારીને કુડીગ્રામના સિદ્ધાર્થ રાજાની ત્રિશલાદેવી રાણીના ગર્ભસ્થાનમાં મૂકયા, ત્યા ગર્ભકાળ પૂર્ણ કરી જન્મ પામ્યા અને ૩૦ વર્ષ કુવરપણે રહી દીક્ષા લીધી પછી સાડાબાર વર્ષને એક પખવાડીએ કેવળ પામ્યા કુલ ૪૨ વર્ષ દીક્ષા પાળી ચોથા આરાના ૩ વર્ષ અને ૮ાા માસ બાકી રહ્યા ત્યારે મોક્ષ પધાર્યા

(૫) પાંચમો આરો બેસતાં વર્ણ વ૦ના અનતા પર્યંવ હીણા થયા, આ આરો દુસમ એટલે એકલુ દુખ, ૨૧૦૦૦ વર્ષનો, ૭ હાથનુ દે૦, ૧૨૫ વર્ષનુ આ૦ ૬ સઘયણ ને ૬ સઠાણ, ઉતરતે આરે ૧ છેવટુ સઘયણ ૧ હુડ સઠાણ, ૧૬ પાસળી દિનદિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની

અથ શ્રી છ આરાના બોલ

(૧) પહેલો આરો, ૪ કોડાકોડી સાગરોપમનો, સુસમ સુસમ એટલે એકલુ સુખમાં સુખ, ૩ ગાઉનુ દેહીમાન, ૩ પલ્યોપમનુ આઉખુ ૨૫૬ પાસળી; ધરતીની સરસાઈ સાકર સરખી; (દરેક આરો ઉતરતાં દેહમાન, આઉખુ, પાસળી તથા ધરતીની સરસાઈ તે પછીનો આરો બેસતાં જે હોય તે જાણવી), વજ્રઋષભ નારાચ સંઘયણ સમચઉરંસ સંઠાણ, ત્રણ દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે; અને તેમાં ૧૦ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોચાડે, ત્રણ આરા સુધી જુગલિયા (એક પ્રકારના મનુષ્ય યુગલ) હોય છે, તેના આઉખા આડા ૭ માસ રહે ત્યારે પરભવનું આઉખુ બાંધે, ત્યારે જુગલણી એક જોડલુ પ્રસવે, તે છોરૂનુ પ્રતિપાલન ૪૯ દિવસ કરે સ્ત્રીપુરુષને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે, એકને છીંક ને એકને બગાસુ આવે એટલે મરીને દેવતાની ગતિમા જાય. તેમનાં શરીરનુ નિહરણ દેવતા કરે. તેમને વૈર વિરોધ, ઇર્ષ્યા, ઝેર હોતા નથી.

(૨) બીજે આરે બેસતાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંતા હીણા થયા; ૩ કો૦ સા૦ નો, સુસમ એટલે એકલુ સુખ, બે ગાઉનું દેહીમાન, બે પલ્યોપમનુ આ૦ ૧૨૮ પાસળી, બે દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે ધરતીની સરસાઇ ખાંડ સરખી, ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોંચાડે; સંઘયણ, સંઠાણ અને બાકીના બોલ પહેલા પ્રમાણે; પરંતુ છોરૂની પ્રતિપાલણા ૬૪ દિવસ કરે.

(૩) ત્રીજે આરે બેસતાં વર્ણ૦ ના પર્યવ અનંતા હીણા થયા; આરો ૨ કો૦ સા૦ નો સુસમ દુસમ એટલે સુખ ઘણુ ને દુઃખ થોડું ૧ ગાઉનુ દે૦ ને ૧ પલ્યોપમનુ આ૦; ૬૪ પાસળી, એકાંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની સરસાઇ ગોળ સરખી; બાકીના બોલ બીજા આરા પ્રમાણે, પરંતુ છોરૂનું પ્રતિપાલન ૭૯ દિવસ કરે.

એ ત્રણ આરામાં જરા, રોગ, કુરૂપ હોય નહીં સંપૂર્ણ અંગોપાંગ, વિષય સુખ પામે તે દાનપુણ્યના ફળ જાણવા. ત્રીજા આરામા ૮૪ લાખ પૂર્વ ૩ વર્ષને ૮ા માસ બાકી રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન થકી ૩૩ સાગરનું

આ૦ ભોગવીને વનિતા નગરી, નાભીકુલકર રાજા પિતા, મરૂદેવી માતાની કુખે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઊપજ્યા, ૯ા માસે જન્મ્યા. પ્રથમ ઋષભનુ સ્વપ્ન દેખીને ઋષભદેવ નામ દીધું. તેમણે જુગલિયા-ધર્મ નિવારીને અસિ, મસિ, કૃષિ આદિ ૭૨ કળા શીખવી; અનુકંપા નિમિત્તે ૨૦ લાખ પૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા ને ૬૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાળ્યુ. ભરતને રાજય આપીને ૪૦૦ સાધુ સાથે સંયમ લીધો તે એક લાખ પૂર્વ પાળ્યો કેવળ પામીને અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર પદ્માસને બેસીને ૧૦૦૦૦ સાધુ સાથે મોક્ષ પધાર્યા, ત્રીજા આરામાં ગતિ ૫ જાણુવી.

(૪) ચોથા આરો બેસતાં અનતા પર્યવ-વર્ણ વગેરેના હીણુા થયા. એ આરો ૧ ક્રો. સા૦ મા ૪૨૦૦૦ વર્ષ ઉણાં (ઓછા) નો જાણુવો. દુસમ-સુસમ એટલે દુઃખ ઘણુ ને સુખ થોડુ, ૫૦૦ ધનુષનું દેહીમાન, ક્રોડ પૂર્વનુ આઉખુ, ૭ સંઘયણુ ને ૭ સંઠાણુ, ૩૨ પાંસળી, દિન દિન પ્રત્યે (રોજને રોજ) આહારની ઇચ્છા ઉપજે ત્યારે પુરુષ ૩૨ કવળ, સ્ત્રી ૨૮ ને નપુંસક ૨૪ કવળનો આહાર કરે, ધરતીની સરસાઈ સારેરી, ઉતરતે આરે થોડેરી, એ આરાનાં છેવટ ૭૫ વર્ષ ને ૮ાા માસ બાકી રહ્યા, ત્યારે ૧૦ મા દેવલોકે ૨૦ સાગરોપમનુ આ૦ ભોગવીને માહણુકુંડ નગર (બ્રાહ્મણુકુંડ)માં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણુને ઘેર દેવાનંદાની કૂખે શ્રી મહાવીર સ્વામી ઊપજ્યા, ત્યાં ૮૨ાા રાત્રી રહ્યા, ૮૩ મી રાત્રે શક્રેન્દ્રનુ આસન ચળ્યુ એટલે હરણુગમેષી દેવને ગર્ભ સાહરણુની આજ્ઞા આપી તેણે ગર્ભસાહારીને કુંડીગ્રામના સિદ્ધાર્થ રાજાની ત્રિશલાદેવી રાણીના ગર્ભસ્થાનમાં મૂકયા, ત્યાં ગર્ભકાળ પૂર્ણ કરી જન્મ પામ્યા અને ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહી દીક્ષા લીધી પછી સાડાબાર વર્ષને એક પખવાડીએ કેવળ પામ્યા કુલ ૪૨ વર્ષ દીક્ષા પાળી ચોથા આરાના ૩ વર્ષ અને ૮ાા માસ બાકી રહ્યા ત્યારે મોક્ષ પધાર્યા

(૫) પાંચમો આરો બેસતા વર્ણ વ૦ના અનંતા પર્યવ હીણુા થયા, આ આરો દુસમ એટલે એકલુ દુખ, ૨૧૦૦૦ વર્ષનો, ૭ હાથનુ દે૦, ૧૨૫ વર્ષનુ આ૦ ૬ સંઘયણુ ને ૬ સંઠાણુ, ઉતરતે આરે ૧ છેવટું સંઘયણુ ૧ હુંડ સંઠાણુ, ૧૬ પાસળી દિનદિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની

અથ શ્રી છ આરાના બોલ

(૧) પહેલો આરો, ૪ કોડાકોડી સાગરોપમનો, સુસમ સુસમ એટલે એકલું સુખમાં સુખ; ૩ ગાઉનું દેહીમાન, ૩ પલ્યોપમનું આઉખુ; ૨૫૬ પાંસળી; ધરતીની સરસાઈ સાકર સરખી; (દરેક આરો ઉતરતાં દેહમાન, આઉખુ, પાંસળી તથા ધરતીની સરસાઈ તે પછીનો આરો બેસતાં જે હોય તે જાણવી), વજ્રઋષભ નારાચ સંઘયણ. સમચઉરસ સંઠાણ, ત્રણ દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, અને તેમા ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોંચાડે, ત્રણ આરા સુધી જુગલિયા (એક પ્રકારના મનુષ્ય યુગલ) હોય છે, તેના આઉખા આઠા છ માસ રહે ત્યારે પરભવનું આઉખુ બાંધે, ત્યારે જુગલણી એક જોડલું પ્રસવે, તે છોરુનું પ્રતિપાલન ૪૯ દિવસ કરે સ્રીપુરુષને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે, એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે એટલે મરીને દેવતાની ગતિમા જાય. તેમનાં શરીરનું નિહરણ દેવતા કરે. તેમને વેર વિરોધ, ઇર્ષ્યા, ઝેર હોતા નથી

(૨) બીજો આરો બેસતાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનતા હીણા થયા; ૩ કો૦ સા૦ નો, સુસમ એટલે એકલુ સુખ; બે ગાઉનું દેહીમાન, બે પલ્યોપમનું આ૦; ૧૨૮ પાંસળી, બે દિવસને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે ધરતીની સરસાઈ ખાંડ સરખી, ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ પહોંચાડે; સંઘયણ, સંઠાણ અને બાકીના બોલ પહેલા પ્રમાણે; પરંતુ છોરૂની પ્રતિપાલણા ૬૪ દિવસ કરે.

(૩) ત્રીજો આરો બેસતાં વર્ણ૦ ના પર્યવ અનતા હીણા થયા આરો ૨ કો૦ સા૦ નો, સુસમ દુસમ એટલે સુખ ઘણુ ને દુઃખ થોડું; ૧ ગાઉનુ દે૦ ને ૧ પલ્યોપમનુ આ૦; ૬૪ પાંસળી, એકાંતર આહારની ઇચ્છા ઉપજે ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની સરસાઈ ગોળ સરખી; બાકીના બોલ બીજા આરા પ્રમાણે, પરંતુ છોરૂનુ પ્રતિપાલન ૭૯ દિવસ કરે.

એ ત્રણ આરામાં જરા, રોગ, કુરૂપ હોય નહીં સંપૂર્ણ પંચેન્દ્રિય વિષય સુખ પામે તે દાનપુણ્યનાં ફળ જાણવા ત્રીજા આરામાં ૮૪ લાખ પૂર્વ ૩ વર્ષને ૮॥ માસ બાકી રહ્યા ત્યારે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન થકી ૩૩ સાગરનું

આ૦ ભોગવીને વનિતા નગરી, નાભીકુલકર રાજા પિતા, મરૂદેવી માતાની કુખે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઊપજયા, ૯॥ માસે જન્મ્યા. પ્રથમ ઋષભનું સ્વપ્ન દેખીને ઋષભદેવ નામ દીધું. તેમણે જુગલિયા–ધર્મ નિવારીને અસિ, મસિ, કૃષિ આદિ ૭૨ કળા શીખવી; અનુકંપા નિમિત્તે ૨૦ લાખ પૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા ને ૬૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાળ્યું. ભરતને રાજય આપીને ૪૦૦ સાધુ સાથે સંયમ લીધો તે એક લાખ પૂર્વ પાળ્યો કેવળ પામીને અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર પદ્માસને બેસીને ૧૦૦૦૦ સાધુ સાથે મોક્ષ પધાર્યા, ત્રીજા આરામાં ગતિ ૫ જાણુવી.

(૪) ચોથો આરો બેસતા અનતા પર્યવ–વર્ણ વગેરેના હીણા થયા. એ આરો ૧ ક્રો સા૦ માં ૪૨૦૦૦ વર્ષ ઉણાં (ઓછા) નો જાણવો. દુસમ–સુસમ એટલે દુઃખ ઘણું ને સુખ થોડું, ૫૦૦ ધનુષનું દેહીમાન, ક્રોડ પૂર્વનું આઉખુ, ૭ સંઘયણુ ને ૭ સંઠાણુ, ૩૨ પાંસળી, દિન દિન પ્રત્યે (રોજને રોજ) આહારની ઇચ્છા ઉપજે ત્યારે પુરુષ ૩૨ કવળ, સ્ત્રી ૨૮ ને નપુંસક ૨૪ કવળનો આહાર કરે, ધરતીની સરસાઈ સારેરી, ઉતરતે આરે થોડેરી, એ આરાના છેવટ ૭૫ વર્ષ ને ૮॥ માસ બાકી રહ્યા, ત્યારે ૧૦ મા દેવલોકે ૨૦ સાગરોપમનુ આ૦ ભોગવીને માહણકુંડ નગર (બ્રાહ્મણકુંડ)માં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘેર દેવાનંદાની કૂખે શ્રી મહાવીર સ્વામી ઉપજયા, ત્યાં ૮૨॥ રાત્રી રહ્યા, ૮૩ મી રાત્રે શક્રેન્દ્રનું આસન ચળ્યુ એટલે હરણુગમેષી દેવને ગર્ભ સાહરણની આજ્ઞા આપી તેણે ગર્ભસાહારીને કુંડીગ્રામના સિદ્ધાર્થ રાજાની ત્રિશલાદેવી રાણીના ગર્ભસ્થાનમાં મૂકયા, ત્યાં ગર્ભકાળ પૂર્ણ કરી જન્મ પામ્યા અને ૩૦ વર્ષ કુંવરપણે રહી દીક્ષા લીધી પછી સાડાબાર વર્ષને એક પખવાડીએ કેવળ પામ્યા કુલ ૪૨ વર્ષ દીક્ષા પાળી ચોથા આરાના ૩ વર્ષ અને ૮॥ માસ બાકી રહ્યા ત્યારે મોક્ષ પધાર્યા.

(૫) પાંચમો આરો બેસતા વર્ણ વ૦ના અનંતા પર્યવ હીણા થયા, આ આરો દુસમ એટલે એકલું દુઃખ, ૨૧૦૦૦ વર્ષનો, ૭ હાથનુ દે૦, ૧૨૫ વર્ષનુ આ૦ ૬ સંઘયણુ ને ૬ સંઠાણુ, ઉતરતે આરે ૧ છેવટું સંઘયણુ ૧ હુંડ સંઠાણુ, ૧૬ પાંસળી દિનદિન પ્રત્યે આહારની ઇચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે, ધરતીની

સરસાઈ કાંઈક સારેરી ઉતરતે આરે કુંભારના નીભાડાની ક્ષાર સરખી; એ આરે ગતિ ૪, મોક્ષ અટકી.

પાંચમા આરાના લક્ષણ, ૧ મોટા નગર તે ગામડા સરખા થશે, ૨ ગામ તે મસાણ સરીખા, ૩ ભલા કુળના છોરૂ તે દાસ–દાસીપણું કરશે. ૪ પ્રધાન તે લાલચુ થાશે, ૫ રાજા તે જમદંડ સરખા ૬ ભલાકુળની સ્ત્રી તે લજ્જારહિત થશે, ૭ રૂડા કુળની સ્ત્રી વેશ્યા સરખી થશે, ૮ પુત્રો સ્વચ્છંદી થશે, ૯ શિષ્ય ગુરુના અપવાદ બોલશે, ૧૦ દુર્જન સુખી થશે, ૧૧ સજ્જન દુઃખી થશે, ૧૨ દુર્ભિક્ષ ને દુકાળ ઘણા પડશે, ૧૩ ઉંદર, સર્પાદિકની હાક ઘણી થશે, ૧૪ બ્રાહ્મણ અર્થના લોભી થશે, ૧૫ હિંસાધર્મના પ્રરૂપક ઘણા થશે, ૧૬ એક ધર્મનાં ઘણા ભેદ થશે, ૧૭ મિથ્યાત્વી દેવતા ઘણા પૂજાશે, ૧૮ મિથ્યાત્વી લોક ઘણા થશે. ૧૯ માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે, ૨૦ વિદ્યાધરના વિદ્યાના પ્રભાવ થોડા હશે, ૨૧ ગોરસ, દૂધ, દહીં ના સરસાઈ થોડી હશે; ૨૨ બળદ પ્રમુખના બળ, આઉખા થોડા હશે, ૨૩ સાધુ સાધ્વીને માસકલ્પ તથા ચાતુર્માસ કર્યા જેવા ક્ષેત્ર થોડા હશે, ૨૪ શ્રાવકની ૧૧ પડિમા ને સાધુની ૧૨ પડિમા વિચ્છેદ જાશે, ૨૫ ગુરુ શિષ્યને ભણાવશે નહી, ૨૬ શિષ્ય અવિનીત, કલેશકારી હશે, ૨૭ અધર્મી ઝઘડા કરનારાં કુમાણસ ઘણાં હશે, ૨૮ સુમાણસ થોડા, ૨૯ આચાર્ય પોતપોતાના ગચ્છની પરંપરા, સમાચારી જુદી જુદી પ્રવર્તાવશે તથા મૂઢ મૂર્ખ જનને મોહ પમાડીને મિથ્યાત્વ પાસમા પાડશે, ઉત્સૂત્ર ભાખશે; પોતપોતાની પ્રશંસામા રાચશે, નિંદક કુબુદ્ધિ હશે; ૩૦ સરલ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રામાણિક માણસ થોડા; ૩૧ મ્લેચ્છના રાજ્ય ઘણા, હિંદુ રાજા અલ્પ ઋદ્ધિવાળા ને થોડા; ૩૨ મોટા કુળના રાજા નીચ કામ કરશે; અન્યાય અધર્મ, કુવ્યસનમા ઘણા રાચશે

આ આરામા ધાતુ સર્વ વિચ્છેદ જાશે, લોહાની ધાતુ રહેશે; ચામડાની મહોરો ચાલશે; એવી મહોરો જેની પાસે હશે તે ધનવંત કહેવાશે; ૧ ઉપવાસ કરશે તે માસખમણ સરખો થશે; જ્ઞાન તથા સૂત્ર સર્વ વિચ્છેદ જાશે; તેમા દશવૈકાલિકના પહેલા ૪ અધ્યયન રહેશે, તે ઉપર ૪ જીવ એકાવતારી થશે. તેના નામ; ૧ 'દુપસહ' નામે સાધુ

૨; 'ફાલ્ગુણી' નામનાં સાધ્વી, ૩ નાગિલ શ્રાવક, ૪. નાગશ્રી શ્રાવિકા; અષાડ શુદ ૧૫ ને દિને શક્રેંદ્રનું આસન ચળશે, ત્યારે શક્રેંદ્ર ઉપયોગ મૂકી જોશે કે આજ પાંચમો આરો ઉતરી કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે, ત્યારે શક્રેંદ્ર આવી ઉપર કહ્યા ૪ જીવને કહેશે કે કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે, માટે આળોવો, પડિક્કમો ને નિ સલ્ય થાઓ; એટલે તે જીવ સર્વ જીવને ખમાવીને સ થારો કરશે, ત્યારે મહા સ વર્ત્તક વાયરો થશે તેણે કરીને પહાડ, પર્વત, ગઢ, બેટ, કોઠા, વાવ, કૂવા, સરોવર, સર્વે વિસરાલ થશે, વૈતાઢ્ય પર્વત, ગ ગા, સિ ધુ; ઋષભકુટ ને લવણુની ખાડી એ ૫ વર્જીને સર્વ સ્થાનક તૂટી પડશે, તે ૪ જીવ સમાધિ પ્રમાણે કાળ કરીને દેવલોકમાં જાશે ત્યારે ૪ બોલ વિચ્છેદ જાશે, ૧ પહેલે પહોરે જૈન ધર્મ, ૨ બીજે પહોરે ૩૬૩ પાખડીના મિથ્યાત્વી ધર્મ, ૩ ત્રીજે પહોરે રાજનીતિ, ૪ ચોથે પહોરે બાદર અગ્નિ વિચ્છેદ જાશે

(૬) છઠ્ઠો આરો બેસતાં વર્ણ વગેરેના અન તા પર્યવ હીણા થયા, ૨૧૦૦૦ વર્ષનો, 'દુસમ દુસમ' એટલે એકલુ દુ ખમાં દુઃખ, ૧ હાથનુ દે૦ ૨૦ વર્ષનુ આ૦ ઉતરતે આરે મૂઢાહાથની કાયા, ૧૬ વર્ષનુ આ૦, ૧ છેવટુ સ ઘયણુ ને હુ ડ સ ઠાણુ, ૮ પાસળી, ઉતરતે આરે ૪ પાસળી, છ વર્ષની સ્ત્રી ગર્ભ ધરશે, તે કાળાં, કુદર્શની, રોગી ને રીસાળ, નખ ને મોંવાળા ઘણાં એવા છોકરાં પ્રસવશે, તે કૂતરીની પેઠે પરિવાળ ભેળો, ફેરવશે, ગ ગા સિંધુ નદીઓ રહેશે, તેમાં ૭૨ બીલ છે, ૩-૩ માળ છે, તેમાં મનુષ્ય, તિર્ય ચ, પખી બીજ માત્ર રહેશે, ગ ગાસિંધુ નદીનો ૬૨ા જોજનનો મ્હોટો પટ છે તેમાં રથના ચીલા પ્રમાણે પહોળુ અને ગાડાની ધરી બૂડે એટલુ ઊ ડુ પાણી રહેશે. તેમાં મચ્છ, કચ્છ ઘણા થશે તે ૭૨ બીલના મનુષ્યો સાજ ને સવાર મચ્છ, કચ્છ કાઢીને વેળુમા ભારશે, તે સૂર્ય ઘણો તપશે, ટાઢ ઘણી પડશે તેણે કરી સીઝવાઇ રહેશે. તેનો આહાર કરશે, તેના હાડકા, ચામડા, તિર્ય ચ, ચાટીને રહેશે માનવીના માથાની તુંબડીમા પાણી લાવીને પીશે, એ આરામા નવકાર, સમકિત, વ્રત, પચ્ચક્ખાણુ રહિત હશે તે જીવો અવતરશે એવુ જાણી જે જીવ જૈન ધર્મ પાળશે તે સુખી થશે.

અથ શ્રી ત્રેવીસ પદવીના બોલ

તેનાં નામ કહે છે પ્રથમ ૭ એકેંદ્રિય રત્ન, ૭ પચેંદ્રિય રત્ન ૯ મહોટી પદવી. તેમાં ૭ એકેંદ્રિય રત્નનાં નામ કહે છે ચક્ર રત્ન ૧, છત્ર રત્ન ૨, ચર્મ રત્ન ૩, દંડ રત્ન ૪, અસિ રત્ન ૫, મણિ રત્ન ૬, કાંગણિ રત્ન ૭, એ ૭ એકેંદ્રિય રત્નના નામ કહ્યાં. હવે પચેંદ્રિય રત્નના નામ કહે છે સેનાપતિ ૧, ગાથાપતિ ૨, વાર્દ્ધિક ૩, પુરોહિત ૪, સ્ત્રી ૫, અશ્વ ૬, ગજ ૭, એ પચેંદ્રિય રત્નનાં નામ કહ્યા. હવે ૯ મહોટી પદવીના નામ કહે છે અરિહંતની ૧, ચક્રવર્તીની ૨, બલદેવની ૩, વાસુદેવની ૪, કેવલીની ૫, સાધુની ૬, શ્રાવકની ૭, સમ્યગદ્દષ્ટિની ૮, મંડલિક રાજાની ૯, એ ૯ મહોટી પદવી કહી. એવ સર્વ મળી ૨૩ પદવી હવે ૧૪ રત્ન શું શું કામ કરે તે, ચક્ર રત્ન, ષટ્ ખંડ સાધતા માર્ગ બતાવે ૧, છત્ર રત્ન તે ૪૮ કોશ પ્રમાણે છાયા કરે ૨, ચર્મ રત્ન તે નદિ આદિ પાર ઉતારે ૩, દંડ રત્ન તે તમસ્ ગુફાના બાર ઉઘાડે ૪ અસિરત્ન તે શત્રુને હણે ૫ મણિરત્ન તે ઉદ્યોત કરે ૬ કાંગણિ રત્ન તે ૪૯ માડલા આલેખે તથા તોલા માપ વધારે ૭, સેનાપતિ તે દેશ સાધે ૮, ગાથાપતિ તે ધાન, રસવતી નિપજાવે ૯, વાર્દ્ધિક તે આવાસ, ઘર નિપજાવે ૧૦, પુરોહિત તે ઘાવ સાજા કરે તથા શાન્તિકર્મ કરે, વિઘ્ન ટાળે ૧૧ સ્ત્રીરત્ન તે ભોગ સાધનને કામ આવે ૧૨, અશ્વ ને ગજ બેઉ ચડવાને કામ આવે ૧૪ હવે ૧૪ રત્ન ક્યાં ક્યા ઊપજે તે કહે છે ચક્ર ૧, છત્ર ૨, અસિ ૩, દંડ ૪, એ આયુધશાળામાં ઊપજે ચર્મ, મણિ ને કાંગણિ એ ૩ લક્ષ્મીના ભંડારમાં ઊપજે સેનાપતિ ૧, ગાથાપતિ ૨, વાર્દ્ધિક ૩, પુરોહિત ૪ એ ૪ પોતાના નગરમાં ઊપજે સ્ત્રી વિદ્યાધરની શ્રેણીમા ઊપજે અશ્વ ને ગજ એ ૨ વૈતાઢ્યને મૂલે ઊપજે, હવે ૧૪ રત્નની કાયાનું પરિમાણ કહે છે, ચક્ર, છત્ર ને દંડ એ ૩ વામ પ્રમાણે, વામ તે ૪ હાથ પ્રમાણે, ચર્મરત્ન તે ૨ હાથ પ્રમાણે ખડ્ગરત્ન તે ૫૦ અંગુલનું લાંબુ ૧૬ અંગુલનું પહોળું, ને અર્ધ અંગુલનું જાડું, મણિરત્ન ૪ અંગુલનું લાંબુ ને ૨ અંગુલનું પહોળું,

કાંગણિરત્નને છ તળાં, આઠ ખુણાં, બાર હાંસો, સોનીની એરણને સંઠાણે, ૧ અંગુલનુ લાંબુ, પહોળું ને ઊંચુ. સેનાપતિ ૧ ગાથાપતિ ૨, વાદ્ધિંક ૩, પુરોહિત ૪, એ ૪ની અવગાહના ચક્રવર્તી પ્રમાણે ઊંચી જાણવી. સ્ત્રીરત્ન ચક્રવર્તીથી ૪ અંગુલ નીચી હોય. અશ્વરત્ન ૧૦૮ અંગુલનો લાંબો–કાનના મૂળથી તે પૂછના મૂળ લગે અને ૮૦ અંગુલનો ઊંચો ગજરત્ન ચક્રવર્તીથી બમણો ઊંચો હોય એ ૨૩ પદવી. હવે જે ગતિમાથી નીકળ્યો તે કેટલી પદવી પામે તે કહે છે પહેલી નરકના નીકળ્યા ૧૬ પદવી પામે. તે ૨૩ માહેથી ૭ એકેદ્રિય રત્ન વર્જ્યા ૧, બીજી નરકના નીકળ્યા ૧૫ પદવી પામે પૂર્વે ૧૬ કહી તેહમાંથી ૧ ચક્રવર્તીની વર્જી ૨, ત્રીજી નરકના નીકળ્યા તેર પદવી પામે તે ૧૫ માંથી બલદેવ ને વાસુદેવ એ બે વર્જ્યા ૩, ચોથી નરકના નીકળ્યા ૧૨ પદવી પામે. તે તેરમાંથી ૧ તીર્થંકર વર્જ્યા ૪, પાંચમી નરકના નીકળ્યા અગિયાર પદવી પામે તે ૧૨ માહેથી ૧ કેવલી વર્જ્યા ૫, છઠ્ઠી નરકના નીકળ્યા દશ પદવી પામે તે સાધુજી વર્જ્યા ૬ સાતમી નરકના નીકળ્યા ૩ પદવી પામે અશ્વ ૧, ગજ ૨, સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ ૩, એ ૩ પદવી પામે. ૭ ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી એ ૩ ના નીકળ્યા એકવીશ પદવી પામે તે વાસુદેવ ૧, ને તીર્થંકર એ ૨, વર્જ્યા. પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, ગર્ભજ મનુષ્ય ને ગર્ભજ તિર્યંચ એટલાના નીકળ્યા ૧૯ પદવી પામે ૨૩માંથી તીર્થંકર ૧, ચક્રવર્તી ૨, બલદેવ ૩, વાસુદેવ ૪, એ ૪ વર્જ્યા બેઇદ્રિય તેઇદ્રિય, ચૌરેદ્રિય, સમૂચ્છિમ તિર્યંચને સમૂચ્છિમ મનુષ્ય એ પાંચના નીકળ્યા ૧૮ પદવી પામે ૧૯ માથી ૧ કેવલી વર્જ્યા, તેઉવાઉના નીકળ્યા ૯ પદવી પામે તે એકેદ્રિયરત્ન ને હાથી ૧, ઘોડો ૨, એ ૯ પદવી પામે પંદર પરમાધામી ને પહેલા કિલ્વિષીના નીકળ્યા ૧૮ પદવી પામે તે ૨૩ માંથી ૪ ઉત્તમ પુરુષ ને કેવલી વર્જ્યા, ઉપલા ૨ કિલ્વિષીના નીકળ્યા ૧૧ પદવી પામે તે ૧૮ માથી ૭ એકેદ્રિય વર્જ્યા, શેષ ૧૧ પામે સુધર્મ ૧, ઇશાન ૨, એ બે દેવલોકના નીકળ્યા ૨૨ પદવી પામે. ત્રીજાથી તે આઠમા દેવલોક સુધીના તથા નવ લોકાંતિકના નીકળ્યા ૧૬ પદવી પામે તે ૨૩ માથી ૭ એકેદ્રિય રત્ન વર્જ્યા શેષ ૧૬ પામે નવમા દેવલોકથી નવ ગ્રૈવેયક સુધીના નીકળ્યા

ચૌદ પદવી પામે તે ૧૬ માથી અશ્વ ૧ ને ગજ ૨ એ ૨ વર્જ્યાં શેષ ૧૪ પામે પાચ અનુત્તર વિમાનના નીકળ્યા ૮ પદવી પામે. તે ૨૪ માથી ૧૪ રત્ન, ૧ બલદેવ ને ૧ વાસુદેવ વર્જ્યાં શેષ ૮ પામે. સ જ્ઞીમાહી ૧૫ પદવી લાભે તે ૨૩ માથી ૭ એકેદ્રિય ને ૧ કેવલીની એ ૮ વર્જી, શેષ ૧૫ લાભે અસ જ્ઞીમાંહી ૮ પદવી લાભે ૭ એકેદ્રિય ને ૧ સમક્તિની એ લાભે તીર્થંકર તથા ચક્રવર્તીમા ૬ પદવી લાભે તે તીર્થંકરની ૧, ચક્રવર્તીની ૨, મ ડલિકની ૩ સમક્તિની ૪, સાધુની ૫ કેવલીની એ ૬ લાભે વાસુદેવમા ૩ પદવી લાભે,વાસુદેવની ૧ સમકિતની ૨, મ ડલિકની ૩, એ ૩ લાભે. બલદેવમા પાચ પદવી લાભે, બલદેવની ૧ માંડલિકની ૨, સાધુની ૩, કેવલીની ૪, સમક્તિ દૃષ્ટિની ૫, એ પાચ લાભે. મનુષ્યમાંહી પદવી ૧૩ લાભે, નવ મહોટી પદવી ને સેનાપતિ ૧, ગાથાપતિ ૨, વાર્ધિક ૩, પુરોહિત ૪, એવ સર્વ મળી ૧૩ પદવી લાભે. મનુષ્યણીમાહી પદવી ૫ લાભે સમકિતની ૧, શ્રાવિકાની ૨, સાધ્વીની ૩, કેવલીની ૪, સ્ત્રી રત્નની ૫, એ ૫.

ઇતિ ૨૩ પદવીના બોલ સમાપ્ત.

અથ શ્રી વિરહ દ્વાર

સમુચ્ચય ચાર ગતિનો વિરહકાલ જઘન્ય ૧ સમયનો ઉત્કૃષ્ટો ૧૨ મુહૂર્તનો. હવે પહેલી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૨૪ મુહૂર્તનો ૧ બીજી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૭ દિનનો ૨, ત્રીજી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૧૫ દિનનો ૩ ચોથી નરકે જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ ૧ માસનો ૪ પાંચમી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૨ માસનો ૫, છઠ્ઠી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૪ માસનો ૬, સાતમી નરકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૬ માસનો ૭ ઉપજવાનો તથા ચવવાનો વિરહ પડે. હવે દશ ભવનપતિનો જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ ૨૪ મુહૂર્તનો. પાંચ

એકેંદ્રિય અવિરહિયા, સંખ્યાતાને ઠામે સંખ્યાતા ઊપજે, અસંખ્યતાને ઠામે અસખ્યાતા ઊપજે; અનંતાને ઠામે અનંતા ઊપજે સમય સમય ઊપજે. સમય સમય ચવે. ત્રણ વિગલેદ્રિયનો જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ અત૦ મુહૂર્તનો સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યંચ પંચેદ્રિયનો જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ અત- મુહૂર્તનો ગર્ભજ તિર્યંચ પચેદ્રિયનો જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૧૨ મુહૂર્તનો. સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યનો જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૨૪ મુહૂર્તનો. ગર્ભજ મનુષ્યનો જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૧૨ મુહૂર્તનો વાણવ્યતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિકમાં પહેલા, બીજા દેવલોક સુધીનો જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૨૪ મુહૂર્તનો વિરહ કાલ ત્રીજે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૯ દિન ને વીશ મુહૂર્તનો. ચોથે દેવલોકે જ૦ ૧ સમય ઉ૦ ૧૨ દિન ને ૧૦ મુહૂર્તનો, પાંચમે દેવલોકે જ૦ ૧ સમય ઉ૦ સાડા બાવીશ દિનનો છઠ્ઠે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૪૫ દિનનો. સાતમે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ ૮૦ દિનનો વિરહકાલ. આઠમે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ ૧૦૦ દિનનો. નવમે, દશમે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ સખ્યાતા માસનો, જ્યાં લગે ૧ વરસ ન હોય અગિ- આરમે, બારમે દેવલોકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ સખ્યાતા વરસનો, જ્યાં લગે સો વરસ ન હોય પહેલી ત્રીકે જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ સખ્યાતા વર્ષના સેકડા, જ્યા લગે હજાર વરસ ન હોય બીજી ત્રીકે જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ સખ્યાતા હજાર વરસ, જ્યાં લગે લાખ વરસ ન હોય. ત્રીજી ત્રીકે જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ સખ્યાતા લાખ વરસનો, જ્યાં લગે ક્રોડ વરસ ન હોય ચાર અનુત્તર વિમાનમાં જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ પલ્યના અસખ્યાતમા ભાગનો વિરહકાલ, સર્વાર્થસિદ્ધમાં જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ પલ્યના સખ્યાતમા ભાગનો વિરહકાલ. સિદ્ધનો વિરહ જ૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ છ માસનો વિરહ કાલ ચાર ગતિમા પચેદ્રિય આશ્રી વિરહ કાલ જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૧૨ મુહૂર્તનો સર્વ ઇદ્રિ સ્થાનકનો વિરહ જ૦ ૧ સમયનો ઉ૦ ૬ માસનો

ઇતિ શ્રી વિરહ દ્વાર સમાપ્ત

અથ શ્રી પ્રમાણુ બોધનો થોકડો

ભવ્ય જીવના બોધને અર્થે ત્રણ પ્રકારના અંગુલ તથા ત્રણ પ્રકારના પલ્યોપમનું માન, સૂત્ર અનુયોગદ્વારથી કહે છે, તેમાં પ્રથમ ત્રણ પ્રકારના અંગુલનાં નામ, આત્મ અંગુલ ૧, ઉત્સેધાંગુલ ૨, પ્રમાણાંગુલ ૩, આત્મ અંગુલનું માન કહે છે, ભરતાદિ ૧૫ ક્ષેત્ર છે, તિહાં જે કાળે જે આરે જે મનુષ્ય હોય તે મનુષ્ય પોતપોતાને ૧૨ અંગુલે ૧ મુખ થાય, અને ૯ મુખે એક પુરુષનું ઉંચપણાનું માન થાય; એટલે ૧૨ નવા ૧૦૮ આત્મ અંગુલનો પુરુષ ઊંચો હોય. તે પુરુષને પ્રમાણોપેત કહીએ. ૧ માનયુક્ત પુરુષ કોને કહીએ ? પુરુષ પ્રમાણે ઊંડી કુંડી હોય તેને જળે કરી પરિપૂર્ણ ભરીએ. તેમાં પુરુષ બેસે. તે વારે એક દ્રોણ પ્રમાણે જળ કુંડી માંહીથી બાર નીકળે તથા એક દ્રોણ પ્રમાણે જળે કરી કુંડી ઉણી હોય, તે કુંડીમાં તે પુરુષ બેસે તો પરિપૂર્ણ જળે ભરાય તેને માનોપેત પુરુષ કહીએ. દ્રોણ તે કેવડો હોય તે કહે છે. બે અસલીએ ૧ પસલી થાય, બે પસલીએ ૧ સઈ થાય; ચાર સઈએ ૧ કુડવ થાય, ચાર કુડવે ૧ પાથો થાય, ચાર પાથે ૧ આઢો થાય ચાર આઢે ૧ દ્રોણ થાય. એ દ્રોણનું માન કહ્યું એ રીતે માનોપેત પુરુષ કહીએ. ૨ ઉન્માનયુક્ત પુરુષ કોને કહીએ ! જે પુરુષ તોળ્યો થકો અર્ધ ભાર થાય તેને ઉન્માનયુક્ત પુરુષ કહીએ. અર્ધ ભારનું માન કહે છે એક હજાર ને પચાસ પલે અર્ધ ભાર થાય. એ અર્ધ ભારનું માન કહ્યું ૩ પ્રમાણ માન ઉ માનયુક્ત લક્ષણ, સાથિયાદિ વ્યંજન, મસ તીલાદિક ગુણ, ક્ષમા, દાનાદિક સહિત જે પુરુષ હોય તે ઉત્તમ પુરુષ જાણવો. ઉત્તમ પુરુષ ૧૦૮ આત્મ અંગુલનો ઊંચો હોય. ૧ મધ્યમ પુરુષ ૧૦૪ આત્મ અંગુલનો ઊંચો હોય ૨ જે પુરુષ ૧૦૮ આત્મ અંગુલથી ન્યૂનાધિક હોય, સ્વર આદેય વચન ૧, સત્વધીર્ય ૨ સાર તે રૂપાદિ એ ૩ ગુણે વર્જિત હોય તે પરનો દાસ કિંકર થાય. એટલા ૬ આત્મ-અંગુલે ૧ પગના મધ્ય ભાગનું પહોળપણું થાય. બે પગે ૧ વેંત થાય. બે વેંતે ૧ હાથ, બે હાથે ૧ કુક્ષિ થાય, બે કુક્ષિએ ૧ ધનુષ થાય. બે ધનુષે ૧ ગાઉ થાય. ચાર ગાઉએ ૧ જોજન થાય. જે કાળે મનુષ્યનું આત્મ અંગુલ હોય તે આત્મ અંગુલે તે

વખતના નગર, ગામ, વન, કૂવા, તળાવ, વાવ, ગઢ, પોળ, કોઠા, યાન, રથ, ગાડાદિક ૭૩ બોલનાં નામ કહ્યા છે. ૧ ઉત્સેધાંગુલનુ માન કહે છે, અનંતા સૂક્ષ્મ પરમાણુ ભેળા કરીએ ત્યારે ૧ વ્યવહારી પરમાણુ થાય તથા જાળીને વિષે સૂર્યના કિરણુ તેમાં રજ ઊડતી દેખાય, તે રજનો અનંતમો ભાગ તેને વ્યવહારી પરમાણુ કહીએ, અન્યમતિવાળા રજના તેત્રીસમા ભાગને પરમાણુ કહે છે તે વ્યવહારી પરમાણુ, શસ્ત્રાદિ કોઇ પ્રકારે છેદાય નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ચાલ્યો જાય પણ ભીજાય નહિ ગંગા મહાનદીનો પ્રવાહ ઊંચો ચુલહિમવંત પર્વતથી પડે છે તે પ્રવાહ સામે ચાલ્યો જાય પણ ખળાય નહિ, ઘાત પામે નહિ, પાણીના બિંદુમા રહે પણ પાણી ન થાય. તે અતિ તીક્ષ્ણ શસ્ત્રે કરી દેવતાની શકિતએ છેદતા એક ખંડનો બીજો ખંડ ન થાય તેને તત્ત્વજ્ઞાતા પરમાણુ કહે છે. એવા અનંતા વ્યવહારી પરમાણુ એકઠા મળે તેવારે ૧ ઉષ્ણુસન્નિઓ થાય આઠ ઉષ્ણુસન્નિએ ૧ સણુસન્નિઓ થાય આઠ સણુસન્નિએ ૧ ઉર્દ્ધરેણુ થાય. આઠ ઉર્દ્ધરેણુએ ૧ ત્રસરેણુ, બેઈંદ્રિયાદિક ત્રસ જીવને ચાલતા રજ ઉડે તે ત્રસરેણુ કહેવાય, આઠ ત્રસરેણુ એ ૧ રથરેણુ, રથાદિક હિંડતા રજ ઉડે તે રથરેણુ થાય આઠ રથરેણુ એ ૧ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના જુગલિયા મનુષ્યના વાળાગ્રનું જાડપણુ થાય. આઠ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના વાળાગ્રે ૧ હરિવાસ, રમ્યક્‌વાસ ક્ષેત્રના જુગલિયાના વાળાગ્રનુ જાડપણું થાય આઠ હરિવાસ, રમ્યક્‌વાસના વાળગ્રે ૧ હેમવય, હિરણવય ક્ષેત્રના જુગલિયાના વાળાગ્રનું જાડપણુ થાય, આઠ હેમવય, હિરણવયના વાળાગ્રે ૧ પૂર્વ પશ્ચિમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના મનુષ્યના વાળાગ્રનું જાડપણુ થાય. આઠ પૂર્વ પશ્ચિમ મહાવિદેહના વાળાગ્રે ૧ ભરત, ઐરવતના મનુષ્યના વાળાગ્રનુ જાડપણુ થાય એવા ૮ વાળાગ્રે ૧ લિખ થાય આઠ લિખે ૧ જૂ થાય, આઠ જૂએ ૧ જવમધ્ય થાય, આઠ જવ મધ્યે ૧ અંગુલ થાય, ૭ અંગુલે ૧ પગ થાય, ૧૨ અંગુલે ૧ વેંત થાય. ૨૪ અંગુલે ૧ હાથ થાય, ૪૮ અંગુલે ૧ કુક્ષિ થાય, ૯૬ અંગુલે ૧ ધનુષ થાય, ૨ હજાર ધનુષે ૧ ગાઉ થાય, ૪ ગાઉએ ૧ જોજન થાય, એ ઉત્સેધાંગુલે ૨૪ દંડકની અવઘેણા વર્ણવી છે પ્રમાણાંગુલનું માન કહે છે. ભરતાદિક ચક્રવર્તીનુ કાગણિ રત્ન હોય તે ૮ સોનૈયા ભાર છે. સોનૈયાનો

તોલ કહે છે ૪ મધુર ત્રિકુટે ૧ શ્વેત સરસવ થાય, ૧૬ સરસવે ૧ અડદ થાય, ૨ અડદે ૧ ગુંજા થાય, ૫ ગુંજાએ ૧ માસો થાય, ૧૬ માસે ૧ સોનૈયો થાય, એવા ૮ સોનૈયા ભારનું કાગણિ રત્ન હોય, તેને ૭ તળા, ૮ ખુણા, ૧૨ હાંસ છે સોનીની અહિરણને સઠાણે છે તે કાંગણિ રત્નની એકેકી હાંસ ઉત્સેધાંગુલની પહોળી છે અને બે ઉત્સેધાંગુલ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનું અર્ધઅંગુલ થાય, તેને હજારગણું કરીએ ત્યારે ૧ પ્રમાણાંગુલ થાય. એટલે મહાવીર સ્વામીના પાચસે આત્મઅંગુલે ૧ પ્રમાણાંગુલ થાય એવા ૬ પ્રમાણાંગુલે ૧ પગ થાય, ૧૨ અંગુલે ૧ વેંત થાય, ૨૪ અંગુલે ૧ હાથ થાય. ૪૮ અંગુલે ૧ કુક્ષિ થાય. ૯૬ અંગુલે ૧ ધનુષ્ય થાય, ૨ હજાર ધનુષે ૧ ગાઉ થાય. ૪ ગાઉએ ૧ જોજન થાય. એ પ્રમાણાંગુલે પૃથ્વી, પર્વત, વિમાન, નરકાવાસા, દ્વીપ, સમુદ્ર, નરક, દેવલોક, લોક, અલોક, શાશ્વતી જમીન, રત્નપ્રભાદિક ૨૮ બોલનું તથા દ્વીપસમુદ્રાદિ ૨૮ બોલનું લાંબાપણું, પહોળાપણું, ઉંચાપણું, ઊંડાપણું, પરિધિ પ્રમુખના માન વર્ણવ્યા છે ૩ એ ૩ પ્રકારના અંગુલ કહ્યા, તે પ્રત્યેક પ્રત્યેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ, શ્રેણિઅંગુલ ૧, પ્રતરાંગુલ ૨, ઘનાંગુલ ૩ તિહાં અસત્કલ્પનાએ શ્રેણી તે અસંખ્યાતા જોજન ક્રોડાક્રોડી પ્રમાણે લાંબી, અને એક આકાશ-પ્રદેશની પહોળી, લઠપણે લોકાંત સુધી હોય તે શ્રેણીને શ્રેણી ગુણો કરીએ તેને પ્રતર કહીએ ૨. તે પ્રતરને શ્રેણી ગુણો કરીએ તેને ઘન કહીએ. ૩ તે ઘનીકૃત લોકને સંખ્યાતગુણો કરીએ ત્યારે સંખ્યાતા લોક અલોકમાં થાય, તે સંખ્યાતા લોકને અસંખ્યાતા ગુણા કરીએ ત્યારે અસંખ્યાતા લોક અલોકમાં થાય. ન [illegible] ખ્યાતા લોકને અનંતગુણા કરીએ ત્યારે અનંતા લોક અલોકમાં [illegible]ય. અને તે અનંતા લોકના જેટલા આકાશ પ્રદેશ છે તેટલા નિગોદના એક શરીરમાંહી નિગોદીઆ જીવ છે અસંખ્યાતા સૂક્ષ્મ નિગોદે ૧ બાદર નિગોદ થાય, એક નિગોદમાં અનંતાજીવ જાણવા એ ૩ પ્રકારના અંગુલ કહ્યા ૩ પ્રકારના પલ્યોપમનું માન કહે છે તેમાં પલ્યોપમના ૩ ભેદ. ઉદ્ધાર પલ્યોપમનું ૧ અદ્ધાપલ્યોપમનું ૨, ક્ષેત્રપલ્યોપમ ૩, એક એકના બબ્બે ભેદ, સૂક્ષ્મ ને બાદર, પ્રથમ બાદર ઉદ્ધાર પલ્યોપમનું સ્વરૂપ કહે છે એક જોજનનો ઉત્સેધાંગુલે લાંબો, પહોળો ને

ઊંડા એવો ૧ પાલો (કૂવો) કલ્પીએ તેની ત્રિગુણી ઝાઝેરી પરિધિ હોય, તે પાલો દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના જુગલિયાના મસ્તકના કેશ તે એક દિનથી માંડીને ૭ દિનના ઉગ્યા વાલાગ્રે કરી ભરીએ, એવો તો ઠાંસી-ઠાંસીને ભરીએ કે અગ્નિમાંહી બળે નહિ. વાયરે કરી ઊડે નહિ, પાણીએ કરી સડે નહિ, પોલારનાં અભાવથી વિધ્વંસે નહિ, દુર્ગંધ થાય નહીં, ચક્રવર્તીનુ સૈન્ય ઉપર ચાલે તો પણ નમે કે ડોલે નહિ, ગંગાનદીનો પ્રવાહ ઉપર ચાલે તો પણ પાણીમાહી ભેદાય નહિ પાલામાંથી સો સો વર્ષે એક એક વાળાગ્ર કાઢીએ; એમ કાઢતા જેટલે કાળે પાલો ખાલી થાય; બાકી એકે રજ રહે તેટલા કાળને બાદર ઉદ્ધાર-પલ્યોપમ કહીએ તે પલ્યોપમ સંખ્યાત વર્ષનો જાણવો એવા દશ ક્રોડાક્રોડી પલ્યોપમે બાદર ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય કેવળ પરૂપણા માત્ર છે, એ બાદર ઉદ્ધાર પલ્યોપમ ૧, સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્યોપમનું માન કહે છે. જેમ એક જોજનનો પાલો કલ્પીએ તે પૂર્વવત તે પાલામાંહી દેવગુકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના જુગલિયાના માથાના કેશ એક દિનથી સાત દિનના ઉગ્યા વાલાગ્ર લઇએ એકેકા વાલાગ્રના અસંખ્યાતા ખંડ કરીએ, તે ખંડ કેવડા નાના થાય? ચક્ષુ ઈંદ્રિયની અવઘેણાથી અસંખ્યાતમે ભાગે અને નાના સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ જીવના શરીરની અવઘેણાથી અસંખ્યાતગુણા મહોટો અને જેવડુ એક બાદર પૃથ્વીકાયના જીવનુ શરીર તેવડા વાલાગ્રના ખંડ નાના થાય. તે વાલાગ્રના ખંડ, અગ્નિએ બળે નહિ, વાયરે ઊડે નહિ, તે વાલાગ્રને ખંડે કરી પાલો ઠાંસી ઠાંસીને ભરીએ, તે પાલામાહીથી સો સો વર્ષે એકેકો વાલાગ્રનો ખંડ કાઢીએ, એમ કાઢતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય, તેટલા કાળને સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર-પલ્યોપમ કહીએ એ પલ્યોપમ અસંખ્યાતા કાળનો થાય એવા દશ ક્રોડાક્રોડી પલ્યોપમે ૧ સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય એ સાગરોપમે દ્વીપ સમુદ્રનુ માન વર્ણવ્યુ છે અઢી ઉદ્ધાર સાગરોપમના જેટલા સમય થાય તેટલા દ્વીપ સમુદ્ર તીરછા લોકમા છે જંબૂદ્વીપ એક લાખ જોજનનો લાંબો ને પહોળો એનાથી બમણો લવણ સમુદ્ર બે લાખ જોજનનો, ધાતકી ખંડ ૪ લાખ જોજનનો, એમ ઠામ બમણા અસં-ખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર જાણવા, એ સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પલ્યોપમ ૧, અદ્ધા પલ્યોપમનુ સ્વરૂપ કહે છે, તેના બે ભેદ, સૂક્ષ્મ ને બાદર તેમા બાદર અદ્ધા પલ્યોપમ કેહને કહીએ, એક જોજનનો લાંબો, પહોળો ને

ઊંડો ચારે કોસ સરખો પૂર્વવત પાલો કલ્પીએ. દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ જુગલિયા મનુષ્યના વાળાગ્રે કરી પાલો ઠાસી ઠાંસીને ભરીએ પછી સો સો વરસે એકેકો વાલાગ્ર કાઢીએ એમ કાઢતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય, તેટલા કાળને, બાદર અદ્ધા પલ્યોપમ કહીએ. એ પલ્યસંખ્યાતા કોડી વરસે થાય. એવા દશ કોડાકોડી બાદર અદ્ધા પલ્યોપમે ૧ બાદર અદ્ધા સાગરોપમ થાય. કેવલ પ્રરૂપણા માત્ર છે ૧ સૂક્ષ્મ અદ્ધા પલ્યોપમનું સ્વરૂપ કહે છે, એક જોજનનો લાંબો પહોળો ને ઊંડો પૂર્વવત કલ્પીએ. તેમા પૂર્વવત્ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રના જુગલિયાના વાલાગ્રને અસંખ્યાતા ખંડ કરી ભરીએ, પાલામાથી સો સો વરસે એકેકો ખંડ કાઢીએ, જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય, તેટલા કાળને સૂક્ષ્મ અદ્ધા પલ્યોપમ કહીએ. એવા દશ કોડાકોડી પલ્યોપમે ૧ સૂક્ષ્મ અદ્ધા સાગરોપમ થાય, એ સાગરોપમ નારકી, તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવતા એ ૪ ગતિના આયુષ વર્ણવ્યા છે, ૨ ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કહે છે ક્ષેત્ર પલ્યોપમના ૨ ભેદ સૂક્ષ્મ ને બાદર. તેમાં બાદર ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કેહને કહીએ ? એક જોજનનો લાંબો, પહોળો ને ઊંડો પૂર્વવત્ પાલો કલ્પીએ, તેમા પૂર્વવત્ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રના જુગલિયાના માથાના વાળાગ્ર ભરીએ, તે પાલા માંહીલા વાળાગ્રના ફરસ્યા આકાશ પ્રદેશને સમયે સમય અપહરતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાળને બાદર ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કહીએ. એ પાલો ખાલી થતા અસંખ્યાતી અવસર્પિણી, ઉત્સર્પિણી વહી જાય, એવા દશ કોડાકોડી પલ્યોપમે ૧ બાદર ક્ષેત્ર સાગરોપમ થાય, કેવલ પ્રરૂપણા માત્ર છે મતાંતરે જીવ દ્રવ્યનાં પરિણામ દાખવ્યા છે ૧, સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્યોપમનું સ્વરૂપ કહે છે એક જોજનનો લાંબો, પહોળો ને ઊંડો પૂર્વવત્ પાલો કલ્પીએ, તેમાં દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રના જુગલિયાના વાળાગ્રના અસંખ્યાતા ખંડ કરી ભરીએ, તે પાલા માંહીલા વાળાગ્રના ફરસ્યા આકાશ પ્રદેશ તથા અણફરસ્યા આકાશ પ્રદેશ છે, તે ફરસ્યા અણફરસ્યા આકાશ પ્રદેશને સમયે સમયે અપહરીએ. જેટલે કાળે પાલો ખાલી થાય, તેટલા કાળને ૧ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કહીએ. એવા દશ કોડાકોડી સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્યોપમે ૧ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર સાગરોપમ થાય. એ સાગરોપમના ભાવ, દૃષ્ટિવાદ સૂત્રે વર્ણવ્યા છે. ૨ એ ત્રણ પ્રકારના અંગુલ તથા ત્રણ પ્રકારના પલ્યોપમનું માન કહ્યું ઇતિ.

અથ શ્રી પચીસ બોલનો થોકડો.

૧ પહેલે બોલે મહાવીર પ્રભુએ એકાએક દીક્ષા લીધી અને મોક્ષ પણ એકાએક ગયા. ઊર્ધ્વલોકે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન એક લાખ જોજનનુ છે, તીરછા લોકે જંબૂદ્વીપ એક લાખ જોજનનો છે. અધો લોકે સાતમી નરકે અપઇઠાણુ નરકાવાસો એક લાખ જોજનનો છે, ચિત્રા નક્ષત્ર, શાંતિ નક્ષત્ર, આર્દ્રા નક્ષત્ર એ ત્રણ નક્ષત્રનો એકેકો તારો કહ્યો છે ૨ બીજે બોલે ધર્મકરણી કરતી વખતે બે દિશા સન્મુખ બેસી કરવી તે પૂર્વ અને ઉત્તર. બે પ્રકારે ધર્મ કહ્યો છે; ગૃહસ્થ ધર્મ અને સાધુ ધર્મ બે પ્રકારે જીવ કહ્યા છે, સિદ્ધના જીવ અને સંસારી જીવ બે પ્રકારે દુઃખ કહ્યુ છે, તે શારીરિક દુઃખ અને માનસિક દુઃખ પૂર્વાફાલ્ગુણી નક્ષત્ર, ઉત્તરાફાલ્ગુણી નક્ષત્ર, પૂર્વાભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ એ ચાર નક્ષત્રના બબે તારા કહ્યા છે. ૩ ત્રીજે બોલે શ્રાવક ત્રણ મનોરથ ચિંતવે તે એવી રીતે કે હે ભગવાન! હુ આરંભ અને પરિગ્રહ કયારે છાંડીશ ? હે ભગવાન ! હું પંચ મહાવ્રતધારી કયારે થઇશ ? હે ભગવાન ! હુ આલોયણા કરી સંથારો કયારે કરીશ ? તે વખતને ધન્ય છે ત્રણ પ્રકારના જિન કહ્યા, ૧ અવધિજ્ઞાની જિન, ૨ મનપર્યવજ્ઞાની જિન. ૩ કેવળજ્ઞાની જિન, ત્રણ પ્રકારના પાત્ર સાધુને ખપે તે ૧ માટીનુ, ૨ તુંબડાનુ ૩ કાષ્ઠનુ, સાત નક્ષત્રના ત્રણ ત્રણ તારા કહ્યા છે, અભિચ, શ્રવણુ, અશ્વની, ભરણી, મૃગશર, પુષ્પ, જ્યેષ્ઠા એ સાત નક્ષત્ર ૪ ચોથે બોલે શ્રાવકને ચાર વિસામા કહ્યા છે ભાર વહેનારને દ્રષ્ટાંતે એવી રીતે કે ભાર એક ખભેથી બીજે ખભે લે તે એક વિસામો ૧, કોઇ જગ્યાએ એટલે કે ચોતરે બોજો મૂકીને પેશાબ કરવા જાય કે ઝાડે ફરવા જાય તે બીજો વિસામો ૨, ગામ દૂર હોય, રસ્તામાં ધર્મશાળા કે યક્ષનુ દેવળ આવે ત્યા રાત રહે તે ત્રીજો વિસામો ૩, પોતાને કે ધણીને ત્યા ભાર મૂકે તે ચોથો વિસામો, ૪ હવે એ દ્રષ્ટાંત શ્રાવકના ઉપર ઉતારે છે. તે જેમ ભાર લીધો તેમ શ્રાવકને બોજો તે અઢાર પાપ રૂપ. તેના ચાર વિસામા નીચે પ્રમાણે, શ્રાવક આઠમ, પાખી

ઉપવાસ, એકાસણુ કરે તે પાપ રૂપ બોજો, એક ખાંધેથી બીજે ખાંધે લેવા રૂપ ત પહેલો વિસામો કેમકે ઉપવાસ કર્યો ત પોતાની જાતને માટે ખાવાનું બંધ કર્યું અથવા પાપ બંધ કર્યું પણ બીજાને માટે કરવું પડે છે, તેથી પહેલો વિસામો જાણવો ૧, શ્રાવક એક સામાયિક, બે સામાયિક અથવા બે ઘડીનું, ચાર ઘડીનુ દેશાવગાસિક કરે ત બીજો વિસામો જાણવો. કેમકે એટલો વખત પાપમાંથી રોકાયો. ૨, શ્રાવક આઠમ પાખીના પોષધ કરે તે રાત રહેવા રૂપ ત્રીજો વિસામો. ૩, શ્રાવક આલોયણા કરી સંથારો કરે ત્યારે સર્વ પાપથી નિવર્ત્યો એ ભાર હેઠ મૂકવા રૂપ ચોથો વિસામો, ૪ શ્રાવકને ચાર પ્રકારનુ રાત્રિભોજન કહ્યુ છે તે જેમકે રાત્રીએ રાંધે અને દિવસે ખાય તે અશુદ્ધ ૧, દિવસે રાંધે અને રાત્રીએ ખાય તે પણ અશુદ્ધ. ૨, રાત્રે રાંધે અને રાત્રે ખાય તે પણ અશુદ્ધ, ૩ દિવસે રાંધે અને દિવસે ખાય તે શુદ્ધ ૪, વળી એ જ ચાર ભાંગા બીજી રીતે કહે છે; અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળે ખાય તે પણ અશુદ્ધ ૧ અજવાળામાં રાંધે અને અંધારી જગ્યાએ ખાય તે પણ અશુદ્ધ ૨, અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અંધારી જગ્યાએ ખાય તે અશુદ્ધ ૩ અજવાળી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળી જગ્યાએ ખાય તે શુદ્ધ ૪, પૂર્વાષાઢા નક્ષત્ર, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર, અનુરાધા નક્ષત્ર, એ ત્રણના ચાર ચાર તારા કહ્યા છે ૫ પાંચમે બોલે સમકિતના લક્ષણ પાંચ. શમ ૧, સંવેગ ૨, નિર્વેદ ૩, અનુકંપા ૪, આસ્થા ૫, પાંચ સમકિતનાં દૂષણ કહ્યા છે મિથ્યાત્વીએ બોલાવ્યા પહેલા પોતે તેને બોલાવે તે ૧, મિથ્યાત્વીના સામુ વારંવાર જોવું તે ૨, મિથ્યાત્વીને પરોણાચાકરવા જવુ તે ૩ કામ વિના તેના મકાન ઉપર જવુ તે ૪ વાર વાર તેના મકાન ઉપર જવુ તે ૫. એ પાંચ દૂષણ. પાંચ સમકિતના ભૂષણ કહે છે ધર્મને વિષે ચતુરાઈ રાખે તે સમકિતનુ ભૂષણ ૧ જિન શાસનને અનેક રીતે દિપાવે તે ૨ સાધુની સેવા કરે તે ૩ ધર્મથી ડગવાને સ્થિર કરે તે ૪ સાધુ, સ્વધર્મીની વૈયાવચ્ચ કરે તે ૫. એ પાંચ ભૂષણ જાણવા શરીરમાંહેથી પાંચ ઠેકાણેથી જીવ નીકળે તે કહે છે પગને તળીએથી નીકળે તે નરકે જાય. ૧ જાંઘેથી નીકળે તે તિર્યંચમાં જાય. ૨ છાતીએથી નીકળે તે મનુષ્યમા જાય, ૩ મસ્તકેથી નીકળે તે દેવલોકમા જાય ૪ અને સર્વાંગેથી નીકળે તે મોક્ષ જાય ૫ પાંચ પ્રકારે જીવ ધર્મ ન પામે તે કહે છે અહંકારી ૧, ક્રોધી ૨, રોગી

૩, પ્રમાદી ૪, આળસુ ૫, પાંચ નક્ષત્રના પાંચ પાંચ તારા કહ્યા છે તે રોહિણી ૧, પુનર્વસુ ૨, ધનિષ્ઠા ૩, વિશાખા ૪, હસ્ત ૫. ૬ છઠ્ઠે બોલે છ પ્રકારે સાધુ આહાર કરે તે કહે છે. ક્ષુધાવેદની સમાવવાને માટે, વૈયાવચ્ચ કરવાને માટે, ઇર્યાસમિતિ શોધવાને માટે ૩, સયમના નિર્વાહને માટે ૪, આયુષ્ય નિભાવવાને માટે ૫, રાત્રીએ ધર્મ જાગરણ કરવાને માટે ૬. છ ધર્મના દેવ ગુરુના નામ કહે છે. જૈન ધર્મમાં દેવ અરિહંત, ગુરુનિર્ગ્રંથ. ૧, બૌદ્ધ મતમાં દેવ બુદ્ધ ગુરુ કુંગી. ૨, શીવ મતમાં દેવ રૂદ્ર, ગુરુ યોગી, ૩. દેવી મતમાં દેવી ધર્મ, ગુરુ વૈરાગી. ૪ ન્યાય મતમા દેવ જગતકર્તા, ગુરુ સન્યાસી. ૫. મીમાંસક-મતમાં દેવ અલખ, ગુરુ દરવેશ, ૬. સમકિતની છ જતના કહે છે અન્યતીર્થીના ગુણગ્રામ ન કરે, ૧, અન્યતીર્થીને માને વાંદે ને પૂજે નહિ. ૨, અન્યતીર્થીના બોલાવ્યા વિના પોતે બોલે નહિં, ૩,વારંવાર એ સાથે આલાપ સલાપ કરે નહિ ૪,અન્યતીર્થીને તરણતારણ માની અન્ન પાણી આપે નહિ (દયા, બુદ્ધિ, અનુકંપાનો આગાર) ૫, અન્યતીર્થીને ધર્મબુદ્ધિએ વસ્ત્ર, પાત્ર આપે નહિ શાતા નિમિત્તે આપે. ૬, છ લેશ્યાના વિચાર કહે છે કૃષ્ણ લેશ્યાવાળાને જીવ હિંસા કરવાની ઇચ્છા હોય ૧, નીલ લેશ્યવાળાને ચોરીની ઇચ્છા હોય. ૨, કાપુત લેશ્યાવાળાને મૈથુનની ઇચ્છા હોય ૩ તેજુ લેશ્યાવાળાને તપશ્ચર્યાકરવાની ઇચ્છા હોય ૪,પદ્મ લેશ્યાવાળાને દાન દેવાની ઇચ્છા હોય. ૫, શુકલ લેશ્યાવાળા મોક્ષની ઇચ્છા હોય ૬, કૃતિકા, અશ્લેષા એ બે નક્ષત્રના છ છ તારા છે, સાતમે બોલે સાત કારણે છદ્મસ્ત જાણવો પ્રાણાતિપાત લગાડે. ૧, મૃષાવાદ લગાડે. ૨, અદત્તાદાન લગાડે ૩, શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ તેનો સ્વાદ, લે ૪, પૂજા સત્કાર વાંછે ૫ નિર્વદ્ય પરૂપે પણ સાવદ્ય લાગે ૬, જેવુ પરૂપે તેવુ કરી શકે નહિ ૭, એ સાત વાનાં જેનામા હોય તે છદ્મસ્ત જાણવો સાત પ્રકારે આઉખુ ઘટે તે કહે છે. ધ્રાસ્કો પડવાથી મરે ૧, શસ્ત્રથી મરે ૨, મંત્રમૂઠથી મરે ૩, ઘણે આહારે અજીર્ણથી મરે ૪, શૂલાદિકની વેદનાથી મરે ૫ સર્પાદિક કરડેથી મરે ૬ શ્વાસોચ્છવાસ રૂંધાવાથી મરે, ૭, એ સાત પ્રકારે આઉખુ તૂટે. ૭, હવે સાત નય કહે છે, નિગમ નય, ૧ સંગ્રહ નય, ૨, વ્યવહાર,

ઉપવાસ, એકાસણુ કરે તે પાપ રૂપ બોજો, એક ખાંધેથી બીજે ખાંધે લેવા રૂપ એ પહેલો વિસામો કેમકે ઉપવાસ કર્યો તે પોતાની જાતને માટે ખાવાનું બંધ કર્યું અથવા પાપ બંધ કર્યું પણ બીજાને માટે કરવું પડે છે, તેથી પહેલો વિસામો જાણવો. ૧, શ્રાવક એક સામાયિક, બે સામાયિક અથવા બે ઘડીનું, ચાર ઘડીનું દેશાવગાસિક કરે તે બીજો વિસામો જાણવો. કેમકે એટલો વખત પાપમાંથી રોકાયો. ૨, શ્રાવક આઠમ પાખીના પોષધ કરે તે રાત રહેવા રૂપ ત્રીજો વિસામો ૩ શ્રાવક આલોયણા કરી સંથારો કરે ત્યારે સર્વ પાપથી નિવર્ત્યો એ ભાર હેઠે મૂકવા રૂપ ચોથો વિસામો, ૪ શ્રાવકને ચાર પ્રકારનુ રાત્રિભોજન કહ્યુ છે તે જેમકે રાત્રીએ રાંધે અને દિવસે ખાય તે અશુદ્ધ ૧, દિવસે રાંધે અને રાત્રીએ ખાય તે પણ અશુદ્ધ ૨, રાત્રે રાંધે અને રાત્રે ખાય તે પણ અશુદ્ધ, ૩ દિવસે રાંધે અને દિવસે ખાય તે શુદ્ધ ૪, વળી એ જ ચાર ભાગા. બીજી રીતે કહે છે; અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળે ખાય તે પણ અશુદ્ધ ૧ અજવાળામા રાંધે અને અંધારી જગ્યાએ ખાય તે પણ અશુદ્ધ ૨, અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અંધારી જગ્યાએ ખાય તે અશુદ્ધ ૩ અજવાળી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળી જગ્યાએ ખાય તે શુદ્ધ ૪, પૂર્વાષાઢા નક્ષત્ર, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર, અનુરાધા નક્ષત્ર એ ત્રણના ચાર ચાર તારા કહ્યા છે ૫ પાંચમે બોલે સમકિતના લક્ષણ પાંચ. શમ ૧, સંવેગ ૨, નિર્વેદ ૩, અનુકંપા ૪, આસ્થા ૫, પાંચ સમકિતનાં દૂષણ કહ્યા છે મિથ્યાત્વીએ બોલાવ્યા પહેલા પોતે તેને બોલાવે તે ૧, મિથ્યાત્વીના સામુ વારંવાર જોવું તે ૨, મિથ્યાત્વીને પહોંચાડવા જવુ તે ૩ કામ વિના તેના મકાન ઉપર જવુ તે ૪, વાર વાર તેના મકાન ઉપર જવુ તે ૫. એ પાંચ દૂષણ. પાંચ સમકિતનાં ભૂષણ કહે છે ધર્મને વિષે ચતુરાઈ રાખે તે સમકિતનુ ભૂષણ ૧ જિન શાસનને અનેક રીતે દિપાવે તે ૨ સાધુની સેવા કરે તે ૩ ધર્મથી ડગતાને સ્થિર કરે તે ૪ સાધુ, સ્વધર્મીની વૈયાવચ્ચ કરે તે ૫. એ પાંચ ભૂષણ જાણવા. શરીરમાંહેથી પાંચ ઠેકાણેથી જીવ નીકળે તે કહે છે પગને તળીએથી નીકળે તે નરકે જાય. ૧ જાંઘેથી નીકળે તે તિર્યંચમા જાય. ૨ છાતીએથી નીકળે તે મનુષ્યમા જાય, ૩ મસ્તકેથી નીકળે તે દેવલોકમાં જાય ૪ અને સર્વાંગેથી નીકળે તે મોક્ષ જાય ૫ પાંચ પ્રકારે જીવ ધર્મ ન પામે તે કહે છે અહંકારી ૧, ક્રોધી ૨, રોગી

ઉપજે, ૨; ઘણુ ઉંઘે તો રોગ ઉપજે, ૩, ઘણુ જાગે તો રોગ ઉપજે; ૪, દિશા રોકે તો રોગ ઉપજે, ૫, પેશાબ રોકે તો રોગ ઉપજે, ૬ ઘણું ચાલે તો રોગ ઉપજે; ૭, અણુગમતી વસ્તુ ભોગવે તો રોગ ઉપજે. ૮. વારવાર વિષય સેવે તો રોગ ઉપજે. ૯ નવ બોલ સમજવાના કહ્યા તે કહે છે. રજપૂતને ક્રોધ ઘણો. ૧ ક્ષત્રિયને માન ઘણુ. ૨ ગુણકાને માયા ઘણી, ૩, બ્રાહ્મણને લોભ ઘણો. ૪ મિત્રને રાગ ઘણો ૫, શોકને દ્વેષ ઘણો. ૬, જુગારીને શોચ ઘણો. ૭, ચોરની માતાને ચિંતા ઘણી ૮, કાયરને ભય ઘણો. ૯, દશમે બોલે નારકીના જીવને દશ પ્રકારની વેદના કહે છે અનંતી ભૂખ. ૧, અનતી તરસ, ૨, અનંતી ટાઢ, ૩; અનતી ગરમી ૪, અનતો દાઘ. ૫, અનંતો ભય ૬, અનતો જવર ૭, અનતી ખરજ. ૮, અનતું પરવશપણુ. ૯ અનતો શોક ૧૦. દશ પ્રકારે શ્રાવકને પસ્તાવુ પડે તે કહે છે. સાધુની જોગવાઇ હોય અને પ્રશ્નાદિક પૂછે નાહ તો સાધુ વિહાર કર્યા પછી પસ્તાવુ પડે ૧, વખાણ વાણી સાભળે નહિ તો પસ્તાવુ પડે સામાયિક–પ્રતિક્રમણ કરે નહિ તો પસ્તાવુ પડે. ૩, આહાર પાણી અસુઝતો હોય તો પસ્તાવુ પડે, ૪, ભણવાની જોગવાઈ હોય અને ભણે નહિ તો પસ્તાવુ પડે, ૫, સ્વધર્મીની ખબર લે નહિ તો પસ્તાવુ પડે, ૬ ધર્મ જાગરણ જાગે નહિ તો પસ્તાવુ પડે, ૭, સાધુની વિનયભક્તિ કરે નહિ તો પસ્તાવુ પડે, ૮, સાધુની સાર સભાળ લે નહિ તો પસ્તાવુ પડે. ૯, સાધુ વિહાર કરી જાય ને ખબર ન પડે તો પસ્તાવું પડે. ૧૦ દશ કારણે દેવતાનુ આયુષ્ય બધાય. દશ પ્રકારે જ્ઞાનમા વૃદ્ધિ કરનાર નક્ષત્રના નામ મૃગશર. ૧, આર્દ્રા ૨, પુષ્ય. ૩, પૂર્વા ભાદ્રપદ ૪, પૂર્વાષાઢા ૫; પૂર્વાફાલ્ગુની. ૬, મૂળ. ૭, અશ્લેષા ૮ હસ્ત ૯ ચિત્રા ૧૦ એ દશ નક્ષત્રમા જ્ઞાન ભણે તો વૃદ્ધિ થાય ને વિઘ્ન જાય ૧૧ અગિયારમે બોલે મહાવીરના ૧૧ ગણધરના નામ કહે છે ઇદ્રભૂતિ ૧ અગ્નિભૂતિ ૨, વાયુભૂતિ ૩, વ્યક્ત ૪, સુધર્મા સ્વામી. ૫, મડિત પુત્ર ૬, મૌરીપુત્ર ૭, અકપિત ૮, અચળ ભ્રાતા. ૯, મહેતાર્ય. ૧૦ પ્રભાસ. ૧૧, અગિયાર બોલે જ્ઞાન વધે તે કહે છે ઉદ્યમ કરતા જ્ઞાન વધે. ૧, નિદ્રા તજે તો જ્ઞાન વધે ૨, ઉણોદરી કરે તો જ્ઞાન વધે ૩, થોડુ બોલે તો જ્ઞાન વધે. ૪, પડિતની સોબત કરે તો જ્ઞાન વધે. ૫,

નય, ૩, ઋજુ સૂત્ર નય, ૪, શબ્દ નય, ૫, સમભિરૂઢ નય, ૬, એવંભૂત નય, ૭, એ સાત પ્રકારે નય કહ્યા મઘા નક્ષત્રના સાત તારા કહ્યા છે ૮ આઠમે બોલે આચાર્યની આઠ સંપદા, આચાર સંપદા, ૧, શરીર સંપદા ૨ સૂત્ર સંપદા, ૩, વચન સંપદા, ૪, પ્રયોગ સંપદા, ૫ મતિ સંપદા, ૬, સંગ્રહ સંપદા, ૭, વાચના સંપદા, ૮, એકલવિહારી સાધુસાધ્વીનાં આઠ અવગુણ કહ્યાં છે તેનાં નામ ક્રોધી હોય તે એકલો રહે, ૧, અહંકારી હોય તે એકલો રહે. ૨, કપટી હોય તે એકલો રહે, ૩, લોભી હોય તે એકલો રહે. ૪, પાપ કરવામા આસક્ત હોય તે એકલો રહે. ૫, કુતૂહલી–મશ્કરો હોય તે એકલો રહે ૬, મુતારો હોય તે એકલો રહે. ૭, માઠા આચારનો ધણી હોય તે એકલો રહે ૮, આઠ ગુણનો ધણી એકલો હોય તેના નામ. સંયમને વિષે પ્રમાણનો ધણી ગુરુની આજ્ઞા લઈ એકલો રહે ૧, ઘણા સૂત્રનો જાણ એકલો રહે ૨, જઘન્ય નવ પૂર્વનો ભણેલો, ઉત્કૃષ્ટ ચઉદ પૂર્વનો ભણેલો એકલો રહે, ૩, ચાર જ્ઞાનનો ધણી એકલો રહે ૪, મહાબળનો ધણી એકલો રહે, ૫, કલેશ રહિત હોય તે એકલો રહે, ૬, સંતોષી હોય તે એકલો રહે, ૭, ધૈર્યવંત હોય તે એકલો રહે, ૮, આઠ ઠેકાણે મનુષ્યને ઘેલાપણું ઉત્પન્ન થાય તે કહે છે નર-નારી પરસ્પર વાતો કરે ત્યારે ઘેલા, ૧, બાળકને રમાડે ત્યારે ઘેલા, ૨ કલેશ કરે ત્યારે ઘેલા ૩, દારૂ, ભાંગ, કેફી પદાર્થ પીએ ત્યારે ઘેલા, ૪, ચેગબંધ પાઘડી બાંધીને ફરે ત્યારે ઘેલા, ૫, અરીસામાં મુખ જુએ ત્યારે ઘેલા, ૬, શયન સમય ઘેલા, ૭, હોળીમાં પુરુષો અને ભાદરવી પૂનમે સ્ત્રીઓ ૮ દેખતા આઠ પ્રકારે અંધ કહ્યા તે કહે છે, કામાંધ ૧ ક્રોધાંધ ૨, કૃપણાંધ ૩, માનાંધ, ૪ મદાંધ, ૫, ચોરાંધ ૬, જુગટાંધ ૭, ગુગ્લ્યાંધ ૮, એ આઠ આંધળા જાણવા આઠ મહાપાપી કહે છે આત્મઘાતી મહા પાપી ૧ વિશ્વાસઘાતી મહા પાપી, ૨ ગુણ ઓળવનાર મહા પાપી ૩, ગુરુ દ્રોહી મહા પાપી, ૪, કુડી સાક્ષી પૂરે તે મહા પાપી ૫, ખોટી સલાહ આપે તે મહા પાપી, ૬ પચ્ચક્ખાણ વારંવાર ભાંગે તે મહા પાપી, ૭, હિંસામય ધર્મ પરૂપે તે મહા પાપી ૮ નવમે બોલે નવ પ્રકારે શરીરમાં રોગ ઉપજે તે કહે છે ઘણુ ખાય તો રોગ ઉપજે ૧ અજીરણમાં ખાય તથા ઘણું બેસી રહે તો રોગ

મોહ ૧૩, એ તેર કાઠીઆ. ૧૪, ચૌદમે બોલે વ્યાખ્યાન સાંભળનારનાં ૧૪ ગુણ કહે છે. ભકિતવંત હોય. ૧, મીઠા બોલો હોય ૨ ગર્વરહિત હોય ૩, સાંભળ્યા ઉપર રૂચિ હોય ૪, ચપળતારહિત એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળનાર હોય ૫, જેવું સાંભળે તેવુ પૂછનારને બરાબર કહે ૬, વાણીને પ્રકાશમા લાવનાર હોય ૭, ઘણાં શાસ્ત્ર સાભળીને તેના રહસ્યનો જાણ હોય ૮, ધર્મકાર્યમાં આળસ ન કરનાર હોય ૯, ધર્મ સાભળતાં નિદ્રા ન કરનાર હોય ૧૦, બુદ્ધિવંત હોય ૧૧, દાતાર ગુણ હોય, ૧૨, જેની પાસે ધર્મ સાંભળે તેના ગુણનો ફેલાવો કરનાર હોય ૧૩, કોઇની નિંદા ન કરે તેમજ તેમનો વાદવિવાદ ન કરે ૧૪, ૧૫ પંદરમે બોલે વિનીત શિષ્યના પંદર ગુણ કહે છે ગુરુથી નીચા આસને બેસવાવાળો હોય ૧, ચપળપણા રહિત હોય ૨, માયા રહિત હોય ૩, કુતૂહલરહિત હોય ૪, કર્કશ વચનરહિત હોય ૫, લાંબો પહોચે તેવો ક્રોધ ન કરનાર હોય ૬, મિત્ર સાથે મિત્રતા રાખે ૭ સૂત્ર ભણી મદ ન કરે ૮, આચાર્યાદિની નિંદા ન કરે. ૯ શિખામણ દેનાર ઉપર ક્રોધ ન કરે ૧૦ પૂઠ પાછળ વાલેસરીના ગુણ બોલે ૧૧, ક્લેશ, મમતા, રહિત હોય ૧૨, તત્ત્વનો જાણ હોય ૧૩, વિનયવંત હોય ૧૪, લજ્જાવંત તથા ઇંદ્રિયનો દમનાર હોય ૧૫, સોળમે બોલે સોળ પ્રકારના વચન જાણવા તે કહે છે એક વચન ઘટ, પટ, વૃક્ષ ૧, દ્વિવચન ઘટૌ, પટૌ, વૃક્ષૌ ૨, બહુવચન ઘટા , પટા :, વૃક્ષા ૩, સ્ત્રીલિંગે વચન કુમારી નગરી, નદી. ૪, પુરુષલિંગે વચન દેવ નર, અરિહંત, સાધુ ૫ નપુંસકલિંગે વચન ' કપટ', કમળ, નેત્ર. ૬, અતીતકાળ વચન (ગયો કાળ) : કરેલુ થએલુ, ૭ અનાગતકાળ વચન (આવતો કાળ) કરશે, થશે, ભાંગશે, ૮ વર્તમાન કાળ વચન ' કરે છે થાય છે, ભણે છે ૯ પરોક્ષ વચન : એ કાર્ય તેણે કર્યું ૧૦ પ્રત્યક્ષ વચન એમ જ છે ૧૧, ઉપનીત વચન એ પુરુષ રૂપવંત છે ૧૨, અપનીત વચન . જેમ એ પુરુષ કુરૂપવંત છે ૧૩, ઉપનીત અપનીત વચન : જેમ એ રૂપવંત પણ કુશીલીઓ છે ૧૪, અપનીત ઉપનીત વચન , જેમ એ પુરુષ કુશીલીઓ પણ રૂપવંત છે ૧૫, અધ્યાત્મ વચન ભગ્ન બોલે (તુટેલુ વચન) રૂ વાણીઆની પેરે રૂ પા ૧૬ સત્તરમે બોલે સત્તર પ્રકારનો સંયમ

વિનય કરે તો જ્ઞાન વધે ૬, કપટરહિત તપ કરે તો જ્ઞાન વધે ૭, સંસાર અસાર જાણે તો જ્ઞાન વધે ૮, માંહોમાંહી ચર્ચા-વાર્તા કરે તો જ્ઞાન વધે ૯, જ્ઞાની પાસે ભણે તો જ્ઞાન વધે ૧૦, ઇંદ્રિયોના વિષયનો ત્યાગ કરે તો જ્ઞાન વધે ૧૧, મૂળ નક્ષત્રના અભિચાર તારા છે ૧૨ બારમે બોલે બાર કારણે આત્માનું પરમ કલ્યાણ થાય તે કહે છે. સમકિત નિર્મળ પાળે તો આત્માનું પરમ કલ્યાણ થાય. શ્રેણિક રાજાની પેરે ૧, નિયાણારહિત કરણી કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય-તામલી તાપસની પેરે. ૨, મન વચન કાયાના જોગ કબજે રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય. ગજસુકુમાર મુનિની પેરે ૩, છતી શક્તિએ ક્ષમા કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય-પરદેશી રાજાની પેરે ૪, પાંચ ઇંદ્રિયનું દમન કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય-ધર્મરૂચી અણગારની પેરે ૫, સાધુનો શુદ્ધ આચાર પાળે તો પરમ કલ્યાણ થાય-ધન્ના અણગારની પેરે. ૬, ધર્મ ઉપર પ્રતીતિ રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય-વરૂણ નાગ નતુઆના મિત્રની પેરે ૭, માયા કપટ છોડે તો પરમ કલ્યાણ થાય-મલ્લિનાથના ૭ મિત્રની પેરે. ૮, આશ્રવમાં સંવર નીપજાવે તો પરમ કલ્યાણ થાય-સંજતિ રાજાની પેરે ૯, રોગ આવે હાય વોય ન કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય અનાથી નિર્ગ્રંથની પેરે ૧૦ પરિષહ આવ્યે સમભાવ રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય-મેતારજ મુનિની પેરે. ૧૧ તૃષ્ણા ઉત્પન્ન થઇ-તેને પાછી વાળે તો પરમ કલ્યાણ થાય-કપીલ કેવળીની પેરે. ૧૨ ૧૩-તેરમે બોલે તેર તણખા કહે છે-જન્મરૂપી રૂ અને મરણરૂપી તણખો. ૧ સંજોગરૂપી રૂ અને વિજોગરૂપી તણખો ૨, શાતારૂપી રૂ અને અશાતારૂપી તણખો ૩ સંપદારૂપી રૂ અને આપદારૂપી તણખો ૪, હરખરૂપી રૂ અને શોકરૂપી તણખો ૫, શીલરૂપી રૂ અને કુશીલરૂપી તણખો ૬, જ્ઞાનરૂપી રૂ અને અજ્ઞાનરૂપી તણખો, ૭, સમકિત રૂપી રૂ અને મિથ્યાત્વરૂપી તણખો ૮, સંજમરૂપી રૂ અને અસંજમરૂપી તણખો. ૯, તપસ્વીરૂપી રૂ અને ક્રોધરૂપી તણખો. ૧૦, વિવેકરૂપી રૂ અને અભિમાનરૂપી તણખો, ૧૧ સ્નેહરૂપી રૂ અને માયારૂપી તણખો, ૧૨, સંતોષરૂપી રૂ અને લોભરૂપી તણખો, ૧૩, એ તેર તણખા. હવે તેર કાઠીઆ કહે છે જુઆર ૧ આળસ ૨ શોક ૩ ભય ૪, વિકથા ૫, કોતુક ૬, ક્રોધ ૭, કૃપણ બુદ્ધિ ૮, અજ્ઞાન ૯, વહેમ ૧૦, નિદ્રા ૧૧, મદ ૧૨,

વિનય કરે તો ૧૦, બે વખત પ્રતિક્રમણ કરે તો ૧૧, વ્રત પચ્ચક્ખાણ ચોખ્ખાં પાળે તો ૧૨, ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન ધ્યાવે તો ૧૩, બાર ભેદે તપ કરે તો ૧૪, સુપાત્રને દાન દે તો ૧૫, વૈયાવચ્ચ કરે તો ૧૬, સર્વ જીવને સુખ ઉપજાવે તો ૧૭, અપૂર્વ જ્ઞાન ભણે તો ૧૮ સૂત્રની ભક્તિ કરે તો ૧૯, તીર્થંકરનો માર્ગ દીપાવે તો ૨૦, એ વીસ ૨૧, એકવીશમે બોલે શ્રાવકના એકવીશ ગુણ કહે છે. અક્ષુદ્ર ૧, જશવંત ૨, સૌમ્ય પ્રકૃતિ ૩ લોકપ્રિય ૪, સ્વભાવ આકરો નહિ ૫, પાપથી ડરે ૬, શ્રદ્ધાવત ૭, લબ્ધલક્ષ ૮, લજ્જાવત ૯, દયાવત ૧૦, મધ્યસ્થ ૧૧, ગભીર ૧૨, સૌમ્યદૃષ્ટિ ૧૩ ગુણરાગી ૧૪, ધર્મકથક ૧૫, સાચાનો પક્ષ કરનાર ૧૬, શુદ્ધ વિચારી ૧૭, ઘરડાની રીતે ચાલનાર ૧૮, વિનયવત ૧૯, કીધેલા ગુણને ભૂલે નહીં ૨૦, પરહિતકારી ૨૧, એ એકવીશ ૨૨ બાવીસમે બોલે બાવીસ જણ સાથે વાદ ન કરવો તે કહે છે, ધનવત સાથે ૧ બળવંત સાથે ૨, ઘણો પરિવાર સાથે ૩ તપસ્વી સાથે ૪, હલકા માણસ સાથે ૫ અહકારી સાથે ૬, ગુરુ સાથે ૭, સ્થિવર સાથે ૮, ચોર સાથે ૯, જુગારી સાથે ૧૦, રોગી સાથે ૧૧, ક્રોધી સાથે ૧૨, જુઠાબોલા સાથે ૧૩, કુસગી ૧૪, રાજા સાથે ૧૫ શીતળ લેશ્યાવાળા સાથે ૧૭, મોઢે મીઠાબોલા 'સાથે ૧૮, દાનેશ્રી સાથે ૧૯, જ્ઞાની સાથે ૨૦, ગુણકા સાથે ૨૧, બાળક સાથે ૨૨, એ બાવીસ ૨૩, ત્રેવીસ મે બોલે પાંચ ઈંદ્રિયના ત્રેવીશ વિષય કહે છે, શ્રોતેંદ્રિયના ત્રણ વિષય, જીવ શબ્દ ૧. અજીવ શબ્દ ૨ મિશ્ર શબ્દ ૩, ચક્ષુ ઇંદ્રિયના પાંચ વિષય, કાળો ૧, પીળો ૨, લીલો ૩, રાતો ૪, ધોળો ૫, ઘ્રાણેંદ્રિયના બે વિષય, સુભીં ગધ ૧, દુભીં ગધ ૨, કુલ દશ ફરસ ઇંદ્રિયના આઠ વિષય, તે ખરખરો ૧૧, સુહાળો ૧૨, હલકો ૧૩, ભારે ૧૪, ટાઢો ૧૫, ઉનો ૧૬, લુખો ૧૭, ચીકણો ૧૮, રસઈંદ્રિયના પાચ વિષય તીખો ૧૯, કડવો ૨૦, કષાયલો ૨૧, ખાટો ૨૨, મીઠો ૨૩ ૨૪ ચોવીસમે બોલે ચોવીસ ટોટા કહે છે, ભણવા ગણવાની આળસ કરે તો જ્ઞાનનો ટોટો, બહુસૂત્રીની શાખ ૧, સાધુ સાધ્વીના દર્શન ન કરે તો સમકિતનો ટોટો સોમિલ બ્રાહ્મણની શાખ ૨, વખતસર પ્રતિક્રમણ ન કરે તો વ્રત પચ્ચક્ખાણનો ટોટો, ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૫ ની શાખ ૩, સાધુ–સાધ્વી માહોમાહી

કહે છે પૃથ્વીકાયની દયા પાળવી તે સંયમ ૧, અપકાયની દયા પાળવી તે સંયમ ૨, તેઉકાયની ૩, વાયુકાયની ૪, વનસ્પતિકાયની ૫, બેઈંદ્રિયની ૬, તે ઈંદ્રિયની ૭ ચોરેંદ્રિયની ૮, પંચેંદ્રિયની ૯ અજીવકાયની ૧૦, પેહાની ૧૧, ઉપેહાની ૧૨, પમજણાંની ૧૩ પરીઠાવણીઆ ૧૪, મન ૧૫, વચન ૧૬, કાયા ૧૭, એ સત્તર પ્રકારનો સંયમ ૧૭ અઢારમે બોલે અઢાર દ્રવ્ય દિશા કહે છે પુર્વ ૧, પશ્ચિમ ૨, ઉત્તર ૩, દક્ષિણ ૪, ઇશાન ખુણો ૫, અગ્નિખુણો ૬, ૬, નૈઋત્ય ખુણો ૭ વાયવ્ય ખુણો ૮ વિદિશાના આઠ આંતરા એ બધા થઇને સોળ ઉંચી સત્તર અને નીચી અઢાર, એ અઢાર. અઢાર ભાવ દિશા કહે છે ; પૃથ્વી ૧, અપ ૨, તેઉ ૩, વાયુ ૪, અગ્રબીઆ ૫, મૂળબીઆ ૬, પોરબીઆ ૭ ,ખધબીઆ ૮, બેઇંદ્રિય ૯, તેઇંદ્રિય ૧૦ ચોરેંદ્રિય ૧૧, પંચેંદ્રિય ૧૨, તિર્યંચ ૧૩, કર્મભૂમિ ૧૪, અકર્મભૂમિ ૧૫, છપ્પન અંતરદ્વીપા ૧૬, દેવતા ૧૭ નારકી ૧૮, એ અઢાર, ઓગણીસમે બોલે કાઉસગ્ગના ઓગણીસ દોષ કહે છે ઠીચણ ઉપર એક પગ રાખીને કાઉસગ્ગ કરે તો દોષ ૧, કાયા આઘીપાછી હલાવે તો દોષ ૨, ઓઠીંગણ દે તો દોષ ૩, માથુ નમાવી ઉભો રહે તો દોષ ૪, બે હાથ ઉંચા રાખે તો દોષ ૫, ઓઢે, માથે ઓઢે તો દોષ ૬, પગ ઉપર પગ રાખે તો દોષ ૭, શરીર વાંકુ રાખે તો દોષ ૮, સાધુની બરાબર રહે તો દોષ ૯, ગાડાની ઉંધની પેરે ઉભો રહે તો દોષ ૧૦ કેડથી વાંકો ઉભો રહે તો દોષ ૧૧, રજોહરણ ઉંધો રાખે તો દોષ ૧૨, એક આસને ન રહે તો દોષ ૧૩, આંખ ઠેકાણે ન રાખે તો દોષ ૧૪, માથુ હલાવે તો દોષ ૧૫ ખોખારો કરે તો દોષ ૧૬ હોઠ હલાવે તો દોષ, ૧૭, હોઠ મરડે તો દોષ ૧૮, શૂન્ય ચિત્ત રાખે તો દોષ ૧૯, ૨૦ વીસમે બોલે વીસ પ્રકારે જીવ તીર્થંકર ગોત્ર બાંધે તે કહે છે અરિહંતનાં ગુણગ્રામ કરે તો કર્મની કોડ ખપાવે ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે તો તીર્થંકર ગોત્ર બાંધે ૧ સિદ્ધનાં ગુણગ્રામ કરે તો ૨ સિદ્ધાંતનાં ગુણગ્રામ કરે તો ૩ ગુરૂનાં ગુણગ્રામ કરે તો ૪ સ્થિવરનાં ગુણગ્રામ કરે તો ૫ બહુસૂત્રીના ગુણગ્રામ કરે તો ૬, તપસ્વીના ગુણગ્રામ કરે તો ૭, જ્ઞાન ઉપર ઉપયોગ વારવાર રાખે તો ૮, શુદ્ધ સમકિત પાળે તો ૯

વિનય કરે તો ૧૦, બે વખત પ્રતિક્રમણ કરે તો ૧૧, વ્રત પચ્ચક્ખાણ ચોખ્ખાં પાળે તો ૧૨, ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન ધ્યાવે તો ૧૩, બાર ભેદે તપ કરે તો ૧૪, સુપાત્રને દાન દે તો ૧૫, વૈયાવચ્ચ કરે તો ૧૬, સર્વ જીવને સુખ ઉપજાવે તો ૧૭, અપૂર્વ જ્ઞાન ભણે તો ૧૮ સૂત્રની ભકિત કરે તો ૧૯, તીર્થંકરનો માર્ગ દીપાવે તો ૨૦, એ વીસ. ૨૧, એકવીશમે બોલે શ્રાવકના એકવીશ ગુણ કહે છે અક્ષુદ્ર ૧, જશવંત ૨, સૌમ્ય પ્રકૃતિ ૩. લોકપ્રિય ૪, સ્વભાવ આકરો નહિ ૫, પાપથી ડરે ૬, શ્રદ્ધાવંત ૭, લબ્ધલક્ષ ૮, લજ્જાવંત ૯, દયાવંત ૧૦, મધ્યસ્થ ૧૧, ગંભીર ૧૨, સૌમ્યદષ્ટિ ૧૩ ગુણરાગી ૧૪, ધર્મકથક ૧૫, સાચાનો પક્ષ કરનાર ૧૬, શુદ્ધ વિચારી ૧૭, ઘરડાની રીતે ચાલનાર ૧૮, વિનયવંત ૧૯, કીધેલા ગુણને ભૂલે નહીં ૨૦, પરહિતકારી ૨૧, એ એકવીશ. ૨૨ બાવીસમે બોલે બાવીસ જણ સાથે વાદ ન કરવો તે કહે છે, ધનવંત સાથે ૧ બળવંત સાથે ૨, ઘણો પરિવાર સાથે ૩. તપસ્વી સાથે ૪, હલકા માણસ સાથે ૫ અહંકારી સાથે ૬, ગુરુ સાથે ૭, સ્થિવર સાથે ૮, ચોર સાથે ૯, જુગારી સાથે ૧૦, રોગી સાથે ૧૧, ક્રોધી સાથે ૧૨, જુઠાબોલા સાથે ૧૩, કુસંગી ૧૪, રાજા સાથે ૧૫ શીતળ લેશ્યાવાળા સાથે ૧૭, મોઢે મીઠાબોલા સાથે ૧૮, દાનેશ્રી સાથે ૧૯, જ્ઞાની સાથે ૨૦, ગુણકા સાથે ૨૧, બાળક સાથે ૨૨, એ બાવીસ ૨૩, ત્રેવીસ મે બોલે પાંચ ઈંદ્રિયના ત્રેવીશ વિષય કહે છે, શ્રોતેંદ્રિયના ત્રણ વિષય, જીવ શબ્દ ૧. અજીવ શબ્દ ૨ મિશ્ર શબ્દ ૩, ચક્ષુ ઇંદ્રિયના પાંચ વિષય, કાળો ૧, પીળો ૨, લીલો ૩, રાતો ૪, ધોળો ૫, ઘ્રાણેંદ્રિયના બે વિષય, સુભીં ગંધ ૧, દુભીં ગંધ ૨, કુલ દશ ફરસ ઇંદ્રિયના આઠ વિષય, તે ખરખરો ૧૧, સુહાળો ૧૨, હલકો ૧૩, ભારે ૧૪, ટાઢો ૧૫, ઉનો ૧૬, લુખો ૧૭, ચીકણો ૧૮, રસઈંદ્રિયના પાચ વિષય તીખો ૧૯, કડવો ૨૦, કષાયલો ૨૧, ખાટો ૨૨, મીઠો ૨૩ ૨૪ ચોવીસમે બોલે ચોવીસ ટોટા કહે છે, ભણવા ગણવાની આળસ કરે તો જ્ઞાનનો ટોટો, બહુસૂત્રીની શાખ ૧, સાધુ સાધ્વીના દર્શન ન કરે તો સમકિતનો ટોટો સોમિલ બ્રાહ્મણની શાખ ૨, વખતસર પ્રતિક્રમણ ન કરે તો વ્રત પચ્ચક્ખાણનો ટોટો, ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૫ ની શાખ ૩, સાધુ–સાધ્વી માંહોમાંહી

વૈયાવચ્ચ ન કરે તો તીર્થનો ટોટો; ઠાણાંગની શાખ ૪, તપસ્યાની ને આચાર્યની ચોરી કરે તો દેવતામાં ઉંચી પદવીનો ટોટો દશવૈકાલિક ભગવતીની શાખ ૫, કઠણ કલુષ ભાવ રાખે તો શીતગાનો ટોટો, સમવાયગની શાખ ૬, અજતનાથી ચાલે તો જીવદયાનો ટોટો; દશવૈકાલિકની શાખ ૭ રૂપનો ને જોબનનો મદ કરે તો શુભ કર્મનો ટોટો, પન્નવણાની શાખ ૮, મોટાનો વિનય ન કરે તો તીર્થંકરની આજ્ઞાનો ટોટો, વ્યવહાર સૂત્રની શાખ ૯ માયા કપટ કરે તો જશ-કીર્તિનો ટોટો, આચારાંગની શાખ ૧૦ પાછલી રાત્રે ધર્મ જાગ્રિકા ન જાગે તો ધર્મધ્યાનનો ટોટો, નિશીથની શાખ ૧૧, ક્રોધ કલેશ કરે તો સ્નેહ ભાવનો ટોટો, ચંડા કુશિકની શાખ ૧૨, મન ઉંચુ નીચુ કરે તો અક્કલનો ટોટો, ભૃગુ પુરોહિતની શાખ ૧૩, સ્ત્રીના લાવણ્યને પ્રસંગનો ટોટો, ઉત્તરાધ્યયનની શાખ ૧૪, સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓમાંહી હેત મેળાપ ન રાખે તો જૈન ધર્મનો ટોટો, શંખ પોખલીજીની શાખ ૧૫, સુપાત્રને ઉલ્લાસ ભાવે દાન ન આપે તો પુણ્ય પ્રકૃતિનો ટોટો, કપિલા દાસીની શાખ ૧૬, સાધુ ગામ, નગર વિહાર ન કરે તો ધર્મ કથાનો ટોટો, શેલક રાજઋષિની શાખ ૧૭ ભણે નહિ તો જિનશાસનનો ટોટો, સમાચારીની શાખ ૧૮, વ્રત પચ્ચખાણની આલોયણા કરે નહિ તો મોક્ષના સુખનો ટોટો, પાર્શ્વનાથની બસે છપ્પન સાધ્વીની શાખ ૧૯ અરિહંત ધર્મ ને ચાર તીર્થના અવર્ણવાદ બોલે તો સત્ ધર્મનો ટોટો, ઠાણાંગની શાખ ૨૦ સાધુનું વચન માને નહી તો ઉંચી ગતિનો ટોટો, બ્રહ્મદત્તની શાખ ૨૧, સાધુ-સાધ્વી, ગુરુ-ગુરુણીની આજ્ઞા ઉલ્લંઘે તો આરાધકપણાનો ટોટો, સુકુમાલિકાની શાખ તથા ખંધકજીની શાખ ૨૨, ભગવાનના વચન ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખે તો શુદ્ધ માર્ગનો ટોટો, જમાલીની શાખ ૨૩, ભણેલું વારવાર સંભાળે નહિ તો મેળવેલી વિદ્યાનો ટોટો, જવઋષિની શાખ ૨૪ ૨૫ પચીસમે બોલે સાડાપચીશ આર્યદેશ તથા તેની નગરીના નામ કહે છે મગધ દેશ-રાજગૃહિ નગરી ૧, અંગ દેશ, ચંપાનગરી ૨, બંગદેશ-તામલિક નગરી ૩ કલીંગ દેશ-કંચનપુર નગરી ૪ કાસીદેશ-વાણારસી નગરી, ૫, કોશળદેશ-અયોધ્યાનગરી ૬, કુરૂદેશ-ગજપુર નગરી ૭, કુશવર્તદેશ-સોરીપુર નગરી ૮, પંચાળ

દેશ–કપિલપૂર નગરી ૯ જંગલ દેશ–અહીછત્રા નગરી ૧૦ કચ્છ દેશ-કૌસંબી નગરી ૧૧, સાંડીલ દેશ–નદીપુર નગરી ૧૨ માળવ દેશ-ભદ્દિલપુર નગરી ૧૩, વચ્છ દેશ–વૈરાટનગરી ૧૪, દશારણ દેશ-મૃગાવતી નગરી ૧૫, વરણદેશ–ઇચ્છાપુરી નગરી ૧૬, વિદેહ દેશ–શિવાવતી નગરી ૧૭, સિંધદેશ–વિતીભય પાટણ નગરી ૧૮, સૌવીર દેશ–મથુરા નગરી ૧૯, વિદેહ દેશ–મિથિલા નગરી ૨૦, સુરસેન દેશ–પાવાપુર નગરી ૨૧, ભગ દેશ–માંસપુર નગરી ૨૨, પાટણ દેશ–કાંડવતી નગરી ૨૩, કુણાલ દેશ–સાવર્થી નગરી ૨૪, સોરઠ દેશ–દ્વારકા નગરી ૨૫, કેકાર્ધ દેશ–શ્વેતાંબિક નગરી ૨૬, એ સાડીપચીસ આર્ય દેશ.

ઇતિ શ્રી પચીશ બોલ

અથ શ્રી શ્રોતા અધિકાર

શ્રી નદિસૂત્રમાં શ્રોતા અધિકાર નીચે મુજબ છે :

ગાથા–૧ સેલ ઘણ ,૨ કુડગ ૩, ચાલણી, ૪ પરિપુણગ, ૫ હંસ, ૬ મહિસ, ૭ મેસે ય ૮ મસગ, ૯ જલુગ, ૧૦ બિરાલી, ૧૧ જાહગ, ૧૨ ગો, ૧૩ ભેરિ, ૧૪ આભીરી સા ૧

ચૌદ પ્રકારના શ્રોતા છે તેમા

૧. સેલ ઘણ–તે પથ્થર ઉપર જેમ મેઘ વરસે પણ પથ્થર પાણીથી ભીજાય નહિ, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે પણ સમ્યક્જ્ઞાન પામે નહિ, બુદ્ધ થાય નહિ

દ્રષ્ટાંત–કુશિષ્ય રૂપી પથ્થર, સદ્ગુરુ રૂપી મેઘ અને બોધ રૂપ પાણી, મુગશેલીઆ તથા પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘનુ દ્રષ્ટાંત: . જેમ પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘથી મુગશેલીઓ પલળ્યો નહિ તેમ એકેક કુશિષ્ય મહાન્ સંવેગાદિક ગુણયુકત આચાર્યના પ્રતિબોધ્યા પણ સમજે નહિ, વૈરાગ્ય રંગ પામે નહિ, માટે તે શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે. એ અવિનીતનુ દૃષ્ટાંત જાણવુ

જેમ કાળી ભૂમિને વિષે મેઘ વરસે તો તે ઘણી ભીંજે તથા પાણી પણ રાખે તથા ગોધૂમાદિક (ઘઉં પ્રમુખ) ની ઘણી નિષ્પત્તિ કરે તેમ વિનીત સુશિષ્ય પણ ગુરુની ઉપદેશરૂપ વાણી સાંભળી હૃદયમાં ધારી રાખે, તેણે કરી ભીંજાય અને અનેક બીજા ભવ્ય જીવને જિન ધર્મ વિષે પ્રવર્તાવે, માટે તે શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે ૧

૨ કુંભ-કુંભનુ દ્રષ્ટાંત. તે કુંભના આઠ ભેદ છે, તેમાં પ્રથમ ઘડો સંપૂર્ણ ઘડાના ગુણે કરી વ્યાપ્ત છે તેના ત્રણ ગુણ ૧ તે મધ્યે પાણી ભર્યાં થકાં કિંચિત્ બહાર જાય નહિ. ૨ પોતે શીતળ છે માટે બીજાની પણ તૃષા ઉપશમાવે, શીતળ કરે. ૩ પરની મલિનતા પણ પાણીથી દૂર કરે. તેમ એકેક શ્રોતા વિનયાદિ ગુણે કરી સંપૂર્ણ ભર્યાં છે તે ત્રણ ગુણ કરે ૧ ગુર્વાદિકનો ઉપદેશ સર્વ ધારી રાખે, કિંચિત વિસારે નહિ. ૨ પોતે જ્ઞાન પામી શીતળ થયા પામ્યા છે અને ભવ્ય જીવને ત્રિવિધ તાપ સમાવી શીતળ કરે. ૩ ભવ્ય જીવની સંદેહ રૂપી મલિનતા ટાળે. એ શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે.

૨ એક ઘડો પડખે કાણો છે તેમાં ભરે તો અરધુ પાણી રહે ને અરધુ પાણી વહી જાય. તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો અરધુ ધારી રાખે, અરધુ વિસરી જાય.

૩ એક ઘડો હેઠે કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો સર્વ પાણી વહી જાય પણ રહે નહિ તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો સર્વ વિસારે પણ ધારે નહિ.

૪ એક ઘડો નવો છે તેમાં પાણી ભરે તો થોડા થોડા ઝમીને ખાલી થાય, તેમ એકેક શ્રોતા જ્ઞાનાદિ અભ્યાસ કરે પણ થોડે થોડે જ્ઞાન વિસારે.

૫ એક ઘડો દુર્ગંધ વાસિત છે, તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના ગુણ બગાડે, તેમ એકેક શ્રોતા મિથ્યાત્વાદિક દુર્ગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને વણસાડે

૬ એક ઘડો સુગંધે કરી વાસિત છે તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના ગુણને વધારે, તેમ એકેક શ્રોતા સમકિતાદિક સુગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને દીપાવે.

૭ એક ઘડો કાચો છે તેમાં પાણી ભરે તો ઘડો ભીંજાઇને વિણસી જાય, તેમ એકેક શ્રોતા અલ્પબુદ્ધિવાળાને સૂત્રાદિકનું જ્ઞાન આપતાં તે નયપ્રમુખને નહિ જાણવાથી તે જ્ઞાનથી તથા માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય.

૮ એક ઘડો ખાલી છે તે ઉપરથી બુઝારૂ ઢાંકી વર્ષાકાળે નેવાં હેઠે પાણી ઝીલવા મૂક્યું, પણ પાણી અંદર આવે નહિ, ને તળે પાણી ઘણું થવાથી ઉપર તરે ને વાયરાદિકે કરી ભીત પ્રમુખે અથડાઈને ફૂટી જાય; તેમ એકેક શ્રોતા સદ્દગુરુની સભામાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેસે પણ ઊંઘ પ્રમુખના યોગે કરી જ્ઞાનરૂપ પાણી હૃદયમાં આવે નહિ ને ઘણી ઊંઘના પ્રભાવે કરી ખોટા ડોળરૂપ વાયરે કરી અથડાય છે, તો સભાથી અપમાન પ્રમુખ પામે તથા ઊંઘમાં પડવાથી પોતાના શરીરને નુકસાન થાય

૩ ચાલણી–એકેક શ્રોતા ચાલણી સમાન છે, ચાલણીના બે પ્રકારઃ ૧. એવો છે કે ચાલણી પાણીમાં મૂકે ત્યારે પાણીથી સંપૂર્ણ ભરી દેખાય અને ઉપાડી લઇએ ત્યારે ખાલી દેખાય, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સભામાં સાભળવા બેસે ત્યારે વૈરાગ્યાદિ ભાવનાએ કરી સંપૂર્ણ ભર્યા દેખાય અને સભાથી ઉઠી બહાર જાય ત્યારે વૈરાગ્ય રૂપ પાણી કિંચિત્ પણ દેખાય નહિ એ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે

૨. ચાલણીએ ઘઉ પ્રમુખનો આટો (લોટ) ચાળવા માંડયો, ત્યારે આટો નીકળી જાય ને કાંકરા પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે, તેમ એકક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળતાં ઉપદેશક તથા સૂત્રના ગુણ ગુણ જાવા દે, અને સ્ખલના પ્રમુખ અવગુણ રૂપ કચરો ગ્રહી રાખે, માટે તે છાંડવા યોગ્ય છે

૪ પરિપુણગ–તે સુઘરી પક્ષીના માળાનુ દૃષ્ટાંત. સુઘરી પક્ષીના માળાથી ઘૃત (ઘી) ગાળતાં ઘૃત ઘૃત નીકળી જાય અને કીટી પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્ય પ્રમુખના ગુણ ત્યાગ કરી અવગુણ ગ્રહણ કરે એ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે.

૫ હંસ–હંસને દૂધ, પાણી એકઠાં કરી પીવા માટે આપ્યા હોય, તો તે પોતાની ચાંચમાં ખટાશના ગુણે કરી દૂધ પીએ ને પાણી ને પીએ, તેમ વિનીત શ્રોતા ગુર્વાદિકના ગુણ ગ્રહે ને અવગુણ ન લે, એ આદરણીય છે.

૬ મહિષ-ભેંસો જેમ પાણી પીવા માટે જલાશયમાં જાય, પાણી પીવા જલમા પ્રથમ પ્રવેશ કરે, પછી મસ્તક પ્રમુખે કરી પાણી ડહોળી ને મલમૂત્ર કરી પછી પોતે પીવે, પણ શુદ્ધ જલ પોતે ન પીએ, અન્ય યૂથને પણ પીવા ન દે, તેમ કુશિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિકમાં કલેશરૂપ પ્રમાદિક કરી વ્યાખ્યાન ડહોળે, પોતે શાંતપણે સાંભળે નહિ ને અન્ય સભાજનોને શાંત રસથી સાંભળવા ન દે, એ છાંડવાયોગ્ય છે.

૭ મેષ-બકરા જેમ પાણી પીવા જલસ્થાનકે નદી પ્રમુખમાં જાય, ત્યારે કઠિ રહી પગ નીચા નમાવી પાણી પીએ, ડહોળે નહિ ને અન્ય યૂથને પણ નિર્મળ પીવા દે, તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક નમ્રતા તથા શાંત રસથી સાંભળે, અન્ય સભાજનોને સાંભળવા દે, એ આદરણીય છે

૮ મસગ-તેના બે પ્રકાર ૧ મસગ તે ચામડાની કોથળી તેમાં વાયરો ભરાય ત્યારે અત્યંત ફૂલેલી દેખાય પણ તૃષા શમાવે નહિ, પણ વાયરો નીકળી જાય ત્યારે ખાલી થાય, તેમ એકેક શ્રોતા અભિમાનરૂપ વાયરો કરી શુષ્ક જ્ઞાનીવત વડાકા મારે પણ પોતાના તથા અન્યના આત્માને શાંત રસ પમાડે નહિ, એ છાંડવાયોગ્ય છે

૨. મસગ તે મચ્છર નામે, જંતુ, અન્યને ચટકા મારી પરિતાપ ઉપજાવે પણ ગુણ ન કરે અને ખણજ ઉત્પન્ન કરે, તેમ એકેક કુશ્રોતા ગુર્વાદિકને જ્ઞાન-અભ્યાસ કરાવતાં ઘણો પરિશ્રમ આપે તથા કુવચનરૂપ ચટકા મારે પણ ગુણ તે વૈયાવચ્ચ પ્રમુખ કાંઈપણ ન કરે અને ચિત્તમાં અસમાધિ ઉપજાવે એ છાંડવા યોગ્ય છે

૯ જલુગ-તેના બે પ્રકાર ૧ જળો નામે જંતુ ગાય પ્રમુખના સ્તનમા વળગે ત્યારે લોહી પીએ પણ દૂધ ન પીએ, તેમ એકેક અવિનીત કુશિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિકની સાથે રહ્યા થકા તેમનાં છિદ્રો ગવેષે પણ ક્ષમાદિક ગુણ ન ગ્રહણ કરે, માટે છાંડવા યોગ્ય છે

૨ જળો નામે જંતુ ગુમડા ઉપર મૂકીએ ત્યારે ચટકો મારે ને દુઃખ ઉપજાવે અને મુડદાલ (બગડેલું) લોહી પીએ ને પછી શાંતિ કરે, તેમ એકેક વિનીત શિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિક સાથે રહ્યા થકા પ્રથમ વચનરૂપ ચટકો ભરે-કાલે અકાલે બહુ અભ્યાસ કરતાં મહેનત

કરાવે-પછી સદેહરૂપી બિગાડ કાઢી ગુર્વાદીકને શાંતિ ઉપજાવે-પરદેશી રાજાવત્ એ આદરવા યોગ્ય છે.

૧૦ બિરાલી-બિલાડી દૂધનુ ભાજન સીકાથી ભોંયપર નીચું નાંખીને રજકણુ સહિત દૂધ પીએ, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી સૂત્રાદિક અભ્યાસ કરતા અવિનય બહુ કરે, તથા પર પાસે પ્રશ્ન પૂછાવી સૂત્રાર્થ ધારે પણુ પોતે વિનય કરી ધારે નહિ, માટે તે શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે

૧૧. જાહગ-સહલો તે તિર્યંચની જાત વિશેષ-તે પ્રથમ પોતાની માતાનુ દૂધ થોડે થોડે પીએ ને તે પાચન થાય પછી વળી થોડુ પીએ એમ થોડે થોડે દૂધથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કરે પછી મોટો ભુજ ગનાં માન મર્દન કરે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાળે કાળે થોડે થોડે સૂત્રાદિ અભ્યાસ કરે, અભ્યાસ કરતાં ગુર્વાદિકને અત્યત સતોષ ઉપજાવે, કેમકે આપેલો પાઠ બરાબર અસ્ખલિત કરે ને તે કર્યા પછી વળી બીજીવાર અને ત્રીજીવાર એમ થોડે થોડે લે ને પછી બહુશ્રુત થઇ મિથ્યાત્વી લોકોનાં માન મર્દન કરે એ આદરવા યોગ્ય છે

૧૨. ગો-ગો તે 'ગાય' ના બે પ્રકાર' ૧ જેમ દૂધવતી ગાયને કોઇ એક શેઠ પાડોશીને ત્યાં આપી ગામ જાય, પણુ તે પાડોશી ઘાસ પાણી પ્રમુખ બરાબર ગાયને નહિ આપવાથી ગાય ભૂખે તૃષાએ પીડાતી થકી દૂધમાં સુકાય, ને દુખી થાય તેમ એકેક અવિનીત શ્રોતાએ ગુર્વાદિકની આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવ્રત્ય નહિ કરવાથી તેમનો દેહ ગ્લાનિ પામે ને શ્રુતાદિકમાં ઘટાડો થાય ને અપયશ પામે.

૨, એક શેઠ પાડોશીને દૂઝણી ગાય સોંપી ગયો પાડોશીએ ઘાસ, પાણી પ્રમુખ રૂડે પ્રકારે આપવાથી દૂધમાં વધારો થયો ને તે કીર્તિને પામ્યો તેમ એકેક વિનીત શ્રોતા (શિષ્ય) ગુર્વાદિકની આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવ્રત્યની વિધિએ કરી ગુર્વાદિકને શાતા ઉપજાવે તો તેમને જ્ઞાનમાં વધારો થાય ને તે કીર્તિને પામે, એ શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે

૧૩. ભેરી-તેના બે પ્રકાર ૧ એ છે જે, ભેરીનો વગાડનાર પુરુષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે તો રાજા ખુશી થઇ તેને

૬ મહિષ—ભેંસો જેમ પાણી પીવા માટે જલાશયમાં જાય, પાણી પીવા જલમા પ્રથમ પ્રવેશ કરે, પછી મસ્તક પ્રમુખે કરી પાણી ડહોળે ને મલમૂત્ર કરી પછી પોતે પીવે પણ શુદ્ધ જલ પોતે ન પીએ, અન્ય યૂથને પણ પીવા ન દે, તેમ કુશિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિકમાં કલેશરૂપ પ્રમાદિક કરી વ્યાખ્યાન ડહોળે, પોતે શાંતપણે સાંભળે નહિ ને અન્ય સભાજનોને શાંત રસથી સાંભળવા ન દે, એ છાંડવાયોગ્ય છે

૭ મેષ—બકરા જેમ પાણી પીવા જલસ્થાનકે નદી પ્રમુખમાં જાય, ત્યારે કાંઠે રહી પગ નીચા નમાવી પાણી પીએ, ડહોળે નહિ ને અન્ય યૂથને પણ નિર્મળ પીવા દે, તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક નમ્રતા તથા શાંત રસથી સાંભળે, અન્ય સભાજનોને સાંભળવા દે, એ આદરણીય છે

૮ મસગ—તેના બે પ્રકાર: ૧ મસગ તે ચામડાની કોથળી તેમાં વાયરો ભરાય ત્યારે અત્યંત ફૂલેલી દેખાય પણ તૃષા શમાવે નહિ, પણ વાયરો નીકળી જાય ત્યારે ખાલી થાય, તેમ કોઈક શ્રોતા અભિમાનરૂપ વાયરો કરી શુષ્ક જ્ઞાનીવત તડાકા મારે પણ પોતાના તથા અન્યના આત્માને શાંત રસ પમાડે નહિ, એ છાંડવાયોગ્ય છે

૨ મસગ તે મચ્છર નામે, જંતુ, અન્યને ચટકા મારી પરિતાપ ઉપજાવે પણ ગુણ ન કરે અને ખણુજ ઉત્પન્ન કરે, તેમ કોઈક કુશ્રોતા ગુર્વાદિકને જ્ઞાન-અભ્યાસ કરાવતાં ઘણો પરિશ્રમ આપે તથા કુવચનરૂપ ચટકા મારે પણ ગુણ તે વૈયાવચ્ચ પ્રમુખ કાંઈપણ ન કરે અને ચિત્તમાં અસમાધિ ઉપજાવે એ છાંડવા યોગ્ય છે

૯ જલુગ—તેના બે પ્રકાર ૧ જલો નામે જંતુ ગાય પ્રમુખના સ્તનમા વળગે ત્યારે લોહી પીએ પણ દુધ ન પીએ, તેમ કોઈક અવિનીત કુશિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિકની સાથે રહ્યા થકા તેમનાં છિદ્રો ગવેષે પણ ક્ષમાદિક ગુણ ન ગ્રહણ કરે, માટે છાંડવા યોગ્ય છે

૨, જળો નામે જંતુ ગુમડા ઉપર મૂકીએ ત્યારે ચટકો મારે ને દુઃખ ઉપજાવે અને ગુડાલ (બગડેલ) લોહી પીએ ને પછી શાંતિ કરે, તેમ કોઈક વિનીત શિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિક સાથે રહ્યા થકા પ્રથમ વચનરૂપ ચટકો ભરે—ઠાલે પ્રકાલે બહુ અભ્યાસ કરતાં મહેનત

કરાવે-પછી સંદેહરૂપી બિગાડ કાઢી ગુર્વાદીકને શાંતિ ઉપજાવે-પરદેશી રાજાવત્ એ આદરવા યોગ્ય છે.

૧૦ **બિરાલી**-બિલાડી દૂધનુ ભાજન સીકાથી ભોંયપર નીચું નાંખીને રજકણુ સહિત દૂધ પીએ, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી સૂત્રાદિક અભ્યાસ કરતાં અવિનય બહુ કરે, તથા પર પાસે પ્રશ્ન પૂછાવી સૂત્રાર્થ ધારે પણુ પોતે વિનય કરી ધારે નહિ, માટે તે શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે.

૧૧. **જાહગ**-સહલો તે તિર્યંચની જાત વિશેષ-તે પ્રથમ પોતાની માતાનુ દૂધ થોડે થોડે પીએ ને તે પાચન થાય પછી વળી થોડુ પીએ એમ થોડે થોડે દૂધથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કરે પછી મોટો ભુજગનાં માન મર્દન કરે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાળે કાળે થોડે થોડે સૂત્રાદિ અભ્યાસ કરે, અભ્યાસ કરતાં ગુર્વાદિકને અત્યંત સંતોષ ઉપજાવે, કેમકે આપેલો પાઠ બરાબર અસ્ખલિત કરે ને તે કર્યા પછી વળી બીજીવાર અને ત્રીજીવાર એમ થોડે થોડે લે ને પછી બહુશ્રુત થઇ મિથ્યાત્વી લોકોના માન મર્દન કરે. એ આદરવા યોગ્ય છે

૧૨ **ગો**-ગો તે 'ગાય' નાં બે પ્રકાર ૧ જેમ દૂધવતી ગાયને કોઇ એક શેઠ પાડોશીને ત્યાં આપી ગામ જાય, પણુ તે પાડોશી ઘાસ પાણી પ્રમુખ બરાબર ગાયને નહિ આપવાથી ગાય ભૂખે તૃષાએ પીડાતી થકી દૂધમાં સુકાય, ને દુ:ખી થાય તેમ એકેક અવિનીત શ્રોતાએ ગુર્વાદિકની આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવ્રત્ય નહિ કરવાથી તેમનો દેહ ગ્લાનિ પામે ને શ્રુતાદિકમાં ઘટાડો થાય ને અપયશ પામે.

૨, એક શેઠ પાડોશીને દૂઝણી ગાય સોંપી ગયો. પાડોશીએ ઘાસ, પાણી પ્રમુખ રૂડે પ્રકારે આપવાથી દૂધમાં વધારો થયો ને તે કીર્તિને પામ્યો તેમ એકેક વિનીત શ્રોતા (શિષ્ય) ગુર્વાદિકની આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવ્રત્યની વિધિએ કરી ગુર્વાદિકને શાતા ઉપજાવે તો તેમને જ્ઞાનમાં વધારો થાય ને તે કીર્તિને પામે, એ શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે.

૧૩ **ભેરી**-તેના બે પ્રકાર ૧ એ છે જે, ભેરીનો વગાડનાર પુરુષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે તો રાજા ખુશી થઇ તેને

પુષ્કળ દ્રવ્ય આપે, તેમ વિનીત શિષ્ય તીર્થંકર તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાન પ્રમુખ અંગીકાર કરે તો કર્મ રૂપ રોગ મટે અને સિદ્ધ ગતિમા અનંત લક્ષ્મી પામે; એ આદરવાયોગ્ય છે

૨, જેમ ભેરીનો વગાડનાર પુરુષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે નહિ, તો રાજા કોપાયમાન થઇ દ્રવ્ય આપે, નહિ, તેમ અવિનીત શિષ્ય તીર્થંકરની તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય, ધ્યાન કરે નહિ તો તેમનો કર્મરૂપ રોગ મટે નહિ અને સિદ્ધ ગતિનું સુખ પામે નહિ, એ છાડવાયોગ્ય છે

૧૪ આભીરી—તેના બે પ્રકાર—૧ આભીર સ્ત્રી-પુરુષ એક ગામથી પાસેના શહેરમાં ચાલતા ગાડામા ઘૃત ભરી વેચવા ગયાં. ત્યાં બજારમાં ઉતારતા ઘૃતનું ભાજન, વાસણ ફૂટી ગયું ઘૃત ઢળી ગયું પુરુષે સ્ત્રીને ઘણા ઠમકાવાળા કુવચનો કહ્યા, ત્યારે સ્ત્રીએ પણ તે ભર્તારને સામા કુવચનો કહ્યા, આખરે ઘૃત ઢોળાઇ ગયું ને બન્ને બહુ શોક કરવા લાગ્યાં. જમીન પરનું ઘૃત પાછળથી લુછી લીધું ને વેચ્યુ, કીમત મળી, તે લઈ સાંજે ગામ જતા, ચોરોએ લુટી લીધી બહુ નિરાશ થયા. લોકોએ પૂછવાથી સર્વ વૃતાંત કહ્યા. લોકોએ ઠપકો દીધો. તેમ ગુરુએ વ્યાખ્યાન ઉપદેશમા આપેલ સાર-તત્વને લડાઇ-ઝઘડો કરી ઢોળી નાખે ને છેવટે કલેશ કરી દુર્ગતિ પામે. આ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે

૨. ઘૃત ભરી શહેરમા જતાં બજારમા ઉતારતા વાસણ ફૂટ્યું કે તરત જ એકદમ મળી બેઉ જણ તે ઘૃત ભરી લીધું પણ, બહુ નુકસાન થવા દીધું નહિ. તે ઘૃતને વેચી પૈસા મેળવી સારા સંઘાત સાથે ગામમાં સુખે સુખે જેમ અન્ય સુજ્ઞ પુરુષો પહોંચે, તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા ગુરુ પાસેથી વાણી સાંભળી શુદ્ધ ભાનપૂર્વક તે અર્થ સૂત્રને ધારી રાખે, સાચવે, અસ્ખલિત કરે, વિસ્મૃતિ થાય તો ગુરુ પાસે ફરી ફરી સારી રીતે ધારે, પૂછે; પણ કકળાટ ઝઘડો કરે નહિ જે ઉપર ગુરુ પ્રસન્ન થાય, સંયમ, જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય, પરિણામે શુભગતિ મળે આવા શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે

પાંત્રીસ બોલ.

પહેલે બોલે–ગતિ ચાર, ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવતા.

બીજે બોલે–જાતિ પાંચ. ૧ એકેંદ્રિય, ૨ બેઇંદ્રિય, ૩ તેઇંદ્રિય, ૪ ચૌરેંદ્રિય, ૫ પચેંદ્રિય

ત્રીજે બોલે–કાય છ, ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬, ત્રસકાય

ચોથે બોલે–ઇંદ્રિય પાંચ ૧ શ્રોતેંદ્રિય, ૨ ચક્ષુરિંદ્રિય ઘ્રાણેંદ્રિય, રસેંદ્રિય, ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય

પાંચમે બોલે–પર્યાપ્તિ છ. ૧ આહાર, ૨ શરીર, ૩ ઇંદ્રિય, ૪ શ્વાસોચ્છવાસ, ૫ ભાષા, ૬ મન.

છઠે બોલે–પ્રાણ દશ. પાંચ ઇંદ્રિયના ૫ પ્રાણ, ૬ મનબળ. ૭ વચનબળ. ૮ કાયબળ, ૯ શ્વાસોચ્છવાસ, ૧૦ આયુષ્ય.

સાતમે બોલે–શરીર પાચ, ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ. ૫ કાર્મણ.

આઠમે બોલે–યોગ ૫ંદર ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ ૩ મિશ્ર મનયોગ. ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ, ૯ ઔદારિક કાયયોગ, ૧૦ ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, ૧૧ વૈક્રિય કાયયોગ. ૧૨ વૈક્રિય મિશ્ર કાયયોગ, ૧૩ આહારક કાયયોગ, ૧૪ આહારક મિશ્ર કામયોગ, ૧૫ કાર્મણ કાયયોગ

નવમે બોલે–ઉપયોગ બાર ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મન પર્યવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન, ૬ મતિ અજ્ઞાન ૭ શ્રુત અજ્ઞાન, ૮ વિભંગ જ્ઞાન, ૯ ચક્ષુદર્શન ૧૦ અચક્ષુદર્શન, ૧૧ અવધિ દર્શન, ૧૨ કેવળ દર્શન

દશમે બોલે–કર્મ આઠ ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર ૮ અંતરાય.

અગિયારમે બોલે–ગુણઠાણા ચૌદ ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ સાસ્વાદાન, ૩ મિશ્ર, ૪ અવિરતિ, સમ્યગ્ દૃષ્ટિ, ૫ દેશવિરતિ, (શ્રાવક) ૬ પ્રમત્ત

પુષ્કળ દ્રવ્ય આપે, તેમ વિનીત શિષ્ય તીર્થંકર તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાન પ્રમુખ અંગીકાર કરે તો કર્મ રૂપ રોગ મટે અને સિદ્ધ ગતિમાં અનંત લક્ષ્મી પામે, એ આદરવાયોગ્ય છે

૨, જેમ ભેરીનો વગાડનાર પુરુષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે નહિ, તો રાજા કોપાયમાન થઇ દ્રવ્ય આપે નહિ, તેમ અવિનીત શિષ્ય તીર્થંકરની તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય, ધ્યાન કરે નહિ તો તેમનો કર્મરૂપ રોગ મટે નહિ અને સિદ્ધ ગતિનું સુખ પામે નહિ, એ છાંડવાયોગ્ય છે

૧૪ આભીરી-તેના બે પ્રકાર-૧ આભીર સ્ત્રી-પુરુષ એક ગામથી પાસેના શહેરમાં ચાલતાં ગાડામાં ઘૃત ભરી વેચવા ગયાં ત્યાં બજારમાં ઉતારતાં ઘૃતનું ભાજન, વાસણ ફૂટી ગયું ઘૃત ઢળી ગયું પુરુષે સ્ત્રીને ઘણા ઠપકાવાળા કુવચનો કહ્યાં, ત્યારે સ્ત્રીએ પણ તે ભર્તારને સામાં કુવચનો કહ્યા, આખરે ઘૃત ઢોળાઇ ગયું ને બન્ને બહુ શોક કરવા લાગ્યાં. જમીન પરનું ઘૃત પાછળથી લુછી લીધું ને વેચ્યું, કિંમત મળી, તે લઇ સાંજે ગામ જતાં, ચોરોએ લુંટી લીધી બહુ નિરાશ થયા. લોકોએ પૂછવાથી સર્વ વૃતાંત કહ્યો. લોકોએ ઠપકો દીધો, તેમ ગુરુએ વ્યાખ્યાન ઉપદેશમાં આપેલ સાર-ઘૃતને લડાઇ-ઝઘડા કરી ઢોળી નાંખે ને છેવટે કલેશ કરી દુર્ગતિ પામે. આ શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે

૨ ઘૃત ભરી શહેરમા જતાં બજારમા ઉતારતાં વાસણ ફૂટયું કે તરત જ એકદમ મળી ભેગા થઇ તે ઘૃત ભરી લીધું પણ બહુ નુકસાન થવા દીધું નહિ. તે ઘૃતને વેચી પૈસા મેળવી સારા સથવાર સાથે ગામમાં સુખે સુખે જેમ અન્ય સુજ્ઞ પુરુષો પહોંચે, તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા ગુરુ પાસેથી વાણી સાંભળી શુદ્ધ ભાનપૂર્વક તે અર્થ સૂત્રને ધારી રાખે, સાચવે, અસ્ખલિત કરે, વિસ્મૃતિ થાય તો ગુરુ પાસે ફરી ફરી માગી માગી ધારે, પૂછે પણ કલહ ઝઘડો કરે નહિ જે ઉપર ગુરુ પ્રસન્ન થાય, સંયમ, જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય, પરિણામે સદ્ગતિ મળે આવા શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે

મળી દશભેદ અરૂપી અજીવના તથા પુદ્ગલાસ્તિકાય (રૂપી અજીવ)ના ચાર ભેદ. સ્કંધ, દેશ પ્રદેશ, પરમાણુ. નવ ભેદ પુણ્યનાં. અન્નપુન્ને. પાણુપુન્ને લયણુપુન્ને શયનપુન્ને વથ્થપુન્ને મનપુન્ને વચનપુન્ને કાયપુન્ને નમસ્કારપુન્ને એ ૯ અઢાર ભેદ પાપના તે, અઢાર પાપસ્થાનક. વીશ ભેદ આશ્રવના મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, અશુભયોગ, પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, શ્રોતેંદ્રિય, ચક્ષુરિંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય, રસેંદ્રિય સ્પર્શેન્દ્રિય એ પાંચને મોકળી મૂકવી તે મન, વચન, કાયાને મોકળી મૂકવા તે ભંડોપગરણુની અયત્ના કરે તે; શુચિ કુસગ્ગ કરે તે વીશ ભેદ સંવરના; સમકિત, વ્રત પચ્ચક્ખાણુ, અપ્રમાદ, અકષાય, શુભયોગ, જીવદયા સત્યવચન, અદત્તાદાન ત્યાગ, મૈથુનત્યાગ અપરિગ્રહ એ દશ તથા પાંચ ઇંદ્રિયને ત્રણ જોગનું સંવરવું તે, ભંડ ઉપકરણ, ઉપધિ યત્નાએ લીએ મૂકે તે, શુચિ કુસગ્ગ ન કરે તે. બાર ભેદ નિર્જરાના; અણુસણુ, ઉણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસપરિત્યાગ, કાયકલેશ, પ્રતિસંલીનતા, પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સજ્ઝાય, ધ્યાન, કાઉસગ્ગ ચાર ભેદ બંધના; પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ, પ્રદેશબંધ. ચાર ભેદ મોક્ષના, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, એમ ૧૧૫ બોલ થયા.

૫ દરમે બોલે—આત્મા આઠ પ્રકારના છે. દ્રવ્યાત્મા, કષાયાત્મા, યોગાત્મા, ઉપયોગાત્મા, જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા, વીર્યાત્મા.

સોળમે બોલે—દંડક ચોવીસ છે સાત નરકનો એક દંડક, દશ ભવનપતિના; અસુર કુમાર, સોવનકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર. દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર, વાયુકુમાર, સ્તનિતકુમાર પાંચ સ્થાવરના, પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રણ વિકલેંદ્રિયના. બેઇંદ્રિય તેઇંદ્રિય, ચૌરેંદ્રિય, એક તિર્યંચ પંચેંદ્રિય, એક મનુષ્યનો, એક વાણવ્યંતર દેવતાનો, એક જ્યોતિષી દેવતાનો, એક વૈમાનિક દેવતાનો એમ ચોવીસ દંડક થયા

સત્તરમે બોલે—લેશ્યા છ. કૃષ્ણ, નીલ, કાપૂત, તેજુ, પદ્મ, શુકલ

અઢારમે બોલે—દષ્ટિ ત્રણ, મિથ્યાત્વદષ્ટિ, સમામિથ્યાત્વ દષ્ટિ, સમ્યગ્દષ્ટિ.

સજતિ, ૭ અપ્રમત્ત સજતિ, ૮ નિવૃત્તિ બાદર, ૯ અનિવૃત્તિ બાદર, ૧૦ સૂક્ષ્મ સંપરાય, ૧૧ ઉપશાંત મોહનીય. ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય, ૧૩ સયોગી કેવળી ૧૪, અયોગી કેવળી

બારમે બોલે–પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષય ૨૩ શ્રોતેંદ્રિયના ત્રણ વિષય. ૧ જીવ શબ્દ, ૨ અજીવ શબ્દ, ૩ મિશ્ર શબ્દ, ચક્ષુરિંદ્રિયના પાંચ વિષય ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ લાલ, ૪ પીળો, ૫ ધોળો, ૬ ઘ્રાણેંદ્રિયના બે વિષય ૧ સુરભિગંધ, ૨ દુરભિગંધ, રસેંદ્રિયના પાંચ વિષય. ૧ કડવો ૨ કસાયલો, ૩ ખાટો, ૪ મીઠો, ૫ તીખો. સ્પર્શેંદ્રિયના આઠ વિષય. ૧ સુંવાળો, ૨ ખરખરો, ૩ હલકો, ૪ ભારે, ૫ ઉષ્ણ, ૬ ટાઢો, ૭ લૂખો ૮ ચોપડયો.

તેરમે બોલે–પચીશ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ.૧ અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૨ અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૩ અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ, ૪ સાંશયિક મિથ્યાત્વ. ૫ અણાભોગ મિથ્યાત્વ, ૬ લૌકિક મિથ્યાત્વ, ૭ લોકોત્તર મિથ્યાત્વ, ૮ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ, ૯ જિન માર્ગથી ઓછું પરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૧૦ જિન માર્ગથી અધિક પરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૧૧ જિન માર્ગથી વિપરીત પરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૧૨ ધર્મને અધર્મ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૩ અધર્મને ધર્મ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૪ જીવને અજીવ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૫ અજીવને જીવ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૪ જિન માર્ગને અન્યમાર્ગ કહે તે મિથ્યાત્વ ૧૭ અન્યમાર્ગને જિનમાર્ગ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૮ સાધુને કુસાધુ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૧૯ કુસાધુને સાધુ કહે તે મિથ્યાત્વ, ૨૦ આઠ કર્મથી મુકાણા તેને નથી મુકાણા કહે તે મિથ્યાત્વ, ૨૧ આઠ કર્મથી નથી મુકાણા તેને મુકાણા કહે તે મિથ્યાત્વ, ૨૨ અવિનય મિથ્યાત્વ, ૨૩ અક્રિયા મિથ્યાત્વ, ૨૪ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ, ૨૪ આશાતના મિથ્યાત્વ.

ચૌદમે બોલે–નવતત્વના જાણપણાના ૧૧૫ બોલ. ચૌદ ભેદ જીવના ૧ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય, ૨ બાદર એકેંદ્રિય, ૩ બેઇંદ્રિય, ૪ તેઇંદ્રિય ૫ ચૌરેંદ્રિય, ૬ અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય, ૭ સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય તે દરેકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા. ચૌદ ભેદ અજીવના ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય અને દરેકના સ્કંધ, દેશ પ્રદેશ એમ નવ, અને કાળ

મળી દશભેદ અરૂપી અજીવના તથા પુદ્ગલાસ્તિકાય (રૂપી અજીવ)ના ચાર ભેદ. સ્કંધ, દેશ પ્રદેશ, પરમાણુ. નવ ભેદ પુણ્યનાં. અન્નપુન્ને. પાણુપુન્ને લયણુપુન્ને શયનપુન્ને વથ્થપુન્ને મનપુન્ને વચનપુન્ને કાયપુન્ને નમસ્કારપુન્ને એ ૯ અઢાર ભેદ પાપના તે, અઢાર પાપસ્થાનક. વીશ ભેદ આશ્રવના : મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, અશુભયોગ, પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, શ્રોતેંદ્રિય, ચક્ષુરિંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય, રસેંદ્રિય સ્પર્શેન્દ્રિય એ પાંચને મોકળી મૂકવી તે મન, વચન, કાયાને મોકળી મૂકવા તે ભંડોપગરણની અયત્ના કરે તે, શુચિ કુસગ્ગ કરે તે વીશ ભેદ સંવરના; સમકિત, વ્રત પચ્ચક્ખાણુ, અપ્રમાદ, અકષાય, શુભયોગ, જીવદયા સત્યવચન, અદત્તાદાન ત્યાગ, મૈથુનત્યાગ અપરિગ્રહ એ દશ તથા પાંચ ઇંદ્રિયને ત્રણ જોગનું સંવરવું તે, ભંડ ઉપકરણ, ઉપધિ યત્નાએ લીએ મૂકે તે, શુચિ કુસગ્ગ ન કરે તે. બાર ભેદ નિર્જરાના, અણુસણ, ઉણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસપરિત્યાગ, કાયકલેશ, પ્રતિસંલીનતા, પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સજ્ઝાય, ધ્યાન, કાઉસગ્ગ ચાર ભેદ બંધના, પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ, પ્રદેશબંધ. ચાર ભેદ મોક્ષના, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, એમ ૧૧૫ બોલ થયા.

૫ દરમે બોલે–આત્મા આઠ પ્રકારના છે દ્રવ્યાત્મા, કષાયાત્મા, યોગાત્મા, ઉપયોગાત્મા, જ્ઞાનાત્મા, દર્શનાત્મા, ચારિત્રાત્મા, વીર્યાત્મા.

સોળમે બોલે–દંડક ચોવીસ છે. સાત નરકનો એક દંડક, દશ ભવનપતિના, અસુર કુમાર, સોવનકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, અગ્નિકુમાર. દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર, વાયુકુમાર, સ્તનિતકુમાર. પાંચ સ્થાવરના; પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રણ વિકલેંદ્રિયના બેઈંદ્રિય તેઈંદ્રિય, ચૌરેંદ્રિય, એક તિર્યંચ પંચેંદ્રિય, એક મનુષ્યનો, એક વાણવ્યંતર દેવતાનો, એક જ્યોતિષી દેવતાનો, એક વૈમાનિક દેવતાનો એમ ચોવીસ દંડક થયા.

સત્તરમે બોલે–લેશ્યા ૭ કૃષ્ણ, નીલ, કાપૂત, તેજુ, પદ્મ, શુકલ.

અઢારમે બોલે–દૃષ્ટિ ત્રણ, મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ, સમામિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ.

ઓગણીસમે બોલે–ધ્યાન ચાર આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મ ધ્યાન, શુકલધ્યાન.

વીસમે બોલે–છ દ્રવ્યના ત્રીશ બોલ. તેમાં પાંચ બોલ ધર્માસ્તિકાયના; દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્ર થકી લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિ અનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી ચલણ સહાય. પાંચ બોલ અધર્માસ્તિકાયના; દ્રવ્ય થકી એક, ક્ષેત્રથકી લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિ અનંત ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી સ્થિરસહાય. પાંચ બોલ આકાશાસ્તિકાયના, દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથકી લોકાલોક પ્રમાણે; કાળથકી અનાદિ અનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી ભાજનગુણ (અવકાશ) પાંચ બોલ કાળના. દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી અઢીદ્વીપ પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિ અનંત, ભાવથકી અરૂપી ગુણથકી વર્તવાનો ગુણ પાંચ બોલ પુદ્ગલના; દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિ અનંત, ભાવથકી રૂપી. ગુણથકી ગળે ને મળે. પાંચ બોલ જીવના; દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, કાળથકી આદિ અંતરહિત, ભાવથકી અરૂપી. ગુણથકી ચૈતન્ય ગુણ

એકવીશમે બોલે–રાશિ બે જીવરાશિ, અજીવરાશિ.

બાવીશમે બોલે–શ્રાવકના વ્રત બાર, તેના ભાંગા ૪૯

ત્રેવીશમે બોલે–સાધુનાં પાંચમહાવ્રત, તેના ભાંગા ૨૫૨.

ચોવીશમે બોલે–પ્રમાણ ચાર. પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન.

પચીશમે બોલે–ચારિત્ર પાંચ. સામાયિક ચારિત્ર, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર, સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, યથાખ્યાત ચારિત્ર.

છવીશમે બોલે–સાત નય. નૈગમનય, સંગ્રહનય, વ્યવહારનય, ઋજુસૂત્રનય, શબ્દનય, સમભિરૂઢનય, એવંભૂતનય.

સતાવીશમે બોલે–નિક્ષેપા ચાર. નામનિક્ષેપ, સ્થાપના નિક્ષેપ, દ્રવ્યનિક્ષેપ, ભાવનિક્ષેપ.

અઠ્ઠાવીશમે બોલે–સમકિત પાંચ. ઉપશમસમકિત, ક્ષયોપશમ સમકિત, ક્ષાયિક સમકિત, સાસ્વાદાનસમકિત, વેદકસમકિત.

ઓગણત્રીશમે બોલે–રસ નવ: શૃંગારરસ, વીરરસ; કરૂણારસ, હાસ્યરસ, રૌદ્રારસ, ભયાનકરસ, અદ્દ્ભુત રસ, બિભત્સરસ, શાંતરસ.

ત્રીશમે બોલે–ભાવના બાર. અનિત્યભાવના, અશરણભાવના, સંસારભાવના. એકત્વભાવના, અન્યત્વભાવના, અશુચિભાવના-આશ્રવ-ભાવના, સંવરભાવના, નિર્જરાભાવના, લોકસ્વરૂપ ભાવના, બોધિભાવના ધર્મભાવના.

એકત્રીશમે બોલે–અનુયોગ ચાર છે; દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુ-યોગ, ચરણકરણાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ

બત્રીશમે બોલે–દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્વ, ધર્મતત્ત્વ. એ ત્રણ તત્ત્વ.

તેત્રીશમે બોલે–સમવાય પાંચ કાળ, સ્વભાવ, નિયત; પૂર્વ-કૃત (કર્મ), પુરુષાકાર (ઉદ્યમ).

ચોત્રીશમે બોલે–પાખડીના ત્રણસે ત્રેસઠ ભેદ, ક્રિયાવાદીના ૧૮૦, અક્રિયાવાદીના ૮૪ વિનયવાદીના ૩૨, અજ્ઞાનવાદીના ૬૭.

પાંત્રીશમે બોલે–શ્રાવકના ગુણ એકવીશ, ૧ અક્ષુદ્ર, ૨ રૂપ-વંત, ૩ સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો, ૪ લોકપ્રિય, ૫ અક્રૂર, ૬ પાપભીરૂ ૭ શાઠ્યરહિત, ૮ ચતુરાઇવાળો, ૯ લજ્જાવંત, ૧૦ દયાળુ, ૧૧ મધ્યસ્થ પરિણામી: ૧૨ સુદૃષ્ટિવાળો, ૧૩ ગુણાનુરાગી, ૧૪ સારો પક્ષ ધારણ કરનાર, ૧૫ દીર્ઘદૃષ્ટિવંત, ૧૬ વિશેષજ્ઞ, ૧૭ અલ્પારંભી, ૧૮ વિનીત. ૧૯ કૃતજ્ઞ, ૨૦ પરહિતકારી ૨૧ લબ્ધલક્ષી:

પાંત્રીશ બોલ સમાપ્ત

સિદ્ધ દ્વાર.

૧ પહેલી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય

૨. બીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય; એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૩ ત્રીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪ ચોથી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૫ ભવનપતિના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૬ ભવનપતિની દેવીના નીકળેલ; એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૭ પૃથ્વીકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ચાર સિદ્ધ થાય.

૮ અપકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૯ વનસ્પતિકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, છ સિદ્ધ થાય.

૧૦ તિર્યંચ ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૧ તિર્યંચણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૨ મનુષ્ય ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૩ મનુષ્યણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૪ વાણવ્યંતરના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૧૫ વાણવ્યંતરની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૧૬ જ્યોતિષીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૭ જ્યોતિષીની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૮ વૈમાનિકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૧૯ વૈમાનિકની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૦ સ્વલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૧ અન્યલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨૨ ગૃહસ્થલિંગી, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૨૩ સ્ત્રીલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૪ પુરુષલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૫ નપુંસકલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય

૨૬ ઊર્ધ્વ લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય

૨૭ અધો લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૮ તિર્યક્ (તીર્છા) લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૯ જઘન્ય અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૩૦ મધ્યમ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩ ત્રીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪ ચોથી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૫ ભવનપતિના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૬ ભવનપતિની દેવીના નીકળેલ; એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૭ પૃથ્વીકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ચાર સિદ્ધ થાય.

૮ અપકાયના નીકળેલ, એક સમયે; જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૯ વનસ્પતિકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, છ સિદ્ધ થાય.

૧૦ તિર્યંચ ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૧ તિર્યંચણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૨ મનુષ્ય ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ; દશ સિદ્ધ થાય.

૧૩ મનુષ્યણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૪ વાણવ્યંતરના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૧૫ વાણવ્યંતરની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય

૧૬ જ્યોતિષીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૭ જ્યોતિષીની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૧૮ વૈમાનિકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૧૯ વૈમાનિકની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૦ સ્વલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૧ અન્યલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨૨ ગૃહસ્થલિંગી, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૨૩ સ્ત્રીલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૪ પુરુષલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૫ નપુસકલિંગી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય

૨૬ ઊર્ધ્વ લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૨૭ અધો લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૨૮ તિર્યક્ (તીર્છો) લોકમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૯ જઘન્ય અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૩૦ મધ્યમ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૧ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૩૨ સમુદ્રમાંહી, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૩૩ નદી પ્રમુખ જલમાંહી, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ સિદ્ધ થાય.

૩૪ તીર્થ સિદ્ધ થાય તો એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૫ અતીર્થ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૩૬ તીર્થંકર સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ વીશ સિદ્ધ થાય.

૩૭ અતીર્થંકર સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૮ સ્વયંબોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૩૯ પ્રતિબોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૪૦ બુધબોહી સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૪૧ એક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, એક સિદ્ધ થાય

૪૨ અનેક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, બે સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૪૩ વિજય વિજય પ્રતિ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીશ સિદ્ધ થાય.

૪૪ ભદ્રશાલ વનમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૫ નન્દન વનમાં એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૬ સોમનસ વનમાં એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૪૭ પડગવનમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, બે સિદ્ધ થાય.

૪૮ અકર્મભૂમિમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૪૯ કર્મભૂમિમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૦ પહેલે આરે, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ દશ સિદ્ધ થાય

૫૧ બીજે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૫૨ ત્રીજે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૫૩ ચોથે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૫૪ પાચમે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ દશ સિદ્ધ થાય

૫૫ છઠ્ઠે આરે, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ દશ સિદ્ધ થાય.

૫૬ અવસર્પિણીમા, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૭ ઉત્સર્પિણીમાં, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૫૮ નોઉત્સર્પિણી, નોઅવસર્પિણીમાં એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

એ ૫૮ બોલ અંતર સહિત, એક સમયે, જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, સિદ્ધ થાય તે કહ્યા.

હવે અંતર રહિત, આઠ સમય સુધી, સિદ્ધ થાય તો કેટલા સિદ્ધ થાય તે.

૧ પહેલા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.
૨ બીજા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૨ સિદ્ધ થાય
૩ ત્રીજા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૯૬ સિદ્ધ થાય
૪ ચોથા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૮૪ સિદ્ધ થાય.
૫ પાંચમા સમયે જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૭૨ સિદ્ધ થાય.
૬ છઠ્ઠા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૬૦ સિદ્ધ થાય.
૭ સાતમા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૪૮ સિદ્ધ થાય.
૮ આઠમા સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ ૩૨ સિદ્ધ થાય

આઠ સમય પછી અંતર પડયા વિના સિદ્ધ થાય નહિ.

ઇતિ સિદ્ધ દ્વાર સંપૂર્ણ

જંબૂદ્વીપ વિચાર

જંબૂદ્વીપ-૧ લાખ યોજનનો લાંબો ને પહોળો છે તે વર્તુળ, તેલના પુડલાને આકારે છે ૧ વર્તુળ રથના પૈડાને આકારે છે, ૨ વર્તુળ કમળની કર્ણિકાને આકારે છે ૩ વર્તુળ પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, ૪ તેની પરિધી ૩ લાખ, ૧૬ હજાર, ૨૨૭ યોજન, ૩ કોશ ૧૨૮ ધનુષ ને ૧૩॥ આંગુલ અધિક છે, જંબૂદ્વીપના ૧૦ દ્વારની

ગાથા

૧	૨	૩	૪	૫	૬
ખંડા	જોયણ	વાસા	પવ્વય	કુડા	ય તિત્થ
૭	૮	૯	૧૦		
સેઢિઓ;	વિજય	દ્રહ	સલિલાઓ	પિંડએ હોઇ સંઘયણી.	

એ દશ દ્વાર છે, તેમાં પ્રથમ ખંડ દ્વાર છે. જંબૂદ્વીપના ભરત સરખા ૧૯૦ ખડ છે ભરત ક્ષેત્રનો ૧, ચુલહિમવત પર્વતના ૨, હેમવતક્ષેત્રના ૪, મહાહિમવત પર્વતના ૮. હરિવર્ષ ક્ષેત્રના ૧૬, નિષધ પર્વતના ૩૨, મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૬૪, નીલવત પર્વતના ૩૨, રમ્યક્ વર્ષ ક્ષેત્રના ૧૬, રૂપી પર્વતના ૮, હિરણ્યવત ક્ષેત્રના ૪, શિખરી પર્વતના ૨, ઇરવત ક્ષેત્રનો ૧, એ પ્રમાણે સર્વ મળીને પહોળપણે દક્ષિણ ઉત્તરે થઈને ભરત જેવડા પહોળપણે ૧૯૦ ખડ છે. ઇતિ પહેલો ખન્ડદ્વાર સમાપ્ત ૧.

૨ જો યોજનદ્વાર :–જંબૂદ્વીપના ચારે હાંસે યોજન–યોજનાના ખડ કરીએ ત્યારે સાતસે નેવું ક્રોડ, છપન લાખ ચોરાણુ હજાર, એકસો ને પચાસ ચતુરસ્ર થાય ઉપર ૧ કોશ ને પદરસે પંદર ધનુષ્ય વધે. ઉપર ૬૦ અગુલ વધે. ઇતિ ૨ જો યોજન–દ્વાર સમાપ્ત ૨

૩ જો વર્ષદ્વાર–જંબૂદ્વીપને વિષે છ વર્ષ–ક્ષેત્ર છે. તે ભરત ૧ હેમવત ૨, હરિવર્ષ ૩, મહાવિદેહ ૪, રમ્યક્ વર્ષ ૫, હિરણ્યવત ૬, ઇરવત ૭ એ ૭ ક્ષેત્ર તથા એક મહાવિદેહના ૪ ભાગ ગણીએ તો પૂર્વ મહાવિદેહ પશ્ચિમ મહાવિદેહ ૮, દેવકુરૂ ૯, ઉત્તરકુરૂ ૧૦, એ પ્રમાણે ૧૦ ક્ષેત્ર થાય તેનુ વિષ્કભપણુ ૧, બાંહા ૨, જીવા, ૩, ધનુષપીઠ ૪ એ ૪ કહે છે –ભરતક્ષેત્રના ૨ ભેદ દક્ષિણ ભરત ૧, ઉત્તર ભરત ૨, દક્ષિણભરતનુ વિષ્કભણું ૨૩૮ જોજન ને ૩ કળાનુ એની બાહા નથી તેની જીવા ૯૭૪૮ જોજન ને ૧૨ કલા તેની ધનુષપીઠ ૯૭૬૬ જોજન ને કલાઅધિક (૧) ઉત્તરભરતનુ વિષ્કભપણુ ૨૩૮ જોજન ને ૩ કલાનુ તેની બાહા ૧૮૯૨ જોજન ને સાડીસાત કલાની તેની જીવા ૧૪૪૭૧ જોજન ને ૬ કલામાં કાંઈક ન્યૂન, તેની ધનુષપીઠ ૧૪૫૨૮ જોજન ને ૧૧ કલાની (૨) એજ પ્રમાણે ઇરિવત ક્ષેત્રનુ પણ જાણવુ (૩) હેમવત ૧ હિરણ્યવત ૨ એ ૨ ક્ષેત્રનુ પહોળપણુ ૨૧૦૫ જોજન ને ૫ કલાનુ, તેની બાહા ૬૭૫૫ જોજન ને ૩ કલા તેની જીવા ૩૭૬૭૪ જોજન ને ૧૬ કલા તેની ધનુષપીઠ ૩૮૭૪૦ જોજન ને ૧૦ કલા (૪) હરિવર્ષ ૧, રમ્યક્ વર્ષ ૨, એ ૨ ક્ષેત્રનુ વિષ્કભપણુ ૮૪૨૧ જોજન

ને ૧ કલા. તેની બાંહા ૧૩૩૬૧ જોજનને ૬ કલા તેની જીવા ૭૩૯૦૧ જોજન ને ૧૭ કલા. તેની ધનુષપીઠ ૮૪૦૧૬ જોજન ને ૪ કલા. (૫) મહાવિદેહ ક્ષેત્રનું વિષ્કંભપણું ૩૩૬૮૪ જોજન ને ૪ કલા. તેની બાંહા ૩૩૭૬૭ જોજન ને ૭ કલા. તેની જીવા ૧ લાખ જોજનની. તેની ધનુષપીઠ ૧૫૮૧૧૩ જોજન ને ૧૬ કલા અધિક (૬) દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂ એ ૨ ક્ષેત્રનું વિષ્કંભપણું ૧૧૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનું તેની બાંહા નથી. તેની જીવા ૫૩૦૦૦ જોજનની. તેની ધનુષપીઠ ૬૦૪૧૮ જોજન ને ૧૨ કલા. (૭) ઇતિ ૩ જો વર્ષદ્વાર સમાપ્ત ૩

૪ થો પર્વતદ્વાર—જંબુદ્વીપને વિષે ૨૬૯ પર્વત છે વધર પર્વત ૬, મેરૂ ૧, ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૧, જમક ૨, કંચનગિરિ ૨૦૦, વખાર અજકતા ૪, વખારા ૧૬, લાંબા વૈતાઢય ૩૪, વર્તુળ વૈતાઢય ૪, એ સર્વ મળીને ૨૬૯ પર્વત છે તેનું ઉંચપણું ઊંડાપણું, વિષ્કંભપણું, બાંહા, જીવા ધનુષપીઠ આ પ્રમાણે ચુલહિમવત ૧, શિખરી ૨, એ બે પર્વત સો સો જોજનના ઊંચા છે અને પચીસ પચીસ જોજનના ધરતીમા ઊંડા છે તેમનુ પહોળાપણું ૧૦૫૨ જોજનનુ ને ૧૨ કલાનુ છે તેમની બાંહા ૫૩૫૦ જોજન ને ૧૫ કલા તેમની જીવા ૨૪૯૩૨ જોજન ને અર્ધ કલામા થોડી ન્યૂન, તેમની ધનુષપીઠ ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કલા. (૨) મહાહિમવતને રૂપી એ બે પર્વત બસે બસે જોજનના ઊંચા અને પચાસ પચાસ જોજનના ધરતીમા ઊંડા છે તેમનુ વિષ્કંભપણું ૪૨૧૦ જોજન ને ૧૦ કલાનુ, તેમની બાંહા ૬૨૭૬ જોજન ને ૯ કલા; તેમની જીવા ૫૩૯૩૧, જોજન ને ૬ કલા અધિક તેમની ધનુષપીઠ ૫૭૨૯૩ જોજન ને ૧૦ કલા. (૪) નિષધ ૧ નીલવત ૨, એ બે પર્વત ચારસો ચારસો જોજનના ઊંચા છે અને સો સો જોજનના ધરતીમા ઊંડા છે તેમનુ વિષ્કંભપણું ૧૬૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનુ તેમની બાહા ૨૦૧૬૫ જોજન ને ૨ કલા, તેમની જીવા ૯૪૧૫૬ જોજન ને ૨ કલા તેમની ધનુષપીઠ ૧૨૩૪૬ જોજન ને ૯ કલા. એ ૬ પર્વત થયા (૬) મેરૂ પર્વત એક લાખ જોજનનો છે, તેમાં ૧ હજાર જોજન ધરતીમાં ઊંડો છે તેમાં પ્રથમ ૨૫૦ જોજન પૃથ્વીમય છે, ૨૫૦ જોજન પાષાણમય છે ૨૫૦ જોજન વજ્ર હીરામય છે, ૨૫૦

જોજન શર્કર પૃથ્વીમય છે, એમ ૧ હજાર જોજનનો ઊંડો છે. એ પ્રથમ કાંડ તે ઉપર નવાણું હજાર જોજનનો મેરુ ઊંચો છે, તેમાં પોણુસોળ હજાર જોજન અંકરત્નમય છે, પોણુસોળ હજાર જોજન સ્ફટિક રત્નમય છે, પોણુસોળ હજાર જોજન પીળા સુવર્ણમય છે, પોણુ સોળ હજાર જોજન રૂપામય છે, એ ૬૩ હજાર જોજનનો બીજો કાંડ; તે ઉપર ત્રીજો કાંડ છત્રીસ હજાર જોજનનો જાબૂનદ રાતા સુવર્ણમય છે એ સર્વ મળીને ૧ લાખ જોજનનો મેરૂ પર્વત છે તે મૂળે ૧૦૦૯૦ જોજન ને એક જોજનના ૧૧ ભાગ કરીએ તેવા ૧૦ ભાગ એટલો ધરતીને મૂળે પહોળો છે, દશ હજાર જોજનનો ધરતીને સમભૂતળે લાંબો પહોળો છે. ધરતીથકી અગિયાર હજાર જોજન ઊંચા જઈએ ત્યાં નવ હજાર જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, એમ અગિયાર અગિયાર હજારે ૧ હજાર ઘટાડતા શિખરે ૧ હજાર જોજનનો લાંબો પહોળો છે. તેની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે મેરુને ૪ વન છે, ભદ્રશાલ વન ૧, નંદન વન ૨, સૌમનસ વન ૩ પંડગ વન ૪, ભદ્રશાલ વન તે મેરુને ચારે બાજુ ધરતી ઉપર છે તે પૂર્વ પશ્ચિમે બાવીશ હજાર જોજન લાંબુ છે, અને અઢીસો જોજન ઉત્તર દક્ષિણે પહોળુ છે તેને એક પદ્મવર-વેદિકા ને એક વન ખંડ સઘળે, ચારે બાજુએ છે મેરુ પર્વત થકી પૂર્વ દિશાએ ૫૦ જોજન વનમાં જાય ત્યાં એક સિદ્ધાયતન છે તે ૫૦ જોજનનુ લાંબુ ને ૨૫ જોજનનુ પહોળુ છે અને ૩૧ જોજનનું ઊંચુ છે. અનેક સ્તંભ છે. તે સિદ્ધાયતનને ૩ બારણાં છે. પૂર્વે ૧, દક્ષિણે ૨, ઉત્તરે ૩, તેના દરવાજા આઠ આઠ જોજનના ઊંચા છે ને ૪ જોજનના પહોળા છે તે સિદ્ધાયતનના મધ્ય દિશ વિભાગને વિષે એક મણિમય પીઠિકા છે, તે ૮ જાજોનની લાબી ને પહોળી છે. ૪ જોજનની જાડપણે છે, ને સર્વ રત્નમય છે તે ઉપર ૧ દેવછંદો (ગભારો) છે તે ૮ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, અને ૮ જોજનનો અધિક ઊંચો છે. ત્યા જિનપ્રતિમા છે તેનુ વર્ણન આ પ્રમાણે છે. દેવછંદોજાવ ધુપના કડુછા છે એમ એક સિદ્ધાયતનનું વર્ણ કહ્યુ તેમ ચાર દિશે ૪ સિદ્ધાયતન છે ચાર દિશે. મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન ઇશાન કોણ વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ છે મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન અગ્નિકોણ વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ

ને ૧ કલા. તેની બાંહા ૧૩૩૬૧ જોજનને ૬ કલા. તેની જીવા ૭૩૯૦૧ જોજન ને ૧૭ કલા. તેની ધનુષપીઠ ૮૪૦૧૬ જોજન ને ૪ કલા. (૫) મહાવિદેહ ક્ષેત્રનુ વિષ્કભપણું ૩૩૬૮૪ જોજન ને ૪ કલા. તેની બાંહા ૩૩૭૬૭ જોજન ને ૭ કલા. તેની જીવા ૧ લાખ જોજનની. તેની ધનુષપીઠ ૧૫૮૧૧૩ જોજન ને ૧૬ કલા અધિક (૬) દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂ એ ૨ ક્ષેત્રનું વિષ્કભપણુ ૧૧૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનું તેની બાંહા નથી. તેની જીવા ૫૩૦૦૦ જોજનની. તેની ધનુષપીઠ ૬૦૪૧૮ જોજન ને ૧૨ કલા. (૭) ઇતિ ૩ જો વર્ષદ્વાર સમાપ્ત ૩

૪ થો પર્વતદ્વાર—જબુદ્વીપને વિષે ૨૬૯ પર્વત છે વર્ષધર પર્વત ૬, મેરૂ ૧, ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૧, યમક ૨, કચનગિરિ ૨૦૦, વખાર ગજદતા ૪, વખારા ૧૬, લાંબા વૈતાઢય ૩૪, વર્તુળ વૈતાઢય ૪, એ સર્વ મળીને ૨૬૯ પર્વત છે તેનું ઊંચપણું ઊંડાપણું, વિષ્કભપણુ, બાંહા, જીવા, ધનુષપીઠ આ પ્રમાણે ચુલહિમવત ૧, શિખરી ૨, એ બે પર્વત સો સો જોજનના ઊંચા છે અને પચીસ પચીસ જોજનના ધરતીમા ઊડા છે તેમનુ પહોળપણુ ૧૦૫૨ જોજનનુ ને ૧૨ કલાનુ છે તેમની બાંહા ૫૩૫૦ જોજન ને ૧૫ કલા તેમની જીવા ૨૪૯૩૨ જોજન ને અર્ધ કલામાં થોડી ન્યૂન, તેમની ધનુષપીઠ ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કલા. (૨) મહાહિમવતને રૂપી એ બે પર્વત બસે બસે જોજનના ઊંચા અને પચાસ પચાસ જોજનના ધરતીમા ઊડા છે તેમનુ વિષ્કભપણુ ૪૨૧૦ જોજન ને ૧૦ કલાનુ, તેમની બાંહા ૯૨૭૬ જોજન ને ૯ કલા, તેમની જીવા ૫૩૯૩૧, જોજન ને ૬ કલા અધિક. તેમની ધનુષપીઠ ૫૭૨૯૩ જોજનને ૧૦ કલા. (૪) નિષધ ૧ નીલવત ૨, એ બે પર્વત ચારસો ચારસો જોજનના ઊંચા છે અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે તેમનુ વિષ્કભપણુ ૧૬૮૪૨ જોજન ને ૨ કલાનુ તેમની બાંહા ૨૦૧૬૫ જોજન ને ૨ કલા તેમની જીવા ૯૪૧૫૬ જોજન ને ૨ કલા. તેમની ધનુષપીઠ ૧૨૩૪૬ જોજન ને ૯ કલા. એ ૬ પર્વત થયા (૬) મેરૂ પર્વત એક લાખ જોજનનો છે, તેમાં ૧ હજાર જોજન ધરતીમાં ઊંડો છે તેમાં પ્રથમ ૨૫૦ જોજન પૃથ્વીમય છે, ૨૫૦ જોજન પાષાણમય છે ૨૫૦ જોજન વજ્ર હીરામય છે, ૨૫૦

જોજન શર્કર પૃથ્વીમય છે, એમ ૧ હજાર જોજનનો ઊંડો છે, એ પ્રથમ કાંડ તે ઉપર નવાણુ હજાર જોજનનો મેરુ ઊંચો છે, તેમાં પોણુસોળ હજાર જોજન અંકરત્નમય છે, પોણુસોળ હજાર જોજન સ્ફટિક રત્નમય છે, પોણુસોળ હજાર જોજન પીળા સુવર્ણમય છે, પોણુસોળ હજાર જોજન રૂપામય છે, એ ૬૩ હજાર જોજનનો બીજો કાંડ; તે ઉપર ત્રીજો કાંડ છત્રીસ હજાર જોજનનો જાંબૂનદ રાતા સુવર્ણમય છે. એ સર્વ મળીને ૧ લાખ જોજનનો મેરૂ પર્વત છે તે મૂળે ૧૦૦૯૦ જોજન ને એક જોજનના ૧૧ ભાગ કરીએ તેવા ૧૦ ભાગ એટલો ધરતીને મૂળે પહોળો છે, દશ હજાર જોજનનો ધરતીને સમભૂતળે લાંબો પહોળો છે. ધરતીથકી અગિયાર હજાર જોજન ઊંચા જઇએ ત્યાં નવ હજાર જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, એમ અગિયાર અગિયાર હજારે ૧ હજાર ઘટાડતાં શિખરે ૧ હજાર જોજનનો લાંબો પહોળો છે. તેની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે મેરુને ૪ વન છે, ભદ્રશાલ વન ૧, નંદન વન ૨, સૌમનસ વન ૩ પંડગ વન ૪; ભદ્રશાલ વન તે મેરુને ચારે બાજુ ધરતી ઉપર છે તે પૂર્વ પશ્ચિમે બાવીશ હજાર જોજન લાંબુ છે, અને અઢીસો જોજન ઉત્તર દક્ષિણે પહોળુ છે તેને એક પદ્મવર-વેદિકા ને એક વન ખંડ સઘળે, ચારે બાજુએ છે. મેરુ પર્વત થકી પૂર્વ દિશાએ ૫૦ જોજન વનમાં જાય ત્યા એક સિદ્ધાયતન છે તે ૫૦ જોજનનુ લાંબુ ને ૨૫ જોજનનુ પહોળુ છે અને ૩૧ જોજનનુ ઊંચું છે. અનેક સ્તંભ છે. તે સિદ્ધાયતનને ૩ બારણા છે. પૂર્વ ૧, દક્ષિણે ૨, ઉત્તરે ૩, તેના દરવાજા આઠ આઠ જોજનના ઊંચા છે ને ૪ જોજનના પહોળા છે તે સિદ્ધાયતનના મધ્ય દિશ વિભાગને વિષે એક મણિમય પીઠિકા છે, તે ૮ જાજોનની લાબી ને પહોળી છે ૪ જોજનની જાડપણે છે, ને સર્વ રત્નમય છે તે ઉપર ૧ દેવછંદો (ગભારો) છે તે ૮ જોજનનો લાબો ને પહોળો છે, અને ૮ જોજનનો અધિક ઊંચો છે ત્યા જિનપ્રતિમા છે તેનુ વર્ણન આ પ્રમાણે છે દેવછંદોજાવ ધુપના કડુછા છે એમ એક સિદ્ધાયતનનું વર્ણ કહ્યુ તેમ ચાર દિશે ૪ સિદ્ધાયતન છે. ચાર દિશે. મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન ઇશાન કોણુ વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ છે મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન અગ્નિકોણુ વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ

છે મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન નૈઋત્યકોણે વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ છે મેરુ પર્વતથી ૫૦ જોજન વાયવ્યકોણે વનમા જાય ત્યા ૪ વાવડીઓ છે તે એકેકી વાવડી ૫૦ જોજનની લાંબી અને ૨૫ જોજનની પહોળી છે, અને દશ દશ જોજનની ઊંડી છે તેઓ ચારે દિશા તોરણ સહિત છે તે ચારચાર વાવડીઓના મધ્યમાં એક એક મહેલ છે ને તે દક્ષિણની બે બાજુમાં (અગ્નિ ને નૈઋત્યકોણમાં) શક્રેન્દ્રના ને ઉત્તરની બે બાજુમા (ઇશાન ને વાયવ્યમા) ઇશાનેન્દ્રના મહેલ છે તે ચારે પાંચસો પાચસો જોજનના ઊંચા છે, અને અઢીસો અઢીસો જોજનના લાંબા ને પહોળા છે તથા ઊંચા શિખરબંધ છે, ભદ્રશાલ વનમા ૮ દિગહસ્તિ કુટ છે ભદ્રશાલ વનથી પાંચસે જોજન મેરુ ઉપર જઈએ ત્યાં નંદનવન આવે. તે નંદનવન ૫૦૦ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભપણે ફરતુ વર્તુળ વલયને આકારે છે તે મેરુપર્વતની નજીક છે, જ્યા ઘણા દેવ-દેવાંગના હાસ્યરતિ એલે છે ત્યા પણ ૪ સિદ્ધાયતન છે, ૧૧ વાવડીઓ છે ૪ મહેલ છે, પહેલાના પેઠે છે, પણ ત્યા ૯ કુટ છે વળી નંદનવનથી સાડીબાસઠ હજાર જોજન ઊંચા જઇએ ત્યાં સૌમનસ વન આવે, તે ૫૦૦ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભ પણે ફરતુ વર્તુળ-વલયને આકારે છે મેરુને વીંટી રહ્યુ છે સિદ્ધાય વન છે ૧૬ વાવડીઓ છે, ૪ મહેલ છે ત્યાથી ૩૬ હજાર જોજન મેરુને શિખરે જઇએ ત્યા પંડગવન આવે, તે ૪૯૪ જોજન ચક્રવાલ વિષ્કંભપણે ફરતુ વર્તુળ-વલયને આકારે છે મેરુની ચુલિકાને વીંટી રહ્યું છે પંડગ વનને વિષે એક ચુલિકા છે તે ૪૦ જોજનની ઊંચી છે ૧૨ જોજનની મૂળે પહોળી છે, અને ૪ જોજનની મથાળે પહોળી છે આઠ જોજનની વચમા પહોળી છે ગાયના પૂછને આકારે છે સર્વ વૈડુર્ય રત્નમય છે તેની એક પદ્મવર વેદિકા છે ઉપર ઘણી સમ રમણિક ભૂમિકા છે ત ચુલિકા ઉપર એક સિદ્ધાયતન છે તે ૧ કોશનું લાબુ ને અર્ધ કોશનું પહોળુ છે અને દેશ ઉણુ કોશ ઊંચુ છે, અનેક સ્તભો છે, ધૂપ ધુપના કડુછા છે તે પંડગ વનમાં ૪ સિદ્ધાયતન છે ૧૬ વાવડીઓ છે, ૪, મહેલ છે, તે પહેલાંની પેઠે જાણવું પંડગ વનમાં ૪ અભિષેક શિલા છે, તેના નામ પાંડુ શિલા ૧, પાંડુ કંબલ શિલા ૨, રક્ત શિલા ૩, રક્તકંબલ શિલા ૪, એ ચાર

શિલા અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે પૂર્વ પશ્ચિમની શિલા ઉત્તર, દક્ષિણે પાંચસો પાંચસો જોજનની લાંબી છે અને પૂર્વ, પશ્ચિમે અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે ઉત્તર દક્ષિણની શિલા પૂર્વ પશ્ચિમે પાંચસો પાંચસો જોજનની લાંબી છે અને ઉત્તર દક્ષિણે અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે, ૪ જોજનની જાડપણે છે, સર્વ કનકમય છે એ ૪ ને ત્રણ દિશે પગથીઆં છે પૂર્વ પશ્ચિમની શિલા ઉપર બે બે સિંહાસન છે, અને ઉત્તર દક્ષિણની શિલા ઉપર એકેકું સિંહાસન છે, તે પાંચસો પાંચસો ધનુષના લાંબા ને પહોળા છે: અને ૨૫૦ ધનુષના ઊંચા છે ત્યાં તીર્થંકર દેવનો જન્મ મહોત્સવ કરે છે જંબૂદ્વીપમાં જઘન્ય ૨ તીર્થંકરનો ઉત્કૃષ્ટ ૪ તીર્થંકરનો જન્મ મહોત્સવ એકી વખતે થાય છે, મેરુનાં ૧૬ નામ, મંદર ૧, મેરુ ૨, મનોરમ ૩, સુદર્શન ૪, સ્વયંપ્રભ ૫, ગિરિરાજ ૬, રત્નોચ્ચય ૭, તિલકોપમ ૮, લોકમધ્ય ૯, લોકનાભિ ૧૦, રત્ન ૧૧, સૂર્યાવર્ત ૧૨, સૂર્યાવરણ ૧૩ ઉત્તમ ૧૪, દિશાદિ ૧૫, અવતંશ ૧૬, ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૨, એ બે પર્વત દેવકુરૂક્ષેત્રમાં છે નિષધ પર્વતથી ઉત્તરે ૮૩૪ જોજનને એક જોજનના ૭ ભાગ કરીએ તેવા ૪ ભાગ જઈએ ત્યાં સિતોદા નદીને પૂર્વ પશ્ચિમને કાંઠે છે ૨ યમક પર્વત ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રમાં છે નીલવંત પર્વતથી દક્ષિણે ૮૩૪ જોજન ને એક જોજનના ૭ ભાગ કરીએ તેવા ૪ ભાગ જઈએ ત્યાં સિતા નદીને પૂર્વ પશ્ચિમને કાંઠે છે ચિત્ર ૧, વિચિત્ત ૧ યમક ૨ એ ૪ પર્વત ૧ હજાર જોજનના ઊંચા છે અને અઢીસો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે એક હજાર જોજનના મૂળે લાંબા પહોળા છે સાડા સાતસે જોજનના વચમાં લાંબા પહોળા છે ઉપર પાંચસો જોજનના લાંબા પહોળા છે તેની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે બસે કંચનગિરિ પર્વત સિતા સિતોદા નદીની વચ્ચે પાંચ પાંચ દ્રહની બે બાજુએ છે તે એકેક દ્રહ પાસે કેડી કોરે દશ પર્વત છે એમ બીજી પાસે પણ દશ દશ પર્વત ., એ ૧૦ દ્રહને બેઉ કાંઠે બસે કંચનગિરિ પર્વત છે. તે સો જોજનના ઊંચા છે, પચીસ પચીસ જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે મૂળે સો જોજનના લાંબા અને પહોળા છે, વચ્ચે પોણોસો જોજનના લાંબા ને પહોળા છે, ઉપર પચાશ જોજનના લાંબા ને પહોળા છે.

તેમની ત્રિગુણી અધિક પરિધી છે (૨૧૧) ૪ ગજદંતા કહે છે કે ગંધ-માદન ૧ માલવંત ૨, વિદ્યુતપ્રભ ૩, સૌમનસપ્રભ ૪ નિષધથી બે, નીલવંતથી બે ગજદંતા નીકળીને મેરુ પાસે ચારે આવીને અડકી રહ્યા છે તે ૩૦૨૦૯ જોજન ને ૬ કલાના લાંબા છે, નિષધ ને નીલવંતને અડતા ચારસો ચારસો જોજનના ઊંચા છે, અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે, અને પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે. મેરુ પાસે જઈએ ત્યાં પાંચસો પાંચસો જોજનના ઊંચા છે, અને સવાસો સવાસો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે ઘટતા અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે પહોળા છે એ હસ્તીના દાંતને આકારે છે (૨૧૫) સોલ વખારા પર્વતા ચિત્ત ૧, વિચિત્ત ૨, નલીન ૩, એકશેલ ૪, ત્રિકુટ ૫, વૈશ્રમણ ૬, અંજન ૭, માયંજન ૮, અંકાવતી ૯, પદ્માવતી ૧૦, આશિવિષ ૧૧, સુખાવહ ૧૨, ચંદ્ર ૧૩, સૂર્ય ૧૪, નાગ ૧૫, દેવ ૧૬, એ ૧૬ તે ૧૬૫૯૨ જોજન ને ૨ કલાના લાંબા છે, પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે નિષધ નિલવંતથી નીકળતા ચારસો ચારસો જોજનના ઊંચા છે, અને સો સો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે સિતા સિતોદા નદીની પાસે પાંચસો પાંચસો જોજનના ઊંચા છે અને સવાસો સવાસો જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે પાંચસો પાંચસો જોજનના પહોળા છે વખારા પર્વત ઘોડાના ખાંધને આકારે છે (૨૩૧) ચોત્રીશ લાંબા વૈતાઢ્ય તેમાં ૧ ભરતનો વૈતાઢ્ય ૧ ઇરવતનો વૈતાઢ્ય અને ૩૨ વિજયના, એ ૩૪ વૈતાઢ્ય. તે પચીસ પચીસ જોજનના ઊંચા છે અને સવા છ જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે પચાશ પચાશ જોજનના પહોળા છે તેમની બાંહા ૪૮૮ જોજન ને ૧૬ કલા ઝાઝેરી છે તેમની જીવા ૧૦૭૨૦ જોજન ને ૧૨ કલાની તેમની ધનુપપીઠ ૧૦૭૪૩ જોજન ને ૫૫ કલા એકેક વૈતાઢ્યે બે બે ગુફા છે તમિસ્રગુફા ૧ ખંડપ્રપાતગુફા ૨ એ ૨ ગુફાઓ પચાશ પચાશ જોજનની લાંબી છે અને ૧૨ જોજનની પહોળી છે, અને આઠ જોજનની ઊંચી છે તેમાં બે બે નદી છે, તેના નામ ઉમગજલા ૧ નિમગજલા ૨ એકવીશ જોજન જઇએ ત્યાં ઉમગજલા નદી આવે. તે ત્રણ જોજન પટમાં છે તેમાં હાથી, ઘોડા, બળદ, મનુષ્યનું કલેવર, કચરો પડે તેને ત્રણવાર ભમાડી ઉછાળી બહાર નાખે તે કારણે ઉમગજલા કહેવાય છે ત્યાંથી ૨ જોજન આઘા જઈએ ત્યાં નિમગજલા

નદી છે, તે ૩ જોજનના પટમાં છે. તેમાં હાથી, ઘોડા, મનુષ્ય, બળદનું કલેવર અનેરૂં પુદ્દગલ પડે તેને ત્રણ વાર ભમાડીને હેઠું બેસાડે તે કારણે નિમગજલા કહીએ. શેષ ૩૨ દીર્ઘ વૈતાઢ્ય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે, તે પણ એ સરખા છે, પણ બાંહા, જીવા, ધનુષપીઠ નથી. તે પલંગને આકારે છે. (૨૯૫) ૪ વર્તુલ વૈતાઢ્ય શબ્દાપતિ ૧, વિકટાપાતિ ૨, ગંધાપાતિ ૩, માલવત ૪. એ ૪ વર્તુલ વૈતાઢ્ય: જુગલિયાના ક્ષેત્રમાં છે. તે ૧ હજાર જોજનના ઊંચા છે ૨૫૦ જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે. મૂળ ૧ હજાર જોજનના લાંબા ને પહોળા છે. ધાન્યના કોઠારને આકારે છે, તેની ૩૧૬૨ જોજન અધિક પરિધી છે. શ્વેત વર્ણે છે. એવં સર્વ મળીને ૨૬૯ પર્વત થયા.

ઇતિ ૪ થો પર્વત દ્વાર સમાપ્ત ૪.

૫ મો કુટદ્વાર: જંબૂદ્વીપમાં ૫૨૫ કુટ છે. તેમાં ૪૬૭ કૂટ પર્વત ઉપર છે. તેનું વિવરણ કહે છે: ૩૪ દીર્ઘ વૈતાઢ્ય. નિષધ ૧, નીલવંત ૨, મેરૂ ૩, એ પર્વત અને વિદ્યુતપ્રભ ૧, માલવંત ૨, એ ૨ વખાર ગજદંત એ ૩૯ પર્વત ઉપર નવ નવ કૂટ છે ૩૯ ને નવે ગુણતાં ૩૫૧ કૂટ થાય. ચુલહિમવત ને શિખરી એ બે પર્વત ઉપર અગિયાર અગિયાર કૂટ છે એ ૨૨ થયા મહાહિમવંત ને રૂપી એ ૨ પર્વત ઉપર આઠ આઠ કૂટ છે એ ૧૬ કૂટ સોલ વખારા પર્વત ઉપર ચાર ચાર કૂટ છે, એ ૬૪ કૂટ સૌમનસ ૧, ગંધમાદન ૨, એ ૨ વખાર ગજદંત ઉપર સાત સાત કૂટ છે, એ ૧૪ કૂટ, એ સર્વ મળીને ૪૬૭ કૂટ પર્વત ઉપરના થયા, અને શેષ ૫૮ કૂટ ભૂમિ ઉપરના છે, તે કહે છે, ૩૪ ઋષભકુટ તે ૧ ભરતનો. ૧ ઇરવતનો, અને ૩૨ વિજયના એ ૩૪, અને ભદ્રશાલ વનના ૮, દેવકુરૂના ૮, ઉત્તરકુરૂના ૮, એ સર્વ મળીને ૫૮ કૂટ ભૂમિ ઉપરના થયા, એ સર્વ મળીને ૫૨૫ કૂટ થયા.

ઇતિ ૫ મો કૂટદ્વાર સમાપ્ત ૫.

૬ ઠ્ઠો તીર્થદ્વાર: જંબૂદ્વીપ મધ્યે ૧૦૨ તીર્થ છે, તે ૩૨ વિજય ૧ ભરત, ૧ ઇરવત, એ ૩૪ તેમાં દરેકમા ત્રણ ત્રણ તીર્થ છે, માગધ ૧ વરદામ ૨, પ્રભાસ ૩ એ ૩ તે અગ્નિકોણે ૧, નૈરૂત્યકોણે

૨, વાયવ્યકોણે ૩, એ ૩૪ ત્રિ ૧૦૨ તીર્થ થાય,

ઇતિ ૬ ઠો તીર્થદ્વાર સમાપ્ત ૬

૭ મો શ્રેણીદ્વાર : જંબૂદ્વીપમા ૧૩૬ શ્રેણીઓ છે, તે વૈતાઢય પર્વત ઉપર દશ દશ જોજન ઊંચા ચઢીએ ત્યાં ૧ દક્ષિણે ને ૧ ઉત્તરે એ બે વિદ્યાધરની શ્રેણીઓ છે, તેમા ભરતના વૈતાઢય ઉપર, ગગન વલ્લભાદિક ૫૦ નગર દક્ષિણની શ્રેણીએ છે, અને રથ ચક્રવાલાદિક ૬૦ નગર ઉત્તરની શ્રેણીએ છે, એમજ ઇરવતના વૈતાઢય ઉપર ૬૦ નગર દક્ષિણની શ્રેણીએ છે, અને ૫૦ નગર ઉત્તરની શ્રેણીએ છે, મહાવિદેહના ૩૨ વૈતાઢય ઉપર દક્ષિણ ઉત્તરની શ્રેણીએ પચાવન પચાવન નગર છે, સર્વ મળીને ૩૭૪૦ નગર વિદ્યાધરની શ્રેણીએ છે, એ ૩૪ ૬ ૬૮ વિદ્યાધરની શ્રેણી, વળી વિદ્યાધરની શ્રેણીથી ૧૦ જોજન ઊંચા ચઢીએ ત્યા અભિયોગ દેવની બે શ્રેણી આવે, દક્ષિણ ૧ ને ૧ ઉત્તરે એ પ્રમાણે ૩૪ ૬ ૬૮ શ્રેણી અભિયોગ દેવની છે, એ સર્વ મળીને ૬૮ વિદ્યાધરની ને ૬૮ દેવની એ ૧૩૬ શ્રેણીઓ છે

ઇતિ ૭ મો શ્રેણીદ્વાર સમાપ્ત ૭

૮ મો વિજયદ્વાર : વિજય કહેતા જંબૂદ્વીપમા ૩૪ વિજયરૂપ સ્થાનક છે, તેના નામ કચ્છા ૧, સુકચ્છા ૨, મહાકચ્છા ૩, કચ્છગાવતી ૪ આવર્ત્ત ૫, મંગલા ૬ પુષ્કલા ૭, પુષ્કલાવતી ૮ એ વિજય, સીતા મહાનદીને ઉત્તર દિશે પૂર્વ મહાવિદેહને વિષે શ્રી મેરૂપર્વતથી માંડીને સિતામુખવનસુધી પ્રથમ ખાડવું જાણવું (૧) વત્સા ૯ સુવત્સા ૧૦, મહાવત્સા ૧૧ વત્સાગાવતી ૧૨ રમ્યા ૧૩, રમ્યકા ૧૪ રમણિકા ૧૫, મંગલાવતી ૧૬ એ ૮ વિજય, સીતા નદીને દક્ષિણ પાસે સીતામુખવનથી માંડીને મેરૂ સુધી સાયજન વખારા પર્વતસુધી બીજુ ખાડવું જાણવું (૨) પદ્મા ૧૭, સુપદ્મા ૧૮, મહા પદ્મા ૧૯ પદ્મગાવતી ૨૦ શંખા ૨૧, કુમુદા ૨૨ નલીના ૨૩, નલીનાવતી ૨૪ એ ૮ વિજય, સીતોદા નદીને દક્ષિણને કાંઠે વિદ્યુત પ્રભ ગજદંત પછી અંકાવતી વખારા પર્વતથી ને સીતોદામુખ વન સુધી ત્રીજુ ખાડવું જાણવું (૩) વપ્રા ૨૫, સુવપ્રા ૨૬, મહાવપ્રા ૨૭,

વપ્રગાવતી ૨૮, વલ્ગુ ૨૯, સુવલ્ગુ ૩૦, ગંધિલા ૩૧, ગંધિલાવતી ૩૨, એ ૮ વિજય, તે સીતોદા મુખવનથીમાંડીને સીતોદા નદીને કાઠે દેવ વખારા પર્વત સુધી ચોથુ ખાંડવું જાણવું (૪). એ ૩૨ વિજય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે તે સઘળી વિજય ૧૬૫૯૨ જોજન ને ૨ કલાની ઉત્તર દક્ષિણે લાંબી છે અને ૨૨૧૩ જોજનમાં કાંઇક ન્યૂનની પૂર્વ પશ્ચિમે પહોળી છે ૧ ભરત, ૧ ઇરવત, એ ૩૪. ત્યાં ૩૨ વિજયની, ૧ ભરતની, ૧ ઇરવતની, એ ૩૪ રાજધાની છે તે, ને ૩૪ તમિસ્રગુફા, ૩૪ ખંડપ્રપાતગુફા, ૩૪ રૂષભકૂટ, એટલા શાશ્વત છે,

ઇતિ ૮ મો વિજયદ્વાર સમાપ્ત ૮.

૯ મો દ્રહદ્વાર જંબૂદ્વીપમાં ૧૬ દ્રહ છે. તેનાં નામ: પદ્મદ્રહ ૧, મહાપદ્મ દ્રહ ૨, પુંડરિકદ્રહ ૩, મહાપુંડરિકદ્રહ ૪, તિગિછદ્રહ ૫, કેશરીદ્રહ ૬ એ ૬ દ્રહ વર્ષધર પર્વતના. ૫ દ્રહ દેવકુરૂને વિષે છે, નિષધદ્રહ ૧, દેવકુરૂદ્રહ ૨, સૂર્યદ્રહ ૩, સુલસદ્રહ ૪, વિદ્યુતપ્રભદ્રહ ૫, એ પાચ દ્રહ દેવકુરૂક્ષેત્રમાં સીતોદા નદીની વચ્ચે છે એમજ ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રને વિષે સીતા નદીને મધ્ય ભાગે ૫ દ્રહ છે, તેનાં નામ નીલવંતદ્રહ ૧, ઉત્તરકુરૂદ્રહ ૨, ચંદ્રદ્રહ ૩, ઐરાવતદ્રહ ૪, માલવંતદ્રહ ૫, એ ૧૦ ને ૬ ઉપરના એ પ્રમાણે ૧૬ દ્રહ થયા ૧ પદ્મ દ્રહ અને ૨ પુંડરિકદ્રહ એ ૨ દ્રહ ૧ હજાર જોજન લાંબા અને ૫૦૦ જોજનના પહોળા છે, ૧૦ જોજનના ધરતીમાં ઊંડા છે. એ પ્રમાણે જ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના ૧૦ દ્રહ જાણવા. એકેકા દ્રહમા ૧૨૦૫૦૧૨૦ કમલ છે સઘળા રત્નમય છે પદ્મદ્રહ મધ્યે ૧ મોટુ કમલ છે, તે શ્રીદેવીનુ છે, અને ૧૦૮ કમલ શ્રીદેવીના ભંડારીના છે ૪ કમલ મહત્તરિકાના છે ૭ કમલ અણિકાના અધિપતિનાં છે ૧૬ હજાર કમલ આત્મરક્ષક દેવના છે ૪ હજાર કમલ સામાનિક દેવના છે, ૫ હજાર કમલ માંહેલી પરિષદાનાં છે ૧૦ હજાર કમલ વચલી પરિષદાનાં છે ૧૨ હજાર કમલ બહારની પરિષદાનાં છે. તેને ફરતા ૩ કોટ કમલના છે, તેમા ૩૨ લાખ કમલ પહેલા કોટનાં છે ૪૦ લાખ કમલ વચલા કોટના છે ૪૮ લાખ કમલ બહારના કોટના છે એ સર્વ મળીને ૧૨૦૫૦૧૨૦ કમલ થયા તેમા મોટુ કમલ ૧ જોજનનુ લાંબુ ને

મોળો છે, અર્ધ જોજનનું જાડું છે, ૧૦ જોજનનું પાણીમાં ઊંડું છે, ૨ કોશ પાણીથી ઊંચું છે, ૧૦ જોજન અધિક સર્વાંગે છે તે કમળનું વજ્ર રત્નમય મૂળ છે, રિષ્ટ રત્નમય કંદ છે, વૈરૂડય રત્નમય નીલવર્ણાં બહારનાં પાંદડાં છે, જબુનદ રાતા રત્ન સુવર્ણમય અભ્યંતર પાંદડાં છે, તપાવ્યા સોનામય કેશરા છે, નાના પ્રકારની મણિમય જે ઉપર પાંખડિયો છે સોનાની કર્ણિકા લાંબી ને પહોળી છે, એક કોશને જાડપણે ઝુઝા છે, તે ઉપર વળી રમણિક છે, વર્ણું જ મધ્યદેશ ભાગે શ્રીદેવીનું ઘર છે, તે ૧ કોશનું લાંબુ ને અર્ધ કોશનું પહોળુ છે, અને દેશે ઊણું કોશ ઊંચું છે અનેક રત્નમા છે, ઘડાયાં સુવર્ણે કરી તે જોવાયોગ્ય છે તે ભુવનને ૩ બારણાં છે પૂર્વે ૧ દક્ષિણે ૨, ઉત્તરે ૩ તે બારણાં ૫૦૦ ધનુષનાં ઊંચાં છે, અઢીસે ધનુષનાં પહોળાં છે, તે ભુવનમાં એક મણિપીઠિકા છે તે ૫૦૦ ધનુષની લાંબી ને પહોળી છે ૨૫૦ ધનુષની ઊંચી છે, તે મણિપીઠિકા ઉપર ૧ દેવશય્યા રહેવાને પલંગ છે મહાપદ્મદ્રહ ૧ મહાપુંડરિકદ્રહ ૨ એ ૨ દ્રહ એકેકો ૨ હજાર જોજનનો લાંબો ને ૧ હજાર જોજનનો પહોળો છે, અને ૧૦ જોજનનો ધરતીમા ઊંડો છે મહાપદ્મદ્રહમાં હ્રીદેવી રહે છે મહાપુંડરિકદ્રહમા બુદ્ધિદેવી રહે છે એનાં કમળ શ્રીદેવીની પેઠે જાણવાં, પણ કમળનું માન બમણું જાણવું તેમાં મોટું કમળ ૨ જોજનનું લાંબુ ને પહોળુ છે અને ૧ જોજનનું જાડું છે તિગિંછદ્રહ ૧, કેશરીદ્રહ ૨, એ બે દ્રહ એકેકો ૪ હજાર જોજનનો લાંબો ને ૨ હજાર જોજનનો પહોળો છે, ૧૦ જોજનનો ધરતીમાં ઊંડો છે તિગિંછદ્રહમાં ધૃતિદેવી રહે છે, કેશરી દ્રહમાં કીર્તિદેવી છે અને મોટું કમળ ૪ જોજનનું લાંબુ ને પહોળુ છે અને ૨ જોજનનું જાડું છે કમળ શ્રીદેવીની પેઠે જાણવાં. એમ સાથે દ્રહનાં ૧૨૦૫૦૧૨૦ કમળને ૧૬ જુદા કરતા શાશ્વતા ૧૯૨૯૦૧૯૨૦ કમળ જાણ. ૫ દ્રહ દેવકુરૂમાં, ૫ ઉત્તરકુરૂમા એ ૧૦ દ્રહ ધરતી ઉપર છે તેને નામે દેવનાં નામ છે એક પલ્યનું આયુષ્ય છે અને ચુલહિમવંત પર્વત ઉપર પદ્મદ્રહ છે ત્યાં શ્રી દેવીનો વાસ છે શિખરીપર્વત ઉપર પુંડરિકદ્રહ છે, ત્યાં લક્ષ્મીદેવીનો વાસ છે મહાહિમવંત પર્વત ઉપર મહાપદ્મદ્રહ છે ત્યાં હ્રીદેવીનો વાસ છે રૂપીપર્વત ઉપર

મહાપુંડરિક દ્રહ છે, ત્યાં બુદ્ધિદેવીનો વાસ છે. નિષધ પર્વત ઉપર તિગિછદ્રહ છે. ત્યા ધૃતિદેવીનો વાસ છે નીલવંતપર્વત ઉપર કેશરીદ્રહ છે, ત્યાં કીર્તિદેવીનો વાસ છે, એ છ દેવીઓ ભવનપતિની જાતિની જાણવી, તેનું આયુષ્ય ૧ પલ્યનું છે. **ઇતિ ૯ મો દ્રહદ્વાર સમાપ્ત ૯.**

૧૦ મો સલિલા દ્વાર—જંબુદ્વીપ મધ્યે ૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ છે. તેમાં પદ્મદ્રહને પૂર્વદિશિને તોરણેથી ગંગા નીકળી ૫૦૦ જોજન પૂર્વ સામી ગઇ ત્યા ગંગાવર્તન કુટ છે ત્યાં અફળાણી, ત્યાંથી દક્ષિણ દિશે ચાલી, તે ૫૨૩ જોજન ને ૩ કલા દક્ષિણ દિશે પર્વત ઉપર ગઇ. ત્યાં મોટા ઘડાના મુખમાંથી પાણી પડે તેમ મોતીના હાર સરખું મહામગરમચ્છના મુખને આકારે પરનાલી જીભિકામાંથી કાંઇક અધિક ૧૦૦ જોજન ઉંચેથી પાણી પડે છે, તે જીભિકા અર્ધ જોજન લાંબી છે અને સવા ૭ જોજનની પહોળી છે પ્રનાલી મગરમચ્છના મુખ વિકસ્યા તેને સંસ્થાને છે સર્વ વજ્રમય છે આછો તેજવંત છે તેમાંથી પાણી પડે છે. ત્યા મોટો ગંગાપ્રપાત નામે કુંડ છે. તે કુંડ ૬૦ જોજન લાંબો ને પહોળો છે ૧૦ જોજનનો ઊંડો છે તે કુંડની રૂપામય ઉપકંઠ પાલી છે, વજ્ર પાષાણ તળું છે. સુખે માહે ઉતરીએ તેવુ છે. નાના મણિરત્ને કરી તેનો કાંઠો બાંધ્યો છે. સુવર્ણ રજત ને મણિમય વેળુ છે. ગંભીર શીતલ જળ છે અને તે કમલને પાદડે છાયુ છે. ઘણા ઉત્પલ કમલ છે. કુમુદ, નલીન, પુંડરિક શતપત્ર કમલ ઘણાં છે, ગંગા કુંડને બારણાં ૩ છે, ત્રણ દિશે પગથિયાનું વર્ણન છે, પૂર્વ દિશે ૧, દક્ષિણ દિશે ૨, પશ્ચિમ દિશે ૩, પગથિયાં છે જેમ પાષાણ તેનો ઉપરનો ભાગ રિષ્ટ રત્નમય છે, વૈડુર્યરત્નમય સ્તંભા છે, સોના રૂપાનાં પાટિયા છે, લોહિતાક્ષ રત્નમય ખીલા છે, વજ્રમય સાંધો જડી છે, મણિના આલંબન પકડવાને પગથિયા આગળ પ્રત્યેક પ્રત્યેક તોરણ છે, તે મણિ સુવર્ણ મુકતાફળ હારે કરી શોભે છે, તે ગંગાપ્રપાત કુંડની વચ્ચે ૧ ગંગાદ્વીપ નામે દ્વીપ છે, તે ૮ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે, ૨ કોશ પાણીથી ઉચો છે, સર્વ વજ્ર રત્નમય છે, ગંગાદ્વીપની ઉપર ઘણુ રમણિક છે, તે ઉપર ૧ ગંગાદેવીનુ ભવન છે તે ૧ કોશનુ લાંબુ ને અર્ધ કોશનુ પહોળુ છે અને દેશે ઊણુ કોશ ઊંચુ છે. અનેક

સ્તભા છે, તેનુ વર્ણન શ્રીદેવીની પેઠે જાણવું ગંગાનુ શાશ્વત નામ છે, તે ગંગાપ્રપાત કુંડના દક્ષિણ દિશાના બારણાથી ગંગા નદી નીકળીને ઉત્તર ભરતમધ્યે વહેતી વહેતી ૭ હજાર નદી સાથે ખંડપ્રપાત ગુફાને વૈતાઢ્ય પર્વતને હેઠે થઇને દક્ષિણાર્ધ ભરતમા વહેતી બીજી ૭ હજાર નદી મળતી થકી સર્વ ૧૪ હજાર નદીને પરિવારે જગતીને ભેદીને પૂર્વના લવણસમુદ્રમા મળી, એમજ સિંધુ પણ પશ્ચિમ દિશે જાણવી. જંબૂદ્વીપમા ૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ છે તેનુ વિવરણ ગંગા ૧, સિંધુ ૨, રક્તા ૩, રક્તાવતી ૪, એ ૪ નદીઓ મૂળથકી નીકળતાં સવા ૭ જોજનની પહોળી અને અર્ધ ગાઉની ઊંડી છે, છેડે સમુદ્રમાં મળતાં સાઢીબાસઠ જોજનની પહોળી અને સવા જોજનની ઊંડી છે એકેકીનો ચૌદ, ચૌદ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો. સર્વ મળીને ૧૪ લાખ ૫૬૦૦૦ નદીઓ થઇ રોહિતા ૧, રોહિતાંશા ૨, એ ૨, નદીઓ હેમવય ક્ષેત્રમા છે, અને સુવર્ણકુલા ૧ ને રૂપકુલા ૨ એ ૨ નદીઓ હિરણ્યવય ક્ષેત્રમા છે એ ૪ નદી નીકળતા સાઢીબાર જોજનની પહોળી અને ૧ ગાઉની ઊંડી છે, છેડે સમુદ્રમાં મળતા સવાસો જોજનની પહોળી અને અઢી જોજનની ઊંડી છે એકેકીનો અઠ્ઠાવીશ અઠ્ઠાવીશ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો સર્વ મળીને એક લાખ ને ૧૨ હજાર નદીઓ થઇ, હરિકાંતા ૧, હરિસલિલા ૨, એ ૨ નદીઓ હરિવાસ ક્ષેત્રમા છે અને નરકંતા ૧, નારીકંતા ૨ એ ૨ નદીઓ રમ્યકવાસ ક્ષેત્રમાં છે, એ ૪ નદીઓ મૂળે નીકળતાં પચીસ પચીસ જોજનની પહોળી છે અને ૨ ગાઉની ઊંડી છે, છેડે સમુદ્રમા મળતાં અઢીસો અઢીસો જોજનની પહોળી છે અને પાંચ પાંચ જોજનની ઊંડી છે એકેકી નદીનો પરિવાર ત્રેપન હજાર નદીઓનો જાણવો. એ ૪ થઇને ૨ લાખ ને ૨૪ હજાર નદીઓ થઇ સીતા ૧, સીતોદા ૨, એ ૨ નદીઓ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા છે તે મૂળે ૫૦ જોજનની પહોળી છે ચાર ચાર ગાઉની ઊંડી છે છેડે સમુદ્રમા મળતા પાંચસો પાંચસો જોજનની પહોળી છે દશ દશ જોજનની ઊંડી છે, એકેકીનો પાંચલાખ ને બત્રીશ હજારનો પરિવાર છે એ ૨ નો પરિવાર ૧૦ લાખ ને ૬૪ હજાર નદીઓનો જાણવો. મહાવિદેહ ક્ષેત્રની ૧૬ વિજયમા ગંગા ૧, સિંધુ ૨ છે તે ૧૬ ક ૩૨ ~ અને ૧૬ વિજયમા રક્તા ૧, રક્તાવતી

૨ છે તે પણ ૧૬ દુ ૩૨ થઈ એમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૬૪ નદીઓ છે ૬૪ નુ પહોળપણુ ભરતની ગગાની પેઠે જાણવુ. તે એકેકીનો ચૌદ ચૌદ હજાર નદીઓનો પરિવાર જાણવો ચોસઠ ને ૧૪ હજારે ગુણતાં ૮ લાખ ને ૯૬ હજાર નદીઓ થાય, અને દેવકુરૂની ૮૪ હજાર અને ઉત્તરકુરૂની ૮૪ હજાર એ ૧ લાખ ને ૬૮ અને ૮ લાખ ને ૯૬ હજારમા મેળવીએ એટલે ૧૦ લાખ ને ૬૪ હજાર થાય એટલો પરિવાર સીતા, સીતોદાનો જાણવો અને શેષ ૧૨ નદીઓનો પરિવાર ૩ લાખ ને ૯૨ હજાર, એ સર્વ મળીને ૧૪ લાખ ૫૬ હજાર નદીઓ થાય. અને ૯૦ મોટી નદીઓ જાણવી. હવે ૧૨ અતર નદીઓ મહાવિદેહક્ષેત્રમા છે, તે ૮ વિજયનુ ૧ ખાડવું, તેમાં ૩ નદીઓ પૂર્વ મહાવિદેહને ઉત્તરને ખાડવે અને દક્ષિણને ખાડવે ૩, એ ૬, એમજ પશ્ચિમ મહાવિદેહને ઉત્તરને ખાડવે ૩ અને દક્ષિણને ખાડવે ૩, એમ ૧૨ અતર નદીઓ છે તે એકેકી સવાસો સવાસો યોજનની પહોળી છે, અને અઢી અઢી યોજનની ઊડી છે. ૧૬૫૯૨ યોજન ને ૨ કલાની લાબી છે, તે ૧૨ અતર નદીના નામ કહે છે, ગ્રાહવતી ૧, દ્રહાવતી ૨, પકાવતી ૩ તપ્તજલા ૪, મત્તજલા ૫, ઉવમત્તજલા ૬, ક્ષીરોદા ૭, સિંહશ્રોતા ૮, અતોવાહિણી ૯, ઉર્મિમાલની ૧૦ ફેણમાલિની ૧૧, ગભીરમાલિની ૧૨, એ સર્વ થઇ મોટી નદીઓ થઇને ૧૪, ૬૪, ૧૨ થઇને ૯૦ નદીઓ થઇ. એનો પરિવાર સર્વ નદીઓ થઈને ૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ થાય

ઇતિ ૧૦ મો સલિલાદ્વાર સમાપ્ત. ૧૦

ઇતિ જબૂદ્વીપ વિચાર સપૂર્ણ.

ગર્ભ વિચાર.

ગુરુ–હે શિષ્ય ! પન્નવણા સૂત્રનો તથા ગ્રથકારોનો અભિપ્રાય જોતા, સર્વ જન્મ ને મરણના દુખનો મુખ્યતાએ કરીને, ચોથા મોહનીય કર્મના ઉદયમા સમાવેશ થાય છે તે મોહનીયમા જ્ઞાનાવર્ણીય, દર્શનાવર્ણીય અને અતરાય કર્મ, એ ત્રણનો સમાવેશ થાય છે એ ચારે કર્મ એકાત પાપ છે તેનુ ફળ અસાતા અને દુખ છે આ ચારે કર્મના આકર્ષણુથી આયુષ્ય કર્મ બધાય છે તે

આયુષ્ય, શરીરમા રહીને ભોગવાય છે તે ભોગવવાનું નામ વેદનીય કર્મ કહેવાય છે, તે વેદનીયમાં સાતા તથા અસાતા વેદનીયનો સમાવેશ થાય છે તેની સાથે જ નામ તથા ગોત્ર કર્મ જોડાયેલા હોય છે, અને તે આયુષ્ય કર્મ સાથે સબંધ રાખે છે આ ચાર કર્મ શુભ તથા અશુભ, એવા બે પરિણામથી બધાય છે તેથી તે મિશ્ર કહેવાય છે. તેના ઉદય ઉપરથી પુણ્ય તથા પાપની ગણના કરી શકાય છે; આ પ્રમાણે આઠ કર્મ બંધાય છે અને તે જન્મ મરણરૂપ ક્રિયા કરી ભોગવાય છે; તેમાં મોહનીય કર્મ રાજા છે તેનો દીવાન આયુષ્ય કર્મ છે મન તેઓનો હજુરી સેવક છે તે મોહ રાજાના આદેશ મુજબ, નિત્ય નવાં કર્મનો સચય કરી બંધ બાંધે છે તે સર્વ પન્નવણાજીના કર્મપ્રકૃતિ પદથી સમજવું મન હમેશાં ચચળ અને ચપળ છે અને તે કર્મસચય કરવામા અપ્રમાદી અને કર્મ છોડવામાં પ્રમાદી છે તેથી લોકમા રહેલા જડ ચૈતન્યરૂપ પદાર્થો સાથે, રાગ દ્વેષની મદદવડે, જોડાય જાય છે તેથી તેને મનજોગ કહીને ઓળખાવાય છે, એવા મનજોગથી નવા કર્મની આવક આવે છે તેનો પાંચ ઇંદ્રિયદ્વારે ભોગોપભોગ કરે છે, એમ એક પછી એક વિપાકનો ઉદય થાય છે, તે સર્વનું મૂળ મોહ છે, તે પછી મન, તે પછી ઇંદ્રિય વિષય, અને તેનાથી પ્રમાદ વધે છે, તેવા પ્રમાદને વશ પડેલો પ્રાણી ઇંદ્રિયોનું પોષણ કરવાના રસ સિવાય, સત્ત્વાત્મક અભેદાનંદના આનંદની લહેરનો રસીલો થઇ શકતો નથી. તે બાદર વેદનીય કર્મના એ આયુથી નરક વગેરે ચારે ગતિમાં જન્મ-ભાવ કરે છે તેમા વિશેષ કરીને દેવગતિ સિવાય ત્રણ ગતિનાં જન્મ અશુચિથી ભરેલા છે તેમા પણ નરકકુડમા કેવળ મળમૂત્ર અને માસ, રૂધિરનો કાદવ ભરેલો છે તેમાં છેદન ભેદન થવાનુ ભયંકર દુઃખ છે તે દુઃખનો ચિતાર સૂયગડાંગ સૂત્રથી જાણવો ત્યાંથી મનુષ્ય, તિર્યંચની ગતિમા આવે છે ત્યા ગર્ભવાસ મળે છે, તે કેવળ અશુદ્ધ અને અશુચિનો ભંડાર છે પાયખાનાની અપેક્ષાએ જોતાં તે કાયમ અખૂટ ગંદકીથી ભરેલો છે તે ગર્ભસ્થાન નરકસ્થાનનું ભાન કરાવે છે, તેમજ ઉપજનારો જીવ નારકીના નમુનાનુ ભાન કરાવે છે, ફેર માત્ર આટલો જ કે નરકમાં

છેદન; ભેદન, તાડન; તરજણા, ખાંડણુ, પીસણુ અને દહન સાથે દશ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના છે તે ગર્ભમાં નથી, પણુ ગતિના પ્રમાણુમાં ભયંકર કષ્ટ ને દુઃખ છે.

ઊપજનારાની સ્થિતિનું તથા ગર્ભસ્થાનનું વિવેચન.

શિષ્ય–હે ગુરુ! ગર્ભસ્થાનમાં આવી ઊપજનારો જીવ, ત્યાં કેટલા દિવસ, કેટલી રાત્રિ, કેટલી મુહૂર્ત રહે? અને તેટલા વખતમાં કેટલા શ્વાસોચ્છવાસ લે છે?

ગુરુ–હે શિષ્ય! ઊપજનારો જીવ બસે ને સાડી સતોતેર અહોરાત્રિ રહે છે વાસ્તવિક રીતે જોતા એટલો જ ગર્ભનો કાળ છે. તે જીવ આઠ હજાર ત્રણુસે ને પચાસ મુહૂર્ત ગર્ભસ્થાનમાં રહે છે. ચૌદ લાખ દશ હજાર બસેહ ને પચીસ શ્વાસોચ્છવાસ લે છે. તેમ છતાં વધઘટ થતી જણાય છે તે સર્વ કર્મવિપાકનો વ્યાઘાત સમજવો. ગર્ભસ્થાનને માટે સમજવાનુ કે માતાના નાભિમંડળ નીચે ફૂલને આકારે બે નાડી છે તે બેની નીચે ઉંધા ફુલને આકારે એક ત્રીજી નાડી છે તે યોનિ નાડી કહેવાય છે. તે યોનિ જીવને ઊપજવાનુ ઠેકાણુ છે. તે ઠેકાણુમા પિતા તથા માતાના પુદ્‌ગલનુ મિશ્રણ થાય છે. ને યોનિરૂપ કુલની નીચે આંબાની માજરને આકારે, એક માસની પેશી હોય છે, તે પેશી દરેક મહિને પ્રવાહિત થવાથી સ્ત્રી ઋતુધર્મમાં આવે છે, તે રૂધિર ઉપરની યોનિ નાડીમા જા આવ કરે છે, કેમકે તે નાડી ખુલેલી જ હોય છે, ચોથે દિવસે ઋતુસ્રાવ બધ પડે છે, પણુ અભ્યતરમા સૂક્ષ્મ સ્રાવ રહે છે, ત્યારે સ્નાન કરી શુચિ થવાય છે, પાંચમે દિવસે યોનિ નાડીમા સૂક્ષ્મ રૂધિરનો જોગ હોય છે, તે જ વખતે વિર્યબિંદુની પ્રાપ્તિ થઇ હોય, તો તેટલા વખતને મિશ્ર યોનિ કહેવાય છે, અને તે ફળ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ગણાય છે તેવુ મિશ્રપણું બાર મુહૂર્ત પહોચે છે, તેટલી હદસુધીમા જીવ ઊપજી શકે છે, તેમા એક બે અને ત્રણ વગેરે નવ લાખ સુધી ઊપજે છે, તેઓનુ આઉખુ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ પલ્યોપમ સુધીનુ હોય છે, તે જીવનો પિતા એકજ હોય જ છે, પણુ બીજી અપેક્ષાએ જોતા, છેવટ નવસે પિતા સુધી શાસ્ત્ર કહે છે, તે સજોગથી નહિ પણુ

નદીના પ્રવાહ સામે બેસી; સ્નાન કરવા વખતે, ઉપસ્વાટેથી એ થાક આવતા પુરુષના બિંદુના સેંકડો રજકણો, સ્ત્રીના શરીરમાં પિચકારીના આકર્ષણની રીતે આવી ભરાય છે કર્મસંગે તેનો કવચિત્ ગર્ભ બની જાય છે તેમાં જેટલાં રજકણો આવેલા હોય તે સર્વ તેના પિતા સ્વરૂપે ગણાય છે એકી સાથે ઘણા હજાર સુધી ગર્ભ પાકે છે તે મચ્છી તથા સર્પની માતાનો ન્યાય છે મનુષ્યને ત્રણ સુધી પાકે છે બાકી મરણ પામે છે એક જ વખતે નવ લાખ ઉપજી મરણ પામ્યા હોય તો તે સ્ત્રી, જ મ વાઝણી રહે છે બીજી રીતે સ્ત્રી કામાંધ થઈને અનિયમિત રીતે વિષય સેવે અથવા વ્યભિચારિણી બનીને હદ ઉપરાંત પરપુરુષ સેવે તે સ્ત્રી વાઝણી થાય છે તેના બીજકનો નાશ થાય છે તેના શરીરમા ઝેરી જીવો ઉપજે છે તેના ડખથી વિકાર વધે છે તેથી તે સ્ત્રી દેવ, ગુરુ, ધર્મ કુળની મર્યાદા તથા શિયળ વ્રતને સાચવી શકતી નથી. તેવી બીજકભગ સ્ત્રીનો સ્વભાવ નિર્દય અને અસત્યવાદી હોય, છે જે સ્ત્રી દયાળુ અને સત્યવાદી હોય તે સ્ત્રી પોતાના શરીરનું જતન કરે છે કામવાસનાને કબજે રાખે છે પોતાની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા અર્થે, સંસારી સુખના વ્યાપારની હદ મર્યાદા કરે છે તેથી તેવી સ્ત્રીઓ પુત્રપુત્રીનું સારૂં ફળ પામે છે એકલા રૂધિરથી કે એકલા બિંદુથી પ્રજા પ્રાપ્ત થતી નથી તેમજ ઋતુના રૂધિર સિવાય બીજા રૂધિર પ્રજાપ્રાપ્તિને કામે આવતા નથી. એક ગ્રંથકાર કહે છે, કે સૂક્ષ્મ રીતે સોળ દિવસ સુધી રૂતુસ્રાવ રહે છે તે રોગીને નહિ પણ નિરોગી શરીરવાળી સ્ત્રીને તેમ થાય છે અને તે પ્રજાપ્રાપ્તિને લાયક કહેવાય છે તે સોળમાંથી પહેલા ત્રણ દિવસને ગ્રંથકારો નિષેધે છે તેવો નીતિમાર્ગનો ન્યાય છે અને તે ન્યાય પુરુષારના જીવો કબૂલ રાખે છે બીજે મતે ચાર દિવસનો નિષેધ છે કારણ કે ચોથે દિવસે ઉપજેલો જીવ, ઘણો જ વખતમા મરે છે ત જીવે તો શક્તિહીન થાય, ને માબાપને બોજારૂપ નીવડે છે પાંચમાથી સોળમા સુધીના દિવસો નીતિશાસ્ત્રના ન્યાય મુજબ ગર્ભાધાન સંસ્કારના ગણાય છે તેમાંનુ એક બાળ–બીજક ચડતા ચડતી અભિલાષવર રૂપમા તેજમા, બુદ્ધિના અને એ વગેરે સર્વ સંસ્કારોમાં શ્રેષ્ઠ તથા દીર્ઘાયુષ્યવાળું અને કુટુંબપાલક નીવડે છે પાંચથી સોળમી સુધીની અગિયાર રાત્રી છે, તેમાંથી છઠ્ઠી, આઠમી, દશમી, બારમી,

ને ચૌદમી એ પાંચ એકીની રાત્રીનુ બીજક બહુવચને પુત્રીરૂપ ફળ આપે છે. તેમાં વિશેષ એ છે કે પાંચમી રાત્રીમાં, ઉપજેલી પુત્રી જન્મવા પછી ઘણી પુત્રીઓની માતા થાય છે, પાચમી, સાતમી, નવમી, અગિયારમી, તેરમી, અને પદરમી એ એકીની રાત્રીનુ બીજક પુત્રરૂપે જન્મી બહાર આવે છે અને તે ઉપર કહેલા ગુણવાળુ નીવડે છે. દિવસનું બીજક શાસ્ત્રથી નિષેધ છે, તેમ છતાં થાય તો કુટુબની અને વ્યવહારિક સુખની તથા ધર્મની હાનિ કરનાર નીવડે છે.

બીજકની રીત–બિંદુના રજકણો વધારે અને રૂધિરનાં થોડાં હોય તો પુત્રરૂપ ફળ નીપજે છે રૂધિર વધારે ને બિંદુ થોડું હોય તો પુત્રીરૂપ ફળ નીપજે છે બે સરખાં હોય તો નપુંસકરૂપ ફળ નીપજે છે. (હવે તેનુ ઠેકાણુ કહે છે) માતાની જમણી કૂખે પુત્ર, ડાબી કૂખે પુત્રી અને બે કૂખની વચ્ચે નપુંસક પાકે છે, (હવે તે ગર્ભની સ્થિતિ કહે છે) મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટો બાર વરસ ગર્ભમા જીવતો રહી શકે છે, તે પછી મરે છે, પણ શરીર રહે છે, તે શરીર ચોવીસ વરસ સુધી રહી શકે છે. તે સૂકા શરીરમાં ચોવીસમે વરસે નવો જીવ ઉપજે તો મહા મુશીબતે જન્મે ન જન્મે તો માતા મરે સઞી તિર્યંચ આઠ વરસ સુધી ગર્ભમાં જીવતો રહી શકે છે (હવે આહારની રીત કહે છે) યોનિ કમળમા આવી ઊપજનારો જીવ, પ્રથમ માતાપિતાનાં મળેલા મિશ્ર પુદ્ગલનો આહાર કરીને પછી ઊપજે છે તેનો અર્થ પ્રજાદ્વારથી જાણવો વિશેષ એટલુ જ કે અહીના આહારમા માતા–પિતાનાં પુદ્ગલ કહેવાય છે તે આહારથી સાત ધાતુ નીપજે છે તેમા પહેલુ રસી, બીજુ લોહી, ત્રીજું માસ ચોથુ હાડ, પાચમુ હાડની મજ્જા, છઠુ ચર્મ, સાતમુ વીર્ય ને નશા જાળ, એ સાતે મળીને બીજી શરીર પર્યાય અર્થાત્ સૂક્ષ્મ પૂતળુ કહેવાય છે છ પર્યાય બધાય પછી તે બીજક સાત દિવસમાં ચોખાના ધોવણ જેવો તોલદાર થાય છે ચૌદમા દિવસ સુધીમા પાણીના પરપોટા જેવા આકારમા આવે છે એકવીશમા દિવસ સુધીમાં નાકના શ્લેષ્મ જેવો અને અઠ્ઠાવીશમા દિવસ સુધીમા અડતાળીશ માસા જેટલો વજનદાર થાય છે, પૂરે મહિને બોરના ઠળીઆ જેવડો, અગર છોટી

કેરીની ગોટલી જેવો થાય છે તેનુ વજન એક કરખણુ ઊણુ એક પળનુ થાય છે તે પળ એને કહેવાય છે; કે સોળ માસનુ એક કરખણ એવા ચાર કરખણુના તોલને પળ કહેવાય છે, બીજે માસે કાચી કેરી જેવો, ને ત્રીજે માસે પાકી કેરી જેવો થાય છે તે વખતથી ગર્ભ પ્રમાણે માતાને ડહોળા (દોહદ–ભાવ) થાય છે, અર્થાત્ સારે ગર્ભે ઉંચા અને નરસે ગર્ભે નીચા મનોરથ થાય છે અને તે કર્મ પ્રમાણે ફળે છે, તે ઉપરથી સારા નરસા ગર્ભની પરીક્ષા થાય છે ચોથે માસે કણકના પીંડ જેવો થાય, તેથી માતાનુ શરીર પુષ્ટિ પામે છે પાંચમે માસે પાંચ અંકુર ફૂટે છે તેમાં બે હાથ, બે પગ, પાંચમુ મસ્તક, છઠે માસે રૂધિર તથા રોમ, નખ ને કેશની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમાં સાડાત્રણ ક્રોડ રોમ છે. તેમાંથી બે ક્રોડ ને એકાવન લાખ ગળા ઉપર અને નવાણું લાખ ગળા નીચે છે, બીજે મતે તેટલી સંખ્યાનાં રોમ ગાડરનાં કહેવાય છે તે વિચારી જોતાં વાજબી લાગે છે, એકેકા રોમને ઊગવા જેટલી જગ્યામાં પોણાબેથી કાંઇક વધારે રોગ ભરેલા છે તેનો સરવાળો ગણતાં પોણા છ ક્રોડ ઉપરાંત રોગ થાય છે અને તે પુણ્યના ઉદયથી દબાએલા રહે છે. અહીંથી રોમ આહારની શરૂઆત થવાનો સંભવ છે તત્ત્વ તુ સર્વજ્ઞ ગમ્ય તે આહાર, માતાના રૂધિરનો સમે સમે લેવામાં આવે છે ને સમે સમે પ્રગમે છે, સાતમે માસે સાતસે શીરા એટલે રસહરણી નાડીઓ બંધાય છે તે દ્વારે શરીરનુ પોષણ થાય છે, તેથી ગર્ભને પુષ્ટિ મળે છે તેમાંથી સ્ત્રીને છસેને સિત્તેર નપુંસકને છસે ને એંશી અને પુરુષને સાતસે પુરી હોય છે પાંચસે માંસની પેશીઓ બંધાય છે તેમાંથી સ્ત્રીને ત્રીસ ને નપુંસકને વીસ ઓછી હોય છે, તે પેશીવડે હાડ ઢંકાએલા હોય છે તે હાડમાં સર્વ મળીને ત્રણસે ને સાઠ સાંધા છે એકેકી સાંધ ઉપર આઠ આઠ મર્મનાં ઠેકાણાં છે, તે મર્મસ્થાન ઉપર એક ટકોર વાગતાં મરણ પામે છે બીજે મતે એકસોને સાઠ સાંધા અને એકસોને સિત્તેર મર્મનાં સ્થાનક કહેવાય છે, ઉપરાંત સર્વજ્ઞગમ્ય. તે શરીરના છ અંગ હોય છે તેમાંથી માંસ, લોહી અને મસ્તકની મજ્જા (ભેજુ) એ ત્રણ અંગ માતાનાં છે, તેમજ હાડ હાડ ની મજ્જા અને નખ, કેશ, રોમ એ ત્રણ અંગ પિતાના છે આઠમે માસે સર્વ અંગ ઉપાંગ પૂર્ણ નીપજી રહે છે, ગર્ભને લઘુ નીત, વડી નીત,

શ્લેષ્મ, ઉધરસ, છીક બગાસુ, ઓડકાર, વગેરે કાંઇ હોતું નથી, તે જે જે આહાર ખેચે છે, તે આહારના રસવડે ઇંદ્રિયોને પુષ્ટિ મળે છે. હાડ, હાડની મજ્જા, ચરબી, નખ, કેશની વૃદ્ધિ થાય છે. તે આહાર લેવાની બીજી રીત એ છે, કે માતાની તથા ગર્ભની નાભી ઉપરની રસહરણી નાડી એ બે પરસ્પરમા વાળાના આંટાની જેમ વીટાઇ રહી છે. તેમાં ગર્ભની નાડીનુ મોઢું માતાની નાભીમા જોડાયેલું છે. માતાના કોઠામાં આહારનો પેલો કવલ પડે છે, તે નાભી પાસે અટકે છે. તેનો રસ બને છે. તે રસ, ગર્ભ પોતાની જોડાયેલી રસરહરણી નાડીથી ખેચી પુષ્ટ થાય છે તે શરીરમાં બોંતેર કોઠા છે, તેમાં પાંચ કોઠા મોટા છે. તેમાથી શિયાળામાં બે કોઠા આહારના એક કોઠો પાણીનો, ઉનાળામાં બે કોઠા પાણીના, એક કોઠો આહારનો, ચોમાસામાં બે કોઠા આહારના અને બે કોઠા પાણીનાં કહેનાય છે એક કોઠો સ ાળ આહારના અને બે કોઠા પાણીનાં કહેવાય છે એક એક કોઠો સદ ખાલી રહે છે સ્ત્રીને એક છઠ્ઠો કોઠો વધારે છે, તેમાં ગર્ભ રહે છે. પુરુષને બે કાન, બે ચક્ષુ, બે નાસિકા, મુખ લઘુ નીત અને વડી નીત એ નવ દ્વાર અપવિત્ર અને સદા કાળ વહેતા રહે છે સ્ત્રીને બે સ્તન અને ગર્ભદ્વાર એ ત્રણ મળીને બાર દ્વાર સદા કાળ વહેતા રહે છે. તે શરીરમાં અઢાર પૃષ્ટકડક નામની પાસળીઓ છે તે વાંસાની કરોડ સાથે જોડાયલી છે તે સિવાય બે પાસાની બાર કડક પાંસળીઓ છે, ને ઉપર સાત પડ ચામડીના મઢાયલાં છે છાતીના પડદામા બે કાળજા છે, તેમાં એક પડદા ચાથે જડાયલો ને બીજો કાંઇક લટકતો છે. પેટના પડદામા બે અંતસ (નળ) કહ્યા છે, તેમા પહેલો સ્થૂળ છે તે મળસ્થાન અને બીજો સુક્ષ્મ છે તે લઘુનીત સ્થાન કહેવાય છે. વળી બે પ્રણુવસ્થાન એટલે ભોજન, પાન ગમવાની જગા છે. દક્ષિણ (જમણી પાસે) પ્રગમે તો દુઃખ ઉપજે છે, વામ (ડાબે પાસે) પ્રગમે તો સુખ ઊપજે છે. સોળ આંતરા છે. ચાર આગળની ગ્રીવા (ડાક) છે ચાર પળની જીભ છે બે પળની આંખો છે ચાર પળનુ મસ્તક છે નવ આગળની જીભ છે, બીજે મતે સાત સાત આંગળની કહેવાય છે આઠ પળનુ હ્રદય છે પચીસ પળનું કાળજુ છે. (હવે સાત ધાતુના પ્રમાણ–માપ કહે છે.) તે શરીરમાં

એક આઠો રૂધિરનો અને અરધો આઠો માસનો હોય છે એક આઠો માથાનો ભેજો એક આઠો લઘુનીત, એક પાશે વડી નીતનો છે કફ, પિત્ત, ને શ્લેષ્મ એ ત્રણનો એકેકો કલવ અને અરધો કલવ વીર્યનો હોય છે એ સર્વને મૂળ ધાતુ કહેવાય છે, એ ધાતુ ઉપર શરીરનો ટકાવ છે એ સાતે ધાતુ પોતાના વજન પ્રમાણે રહે ત્યાં સુધી શરીર નિરોગી અને પ્રકાશવાળુ રહે છે, તેમા વધઘટ થવાથી શરીર રોગને આધિન થાય છે

નાડીનું વિવેચન :– તે શરીરમા યોગશાસ્ત્રને ન્યાયે સાતેર હજાર નાડી છે તેનાથી નવસે નાડી મોટી છે, તેમાથી નવ નાડી ધમણી ને મોટી છે તેના થડકારા ઉપરથી રોગની તથા તંદુરસ્ત શરીરની પરીક્ષા થાય છે તે બે પગની ઘુંટી નીચે બે, એક નાભીની એક હૃદયની, એક તાળવાની, બે લમણાની અને બે હાથની, એ નવ, એ સર્વ નાડીઓની મૂળ રાજધાની 'નાભી' છે તેની વિગત એ છે કે નાભીની એકસો ને સાઠ નાડી, પેટ તથા હૃદય ઉપર પથરાઈને ઠેઠ ઊંચે મસ્તક સુધી પહોચી છે તેના બંધનથી મસ્તક સ્થિર રહે છે તે નાડીઓ મસ્તકને નિયમ મુજબ રસ પહોંચાડે છે, તેથી મસ્તક સતેજ, આરોગ્ય ને તર રહે છે તે નાડીઓમા નુકસાન હોય ત્યારે આખ, નાક, કાન અને જીભ એ સર્વ કમજોર થાય છે, રોગિષ્ટ બને છે, શૂળ, ગ્રામર વગેરે વ્યાધિઓનો પ્રકોપ થાય છે

નાભીથી બીજી એકસો ને સાઠ નાડી નીચી ચાલે છે, તે પગના તળીઆ સુધી પહોચી છે તેનાં આકર્ષણથી ગમનાગમન કરવાનું, ઊભુ રહેવાનુ તથા બેસવાનુ બને છે તે નાડીઓ ત્યા સુધી રસ પહોંચાડી આરોગ્ય રાખે છે તે નાડીમા નુકસાન થવાથી સંધિવા, પક્ષઘાત સાથળના ચસકા, કળતર, તોડ, ફાટ, માથાના ભેજાનો દુખાવો અને આધાશીશી વગેરે રોગનો પ્રકોપ થાય છે

નાભીથી ત્રીજી એકસો ને સાઠ નાડી તીરછી ચાલીને બે હાથની આંગળીઓ સુધી પહોચી છે તેટલો ભાગ તેનાથી મજબૂત

રહે છે. તેને નુકસાન થવાથી આસાશૂળ, પેટનાં અનેક દરદો, મુખપાકનાં, દાતના દર્દો વગેરે અનેક રોગના પ્રકોપ થાય છે.

નાભીથી ચોથી એકસો ને સાઠ નાડી નીચી મર્મસ્થાન ઉપર પથરાઇને, અપાન દ્વાર સુધી પહોંચી છે તેની શકિતવડે બધે જ રહી શકે છે. તેને નુકસાન થવાથી લઘુનીત, વડીનીતની કબજીઆત અથવા અનિયમિત છૂટ થઇ પડે છે તેમજ વાયુ, કૃમિપ્રકોપ, ઉદરવિકાર, હરસ, ચાંદી, પ્રમેહ, પવનરોધ, પાંડુરોગ, જળોદર, કઠોદર, ભગ દર, સગ્રહણી વગેરેના પ્રકોપ થાય છે, નાભીથી પચીસ નાડી ઉપડીને ઊંચી શ્લેષ્મ દ્વાર સુધી પહોચી છે, તે શ્લેષ્મની ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે, તેની નુકસાનીથી શ્લેષ્મ, પીનસને રોગ થાય છે તેમજ બીજી પચીસ નાડી તે તરફ આવીને પિત્ત ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે. તેની નુકસાનીથી પિત્તના પ્રકોપ અને જવરાદિક રોગ થાય છે. તેમજ ત્રીજી દસ નાડી વીર્ય ધારણ કરનારી છે, તે વીર્યને પુષ્ટિ આપે છે તેમા નુકસાન થવાથી સ્વપ્નધાતુ, સુબલાળ, ખરાબ પેસાબ વગેરેથી નબળાઇમા વધારો થાય છે એ સર્વે મળીને સાતસે નાડી રસ ખેચી પુષ્ટિ આપે છે અને તે શરીરને ટકાવી રાખનારી છે તે નિયમિત રીતે ચાલવાથી નિરોગ, અને નિયમભગ થવાથી રોગ થાય છે તે સિવાયની બસે નાડી ગુપ્ત ને જાહેર રીતે શરીરનુ પોષણ કરે છે, તેથી નવસે નાડી કહેવાય છે

ઉપરની રીતે નવમા માસની હદ સુધીમા, સર્વ અવયવ સાથે શરીર મજબૂત થઇ જાય છે જ્યારથી ગર્ભનુ બીજક રોપાયાની ખબર પડે, ત્યારથી જે સ્ત્રી બ્રહ્મચારિણી રહે છે તેનો ગર્ભ ઘણો ભાગ્યશાળી, મજબૂત બાધાનો, બળીઆવર અને સ્વરૂપવાન થાય છે તથા ન્યાય નીતિવાળો અને ધર્મી નાવડે છે તે ઉભયના કુળનો ઉદ્ધાર કરી, માતા પિતાને યશ અપાવે છે, અને તે પાચે ઇદ્રિયો ચોકખી પામે છે જે સ્ત્રી ગર્ભ રહ્યો જાણે છે, તેમ છતા જન્મવાના છેલ્લા દિવસ સુધી, નિર્દય બુદ્ધિ રાખી કુશીલ સેવ્યા કરે તેમા જો પુત્રી ગર્ભમા હોય તો, તેના માતા પિતા દુષ્ટમા દુષ્ટ, પાપીમા પાપી, રૌ રૌ નરકના અધિકારી થાય છે, તેમજ તેનો ગર્ભ

મરણ પામે છે; તેમ છતાં જીવતાં રહે તો કાણા, કુબડા, કોઢીઆ, લુલા, પાંગળા, બોબડા, મૂગા, ઈંદ્રિયહીણ, કુરૂપ, દુબળા, શક્તિહીણ બાધાના તથા ઘાટ વગરના થઇ જાય છે, ક્રોધી, રીસાળ, કલેશી, પ્રપંચી અને ખોટી ચાલે ચાલનારાં નીવડે છે, એમ સમજી પોતાની પ્રજાનું ભલુ ઇચ્છનારી જે માતાઓ ગર્ભકાળથી શિખવતી બને છે. તેઓને ધન્ય છે

વિશેષમાં ઉપર બતાવેલા ગર્ભવાસના સ્થાનકમાં, મહા કષ્ટ ને પીડા ભોગવવી પડે છે તેનું દ્રષ્ટાંત એ છે, કે જેમ કોઇ પુરૂષનું શરીર કોઢ તથા પતના રોગથી નીગળતું હોય તેને સાડાત્રણ ક્રોડ સોય, અગ્નિમાં ધખાવીને તેનાં સાડાત્રણ ક્રોડ રૂંવાડાંમાં પરોવે, તેના ઉપર ખાર ને ચુનાનું પાણી છાંટે, તે પછી આળા ચામડાથી મઢીને તડકે નાખે અને દડાની જેમ અથડાવે તે વખતની પીડાનું વજન કેટલું ભયકર છે ? તે તે ભોગવનારો તથા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જાણે દેખે છે એવી ગર્ભ વેદના પહેલે ૨ મહિને ભોગવવી પડે છે તેથી બીજે મહિને બમણી, ત્રીજે મહિને ત્રમણી, એમ ચડતાં ચડતા નવમે મહિને નવગણી પીડા થાય છે, અર્થાત્ દરેક રૂંવાડે નવ નવ સુંઇ પરોવવા ન્યાયની પીડા સમજવી. ગર્ભવાસની જગા નાની છે, અને ગર્ભનું સ્થુળ મોટુ છે તેથી સજ્જડ ભીડાઇને, કેરીની માફક ઉંધે માથે લટકીને રહેવું પડે છે તે વખતે બે ઢીંચણ છાતીમાં ભરાવેલા અને બે હાથની મુઠી આંખો આડી દીધેલી હોય છે કર્મયોગે બીજે ને ત્રીજે ગર્ભ જોડે હોય તો તે વખતની સકડાશનુ અને મુંજવણનું તોલ કરી શકાતું નથી. માતા જંગલ જાય ત્યારે ગર્ભના નાકની દાંડી ઉપર થઇ કાલ થાય છે ખરાબમાં ખરાબ માળામાં પડેલો હોય છે જેટલી માતા ઉભી થાય, તે વખતે ગર્ભ જાણે છે, કે હું આસમાનમાં ફેંકાઈ ગયો છુ હેઠે બેસતી વખતે જાણે કે હુ પાતાળમા પટકાઇ ગયો છુ ચાલતી વખતે જાણે છે કે હુ મસકમાં ભરેલા દહીંની માફક ડખોળાઉ છું રસોઇ કરવા વખતે જાણે છે કે હુ ઇંટની ભઠ્ઠીમા ભરાઇ બળુ છું ઘંટીએ બેસતી વખતે જાણે છે કે હુ કુંભારના ચાકડે ચડયો છુ માતા ચત્તી સૂવે ત્યારે ગર્ભ જાણે કે મારી છાતી ઉપર સવામણની શિલા પડી

છે કુશીલ સમયમાં ગર્ભને ઉખળ મુશળનો ન્યાય મળે છે એવી રીતે માતા પિતાના કરેલા તથા ગર્ભસ્થાનથી મળેલા એવા બે જાતનાં દુઃખોથી પીડાયેલા, કૂટાયલા, ખંડાયલા અને અશુદ્ધિથી તરબોળ થયેલા દુઃખી પ્રાણીની દયા, શિયળવંતા ધર્મિષ્ઠ માતા-પિતા વિના કોણ રાખી શકે ? અર્થાત્ પાપી સ્ત્રી-પુરુષોમાંથી કોઈ નહિ. ગર્ભનો જીવ-માતાને સુખે સુખી અને માતાને દુઃખે દુઃખી હોય છે. જેવા સ્વભાવવાળી માતા હોય તેવા સ્વભાવની છાયા, ગર્ભમા પડે છે. ગર્ભમાંથી બહાર આવવા પછી, તે પુત્ર-પુત્રીના આચાર, વિચાર, આહાર, વ્યવહાર વગેરે સર્વ માતાના સ્વભાવ મુજબ નીવડે છે, તે ઉપરથી માતા-પિતાના ઉચ્ચ, નીચ બીજકની તથા જશ-અપજશ વગેરેની પરીક્ષા, પ્રજારૂપ ફોટોગ્રાફ ઉપરથી વિવેકી સ્ત્રી-પુરુષો કરી શકે છે, કેમકે તે ચિત્ર માતા-પિતાની પ્રકૃતિને આધારે ચિત્રાયેલુ છે. માતા ધર્મ ધ્યાનમાં, ઉપદેશ શ્રવણ કરવામા, તથા દાન પુણ્ય કરવામા અને ભલી ભાવના ભાવવામાં જોડાઇ હોય તો ગર્ભ પણ તેવા વિચારમા હોય છે તે વખતે ગર્ભનું મરણ થાય તો દેવલોકમા જઇ શકે છે, તેમજ માતા આર્ત ને રૌદ્ર ધ્યાનમા હોય, તો ગર્ભ પણ આર્ત, રૌદ્ર ધ્યાની હોય છે, તે વખતે તે ગર્ભનુ મરણ થાય તો તે નરકમા જાય છે, માતા મહા કપટમા જોડાઇ હોય તે વખતે તે ગર્ભનુ મરણ થાય તો તે તિર્યંચમાં જાય છે. માતા મહા ભદ્રિક અને પ્રપંચ વગરના વિચારમા જોડાઈ હોય, તે વખતે ગર્ભ મરે તો તે મનુષ્યમા જાય છે. એમ ગર્ભમાંથી ચારે ગતિમા જઇ શકે છે. ગર્ભકાળ પૂરો થાય, ત્યારે માતા તથા ગર્ભની નાભીની વિંટાયલી રસહરણી નાડી ઊખડી જાય છે, ત્યારે જન્મ થવાની તૈયારી થાય છે. તેમાં માતા તથા ગર્ભના પુણ્યનુ તથા આયુષ્યનું બળ હોય, તો સીધે રસ્તે જન્મ થઇ શકે છે, તે વખતે કેટલાક માથા તરફથી, તો કેટલાક, પગ તરફથી જન્મે છે, પણ જો બન્ને ભારે કર્મી હોય તો ગર્ભ આડો પડી જાય છે તેથી બેઉ મરણ પામે છે, અથવા માતાના બચાવની ખાતર પાપી ગર્ભના જીવપર ખેધ કરીને છરીના શસ્ત્રથી ખંડાખંડ કરી જિંદગી પારની શિક્ષાએ પહોચાડે છે તેનો કોઈને શોક સંતાપ થતો નથી સીધે રસ્તે જન્મ લેનારાઓ

સોના-રૂપાના તાર જેવા છે માતાનું શરીર જંતરડા છે જેમ સોની તાર ખેંચે, તેમ ગર્ભ ખેંચાઈ કોટી કષ્ટે બહાર આવે છે, અર્થાત્ નવમે મહિને કહેલી પીડાને ક્રોડ ગણી કરતા જે દુઃખ થાય છે, તે દુઃખ જન્મ વખતે થાય છે અને મરતી વખતે તે દુઃખને ક્રોડાક્રોડ ગણું કરતા જે દુઃખ થાય છે, તે સર્વ દુઃખ એકઠા છે તે સર્વ પોતાના કરેલા પુણ્ય-પાપનાં ફળ છે અને તે ઉદય કાળમાં ભોગવાય છે, એ સર્વ મોહનીય કર્મના સંતાપ છે

ઉપર મુજબ ગર્ભકાળ, તથા ગર્ભસ્થાન, અને ગર્ભમાં ઉપજનારા જીવની સ્થિતિનું વિવેચન એ સર્વ 'તંદુલ વિયાલીઆ પયન્ના' તથા 'ભગવતીજી' અને અન્ય ગ્રંથાંતરના ન્યાય મુજબ ગુરુએ શિષ્યને ઉપદેશમાં કહી બતાવ્યું છેવટમાં કહ્યું કે જન્મવા પછી બાળઅવસ્થાની દરકાર લઈ માતાએ ઘણી સંભાળથી ઉછેરી પુખ્ત ઉંમરનો કીધો છે, તે મહાની આશામાં માતાનું યૌવન લુંટાયું છે, વ્યાવહારિક સુખપર તિલાંજલિ કરી છે, તે સર્વને તથા ગર્ભવાસના અને જન્મવા વખતના દુઃખોને ભૂલી જઈ યૌવન-મદમાં છકેલાં પુત્રપુત્રીઓ, મહા ઉપકારી માતાને તિરસ્કારની દૃષ્ટિવડે ધિક્કાર આપી અનાદર કરે છે, વસ્ત્રાલંકાર રથી શોભિતા બને છે તેલ, ફુલેલ, ચુવા, ચંદન, ચંપા ચમેલી, અગર તગર, અંબર અને અત્તર વગેરેમાં અસકાવ બની ફુલહાર ને ગજરા ધારણ કરે છે, તેની સુગંધના અભિમાનની આંધીમાં એમ માનતા હશે, કે આ સર્વ શોભા અને સુગંધ મારા ચામડાથી વિંટાયલા શરીરમાંથી બહાર આવતી હશે તેવી શોભા અને સુગંધ માતા-પિતા વગેરે કોઈના ચામડામાં નથી એવા મિથ્યાભિમાની આંધીમાં પડેલ બેભાન અજ્ઞાન પ્રાણીને માટે ગર્ભવાસના તથા નરક-નિગોદના અનંત દુઃખ તૈયાર છે પણ એટલું તો સિદ્ધ છે કે સર્વ બનાવ પાપી માતાની ગેરસમજણના સ્વભાવનો અને કમભાગ્ય ઉપજનારા પાપી ગર્ભના વક્ર કર્મનો છે હવે બીજા પક્ષમાં વિવેકી અને ધર્માત્મા તથા શિયળવ્રત ધારણ કરનારી સગર્ભા માતાઓનાં પુત્રપુત્રીઓ જન્મી ઉછરે છે તેઓની જન્મક્રિયા પણ તેવી જ છે પણ માત્ર સ્વભાવની છાયા પાડવાનો ફેર છે તેવી માતાઓના સ્વભાવનું સ્તનપાન કરી, પુખ્ત ઉંમરે પહોંચેલા પુત્રપુત્રીઓ પણ પોતાપોતાના પુણ્યના ઉદય મુજબ સર્વ વૈભવનો ઉપભોગ કરે છે,

તેમ છતાં પોતાનાં માતા-પિતા સાથે વિનયપૂર્વક વર્તી શકે છે, ગુરુજનોમાં ભક્તિપરાયણ નીવડે છે, લજ્જા, દયા, ક્ષમાદિ ગુણોમાં અને પ્રભુપ્રાર્થનામાં આગળ વધે છે, અભિમાનથી વિમુખ રહી મૈત્રીભાવની સન્મુખ થાય છે. જિન્દગીના સાર્થક યોગ્ય સત્સંગ કરી જ્ઞાન મેળવે છે અને શરીરસંપત્તિ વગેરેથી ઉદાસ રહી આત્મ-સ્મરણમાં જિન્દગી પૂર્ણ કરે છે. તેમજ સર્વ કોઇ વિવેકદષ્ટિવાળા સ્ત્રી-પુરુષોએ આ અશુચિથી પ્રાપ્ત થયેલા ગંદા શરીરની નિપજ ઉપર ધ્યાન રાખી મમતા ઘટાડવી જોઇએ, મિથ્યાભિમાનથી પાછા હઠવુ જોઇએ, મળેલી જિન્દગીનું સાર્થક કરવા માટે, શુભ કાર્યો કરવામાં ઉદ્યોગ કરવો જોઇએ, જેથી કરીને ઉપર કહેલાં ગર્ભવાસનાં દુઃખને અધીન થવું ન પડે.

ઇતિ ગર્ભવિચાર સંપૂર્ણ.

અથ શ્રી બત્રીસ અસજ્ઝાય.

(આ બત્રીસ પ્રકારની અસજ્ઝાય વખતે સૂત્ર સિદ્ધાંત વાંચવા નહી)

૧ નજીકમાં હાડકાં પડયાં હોય.
૨ માસ પડયુ હોય.
૩ લોહી પડયુ હોય
૪ વિષ્ટા પડી હોય.
૫ સ્મશાન હોય.
૬ ચંદ્રગ્રહણ હોય
૭ સૂર્યગ્રહણ હોય
૮ મોટુ (પ્રખ્યાત) માણસ ગુજરી ગયુ હોય
૯ રાજ્યમા વિઘ્ન હોય
૧૦ નજીકમાપાચેન્દ્રિયનુ કલેવરહોય.
૧૧ તારા ખર્યા હોય
૧૨ દશે દિશા રાતી થઇ હોય (દિશાઓ પડી હોય)
૧૩ અકાળે ગાજવીજ થાય.
૧૪ અકાળે વીજળી થાય.
૧૫ અકાળે કડાકા થાય.
૧૬ બાળ ચંદ્રમા વખતે. (બીજના ચંદ્રને રોજ ચાર ઘડી)
૧૭ આકાશમાં નવીન ચિન્હ થાય.
૧૮ ધુમસ પડતી હોય.
૧૯ ઠાર તથા ઝાકળ પડતો હોય
૨૦ ઘણો તોફાની પવન વાતો હોય,
૨૧ અશાડ સુદ ૧૫ ને રોજ
૨૨ અશાડ વદ ૧
૨૩ ભાદરા શુદ ૧૫
૨૪ ભાદરવા વદ ૧
૨૫ કારતક શુદ ૧૫.

૨૬ કારતક વદ ૧
૨૭ ચૈત્ર શુદ ૧૫
૨૮ ચૈત્ર વદ ૧
૨૯ પ્રભાતે ૨ ઘડી સુધી (સૂર્ય ઉગ્યા પહેલાં)
૩૦ મધ્યાન્હે બે ઘડી સુધી.
૩૧ સાંજે બે ઘડી સુધી (સૂર્યાસ્ત થયા પછી).
૩૨ મધ્ય રાત્રે બે ઘડી સુધી.

સૂત્ર ભણનારાઓએ આ અસજ્ઝાય અવશ્ય જાણી તે પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ, અર્થાત્ સૂત્રની મૂળ ગાથાઓ (પાઠ) નો સ્વાધ્યાય, અસજ્ઝાય વખતે કરવો જોઇએ નહીં

અધ્યયનો (અર્થ સાથે)

૧ શ્રી મહાવીર સ્તુતિ (પુચ્છિસ્સુ ણં)

પુચ્છિસ્સુ ણં સમણા માહણા ય, આગારિણો યા પરતિત્થિઆ ય;
સે કેઇ ણેગંતહિયં ધમ્મમાહુ, અણેલિસં સાહુસમિક્ખયાએ. ૧

કહં ચ ણાણં કહં દંસણં સે, સીલં કહં નાયસુયસ્સ આસિ?
જાણાસિ ણં ભિક્ખુ જહાતહેણં, અહાસુયં બૂહિ જહા ણિસંતં ૨

ખેયન્નએ સે કુસલે-મહેસી, અણંતનાણી ય અણંતદંસી;
જસંસિણો ચક્ખુપહે ઠિયસ્સ, જાણાહિ ધમ્મં ચ ધિઇં ચ પેહિ. ૩

ઉડ્ઢં અહે યં તિરિયં દિસાસુ, તસા ય જે થાવર જે ય પાણા;
સે ણિચ્ચણિચ્ચેહિ સમિક્ખ પન્ને, દીવે વ ધમ્મં સમિયં ઉદાહુ ૪

સે સવ્વદંસી અભિભૂયનાણી, ણિરામગંધે ધિઇમં ઠિયપ્પા;
અણુત્તરે સવ્વજગંસિ વિજ્જં, ગંથા અઇએ અભએ અણાઊ. ૫

સે ભૂઇપન્ને અણિએ અચારી, ઓહંતરે ધીરે અણંતચક્ખુ;
અણુત્તરં તપ્પઇ સૂરિએ વા, વઇરોયણિંદે વ તમં પગાસે. ૬

અણુત્તરં ધમ્મમિણં જિણાણં, ણેયા મુણી કાસવ આસુપન્ને;
ઇંદે વ દેવાણ મહાણુભાવે, સહસ્સણેયા દિવિ ણં વિસિટ્ઠે ૭

સે પન્નયા અક્ખયસાગરે વા, મહોદહી વા વિ અણંતપારે;
અણાઇલે વા અકસાઇ ભિક્ખુ સક્કે વ દેવાહિવઇ જુઇમં ૮

સે વીરિએણ્ પડિપુન્નવીરિએ, સુદંસણે વા ણગસવ્વસેટ્ઠે;
સુરાલએ વા સિ મુદાગરે સે, વિરાયએ ણેગગુણોવવેએ. ૯

સય સહસ્સાણ્ ઉ જોયણાણ્, તિકંડગે પડગવેજયંતે;
સે જોયણે ણવણવઇસહસ્સે, ઉડ્ઢુસ્સિતો હેટ્ઠ સહસ્સમેગં. ૧૦

પુટ્ઠે ણભે ચિટ્ઠઇ ભૂમિવાટ્ઠિએ, જં સૂરિયા અણુપરિવટ્ટયંતિ;
સે હેમવન્ને બહુનંદણે ય, જંસી રતિ વેદયતી મહિંદા. ૧૧

સે પવ્વએ સદ્દમહપ્પગાસે, વિરાયતી કંચણમટ્ઠવન્ને;
અણુત્તરે ગિરિસુ ય પવ્વદુગ્ગે, ગિરીવરે સે જલિએવ ભોમે. ૧૨

મહીએ મજ્ઝમ્મિ ઠિએ ણગિંદે, પન્નાયતે સૂરિએ સુદ્ધલેસે;
એવં સિરીએ ઉ સ ભૂરિવન્ને મણોરમે જોયઈ અચ્ચિમાલી. ૧૩

સુદંસણસ્સેવ જસો ગિરિસ્સ, પવુચ્ચઇ મહતો પવ્વયસ્સ,
એતોવમે સમણે નાયપુત્તે, જાતીજસોદંસણનાણમીલે. ૧૪

ગિરીવરે વા નિસહાડ્ડયયાણ્, રૂયએ વ સેટ્ઠે વલયાયતાણં;
તઓવમે સે જગભૂઇપન્ને, મુણીણ મજ્ઝે તમુદાહુ પન્ને ૧૫

અણુત્તરં ધમ્મમુઇરત્તા, અણુત્તરં ઝાણવરં ઝિયાઈ,
સુસુક્કસુક્કં અપગંડસુક્કં, સંખિંદુએગંતવદાતસુક્કં. ૧૬

અણુત્તરગ્ગં પરમં મહેસી, અસેસકમ્મં સ વિસોહઇત્તા,
સિદ્ધિં ગએ સાઇમણંતપત્તે, નાણેણ સીલેણ ય દંસણેણ ૧૭

રૂક્ખેસુ ણાએ જહ સામલી વા, જસિં રઇ વેદયઈ સુવન્ના,
વણેસુ વા ણંદણમાહુ સેટ્ઠં, નાણેણ સીલેણ ય ભૂતિપન્ને. ૧૮

થણિયં વ સદ્દાણ અણુત્તરે ઉ, ચંદો વ તારાણ મહાણુભાવે,
ગંધેસુ વા ચંદણમાહુ સેટ્ઠં, એવં મુણીણં અપડિન્નમાહુ. ૧૯

જહા સયંભૂ ઉદહીણ સેટ્ઠે, નાગેસુ વા ધરણિંદમાહુ સેટ્ઠે,
ખોઓદએ વા રસ વેજયંતે, તવોવહાણે મુણિવેજયંતે. ૨૦

હત્થીસુ એરાવણમાહુ નાએ, સીહો મિગાણં સલિલાણ ગંગા,
પક્ખીસુ વા ગરુલે વેણુદેવો, નિવ્વાણવાદીણિહ નાયપુત્તે. ૨૧

જોહેસુ નાએ જહ વીસસેણે, પુપ્ફેસુ વા જહ અરવિંદમાહુ
ખત્તીણ સેટ્ઠે જહ દંતવક્કે, ઇસીણ સેટ્ઠે તહ વદ્ધમાણે ૨૨

દાણાણ સેટ્ઠં અભયપ્પયાણં, સચ્ચેસુ વા અણવજ્જ વયંતિ।
તવેસુ વા ઉત્તમ બંભચેરં, લોગુત્તમે સમણે નાયપુત્તે ૨૩

ઠિઈણ સેટ્ઠા લવસત્તમા વા, સભા સુહમ્મા વ સભાણ સેટ્ઠા।
નિવ્વાણસેટ્ઠા જહ સવ્વધમ્મા, ન નાયપુત્તા પરમત્થિ નાણી ૨૪

પુઢોવમે ધુણઇ વિગયગેહિ, ન સંનિહિં કુવ્વઇ આસુપન્ને।
તરિઉં સમુદ્દં વ મહાભવોઘં, અભયંકરે વીર અણંતચક્ખૂ ૨૫

કોહં ચ માણં ચ તહેવ માયં, લોભં ચઉત્થં અજ્ઝત્થદોસા,
એયાણિ વંતા અરહા મહેસી, ણ કુવ્વઇ પાવ ણ કારવેઇ ૨૬

કિરિયાકિરિયં વેણઇયાણુવાયં, અણ્ણાણિયાણં પડિયચ્ચ ઠાણં।
સે સવ્વવાયં ઇઇ વેયઇત્તા, ઉવટ્ઠિએ સંજમદીહરાયં ૨૭

સે વારિયા ઇત્થી સરાઇભત્તં, ઉવહાણવં દુક્ખખયટ્ઠયાએ।
લોગં વિદિત્તા આરં પારં ચ, સવ્વં પભૂ વારિય સવ્વવારં ૨૮

સોચ્ચા ય ધમ્મં અરહંતભાસિયં, સમાહિયં અટ્ઠપદોવસુદ્ધં।
તં સદ્દહાણા ય જણા અણાઊ, ઇંદા વ દેવાહિવ આગમિસ્સંતિ ૨૯

અર્થ—૧ શ્રી સુધર્મા સ્વામી પ્રત્યે જંબૂસ્વામીએ પૂછ્યું કે ભગવાન ! શ્રમણો, બ્રાહ્મણો, ગૃહસ્થો અને પરતીર્થીઓ મને પૂછે છે કે, એકાંત હિતકારી અને એના જેવો બીજો કોઈ છે નહિ એવો ધર્મ યથાસ્થિત કોણે કહ્યો છે ? ૨ તે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર દેવનું જ્ઞાન કેવું હતું ? તેનો શીલાચાર કેવો હતો ? હે ભિક્ષુ ! તમે જાણો છો, તે જેમ તમે સાંભળ્યું હોય અને ધાર્યું હોય તેમ કહો ! ૩ તે (ભગવાન) સંસારી જીવોના દુઃખના જાણ, કર્મ કાપવામાં કુશળ, અનંત-જ્ઞાની, અનંતદર્શી, મોટા યશસ્વી અને લોકના ચક્ષુભૂત એવા શ્રી મહાવીર દેવના પ્રરૂપેલા ધર્મને તથા તેમની ધીરજને જાણ અને દેખ ૪ ઊંચી, નીચી અને તીરછી એ ત્રણે દિશાઓને વિષે જે, ત્રસ અને સ્થાવર જીવો છે તેને, પ્રજ્ઞાવંત મહાવીરદેવે, નિત્યાનિત્ય જોઈ

સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને સંસાર સમુદ્રમાં બુડતા જીવોને રાખવા સારુ દીપ્યમાન અને સમભાવી એવો ધર્મ કહ્યો છે ૫ તે ભગવાન લોકાલોકને દેખનારા બાવીશ પરિષહ જીતીને કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે એવા મૂળ તથા ઉત્તરગુણે સંયમના પાળનારા ધૈર્યવાન, સર્વ કર્મ નાશ થવાથી સ્થિત આત્મવંત સર્વ જગતને વિષે પ્રધાન જ્ઞાનવાન, બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહ રહિત, સાત ભય રહિત અને ચાર ગતિના આયુષ્ય રહિત શ્રી મહાવીરદેવ હતા, ૬ એ ભગવંત અનંત જ્ઞાનવાળા અપ્રતિબંધ વિહારી, સંસાર–સમુદ્રને તારનાર, ધીરજવાન અનંતજ્ઞાન રૂપ ચક્ષુવાળા તથા સૂર્ય જેમ સર્વથી અધિક તપે છે તેમ જ્ઞાને કરી સર્વોત્તમ છે. વિરોચન અગ્નિ જેમ સળગવાથી ઇંદ્રની પેઠે અંધકારને દૂર કરી પ્રકાશ કરે છે તેમ શ્રી મહાવીરદેવ પણ અજ્ઞાન રૂપ અંધકાર દૂર કરી પ્રકાશ કરે છે ૭ દેવલોકને વિષે ઈંદ્ર જેમ દેવોમાં મહાપ્રભાવાન, હજારો દેવોનો નાયક અને સર્વોત્તમ છે તેમ સર્વ તીર્થંકારોએ પ્રરૂપેલો આ જે સર્વોત્તમ ધર્મ તેને પ્રકાશ કરનાર કાશ્યપ ગોત્રી કેવળજ્ઞાની શ્રી મહાવીરદેવ સર્વથી ઉત્તમ છે, ૮ તે ભગવાન પ્રજ્ઞાએ કરી અક્ષય તથા જેમ સ્વયંભૂરમણ નામે મોટો સમુદ્ર અનંત, અપાર અને નિર્મળ જળવાળો છે તેમ ભગવાનનું જ્ઞાન નિર્મળ છે વળી તે ભગવંત કષાયરહિત તથા ભિક્ષાએ આજીવિકા કરનાર અને દેવતાના અધિપતિ શક્રેન્દ્રની પેઠે તેજસ્વી છે, ૯ તે ભગવાન બળે કરી પ્રતિપૂર્ણ બળવાન છે સર્વ પર્વતોમા મેરુ પર્વત જેમ શ્રેષ્ઠ છે તેમ ભગવાન પણ વીર્યાદિક ગુણે કરી સર્વોત્તમ છે. મેરુ પર્વત જેમ સ્વર્ગવાસી દેવોને હર્ષ ઉત્પન્ન કરે છે. તથા અનેક ગુણોએ કરી શોભે છે તેમ ભગવંત પણ અનેક ગુણોએ કરી શોભે છે. ૧૦ તે મેરુ પર્વત એક લાખ જોજનનો છે તેના એક ભૂમિમય, બીજો સુવર્ણમય અને ત્રીજો વૈડુર્ય રત્નમય એવા ત્રણ કાન્ડ છે, તથા તે મેરુ પર્વતની ટોચ ઉપર પંડગવન ધ્વજાની નાઈક શોભી રહ્યુ છે તે મેરુ પર્વત નવાણુ હજાર જોજન ઊંચો અને એક હજાર જોજન નીચે જમીનમા છે ૧૧ તે મેરુ પર્વત આકાશને સ્પર્શી રહ્યો છે ભૂમિને અવગાહી રહ્યો છે, એટલે ઊંચા, નીચા અને તીરછા લોકને સ્પર્શી રહ્યો છે જે મેરુ પર્વતની આસપાસ સૂર્ય

પ્રમુખ જ્યોતિષી દેવો પ્રદક્ષિણા કરી રહ્યા છે, ને મેરુ પર્વત સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળો છે તેના ઉપર ઘણાં એટલે ચાર નંદનવન છે, જેને વિષે મોટા ઈંદ્રો પણ આવીને રતિસુખ ભોગવે છે ૧૨ વળી તે મેરુ પર્વત-૧ મંદિર, ૨ મેરુ, ૩ મનોરમા, ૪ સુદર્શન, ૫ સ્વયપ્રભ, ૬ ગિરિરાજ, ૭ રત્નોચ્ચય, ૮ તિલકાપમ, ૯ લોકમધ્ય ૧૦ લોકનાભિ, ૧૧ રત્ન, ૧૨ સૂર્યાવર્ત ૧૩ સૂર્યાવરણ, ૧૪ ઉત્તમ ૧૫ દિશાદિ અને ૧૬ અવતસએ સોળ નામે કરી મહા પ્રકાશવાન શોભે છે તથા સુવર્ણની પેઠે શુદ્ધ વર્ણવાળો, સર્વ પર્વતોમાં પ્રધાન, મેખલાએ કરી વિષમ અને વળી તે ગિરિરાજ મણિ અને ઔષધિઓએ કરી દેદીપ્યમાન છે, તેથી જમીનની પેઠે ઝળહળાયમાન થઈ રહે છે ૧૩ પૃથ્વીના મધ્ય ભાગમાં રહેલો સર્વ પર્વતોનો ઈંદ્ર મેરુ પર્વત સૂર્યની પેઠે શુદ્ધ લેશ્યાવત પ્રકર્ષે કરીને જણાય છે ઉપર કહી એવી શોભાએ કરી તથા અનેક પ્રકારના રત્નોના વર્ણોએ કરી મનને હરે છે અને સૂર્યની પેઠે સર્વ દિશાઓને દીપાવે છે ૧૪ આ જશ મેરુ ગિરિરાજ પર્વતના કહેવાય છે એ પૂર્વોક્ત ઉપમાએ શ્રમણ ભગવાન જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ જાતિએ, યશે, દર્શને, જ્ઞાને એવ આચારે સર્વોત્તમ છે ૧૫ લાબા પર્વતોના નિષધ પર્વત મોટો છે, ગોળાકાર પર્વતોમા રૂચક પર્વત એક છે, તે ઉપમાએ શ્રી મહાવીરદેવ જગતમાં પ્રજ્ઞાએ કરી શ્રેષ્ઠ કહ્યા છે તથા સર્વ મુનિઓને વિષે પ્રજ્ઞાવંત કહ્યા છે ૧૬ તે ભગવાન પ્રધાન ધર્મ પ્રકાશિત પ્રધાન, ઉજ્જવળમા ઉજ્જવળ, દોષરહિત ઉજ્જવળ, શખ અને ચંદ્રમાની પેઠે એકાંત ઉજ્જવળ, સર્વ ધ્યાનનાં સર્વોત્તમ એવુ શુક્લ ધ્યાન ધ્યાય છે, ૧૮ તે મોટા ઋષીશ્વર (મહાવીરદેવ) સમસ્ત કર્મ ખપાવીને જ્ઞાને કરી, ચારિત્રે કરી દર્શને કરી, સર્વોત્તમ લોકોને અગ્રભાવે ઉત્કૃષ્ટી સાદિ અનંત ભાગે સિદ્ધિગતિને પામ્યા, ૧૮ જેમ વૃક્ષોને વિષે શામલી વૃક્ષ પ્રસિદ્ધ છે, જે વૃક્ષને વિષે સુવર્ણકુમાર દેવતાઓ રતિસુખ વેદે છે વનને વિષે જેમ નંદનવન શ્રેષ્ઠ કહ્યું છે તેમ શ્રી મહાવીરદેવ જ્ઞાને અને ચારિત્રે કરી પ્રજ્ઞાવંત છે ૧૯ શબ્દોમાં જેમ મેઘની ગર્જનાનો શબ્દ, તારાઓને વિષે જેમ ચંદ્રમા અને સુગંધીઓમાં જેમ ચંદન શ્રેષ્ઠ છે તેમ મુનિઓમાં આકાંક્ષારહિત એટલે આલોક પરલોકની વાંછના રહિત શ્રી મહાવીરદેવ

શ્રેષ્ઠ કહ્યા છે ૨૦ જેમ સર્વ સમુદ્રોમા સ્વયભૂરમણ સમુદ્ર, નાગકુમાર દેવતાઓમાં ધરણેદ્ર અને રસમાં શેરડીનો રસ શ્રેષ્ઠ છે તેમ તપોપધ્યાને કરી મુનિઓમા શ્રી મહાવીરદેવ શ્રેષ્ઠ છે ૨૧ હાથીઓને વિષે જેમ ઐરાવત હાથી, મૃગાદિક જનાવરોમાં સિંહ, પાણીમાં ગગા નદીનુ પાણી, પક્ષીઓને વિષે ગરૂડ પક્ષી (વેણુદેવ) પ્રધાન છે, તેમ નિર્વાણવાદીઓમાં જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ પ્રધાન કહ્યા છે ૨૨ યોદ્ધાઓમાં જેમ વિશ્વ-સેન (ચક્રવર્તી,) ફુલોમાં જેમ અરવિંદ કમળ, ૧ ક્ષત્રીયોમા જેમ દાતા-વાક્ય (વચન) પાળનારો એવો જે ચક્રવર્તી તે શ્રેષ્ઠ છે તેમ ઋષિઓને વિષે શ્રી વર્ધમાન સ્વામી શ્રેષ્ઠ કહ્યા છે ૨૩ દાનમાં અભયદાન, સત્ય વચનમા અનવદ્ય વચન અને તપને વિષે બ્રહ્મચર્ય શ્રેષ્ઠ કહ્યુ છે, તેમ સર્વ લોકમા ઉત્તમ શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ શ્રેષ્ઠ છે. ૨૪ સ્થિતિવાળા લોકોમાં જેમ લવ સપ્તમ દેવે (પાંચ અનુત્તર વિમાન-વાસી દેવતા) સભાઓમાં સૌધર્મ સભા, અને સર્વ ધર્મોમાં જેમ મોક્ષધર્મ શ્રેષ્ઠ છે તેમ જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવથી કોઇ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાની નથી એટલે શ્રી મહાવીરદેવ સર્વથી શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની છે ૨૫ જેમ પૃથ્વી સર્વ વસ્તુને આધારભૂત છે તેમ શ્રી મહાવીરદેવ પણ પૃથ્વી સમાન તથા આઠ પ્રકારના કર્મ ખપાવીને અભિલાષારહિત, દ્રવ્યસનિધિ તે ધન, ધાન્ય, દુપદ અને ચતુષ્પદાદિ અને ભાવસનિધિ તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ બે પ્રકારની સનિધિ ન કરનાર, એવા પ્રજ્ઞાવાન ચાર ગતિરૂપ મોટા સમુદ્રને તરીને મોક્ષ પામ્યા છે અભય કરનાર શૂરવીર તથા અનત ચક્ષુવાળા છે ૨૬ ક્રોધ, માન, માયા તેમજ ચોથો લોભ એ ચાર અધ્યાત્મ દોષોને ત્યાગીને અરિહત અને મોટા ઋષિ થયા તેથી પાપકર્મ કરે નહિ અને કરાવે પણ નહિ ૨૭ ક્રિયા-વાદીના ૧૮૦, અક્રિયાવાદીના ૮૪, વિનયવાદીના ૩૨ તથા અજ્ઞાનવાદીના ૬૭ એ સર્વ ૩૬૩ પાખડીઓના ભેદ જાણુવા શ્રી મહાવીરદેવ તે સર્વ ભેદને (દુર્ગતિ જવાના કારણુ) જાણીને તેનો ત્યાગ કરી ચારિત્રરૂપ ધર્મને વિષે જાવજીવ સુધી સાવધાનપણે રહ્યા ૨૮ તે ભગવાન રાત્રિ-ભોજનરહિત, સ્ત્રી-ભોગનુ નિવારણ કરીને અષ્ટ કર્મરૂપ દુખનો ક્ષય કરવાને

---

૧ સૂર્યવિકાસી કમળ. ૨ કોઇ જીવને પીડા ન થાય એવુ

અર્થે ઉપધ્યાનવાન (તપસ્યાવડે દેહ સુકાવી નાખ્યો એવા) થયા. વળી તે પ્રભુએ આ લોક અને પરલોકના સ્વરૂપ જાણીને સર્વ પ્રકારના પાપના સ્થાનકોને ઘણીવાર નિવારણ કર્યા ૨૯ હે જંબૂ ! સમ્યક્ પ્રકારે અર્થ અને પદવડે શુદ્ધ એવા અરિહંત ભાષિત ધર્મને સાંભળીને તથા સદ્દહીને ઘણા લોકો અનાયુષ સિદ્ધ થયા અને જે લોકોને કર્મ બાકી રહ્યા હતા તે લોકો દેવોના અધિપતિ તથા ઇંદ્રાદિક થઇ આગમિક કાળે સિદ્ધ થશે. (ત્તિ બેમિ)

પરસુરણ ગાથાઓ (મૂળ)

પંચ–મહવ્વય–સુવ્વય–મૂલં, સમણ–મણાઇલ સાહૂ સુચ્ચીલં ।
વેરવિરામણપજ્જવસાણં સવ્વસમુદ્દમહોદહી તિત્થં ॥ ૧

તિત્થકરેહિં સુદેસિયમગ્ગં નરય–તિરિય વિવજ્જિયમગ્ગં ।
સવ્વ પવિત્ત સુનિમ્મિયસારં, સિદ્ધિવિમાણં, અવંગુય–દારં ॥ ૨

દેવ નરિંદ નમંસિય–પૂઇયં, સવ્વજગુત્તમ–મંગલ–મગ્ગં ।
દુદ્ધરિસં ગુણ–નાયગમેકં, મોક્ખપહસ્સ–વડિંસગભૂયં ॥ ૩

ધમ્મારામે ચરે ભિક્ખૂ ધિઇમં ધમ્મ–સારહી,
ધમ્મારામેરયા–દંતે, બંભચેર–સમાહિએ. ॥ ૪

દેવ–દાણવ–ગંધવ્વા, જક્ખ–રક્ખસ્સ–કિન્નરા,
બંભયારિં નમંસંતિ, દુક્કરં જે કરંતિ તં ॥ ૫

એસ ધમ્મે ધુવે નિચ્ચે સાસએ જિણદેસિએ;
સિદ્ધા સિજ્ઝંતિ ચાણેણ, સિજ્ઝિસ્સંતિ તહાવરે. ॥ ૬

અરહંત સિદ્ધ પવયણ ગુરુ થેર બહુસ્સુએ તવસ્સીસુ,
વચ્છલયા ય તેસિં, અભિક્ખનાણોવઓગે ય. ॥ ૭

દંસણ વિણય આવસ્સએ ય, સીલવ્વએ નિરઇયારો;
ખણલવ તવ ચ્ચિયાએ વેયાવચ્ચે સમાહીએ ॥ ૮

અપુવ્વનાણગ્ગહણે સુયભત્તી પવયણે પભાવણયા;
એએહિં કારણેહિં, તિત્થયરત્તં લહઇ જીવો ॥ ૯

જિણવયણેઅણુરત્તા, જિણવયણ જે કરતિ ભાવેણ;
અમલા અસંકિલિટ્ઠા, તે હુતિ ય પરિત્તસંસારિ. ૧૦

એવ ખુ નાણીણો સાર, જં ન હિંસઇ કિંચણં;
અહિંસા-સમય ચેવ, એતાવત્ત વિયાણિયા. ૧૧

જાઈ ય વુડ્ઢિં ચ ઇઞ્જ-પાસં, ભૂતેહિં જાણે પડિલેહ સાય,
તમ્હાપિવિજ્જો-પરમંતિ ણચ્ચા સમ્મત્તદસી ણ કરેઈ પાવં. ૧૨

ઉમ્મુચ્ચપાસ ઇહમચ્ચિએહિ, આરભજીવીઉભ્ભયાણુપસ્સી,
કામેસુ ગિદ્ધ ણિચય કરતિ, સસિચમાણા પુણરેતિગબ્ભં. ૧૩

સાવણેનાણેવિન્નાણે, પચ્ચખ્ખાણેયસ જમે ;
અણુએહએ તવે ચેવ, વોદાણે અકિરિયાસિદ્ધિ. ૧૪

સારં દસણ નાણં, સાર તવ નિયમ સંજમ સીલં,
સારં જિણવર ધમ્મં, સારં સલેહણા પંડિયમરણં. ૧૫

કલ્લાણકોડીકારિણિ, દુગઇદુહનિઠવણી,
સંસારજલતારણી, એગ તહોઈજીવદયા. ૧૬

આરભે નત્થિ દયા, મહિલઅસંગનાસાઇબભં,
સકાએનાસઇસમ્મત્તં, એ૦વજ્જાઅત્થગ્ગહણં ચ. ૧૭

મજ્જ વિસયકસાયા, નિંદાવિકહાયપચમીભણિયા;
એએપચપ્પમાયા, જીવા પાડતિસ સારે ૧૮

લબ્ભંતિ વિમલાભોએ લબ્ભતિ સુરસંપયા,
લભતિ પુત્તમિત્ત ચ, એગોધમ્મો ન લબ્ભઇ ૧૯

એગોહ નત્થિ મે કોઇ, નાહ મન્નસ્સ કસ્સઈ,
એવં અદીણમણસ્સા, અપ્પાણમણુ સાસઈ ૨૦

એગો મે સાસઓ અપ્પા, નાણદસણસ જઓ,
સેસા મે બાહિરા ભાવા, સવ્વ સજોગ લખ્ખણા. ૨૧

નવિસુહીદેવતાદેવલોએ, નવિસુહીપુઢવીપઈરાયા,
નવિસુહીસેઠિસેણાવઇ ચ, એગ તસુહીમુણીવીયરાગી ૨૨

નગરી સોહંતિ જલ વૃક્ષ મૂલા, રાજા સોહતા ચતુરંગી સેના;
નારી સોહંતિ સુશીલવંતી, સાધુ સોહતા નિરવદ્ય વાણી. ૨૩

ચૌદ પૂરવ ધર કહીએ, જ્ઞાન ચાર વખાણીએ;
જિન નહિ પણ જિન સરિખા, સુધર્મા સ્વામી જાણીએ. ૨૪

માત, પિતા, કુલ જાત નિર્મળ, રૂપ અનૂપ વખાણીએ;
દેવતાને વલ્લભ એવા, જંબૂસ્વામી જાણીએ. ૨૫

દશવૈકાલિકસૂત્રનું પહેલું અધ્યયન

ધમ્મો મંગલમુક્કિટ્ઠં, અહિંસા સંજમો તવો;
દેવાવિ તં નમંસંતિ, જસ્સ ધમ્મે સયા મણો. ૧

જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, ભમરો આવિયઇ રસં;
ણ ય પુપ્ફં કિલામેઇ, સો ય પીણેઇ અપ્પયં. ૨

એમેએ સમણા મુત્તા, જે લોએ સંતિ સાહુણો;
વિહંગમા વ પુપ્ફેસુ, દાણભત્તેસણે રયા. ૩

વયં ચ વિત્તિં લબ્ભામો, ણ ય કોઇ ઉવહમ્મઇ;
અહાગડેસુ રીયંતે, પુપ્ફેસુ ભમરા જહા. ૪

મહુકારસમા બુદ્ધા, જે ભવંતિ અણિસ્સિયા;
નાણાપિંડરયા દંતા, તેણ વુચ્ચંતિ સાહુણો. ૫ (ત્તિ બેમિ)

અર્થ :— ધર્મ-ઉત્કૃષ્ટ માંગલિક છે જીવદયા, સત્તર ભેદે સંયમ અને બાર પ્રકારે તપ એ ધર્મનું લક્ષણ છે, એવા ધર્મને વિષે જેનું સદાય મન છે, તેને દેવતા અને ચક્રવર્તી આદિ મનુષ્યો નમસ્કાર કરે છે ૨ જેમ વૃક્ષના ફૂલને વિષે ભમરો મર્યાદાએ રસ પીને પોતાના આત્મા તૃપ્ત કરે છે, પણ ફૂલને પીડા ઉપજાવતો નથી. ૩ તેમ લોકોને વિષે પરિગ્રહથી મુકાએલા અને ચારિત્ર પાળનારા સાધુ ભમરાની માફક ગવેષનાને વિષે વિચરે છે તેમ નક્ષત્રે પોતાને અર્થ દીપવા અને કોઇ પ્રાણી ન દુભાય તેવી આહારની વૃત્તિને અમે પામશું ૫ જે ભમરા સરખા, તત્વના જાણ ગણુ, નેશ્રા પ્રતિબંધરહિત નાના પ્રકારના

આહારને વિષે અનુરક્ત અને ઇંદ્રિયોના દમણહાર છે તેને ચારિત્રીઆ સાધુ કહીએ, એમ હું માનુ છું.

દશવૈકાલિક સૂત્રનું બીજું અધ્યયન

કહ નુ કુજ્જા સામણ્ણં, જો કામે ન નિવારએ;
પએપએ વિસીયતો સંકપ્પસ્સ વસં ગઓ. ૧

વત્થગંધમલંકારં, ઇત્થીઓ સયણાણિ ય;
અચ્છંદા જે ન ભુંજંતિ, ન સે ચાઇત્તિ વુચ્ચઇ. ૨

જે ય કંતે પિએ ભોએ, લદ્ધે વિપિટ્ઠિ કુવ્વઇ;
સાહીણે ચયઈ ભોએ, સેહુ 'ચાઇ'–ત્તિ વુચ્ચઇ. ૩

સમાએ પેહાએ પરિવ્વયંતો, સિયા મણો નિસ્સરઇ બહિદ્ધા,
ન સા મહં નોવિ અહંપિ તીસે, ઇચ્ચેવ તાઓ વિણએજ્જ રાગં ૪.

આયાવયાહી! ચય સોગમલ્લં, કામે કમાહી કમિયં ખુ દુક્ખં,
છિંદાહિ દોસં વિણએજ્જ રાગં, એવં સુહી હોહિસિ સંપરાએ. ૫

પક્ખંદે જલિયં જોઇં, ધૂમકેઉં દુરાસયં,
નેચ્છન્તિ વંતયં ભોત્તું કુલે જાયા અગંધણે. ૬

ધિરત્થુ તેઽજસોકામી, જો તં જીવિયકારણા,
વંતં ઇચ્છસિ આવેઉં, સેયં તે મરણં ભવે. ૭

અહં ચ ભોગરાયસ્સ, તં ચઽસિ અંધગવણ્હિણો;
મા કુલે ગંધણા હોમો, સંજમં નિહુઓ ચર. ૮

જઇ તં કાહિસિ ભાવં, જા જા દિચ્છસિ નારિઓ;
વાયાઇદ્ધો વ્વ હઢો, અટ્ઠિઅપ્પા ભવિસ્સસિ ૯

તીસે સો વયણં સોચ્ચા, સંજયાએ સુભાસિયં;
અંકુસેણ જહા નાગો, ધમ્મે સંપડિવાઇઓ ૧૦

એવં કરેંતિ સંબુદ્ધા, પંડિયા પવિયક્ખણા,
વિણિયટ્ટંતિ ભોગેસુ, જહા સે પુરિસુત્તમો ૧૧
(ત્તિ બેમિ.)

અર્થ—૧ કેવા વિચારથી સાધુ ચારિત્ર પાળે? જે કોઈ કામ ભોગની ભૂંડી વાચ્છના નિવારે નહિ તે પગલે પગલે વિખવાદ પામતો થકો સામ અધ્યવસાયને વશ થાય. જેને વસ્ત્ર, સુગંધી વસ્તુ, અલંકાર, આભરણ સ્ત્રીઓની જાતિ, શય્યા, આસન એટલાં વાનાં પોતાને નથી અને ભોગવતો મુક્ત નથી, પણ ભોગવવાનાં પચ્ચક્‌ખાણ કર્યા નથી તેને ત્યાગી કહીએ નહિ. ૩ જે કોઈ વહાલામાં વહાલા ભોગ પામ્યા છે, એવા ભોગ પોતાને વશ છતાં, છાંડે, વેગળા કરે અર્થાત્ પચ્ચક્‌ખાણ કરે તેને નિશ્ચે ત્યાગી કહીએ. ૪ સમતા પરિણામના વિચારમાં વિચરતા સાધુનું મન કદાચિત્ સંયમથી બહાર (પ્રથમનું સંસારસુખ સાંભળવાથી) નીકળે ત્યારે વિચારે કે, સ્ત્રી મારી નથી તેમ તે સ્ત્રીનો હું નથી, એમ વિચારીને મન વશ કરવા નિમિત્તે તે સ્ત્રી ઉપરથી સ્નેહ રાગ નિવારે. ૫ તડકાની આતાપના લીએ, સુકોમળપણું છાંડે, નિશ્ચે સર્વ દુઃખને ઉલ્લંઘવાને અર્થે કામભોગને છાંડિ, દ્વેષને છેદે અને રાગને ટાળે; એમ કરવાથી સંસારને વિષે સુખી થાય. ૬ રાજેમતી રહનેમિનું દ્રષ્ટાંત કહે છે અગંધન કુળમાં ઉપજેલા નાગ, જાજ્વલ્યમાન, તીક્ષ્ણ ધુમાડાવાળી અને સહન ન થાય તેવી અગ્નિમાં પેસી, બળી મરવું કબૂલ કરશે, પણ પોતાના વમેલા ઝેરને ફરી પણ પાછું લેવા ઇચ્છા કરશે નહિ. ૭ ધિક્કાર છે તુજને હે અપજશના કામી! જે તું અસંયમ જીવિતવ્યને કારણે વમેલા ભોગને પાછા લેવાની ઇચ્છા કરે છે? તેથી તુજને મરવું ભલું છે ૮ હું ભોજક રાજાની પૌત્રી અને ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી છું; અને તું અંધકવિષ્ણુનો પૌત્ર અને સમુદ્રવિજય રાજાનો પુત્ર છે માટે રખે ગંધનકુળના સર્પ સરખો થા! અર્થાત્ વમ્યા ભોગને પાછા લેવાની ઇચ્છા કરીશ નહિ પણ સંયમ નિશ્ચળ મનથી પાળ. ૯ જો તું સ્ત્રીઓને દેખીને મનને વિષે ભોગની ઇચ્છા કરીશ તો જેમ વાયરે કરી હડ નામે વૃક્ષનાં મૂળ અસ્થિર થાય છે તેમ સ્ત્રીઓને દેખીને કામ ભોગની ઇચ્છાથી તારો આત્મા અસ્થિર થશે. ૧૦ જેમ અંકુશે કરી હાથી ઠેકાણે આવે તેમ સાધ્વી રાજેમતિનાં રૂડાં વચન સાંભળીને રહનેમિ ધર્મને વિષે સમ્યક્ પ્રકારે સ્થિર થયા. ૧૧ જેમ પુરુષમાંહિ ઉત્તમ રહનેમિ ભોગથી નિવર્ત્યા તેમ તત્ત્વના જાણ, પંડિત

અતિશય ડાહ્યા, તે પ્રમાણે કરે (ભોગથી નિવર્તે) એમ હું કહું છું. ઇતિ.

દશવૈકાલિક સૂત્રનું ત્રીજું અધ્યયન

સંજમે સુટ્ઠિઅપ્પાણં, વિપ્પમુક્કાણ તાઇણં;
તેસિમેયમણાઇણ્ણં, નિગ્ગંથાણ, મહેસિણં. ૧

ઉદ્દેસિય કીયગડ નિયાગ અભિહડાણિ ય;
રાઇભત્તે સિણાણે ય, ગંધ મલ્લે ચવીયણે; ૨

સંન્નિહી ગીહિમત્તે ય, રાયપિંડ કિમિચ્છએ;
સંવાહણા દંતપહોયણા ય, સંપુચ્છણા દેહપલોયણાય. ૩

અટ્ઠાવએ ય નાલીએ, છત્તસ્સ ય ધારણટ્ઠાએ,
તેગિચ્છ પાણહા પાએ, સમારંભં ચ જોઇણો ૪

સિજ્જાયરપિંડ ચ, આસંદીપલિયંકએ ;
ગિહંતરનિસેજ્જા ય, ગાયસ્સુવ્વટ્ટણાણિ ય ૫

ગિહિણો વેઆવડિયં, જા ય આજીવવત્તિયા,
તત્તાનિવ્વુડભોઇત્ત, આઉરસ્સરણાણિ ય. ૬

મૂલએ સિંગબેરે ય, ઉચ્છુખંડે અનિવ્વુડે;
કંદે મૂલે ય સચ્ચિત્તે, ફલે બીએ ય આમએ ૭

સોવચ્ચલે સિંધવે લોણે, રોમાલોણે ય આમએ,
સામુદ્દે પંસુખારે ય, કાલાલોણે ય આમએ. ૮

ધૂવણેત્તિ વમણે ય, વત્થીકમ્મવિરેયણે,
અંજણે દંતવણે ય, ગાયબ્ભંગવિભૂસણે. ૯

સવ્વમેયમણાઇન્નં નિગ્ગંથાણ મહેસિણં,
સંજમમ્મિ અ જુત્તાણં, લહુભૂયવિહારિણં. ૧૦

પંચાસવપરિન્નાયા, તિગુત્તા છસુ સંજયા,
પંચનિગ્ગહણા ધીરા, નિગ્ગન્થા ઉજ્જુદંસિણો. ૧૧

આયાવયંતિ ગિમ્હેસુ, હેમંતેસુ અવાઉડા;
વાસાસુ પડિસંલીણા, સંજયા સુસમાહિયા. ૧૨

પરિસહરિઊદંતા ધૂયમોહા જિઇંદિયા;
સવ્વદુક્ખપહીણટ્ઠા, પક્કમંતિ મહેસિણો. ૧૩

દુક્કરાઇં કરિત્તાણં, દુસ્સહાઇં સહિત્તુ ય;
કેઇત્થ દેવલોએસુ, કેઇ સિજ્ઝંતિ નીરયા. ૧૪

ખવિત્તા પુવ્વકમ્માઇં, સંજમેણ તવેણ ય;
સિદ્ધિમગ્ગમણુપ્પત્તા, તાઇણો પરિનિવ્વુડા. ૧૫

(ત્તિ બેમિ)

અર્થ—સંયમને વિષે જેણે ભલી રીતે આત્માને સ્થાપ્યો છે, જે વિવિધ પ્રકારના પરિગ્રહથી મુકાણા છે અને છકાયના રખવાળ છે એવા, વળી ચારિત્રના પાળનાર નિર્ગ્રંથ, મોટા ઋષીશ્વરને આચરણ કરવું તે અનાચરણ આચરવા યોગ્ય નથી તે બાવન અનાચરણના નામ કહે છે ૧ આધાકર્મી આહાર લેવો તે, ૨ પૈસા આપી લાવેલી વસ્તુ લેવી તે, ૩ નિત્ય ચાર પ્રકારનો આહાર લે તે, ૪ સામી મંગાવીને વસ્તુ લેવી તે, ૫ રાત્રિ ભોજન કરે તે, ૬ નાહવું તે, ૭ સુગંધી, શરીરે લગાવે તે, ૮ ફુલ પ્રમુખની માળા પહેરે તે, ૯ પંખાથી વાયરો લે તે ૧૦ રાતવાસી આહાર રાખે તે, ૧૧ ગૃહસ્થના વાસણમાં જમે તે, ૧૨ રાયપિંડ (રાજાને વાસ્તે ઘણા વિગયથી અને બલિષ્ટ આહાર બનાવેલો હોય તે) ભોગવે તે, ૧૩ દાન દેવાને વાસ્તે કાઢેલો આહાર લે તે, ૧૪ શરીરે મર્દન કરવું તે. ૧૫ દાંત સાફ કરવા તે, ૧૬ ગૃહસ્થને કુશળ ખબર પૂછવા તે, ૧૭ દર્પણ આદિમાં મોઢું જોવું તે, ૧૮ અર્થ ઉપાર્જનને કારણે ચોપાટ અને શેતરંજ આદિ રમત રમવી તે તથા જુગારે રમે તે ૧૯ છત્રકમળ આદિ માથે રાખે, રખાવે તે, ૨૦ વૈદું કરવું કરાવવું તે, ૨૧ પગમાં પગરખાં પહેરવા તે, (કપડાના બનાવેલા ચામડાના) ૨૨ આરંભ કરે તે, ૨૩ અગ્નિના આરંભ કરે તે, ૨૪ સ્થાનકના ધણીના આહારાદિક લે તે, ૨૫ ડોલીઆ, પલંગ અને ખુરશી પર બેસે તે ૨૬ ગૃહસ્થને ઘેર બેસે તે, ૨૭ શરીરના અંગને વિલેપન

કરવાં તે (પીઠી પ્રમુખનાં) ૨૮ ગૃહસ્થની વૈયાવચ્ચ કરે તે ૨૯ પોતાની જાતિ જણાવી આજીવિકા કરવી તે, ૩૦ મિશ્ર એટલે કાંઈક જીવના પ્રદેશ રહી ગયા હોય તેવાં કાચાં, પાકા આહાર પાણી ભોગવવા તે, ૩૧ ભૂખ તૃષાદિક અથવા રોગાદિક પીડા ઊપજવાથી ગૃહસ્થનુ શરણુ લે તે, ૩૨ કાચા મૂળા, ૩૩ કાચુ આદુ, ૩૪ શેરડીના કટકા ભોગવે તે, ૩૫ સુરણુ આદિ કદ ભોગવે તે, ૩૬ વૃક્ષના મૂળ સચિત ભોગવે તે, ૩૭ કાચાં ફળ, ૩૮ કાચાં બીજ લેવા તે, ૩૯ સચળ, સિંધવ, ૪૦ મીઠુ, ૪૧ અગરનુ કાચુ મીઠુ ભોગવવું તે, ૪૨ સમુદ્રનુ મીઠુ, ૪૩ ખારી ધૂળથી નીપજેલુ મીઠુ ૪૪ કાળુ મીઠુ કાચુ ભોગવવુ તે, ૪૫ વસ્ત્રાદિકને ધુપ દેવો અથવા ધોવાં તે, ૪૬ ઔષધથી વમન કરવુ તે, ૪૭ ગળાથી નીચેના વાળ સમારવા તે, ૪૮ જુલાબ લેવો તે, ૪૯ આંખમાં અજન કરવું તે, ૫૦ દાતણુ કરવું તે, ૫૧ શરીરે તૈલાદિક વિલેપન કરવુ તે, ૫૨ શરીરની સુશ્રૂષા કરવી તે અનાચાર દોષ એ સર્વ અનાચરણુ દોષ નિર્ગંથ મોટા ઋષિવર, સયમને વિષે જોડાયેલા અપ્રતિબધપણે વિચરનારને આચરવા યોગ્ય નહિ ૧૧ પાચ આશ્રવ માઠા જાણી છોડનાર, ત્રણ ગુપ્તિ ગોપવનાર, છકાય જીવની સમ્યક્ પ્રકારે યત્ના કરનાર, પાંચ ઇંદ્રિયનો નિગ્રહ કરનાર, ધૈર્યવત, નિર્ગંથ, સરલ દષ્ટિએ સયમ પાળનાર ૧૨ ઉનાળાની ઋતુને વિષે આતાપના લીએ, શિયાળાની ઋતુને વિષે વસ્ત્ર દૂર મૂકી ટાઢ સહન કરે વર્ષાકાળે અગોપાગને સવરી એક ઠામ બેસે સમ્યક્ પ્રકારે યત્નાના કરણુહાર, ભલી સમાધિવત, જ્ઞાનાદિકના ધરણુહાર ૧૩ જેણે પરિષહરૂપ વેરીને દમ્યા, મોહને દૂર કર્યો, ઇંદ્રિયને જીત્યા એવા મોટા ઋષીશ્વર, શારીરિક અને માનસિક દુ ખ ટાળવાને અર્થે ઉદ્યમ કરે છે ૧૪ દુષ્કર કર્તવ્ય કરીને દુષ્કર–સહી ન શકાય તેવા પરિષહ સહીને તે માહેલા કેટલાક મુનિરાજો દેવલોકને વિષે ઊપજે અને કેટલાક સિદ્ધ થાય ૧૫ પાછલા ભવનાં કર્મને, સયમે કરી, તપે કરી, ખપાવીને મોક્ષ માર્ગ પામ્યા થકા છકાય જીવને તારનાર અને અતિશય શીતળ થયા, એમ હુ કહું છુ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સુત્રનું ત્રીજું અધ્યયન

ચત્તારિ પરમંગાણિ દુલ્લહાણીહ જન્તુણો,
માણુસત્તં સુઇ સદ્ધા સંજમંમિ ય વીરિયં ૧

સમાવન્નાણ સંસારે, નાણાગોત્તાસુ જાઇસુ,
કમ્મા નાણાવિહા કટ્ટુ, પુઢો વિસ્સંભયા પયા. ૨

એગયા દેવલોએસુ, નરએસુવિ એગયા,
એગયા આસુરં કાયં, આહાકમ્મેહિં ગચ્છઇ ૩

એગયા ખત્તિઓ હોઇ, તઓ ચણ્ડાલબુક્કસો,
તઓ કીડપયંગો ય, તઓ કુન્થુપિપીલિયા. ૪

એવમાવટ્ટજોણીસુ, પાણિણો કમ્મકિબ્બિસા,
ન નિવિજ્જન્તિ સંસારે, સવ્વટ્ઠેસુ વ ખત્તિયા. ૫

કમ્મસંગેહિં સમ્મૂઢા, દુક્ખિયા બહુવેયણા;
અમાણુસાસુ જોણીસુ, વિણિહમ્મન્તિ પાણિણો. ૬

કમ્માણં તુ પહાણાએ, આણુપુવ્વી કયાઇ ઉ,
જીવા સોહિમણુપ્પત્તા, આયયન્તિ મણુસ્સયં, ૭

માણુસ્સં વિગ્ગહં લદ્ધું, સુઇ ધમ્મસ્સ દુલ્લહા;
જં સોચ્ચા પડિવજ્જન્તિ, તવં ખન્તિમહિંસયં ૮

આહચ્ચ સવણં લદ્ધું, સદ્ધા પરમદુલ્લહા,
સોચ્ચા નેઆઉયં મગ્ગં, બહવે પરિભસ્સઇ. ૯

સુઇં ચ લદ્ધું સદ્ધં ચ, વીરિયં પુણ દુલ્લહં,
બહવે રોયમાણાવિ, નો ય ણં પડિવજ્જએ. ૧૦

માણુસત્તંમિ આયાઓ, જો ધમ્મં સોચ્ચ સદ્દહે;
તવસ્સી વીરિયં લદ્ધું સંવુડે નિદ્ધુણે રયં ૧૧

સોહી ઉજ્જુયભૂયસ્સ, ધમ્મો સુદ્ધસ્સ ચિટ્ઠઇ,
નિવ્વાણં પરમં જાઇ ઘયસિત્ત વ્વ પાવએ. ૧૨

વિગિંચ કમ્મુણો હેઉં જસં સંચિણુ ખંતિએ,
સરીરં પાઢવં હિચ્ચા, ઉડ્ઢં પક્કમઇ દિસં ૧૩

વિસાલિસેહિં સીલેહિં, જક્ખા ઉત્તરઉત્તરા,
મહાસુક્કા વ દિપ્પન્તા, મન્નતા અપુણુચ્ચવં. ૧૪

અપ્પિયા દેવકામાણું, કામરૂવવિઉવ્વિણો,
ઉદ્ધં કપ્પેસુ ચિટ્ઠન્તિ, પુવ્વા વાસસયા બહુ ૧૫

તત્થ ઠિચ્ચા જહાઠાણું, જક્ખા આઉક્ખએ ચુયા;
ઉવેન્તિ માણુસ જોણિં, સે દસ ગેડભિજાયઇ ૧૬

ખેત્ત વત્થુ હિરણ્ણં ચ, પસવો દાસપોરુસં;
ચત્તારિ કામખન્ધાણિ, તત્થ સે ઉવવજ્જઈ. ૧૭

મિતવ જાયવ હોઇ, ઉચ્ચાગોએ ય વણ્ણવં,
અપ્પાયકે મહાપન્ને, અભિજાએ જસોબલે. ૧૮

ભોચ્ચા માણુસ્સએ ભોએ, અપ્પડિરૂવે અહાઉય,
પુંવ્વિ વિસુદ્ધસદ્ધમ્મે, કેવલ બોહિ બુજ્ઝિયા. ૧૯

ચઉરંગ દુલ્લહ નચ્ચા, સજમ પડિવજ્જિયા,
તવસા ધુયકમ્મસે, સિદ્ધે હવઇ સાસએ. ૨૦

(ત્તિ બેમિ.)

અર્થ :—૧ મોક્ષ પામવાનાં ઉત્કૃષ્ટાં ચાર અગ તે, ૧ મનુષ્યપણુ ૨ સૂત્રનુ સાંભળવુ, ૩ ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા અને ૪ સયમને વિષે બળનુ ફેરવવુ એ ચાર મોટાં કારણ આ સસારમાં જીવને મળવાં દુર્લભ છે ૨ સસારમાં રહેલા જીવોએ નાનાં (અનેક) પ્રકારનાં ગોત્ર તથા જાતિને વિષે જ્ઞાનાવરણાદિક અનેક પ્રકારના કર્મે કરી જુદી જુદી એકેન્દ્રિયાદિક જાતિથી સર્વ લોક ભર્યો છે ૩ એકદા શુભ કર્મે કરી જીવ દેવલોકમાં જાય એકદા પાપકર્મે કરી નરકગતિમાં જાય અને એકદા અસુરની જાતિમાં જાય, એ પ્રમાણે જેવાં કર્મ કરે તેવી ગતિએ જાય છે ૪ એકદા ક્ષત્રી (રાજા) થાય છે, ત્યારપછી ચડાળ થાય, [1]બુકકસ થાય, કીડા થાય, પતગીઓ થાય અને કીડી થાય છે ૫ એ પ્રમાણે જીવો ચોરાશીલક્ષ જીવાયોનિમા પરિભ્રમણ કરે છે કર્મરૂપ મેલથી મલિન થયેલા જીવો સસાર સમુદ્રથી નિવર્તે નહિ જેમ સર્વ અર્થને

૧ માતા બ્રાહ્મણી, પિતા ચાડાળ હોય તેને બુકકસ કહીએ.

વિષે રાજા પાછો હઠે નહિ તેમ કર્મ કરવામાં જીવ પાછો હઠે નહિ. ૬ કર્મને યોગે જીવ મૂઢ થાય, દુઃખીઓ થાય, વળી વેદના ભોગવવા વાળો થાય અને મનુષ્યથી ઉતરતી યોનિમા વિયોગ હણાય છે ૭ અનેક ભવ પરિભ્રમણ કરી કેટલેક કાળે જીવ અશુભકર્મને હણી વિશુદ્ધકર્મને પામવાથી મનુષ્યપણુ અંગીકાર કરે છે ૮ મનુષ્યનુ શરીર પામીને ધર્મ સાંભળવાનુ મળવુ દોહ્યલુ છે, જે ધર્મ સાંભળવાથી જીવ બાર પ્રકારે તપ, ક્ષમા અને દયા અંગીકાર કરે છે ૯ કદાચ ધર્મનુ સાંભળવુ પામે તો ધર્મમાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા થવી અતિ દુર્લભ છે, કેમકે ન્યાયમાર્ગ (મોક્ષમાર્ગ) સાંભળીને પણ જમાલી પ્રમુખ ઘણા લોકો ભ્રષ્ટ થાય છે. ૧૦ વળી ધર્મનુ સાંભળવુ, અને શ્રદ્ધા પામે પણ સંયમને વિષે બળ ફોરવવુ દુર્લભ છે, કેમકે શ્રેણિકાદિ ઘણા લોકો ધર્મને ચાહતા થકા પણ ચારિત્રધર્મ અંગીકાર કરી શકતા નથી. ૧૧ મનુષ્ય ભવ પામીને જે કોઇ ધર્મ સાંભળીને સરદહે અને તપસ્વી થઈ સંયમને વિષે બળ ફોરવે તે પુરુષ આશ્રવ રૂંધી કર્મરૂપ રજને ટાળે. ૧૨ વળી કષાયરૂપ મેલ ટાળીને નિર્મળ થાય, જિનભાષિત શુદ્ધધર્મને વિષે નિશ્ચળ થઈ રહે અને ઉત્કૃષ્ટી મોક્ષગતિને પામે ઘીએ સીંચેલ અગ્નિની પેઠે તપ તેજે કરી દીપે. ૧૩ મિથ્યાત્વાદિ કર્મના હેતુને ટાળે. દશ પ્રકારે ક્ષમા આદરીને સંયમનો સંચય કરે તે, માટીના કાચા ભાજન જેવુ (ઔદારિક શરીર છાંડીને મોક્ષ, દેવલોક આદિ ઉચ્ચ ગતિએ જાય ૧૪ અનેક પ્રકારની આકરી ક્રિયાઓ કરીને સાધુ ઉંચામા ઉંચા દેવતાઓ થાય છે. ચંદ્રમા, સૂર્યની માફક અતિ તેજે દીપતા થકા, મરવુ નથી એવુ માની સુખે રહે છે ૧૫ દેવતાનાં કામભોગ બન્યા છે તેમાં આસક્ત થઇ, ચિંતવે તેવાં રૂપ વિકુર્વતા થકા અસંખ્યાતા પૂર્વ સુધી ઉંચા દેવલોકમાં રહે છે ૧૬ દેવતા પોતાના સ્થાનકને વિષે રહેતા થકા આયુ ક્ષય થયેથી ચવીને મનુષ્યની યોનિપ્રત્યે દશ અંગે સંપૂર્ણ જન્મે છે ૧૭ ઉઘાડી જમીન તે ખેતર, વાડી તથા ઢાંકી જમીન તે ઘર પ્રમુખ, સોનુ રૂપુ ઘોડાહાથી દાસદાસી, પાયદળ એ ચાર પ્રકારના સ્કંધ જ્યાં હોય ત્યા તેઓ ઉપજે છે ૧૮ તેઓ મિત્રવંત, સ્વજનવંત, ઉચ્ચગોત્રના ધણી, રૂપવંત, નિરોગી, મહા પ્રજ્ઞાવંત વિનયવંત, યશવંત, બળવંત અને કાર્ય કરવામાં સમર્થ હોય છે ૧૯ પૂર્વજન્મને વિષે નિર્મળ ધર્મને સેવવાથી તેઓ અનુપમ રૂપવાળા થઇ મનુષ્ય સંબંધી ભોગ

ભોગવીને જીવતાં સુધી ચોક્ખું સમ્યક્ત્વ પામે ૨૦ મનુષ્યાદિ ચાર અગ મળવાં દુર્લભ જાણીને સયમ અગીકાર કરી, તપે કરી કર્મરૂપ મેલને ટાળીને શાશ્વતા સિદ્ધ થાય છે એમ હું કહુ છું.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સુત્રનું ચોથુ અધ્યયન.

અસખયં જીવિય મા પમાયએ, જરોવણીયસ્સ હુ નત્થિ તાણુ;
એવ વિયાણાહિ જણે પમત્તે કિણ્ણુવિહિંસા અજયા ગહિન્તિ. ૧

જે પાવકમ્મેહિ ધણુ મણુસા, સમાયયન્તી અમઈ ગહાય,
પહાય તે પાસપયટ્ટિએ નરે, વેરાણુબદ્ધા નરય ઉવેન્તિ ૨

તેણે જહા સન્ધિમુહે ગહીએ. સકમ્મુણા કિચ્ચઇ પાવકારી;
એવ પયા પેચ્ચ ઇહ ચ લોએ, કડાણુ કમ્માણુ ન મુક્ખ અત્થિ ૩

સસારમાવન્ન પરસ્સ અટ્ઠા, સાહારણુ જં ચ કરેઇ કમ્મ,
કમ્મસ્સ તે તસ્સ ઉ વેયકાલે, ન બન્ધવા બન્ધવયં ઉવેન્તિ ૪

વિત્તેણુ તાણું ન લભે પમત્તો, ઇમમ્મિ લોએ અદુવા પરત્થા,
દીવપ્પણટ્ઠેવ અણુન્તમોહે, નેયાઉય દટ્ઠુમદટ્ઠુમેવ ૫

સુત્તેસુ યાવી પડિબુદ્ધજીવી, ન વીસસે પણ્ડિએ આસુપન્ને,
ઘોરા મુહુત્તા અબલ સરીર, ભારણ્ડપક્ખી વ ચરેઽપ્પમત્તો ૬

ચરે પયાઇ પરિસકમાણો, જ કિચિ પાસે ઇહ મણ્ણુમાણો;
લાભન્તરે જીવિયા બૂહઇત્તા, પચ્છા પરિન્નાય મલાવધસી ૭

છન્દનિરોહેણુ ઉવેઇ મોક્ખં, આસે જહા સિક્ખિયવમ્મધારી,
પુવ્વાઈ વાસાઈ ચરેપ્પમત્તો, તમ્હા મુણી ખિપ્પમુવેઇ મોક્ખ ૮

સ પુવ્વમેવ ન લભેજ્જ પચ્છા, એસોડવમા સાસયવાઇયાણુ,
વિસીયઇ સિઢિલે આઉયમ્મિ, કાલોવણીએ સરીરસ્સ ભેએ ૯

ખિપ્પ ન સકકેઇ વિવેગમેઉ, તમ્હા સમુટ્ઠાય પહાય કામે,
સમિચ્ચ લોય મમયામહેસી, અપ્પાણુરક્ખી ચરેઽપ્પમત્તો ૧૦

મુહુ મુહુ મોહગુણે જયન્ત, અણેગરૂવા સમણુ ચરન્ત,
ફાસા ફુસન્તિ અસમંજસ ચ, ન તેસિ ભિકખૂ મણુસા પઉસ્સે ૧૧

મન્દા ય ફાસા બહુલોહણિજ્જા, તહપ્પગારેસુ મણું ન કુજ્જા,
રકિખજ્જ કોહ વિણુએજ્જ માણુ, માય ન સેવેજ્જ પહેજ્જ લોહં ૧૨

જેડસ પ્રયા તુચ્છપરપ્પવાઇ, તે પિજ્જદોસાણુગયા પરજ્ઝા;
એએ અહમ્મેતિ દુગછમાણો, કંખે ગુણે જાવ સરીરભેઉ. ૧૩
(ત્તિ બેમિ)

અર્થ—૧ આઉખુ સધાય તેમ નથી માટે હે જીવ! ધર્મને વિષે પ્રમાદ ન કર જરાવંત જીવને નિશ્ચે કોઇ ત્રાણુ શરણુ નથી માટે એવું જાણુ કે હિંસક, અજિતેંદ્રિય અને પ્રમાદી જીવો કોને શરણુ જશે? ૨ જે મનુષ્ય પાપકર્મ કરીને ધન મેળવે છે અને એ ધન મારૂં દુઃખ ટાળશે એમ જાણી અમૃતની પેઠે ગ્રહી રાખે છે, તેઓ તે ધન છોડીને સ્ત્રીપુત્રાદિના પાશમાં રહ્યા થકા વેર—બંધ બાંધીને નરકે જાય છે ૩ જેમ ખાતર પડતા ખાતરને મોઢે પકડાએલો પાપી ચોર પોતાના કર્મે કરી પીડા પામે છે તેમ જીવ આલોક અને પરલોકમા પીડા પામે છે કારણ કે કરેલા કર્મ ભોગવ્યા સિવાય છૂટે નહિ ૪ સંસારી જીવ પરને તથા પોતાને માટે જે સાધારણ કર્મ કરે છે તે કર્મ ભોગવવાને વખતે તે પર જીવો બાંધવપણે સ્હેતા નથી એટલે દુઃખમા ભાગ લેતા નથી. ૫ પ્રમાદી જીવ ધને કરીને આલોક અને પરલોકને વિષે ત્રાણુ—શરણ પામે નહિ. સમકિતરૂપ દીવો બુઝાવાથી મોહનો ઉદય થાય છે તેથી મોક્ષ માર્ગને દીઠો, અણદીઠો કરે છે ૬ પંડિત, શીઘ્ર પ્રજ્ઞાવંત પુરુષ, દ્રવ્ય નિદ્રાએ સૂતો થકો પણ ભાવથી જાગતો થકો સંયમ જીવિત જે જીવે અને પ્રમાદનો વિશ્વાસ ન કરે કારણ કે ભયંકર કાળ જાય છે અને શરીર બળરહિત થતું જાય છે, માટે ભારંડ પક્ષીની પેઠે પ્રમાદરહિત થાઓ છે ૭ જે કોઈ મૂળ ગુણ તથા ઉત્તરગુણને વિષે દોષ ન લાગે તેમ શંકતો ચાલે અને સંસારને પાપ સરખો માને તથા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિક કોઇ જાતનો લાભ મળે ત્યાંસુધી સંયમ જીવિતવ્યને વધારીને પછી મરણને અવસરે કર્મરૂપ મળ તથા શરીરને ટાળે ૮ શીખવેલા અને કવચ ધરનાર ઘોડાની પેઠે સાધુ પોતાની ઇચ્છા અટકાવીને મોક્ષને પામે ઘણા પૂર્વ સુધી પ્રમાદરહિત વીતરાગને માર્ગે ચાલે તે મુનિ શીઘ્ર મોક્ષ જાય છે ૯ જે પુરુષ પ્રથમ ધર્મ ન કરે અને એમ માને કે અંતકાળે ધર્મ કરીશ, તે પુરુષ પછી પણ ધર્મ કરી શકતો નથી. એ ઉપમા કેવળીને છાજે પણ બીજા પુરુષોને છાજે નહિ ૧ હે જીવ! તુ શીઘ્ર વિવેક (ધર્મ) પામી શકતો નથી માટે સાવધાન

થઇ કામભોગને છાંડીને મોટા ઋષીશ્વરની પેઠે સઘળાં પ્રાણીઓને સમભાવે બરાબર જાણીને આત્માની રક્ષા કરતો થકો અપ્રમાદી થકો વિચર. ૧૧ મોહના ગુણોને જીતતાં સયમને વિષે વિચરતા સાધુને અનેક પ્રકારના આકરા કે સુવાળા શબ્દાદિ વિષયો વારવાર હરકત કરે છે પણ તે ઉપર સાધુ મને કરીને પણ દ્વેષ ન કરે. ૧૨ શબ્દાદિ વિષયોનો સ્પર્શ ઘણા જીવોને મંદ પાડે છે અને લોભ ઉપજાવે છે. માટે તેવા વિષયોમાં મન ન રાખવું તથા ક્રોધ ન રાખવો, માનને ટાળવુ માયા ન સેવવી અને લોભને છાંડવો ૧૩ જે કોઇ તત્ત્વજ્ઞાન વિના સસ્કૃત ભાષા બોલવાના ડોળ ઘાલનાર અને પારકાં શાસ્ત્રના પરૂપણહાર, રાગદ્વેષસહિત પરવશ પડયા છે તેને મિથ્યાત્વી ગણી તેમનાથી દૂર રહી જાવજીવ સુધી જ્ઞાનાદિક ગુણની વાછના કરવી. ॥ ઈતિ ॥

શ્રી નમિપ્રવ્રજ્યાનું નવમું અધ્યયન (ઉત્તરાધ્યયન)

ચઇઊણ દેવલોગાઓ, ઉવવન્નો માણુસમ્મિ લોગમ્મિ;
ઉવસન્તમોહણિજ્જો, સરઇ પોરાણિય જાઈ ૧

જાઇ સરિત્તુ ભયવ, સહસબુદ્ધ અણુત્તરે ધમ્મે;
પુત્ત ઠવેત્તુ રજ્જે, અભિણિક્ખમઇ નમી રાયા. ૨

સો દેવલોગસરિસે, અન્તેઉરવરગઓ વરે ભોએ;
ભુજિત્તુ નમી રાયા, બુદ્ધો ભોગે પરિચ્ચયઇ. ૩

મિહિલ સપુરજણવય, બલમોરોહ ચ પરિયણ સવ્વ;
ચિચ્ચા અભિનિક્ખન્તો, એગન્તમહિટ્ઠિઓ ભયવ ૪

કોલાહલગભૂય, આસી મિહિલાએ પવ્વયન્તમ્મિ,
તઇયા રાયરિસિમ્મિ, નમિમ્મિ અભિણિકખમન્તમ્મિ. ૫

અબ્ભુટ્ઠિય રાયરિસિં, પવ્વજ્જાઠાણમુત્તમ,
સક્કો મહાણુરૂવેણ, ઈમ વયણમબ્બવી ૬

કિણ્ણુભો ! અજ્જ મિહિલાએ, કોલાહલગસકુલા
સુવ્વન્તિ દારૂણા સદ્દા, પાસાએસુ ગિહેસુ ય ૭

એયમટ્ઠ નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી ૮

મહિલાએ ચેઇએ વચ્છે, સીયચ્છાએ મણોરમે;
પત્ત-પુપ્ફ-ફલોવેએ, બહૂણં બહુ-ગુણે સયા. ૯

વાએણ હીરમાણમ્મિ, ચેઇયમ્મિ મણોરમે;
દુહિયા અસરણા અત્તા, એએ કન્દન્તિ ભો ખગા. ૧૦

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઉ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો - ઇણમબ્બવી. ૧૧

એસ અગ્ગી ય વાઊ ય, એય ડજ્ઝઇ મન્દિરં;
ભયવં અન્તેઉર તેણં, કીસ ણં નાવપેક્ખહ. ૧૨

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઉ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દં ઇણમબ્બવી. ૧૩

સુહં વસામો જીવામો, જેસિં મો નત્થિ કિંચણ;
મિહિલાએ ડજ્ઝમાણીએ, ન મે ડજ્ઝઇ કિંચણ. ૧૪

ચત્ત-પુત્ત-કલત્તસ્સ, નિવ્વાવારસ્સ ભિક્ખુણો;
પિયં ન વિજ્જઇ, કિંચિ, અપ્પિયં પિ ન વિજ્જઇ. ૧૫

બહું ખુ મુણિણો ભદ્દં, અણગારસ્સ ભિક્ખુણો;
સવ્વઓ વિપ્પમુક્કસ્સ, એગન્તમણુપસ્સઓ. ૧૬

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઉ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૧૭

પાગાર કારઇત્તાણં, ગોપુરટ્ટાલગાણિ ય;
ઉસ્સૂલગસયગ્ઘીઓ, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા. ૧૮

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઉ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસી દેવિન્દં ઇણમબ્બવી. ૧૯

સદ્ધં નગરં કિચ્ચા, તવ-સંવર-મગ્ગલં;
ખન્તિં નિઉણ-પાગારં તિગુત્તં દુપ્પધંસયં. ૨૦

ધણું પરક્કમં કિચ્ચા, જીવં ચ ઇરિયં સયા;
ધિઇં ચ કેયણં કિચ્ચા, સચ્ચેણ પલિમન્થએ. ૨૧

તવ-નારાયજુત્તેણ ભિત્તૂણ કમ્મ-કંચુયં;
મુણી વિગય-સંગામો, ભવાઓ પરિમુચ્ચએ. ૨૨

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ,
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૨૩

પાસાએ કારઇત્તાણં, વદ્ધ-માણ-ગિહાણિ ય;
વાલગ્ગ-પોઇયાઓ ય, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા. ૨૪

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી. ૨૫

સંસયં ખલુ સો કુણઇ, જો મગ્ગે કુણઇ ઘરં,
જત્થેવ ગન્તુમિચ્છેજ્જા, તત્થ કુવેજ્જ સાસય. ૨૬

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૨૭

આમોસે લોમહારે ય, ગંઠિભેએ ય તક્કરે;
નગરસ્સ ખેમં કાઊણ, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા. ૨૮

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી. ૨૯

અસઇં તુ મણુસ્સેહિં, મિચ્છા દંડો પજુંજઇ;
અકારિણોઽત્થ બજ્ઝન્તિ, મુચ્ચઇ કારઓ જણો. ૩૦

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ;
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૩૧

જે કેઇ પત્થિવા તુજ્ઝ, નાનમન્તિ નરાહિવા,
વસે તે ઠાવઇત્તાણ, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા ૩૨

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊ-કારણ-ચોઇઓ,
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દં ઇણમબ્બવી ૩૩

જો સહસ્સં સહસ્સાણં, સંગામે દુજ્જએ જિણે,
એગં જિણેજ્જ અપ્પાણં, એસ સે પરમો જઓ. ૩૪

અપ્પણામેવ જુજ્ઝાહિ, કિં તે જુજ્ઝેણ બજ્ઝઓ,
અપ્પણામેવમપ્પાણં, જઇત્તા સુહમેહએ ૩૫

પંચિન્દિયાણિ કોહં, માણં માયં તહેવ લોહં ચ,
દુજ્જયં ચેવ અપ્પાણં, સવ્વં અપ્પે જિએ જિયં. ૩૬

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમિ રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૩૭

જઇત્તા વિઉલે જન્ને, ભોઇત્તા સમણમાહણે
દચ્ચા ભોચ્ચા ય જિટ્ઠા ય, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા. ૩૮

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી. ૩૯

જો સહસ્સ સહસ્સાણ, માસે માસે ગવં દએ,
તસ્સવિ સંજમો સેઓ, અદિન્તસ્સઽવિ કિંચણ. ૪૦

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૪૧

ઘોરાસમ ચઇત્તાણ, અન્નં પત્થેસિ આસમં,
ઇહેવ પોસહરઓ, ભવાહિ મણુઆહિવા. ૪૨

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી. ૪૩

માસે માસે તુ જો બાલે, કુસગ્ગેણ તુ ભુંજએ,
ન સો સુયક્ખાયધમ્મસ્સ, કલં અગ્ઘઇ સોલસિં, ૪૪

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૪૫

હિરણ્ણં સુવણ્ણં મણિમુત્તં, કંસં દૂસં ચ વાહણં,
કોસં વઢ્ઢાવઇત્તાણ, તઓ ગચ્છસિ ખત્તિયા. ૪૬

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દ ઇણમબ્બવી. ૪૭

સુવણ્ણરુપ્પસ્સ ઉ પવ્વયાભવે, સિયા હુ કેલાસસમા અસંખયા,
નરસ્સલુદ્ધસ્સ ન તેહિં કિંચિ ઇચ્છા હુ આગાસસમા અણન્તિયા. ૪૮

પુઢવી સાલી જવા ચેવ હિરણ્ણં પસુભિસ્સહ,
પડિપુણ્ણં નાલમેગસ્સ, ઇઇ વિજ્જા તવં ચરે. ૪૯

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમિં રાયરિસિં, દેવિન્દો ઇણમબ્બવી. ૫૦

અચ્છેરગમબ્ભુદએ, ભોએ ચયસિ પત્થિવા;
અસન્તે કામે પત્થેસિ, સંકપ્પેણ વિહમ્મસિ ૫૧

એયમટ્ઠં નિસામિત્તા, હેઊકારણચોઇઓ,
તઓ નમી રાયરિસી, દેવિન્દં ઇણમબ્બવી ૫૨

સલ્લં કામા વિસં કામા, કામા આસીવિસોવમા;
કામે ય પત્થેમાણા, અકામા જન્તિ દોગ્ગઇં. ૫૩

અહે વયન્તિ કોહેણ, માણેણ અહમા ગઇં;
માયા ગઇપડિગ્ઘાઓ, લોભાઓ દુહઓ ભયં. ૫૪

અવઉજ્ઝિઊણ માહણરૂવં, વિઉવ્વિઊણ ઇન્દત્તં,
વન્દઇ અભિત્થુણન્તો, ઇમાહિ મહુરાહિ વગ્ગૂહિં. ૫૫

અહો તે નિજ્જિઓ કોહો, અહો માણો પરાજિઓ,
અહો તે નિરક્કિયા માયા, અહો લોભો વસીકઓ. ૫૬

અહો તે અજ્જવં સાહુ, અહો તે સાહુ મદ્દવં;
અહો તે ઉત્તમા ખન્તી, અહો તે મુત્તિ ઉત્તમા ૫૭

ઇહં સિ ઉત્તમો ભન્તે, પચ્છા હોહિસિ ઉત્તમો,
લોગુત્તમુત્તમં ઠાણં, સિદ્ધિં ગચ્છસિ નીરઓ ૫૮

એવં અભિત્થુણન્તો, રાયરિસિં ઉત્તમાએ સદ્ધાએ,
પયાહિણં કરેન્તો, પુણો પુણો વન્દઇ સક્કો ૫૯

તો વન્દિઊણ પાએ, ચક્કંકુસલક્ખણે મુણિવરસ્સ,
આગાસેણુપ્પઇઓ, લલિયચવલકુણ્ડલતિરીડી ૬૦

નમી નમેઇ અપ્પાણં, સક્ખં સક્કેણ ચોઇઓ,
ચઇઊણ ગેહં ચ વેદેહી, સામણ્ણે પજ્જુવટ્ઠિઓ ૬૧

એવં કરેન્તિ સંબુદ્ધા, પંડિયા પવિયક્ખણા;
વિણિયટ્ટન્તિ ભોગેસુ, જહા સે નમી રાયરિસિ. ૬૨

(ત્તિ બેમિ)

અર્થ:–૧ નમી રાજર્ષિનો જીવ પાચ બ્રહ્મ દેવલોકથી ચવીને મનુષ્ય લોકને વિષે ઉત્પન્ન થયો, દર્શન મોહનીય કર્મ ઉપશમાવીને

પાછલા ભવની જાતિ સભારવાથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ જાતિસ્મરણ જ્ઞાને કરી પાછલા ભવ સભારીને ભગવત જ્ઞાનવત પોતાની મેળે ઉત્કૃષ્ટ પ્રધાન ધર્મને પામીને તે નમી રાજા પોતાના પુત્રને રાજ્ય સોપીને ઘરથી દીક્ષા લેવાને નીકળ્યા ૩ તે નમી રાજા અતેઉરને વિષે રહી દેવલોકના જેવા ઉત્તમ ભોગ ભોગવીને, તત્ત્વના જાણ નમી રાજાએ ભોગને છાંડયા. ૪ તે નમી રાજા મિથિલાનગરી, બીજા રાજદેશ, ચતુરંગીસેના, અતેઉર, સ્વજનાદિક સર્વ છાડીને એકાત રાગદ્વેષરહિત, નિસ્પૃહીપણે મોટા ઋદ્ધિના અને મોટા જ્ઞાનના ધણી નમી રાજા ઘરથી બહાર નીકળ્યા ૫ રાજર્ષિ નમી રાજા દીક્ષા લેવાને ઘરથી બહાર નીકળ્યા ત્યારે મિથિલાનગરીમાં લોકો વિલાપાદિક શબ્દોથી કોલાહલ કરવા લાગ્યા ૬ તે નમી રાજર્ષિ દીક્ષા લેવાને ઉત્તમ સ્થાનકને વિષે સાવધાન થયા તે અવસરે શક્રેન્દ્ર બ્રાહ્મણરૂપે આવીને આ પ્રમાણે વચન કહેવા લાગ્યા. ૭ અહો નમી રાજા! આજે મિથિલાનગરી રાજ્યગૃહમા અને સામાન્ય ગૃહને વિષે હૃદયને અને મનને ઉદ્વેગ કરે એવા દારુણ શબ્દોથી કોલાહલે કરી કેમ વ્યાપ્ત થઇ? ૮ ઘણા લોકોને દુઃખનું કારણ તે તારી દીક્ષા છે અને પરજીવને જેથી દુઃખ ઉપજે તે પરિભ્રમણનું કારણ છે એ અર્થ સાંભળીને તથા વિચારીને ત્યારબાદ નમી રાજર્ષિ દેવેન્દ્ર પ્રત્યે આ (નીચે) પ્રમાણે વચન કહે છે ૯ મિથિલા નગરીને વિષે, ઉદ્યાનમાં એક શીતળ છાયાવાળુ, મનને રમણિક પત્રે, ફૂલે ફળે કરી સહિત પક્ષી આદિક ઘણા જીવોને સદા ગુણનું કરનાર એવું એક વૃક્ષ છે ૧૦ અહો વિપ્ર! વનમાં તે મનોરમ વૃક્ષ વાયરે કરી હાલવાથી દુઃખીઆ, અને શરણરહિત થયેલા પખીઓ દુઃખથી પીડા પામીને આક્રદ કરે છે તેમાં ઝાડનો દોષ નથી ૧૧ એ અર્થ સાંભળીને, વિચારીને હેતુ પાર પાડવા નિમિત્તે નમી રાજર્ષિ પ્રત્યે દેવેન્દ્ર આ પ્રમાણે વચન કહે છે ૧૨ હે નમી રાજા! તારુ ઘર અને અતપુર વગેરે અગ્નિ અને વાયરે કરી પ્રત્યક્ષ બળતાં દેખાય છે તે તુ શા માટે નથી જોતો? ૧૩ એ અર્થ સાંભળીને હેતુ પાર પાડવા નિમિત્તે નમી રાજર્ષિ દેવેન્દ્ર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહે છે હે વિપ્ર! મને જેમ સુખ ઉપજે છે તેમ હુ વસુ છુ અને જીવુ છુ તે બળતા ઘરમાં કિંચિતમાત્ર પણ મારૂ નથી, તેથી મિથિલાનગરી બળવાથી મારૂ કાંઈ

પણ બળતુ નથી. ૧૫ જેણે પુત્ર, સ્ત્રી આદિ તથા સર્વ જાતના વ્યાપાર છાંડયા છે એવા સાધુને લોકમાં કોઈ પણ વસ્તુ પ્રિય કે અપ્રિય નથી. ૧૬ અણગાર (સાધુ) જે સર્વથા પ્રકારે આરંભ પરિગ્રહથી વિશેષે મુકાણા છે અને હું એકલો છું એમ એકત્વપણાને વિચારે છે તે સાધુને નિશ્ચે ઘણું કલ્યાણ થાય છે ૧૭ એ અર્થ સાંભળીને હેતુ કારણ પ્રેર્યો થકો નમી રાજર્ષિ પ્રત્યે દેવેંદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે ૧૮ હે ક્ષત્રી! તારા ગામને ગઢ, કોટ, કમાડ ભોગળ, કોટ ઉપરનાં યુદ્ધ કરવાનાં સ્થાનક, પ્રગટ ખાઇ, ગુપ્ત ખાઇ તથા સૌ મનુષ્યનો ઘાત કરે તેવા શતઘ્ન શસ્ત્ર કરાવીને ત્યાર પછી ઘર મૂકીને જાજે ૧૯ એ પ્રમાણે દેવતાનુ કહેવું સાંભળીને નમી રાજર્ષિ આ પ્રમાણે કહે છે ૨૦ હે બ્રાહ્મણ! મે શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ નગર કર્યું છે બાર પ્રકારે તપરૂપ કમાડ કર્યા છે, સંવર રૂપ ભોગળ કરી છે, ક્ષમારૂપ ગઢ કર્યો છે અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ ત્રણ કોટ કર્યા છે, તે કોઇથી જીતી શકાય નહિ ૨૧ પરાક્રમરૂપ ધનુષ્ય કર્યું છે, ઇર્યાસમિતિરૂપ તેની પણ્ચ, ધૈર્યરૂપ કમાન અને સત્યરૂપ ગાપડે કરી ધનુષ બાધ્યુ છે -અર્થાત્ મનાદિયોગ સત્યે કરી બાધ્યા છે ૨૨ તપરૂપ લોઢાના બાણે કરી સહિત ધનુષ્ય છે તેણે કરીને સાધુ લૌકિક સંગ્રામથી નહીં પણ ભાવસંગ્રામથી કર્મરૂપ વેરીને વિદારે (જીતે) અને સંસાર સમુદ્રથી મુકાય ૨૩ એ પ્રમાણે નમી રાજર્ષિનું કહેવુ સાંભળીને ત્યાર પછી દેવતા આ પ્રમાણે કહે છે ૨૪ હે ક્ષત્રી! મોટા ઘર કરાવી, તેમાં મોટા ગોખ મેલાવી તથા તળાવમાં ક્રીડા કરવાના મહેલ કરાવીને તે પછી તું જાજે ૨૫ એ પ્રમાણે દેવતાનુ કહેવુ સાંભળીને નમી રાજર્ષિ દેવેંદ્ર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહે છે ૨૬ જેને પરભવનો સંશય હોય તે જ નિશ્ચય ઘર કરે, હું તો જ્યા જવા ઇચ્છું ત્યા જ શાશ્વતુ ઘર કરીશ. ૨૭ એ પ્રમાણે નમી રાજાનુ કહેવું સાભળીને દેવેંદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે ૨૮ હે ક્ષત્રી! વાટપાડુ, ફાસીઆ, ગઠીછોડા એવા ચોર છે તેને નિષેધીને, નગરને કુશળ કરી પછી જાજે ૨૯ એ પ્રમાણે દેવતાનું કહેવું સાભળીને નમીરાજા આ પ્રમાણે કહે છે અનેક વાર મનુષ્યભવે અજ્ઞાન અને અહંકારપણે અપરાધીને અને નિરપરાધીને ખોટી શિક્ષા થાય એટલે ઘણી વખતે ચોરી ન કરનાર મનુષ્યને બાધે છે અને ચોરી કરનારને મૂકે છે પણ ઇંદ્રિયના

વિકારરૂપી જે ચોર છે તેને કોઈ મોહવત બાંધી શકતો નથી. ૩૧ એ પ્રમાણે નમી રાજર્ષિનું કહેવું સાભળીને દેવેદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે. ૩૨ હે ક્ષત્રી! જે કોઈ રાજા તને નમતા નથી તે સર્વને વશ કરીને જજે ૩૩ એ પ્રમાણે દેવેદ્રનુ કહેવું સાભળીને નમી રાજર્ષિ આ પ્રમાણે કહે છે ૩૪ હે વિપ્ર! દશલાખ યોદ્ધાઓ જીતવા દોહલા છે, તેને કોઈ સગ્રામને વિષે જીતી શકશે. પણ પોતાના આત્માને જીતી શકે તે દશલાખ યોદ્ધાના જીતનાર કરતાં ઉત્કૃષ્ટો જીતનાર જાણવો.

૩૫ આપણે પોતાના આત્માથી જ યુદ્ધ કરવું, મનુષ્ય સાથે બાહ્યયુદ્ધ કરવાથી શું થાય? અર્થાત્ કાંઈ નહિ પણ આપણે પોતાનો આત્મા જીતવાથી મોક્ષનાં સુખ પામશું ૩૬ પાચ ઈદ્રિયો, ક્રોધ, માન, માયા તેમજ લોભ એ સર્વ જીતવી બહુ દોહલી છે પણ જેણે પોતાના આત્માને જીત્યો છે તેણે સર્વને જીત્યા છે ૩૭ એ પ્રમાણે નમી રાજાનુ કહેવું સાંભળી દેવેદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે ૩૮ હે ક્ષત્રી! મોટા યજ્ઞ કરી, બ્રાહ્મણોને જમાડી, ગાય, સુવર્ણાદિ દાન દઈ મનોજ્ઞ ભોગવીને, યજ્ઞ સ્તભ સ્થાપીને પછી તું જાજે ૩૯ એ પ્રમાણે દેવેદ્રનુ કહેવું સાભળીને નમી રાજર્ષિ આ પ્રમાણે કહે છે ૪૦ જે કોઈ મહિને મહિને દશલાખ ગાયોનું દાન કોઈને આપે, તેને જે લાભ થાય તેના કરતા સયમ (ચારિત્ર) લેનારને ઘણો જ વધારે લાભ થાય છે માટે ગાયોનાં દાન દેવાની શક્તિ ન હોય તેણે પણ સયમ લેવો એ વધારે કલ્યાણનું કારણ છે ૪૧ એ પ્રમાણે નમી રાજાનું કહેવું સાંભળીને દેવેદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે ૪૨ હે મનુષ્યના અધિપતિ! ઘોર આશ્રમ છાંડીને બીજો આશ્રમ શા સારૂ ઇચ્છે છે? આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ રહીને પૌષધાદિકને વિષે અનુરક્ત થાઓ. ૪૩ એ પ્રમાણે દેવેદ્રનું કહેવું સાભળીને નમી રાજર્ષિ આ પ્રમાણે કહે છે ૪૪ હે બ્રાહ્મણ! કોઈ અજ્ઞાની મૂર્ખ માસી માસ માસ ખમણને પારણે ડાભની અણી ઉપર રહે એટલો આહાર કરે પણ તે પુરુષ નિરવદ્ય ચારિત્રરૂપ ધર્મને સોળમે ભાગે પણ પહોંચે નહિ અર્થાત અજ્ઞાનપણામા ગમે તેવી આકરી કરેલી ક્રિયા ખરા ચારિત્ર ધર્મને કોઈ અંશે આવી શકે નહિ, માટે મને ગૃહસ્થાશ્રમ છાડી ચારિત્ર આચરવું શ્રેય છે ૪૫ એ પ્રમાણે નમી રાજર્ષિનું કહેવુ સાંભળીને દેવેદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે ૪૬ હે ક્ષત્રી! સોનારૂપાના વજર વડેલા

અને ઘડેલા અલંકારો મણિ, મોતી, કાંસાનાં વાસણ, વસ્ત્રો, અશ્વાદિક વાહનો અને કોઠાર વધારીને પછી જાજે, ૪૭ એ પ્રમાણે દેવતાનુ કહેવું સાંભળીને નમી રાજર્ષિં આ પ્રમાણે કહે છે. ૪૮ હે બ્રાહ્મણ ! કદાચિત્ સોના રૂપના મેરૂ પર્વત જેવડા અસંખ્યાત પર્વતો હોય તો લોભી મનુષ્યને કિંચિત્ માત્ર સંતોષ થાય નહિ કારણ કે તૃષ્ણા અનંત આકાશસરખી છે. ૪૯ સઘળી પૃથ્વી સાળ-જવ આદિ ૪૨ જાતના ધાન્યથી, સોના-રૂપાથી તથા પશુ આદિથી ભરી આપે તો પણ એક લોભી મનુષ્યની ઇચ્છા પૂર્ણ થાય નહિં પણ હું એવું જાણીને લોભીથી નિવર્તી, સંતોષની વૃત્તિરૂપ તપ આચરીશ ૫૦ એ પ્રમાણે નમી રાજર્ષિંનુ કહેવું સાભળીને દેવેંદ્ર આ પ્રમાણે કહે છે. ૫૧ હે રાજર્ષિં ! મને ઘણુ આશ્ચર્ય ઉપજે છે કે પોતાને મળેલા કામભોગને છાડીને હવે પછીથી (અછત) મળવાના ભોગની ઇચ્છા રાખે છે ! પણ ઇચ્છા રાખેલા ભોગ મળશે કે નહિ એવા સંકલ્પે-વિકલ્પે કરી હણાઇશ, માટે છતા ભોગને છાડીશ નહિ ૫૨ એ પ્રમાણે દેવતાનુ કહેવું સાંભળીને નમી રાજર્ષિં આ પ્રમાણે કહે છે. ૫૩ હે બ્રાહ્મણ ! એ કામ કામભોગ શલ્યસરખા છે, ઝેરસરખા છે, દૃષ્ટિવિષવાળા સર્પની ઉપમા સરખા છે જો કે તે કામભોગ મળી શકે તેમ નથી, ભોગવી શકે તેમ નથી, તો પણ આકરી અભિલાષા રાખે છે, એવા જીવ તંદુલ મચ્છની માફક નરકને વિષે માઠી ગતિએ ઉપજે છે, ૫૪ ક્રોધે કરી નરકાદિક અધોગતિએ જાય છે, અહંકારે કરી માઠી ગતિએ જાય છે, માયાકપટે કરી સદ્‌ગતિનો વિનાશ થાય છે અને લોભે કરીને આ લોક તથા પરલોકનો ભય થાય છે. ૫૫ દેવેંદ્ર બ્રાહ્મણનુ રૂપ છોડી દેવતાનુ રૂપ ધારણ કરી નમી રાજર્ષિંને વાંદી, નમસ્કાર કરી નીચે પ્રમાણે મધુરે વચને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ૫૬ હે રાજર્ષિં ! ઇતિ આશ્ચર્ય ! ભલુ તમારૂ સરલપણુ, ઇતિ આશ્ચર્ય ! ભલુ તમારૂ નિરહંકારપણુ ઇતિ આશ્ચર્ય ! તમારી ઉત્તમ ક્ષમા, ઇતિ આશ્ચર્ય ! તમારી ઉત્તમ નિર્લોભતા ૫૮ હે પૂજ્ય ! તમે આ ભવને વિષે ઉત્તમ છો, પરભવને વિષે ઉત્તમ થશો અને કર્મરૂપ રજરહિત થઈ લોકમા અતિ પ્રધાન, ઉત્તમ સ્થાનક ને મુકિતપદ પામશો ૫૯ દેવતાઓનો ઇંદ્ર તે શક્રેંદ્ર એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતો રાજર્ષિં પત્યે ઉત્તમ શ્રદ્ધા સહિત ભક્તિ

કરે છે તથા પ્રદક્ષિણા કરીને વારવાર વંદના નમસ્કાર કરે છે ૬૦ ત્યાર પછી એક થઇ અરૂપ આદિ લક્ષણ સહિત ઇંદ્ર, નમી રાજર્ષિના પગને વાંદીને મનોહર ચપળ કુંડળ તથા મુગટ આદિ અલંકારોથી સહિત એવા ઇંદ્ર આકાશને વિષે એટલે દેવલોકમાં પોતાને ઠેકાણે ગયા, સાક્ષાત્ ઇંદ્ર નમી રાજર્ષિને ચારિત્ર ને દેશ સંબંધી વાદવિવાદ કરી ચળાવવા માંડ્યા તો પણ તે ચળ્યા નહિં અને ઘર, દેશ, વિદેશ, સર્વ છોડીને નમી રાજાએ પોતાના આત્માને નમાડી એટલે વૈરાગ્યમાં લીન કરીને ચારિત્રને વિષે ઉદ્યમવંત થયા. ૬૨ જેમ નમી રાજર્ષિ સંસારના ભોગથી નિવર્ત્યા તેમ તત્ત્વના જાણ પંડિત, અતિ વિચક્ષણ હોય તે ક્રિયામાં પ્રવીણ થાય અને નિશ્ચે ભોગથી નિવર્તે એમ હું કહું છું

શ્રી મૃગાપુત્રનું ૧૯ મું અધ્યયન (ઉત્તરાધ્યયન)

સુગ્ગીવે નયરે રમ્મે, કાણણુજ્જાણસોહિએ;
રાયા બલભદ્દિત્તિ, મિયા તસ્સગ્ગમાહિસી. ૧

તેસિં પુત્તે બલસિરી, મિયાપુત્તેત્તિ વિસ્સુએ;
અમ્માપિઊણ દઇએ, જુવરાયા દમીસરે. ૨

નન્દણે સો ઉ પાસાએ, કીલએ સહ ઇત્થિહિં;
દેવે દોગુન્દગે ચેવ, નિચ્ચં મુઇય-માણસો ૩

મણિ-રયણ-કોટ્ટિમતલે, પાસાય-લોયણટ્ઠિઓ;
આલોએઇ નગરસ્સ, ચઉક્કત્તિયચચ્ચરે ૪

અહ તત્થ અઇચ્છન્ત, પાસઇ સમણસંજયં,
તવ-નિયમ-સંજમધરં, સીલડ્ઢં ગુણઆગરં ૫

તં દેહઇ મિયાપુત્તે, દિટ્ઠીએ અણિમિસાએ ઉ;
કહિં મન્નેરિસં રૂવં દિટ્ઠપુવ્વં મએ પુરા ૬

સાહુસ્સ દરિસણે તસ્સ, અજ્ઝવસાણમ્મિ સોહણે;
મોહં ગયસ્સ સન્તસ્સ, જાઇસરણં સમુપ્પન્નં ૭

દેવલોગ ચુઓ સંતો, માણુસં ભવમાગઓ;
સન્નિનાણે સમુપ્પન્ને, જાઇસરણં પુરાણયં ૮

જાઇસરણે સમુપ્પન્ને, મિયાપુત્તે મહિડ્ઢિએ;
સરઇ પોરાણિયં જાઈં, સામણ્ણં ચ પુરા કયં. ૯

વિસએહિ અરજ્જન્તો, રજ્જન્તો સંજમમ્મિ ય;
અમ્મા-પિયર-મુવાગમ્મ, ઇમં વયણમબ્બવી. ૧૦

સુયાણિ મે પઞ્ચમહવ્વયાણિ, નરએસુ દુક્ખં ચ તિરિક્ખજોણિસુ,
નિવ્વિણ્ણકામોમિ મહણ્ણવાઓ અણુજાણહ પવ્વઇસ્સામિ અમ્મો. ૧૧

અમ્મ તાય મએ ભોગા, ભુત્તા વિસફલોવમા;
પચ્છા કડુય-વિવાગા, અણુબન્ધદુહાવહા ૧૨

ઇમં સરીરં અણિચ્ચં, અસુઇં અસુઇસંભવં,
અસાસયા-વાસમિણં, દુક્ખ કેસાણ ભાયણં. ૧૩

અસાસએ સરીરમ્મિ રઇં નો વલભામહં,
પચ્છા પુરા વ ચઇયવ્વે, ફેણબુબ્બુયસન્નિભે. ૧૪

માણુસત્તે અસારમ્મિ, વાહીરોગાણ આલએ;
જરામરણઘત્થમ્મિ, ખણં પિ ન રમામહં ૧૫

જમ્મં દુક્ખં જરા દુક્ખં, રોગાણિ મરણાણિ ય;
અહો દુક્ખો હુ સંસારો, જત્થ કીસન્તિ જન્તવો. ૧૬

ખેત્તં વત્થું હિરણ્ણં ચ, પુત્તદારં ચ બન્ધવા,
ચઇત્તાણં ઇમં દેહં, ગન્તવ્વ-મવસસ્સ મે. ૧૭

જહા કિમ્પાગ-ફલાણં, પરિણામો ન સુન્દરો;
એવં ભુત્તાણ ભોગાણં, પરિણામો ન સુન્દરો. ૧૮

અદ્ધાણં જો મહન્તં તુ, અપ્પાહેઓ પવજ્જઇ,
ગચ્છન્તો સો દુહી હોઇ, છુહા-તણ્હાએ પીડિઓ ૧૯

એવં ધમ્મં અકાઊણં, જો ગચ્છઇ પરં ભવં,
ગચ્છન્તો સો દુહી હોઇ, વાહીરોગેહિં પીડિઓ, ૨૦

અદ્ધાણં જો મહન્તં તુ, સપાહેઓ પવજ્જઇ;
ગચ્છન્તો સો સુહી હોઇ, છુહા-તણ્હા-વિવજ્જિઓ ૨૧

એવં ધમ્મં પિ કાઊણં, જો ગચ્છઇ પરં ભવં;
ગચ્છન્તો સો સુહી હોઇ, અપ્પકમ્મે અવેયણે ૨૨

જહા ગેહે પલિત્તમ્મિ, તસ્સ ગેહસ્સ જો પહૂ,
સારભણ્ડાણિ નીણેઇ અસાર અવઉજ્ઝઇ ૨૩

એવં લોએ પલિત્તમ્મિ, જરાએ મરણેણ ય,
અપ્પાણં તારઇસ્સામિ, તુબ્ભેહિં અણુમન્નિઓ. ૨૪

તં બિન્તમ્માપિયરો, સામણ્ણં પુત્ત દુચ્ચરં,
ગુણાણં તુ સહસ્સાઇં, ધારેયવ્વાઇં ભિક્ખુણો. ૨૫

સમયા સવ્વભૂએસુ સત્તુ-મિત્તેસુ વા જગે,
પાણાઇ-વાય-વિરઇ જાવજ્જીવાએ દુક્કરં ૨૬

નિચ્ચકાલપ્પ-મત્તેણં, મુસા-વાય-વિવજ્જણં,
ભાસિયવ્વં હિયં સચ્ચં, નિચ્ચાઉત્તેણ દુક્કરં ૨૭

દન્તસોહણ-માઇસ્સ, અદત્તસ્સ વિવજ્જણં,
અણવજ્જેસણિજ્જસ્સ, ગિણ્હણા અવિ દુક્કરં ૨૮

વિરઇ અબમ્ભચેરસ્સ, કામ-ભોગ-રસન્નુણા;
ઉગ્ગં મહવ્વયં બમ્ભં, ધારેયવ્વં સુદુક્કરં ૨૯

ધણ-ધન્ન-પેસવગ્ગેસુ, પરિગ્ગહ-વિવજ્જણં,
સવ્વારમ્ભ-પરિચ્ચાઓ, નિમ્મમત્તં સુદુક્કરં ૩૦

ચઉવ્વિહેઽવિ આહારે, રાઇભોયણ-વજ્જણા;
સન્નિહી-સંચઓ ચેવ, વજ્જેયવ્વો સુદુક્કરં ૩૧

છુહા તણ્હા ય સીઉણ્હં, દંસ મસગ વેયણા,
અક્કોસા દુક્ખસેજ્જા ય, તણ-ફાસા જલ્લમેવ ય. ૩૨

તાલણા તજ્જણા ચેવ, વહબન્ધ-પરીસહા;
દુક્ખં ભિક્ખાયરિયા, જાયણા ય અલાભયા. ૩૩

કાવોયા જા ઇમા વિત્તી, કેસલોઓ ય દારુણો;
દુક્ખં બમ્ભવ્વયં ઘોરં, ધારેઉં ય મહપ્પણો. ૩૪

સુહોઇઓ તુમં પુત્તા, સુકુમાલો સુમજ્જિઓ;
ન હુ સી પભૂ તુમં પુત્તા સામણ્ણ-મણુપાલિયા. ૩૫

જાવજ્જીવ-મવિસ્સામો, ગુણાણં તુ મહબ્ભરો;
ગુરુઓ લોહભારુ વ્વ, જો પુત્તા હોઇ દુવ્વહો. ૩૬

આગાસે ગંગાસોઉ વ્વ, પડિસોઉ વ્વ દુત્તરો;
બાહાહિં સાગરો ચેવ, તરિયવ્વો ગુણોદહી ૩૭

વાલુયાકવલો ચેવ, નિરસ્સાએ ઉ સંજમે;
અસિધારા-ગમણં ચેવ, દુક્કરં ચરિઉં તવો. ૩૮

અહી વેગન્ત-દિટ્ઠીએ, ચરિત્તે પુત્ત દુક્કરે;
જવા લોહમયા ચેવ, ચાવેયવ્વા સુદુક્કરં. ૩૯

જહા અગ્ગિસિહા દિત્તા, પાઉં હોઇ સુદુક્કરા,
તહા દુક્કરં કરેઉં જે, તારુણ્ણે સમણત્તણં ૪૦

જહા દુક્ખં ભરેઉં જે, હોઇ વાયસ્સ કોત્થલો;
તહા દુક્ખં કરેઉં જે, કીબેણં સમણત્તણં. ૪૧

જહા તુલાએ તોલેઉં, દુક્કરો મન્દરો ગિરી,
તહા નિહુયં નીસંકં, દુક્કરં સમણત્તણં ૪૨

જહા ભૂયાહિં તરિઉં, દુક્કરં રયણાયરો,
તહા અણુવસન્તેણં, દુક્કરં દમસાગરો. ૪૩

ભુંજ માણુસ્સએ ભોગે, પંચલક્ખણએ તુમં,
ભુત્તભોગી તઓ જાયા, પચ્છા ધમ્મં ચરિસ્સસિ, ૪૪

સો બિંતડમ્માપિયરો, એવમેયં જહા ફુડં,
ઇહ લોએ નિપ્પિવાસસ્સ, નત્થિ કિંચિવિ દુક્કરં ૪૫

સારીરમાણુસા ચેવ, વેયણાઓ અનન્તસો,
મએ સોઢાઓ ભીમાઓ, અસઇં દુક્ખભયાણિ ય ૪૬

જરામરણ-કાન્તારે, ચાઉરન્તે ભયાગરે,
મએ સોઢાણિ ભીમાણિ, જમ્માણિ મરણાણિ ય ૪૭

જહા ઇહં અગણી ઉણ્હો, એત્તોઽણન્તગુણો તહિં,
નરએસુ વેયણા ઉણ્હા, અસ્સાયા વેઇયા મએ ૪૮

જહા ઇમં ઇહં સીયં, એત્તોઽણન્તગુણો તહિં,
નરએસુ વેયણા સીયા, અસ્સાયા વેઇયા મએ ૪૯

કન્દન્તો કન્દુકુમ્ભીસુ, ઉદ્ધપાઓ અહોસિરો;
હુયાસણે જલન્તમ્મિ, પક્કપુવ્વો અણન્તસો ૫૦

મહાદવગ્ગિસંકાસે, મરુમ્મિ વઇરવાલુએ;
કલમ્બવાલુયાએ ય, દડ્ઢપુવ્વો અણન્તસો, ૫૧

રસન્તો કન્દુકુમ્ભીસુ, ઉડ્ઢં બદ્ધો અબન્ધવો;
કરવત્ત-કરકયાઇહિં, છિન્નપુવ્વો અણન્તસો. ૫૨

અઇ-તિક્ખ-કણ્ટગા-ઇણ્ણે, તુંગે સિમ્બલિપાયવે;
ખેવિયં પાસબદ્ધેણં, કડ્ઢોકડ્ઢાહિં દુક્કરં ૫૩

મહાજન્તેસુ ઉચ્છૂ વા, આરસન્તો સુભેરવં;
પીડિઓડમિ સકમ્મેહિં પાવકમ્મો અણન્તસો. ૫૪

કૂવન્તો કોલસુણએહિં, સામેહિં સબલેહિ ય;
પાડિઓ ફાલિઓ છિન્નો, વિપ્ફુરન્તો અણેગસો. ૫૫

અસીહિં અયસિવણ્ણાહિં, ભલ્લીહિં પટ્ટિસેહિ ય;
છિન્નો ભિન્નો વિભિન્નો ય, ઓઇણ્ણો પાવ-કમ્મુણા. ૫૬

અવસો લોહરહે જુત્તો, જલન્તે સમિલાજુએ;
ચોઇઓ તોત્તજુત્તેહિં, રોજ્ઝો વા જહ પાડિઓ. ૫૭

હુયાસણે જલન્તમ્મિ, ચિયાસુ મહિસો વિવ;
દડ્ઢો પક્કો ય અવસો, પાવ-કમ્મેહિ પાવિઓ. ૫૮

બલા-સંડાસ-તુણ્ડેહિં, લોહતુણ્ડેહિં પક્ખિહિં;
વિલુત્તો વિલવન્તો હં, ઢંકગિદ્ધેહિંઽણન્તસો. ૫૯

તણ્હાકિલન્તો ધાવન્તો, પત્તો વેયરણિં નઇં;
જલં પાહિં તિ ચિન્તન્તો, ખુરધારાહિ વિવાઇઓ. ૬૦

ઉણ્હાભિતત્તો સમ્પત્તો, અસિપત્તં મહાવણં;
અસિપત્તેહિં પડન્તેહિં, છિન્નપુવ્વો અણેગસો ૬૧

મુગ્ગરેહિં મુસંઢીહિં, સૂલેહિં મુસલેહિ ય;
ગયા સંભગ્ગગત્તેહિં, પત્તં દુક્ખં અણન્તસો. ૬૨

ખુરેહિં તિક્ખધારેહિં, છુરિયાહિં કપ્પણીહિ ય;
કપ્પિઓ ફાલિઓ છિન્નો, ઉક્કત્તો ય અણેગસો. ૬૩

પાસેહિં કૂડજાલેહિં, મિઓ વા અવસો અહં,
વાહિઓ બદ્ધરુદ્ધો વા, બહૂ ચેવ વિવાઇઓ. ૬૪

ગલેહિં મગરજાલેહિં, મચ્છો વા અવસો અહં,
ઉલ્લિઓ ફાલિઓ ગહિઓ, મારિઓ ય અણુન્તસો. ૬૫

વીદંસએહિં જાલેહિં, લેપ્પાહિં સઉણો વિવ,
ગાહિઓ લગ્ગો બદ્ધો ય, મારિઓ ય અણુન્તસો. ૬૬

કુહાડ–ફરસુ માઈ હિં, બઢ્ઢેવેહિં દુમો વિવ;
કુટ્ટિઓ ફાલિઓ છિન્નો, તચ્છિઓ ય અણુન્તસો ૬૭

ચવેડ–મુટ્ઠિ–માઈ હિં, કુમારેહિ અય પિવ,
તાડિઓ કુટ્ટિઓ ભિન્નો, ચુણ્ણિઓ ય અણુન્તસો. ૬૮

તત્તાઇ તમ્બ–લોહાઈ, તઉયાઈ સીસગાણિ ય,
પાઇઓ કલકલન્તાઈ, આરસન્તો સુભેરવં. ૬૯

તુહં પિયાઈ મંસાઇ, ખણ્ડાઇ સોલ્લગાણિ ય,
ખાઇઓમિ સ–મંસાઈ, અગ્ગિવણ્ણાઇંડણેગસો. ૭૦

તુહં પિયા સુરા સીહૂ, મેરઓ ય મહૂણિ ય,
પાઇઓમિ જલન્તીઓ, વસાઓ રુહિરાણિ ય. ૭૧

નિચ્ચં ભીએણ તત્થેણ, દુહિએણ વહિએણ ય;
પરમા દુહસંબદ્ધા, વેયણા વેદિતા મએ. ૭૨

તિવ્વચણ્ડપ્પગાઢાઓ, ઘોરાઓ અઇદુસ્સહા;
મહબ્ભયાઓ ભીમાઓ, નરએસુ વેદિતા મએ. ૭૩

જારિસા માણુસે લોએ, તાયા દીસન્તિ વેયણા,
એત્તો અણુન્તગુણિયા, નરએસુ દુક્ખવેયણા ૭૪

સવ્વભવેસુ અસ્સાયા, વેયણા વેદિતા મએ,
નિમેસન્તરમિત્તંડપિ, જં સાતા નત્થિ વેયણા ૭૫

તં બિન્તમ્માપિયરો, છન્દેણં પુત્ત પવ્વયા,
નવરં પુણ સામણ્ણે, દુક્ખં નિપ્પડિકમ્મયા. ૭૬

સો બેઇ અમ્માપિયરો, એવમેયં જહા ફુડં,
પડિકમ્મં કો કુણઇ, અરણ્ણે મિયપક્ખિણં ૭૭

એગબ્ભૂએ અરણ્ણે વ, જહા ઉ ચરઈ મિગે,
એવં ધમ્મં ચરિસ્સામિ, સંજમેણ તવેણ ય. ૭૮

જહા મિગસ્સ આયંકો મહારણ્ણમ્મિ જાયઈ;
અચ્છન્તં રુક્ખમૂલમ્મિ, કો ણં તાહે તિગિચ્છઈ ૭૯

કો વા સે ઓસહં દેઇ, કો વા સે પુચ્છઈ સુહં;
કો સે ભત્તં ચ પાણં વા, આહરિત્તુ પણામએ. ૮૦

જયા સે સુહી હોઇ, તયા ગચ્છઇ ગોયરં;
ભત્તપાણસ્સ અટ્ઠાએ, વલ્લરાણિ સરાણિ ય. ૮૧

ખાઇત્તા પાણિયં પાઉં, વલ્લરેહિં સરેહિ ય;
મિગચારિયં ચરિત્તાણં, ગચ્છઈ મિગચારિયં ૮૨

એવં સમુટ્ઠિઓ ભિક્ખૂ એવમેવ અણેગઓ;
મિગચારિયં ચરિત્તાણં, ઉડ્ઢં પક્કમઈ દિસં ૮૩

જહા મિએ એગ અણેગચારી, અણેગવાસે ધુવગોયરે ય;
એવં મુણી ગોયરિયં પવિટ્ઠે નો હીલએ નોવિ ય ખિંસએજ્જા ૮૪

મિગચારિયં ચરિસ્સામિ, એવં પુત્તા જહાસુહં,
અમ્માપિઊહિંડણુન્નાઓ, જહાઇ ઉવહિં તહા. ૮૫

મિગચારિયં ચરિસ્સામિ, સવ્વદુક્ખવિમોક્ખણિં
તુબ્ભેહિં અબ્ભણુન્નાઓ, ગચ્છ પુત્ત જહા સુહં ૮૬

એવં સો અમ્માપિયરો, અણુમાણિત્તાણ બહુવિહં
મમત્તં છિન્દઈ તાહે, મહાનાગો વ્વ કંચુયં ૮૭

ઇડ્ઢી વિત્તં ચ મિત્તે ય, પુત્તદારં ચ નાયઓ,
રેણુયં વ પડે લગ્ગં, નિદ્ધુણિત્તાણ નિગ્ગઓ. ૮૮

પંચમહવ્વયજુત્તો, પંચહિં સમિઓ તિગુત્તિગુત્તો ય
સબ્ભિન્તરબાહિરઓ, તવોકમ્મંસિ ઉજ્જુઓ. ૮૯

નિમ્મમો નિરહંકારો, નિસ્સંગો ચત્તગારવો,
સમો ય સવભૂએસુ, તસેસુ થાવરેસુ ય. ૯૦

લાભાલાભે સુહે દુક્ખે, જીવિએ મરણે તહા;
સમો નિન્દાપસંસાસુ, તહા માણાવમાણુઓ. ૯૧

ગારવેસુ કસાએસુ, દણ્ડસલ્લભએસુ ય;
નિયત્તો હાસ-સોગાઓ, અનિયાણો અબન્ધણો ૯૨

અણિસ્સિઓ ઇહ લોએ, પરલોએ અણિસ્સિઓ,
વાસીચન્દણકપ્પો ય, અસણે અણસણે તહા. ૯૩

અપસત્થેહિ દારેહિં, સવ્વઓ પિહિયાસવે,
અજ્ઝપ્પજ્ઝાણજોગેહિં, પસત્થ-દમસાસણે ૯૪

એવં નાણેણ ચરણેણ, દંસણેણ તવેણ ય.
ભાવણાહિ ય સુદ્ધાહિ, સમ્મ ભાવેત્તુ અપ્પયં. ૯૫

બહુયાણિ ઉ વાસાણિ, સામણ્ણ-મણુપાલિયા,
માસિએણ ઉ ભત્તેણ, સિદ્ધિ પત્તો અણુત્તર ૯૬

એવ કરન્તિ સંબુદ્ધા, પણ્ડિયા પવિક્ખણા,
વિણિઅટ્ટન્તિ ભોગેસુ, મિયપુત્તે જહારિમી ૯૭

મહાપભાવસ્સ મહાજસસ્સ મિયાઇ પુત્તસ્સ નિસમ્મ ભાસિય,
તવપ્પહાણં ચરિય ચ ઉત્તમ, ગઇપ્પહાણ ચ તિલોગવિસ્સુત. ૯૮
વિયાણિયા દુક્ખવિવદ્ધણ ધણ, મમત્તબન્ધ ચ મહાભયાવહં;
સુહાવહ ધમ્મધુર અણુત્તર, ધારેજ્જ નિવ્વાણ ગુણાવહ મહ ૯૯

(ત્તિ બેમિ)

અર્થ—મહોટા વૃક્ષોવાળાં શોભનિક વનથી રમણિક સુગ્રીવ નગરને વિષે બળભદ્ર નામે રાજા હતો ૧ તેને મૃગાવતી નામે પટ્ટરાણી હતી ૨ તે બળભદ્ર રાજાની મૃગાવતી રાણીને એક પુત્ર હતો તે બળશ્રી નામે તથા અપર નામે મૃગાપુત્ર લોકપ્રસિદ્ધ હતો, માતા-પિતાને ઘણો જ વહાલો હતો. પાટવી કુવર (યુવરાજ) હતો અને સંસારમા રહ્યા છતાં ઇંદ્રિયોને દમનાર એટલે વશ રાખનાર હતો

૩ તે મૃગાપુત્ર આનંદકારી ઘરને વિષે ત્રાયત્રિંશક દેવતાની પેઠે નિરંતર પ્રમોદવંત રહેતો થકો ભોગને વિષે પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે હર્ષ સહિત સુખ ભોગવે છે ૪ મણિ-રત્ને જડિત ભોંય તળી આવાળા મ્હોટા મહેલના ગોખને વિષે જ્યાં ચાર રસ્તા ભેગા થાય છે તેવા ચોક અને ત્રણ રસ્તા ભેગા થાય છે તેવા ત્રિકને રસ્તા ઉપરના મહેલમાં બેઠાં નગરની ચર્ચા જોયા કરે છે ૫ તે ગોખને વિષે બેઠા થકા એકદા બાર પ્રકારે તપ કરનાર અભિગ્રહધારી, સત્તર ભેદે સંયમ પાળનાર, અઢાર હજાર શીલાંગરથના ધરનાર તથા જ્ઞાનાદિક અતિ ગુણોવાળા સાધુને જોયા. ૬ તે મુનિને દેખી મૃગાપુત્ર એક નજરે જોઇ વિચાર કરવા લાગ્યા કે પૂર્વે મે ક્યાંય આવું સ્વરૂપ દીઠું છે એટલે આવા સાધુને મે પૂર્વે જોયેલા છે ૭ તે સાધુના દર્શન થવાથી મૃગાપુત્રને શુભધ્યાને, શુભ-અધ્યવસાયે મોહ ઉપશમ્યો અને તેથી કરી પૂર્વ ભવોને જણાવનારૂં જાતિસ્મરણજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે ૮ જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી એવું દીઠું કે હું દેવલોકથી ચવીને આ મનુષ્ય ભવમાં આવ્યો છું, સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય માંથી આવે તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉપજે, પૂર્વ ભવોની વાતો સાંભરી આવે તેને જાતિસ્મરણજ્ઞાન કહેવાય છે ૯ મોટી ઋદ્ધિવાળા મૃગાપુત્રને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉપજવાથી પોતાની પાછલી જાતિ સંભારતાં દેખાયું કે મે પૂર્વ ભવે ચારિત્ર પાળ્યું છે ૧૦ વિષયોને વિષે અપ્રીતિ ધરતા અને સંયમને વિષે પ્રીતિ ધરતા મૃગાપુત્ર માતા-પિતા પાસે આવી આ પ્રમાણે કહે છે ૧૧ હે માતાપિતા ! મે પૂર્વ ભવમાં પાંચ મહાવ્રત પાળ્યા હતા તે સાંભરી આવ્યાં છે તથા તિર્યંચની યોનિને વિષે જે દુઃખ ભોગવ્યા છે તે પણ સાંભરી આવ્યાં છે, તેથી કામ ભોગ ઉપરથી મારી ઇચ્છા ઉઠી ગઇ છે અને મારૂં મન વૈરાગ્યવાન થયું છે, માટે મને દીક્ષા લેવાની રજા આપો. ૧૨ હે માતા પિતા ! એ ભોગ ભોગવતા થકાં વિષફળ (કિંપાકફળ) સરખાં છે જેમ કિંપાક ફળ ખાવાથી મીઠા લાગે પણ પરિણામે જીવ અને કાયા જુદા કરે છે તેમ ભોગ કડવા વિપાકવાળા અને નિરંતર દુઃખના દેનાર છે ૧૩ આ શરીર અનિત્ય, અપવિત્ર, અશાશ્વત અને અશુચિમાંથી

ઉત્પન્ન થયેલું છે તેમજ આ શરીરમાં જીવનો વાસ પણ અશાશ્વતો છે એટલે થોડો વખત રહેવાનો છે અને આ શરીર દુઃખ, કલેશ અને વ્યાધિ વગેરેનુ ભાજન છે ૧૪ આ અશાશ્વતુ શરીર વૃદ્ધપણે અથવા બાળપણે અવશ્ય ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને પાણીના પરપોટાની માફક ક્ષણભંગુર છે તેથી હુ એવા શરીરને વિષે જરાપણ આનંદ પામતો નથી.

૧૫ મનુષ્યપણુ વ્યાધિ–રોગનુ ઘર છે અને જરા તથા મરણથી ગ્રસ્ત છે એવા અસાર મનુષ્યપણામાં હું ક્ષણ માત્ર સુખ પામતો નથી. ૧૬ અહો ! ઇતિ આશ્ચર્ય ! આ સંસારમા રહેલા જીવો કેવાં કેવાં દુઃખ ભોગવે છે! જન્મનુ દુઃખ, જરાનુ દુઃખ, રોગનુ દુઃખ, મરણનુ દુઃખ તેમજ અનેક દુઃખોથી જીવ ઘણો કલેશ પામે છે. ૧૭ મારે ગામ, નગર, વાડી, રહેવાના મહેલ, સોનું રૂપુ તથા પુત્ર, સ્ત્રી, ભાઇ ઇત્યાદિ સગાંવહાલાં તેમજ આ ઔદારિક શરીર છોડીને અવશ્ય જવું પડશે, જેમ કિંપાક વૃક્ષનાં ફળ ખાતા મીઠાં લાગે પણ પરિણામે પ્રાણ લેનાર એટલે સારાં નથી, તેમ ભોગ ભોગવતાં મીઠા લાગે પણ તેનુ પરિણામ સારૂં નથી ૧૯ જે પુરુષ મોટા પંથને વિષે ભાતું લીધા વગર જાય છે તે ક્ષુધા–તૃષાએ થકો દુઃખી થાય છે

૨૦ એ પ્રમાણે ધર્મરૂપી ભાતુ લીધા વગર (સત્કર્મ કર્યા વગર) જે જીવ પરભવને વિષે જાય છે તે વ્યાધિ અને રોગથી પીડાણો થકો દુઃખી થાય છે

૨૧ જે પુરુષ ભાતુ લઇને મોટા પંથને વિષે જાય છે તે ક્ષુધા-તૃષા રહિત થઇને સુખી થાય છે ૨૨ એ પ્રમાણે જે જીવ ધર્મ કરીને પરભવે જાય છે, તે જીવ અલ્પકર્મી અને વેદનારહિત થઇ સુખી થાય છે ૨૩ જેમ ઘરમા અગ્નિ લાગવાથી તે ઘરનો માલિક સારસાર વસ્તુ એટલે ઘણી કિમતી અને તોલમા હલકી વસ્તુ હોય તે કાઢી લીએ છે અને અસાર એટલે થોડી કિંમતવાળી અને તોલદાર વસ્તુ છોડી દીએ છે તેમ ૨૪ એ પ્રકારે જન્મ, જરા અને મરણથી બળતા આ લોકમાથી તમારી આજ્ઞા લઈ હુ મારા આત્માને બહાર કાઢીશ (તારીશ), માટે તમે મને દીક્ષા લેવાની રજા આપો

૨૫ મૃગાપુત્રના આવા વચન સાભળીને માતાપિતા કહે છે કે, હે પુત્ર! ચારિત્ર પાળવું અતિ દુષ્કર છે, કારણ કે સાધુને મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણરૂપ હજાર ગુણો ધારણ કરવા પડે છે ૨૬ વળી સાધુને જાવજીવ સુધી જગતમાં સર્વ જીવો ઉપર એટલે શત્રુ મિત્ર ઉપર સમભાવ રાખવો પડે છે, તેમજ પ્રાણાતિપાતની એટલે જીવ હિંસાની વિરતિ કરવી પડે છે, માટે ચારિત્ર પાળવું દુષ્કર છે ૨૭ હમેશાં અપ્રમાદપણે મૃષાવાદને છોડવો પડશે. હિતકારક સત્ય વચન બોલવું પડશે માટે આ વ્રત પાળવું પણ દુષ્કર છે ૨૮ દાંત ખોતરવાની સળી પણ તેના માલિકની રજા સિવાય લેવાય નહિ નિરવદ્ય અને એષણિક એટલે દોષ વિનાનો આહાર લેવો પડશે તે પણ દુષ્કર છે ૨૯ બ્રહ્મચર્યની વિરતિ કરવી અને પામેલા કામભોગના સ્વાદથી નિવર્તીને ઘણું આકરા બ્રહ્મચર્ય વ્રતને ધારણ કરવું એ સર્વ, ઘણુ દુષ્કર છે

૩૦ ધન, ધાન્ય, દાસદાસી તથા પશુ વગેરે ઉપરથી મોહ ઉતારવો, સર્વ આરંભ છાંડવો અને નિર્મમત્વપણે વિચરવું તે અતિ દુષ્કર છે ૩૧ અન્ન, પાણી, મેવો અને મુખવાસ વગેરે ચાર પ્રકારનો આહાર રાત્રિએ ન કરવો એટલે રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો તથા ઘી, ગોળ, સુખડી વગેરેને કાળ ઉપરાંત રાખવા તે સ્નિગ્ધ સંચય કહેવાય, તે ન કરવો, એ સર્વ ઘણું દુષ્કર છે ૩૨ ક્ષુધા, તૃષા, ટાઢ, તાપ તથા ડાંસ મચ્છરથી થતી વેદના સહન કરવી, આક્રોશ વચન સહન કરવા, દુઃખ મય ઉપાશ્રયમાં રહેવું, તૃણનો સ્પર્શ તથા મેલનો પરિષહ સહન કરવો એ ઘણો દુષ્કર છે ૩૩ ચપેટાદિકનો પ્રહાર, આંગળી દેખાડી તિરસ્કાર કરી ભય ઉપજાવવો લાકડીનો માર, દોરડાનું બંધન તથા ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે ફરવું અને ફરતા છતાં પણ આહારની અપ્રાપ્તિ વગેરે પરિષહ સહન કરવા તે ઘણું દુષ્કર છે ૩૪ કબૂતર વગેરે પક્ષીઓ જેમ પોતાનો આહાર ગ્રહણ કરવા શંકા સહિત વર્તે છે અને ખાધા પછી કાંઈ પાસે રાખતા નથી તેમ સાધુઓ પણ આહાર લેવામાં દોષ લાગવાનો ડર પ્રવર્ત છે અને આહાર કર્યા પછી પાસે કાંઈ રાખતા નથી. વળી સાધુઓએ કેશનો લોચ કરવો પડે છે તે ઘણો ભયંકર છે અને મહાત્મા પુરુષો જે બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરે છે તે અધૈર્યવાન પુરુષને પાળવું અતિ દુષ્કર છે

૩૫ હે પુત્ર ! તું સુખ ભોગવવા યોગ્ય અને શરીરે સુકોમળ છે તેથી ચારિત્ર પાળવાને નિશ્ચે સમર્થ નથી ૩૬ ચારિત્રરૂપી મોટો ભાર લોઢાના ભારની પેઠે અત્યંત ભાર છે અને સદાકાળ વિશ્રામ લીધા વગર ઉપાડવો પડે છે, એટલે ચારિત્ર જાવજીવ સુધી પાળવું પડે છે ૩૬ આકાશગંગાના પ્રવાહ સામુ જવુ ઘણુ દુષ્કર છે એટલે ચુલહિમવંત પર્વત ઉપરથી પડતા ગંગા નદીના પ્રવાહ સામું જવું, તેમ જ બે હાથે સમુદ્ર તરવો જેમ દુષ્કર છે, તેમ ગુણોનો સમુદ્ર જે ચારિત્ર તે તરવો ઘણો દુષ્કર છે. ૩૮ જેમ વેળુના કોળીઆ નીરસ હોવાથી ખાવા દુષ્કર છે તથા તરવારની ધાર ઉપર ચાલવું દુષ્કર છે તેમ ચારિત્ર, તપ આચરવું ઘણું દુષ્કર છે. ૩૯ સર્પ જેમ આડુ અવળું જોયા વગર એકાંત દૃષ્ટિએ ચાલે છે તેમ સાધુઓ ચારિત્રને વિષે જ દૃષ્ટિ રાખી ઈર્યા સમિતિ શોધના વિચરે છે તથા જેમ લોઢાના જવ ચાવવા મુશ્કેલ છે, તેમ ચારિત્ર પાળવું મુશ્કેલ છે.

૪૦ જેમ ધગધગાયમાન અગ્નિ પીવો દુષ્કર છે તેમ યૌવનવયને વિષે ચારિત્ર પાળવું અતિ દુષ્કર છે ૪૧ જેમ લુગડાનો કોથળો વાયરાથી ભરવો દુષ્કર છે તેમ કાયર પુરુષને સંયમ પાળવો દુષ્કર છે ૪૨ જેમ મેરુ પર્વત ત્રાજવે કરી તોળવો દુષ્કર તેમ નિશ્ચે ને નિ શંકપણે સંયમ પાળવો અતિ દુષ્કર છે ૪૩ જેમ ભુજાએ કરી સમુદ્ર તરવો દુષ્કર છે, તેમ જે પુરુષનુ મન વિષયથી ઉપશાંત થયુ નથી તેને ઇંદ્રિયોનો દમ વારૂપ સમુદ્ર તરવો દુષ્કર છે ૪૪ હે પુત્ર ! મનુષ્ય સંબંધી પાંચ પ્રકારનાં પંચેંદ્રિયના વિષયસુખ ભોગવ અને પછી ભુક્ત ભોગ વૃદ્ધપણે ચારિત્ર અંગીકાર કરજે, આ માતાપિતાનાં વચન સાભળી મૃગાપુત્ર નીચે પ્રમાણે કહે છે. ૪૫ હે માતાપિતા ! તમે જે કહ્યુ તે સત્ય છે પણ આ લોકને વિષે જે પુરુષ નિસ્પૃહી છે તેને ચારિત્ર પાળવુ મુશ્કેલ નથી ૪૬ મે શારીરિક, માનસિક અને અતિ દુ ખ ઉપજાવે એવી મહાભયકર વેદના અનંતવાર ભોગવી છે ૪૭ દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નરક-રૂપ ચાર ગતિવાળા તથા જરા અને મરણરૂપ અટવી જેવા સંસારને વિષે મે જન્મ તથા મરણની રૌદ્ર વેદના ભોગવી છે ૪૮ આ મનુષ્ય લોકમાં જેવી ઉષ્ણવેદના છે તેથી અનંતગણી ઉષ્ણ અશાતા વેદના નરકને

વિષે મેં ભોગવી છે. ૪૯ આ મનુષ્ય લોકમાં જેવી શીત (ટાઢ) વેદના છે તેથી નરકમાં મેં અશાતારૂપ અનંતગણી શીત વેદના સહન કરી છે. ૫૦ નરકને વિષે કુંભીમાં પગ ઊંચા અને માથું નીચું એટલે ઊંધે માથે રહી દેવતાએ વિકુર્વેલી ધગધગતી અગ્નિને વિષે હું આક્રંદ કરતો પૂર્વે અનંતવાર શેકાયો છું. ૫૧ મોટા દાવાનળ થવાથી મારવાડ દેશની વજ્રમય રેતી જેવી ધગધગે છે તેથી અનંતગણી ધગધગતી નરકમાં રહેલી કલંબ વાલુકા નદીની રેતીમાં પૂર્વે મને અનંતવાર બાળ્યો છે. ૫૨ બૂમો પાડતો બાંધવ રહિત, ઝાડની શાખાએ ઊંધે માથે બાંધી કુંભીમાં લટકતો રાખી મને કરવતે કરીને અનંતવાર છેદ્યો. ૫૩ અતિ તીક્ષ્ણ કાંટાવાળા, શાલ્મલી વૃક્ષે સખ્ત બાંધીને પરમાધામીએ મને સામસામે ઘસીને ઘણું દુઃખ દીધું. ૫૪ જેમ કોલુમાં શેરડી પીલે તેમ મોટા યંત્રને વિષે આક્રંદ કરતો, ભયંકરપણે મને પરમાધામીએ અનંતવાર પીલ્યો અને હું મારાં પોતાનાં પાપકર્મે કરી અનંતવાર દુઃખ પામ્યો. ૫૫ સૂવરના મુખ જેવા શ્યામ નામે અને કૂતરાનાં મુખ જેવા સબળ નામે પરમાધામી એ બન્નેએ મળી મને ભૂમિપર પછાડીને જીર્ણ વસ્ત્રની પેઠે ફાડ્યો અને વૃક્ષની પેઠે છેદ્યો. એવી પીડાએ તરફડતાં અને પોકાર શબ્દ કરતાં મેં નરકમાં અનંતવાર દુઃખ ભોગવ્યાં. ૫૬ મ્હારાં પાપ કર્મે કરી નરકને વિષે હું ઊપજ્યો ત્યાં અળસીનાં ફૂલ વર્ણ જેવા તલવાર ભાલાં તથા બીજા નીપટ શસ્ત્રે કરી છેદાયો, ભેદાયો અને ઝીણા ઝીણા કટકા થયા. ૫૭ હે માતા-પિતા! પરવશપણે મને લોઢાના રથને વિષે ધગધગતા પીંજરા અને સામેલથી જોતર્યો અને લાકડી આદિ પ્રકારે કરી જેમ રોઝને હેઠા પાડે તેમ મને માર મારી હેઠો પાડ્યો. ૫૮ જેમ પાપી લોકો પાડાને અગ્નિમાં હોમે છે તેમ પરમાધામીએ વૈક્રિય રૂપે બળબળતા અગ્નિમાં મને બાળ્યો, પકાવ્યો, શેક્યો અને ભડથું કર્યું એવી રીતે હું પરવશપણે પાપ-કર્મ કરીને ઘણું દુઃખ પામ્યો. ૫૯ ઢંકના જેવી તીક્ષ્ણ અને લોઢાના જેવી સખ્ત ચાંચવાળા કાક અને ગીધ પક્ષીઓએ મને અનંતવાર બળાત્કારે માર્યો, તેથી હું વારંવાર ઘણો વિલાપ કરવા લાગ્યો. ૬૦ નરકને વિષે તૃષાએ પીડાવાથી દોડતો દોડતો વૈતરણી નદીને વિષે પહોંચ્યો ત્યાં જઈ પાણી પીવા માંડ્યું તો છરીની ધાર સરખા પાણીથી મારું ગળું છેદાઈ ગયું. ૬૧ તાપની પીડાથી મનાથી છાયાની

આશાએ, ઝાડના મોટા વનમાં ગયો ત્યાં ખડ્ગ જેવાં પાંદડાંથી હુ અનેકવાર છેદાણો. ૬૨ હે માતા! નરકને વિષે લોઢાના મુગદળ, મુસળ, સાંબેલા, ત્રિશૂળ અને ગદાએ કરી મ્હારા શરીરના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા એવાં અનંતવાર દુઃખ પામ્યો. ૬૩ તીક્ષ્ણુ ધારવાળાં અસ્ત્રો, છરી અને કાતરોથી જેમ વસ્ત્ર કતરાય તેમ હુ કતરાણો અને ફડાયો. એવી રીતે શરીરની ચામડી ઉતારી નાખી એવી વેદના મેં અનેકવાર સહન કરી. ૬૪ મને પરવશપણે કપટની જાળમાં મૃગની માફક પાશમાં બાંધ્યો, રુધ્યો અને ઘણી વાર પરમાધામીએ માર્યો. ૬૫ માછલાંની જાળમાં મને પકડ્યો, તેમાં કાંટાવડે મારુ ગળુ વીંધાયુ અને મગરના રૂપવાળા પરમાધામીએ મને બળાત્કારે પકડીને ઉછાળ્યો, ચીર્યો, ફાડ્યો, પકડ્યો અને અનંતવાર માર્યો ૬૬ સીંચાણા પક્ષીની માફક બંધનથી, જાળથી, લેપથી અને સરેશથી કરીને હુ અનંતવાર પકડાયો, ચોંટ્યો; બધાયો અને મને અનંતવાર માર્યો ૬૭ કુહાડા તથા ફરસી પ્રમુખે કરી સુતાર જેમ વૃક્ષને વાઢી નાના નાના કટકા કરે છે તેમ મને ફાડ્યો, કૂટ્યો, છેદ્યો અને એ પ્રમાણે અનંતવાર પરમાધામીએ ત્રાસ પમાડયો ૬૮ જેમ લુહાર લોઢાને ટીપે છે તેમ મને પરમાધામીએ અનંતવાર ચપેટા તથા મુષ્ટિ આદિ પ્રહારે કરી તાડયો કૂટયો, છેદ્યો અને ઝીણા ઝીણા કટકા કર્યા ૬૯ પરમાધામીએ મને તપેલા તથા કકળતા તાંબા, લોઢાં, કથીર અને સીસા પાયાં તેથી હુ ભયંકર રીતે વિલાપ કરવા લાગ્યો ૭૦ હે માતા—પિતા! પરમાધામી મને કે કે, 'તને માંસ બહુ પ્રિય હતું' અને માંસના કટકા કરી તેને પકાવી, તળાવી, ખાવાને બહુ ગમતા હતા માટે તુ આ તારુ જ માંસ ખા, એમ કહી મારાં જ શરીરનાં માંસના કટકા કરી, પકાવી, અગ્નિવર્ણા લાલચોળ કરી શેકીને મને અનંતવાર ખવડાવ્યા. ૭૧ વળી પરમાધામી કહે કે, તને આગલે ભવે મદિરા, તાડી તથા જવ વગેરેનો દારૂ તથા મધ ઘણુ પ્રિય હતુ એમ કહી મને મારાં હાડકાનો રસ તથા મારા શરીરનુ લોહી તપાવી જાજ્વલ્યમાન કરી પાયુ. ૭૨ હે માતા! નિત્યે ભયે કરી, ત્રાસે કરી, દુખે કરી, પીડાએ કરી, પરમ ઉત્કૃષ્ટ દુઃખે કરી કંપાયમાન શરીરે મેં વેદના ભોગવી ૭૩ તીવ્ર ઉત્કૃષ્ટ, અતિ આકરી, ઘોર, સહેતાં અતિ દુષ્કર, મોટા ભયને ઉપજાવનાર, સાભળતા

પણ ભય ઉપજે એવી વેદના નરકને વિષે મે ભોગવી છે ૭૪ મનુષ્ય-લોકમાં જેવી ટાઢ, તાપની વેદના વર્તે છે, તેથી અનંતગણી અશાતા, વેદના નરકને વિષે છે

૭૫ ચર્વ ભવને વિષે મે અશાતા વેદના ભોગવી છે આંખ મીચીને ઉઘાડીએ એટલો સૂક્ષ્મ વખત પણ શાતા ભોગવી નથી હવે મૃગાપુત્ર પ્રત્યે માતા-પિતા કહે છે ૭૬ હે પુત્ર ! ત્હારી ઇચ્છા દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની છે તો ખુશીથી દીક્ષા ગ્રહણ કર પરંતુ આટલુ વિશેષ કે ચારિત્રને વિષે દુઃખ થવાથી દવા કરાવી શકાતી નથી એટલે સાવદ્ય વૈદુ કરાવી શકાતુ નથી ૭૭ મૃગાપુત્ર માતા-પિતા પ્રત્યે કહે છે કે આપનુ કહેવું સત્ય છે પણ અરણ્યને વિષે રહેલાં મૃગ વગેરે જનાવરો અને પક્ષીઓને રોગ આવ્યાથી કોણ મટાડી શકે છે ? અર્થાત્ વૈદો આવી તેની દવા કરતા નથી. ૭૮ જેમ એકલો મૃગ અટવીને વિષે ભમ્યાં કરે છે તેમ હુ પણ સત્તર ભેદે સયમ અને બાર પ્રકારે તપે કરી ધર્મને આચરીશ ૭૯ જેમ મોટા અરણ્યને વિષે કોઈ મૃગને રોગ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તે મૃગ ઝાડ નીચે બેસે છે ત્યાં તે મૃગનુ વૈદુ કોણ કરે છે ?

૮૦ તે રોગથી પીડાએલા મૃગને ક્યો વૈદ આવીને ઔષધ આપે છે ? કોણ તેને સુખશાતા પૂછે છે ? અને ખાવાને વાસ્તે આહાર પાણી (ખોરાક), કોણ લાવી આપે છે ? ૮૧ જ્યારે તે મૃગ સુખી હોય ત્યારે તે પોતાની મેળે ખાવા પીવાને માટે ચરવાની જગ્યા-વનમાં ખેતરમા તથા સરોવર તરફ જાય છે ૮૨ તે મૃગ મૃગચર્યા કરીને એટલે ખેતરમાથી પોતાનો ખોરાક ખાઈ અને સરોવરમાંથી પાણી પીને પોતાની મરજી મુજબ વનમા ફરે છે ૮૩ એમ સયમને વિષે ઉદ્યમવત સાધુ મૃગની પેઠે અનિયત ઠેકાણે રહે અને અનેકવાર નિરોગી અવસ્થામે અનિયત સ્થાનકને વિષે આચરીએ વિચરે તે ઉર્ધ્વ દિશીએ એટલે દેવલોક મોક્ષને વિષે જાય ૮૪ જેમ મૃગ એક ઠેકાણે રહેતો નથી અને અનેક ઠેકાણે વસે છે તથા અનેક ઠેકાણે ચારો ચરે છે તેમ સાધુ ગોચરીએ ફરતાં થકા નીરસ આહાર મળે તોપણ ગૃહસ્થને કે પોતાના આત્માને હીલે કે નિંદે નહિ ૮૫ જ્યારે મૃગાપુત્રે માતા-પિતા પાસે કહ્યુ કે આસવ કહ્યા મુજબ મૃગચર્યાની માફક સયમ આચરીશ ત્યારે માત-પિતા

કહે છે કે પુત્ર ! જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો, એટલે ખુશીથી દીક્ષા ગ્રહણ કરો. માતા-પિતાએ આજ્ઞા દીધા પછી મૃગાપુત્રે પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો ૮૬ હે માતા-પિતા ! હું તમારી આજ્ઞાએ કરી સર્વ દુઃખથી મુકાવનારી મૃગચર્યા રૂપ દીક્ષા અંગીકાર કરીશ ત્યારે માતા-પિતાએ કહ્યું કે હે પુત્ર ! જાઓ અને જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો. ૮૭ એમ મૃગાપુત્રે માતાપિતાની આજ્ઞા લઈને જેમ મોટો નાગ કાંચળી છોડીને નાશે તેમ ઘણે પ્રકારે મમત્વ ભાવને છાંડયો. ૮૮ જેમ લુગડે વળગેલી રજ ઝાટકી નાખે તેમ મૃગાપુત્ર રાજ્ય ઋદ્ધિ, સુવર્ણાદિ ધન મિત્ર, પુત્ર, સ્ત્રી અને સગાવહાલાં સર્વ છાંડીને નીકળ્યા ૮૯ મૃગાપુત્ર પંચમહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, છ પ્રકારે અભ્યંતર× અને છ પ્રકારે બાહ્ય+ એમ બાર પ્રકારે તપ એ સર્વને વિષે ઉદ્યમવંત થયા ૯૦ તે મૃગાપુત્ર મમતારહિત અહંકારરહિત, સ્ત્રી આદિના સંગરહિત, ઋદ્ધિ વગેરે ત્રણ ગારવ રહિત અને ત્રસ તથા સ્થાવર જીવો ઉપર સરખો ભાવ રાખનાર થયા. ૯૧ તે મૃગાપુત્ર આહાર પાણી મળે અથવા ન મળે સુખ અથવા દુઃખને વિષે, જીવિતવ્ય અને મરણને વિષે, નિંદા તથા પ્રશંસાને વિષે અને માન તથા અપમાનને વિષે, એ સર્વ ઉપર સમભાવ રાખનાર એટલે રાગદ્વેષ રહિત થયા. ૯૨ તે મૃગાપુત્ર ત્રણ ગારવથી ચાર કષાયથી ત્રણ દંડથી†, ત્રણ શલ્યથી*, સાત ભયથી, હાસ્યથી, શોકથી, અને રાગદ્વેષથી બંધન રહિત થયા એટલે તેનાથી નિવર્ત્યા. ૯૩ તે મૃગાપુત્ર આ લોક તથા પરલોકના સુખની ઇચ્છા નહિ રાખનાર, પોતાના શરીરને ચંદન લગાવનાર અથવા છેદનાર ઉપર અને આહાર કરવામા અથવા અણસણ કરવામાં સરખો ભાવ

× ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવચ્ચ, ૪ સજ્ઝાય, ૫ ધ્યાન ૬ કાઉસ્સગ, એ છ આભ્યંતર તપ કહેવાય છે.

+ ૧ અણશણ, ૨ ઉણોદરિ, ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪ રસપરિત્યાગ, ૫ કાયક્લેશ, ૬ ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલિનતા, એ છ બાહ્ય તપ.

† ૧ મનોદંડ, ૨ વચનદંડ, ૩ કાયદંડ, એ ત્રણ દંડ.

* ૧ માયા, ૨ નિદાન, ૩ મિથ્યાદર્શન, એ ત્રણ શલ્ય.

રાખનાર એટલે સમાન દષ્ટિવાળા થયા ૯૪ તે મૃગાપુત્ર અપ્રશસ્ત એટલે હિંસાદિક પાપના દ્વારથી નિવૃત્ત થયા, તેથી સર્વ પ્રકારે આશ્રવનાં બારણું બંધ થયાં અને અધ્યાત્મ ધ્યાનના યોગે કરી ઇંદ્રિયોને દમનારા અને સર્વજ્ઞપ્રણીત સિદ્ધાંતમાં શુભધ્યાનના યોગથી ઉપયોગવંત અથવા શુભઉપશમવાળા થયા ૯૫–૯૬ એ પ્રમાણે જ્ઞાને કરી, ચારિત્રે કરી સમ્યક્ત્વે કરી, તપે કરી, પચીશ ભાવનાએ કરી, અથવા અનિત્ય આદિ બાર ભાવનાએ કરી, નિર્મળ પરિણામે કરી પોતાના આત્માને સમ્યક્ પ્રકારે ભાવતાં ઘણા વર્ષ સુધી સામાન્ય ચારિત્ર પાળીને એક માસનું અણુસણ કરીને સર્વોત્તમ-પ્રધાન મોક્ષ ગતિને પામ્યા. ૯૭ એ પ્રકારે જે તત્ત્વના જાણ, પંડિત વિચક્ષણ હોય તે મૃગાપુત્ર ઋષિ, ભોગથી નિવર્ત્યા તેમ નિવર્તે ૯૮ મોટા પ્રભાવવાળા અને મોટા યશવાળા મૃગાપુત્રનું સંસારની અવસ્થા દેખાડનાર ઉપદેશરૂપ ભાષણ તથા તેમનું બાર પ્રકારના તપથી પ્રધાન અને ગતિપ્રધાન એટલે મોક્ષ જવાને માટે યોગ્ય આ ચરિત્ર સાંભળીને જે આચરે તે ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવી મોક્ષગતિને પામે. ૯૯ ધનને દુઃખનું વધારનાર જાણીને તથા મમત્વને સંસારનું બંધન જાણીને તેમ જ ધન અને મમત્વ, ચોરાદિકના મોટા ભય ઉપજાવનારા જાણીને સુખની પ્રાપ્તિ કરનારું તથા મોક્ષ ગુણને લાવનારું અને અનંતવીર્ય વગેરે ગુણોને લાવનારું એવું ધર્મરત્નનું પાલણ ધારણ કરો. એમ હું કહું છું

ઇતિ અધ્યયનો સમાપ્ત

પદ

મૃગાપુત્ર મુનિરાજ, ધન્ય ધન્ય મૃગાપુત્ર, ટેક૦
વિષયરૂપ વિષધરને છાંડયા, ત્યાગ કર્યું નિજ રાજ–ધન્ય૦
માતા–પિતાને શુભ સમજાવી, ધર્યું તત્ત્વમય તાજ–ધન્ય૦
મૃગજળ સમ આ ભવજાળ જાણ્યો, નિષ્ફળ તનસુખ કાજ–ધન્ય૦
શુભ ચરિત્ર આ ભવિ જીવોને, ભવસમુદ્રની પાજ–ધન્ય૦

અથ શ્રી ભકતામર સ્તોત્ર.

[વસંતતિલકા વૃત્તમ્]

ભક્તામરપ્રણુતમૌલિમણિપ્રભાણા-
મુદ્યોતકં દલિતપાપતમોવિતાનમ્ ।
સમ્યક્ પ્રણમ્ય જિનપાદયુગં યુગાદા-
વાલમ્બનં ભવજલે પતતાં જનાનામ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:- ભકિત કરનારા દેવો પગે લાગે છે, તે વખતે તેમના નમેલા મુગટની અંદર રહેલા મણિઓની કાન્તિને પણ પ્રકાશ આપનાર, પાપરૂપી અંધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર, અને યુગાદિથી સંસારરૂપી સમુદ્રમાં પડેલા માણસોને આશ્રયરૂપ, એવા શ્રી જિનેન્દ્રસ્વામીના બન્ને ચરણને રૂડાપ્રકારે નમસ્કાર કરીને—૧

યઃ સંસ્તુતઃ સકલવાઙ્મયતત્ત્વબોધા—
દુદ્ભૂતબુદ્ધિપટુભિઃ સુરલોકનાથૈઃ ।
સ્તોત્રૈર્જગત્ત્રિતયચિત્તહરૈરુદારૈઃ
સ્તોષ્યે કિલાહમપિ તં પ્રથમં જિનેન્દ્રમ્ (યુગ્મમ્) ॥૨॥

ભાવાર્થ:-તમામ શાસ્ત્રોનુ તત્ત્વ જાણવાથી ઉત્પન્ન થયેલી નિપુણ બુદ્ધિવડે. ત્રણે લોકનુ ચિત્ત હરણ કરે એવા ઉદાર સ્તોત્રથી ઇંદ્ર દેવે પણ જેમની સ્તુતિ કરી છે, એવા પ્રથમ જિનેંદ્ર શ્રી આદિનાથ સ્વામીની હું પણ સ્તુતિ કરીશ ૨ (પ્રથમના આ શ્લોકનુ યુગલ છે)

બુદ્ધયા વિનાઽપિ વિબુધાર્ચિતપાદપીઠ !
સ્તોતું સમુદ્યતમતિર્વિગતત્રપોઽહમ્ ।
બાલં વિહાય જલસંસ્થિતમિન્દુબિમ્બ-
મન્યઃ ક ઇચ્છતિ જનઃ સહસા ગ્રહીતુમ્ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:-જેના પગ મૂકવાના આસનની પણ દેવતાઓએ પૂજા કરેલી છે, એવા હે જિનેંદ્ર ! જેમ કોઈ પણ સમજુ માણસ જળની અંદર પડેલા ચંદ્રના પ્રતિબિંબને એકદમ ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો નથી, પણ માત્ર બાળક જ ઇચ્છે છે, તેમ મે પણ બુદ્ધિ વિના લજ્જા રહિત થઇને તમારી સ્તુતિ કરવામા પ્રવૃત્તિ કરી છે ૩ (તે ખરેખર બાળચેષ્ટા જેવું જ ગણાય એમ છે.)

વક્તું ગુણાનગુણસમુદ્ર ! શશાંકકાન્તાન્,
કસ્તે ક્ષમ સુરગુરુપ્રતિમોઽપિ બુદ્ધ્યા ।।
કલ્પાન્તકાલપવનોદ્ધતનક્રચક્રં,
કો વા તરીતુમલમમ્બુનિધિં ભુજાભ્યામ્ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—હે ગુણસમુદ્ર ! સંહારકાળના પવનવડે જેની અંદર મગર આદિ પ્રાણીઓ ઉછળી રહ્યાં છે એવા સમુદ્રને હાથવડે તરવાને કોણ સમર્થ થાય છે ? (અર્થાત્ કોઈ નહિ) તેમ ચંદ્રના જેવા મનોહર તમારા ગુણોને કહેવાને બૃહસ્પતિ જેવા બુદ્ધિમાન પણ ક્યાંથી સમર્થ થાય? (ભાવાર્થ કે એવા પણ સમર્થ ન થાય તો પછી મારી શક્તિ તો તેમાં ક્યાંથી જ આવે !) ૪

સોઽહં તથાપિ તવ ભક્તિવશાન્મુનીશ, ।
કર્તું સ્તવં વિગતશક્તિરપિ પ્રવૃત્ત ।
પ્રીત્યાત્મવીર્યમવિચાર્ય મૃગો મૃગેન્દ્રમ્,
નાભ્યેતિ કિં નિજશિશો પરિપાલનાર્થમ્ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ—હે મુનિશ્વર ! એ પ્રમાણે હું તમારી સ્તુતિ કરવામાં અશક્ત છુ, છતા પણ તમારી ભક્તિને આધિન થઈને જેમ મૃગપણ પોતાના બાળકની પ્રીતિની આધિન થઈને તેનું રક્ષણ કરવાને પોતાના બળનો વિચાર છોડી દઈને પણ (પોતે તેના સામું થવાને અશક્ત છતાં પણ) સિંહની સામે થાય છે, તેમ હું પણ (મારી શક્તિનો વિચાર તજી દઈને) તમારી સ્તુતિ કરવાને પ્રવૃત્ત થયો છુ ૫

અલ્પશ્રુત શ્રુતવતાં પરિહાસધામ,
ત્વદ્ભક્તિરેવ મુખરીકુરુતે બલાન્મામ્ ।
યત્કોકિલ કિલ મધૌ મધુર વિરૌતિ
તચ્ચારુચારુચામ્રકલિકાનિકરૈકહેતુ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ: જેમ ચૈત્ર માસને વિષે આંબાના મોરના પ્રભાવથી કોયલ મધુર શબ્દો ઉચ્ચારે છે, તેમ મને પણ, હું થોડુ ભણનાર [મૂર્ખ] અને શાસ્ત્રોના (વિદ્વાનોના) હાસ્યનું પાત્ર છતાં તમારી ભક્તિ (ના પ્રભાવથી) જ બળાત્કારથી બોલાવે છે ૬ (આ સ્તુતિ કરવામાં પ્રવૃત્ત કરે છે)

ત્વત્સંતવેન ભવસ તતિસન્નિબદ્ધં
પાપ ક્ષણાત્ક્ષણમુપૈતિ શરીરભાજામ્ ।
આક્રાંતલોકમલિનીલમશેષમાશુ
સૂર્યાંશુભિન્નમિવ શાર્વરમ ધકારમ્ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ :– જેમ સૂર્યના પ્રકાશથી, રાત્રિને વિષે વ્યાપેલું ભ્રમરના જેવું કાળુ અ ધારું તત્કાળ નાશ પામે છે, તેમ જ તમારી સ્તુતિ કરવાથી, દેહધારીઓનાં, જન્મપર પરાનાં બાંધેલા તમામ પાપો ક્ષણુમાત્રમાં નાશ પામે છે. ૭

મત્વેતિ નાથ તવ સંસ્તવન મયેદ–
મારાભ્યતે તનુધિયાપિ તવ પ્રભાવાત્ ॥
ચેતો હરિષ્યતિ સતાં નલિનીદલેષુ
મુક્તાફલદ્યુતિમુપૈતિનનૂબિંદુઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ :– અને એ પ્રમાણે સમજીને, જો કે હું અલ્પ બુદ્ધિવાળો છું, તોપણુ તમારી આ સ્તુતિ કરવાનો આર ભ કરું છું, તે જેમ કમળ-પત્રની અ દર પડેલુ પાણીનુ ટીપું, કમળપત્રના પ્રભાવથી મોતીના જેવી શોભા પામે છે, તેમ જ આ સ્તોત્ર પણુ તમારા પ્રભાવથી સજ્જનોના મનનુ હરણુ કરશે ૮ (એવા શોભાયમાન–પ્રીતિ ઉપજાવનાર–થશે)

આસ્તાં તવ સ્તવનમસ્તસમસ્તદોષં,
ત્વત્સ કથાડપિ જગતાં દુરિતાનિહન્તિ ।
દૂરે સહસ્રકિરણુ કુરુતે પ્રભૈવ,
પદ્માકરેષુ જલજાનિ વિકાશભાજિ ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ :– જેમ સૂર્ય ઘણે છેટે રહ્યો છે, તોપણુ તેનાં કિરણો વડે જ સરોવરને વિષે રહેલા કમળો પ્રફુલ્લિત થાય છે, તેમ જ સર્વ પાપોનો નાશ કરનારુ તમારુ સ્તવન ભલે દૂર હો, પણુ તમારી કથા માત્ર લોકનાં પાપોનો નાશ કરે છે ! ૯

નાત્યદ્ભુત ભુવનભૂષણભૂત ભૂતનાથ !
ભૂતૈર્ગુણૈર્ભુવિ ભવન્તમભિષ્ટુવન્ત ।

તુલ્યા ભવન્તિ ભવતો નનુ તેન કિં વા,
ભૂત્યાશ્રિત ય ઇહ નાત્મસમં કરોતિ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ :- હે ભુવનભૂષણ ! હે ભૂતનાથ ! તમારા અનેક સત્ય ગુણો વડે કરીને તમારી સ્તુતિ કરનાર, આ લોકમાં જ તમારા સરખા થાય, એમા વિશેષ આશ્ચર્ય શુ છે ? કેમકે લોકમાં પણ જેનો આશ્રય કરીને રહે છે, તે તેને સંપત્તિવડે પોતાના સમાન નથી કરતો શુ ? કરે છે જ ૧૦

દૃષ્ટ્વા ભવન્તમનિમેષવિલોકનીય
નાન્યત્ર તોષમુપયાતિ જનસ્ય ચક્ષુ ।
પીત્વા પય શશિકરદ્યુતિદુગ્ધસિન્ધોઃ ।
ક્ષાર જલ જલનિધેરશિતું ક ઇચ્છેત્ ? ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ :- હે ભગવાન ! એકી નજરે જોઈ રહેવા યોગ્ય આપનું સ્વરૂપ (એકવાર) જોયા પછી, માણસના નેત્ર બીજે ઠેકાણે સંતોષ પામતાં-ઠરતાં-નથી, કેમકે ચન્દ્રના કિરણ જેવું ઉજ્જવળ ક્ષિરસાગરનું દૂધ પીધાં પછી જળના સમુદ્રના ખારા પાણીને પીવાને કોણ ઇચ્છે છે ? કોઇ નહિ.૧૧

યૈ. શાન્તરાગરુચિભિ પરમાણુભિસ્ત્વં
નિર્માપિતસ્ત્રિભુવનૈકલલામભૂત !
તાવન્ત એવ ખલુ તેઽપ્યણવ પૃથિવ્યાં
યત્તે સમાનમપર નહિ રૂપમસ્તિ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ - હે ત્રણુ ભુવનને વિષે એક જ માત્ર આભૂષણરૂપ ! જે શાંતરસની છાયાના પરમાણુ ઓવડે આપ નિર્માએલા છો, તે પરમાણુ ઓ પૃથ્વીને વિષે તેટલાં જ હોવાથી તમારા સમાન બીજાનું રૂપ જ નથી ! ૧૨

વક્ત્ર ક્વ તે સુરનરોરગનેત્રહારિ,
નિઃશેષનિર્જિતજગત્ત્રિતયોપમાનમ્
બિમ્બ કલઙ્કમલિન ક્વ નિશાકરસ્ય
યદ્વાસરે ભવતિ પાણ્ડુપલાશકલ્પમ્ । ॥ ૨૩ ॥

ભાવાર્થ :- દેવતાઓ, મનુષ્યો અને નાગ પ્રમુખના નેત્રોનુ હરણ કરનાર એવું; અને ત્રણે જગતને વિષે રહેલા ચંદ્ર કમળ આદિક ઉપમાનને જીતનારુ એવું તમારુ મુખ કયાં? અને દિવસને વિષે ખાખરાના પાનના જેવું ફીકુ પડી જનારુ એવું; તેમ જ વળી કલંકવાળુ, એવુ ચંદ્રમાનુ બિંબ, તે કયાં? ૧૩

સમ્પૂર્ણમણ્ડલશશાકકલાકલાપ-
શુભ્રા ગુણાસ્ત્રિભુવન તવ લઘયન્તિ।
યે સશ્રિતાસ્ત્રિજગદીશ્વર! નાથમેક,
કસ્તાન્નિવારયતિ સચરતો યથેષ્ટમ્ ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ :- સંપૂર્ણ ચંદ્રની કાન્તિ જેવા તમારા ઉજ્જવળ ગુણો, ત્રણે જગતને ઉલ્લંઘન કરીને વ્યાપી રહ્યા છે, કેમકે ત્રણે જગતના આપ એકલા જ સ્વામી છો, તેથી તમારો આશ્રય કરીને રહેલા તે ગુણોને, ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તતાં કોણ અટકાવી શકે એમ છે? ૧૪

ચિત્ર કિમત્ર યદિ તે ત્રિદશાગનાભિ-
ર્નીત મનાગપિ મનો ન વિકારમાર્ગમ્।
કલ્પાન્તકાલમરુતા ચલિતાચલેન,
કિં મન્દરાદ્રિશિખર ચલિત કદાચિત્? ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ :- હે પ્રભુ! દેવાગનાઓ તમારા મનમા કિંચિત્ માત્ર પણ વિકાર (કામવિકાર) લાવી શકી નહિ, તેમા શુ આશ્ચર્ય છે? કેમકે સહારકાળના પવનથી તમામ પર્વતો ડોલે છે, તોપણ મેરુ પર્વતનુ શિખર કદાપિ ડોલે છે શુ? (નહીં જ) ૧૫

નિર્ધૂમવર્તિરપવર્જિતતૈલપૂર
કૃત્સ્ન જગત્ત્રયમિદ પ્રકટીકરોષિ।
ગમ્યો ન જાતુ મરુતા ચલિતાચલાના
દીપોઽપરસ્ત્વમસિ નાથ! જગત્પ્રકાશ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ :- હે નાથ! જેની અંદરથી ધુમાડો નીકળતો નથી, જેને દીવેટની જરૂર નથી, અને તેલની પણ જરૂર નથી, જે આ સમગ્ર ત્રણે જગતને પ્રકાશિત કરે છે અને પર્વતોને પણ ડોલાવી

નાખે એવો પવન પણ જેની પાસે જઈ શકતો નથી; એવા વિલક્ષણ દીપ રૂપે આ જગતને વિષે તું પ્રકાશે છે ૧૬

નાસ્તં કદાચિદુપયાસિ ન રાહુગમ્યઃ
સ્પષ્ટીકરોષિ સહસા યુગપજ્જગન્તિ ।
નામ્ભોધરોદરનિરુદ્ધમહાપ્રભાવઃ
સૂર્યાતિશાયિમહિમાઽસિ મુનીન્દ્ર ! લોકે ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થઃ— હે મુનીન્દ્ર ! જગતને વિષે તમે સૂર્યના કરતાં પણ વધારે મહિમાવાન્ છો ! (સૂર્યની પેઠે) રાહુ તમને ઘેરી શકતો નથી, તમે કદી પણ અસ્ત પામતા નથી, મેઘ તમારા પ્રભાવનો અવરોધ કરી શકતો નથી, અને એકે કાળે તમો ત્રણે જગતને પ્રકાશિત કરો છો, (તેથી સૂર્યના કરતાં પણ તમે અધિક મહિમાવાન્ છો, એ સ્પષ્ટ જ છે ૧૭

નિત્યોદયં દલિતમોહમહાન્ધકારં
ગમ્યં ન રાહુવદનસ્ય ન વારિદાનામ્ ।
વિભ્રાજતે તવ મુખાબ્જમનલ્પકાન્તિ
વિદ્યોતયજ્જગદપૂર્વશશાઙ્કબિમ્બમ્ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ— જેનો ઉદય હમેશાં છે, જેણે મોહરૂપી અંધકારનો નાશ કરેલો છે જેનો રાહુથી ગ્રાસ થઈ શકતો નથી, જેને મેઘ પણ ઘેરી શકતો નથી, તેમ જ જેની કાંતિ કદી પણ ઓછી થતી નથી, એવું તમારૂં મુખકમળ જગતને વિષે અપૂર્વ ચંદ્રબિંબની પેઠે શોભી રહે છે ૧૮

કિં શર્વરીષુ શશિનાઽહ્નિ વિવસ્વતા વા ।
યુષ્મન્મુખેન્દુદલિતેષુ તમસ્સુ નાથ ! ॥
નિષ્પન્નશાલિવનશાલિનિ જીવલોકે
કાર્યં કિયજ્જલધરૈર્જલભારનમ્રૈઃ ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થઃ— હે નાથ ! તમારા મુખરૂપી ચંદ્રમાથી જ્યારે અંધકારનો નાશ થાય છે ત્યાર પછી રાત્રિને વિષે ઊગતા ચંદ્રમાનું શું કામ છે ? તેમ જ દિવસે ઉદય પામતા સૂર્યનું પણ શું કામ છે ? કેમકે શોભાયમાન રહેલું ધાન્ય પાકી ચૂક્યા પછી, આકાશમાં ચઢી આવેલા વરસાદનું શું

પ્રયોજન રહે છે? (ભાવાર્થ કે તે જેમ નિરર્થક છે તેમ જ સૂર્ય, ચંદ્ર પણ તમારા મુખના પ્રકાશ આગળ નિરર્થક જ છે!) ૧૯

જ્ઞાનં યથા ત્વયિ વિભાતિ કૃતાવકાશં,
નૈવં તથા હરિહરાદિષુ નાયકેષુ ।
તેજ: સ્ફુરન્મણિષુ યાતિ યથા મહત્ત્વ,
નૈવ તુ કાચશકલે કિરણાકુલેઽપિ ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ – હે પ્રભુ! તમારા વિષે જ્ઞાન જેવી રીતે યથાવકાશથી શોભી રહે છે, તેવું હરિ, હર ઇત્યાદિક દેવોને વિષે શોભતું નથી જ કેમકે પ્રકાશમાન રત્નોના સમૂહને વિષે જેવુ તેજનુ પ્રાબલ્ય ભાસે છે, તેવું કાચના ચળકતા કટકાને વિષે પણ જણાતું નથી જ. ૨૦

મન્યે વરં હરિહરાદય એવ દૃષ્ટા,
દૃષ્ટેષુ યેષુ હૃદયં ત્વયિ તોષમેતિ ।
કિં વીક્ષિતેન ભવતા ભુવિ યેન નાન્ય:
કશ્ચિન્મનો હરતિ નાથ! ભવાન્તરેઽપિ ॥ ૨૧ ॥

ભાવાર્થ – હે સ્વામી! હરિ, હર ઇત્યાદિક દેવો (મારી) દૃષ્ટિએ પડ્યા તે સારુ જ થયુ છે કેમકે તેમને દીઠાથી મારુ હૃદય તમારે વિષે જ (તે સર્વેને દીઠાથી અને તે સર્વેથી તમે શ્રેષ્ઠ છો એમ જાણ્યાથી) સંતોષ પામે છે આ લોકમાં તમને જોવાથી શુ થયુ છે? (તો એટલું જ કહેવાનુ છે કે) ભવાન્તરને વિષે પણ અન્ય કોઇ દેવ મારું મન હરણ કરી શકનાર નથી. ૨૧

સ્ત્રીણાં શતાનિ શતશો જનયન્તિ પુત્રાન્
નાન્યા સુતં ત્વદુપમં જનની પ્રસૂતે ।
સર્વા દિશો દધતિ ભાનિ સહસ્રરશ્મિં
પ્રાચ્યેવ દિગ્જનયતિ સ્ફુરદંશુજાલમ્ ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ – જેમ તારાઓના સમૂહોને સર્વે દિશાઓ ધારણ કરે છે, પણ તેજસ્વી સૂર્યને તો માત્ર પૂર્વદિશા જ જન્મ આપે છે, તેમ જ સેંકડો સ્ત્રીઓ ઘણાએ પુત્રોને જન્મ આપે છે, છતાં તમારા સમાન પુત્રને તો બીજી કોઇ જનેતા (સ્ત્રી) ઉત્પન્ન કરતી જ નથી! ૨૨

ત્વામનન્તિ મુનય પરમ પુમાસ-
માદિત્યવર્ણમમલ તમસઃ પુરસ્તાત્ ।
ત્વામેવ સમ્યગુપલભ્ય જયન્તિ મૃત્યુ
નાન્ય. શિવ શિવપદસ્ય મુનીન્દ્ર ! પન્થા ॥ ૨૩ ॥

ભાવાર્થઃ– હે મુનીંદ્ર ! તમને મુનિઓ પરમ પુરુષ માને છે, અને તમે અંધકાર આગળ નિર્મળ સૂર્ય જેવા છો, વળી તમને રૂડે પ્રકારે પામવાથી (જાણવાથી) મૃત્યુને પણ જીતી શકાય છે અને (એ કારણથી) તમારા સિવાય બીજો (કોઇપણ) મોક્ષ (મુક્તિ) પામવાનો કલ્યાણકારક માર્ગ નથી જ ! ૨૩

ત્વામવ્યય વિભુમચિન્ત્યમસખ્યમાદ્ય
બ્રહ્માણમીશ્વરમનન્તમનગકેતુમ્ ।
યોગીશ્વર વિદિતયોગમનેકમેક
જ્ઞાનસ્વરૂપમમલ પ્રવદન્તિ સન્ત ॥ ૨૪ ॥

ભાવાર્થઃ– હે પ્રભુ ! તમને અવ્યય. વિભુ, અચિંત્ય, અસખ્ય, આદ્ય, બ્રહ્મા, ઇશ્વર, અનત અનગ-કેતુ યોગીશ્વર, યોગને જાણનાર, અનેક, અને એક, એવી રીતે સત્પુરુષો અનેક વિશેષણોથી જ્ઞાનના સાક્ષાત્ સ્વરૂપ રૂપે અને વળી નિર્મળ પણ કહે છે ! ૨૪

બુદ્ધસ્ત્વમેવ વિબુધાર્ચિતબુદ્ધિબોધાત
ત્વ શકરોઽસિ ભુવનત્રયશકરત્વાત
ધાતાઽસિધીર ! શિવમાર્ગવિધેવિ ધાનાત્
વ્યક્ત ત્વમેવ ભગવન્ પુરુષોત્તમોઽસિ ॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ – હે વિબુધાર્ચિત ! તમે બુદ્ધિનો બોધ કરો છો તેથી બુદ્ધ જ છો. તમે ત્રણે જગતનું કલ્યાણ કરનાર છો તેથી શકર રૂપે જ છો અને કલ્યાણકારક માર્ગના વિધિને ધારણ કરનારા-જાણનારા છો તેથી તેમ જ ધાતા છો અને હે ભગવન્ તમે સ્પષ્ટ પુરુષોત્તમ એટલે નારાયણ રૂપ છો. ૨૫

તુભ્ય નમસ્ત્રિભુવનાર્તિહરાય નાથ,
તુભ્ય નમ. ક્ષિતતલામલભૂષણાય ।

તુભ્ય નમસ્ત્રિજગતઃ પરમેશ્વરાય,
તુભ્ય નમો જિન ! ભવોદધિશોષણાય ॥ ૨૬ ॥

ભાવાર્થ:– હે નાથ ! ત્રણે જગત્‌ની પીડાને હરણ કરનાર આપને મારા નમસ્કાર હો ! પૃથ્વીના તળ ઉપર અમલ–નિર્મળ–ભૂષણ રૂપ આપને મારા નમસ્કાર હો ! વળી ત્રૈલોકના પરમેશ્વર એવા આપને મારા નમસ્કાર હો ! હે જિન ! આ સંસાર રૂપ સાગરનુ શોષણ કરનાર–નહીં સરખો કરી દેનાર–આપને મારા નમસ્કાર હો ! ૨૬

કો વિસ્મયોઽત્ર યદિ નામ ગુણૈરશેષૈ–
સ્ત્વં સંશ્રિતો નિરવકાશતયા મુનીશ ! ।
દોષૈરુપાત્તવિવિધાશ્રયજાતગર્વૈં,
સ્વપ્નાન્તરેઽપિ ન કદાચિદપીક્ષિતોઽસિ ॥ ૨૭ ॥

ભાવાર્થ:– હે મુનીંદ્ર તમામ ગુણો જ તમારામાં પરિપૂર્ણ રીતે આશ્રય કરીને રહેલા છે, તેમા શુ આશ્ચર્ય છે ! કેમકે અનેક સ્થળે આશ્રય મળવાથી જેમને ગર્વ ઉત્પન્ન થએલો છે, એવા દોષોએ તો તમને સ્વપ્નાતરે–સ્વપ્નમા–પણ જોયેલા જ નથી ! (ભાવાર્થ કે તમારામાં ગુણ સિવાય દોષ બિલકુલ છે જ નહી) ૨૭

ઉચ્ચૈરશોકતરુસંશ્રિતમુન્મયૂખ–
માભાતિ રૂપમમલં ભવતો નિતાન્તમ્ ।
સ્પષ્ટોલ્લસત્કિરણમસ્તતમોવિતાનં
બિમ્બં રવેરિવ પયોધરપાર્શ્વવર્તિ ॥ ૨૮ ॥

ભાવાર્થ – હે જિનેશ્વર ! જેમ મેઘના સમીપમા રહીને, અંધકારનો નાશ કરીને, અને સ્પષ્ટ ઊંચા કિરણો પ્રસારીને, સૂર્ય શોભી રહે છે, તેમ જ અશોકવૃક્ષની નીચે રહેલુ આપનુ સ્વરૂપ (પાપરૂપી અંધકારનો નાશ કરીને અને) ઊંચા કિરણ પ્રસારીને, અત્યંત નિર્મળ શોભી રહે છે ૨૮

સિંહાસને મણિમયૂખશિખાવિચિત્રે
વિભ્રાજતે તવ વપુ કનકાવદાતમ્ ।

બિમ્બં વિયદ્વિલસદંશુલતાવિતાનં
તુઙ્ગોદયાદ્રિશિરસીવ સહસ્રરશ્મેઃ ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ – જેવી રીતે ઊંચા ઉદયાચળ પર્વતના ઉપર, આકાશને વિષે પ્રકાશમાન કિરણો રૂપી લતાઓના સમૂહવડે, સૂર્યનું બિંબ શોભે છે, તેવી જ રીતે હે જિનેંદ્ર ! મણિઓના કિરણોની પંક્તિઓવડે કરીને વિચિત્ર દેખાતા સિંહાસનને વિષે, સુવર્ણ જેવું મનોહર આપનું શરીર અત્યંત શોભે છે ૨૯

કુન્દાવદાતચલચામરચારુશોભં,
વિભ્રાજતે તવ વપુઃ કલધૌતકાન્તમ્ ।
ઉદ્યચ્છશાઙ્કશુચિનિર્ઝરવારિધાર–
મુચ્ચૈસ્તટં સુરગિરેરિવ શાતકૌમ્ભમ્ ॥ ૩૦ ॥

ભાવાર્થ – જેમ ઉદય પામેલા ચંદ્રમાના જેવી નિર્મળ પાણીના ઝરણની ધારાઓ વડે મેરુપર્વતનું સુવર્ણમય ઊંચું શિખર શોભી રહે છે, તેમ મોગરાના પુષ્પ જેવા ધોળા વીંઝાતા (ઢરતા) ચામરો વડે, સોનાના જેવું મનોહર આપનું શરીર શોભી રહે છે ૩૦

છત્રત્રયં તવ વિભાતિ શશાઙ્કકાન્ત–
મુચ્ચૈઃ સ્થિતં સ્થગિતભાનુકર પ્રતાપમ્ ।
મુક્તાફલપ્રકરજાલવિવૃદ્ધશોભમ્
પ્રખ્યાપયત્ત્રિજગતઃ પરમેશ્વરત્વમ્ ॥ ૩૧ ॥

ભાવાર્થ – હે ભગવન્ ! (તારા સહિત) ચંદ્રના જેવા મનોહર, સૂર્યનાં કિરણના તાપનું નિવારણ કરનાર, અને મોતીઓના સમૂહની રચનાથી શોભામાન, એવા તમારા ઉપર રહેલાં તમારાં ત્રણ છત્રો શોભી રહ્યાં છે, તે જાણે તમારું ત્રણે જગતનું અધિપતિપણું જ જાહેર કરતાં હોય તેમ શોભે છે નહીં શું ? ૩૧

ગમ્ભીરતારરવપૂરિતદિગ્વિભાગ—
સ્ત્રૈલોક્યલોકશુભસઙ્ગમભૂતિદક્ષઃ ।
સદ્ધર્મરાજજયઘોષણઘોષકઃ સન્ ।
ખે દુન્દુભિર્ધ્વનતિ તે યશસઃ પ્રવાદી ॥ ૩૨ ॥

ભાવાર્થ:– ઊંચા અને ગંભીર શબ્દવડે જેણે દિશાઓના વિભાગો પૂરી દીધા છે ત્રણે જગતના લોકોને શુભ સમાગમની સંપત્તિ આપવામાં જે કુશળ છે અને સત્યધર્મના રાજાના જયના શબ્દને જે જાહેર કરે છે, એવો તમારો જે દુંદુભિ તે આકાશને વિષે ગર્જના કરી રહ્યો છે ! ૩૨

મંદારસુંન્દરનમેરુસુપારિજાત–
સન્તાનકાદિકુસુમોત્કરવૃષ્ટિરુદ્ધા ।
ગન્ધોદબિન્દુશુભમન્દમરુત્પ્રપાતા
દિવ્યા દિવઃ પતતિ તે વચસાં તતિર્વા ॥ ૩૩ ॥

ભાવાર્થ:– મંદાર, સુંદર નમેરુ, પારિજાત, અને સંતાનક ઇત્યાદિ વૃક્ષોનાં ફૂલોની જે દિવ્ય વૃષ્ટિ, સુગંધીદાર પાણીનાં બિંદુઓ વડે શીતળ અને મંદવાયુએ પ્રેરાયેલી, સ્વર્ગમાંથી ઘણી જ પડે છે, તે જાણે તમારા ભાષણની દિવ્યમાળા જ પડતી હોય, નહી શું ! ૩૩

શુમ્ભત્પ્રભાવલયભૂરિવિભા વિભોસ્તે,
લોકત્રયદ્યુતિમતાં દ્યુતિમાક્ષિપન્તી ।
પ્રોદ્યદ્દિવાકરનિરન્તરભૂરિસંખ્યા
દીપ્ત્યા જયત્યપિ નિશામપિ સોમસૌમ્યામ્ ॥ ૩૪ ॥

ભાવાર્થ :– હે વિભુ ! શોભાયમાન છે પ્રભામંડળ જેનું, એવી ઘણી જ તેજસ્વી તમારી કાન્તિ ! ત્રણે જગતના તેજસ્વી પદાર્થોનુ તેજ ઝાંખુ પાડે છે–જીતે છે–આક્ષેપ કરે છે તે તમારી કાન્તિ, અસંખ્ય સૂર્યના સરખી તેજસ્વી હોવા છતા, ચંદ્રના જેવી શીતળ પ્રભાથી રાત્રીને પણ જીતે છે ! ૩૪

સ્વર્ગાપવર્ગગમમાર્ગવિમાર્ગણેષ્ટ
સદ્ધર્મતત્ત્વકથનૈકપટુસ્ત્રિલોક્યાં ।
દિવ્યધ્વનિર્ભવતિ તે વિશદાર્થ સર્વ–
ભાષાસ્વભાવપરિણામગુણૈપ્રયોજ્ય ॥ ૩૫ ॥

ભાવાર્થ :– સ્વર્ગ અને મોક્ષનો માર્ગ બતાવવામાં ઇષ્ટ, તેમ જ ત્રણે લોકને વિષે સત્યધર્મનુ તત્ત્વ કહેવામાં જે એક જ માત્ર

નિપુણ છે, એવો તમારો જે દિવ્યધ્વનિ તે નિર્મળ અર્થવાળો હોવાથી સર્વ ભાષાના સ્વભાવના ગુણને પામીને (સર્વત્ર) થાય છે ૩૫

ઉન્નિદ્રહેમનવપઙ્કજપુઞ્જકાન્તી-
પર્યુલ્લસન્નખમયૂખશિખાભિરામૌ ।
પાદૌ પદાનિ તવ યત્ર જિનેન્દ્ર ! ધત્ત
પદ્માનિ તત્ર વિબુધા પરિકલ્પયન્તિ ॥ ૩૬ ॥

ભાવાર્થ :– હે જિનેંદ્ર ! સુવર્ણના નવાં ખીલેલા કમળોના સમૂહની કાંતિ જેવા પ્રસરી રહેલા નખોનાં કિરણોની પંક્તિ વડે જે સુંદર દેખાય છે, એવા તમારા પગો, પૃથ્વી ઉપર જ્યાં જ્યાં ડગલાં ભરે છે, (તમે જ્યા જ્યાં વિચરો છો) તે ઠેકાણે દેવતાઓ કમળની કલ્પના–રચના–કરે છે ૩૬

ઇત્થં યથા તવ વિભૂતિરભૂજ્જિનેન્દ્ર !
ધર્મોપદેશનવિધૌ ન તથા પરસ્ય ।
યાદૃક્ પ્રભા દિનકૃત: પ્રહતાન્ધકારા
તાદૃક્કુતો ગ્રહગણસ્ય વિકાશિનોઽપિ ॥ ૩૭ ॥

ભાવાર્થ :– હે જિનેંદ્ર ! એ પ્રકારની (પાછળ જણાવેલા અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની) તમને જે જે સંપત્તિઓ ધર્મનો ઉપદેશ કરતી વખતે (સમવસરણમા) થઇ, તે પ્રમાણે અન્યને (હરિહરાદિ પર ધર્મના દેવોને કદી પણ) થઇ, નથી. (તે યોગ્ય જ છે) કેમકે અંધકારનો સમૂળ નાશ કરનાર સૂર્યની જેવી પ્રભા છે તેવી પ્રકાશ પામેલા ગ્રહોની પણ ક્યાંથી જ હોય ? ૩૭

શ્ચ્યોતન્મદાવિલવિલોલકપોલમૂલ-
મત્તભ્રમદ્ભ્રમરનાદવિવૃદ્ધકોપમ્ ।
ઐરાવતાભમિભમુદ્ધતમાપતન્તં
દૃષ્ટ્વા ભયં ભવતિ નો ભવદાશ્રિતાનામ્ ॥ ૩૮ ॥

ભાવાર્થ :– જેનું ગંડસ્થળ ઝરતા મદવડે કરીને ખરડાએલ છે, વળી જે માથુ ધુણાવ્યા કરે છે અને તેની બાજુબાજુ ભમતા ઉન્મત્ત ભમરાઓના ગુંજારવ વડે, જેનો કોપ વૃદ્ધિને પામેલો છે,

વળી જે ઉદ્ધત ઐરાવત જેવો છે, એવો હાથી પણ જો (કદાચ) સામો આવે, તોપણ તેને દેખીને તમારો જે આશ્રિત હોય છે તેને ભય ઊપજતો નથી. ૩૮

ભિન્નેભકુમ્ભગલદુજ્જ્વલશોણિતાક્ત—
મુક્તાફલપ્રકરભૂષિતભૂમિભાગ: ।
બદ્ધક્રમ: ક્રમગતં હરિણાધિપોઽપિ
નાક્રામતિ ક્રમયુગાચલસંશ્રિત તે ॥ ૩૯ ॥

ભાવાર્થ :– જેણે હાથીઓના કુંભસ્થળ છેદીને, તેમાંથી ગળતાં ઉજ્જવળ અને લોહીથી ખરડાએલા મોતી વડે પૃથ્વી શોભાવી છે, એવા બળવાન દોડતા સિંહની દોટમા જે માણસ આવી પડ્યો હોય, તે પણ જો તમારા ચરણ રૂપી પર્વતનો આશ્રય લે, તો તેને તેવો સિંહ પણ (મારી શકતો નથી) આક્રમણ કરી શકતો નથી—પંજામા લઇ શકતો નથી. ૩૯

કલ્પાન્તકાલપવનોદ્ધતવહ્નિકલ્પ
દાવાનલ જ્વલિતમુજ્જ્વલમુત્સ્ફુલિંગમ્ ।
વિશ્વ જિઘત્સુમિવ સમ્મુખમાપતન્ત
ત્વન્નામકીર્ત્તનજલ શમયત્યશેષમ્ ॥ ૪૦ ॥

ભાવાર્થ :– જો પ્રલયકાળના પવનથી ઉદ્ધત થયેલા અગ્નિ જેવો, જેની અંદરથી ઘણા ઓઢા (તણખા) ઊડે છે એવો, અને ઘણા જ પ્રકાશવાળો એવો દાવાનળ—વનનો અગ્નિ, જાણે જગતને બાળી નાખવાની જ ઇચ્છા કરતો હોય નહિ ! તેમ જોરમા સળગતો સળગતો સન્મુખ આવે, તો તેને પણ તમારા નામનું કીર્તન રૂપી—તમારું સ્તવન રૂપી—જળ અશેષ સમાવી દે છે, સમગ્ર બુઝાવી નાખે છે.

રક્તેક્ષણં સમદકોકિલકણ્ઠનીલ
ક્રોધોદ્ધત ફણિનમુત્ફણમાપતન્તમ્ ।
આક્રામતિ ક્રમયુગેન નિરસ્તશઙ્ક—
સ્ત્વન્નામનાગદમની હૃદિ યસ્ય પુંસ ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ – લાલચોળ આંખોવાળો, મદોન્મત્ત કોયલના કંઠ (અણુ) જેવો કાળો, અને ક્રોધે કરીને ઉદ્ધત, (ફ છેડાયેલો) એવો સર્પ ઊંચી ફેણ કરીને સામો ધસી આવતો હોય તેને પણ જે માણસની પાસે તમારા નામરૂપી નાગદમની (સર્પનું દમન કરનાર ઔષધી) હોય છે, તે માણસ નિશ્ચયપણે ઓળંગી જાય છે। (ભાવાર્થ કે એવો સાપ પણ તમારા ભક્તને કરડી શકતો નથી.) ૪૧

વલ્ગત્તુરંગગજગર્જિતભીમનાદ-
માજૌ બલં બલવતામપિ ભૂપતીનામ્ ।
ઉદ્યદ્દિવાકરમયૂખશિખાપવિદ્ધં
ત્વત્કીર્તનાત્તમ ઇવાશુ ભિદામુપૈતિ ॥ ૪૨ ॥

ભાવાર્થ – જેની અંદર ઘોડાઓ કૂદી રહ્યા છે અને હાથીઓની ગર્જનાના ભયાનક શબ્દો થઈ રહ્યા છે, એવા રણને વિષે રહેલા બળવાન ભૂપતિના સૈન્યને પણ, જેમ ઉદય પામેલા સૂર્યનાં કિરણોની શિખાઓ વડે, અંધકારનો નાશ કરી શકાય છે, તેમ જ તમારા કીર્તનથી ભેદી શકાય છે। (ભાવાર્થ કે તમારી ભક્તિથી એવું સૈન્ય પણ જીતી શકાય છે) ૪૨

કુન્તાગ્રભિન્નગજશોણિતવારિવાહ-
વેગાવતારતરણાતુરયોધભીમે ।
યુદ્ધે જયં વિજિતદુર્જયજેયપક્ષા-
સ્ત્વત્પાદપઙ્કજવનાશ્રયિણો લભન્તે ॥ ૪૩ ॥

ભાવાર્થ – ભાલાઓની અણીઓ વડે છેદાઈ ગયેલા હાથીઓના રુધિરનો પ્રવાહ જ્યાં આગળ વહે છે અને જ્યાં તે પ્રવાહની અંદર યોદ્ધાઓ તરવામાં આતુર થઈ ગયેલા છે એવા ભયાનક યુદ્ધને વિષે, જેને તમારા ચરણકમળરૂપી વનનો આશ્રય હોય છે, તેઓ અજીત શત્રુઓને પણ જીતી શકે છે ૪૩

અમ્ભોનિધૌ ક્ષુભિતભીષણનક્રચક્ર-
પાઠીન પીઠભયદોલ્બણવાડવાગ્નૌ ।

રંગત્તરંગશિખરસ્થિતયાનપાત્રા-
સ્ત્રાસં વિહાય ભવતઃ સ્મરણાદ્વ્રજન્તિ ॥ ૪૪ ॥

ભાવાર્થ – ભયંકર મગરમચ્છ આદિ નક્રચક્ર જળચર જંતુઓ જેની અંદર ઊછળી રહ્યા છે અને ભયાનક વાડવાગ્નિ જેની અંદર અતિશય પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો છે, તથા મોટાં મોટાં મોજાઓ જેની અંદર ઊછળી રહ્યાં છે, એવા તોફાની સમુદ્રની અંદર જે વહાણો (વહાણની અંદરના મનુષ્યો) આવી પડેલા હોય છે, તે પણ તમારા સ્મરણથી નિર્ભયપણે જઇ શકે છે ! (સમુદ્રમા જોખમાયા સિવાય રહી શકે છે.) ૪૪

ઉદ્ભૂતભીષણજલોદરભારભુગ્નાઃ,
શોચ્યાં દશામુપગતાશ્ચ્યુતજીવિતાશાઃ ।
ત્વત્પાદપંકજરજોઽમૃતદિગ્ધદેહા
મર્ત્યા ભવન્તિ મકરધ્વજતુલ્યરૂપાઃ ॥ ૪૫ ॥

ભાવાર્થ :– ભયંકર જળોદર રોગના ભારથી નમી ગએલા અને તેથી કરીને જેમણે જીવતરની આશા છોડી દીધી છે, એવી મહા દુઃખદ અવસ્થાને જેઓ પામેલા હોય છે, તેઓ પણ તમારા ચરણકમળની રજરૂપી અમૃતનું જો પોતાના શરીરને લેપન કરે તો [રોગથી રહિત થઇને] કામદેવ જેવા સુંદર શરીરવાળા થાય છે ! ૪૫

આપાદકણ્ઠમુરુશૃંખલવેષ્ટિતાંગાં,
ગાઢં બૃહન્નિગડકોટિનિઘૃષ્ટજંઘાઃ ।
ત્વન્નામમન્ત્રમનિશં મનુજાઃ સ્મરન્તઃ,
સદ્યઃ સ્વયં વિગતબન્ધભયા ભવન્તિ ॥ ૪૬ ॥

ભાવાર્થ – પગથી તે ગળાસુધી જડેલી બેડીઓવડે જેના અંગ વિંટાઇ ગયા છે, અને–તે મોટી બેડીઓના ગાઢ બંધનથી તેની કોટીઓની ઝીણી અણીઓતળે જેમની જાંઘો ઘસાયા કરે છે, તે માણુસો પણ જો તમારા નામનું નિરંતર સ્મરણ કરે છે, તો ઉતાવળા પોતાની મેળે જ બંધનના ભયથી મુક્ત થઇ જાય છે (કેદમાથી છૂટે છે) ૪૬

મત્તદ્વિપેન્દ્રમૃગરાજદવાનલાહિ–
સંગ્રામવારિધિમહોદરબન્ધનોત્થમ્ ।
તસ્યાશુ નાશમુપયાતિ ભયં ભિયેવ
યસ્તાવકં સ્તવમિમં મતિમાનધીતે ॥ ૪૭ ॥

ભાવાર્થ :– જે બુદ્ધિમાન માણસ તમારું આ સ્તવન [–આ ભક્તામર સ્તોત્ર] ભણે છે :–પાઠ કરે છે,–તેના, મદોન્મત્ત હાથીથી સિંહથી, દાવાનળ અગ્નિથી, યુદ્ધથી, સમુદ્રથી અને જળોદર તથા બંધનથી (પાછલાં કાવ્યોમાં જણાવેલાં) એ સર્વેથી ઉત્પન્ન થએલો ભય ભયથી જ જેમ નાશ પામતો હોય તેમ (આ સ્તોત્રના પાઠથી) ઝટ નાશ પામે છે ! ૪૭

સ્તોત્રસ્રજં તવ જિનેન્દ્ર ! ગુણૈર્નિબદ્ધાં
ભક્ત્યા મયા રુચિરવર્ણવિચિત્રપુષ્પામ્ ।
ધત્તે જનો ય ઇહ કણ્ઠગતામજસ્રં
તં માનતુઙ્ગમવશા સમુપૈતિ લક્ષ્મીઃ ॥ ૪૮ ॥

ભાવાર્થ :– હે જિનેન્દ્ર ! આ સ્તોત્રરૂપી માળા મેં તમારા ગુણરૂપી દોરાવડે, વિચિત્ર અક્ષરરૂપી રંગવાળાં પુષ્પોથી ભક્તિવડે ગુંથેલી છે, તેને જે માણસ હમેશાં પોતાના કંઠને વિષે ધારણ કરશે, તે (સન્માન વડે ઊંચા થએલા એવા હોઇને) સ્વતંત્ર લક્ષ્મીને પામશે. ૪૮

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર (પદ્યાનુવાદ)

[હરિગીત છંદ]

કલ્યાણનુ મંદિર અને ઉદાર ઇચ્છિત આપવે,
દાતા અભય ભયભીતને સમર્થ દુરિત કાપવે;
સંસાર દરિયે ડૂબતાને નાવરૂપે જે વળી,
નિર્દોષ પ્રભુના પદકમળને પ્રથમ હું પ્રેમે નમી. ૧

સાગર સમા જેના મહિમાની સ્તુતિ કરવા વિષે,
વિશાળ બુદ્ધિ સુરગુરુ તે છેક શકિત હીણુ દીસે,
વળી કમઠ કેરા ગર્વને જે બાળવે અગ્નિ અરે,
તીર્થેશની સ્તુતિ કરીશ જ તેમની હું તો ખરે. ૨

સામાન્ય રીતે પણ તમારા રૂપને વિસ્તારવા,
જિનરાજ ! શકિતમાન દુર્લભ મૂઢ મુજ સમ છે થવા,
દિન અંધ ધીરજવાન બચ્ચુ ઘૂડનુ જે તેહથી,
નહિ સૂર્ય કેરા રૂપને વર્ણી શકશે સ્નેહથી. ૩

અનુભવ કરે તુજ ગુણતણો જન મોહના ટળવા થકી,
નહિ પાર પામે નાથ ! તે પણ આપ ગુણ ગણતાં કદી,
જયમ પ્રલયકાળવડે ખસેલા જળથકી જ સમુદ્રના,
ખુલ્લા થયેલા રત્ન ઢગલા કો'થી માપી શકાય ના ૪

દેદીપ્યમાન અસંખ્ય ગુણની ખાણ નાથ તમારી હું,
આરંભ તો કરવા સ્તુતિ પણ મંદ બુદ્ધિમાન છુ;
શું બાળ પણ કે'તું નથી ? લંબાવી બેઉ હાથને,
નિજ બુદ્ધિના અનુસારથી જ સમુદ્રના વિસ્તારને. ૫

હે ઈશ યોગી પણ તમારા ગુણ જે ન કહી શકે;
સામર્થ્ય મારુ કયાથી વર્ણન મુજથી તેનુ થઈ શકે.
વિચાર વિણનુ કાર્ય આ ગણાય મારું તેહથી,
પણ પક્ષી શુ પોતાતણી ભાષા કહો વદતાં નથી ! ૬

અચિંત્ય મહિમાવાન સ્તુતિ આપની હો જિનરે,
તુજ નામ પણ સંસારથી ત્રૈલોકનું રક્ષણ કરે;
જ્યમ ગ્રીષ્મકેરા સખત તાપવડે મુસાફર જે દુઃખી,
તે થાય કમળ તળાવ કેરા શીતળ વાયુથી સુખી. ૭

હે સ્વામી આપ હૃદય વિષે આવો તદા પ્રાણીતણા,
ક્ષણમાત્રમાં દૃઢ કર્મબંધન જાય તૂટી જગતણા;
વનમાં મયૂરો મધ્યમાં જેવી રીતે આવ્યા થકી,
ચંદનતણાં વૃક્ષથી જ સર્પો સદ્ય છૂટે છે નકી. ૮

દર્શન અહો જિનેંદ્ર માત્ર મનુષ્યને જો થાય છે,
તો સેંકડો દુઃખ ભય ભરેલાં સહેજમાં ટળી જાય છે;
ગોવાળ કિંવા સૂર્ય તેજસ્વી તણા દીઠાં થકી,
પશુઓ મુકાવે સઘ જેવા નાસતા ચોરો થકી. ૯

તારક તમે જિનરાજ કેવી રીતથી સંસારીનાં?
તમને હૃદયમાં ધારી ઉલટા તારતા સંસારીઓ;
આશ્ચર્ય છે પણ ચર્મકેરી મસકથી સાચું કરે,
અંદર ભરેલા વાયુના આધારથી જળને તરે. ।। ૧૦

હરિ,હર અને બ્રહ્માદિના જ પ્રભાવને જેણે હણ્યો
ક્ષણમાત્રમાં તે રતિપતિને સહેજમાં આપે હણ્યો;
જે પાણી અગ્નિ અન્યને બુઝાવતું પળ વારમાં,
તે પાણીને વડવાનળે પીધું ન શું ક્ષણવારમાં? ૧૧

હે સ્વામી! અતિશય ભારવાળા આપને પામ્યા પછી,
કેવી રીતે પ્રાણી અહો! નિજ હૃદયમાં ધાર્યા થકી;
અતિ લઘુપણે ભવરૂપ દરિયો સહેજમાં તરી જાય છે,
અથવા મહાન જનોતણો મહિમા અચિંત્ય ગણાય છે? ૧૨

હે પ્રભુ! જમારે પ્રથમથી આપે હણ્યો'તો ક્રોધને,
આશ્ચર્ય ત્યારે કેમ બાળ્યા કર્મરૂપી ચોરને?
અથવા નહી આ અવનિમાં શું દેખવામાં આવતું?
શીતળ પડે જે હિમ તે લીલા વનોને બાળતું ।। ૧૩

હે જિન યોગી આપને પરમાત્મ રૂપેથી સદા,
નિજ હ્રદય કમળે જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુથી અવલોકતા;
પુનિત નિર્મળ કાંતિવાળા કમળનુ બી સંભવે,
શું કમળકેરી કર્ણિકાને મધ્ય વિણુ બીજે સ્થળે. ૧૪

ક્ષણુમાત્રમાં જિનરાજ ભવિજન આપકેરા ધ્યાનથી,
પામે દશા પરમાત્મની તજી દેહને પ્રભુ જ્ઞાનથી;
જ્યમ તિવ્ર અગ્નિ તાપથી મિશ્રિત ધાતુ હોય તે,
પથ્થરપણુાને ત્યાગીને તત્કાળ સોનુ થાય છે. ૧૫

હે જિન હમેશાં ભવ્ય જન જે દેહના અંતર વિષે,
ધરતાં તમારુ ધ્યાન તેનો નાશ કરતા કેમ તે;
અથવા સ્વભાવ મહાન્ જન મધ્યસ્થનો એવો સદા,
વિગ્રહતણો કરી નાશ ને શાંતિ પ્રસારે ઉભયથા. ૧૬

નહીં ભેદ હે પ્રભુ આપને આત્મા વિષે આ બુદ્ધિથી,
ચિંતન કરે પડિત અહીં તે આપ સમ થાયે નકી;
જે જળ વિષે શ્રદ્ધાથકી અમૃતતણુ ચિતન કરે,
તે જળ ખરેખર વિષના વિકારને શુ ના હરે ? ૧૭

તમને જ અજ્ઞાને રહિત પરધમી પણુ નામાંતરે,
વિભુ હરિહરાદિક બુદ્ધિથી નિશ્ચય કરી પામે ખરે;
કમળાતણા રોગેથી જેનાં નેત્ર પ્રભુ પીળાં રહે,
તે સાફ ધોળા શખને શુ પીતવર્ણી નહી કહે ? ૧૮

ધર્મોપદેશતણા સમયમા આપના સહુવાસથી,
તરૂ પણુ અશોક જ થાય તો શુ મનુજનુ કે'વુ પછી ?
જ્યમ સૂર્યના ઉગ્યા થકી ના માત્ર માનવ જાગતાં,
પણુ વૃક્ષ પલ્લવ પુષ્પ સાથે સહેજમા પ્રફુલ્લિત થતાં. ૧૯

ચારે દશિાએ દેવ જે પુષ્પોતણી વૃષ્ટિ કરે,
આશ્ચર્ય નીચા મુખવાળા ડીટથી તે કયમ પડે;
હે મુનીશ અથવા આપનુ સામીપ્ય જખ પમાય છે,
પડિત અને પુષ્પોતણા બધન અધોમુખ થાય છે. ૨૦

જે આપના ગંભીર હૃદય સમુદ્રમાંથી ઉપજે,
તે વાણીમાં અમૃતપણું લોકો કહે તે સત્ય છે;
કેમકે કરીને પાન પરમાનંદને ભજતાં થકા,
ભવિજન અહો એથી કરીને શીઘ્ર અજરામર થવા. ૨૧

દેવા વીંઝે જે પવિત્ર ચામર, સ્વામી આપ સમીપ તે,
હું ધારૂં છું નીચા નમી ઉંચા જતા એમ જ કહે;
મુનિશ્રેષ્ઠ એવા પાર્શ્વને જે નમન કરશે સ્નેહથી,
તે શુદ્ધ ભાવી ઉર્ધ્વ ગતિને પામશે નિશ્ચયથી. ૨૨

સુવર્ણ રત્નોથી બનેલા ઉજળા સિંહાસને,
ગંભીર વાણીવાન રૂપે શ્યામ સ્વામી આપને;
ઉત્સુક થઇને ભવ્ય જનરૂપી મયૂરો નીરખે,
મેરૂશિરે અતિ ગાજતા નવ મેઘ સમ પ્રીતિવડે. ૨૩

ઉંચે જતી તુમ શ્યામ ભામંડળતણી કાંતિવડે,
લોપાય રંગ અશોક કેરા પાનનો સ્વામી ખરે;
પ્રાણી સચેતન તો પછી વીતરાગ આપ સમાગમે,
રે કોણ આ સંસારમાં પામે નહિ વૈરાગ્યને. ૨૪

રે રે પ્રમાદ તજો અને આવી ભજો આ નાથને,
જે મોક્ષપુરીમાં જતા વ્યાપારી પાર્શ્વનાથને;
સુર દુંદુભીનો શબ્દ જે આકાશમાં વ્યાપી રહે,
હું માનું છું હે દેવ તે ત્રૈલોકને એમ જ કહે. ૨૫

હે નાથ ત્રૈલોકમાં પ્રકાશ જબ આપે કર્યો;
તારા સહિત આ ચંદ્રમા તવ હીણા અધિકારી ઠર્યો;
મોતી સમૂહે શોભતાં ત્રણ છત્રના મીષે કરી,
તે આવ્યો પ્રભુની પાસ તે, નકી રૂપ ત્રણ જાણે ધરી. ૨૬

કીર્તિ પ્રતાપ જ કાંતિકેરા સમૂહથી ત્રૈલોક આ,
ગોળારૂપે ભગવાન જાણે આપે પૂરેલા હોય ના;
રૂપું સુવર્ણ અને વળી માણેકથી નિર્મિત ખરે,
શોભાસમી શોભી રહ્યાં ત્યમ આપ ત્રણ કિલ્લાવડે. ૨૭

પડતી પ્રભુ તુમ પાદમાં દેવેન્દ્ર નમતા તેમની,
રત્ને રચિત મુગટો તજીને દિવ્યમાળા પુષ્પની;
હું માનું છું મનમાં ખરે એ યોગ્ય થાય સર્વથી;
વિભુ! આપનો સંગમ થતાં સુમનસો બીજે રમતાં નથી. ૨૮

હે નાથ! આ સંસારસાગરથી તમે વિમુખ છતે,
નિજ આશ્રિતોને તારતા વિશ્વેશ તે તો યોગ્ય છે;
લોકો તરે માટીતણા ઘટ કર્મ પાક સહિતથી,
આશ્ચર્ય વિભુ! પણ આપ છો રહિત કર્મ વિપાકથી.

વિશ્વેશ, જનપાલક! છતાં પણ આપ દુર્ગત દીસતા,
હે ઇશ અક્ષર છો, તથાપિ રહિત લિપિ સર્વથા,
વળી દેવ છે અજ્ઞાનીને પણ તારનાર સદૈવ જે,
વિચિત્ર તે ત્રૈલોક બોધકજ્ઞાન આપ વિષે સ્ફુરે. ૩૦

આકાશ આચ્છાદિત કરે એવી અતિશય ધૂળ જે,
શઠ કમઠ દૈત્યે ક્રોધથી ઉડાડી સ્વામી આપને,
છાયા પરંતુ નાથ તેથી આપની ઢંકાઇ નથી!
ઉલટો છવાયો દુષ્ટ પોતે કૃત્ય પોતાના થકી! ૩૧

વિજળી સહિત ઘનઘોર મુશળધારથી વળી વર્ષતો,
વર્ષાદ દુસ્તર કમઠ દૈત્યે છોડિયો પ્રભુ! ગાજતો,
તેણે અહો જિનરાજ! ઉલટું રૂપ ત્યાં સહેજે ધર્યું,
તીક્ષ્ણ છુરી તલવારકેરું કામ તે સામું કર્યું!! ૩૨

વિકાળ ઊંચા કેશ લટકે માળ શબના શિરની,
ભયકારી અગ્નિ મુખ વિષેથી નીકળે જેના વળી;
એવો સમૂહ પિશાચનો જે આપ પ્રત્યે પ્રેરિયો,
હે દેવ! પ્રતિભવ દુઃખકારી તેહને તે તો થયો. ! ૩૩

હે ત્રણ ભુવનના નાથ? જેઓ અન્ય કાર્યો છોડીને,
ત્રિકાળ વિધિવત પૂજતા તુજ ચરણને ચિત્ત જોડીને;
વળી ભક્તિના ઉલ્લાસથી રોમાંચવાળો દેહ છે,
આ પૃથ્વીમાં તે ભવ્યજનને હે પ્રભુજી! ધન્ય છે. ૩૪

હે મુનીશ ! આ સંસાર રૂપ અપાર સાગરને વિષે,
હું માનું છું તુમ નામ નહીં મુજ શ્રવણમાં આવ્યું હશે;
સુણ્યા છતાંય પવિત્ર મંત્રરૂપી તમારા નામને,
આપત્તિ રૂપી સર્પિણી શું સમીપમાં આવી શકે ! ૩૫

હે દેવ ! જન્માંતર વિષે પણ આપના બે ચરણ જે,
બળવાન ઇચ્છિત આપવે તે, મેં નહીં પૂજ્યા હશે;
હે મુનીશ તેથી કરી હું, જરૂર આ ભવને વિષે,
સ્થળ હૃદય વેધક પરાભવનું તે થયો જાતે દીસે. ૩૬

નિશ્ચય અરે ! મોહાંધકારે વ્યાપ્ત એવાં નેત્રથી,
પૂર્વે કદી મેં એક વેળા પણ પ્રભુ જોયા નથી;
કેવી રીતે થઇ હૃદયભેદક અન્યથા પીડે મને,
બળવાન બંધનની ગતિ વાળા અનર્થો શરીરને. ૩૭

કદી સાંભળ્યા પૂજ્યા ખરેખર આપને નિરખ્યા હશે,
પણ પ્રીતિથી ભક્તિવડે નહિ હૃદયમાં ધાર્યા હશે;
જનબંધુ ! તેથી દુઃખપાત્ર થયેલ છું ભવને વિષે,
કારણ ક્રિયા ભાવે રહિત નહીં આપતી ફળ કાંઇએ. ૩૮

સુખકારી શરણાગત પ્રભુ હિતકારી જન દુઃખિયાતણા,
હે યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ ! સ્થળ કરુણા અને પુણ્ય જ તણા;
ભક્તિથકી નમતો હું તે મહેશ મોરા ઉપરે,
તત્પર થયો દુઃખ અંકુરોને ટાળવા કરુણાભરે. ૩૯

અસંખ્ય બળનું શરણ ! ને વળી શરણ કરવા યોગ્ય જે,
અરિનાશથી થઇ કીર્તિ એવા આપના પગ કમળને;
શરણે છતાં પણ ભુવનપાવન ! ધ્યાનથી કદી હીણ તો,
હું પ્રથમથી જ હણાયેલો હણવા જ માટે યોગ્ય છો. ૪૦

હે અખિલ વસ્તુ જાણનારા ! વંદ્ય હે દેવેંદ્રને,
સંસારના તારક ! અને ભુવનાધિનાથ ! પ્રભુ ! તમો;
ભયકારી દુઃખ દરિયાથકી આજે પવિત્ર કરો અને,
કરુણાતણા હે સિંધુ ! તારો દેવ ! દુઃખિયાને-મને. ૪૧

હે નાથ ! આપ ચરણ કમળની નિત્ય સંચિત જે કરી,
તે ભક્તિ કરી સંતતિનું હોય ફળ કદી જો જરી;
તો શરણ કરવા યોગ્ય માત્ર જ આપને શરણે રહ્યો,
તે અહીં અને ભવ અન્યમાં પોતે જ મુજ સ્વામી થજો. ૪૨

એ રીતથી રૂડે પ્રકારે સ્થિર બુદ્ધિવાન ને,
અતિ હર્ષથી રોમાંચી જેના શરીર કેરા અંગ તે;
તુજ મુખકમળ નિર્મળ વિષે જિનેંદ્ર ! બાંધી દૃષ્ટિને,
જે ભવ્યજન હે પ્રભુ ! રચે છે આપ કેરી સ્તુતિને.

[પુષ્પિતાગ્રા છંદ]

જન નયન કુમુદચંદ્ર સ્વામી,
ચળકતી સંપદ સ્વર્ગની જ પામી,
નિર્મળમય મનના થવા થકી એ,
તુરત જશે જન મોક્ષને વિષે તે. ૪૪

શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર

(શાર્દૂલ છંદ)

*કિં કર્પૂરમયં સુધારસમયં કિં ચન્દ્રરોચિર્મયં ।
કિં લાવણ્યમયં મહામણિમયં કારુણ્યકેલિમયં ॥
વિશ્વાનંદમયં મહોદયમયં શોભામયં ચિન્મયમ્ ।
શુક્લધ્યાનમયં વપુર્જિનપતેર્ભૂયાદ્‌ભવાલમ્બનમ્ ॥ ૧ ॥

---

*કિં શબ્દ આશ્ચર્ય સૂચવે છે. એનો અર્થ અહા ! જેવો થાય છે, તો હરેક વિશેષણની શરૂઆતમાં વાપરી લેવો

ભાવાર્થઃ– શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનનું શરીર, અહા ! કપૂર જેવું શ્વેત, અમૃત જેવું મિષ્ટ, ચન્દ્રની કાન્તિ જેવું શીતળ અને પ્રસન્નિત, સુંદર, મોટા મણિ જેવું પ્રકાશિત, કરુણતાનું ભૂમિકારૂપ, સમગ્ર વિશ્વને આનંદમય, મહા ઉદયવાળું, શોભાવાળું સચિત્ત સ્વરૂપ, શુક્લ ધ્યાનમાં નિમગ્ન, એવા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાન સંસારના આધાર રૂપે હો ॥ ૧ ॥

પાતાલં કલયન્ ધરાં ધવલયન્નાકાશ મા પૂરયન્ ।
દિક્ચક્રં ક્રમયન્ સુરાસુરનરશ્રેણિં ચ વિસ્માપયન્ ॥
બ્રહ્માંડં સુખયન્ જલાનિ જલધેઃ ફેનચ્છલાલોલયન્ ।
શ્રી ચિંતામણિપાર્શ્વસંભવયશોહંસશ્ચિરં રાજતે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ – પાતાળમાં પણ પ્રવેશ કરી રહેલો પૃથ્વીને ઉજ્જવલ કરતો, આકાશમા સર્વ સ્થળે વ્યાપ્ત થતો, દિશાઓના ચક્રને પણ ઉલ્લંઘી જતો, દેવ દાનવોને વિસ્મય આપતો, ત્રણે જગતને સુખ પમાડતો, સમુદ્રમાં શ્વેત ફીણથી શોભાયમાન જળને ડહોળી નાંખતો, એવો શ્રી પાર્શ્વનાથ ચિંતામણિનો યશરૂપી હંસ ચિરકાળ શોભે છે ॥૨॥

પુણ્યાનાં વિપણિસ્તમોદિનમણિઃ કામેભકુંભે સૃણિ– ।
ર્મોક્ષે નિસ્સરણિ સુરેન્દ્રકરિણી જ્યોતિઃ પ્રકાશારણિ ॥
દાને દેવમણિર્નતોત્તમજનશ્રેણિઃ કૃપાસારિણી ।
વિશ્વાનંદસુધાઘૃણિર્ભવભિદે શ્રી પાર્શ્વચિંતામણિઃ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ – પુણ્યના હાટ (ભંડાર) રૂપ, પાપરૂપી અંધકારમા સૂર્યરૂપ, વિષયરૂપી હાથી વશ કરવામાં અંકુશરૂપ, મોક્ષમાં ગમન કરવા માટે નિસરણીરૂપ, આત્મજ્ઞાનરૂપ, જ્યોતિને પ્રકાશ આપવામાં અરણીના વૃક્ષ સમાન, દાન દેવામા ઈંદ્ર સમાન, એમની (શ્રી પાર્શ્વનાથની) આગળ નમન કરી રહેલી સજ્જન પુરુષોની પંક્તિને કૃપાની નદી સમાન, વિશ્વમાં આનંદરૂપી અમૃતના તરંગ સમાન શ્રી પાર્શ્વચિંતામણી (ભગવાન) સંસારસમુદ્રનું ઉચ્છેદન કરનાર આપ જ છો. ॥૩॥

શ્રીચિંતામણિપાર્શ્વવિશ્વજનતાસંજીવનસ્ત્વં મયા ।
દ્દષ્ટસ્તાત ! તતઃ શ્રિયઃ સમભવન્નાશક્રમાચક્રિણમ્ ॥

મુક્તિ. ક્રીડતિ હસ્તયોર્બહુવિધ સિદ્ધ મનોવાંચ્છિત ।
દુર્દૈવં દુરિત ચ દુર્દિનભય કષ્ટ પ્રણષ્ટં મમ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ – હે તાત ! (હે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ !) આખા વિશ્વના જીવનરૂપ, સચ્ચિદાનંદ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ! જ્યારથી મને આપના દર્શન થયા છે, ત્યારથી જ ઈન્દ્ર દેવ તથા ચક્રવર્તી પર્યંતની સમૃદ્ધિ મને પ્રાપ્ત થઇ છે મારા હસ્તમાં જ મુક્તિ રૂપી દેવી ક્રીડા કરી રહી છે, મારી વિવિધ પ્રકારની મનની અભિલાષાઓ સિદ્ધ થઇ છે અને મારુ દુર્દૈવ, મારું પાપ અને મારું દુઃખ તથા દરિદ્રતાનો મારો ભય સમૂળ નાશ પામ્યો છે ॥ ૪ ॥

યસ્ય પ્રૌઢતમપ્રતાપતપન: પ્રોદ્દામધામા જગ-
જ્જઘાલ: કલિકાલકેલિદલનો મોહાન્ધવિધ્વંસક: ॥
નિત્યોદ્યોતપદ સમસ્તકમલાકેલિગૃહં રાજતે ।
સ શ્રીપાર્શ્વજિનો જને હિતકરશ્ચિંતામણિ પાતુ મામ્ ॥૫॥

ભાવાર્થ :– હે અતિશય પ્રતાપવાન સૂર્યરૂપ, અતિ ઉત્કટ જગતરૂપી ધામને તથા કળીકાળના મહિમાને દહન કરનારા, મોહરૂપી અંધકારનો નાશ કરનારા અને જેનુ સમસ્ત પ્રકારની સમૃદ્ધિ ધારણ કરનાર પદ હમેશા શોભી રહ્યુ છે એવા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન, જગતના જીવોનુ હિત કરનાર ચિંતામણિ મારું રક્ષણ કરો. ॥ ૫ ॥

વિશ્વવ્યાપિતમો હિનસ્તિ તરણિર્બાલોઽપિ કલ્પાંકુરો ।
દારિદ્રાણિ ગજાવલી હરિશિશુ કાષ્ટાનિ વન્હે કણ ॥
પીયુષસ્ય લવોઽપિ રોગનિવહ યદ્વત્તથા તે વિભો: ।
મૂર્તિ સ્ફુર્તિમતીસતી ત્રિજગતીકષ્ટાનિ હર્તું ક્ષમા ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ – સૂર્ય બાલ્યાવસ્થામા હોવા છતા પણ વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલા અંધકારનો નાશ કરે છે, કલ્પવૃક્ષનો એક જ અંકુર (ફણગો) દરિદ્રતાનો નાશ કરવામા સમર્થ છે સિંહનુ એક નાનું બાળક જ હાથીઓના સમૂહનો નાશ કરે છે, અગ્નિનો એક સૂક્ષ્મ કણ કાષ્ટના જથ્થાને ભસ્મવત્ કરી નાખે છે, અમૃતનુ એક જ બિંદુ રોગને નિર્વંશ કરે છે, તે

જ પ્રમાણે હે વિભો ! મનુષ્યની મતિમાં સ્ફુરણા કરનારુ શરીર ત્રણે જગતનાં દુઃખો હણવાને માટે સમર્થ છે ॥ ૬ ॥

શ્રી ચિંતામણિમંત્રમોંકૃતિયુત હ્રીંકારસારાશ્રિત ।
શ્રી અર્હન્નમિઊણપાશકલિત ત્રૈલોક્યવશ્યાવહમ્ ॥
દ્વેધાભૂતવિષાપહં વિષહર શ્રેયઃપ્રભાવાશ્રયં ।
સોલ્લાસં વસહાંકિતં જિનફુલ્લિંગાનંદન દેહિનામ્ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ – ૐ શબ્દની આકૃતિવાળો હ્રીંકારથી યુક્ત શ્રી અર્હં નમિઊણના મંત્રથી શુદ્ધ થયેલો ત્રણે લોકને વશ વર્તાવનાર, વિષરૂપી ઝેરનો નાશ કરનાર, કલ્યાણકારક, પ્રભાવવાળો, વઃ સ હ, ઇત્યાદિ અક્ષરોથી યુક્ત એવા મનુષ્ય માત્રને આનંદરૂપ શ્રી ચિંતામણી નામનો મંત્ર છે ॥ ૭ ॥

હ્રીં શ્રીં કારવરં નમોક્ષરપરં ધ્યાયન્તિ યે યોગિનો ।
હૃત્પદ્મે વિનિવેશ્ય પાર્શ્વમધિપ ચિંતામણિસંજ્ઞકમ્ ॥
ભાલે વામભુજે ચ નાભિકરયોર્ભૂયો ભુજે દક્ષિણે ।
પશ્ચાદષ્ટદલેષુ તે શિવપદં દ્વિત્રૈર્ભવૈર્યાન્ત્યહો ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ –હ્રીં શ્રીં, ઇત્યાદિ આકારથી યુક્ત મંત્રનું જે યોગીઓ હૃદયકમળમાં અધિષ્ઠાતા ભગવાનના ચિંતામણિની સંજ્ઞાવાળો જેની પૂર્વમાં 'નમો' મૂકેલા છે એવો હ્રીં શ્રીંકારાદિ ઉત્તમ વર્ણયુક્ત મંત્રને હૃદયકમળમાં ધારણ કરીને કપાળને વિષે, ડાબા હાથને વિષે, નાભિમાં અને વળી બાજે જમણા હાથમાં અને ત્યાર પછી આઠે દલોને વિષે ધ્યાન ધરે છે તે બે ત્રણ ભવ પછી મોક્ષ માગમાં સિધાવે છે, એ શું આશ્ચર્યજનક નથી ! ॥ ૮ ॥

(સ્ત્રગ્ધરા વૃત્ત)

નો રોગા નૈવ શોકા ન કલહકલના નારિમારિપ્રચારા ॥
નૈવાધિર્નાસમાધિર્ન ચ દરદુરિતે દુષ્ટદારિદ્રતા નો ॥
નો શાકિન્યો ગ્રહા નો ન હરિકરિગણા વ્યાલવૈતાલજાલા ॥
જાયન્તે પાર્શ્વચિંતામણિનતિવશતઃ પ્રાણિનાં ભક્તિભાજામ્ ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ:- જે ભક્તિવાન પ્રાણીઓ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથમાં પોતની વૃત્તિ જોડે છે, તેઓને રોગ, શોક, કલેશ, અશાન્તિ, ભય, પાપ, દુષ્ટ, દારિદ્રપણું, શત્રુદ્વારા ઊપજતી વ્યાધિ તથા શાકિની, ભૂત પિશાચ વગેરે હાથી તથા સિંહના સમૂહો દુ:ખરૂપ થઇ શકતા નથી ॥ ૯ ॥

(શાર્દૂલ છંદ)

ગીર્વાણદ્રુમધેનુકુંભમણયસ્તસ્યાંગણે રંગિણો ॥
દેવા દાનવમાનવા. સવિનય તસ્મૈ હિતધ્યાયિનઃ ॥
લક્ષ્મીસ્તસ્ય વશાડવશેવ ગુણિનાં બ્રહ્માંડસસ્થાયિનીઃ ।
શ્રી ચિંતામણિપાર્શ્વનાથમનિશં સ સ્તૌતિ યો ધ્યાયતિ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થ:- જે પ્રાણી શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની હમેશ સ્તુતિ કરે છે તથા ધ્યાન ધરે છે તેના આંગણાંમા રાગાદિ આનંદ થયા જ કરે છે. તેને કલ્પવૃક્ષ, કામદુગ્ધા ધેનું, પારસમણિ ઇત્યાદિ અલૌકિક પદાર્થ પાસ થાય છે, દેવ, દાનવ અને મનુષ્ય સુદ્ધાં વિનયથી તેના હિતનુ જ ચિંતવન કર્યા કરે છે, ગુણવાન પુરુષોને આ બ્રહ્માડમાં પ્રાપ્ત થતી સમસ્ત લક્ષ્મી તેને વશ વર્તે છે. ॥ ૧૦ ॥

ઇતિ જિનપતિપાર્શ્વ. પાર્શ્વપાર્શ્વાખ્યયક્ષ ।
પ્રદલિતે દુરિતૌઘ. પ્રીણિતપ્રાણિસાર્થઃ ॥
ત્રિભુવનજનવાચ્છાદાનચિંતામણિકઃ ।
શિવપદતરુબીજં બોધિબીજં દદાતુ ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:- આ પ્રમાણે જિનપતિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પાસે રહેનારો પાર્શ્વ નામનો યક્ષ, જેના પાપકર્મો નષ્ટ થઇ ગયા છે, અને તે ભગવાને જનસમુદાયને સંતુષ્ટ કર્યા છે, અને જે ત્રણે ભુવનની વાંચ્છા પૂરવાંમાં ચિંતામણિ સમાન છે, તે મોક્ષપદરૂપી વૃક્ષનુ બીજરૂપ સમકિત મને અર્પણ કરો ॥ ૧૧ ॥

શ્રી ધર્મસિંહ મુનિ વિરચિત
શીખામણુના અઠ્ઠાવીસ બોલ

૧ પહેલે બોલે, જેની શુદ્ધ શ્રદ્ધા હોય તેનો ઉપદેશ સાંભળવો.

૨ બીજે બોલે, જે જે વ્રત-પચ્ચક્ખાણ કરીએ તેનો નિર્વાહ કરવો એટલે બરાબર શુદ્ધ રીતે પાળવાં, પણ દોષ લગાડવો નહિ.

૩ ત્રીજે બોલે, દુર્જન મિત્રથી કામ લઈને પાડવું, નહિ તો પાછળથી અવશ્ય પસ્તાવું પડે.

૪ ચોથે બોલે, જે માણસ લટપટ કરતો આવે તેની સાથે એકદમ વગર વિચાર્યું ભળી જવું નહિ. અર્થાત્ તે માણસની પરીક્ષા કરીને જ મિલાપ કરવી.

૫ પાંચમે બોલે, જે ઘરમાં એકલી સ્ત્રી અથવા એકલો પુરુષ હોય તે ઘરમાં એકદમ ધાઈને પેસવું નહીં. કદાપિ અજાણે પેઠા તો ઊભા રહેવું નહીં, અથત્ તરત પાછા વળવું, કારણ કે સામાને સંદેહ પડે માટે.

૬ છઠ્ઠે બોલે, કોઈ રૂઠો અથવા વાલેશરી મિત્ર જે શીખામણ દે, તો પ્રમાણ કરી માનવી.

૭ સાતમે બોલે, જેના બોલવામાં ઠગ-કઠો ન હોય તેની સાથે ભળી જવું નહિ, અર્થાત્ જે પુરુષો બોલ્યું પાળતા હોય તેમનો જ પરિચય કરવો.

૮ આઠમે બોલે એક સમકિત અને બીજું શિયળ-તેને દૃઢ કરી રાખીએ. અર્થાત્ સમકિત અને શિયળમાં દોષ નહિ લગાડતા શુદ્ધ રીતે પાળવું.

૯ નવમે બોલે, વિકલ માણસથી પ્રીતિ ન કરીએ અર્થાત્ કુશિલીઆની સંગત કરીએ નહિ. તેમ છતાં કરે તો અવશ્ય ખામી લાગે, એટલું જ નહિ, પણ આબરૂ-ઇજ્જત પણ જાય.

૧૦ દશમે બોલે આપણા વાલેશરીને તથા રૂઠા મિત્રને દગો ન દઈએ પરંતુ પ્રેમ વધારીએ.

૧૧ અગિયારમે બોલે, કુસંગીની સંગત ન કરીએ, જો કરીએ તો આપણી પ્રતીત ઘટે

૧૨ બારમે બોલે, પોતાના વડેરામાં ભૂલચૂક પડી હોય તો વારંવાર સંભારીએ નહિ, કારણ કે આપણાથી મોટા છે માટે

૧૩ તેરમે બોલે, અણુવિવેકી, અણુસમજુને ધર્મની શીખામણ દેતા રહીએ, જો અક્કલ આવે અથવા ન આવે, પણ ઉપદેશ દેતા જ રહીએ.

૧૪ ચૌદમે બોલે, પોતાના વડેરાનો વિનય કરીએ, કદાપિ વડેરા ઘણુ કરી માને અર્થાત્ વડેરા ના કહે તોપણ વિનય ન મૂકીએ

૧૫ પંદરમે બોલે, દોલ (દુઃખ), સોલ (સુખ) ખમીએ તથા રૂડા કુળની અને ખરા ધર્મની મર્યાદા ન મૂકીએ

૧૬ સોળમે બોલે, પોતાના ગુણુ પોતાના મોઢેથી પ્રકાશીએ નહિ, તેમ છતા પ્રકાશીએ તો અવશ્ય હલકાપણુ દેખાય

૧૭ સત્તરમે બોલે, કોઇને મોઢ દુભીએ નહિ અર્થાત્ કોઇને મોઢે ખોટુ મનાવીએ નહીં, પરન્તુ કામ તો જોઇને જ પાડીએ

૧૮ અઢારમે બોલે, કોઈપણુ માણુસની પૂઠે અવર્ણવાદ ન બોલીએ કારણુ કે તેમાથી અવગુણુ નીપજે માટે.

૧૯ ઓગણીશમે બોલે, મૂર્ખ માણસને ઉદ્દેશીને શીખામણુ દઇએ નહિ કારણુ કે જો કદી અવળી પ્રગમે તો ઉલટી આપણી જ ખોડ કાઢે

૨૦ વીશમે બોલે, એક શિયળ અને બીજું સમકિત, એ બેને સારી રીતે યત્ન કરી રાખીએ, કારણુ કે તેના ચળાવનાર ઘણા મળે, તોપણુ ચળીએ નહીં, કોની પેઠે, તો કે રાજેમતી તથા દ્રૌપદી સતીની પેઠે

૨૧ એકવીશમે બોલે, ખલ (મૂર્ખ) માણુસને છેડીએ નહિ, જો છેડીએ તો જરૂર પૂઠે અવર્ણવાદ બોલે

૨૨ બાવીશમે બોલે, જ્યા બે જણુ છાની વાત કરતા હોય

ત્યા ઊભા રહીએ નહિ, કારણ કે તે વાત જ્યારે બહાર પડે ત્યારે ખરી-ન ખરી કરવી પડે એટલે સાહેદી પૂરવી પડે.

૨૩ ત્રેવીશમે બોલે પોતાના મનની વાત કોઈ જેવા તેવા માણસને મોઢે કરીએ નહિ, જો કરીએ તો જરૂર પાછળ પશ્ચાતાપ થાય.

૨૪ ચોવીશમે બોલે ક્રોધ ચઢ્યો હોય તો જેમ તેમ બોલીએ નહિ અર્થાત્ દમ ખેંચીને રહીએ, નહિ તો પછી પસ્તાવું પડે.

૨૫ પચીશમે બોલે, વ્યવહાર સાચવવો અને નિશ્ચય ઉપર ધ્યાન રાખવો. જે નિશ્ચય છે તે સોનાની મહોર છે, અને જે વ્યવહાર છે તે છાપ છે.

૨૬ છવીશમે બોલે, પોતાના વડેરાથી સામી ન બોલીએ જો કદાપિ તેઓ વાળી બોલે તો આપણે ઠીક મૂકવું, પરન્તુ સામા થવું નહિ.

૨૭ સત્તાવીશમે બોલે, સંસારનાં કામ કોઈ દિવસ પૂરાં થયાં નથી, થવાનાં નથી અને થશે પણ નહિ માટે પોતાના ધર્મકૃત્યની ઘડી અવશ્ય કાઢી લેવી અર્થાત્ છેવટે દિવસની સાઠ ઘડીમાં બે ઘડી પણ ધર્મધ્યાન કરવું.

૨૮ અઠ્ઠાવીશમે બોલે, આગળ પાછળ પરીક્ષા કરીને જે કામ કરીએ તો તે કામ શીઘ્ર પાર પડે અને ચાર લોકમાં ચતુર કહેવાઈએ અને પંચમાં પૂછાઈએ.

વ્યાખ્યાન-આરંભે બોલાતી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

હવે ઉહાં કહે કોણ જે ભગવાન, શ્રી શ્રી શ્રમણ ભગવંત, શ્રી શ્રી મહાવીર દેવ, દેવાધિદેવ, પરમતારૂ, પરમવારૂ, દયાનિધિ, કરૂણાગરસાગર, ભાનુભાસ્કર, જીવદયાપ્રતિપાલ, કર્મશત્રુના કાળ, મહામાહણ, મહાગોવાળ, પરમનિર્યામિક, પરમવૈદ્ય, પરમઆરૂઢી, પરમસનાથન, અનાથના નાથ, અશરણના શરણ, અબંધવના બંધવ, ભવ્યાત્માના સેરૂ, સંતોષકારણ, શિવસુખકારણ, રાજરાજેશ્વરપુજ્ય, દંસપુરુષ, સુપાત્રપુરુષ, નિર્મળપુરુષ

નિઃકલંકી પુરુષ, નિર્મોહીપુરુષ, નિર્વિકારીપુરુષ, ઇચ્છાનિરોધ, તપસ્વી, ચોત્રીશઅતિશયે કરી બિરાજમાન, પાંત્રીસ પ્રકારની સત્ય વચનવાણી-ગુણેકરી સહિત, એકહજાર અષ્ટ ઉત્તમ લક્ષણના ધરણહાર, શ્રી શ્રી સિદ્ધાર્થનંદન, ત્રિહુજગવંદન, શીતળચંદન, દીનદયાળ, પરમમાયાલ, પરમકૃપાળ, પરમપવિત્ર, પરમસજ્જન, પરમમિત્ર, પરમવાલેશ્વરી, પરમહિતવચ્છક, પરમઆધાર, સફરીજહાજસમાન, જગતત્રાતા, જગતમાતા, જગતભ્રાતા જગતજીવન , જગતમોહન, જગત-સોહન, જગતપાવન, જગતભાવન, જગતઇશ્વર, જગતવીર, જગતધીર, જગતગંભીર, જગતઇષ્ટ, જગતમિષ્ટ જગતશ્રેષ્ઠ, જગતમિત્ર, જગતવિભુ, જગતપ્રભુ, જગતમુગટ, જગતપ્રગટ, જગતનંદન, જગતવંદન, ચૌદ રાજલોકને વિષે ચુડામણી મુકુટસમાન, ભવ્યજીવના હૃદયના નવસરહાર, શિયલપુંજ, જગતશિરોમણિ, ત્રિભૂવનતિલક, સમવસરણના સાહેબ, સરસ્વતીના તુરંગ, ગણધરના ગુરુરાજ, છકાયના છત્ર, ગરીબના નિવાજણહાર, મોહના ઘરટ્ટ, વાણીના પદ્મસરોવર, સાધુના સેહરા, લોકના અગ્રેસર, અલોકના સાધણહાર, ત્રાસિતના શરણાગત, મોક્ષના દાનેશ્વરી, ભવ્યજીવનાં લોચન, સંતોષના મેરુ, સુજશના કમલ, સુખના સમુદ્ર, ગુણના હંસ, શબ્દના કેસરી, જમના જિતણહાર, કાલના ભક્ષણહાર, મનના અંકુશ, મનુજના કલ્પવૃક્ષ, સમદષ્ટિના માત-પિતા, ચતુર્વિધ સંઘના ગોવાલ, ધરતીના ઇંદ્રિધ્વજ, આકાશના સ્થંભ, મુક્તિના વરરાજા, કેવળના દેવણહાર, ચોસઠ ઇંદ્રના વંદનિક, પૂજનિક, અર્ચનિક, સ્મરણનિક, એવા દીનોદ્ધાર, દીનબંધુ, દીન આધાર, સબદેવકા-દેવ, સર્વ મુનિના નાથ, યોગીના ઠાકુરપુરુષ, તરણતારણ, દુઃખનિવારણ, અધમ ઉદ્ધારણ ભવદુખભંજન, સમતાના સિંધુ, દયાના સાગર, ગુણના આગર રત્નસમાન, પાર્શ્વમણિસમાન કામદુઘાધેનુસમાન, ચિત્રાવેલસમાન મોહનવેલસમાન, અમૃતરસકુંભસમાન, સુખના કરણહાર, દુઃખના હરણહાર, પાપડલતિમિરના ટાલણહાર, ચંદ્રમાની પેરે શીતળદશાના ધણી, સૂર્યની પેરે ઉદ્યોતના કરણહાર, સમુદ્રની પેરે ગંભીર, મેરુની પેરે અડોલ, વાયુની પેરે અપ્રતિબધવિહારી, ગગનની પેરે

નિરાલંબી, મારવાડી વૃષભધોરીસમાન, પચાનનકેસરીસિંહસમાન, એવા લોકોત્તર પુરુષ, અભયદાતા, ચક્ષુદાતા, માર્ગદાતા,

એહવા ચરમ જિનેશ્વર, જગધણી,
જિન શાસન શણગાર,
ભાવ ધરીને સમરતાં,
પામી જે ભવપાર.

એવા તત્ત્વાનંદી, તત્ત્વવિશ્રામી, અનંતાગુણના ધણી, અનંત ગુણના ધણી, અનંતબળના ધણી, અનંતરૂપના ધણી, અનંત તેજના ધણી, અનંત અવ્યાબાધ આત્મિક સુખના ધરણહાર, સકલનામ ને સકલગોત્રના ધરણહાર, 'મ હણો મ હણો ' શબ્દના પ્રકાશણહાર, અહો ભવ્યજીવો જો કોઈ જીવને હણશો તો હણાવવાં પડશે, છેદશો, તો છેદાવવાં પડશે ભેદશો તો ભેદાવવા પડશે, કર્મ બાંધશો તો ભોગવવા પડશે, એહવા 'મ હણો મ હણો' શબ્દના પ્રકાશના કરણહાર, શ્રમણ ભગવંતમહાવીરે, ઉપન્નનાણદંસણધરે, અહીજિણે કેવલી, અપરિશ્રવી કહેતાં—અનાશ્રવિ પુરુષ, તે પ્રભુજીના ગુણ કહ્યામાં નાવે, મવ્યામા નાવે, વર્ણવ્યામાં નાવે, એવા અકલસ્વરૂપી, જિનેશ્વર દેવ, તે પ્રભુએ સાડાબાર વર્ષને પદર દિવસ સુધી મહા મહેનત કરી કર્મને ટાળી, કર્મને ગાળી કર્મપ્રજાળી, કર્મને દૂર છંડી, કર્મનાં દેણાં દઈ કરી, કર્મથી નિઃકરજા થઈ કરી, કેવળશ્રી વરી, આત્મદશા પ્રકટ કરી, જિનેશ્વરદેવ, વીતરાગ દેવ, મોક્ષનગરે પધાર્યા

પણ જગતવાસી જંતુજીવને ઉપકાર નિમિત્તે, શાતા નિમિત્તે, કલ્યાણ કરવા નિમિત્તે, ભવ્યજીવના દુઃખ મટાડવા વાસ્તે, ચારગતિ, ચોવીસ દંડક, ચોરાશીલક્ષ જીવાયોનિને વિષે, એક ક્રોડ સાડી સત્તાણુલાખ ક્રોડ કુલને વિષે, જીવ અટન–પરિભ્રમણ કરે છે, સંયોગી શારીરિક, માનસિક વેદનાઓ સહન કરે છે, તે મટાડવા માટે પરમેશ્વરદેવે સિદ્ધાંતરૂપ વાણી ભાવભેદવૃત્તાંત, વિસ્તારપણે વર્ણવ્યા.

પાંચ જ્ઞાન

૧ જ્ઞેય. ૨ જ્ઞાન, ૩ જ્ઞાની, તેના અર્થ.

૧ જ્ઞેય, જાણવા યોગ્ય તે સામો પદાર્થ, **૨ જ્ઞાન** તે જીવનો ઉપયોગ જીવનું લક્ષણ, જાણપણું તે **૩ જ્ઞાની** તે જાણે તે-જાણવાવાળો જીવ-અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા.

જ્ઞાન શબ્દોનો વિશેષ અર્થ

૧ જેણે કરી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન,
૨ જે થકી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.
૩ જેને વિષે વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન,
૪ જાણવું તે જ્ઞાન, એ ચાર અર્થ કહ્યા

જ્ઞાનના ભેદ

જ્ઞાનના પાંચ ભેદ છે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિ-જ્ઞાન, ૪ મનપર્યવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન

મતિજ્ઞાનના બે ભેદ

૧ સામાન્ય ૨ વિશેષ.
૨ સમાન્ય પ્રકારે તે મતિ કહીએ,
૩ વિશેષ પ્રકારે તે **મતિજ્ઞાન** તથા **મતિઅજ્ઞાન** કહીએ.
સમ્યગ્દૃષ્ટિ મતિ તે **મતિજ્ઞાન**
મિથ્યાદૃષ્ટિની મતિ તે **મતિઅજ્ઞાન.**

શ્રુતજ્ઞાનના બે ભેદ

૧ સામાન્ય, ૨ વિશેષ
૧ સામાન્ય પ્રકારે **શ્રુત** કહીએ
૨ વિશેષ પ્રકારે તે **શ્રુત અજ્ઞાન** તથા **શ્રુત જ્ઞાન** કહીએ.
સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રુત તે **શ્રુત જ્ઞાન.**
મિથ્યાદૃષ્ટિનું શ્રુત તે **શ્રુત અજ્ઞાન.**

૧ મતિ જ્ઞાન. ૨ શ્રુત જ્ઞાન એ બે જ્ઞાન અન્યોઅન્ય પરસ્પર માંહોમાંહે ક્ષીરનીરની પેરે મળી રહે છે, જીવ ને અભ્યંતર શરીરની પેરે છે જ્યારે બે જ્ઞાન સાથે હોય ત્યારે પણ પહેલા મતિ, શ્રુત હોય છે અહીં બે જ્ઞાનને વિષે આચાર્ય વિશેષે કરી સમજાવે છે

જીવ મતિએ કરી જાણે તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતે કરી જાણે તે શ્રુતજ્ઞાન.

મતિજ્ઞાનનુ વર્ણન,
મતિજ્ઞાનના બે ભેદ

૧ શ્રુત નિશ્રિત—તે સાંભળ્યા વચનને અનુસારે મતિ વિસ્તરે

૨ અશ્રુત નિશ્રિત—તે નહિ સાંભળ્યુ, નહિ જોયુ તોપણ તેમાં મતિ વિસ્તરે.

અશ્રુત નિશ્રિતના ચાર ભેદ.

૧ ઔત્પાતિકા ૨ વૈનયિકા, ૩ કાર્મિક ૪ પારિણામિકા.

૧ ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ—તે પૂર્વે નહિ જોયુ નહિ સાંભળ્યું તેમાં એકદમ વિશુદ્ધ અર્થગ્રાહી બુદ્ધિ ઉપજે, ને તે બુદ્ધિ, ફળને ઉત્પન્ન કરે તેને ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૨ વૈનયિકા બુદ્ધિ—તે ગુરુ—વડાનો વિનય ભક્તિ કરવાથી બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ થાય, શાસ્ત્રના અર્થ—રહસ્ય સમજે તેને વૈનયિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૩ કાર્મિકા—(કામીયા) બુદ્ધિ—તે જોતાં, લખતાં, ચિતરતાં, ભણતા, સાંભળતા, દેખતા, વણતાં, વાવતાં, શીવતાં એ આદિ અનેક શિલ્પકળા વગેરેનો અભ્યાસ કરતા તેમાં કુશળ થાય તે કાર્મિક (કામીયા) બુદ્ધિ કહીએ.

૪ પારિણામિકા બુદ્ધિ—તે જેમ જેમ વય પરિણમે તેમ તેમ બુદ્ધિ પરિણમે તથા બહુસૂત્રી સ્થવિર, પ્રત્યેકબુદ્ધાદિ પ્રમુખને આલોચન કરતાં બુદ્ધિમા વૃદ્ધિ થઈ, જાતિસ્મરણાદિ જ્ઞાન થાય તેને પારિણામિકા બુદ્ધિ કહીએ.

શ્રુત નિશ્રિત જ્ઞાનના ચાર ભેદ.

૧ અવગ્રહ, ૨ ઈહા, ૩ અવાય ૪ ધારણા.

અવગ્રહના બે ભેદ.

૧ અર્થાવગ્રહ, ૨ વ્યંજનાવગ્રહ

વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ.

૧ શ્રોત્રેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૨ ઘ્રાણેંદ્રિય વ્યજનાવગ્રહ, ૩ રસેંદ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૪ સ્પર્શેંદ્રિય વ્યજનાવગ્રહ.

વ્યજનાવગ્રહ–તે જે પુદ્દગલોને ઈંદ્રિયોને વિષે સામાં આવી પડે (પુદ્દગલો ઈંદ્રિયોને સ્પર્શે) ને ઇદ્રિયો તે પુદ્દગલોને ગ્રહે, સરાવલાને દૃષ્ટાંતે, તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહિયે

ચક્ષુઇદ્રિય ને મન તે રૂપાદિ પુદ્દગલની પ્રત્યક્ષ થઇ સ્પર્શ કર્યા વગર તેમને ગ્રહે છે, માટે **ચક્ષુઈન્દ્રિય ને મન** એ બેને વ્યજનાવગ્રહ નથી ને શેષ ચાર ઇદ્રિયોને વ્યજનાવગ્રહ છે

શ્રોત્રેંદ્રિય વ્યજનાવગ્રહ તે–કાને કરી શબ્દના પુદ્દગલને ગ્રહે
ઘ્રાણેંદ્રિય વ્યજનાવગ્રહ તે–નાસિકાથી ગધના પુદ્દગલને ગ્રહે
રસેંદ્રિય વ્યજનાવગ્રહ તે જીહવાએ કરી રસના પુદ્દગલને ગ્રહે
સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યજનાવગ્રહ તે–શરીરે કરી સ્પર્શના પુદ્દગલને ગ્રહે,
વ્યજનાવગ્રહને સમજવાને—

૧ પડિબોહગ દિટ્ઠંતેણ, ૨ મલ્લગ દિટ્ઠંતેણ, આ બે દૃષ્ટાંત આપે છે.

પડિબોહગ દિટ્ઠંતેણ–પ્રતિબોધક (જગાડવાનુ) દૃષ્ટાંત; જેમ કોઇ પુરુષ સૂતો છે, તેને બીજા કોઇ પુરુષે બોલાવ્યો, 'હે દેવદત્ત' ત્યારે તેણે સાભળીને જાગીને 'હું' ઉત્તર આપ્યો ત્યારે શિષ્ય સમજવાને શકાથી પૂછે છે, હે સ્વામિન્! તે પુરુષે હુંકારો આપ્યો તે શુ તેણે એક સમયના, કે બે સમયના, કે ત્રણ સમયના, કે ચાર સમયનાં, કે યાવત્ સખ્યાત સમયના, કે અસખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દપુદ્દગલને ગ્રહ્યા ?

ગુરુ કહે છે-એક સમયનાં નહિ, બે-ત્રણ-ચાર યાવત્ સંખ્યાત સમયના નહિ પણ અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દપુદ્‌ગલને ગ્રહે.

એમ ગુરુના કહેવાથી પણ શિષ્યને સમજણ પડી નહિ ત્યારે બીજું મલ્લક (સરાવાલા) નું દૃષ્ટાંત કહે છે—

જેમ, કુંભારના નીંભાડામાંથી તરતનું લાવેલું કોરું સરાવલું હોય ને તેમાં એક જળબિંદુ મૂકે, પણ જે જળબિંદુ જણાય નહિ એમ બે, ત્રણ, ચાર, ઘણા જળબિંદુ મૂકે પણ તે સરાવલું બરાબર ભીંજાય નહિ, પણ ઘણાં જળબિંદુથી ભીંજાયા પછી જળબિંદુ એક ઠરે ને એમ કરતાં વધતા વધતા પા સરાવલું થાય પછી અર્ધું ને વળી વખતે પૂર્ણ ભરાય પછી તે સરાવલું ઊભરાય, તેમ કાનનાં એક સમયનાં પ્રવેશ્યા (પેઠાં) પુદ્‌ગલને ગ્રહી શકે નહિ જેમ એક જળબિંદુ સરાવલામાં જણાય નહિ, એમ બે, ત્રણ, ચાર, સંખ્યાત સમયના પણ પુદ્‌ગલને ગ્રહી શકે નહિ પણ વ્યંજન અવગ્રહમાં અસંખ્યાત સમય જોઈએ ને તે અસંખ્યાત સમયનાં પ્રવેશ્યાં પુદ્‌ગલ જ્યારે કાનમાં ભરાય અને ઊભરાઈ જાય ત્યારે હું એમ કહી શકે પણ સમજે નહિ એ કોનો શબ્દ, એ વ્યંજનાવગ્રહ.

અર્થાવગ્રહના છ ભેદ.

૧ શ્રોત્રેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ ૨ ચક્ષુઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ઘ્રાણેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૪ રસેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ ૫ સ્પર્શેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ ૬ નોઇંદ્રિય (મન) અર્થાવગ્રહ.

એ અવગ્રહનાં નામ માત્ર છે તેના અર્થ સમજાવે છે

શ્રોતેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે કર્ણે કરી શબ્દના અર્થને ગ્રહે.

ચક્ષુઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે ચક્ષુએ કરી રૂપના અર્થને ગ્રહે.

ઘ્રાણેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે નાસિકાએ કરી ગંધના અર્થને ગ્રહે.

રસેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે જીભ્હાએ કરી રસના અર્થને ગ્રહે.

સ્પર્શેંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે શરીરે કરી સ્પર્શના અર્થને ગ્રહે.

નોઇંદ્રિય અર્થાવગ્રહ—તે મનોદ્વાર દરેક પદાર્થના અર્થને ગ્રહે.

વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ અને અર્થાવગ્રહના છ ભેદ મળી અવગ્રહના એ દશ ભેદ છે **અવગ્રહે** કરી સામાન્ય પ્રકારે અર્થને ગ્રહે, પણ જાણે નહીં, જે એ કોના શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે ? પછી ત્યાંથી ઇહા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. ઈહા તે વિચારે, જે અમુકનો શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે, પણ નિશ્ચય થાય નહીં. પછી અવાય મતિજ્ઞાનમા પ્રવેશ કરે **અવાય** તે નિશ્ચય કરવો, જે એ અમુકનો જ શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે પછી ધારણા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **ધારણા** તે ધારી રાખે, જે અમુક શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ આ પ્રકારે હતો.

એમ **ઇહાના** છભેદ શ્રોતેંદ્રિય ઇહા, યાવત્ નોઇંદ્રિય ઇહા. એમ **અવાયના** છ ભેદ શ્રોત્રેંદ્રિય અવાય, યાવત્ નોઈંદ્રિય અવાય. એમ **ધારણાના** છ ભેદ શ્રોત્રેંદ્રિય ધારણા, યાવત નોઇંદ્રિય ધારણા,

તેમનો કાલ કહે છે **અર્થાવગ્રહનો** કાલ, એક સમય અસંખ્યાત સમયથી પ્રવેશ્યા પુદ્ગલને છેલ્લા સમયે જાણે, જે મને કોઇક બોલાવે છે

ઇહાનો કાલ, અંતર્મુહૂર્ત, તે વિચાર ચાલ્યા કરે કે જે મને બોલાવે છે તે આ હશે કે એ ?

અવાયનો કાલ, અંતર્મુહૂર્ત–નિશ્ચય કરવાનો, જે મને અમુકે જ બોલાવ્યો છે શબ્દ નિશ્ચય કરે

ધારણાનો કાલ, સંખ્યાતા વર્ષ અથવા અસંખ્યાતા વર્ષ સુધી ધારી રાખે, જે અમુક વેળાએ અમુકનો શબ્દ સાભળ્યો હતો તે આ પ્રકારે હતો એ અવગ્રહના દશ ભેદ, ઇહાના છ ભેદ, અવાયના છ ભેદ, ધારણાના છ ભેદ, સર્વ મળી શ્રુતનિશ્રિત મતિ જ્ઞાનના ૨૮ ભેદ

મતિજ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે - ૧ દ્રવ્યથી ૨ ક્ષેત્રથી ૩ કાલથી ૪ ભાવથી, ૧ **દ્રવ્યથી** મતિજ્ઞાની સામાન્યથી આદેશે× કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ દેખે નહિ, ૨ **ક્ષેત્રથી** મતિજ્ઞાની સામાન્યથી

×આદેશથી–આગમથી,–સિદ્ધાંતથી

આદેશે કરી સર્વક્ષેત્રની વાત જાણે પણ દેખે નહિ. કાલથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી આદેશે કરી સર્વ કાલની વાત જાણે પણ ન દેખે, ૪ ભાવથી સામાન્યથી આદેશે કરી સર્વ ભાવની વાત જાણે પણ દેખે નહિ, નહીં દેખવાનું કારણ મતિજ્ઞાનને દર્શન નથી.

ભગવતી સૂત્રમા પાસઈ પાઠ છે તે પણ શ્રદ્ધા વિષે છે, પણ દેખે તેમ નથી, ઈતિ મતિજ્ઞાન સંપૂર્ણ

સુત્ર (શ્રુત) જ્ઞાનનું વર્ણન

શ્રુત જ્ઞાનના ૧૪ ભેદ ૧ અક્ષર શ્રુત ૨ અનક્ષર શ્રુત. ૩ સંજ્ઞીશ્રુત. ૪ અસંજ્ઞી શ્રુત. ૫ સમ્યક્ શ્રુત. ૬ મિથ્યા શ્રુત. ૭ સાદિ શ્રુત. ૮ અનાદિ શ્રુત. ૯ સપર્યવસિત શ્રુત. ૧૦ અપર્યવસિત શ્રુત ૧૧ ગમિક શ્રુત. ૧૨ આગમિક શ્રુત. ૧૩ અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત ૧૪ અનંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત (અંગબાહિર)

૧ અક્ષરશ્રુત તેના ત્રણ ભેદ. ૧ સંજ્ઞા અક્ષર. ૨ વ્યંજનઅક્ષર ૩ લબ્ધિ અક્ષર

સંજ્ઞા અક્ષર શ્રુત તે અક્ષરના આકારનું જ્ઞાન, જેમકે ક, ખ ગ, પ્રમુખ સર્વ અક્ષરની સંજ્ઞાનું જ્ઞાન. ક અક્ષરનો ઘાટ દેખી કહે જે એ ખ નહિ, ગ, નહિ. એમ સર્વ અક્ષરની ના કહીને કહે કે એ તો ક જ છે એમ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, મોડી, ફારસી, દ્રાવિડી, હિંદી એ આદિ અનેક પ્રકારની લિપિમા અનેક પ્રકારના અક્ષરના ઘાટ છે તેનું જે જ્ઞાન તે સંજ્ઞા અક્ષર શ્રુત જ્ઞાન.

૨ વ્યંજન અક્ષર શ્રુત. તે હ્રસ્વ, દીર્ઘ, કાનો, માત્રા, અનુસ્વાર પ્રમુખની સંયોજનાએ કરી બોલવું તે વ્યંજનાક્ષર શ્રુત.

૩ લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે ઇંદ્રિયાર્થના જાણપણાની લબ્ધિથી અક્ષરનું જ્ઞાન થાય તે તેના ૭ ભેદ

૧ શ્રોતેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત તે કાને ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ સાંભળી કહે જે એ ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ છે તો ભેરી પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન શ્રોત્રેંદ્રિય લબ્ધિથી થયું તે માટે શ્રોત્રેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ

૨ ચક્ષુ ઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે આંખે આબા પ્રમુખનુ રૂપ દેખીને કહે જે એ આંબા પ્રમુખનુ રૂપ છે, તો આબા પ્રમુખ અક્ષરનુ જ્ઞાન ચક્ષુઇદ્રિય લબ્ધિથી થયુ, તે માટે ચક્ષુઇદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ.

૩ ઘ્રાણેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે નાસિકાએ કેતકી પ્રમુખની ગધ લઇને જાણે જે એ કેતકી પ્રમુખની ગધ છે, તે ઘ્રાણેદ્રિય લબ્ધિથી કેતકી પ્રમુખ અક્ષરનુ જ્ઞાન થયુ, માટે ઘ્રાણેદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ.

૪ રસેદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે જીહવાયે કરી સાકર પ્રમુખનો જાણીને એ સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ છે એ અક્ષરનુ જ્ઞાન રસેદ્રિયથી થયુ, માટે રસેદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ

૫ સ્પર્શેંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે શીત, ઉષ્ણ, આદિ સ્પર્શ થવાથી જાણે જે એ શીત વા ઉષ્ણ છે, માટે તે અક્ષરનુ જ્ઞાન સ્પર્શેદ્રિયથી થયુ, માટે સ્પર્શેંદ્રિય લબ્ધિ શ્રુત કહીએ.

૭ નોઇંદ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે મને કરી ચિંતવતા, વિચારતા સ્મરણ થયુ જે મે અમુક ચિતવ્યુ વા વિચાર્યું તો તે સ્મરણના અક્ષરનુ જ્ઞાન મનથી–નોઇદ્રિયથી થયુ, માટે નોઇદ્રિય લબ્ધિ અક્ષરશ્રુત કહીએ, **એ લબ્ધિ અક્ષરશ્રુતના છ ભેદ સપૂર્ણ. ઇતિ અક્ષરશ્રુતના ભેદ.**

૨ અનક્ષર શ્રુત–તે અનેક પ્રકારે છે તે અક્ષરના ઉચ્ચાર કર્યા વિના શબ્દ, છીંક ઉધરસ, ઉશ્વાસ, નિશ્વાસ, બગાસા, નાક નિષીકવું તથા નગારા પ્રમુખનો શબ્દ, અનક્ષરી વાણી માટે, એને અનક્ષર શ્રુત કહીએ.

૩ સજ્ઞી શ્રુત–તેના ત્રણ ભેદ, ૧ સજ્ઞી કાલિકોપદેશ ૨ સજ્ઞી હેતુપદેશ ૩ સજ્ઞી દ્દષ્ટિવાદોપદેશ

૧ સંજ્ઞી કાલિકોપદેશ–તે શ્રુત સાભળીને વિચારે તે ૧ વિચારવુ ૨ નિશ્ચય કરવુ, ૩ સમુચ્ચય અર્થનુ ગવેષવુ, ૪ વિશેષ અર્થનુ ગવેષવુ, ૫ ચિતવવુ, ૬ નિશ્ચય કરી વળી વિચારવુ એ છ બોલ સજ્ઞી જીવને હોય તે સજ્ઞી કાલિકોપદેશ શ્રુત

૨ સન્નીી હેતૂપદેશ–તે સન્ની ધારી રાખે.

૩ સન્ની દૃષ્ટિવાદોપદેશ તે ક્ષયોપશમ ભાવે સાંભળે એટલે કે સન્ની શ્રુત તે શાસ્ત્રને હેતુ સહિત; દ્રવ્ય અર્થ સહિત, કારણ યુક્તિ સહિત ઉપયોગ સહિત, પૂર્વાપર વિચાર સહિત; ભણે, ભણાવે સાંભળે તે માટે સન્ની શ્રુત કહીએ.

૪ અસન્ની શ્રુતના ત્રણ ભેદ. ૧ અસન્ની કાલિકોપદેશ ૨ અસન્ની હેતૂપદેશ. ૩ અસન્ની દૃષ્ટિવાદોપદેશ.

૧ અસન્ની કાલિકોપદેશ શ્રુત–તે સાંભળી પણ વિચારે નહિ સન્નીને ૭ બોલ છે; તે અસન્નીને નથી

૨ અસન્ની હેતૂપદેશ શ્રુત–તે સાંભળી ધારી રાખે નહિ

૩ અસન્ની દૃષ્ટિવાદોપદેશ શ્રુત તે ક્ષયોપશમ ભાવે ન સાંભળે તે ત્રણ બોલ અસન્ની આશ્રી કહ્યા એટલે કે અસન્ની શ્રુત, તે ભાવાર્થ રહિત; વિચાર તથા ઉપયોગ શૂન્ય, પૂર્વાપર આલોચ રહિત; નિર્ણય રહિત બોધ ન જાણે ભણે તથા ભણાવે, વા સાંભળે તે માટે અસન્ની શ્રુત કહીએ.

સમ્યક્ શ્રુત તે અરિહંત, તીર્થંકર, કેવળજ્ઞાની, કેવળદર્શની, દ્વાદશ ગુણે કરી સહિત અઢાર દોષ રહિત, ચોત્રીસ અતિશય પ્રમુખ અનંત ગુણના ધારક, તેમના પ્રરૂપેલાં બાર અં। અર્થરૂપ આગમ, તથા ગણધર પુરુષોએ–શ્રુતરૂપ (મૂલરૂપ) બાર આગમ ગૂંથ્યા તે, તથા ચૌદ પૂર્વીએ તેર પૂર્વીએ, બાર પૂર્વીએ, અગિયાર પૂર્વીએ, તથા દશ પૂર્વીએ જે શ્રુત તથા અર્થરૂપ વાણી પ્રકાશી તે સમ્યક્ શ્રુત. દશ પૂર્વમાં ન્યૂન જેને જ્ઞાન હોય, તેમના પ્રકાશેલાં સમશ્રુત હોય વા મિથ્યાશ્રુત હોય.

૬ મિથ્યાશ્રુત–તે જે પૂર્વોક્ત ગુણરહિત, રાગદ્વેષસહિત પુરુષોએ પોતાની મતિ કલ્પનાએ કરી, મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિએ કરી જે શાસ્ત્ર રચ્યા જેવા ભારત, રામાયણ વૈદિક જ્યોતિષ તથા ૨૯ જાતના પાપશાસ્ત્ર પ્રમુખ ગ્રંથ તે મિથ્યાશ્રુત તે મિથ્યાશ્રુત, તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિને મિથ્યાશ્રુતપણે પરિણમે (સાચા કરી ભણે માટે) પણ જો સમ્યક્ તેની સાથે મેળવતા જુઠાં જાણી ત્યજે તો સમ્યક્

્રતપણે પરિણમે. તે જ મિથ્યાશ્રુત સમ્યક્ત્વવાન્ પુરુષને સમ્યક્ બુદ્ધિએ કરી વાંચતા સમ્યક્ત્વના રસે કરી પરિણમે, તે બુદ્ધિનો પ્રભાવ જાણવો. વળી આચારાગાદિક સમ્યક્ શાસ્ત્ર તે પણ સમ્યક્વાન પુરુષને સમ્યક્ થઇ પરિણમે ને મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિવાન્ પુરુષને તેજ શાસ્ત્ર મિથ્યાત્વપણે પરિણમે એ રહસ્ય છે

૭ સાદિ શ્રુત, ૮ અનાદિ શ્રૂત, સપર્યવસિત શ્રુત, ૧૦ અપર્યવસિત શ્રુત, એ ચાર પ્રકારના શ્રુતનો ભાવાર્થ સાથે છે. બાર અગ વ્યવચ્છેદ થયાં આશ્રી આદિ અતસહિત અને વ્યવચ્છેદ ન થયા આશ્રી આદિ અત રહિત તે સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે તે **દ્રવ્યથી** એક પુરુષે ભણવા માડયુ તેને **સાદિ સપર્યવસિત કહીએ,** ને ઘણા પુરુષ પરપરા આશ્રી **અનાદિ અપર્યવસિત કહીએ ક્ષેત્રથી** ૫ ભરત, ૫ ઇરવત, દશ ક્ષેત્ર આશ્રી **સાદિ સપર્યવસિત.** ૫ મહાવિદેહ આશ્રી **અનાદિ અપર્યવસિત, કાલથી** ઉત્સર્પિણી આશ્રી **સાદિ સપર્યવસિત** નોઉત્સર્પિણિ નોઅવસર્પિણિ આશ્રી **અનાદિ અપર્યવસિત. ભાવથી** તીર્થકરોએ ભાવ પ્રકાશ્યા તે આશ્રી **સાદિ સપર્યવસિત.** ક્ષયોપશમભાવ આશ્રી **અનાદિ અપર્યવસિત** અથવા **ભવ્યનું શ્રુત** તે આદિ અતસહિત અભવ્યનુ શ્રત તે આદિ અતરહિત તે ઉપર દષ્ટાત છે, સર્વ આકાશના અનત પ્રદેશ છે તે એકેક આકાશ પ્રદેશમા અનત પર્યાય છે તે સર્વપર્યાયથી અનત ગુણ અધિક એક અગુરુલઘુ પર્યાય અક્ષર થાય અક્ષર તે ક્ષરે નહીં, અપ્રતિહત, પ્રધાન, જ્ઞાન, દર્શન જાણવુ તે અક્ષર કેવલ સપૂર્ણ જ્ઞાન જાણવુ તેમાથી સર્વ જીવને સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનતમા ભાગે જાણપણુ સદાકાળ ઉઘાડુ રહે છે શિષ્ય પછે છે, હે સ્વામિન્ ! જો તેટલુ જાણપણુ ઢકાય તો શું થાય ? ત્યારે ગુરુ કહે છે–કે, જો તેટલુ જાણપણુ ઢકાય તો જીવપણુ મટીને અજીવ થાય, અને ચૈતન્ય મટીને જડપણુ થાય, માટે હે શિષ્ય ! જીવના સર્વ પ્રદેશો અક્ષરના અનતમા ભાગે જ્ઞાન સદા ઉઘાડુ છે જેમ વર્ષાકાળે કરી ચદ્ર તથા સૂર્ય ઢાકયા થયા પણ સર્વથા ચદ્ર તથા સૂર્યની પ્રભા ઢાકી જાતી નથી તેમ અનત જ્ઞાનાવરણીય

કર્મના આવરણનો ઉદય થયા છતાં પણ ચૈતન્યપણુ સર્વથા અવરાતુ (ઢંકાતુ) નથી નિગોદના જીવને પણ અક્ષરના અનતમા ભાગે સદા જ્ઞાન ઉઘાડુ રહે છે.

૧૧ ગમિક શ્રુત તે બારમુ અગ દૃષ્ટિવાદ વલીવાર સરખા પાઠ આવે તે માટે

૧૨ આગમિક શ્રુત તે કાલિક શ્રુત ૧૧ અગ આચારાંગ પ્રમુખ

૧૩× અ ગપ્રવિષ્ટ–બાર અગ (આચારાઆદિથી દૃષ્ટિવાદ સુધી) સૂત્રમા તેનો વિસ્તાર ઘણો છે, ત્યાથી લેવું

૧૪ અન ગપ્રવિષ્ટ–સમુચ્ચય બે પ્રકારે ૧ આવશ્યક ૨ આવશ્યક વ્યાતરિક ૧ આવશ્યકના છ અધ્યયન, સામાયિક પ્રમુખ. ૨ આવશ્યક વ્યતિરિકતના બે ભેદ–૧ કાલિક શ્રુત, ૨ ઉત્કાલિક શ્રુત

૧ કાલિક શ્રુત*–તેના અનેક પ્રકાર છે તે ઉત્તરાધ્યયન, દશાશ્રતસ્કધ, બૃહતકલ્પ, વ્યવહાર પ્રમુખ એકત્રીશ સૂત્ર કાલિકનાં નામ નદીસૂત્ર મધ્યે આપ્યા પઇન્ના સિદ્ધાત જાણુવાં જેમ ઋષભદેવના ૮૪૦૦૦ પઇન્ના તથા મધ્ય ૨૨ તીર્થંકરના સખ્યાતા હજાર પઇન્ના તથા મહાવીર સ્વામીના ૧૪ હજાર પઇન્ના તથા સર્વ ગણધરના કર્યા તથા પ્રત્યેક બુદ્ધના કર્યા પઇન્ના તે સર્વ કાલિક જાણુવા, એ કાલિક શ્રુત

૨ ઉત્કાલિક શ્રુત+–તે અનેક પ્રકારના છે, તે દશવકાલિક પ્રમુખ ૨૯ પ્રકારના શાસ્રના નામ નદિસૂત્રમા આપ્યાં છે તે આદિ

×અથવા સમુચ્ચય બે પ્રકારે શ્રુત કહ્યાં છે તે અ ગપવિઠય (અગ પ્રવિષ્ઠ તથા અ ગબાહિર (અનગપ્રવિષ્ટ) ગામિક તથા આગમિકના ભેદનો સમાવેશ સૂત્રકારે કર્યો છે મૂળમા જૂદાં પણ નામ આપ્યા છે

*પહેલે પહોર તથા ચોથે પહોર સ્વાધ્યાય થાય તેને કાલિક શ્રુત કહીયે

+અસ્વાધ્યાયનો વખત વર્જી ચારે પહોર સ્વાધ્યાય થાય માટે ઉત્કાલિક કહીએ.

હઈને અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્ર છે પણ વર્તમાનમાં ઘણાં વ્યવચ્છેદ છે.

દ્વાદશાંગ સિદ્ધાંત આચાર્યની પેટી સમાન, અતીત કાલે અનંત જીવો આજ્ઞાએ આરાધીને સસાર દુખથી મુકત થયા, વર્તમાનમાં સખ્યાતા જીવો દુ:ખથી મુકત થાય છે, અનાગત કાલે આજ્ઞાએ આરાધી અનત જીવો દુખથી મુકત થશે એમ સૂત્ર વિરાધીને ત્રણે કાળ આશ્રી સસારમા રખડવા વિષે જાણવું **શ્રુતજ્ઞાન** (દ્વાદશાગરૂપ) સદાકાળ લોક આશ્રી છે

શ્રુતજ્ઞાન–સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી.

દ્રવ્યથી–શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ વ્ય જાણે દેખે, તે શ્રદ્ધાએ કરી, તથા સ્વરૂપ આલેખવે કરી

ક્ષેત્રથી–શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે, પૂર્વવત્

કાલથી–શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ કાલની વાત જાણે, દેખે

ભાવથી,–શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ ભાવ જાણે, દેખે, **ઇતિ શ્રુતજ્ઞાનનું વર્ણન**

અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન

૧ અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય બે ભેદ **ભવપ્રત્યયિક, ક્ષાયોપશમિક.**

૧ ભવપ્રત્યયિકના બે ભેદ તે, ૧ નારકીને, ૨ દેવ (ચાર પ્રકારના) ને હોય, તે ભવ સબધી જ્યારથી ઉત્પન્ન થાય, તે ભવના અત સુધી હોય

૨ ક્ષયોપશમિકના બે ભેદ તે ૧ સજ્ઞી મનુષ્યને, ૨ સજ્ઞી તિર્યંચ પચેન્દ્રિયને; ક્ષયોપશમ ભાવથી ઉત્પન્ન થાય તે, અથવા ક્ષમાદિક ગુણે સહિત અણગારને ઉત્પન્ન થાય

અવધિજ્ઞાનના છ પ્રકાર સક્ષેપથી કહ્યા તે તેના નામ. ૧ અનુગામિક ૨ અનાનુગામિક ૩ વર્ધમાન, ૪ હાયમાન ૫ પ્રતિપાતિ, ૬ અપ્રતિપાતિ

અનુગામિક જ્યાં જાય ત્યાં તે સાથે આવે. તે બે પ્રકારે છે ૧ અંતગત, ૨ મધ્યગત

૧ અંતગત અવધિજ્ઞાનના ત્રણ પ્રકાર.

૧ પુરત અંતગત—(પુરઓ અંતગત), તે શરીરના આગલા ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

૨ માર્ગંત. અંતગત— (મગ્ગાઓ અંતગત) તે શરીરના પૃષ્ટ ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

૩ પાર્શ્વંત અંતગત—(પાસાઓ અંતગત) તે શરીરના બે પાર્શ્વભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

અંતગત અવધિ ઉપર દ્રષ્ટાંત છે, જેમ કોઈ પુરુષ હાથમાં દીપ પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિપ્રમુખ હાથમાં લઈને આગળ કરી ચાલતો જાય તો આગળ દેખે. જો પૂઠે રાખે તો પૂઠે દેખે, તેમ બે પડખે રાખી ચાલે તો બે પડખે દેખે, જે પાસે રાખે તે તરફ દેખે, બીજી બાજુ ન દેખે એ રહસ્ય છે વળી જે બાજુ તરફ જાણે, દેખે તે બાજુ તરફ સંખ્યાતા, અસંખ્યા યોજન લગી જાણે દેખે.

૨ મધ્યગત—તે સર્વ દિશી તથા વિદિશી તરફ (ચોતરફ) સંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે, પૂર્વોક્ત દીપ પ્રમુખ ભાજન માથે મૂકીને ચાલે તો તે ચોતરફ દેખે તેમ.

૨ અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન તે જે સ્થાનમાં અવધિજ્ઞાન ઊપજ્યું હોય તે સ્થાને રહીને જાણે, દેખે, અન્યત્ર તે પુરુષ જાય તો ન જાણે, દેખે. તે ચારે દિશાએ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન સંલગ્ન તથા અસંલગ્નપણે જાણે દેખે. જેમ કોઈ પુરુષે દીવી પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિ પ્રમુખ કોઈ પણ સ્થાન પ્રતિ મૂક્યું હોય તે, તે સ્થાન પ્રતિ ચોતરફ દેખે પણ અન્યત્ર ન દેખે તેમ અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન જાણવું

૩ વર્દ્ધમાન અવધિજ્ઞાન—તે પ્રશસ્ત લેશ્યાના અધ્યવસાયે કરી, તથા વિશુદ્ધ ચારિત્રનાં પરિણામે કરી, સર્વ પ્રકારે અવધિ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તેને વર્ધમાન અવધિજ્ઞાન કહીએ. જે જઘન્યથી સૂક્ષ્મ નિગોદીઆ જીવે ત્રણ

સમય ઉત્પન્ન થયામાં શરીરની જે અવગાહના બાંધી હોય એટલુ ક્ષેત્ર જાણે, ઉત્કૃષ્ટથી સર્વ અગ્નિના જીવ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત એ ચાર જાતિના તે પણ જે **સમયે** ઉત્કૃષ્ટ હોય તે અગ્નિના જીવ, એકેક આકાશ પ્રદેશે અંતર રહિત મૂકતાં જેટલાં અલોકમાં લોક જેવડાં અસંખ્યાતા ખંડ (ભાગ વિકલ્પ) ભરાય તેટલુ ક્ષેત્ર સર્વ દિશી વિદિશીએ દેખે, અવધિજ્ઞાન રૂપી પદાર્થ દેખે એ રહસ્ય છે મધ્યમ અનેક ભેદે છે તે કહે છે, વૃદ્ધિ ચાર પ્રકારે થાય. ૧ દ્રવ્યથી ૨ ક્ષેત્રથી. ૩ કાલથી ૪ ભાવથી, તે આ પ્રમાણે.

૧ કાલથી જાણપણુ વધે ત્યારે શેષ ત્રણ બોલનું જાણપણુ વધે.

૨ ક્ષેત્રથી જાણપણું વધે ત્યારે, કાલની ભજના તથા દ્રવ્ય, ભાવના જાણપણાની વૃદ્ધિ થાય.

૩ દ્રવ્યથી જાણપણુ વધે ત્યારે, કાલની તથા ક્ષેત્રની ભજના ભાવના વૃદ્ધિ

૪ ભાવથી જાણપણુ વધે શેષ ત્રણ બોલની ભજના

તે વિસ્તારથી સમજાવે છે – સર્વ વસ્તુમાં કાલનુ જાણપણુ સૂક્ષ્મ છે. જે કોઇ ચોથા આરાનો જન્મ્યો, નીરોગી બલિષ્ટ શરીર, ને વજ્રઋષભનારાચ સંહનનવાળો ઓગણપચાસ પાનની બીડી લઇને તે ઉપર સારા લોહની સુઈ હોય તેણે કરીને વિંધે, એ વિંધતા એક પાનથી બીજા પાનમાં સુઈ પહોંચતા અસંખ્યાતા સમય થઇ જાય છે, એવો કાલ સૂક્ષ્મી છે. ૧. તેથી ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગુણો સૂક્ષ્મ છે જેમ એક આગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાતી શ્રેણી છે અકેકી શ્રેણીમા અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશ છે. સમય સમય પ્રતિ અકેક આકાશ પ્રદેશ જો અપહરાય તો તેટલામા અસંખ્યાતા કાલચક્ર વહી જાય, તો એક શ્રેણી પૂરી થાય નહી એવું ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ છે. ૨ તેથી દ્રવ્ય અનંતગણું સૂક્ષ્મ છે. એક આગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમા અસંખ્યાત શ્રેણી લઇએ. આંગુલ પ્રમાણે લાબી ને એક પ્રદેશ પ્રમાણે પહોળી તેમા અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ છે અકેક આકાશ પ્રદેશ ઉપર અનંત પરમાણુઓ તથા દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, અનંત

પ્રદેશી, યાવત્ સ્કંધ પ્રમુખ દ્રવ્યો છે દ્રવ્યમાંથી સમય સમય પ્રતિ એકેક દ્રવ્ય અપહરતા અનંત કાલચક્ર થાય, તોપણ ખૂટે નહીં, એવું દ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ છે ૩ દ્રવ્યથી ભાવ અનંતગણુ સૂક્ષ્મ છે. પૂર્વોક્ત શ્રેણીમા જે દ્રવ્યો કહ્યા છે તે દ્રવ્યોમા એકેક દ્રવ્યમા અનંત પર્યવ (ભાવ) છે તે જેમ એક પરમાણુમાં એક વર્ણ, એક ગંધ એક રસ, બે સ્પર્શ છે તેના એક વર્ણમાં અનંત પર્યવ છે તે એકગુણ કાળો, દ્વિગુણ કાળો, ત્રિગુણ કાળો યાવત્ અનંતગુણ કાળો છે એમ પાંચે બોલમા અનંત પર્યવ છે, એમ પાંચે વર્ણમાં બે ગંધમા, પાંચ રસમા ને આઠ સ્પર્શમા અનંત પર્યવ છે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધમા ૨ વર્ણ ૨ ગંધ, ૨ રસ ૪ સ્પર્શ છે એ દશ બોલમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ અનંત પર્યવ છે એમ સર્વ દ્રવ્યમા પર્યવની ભાવના કરવી એમ સર્વ દ્રવ્યના પર્યવ એકઠા કરીએ. પછી સમય સમય પ્રતિ એકેકપર્યવને અપહરતા અનંત કાળચક્ર (ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી) થાય ત્યારે પરમાણુ દ્રવ્યના પર્યવ પૂરા થાય. એમ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ, યાવત્ અનંત પ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ અપહરતા અનંત અનંત કાલચક્ર જાય, તોપણ પૂર્ણ થાય નહીં (ખુટે નહીં) એવો દ્રવ્યથી ભાવ સૂક્ષ્મ છે ૪, ૧ કાલને ચણાની ઉપમા. ૨ ક્ષેત્રને જ્વારની ઉપમા ૩ દ્રવ્યને તલની ઉપમા. ૪ ભાવને ખસખસની ઉપમા સમજવાને આપી છે

પૂર્વે ચાર પ્રકારની વૃદ્ધિની રીત કહી તેમા ક્ષેત્રથી અને કાલથી કેવી રીતે વર્ધમાન જ્ઞાન થાય તે કહે છે.

૧ ક્ષેત્રથી આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે, દેખે, તે કાલથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત, અનાગત જાણે, દેખે.

૨ ક્ષેત્રથી આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે દેખે, તે કાલથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત અનાગત જાણે, દેખે.

૩ ક્ષેત્રથી આંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર જાણે, દેખે, તે કાલથી આવલિકામા કંઈક ન્યુન જાણે, દેખે.

૪ ક્ષેત્રથી પૃથક્ (બેથી નવ સુધી) આંગુલની વાત જાણે, દેખે તે કાલથી આવલિકા સંપૂર્ણ કાલની વાત અતીત અનાગત જાણે, દેખે.

૫ ક્ષેત્રથી એક હાથ પ્રમાણે ક્ષેત્ર જાણે, દેખે, તે કાલથી અંતર્મુહૂર્ત (મુહૂર્તમાં ન્યૂન) કાલની વાત અતીત અનાગત જાણે, દેખે.

૬ ક્ષેત્રથી ધનુષ્ય પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે, દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક મુહૂર્તની જાણે દેખે

૭ ક્ષેત્રથી ગાઉ પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે, દેખે, તે કાલથી એક દિવસમાં કાંઇક ન્યૂન વાત જાણે, દેખે.

૮ ક્ષેત્રથી એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક દિવસની વાત જાણે, દેખે.

૯ ક્ષેત્રથી પચીશ યોજન ક્ષેત્રના ભાવ જાણે, દેખે, તે કાલથી પક્ષમાં ન્યૂનની વાત જાણે, દેખે

૧૦ ક્ષેત્રથી ભરત ક્ષેત્ર પ્રમાણે ક્ષેત્રના ભાવ જાણે, દેખે, તે કાલથી પક્ષ (અર્ધ માસ) પૂર્ણની વાત જાણે, દેખે

૧૧ ક્ષેત્રથી જબુદ્વીપ પ્રમાણ ક્ષેત્રની વાત જાણે, દેખે તે કાલથી માસ એક ઝાઝેરાની વાત જાણે, દેખે

૧૨ ક્ષેત્રથી અઢી દ્વીપની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી એક વર્ષની વાત જાણે, દેખે.

૧૩ ક્ષેત્રથી પદરમા રૂચક દ્વીપ સુધી જાણે, દેખે, ત કાલથી પૃથક્ વર્ષની વાત જાણે દેખે.

૧૪ ક્ષેત્રથી સખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે, દેખે તે કાલથી સખ્યાતા કાલની વાત જાણે દખે

૧૫ ક્ષેત્રથી સખ્યાતા તથા અસખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે, દેખે. તે કાલથી અસખ્યાતા કાલની વાત જાણે, દેખે. એ પ્રમાણે ઊર્ધ્વલોક, અધલોક, તિર્યક્લોક એ ત્રણે લોકમા વધતા વર્ધમાન પરિણામે અલોકમા અસખ્યાતા લોક પ્રમાણે ખડો જાણવાની શકિત પ્રકટ થાય **એ વર્ધમાન અવધિ જ્ઞાન.**

૪ હાયમાન અવધિજ્ઞાન. અપ્રશસ્ત લેશ્યાના પરિણામે કરી અશુભ ધ્યાનો કરી અવિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામથી (ચારિત્રના મલિન પણાથી) વર્ધમાન અવધિજ્ઞાનની હાનિ થાય, થોડે થોડે ઘટતુ જાયતેને હાયમાન અવધિ જ્ઞાન કહીએ હાયમાન અવધિ જ્ઞાન

૫ પ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન—જે અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ તે એક વખતે જ નાશ પામે તે જઘન્ય, ૧ આગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ. ૨ આગુલનો સખ્યાત ભાગ. ૩ વાલાગ્ર. ૪ પૃથક્ વાલાગ્ર. ૫ લિખ, ૬ પૃથક્ લિખ, ૭ યૂકા (જૂ), ૮ પૃથક્ જૂ, ૯ જવ ૧૦ પૃથક્ જવ, ૧૧ આગુલ ૧૨ પૃથક્ આંગુલ, ૧૩ પગ, ૧૪ પૃથક્ પગ, ૧૫ વહેત, ૧૬ પૃથક્ વહેત, ૧૭ હાથ, ૧૮ પૃથક્ હાથ, ૧૯ કુક્ષિ (બે હાથ) ૨૦ પૃથક્ કુક્ષિ, ૨૧ મનુષ્ય, ૨૨ પૃથક્ મનુષ્ય, ૨૩ ગાઉ, ૨૪ પૃથક્ ગાઉ, ૨૫ યોજન, ૨૬ પૃથક્ યોજન, ૨૭ સો યોજન, ૨૮ પૃથક્ સો યોજન, ૨૯ સહસ્ર યોજન, ૩૦ પૃથક્ સહસ્ર યોજન, ૩૧ લક્ષ યોજન, ૩૨ પૃથક્ લક્ષ યોજન, ૩૩ ક્રોડ યોજન, ૩૪ પૃથક્ ક્રોડ યોજન, ૩૫ ક્રોડાક્રોડ યોજન, ૩૬ પૃથક્ ક્રોડાક્રોડ યોજન એ પ્રમાણે ક્ષેત્ર, અવધિજ્ઞાનથી જુએ, પછી નાશ પામે. ઉત્કૃષ્ટ લોક પ્રમાણ ક્ષેત્ર જુએ, પછી નાશ પામે. દીવો જેમ પવનને યોગે કરી હોલવાઇ જાય તેમ. એ પ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન

૬ અપ્રતિપાતી (અપડિવાઇ) અવધિ જ્ઞાન—તે આવ્યુ જાય નહિ તે સપૂર્ણ ચૌદ રાજલોક જાણે, દેખે, ને અલોકમાં એક આકાશ પ્રદેશ માત્ર ક્ષેત્રની વાત જાણે, દેખે, તોપણ પડે નહિ. એમ બે પ્રદેશ તથા ત્રણ પ્રદેશ, યાવત્ લોક પ્રમાણ અસખ્યાત ખ ડ જાણવાની શક્તિ થાય તેને અપ્રતિપાતી અવધિ જ્ઞાન કહીએ. અલોકમા રૂપી પદાર્થ નથી. જો ત્યાં રૂપી પદાર્થ હોત તો દેખત; એટલે એટલી શક્તિ છે એ જ્ઞાન તીર્થંકર પ્રમુખને બાળપણેથી જ હોય, કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી એ ઉપયોગ ન હોય એ છ ભેદ અવધિ જ્ઞાનના કહ્યા.

સમુચ્ચય અવધિજ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે ૧ દ્રવ્યથી અવધિ જ્ઞાની જઘન્ય અનત રૂપી દ્રવ્ય જાણે, દેખે, ઉત્કૃષ્ટ સર્વરૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે ૨ ક્ષેત્રથી અવધિજ્ઞાની જઘન્ય આગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ ક્ષેત્ર

જાણે, દેખે ઉત્કૃષ્ટ લોક જેવડા અસખ્યાત ખડો અલોકમાં દેખે. ૩ કાળથી અવધિ જ્ઞાની જઘન્ય આવલિકાના અસખ્યાતમા ભાગની વાત જાણે, દેખે, ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, અતીત, અનાગત કાળની વાત જાણે, દેખે, ૪ ભવથી જઘન્ય અનત ભાવને જાણે, ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવના અનતમા ભાગને જાણે, દેખે, (વર્ણાદિક પર્યાયને)

સંસ્થાન અવધિજ્ઞાનનો દેખવાનો આકાર, ૧ નારકીને અવધિ, ત્રાપાને આકારે છે ૨ ભવનપતિને પાલાને આકારે છે, ૩ તિર્યંચ તથા મનુષ્યને અનેક પ્રકારે છે ૪ વ્યતરને પટહ–વાજીંત્ર આકારે છે. ૫ જ્યોતિષીને ઝાલરને આકારે છે, ૬ બાર દેવલોકના દેવને ઉર્ધ્વ મૃદગને આકારે છે ૭ નવ ગ્રૈવેયકને ફુલની ચગેરીને આકારે છે ૮ પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવને અવધિ, કચુકીને આકારે છે

નારકી, દેવને–અવિધિજ્ઞાન–૧ અનુગામિક ૨ અપ્રતિપાતી, ૩ અવસ્થિત, એ ત્રણ પ્રકારનુ છે

મનુષ્ય ને તિર્યંચને અવધિજ્ઞાન–૧ અનુગામિક, ૨ અનનુગામિક, ૩ વર્ધમાન, ૪ હાયમાન, ૫ પ્રતિપાતી, ૬ અપ્રતિપાતી, ૭ અવસ્થિત, ૮ અનવસ્થિત છે

એ વિષયદ્વાર પ્રમુખ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૩૩ મા પદથી લખ્યો છે. નદીસૂત્ર મધ્યે સક્ષેપમા છે

ઈતિ અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન સપૂર્ણ

અવધિ જ્ઞાનનો વિષય (દેખવાની શક્તિ)

વિષય	૧ રત્નપ્રભા	૨ શર્કરપ્રભા	૩ વાલુપ્રભા	૪ પંકપ્રભા	૫ ધુમ્ર પ્રભા	૬ તમ પ્રભા	૭ તમતમ પ્રભા
જઘન્ય ક્ષેત્ર દેખે તે.	૩॥ ગાઉ.	૩ ગાઉ	૨॥ ગાઉ.	૨ ગાઉ	૧॥ ગાઉ.	૧ ગાઉ.	૦॥ ગાઉ.
ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્ર દેખે તે	૪ ગાઉ	૩॥ ગાઉ,	૩ ગાઉ.	૨॥ ગાઉ.	૨ ગાઉ	૧॥ ગાઉ.	૧ ગાઉ.

વિષય	અસુર કુમાર.	૯ નિકાય વ્યંતર	તિર્યંચ પંચેંદ્રિય સંજ્ઞી.	સંજ્ઞી મનુષ્ય	જ્યોતિષી	દેવલોક ૧-૨	દેવલોક ૩-૪
જઘન્ય દેખે.	૨૫ યોજન	૨૫ યોજન.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આંગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.
ઉત્કૃષ્ટ દેખે.	અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર	અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર	અલોકમાં અસંખ્યાતા ખંડ		રત્નપ્રભાને હેઠલા ચરમાંત.	શર્કરપ્રભાનો હેઠલો ચરમાંત

વિષય.	દેવલોક ૫–૬	દેવલોક ૭–૮	દેવલોક ૯–૧૦–૧૧–૧૨	પહેલેથી છઠ્ઠી ગ્રૈવેયક	૭–૮–૯ ગ્રૈવેયક	૫ અનુત્તર વિમાન.
જઘન્ય દેખે	આગુલનો અસખ્યાત ભાગ	આંગુલનો અસખ્યાત ભાગ	આગુલનો અસંખ્યાત ભાગ.	આગુલનો અસખ્યાત ભાગ	આગુલનો અસંખ્યાત ભાગ	ચૌદ રાજ-લોકમાં કાંઈક ઓછુ દેખે
ઉત્કૃષ્ટ દેખે	ત્રીજી નરકનો હેઠલો ચરમાત	ચોથી નરકનો હેઠલો ચરમાંત	પાંચમી નરકનો હેઠલો ચરમાંત	છઠ્ઠી નરકનો હેઠલો ચરમાંત	સાતમી નરકનો હેઠલો ચરમાંત.	"

વૈમાનિક ઊંચા પોતપોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેખે. ત્રિછા લોકમાં અસખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે યત્રમાં અધોલોક આવી કહ્યું છે

ઇતિ વિષયદ્વાર સંપૂર્ણ

૧ અવધિજ્ઞાન	આભ્યતર.	બાહ્ય
નારકી–		
દેવતાને,	લાભે	૦
તિર્યંચમ	૦	લાભે.
મનુષ્યમાં	લાભે	લાભે

૨ અવધિજ્ઞાન	દેશથી	સર્વથી.
નારકીદેવતા,		
તિર્યંચ	લાભે	૦
મનુષ્ય.	લાભે	લાભે.

૧. અવધિજ્ઞાન આભ્યતર બાહ્ય દ્વાર યંત્રથી જાણવો.
૨ અવધિજ્ઞાન દેશથી સર્વથી યંત્રથી જાણવો

મન પર્યવ જ્ઞાનનો વિસ્તાર

આ મન.ના ચાર પ્રકાર જાણવા.

૧ લબ્ધિમન તે અનુત્તરવાસી દેવોને હોય

૨ સજ્ઞામન તે સજ્ઞી મનુષ્ય ને સજ્ઞી તિર્યંચને હોય.

૩ વર્ગણામનઃ તે નારકી ને અનુત્તર વિમાનવાસી વિના બીજા દેવોને હોય.

૪ પર્યાયમન તે મન.પર્યવ જ્ઞાનીને હોય.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન કોને ઉત્પન્ન થાય તે

૧ મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અમનુષ્યને ન થાય.

૨ સજ્ઞી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અસજ્ઞી મનુષ્યને ન થાય.

૩ કર્મભૂમિ સજ્ઞી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અકર્મભૂમિ સજ્ઞી મનુષ્યને ન થાય.

૪ કર્મભૂમિ સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન થાય, પણ અસખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન ન થાય.

૫ સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યમાં પર્યાપ્તને ઉત્પન્ન થાય, અપર્યાપ્તને ન થાય.

૬ પર્યાપ્તામાં પણ સમદષ્ટિને ઉત્પન્ન થાય, મિથ્યાદષ્ટિ ને સમમિથ્યાદષ્ટિને ન થાય.

૭ સમદષ્ટિમાં પણ સયતિને ઉત્પન્ન થાય, પણ અવ્રતી સમાદ્ષ્ટિ ને દેશવ્રતીવાળાને ન ઉત્પન્ન થાય.

૮ સયતિમાં પણ અપ્રમત્ત સયતિને ઉત્પન્ન થાય. પ્રમત્ત સયતિને ન થાય.

૯ અપ્રમત્ત સયતિમાં પણ લબ્ધિવાનને ઉત્પન્ન થાય, અલબ્ધિ વાનને ન થાય.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન બે પ્રકારે છે-૧ ઋજુમતિ મનઃપર્યવ

જ્ઞાન, ૨ વિપુલમતિ મનઃપર્યવ જ્ઞાન, **ઋજુમતિ** તે સામાન્યપણે જાણે, **વિપુલમતિ** તે વિશેષપણે જાણે.

મનઃપર્યવ જ્ઞાનના સમુચ્ચય ચાર પ્રકાર છેઃ—૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી ૪ ભાવથી

૧ દ્રવ્યથી, **ઋજુમતિ** અનંત અનંત પ્રદેશી સ્કંધ જાણે, દેખે તે. સામાન્યથી **વિપુલમતિ** તેથી અધિક સ્પષ્ટપણે નિર્ણય સહિત જાણે, દેખે

૨ ક્ષેત્રથી, **ઋજુમતિ** જઘન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ નીચે રત્નપ્રભાના પ્રથમ કાંડનો ઉપરનો નાનો પ્રતર તેના હેઠલા તલ સુધી, એટલે સમભૂતળ પૃથ્વીથી ૧૦૦૦ યોજન નીચે દેખે. ઊર્ધ્વ. જ્યોતિષીના ઉપરના તળ સુધી દેખે, એટલે સમભૂતળથી ૯૦૦ યોજન ઊંચું દેખે. ત્રિછુ દેખે તો મનુષ્ય ક્ષેત્રમા અઢી દ્વીપ તથા બે સમુદ્રને વિષે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તના મનોગત ભાવ જાણે, દેખે **વિપુલમતિ** તે (ઋજુમતિ) થી અઢી અંગુલ અધિક વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત જાણે, દેખે.

૩ કાલથી **ઋજુમતિ** જઘન્ય પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત જાણે, દેખે; ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની અતીત, અનાગત કાળની વાત જાણે, દેખે **વિપુલમતિ** તે (ઋજુમતિ) થી વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત નિર્મળ જાણે, દેખે

૪ ભાવથી **ઋજુમતિ** તે જઘન્ય અનંત દ્રવ્યના ભાવ (વર્ણાદિ પર્યાય) ને જાણે દેખે, ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવોના અનંતમે ભાગે જાણે, દેખે. **વિપુલમતિ** તેથી સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત વિશેષ અધિક જાણે, દેખે

મનપર્યવ જ્ઞાની અઢી દ્વીપમા રહેલા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના મનોગત ભાવને જાણે છે. અનુમાનથી જેમ ધૂમાડો દેખી અગ્નિનો નિશ્ચય થાય તેમ મનોગત ભાવથી દેખે છે.

ઇતિ મન.પર્યવ જ્ઞાન સંપૂર્ણ.

કેવળ જ્ઞાનનુ વર્ણન.

કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧ ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન, ૨ સિદ્ધ કેવળ

જ્ઞાન. ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧ સયોગી ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન. ૨. અયોગી ભવસ્થ કેવળ જ્ઞાન વગેરે. તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો. સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાનના બે ભેદ ૧ અનંતર સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન ૨ પરંપર સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન, તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો. તે કેવળ જ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે ૧ દ્રવ્યથી ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી.

૧ દ્રવ્યથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી, અરૂપી દ્રવ્ય જાણે, દેખે.

૨ ક્ષેત્રથી કેવળજ્ઞાની સર્વ ક્ષેત્ર (લોકાલોક)ની વાત જાણે, દેખે.

૩ કાળથી કેવળજ્ઞાની સર્વ કાળની ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન, એ ત્રણ કાળની વાત જાણે, દેખે.

ભાવથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી, અરૂપી દ્રવ્યના ભાવને અનંત ભાવે સર્વ પ્રકારે જાણે, દેખે.

કેવળ જ્ઞાન આવરણરહિત વિશુદ્ધ લોકાલોક પ્રકાશક એક જ પ્રકારે સર્વ કેવળીને હોય.

ઇતિ કેવળ જ્ઞાન સંપૂર્ણ

ઇતિ પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન સંપૂર્ણ

વ્યવહાર સમકિતના ૬૭ બોલ.

આ સડસઠ બોલોના પ્રથમ બાર દ્વાર કહે છે. (૧) સદ્દહણા ચાર. (૨) લિંગ ત્રણ. (૩) વિનયના દસ પ્રકાર, (૪) શુદ્ધતાના ૩ ભેદ. (૫) લક્ષણ પાંચ. (૬) ભૂષણ પાંચ (૭) દૂષણના પાંચ ભેદ. (૮) પ્રભાવના ૮ (૯) આગાર છ. (૧૦) જયણા છ (૧૧) સ્થાનક છ. (૧૨) ભાવના છ. હવે તે દ્વાર વિસ્તારથી કહે છે.

(૧) સદ્દહણા ચાર પ્રકારની–(૧) પરમત્થ સંથવો–નવ તત્ત્વ જાણીને જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્ય સ્વરૂપ આત્માનો અનુભવ કરવો (૨) પરમાર્થના જાણવાવાળા સંવિગ્ન ગીતાર્થની ઉપાસના કરવાથી શુદ્ધ શ્રદ્ધાને ધારણ કરે (૩) પોતાના મતના પાસત્થા ઉસન્ના અને કુલિંગી આદિકની સોબત ન કરે એ ત્રણેનો પરિચય કરવાથી શુદ્ધ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થઇ શકે નહિ. (૪) પરતીર્થિનો અધિક પરિચય ન કરે. અધર્મ પાખંડીઓની પ્રશંસા ન કરે.

(૨) લિંગના ત્રણ ભેદ–(૧) ધર્મરાગ –જેમ જુવાન પુરુષ રંગરાગ ઉપર રાચે તેમ ભવ્યાત્મા શ્રી જૈનશાસન પર રાચે. (૨) સુશ્રુષા– જેમ ક્ષુધાવાન પુરુષ ખીર–ખાંડના ભોજનને પ્રેમસહિત આદર કરે તેમ વીતરાગની વાણીનો આદર કરે જેમ વ્યવહારિક જ્ઞાન શીખવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોય, ને શીખવાડનાર મળે ત્યારે શીખીને આ લોકમા સુખી થાય તેમ વીતરાગનાં કહેલાં સૂત્રોનું હમેશાં સૂક્ષ્માર્થ ન્યાયવાળુ જ્ઞાન શીખીને આ લોક ને પરલોકમાં મનોવાછિત સુખને પ્રાપ્ત કરે. (૩) દેવ ગુરુની વૈયાવચ્ચ– પંચપરમેષ્ઠીની યથાયોગ્ય ભક્તિ સુપાત્રદાન.

(૩) વિનયના દશ ભેદ–(અરિહંતનો વિનય કરે .(૨) સિદ્ધનો વિનય કરે, (આચાર્યનો વિનય કરે. (૪) ઉપાધ્યાયનો વિનય કરે. (૫) સ્થવિરનો વિનય કરે (૬) ગણ (ઘણા આચાર્યોનો સમૂહ) નો વિનય કરે. (૭) કુલ (એક આચાર્યોના શિષ્યનો સમૂહ) નો વિનય

કરે. (૮) સ્વધર્મીનો વિનય કરે. (૯) સઘનો વિનય કરે. (૧૦) સંભોગીનો વિનય કરે એ દશનો માનપૂર્વક વિનય કરે જૈનશાસનમા વિનય મૂલ ધર્મ કહેવાય છે વિનય કરવાથી અનેક સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે

(૪) શુદ્ધતાના ત્રણ ભેદ–(૧) મનશુદ્ધતા–મનથી અરિહંત દેવ કે જે ૩૪ અતિશય, ૩૫ વાણી, ૮ મહા પ્રાતિહાર્ય સહિત. ૧૮ દૂષણ રહિત, ૧૨ ગુણ સહિત, એવા જે દેવ તે જ અમર દેવ છે, તે જ સાચા દેવ છે એના સિવાય બીજા હજારો કષ્ટ પડે તોપણ સરાગી દેવોને મનથી પણ સ્મરણ ન કરે. (૨) વચન શુદ્ધતા–વચનેથી ગુણકીર્તન એવા અરિહંતના કરે, એ સિવાય બીજા સરાગી દેવોનાં ન કરે. (૩) કાયા શુદ્ધતા–કાયાથી અરિહંત સિવાય બીજા સરાગી દેવોને નમસ્કાર ન કરે.

(૪) લક્ષણના પાંચ ભેદ–(૧) સમ–શત્રુ મિત્ર ઉપર સમ ભાવ રાખવો. (૨) સંવેગ–વૈરાગ્ય ભાવ અને મોક્ષનુ પ્રેમ અને સંસાર અસાર છે; વિષય અને કષાયથી અનંતોકાલ ભવભ્રમણ કરે છે, તો આ ભવમાં સારી સામગ્રી મળી છે, તો ધર્મને આરાધવો, ઇત્યાદિ વિચાર કરવો. (૩) નિર્વેદ*–શરીર અથવા સંસારના અનિત્યપણાનું ચિંતવન કરવું અને ત્યાંસુધી આ મોહમય જગતથી અલગ રહેવું અથવા જગતારક જિનરાજની દીક્ષા લઈ કર્મ શત્રુઓને જીતીને સિદ્ધ પદને પ્રાપ્ત કરવાની હમેશાં અભિલાષા (ભાવના) રાખવી. (૪) અનુકંપા પોતાની તથા પરના આત્માની અનુકંપા કરવી અથવા દુઃખી જીવોને સુખી કરવા. (૫) આસ્થા–ત્રિલોક પૂજનિક શ્રી વીતરાગ દેવના વચનો ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી ને હિતાહિતનો વિચાર કરવો અથવા અસ્તિત્વ ભાવમા રમણતા કરવી એજ વ્યવહાર સમકિતનું લક્ષણ છે તો એ વાતની અધૂરાશ હોય તેને પૂરી કરવી, વ્યવહારથી ત્રણ તત્ત્વ–દેવ, ગુરુ અને ધર્મની શ્રદ્ધા, નિશ્ચયથી નિજસ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન, દર્શન અને સુખમય છે એવી શ્રદ્ધા.

---

* નિર્વેદ=ત્યાગભાવના

(૬) **ભૂષણના પાંચ ભેદ**–(૧) જૈનશાસનમાં કુશળપણું, ધૈર્યવંત હોય ને શાસનમાં દરેક કાર્યો ધૈર્યતાથી કરે. (૨) દેવગુરુની ભક્તિ (૩) શાસનમાં ક્રિયામાં સ્થિરતા. (૪) શાસનમાં ચતુર હોય. શાસનનાં દરેક કાર્ય એવી ચતુરાઇથી (બુદ્ધિબળથી) કરે કે જેથી નિર્વિઘ્નતાથી પાર પડી જાય. (૫) તીર્થસેવા, શાસનમાં ચતુર્વિધ સંઘની ભક્તિ તથા બહુમાન કરવાવાળો હોય આ પાંચ ભૂષણોથી શાસનની શોભા રહે છે.

(૭) **દૂષણના પાંચ ભેદ**–(૧) શંકા–જિનવચનમાં શંકા કરે(૨) કંખા–બીજા મતોના આડંબર દેખી તેની વાંચ્છા કરે (૩) વિતિગિચ્છા-ધર્મ કરણીના ફળમા સંદેહ કરે કે આનું ફલ હશે કે નહિ ? અત્યારે વર્તમાન તો કાંઈ દેખાતુ નથી એવો સંદેહ કરે (૪) પરપાખંડીનો હમેશાં પરિચય કરે. (૫) પરપાખંડીઓની પ્રશંસા કરવી. એ પાંચ સમકિતનાં દૂષણ કહેવાય તે જરૂર ટાળવાં જોઇએ

(૮)-**પ્રભાવનાના આઠ પ્રકાર**–(૧) જે કાળમા જેટલાં સૂત્રાદિ હોય તેને ગુરુગમથી જાણે એ શાસનનો પ્રભાવક બને છે. (૨) ધર્મ કથા, વ્યાખ્યાન, કરીને શાસનના જ્ઞાનની પ્રભાવના કરે. (૨) મહાન વિકટ તપશ્ચર્યા કરીને શાસનથી પ્રભાવના કરે (૪) ત્રણ કાળ અથવા ત્રણ મતનો જાણનાર હોય. (૫) તર્ક, વિતર્ક, હેતુ, વાદ, યુક્તિ ન્યાય તથા વિદ્યાદિ બળથી વાદીઓના શાસ્ત્રાર્થથી પરાજય કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે. (૬) પુરુષાર્થવાળો પુરુષ દીક્ષા લઇને શાસનની પ્રભાવના કરે (૭) કવિતા કરવાની શકિત હોય તો કવિતા કરીને શાસન પ્રભાવના કરે (૮) બ્રહ્મચર્ય આદિ કોઇ મોટા વ્રત લે તો પ્રગટ રીતે ઘણા માણસોની વચમા લે કારણકે એથી લોકોને શાસન પર શ્રદ્ધા અથવા વ્રતાદિ લેવાની રુચિ વધે છે. અથવા દુર્બળ, સ્વધર્મી ભાઇઓને સહાયતા કરવી એ પણ પ્રભાવના છે, પરંતુ આજકાલ ચોમાસામાં અભક્ષ્ય વસ્તુની તથા લાડવા આદિની પ્રભાવના કરે છે, તો દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કરવો જોઈએ કે એ પ્રભાવનાથી શાસનની કઇ પ્રભાવના થઇ કહેવાય ? અથવા એથી કેટલો લાભ ? એનો બુદ્ધિવાન પોતાથી વિચાર કરી શકે છે અને

પ્રભાવનાનો આપણો સાચો પ્રેમ હોય તો નાની નાની તત્ત્વજ્ઞાનમય ચોપડીઓની પ્રભાવના કરો કે જેથી આપણા ભાઈઓને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય.

આગારના ૭ ભેદ-સમકિતની અંદર ૭ પ્રકારના આગાર છે (૧) રાજાનો આગાર (૨) દેવતાનો (૩) ન્યાતનો (૪) માતાપિતાનો ને ગુરુનો (૫) બળાત્કારનો (૬) દુષ્કાળમાં ભુખથી આજીવિકા ન ચાલે તો એ ૭ આગાર કારણથી લાચારીથી સમકિતમાં કોઈ દોષ લાગી જાય તો વિઘ્ન પસાર થયે દોષ માટે પશ્ચાત્તાપ કરી શુદ્ધ થવું

(૧૦) જયણાના ૭ પ્રકાર-(૧) આલાપ-સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે એકવાર બોલે. (૫) સંલાપ-સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે વારવાર બોલે. (૩) મુનિને દાન દેવું અથવા સ્વધર્મી ભાઈઓની વાત્સલ્યતા કરવી. (૪) એવું વારવાર પ્રતિદિન કરે. (૫) ગુણીજનોનાં ગુણ પ્રગટ કરે. (૬) તથા વંદન નમસ્કાર બહુમાન કરે તથા

(૧) મિથ્યાત્વી સાથે વગર બોલાવ્યે બોલવું નહિ.

(૨) ,, ,, વારવાર બોલવું નહિ.

(૩) ,, ને ધર્મ નિમિત્તે નહિ પણ અનુકંપા યોગ્ય હોય તો દાન દેવુ

(૪) ,, ની પ્રશંસા કરવી નહિ.

(૫) ,, સ્તુતિ કરવી નહિ.

(૬) ,, ને વંદના, નમસ્કાર કરવાં નહિ.

(૧૧) સ્થાનના ૭ પ્રકાર- (૧) ધર્મરૂપી નગર તથા સમકિતરૂપી દરવાજા (૨) ધર્મરૂપી વૃક્ષ તથા સમ્યક્ત્વરૂપી થડ (૩) ધર્મરૂપી પ્રાસાદ તથા સમકિતરૂપી નીવ (પાયો) (૪) ધર્મરૂપી ભોજન તથા સમકિતરૂપી થાલ (૫) ધર્મરૂપી માલ તથા સમકિતરૂપી દુકાન (૬) ધર્મરૂપી રત્ન તથા સમકિતરૂપી તિજોરી, એ-૭ ભેદ.

(૧૨) ભાવનાના ૭ પ્રકાર-જીવ ચૈતન્ય લક્ષણ યુક્ત, અસંખ્યાત પ્રદેશી નિષ્કલંક અમૂર્તિ છે (૨) અનાદિ કાલથી જીવ અને કર્મનો સંયોગ છે જેમ દૂધમાં ઘૃત તથા તલમાં તેલ, ધૂળમાં

ધાતુ, ફૂલમાં સુગંધ, ચંદ્રની કાંતિમાં અમૃત એ પ્રમાણે અનાદિ સંયોગ છે (૩) જીવ સુખદુઃખનો કર્તા છે અને ભોકતા છે નિશ્ચય નયથી કર્મનો કર્તા કર્મ છે અને વ્યવહારનયથી જીવ છે (૪) જીવ, નિત્ય દ્રવ્ય છે, ગુણ પર્યાય, પ્રાણ અને ગુણસ્થાનક સહિત છે (૫) ભવ્ય જીવનો મોક્ષ થાય છે. (૬) જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ મોક્ષનો ઉપાય છે, એ છ ભેદ

આ થોકડાને કંઠસ્થ મોઢે કરીને વિચાર કરો કે આ ૬૭ બોલ વ્યવહાર સમકિતના છે એમાંથી મારામાં કેટલા છે અને પછી અધૂરા હોય તેમા આગળ વધારવાની કોશીશ કરો અને પુરુષાર્થ દ્વારા એને પ્રાપ્ત કરો

ઇતિ વ્યવહાર સમકિતના ૬૭ બોલ સંપૂર્ણ.

ષટ્દ્રવ્ય પર ૩૧ દ્વાર.

૧ નામદ્વાર, ૨ આદિ, ૩ સંઠાણ, ૪ દ્રવ્ય, ૫ ક્ષેત્ર, ૬ કાળ. ૭ ભાવ. ૮ સામાન્ય વિશેષ, ૯ નિશ્ચય. ૧૦ નય, ૧૧ નિક્ષેપ, ૧૨ ગુણ, ૧૩ પર્યાય, ૧૪ સાધારણ, ૧૫ સાધર્મી, ૧૬ પરિણામિક, ૧૭ જીવ, ૧૮ મૂર્તિ, ૧૯ પ્રદેશ, ૨૦ એક, ૨૧ ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રી, ૨૨ ક્રિયા, ૨૩ કર્તા ૨૪ નિત્ય, ૨૫ કારણ, ૨૬ ગતિ, ૨૭ પ્રવેશ, ૨૮ પૃચ્છા, ૨૯ સ્પર્શના, ૩૦ પ્રદેશસ્પર્શના અને ૩૧ અલ્પદ્વાર

નામદ્વાર –૧ ધર્મ, ૨ અધર્મ, ૩ આકાશ, ૪ જીવ, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ કાળદ્રવ્ય

૨ આદિદ્વાર–દ્રવ્યાપેક્ષા બધા દ્રવ્ય અનાદિ છે ક્ષેત્રાપેક્ષા લોકવ્યાપક છે તેમાં જીવ તથા પુદ્ગલ તે સાદિ છે પણ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ અનાદિ છે કાળાપેક્ષા ષટ્ દ્રવ્ય અનાદિ છે ભાવાપેક્ષા ષટ્ દ્રવ્યમા ઉત્પાદ, વ્યય અપેક્ષાએ સાદિસાન્ત છે.

૩ સંઠાણદ્વાર–ધર્માસ્તિકાયનું સંઠાણ ગાડાના ઓધણ જેવું ⁘ આ રીતે વધતા લોકાન્ત સુધી અસંખ્ય પ્રદેશી છે એવું જ ⁘⁘⁘ અધર્માસ્તિકાયનું સંઠાણ, આકાશાસ્તિકાયનું સંઠાણ લોકમાં ડોકના હાંડીના જેવું, અલોકમાં ઓઘણાકાર; જીવ તથા પુદ્ગલનાં સં૦ અનેક પ્રકારનાં અને કાળને આકાર નહિ. પ્રદેશ નથી માટે

દ્રવ્યદ્વાર–ગુણપર્યાયના સમૂહ યુકત હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે દરેક દ્રવ્યના મૂળ છ સ્વભાવ સામાન્ય છે અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્તત્વ, અગુરુલઘુત્વ ઉત્તર–સ્વભાવ અનંત છે યથા–નાસ્તિત્વ, નિત્ય, અનિત્ય, એક, અનેક, ભેદ, અભેદ, ભવ્ય, અભવ્ય, વકતવ્ય, પરમ ઈત્યાદિ, ધર્મ, અધર્મ આકાશ એક એક દ્રવ્ય છે જીવ, પુદ્ગલ, કાળ અનંત છે વિશેષ સ્વભાવ પોતપોતાના ગુણ છે કે જેમ છ દ્રવ્યો અરસપરસ ભિન્નતા ધરાવે છે

૫ ક્ષેત્રદ્વાર–ધર્મ, અધર્મ, જીવ અને પુદ્ગલ લોકવ્યાપક છે આકાશ લોકાલોક વ્યાપક છે અને કાળ ૨ાા દ્વીપમા પ્રવર્તનરૂપ છે અને ઉત્પાદ, વ્યય રૂપે લોકાલોક વ્યાપક છે

૬ કાળદ્વાર–ધર્મ, અધર્મ, આકાશ. દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનંત છે ઉત્પાદ, વ્યય અપેક્ષાથી સાદિસાંત છે પુદ્ગલ, દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનંત સ્કંધમાં મળવું વિખરાવીને અપેક્ષાથી સાદિસાંત છે. કાળદ્રવ્ય દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનંત, સમયાપેક્ષા સાદિસાંત છે

૭ ભાવ દ્વાર–પુદ્ગલ રૂપી છે શેષ ૫ દ્રવ્યો અરૂપી છે

૮ સામાન્ય વિશેષ દ્વાર સામાન્યથી વિશેષ બળવાન છે જેમ સામાન્યત દ્રવ્ય ૧ છે વિશેષત છ છે ધર્માસ્તિકાયનો ખાસ

ગુણ ચલન સહાય છે. અધર્મા૦ નો સ્થિર સહાય, આકાશાસ્તિ૦નો અવગાહનદાન, કાળનો વર્તના, જીવાસ્તિ૦નો ચૈતન્ય, પુદ્‌ગલાસ્તિ૦નો પૂરણ, ગલન, વિધ્વસન ગુણ અને બીજા ગુણો છયે દ્ર૦યોનાં અનત છે.

૯ **નિશ્ચય વ્યવહાર દ્વાર**–નિશ્ચયથી બધા દ્ર૦ય પોતપોતાના ગુણોમાં પ્રવર્તે છે, વ્યવહારમાં અન્ય દ્ર૦યોને પોતાના ગુણથી સહાયતા આપે છે. જેમ લોકાકાશમા બધા દ્રવ્યો રહે છે તો તેને આકાશ અવગાહનમાં સહાયક થાય છે, પણ અલોકમાં અન્ય દ્ર૦યો નથી તો અવગાવહનમા સહાયતા નથી દેતી. છતાં અવગાહન ગુણમા અગુરુલઘુગુણથી ષટ્‌ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ સદા થયા કરે છે એવી જ રીતે દ્ર૦યો માટે જાણવુ

૧૦ **નય દ્વાર**–અ શ જ્ઞાનને નય કહે છે નય ૭ છે તેનાં નામ–૧ નૈગમ ૨ સગ્રહ ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુસૂત્ર, ૫ શબ્દ, ૬ સમભિરૂઢ અને ૭ એવભૂત નય. એ સાતે નયવાળાની માન્યતા કેવી છે ? એ જાણવા માટે જીવ દ્ર૦ય ઉપર ૭ નય ઉતારે છે

૧ નૈગમ નયવાળો–જીવ નામના બધાને દ્રવ્યપ્રાણ અને બાહ્યક્રિયાથી ગ્રહણ કરે

૧ સગ્રહ „ જીવ કહેવાથી જીવના અસખ્ય પ્રદેશો ગ્રહણ કરે

૩ વ્યવહાર „ „ „ ત્રણ સ્થાવર જીવોને ગુણસ્થાનવર્તી વ્યવહારિક ક્રિયા ગ્રહણ કરે

૪ ઋજુસૂત્ર „ „ „ સુખદુ ખ ભોગવતા જીવના ઉપયોગને ગ્રહણ કરે છે

૫ શબ્દ „ „ „ જીવના ભાવપ્રાણોને ગ્રહણ કરે છે.

૬ સમભિરૂઢ નયવાળો–જીવ કહેવાથી કેવળજ્ઞાની, ક્ષાયક, સમકિત વગેરે શુદ્ધ ગુણો બતાવે છે

૭ એવભૂત „ „ „ સિદ્ધ અવસ્થા (સંપૂર્ણ શુદ્ધ અવસ્થા) બતાવે છે

એ રીતે સાતેય નય બધા દ્રવ્યો પર ઉતારી શકાય.

૧૧ નિક્ષેપ દ્વાર-નિક્ષેપ ૪ છે, ૧ નામ, ૨ સ્થાપના, ૩ દ્રવ્ય અને ૪ ભાવનિક્ષેપ.

૧ દ્રવ્યના નામ માત્રને નામનિક્ષેપ કહેવો.

૨ દ્રવ્યની સદૃશ કે અસદૃશ સ્થાપના (આકૃતિ) ને સ્થાપના નિક્ષેપ કહેવો

૩ દ્રવ્યની ભૂત કે ભવિષ્ય પર્યાયને વર્તમાનમા કહેવી તે દ્રવ્ય નિક્ષેપ.

૪ દ્રવ્યની મૂળ ગુણયુક્ત દશાને ભાવ નિક્ષેપ કહે છે

ષટ્ દ્રવ્ય પર એ ચારે નિક્ષેપ ઉતારીને પણ બોધ કરી શકાય.

૧૨ ગુણ દ્વાર-પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં ચાર ચાર ગુણો છે

૧ ધર્માસ્તિકાયના ૪ ગુણ-અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને ચલન સહાય.
૨ અધર્મા૦ , ૪ „ , „ „ „ „ સ્થિર „
૩ આકાશાસ્તિ „ ૪ , , , „ અવગાહનદાન
૪ જીવાસ્તિ ૪ „ અરૂપી ચેતન્ય, સક્રિય અને ઉપયોગ યા જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર અને વીર્ય
૫ કાળ દ્રવ્યના , ૪ „ અરૂપી અચેતન, અક્રિય, અને વર્તનાગુણ
૬ પુદ્ગલાસ્તિ૦ , ૪ , રૂપી, અચેતન, સક્રિય, અને પૂરણ, ગલન.

૧૩ પર્યાય દ્વાર-પ્રત્યેક દ્રવ્યની ચાર ચાર પર્યાયો છે

૧ ધર્માસ્તિ૦ ની ૪ પર્યાય-સ્કંધ, દેશ પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ
૨ અધર્માસ્તિ૦ , „ , , „
૩ આકાશાસ્તિ૦ „ , „ „

૪ જીવાસ્તિ૦ ૪ અવ્યાબાધ, અનાવગાહ, અમૂર્ત, ,,
૫ પુદ્ગલાસ્તિ૦ ,, વર્ણ ગન્ધ, રસ, સ્પર્શ.
૬ કાળદ્રવ્ય ,, ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન, અગુરુલઘુ.

૧૪ સાધારણ દ્વાર–સાધારણ ધર્મ જે અન્ય દ્રવ્યમાં પણ લાભે, જેમ ધર્માસ્તિ૦માં અગુરુલઘુ અસાધારણ ધર્મ જે અન્ય દ્રવ્યમા ન લાભે જેમ ધર્માસ્તિકાયમા ચલનસહાય ઇત્યાદિ.

૧૫ સાધર્મી દ્વાર–ષટ્ દ્રવ્યોમા પ્રતિસમય ઉત્પાદ–વ્યયપણુ છે, કેમકે અગુરુલઘુ પર્યાયમા ષટ્ ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે તે છયે દ્રવ્યોમા પ્રવર્તે છે

૧૬ પરિણામી દ્વાર–નિશ્ચય નયથી છયે દ્રવ્યો પોતપોતાના ગુણોમા પરિણમે છે, વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ અન્યોન્ય સ્વભાવમાં પરિણમે છે જેમ જીવ મનુષ્યાદિરૂપે અને પુદ્ગલ બે પ્રદેશી યાવત્ અનત પ્રદેશી સ્કધ રૂપે પરિણમે છે.

૧૭ જીવ દ્વાર–જીવાસ્તિકાય જીવ છે, શેષ ૫ દ્રવ્ય અજીવ છે.

૧૮ મૂર્તિ દ્વાર–પુદ્ગલ રૂપી છે શેષ અરૂપી છે કર્મ સગે જીવ પણ રૂપી છે

૧૯ પ્રદેશ દ્વાર–૫ દ્રવ્ય સપ્રદેશી છે કાળ દ્રવ્ય અપ્રદેશી છે. ધર્મ–અધર્મ અસખ્ય પ્રદેશી છે આકાશ (લોકાલોક અપેક્ષા) અનત પ્રદેશી છે એકેક જીવ અસખ્ય પ્રદેશી છે અનત જીવોના અનત પ્રદેશ છે. પુદ્ગલ પરમાણુ અપ્રદેશી છે પરતુ પુદ્ગલ સ્કધ દ્વીયાવત અનંત પ્રદેશી છે સ્કધમા રહેલ એક પરમાણુ પુદ્ગલ પ્રદેશ ગણાય છે.

૨૦ એક દ્વાર–ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એકેક દ્રવ્ય છે, શેષ ૩ અનત છે

૨૧ ક્ષેત્રક્ષેત્રી દ્વાર–આકાશ ક્ષેત્ર છે બાકીના ક્ષેત્રી છે એટલે કે પ્રત્યેક લોકાકાશ પ્રદેશ પર પાચેય દ્રવ્ય પોતપોતાની ક્રિયા કરવા છતા એક બીજામા મળી જતા નથી

૨૨ ક્રિયા દ્વાર–નિશ્ચયથી બધા દ્રવ્યો પોતપોતાની અગુરુલઘુગુણથી સક્રિય ઉત્પાદ, વ્યયરૂપે ક્રિયા કરે છે. વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ ક્રિયા કરે છે શેષ અક્રિય છે

૨૩ નિત્ય દ્વાર—દ્રવ્યાસ્તિક નયથી બધા દ્રવ્ય નિત્ય છે પર્યાય અપેક્ષાથી બધા અનિત્ય છે, વ્યવહાર નયથી ગતિ આદિ પર્યાય આશ્રી જીવ, પુદ્ગલ અનિત્ય છે શેષ ૪ દ્રવ્ય નિત્ય છે

૨૪ કારણ દ્વાર—પાંચેય દ્રવ્ય જીવને કારણ છે, પણ જીવ કોઇને કારણ નથી. જેમ જીવ કર્ત્તા અને ધર્મા કારણ મળવાથી જીવને ચલન કાર્યની પ્રાપ્તિ થઇ એમ જ બીજા દ્રવ્યો સમજવાં

૨૫ કર્ત્તા દ્વાર—નિશ્ચયથી બધા દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વભાવ કાર્યના કર્ત્તા છે વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ કર્ત્તા છે શેષ અકર્ત્તા છે

૨૬ વ્યાપકતા—આકાશની વ્યાપકતા લોકાલોકમા છે શેષની લોકમાં છે

૨૭ પ્રવેશ દ્વાર—એક એક આકાશ પ્રદેશ પર પાંચેય દ્રવ્યોના પ્રવેશ છે તેઓ પોતપોતાની ક્રિયા કર્યે જાય છે છતાં એક બીજા ભળી જતાં નથી જેમ એક નગરમા ૫ માણસ પોત પોતાના કાર્ય કરતાં રહે પણ એકરૂપ ન થાય.

૨૮ પૃચ્છા દ્વાર—શ્રી ગૌતમસ્વામી શ્રી વીરપ્રભુને સવિનયે નીચેના પ્રશ્ન કરે છે

૧ ધર્માંના ૧ પ્રદેશને ધર્મા૦ કહેવાય છે શુ ? ઉત્તર—નહિ (એવભૂત નયાપેક્ષા) ધર્માંના ૧-૨-૩ જાવ સખ્યાત, અસખ્યાત પ્રદેશ. જેમા ધર્માંનો ૧ પણ પ્રદેશ બાકી હોય ત્યાસુધી ધર્મા૦ ન કહેવાય, સપૂર્ણ પ્રદેશ યુક્તને જ ધર્મા૦ કહે છે

૨ કેવી રીતે ? એવભૂત નયવાળો થોડા પણ તૂટેલા અપૂર્ણ પદાર્થને પદાર્થ ન માને, અખડિત દ્રવ્યને જ દ્રવ્ય કહે. તેમ બધા દ્રવ્યો માટે સમજવુ

૩ લોકનો મધ્ય પ્રદેશ કયાં છે ?

ઉ૦ રત્નપ્રભા ૧૮૦૦૦૦ યોજનની છે તેની નીચે ૨૦૦૦૦ યોજન ઘનોદધિ છે તેની નીચે અસખ્ય યોજન ઘનવાયુ, અસ૦ યો૦ તન વાયુ અને અસ૦ યો૦ આકાશ છે તે આકાશના અસખ્યાતમા ભાગમા લોકનો મધ્ય ભાગ છે

૪ અધોલોકનો મધ્યપ્રદેશ કયાં છે? ઉ પંકપ્રભા નીચેના આકાશ પ્રદેશની સાંધિકમાં.

૫ ઊર્ધ્વ ,, ,, ,,? ઉ૦ બ્રહ્મ દેવલોકના ત્રીજા રિષ્ટ પ્રતરમાં.

૬ તીર્છા ,, ,, ,,? ઉ મેરુપર્વતના ૮ રુચક પ્રદેશોમાં છે.

એજ રીતે ધર્મા૦, અધર્મા૦, આકાશા, કાળ (દ્રવ્ય)ના પ્રશ્નોત્તર સમજવા. જીવનો મધ્ય પ્રદેશ ૮ રૂચક પ્રદેશોમાં છે, કાળનો મધ્ય પ્ર૦ વર્તમાન સમય છે

૨૯ સ્પર્શના દ્વાર–ધર્માસ્તિકાય, અધર્મા૦ લોકાકાશ, જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યને સ્પર્શી રહી છે કાળને કયાય સ્પર્શે, કયાંય ન સ્પર્શે, એવી જ રીતે શેષ ૪ અસ્તિકાય સ્પર્શે, કાળ દ્રવ્ય રાા દ્વીપમાં બધાં દ્રવ્યો ને સ્પર્શે. અન્ય ક્ષેત્રમાં નહિ

૩૦ પ્રદેશ, સ્પર્શના દ્વાર

ધર્મા૦નો ૧ પ્રદેશ ધર્મા૦ના કેટલા પ્રદેશને સ્પર્શે ? જ. ૩ પ્ર૦ ઉ ૬ પ્ર.ને સ્પર્શે.

,, ,, અધર્મા૦ ,, , ,,? જ ૪,, ઉ. ૭ ,, ,,

,, ,, આકાશા૦ ,, ,, ,,? જ ૭, ઉ ૭ ,, ,,

,, ,, જીવ–પુદ્ગલ, ,, ,,? જ અનંત પ્રદેશોને સ્પર્શે.

,, ,, કાળ દ્રવ્યના કેટલા સમયને,,? સ્યાત્ અનંત સ્પર્શે. સ્યાત્ નહિ

એવ અધર્માસ્તિકાયની પ્રદેશ સ્પર્શના જાણવી.

આકાશ૦નો ૧ પ્રદેશ ધર્મા૦ના જ૦ ૧–૨–૩ પ્રદેશ, ઉ૦ ૭ પ્રદેશને પણ સ્પર્શે શેષ પ્રદેશ સ્પર્શના ધર્માસ્તિકાયવત્ જાણવી

જીવ૦નો ૧ પ્રદેશ ધર્મા૦ જ ૪ ઉ૦૭ પ્રદેશને સ્પર્શે
પુદ્ગલ૦ ,, ,, જ ૪ ઉ ૭ ,, ,,
કાળ દ્રવ્યનો ૧ સમય,, પ્રદેશને સ્યાત્ સ્પર્શે. સ્યાત્ નહિ
} શેષ પ્ર સ્પર્શના ધર્માસ્તિકાયવત્

પુદ્ગલા૦ના ૨ પ્રદેશ, જ બમણાથી ૨ અધિક (૬) પ્રદેશને સ્પર્શે અને ઉ પાચગણાથી ૨ અધિક ૫×૨=૧૦+૨=૧૨ પ્રદેશ સ્પર્શે.

એવી જ રીતે ૩-૪-૫ જાવ અનત પ્રદેશ જ૦ બમણાથી ૨ અધિક ઉ૦ પાચગણાથી ૨ અધિક પ્રદેશને સ્પર્શે

૩૧ અલ્પબહુત્વ દ્વાર- દ્રવ્ય અપેક્ષા-ધર્મ અધર્મ આકાશ પરસ્પર તુલ્ય છે તેથી જીવ દ્રવ્ય અનતગણા, તેથી પુદ્ગલ અનત ગણા તેથી કાળ અનતા.

પ્રદેશ અપેક્ષા-સવથી થોડા ધર્મ, અધર્મના પ્રદેશ તેથી જીવના પ્રદેશ અનતગણા તેથી પુદ્ગલના પ્ર૦ અન૦, તેથી કાળદ્રવ્યના પ્ર૦ અનત૦, તેથી આકાશ૦ પ્રદેશ અનતગણા

દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ -સૌથી થોડા ધર્મ, અધર્મ આકાશના દ્રવ્ય, તેથી ધર્મ અધર્મના, પ્રદેશ અસખ્ય૦ તેથી જીવ દ્રવ્ય અન૦ તેથી જીવના પ્રદેશ અસ૦ તેથી પુદ્ગલ દ્રવ્ય અન૦ તેથી પુ૦ પ્રદેશ અસ૦, તેથી કાળના દ્રવ્ય પ્રદેશ અન૦, તેથી આકાશ પ્રદેશ અનતગણા.

ઇતિ ષટ્દ્રવ્ય પર ૩૧ દ્વાર સંપૂર્ણ

(૫૭) ચાર ધ્યાન

ધ્યાન ૪ ભેદ-આર્ત, રૌદ્ર, ધર્મ અને શુકલધ્યાન

(૧) આર્તધ્યાનના ૪ પાયા-૧ મનોજ્ઞ વસ્તુની અભિલાષા કરે, ૨ અમનોજ્ઞ વસ્તુનો વિયોગ ચિંતવે, ૩ રોગાદિ અનિષ્ટોનો વિયોગ ચિતવે અને ૪ પરભવના સુખ માટે નિયાણુ કરે.

આર્તધ્યાનના ૪ લક્ષણ-૧ ચિતા-શોક કરવો. ૨ અશ્રુપાત કરવો ૩ આક્રન્દ (વિલાપ) શબ્દ કરીને રોવુ અને ૪ છાતી, માથુ આદિ કૂટીને રોવુ

(૨) રૌદ્રધ્યાનના ૪ પાયા-હિંસામા જૂઠમા ચોરીમાં, કારાગૃહમા ફસાવવામાં આનદ માનવો (એ પાપ કરીને કે કરવામા ખુશી થવુ)

રૌદ્રધ્યાનના ૪ લક્ષણ-૧ થોડા અપરાધ પર ઘણો ગુસ્સો, દ્વેષ કરે, ૨ વધુ અપરાધ પર અત્યત ગુસ્સો દ્વેષ કરે ૩ અજ્ઞાનતાથી દ્વેષ રાખે અને જાવજીવ સુધી દ્વેષ રાખે

(૩) **ધર્મધ્યાનનાં ૪ પાયા** –વીતરાગની આજ્ઞાનું ચિંતવન કરે ૨ કર્મ આવવાનાં સ્થાન (કારણ)ને વિચારે, ૩ શુભાશુભ કર્મ વિપાકને વિચારે અને ૪ લોક સંસ્થાનનો વિચાર કરે.

ધર્મધ્યાનનાં ૪ લક્ષણ–૧ વીતરાગ–આજ્ઞાની રૂચિ, ૨ નિસર્ગ (જ્ઞાનાદિ ઊપજવાથી થયેલી) રુચિ, ૩ ઉપદેશ રૂચિ અને સૂત્ર (સિદ્ધાંતઆગમ) રુચિ

ધર્મધ્યનનાં ૪ અવલંબન–વાંચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના અને ધર્મકથા.

ધર્મધ્યાનની ૪ અનુપ્રેક્ષા–૧ એગચ્ચાણુપેહા=જીવ એકલો આવ્યો, એકલો જશે, એવા જીવના એકલાપણાનો વિચાર, ૨ અણિચ્ચાણુપેહા=સંસારની અનિત્યતાનો વિચાર, ૩ અસરણાણુપેહા=સંસારમાં કોઇ કોઇનુ શરણુ નથી ઇ૦ વિચાર, અને ૪ સંસારાણુપેહા= સંસારની સ્થિતિ (દશા)નો વિચાર કરવો.

૪ શુકલધ્યાનના ૪ પાયા–૧ એક એક દ્રવ્યમાં ભિન્ન ભિન્ન અનેક પર્યાય–ઉપ્પન્ને વા, વિગમે વા, ધુવે વા–ભાવોનો વિચાર કરવો, ૨ અનેક દ્રવ્યોમા એક ભાવ (અગુરુલઘુ આદિ)નો વિચાર કરવો. ૩ અચળાવસ્થામા ત્રણેય યોગોનુ નિરૂદ્ધપણું વિચારે, ૪ ચૌદમા ગુણસ્થાનની સૂક્ષ્મ ક્રિયાથી પણ નિવર્તવાનુ ચિંતવે.

શુકલધ્યાનનાં ૪ લક્ષણ–૧ દેવાદિના ઉપસર્ગથી ચલિત ન થાય, ૨ સૂક્ષ્મભાવ (ધર્મની ઝીણવટ) સાભળીને ગ્લાનિ ન લાવે, ૩ શરીર–આત્માને ભિન્ન ચિંતવે અને ૪ શરીરને અનિત્ય સમજી પુદ્ગલને પરવસ્તુ જાણીને તેમનો ત્યાગ કરે

શુકલધ્યાનનાં ૪ અવલંબન–૧ ક્ષમા, ૨ નિર્લોભતા, ૩ નિષ્કપટતા, ૪ મદરહિતતા

શુકલધ્યાનની ૪ અનુપ્રેક્ષા–૧ આ જીવે અનંતવાર સંસાર ભ્રમણ કર્યું છે, એમ વિચારે, ૨ સંસારની બધી પૌદ્ગલિક વસ્તુ અનિત્ય છે, શુભ પુદ્ગલ અશુભ રૂપે અને અશુભ, શુભ રૂપે પરિણમે છે માટે શુભાશુભ પુદ્ગલોમા આસકત બનીને રાગદ્વેષ ન

કરવો. ૩ સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ કારણ શુભા શુભ કર્મ છે, કર્મ બંધના મૂળ કારણ ૪ હેતુ છે એમ વિચારે અને ૪ શુ-કર્મહેતુઓને છોડીને સ્વસત્તામાં રમણતા કરવાનો વિચાર. આવા વિચારોમાં તન્મય (એક રૂપ) થઇ જવાય તે શુકલ ધ્યાન

ઇતિ ચાર ધ્યાન સંપૂર્ણ,

રૂપી અરૂપીના બોલ

ગાથા —કમ્મટ્ઠ પાવઠાણા ય, મણુ વયજોગા ય કમ્મદેહે ;
સુહુમપએસી ખંધે, એ સંવે ચઉ ફાસા ૧

અર્થઃ—કર્મ ૮ (જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મ) પાપસ્થાનક (પ્રાણાતિપાતાદિ અઢાર પાપસ્થાનક) ૧૮ કુલ ૨૬ ૨૭ મનયોગ, ૨૮ વચનયોગ, ૨૯ કાર્માણ શરીર અને ૩૦ સૂક્ષ્મપ્રદેશી સ્કંધ, એ સર્વે ત્રીશ બોલ રૂપી ચઉસ્પર્શી છે તેમા સોળ બોલ લાભે-૫ વર્ણ, ૨ ગંધ ૫ રસ અને ૪ સ્પર્શ (શીત, ઉષ્ણ, રૂક્ષ અને સ્નિગ્ધ)

ઘણુ તણુવાય ઘણુદહિ, પુઢવિ સત્તે વ સત્તનિરીયાણું ;
અસંખેજ દીવ સમુદા, કપ્પા ગેવિજ અણુત્તરા સિદ્ધિ ૨

અર્થ —૧ ઘનવાત. ૨ તનવાત. ૩ ઘનોદધિ, પૃથ્વી સાત ૧૦ ૧૧ અસંખ્યાતા દ્વીપ ૧૨ અસંખ્યાતા સમુદ્ર બાર દેવલોક ૨૪, નવ ગ્રૈવેયક-૩૩ પાંચ અનુત્તર વિમાન ૩૮, સિદ્ધશિલા ૩૯

ઉરાલિયા ચઉદેહા પુગ્ગલકાય છ દવ્વ લેસ્સા ય;
તહેવ કાયજોગેણુ, એ સવ્વેણુ અટ્ઠ ફાસા ૩

અર્થ :—૪૦ ઔદારિક શરીર, ૪૧ વૈક્રિય શરીર, ૪૨ આહારક શરીર ૪૩ તેજસ શરીર (એ ચાર દેહ), ૪૪ પુદ્ગલા સ્તિકાયનો બાદર સ્કંધ, ૭ દ્રવ્ય લેસ્યા (કૃષ્ણાદિક) ૫૦ ૫૧ કાયયોગ

એ સર્વ મળી એકાવન બોલરૂપી આઠ સ્પર્શી, છે. તેમાં વીશ બોલ લાભે (૫ વર્ણ ૨ ગંધ, ૫ રસ અને ૮ સ્પર્શ).

પાવઠાણુ વિરઇ, ચઉ ચઉ બુદ્ધિ ઉગ્ગહે ;
સન્ના ધમ્મત્થિ ૫ ચ ઉઠ્ઠાણુ. ભાવલેસ્સા તિદિટ્ઠિ ય. ૪

અર્થ :–અઢારે પાપસ્થાનકની નિવૃત્તિ ૧૮, ચાર બુદ્ધિ તે ૧૯ ઔત્પાતિકા, ૨૦ વૈનયિકા, ૨૧ કાર્મિકા અને ૨૨ પરિણામિકા, ચાર મતિ તે ૨૩ અવગ્રહ, ૨૪ ઇહા, ૨૫ અવાય અને ૨૬ ધારણા, ચાર સંજ્ઞા ને ૨૭આહાર, ૨૮ભય, ૨૯મૈથુન અને ૩૦પરિગ્રહ સંજ્ઞા, પાંચ અસ્તિકાય તે ૩૧ ધર્માસ્તિકાય, ૩૨અધર્માસ્તિકાય, ૩૩ આકાશાસ્તિકાય, ૩૪ કાળ,, અને ૩૫ જીવાસ્તિકાય, પાંચ ઉઠાણુ તે ૩૬–ઉત્થાન ૩૭ કર્મ ૩૮ વીર્ય, ૩૯ બળ અને ૪૦ પુરુષાકાર પરાક્રમ, છ ભાવ લેશ્યા ૪૬ અને ત્રણ દૃષ્ટિ તે–૪૭ સમકિત દૃષ્ટિ, ૪૮ મિથ્યાદૃષ્ટિ અને ૪૯ મિશ્રદૃષ્ટિ

દંસણ નાણ સાગરા, અણાગરા ચઉવીસે દંડગા જીવ;
એ સવ્વે અવન્ના, અરૂવી અફાસગા ચેવ. ૫

અર્થ :–દર્શન ચાર તે–૫૦ ચક્ષુદર્શન, ૫૧ અચક્ષુદર્શન, ૫૨ અવધિદર્શન, અને ૫૩ કેવળદર્શન, જ્ઞાન પાંચ તે ૫૪ મતિજ્ઞાન, ૫૫ શ્રુતજ્ઞાન, ૫૬ અવધિજ્ઞાન, ૫૭ મન પર્યવ જ્ઞાન અને ૫૮ કેવળ જ્ઞાન, ૫૯ સાકારોપયોગ તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ. ૬૦ અનાકારોપયોગ તે દર્શનનો ઉપયોગ, ૬૧ ચોવીશે દંડકના જીવો

એ સઘળા ૬૧ બોલમા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ન લાભે કારણ કે એ સર્વ બોલ અરૂપીના છે.

ઇતિ રૂપી અરૂપીના બોલ સંપૂર્ણ.

પ્રમાણ નય

શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્ર અને અન્ય ગ્રન્થોને આધારે ૨૪ દ્વાર કહેવાય છે (૧) સાત નય (૨) ચાર નિક્ષેપ, (૩) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, (૪) દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, (૫) દ્રવ્ય–ભાવ, (૬) કાર્ય–કારણ.

(૭) નિશ્ચય–વ્યવહાર, (૮) ઉપાદાન–નિમિત્ત, (૯) ચાર પ્રમાણ, (૧૦) સામાન્ય–વિશેષ (૧૧) ગુણ–ગુણી, (૧૨) જ્ઞેય, જ્ઞાન, જ્ઞાની, (૧૩) ઉપ્પને વા, ધુવે વા, (૧૪) આધેય–આધાર, (૧૫) આવિર્ભાવ, તિરોભાવ, (૧૬) ગૌણતા–મુખ્યતા, (૧૭) ઉત્સર્ગ–અપવાદ, (૧૮) ત્રણ આત્મા, (૧૯) ચાર ધ્યાન, (૨૦) ચાર અનુયોગ, (૨૧) ત્રણ જાગૃતિ, (૨૨) નવ વ્યાખ્યા, (૨૩) આઠ પક્ષ, (૨૪) સપ્તભંગી.

૧ નય–(પદાર્થના અંશને ગ્રહણ કરે તે) પ્રત્યેક પદાર્થના અનેક અનેક ધર્મ છે અને એ દરેકને ગ્રહણ કરનાર એકેક નય જાણવા. એ રીતે અનંત નય થઇ શકે, પણ અત્રે સંક્ષેપથી ૬ નય વર્ણવાશે.

નયના મુખ્ય ૨ ભેદ છે–દ્રવ્યાસ્તિક [દ્રવ્યને ગ્રહનારી] અને પર્યાયાસ્તિક [જે પર્યાયોને ગ્રહણ કરે તે] દ્રવ્યાસ્તિક નયના ૧૦ ભેદ, ૧ નિત્ય, ૨ એક, ૩ સત્, ૪ વક્તવ્ય, ૫ અશુદ્ધ, ૬ અન્વય, ૭ પરમ, ૮ શુદ્ધ, ૯ સત્તા, ૧૦ પરમ ભાવ–દ્રવ્યાસ્તિક નય પર્યાયાસ્તિક નયના ૬ ભેદ–દ્રવ્ય, દ્રવ્ય વ્યંજન, ગુણ, ગુણવ્યંજન, સ્વભાવ અને વિભાવ–પર્યાયાસ્તિક નય. આ બન્ને નયોના ૭૦૦ ભાગા થઈ શકે છે

નય સાત–૧ નૈગમ, ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુસૂત્ર, ૫ શબ્દ ૬ સમભિરૂઢ, ૭ એવંભૂત નય, એમાંથી પહેલી ૪ નયોને દ્રવ્યાસ્તિક, અર્થ કે ક્રિયાનય કહે છે અને પાછલી ત્રણને પર્યાયાસ્તિક, શબ્દ કે જ્ઞાન–નય કહે છે હવે તેનો વિસ્તાર કહે છે

(૧) નૈગમ–નય જેનો એક (ગમ) સ્વભાવ નથી, અનેક માન, ઉન્માન, પ્રમાણથી વસ્તુ માને ત્રણે કાળ, ૪ નિક્ષેપા, સામાન્ય–વિશેષ આદિ માને તેના ૩ ભેદ–

[૧] અંશ–વસ્તુના અંશને ગ્રહીને વસ્તુ માને, જેમ નિગોદને સિદ્ધ સમાન માને.

[૨] આરોપ–ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન, ત્રણે કાળનો વર્તમાનમાં આરોપ કરે

[૩] વિકલ્પ–અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે, એવા ૭૦૦ વિકલ્પ થઇ શકે તે.

શુદ્ધ નૈગમ નય અને અશુદ્ધ નૈગમ નય એમ બે ભેદ પણ છે.

[૧] સંગ્રહ નય–વસ્તુની મૂળ સત્તાને ગ્રહણ કરે. જેમ સર્વ જીવોને સિદ્ધ સમ જાણે. જેમ **એગે આયા** આત્મા એક છે. (એક સરખા સ્વભાવ અપેક્ષા.) ૩ કાળ, ૪ નિક્ષેપા અને સામાન્ય માને, વિશેષ ન માને.

[૩] વ્યવહાર નય–અંતઃકરણ [આંતરિક દશા]ની દરકાર ન કરતાં બાહ્ય વ્યવહાર માને, જેમ જીવને મનુષ્ય તિર્યંચ, નારક, દેવ માનવા જન્મ્યો, મર્યો વગેરે. પ્રત્યેક રૂપી પદાર્થોમા વર્ણ, ગંધ આદિ ૨૦ બોલ સત્તામાં છે પણ બાહ્ય દેખાય તે જ માને, જેમ હંસનો ધોળો, ગુલાબને સુગંધી, સાકરને મીઠી માને, તેના પણ શુદ્ધ, અશુદ્ધ ૨ ભેદ, સામાન્ય સાથે વિશેષ માને, ૪ નિક્ષેપા, ત્રણે કાળની વાતને માને.

[૪] ઋજુસૂત્ર–ભૂત, ભવિષ્યની પર્યાયોને છોડી માત્ર વર્તમાન· સરળ–પર્યાયને માને વર્તમાન કાળ, ભાવનિક્ષેપ અને વિશેષને જ માને, જેમ સાધુ છતાં ભોગમાં ચિત્ત ગયુ તેને ભોગી અને ગૃહસ્થ છતાં ત્યાગમાં ચિત્ત ગયુ તેને સાધુ માને

એ ચાર દ્રવ્યાસ્તિક નય છે. એ ચાર નય સમકિત, દેશવ્રત, સર્વવ્રત, ભવ્ય, અભવ્ય બન્નેમાં હોય પણ શુદ્ધોપયોગ રહિત હોવાથી જીવનું કલ્યાણ નથી થતું.

[૫] શબ્દ નય–સરખા શબ્દોનો એક જ અર્થ કરે, વિશેષ, વર્તમાનકાળ અને ભાવનિક્ષેપને જ માને લિંગભેદ ન માને. શુદ્ધ ઉપયોગને જ માને જેમકે–શક્રેન્દ્ર, દેવેન્દ્ર, પુરેન્દ્ર, સુચિપતિ એ બધાને એક માને.

[૬] સમભિરૂઢ નય–શબ્દના ભિન્ન ભિન્ન અર્થને માને, જેમ શક્રસિંહાસન પર બેઠેલાને જ શક્રેન્દ્ર માને. એક અંશ ન્યૂન હોય તેને પણ વસ્તુ માની લે, વિશેષ ભાવનિક્ષેપ અને વર્તમાન કાળને જ માને.

(૭) નિશ્ચય–વ્યવહાર, (૮) ઉપાદાન–નિમિત્ત, (૯) ચાર પ્રમાણ, (૧૦) સામાન્ય–વિશેષ (૧૧) ગુણ–ગુણી, (૧૨) જ્ઞેય, જ્ઞાન, જ્ઞાની, (૧૩) ઉપ્પને વા, ધ્રુવે વા, (૧૪) આધેય–આધાર, (૧૫) આવિર્ભાવ, તિરોભાવ, (૧૬) ગૌણતા–મુખ્યતા, (૧૭) ઉત્સર્ગ–અપવાદ, (૧૮) ત્રણ આત્મા, (૧૯) ચાર ધ્યાન, (૨૦) ચાર અનુયોગ, (૨૧) ત્રણ જાગૃતિ, (૨૨) નવ વ્યાખ્યા, (૨૩) આઠ પક્ષ, (૨૪) સપ્તભંગી.

૧ નય–(પદાર્થના અંશને ગ્રહણ કરે તે) પ્રત્યેક પદાર્થના અનેક અનેક ધર્મ છે અને એ દરેકને ગ્રહણ કરનાર એકેક નય ગણાય એ રીતે અનંત નય થઇ શકે, પણ અત્રે સંક્ષેપથી ૬ નય વર્ણવાયે.

નયના મુખ્ય ૨ ભેદ છે–દ્રવ્યાસ્તિક [દ્રવ્યને ગ્રહનારી] અને પર્યાયાસ્તિક [જે પર્યાયોને ગ્રહણ કરે તે] દ્રવ્યાસ્તિક નયના ૧૦ ભેદ ૧ નિત્ય, ૨ એક, ૩ સત્, ૪ વક્તવ્ય, ૫ અશુદ્ધ, ૬ અન્વય, ૭ પરમ, ૮ શુદ્ધ ૯ સત્તા, ૧૦ પરમ ભાવ–દ્રવ્યાસ્તિક નય પર્યાયાસ્તિક નયના ૬ ભેદ–દ્રવ્ય, દ્રવ્ય વ્યંજન ગુણ, ગુણવ્યંજન. સ્વભાવ અને વિભાવ–પર્યાયાસ્તિક નય. આ બન્ને નયોના ૭૦૦ ભાંગા થઈ શકે છે

નય સાત–૧ નૈગમ ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુસૂત્ર ૫ શબ્દ ૬ સમભિરૂઢ, ૭ એવંભૂત નય, એમાંથી પહેલી ૪ નયોને દ્રવ્યાસ્તિક, અર્થ કે ક્રિયાનય કહે છે અને પાછલી ત્રણને પર્યાયાસ્તિક, શબ્દ કે જ્ઞાન–નય કહે છે હવે તેનો વિસ્તાર કહે છે

(૧) નૈગમ–નય જેનો એક (ગમ) સ્વભાવ નથી, અનેક માન ઉન્માન, પ્રમાણથી વસ્તુ માને, ત્રણે કાળ, ૪ નિક્ષેપા, સામાન્ય–વિશેષ આદિ માને, તેના ૩ ભેદ–

[૧] અંશ–વસ્તુના અંશને ગ્રહીને વસ્તુ માને, જેમ નિગોદને સિદ્ધ સમાન માને.

[૨] આરોપ–ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન, ત્રણે કાળનો વર્તમાનમાં આરોપ કરે.

[૩] વિકલ્પ–અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે, એવા ૭૦૦ વિકલ્પ થઇ શકે તે.

શુદ્ધ નૈગમ નય અને અશુદ્ધ નૈગમ નય એમ બે ભેદ પણ છે.

[૨] **સંગ્રહ નય**–વસ્તુની મૂળ સત્તાને ગ્રહણ કરે. જેમ સર્વ જીવોને સિદ્ધ સમ જાણે. જેમ **એગે આયા** આત્મા એક છે. (એક સરખા સ્વભાવ અપેક્ષા.) ૩ કાળ, ૪ નિક્ષેપા અને સામાન્ય માને, વિશેષ ન માને.

[૩] **વ્યવહાર નય**–અંતઃકરણ [આંતરિક દશા]ની દરકાર ન કરતાં બાહ્ય વ્યવહાર માને, જેમ જીવને મનુષ્ય તિર્યંચ, નારક, દેવ માનવા જન્મ્યો, મર્યો વગેરે. પ્રત્યેક રૂપી પદાર્થોમા વર્ણ, ગંધ આદિ ૨૦ બોલ સત્તામાં છે પણ બાહ્ય દેખાય તે જ માને, જેમ હંસનો ધોળો, ગુલાબને સુગંધી, સાકરને મીઠી માને, તેના પણ શુદ્ધ, અશુદ્ધ ૨ ભેદ, સામાન્ય સાથે વિશેષ માને, ૪ નિક્ષેપા, ત્રણે કાળની વાતને માને.

[૪] **ઋજુસૂત્ર**–ભૂત, ભવિષ્યની પર્યાયોને છોડી માત્ર વર્તમાન· સરળ-પર્યાયને માને. વર્તમાન કાળ, ભાવનિક્ષેપ અને વિશેષને જ માને, જેમ સાધુ છતાં ભોગમાં ચિત્ત ગયું તેને ભોગી અને ગૃહસ્થ છતાં ત્યાગમાં ચિત્ત ગયુ તેને સાધુ માને

એ ચાર દ્રવ્યાસ્તિક નય છે. એ ચાર નય સમકિત, દેશવ્રત, સર્વવ્રત, ભવ્ય, અભવ્ય બન્નેમાં હોય પણ શુદ્ધોપયોગ રહિત હોવાથી જીવનું કલ્યાણ નથી થતું.

[૫] **શબ્દ નય**–સરખા શબ્દોનો એક જ અર્થ કરે, વિશેષ, વર્તમાનકાળ અને ભાવનિક્ષેપને જ માને. લિંગભેદ ન માને. શુદ્ધ ઉપયોગને જ માને. જેમકે–શક્રેન્દ્ર, દેવેન્દ્ર, પુરેન્દ્ર, સુચિપતિ એ બધાને એક માને.

[૬] **સમભિરૂઢ નય**–શબ્દના ભિન્ન ભિન્ન અર્થને માને, જેમ શક્રસિંહાસન પર બેઠેલાને જ શક્રેન્દ્ર માને. એક અંશ ન્યૂન હોય તેને પણ વસ્તુ માની લે, વિશેષ ભાવનિક્ષેપ અને વર્તમાન કાળને જ માને.

(૭) **એવભુત નય**—એક અંશ પણ કમ ન હોય એને વસ્તુ માને શેષને અવસ્તુ માને વિશેષ, વર્તમાનકાળ અને ભાવનિક્ષેપાને જ માને

જે નયથી જ એકાંત પક્ષ ગ્રહણ કરે તે નયાભાસ (મિથ્યાત્વી) કહેવાય છે જેમ સાત આંધળાએ ૧ હાથીના અનુક્રમે દંતુશળ, સૂંઢ, કાન, પેટ, પગ, પૂછડુ અને કુંભસ્થળ પકડીને કહેવા લાગ્યા કે હાથી સાંબેલા જેવો, હડુમાન જેવો, સુપડા જેવો, કોઠી જેવો, થાભલા જેવો, ચામર જેવો કે ઘડા જેવો છે તો સમદષ્ટિ વો બધાને એકાંતવાદી સમજી મિથ્યા માનશે, પણ બધી નયો મેળવ વાથી સત્ય સ્વરૂપ થાય છે અને તે જ સમદષ્ટિ કહેવાય.

૨ **નિક્ષેપ ચાર**—એકેક વસ્તુના જેમ અનંત નય હોઈ શકે તેમ નિક્ષેપ પણ અનંત હોઈ શકે પણ અહીં મુખ્ય ચાર નિક્ષેપા વર્ણવ્યા છે નિક્ષેપા=સામાન્ય રૂપ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે વસ્તુ તત્ત્વગ્રહણમા અતિ આવશ્યક છે તેના ચાર ભેદ—

(૧) **નામનિક્ષેપ**—જીવ કે અજીવનુ અર્થ શૂન્ય, યથાર્થ કે અયથાર્થ નામ રાખવું તે

(૨) **સ્થાપના નિક્ષેપ**— જીવ કે અજીવની સદશ (સદ્ભાવ) કે અસદશ (અસદ્ભાવ સ્થાપના (આકૃતિ, કે આંકડુ) કરવી તે સ્થાપના નિક્ષેપ.

(૩) **દ્રવ્ય નિક્ષેપ**—ભૂત અને ભવિષ્યકાળની દશાને વર્તમાનમાં ભાવ શૂન્ય છતાં કહેવી—માનવી, જેમ યુવરાજને કે પદભ્રષ્ટ રાજાને રાજા માનવો, કોઈના કલેવર (મડદા)ને એના નામે જાણવું

(૪) **ભાવ નિક્ષેપ**—સંપૂર્ણ ગુણયુક્ત વસ્તુને જ વસ્તુરૂપે માનવી.

દૃષ્ટાંત—મહાવીર નામ તે નામ નિક્ષેપ, તે ગમે તેનુ નામ રાખ્યુ હોય, મહાવીર લખ્યુ હોય, ચિત્ર કર્યું હોય, મૂર્તિ હોય કે કોઈ ચીજ મૂકીને એને મહાવીર તરીકે કહીએ, તે મહાવીરનો સ્થાપના નિક્ષેપ, કેવળજ્ઞાન થયા પહેલાના સંસારી જીવનને કે નિર્વાણ પામ્યાના બાદ

શરીરને મહાવીર માનવા તે મહાવીરનો **દ્રવ્ય નિક્ષેપ.** અને મહાવીર પોતે કેવળજ્ઞાન, દર્શન સહિત બિરાજતા હોય તેમને જ મહાવીર કહેવા તે **ભાવ નિક્ષેપ** માનવો. એ રીતે જીવ, અજીવ આદિ સર્વ પદાર્થોનુ ચાર નિક્ષેપા ઉતારી જ્ઞાન થઇ શકે.

૩ **દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય દ્વાર**-ધર્માસ્તિકાય આદિ જેમ છ **દ્રવ્ય** છે, ચલન સહાય આદિ સ્વભાવ તે દરેકના જુદા **ગુણ** છે; અને દ્રવ્યોમાં ઉત્પાદ, વ્યય, આદિ પરિવર્તન થવુ તે **પર્યાયો** છે મૂળ ગુણ અને દ્રવ્ય ધ્રુવ છે.

દૃષ્ટાંત-જીવ તે **દ્રવ્ય**, જ્ઞાન-દર્શન આદિ **ગુણ**, મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ, સાધુ આદિ દશા તે વ્યંજન **પર્યાય** સમજવી અને ગુણોમા ઉપયોગ આશ્રી પરિવર્તન દશાને અર્થ પર્યાય.

૪ **દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, દ્વાર-દ્રવ્ય** તે જીવ, અજીવ આદિ; **ક્ષેત્ર** તે આકાશ પ્રદેશ, **કાળ** તે સમય, ઘડી, જાવ કાળચક્ર, **ભાવ** વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ જીવ, અજીવ બધા ઉપર દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ ઉતારી શકાય

૫ **દ્રવ્ય-ભાવ-દ્વાર**-ભાવને પ્રકટ કરવામા તે સહાયક દ્રવ્ય છે જેમ દ્રવ્યથી જીવ અમર, શાશ્વત છે, ભાવથી અશાશ્વત છે દ્રવ્યથી લોક શાશ્વત છે, ભાવથી અશાશ્વતો છે એટલે કે દ્રવ્ય તે મૂળ વસ્તુ છે, સદૈવશાશ્વતી છે, ભાવ તે વસ્તુની પર્યાય છે, -અશાશ્વતી છે

જેમ ભમરો લાકડુ કોતરે છે તેમા 'ક' જેવો આકાર બની ગયો દ્રવ્ય 'ક' અને કોઈ પંડિતે સમજીને 'ક' લખ્યો તે ભાવ 'ક' જાણવો

૬ **કારણ-કાર્ય દ્વાર**-કાર્ય (સાધ્ય)ને પ્રગટ કરનાર પહોંચાડનાર તે કારણ છે કારણ વિના કાર્ય ન થાય જેમ ઘડો બનાવવો તે કાર્ય છે, તો માટી, કુંભાર, ચાકડો આદિ કારણ અવશ્ય જોઇએ. માટે કારણ મુખ્ય છે

૭ **નિશ્ચય વ્યવહાર-નિશ્ચયને** પ્રકટ કરનાર તે વ્યવહાર છે. વ્યવહાર બળવાન છે. વ્યવહારથી જ નિશ્ચયને પહોચી શકાય છે

જેમ નિશ્ચયમાં કર્મના કર્તા કર્મ છે, વ્યવહારથી જીવ કર્મોના કર્તા મનાય છે જેમ નિશ્ચયથી આપણે ચાલીએ છીએ અને વ્યવહારથી કહીએ કે ગામ આવ્યું પાણી ચુવે તેને કહીએ કે નાળ ચુવે છે ઇત્યાદિ.

૮ ઉપાદાન—નિમિત્ત—ઉપાદાન તે મૂળ કારણ જે સ્વયં કાર્યરૂપ પરિણામે જેમ ઘડાનુ ઉપાદાન કારણ માટી અને નિમિત્ત તે સહકારી કારણો જેમાં ઘડો બનાવવામાં કુંભાર, પાવડો ચાકડો વગેરે, શુદ્ધ નિમિત્ત કારણ હોય તો ઉપાદાનને સાધક થાય અને અશુદ્ધ નિમિત્ત હોય તો ઉપાદાનને બાધક પણ થાય.

૯ ચાર પ્રમાણ—પ્રત્યક્ષ, આગમ, અનુમાન અને ઉપમા પ્રમાણ. પ્રત્યક્ષના ૨ ભેદ— ૧ ઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ (પાચ ઇંદ્રિયોથી થતું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન) અને ૨ નોઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ (ઇંદ્રિયોની સહાય વિના માત્ર આત્મશુદ્ધતાથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય તે) તેના ૨ ભેદ—૧ દેશથી તે અવધિ મનપર્યવ જ્ઞાન અને ૨ સર્વથી તે કેવળજ્ઞાન.

આગમ પ્રમાણ—શાસ્ત્રવચન, આગમોની હકીકતોને પ્રમાણ માનવી

અનુમાન પ્રમાણ—જે વસ્તુ અનુમાનથી જણાય તે. તેના ૫ ભેદ.

૧ કારણથી-જેમ ઘડાનું કારણ, માટીનું કારણ ઘડો નથી.

૨ ગુણથી—જેમ પુષ્પમાં સુગંધ, સુવર્ણમા કોમળતા, જીવમાં જ્ઞાન.

૩ આસરણ જેમ ધુમાડાથી અગ્નિ, વિજળીથી વાદળાં આદિ જાણવું તે.

૪ આવયવેણ—જેમ કે દંતૂશળથી હાથી, ચુડીઓથી બેરી, શાસન રૂચિથી સમકિતી જણાય.

૫ દિઠ્ઠિસામન્ન—સામાન્યથી વિશેષને જાણે જેમ ૧ રૂપીઆને જોઈ ઘણાને જાણે ૧ માણસને જોવાથી આખા દેશના માણસોને જાણે.

ભલા બૂરા ચિન્હ જોઇને ત્રણેય કાળના જ્ઞાનની કલ્પના અનુમાનથી થઈ શકે છે

ઉપમ પ્રમાણ—ઉપમા આવી, સરખામણીથી જ્ઞાન કરવું તેના ૪ ભેદ. [૧] યથાર્થ વસ્તુને યથાર્થ ઉપમા [૨] યથાર્થ વસ્તુને

અયથાર્થ ઉપમા, [૩] અયથાર્થ વસ્તુને યથાર્થ ઉપમા અને [૪] અયથાર્થ વસ્તુને અયથાર્થ ઉપમા.

૧૦ સામાન્ય-વિશેષ-સામાન્યથી વિશેષ બળવાન છે સમુદાય રૂપ જાણવું તે **સામાન્ય.** વિવિધ ભેદાનુભેદથી જાણવું તે **વિશેષ**
જેમ દ્રવ્ય સામાન્ય, જીવ અજીવ વિશેષ.
જીવ દ્રવ્ય સામાન્ય, સંસારી, સિદ્ધ વિશેષ ઇત્યાદિ.

૧૧ ગુણ-ગુણી-પદાર્થમાં ખાસ વસ્તુ (સ્વભાવ) છે તે ગુણ છે. અને એ ગુણ જેમાં છે તે વસ્તુ [ગુણધારક] ને **ગુણી** કહે છે. જેમ જ્ઞાન તે ગુણ અને જીવ ગુણી સુગંધ ગુણ, પુષ્પ ગુણી; ગુણ અને ગુણી અભેદ [અભિન્ન] રૂપે રહે છે.

૧૨. જ્ઞેય-જ્ઞાન-જ્ઞાની જાણવા યોગ્ય [જ્ઞાનના વિષયભૂત] સર્વ દ્રવ્યો **જ્ઞેય** છે, દ્રવ્યોનુ જાણવાપણુ તે **જ્ઞાન** છે, અને પદાર્થોને જાણનાર તે **જ્ઞાની** છે જેમ ધ્યેય, ધ્યાન, ધ્યાની વગેરે.

૧૩ ઉપ્પન્ને વા, વિહન્ને વા, ધુવે વા-ઊપજવું, નાશ થવું અને નિશ્ચળ રૂપે રહેવું, જેમ જન્મવું, મરવું અને જીવપણે કાયમ [અમર] રહેવુ

૧૪. આધેય-આધાર-ધારી રાખે તે **આધાર**, તેને આધારે રહે તે **આધેય**, જેમ-પૃથ્વી આધાર, ઘટાદિ પદાર્થો આધેય જીવ આધાર, જ્ઞાનાદિ આધેય.

૧૫. આવિર્ભાવ-તિરોભાવ-તિરોભાવ જે પદાર્થ દૂર છે, અને જે પદાર્થ-ગુણ નજીકમા છે તે આવિર્ભાવ જેમ દૂધમાં ઘીનો તિરોભાવ છે અને માખણમાં ઘીનો આવિર્ભાવ છે

૧૬ ગૌણતા-મુખ્યતા-અન્ય વિષયો છોડીને આવશ્યક વસ્તુનુ વ્યાખ્યાન કરાય તે **મુખ્યતા**, અને જે વસ્તુ ગુપ્તપણે-અપ્રધાન પણે રહી હોય તે **ગૌણતા** છે જેમ-જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે, એમ કહેવામાં જ્ઞાનની **મુખ્યતા** રહી અને દર્શન, ચારિત્ર તપાદિની **ગૌણતા** રહી

૧૭ ઉત્સર્ગ–અપવાદ–ઉત્સર્ગ તે ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ છે, અને અપવાદ તેનો રક્ષક છે, ઉત્સર્ગ માર્ગથી પતિત અપવાદનું અવલંબન લઈને ફરીથી ઉત્સર્ગ (ઉત્કૃષ્ટ) માર્ગે પહોંચી શકે છે જેમ સદા ૩, ગુપ્તિથી રહેવું તે ઉત્સર્ગ માર્ગ; અને ૫ સમિતિ તે ગુપ્તિના રક્ષક–સહાયક–અપવાદ માર્ગ છે ઈત્યાદિ ષટ્દ્રવ્યમાં પણ જાણવા.

૧૮ ત્રણ આત્મા–બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા.

બહિરાત્મા–શરીર, મન, ધાન્યાદિ સમૃદ્ધિ, કુટુંબપરિવાર આદિમાં તલ્લીન થવું તે મિથ્યાત્વી.

અંતરાત્મા–બાહ્ય વસ્તુને પર સમજી તેને ત્યાગવા ચાહે–ત્યાગે તે ૪ થી ૧૨ ગુણસ્થાનવાળા

પરમાત્મા–સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થયા, કર્મમુક્ત થઈ સ્વ–સ્વરૂપમાં લીન છે તે સિદ્ધ પરમાત્મા તથા અરિહંત.

૧૯ ચાર ધ્યાન–૧ પદસ્થ–પંચ પરમેષ્ટિના ગુણોના શબ્દોથી મનમાં બોલીને ધ્યાન કરવું તે.

૨ પિંડસ્થ–શરીરમાં રહેલ અનંત ગુણયુક્ત ચૈતન્યનું આત્મ–ધ્યાન કરવું

૩ રૂપસ્થ–અરૂપી છતાં કર્મયોગે આત્મા સંસારમાં અને રૂપ ધારણ કરે છે એ વિચિત્ર સંસાર અવસ્થાનો વિચાર અને સંસારથી છૂટવાના ઉપાય ચિંતવવા તથા અરિહંતના સ્વરૂપનો વિચાર.

૪ રૂપાતીત–સચ્ચિદાનંદ, અગમ્ય નિરાકાર નિરંજન, સિદ્ધ પ્રભુનું ધ્યાન કરવું શુદ્ધ આત્મગુણોનો અનુભવ કરવો.

૨૦ ચાર અનુયોગ–૧ દ્રવ્યાનુયોગ–જીવ–અજીવ, ચૈતન્ય જડ (કર્મ) આદિ દ્રવ્યોનાં સ્વરૂપનું જેમા વર્ણન હોય. ૨ ગણિતાનુયોગ–જેમા ક્ષેત્ર પહાડ, નદી દેવલોક નારકી, જ્યોતિષી આદિના

ગણિત-માપનુ વર્ણન હોય. ૩ **ચરણકરણાનુયોગ** જેમાં સાધુ-શ્રાવકનો આચાર, ક્રિયાનુ વર્ણન હોય ૪ **ધર્મકથાનુયોગ** જેમાં શ્રાવક, રાજા, રંક આદિના વૈરાગ્યમય બોધદાયક જીવન-પ્રસંગોનું વર્ણન હોય.

૨૧ જાગરણા ત્રણ-(૧) બુદ્ધ જાગરિકા-તીર્થંકર અને કેવળીઓની દશા. (૨) અબુદ્ધ જાગરિકા-છદ્મસ્થ મુનિઓની, અને (૩) સુદખુ જાગરિકા-શ્રાવકોની

૨૨ વ્યાખ્યા નવ-એકેક વસ્તુની ઉપચાર નયથી ૯-૯ રીતે વ્યાખ્યા કરાય.

(૧) દ્રવ્યમાં દ્રવ્યનો ઉપચાર-જેમ કાષ્ટમા વંશલોચન.

(૨) દ્રવ્યમા ગુણનો „ - „ જીવ જ્ઞાનવંત છે

(૩) „ પર્યાયનો „ - „ આ જીવ સ્વરૂપવાન છે

(૪) ગુણમા દ્રવ્યનો „ - „ અજ્ઞાની જીવ છે

(૫) „ ગુણનો „ - „ જ્ઞાની છતા બહુ ક્ષમાવંત છે

(૬) „ પર્યાયનો „ - „ આ તપસ્વી ઘણા રૂપાળા છે

(૭) પર્યાયમાં દ્રવ્યનો „ - „ આ પ્રાણી દેવતાનો જીવ છે

(૮) „ ગુણનો „ - „ આ મનુષ્ય બહુ જ્ઞાની છે

(૯) „ પર્યાયનો „ - „ આ મનુષ્ય શ્યામ વર્ણનો છે. ઇ૦

૨૩ પક્ષ આઠ-એક વસ્તુનો અપેક્ષાએ અનેક વ્યાખ્યા થઇ શકે છે એમા મુખ્યતયાય આઠ પક્ષ લઈ શકાય- નિત્ય, અનિત્ય, એક અનેક, સત, અસત્ વકતવ્ય, અવ્યકતવ્ય. આ આઠ પક્ષ નિશ્ચય વ્યવહારથી જીવ પર ઉતારે છે.

પક્ષ	વ્યવહાર નય અપેક્ષા	નિશ્ચય નય અપેક્ષા
નિત્ય.	એક ગતિમાં ફરતા નિત્ય છે	જ્ઞાન, દર્શન અપેક્ષા નિત્ય છે
અનિત્ય.	સમય સમય આયુષ્ય ક્ષય થતાં અનિત્ય છે	અગુરુલઘુ આદિ પર્યાયથી અનિત્ય છે
એક	[1]ગતિનાં વર્તતાએ કદાએ એક છે	ચૈતન્ય અપેક્ષા જીવ એક છે
અનેક	પુત્ર ભાઇ, આદિ સગપણે અનેક છે	અસંખ્ય પ્રદેશાપેક્ષા અનેક છે
સત	સ્વગતિ સ્વક્ષેત્રાપેક્ષા સત છે	જ્ઞાનાદિ ગુણાપેક્ષા સત છે
અસત	પરગતિ,પરક્ષેત્રાપેક્ષા અસતછે	પરગુણ અપેક્ષા અસત છે.
વકતવ્ય	ગુણસ્થાન આદિની વ્યાખ્યા થઇ શકે તે	સિદ્ધના ગુણોને જે વ્યાખ્યા થઇ શકે
અવકતવ્ય	જે વ્યાખ્યા કેવળી પણ ન કરી શકે તે અનુક્રમ વગર વ્યાખ્યા થઇ શકે	સિદ્ધના સર્વ ગુણોની વ્યાખ્યા ન થઇ શકે તે. તેમજ કોઇપણ એક ગુણ જેમકે કેવળ જ્ઞાન તેની સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા કરી શકાય નહિ

૨૫ સપ્તભંગી–૧ સ્યાતઅસ્તિ, ૨ સ્યાતનાસ્તિ ૩ સ્યાત અસ્તિનાસ્તિ, ૪ સ્યાત્ અવકતવ્ય, ૫ સ્યાત અસ્તિ અવકતવ્ય, ૬ સ્યાત્ નાસ્તિ અવકતવ્ય, ૭ સ્યાત્ અસ્તિ–નાસ્તિ અવકતવ્ય.

આ સપ્તભંગી હરેક પદાર્થ (દ્રવ્ય) પર ઉતારી શકાય છે. તેમાં જ સ્યાદ્વાદનું રહસ્ય રહેલું છે એકેક પદાર્થને અનેક અપેક્ષાએ જોનાર સદા સમભાવી હોય

દૃષ્ટાંત માટે સિદ્ધ પરમાત્મા પર સપ્તભંગી ઉતારે છે–

૧ સ્યાત્ અસ્તિ–સિદ્ધો સ્વગુણ અપેક્ષા એ સિદ્ધ છે સિદ્ધમાં સિદ્ધના ગુણો છે.

૨ સ્યાત્ નાસ્તિ–સિદ્ધો પર ગુણ અપેક્ષા નથી (પરગુણોનો અભાવ છે)

૩ સ્યાદસ્તિ નાસ્તિ–સિદ્ધોમાં સ્વગુણોની અસ્તિ અને પરગુણોની નાસ્તિ છે.

૪. સ્યાદવકતવ્ય-અસ્તિ-નાસ્તિ યુગપત્ છે છતા એક સમયમાં કહી શકાતી નથી.

૫. સ્યાદસ્તિ અવકતવ્ય-સ્વગુણો અસ્તિ છે છતા ૧ સમયમાં કહી નથી શકાતા.

૬-સ્યાન્નાસ્ત્યવકતવ્ય-પરગુણોની નાસ્તિ છે અને એક સમયમાં કહી નથી શકાતા.

૭. સ્યાદસ્તિનાસ્ત્યવકતવ્ય-અસ્તિ-નાસ્તિ બન્ને છે પણ એક-સમયમાં કહી નથી શકાતા.

એ સ્યાદ્વાદ સ્વરૂપ સમજીને સદા સમભાવી બનીને રહેવું, જેથી આત્મકલ્યાણ થાય.

ઇતિ નય પ્રમાણ વિસ્તાર સમ્પૂર્ણ.

*

(૧) મંગલમય મહાવીર

મંગલમય મહાવીર, અમારા મગલમય મહાવીર.
શાસનનાયક, વીર જિનેશ્વર, ઉતારો ભવ તીર ...અમારા૦ ૧
ચદનબાળા સતી શીલવતી, લાવ્યા બાકળા પ્રતિવીર....અમારા૦ ૨
ચરણે ડસ્યો ચડ નાગ કોશીઓ, દૂધનુ વહ્યુ રૂધિર ...અમારા૦ ૧

(૨) શ્રી ચોવીશ જિનની આરતી

જય મુકિતદાતા, પ્રભુ જય મુકિતદાતા
તુજને વદન કરીએ (૨), ગુણ તારા ગાતાં, જયદેવ, જયદેવ. એ ટેક.
આદિનાથ અજીત, સભવ સુખકારી, પ્રભુ સભવ સુખકારી,
કષ્ટ અમારાં કાપો (૨) હે ભવ ભયહારી. જય૦ ૧

અભિનદન સુમતિ, પદ્મ તું મુજ પ્યારો, પ્રભુ પદ્મ તું મુજ પ્યારો,
સુપાર્શ્વ ચદ્ર સુવિધિ (૨), શીતળ ભવતારો જય૦ ૨

શ્રેયાંસ વાસુ વિમળ, અનત ગુણ ભરીઆ, પ્રભુ અનત ગુણ ભરીઆ;
કષ્ટ ભવોનાં કાપી (૨), શીવ રમણી વરીઆ જય૦ ૩

ધર્મ ધુરધર નાથ, આપ વર્યા મુક્તિ, પ્રભુ આપ વર્યા મુક્તિ;
શાન્તિનાથ સુણો અવસે (૨) દાસતણી યુક્તિ. જય૦ ૪

કુંથુનાથ કોડે, કાઢય ભુવનમાંથી, પ્રભુ કાઢય ભુવનમાંથી;
અર મલ્લિને પ્રણમું (૨), તારો કર સાથી. જય૦ ૫

મુનિસુવ્રત મહારાજ, અગણિત ગુણ ખામી, પ્રભુ અગણિત ગુણ ખામી;
વંદુ શીર હું નામી (૨), તારે અંતરજામી. જય૦ ૬

નમિ નાથ ભગવાન, ભાવ ધરી ભાળો, પ્રભુ ભાવ ધરી ભાળો
નિર્મળ નેમ નગીના (૨), દુ:ખ સર્વે ટાળો જય૦ ૭

પાર્શ્વ પરમ કૃપાળ, જન પાલનહારો પ્રભુ જન પાલનહારો,
વર્દ્ધમાન જિન વંદુ (૨), ભવજળથી તારો. જય૦ ૮

ચોવીસ જિન ભક્તિ, ભાવ ધરી કરશે પ્રભુ ભાવ ધરી કરશે,
જન્મ મરણ દુ:ખ ટાળી (૨), મુક્તિને વરશે. જય૦ ૯

નમી તુજને કહે નેમ, નાથ તું છે મારો પ્રભુ નાથ તું છે મારો;
જૈન પ્રવર્તક મંડળ (૨) શાસન સહુ તારો જય૦ ૧૦

(૩) પાર્શ્વનાથ ભગવાનના ગુણ

તારો, તારો પાર્શ્વનાથ તારો, તમારા ગુણ નહિ ભૂલું;
તમે બળતો ઉગાર્યો કાળો નાગ રે, તમારી વાત શું બોલું । ટેક

સાખી:- કમઠ પાંચ અગ્નિ તપે, બાળ તપસ્વી રાજ;
નાગ બળે છે કાષ્ટમાં, જુવે અવધિજ્ઞાને જિનરાજ રે, તમારી. ૧

કાષ્ટ વિદારી કાઢીઓ, સંભળાવ્યો નવકાર;
મરણ ઇન્દ્રપદ પામીઓ એવો મોટો પ્રભુનો ઉપકાર રે, તમારી. ૨

જોગ ભોગની વાતડી સમજાવે શુભ પેર;
પણ શિખામણથી વસ્યું કમઠબાવાની આંખમાં ઝેર રે, તમારી. ૩

કમઠ મેઘમાળી થયો, પ્રભુ કાઉસ્સગમાં ધીર;
જળ વરસાવે જોરમાં, આવી નાકે અડયાં છે નીર રે, તમારી ૪

ધરણ ઇંદ્ર આસન ચળ્યુ, આવ્યો પ્રભુની પાસ;
નાગ રૂપ કરીને ઉચકીયા, શિરછત્ર ફણા આકાશ રે, તમારી. ૫
થાકયો કમઠાસુર હવે, નમ્યો પ્રભુને પાય;
ચંદ્ર કહે ગુણ પાર્શ્વના, જૈન શાળાની બહેનો ગાય રે, તમારી. ૬

(૪) શ્રી મહાવીરને વંદન.

સ્નેહ સ્નેહે સભારુ શ્રી ભગવાન, વીરને વંદન કરીએ,
વહાલું વહાલુ મહાવીર તારુ નામ, વીરને વંદન કરીએ ૧
ચૈત્ર શુદિ તેરશનો દહાડો, ત્રિશલાની કૂખે તુ જાયો,
ત્રણે ભુવનમાં વર્ત્યો જય જય કાર, વીરને વંદન કરીએ ૨
દેવ દેવી સૌએ હુલરાવ્યા, મેરુ ઉપર પ્રેમે નવરાવ્યા;
જેની ભક્તિનુ થાય નહિ ધ્યાન, વીરને વંદન કરીએ. ૩
માત–પિતાની ભકિત કરવા, ભ્રાતૃપ્રેમને નહિ વિસરવા,
ત્રીશે વરસે હંકાર્યું દીક્ષા વહાણ, વીરને વંદન કરીએ. ૪
તપ જપ સંયમને બહુ પાળી, કષ્ટ ઘણાને નહિ ગણુકારી,
ઝગમગ જ્યોતિસમ પામ્યા કેવળજ્ઞાન, વીરને વંદન કરીએ ૫
અધમઉદ્ધારણ ભવિજનતારક, ગુણ અનંતાના જે ધારક,
એવા વીરને છે વંદન વારવાર, વીરને વંદન કરીએ. ૬
વંદન કરીએ ભાવે સ્મરીએ, ત્રિકાળ તારુ ધ્યાન જ ધરીએ,
તારા નામે સદાય સુખ થાય, વીરને વંદન કરીએ. ૭

(૫) ચેત ! ચેત ! નર ! ચેત !

પરલોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત,
હજી બાજી છે હાથમા ચેત ચેત નર ચેત ૧
જોર કરીને જીતવુ, ખરેખરૂ રણ ખેત,
દુશ્મન છે તુજ દેહમા, ચેત ચેત નર ચેત.

આખીલ રહીશ ગમાર તું, ફોગટ થઈશ ફજેત;
હવે જરૂર હોશિયાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત. ૩

તન ધન તે તારાં નથી નથી પ્રિયા પરણેત;
પાછળ સૌ રહેશે પડયા; ચેત ચેત નર ચેત. ૪

પ્રાણ જશે જ્યાં પિંડથી, પિંડ ગણાશે પ્રેત;
માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫

રહ્યા ન રાણા રાજીઆ, સુર નર મુનિ સમેત;
તું તો તરણ તુલ્ય છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૬

રજકણ તારાં રખડશે, જેમ રખડતી રેત;
પછી નર-તન પામીશ ક્યાં ચેત ચેત નર ચેત. ૭

કાળા કેશ મટી ગયા, સઘળે બન્યા શ્વેત;
જોબન જોર જતું રહ્યું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮

માટે મનમાં સમજીને, વિચારીને કર વેંત;
ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું ચેત ચેત નર ચેત ૯

શુભ શિખામણ સમજ તો, પ્રભુ સાથે કર હેત;
અંતે અવિચળ એજ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦

(૬) મોક્ષાર્થીને વંદના.

જુઓરે જુઓરે જૈનો, !' કેવા વ્રતધારી ?
કેવા વ્રતધારી આજે, થયા નરનારી—જુઓરે ૦ એ—ટેક

જુઓ જુઓ જંબૂસ્વામી, બાળ વયે બોધ પામી
તજી રાજ્યરિદ્ધિ જેવું, તજી આઠ નારી;
તજી આઠ નારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૧

ગજસુકુમારમુનિ, ધગે શિરપર ધૂનિ,
અડગ રહ્યા તે ધ્યાને, ડગ્યા ન લગારી;
ડગ્યા ન લગારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૨

કોશ્યાનાં મંદિર મધ્યે, રહ્યા મુનિ સ્થૂલીભદ્ર,
વેશ્યાં સંગ વાસો તોયે, થાય ન વિકારી;
થયા ન વિકારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૩

સતી તો રાજુલ જેવી, જગમાં ન જોડી એવી,
પતિવ્રત માટે કન્યા, રહી એ કુંવારી;
રહી એ કુંવારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૪

જનકસુતા જે સીતા, વરસ તો બાર વીત્યાં,
ઘણું દુઃખ વેઠયુ તોયે, ડગ્યાં ન લગારી;
ડગ્યાં ન લગારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૫

સતી કળાવંતી નામે, થયા શંખપુર ગામે,
કર નિજ કાપ્યા તોયે, રહ્યા ટેકધારી,
રહ્યા ટેકધારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૬

દુઃખડાં તો દીધાં દેવે, સહ્યાં એ તો કામદેવે,
ઘણું દુઃખ વેઠયુ તોયે, ડગ્યા ન લગારી,
ડગ્યા ન લગારી, તેને વંદના અમારી જુઓરે. ૭

ધન્ય ધન્ય નરનારી, એવી દૃઢ ટેકધારી,
જીવિત સુધાર્યું જેણે, પામ્યા ભવ પારી;
પામ્યા ભવ પારી, તેને વંદના અમારી. જુઓરે. ૮

(૭) આત્મોપદેશ (હરિગીત)

રે આત્મ ! ત્હારો વખત સારો વેગે વીતી જાય છે,
તે ધ્યાનમાં ઉતાર તુ પરતન્ત્રતા તેમ થાય છે;
નથી બાર રહેવો એ ઘડી એવી દશા તુજને થશે
તેવા સમે પ્રભુ ભકિતમાં સદ્બુદ્ધિ શું તુજ આવશે ! ૧

કેવાં કરું કાર્યો અને કેવો બનું આ વિશ્વમાં,
કઈ રીતિથી વખણાઉં ને કેમ; યશ પામું સર્વમાં;
આવી અહોનિશ ધારણા, તુજ અંતરે લાગી રહી,
હા ! હા ! જતું પણ શીઘ્રથી, એ કેમ સમજ્યો તું નહિ ! ૨

વિલાસિનીના વિલાસવા વિલાસમાં બહુ હર્ષથી,
તાતા અને માતા વળી ભોજન કરે અતિ હર્ષથી
સમુદ્ર પર્યંત આણને વર્તાવી જેઓ રાજતા
એને સૂતા ત્રણ હાથથી ભૂમિ વિષે હા ! હા ! થતાં ૩

ખાવું અને લેવું અને રોવું અરે આ માહરું;
માતા અને પિતા વળી પુત્રો વધૂ ને સાસરું;
આવી સ્થિતિ સહુ લોકમાં ચારે દિશે, વ્યાપી રહી,
પણ કોઈએ પ્રભુ પાદમાં, આ જિગરને સોંપ્યું નહિ. ૪

શિશુપણું રમત કરી અજ્ઞાનમાં વિતાવિયું,
તારુણ્ય તો તરુણીતણા પ્રવાહમાં હા ગાળીયું;
બુઢાપણું આવી રહ્યું ચિંતાતણા અજ્ઞાનમાં,
હા ! હા ! ગયું પુણ્ય પ્રાપ્ત ત્હારું-મનુષ્યપણું અભાનમાં. ૫

ધોળું થયા સહુ કેશ સુંદર, ભ્રષ્ટ થઈ દંતાવળી,
ચક્ષુ તણી ક્ષીણતા બની, અન્યેન્દ્રિયો પણ ગઈ ગળી;
સહુ લોક કંપે અંગના રે લાકડી લેવાઈ ગઈ,
તોયે અરે મમતા તણા આનંદ વિષે હજી રહી. ૬

તું હે ત્યજી છળ કપટ સઘળા મોહ માયાથી ભર્યાં,
સહુ તાપ ટળશે તાહરાં જે પાપથી ઉભાં કર્યાં;
આનંદ થશે બહુ અંતરે, ને સુખ લહેરો ઉઠશે,
સંપૂર્ણ ત્હારી સત્ય સીમા હર્ષથી આવી જશે. ૭

(૧) શ્રી ઋષભનાથજીનું સ્તવન.

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ (૧) માહરો રે, ઓર (૨) ન ચાહું રે કંથ, (૩)
રીઝયો સાહિબ સંગ ન પરિહરે રે, ભાંગે (૪) સાદિ અનંત. ઋ૦ ૧

પ્રીત સગાઇ રે જગમાં સહુ કરે રે, પ્રીત સગાઇ ન કોય,
પ્રીત સગાઈ રે નિરુપાધિક (૫) કહી રે, સોપાધિક (૬) ધન ખોય ઋ૦ ૨

કોઇ કંથ કારણ કાષ્ટ ભક્ષણ (૭) કરે રે, મળશુ કંથને ધાય; (૮)
એ મેળો નવિ કઈએ સંભવે રે, મેળો ઠામ ન ઠાય. ઋ૦ ૩

કોઇ પતિરંજન(૯)અતિઘણો(૧૦)તપ કરે રે, પતિરંજનત નતાપ(૧૧)
એ પતિરંજન મેં નવિ ચિત્ત ધર્યું રે, રંજન ધાતુમેળાપ (૧૨) ઋ૦ ૪

કોઇ કહે લીલા રે અલખ અલખ(૧૩)તણી રે, લખ(૧૪)પૂરે મન આશ,
દોષ રહિતને લીલા નવિ ઘટે રે, લીલા દોષ વિલાસ (૧૫) ઋ૦ ૫

ચિત્તપ્રસન્ને રે પૂજન ફળ કહ્યુ રે, પૂજા અખંડિત (૧૬) એહ,
કપટ રહિત થઇ આતમ અરપણા રે, આનંદઘન પદ રેહ (૧૭) ઋ૦ ૬

*

(૨) શ્રી અજિતનાથજીનું સ્તવન

પંથડો(૧) નિહાળુ (૨) બીજા જિનતણો રે, અજિત(૩) અજિત ગુણધામ,
જે તેં જીત્યા રે તેણે હું જીતીયો રે, પુરુષ કિસ્યુ મુજ નામ પં૦ ૧

ચરમ(૪)નયણ કરી મારગ જોવતા રે, ભૂલ્યો સયલ (૫) સંસાર,
જેણે નયને કરી મારગ જોઇએ રે, નયણ તે દિવ્ય (૬) વિચાર પં૦ ૨

પુરુષ પરંપર (૭) અનુભવ જોવતા રે, અંધોઅંધ પુલાય,
વસ્તુ વિચારે જો આગમે કરી રે, ચરણધરણ (૮) નહિ ઠાય પં૦ ૩

---

(૧) ગુણોથી વહાલો (૨) બીજો, અન્ય (૩) ભવસમુદ્રમાથી દોરનાર (૪) સાદિ અનંત ભાગો—એ જૈન સિદ્ધાંતનુ વચન છે કે જેની આદિ છે પણ અંત નથી એવા ભાગે કરીને (૫) ઉપાધિ વગરની.

તર્ક વિચારે રે વાદ પરંપરા રે, પાર ન પહોંચે કોય,
અભિમત(૯) વસ્તુ રે વસ્તુગતે કહે રે, તે વિરલા(૧૦) જગ જોય ૫૦ ૪

વસ્તુ વિચારે રે દિવ્ય નયણનું તણો રે, વિરહ (૧૧) પડ્યો નિરધાર(૧૨)
તરતમ જોગે રે તરતમ વાસના રે, વાસિત બોધ આધાર. ૫૦ ૫

કાળલબ્ધિ(૧૩) લહી પંથ નિહાળશું રે, એ આશા અવલંબ (૧૪),
એ જન જીવે રે જિનજી જાણજો રે, આનંદઘન મત અંબ (૧૫) ૫૦ ૬

---

(૬) ઉપાધિવાળી. (૭) સતી થાય છે અર્થાત બળી મરે છે (૮) શોધીને (૯) પતિને રાજી કરવાં. (૧૦) ભાગ્યેજ (૧૧) શરીરને તપાવવું (૧૨) પ્રકૃતિના મળવાથી, (૧૩) ન લખી શકાય તેવી (૧૪) લાખો. (૧૫) દોષની લહેર. (૧૬) શુદ્ધ પૂજા, સાચી પૂજા. (૧૭) રેખા.

(૧) માર્ગ (૨) જોઉં (૩) કોઇથી ન જીતાય એવા ગુણોના ઘર. (૪) જ્ઞાનથી અંતર દ્રષ્ટિ વગરનું જોવું તે ચરમ—ચામડાની કે બાહ્ય ચક્ષુ વડે જોવું કહેવાય (૫) સકળ, બધો (૬) જ્ઞાનદ્રષ્ટિ મહાન વિચારવાળી નજર (૭) પરંપરા—ચાલતી આવેલી રૂઢિ (૮) પગ મૂકવાની જગ્યા નથી (૯) મળવા લાયક (૧૦) કોઇકજ (૧૧) વિયોગ—અંતર (૧૨) આધાર વગરનો (૧૩) ભવસ્થિતિ પાકશે ત્યારે (૧૪) આધાર (૧૫) આંબો.

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર.

*

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત,
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત. ૧

વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષ માર્ગ બહુ લોપ,
વિચારવા આત્માર્થીને, ભાખ્યો અત્ર અગોપ્ય. ૨

કોઇ ક્રિયા-જડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઇ,
માને મારગ મોક્ષને, કરુણા ઉપજે જોઈ. ૩

બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા, અંતર ભેદ ન કાંઈ,
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ. ૪

બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણીમાંહિ,
વર્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ. ૫

વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન,
તેમજ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણા નિદાન ૬

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજ ભાન. ૭

જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ,
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ ૮

સેવે સદ્ગુરુ ચરણને, ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ,
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ. ૯

આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ,
અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય. ૧૦

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ સમ નહી, પરોક્ષ જિન ઉપકાર,
એવો લક્ષ થયા વિના, ઊગે ન આત્મવિચાર. ૧૧

સદ્ગુરુના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ,
સમજ્યાવણ ઉપકાર શો, સમજ્યે જિન સ્વરૂપ. ૧૨

આત્માદિ અસ્તિત્વનાં, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર,
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહિ, ત્યાં આધાર સુપાત્ર. ૧૩

અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ,
તે તે નિત્ય વિચારવાં કરી મતાંતર ત્યાજ ૧૪

રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ. ૧૫

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગથી, સ્વચ્છંદ તે રોકાય,
અન્ય ઉપાય કર્યાં થકી પ્રાયે બમણો થાય. ૧૬

સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ,
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ. ૧૭

માનાદિક શત્રુ મહા, નિજ છંદે ન મરાય,
જાતાં સદ્ગુરુ શરણમાં, અલ્પ પ્રયાસે જાય. ૧૮

જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન,
ગુરુ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન. ૧૯

એવો માર્ગ વિનયતણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ.
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય. ૨૦

અસદ્ગુરુ એ વિનયનો. લાભ લહે જો કાંઈ,
મહામોહની કર્મથી, બૂડે ભવજળ માંહિ. ૨૧

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે, એહ વિચાર,
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર. ૨૨

હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમલક્ષ,
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ. ૨૩

મતાર્થી લક્ષણ

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે માને ગુરુ સત્ય,
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમાં જ મમત્વ. ૨૪

જે જિનદેહ પ્રમાણ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ,
વર્ણન સમજે જિનનું, રોકી રહે નિજ બુદ્ધિ. ૨૫

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુયોગમાં, વર્તે દૃષ્ટિ વિમુખ;
સદ્‌ગુરુને દૃઢ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય. ૨૬

દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
માને નિજમત વેષનો, આગ્રહ મુક્તિ નિદાન. ૨૭

લહ્યું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્યું વ્રત અભિમાન;
ગ્રહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન. ૨૮

અથવા નિશ્ચય નય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય. ૨૯

જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધન દશા ન કાંઈ;
પામે તેનો સંગ જે, તે બૂડે ભવમાંહિ. ૩૦

એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજ માનાદિ કાજ;
પામે નહિ પરમાર્થને, અન - અધિકારીમાંજ. ૩૧

નહિ કષાય ઉપશાંતતા, નહિ અંતર વૈરાગ્ય,
સરળપણું ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય. ૩૨

લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ;
હવે કહું આત્માર્થીનાં, આત્મ અર્થ સુખસાજ. ૩૩

આત્માર્થિ લક્ષણ

આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરુ હોય,
બાકી કુળગુરુ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય. ૩૪

પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર,
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર. ૩૫

એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ,
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત. ૩૬

એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્‌ગુરુ યોગ,
કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહિ મનરોગ ૩૭

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવે ખેદ પ્રાણીદયા, માત્ર આત્માર્થ નિવાસ. ૩૮

આત્માદિ અસ્તિત્વનાં, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર,
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહિ, ત્યાં આધાર સુપાત્ર. ૧૩

અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ,
તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ. ૧૪

રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ. ૧૫

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગથી, સ્વચ્છંદ તે રોકાય,
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી પ્રાયે બમણો થાય. ૧૬

સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ,
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ. ૧૭

માનાદિક શત્રુ મહા, નિજ છંદે ન મરાય,
જાતાં સદ્ગુરુ શરણમા, અલ્પ પ્રયાસે જાય. ૧૮

જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન,
ગુરુ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન. ૧૯

એવો માર્ગ વિનયતણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ,
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય. ૨૦

અસદ્ગુરુ એ વિનયનો. લાભ લહે જો કાંઈ,
મહામોહની કર્મથી, બૂડે ભવજળ માંહિ. ૨૧

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર,
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર. ૨૨

હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમલક્ષ,
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ. ૨૩

મતાર્થી લક્ષણ.

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, ને માને ગુરુ સત્ય,
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમાં જ મમત્વ. ૨૪

જે જિનદેહ પ્રમાણ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધ,
વર્ણન સમજે જિનનું, રોકી રહે નિજ બુદ્ધિ. ૨૫

દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહિ જોગ્ય;
મોક્ષમાર્ગ પામે નહિ, મટે ન અંતર રોગ. ૩૯

આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્ગુરુબોધ સુહાય;
તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય. ૪૦

જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજજ્ઞાન;
જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે પદ નિર્વાણ. ૪૧

ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય;
ગુરુ શિષ્ય સંવાદથી, ભાખું ષટ્પદ આંહિ. ૪૨

આત્મા છે તે નિત્ય છે, છે કર્તા નિજકર્મ;
છે ભોક્તા વળી મોક્ષ છે, મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ. ૪૩

ષટ્ સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્ દર્શન પણ તેહ;
સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યા જ્ઞાનીએ એહ. ૪૪

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;
બીજો પણ અનુભવ નહિ, તેથી ન જીવસ્વરૂપ. ૪૫

અથવા દેહ જ આતમા, અથવા ઇંદ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જુદો માનવો, નહિ જુદું એંધાણ. ૪૬

વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહિ કેમ;
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ. ૪૭

માટે છે નહિ આતમા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર શંકા તણો, સમજાવો સદુપાય. ૪૮

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે પ્રગટ લક્ષણે ભાન. ૪૯

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી આત્મા દેહસમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન. ૫૦

જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ,
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ. ૫૧

છે ઇંદ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,
પાંચ ઇંદ્રિયના વિષયનુ, પણ આત્માને ભાન. ૫૨

દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇંદ્રિય પ્રાણ,
આત્માની સત્તા વડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ. ૫૩

સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય,
પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એંધાણ સદાય. ૫૪

ઘટ, પટ, આદિ જાણ તું, તેથી તેને માન,
જાણનાર તે માન નહિં, કહિયે કેવું જ્ઞાન, ૫૫

પરમ બુદ્ધિ કૃષ દેહમા, સ્થૂળ દેહ મતિ અલ્પ,
દેહ હોય જો આતમા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬

જડ ચેતન તો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ,
એકપણું પામે નહિં, ત્રણે કાળ દ્રવ્યભાવ. ૫૭

આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ,
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ. ૫૮

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

આત્માનાં અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર,
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કર્યે વિચાર ૫૯

બીજી શંકા થાય ત્યા, આત્મા નહીં અવિનાશ,
દેહયોગથી ઊપજે, દેહવિયોગે નાશ. ૬૦

અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય,
એ અનુભવથી પણ નહી, આત્મા નિત્ય જણાય. ૬૧

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળિ જડ રૂપી દ્રશ્ય,
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય ? ૬૨

જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન,
તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન. ૬૩

જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દ્રશ્ય,
ઉપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ. ૬૪

જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ થાય,
એવો અનુભવ કોઇને, ક્યારે કદી ન થાય. ૬૫

કોઇ સંયોગોથી નહી, જેની ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન તેનો કોઇમાં, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

ક્રોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય,
પૂર્વજન્મ સંસ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાંય ૬૭

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય
બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને, થાય. ૬૮

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર,
વદનારો તે ક્ષણિક નહિ. કર અનુભવ નિર્ધાર ૬૯

ક્યારે કોઇ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,
ચેતન પામે નાશ તો, કેમાં ભળે તપાસ. ૭૦

શંકા શિષ્ય ઉવાચ.

કર્તા જીવ ન કર્મનો કર્મ જ કર્તા કર્મ
અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ ૭૧

આત્મા સદા અસંગ ને, કરે પ્રકૃતિ બંધ,
અથવા ઇશ્વરપ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ ૭૨

માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઇ ન હેતુ જણાય,
કર્મતણું કર્તાપણું, કાં નહિ, કાં નહિ જાય. ૭૩

સમાધાન સદ્ગુરુ ઉવાચ

હોય ન ચેતનપ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ
જડ સ્વભાવ નહિ પ્રેરણા જુઓ વિચારી ધર્મ, ૭૪

જો ચેતન કરતુ નથી, નથી થતાં તો કર્મ,
તેથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ. ૭૫

કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજ ભાને તેમ ૭૬

કર્ત્તા ઇશ્વર કોઈ નહિ, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ,
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ. ૭૭

ચેતન જો નિજ ભાનમાં કર્ત્તા આપ સ્વભાવ,
વર્તે નહિ નિજ ભાનમા, કર્ત્તા કર્મ પ્રભાવ. ૭૮

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ

જીવ કર્મ કર્તા કહો, પણ ભોકતા નહિ સોય;
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળપરિણામી હોય ૭૯

ફળદાતા ઇશ્વર ગણ્યે, ભોકતાપણું સધાય,
એમ કહ્યે ઇશ્વરતણું. ઇશ્વરપણુ જ જાય, ૮૦

ઇશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત નિયમ નહિ હોય.
પછી શુભાશુભ કર્મનાં, ભોગ્યસ્થાન નહિ કોય. ૮૧

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ,
જીવવીર્યની સ્ફૂરણા, ગ્રહણ કર જડધૂપ ૮૨

ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય,
એમ શુભાશુભ કર્મનુ, ભોકતાપણુ જણાય. ૮૩

એક રાકને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ,
કારણ વિના ન કાર્ય તે, તે જ શુભાશુભ વેદ ૮૪

ફળદાતા ઇશ્વરતણી, એમા નથી જરૂર,
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર ૮૫

તે તે ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ. ૮૬

જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન,
તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન. ૬૩

જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દૃશ્ય,
ઊપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪

જડથી ચેતન ઊપજે, ચેતનથી જડ થાય,
એવો અનુભવ કોઇને, ક્યારે કદી ન થાય ૬૫

કોઇ સંયોગોથી નહીં, જેની ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન તેનો કોઇમાં, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

ક્રોધાદિ તરતમ્યતા સર્પાદિકની માંય,
પૂર્વજન્મ સંસ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાંય ૬૭

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય
બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય ૬૮

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર,
વદનારો તે ક્ષણિક નહિ. કર અનુભવ નિર્ધાર ૬૯

ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,
ચેતન પામે નાશ તો કેમાં ભળે તપાસ ૭૦

શંકા : શિષ્ય ઉવાચ

કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મ જ કર્તા કર્મ
અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ ૭૧

આત્મા સદા અસંગ ને, કરે પ્રકૃતિ બંધ,
અથવા ઇશ્વરપ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ ૭૨

માટે મોક્ષ ઉપાયનો કોઇ ન હેતુ જણાય,
કર્મતણું કર્તાપણું, કાં નહિ કાં નહિ જાય ૭૩

સમાધાન : સદ્ગુરુ ઉવાચ

હોય ન ચેતનપ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ,
જડ સ્વભાવ નહિ પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ, ૭૪

જો ચેતન કરતુ નથી, નથી થતાં તો કર્મ,
તેથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમજ નહિ જીવધર્મ. ૭૫

કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજ ભાને તેમ. ૭૬

કર્ત્તા-ઇશ્વર કોઈ નહિ, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ,
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ. ૭૭

ચેતન જો નિજ ભાનમાં કર્ત્તા આપ સ્વભાવ,
વર્તે નહિ નિજ ભાનમાં, કર્ત્તા કર્મ પ્રભાવ. ૭૮

શંકા–શિષ્ય ઉવાચ

જીવ કર્મ કર્તા કહો, પણ ભોકતા નહિ સોય;
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળપરિણામી હોય. ૭૯

ફળદાતા ઇશ્વર ગણ્યે, ભોકતાપણુ સધાય,
એમ કહ્યે ઇશ્વરતણુ. ઇશ્વરપણુ જ જાય, ૮૦

ઇશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત્ નિયમ નહિ હોય:
પછી શુભાશુભ કર્મના, ભોગ્યસ્થાન નહિ કોય. ૮૧

સમાધાન–સદ્ગુરુ ઉવાચ.

ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ,
જીવવીર્યની સ્ફૂરણા, ગ્રહણ કરે જડધૂપ ૮૨

ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય,
એમ શુભાશુભ કર્મનુ, ભોકતાપણુ જણાય. ૮૩

એક રાકને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ,
કારણ વિના ન કાર્ય તે, તે જ શુભાશુભ વેદ ૮૪

ફળદાતા ઇશ્વરતણી, એમા નથી જરૂર,
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર ૮૫

તે તે ભોગ્ય વિશેષના, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ. ૮૬

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ;
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ. ૮૭

શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માંય;
અશુભ કરે નર્કાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન ક્યાંય. ૮૮

સમાધાન—સદ્‌ગુરુ ઉવાચ.

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ. ૮૯

વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ઉપજે મોક્ષ સ્વભાવ. ૯૦

દેહાદિક સંયોગનો, આત્યંતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખ ભોગ. ૯૧

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતનાં, શાથી છેદ્યાં જાય? ૯૨

અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો, બને ન એહ વિવેક. ૯૩

કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમાં મોક્ષ;
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ. ૯૪

તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકાર જ થાય? ૯૫

પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્‌ભાગ્ય. ૯૬

સમાધાન—સદ્‌ગુરુ ઉવાચ.

પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મ વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત. ૯૭

ધર્મ-ભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાનસમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ ૯૮

જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષ-પંથ ભવ અંત. ૯૯

રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસ રહિત,
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ એ રીત. ૧૦૧

કર્મ અનંત પ્રકારના, તેમા મુખ્યે આઠ,
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહુ પાઠ. ૧૦૨

કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ૧૦૩

કર્મબંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ,
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો સંદેહ ? ૧૦૪

છોડી મત દર્શનતણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ,
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ. ૧૦૫

ષટ્ પદના ષટ્ તે, પૂછ્યા કરી વિચાર,
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષ માર્ગ નિર્ધાર. ૧૦૬

જાતિ વેષનો ભેદ નહિ, કહ્યો માર્ગ જો હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન કોય. ૧૦૭

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ ૧૦૮

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરુ બોધ,
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતર શોધ ૧૦૯

મત-દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ,
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમા ભેદ ન પક્ષ. ૧૧૦

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ;
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ. ૮૭

શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માંય;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન ક્યાંય. ૮૮

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ. ૮૯

વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ઊપજે મોક્ષ સ્વભાવ. ૯૦

દેહાદિક સંયોગનો આત્યંતિક વિયોગ;
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખ ભોગ. ૯૧

શંકા—શિષ્ય ઉવાચ.

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતના, શાથી છેદ્યા જાય? ૯૨

અથવા મત દર્શન ઘણા, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કયો, બને ન એહ વિવેક. ૯૩

કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમાં મોક્ષ;
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ. ૯૪

તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યા તણો, શો ઉપકાર જ થાય? ૯૫

પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય. ૯૬

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ.

પાંચે ઉત્તરની થઈ, આત્મ વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત. ૯૭

ધર્મ-ભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ,
અંધકાર અજ્ઞાનસમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ ૯૮

જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષ-પંથ ભવ અંત. ૯૯

રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન એ; મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસ રહિત;
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપંથ એ રીત. ૧૦૧

કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમા મુખ્યે આઠ,
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ. ૧૦૨

કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,
હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ૧૦૩

કર્મબંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ,
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમા શો સંદેહ? ૧૦૪

છોડી મત દર્શનતણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ,
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ. ૧૦૫

ષટ્ પદના ષટ્ તે, પૂછયાં કરી વિચાર,
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષ માર્ગ નિર્ધાર. ૧૦૬

જાતિ વેષનો ભેદ નહિ, કહ્યો માર્ગ જો હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમા ભેદ ન કોય. ૧૦૭

કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ ૧૦૮

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરુ બોધ,
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતર શોધ ૧૦૯

મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ,
લહે શુદ્ધ સસકિત તે, જેમાં ભેદ ન પક્ષ. ૧૧૦

વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત,
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૧૧૧

વર્ધમાન સમકિત થઇ, ટાળે મિથ્યાભાસ,
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૧૨

કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતા નિર્વાણ. ૧૧૩

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત થતા શમાય,
તેમ વિભાગ અનાદિનો, જ્ઞાન થતા દૂર થાય. ૧૧૪

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ,
નહિ ભોક્તા તું તેહનો એ જ ધર્મનો મર્મ ૧૧૫

એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ,
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ. ૧૧૬

શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ,
બીજું કહિયે કેટલું કર વિચાર તો પામ. ૧૧૭

નિશ્ચય સર્વ જ્ઞાનીઓ. આવી અત્ર શમાય,
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધિમાંય. ૧૧૮

શિષ્યબોધબીજપ્રાપ્તિ

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન,
નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન. ૧૧૯

ભાસ્યું નિજ સ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતના રૂપ,
અજર અમર અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ. ૧૨૦

કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાગ વર્તે જ્યાંય,
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય. ૧૨૧

અથવા નિજ પરિણામ જે શુદ્ધ ચેતનારૂપ,
કર્તા ભોક્તા તેહના, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ. ૧૨૨

મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ. ૧૨૩

અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર,
આ પામર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર. ૧૨૪

શું પ્રભુ ચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન,
તો તે પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન. ૧૨૫

આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન,
દાસ દાસ હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન ૧૨૬

ષટ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ,
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ ૧૨૭

ઉપસંહાર

દર્શન ષટે સમાય છે, આ ષટ્ સ્થાન માંહિ,
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઇ ૧૨૮

આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ;
ગુરૂઆજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન

જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરૂષાર્થ;
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ. ૧૩૦

નિશ્ચય વાણી સાભળી, સાધન તજવા નોય,
નિશ્ચય રાખી લક્ષમા, સાધન કરવા સોય. ૧૩૧

નય નિશ્ચય એકાતથી, આમાં નથી કહેલ,
એકાતે વ્યવહાર નહિ, બન્ને સાથ રહેલ. ૧૩૨

ગચ્છ મતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્વ્યવહાર;
ભાન નહીં નિજરૂપનુ, તે નિશ્ચય નહીં સાર. ૧૩૩

આગળ જ્ઞાની થઇ ગયા, વર્તમાનમા હોય,
થાશે કાળ ભવિષ્યમા, માર્ગભેદ નહિ સાર ૧૩૪

સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય,
સદ્ગુરુ આજ્ઞા નિજદશા, નિમિત્ત કારણ માંય ૧૩૫

ઉપાદાનનુ નામ લઇ, એ જે તજે નિમિત્ત,
પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાતિમા સ્થિત ૧૩૬

મુખથી જ્ઞાન કથે અને અંતર છૂટ્યો ન મોહ;
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ. ૧૩૭

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય. ૧૩૮

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત,
તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે ભ્રાંત. ૧૩૯

સકળ જગત તે એઠવત્ અથવા સ્વપ્નસમાન;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૧૪૦

સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહિ સંદેહ. ૧૪૧
દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો! વંદન અગણિત. ૧૪૨

નીચેનાં કાવ્યો "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" એ પુસ્તકમાંથી લીધેલાં છે

[અંતર્ગત ગુણ શ્રેણી સ્વરૂપ]

ૐ

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?
ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો?
સર્વ સંબંધનું બંધન તીક્ષ્ણ છેદીને,
વિચરશું કવ મહત્પુરુષને પંથ જો?... અપૂર્વ૦ ૧

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો;
અન્ય કારણે અન્ય કશું કલ્પે નહીં,
દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો. અપૂર્વ૦ ૨

દર્શન મોહ વ્યતીત થઈ ઊપજ્યો બોધ જે,
દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્ર મોહ વિલોકિયે,
વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો. અપૂર્વ૦ ૩

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહ પર્યંત જો;
ઘોર પરિષહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો. અપૂર્વ૦ ૪

સંયમના હેતુથી યોગ પ્રવર્તના,
સ્વરૂપ લક્ષે જિન આજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં,
અંતે થાયે નિજ સ્વરૂપમાં લીન જો. અપૂર્વ૦ ૫

પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ, ભાવ પ્રતિબંધવિણ,
વિચરવું ઉદયાધીન પણ વિત લોભ જો. અપૂર્વ૦ ૬

ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધ સ્વભાવતા,
માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો;
માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભ પ્રત્યે નહી લોભ સમાન જો અપૂર્વ૦ ૭

બહુ ઉપસર્ગ કર્ત્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહી,
વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહી છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો. અપૂર્વ૦ ૮

નગ્નભાવ મુંડભાવ સહ અસ્નાનતા,
અદંત ધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગ્રંથ સિદ્ધ જો. અપૂર્વ૦ ૯

શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો,

વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત,
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૧૧૧

વર્ધમાન સમકિત થઈ, ટાળે મિથ્યાભાસ,
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૧૨

કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન,
કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧૧૩

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગૃત થતાં શમાય,
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧૧૪

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ,
નહિ ભોક્તા તું તેહનો એ જ ધર્મનો મર્મ. ૧૧૫

એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ,
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ. ૧૧૬

શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ,
બીજું કહિયે કેટલું કર વિચાર તો પામ. ૧૧૭

નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીઓ આવી અત્ર શમાય,
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજ સમાધિમાંય. ૧૧૮

શિષ્યબોધબીજપ્રાપ્તિ

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન,
નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન. ૧૧૯

ભાસ્યું નિજ સ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતના રૂપ,
અજર અમર અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ. ૧૨૦

કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્તે જ્યાંય,
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્તા ત્યાંય. ૧૨૧

અથવા નિજ પરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ,
કર્તા ભોક્તા તેહના, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ. ૧૨૨

મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ. ૧૨૩

અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર,
આ પામર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર. ૧૨૪

શું પ્રભુ ચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન,
તો તે પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન. ૧૨૫

આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન,
દાસ દાસ હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન. ૧૨૬

ષટ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ,
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ ૧૨૭

ઉપસંહાર

દર્શન ષટે સમાય છે, આ ષટ્ સ્થાન માંહિ,
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઇ ૧૨૮

આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ;
ગુરૂઆજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન

જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરૂષાર્થ,
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ. ૧૩૦

નિશ્ચય વાણી સાભળી, સાધન તજવા નોય,
નિશ્ચય રાખી લક્ષમા, સાધન કરવાં સોય ૧૩૧

નય નિશ્ચય એકાતથી, આમા નથી કહેલ,
એકાતે વ્યવહાર નહિ, બન્ને સાથ રહેલ. ૧૩૨

ગચ્છ મતની જે કલ્પના, તે નહિ સદ્વ્યવહાર;
ભાન નહીં નિજરૂપનુ, તે નિશ્ચય નહીં સાર ૧૩૩

આગળ જ્ઞાની થઇ ગયા, વર્તમાનમા હોય,
થાશે કાળ ભવિષ્યમા, માર્ગભેદ નહિ સાર ૧૩૪

સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય,
સદ્ગુરુ આજ્ઞા નિજદશા, નિમિત્ત કારણ માય ૧૩૫

ઉપાદાનનું નામ લઇ, એ જે તજે નિમિત્ત,
પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાતિમા સ્થિત. ૧૩૬

મુખથી જ્ઞાન કથે અને અંતર છૂટ્યો ન મોહ;
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ. ૧૩૭

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય. ૧૩૮

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;
તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે ભ્રાંત. ૧૩૯

સકળ જગત તે એઠવત્ અથવા સ્વપ્નસમાન;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા બાકી વાચા જ્ઞાન. ૧૪૦

સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહિ સંદેહ. ૧૪૧

દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીનાં ચરણમાં, હો ! વંદન અગણિત. ૧૪૨

નીચેનાં કાવ્યો "શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર" એ પુસ્તકમાંથી લીધેલાં છે

[અંતર્ગત ગુણ શ્રેણી સ્વરૂપ]

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?
ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો ?
સર્વ સંબંધનું બંધન તીક્ષ્ણ છેદીને,
વિચરશું કવ મહત્પુરુષને પંથ જો ?... અપૂર્વ૦ ૧

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો;
અન્ય કારણે અન્ય કશું કલ્પે નહીં,
દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો. અપૂર્વ૦ ૨

દર્શન મોહ વ્યતીત થઈ ઊપજ્યો બોધ જે,
દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્ર મોહ વિલોકિયે,
વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો. અપૂર્વ૦ ૩

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહ પર્યંત જો;
ઘોર પરિષહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો. અપૂર્વ૦ ૪

સંયમના હેતુથી યોગ પ્રવર્તના,
સ્વરૂપ લક્ષે જિન આજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં,
અંતે થાયે નિજ સ્વરૂપમાં લીન જો. અપૂર્વ૦ ૫

પંચ વિષયમા રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર ને કાળ, ભાવ પ્રતિબંધવિણ,
વિચરવું ઉદયાધીન પણ વિત લોભ જો. અપૂર્વ૦ ૬

ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધ સ્વભાવતા,
માન પ્રત્યે તો દીનપણાનુ માન જો;
માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભ પ્રત્યે નહી લોભ સમાન જો. અપૂર્વ૦ ૭

બહુ ઉપસર્ગ કર્ત્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહી,
વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહી છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો અપૂર્વ૦ ૮

નગ્નભાવ મુંડભાવ સહ અસ્નાનતા,
અદંત ધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગ્રંથ સિદ્ધ જો અપૂર્વ૦ ૯

શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો,

જીવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો. અપૂર્વ ૧૦

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન, ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો. અપૂર્વ૦ ૧૧

ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્ન ભાવ જો;
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની,
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦ ૧૨

એમ પરાજય કરીને ચારિત્ર મોહનો,
આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦ ૧૩

મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાન જો
અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ,
પ્રગટાવું નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન જો. અપૂર્વ૦ ૧૪

ચાર કર્મ ઘનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવના બીજતણો આત્યંતિક નાશ જો;
સર્વ ભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો. અપૂર્વ૦ ૧૫

વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જહાં,
બળી સીંદરીવત આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાયુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
આયુષ્ય પૂર્ણે, મટિયે દૈહિકપાત્ર જો. અપૂર્વ૦ ૧૬

મન, વચન, કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહાં સકળ પુદ્‌ગલ સંબંધ જો;
એવુ અયોગી ગુણસ્થાનક ત્યાં વર્તતું,
મહા ભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબંધ જો. અપૂર્વ૦ ૧૭

એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણ કલંક રહિત અડોલ સ્વરૂપ જો;
શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
અગુરુલઘુ, અમૂર્ત સહજ પદ રૂપ જો. અપૂર્વ૦ ૧૮

પૂર્વ પ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઊર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો,
સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમા,
અનંત દર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત જો. અપૂર્વ૦ ૧૯

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમા,
કહી શક્યા નહી પણ તે શ્રી ભગવાન જો,
તેહ સ્વરુપને અન્ય વાણી તે શુ કહે?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યુ તે જ્ઞાન જો. અપૂર્વ૦ ૨૦

એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનુ કર્યું ધ્યાન મે,
ગજાવગર ને હાલ મનોરથ રૂપ જો,
તોપણ નિશ્ચય રાજચંદ્ર મનને રહ્યો,
પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશુ તેજ સ્વરૂપ જો. અપૂર્વ૦ ૨૧

કાળ કોઇને નહિ મૂકે

હરિગીત

મોતી તણી માળા ગળામાં મૂલ્યવંતી મલકતી,
હીરા તણા શુભ હારથી બહુ કંઠ કાંતિ ઝળકતી;
આભૂષણોથી ઓપતા ભાગ્યા મરણને જોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૧

મણિમય મુગટ માથે ધરીને કર્ણ કુંડળ નાખતા,
કાંચન કડાં કરમાં ધરી કશીએ કચાશ ન રાખતા;
પળમાં પડ્યા પૃથ્વીપતિ એ ભાન ભૂતળ ખોઇને
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૨

દશ આંગળીમાં માંગલિક મુદ્રા જડિત માણિક્યથી,
જે પરમ પ્રેમે પે'રતા પોંચી કળા બારીકથી;
એ વેઢ વીંટી સર્વ છોડી ચાલિયા મુખ ધોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૩

મૂછ વાંકડી કરી ફાંકડા થઇ લીંબુ ધરતા તે પરે,
કાપેલ રાખી કાતરી હરકોઇનાં હૈયાં હરે;
એ સાંકડીમાં આવિયા છટકયા તજી સહુ સોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૪

છ ખંડના અધિરાજ જે ચંડે કરીને નીપજ્યા,
બ્રહ્માંડમાં બળવાન થઇને ભૂપ ભારે ઊપજ્યા;
એ ચતુર ચક્રી ચાલિયા હોતા નહોતા હોઇને
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૫

જે રાજનીતિ નિપુણતામાં ન્યાયવંતા નીવડ્યા,
અવળા કર્યે જેના બધા સવળા સદા પાસા પડ્યા;
એ ભાગ્યશાળી ભાગિયા તે ખટપટો સૌ ખોઇને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને. ૬

તરવાર બહાદુર ટેક ધારી પૂર્ણતામાં પેખિયા,
હાથી હણે હાથે કરી એ કેશરી સમ દેખિયા,
એવા ભલા ભડવીર તે અંતે રહેલા કોઇને.
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને ૭

*

બિના નયન પાવે નહી, બિના નયનકી બાત,
સેવે સદ્દગુરુકે ચરન, સો પાવે સાક્ષાત્. ૧
બૂઝી ચહત જો પ્યાસકો, હૈ બૂઝનકી રીત;
પાવે નહિ ગુરુગમ બિના, એહી અનાદિ સ્થિત. ૨
અહિ નહિ હે કલ્પના, એહિ નહિ વિભંગ;
કોય નર પંચમ કાળમેં, દેખી વસ્તુ અભંગ. ૩
નહિ દે તુ ઉપદેશકુ, પ્રથમ લેહિ ઉપદેશ,
સબસેં ન્યારા અગમ હૈ, વો જ્ઞાનીકા આદેશ. ૪
જપ, તપ, ઔર વ્રતાદિ સબ, તહાં લગી ભ્રમ રૂપ,
જહાં લગી નહિ સંતકી, પાઇ કૃપા અનૂપ. ૫
પાયાકી એ બાત હૈ, નિજ છંદનકો છોડ,
પિછે લાગ સત્પુરુષકે, તો સબ બંધન તોડ. ૬

❀

' ત્યાગ વૈરાગ્ય ન ચિત્તમા, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વૈરાગ્યમાં, તો ભૂલે નિજ ભાન.
જહાં કલ્પના જલ્પના, તહા માનુ દુખ છાંઇ,
મિટે કલ્પના જલ્પના, તો વસ્તુ તિન પાઈ,
પઢે પાર કહાં પામવો, મિટે ન મનકી આશ,
જ્યૌં કોલુકો બેલકુ, ઘરહિ કોશ હજાર.

*

જીવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો. અપૂર્વ ૧૦

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન, ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો અપૂર્વ૦ ૧૧

ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્ન ભાવ જો;
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની,
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦ ૧૨

એમ પરાજય કરીને ચારિત્ર મોહનો,
આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો. અપૂર્વ૦ ૧૩

મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાન જો
અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ
પ્રગટાવું નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન જો. અપૂર્વ૦ ૧૪

ચાર કર્મ ઘનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવનાં બીજતણો આત્યંતિક નાશ જો;
સર્વ ભાવ જ્ઞાતા દૃષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો અપૂર્વ૦ ૧૫

વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્તે જહાં,
બળી સીંદરીવત આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાયુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
આયુષ્ય પૂર્ણે, મટિયે દૈહિકપાત્ર જો. અપૂર્વ૦ ૧૬

મન, વચન, કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહાં સકળ પુદ્ગલ સંબધ જો;
એવુ અયોગી ગુણસ્થાનક ત્યા વર્તતું,
મહા ભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબધ જો. અપૂર્વ૦ ૧૭

એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણ કલંક રહિત અડોલ સ્વરૂપ જો;
શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
અગુરુલઘુ, અમૂર્ત સહજ પદ રૂપ જો. અપૂર્વ૦ ૧૮

પૂર્વે પ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઊર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો,
સાદિ અનત અનત સમાધિ સુખમાં,
અનંત દર્શન, જ્ઞાન અનત સહિત જો. અપૂર્વ૦ ૧૯

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠુ જ્ઞાનમા,
કહી શકયા નહી પણ તે શ્રી ભગવાન જો,
તેહ સ્વરુપને અન્ય વાણી તે શુ કહે?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યુ તે જ્ઞાન જો. અપૂર્વ૦ ૨૦

એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનુ કર્યું ધ્યાન મે,
ગજાવગર ને હાલ મનોરથ રૂપ જો,
તોપણ નિશ્ચય રાજચદ્ર મનને રહ્યો,
'પ્રભુ' આજ્ઞાએ થાશુ તેજ સ્વરૂપ જો. અપૂર્વ૦ ૨૧

કાળ કોઈને નહિ મૂકે

હરિગીત

મોતી તણી માળા ગળામાં મૂલ્યવંતી મલકતી,
હીરા તણા શુભ હારથી બહુ કંઠ કાંતિ ઝળકતી;
આભૂષણોથી ઓપતા ભાગ્યા મરણને જોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૧

મણિમય મુગટ માથે ધરીને કર્ણ કુંડળ નાખતા,
કાંચન કડાં કરમાં ધરી કશીએ કચાશ ન રાખતા;
પળમાં પડ્યા પૃથ્વીપતિ એ ભાન ભૂતળ ખોઈને
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૨

દશ આંગળીમાં માંગલિક મુદ્રા જડિત માણિક્યથી,
જે પરમ પ્રેમે પે'રતા પોંચી કળા બારીકથી;
એ વેઢ વીંટી સર્વ છોડી ચાલિયા મુખ ધોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૩

મૂછ વાંકડી કરી ફાંકડા થઈ લીંબુ ધરતા તે પરે,
કાપેલ રાખી કાતરી હરકોઈના હૈયાં હરે;
એ સાંકડીમાં આવિયા છટક્યા તજી સહુ સોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૪

છ ખંડના અધિરાજ જે ચંડે કરીને નીપજ્યા,
બ્રહ્માંડમાં બળવાન થઈને ભૂપ ભારે ઊપજ્યા;
એ ચતુર ચક્રી ચાલિયા હોતા નહોતા હોઈને
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૫

જે રાજનીતિ નિપુણતામાં ન્યાયવંતા નીવડ્યા,
અવળા કર્મે જેના બધા સવળા સદા પાસા પડ્યા;
એ ભાગ્યશાળી ભાગિયા તે ખટપટો સૌ ખોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૬

તરવાર બહાદુર ટેક ધારી પૂર્ણતામાં પેખિયા,
હાથી હણે હાથે કરી એ કેશરી સમ દેખિયા;
એવા ભલા ભડવીર તે અંતે રહેલા કોઇને.
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઇને ૭

*

બિના નયન પાવે નહી, બિના નયનકી બાત,
સેવે સદ્ગુરુકે ચરન, સો પાવે સાક્ષાત્. ૧
બૂઝી મહત્ જો પ્યાસકો, હે બૂઝનકી રીત;
પાવે નહિ ગુરુગમ બિના, એહી અનાદિ સ્થિત. ૨
અહિ નહિ હે કલ્પના, એહિ નહિ વિભંગ;
કાય નર પંચમ કાળમેં, દેખી વસ્તુ અભંગ. ૩
નહિ દે તું ઉપદેશકુ, પ્રથમ લેહિ ઉપદેશ,
સબસેં ન્યારા અગમ હૈ, વો જ્ઞાનીકા આદેશ. ૪
જપ, તપ, ઔર વ્રતાદિ સબ, તહાં લગી ભ્રમ રૂપ,
જહાં લગી નહિ સંતકી, પાઇ કૃપા અનૂપ. ૫
પાયાકી એ બાત હૈ, નિજ છંદનકો છોડ,
પિછે લાગ સત્પુરુષકે, તો સબ બંધન તોડ. ૬

❀

'ત્યાગ વૈરાગ્ય ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વૈરાગ્યમાં, તો ભૂલે નિજ ભાન.
જહાં કલ્પના જલ્પના, તહાં માનું દુઃખ છાંઇ,
મિટે કલ્પના જલ્પના, તો વસ્તુ તિન પાઈ,
પઢે પાર કહા પામવો, મિટે ન મનકી આશ,
જ્યૌ કોલુકો બેલકું, ઘરહિ કોશ હજાર.

*

હોત આસવા પરિસવા, નહિં ઇનમે સંદેહ;
માત્ર દૃષ્ટિકી ભૂલ હૈ, ભૂલ ગયે ગત એહિ.

રચના જિન ઉપદેશકી, પુરષોત્તમ તિનું કાળ;
ઇનમે સબ મત રહત હૈ, કરતે નિજ સંભાળ.

જિન સોહી હૈ આતમા, અન્ય હોઇ સો કર્મ;
કર્મ કટે નિજ બચન સો, તત્ત્વજ્ઞાનિકો મર્મ.

જબ જાન્યો નિજ રૂપકો, સબ જાન્યો સબ લોક;
નહિ જાન્યો નિજ રૂપ તો, સબ જાન્યો સો ફોક.

એહિ દિશાકી મૂઢતા, હૈ નહિ જિનપે ભાવ;
જિનસે ભાવ બિન કબૂ, નહિ છૂટત દુખદાવ.

વ્યવહારસે દેવ જિન, નિહચેસે હૈ આપ;
એહિ બચનસે સમજ લે, જિન પ્રવચનકી છાપ.

એહિ નહી હૈ કલ્પના, એહી નહી વિભંગ,
જબ જાગેગે આતમા, તબ લાગેગે રંગ.

*

 સવ્

યમ નિયમ સંજમ આપ કિયો, પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો,
વનવાસ લહ્યો મુખ મૌન રહ્યો, દૃઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો,
મન પૌન નિરોધ સ્વ બોધ કિયો, હઠ જોગ પ્રયોગ સુ તાર ભયો;
જપ ભેદ જપે તપ ત્યૌંહિ તપે, ઉરસેહિ ઉદાસી લહી સબપે
સબ શાસ્ત્ર બઠે નય ધારિ હિયે, મત મંડન ખંડન ભેદ લિયે;
વહ સાધન બાર અનંત કિયો, તદપિ કછુ હાથ હજૂ ન પર્યો
અબ ક્યોં ન બિચારતહે મનસે, કછુ ઓર રહા ઉન સાધનસે ?
બિન સદ્ગુરુ કોય ન ભેદ લહે, મુખ આગલ હે કહ બાત કહે ?
કરુના હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુ ગમકી;
પલમે પ્રગટે મુખ આગલસે, જબ સદ્ગુરુ ચર્ન સુ પ્રેમ બસે,
તનસે, મનસે, ધનસે, સબસે, ગુરુદેવકી આન સ્વ આત્મ બસે.

તબ કારજ સિદ્ધ બને અપનો, રસ અમૃત પાવહિ પ્રેમ ઘનો.
વહ સત્ય સુધા દરસાવહિંગે, ચતુરાંગુલ હે દ્રગસે મિલ હે;
રસ દેવ નિરંજનકો પિવહી, ગ્રહી જોગ જુગોજુગ સો જિવહી.
પર પ્રેમ પ્રવાહ બઢે પ્રભુ સેં, સબ આગમ ભેદ સઉર બસે,
વહ કેવલકો બિજ ગ્યાનિ કહે, નિજકો અનુભો બતલાઇ દિયે

*

હે પ્રભુ હે પ્રભુ શું કહું, દીનાનાથ દયાળ;
હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કરુણાળ. ૧

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી સર્વ તુજ રૂપ;
નથી લઘુતા કે દીનતા, શું કહું પરમ સ્વરૂપ. ૨

નથી આજ્ઞા ગુરુ દેવની, અચળ કરી ઉરમાંહિ;
આપ તણો વિશ્વાસ દૃઢ, ને પરમાદર નાંહિ ૩

જોગ નથી સત્સંગનો, નથી સત્ સેવા જોગ;
કેવલ અર્પણતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ. ૪

'હું પામર શું કરી શકું'? એવો નથી વિવેક;
ચરણ શરણ ધીરજ નથી, મરણ સુધીની છેક ૫

અચિંત્ય તુજ માહાત્મ્યનો, નથી પ્રફુલ્લિત ભાવ;
અંશ ન એકકે સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ. ૬

અચળ રૂપ આસક્ત નહિ, નહી વિરહનો તાપ;
કથા અલભ તુજ પ્રેમની, નહિ તેનો પરિતાપ. ૭

ભક્તિ માર્ગ પ્રવેશ નહિ, નહિ ભજન દૃઢ ભાન;
સમજ નહીં નિજ ધર્મની, નહિ શુભ દેશે સ્થાન. ૮

કાળ દોષ કળિથી થયો, નહિ મર્યાદા ધર્મ,
તોય નહિ વ્યાકુળતા, જુઓ પ્રભુ મુજ કર્મ. ૯

સેવાને પ્રતિકૂળ જે, તે બંધન નથી ત્યાગ;
દેહેંદ્રિય માને નહિ, કરે બાહ્ય પર રાગ. ૧૦

તુજ વિયોગ સ્ફુરતો નથી, વચન નયન યમ નાહિ,
નહિ ઉદાસ અનભક્તથી, તેમ ગૃહાદિક માંહિ. ૧૧

અહંભાવથી રહિત નહિ, સ્વ ધર્મ સંચય નાહિ,
નથી નિવૃત્તિ નિર્મળપણે, અન્ય ધર્મની કાંઈ ૧૨

એમ અનંત પ્રકારથી, સાધન રહિત હુંય,
નહી એક સદ્‌ગુણ પણ, મુખ બતાવું શું ય ! ૧૩

કેવળ કરુણા મૂર્તિ છો, દીનબંધુ દીનનાથ,
પાપી પરમ અનાથ છઉં, ગ્રહો પ્રભુજી હાથ. ૧૪

અનંત કાળથી આથડ્યો, વિના ભાન ભગવાન,
સેવ્યા નહિ ગુરુ સંતને, મૂક્યું નહિ અભિમાન. ૧૫

સંત ચરણ આશ્રય વિના, સાધન કર્યાં અનેક,
પાર ન તેથી પામિયો, ઊગ્યો ન અંશ વિવેક ૧૬

સહુ સાધન બંધન થયાં, રહ્યો ન કોઈ ઉપાય,
સત્ સાધન સમજ્યો નહી, ત્યાં બંધન શું જાય ? ૧૭

પ્રભુ પ્રભુ લય લાગી નહી, પડ્યો ન સદ્‌ગુરુ પાય,
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો, તરિયે કોણ ઉપાય ? ૧૮

અધમાધમ અધિકો પતિત, સકળ જગતમાં હું ય,
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના, સાધન કરશે શું ય ? ૧૯

પડી પડી તુજ પદ પંકજે, ફરી ફરી માગું એ જ,
સદ્‌ગુરુ સંત સ્વરૂપ તુજ, એ દૃઢતા કરી દેજ ૨૦

★

ઉવસગ્ગહરં મહાપ્રભાવિક સ્તોત્રમ્

ઉવસગ્ગહરં પાસં, પાસં વંદામિ કમ્મઘણમુક્કં;
વિસહર-વિસ- નિન્નાસં, મંગલકલ્લાણ - આવાસ ૧

વિસહર-ફુલિંગ-મંત, કંઠે ધારેઇ જો સયા મણુઓ;
તસ્સ ગહ-રોગ-મારી, દુઠ-જરા જંતિ ઉવસામં ૨

ચિઠ્ઠઉ દૂરે મંતો, તુજ્જ પણામો વિ બહુફ્લો હોઈ;
નરતિરિએસુ વિ જીવા, પાવંતિ ન દુક્ખ-દોગચ્ચં ૩

ૐ અમરતરૂ - કામધેણુ, ચિંતામણિ-કામ-કુંભ-માઇયા;
સિરિ પાસ નાહ સેવા, ગહાણુ સવ્વે વિ દાસત્તમ્ ૪

ૐ હ્રીઁ શ્રીઁ ઐઁ તુહ દંસણેણ સામિય,
પણાસેઇ રોગ - સોગ - દુક્ખ - દોહગ્ગં:
કપ્પતરૂમિવ જાયઇ, ઓઁ તુહ દંસણેણ સવ્વફલહેઉ સ્વાહા ૫

ૐ હ્રીં નમિઉણ વિગ્ઘનાસય, માયાબીએણ ધરણ-નાગિંદં;
સિરિકામરાજ ક્લીઁ, પાસજીણંદ નમસામિ ૬

ૐ હ્રીઁ સિરિપાસવિસહર-વિજ્જામંતેણ ઝાણ-ઝાએજ્જા;
ધરણ-પરમાવઈ દેવી, ૐ હ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂઁ સ્વાહા ૭

ૐ જયઉ ધરણિંદ-પઉમ-વઈ મ નાગિણી વિજ્જા,
વિમલઝાણઅહિયો, ૐ હ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂઁ સ્વાહા ૮

ૐ થુણામિ પાસનાહ, ૐ હ્રીઁ પણમામિ પરસભત્તીએ,
અઠ્ઠક્ખર - ધરણેન્દો, પઉમાવઇ પયડિયા કિત્તી ૯

હોત આસવા પરિસવા, નહિં ઇનમેં સંદેહ
માત્ર દૃષ્ટિકી ભૂલ હૈ, ભૂલ ગયે ગત એહિ
રચના જિન ઉપદેશકી, પુરુષોત્તમ તિનું કાલ;
ઇનમેં સબ મત રહત હૈ, કરતે નિજ સંભાલ.
જિન સોહી હૈ આતમા, અન્ય હોઇ સો કર્મ;
કર્મ કટે નિજ બચન સો, તત્ત્વજ્ઞાનિકો મર્મ.
જબ જાન્યો નિજ રૂપકો, સબ જાન્યો સબ લોક;
નહિ જાન્યો નિજ રૂપ તો, સબ જાન્યો સો ફોક.
એહિ દિશાકી મૂઢતા, હૈ નહિ જિનપે ભાવ;
જિનસે ભાવ બિન કભૂ નહિં છૂટત દુખદાવ.
વ્યવહારસે દેવ જિન, નિહચેસે હૈ આપ;
એહિ બચનસે સમજ લે, જિન પ્રવચનકી છાપ.
એહિ નહી હૈ કલ્પના, એહી નહીં વિભંગ;
જબ જાગેગે આતમા, તબ લાગેગે રંગ.

ૐ સત્

યમ નિયમ સંજમ આપ કિયો, પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો;
વનવાસ લિયો મુખ મૌન રહ્યો, દૃઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો.
મન પૌન નિરોધ સ્વબોધ કિયો, હઠ જોગ પ્રયોગ સુ તાર ભયો;
જપ ભેદ જપે તપ ત્યૌંહિ તપે, ઉરસેંહિ ઉદાસી લહી સબપે.
સબ શાસ્ત્રનકે નય ધારિ હિયે, મત મંડન ખંડન ભેદ લિયે;
વહ સાધન બાર અનંત કિયો, તદપિ કછુ હાથ હજૂ ન પર્યો.
અબ ક્યોં ન બિચારતહૈ મનસે, કછુ ઔર રહા ઉન સાધનસે?
બિન સદ્ગુરુ કોય ન ભેદ લહે, મુખ આગલ હૈ કહ બાત કહે?
કરુના હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુ ગમકી;
પલમેં પ્રગટે મુખ આગલસે, જબ સદ્ગુરુ ચર્ન સુ પ્રેમ બસે.
તનસે, મનસે, ધનસે, સબસે, ગુરુદેવકી આન સ્વ આતમ બસે.

તબ કારજ સિદ્ધ બને અપનો, રસ અમૃત પાવહિ પ્રેમ ઘનો.
વહ સત્ય સુધા દરસાવહિંગે, ચતુરાંગુલ હે દ્રગસે મિલ હે;
રસ દેવ નિરંજનકો પિવહી, ગહી જોગ જુગોજુગ સો જિવહી.
પર પ્રેમ પ્રવાહ બઢે પ્રભુ સે, સબ આગમ ભેદ સઉર બસે,
વહ કેવલકો બિજ ગ્યાનિ કહે, નિજકો અનુભો બતલાઇ દિયે

*

હે પ્રભુ હે પ્રભુ શુ કહુ, દીનાનાથ દયાળ;
હું તો દોષ અનંતનુ, ભાજન છુ કરુણાળ. ૧

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી સર્વ તુજ રૂપ;
નથી લઘુતા કે દીનતા, શુ કહુ પરમ સ્વરૂપ. ૨

નથી આજ્ઞા ગુરુ દેવની, અચળ કરી ઉરમાંહિ;
આપ તણો વિશ્વાસ દઢ, ને પરમાદર નાંહિ ૩

જોગ નથી સત્સગનો, નથી સત્ સેવા જોગ;
કેવલ અર્પણુતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ. ૪

'હું પામર શુ કરી શકુ'? એવો નથી વિવેક,
ચરણુ શરણુ ધીરજ નથી, મરણુ સુધીની છેક ૫

અચિંત્ય તુજ માહાત્મ્યનો, નથી પ્રફુલ્લિત ભાવ;
અશ ન એકકે સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ. ૬

અચળ રૂપ આસક્ત નહિ, નહી વિરહનો તાપ;
કથા અલભ તુજ પ્રેમની, નહિ તેનો પરિતાપ. ૭

ભકિત માર્ગ પ્રવેશ નહિ, નહિ ભજન દઢ ભાન;
સમજ નહીં નિજ ધર્મની, નહિ શુભ દેશે સ્થાન. ૮

કાળ દોષ કળિથી થયો, નહિ મર્યાદા ધર્મ,
તોય નહિ વ્યાકુળતા, જુઓ પ્રભુ મુજ કર્મ. ૯

સેવાને પ્રતિકૂળ જે, તે બધન નથી ત્યાગ;
દેહેંદ્રિય માને નહિ, કરે બાહ્ય પર રાગ. ૧૦

તુજ વિયોગ સ્ફુરતો નથી, વચન નયન યમ નાહિ,
નહિ ઉદાસ અનભક્તથી તેમ ગૃહાદિક માહિ. ૧૧

અહંભાવથી રહિત નહિ, સ્વ ધર્મ સંચય નાહિ,
નથી નિવૃત્તિ નિર્મળપણે, અન્ય ધર્મની કાંઈ ૧૨

એમ અનંત પ્રકારથી, સાધન રહિત હુંય,
નહીં એક સદ્ગુણ પણ, મુખ બતાવું શું ય ! ૧૩

કેવળ કરુણા મૂર્તિ છો, દીનબંધુ દીનનાથ,
પાપી પરમ અનાથ છઉં, ગ્રહો પ્રભુજી હાથ. ૧૪

અનંત કાળથી આથડયો, વિના ભાન ભગવાન,
સેવ્યા નહિ ગુરુ સંતને, મૂકયું નહિ અભિમાન. ૧૫

સંત ચરણ આશ્રય વિના, સાધન કર્યાં અનેક;
પાર ન તેથી પામિયો, ઉગ્યો ન અંશ વિવેક ૧૬

સહુ સાધન બંધન થયાં, રહ્યો ન કોઈ ઉપાય,
સત્ સાધન સમજ્યો નહી, ત્યાં બંધન શું જાય ! ૧૭

પ્રભુ પ્રભુ લય લાગી નહી, પડયો ન સદ્ગુરુ પાય,
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો, તરિયે કોણ ઉપાય ! ૧૮

અધમાધમ અધિકો પતિત સકળ જગતમાં હું ય,
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના, સાધન કરશે શું ય ! ૧૯

પડી પડી તુજ પદ પંકજે, ફરી ફરી માગું એ જ;
સદ્ગુરુ સંત સ્વરૂપ તુજ, એ દૃઢતા કરી દેજ ૨૦

★

ઉવસગ્ગહરં મહાપ્રભાવિક સ્તોત્રમ્

ઉવસગ્ગહરં પાસં, પાસં વંદામિ કમ્મઘણમુક્કં;
વિસહર-વિસ- નિન્નાસં, મંગલકલ્લાણ ‑ આવાસં ૧

વિસહર-ફુલિંગ-મંતં, કંઠે ધારેઇ જો સયા મણુઓ;
તસ્સ ગહ-રોગ-મારી, દુટ્ઠ-જરા જંતિ ઉવસામં ૨

ચિટ્ઠઉ દૂરે મંતો, તુજ્જ પણામો વિ બહુફલો હોઈ;
નરતિરિએસુ વિ જીવા, પાવંતિ ન દુક્ખ-દોગચ્ચં ૩

ૐ અમરતરૂ - કામધેણુ, ચિંતામણિ-કામ-કુંભ-માઇયા;
સિરિપાસ નાહ સેવા, ગહાણ સવ્વે વિ દાસત્તમ્ ૪

ૐ હ્રીં શ્રીં ઐં તુહ દંસણેણ સામિય,
પણાસેઇ રોગ - સોગ - દુક્ખ - દોહગ્ગં:
કપ્પતરૂમિવ જાયઇ, ઓં તુહ દંસણેણ સવ્વફલહેઉ સ્વાહા ૫

ૐ હ્રીં નમિઉણ વિગ્ઘનાસય, માયાબીએણ ધરણ-નાગિંદં;
સિરિકામરાજ કલીં, પાસજીણંદ નમંસામિ ૬

ૐ હ્રીં સિરિપાસવિસહર-વિજ્જામંતેણ ઝાણ-ઝાએજ્જા;
ધરણ-પરમાવઈ દેવી, ૐ હ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂં સ્વાહા ૭

ૐ જયઉ ધરણિંદ-પઉમ-વઈ ય નાગિણી વિજ્જા,
વિમલઝાણ અહિયો, ૐ હ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂં સ્વાહા ૮

ૐ થુણામિ પાસનાહ, ૐ હ્રીં પણમામિ પરમભત્તીએ,
અટ્ઠક્ખર - ધરણેન્દો, પઉમાવઇ પયડિયા કિત્તી ૯

જસ્સ પયકમલમજ્ઝે, સયા વસેઇ પઉમાવઇ ય ધરણિંદો,
તસ્સ નામઇ સયલં, વિસહર - વિસ નાસેઇ ૧

તુહ સમ્મત્તે લદ્ધે ચિંતામણિકપ્પપાયવ બ્ભહિએ;
પાવંતિ અવિગ્ઘેણં, જીવા અમરામર ઠાણં ૧

ૐ નટ્ઠટ્ઠ - મયઠાણે, પણટ્ઠ - કમ્મટ્ઠ - નટ્ઠ - સંસારે;
પરમટ્ઠ - નિટ્ઠિ - અટ્ઠે, અટ્ઠગુણાધિસર વંદે ૧૨

ૐ ગરૂડો વનિતાપુત્રો, નાગલક્ષ્મી મહાબલઃ
તેણ મુચ્ચંતિ મુસા, તેણ મુચ્ચંતિ પન્નગાઃ ૧

સ તુહ નામ સુદ્ધમંતં, સમ્મં જો જવેઇ સુદ્ધભાવેણ;
સો અયરામર ઠાણં, પાવઇ ન ય દોગ્ગઇ દુક્ખ વા ૧

ૐ પંડુ-ભગંદર-દાહં, કાસં સાસં ચ સૂલમાઇણિ;
પાસપહુ પભાવેણં, નાસંતિ સયલરોગાઇ હ્રીં સ્વાહા ૧૫

ૐ વિસહર-દાવાનલ-સાઇણિ-વેયાલ-મારિ-આયંકા,
સિરિનિલકંઠ પાસસ્સ, સરણમિત્તેણ નાસંતિ ૧૬

પન્નાસ ગોપીડા કુરગહ, તુહ દંસણ ભય કાયે;
આવિ ન હુંતિ એ તહ વિ, તિસંજ્ઝ ગુણિજ્જાસો ૧૭

પીડ જંત ભગંદર ખાસં, સાસં સૂળ તહ નિવ્વાહ;
સિરિસામલપાસ મહંતં, નામ પઊર પઊલેણ ૧૮

ૐ હ્રીં શ્રીં પાસધરણ સંજુત્તં, વિસહરવિજ્જં જવેઇ સુદ્ધમણેણં;
પાવઇ ઇચ્છિય સુહં ૐ હ્રીં શ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂં સ્વાહા ૧૯

રોગ-જલ-જલણ-વિસહર-ચોરારિ-મઇંદ-ગય-રણ-ભયાઇં;
પાસજિણ નામ સંકિત્તણેણ, પસમંતિ સવ્વાઇં-હ્રીં સ્વાહા ૨૦

ૐ જયઉ ધરણિંદ નમંસિય પઉમાવઇ પમુહ નિસેવિય પાયા;
ૐ ક્લીં હ્રીં મહાસિદ્ધિં, કરેઇ પાસ જગનાહો ૨૧

ૐ હ્રીં શ્રીં ત નમઃ પાસનાહં,
ૐ હ્રીં શ્રીં ધરણેન્દ્ર નમસિય દુહ વિણાસ;
ૐ હ્રીં શ્રીં જસ્સ પભાવેણ સયા,
ૐ હ્રીં શ્રીં નાસંતિ ઉવદ્દવા બહવો ૨૨

ૐ હ્રીં શ્રીં પઈ સમરતાણ મણે,
ૐ હ્રીં શ્રીં ન હોઈ વાહિ ન ત મહાદુખ્ખ,
ૐ હ્રીં શ્રીં નામં પિ હિ મતસમં,
ૐ હ્રીં શ્રીં પયડ નત્થીત્થ સંદેહો ૨૩

ૐ હ્રીં શ્રીં જલ-જલણ ભય તહ સપ્પ સિંહ,
ૐ હ્રીં શ્રીં ચૌરારિ સભવે ખિપ્પ;
ૐ હ્રીં શ્રીં સમરેઇ પાસપહુ,
ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં પુહવિ કયા વિ કિં તસ્સ ૨૪

ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં હ્રીં ઈહ લોગઠ્ઠી પરલોગઠ્ઠી,
ૐ હ્રીં શ્રીં જો સમરેઇ પાસનાહ,
ૐ હ્રા હ્રીં હ્રુ હ્રૂ ગ્રાં ગ્રીં ગ્રું ગ્રં,
ત તહ સિજ્ઝઇ ખિપ્પ ૨૫

ઇહ નાહ સ્મરહ ભગવત, ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં ગ્રાં ગ્રીં,
ગ્રું ગ્ર કલીં કલીં શ્રીકલિકુંડસ્વામિને નમ ૨૬

ઇઅ સંથુઓ મહાયશ !, ભત્તિબ્ભર-નિબ્ભરેણ હિયએણ;
તા દેવ દિજ્જ બોહિં ભવે ભવે પાસ જીણચંદ ૨૭

॥ ૐ શાન્તિ ! ૐ શાન્તિ ! ! ૐ શાન્તિઃ ! ! !

*

જાન્યુઆરી

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૨૭	૬ ૧૪	૮ ૧૫	૧૦ ૯	૧૨ ૫૧	૧૫ ૩૩
૫	૭ ૮	૬ ૧	૮ ૧૬	૧ ૧	૧૨ ૫૨	૧૫ ૩૪
૧	૭ ૨૯		૮ ૧૭	૧૦ ૧૨	૧૨ ૫૫	૧૫ ૩૮
૧૫	૭ ૩૦	૨૪	૮ ૧૮	૧૦ ૧૩	૧૨ ૫૭	૧૫ ૪૧
૨૦	૭ ૩૦	૬ ૨૬	૮ ૧૮	૧૦ ૧૪	૧૨ ૫૮	૧૫ ૪૨
૨૫	૭ ૨૯	૬ ૩	૮ ૧૭	૧૦ ૧૪	૧૩ ૦	૧૫ ૪૬
૩૦	૭ ૨૭	૬ ૩૩	૮ ૧૫	૧૦ ૧૪	૧૩ ૦	૧૫ ૪૬

માર્ચ

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૧૧	૬ ૪૯	૭ ૫૯	૧૦ ૬	૧૩ ૦	૧૫ ૫૪
૫	૭ ૭	૬ ૫૧	૭ ૫૫	૧૦ ૩	૧૨ ૫૯	૧૫ ૫૫
૧૦	૬ ૩	૬ ૫૩	૭ ૫૧	૧૦ ૧	૧૨ ૫૮	૧૫ ૫૫
૧૫	૬ ૫૮	૬ ૫૫	૭ ૪૮	૯ ૫૭	૧૨ ૫૭	૧૫ ૫૭
૨૦	૬ ૬૪	૬ ૫૫	૭ ૪૨	૯ ૫૫	૧૨ ૫૫	૧૫ ૫૭
૨૫	૬ ૪૮	૬ ૫૯	૭ ૩૬	૯ ૫૧	૧૨ ૫૪	૧૫ ૫૭
૩	૬ ૪૩	૭ ૦	૭ ૩૧	૯ ૪૭	૧૨ ૫૨	૧૫ ૫૭

ફેબ્રુઆરી

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૨૭	૬ ૩૫	૮ ૧૫	૧૦ ૧૪	૧૩ ૧	૧૫ ૪૭
૫	૭ ૨૫	૬ ૩૭	૮ ૧૩	૧૦ ૧૩	૧૩ ૧	૧૫ ૪૯
૧૦	૭ ૨૩	૬ ૩૯	૮ ૧૧	૧૦ ૧૨	૧૩ ૧	૧૫ ૫૦
૧૫	૭ ૨૦	૬ ૪૩	૮ ૮	૧૦ ૧૧	૧૩ ૧	૧૫ ૫૧
૨૦	૭ ૧૭	૬ ૪૫	૮ ૫	૧૦ ૯	૧૩ ૨	૧૫ ૫૫
૨૫	૭ ૧૪	૬ ૪૮	૮ ૨	૧૦ ૮	૧૩ ૧	૧૫ ૫૪
[illegible]	•	•	•	૦	•	૦

એપ્રીલ

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી
૧	૬ ૪૨	૭ ૦	૭ ૩૦	૯ ૪૭	૧૨ ૫૧	૧૫ ૫૫
૫	૬ ૩૮	૭ ૨	૭ ૨૬	૯ ૪૪	૧૨ ૫૦	૧૫ ૫૬
૧૦	૬ ૩૫	૭ ૨	૭ ૨૩	૯ ૪૨	૧૩ ૪૯	૧૫ ૫૬
૧૫	૬ ૩૦	૭ ૫	૭ ૧૮	૯ ૩૯	૧૨ ૪૮	૧૫ ૫૭
૨૦	૬ ૨૫	૭ ૮	૭ ૧૩	૯ ૩૬	૧૨ ૪૭	૧૫ ૫૮
૨૫	૬ ૨૧	૭ ૯	૭ ૯	૯ ૩૩	૧૨ ૪૫	૧૫ ૫૭
૩૦	૬ ૧૮	૭ ૧૧	૭ ૬	૯ ૩૧	૧૨ ૪૫	૧૫ ૫૯

મે

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી	સુર્યાસ્ત ક મી	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક મી	બે પોરસી ક મી	૩ પોરસી ક. મી
૧	૬ ૧૬	૭ ૧૨	૭ ૪	૯ ૩૦	૧૨ ૪૪	૧૫ ૫૮
૫	૬ ૧૪	૭ ૧૪	૭ ૨	૯ ૨૯	૧૨ ૪૪	૧૫ ૫૯
૧૦	૬ ૧૧	૭ ૧૬	૬ ૫૯	૯ ૨૭	૧૨ ૪૪	૧૬ ૧
૧૫	૬ ૯	૭ ૧૭	૬ ૫૭	૯ ૨૬	૧૨ ૪૩	૧૬ ૧
૨૦	૬ ૭	૭ ૧૯	૬ ૫૫	૯ ૨૫	૧૨ ૪૩	૧૬ ૧
૨૫	૬ ૬	૭ ૨૧	૬ ૫૪	૯ ૨૫	૧૨ ૪૪	૧૬ ૩
૩૦	૬ ૪	૭ ૨૫	૬ ૫૨	૯ ૨૪	૧૨ ૪૫	૧૬ ૫

જુન

તારીખ	સુર્યોદય ક મી	સુર્યાસ્ત ક. મી	નોકારસી ક મી.	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક મી	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૬ ૪	૭ ૨૫	૬ ૫૨	૯ ૨૪	૧૨ ૪૫	૧૬ ૬
૫	૬ ૪	૭ ૨૭	૬ ૫૨	૯ ૨૫	૧૨ ૪૬	૧૬ ૭
૧૦	૬ ૪	૭ ૨૮	૬ ૫૨	૯ ૨૫	૧૨ ૪૬	૧૬ ૭
૧૫	૬ ૪	૭ ૩૦	૬ ૫૨	૯ ૨૬	૧૨ ૪૭	૧૬ ૮
૨૦	૬ ૫	૭ ૩૧	૬ ૫૩	૯ ૨૭	૧૨ ૪૮	૧૬ ૯
૨૫	૬ ૬	૭ ૩૨	૬ ૫૪	૯ ૨૮	૧૨ ૪૯	૧૬ ૧૦
૩૦	૬ ૭	૭ ૩૩	૬ ૫૫	૯ ૨૯	૧૨ ૫૦	૧૬ ૧૧

જુલાઇ

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક મી	૩ પોરસી ક મી
૧	૬ ૮	૭ ૩૩	૬ ૫૬	૯ ૨૯	૧૨ ૫૧	૧૬ ૧૩
૫	૬ ૯	૭ ૩૩	૬ ૫૭	૯ ૩૦	૧૨ ૫૧	૧૬ ૧૨
૧૦	૬ ૧૧	૭ ૩૩	૬ ૫૯	૯ ૩૨	૧૨ ૫૨	૧૬ ૧૨
૧૫	૬ ૧૩	૭ ૩૩	૭ ૧	૯ ૩૩	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૩
૨૦	૬ ૧૪	૭ ૩૩	૭ ૨	૯ ૩૪	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૨
૨૫	૬ ૧૭	૭ ૨૯	૭ ૫	૯ ૩૫	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૧
૩૦	૬ ૧૯	૭ ૨૭	૭ ૭	૯ ૩૬	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૦

ઓગસ્ટ

તારીખ	સુર્યોદય ક મી.	સુર્યાસ્ત ક મી	નોકારસી ક. મી	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી
૧	૬ ૧૯	૭ ૨૭	૭ ૭	૯ ૩૬	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૦
૫	૬ ૨૧	૭ ૨૪	૭ ૯	૯ ૩૭	૧૨ ૫૩	૧૬ ૯
૧૦	૬ ૨૩	૭ ૨૧	૭ ૧૧	૯ ૩૮	૧૨ ૫૨	૧૬ ૬
૧૫	૬ ૨૫	૭ ૧૮	૭ ૧૩	૯ ૩૮	૧૨ ૫૨	૧૬ ૬
૨૦	૬ ૨૭	૭ ૧૪	૭ ૧૫	૯ ૩૯	૧૨ ૫૧	૧૬ ૪
૨૫	૬ ૨૮	૭ ૧૦	૭ ૧૬	૯ ૩૯	૧૨ ૪૯	૧૫ ૫૯
૩૦	૬ ૩૧	૭ ૫	૭ ૧૯	૯ ૪૦	૧૨ ૪૮	૧૫ ૫૬

જસ્સ પયકમલમજ્ઝે, સયા વસેઇ પઉમાવઇ મ ધરણિંદો;
તસ્સ નામઇ સયલ, વિસહર - વિસ નાસેઇ ૧૦

તુહ સમ્મત્તે લદ્ધે ચિંતામણિકપ્પપાયવ બ્ભહિએ;
પાવંતિ અવિગ્ઘેણં, જીવા અયરામર ઠાણં ૧૧

ૐ નટ્ઠટ્ઠ - મયટ્ઠાણે, પણટ્ઠ - કમ્મટ્ઠ - નટ્ઠ - સંસારે;
પરમટ્ઠ - નિટ્ઠિ - અટ્ઠે, અટ્ઠગુણાધિસરં વંદે ૧૨

ૐ અરૂઢો વનિતાપુત્રો, નાગલક્ષ્મી મહાબલ;
તેણુ સુમ્મંતિ સુસા, તેણુ સુમ્મંતિ પન્નગા ૧૩

સ તુહ નામ સુદ્ધમંત, સમ્મં જો જવેઇ સુદ્ધભાવેણં;
સો અયરામર ઠાણં, પાવઇ ન ય હોગ્ગઇ દુક્ખ વા ૧૪

ૐ પંડુ-ભગંદર-દાહ, કાસ સાસં ચ સૂલમાઇણિ;
પાસપહુપભાવેણં, નાસંતિ સયલરોગાઇ હ્રીં સ્વાહા ૧૫

ૐ વિસહર-દાવાનલ-સાઇણિ-વેયાલ-મારિ-આયંકા,
સિરિનિલકંઠ પાસસ્સ, સરણમિત્તેણ નાસંતિ ૧૬

પન્નાસ ગોપીડા કુરગ્ગહ, તુહ દંસણં ભય કાયે;
આવિ ન હુંતિ એ તહ વિ, તિસંજ્જં ગુણિજ્જાસો ૧૭

પીડ જંત ભગંદર ખાસ, સાસ શૂળ તહ નિવ્વાહ,
સિરિસામલપાસ મહંત, નામ પઉર પઉલેણ ૧૮

ૐ હ્રીં શ્રીં પાસધરણ સંજુત્ત, વિસહર વિજ્જં જવેઇ સુદ્ધમણેણં,
પાવઇ ઇચ્છિય સુહ ૐ હ્રીં શ્રીં ક્ષ્મ્લ્વ્યૂં સ્વાહા ૧૯

રોગ-જલ-જલણ-વિસહર-ચોરારિ-મઇંદ-ગય-રણ-ભયાઇ,
પાસજિણ નામ સંકિત્તણેણ પસમંતિ સવ્વાઇ-હ્રીં સ્વાહા ૨૦

ૐ જયઉ ધરણિંદ નમંસિય પઉમાવઇ પમુહ નિસેવિય પાયા;
ૐ ક્લીં હ્રીં મહાસિદ્ધિં કરેઇ પાસ જગનાહો ૨૧

ૐ હ્રીં શ્રીં તં નમઃ પાસનાહ,
ૐ હ્રીં શ્રીં ધરણેન્દ્ર નમસિયં દુહ વિણાસ;
ૐ હ્રીં શ્રીં જસ્સ પભાવેણ સયા,
ૐ હ્રીં શ્રીં નાસતિ ઉવદ્દવા બહવો ૨૨

ૐ હ્રીં શ્રીં પંઈ સમરતાણ મણે,
ૐ હ્રીં શ્રીં ન હોઈ વાહિ ન ત મહાદુખ્ખ,
ૐ હ્રીં શ્રીં નામ પિ હિ મતસમં,
ૐ હ્રીં શ્રીં પયડ નત્થીત્થ સદેહો ૨૩

ૐ હ્રીં શ્રીં જલ-જલણ ભય તહ સપ્પ સિંહ,
ૐ હ્રીં શ્રીં ચૌરારિ સભવે ખિપ્પ;
ૐ હ્રીં શ્રીં સમરેઇ પાસપહુ,
ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં પુહવિ કયા વિ કિં તસ્સ ૨૪

ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં હ્રીં ઈહ લોગઠ્ઠી પરલોગઠ્ઠી,
ૐ હ્રીં શ્રીં જો સમરેઇ પાસનાહ,
ૐ હ્રા હ્રીં હ્રુ હ્રૂ ગાં ગીં ગું ગં,
તં તહ સિજ્ઝઇ ખિપ્પ ૨૫

ઈહ નાહ સમરહ ભગવત, ૐ હ્રીં શ્રીં કલીં ગાં ગ્રીં,
ગ્રૂં ગ્ર કલીં કલીં શ્રીકલિકુડસ્વામિને નમઃ ૨૬

ઇઅ સથુઓ મહાયશ !, ભત્તિબ્ભર-નિબ્ભરેણ હિયએણ;
તા દેવ દિજ્જ બોહિં ભવે ભવે પાસ જીણચદ ૨૭

॥ ૐ શાન્તિ ! ૐ શાન્તિ ! ! ૐ શાન્તિઃ ! ! !

*

જાન્યુઆરી

તારીખ	સૂર્યોદય ક. મી.	સૂર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૨૭	૬ ૧૪	૮ ૧૫	૧૦ ૯	૧૨ ૫૧	૧૫ ૩૩
૫	૭ ૨૮	૬ ૧૬	૮ ૧૬	૧૦ ૧૧	૧૨ ૫૨	૧૫ ૩૪
૧૦	૭ ૨૯	૬ ૨૦	૮ ૧૭	૧૦ ૧૨	૧૨ ૫૫	૧૫ ૩૮
૧૫	૭ ૩૦	૬ ૨૩	૮ ૧૮	૧૦ ૧૩	૧૨ ૫૭	૧૫ ૪૧
૨૦	૭ ૩૦	૬ ૨૬	૮ ૧૮	૧૦ ૧૪	૧૨ ૫૮	૧૫ ૪૨
૨૫	૭ ૨૯	૬ ૩	૮ ૧૭	૧૦ ૧૪	૧૩ ૦	૧૫ ૪૬
૩૦	૭ ૨૭	૬ ૩૩	૮ ૧૫	૧૦ ૧૪	૧૩ ૦	૧૫ ૪૬

ફેબ્રુઆરી

તારીખ	સૂર્યોદય ક. મી.	સૂર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૨૭	૬ ૩૫	૮ ૧૫	૧૦ ૧૪	૧૩ ૧	૧૫ ૪૭
૫	૭ ૨૫	૬ ૩૭	૮ ૧૩	૧૦ ૧૩	૧૩ ૧	૧૫ ૪૯
૧૦	૭ ૨૩	૬ ૩૯	૮ ૧૧	૧૦ ૧૨	૧૩ ૧	૧૫ ૫૦
૧૫	૭ ૨૦	૬ ૪૩	૮ ૮	૧૦ ૧૧	૧૩ ૧	૧૫ ૫૧
૨૦	૭ ૧૭	૬ ૪૫	૮ ૫	૧૦ ૯	૧૩ ૨	૧૫ ૫૫
૨૫	૭ ૧૪	૬ ૪૮	૮ ૨	૧૦ ૮	૧૩ ૧	૧૫ ૫૪
૩૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦

માર્ચ

તારીખ	સૂર્યોદય ક. મી.	સૂર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૧૧	૬ ૪૯	૭ ૫૯	૧૦ ૬	૧૩ ૦	૧૫ ૫૪
૫	૭ ૭	૬ ૫૧	૭ ૫૫	૧૦ ૩	૧૨ ૫૯	૧૫ ૫૫
૧૦	૬ ૩	૫૩	૭ ૫૧	૧૦ ૧	૧૨ ૫૮	૧૫ ૫૫
૧૫	૬ ૫૮	૬ ૫૫	૭ ૪૬	૯ ૫૭	૧૨ ૫૭	૧૫ ૫૭
૨૦	૬ ૫૪	૬ ૫૫	૭ ૪૨	૯ ૫૫	૧૨ ૫૫	૧૫ ૫૭
૨૫	૬ ૪૮	૬ ૫૬	૭ ૩૬	૯ ૫૧	૧૨ ૫૪	૧૫ ૫૭
૩૦	૬ ૪૩	૭ ૦	૭ ૩૧	૯ ૪૭	૧૨ ૫૨	૧૫ ૫૭

એપ્રીલ

તારીખ	સૂર્યોદય ક. મી.	સૂર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૬ ૪૨	૭ ૦	૭ ૩૦	૯ ૪૭	૧૨ ૫૧	૧૫ ૫૫
૫	૬ ૩૮	૭ ૨	૭ ૨૬	૯ ૪૪	૧૨ ૫૦	૧૫ ૫૬
૧૦	૬ ૩૫	૭ ૨	૭ ૨૩	૯ ૪૨	૧૨ ૪૯	૧૫ ૫૬
૧૫	૬ ૩૦	૭ ૫	૭ ૧૮	૯ ૩૯	૧૨ ૪૮	૧૫ ૫૭
૨૦	૬ ૨૫	૭ ૮	૭ ૧૩	૯ ૩૬	૧૨ ૪૭	૧૫ ૫૮
૨૫	૬ ૨૧	૭ ૯	૭ ૯	૯ ૩૩	૧૨ ૪૫	૧૫ ૫૭
૩૦	૬ ૧૮	૭ ૧૧	૭ ૬	૯ ૩૧	૧૨ ૪૫	૧૫ ૫૯

મે

તારીખ	સુર્યોદય ક મી.	સુર્યાસ્ત ક મી	નોકારસી ક. મી	પોરસી ક મી	બે પોરસી ક મી	૩ પોરસી ક. મી
૧	૬ ૧૬	૭ ૧૨	૭ ૪	૯ ૩૦	૧૨ ૪૪	૧૫ ૫૮
૫	૬ ૧૪	૭ ૧૪	૭ ૨	૯ ૨૯	૧૨ ૪૪	૧૫ ૫૯
૧૦	૬ ૧૧	૭ ૧૬	૬ ૫૯	૯ ૨૭	૧૨ ૪૪	૧૬ ૧
૧૫	૬ ૯	૭ ૧૭	૬ ૫૭	૯ ૨૬	૧૨ ૪૩	૧૬ ૧
૨૦	૬ ૭	૭ ૧૯	૬ ૫૫	૯ ૨૫	૧૨ ૪૩	૧૬ ૧
૨૫	૬ ૬	૭ ૨૧	૬ ૫૪	૯ ૨૫	૧૨ ૪૪	૧૬ ૩
૩૦	૬ ૪	૭ ૨૫	૬ ૫૨	૯ ૨૪	૧૨ ૪૫	૧૬ ૫

જુન

તારીખ	સુર્યોદય ક મી	સુર્યાસ્ત ક મી	નોકારસી ક મી	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક મી	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૬ ૪	૭ ૨૫	૬ ૫૨	૯ ૨૪	૧૨ ૪૫	૧૬ ૬
૫	૬ ૪	૭ ૨૭	૬ ૫૨	૯ ૨૫	૧૨ ૪૬	૧૬ ૭
૧૦	૬ ૪	૭ ૨૮	૬ ૫૨	૯ ૨૫	૧૨ ૪૬	૧૬ ૭
૧૫	૬ ૪	૭ ૩૦	૬ ૫૨	૯ ૨૬	૧૨ ૪૭	૧૬ ૮
૨૦	૬ ૫	૭ ૩૧	૬ ૫૩	૯ ૨૭	૧૨ ૪૮	૧૬ ૯
૨૫	૬ ૬	૭ ૩૨	૬ ૫૪	૯ ૨૮	૧૨ ૪૯	૧૬ ૧૦
૩૦	૬ ૭	૭ ૩૩	૬ ૫૫	૯ ૨૯	૧૨ ૫૦	૧૬ ૧૧

જુલાઇ

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક મી.	૩ પોરસી ક મી
૧	૬ ૮	૭ ૩૩	૬ ૫૬	૯ ૨૯	૧૨ ૫૧	૧૬ ૧૩
૫	૬ ૯	૭ ૩૩	૬ ૫૭	૯ ૩૦	૧૨ ૫૧	૧૬ ૧૨
૧૦	૬ ૧૧	૭ ૩૩	૬ ૫૯	૯ ૩૨	૧૨ ૫૨	૧૬ ૧૨
૧૫	૬ ૧૩	૭ ૩૩	૭ ૧	૯ ૩૩	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૩
૨૦	૬ ૧૪	૭ ૩૩	૭ ૨	૯ ૩૪	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૨
૨૫	૬ ૧૭	૭ ૨૯	૭ ૫	૯ ૩૫	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૧
૩૦	૬ ૧૯	૭ ૨૭	૭ ૭	૯ ૩૬	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૦

ઓગસ્ટ

તારીખ	સુર્યોદય ક મી.	સુર્યાસ્ત ક મી	નોકારસી ક. મી	પોરસી ક મી	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી
૧	૬ ૧૯	૭ ૨૭	૭ ૭	૯ ૩૬	૧૨ ૫૩	૧૬ ૧૦
૫	૬ ૨૧	૭ ૨૪	૭ ૯	૯ ૩૭	૧૨ ૫૩	૧૬ ૯
૧૦	૬ ૨૩	૭ ૨૧	૭ ૧૧	૯ ૩૮	૧૨ ૫૨	૧૬ ૬
૧૫	૬ ૨૫	૭ ૧૮	૭ ૧૩	૯ ૩૮	૧૨ ૫૨	૧૬ ૬
૨૦	૬ ૨૭	૭ ૧૪	૭ ૧૫	૯ ૩૯	૧૨ ૫૧	૧૬ ૪
૨૫	૬ ૨૮	૭ ૧૦	૭ ૧૬	૯ ૩૯	૧૨ ૪૯	૧૫ ૫૯
૩૦	૬ ૩૧	૭ ૫	૭ ૧૯	૯ ૪૦	૧૨ ૪૮	૧૫ ૫૬

સપ્ટેમ્બર

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૩૧	૭ ૩	૭ ૧૯	૯ ૩૯	૧૨ ૪૭	૧૫ ૫૫
૫	૬ ૩૨	૬ ૫૮	૭ ૨૦	૯ ૩૯	૧૨ ૪૫	૧૫ ૫૧
૧૦	૬ ૩૨	૬ ૫૬	૭ ૨૦	૯ ૩૮	૧૨ ૪૪	૧૫ ૫૦
૧૫	૬ ૩૫	૬ ૪૯	૭ ૨૩	૯ ૩૮	૧૨ ૪૨	૧૫ ૪૬
૨૦	૬ ૩૬	૬ ૪૫	૭ ૨૪	૯ ૩૮	૧૨ ૪૧	૧૫ ૪૪
૨૫	૬ ૩૭	૬ ૪૦	૭ ૨૫	૯ ૩૮	૧૨ ૩૯	૧૫ ૪૦
૩૦	૬ ૩૮	૬ ૩૬	૭ ૨૬	૯ ૩૮	૧૨ ૩૭	૧૫ ૩૬

ઓક્ટોબર

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૬ ૪૦	૬ ૩૪	૭ ૨૮	૯ ૩૮	૧૨ ૩૭	૧૫ ૩૬
૫	૬ ૪૦	૬ ૩૧	૭ ૨૮	૯ ૩૮	૧૨ ૩૬	૧૫ ૩૪
૧૦	૬ ૪૨	૬ ૨૫	૭ ૩	૯ ૩૮	૧૨ ૩૪	૧૫ ૩૦
૧૫	૬ ૪૩	૬ ૨૨	૭ ૩૧	૯ ૩૮	૧૨ ૩૩	૧૫ ૨૮
૨૦	૬ ૪૫	૬ ૧૯	૭ ૩૩	૯ ૩૯	૧૨ ૩૨	૧૫ ૨૫
૨૫	૬ ૪૮	૬ ૧૪	૭ ૩૬	૯ ૪૦	૧૨ ૩૧	૧૫ ૨૨
૩૦	૬ ૫૧	૬ ૧૧	૭ ૩૯	૯ ૪૧	૧૨ ૩૧	૧૫ ૨૧

નવેમ્બર

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૬ ૫૧	૬ ૧૦	૭ ૩૯	૯ ૪૧	૧૨ ૩૧	૧૫ ૨૧
૫	૬ ૫૪	૬ ૭	૭ ૪૨	૯ ૪૨	૧૨ ૩૧	૧૫ ૨૦
૧૦	૬ ૫૭	૬ ૫	૭ ૪૫	૯ ૪૪	૧૨ ૩૧	૧૫ ૧૮
૧૫	૭ ૦	૬ ૩	૭ ૪૮	૯ ૪૬	૧૨ ૩૨	૧૫ ૧૮
૨૦	૭ ૩	૬ ૨	૭ ૫૧	૯ ૪૮	૧૨ ૩૩	૧૫ ૧૮
૨૫	૭ ૬	૬ ૨	૭ ૫૪	૯ ૫૦	૧૨ ૩૪	૧૫ ૧૮
૩	૭ ૧૦	૬ ૧	૭ ૫૮	૯ ૫૩	૧૨ ૩૬	૧૫ ૧૯

ડીસેમ્બર

તારીખ	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી.	નોકારસી ક. મી.	પોરસી ક. મી.	૨ પોરસી ક. મી.	૩ પોરસી ક. મી.
૧	૭ ૧૦	૬ ૧	૭ ૫૮	૯ ૫૩	૧૨ ૩૬	૧૫ ૫૯
૫	૭ ૧૩	૬ ૨	૮ ૧	૯ ૫૫	૧૨ ૩૮	૧૫ ૨૩
૧૦	૭ ૧૬	૬ ૩	૮ ૭	૯ ૫૮	૧૨ ૪૦	૧૫ ૨૩
૧૫	૭ ૧૯	૬ ૫	૮ ૪	૧૦ ૧	૧૨ ૪૨	૧૫ ૨૩
૨૦	૭ ૨૨	૬ ૭	૮ ૧૦	૧૦ ૩	૧૨ ૪૫	૧૫ ૨૭
૨૫	૭ ૨૪	૬ ૧૦	૮ ૧૨	૧૦ ૬	૧૨ ૪૭	૧૫ ૨૮
૩૦	૭ ૨૬	૬ ૧૨	૮ ૧૪	૧૦ ૮	૧૨ ૪૯	૧૫ ૩૦

સુર્ય ઉદય, અસ્ત, નોકારસી, પોરસી, એપોરસી ત્રણુપોરસીમાં નીચે લખેલા ગામ માટે નીચે મુજબ મીનીટ ઉમેરવી તથા ઘટાડવી.

ગામ	મીનીટ ઉમેરવી	ગામ	મીનીટ ઘટાડવી
પોરબંદર	૪	વાંકાનેર	૧
ગોંડલ	૦	વઢવાણુ	૩
જુનાગઢ	૧	ધ્રાંગધ્રા	૩
જામનગર	૨	લીંબડી	૪
મોરબી	૦	ચુડા	૩
જેતપુર	૦	પાલીતાણા	૪
દ્વારકા	૯	બોટાદ, ભાવનગર	૫
		માંગરોળ, વેરાવળ, પ્રભાસપાટણ	૫

દાખલા તરીકે :— તારીખ ૧ લી ફેબ્રુઆરીના રોજ નીચે પ્રામાણે છે

	સુર્ય ઉદય	અસ્ત	નોકારસી	પોરસી	એપોરસી	ત્રણુપોરસી
	ક મી	ક. મી	ક મી.	ક. મી.	ક. મી	ક. મી
રાજકોટ	૭-૨૭	૬ ૩૫	૮-૧૫	૧૦-૧૪	૧-૧	૧૫-૪૭
જામનગર (૨ મીનીટ વધતાં)	૭-૨૯	૬-૩૭	૮-૧૭	૧૦-૧૬	૧-૩	૧૫-૪૯
લીંબડી (ચાર મીનીટ ઘટાડતા)	૭-૨૩	૬-૩૧	૮-૧૧	૧૦-૧૦	૧૨-૫૭	૧૫-૪૩

એ મુજબ દરેક ગામ માટે ગણી લેવુ,

જ્ઞાન ભણુવાના નક્ષત્રો=મૃગશીર્ષ, આદ્રા, ત્રણુ પૂર્વા, મૂળ હસ્ત, અશ્વલેખા ચિત્રા, પુષ્ય,

દિક્ષાના નક્ષત્રો=ત્રણુઉતરા, રોહીણી, હસ્ત, અનુરાધા સતભીષા, પૂર્વાભાદ્રપદ, પુષ્ય, પુનર્વસુ, રેવતી, અશ્વીની, મૂળ શ્રવણુ, સ્વાતી એ શુભ છે,

કાકડુ—એકમને શનીવાર બીજને શુક્રવાર, ત્રીજને ગુરુવાર, ચોથને બુધવાર, પાંચમને મંગળવાર છઠને સોમવાર સાતમને રવીવાર આ યોગ વિહાર તથા પ્રવેશમાં ત્યાગનો છે.

સ્થીર નક્ષત્રો—રોહીણી, ત્રણ ઉતરા.

રવીયોગ સુર્ય—નક્ષત્રથી ગણતાં દિન નક્ષત્ર સુધી.

૪, ૬, ૯ ૧૦ ૧૩, ૨૦, નુ નક્ષત્ર રવીયોગ ગણવું, તે દરેક શુભ કામ તથા પ્રમાણ વીગેરેમાં ઉત્તમ.

લોચના નક્ષત્રો—પુનર્વસુ, પુષ્ય, શ્રવણ ધનીષ્ઠા એ શુભ છે કૃતિકા વિશાખા મઘા, ભરણી એ વર્જ્યં છે બાકીના નક્ષત્રો મધ્યમ છે. શનીવાર મંગળવાર વર્જ્યં છે. રીકતા (૪–૯–૧૪) છઠ, ૮, ૦)) તિથિ વર્જ્યં છે.

નગર પ્રવેશ—હસ્ત, અશ્વીની ચિત્રા, અનુરાધા, ઉતરા ત્રણ રોહીણી, પુષ્ય, મુળ મૃગશીર્ષ, રેવતી નક્ષત્ર, સોમ, બુધ ગુરુ, શુક્ર, રવીવાર શુભ છે.

સ્થાનકવાસી જૈન સંપ્રદાય દરેક વિધિ સાંજના સમયે જે પ્રકૃતિમાન હોય તે જ ધર્મ માર્ગમાં દાખલ કરે છે

—સમાપ્ત—

समत्ता केसलोएणं, बंभचेर पराइया।
तत्थ मंदा विसीयंति, मच्छा विद्धा व केयणे ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કેશના લોચથી (૨) પીડિત (૩) બ્રહ્મચર્યથી (૪) પરાજિત (૫) મૂર્ખજીવ (૬) ત્યાં (૭) કલેશને અનુભવે છે (૮) જાળમાં (૯) ફસાયેલ (૧૦) માછલીની જેમ.

ભાવાર્થ – કેશના લોચથી પીડિત અને બ્રહ્મચર્યપાલનમાં અસમર્થ પુરુષ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી ઉપરોક્ત પરીષહથી પરાજિત બની જાળમાં ફસાયેલી માછલીની માફક કલેશને પામે છે આવા અલ્પ પરાક્રમી સાધકો પરીષહો પ્રાપ્ત થતા સંયમ અનુષ્ઠાનોમાં શિથિલ બની સંયમથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે એમ જાણી સાધક આત્માએ આવા શિથિલાચારીના સંગથી દૂર રહેવું અને જાગૃત બની સંયમ પાલન કરવું

आयदंडसमायारे मिच्छासंठियभावणा।
हरिसप्पदोसमावन्ना, केई लूसंतिऽनारिया ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આત્માનો નષ્ટ થાય એવા આચાર (૨) કરનારા તથા જેની (૩) વિપરીત છે (૪) ચિત્તવૃત્તિ (૫) રાગદ્વેષથી (૬) યુક્ત (૭) (૮) અનાર્ય પુરુષ (૯) સાધુઓને દુઃખ આપે છે

ભાવાર્થ – જે આચાર વ્યવહારથી આત્મા દંડનો ભાગી બને. આત્મા દંડ–અશુભકર્મનો બંધ થાય, વળી જેની ચિત્તવૃત્તિ શુદ્ધ વ્યવહારથી વિપરીત છે રાગદ્વેષથી યુક્ત છે એવા કોઈ કોઈ અનાર્ય લોકો સાધુને પીડા આપે છે પોતાના અસત્ આગ્રહથી, મિથ્યાત્વીઓ ચિત્તના વિનોદ માટે અથવા ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા લાઠી આદિથી પ્રહાર કરીને અથવા ગાળો આપી સાધુને દુઃખ આપે છે

अप्पेगे पलियंतेसिं, चारो चोरोत्ति सुव्वयं ।
वंधंति भिक्खुगं बाला, कसायवयणेहि य ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) કોઇ (૨) આસપાસ વિચરતા (૩) જાસુસ અથવા (૪) ચોર છે એમ કહીને રસ્સી આદિથી (૫) સુવ્રત સાધુઓને (૬) બાંધે છે (૭) સાધુને (૮) અજ્ઞાની પુરુષો અનાર્ય દેશ (૯) કઠોર (૧૦) વચનો કહી પીડિત કરે છે

ભાવાર્થ – કોઇ અજ્ઞાની પુરુષો, અનાર્ય દેશની આસપાસ વિચરતા સુવ્રત સાધુને અનાર્ય લોકો ચોર અથવા જાસુસ કહી રસી આદિથી બાંધીને કઠોર વચનો કહી પીડા આપે છે

तत्थ दण्डेण संवीते, मुट्ठिणा अदु फलेण वा ।
नातीणं सरती बाले, इत्थी वा कुद्धगामिणी ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અનાર્ય દેશમા વિચરતા સાધુને (૨) લાઠી (૩) તાડિત કરી મારી અજ્ઞાની પુરુષો ક્રોધિત બની પીડા આપે છે (૪) મુષ્ઠિ (૫) ફલવડે (૬) જ્ઞાતિનુ (૭) સ્મરણ કરે તેની માફક (૮) અજ્ઞાની સાધક પોતાના સ્વજનોને સભારે છે (૯) સ્ત્રી (૧૦) ક્રોધ પામેલ ઘરમાથી નાશી જતી

ભાવાર્થ – અનાર્ય દેશની આસપાસ વિચરતા સાધુને જ્યારે અનાર્ય પુરુષો ક્રોધિત બની લાઠી, મુષ્ટિ તથા ફળાદિથી માર મારે છે ત્યારે મૂર્ખ અને કાયર સાધક સ્વજનોનું સ્મરણ કરે છે જેમ ક્રોધિત બની ઘરમાથી ભાગી જતી સ્ત્રી બહાર નીકળ્યા પછી પસ્તાવો કરી જ્ઞાતિજનોનુ સ્મરણ કરે છે તેની માફક પશ્ચાતાપ કરતો દુ:ખને અનુભવે છે એમ જાણી સાધકે હિમતવાન બની સયમ પાલનમાં શુરવીર બની રહેવુ

एते भो कसिणे फासा, फरुसा दुरहियासया ।
हत्थी वा सरसंवित्ता, कीवा वस गया गिहं त्ति बेमि ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે શિષ્યો ! (૨) પૂર્વોક્ત (૩) સમસ્ત (૪) સ્પર્શ (૫) કઠોર–કઠણ (૬) દુઃસહ આપનારી (૭) પીડિત (૮) હાથીની માફક (૯) નપુંસક (૧) ગભરાઈ (૧૧) ઘરે (૧૨) ભાગી જાય છે

ભાવાર્થઃ– હે શિષ્યો ! પૂર્વોક્ત પરીષહો–ઉપસર્ગો સર્વ અસહ્ય અને દુઃખદાયી છે તેનાથી પીડિત થઈ કાયર તથા અજ્ઞાન સાધક પરીષહોથી ગભરાઈને સંયમને છોડી ભારે કર્મી જીવ ગૃહસ્થ વાસને ધારણ કરે છે જેમ સંગ્રામમાં બાણોથી ઘાયલ થયેલ હાથી સંગ્રામને છોડી ભાગી જાય છે એમ બીજી આત્માર્થી સાધકોએ ઉપયોગવંત રહી દ્રઢતા ધારણ કરી પરીષહથી નહિ ગભરાતાં સમ ભાવે સહન કરી સંયમ પાલન કરવું એ જ સાધક આચાર છે

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

अहिमे सुहुमा संगा भिक्खूणं जे दुरुत्तरा ।
जत्थ एगे विसीयंति, ण चयंति जवित्तए ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત પશ્ચાત્ (૨) સૂક્ષ્મ ઉપસર્ગ (૩) બાંધવ આદિકનો (૪) સાધુને (૫) દુસ્તર (૬) સંબંધરૂપ ઉપસર્ગથી (૭) કેટલાએક (૮) શિથિલ બને છે (૯) સંયમ નિર્વાહ કરવા સમર્થ થતા (૧૧) નથી

ભાવાર્થઃ– સ્વજન આદિ જ્ઞાતિજનોનો સ્નેહ સંબંધ ઘણો સૂક્ષ્મ પરીષહ છે તેને છોડવો ઘણો દુષ્કર છે આવા સંબંધોથી

કેટલાએક સાધકો શિથિલ બની જાય છે અને સયમ નિર્વાહ કરવા સમર્થ થતા નથી. આ સબંધરૂપ ઉપસર્ગને સહન કરવો કઠિન છે, આ અનુકુળ ઉપસર્ગ રહેલ છે, પ્રથમનાં ઉદ્દેશામાં પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ બાદ આ અનુકૂળ સબધી વિધિ બતાવે છે આ સૂક્ષ્મ ઉપસર્ગ બાહ્ય શરીરને નહિ પરંતુ ચિત્તને વિકૃત કરવાવાળા છે. બાહ્ય ઉપ. સર્ગ શરીરને વિકૃત કરનારા છે બાહ્ય ઉપસર્ગો સહન કરવા મહાન પુરૂષો મધ્યસ્થવૃત્તિ ધારણ કરી સહન કરી શકે છે પરંતુ આવા માતાપિતા આદિ સ્વજનોનો સ્નેહરૂપ ઉપસર્ગમાં મધ્યસ્થવૃત્તિ ધારણ કરવી કઠિન છે એમ જાણી સાધકે જાગૃત રહી સંયમપાલન કરવું.

अप्पेगे[1] नायओ[2] दिस्स,[3] रोयंति[5] परिवारिया[4] ।
पोस[8] णे[7] ताय![6] पुट्ठोऽसि,[9][10] कस्स[11] ताय![12] जहासि[13] णे[14] ॥ २॥

શબ્દાર્થ : (૧) કોઇ (૨) જ્ઞાતિજનો (૩) સાધુને દેખી સાધુની નજીક આવી (૪) ઘેરીને (૫) રૂદન કરે છે (૬) કહે છે કે તાત! (૭) તુ અમારું (૮) પોષણ કર (૯) પાલન પોષણ કરેલ છે (૧૦) અમોએ તમારું (૧૧) ક્યા કારણે (૧૨) હે તાત! (૧૩) છોડે છે (૧૪) અમોને

ભાવાર્થ – સાધુના પરિવારવાળા માતાપિતા આદિ સ્વજનો સાધુને દેખી સાધુ નજીક આવી વિટળાઇને રોવા લાગે છે અને કહે છે કે હે તાત? તુ કયા કારણે અમારો ત્યાગ કરે છે? અમોએ તમારું પાલન પોષણ કરેલ છે માટે હવે તુ અમારૂ પાલન પોષણ કર, આ રીતે દીનતાથી સાધુને પોતાના ઘેર લઈ જવા માટે કાકલુદી કરે છે કે અમારુ રક્ષણ કરનાર અન્ય કોઈ નથી

पिया[3] ते[2] थेरओ[4] ताय![1] ससा[5] ते[6] खुड्डिया[7] इमा ।
भायरो[11] ते[8] सगा[9] ताय![12] सोयरा[10] किं[14] जहासि[15] णे?[13] ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે પુત્ર ! (૨) તમારા (૩) પિતા (૪) વૃદ્ધ છે (૫) બહેન (૬) તમારી (૭) નાની છે (૮) તમારા (૯) સગા (૧૦) સહોદર (૧૧) ભાઈ છે (૧૨) હે પુત્ર ! (૧૩) અમોને (૧૪) કેમ (૧૫) ત્યાગે છે

ભાવાર્થ:– નવ દીક્ષિત સાધુના પરિવારવાળા સાધુને કહે છે કે હે પુત્ર ! તમારા પિતા વૃદ્ધ છે તમારી બહેન નાના ઉંમરની છે તમારા સહોદર ભાઈઓ છે તો અમો સર્વનો તુ શા માટે ત્યાગ કરે છે ! આ રીતે મોહપાશને લઈ સ્વજન વર્ગ સાધુને ગૃહસ્થ વાસમાં લઈ જવા માટે દીન બની કાકલુદી કરે છે

मायरं पियरं पोस, एवं लोगो भविस्सति ।
एयं खु लोइयं ताय ! जे पालंति य मायरं ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) માતા (૨) પિતાનું (૩) પોષણ કરો (૪) માતાપિતાનું પોષણ કરવાથી (૫) સુગતિ (૬) હોય (૭) એ જ (૮) નિશ્ચયથી (૯) લોકાચાર છે કે (૧૦) હે પુત્ર ! (૧૧) માતા પિતાનું પાલન કરવું

ભાવાર્થ– હે પુત્ર ! તમારા માતા પિતાનું પાલન પોષણ કરો માતા પિતાના પાલન પોષણ કરવાથી પરલોકમાં સુગતિ પ્રાપ્ત થાય તેમ જ માતા પિતા આદિ સ્વજનોનું પાલન પોષણ કરવું જોઈએ એવો જગતમાં આચાર છે

उत्तरा महुरुल्लावा, पुत्ता ते ताय ! खुड्डया ।
भारिया ते णवा तात ! मा सा अन्नं जणं गमे ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉત્તરોત્તર જ જેમ (૨) મધુર વાણી (૩) નાની ઉંમર છે (૪) હે પુત્ર (૫) તમારા (૬) પત્ની (૭) તમારી (૮) તે પુત્ર ! (૯) નવયુવાન છે (૧૦) હે પુત્ર ! (૧૧) અન્ય (૧૨) પુરુષ પાસે (૧૩) ચાલી જાય (૧૪) કદાચિત.

ભાવાર્થ – હે પુત્ર ! એક પછી એક એમ ઉત્તરોત્તર જન્મેલા તમારા પુત્રો મધુરભાષણુ કરવાવાળા હજુ નાની ઉમરના છે અને તમારી સ્ત્રી હજુ નવયૌવના છે તે તમારા ત્યાગથી કદાચિત્ અન્ય પુરુષ પાસે ચાલી જાય અગર ઉન્માર્ગ ગામિણી બની જાય તો લોકમાં મહાન અપવાદ થાય

एहि ताय ! घरं जामो, मा य कम्मे सहा वयं ।
बितियं पि ताय ! पासामो, जामु ताव सयं गिहं ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ. (૧) હે પુત્ર ? (૨) આવો (૩) આપણુા ઘેર (૪) ચાલો તમે કોઈ (૫) કામ ન કરશો (૬) અમે (૭ સર્વ કાર્ય (૮) કરીશું (૯) હે પુત્ર ? (૧૦) બીજી વખત (૧૧) તમો દેખો કે (૧૨) ચાલો (૧૩) આપણુા (૧૪) ઘરે (૧૫) હમણુા જ

ભાવાર્થ:– હે પુત્ર ! તમો ઘરના કાર્યથી ગભરાઇ અમોને છોડી તમે ચાલ્યા ગયા પરતુ હવે અમે સૌ તમારા કાર્યમાં સહાયક થશુ–અગર તમો કોઇ કાર્ય ન કરશો અગર અમો સર્વ કાર્ય કરી દેશુ માટે હવે હમણુા જ આપણુા ઘેર આવો અમો તમારી સાથે સ્નેહ રાખી તમોને અનુરુપ રહેશું.

गतुं ताय ! पुणो गच्छे, ण तेणासमणो सिया ।
अकामगं परिक्कमं, को ते वारेउ-मरिहति ? ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે પુત્ર ! (૨) એકવાર ઘરે આવો (૩) પશ્ચાત્ (૪) આવજો (૫) અશ્રમણુ (૬) નહિ થઇજા (૭) તેમા (૮) ઘરના કામકાજમા ઇચ્છા રહિત (૯) તમારી રુચિ અનુસાર કાર્ય કરવામા (૧૦) કોણુ (૧૧) તમોને (૧૨) નિષેધ (૧૩) કરી શકે છે

ભાવાર્થ – હે પુત્ર ! એકવાર ઘરે આવો ફરી અહીં આવજો એમ કરવામાં તું અશ્રમણ નહિ થઈ જા ઘરનાં કાર્યમાં ઉપયોગસહિત બની તમારી રુચિ અનુસાર કામ કરતા તમોને કોણ નિષેધ કરી શકે તેમ છે ? તમો સ્વજનોને મળીને ફરી આવજો અથવા વૃદ્ધાવસ્થા આવેથી તમારી ભોગેચ્છા નિવૃત્ત થવાથી સંયમ અનુષ્ઠાન કરવામાં તમોને કોણ રોકી શકે તેમ છે ?

जं किंचि अणगं तात ! तंपि सव्वं समीकतं ।
हिरण्णं ववहाराइ, तंपि दाहामु ते वयं ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કાંઈ (૨) તમારું દેવું હતું (૩) હે પુત્ર ! (૪) તે (૫) સર્વ (૬) ભરી આપેલ છે (૭) તમારા વ્યવહાર માટે (૮) દ્રવ્ય (૯) તમોને (૧૦) અમો (૧૧) આપીશું

ભાવાર્થઃ– હે પુત્ર ! તમારા ઉપર જે કાંઈ ઋણ દેવું હતું તે સર્વ અમોએ બરાબર પતાવી દીધેલ છે અને તમારા વ્યવહારમાં જે કાંઈ દ્રવ્યની જરૂર હશે તે સર્વ અમો તમોને દઈશું માટે તમે આપણે ઘેર આવો.

इच्चेव णं सुसेहंति, कालुणीय समुट्ठिया ।
विबद्धो नाइसंगेहिं, ततोऽगारं पहावइ ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આ પ્રકારે (૨) કરુણાયુક્ત (૩) બંધવ આદિ (૪) સાધુને શિખામણ દે છે (૫) જ્ઞાતિસંગથી બંધાયેલ (૬) કાયર સાધક (૭) તે સમય (૮) ઘરતરફ (૯) જાય છે

ભાવાર્થઃ– કરુણાથી યુક્ત સ્વજનો બંધવ આદિ સાધુને ઉપરોક્ત મુજબ શિખામણ દેતા પશ્ચાત્ જ્ઞાતિના સંગમાં બંધાયેલ

રાગવાળા અલ્પ પરાક્રમી ગુરુકર્મી સાધક પ્રવ્રજ્યાને છોડીને માતા-પિતા આદિમાં મોહિત બની ગૃહસ્થવાસમાં ઘરે ચાલ્યો જાય છે અને માનવભવને નિરર્થક બનાવે છે

जहा रुक्खं वणे जायं, मालुया पडिबंधई ।
एवं णं पडिबंधंति, णातओ असमाहिणा ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) વનમા (૩) ઉત્પન્ન (૪) વૃક્ષને (૫) લતા (૬) બાંધી લે છે (૭) એવા પ્રકારે (૮) જ્ઞાતિજનો (૯) અસમાધિદ્વારા (૧૦) બાંધી લે છે

ભાવાર્થ:- જેમ જંગલમાં-વનમાં ઉત્પન્ન વૃક્ષને લતા ચોતરફ વીંટાઇ બાંધી લે છે એવી રીતથી સાધુને જ્ઞાતિજનો અસમાધિદ્વારા મોહપાસથી બાંધી લે છે આવા પ્રકારે સંસારી જીવો સાધુને સંયમથી પતિત કરવામાં સહાયક બને છે પરિવાર વર્ગ મિત્ર નહીં પરંતુ શત્રુનું કાર્ય કરે છે અને પોતાને તથા સાધુને બંન્નેને દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં સહાયક થાય છે

विबद्धो नातिसंगेहिं, हत्थी वा वी नवग्गहे ।
पिट्ठतो परिसप्पन्ति, सुय गो व्व अदूरए ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ (૧) બંધાયેલ સાધુની (૨) માતાપિતા આદિ સ્વજન (૩) અનુકૂળ સબંધ દ્વારા (૪) હાથીની સમાન અનુકૂળ (૫) નવીન ગ્રહણ કરેલ (૬) નવી વિયાણેલ ગાય (૭) જેમ વાછરૂની પાસે જ રહે છે (૮) પાછળ પાછળ સ્વજન વર્ગ (૯) આચરણ કરે છે

ભાવાર્થ:- જે સાધુ માતાપિતા આદિ સ્વજનવર્ગના મોહમા પડી પ્રવ્રજ્યાને છોડી ઘરે ચાલ્યો જાય છે તેનો પરિવાર વર્ગ નવીન

ગ્રહણ કરેલ હાથીની સમાન એ સાધુને અનુકૂળ વર્તન રાખે છે અને સાધુની પાછળ પાછળ ફરે છે જેમ નવી વિયાયેલ ગાય પોતાના વાછરૂની પાસે જ રહે છે એની માફક પરિવાર વર્ગ સાધુની પાસે જ રહે છે

एते संगा मणूसाणं पाताला व अतारिमा ।
कीवा जत्थ य किस्संति, नाइ संगेहिं मुच्छिया ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) માતાપિતા આદિનો સંગ (૨) મનુષ્યોને માટે (૩) સમુદ્ર સમાન (૪) દુસ્તર છે (૫) જેમાં (૬) જ્ઞાતિસંગમાં (૭) મૂર્છિત (૮) અસમર્થ પુરુષ (૯) ક્લેશને પામે છે

ભાવાર્થ – માતાપિતા આદિ સ્વજન વર્ગનો સંબંધ સમુદ્રની સમાન દુસ્તર હોય છે જ્ઞાતિ સંગનાં સ્નેહમાં પડેલ શક્તિહીન જીવો ક્લેશ ભોગવે છે જીવ મોહરૂપ પાશમાં બંધાય તેને સંગ કહેવાય સંગ–સ્નેહ છે તે કર્મબંધનના હેતુ છે જેમ સમુદ્રને હાથથી તરવો મનુષ્યોને દુર્લભ છે એની માફક અલ્પ પરાક્રમી જીવોને સ્વજનોના સંગથી છૂટવું મુશ્કેલ છે અને તેઓ આત્મ સંબંધમાં કાંઈ પણ વિચાર કરી શકતા નહિ હોવાથી સંસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

तं च भिक्खू परिन्नाय, सव्वे संगा महासवा ।
जीवियं नावकंखिज्जा सोच्चा धम्म-मणुत्तरं ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જ્ઞાતિ સંબંધના સ્વરૂપને (૨) સાધુ (૩) જાણી (૪) સર્વ સંસારીઓના (૫) સંબંધ મહાન કર્મના (૬) આશ્રવ દ્વારા છે (૭) સાંભળી સાધુ (૮) સર્વોત્તમ (૯) ધર્મને (૧૦) અસંયમી જીવનની (૧૧) ઇચ્છા (૧૨) ન કરે.

ભાવાર્થ:- સાધુ પુરુષ જ્ઞાતિજનના સંસર્ગને સંસાર વૃદ્ધિનું પ્રધાન કારણુ જાણી તેનો ત્યાગ કરે, કારણુ કે સ્નેહ છે તે કર્મ-બંધનનું મહાન્ આશ્રવદ્વાર છે જ્ઞાતિ સંબંધ છે તે અનુકૂળ પરીષહ છે. જેથી સાધુ સર્વોત્તમ આર્હંત ધર્મને સાંભળી અસયમી જીવનની ઇચ્છા કરે નહિ.

अहिमे संति आवट्टा, कासवेणं पवेइया ।
बुद्धा जत्थावसप्पंति, सीयंति अबुहा जहिं ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પશ્ચાત્ કાસ્યપ (૨) આવર્ત (૩) પ્રાપ્ત થતાં (૪) ગોત્રી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી (૫) દ્વારા બતાવેલ (૬) જ્ઞાની સાધકો તેનાથી (૭) દૂર રહે છે (૮) અજ્ઞાની પુરુષ (૯) આસક્ત બને છે (૧૦) જેમાં

ભાવાર્થ – ઉપરોક્ત અધિકાર પશ્ચાત ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી દ્વારા બતાવેલ આવર્ત–સસાર પરિભ્રમણુ, તે ભાવ આવર્ત મહા મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન વિષયભોગની ઇચ્છાને સિદ્ધ કરવાવાળી સપત્તિ વિશેષની પ્રાર્થના તે ભાવ આવર્ત, તેને સંસારનો હેતુ ભગવત મહાવીરે કહેલ છે જ્ઞાની પુરુષ, એ આવર્તોના ફળ વિપાકને જાણતા હોવાથી પ્રમાદને વશ નહિ થતા તેનાથી દૂર રહે છે પરતુ જે અજ્ઞાની છે તે આવર્તમા ફસાઇ પડે છે અને મહાન દુઃખો ભોગવે છે

रायाणो रायऽमच्चा य, माहणा अदुव खत्तिया ।
निमंतयंति भोगेहिं, भिक्खुयं साहुजीविणं ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) રાજા મહારાજા (૨) રાજમત્રી (૩) બ્રાહ્મણુ અથવા ક્ષત્રિય (૪) ઉત્તમ આચારથી (૫) સાધુને (૬) જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા (૭) શબ્દાદિ વિષયભોગો ભોગવવા માટે (૮) ભિક્ષુને (૯) આમત્રણુ કરે છે

ભાવાર્થ – રાજા તથા ચક્રવર્તી મહારાજા તથા રાજમંત્રી-પ્રધાન તથા બ્રાહ્મણ તથા પુરોહિત અથવા ક્ષત્રિય એ સર્વે ઉત્તમ આચારથી જીવનનિર્વાહ કરવાવાળા યૌવન સંપન્ન સાધુને-ભિક્ષુને શબ્દાદિ વિષયભોગોને ભોગવવાનું આમંત્રણ કરે છે (આમંત્રણનો હેતુ ત્યાગનો મહિમા છે ત્યાગની પૂજા છે) સંસારીઓને ભોગો પ્રિય હોઈ ભોગોનું આમંત્રણ આપે છે

हत्थऽस्सरह जाणेहिं, विहार-गमणेहि य ।
भुंज भोगे इमे सग्घे, महरिसी ! पूजयामु तं ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે મહર્ષિ ! (૨) તમારી પૂજા કરવાને ઇચ્છીએ છીએ (૩) ઉત્તમ (૪) ભોગોને (૫) ભોગવો (૬) હાથી (૭) ઘોડા (૮) રથ (૯) પાલખીનો ઉપભોગ કરો (૧૦) બાગ બગીચામાં વિચરો

ભાવાર્થ:- પૂર્વોક્ત ચક્રવર્તી આદિ મુનિની પાસે ઉપસ્થિત થઈ કહે છે કે હે મહર્ષિ ! તમે હાથી, ઘોડા રથ પાલખી આદિ વાહનોનો ઉપભોગ કરો અને ચિત્ત વિનોદ રૂપ ક્રીડાને માટે બાગ બગીચા આદિ સ્થાનોમાં વિચરતા થકા ઉત્તમ ભોગોને ભોગવો. અમે તમારી પૂજા સત્કાર કરીએ છીએ વિષયભોગોની સામગ્રી આપી સત્કારીએ છીએ.

वत्थ गंध-मलंकारं, इत्थीओ सयणाणि य ।
भुंजाहिमाइं, भोगाइ आउसो ! पूजयामु तं ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વસ્ત્ર (૨) ગંધ (૩) અલંકાર-ભૂષણ, (૪) સ્ત્રીઓ તથા (૫) શય્યા (૬) ભોગોને (૭) આપ ભોગવો (૮) આવા પ્રકારના (૯) આપની પૂજા (૧૦) હે આયુષ્મન્ ! (૧૧) કરીએ છીએ.

ભાવાર્થ.- હે આયુષ્મન્ ! વસ્ત્ર, ગંધ, અલંકાર-ભૂષણ, સ્ત્રીઓ, શય્યા આદિ ભોગોને આપ ભોગવો અમે આપની પૂજા કરવા આમંત્રણ આપીએ છીએ મનને પ્રસન્ન કરે તેવા ભોગોને ભોગવતા થકા વિચરો ! અમો ભોગોપભોગની સામગ્રી દઈને આપનો સત્કાર કરીએ છીએ.

४ ३ ५ ६ २ १
जो तुमे नियमो चिण्णो, भिक्खुभावम्मि सुव्वया ।
७ ८ ९ ११ १०
अगार-मावसंतस्स, सव्वो संविज्जए तहा ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) હે સુંદરવ્રતવાળા મુનિવર (૨) ભિક્ષુભાવમાં (૩) તમે (૪) જે (૫) વ્રત નિયમના (૬) અનુષ્ઠાન કર્યા છે (૭) તે ગૃહવાસમાં (૮) નિવાસ કરતા (૯) સર્વે (૧૦) પુર્વમાફક (૧૧) બની રહેશે

ભાવાર્થઃ- હે સુંદરવ્રત ધારણ કરનાર મુનિ ? પ્રવ્રજ્યા સમયે ઇન્દ્રિય તથા મનને શાંત કરીને ભિક્ષુભાવથી તમોએ જે મહાવ્રત આદિ નિયમોનાં સદઅનુષ્ઠાન કર્યા છે, તે સર્વ ગૃહસ્થવાસમા રહેતા અને ભોગોને ભોગવતા થકા પણ પાલન કરી શકાશે કારણ કે મનુષ્ય દ્વારા કરેલા પુણ્ય અગર પાપના ફળ ભોગવ્યા વિના તેનો નાશ થતો નથી આવા પ્રકારે અજ્ઞાની અસયમી જીવો સાધુ મહાપુરુષોને સંયમથી પતિત કરવા પોતાના અજ્ઞાનના વશે વિષયભોગો ભોગવવાને આમંત્રણ આપે છે તેથી સાધકે જાગૃત રહી સંયમ પાલન કરવુ

१ २ ६ ४ ५ ३
चिरं दूइज्जमाणस्स, दोसो दाणिं कुतो तव ? ।
७ ८ १० ९
इच्चेव णं निमन्तेन्ति, नीवारेण व सूयरं ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) હે મુનિ ? દીર્ઘકાળથી (૨) સયમના અનુષ્ઠાન પૂર્વક વિહાર કરતા (૩) આપને (૪) ભોગો ભોગવતા સમય (૫) કેમ (૬) દોષ

ભાવાર્થ – રાજા તથા ચક્રવર્તી મહારાજા તથા રાજમંત્રી-પ્રધાન તથા બ્રાહ્મણ તથા પુરોહિત અથવા ક્ષત્રિય એ સર્વે ઉત્તમ આચારથી જીવનનિર્વાહ કરવાવાળા યૌવન સંપન્ન સાધુને-ભિક્ષુને શબ્દાદિ વિષયભોગોને ભોગવવાનું આમંત્રણ કરે છે (આમંત્રણનો હેતુ ત્યાગનો મહિમા છે ત્યાગની પૂજા છે) સંસારીઓને ભોગો પ્રિય હોઈ ભોગોનું આમંત્રણ આપે છે

हयगयरहजाणेहिं, विहार-गमणेहि य ।
भुंज भोगे इमे सग्घे, महरिसी ! पूजयामु तं ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) હે મહર્ષિ ! (૨) તમારી પૂજા કરવાને ઇચ્છીએ છીએ (૩) ઉત્તમ (૪) ભોગોને (૫) ભોગવો (૬) હાથી, (૭) ઘોડા (૮) રથ (૯) પાલખીનો ઉપભોગ કરો (૧૦) બાગ બગીચામાં વિચરો

ભાવાર્થ:– પૂર્વોક્ત ચક્રવર્તી આદિ મુનિની પાસે ઉપસ્થિત થઈ કહે છે કે હે મહર્ષિ ! તમે હાથી ઘોડા રથ પાલખી આદિ વાહનોનો ઉપભોગ કરો અને ચિત્ત વિનોદ રૂપ ક્રીડાને માટે બાગ બગીચા આદિ સ્થાનોમાં વિચરતા થકા ઉત્તમ ભોગોને ભોગવો. અમે તમારી પૂજા સત્કાર કરીએ છીએ, વિષયભોગોની સામગ્રી આપી સત્કારીએ છીએ.

वत्थ गंध-मलंकारं, इत्थीओ सयणाणि य ।
भुंजाहिमाइं, भोगाइं आउसो ! पूजयामु तं ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વસ્ત્ર (૨) ગંધ (૩) અલંકાર-ભૂષણ (૪) સ્ત્રીઓ તથા (૫) શય્યા (૬) ભોગોને (૭) આપ ભોગવો (૮) આવા પ્રકારના (૯) આપની પૂજા (૧૦) હે આયુષ્મન્ ! (૧૧) કરીએ છીએ.

ભાવાર્થ.- હે આયુષ્મન્ ! વસ્ત્ર, ગંધ, અલંકાર-ભૂષણ, સ્ત્રીઓ, શય્યા આદિ ભોગોને આપ ભોગવો. અમે આપની પૂજા કરવા આમંત્રણ આપીએ છીએ મનને પ્રસન્ન કરે તેવા ભોગોને ભોગવતા થકા વિચરો ! અમો ભોગોપભોગની સામગ્રી દઈને આપનો સત્કાર કરીએ છીએ.

जो तुमे नियमो चिण्णो, भिक्खुभावम्मि सुव्वया ।
अगार-मावसंतस्स, सव्वो संविज्जए तहा ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) હે સુંદરવ્રતવાળા મુનિવર (૨) ભિક્ષુભાવમાં (૩) તમે (૪) જે (૫) વ્રત નિયમના (૬) અનુષ્ઠાન કર્યા છે (૭) તે ગૃહવાસમાં (૮) નિવાસ કરતા (૯) સર્વે (૧૦) પુર્વમાફક (૧૧) બની રહેશે

ભાવાર્થ:- હે સુંદરવ્રત ધારણ કરનાર મુનિ ? પ્રવ્રજ્યા સમયે ઇન્દ્રિય તથા મનને શાંત કરીને ભિક્ષુભાવથી તમોએ જે મહાવ્રત આદિ નિયમોના સદઅનુષ્ઠાન કર્યા છે, તે સર્વ ગૃહસ્થવાસમા રહેતા અને ભોગોને ભોગવતા થકા પણ પાલન કરી શકાશે કારણ કે મનુષ્ય દ્વારા કરેલા પુણ્ય અગર પાપના ફળ ભોગવ્યા વિના તેનો નાશ થતો નથી આવા પ્રકારે અજ્ઞાની અસયમી જીવો સાધુ મહા· પુરુષોને સંયમથી પતિત કરવા પોતાના અજ્ઞાનના વશે વિષયભોગો ભોગવવાને આમંત્રણ આપે છે તેથી સાધકે જાગૃત રહી સંયમ પાલન કરવું

चिरं दूइज्जमाणस्स, दोसो दाणिं कुतो तव ? ।
इच्चेव णं निमन्तेन्ति. नीवारेण व सूयरं ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ - (૧) હે મુનિ ? દીર્ઘકાળથી (૨) સંયમના અનુષ્ઠાન પૂર્વક વિહાર કરતા (૩) આપને (૪) ભોગો ભોગવતા સમય (૫) કેમ (૬) દોષ

લાગે ! (૭) આવા પ્રકારે (૮) આમંત્રણ કરી ફસાવે છે (૯) જેમ ભોળા સુઅરને ફસાવે છે એ પ્રકારે મુનિને ભોગો ભોગવવા (૧) ચાવલના દાણાનું પ્રલોભન આપી.

ભાવાર્થ – હે મુનિવર ! આપે ઘણા દીર્ઘકાળ સુધી સંયમના અનુષ્ઠાનો કર્યાં છે તો હવે ભોગો ભોગવતા આપને ક્યાંથી દોષ લાગે ? એટલે દોષ લાગે નહિ આવા પ્રકારે ચક્રવર્તી આદિ તરફથી સાધુને આમંત્રણ આપીને જેમ ભોળા સુઅરને ચાવલના દાણાનું પ્રલોભન આપી ફસાવી મારે છે એજ પ્રકારે સાધુઓને ભોગોનું આમંત્રણ આપી સાધુઓને ફસાવી સંયમ ભાવથી ભ્રષ્ટ કરાવે છે એમ જાણી સંસારી જીવોના સંસર્ગથી-સંબંધથી સાધુઓએ (ભોગોના કડવા વિપાકોને જાણી) દૂર રહેવું તે હિતકર છે

चोइया भिक्खाचरियाए, अचयंता जविसए !

तत्थ मंदा विसीयंति, उज्जाणंसि व दुब्बला ॥ २० ॥

શબ્દાર્થ (૧) ભિક્ષુચર્યા આદિ સમાચારી પાલન માટે આચાર્ય આદિદ્વારા ( ) પ્રેરિત કર્યાં થકા (૩) સમાચારી પૂર્વક નિર્વાહ કરવામાં (૪) અસમર્થ (૫) મૂર્ખ જીવ (૬) શિથિલ બને છે (૭) સંયમ પાલનમાં-ઉંચા ભાગમાં (૮) જેમ (૯) દુર્બળ બળદ થાકી જાય છે

ભાવાર્થ :– સાધુ સમાચારી પાલન કરવા માટે આચાર્ય આદિ તરફથી પ્રેરિત કરવા છતાં મૂર્ખ સાધકો સાધુ સમાચારીનું પાલન કરવામાં શિથિલ બની સંયમને છોડી દે છે જેમ ઉંચા માર્ગે જતા દુર્બળ બળદ થાકી જાય છે પડી જાય છે એમ શિથિલાચારીઓ દશપ્રકારની સાધુ સમાચારીપૂર્વક સંયમપાલન કરવામાં અશક્ત બની મોક્ષ પ્રાપ્તિનું પ્રધાન સાધન, જે અનેક ભવોની પશ્ચાત પ્રાપ્ત થયેલ મહાપુરુષો દ્વારા આચરિત ચિંતામણિ રત્ન સમાન, અચિંતનીય, પ્રભાવવાળા એવા સંયમથી પતિત થાય છે પાપ

મહાવ્રત રૂપ ભારને વહન કરવામા અસમર્થ જીવ સસાર પરિભ્રમણ-રૂપ આવર્તમા ફસાઇ જાય છે

२ १ ३ ४
अचयंता व लूहेणं, उवहाणेण तज्जिया ।
८ ५ ९ ७ ६
तत्थ मंदा विसीयंति, उज्जाणंसि जरग्गवा ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ (૧) રૂક્ષ સયમપાલન (૨) નહિ કરી શકવાથી અને (૩) તપકર્મથી (૪) પીડિત થઇ (૫) મૂર્ખજીવ–સાધક (૬) બૂઢા બળદ (૭) ઊંચા માર્ગમાં કલેશ પામે છે (૮) સયમમા (૯) કલેશને પામે છે

ભાવાર્થ.– સયમના પાલન કરવામા અસમર્થ તથા તપસ્યાથી ભય પામતો કલેશ પામતો મૂર્ખ સાધક સયમ માર્ગમા કલશને પામે છે જેમ ઉચા માર્ગમા બૂઢા બળદ કલેશને પામે છે.

१ २ ३ ४ ५ ६
एवं निमंतणं लद्धुं, मुच्छिया गिद्ध इत्थीसु ।
७ ८ ९ ११ १०
अज्झोववन्ना कामेहिं, चोइज्जंता गया गिहं ॥२२॥त्ति बेमि ॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ભોગો ભોગવવા માટે (૨) નિમંત્રણ (૩) પ્રાપ્ત થતાં (૪) કામભોગોમા આસક્ત (૫) મોહિત અને (૬) સ્ત્રીઓમાં (૭) દત્તચિત્ત પુરુષ સયમપાલન માટે (૮) કામભોગોમાં (૯) પ્રેરિત કરવા છતા (૧૦) ગૃહસ્થવાસમા (૧૧) જાય છે

ભાવાર્થ.– વિષયભોગોના સાધન ભૂત હાથી, ઘોડા, રથ, પાલખી આદિમા તથા સ્ત્રીઓમા મોહિત કામભોગોમા દત્તચિત્ત પુરુષને પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ભોગો ભોગવવાનુ આમત્રણ પ્રાપ્ત થતા સયમપાલન માટે આચાર્યો આદિ તરફથી પ્રેરણા મળવા છતા ભોગોમા આસક્ત મૂર્ખ સાધક સયમને છોડી ગૃહસ્થપણાને ધારણ કરી ગૃહસ્થ બની જાય છે અને આત્માને સસાર, પરિભ્રમણરૂપ આવર્તામા ધકેલી દે છે એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ કામભોગોથી દૂર રહેવાને સંયમપાલનમા જાગૃત રહેવુ એ જ શ્રેયસ્કર છે

અધ્યયન ૩ જુ સમાપ્ત

जहा संगामकालम्मि, पिट्ठओ भीरु पेहइ ।
वलयं गहणं णूमं, को जाणइ पराजयं ? ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) યુદ્ધના સમયે (૩) કાયર પુરુષ (૪) પીઠની પાછળ (૫) ખાઈ જેવા (૬) ગહનસ્થાન (૭) ગુપ્તસ્થાન (૮) જોઈ રાખે છે તેમ જ વિચાર કરે છે કે કોનો (૯) કોણ જાણે છે ? (૧૦) પરાજય થશે.

ભાવાર્થ – જેમ કાયર પુરુષ યુદ્ધના સમય પહેલાં પોતાના રક્ષણ માટે ખાઈ અથવા કોઈ ગહન ગુપ્ત સ્થાનો ગુપ્ત રહી શકાય તેવાં સ્થાનો જોઈ રાખે છે અને વિચાર કરે છે કે આ યુદ્ધમાં કોનો પરાજય થશે એ કોણ જાણી શકે ! જેથી સંકટ પ્રાપ્ત થતાં પોતાનું રક્ષણ થઈ શકે તેવાં સ્થાનો તપાસી રાખવા જરૂરી છે એમ માનતો શત્રુઓથી બચવા માટે પર્વતની ગુફાઓ આદિ સ્થાનોનું નિરીક્ષણ કરી રાખે છે

मुहुत्ताणं मुहुत्तस्स, मुहुत्तो होइ तारिसो ।
पराजियाऽवसप्पामो, इति भीरू उवेहई ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઘણા મુહૂર્તોની (૨) એક મુહૂર્તમાં (૩) અવસર (૪) આવે (જેમાં જય અથવા પરાજયનો સંભવ) (૫) કોઈ એવો (૬) શત્રુથી હારી જવાય (૭) ગુપ્ત રહી શકાય (૮) એવા સ્થાનોની (૯) કાયર પુરુષ (૧૦) અપેક્ષા કરી રાખે છે

ભાવાર્થ :– ઘણા લાંબા સમયે અથવા એક જ મુહૂર્તમાં કોઈ એવો સમય–અવસર વિશેષ આવી જાય કે જેમાં જય અથવા પરાજયની સંભાવના રહે શિથિલો વિચારે કે કદાચિત પરાજય પામું તો

ગુપ્ત રહી શકાય તેવા સ્થાનનુ ગવેષણુ અગાઉથી કાયર પુરુષો શોધી રાખવા પ્રયત્ન કરે છે. અથવા તો શોધી રાખે છે

एवं तु समणा एगे, अबलं नच्चाणं अप्पगं ।
अणागयं भयं दिस्स, अविकप्पंतिमं सुय ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઉપરોક્ત પ્રકારથી (૨) શ્રમણુ (૩) કોઇ (૪) પોતાને સંયમપાલનમાં (૫) અસમર્થ (૬) જાણી (૭) ભવિષ્યકાળના (૮) ભય (૯) દેખી (૧૦) જ્યોતિષ અથવા વ્યાકરણુ ભણી પોતાના નિર્વાહનુ (૧૧) સાધન બનાવી રાખે છે

ભાવાર્થ:— આવા પ્રકારથી કોઇ શ્રમણુ જીવનભર સંયમ પાલન કરવામા પોતાને અસમર્થ માની ભવિષ્યકાળના નિર્વાહની ચિંતાથી બચવા માટે વ્યાકરણુ અથવા જ્યોતિષ આદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી રાખે છે જેમ કાયર પુરુષ લડાઇમાં—યુદ્ધમાં જતાં પહેલાં પરાજિત થવાના ભયથી ગુપ્ત સ્થાનો શોધી રાખે છે તે રીતે કાયર સાધક આવી વિદ્યાઓને શીખી નિર્વાહનુ સાધન માનીને તેને પોતાનું રક્ષણુ માને છે.

को जाणइ विऊवातं, इत्थीओ उदगाउ वा ।
चोइज्जंता पवक्खामो, ण णो अत्थिपकप्पियं ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) કોઈ (૨) જાણી શકે કે (૩) સ્ત્રીઓથી અથવા (૪) કાચા જલના સ્થાનથી મારો (૫) સયમ ભ્રષ્ટ થઈ જાય (૬) મારી પાસે પૂર્વ ઉપાર્જિત (૭) દ્રવ્ય પણુ નથી (૮) તેથી હસ્તશિક્ષા, ધનુર્વેદ આદિ વિદ્યા કોઇએ (૯) પૂછવાથી (૧૦) બતાવી શકાય

ભાવાર્થ:— સયમ પાલન કરવામા અસ્થિર ચિત્ત પુરુષ એમ ચિતા કરે છે કે સ્ત્રી સેવનથી અથવા કાચાજલના સ્નાનથી કોઇ

પ્રકારથી' આચિત હું સંયમથી પતિત થાઉં તે કેમ જાણી શકાય? તેમ જ મારી પાસે' પૂર્વોપાર્જિત' દ્રવ્ય પણ નથી. તેથી હસ્ત શિલ્પ તથા ધનુર્વેદ આદિ વિદ્યાઓનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલ હોય તો તે વિદ્યાથી સંકટ સમયે મારો નિર્વાહ થઈ શકે, આવા સંકલ્પો કરી અલ્પ પરાક્રમી સાધકો સંયમરૂપ ધનને સાચવી શકતા નથી (ગુમાવે દે છે) અને સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરી જન્મ, જરા મરણાદિના ચક્કરમાં ભ્રમણ કર્યા કરે છે અને દુઃખોને ભોગવતા ક્લેશ પામે છે

इच्चेव परिलेहंति, वलया पडिलेहिणो ।

वितिगिच्छसमावण्णा, पंथाणं च अकोविया ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) સંયમનું પાલન થશે કે નહિ એવા સંશય (૩) કરવાવાળા (૪) માર્ગને (૫) નહિ જાણનાર છૂપાઈ રહેવાની (૬) સ્થાનનું (૭) ગવેષણ કરનારા પુરુષની સમાન (૮) વિચાર કરનાર

ભાવાર્થ – કોઈ અલ્પ પરાક્રમી સાધક સંયમ ગ્રહણ કર્યા પશ્ચાત્ સંયમ પાલનનો અનુભવ થતાં પ્રવજિત સાધકને સૂકા તથા ઠંડા આહાર પ્રાપ્ત થાય, આચિત પ્રાપ્ત ન થાય, ભોજનના સમય પશ્ચાત આહાર પ્રાપ્ત થાય, ભૂમિ ઉપર શયન કરવું પડે, લોચ કરવો પડે સ્નાન થાય નહિ, બ્રહ્મચર્ય પાલન આદિ કઠિન આચારો જીવન પર્યંત પાલન કરવાના હોય છે તથી આ પ્રકારે સંયમનું પાલન થઈ શકશે કે નહિ થઈ શકે? આવા પ્રકારની શંકા કરવાવાળા કાયર સાધકો આ વીતરાગ માર્ગના અજાણ જેમ યુદ્ધમાં જનાર કાયર પુરુષ યુદ્ધમાં જતા પેલા શંકિત થઈ કદાચ પરાજય થાય તો તેમાંથી બચાવ કરવા માટે છૂપાવાનાં સ્થાનો શોધી રાખે છે એ પ્રકારે કાયર સાધકો સંયમ પાલનની શંકાથી નિમિત્ત શાસ્ત્ર આદિ વિદ્યાઓથી પોતાનો જીવન નિર્વાહ ચલાવી શકાય એમ માની વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનો આશ્રય લે છે

२ १ ५ ३ ४
जे उ संगामकालम्मि, नाया सूरपुरङ्गमा ।
७ ६ ११ १० ८ ९
णो ते पिट्ठमुवेहिंति, किं परं मरणं सिया ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) પરંતુ (૨) જે પુરુષ (૩) જગત્ પ્રસિદ્ધ (૪) વીર પુરુષોમાં અગ્રેસર (૫) યુદ્ધ સમય પ્રાપ્ત થયે (૬) પાછા હઠવાની વાતપર (૭) ધ્યાન દેતો નથી (૮) મરણથી (૯) હોઈ શકે (૧૦) વધારે (૧૧) શું

ભાવાર્થ:– જે પુરુષ સંસારમા પ્રસિદ્ધ તથા વીરપુરુષોમાં અગ્રેસર હોય એવા પુરુષો યુદ્ધ ઉપસ્થિત થતા, યુદ્ધમા જતાં, પરાજય થવાની, કે છૂપાવાનાં સ્થાન ગવેષણના વિચારો કરતાં જ નથી. પરંતુ એમ માને છે કે બહુ બહુ તો મોત થશે એથી વિશેષ બીજું શું થવાનૂ છે ? એમ માની યશની ઇચ્છાવાળા મરણનો ભય રાખતા જ નથી સાધક પુરુષોએ પણ સંયમપાલનમાં ધૈર્ય રાખી પ્રાપ્ત થતા પરીષહોને સમભાવે સહન કરવા જાગૃત રહેવું તે આત્માને માટે શ્રેયનું કારણ છે

१० ७ ८ ३ १ २
एवं समुट्ठिए भिक्खू, वोसिज्जाऽगार-बंधणं ।
४ ५ ६ ९
आरंभं तिरियं कट्टु, अत्तत्ताए परिव्वए ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) ગૃહ (૨) બંધનનો (૩) ત્યાગ કરી (૪) આરંભને (૫) છોડી (૬) મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે (૭) સંયમમા સાવધાન (૮) સાધુ (૯) સંયમઅનુષ્ઠાન કરે (૧૦) એ રીતે

ભાવાર્થ:– ઉપરોક્ત વીરપુરુષોની માફક સંયમમા સાવધાન બનેલ સાધક ગૃહ બંધનનો ત્યાગ કરી, આરંભનો ત્યાગ કરી, સંયમપાલનમા તત્પર થયેલ સાધુ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સંયમ અનુષ્ઠાન કરતો થકો વિચરે કષાયો તથા ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજય

મેળવવો મનુષ્યો માટે દુષ્કર રહેલ છે પરંતુ એક આત્માને વશ કરવો કષાયો તથા ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવો દુષ્કર નથી

तमेगे परिभासंति, भिक्खुयं साहुजीविणं ।
जे एवं परिभासंति, अंतए ते समाहिए ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉત્તમ આચારથી જીવન નિર્વાહ કરનાર (૨) ભિક્ષુના વિષયમાં (૩) કોઇ અન્ય દર્શની (૪) આક્ષેપ વચન કહે છે જે આક્ષેપ (૫) વચન કહેનારા (૬) અન્ય દર્શનીઓ (૭) સમાધિથી (૮) દૂર છે

ભાવાર્થઃ- ઉત્તમ અને નિરવદ્ય આચારથી પોતાનો જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા સાધુના વિષયમાં કોઈ આગળ કહેવાશે તેવા આક્ષેપ વચનો કહેનારા અન્ય તીર્થિકો સુસાધુઓની નિંદા કરનાર સમાધિરૂપ મોક્ષથી દૂર રહેલા છે કારણ કે તેઓ સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ અનુષ્ઠાનોથી દૂર છે તેમ જ મોક્ષમાર્ગના અજાણ છે.

संबद्धसमकप्पा उ, अन्नमन्नेसु मुच्छिया ।
पिंडवायं गिलाणस्स, जं सारेह दलाह य ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ગૃહસ્થની (૨) માફક (૩) વ્યવહાર કરો એમ પરસ્પર (૪) એક બીજામાં (૫) આસક્ત રહો છો (૬) રોગી સાધુ માટે (૭) આહાર (૮) લાવો છો (૯) આપો છો

ભાવાર્થઃ- અન્યતીર્થી સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુઓના વિષયમાં એવો આક્ષેપ કરે છે કે તમારા સાધુઓનો વ્યવહાર ગૃહસ્થોની સમાન છે, જેમ ગૃહસ્થ પોતાના સ્વજનોમાં આસક્ત રહે છે, એવી રીતે તમો સાધુઓ પણ પરસ્પર આસક્ત રહો છો તથા રોગી સાધુને માટે તમો આહાર લાવીને આપો છો

१ २ ३ ४ ५
एवं तुब्भे सरागत्था अन्नमन्नमणुव्वसा ।
८ ९ ६ ७ १०
नट्ठसप्पहसब्भावा, संसारस्स अपारगा ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) તમે લોકો (૩) રાગ સહિત છો (૪) પરસ્પર એકબીજાને (૫) વશ રહો છો (૬) સત્પથ તથા (૭) સદ્‌ભાવથી (૮) હીન છો (૯) સસારના પારને (૧૦) પામનારા નથી

ભાવાર્થ – અન્ય તીર્થી, સમ્યગ્ દૃષ્ટિ સાધુઓ પર આક્ષેપ કરતા કહે છે કે તમે લોકો પૂર્વોક્ત પ્રકારથી રાગ સહિત એક બીજાના વશમાં રહો છો તેથી તમો સત્ય માર્ગ તથા સદ્ ભાવથી રહિત હોઇ સસારના પારને પામી શકશો નહિ

१ ४ ५ ३ २
अह ते परिभासेज्जा, भिक्खु मोक्खविसारए ।
६ ७ ८ ९ १०
एवं तुब्भे पभासंता, दुपक्खं चेव सेवह ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ (૧ પશ્ચાત્ (૨) મોક્ષવિશારદ (૩) સાધુ (૪) અન્યતીર્થીને (૫) કહે છે (૬) એ પ્રકારે (૭) તમે (૮) કહો છો તે (૯) બે પક્ષનું (૧૦) સેવન કરો છો

ભાવાર્થ:– અન્ય તીથી ઓએ પૂર્વોક્ત પ્રકારે આક્ષેપ કરવાથી મોક્ષની પ્રરૂપણા કરવામા વિદ્વાન મુનિ અન્યતીર્થીઓને કહે છે કે જો તમો પૂર્વોકત આક્ષેપયુકત વચન કહો છો તો તમે અસત્ય પક્ષનુ સેવન કરો છો રાગ અને દ્વેષરૂપ બે પક્ષોનુ સેવન કરો છો આપનો પક્ષ દોષ સહિત છે, આપના પક્ષમા રાગને કારણે અમારા સિદ્ધાત દોષ રહિત હોવા છતા આપ દૂષિત બતાવો છો જેથી અમારા પક્ષ પર આપનો દ્વેષ છે વળી તમે લોકો બીજ તથા સચેત પાણી તથા ઉદ્દિષ્ટ આહારનુ સેવન કરો છો તેથી આપ ગૃહસ્થસમાન છો ને

વેષ રાખતા હોવાથી સાધુ કહેવડાવો છો, તેથી આપ બે પક્ષને સેવો છો અસત્ અનુષ્ઠાન કરો છો અને સત્ અનુષ્ઠાન કરવાવાળાની નિંદા કરો છો. તેથી તમો જ સંસારના પારને પામનારા નથી.

तुम्मे भुंजह पाएसु, गिलाणो अभिहडम्मि या ।
तं च बीओदगं भोच्चा, तमुद्दिसादि जं कडं ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) તમે ધાતુના (૨) પાત્રોમાં (૩) ભોજન કરો છો અને (૪) રોગીને માટે (૫) ગૃહસ્થ દ્વારા ભોજન મગાવો છો (૬) સચિત્ત બીજ વાળા આહાર તથા (૭) કાચા પાણીને (૮) ભોગવો છો (૯) ઉદ્દેશિકાદિ (૧૦) બનાવેલા

ભાવાર્થ – તમે લોકો કાંસાં આદિના ગૃહસ્થના પાત્રોમાં ભોજન કરો છો. તથા રોગી સાધુઓને માટે ગૃહસ્થો દ્વારા આહાર મંગાવો છો. આ પ્રમાણે તમે લોકો બીજ અને કાચા પાણીનો ઉપભોગ કરો છો. તેમ જ ઔદ્દેશિક આદિ આહાર પાણીનો ઉપભોગ કરો છો.

लित्ता तिव्वाभितावेणं उज्झिआ असमाहिया ।
नातिकण्डूइयं सेयं, अरुयस्सावरज्झती ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપલિપ્ત (૨) તીવ્ર (૩) અભિતાપ સહિત કર્મ બંધનથી (૪) વિવેકથી રહિત શુભ (૫) અધ્યવસાયથી રહિત છો (૬) ખણવાથી (૭) શ્રેય (૮) નહિ (૯) ઘણુ–ઘાવને (૧૦) કમસ પીડા (૧૧) ઉત્પન્ન થાય છે

ભાવાર્થ – મોક્ષ વિશારદ મુમાક્ષુ અન્યતીર્થીઓને કહે છે કે તમે લોકો કર્મ બંધનથી ઉપલિપ્ત તીવ્ર અભિતાપ સહિત તથા સદ્વિવેકથી

રહિત છો તથા શુભ અધ્યવસાયોથી રહિત છો. વ્રણને ખણવાથી શ્રેય નહિ પરંતુ બમણી પીડા ઉત્પન્ન થાય છે. તમારા જ માટે તમોને ઉદ્દેસીને ગૃહસ્થ લોકો છકાય જીવની ઘાત કરી આહાર બનાવે છે તે આહારને તમો ભોગવો છો કાચું પાણી તથા બીજ આદિ વનસ્પતિનો ઉપભોગ કરો છો તેથી તમો કર્મબંધનથી લિપ્ત બનો છો છતાં શુદ્ધ આચાર પાળવાવાળા સાધુઓનો દ્વેષ કરી નિંદા કરો છો. જેથી કર્મબંધનથી બમણા લેપાઓ છો

तत्तेण अणुसिट्ठा ते, अपडिन्नेण जाणया ।
ण एस णियए मग्गे, असमिक्खा वती किती ॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) મિથ્યા અર્થ બતાવવાની પ્રતિજ્ઞા નથી ગ્રહણ યોગ્ય (૨) ત્યાગ યોગ્ય પદાર્થોના જાણનાર સાધુ (૩) અન્યદર્શનીને (૪) સત્યઅર્થની (૫) શિક્ષાદે છે (૬) આપ લોકોએ સ્વીકાર કરેલ (૭) માર્ગ (૮) યુક્તિ સગત નથી (૯) આપે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ સાધુ માટે (૧૦) આક્ષેપ વચન કહ્યા તે (૧૧) વગર વિચાર્યે કહ્યા છે (૧૨) આપના કાર્યો પણ વિવેક શૂન્ય છે

ભાવાર્થઃ– સત્ય અર્થ બતાવવાળા તથા હેય જ્ઞેય ઉપાદેય સ્વરૂપને જાણવાવાળા સમ્યગ્દૃષ્ટિ મુનિ ઉપરોક્ત અન્યતીર્થીઓને યથાર્થ વાતની શિક્ષા દેતાં કહે છે કે આપ લોકોએ જે માર્ગનો સ્વીકાર કરેલ છે તે ન્યાય યુક્ત નથી તથા આપ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુઓ ઉપર જે આક્ષેપ કરો છો તે વિના વિચારે કરો છો તેમ જ આપના આચાર વિચાર વ્યવહાર કાર્યો બધા વિવેકથી રહિત છે.

एरिसा जा वई एसा, अग्गवेणु व्व करिसिता ।
गिहिणो अभिहड सेयं, भुजिउं ण उ भिक्खुणं ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) જે (૩) કથન (૪) કહીને (૫) વાંસના અગ્રભાગની (૬) સમાન (૭) દુર્બળ છે (૮) ગૃહસ્થ દ્વારા (૯) લાવેલ આહાર (૧૦) કલ્યાણકારી સાધુને (૧૧) ખાવો (૧૨) પરંતુ સાધુ દ્વારા લાવેલ આહાર (૧૩) નહિ

ભાવાર્થઃ— તમારૂં કથન જે ગૃહસ્થ દ્વારા લાવેલ આહાર સાધુને ખાવો કલ્યાણકારી છે અને સાધુ દ્વારા લાવેલ આહાર સાધુને ખાવો અકલ્યાણકારી, એવું જે તમારૂં (અન્યતીર્થીઓનું) કથન છે તે વાંસના અગ્રભાગ સમાન દુર્બળ છે એ કથન સત્ય નથી, માન્ય થાય તેમ નથી, કારણ કે ગૃહસ્થ દ્વારા લાવેલ આહાર છકાયજીવની ઘાત સહિતનો હોય છે તેમ જ ઉદ્‌ગમનાદિ દોષ સહિત છે

धम्मपन्नवणा जा सा, सारंभा ण विसोहिआ ।
ण उ एयाहिं दिट्ठीहिं, पुव्वमासिं पग्गप्पिअं ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ધર્મની દેશના છે (૨) એવી જે (૩) તે (૪) ગૃહસ્થોને (૫) શુદ્ધ કરવાવાળી છે સાધુઓને નહિ (૬) આવી (૭) દૃષ્ટિથી (૮) પૂર્વે (૯) દેશના (૧૦) આપેલ (૧૧) નથી.

ભાવાર્થ— તમો (અન્યતીર્થી) કહો છો કે સાધુઓએ દાન આપી ઉપકાર કરવો જોઈએ. અને સાધુની રોગાદિ અવસ્થામાં ગૃહસ્થોએ દાન આપી ઉપકાર કરવો જોઈએ પરંતુ સાધુઓએ રોગી સાધુને આહારાદિ લાવી આપવા ન જોઈએ તેમ કરવાથી રાગ બંધન થાય છે આ તમારૂં કથન અયુક્ત છે કારણ સાધુઓ તો પોતાના આચારથી અપરિગ્રહી (બાહ્ય અને અભ્યંતર ગ્રંથી રહિત બની) શુદ્ધ અનુષ્ઠાનોથી જ શુદ્ધ બને છે એથી સાધુઓએ આહારાદિ દાન આપવાનું કહેવું તે સાધુનો આચાર નથી. તેમ જ ગૃહસ્થ દ્વારા લાવેલ આહારાદિ સાધુને કલ્પનીય નથી પરંતુ રોગાદિ

સાધુની વૈયાવચ્ચ કરવી, આહારાદિ લાવી આપવાનો સાધુ આચાર છે. તે જ સાધુને કલ્પનીય છે તમારી ધારણા પ્રમાણે પૂર્વે સર્વજ્ઞોએ ઉપદેશ આપેલ નથી આહારાદિ વગેરેનો દાન આપવાનો ધર્મ ગૃહસ્થનો છે. અને તે દાન ગૃહસ્થને પવિત્ર કરનાર છે સર્વજ્ઞોએ એવી તુચ્છ દેશના આપેલ નથી કે એષણા આદિમાં ઉપયોગ નહિ રાખનાર અસંયત પુરુષ રોગી સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે અને એષણા આદિમા ઉપયોગ રાખનાર સાધુ, રોગી સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે નહિ તેવો ઉપદેશ સર્વજ્ઞનો નથી અન્યતીર્થીના આક્ષેપ જૈન શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ છે. સત્ય નથી

सव्वाहिं अणुजुत्तीहिं, अचयंता जवित्तए ।
ततो वायं निराकिंच्चा, ते भुज्जोवि पगब्भिया ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) સર્વ (૨) યુક્તિદ્વારા (૩) પોતાના પક્ષની સિદ્ધિ (૪) નહિ થવાથી (૫) અન્યતીર્થી (૬) વાદને (૭) પુન છોડી (૮) પોતાના પક્ષનું સ્થાપન કરવા (૯) ધૃષ્ટતા કરે છે.

ભાવાર્થ– અન્યતીર્થીઓ સમ્પૂર્ણ યુક્તિદ્વારા પોતાના પક્ષનુ સ્થાપન કરવામા અસમર્થ બને છે પશ્ચાત્ વાદને છોડી, પોતાના પક્ષની સિદ્ધિ કરવા ધૃષ્ટતા કરે છે અને ખાલી વિવાદ કરે છે અને ખાલી વચનથી પોતાના ધર્મને શ્રેષ્ઠ બતાવે છે

रागदोसाभिभूयप्पा, मिच्छत्तेण अभिद्दुता ।
आउस्से सरणं जंति, टंकणा इव पव्वयं ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) રાગ અને દ્વેષથી પરાભવ પામેલ (૨) જેનો આત્મા છે (૩) મિથ્યાત્વથી (૪) ભરપુર અન્યતીર્થી શાસ્ત્રાર્થથી વાદ કરવામા હારી

જતા (૫) ગાળો આદિનો (૬) આશ્રય (૭) લે છે પહાડ પર્વતોમાં રહેનાર (૮) મ્લેચ્છજાતિ યુદ્ધમાં હાર પામતા (૯) જેમ (૧૦) પહાડનો આશ્રય લે છે

ભાવાર્થ – રાગ અને દ્વેષથી જેનું હૃદય ઘેરાયેલ છિન્નભિન્ન છે તથા મિથ્યાત્વથી ભરપૂર અન્યતીર્થી જ્યારે શાસ્ત્રાર્થ કરવામાં હારી જાય છે–થાકી જાય છે ત્યારે ક્રોધિત બની ગાળી તથા મારકૂટ કરવાનો આશ્રય લે છે જેમ પહાડમાં રહેનાર મ્લેચ્છ નામની જાતિ, યુદ્ધમાં હાર પામતાં પહાડનું શરણ લે છે

बहुगुणप्पगप्पाइं, कुज्जा अत्तसमाहिए ।
जेणऽन्ने णो विरुज्झेज्जा, तेण तं तं समायरे ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેની ચિત્તવૃત્તિ પ્રસન્ન રહેલ છે એવા મુનિ પરતીર્થીની સાથે વાદને અવસર જેમ (૨) બહુગુણ ઉત્પન્ન થાય એવા અનુષ્ઠાનો સાથ (૩) વાદ કરે જેથી (૪) પ્રતિપક્ષી પોતાના (૫) વિરોધી (૬) ન બને (૭) તેવાં (૮) અનુષ્ઠાનો (૯) કરે.

ભાવાર્થ:– પરતીર્થી સાથે વાદ કરતા મુનિ, પોતાની ચિત્તવૃત્તિને પ્રસન્ન રાખી સ્વપક્ષની સિદ્ધિ અને પરપક્ષની અસિદ્ધિ થાય એવા પ્રકારે પ્રતિજ્ઞા, હેતુ તથા ઉદાહરણ આદિ પ્રતિપાદન કરે અને વાદ કરતા ભાષણ કરતા અન્ય પુરુષ પ્રતિપક્ષી પોતાના વિરોધી ન બને એવી રીતે ભાષણ કરે–વાદ કરે–એવાં દૃષ્ટાંતો આપે મધ્યસ્થ વચનોથી પ્રતિપક્ષીને દુઃખ ઉત્પન્ન ન થાય એવા ઉપયોગથી વાદ કરે

इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेइयं ।
कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) કાશ્યપગોત્રી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી દ્વારા (૨) પ્રતિપાદન કરેલ (૩) ધર્મનો (૪) સ્વીકાર કરી (૫) સાધુ (૬) રોગી સાધુની (૭) ગ્લાનિ રહિત બની (૮) પ્રસન્ન ચિત્ત (૯) વૈયાવચ્ચ કરે (૧૦) એ પ્રમાણે

ભાવાર્થ:– કાશ્યપગોત્રી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલ ધર્મનો સ્વીકાર કરી પ્રસન્નચિત્તથી મુનિ, રોગી સાધુની ગ્લાનિ રહિત બની વૈયાવચ્ચ કરે

संखाय[1] पेसलं[3] धम्मं[4], दिट्ठिमं[5] परिनिव्वुडे[2] ।
उवसग्गे[6] नियामित्ता[7], आमोक्खाए[8] परिव्वएज्जाऽसि[9] ॥२१॥
त्ति बेमि ॥

શબ્દાર્થ · (૧) જાણી (૨) રાગદ્વેષ રહિત શાન્તમુનિ (૩) ઉત્તમ (૪) ધર્મને (૫) પદાર્થના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણનાર (૬) ઉપસર્ગોને (૭) વશ કરી (૮) મોક્ષ પ્રાપ્તિ પર્યંત (૯) સંયમ અનુષ્ઠાન કરે

ભાવાર્થ:– પદાર્થોના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણનારા શાન્ત મુનિ આ ઉત્તમ ધર્મને જાણી અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોને સમભાવથી સહન કરતાં થકાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતા સુધી સંયમ અનુષ્ઠાન કરે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

आहंसु[1] महापुरिसा[2], पुव्विं[3] तत्ततवोधणा[4] ।
उदएण[5] सिद्धिमावन्ना[6], तत्थ[7] मंदो[8] विसीयति[10] ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) કોઇ અજ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે (૨) મહાપુરુષો (૩) પૂર્વ સમયમાં (૪) તપરૂપી ધન સંચય કરવાવાળા (૫) કાચા જલનુ સેવન કરીને (૬) મુક્તિને (૭) પ્રાપ્ત કરેલ છે (૮) મૂર્ખ પુરુષ (૯) આ વાત સાંભળી શીતળ જલનુ (૧૦) સેવન કરવામા પ્રવૃત્ત બને છે સંયમમાં વિષાદ પામે છે

ભાવાર્થ – કોઈ અજ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે, પૂર્વકાળે તપરૂપી ધન સંચય કરવાવાળા મહાપુરુષોએ, શીતલ જલનો ઉપભોગ કરી સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે, આ પ્રકારે વચનો સાંભળી, મૂર્ખ સાધક શીતલ જલનો ઉપભોગ કરવામાં પ્રવૃત્ત બની સંયમ ભ્રષ્ટ થાય છે. પરમાર્થને નહિ જાણવાવાળાનું આ કથન છે

अभुंजिया नमी विदेही, रामगुत्ते य भुंजिया ।
बाहुए उदगं भोच्चा, तहा नारायणे रिसी ॥ २ ॥

શબ્દાર્થ (૧) વિદેહ દેશના રાજા (૨) નમિરાજે (૩) આહારનો ત્યાગ કરી (૪) રામગુપ્તએ (૫) આહાર ખાઈને (૬) બાહુકએ (૭) શીતલ જલનો (૮) ઉપભોગ કરી (૯) તારાગણઋષિએ એ પ્રકારે જલનો ઉપભોગ કરી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે

ભાવાર્થ – કોઈ અજ્ઞાની પુરુષો સાધુઓને ભ્રષ્ટ કરવા માટે કહે છે કે વિદેહ દેશના રાજા નમિરાજે આહારનો ઉપભોગ નહિ કરીને તથા રામગુપ્તે આહારનો ઉપભોગ કરીને અને બાહુકે શીતલ કાચું જલ પીને, તથા તારાગણઋષિએ પણ સચિત્ત જલ પીને, મુક્તિને-સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે આ રીતે અન્ય તીર્થીઓ ધર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા આવું અસત્ય કથન કરે છે

आसिले देविले चेव, दीवायण महारिसी ।
पारासरे दगं भोच्चा, बीयाणि हरियाणि य ॥ ३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આસિલ ઋષિ તથા (૨) દેવલ ઋષિ તથા મહર્ષિ દ્વૈપાયન તથા (૪) પરાશર ઋષિએ પણ એ (૫) શીતલ જલ (૬) બીજ તથા (૭) હરી વનસ્પતિનો (૮) આહાર કરી મુક્તિને સિદ્ધિને પામ્યા હતા

ભાવાર્થ:- અસિલ, દેવલ, મહર્ષિ દ્વૈપાયન તથા પારાસર ઋષિએ શીતલજલ તથા બીજ તથા હરિત વનસ્પતિનો આહાર કરી મુક્તિ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે. એમ સાંભળ્યુ છે આવા પ્રકારે અન્ય તીર્થીઓ કામભોગમાં આસક્ત હોવાથી ઉપરોકત અસત્ય પ્રચાર કરે છે.

एते पुव्वं महापुरिसा, आहिता इह संमता ।
भोच्चा बीओदगं सिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૂર્વકાળમાં (૨) એ મહાપુરુષો (૩) સર્વ જગતપ્રસિદ્ધ થયા હતા (૪) એમ જૈન આગમમાં પણ (૫) માનેલ છે (૬) એ લોકોએ બીજ તથા (૭) શીતલ જલનો (૮) ઉપભોગ કરી (૯) સિદ્ધિગતિના લાભને પ્રાપ્ત કરેલ છે (૧૦) એ પ્રમાણે (૧૧) મે મહાભારત આદિ પુરાણોમાં (૧૨) સાંભળ્યુ છે

ભાવાર્થ:- કોઇ અન્યતીર્થી, સાધુઓને ભ્રષ્ટ કરવાની ભાવનાથી, એમ કહે છે કે, પૂર્વકાળમા જે મહા-પુરુષો પ્રસિદ્ધ થઇ ગયા છે તેમાથી કેટલાએકને જૈન આગમમા માનેલ છે કે એ લોકોએ શીતલજલ તથા બીજના ઉપભોગ કરીને સિદ્ધગતિના લાભને પ્રાપ્ત કર્યો છે, આવુ મે મહાભારત આદિ પુરાણોમા સાભળ્યું છે, આવા પ્રકારના અસત્ય ઉપદેશ કરી પોતે સસાર સાગરમા ડુબે છે અન્યને ડુબાડે છે, જૈન આગમોમા તો પાણીને સચેત્ત માનેલ છે. અને જૈન સાધુઓ કાચા જલનો તો સ્પર્શ પણ કરતા નથી તો પીવાની વાત તો કયા રહી

तत्थ मंदा विसीअति, वाहच्छिन्ना व गद्दभा ।
पिट्ठतो परिसप्पति, पिट्ठसप्पो य सम्भमे ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત પરાભ ક્રિયાનો ઉપક્રમ પ્રાપ્ત થયે (૨) મૂર્ખ પુરુષ (૩) સંયમ પાલનમાં દુઃખ અનુભવે છે (૪) ભાર-વજનથી પીડિત (૫) ગર્દભની માફક (૬) જેમ અગ્નિ આદિનો ઉપદ્રવ થતાં ભયભીત થઈ (૭) લાકડીના ટુકડાની સહાયથી ચાલવાવાળો પગે લૂલો પુરુષ તેની માફક (૮) પાછળ રહે છે (૯) ભાગ્યા જતાં લોકોની પાછળ પાછળ ચાલતા થાય મૂર્ખ પુરુષ સંયમ પાલનમાં સૌથી પાછળ રહી જાય છે

ભાવાર્થ:- મિથ્યાત્વ દષ્ટિઓની પૂર્વોક્ત વાતોને સાંભળી, કોઈ મૂર્ખ સાધક સંયમપાલન કરવામાં શિથિલ બનીને એ પ્રકારે દુઃખનો અનુભવ કરે છે કે જેમ ભારથી-વજનથી પીડિત ગર્દભ ભારને લઈ ચાલવામાં દુઃખ અનુભવે છે। અથવા લાકડીના ટુકડાને હાથમાં લઈ ચાલવાવાળો લંગડો પુરુષ અગ્નિ આદિના ભયથી ભાગતા મનુષ્યોની પાછળ પાછળ જાય છે પરંતુ આગળ જવા અસમર્થ બની નાશને પામે છે એ પ્રકારે સંયમપાલન કરવામાં દુઃખ અનુભવ કરવાવાળા શિથિલ સાધકો મોક્ષ સુધી નહિ પહોંચતા જન્મ મરણ રૂપ દુઃખોને ભોગવતા થકા સંસારમાં જ પરિભ્રમણ કરતા રહે છે

इहमेगे उ भासंति, सातं सातेण विज्जती ।

जे तत्थ आरियं मग्गं, परमं च समाहिए (यं) ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) મોક્ષપ્રાપ્તિના વિષયમાં (૨) કોઈ કહે છે કે (૩) સુખથી (૪) સુખપ્રાપ્ત થાય છે (૫) પરંતુ તે મૂર્ખ છે કારણ કે (૬) મોક્ષવિષયમાં તીર્થંકર પ્રતિપાદિત જે જ્ઞાન દર્શન તથા (૭) ચારિત્રરૂપ (૮) જે મોક્ષમાર્ગ છે તેને તો તેઓ છોડી દે છે (૯) પરમશાન્તિને (૧૦) આપનાર

ભાવાર્થ - કોઈ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ મોક્ષમાર્ગના વિષયમાં એમ કહે છે કે આ સંસારમાં અહીં સુખ ભોગવી તો પરભવમાં સુખ પામીએ પરંતુ તે મૂર્ખ જીવો સમજતા નથી કે પરમ શાન્તિને આપનાર તીર્થંકર પ્રરૂપિત જે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તથા

તપરૂપ સંયમ આરાધન એ જ મોક્ષમાર્ગ છે તેને તો તેઓ છોડી દે છે અને આરંભ પરિગ્રહવાળા અસત્ય દર્શનને ગ્રહણ કરી સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે.

मा एयं अवमन्नंता, अप्पेणं लुंपहा बहुं ।
एतस्स(उ)अमोक्खाए, अओहारिव्व जूरह ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) આ જૈનમાર્ગનો તિરસ્કાર કરનારા (૨) તમો લોકો (૩) અલ્પ અને તુચ્છ વિષય સુખના લોભે અતિ મૂલ્યવાન (૪) મોક્ષના સુખનો (૫) નાશ કરનાર એવા તમો (૬) સુખથી સુખની પ્રાપ્તિ હોવાના અસત્ય પક્ષને નહિ છોડનારા (૭) લોહ વણિકની જેમ પશ્ચાતાપ કરશો

ભાવાર્થ.- અન્ય તીર્થીઓને જ્ઞાનીજનો કહે છે કે તમો સુખ ભોગવવાથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે એવા તમારા અસત્ પક્ષનો આગ્રહ રાખી જૈન શાસનનો તિરસ્કાર કરો છો અને તુચ્છ અને અલ્પ વિષય સુખને માટે વિષયસુખના લોભથી અતિ દુર્લભ અને સમાધિમય એવા શાશ્વતા મોક્ષના સુખને બગાડો નહિ. જો તમારા અસત પક્ષને નહિ છોડો તો (સોનાને છોડી લોઢાને પકડી રાખનાર) લોહ વણિકની જેમ તમારે પશ્ચત્તાપ કરવો પડશે અને સંસાર પરિભ્રમણ ઉભુ રહેશે

पाणाइवाते वट्टंता, मुसावादे असंजता ।
अदिन्नादाणे वट्टंता, मेहुणे य परिग्गहे ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જીવહિંસા (૨) મિથ્યાભાષણ (૩) અદત્તવસ્તુ લેવામા (૪) મૈથુન સેવનમા તથા (૫) પરિગ્રહ સંચયમા તમે લોકો (૬) રક્ત છો જેથી તમે (૭) સંયમી નથી

ભાવાર્થ – સુખથી સુખની પ્રાપ્તિ થવાના મિથ્યા સિદ્ધાંતને માનવાવાળા શાકયાદિ સાધુને જ્ઞાનીજનો કહે છે કે તમે લોકો જીવહિંસા કરો છો, અસત્ય બોલો છો, વિના દીધેલ વસ્તુને ગ્રહણ કરો છો, મૈથુન અને પરિગ્રહમાં વર્તમાન રહેલ છો, એ કારણથી તમે લોકો સંયમી નથી–પચનપાચન આદિ ક્રિયાઓમાં વર્તમાન રહેલ હોઇ જીવહિંસા કરો છો તથા જાય મેથી ઉદ્દેશ આદિ પશુઓ રાખી મૈથુનને અનુમોદન આપો છો, તમે લોકો ધોવાને પ્રક્ષિત હોવાનું કરો છો અને ગૃહસ્થને યોગ્ય સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરો છો, જેથી તમે લોકો ગૃહસ્થ સમાન જ છો, તેથી મોક્ષના સુખો પ્રાપ્ત કરવા તમે સમર્થ નથી, જગતના જીવોને ઉન્માર્ગ તરફ લઇ જઇ સંસારવૃદ્ધિ કરો છો. ને અન્યને કરાવો છો તે તમોને જ અહિતનું કારણ છે એમ જાણો.

एवमेगे उ पासत्था, पन्नवंति अणारिया ।
इत्थीवसं गया बाला, जिणसासणपरम्मुहा ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રીઓના વશમાં રહેવાવાળા (૨) અજ્ઞાની (૩) જૈન શાસનથી પરાઙ્મુખ છે (૪) કોઇ (૫) પાર્શ્વસ્થ નીચે મુજબ (૬) કહે છે (૭) અનાર્ય

સ્ત્રીઓના વશમાં રહેવાવાળા અજ્ઞાનીઓ જૈનશાસનથી વિમુખ રહેલા કોઇ કોઇ પાર્શ્વસ્થ–પતિત અન્યતીર્થી ધર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા હવે પછી કહેવાશે તે પ્રમાણે બોલે છે

जहा गंडं पिलागं वा, परिपीलेज्ज मुहुत्तगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु, दोसो तत्थ कओ सिया ? ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ કોઇને (૨) ગુમડુ ફોડકો (૩) થયેલ હોય તેને (૪) દબાવાથી પરૂ લોહી-બગાડ નીકળી જાય છે (૫) મુહૂર્ત સમય (૬) એ રીતે (૭) સમાગમની પ્રાર્થના કરનારી (૮) સ્ત્રી સાથે સમાગમ કરવામા (૯) દોષ (૧૦) કયો (૧૧) હોઈ શકે

ભાવાર્થ.- કોઇ કોઇ અન્યતીર્થીઓ કહે છે કે, જેમ કોઇ ફોડલો અથવા ગુમડુ થયેલ હોય, તેને દબાવીને બગાડ કાઢી નાખવાથી થોડા સમય બાદ પીડા દૂર થઇ શાતિ થાય છે, એ રીતે સમાગમની પ્રાર્થના કરવાવાળી સ્ત્રીથી સમાગમ કરતાં થોડા સમય બાદ ખેદની શાંતિ થાય છે, તો તે કાર્યમા દોષ કયાથી હોઇ શકે ? આવા અજ્ઞાનીઓના કથન સસારવૃદ્ધિરૂપ જન્મ, જરા, મરણના વધારનાર છે. એમ જાણી તેઓના સગથી દૂર રહેવું એ જ શ્રેય છે

जहा मंधादए नाम, थिमिअं भुंजती दगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु, दोसो तत्थ कओ सिआ ? ॥ ११ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) જેમ (૨) ભેડ (૩) નામનુ પશુ-બકરી (૪) વિના-હલાવ્યા (૫) જલને (૬) પીવે છે (૭) એ પ્રકારે સમાગમ કરવાની (૮) પ્રાર્થના કરવાવાળી (૯) સ્ત્રીની સાથ (૧૦) સમાગમ કરવામાં (૧૧) દોષ (૧૨) ક્યાંથી (૧૩) હોઇ શકે

ભાવાર્થ - જેમ ભેડ-બકરા તથા ગાડર પાણીને હલાવ્યા વિના પાણી પીએ છે એ રીતે પાણી પીવાથી પાણીના જીવોને પીડા થતી નથી તેથી તેને દોષ લાગતો નથી, એ પ્રકારે સમાગમ કરવા માટે પ્રાર્થના કરનાર સ્ત્રીની સાથ સમાગમ કરવાથી બન્ને વ્યક્તિ પૈકી કોઇને પીડા થતી નથી જેથી કોઇ દોષ લાગતો નથી આવું કથન વિષયોમા આસક્ત જીવોનુ સંસાર વૃદ્ધિરૂપ જાણવુ.

जहा विहंगमा पिंगा, थिमियं भुंजती दगं ।
एवं विन्नवणिस्थिसु, दोसो तत्थ कओ सिया ॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) પિગ નામની (૩) પક્ષિણી (૪) વિનાહલાવ્યે (૫) જલને (૬) પીએ છે (૭) એ પ્રકારે સમાગમ કરવા માટે (૮) પ્રાર્થના કરવાવાળી (૯) સ્ત્રીની સાથ (૧૦) ક્યાંથી (૧૧) દોષ (૧૨) હોઈ શકે ? (૧૩) સમાગમ કરવાથી તેમાં

ભાવાર્થ – કામ ભોગોમાં આસક્ત અન્યતીર્થીઓ કહે છે કે પિગ નામની પક્ષિણી જેમ વિના હલાવ્યે જલને બાધા પીડા ઉત્પન્ન કર્યા સિવાય જલને પીએ છે એ પ્રકારે સમાગમ કરવા માટે પ્રાર્થના કરનારી સ્ત્રીની સાથે સમાગમ કરવાથી તેમાં ક્યાંથી દોષ હોઈ શકે ? આવા પ્રકારે અન્યતીર્થીઓ કામ ભોગોમાં આસક્ત હોઈ અસત્ય પ્રરૂપણા કરી જગતના જીવોને જન્મ મરણરૂપ યાતના દુઃખોની વૃદ્ધિ કરાવવામાં સહાયક થાય છે પોતે સંસાર સમુદ્રમાં ડૂબે છે અન્યને ડૂબાડે છે તેથી આવા અજ્ઞાનીઓના સંગથી દૂર રહેવું તે સાધકને શ્રેયસ્કર છે

एवमेगे उ पासत्था, मिच्छदिट्ठी अणारिया ।
अज्झोववन्ना कामेहिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઈ (૨) પૂર્વોક્ત રૂપથી મૈથુનને નિરવદ્ય માનવાવાળા (૩) પાર્શ્વસ્થ (૪) મિથ્યાદૃષ્ટિ (૫) અનાર્ય (૬) મૂર્છિત છે (૭) કામભોગોમાં (૮) પૂતના નામક શાકિની (૯) જેમ (૧૦) બાળકો પર આસક્ત રહેતી હોય છે

ભાવાર્થઃ– પૂર્વોક્ત પ્રકારથી મૈથુનને નિરવદ્ય બતાવવાવાળા અન્યતીર્થી પાર્શ્વસ્થ-પતિત છે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તથા અનાર્ય અને

કામભોગોમા અતિ આસક્ત છે. જેમ પૂતના ડાકિની સ્તનપાન કરનારા બાલકો પર આસક્ત રહે છે

अणागयमपस्सता, पच्चुप्पन्नगवेसगा ।
ते पच्छा परितप्पंति, खीणे आउंमि जोव्वणे ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) ભવિષ્યકાળમા ઉત્પન્ન દુ ખને (૨) નહિ જાણુનારા (૩) વર્તમાન કાળના સુખો પ્રાપ્ત કરવાના (૪) પ્રયત્નમા રહે છે (૫) તેઓ (૬) પશ્ચાત (૭) પશ્ચાત્તાપ કરે છે (૮) નષ્ટ થયે (૯) આયુ તથા (૧૦) યૌવન.

ભાવાર્થ – અસત્ કર્મ અનુષ્ઠાનો સાવદ્યકાર્યોથી ભવિષ્યકાળમાં ઉત્પન્ન થવાનાં દુ ખો નહિ જોતા જાણુતા કામભોગોમા આસક્ત લોકો વર્તમાન સુખની ગવેષણામા રક્ત રહે છે પરતુ યુવાવસ્થા તથા આયુષ્ય ક્ષીણ થતા, તેને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે અને કહે છે કે મનુષ્ય જન્મ પામી મે શુભ અનુષ્ઠાનો કર્યા નહિ મૃત્યુ સમયે એ રીતે પશ્ચાત્તાપ કરે છે

जेहिं काले परिक्कंत, न पच्छा परितप्पए ।
ते धीरा बंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीविअं ॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષોએ (૨) ધર્મોપાર્જન કાળમા (૩) ધર્મોપાર્જન કરેલ છે (૪) તેને પાછળથી (૫) વૃદ્ધાવસ્થામા (૬) પશ્ચાતાપ કરવો પડતો નથી (૭) ધીર પુરુષ (૮) બધનથી છૂટેલ (૯) જીવનની ઇચ્છા કરતા નથી (૧૦) અસયમ

ભાવાર્થ.– ધર્મઉપાર્જન સમયમા જે પુરુષોએ ધર્મઉપાર્જન કરેલ છે, તેને પાછળથી વૃદ્ધાવસ્થામા પશ્ચાત્તાપ કરવો પડતો નથી, તેમ જ કર્મબધનથી છૂટેલા ધીર પુરુષો, અસયમી જીવનની ઇચ્છા કરતા નથી પરતુ જીવન અને મરણમા નિસ્પૃહ રહીને સયમ અનુષ્ઠાનોમા જ ઉપયોગ રાખી સયમપાલન કરે છે

महा नई वेयरणी, दुत्तरा इह संमता ।
एवं लोगंसि नारीओ, दुरुत्तरा अमईमया ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) આ લોકમાં (૩) વૈતરણી (૪) નદી (૫) દુસ્તર (૬) મનાય છે (૭) એવી રીતે (૮) આ લોકમાં (૯) સ્ત્રીઓથી પૂર્ણ (૧૦) અજ્ઞાની મનુષ્યો માટે (૧૧) દુસ્તર મનાય છે

ભાવાર્થ– જેમ અતિ વેગવાળી વૈતરણી નદી તરવી દુસ્તર છે, એવી જ રીતે વિવેકહીન, પરાક્રમહીન, અજ્ઞાની–પુરુષોને સ્ત્રીઓનો સંગ છૂટવો દુષ્કર કહેલ છે

जेहिं नारीण संजोगा, पूयणा पिट्ठतो कता ।
सव्वमेयं निराकिच्चा, ते ठिया सुसमाहिए ॥ १७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષોએ (૨) સ્ત્રીઓના (૩) સંબંધને તથા (૪) કામભોગોને (૫) ત્યાગી દીધા છે (૬) તે પુરુષો (૭) સમસ્ત ઉપસર્ગોને સમભાવે (૮) સહન કરતા થકા (૯) પ્રસન્નચિત્તથી (૧૦) રહે છે

ભાવાર્થ – જે પુરુષોએ સ્ત્રીઓનો સંસર્ગ તથા પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયરૂપી કામભોગોના કડવા વિપાકોને જાણીને તેનો ત્યાગ કર્યો છે ને સર્વ પરીષહ–ઉપસર્ગોને જીતીને ઉત્તમ સમાધિ સાથે નિવાસ કરે છે

एते ओघं तरिस्संति, समुद्दं ववहारिणो ।
जत्थ पाणा विसन्नासि, किच्चंती सयकम्मुणा ॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપસર્ગોને જીતનારા પૂર્વોક્ત પુરુષો (૨) સંસારને (૩) તરી શકે છે (૪) વ્યાપારી જેમ વહાણ વડે (૫) સમુદ્રને તરી જાય છે (૫) સંસારમાં (૬) જીવો (૭) પોતાના (૮) સ્વકર્મથી (૯) પીડિત થાય છે

ભાવાર્થ– અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂલ પરીષહો તથા ઉપસર્ગોને સમભાવથી સહન કરી–જીતીને મહાપુરુષો દ્વારા સેવિત માર્ગમાં ચાલવાવાળા ધીર પુરુષ, સંસારના પારને પામે છે અને સંસારમાં પડેલા સ્વયંકૃત કર્મોના ઉદયથી પીડા પામી રહેલા જીવોને સંસાર સમુદ્રથી પાર થવામા સહાયક બને છે જેમ વ્યાપારી વહાણથી સમુદ્રને તરી જાય છે એ રીતે શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ સંયમ પ્રાલનથી સાધુ સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે અને મોક્ષનાં શાશ્વતાં અનાદિ અનંત સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે

तं च भिक्खू परिण्णाय, सुव्वते समिते चरे ।
मुसावायं च वज्जिज्जा, अदिन्नादाणं च वोसिरे ॥ १९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુ (૨) પૂર્વોક્ત વાતોને (૩) જાણી (૪) ઉત્તમ-વ્રતોયુક્ત (૫) સમિતિસહિત રહી (૬) સયમમાં વિચરે (૭) મૃષાવાદ તથા (૮) ત્યાગ કરે (૯) અદત્તાદાનનો

ભાવાર્થ:– પૂર્વોક્ત હકીકતને જાણીને, સાધુ પુરુષ ઉત્તમવ્રત તથા સમિતિયુક્ત રહી, મૃષાવાદ તથા અદત્તાદાન આદિ સાવદ્ય ક્રિયાનો ત્યાગ કરી સયમ અનુષ્ઠાનમા ઉપયોગવત રહી વિચરે એવો સાધકનો આચાર છે

उड्ढमहे तिरियं वा, जे केई तसथावरा ।
सव्वत्थ विरतिं कुज्जा, संति निव्वाणमाहियं ॥ २० ॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉર્ધ્વ (૨) નીચે (૩) તિરછા (૪) જે કોઇ (૫) ત્રસ તથા (૬) સ્થાવર પ્રાણી છે તેના આરભથી (૭) સર્વથા સર્વકાલ (૮) નિવૃત્તિ (૯) કરવી એમ કરવાથી (૧૦) નિર્વાણપદની પ્રાપ્તિ (૧૧) કહેલ છે (શાંતિરૂપી)

ભાવાર્થ:- ઉર્ધ્વ દિશામાં તથા અધોદિશામા તથા તિરછિ દિશામાં જે કોઇ ત્રસ અને સ્થાવર જીવો રહેલ છે તેની હિંસાથી આરંભથી સર્વથા સર્વકાળે નિવૃત્ત થવાથી સમાધિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે આવું કથન ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનું છે એમ અહીં હિંસાથી નિવૃત્ત થવું તે આત્માને સુખનું કારણ છે

इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेदितं ।
कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ (૧) ધર્મને (૨) સ્વીકાર કરી સમાધિયુક્ત (૩) ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા (૪) કથિત (૫) સાધુ (૬) ગ્લાન સાધુની (૭) અગ્લાન ભાવથી (૮) સેવા કરે.

ભાવાર્થ - કાશ્યપગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા કથિત શ્રુતચારિત્રરૂપ આ જૈન ધર્મને સ્વીકાર કરી સમાધિયુક્ત સાધુ અગ્લાનભાવથી રોગી સાધુની સેવા વૈયાવચ્ચ કરે. એ સાધુનો ધર્મ છે

सखाय पेसलं धम्मं, दिट्ठिमं परिनिव्वुडे ।
उवसग्गे नियामित्ता, आमोक्खाए परिव्वएज्जासि
त्तिबेमि ॥ २२ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) બરાબર નણીને (૨) સુંદર (૩) ધર્મને (૪) સમ્યગ્ દૃષ્ટિ (૫) શાન્ત પુરુષ મુનિ પ્રાપ્ત કરાવનાર (૬) ઉપસર્ગોને (૭) સહન કરીને (૮) મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતાં સુધી સંયમ (૯) અનુષ્ઠાન કરે

ભાવાર્થ:- સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધક-શાન્ત મુનિ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવવામા કુશળ ધર્મને બરાબર જાણીને પ્રતિકૂળ અનુકૂળ પરીષહ ઉપસર્ગોને સમભાવે સહન કરતા થકા મોક્ષ પ્રાપ્તિ થતાં સુધી ઉપયોગ સહિત સંયમ અનુષ્ઠાન કરે એમ હું કહું છું

અધ્યયન ૩ જુ સમાપ્ત

અધ્યયન ૪ થુ

પ્રથમ ઉદ્દેશા

સ્ત્રી પરિજ્ઞાધ્યયનમઃ

१ २ ४ ३
जे मायरं च पियरं च, विप्पजहाय पुव्वसंजोगं ।
६ ५ ७ ८ ९
एगे सहिते चरिस्सामि, आरतमेहुणो विवित्तेसु ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કોઇ સાધક માતા (૨) પિતા (૩) પૂર્વસંયોગ છોડી (૪) સયમ ગ્રહણ કરી (૫) જ્ઞાનાદિયુકત (૬) એકાકી (૭) વિચરીશ (૮) મૈથુનથી નિવૃત્ત (૯) સ્ત્રી પશુ પ ડક રહિત સ્થલ

ભાવાર્થ:- જે કોઇ સાધક માતા, પિતા, આદિ પૂર્વ સંયોગોનો ત્યાગ કરી મૈથુનથી નિવૃત્ત થઇ સયમ ગ્રહણ કરી સ્ત્રી, પશુ, નપુશકથી રહિત આસન શયનની ગવેષણા કરી, જ્ઞાન સહિત એકાકી વિચરીશ આ રીતે નિર્ણય કરી, સયમ પાલન કરનાર સાધકને સ્ત્રી પરીષહથી પોતાના આત્માનુ રક્ષણ કરવા, શ્રી ભગવંતે હવે પછી કહેવાશે તેવો ઉપદેશ આપેલ છે તે ધારણ કરી જાગૃત રહેવા સાધકે સતત ઉપયોગવ ત રહેવું જેથી પરીષહથી બચી શકાય છે

१ २ ३ ४ ५ ६
सुहुमेणं त परिक्कम्म, छन्नपएण इत्थिओ मंदा ।
७ ८ ९ १० ११ १२ १३
उव्वायंपि ताउ जाणंसु जहा लिस्संति भिक्खुणो एगे ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) છૂપી રીતે (૨) સાધુની પાસે (૩) જઇને (૪) કપટથી (૫) સ્ત્રી (૬) મૂર્ખ (૭) ઉપાય (૮) એ (૯) જાણે (૧૦) જેમ (૧૧) ભ્રષ્ટ બને (૧૨) સાધુ (૧૩) કોઇ એક

ભાવાર્થ – ઉપરોક્ત સાધુની પાસે મૂર્ખ સ્ત્રીઓ હરકોઇ કાર્યના બહાના તળે કપટથી સાધુ પાસે આવી ધીરે ધીરે ગુપ્ત

કથાવાર્તાઓ કરી સાધુઓને સંયમથી ભ્રષ્ટ કરે છે અને સંયમથી ભ્રષ્ટ કરવાના ઉપાયને જાણતી હોય છે એમ જાણી સાધકે સ્ત્રીનો વિશ્વાસ નહિ કરવો અને તેનાથી દૂર રહેવું

पासे भिसं णिसीयंति अभिक्खणं पोसवत्थं परिहिंति ।
कायं अहेवि दंसंति, बाहू उद्धट्टु कक्खमणुव्वजे ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) વિશેષ નજીકમાં આવીને (૨) સાધુની (૩) બેસે છે (૪) વારવાર (૫) સુંદર વસ્ત્ર (૬) પહેરીને (૭) કાયાના (૮) નીચેના ભાગ (૯) બતાવે (૧) ભુજાને (૧૧) ઊંચી કરીને (૧૨) કુક્ષીને (૧૩) બતાવે છે

ભાવાર્થ – સાધુને મૂર્ખ સ્ત્રીઓ કેમ ભ્રષ્ટ કરે છે તે બતાવે છે સાધુની અત્યન્ત નજીકમાં આવીને બેસે છે, સુંદર વસ્ત્રો પહેરી વારવાર આવજાવ કરે અને કાયાના અધોભાગરૂપ જંઘાદિને બતાવતી અંગોને મરડતી ભુજાઓ ઊંચી કરી કુક્ષીના ભાગને બતાવતી સાધુની સંમુખ બેસી કામવિકાર ઉત્પન્ન થાય તેવું આચરણ કરે છે

सयणासणेहिं जोगेहिं इत्थिओ एगता णिमंतंति ।
एयाणि चेव से जाणे, पासाणि विरूवरूवाणि ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) શયન (૨) આસન (૩) યોગ્ય વસ્તુઓદ્વારા (૪) સ્ત્રી (૫) કોઈ સમય (૬) નિમંત્રણ કરે છે (૭) એ બધા વચનને (૮) જાણે (૯) પાશ (૧) વિવિધ પ્રકારના (૧૧) સાધુ

ભાવાર્થઃ– કોઈ સ્ત્રીઓ સાધુને એકલા દેખીને પાટ પાટલા આદિ સાધુઓને યોગ્ય વસ્તુઓ લેવા આવવાનું સ્નેહ વચનોથી

નિમંત્રણ કરે, પરંતુ સાધુ તે નિમંત્રણ આદિને પાસરૂપ તથા સંયમ બાધક જાણે અને સંયમ રક્ષણમાં ઉપયોગવંત રહે.

१ २ ३ ४ ७ ५ ६
नो तासु चक्खु संधेज्जा, नोवि य साहसं समभिजाणे ।
१० ८ ९ ११ १२ १३
णो सहियंपि विहरेज्जा, एवमप्पा सुरक्खिओ होइ ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) નહિ (૨) સ્ત્રીના (૩) ચક્ષુ સામે પોતાના ચક્ષુને (૪) મિલાવે (૫) તેના નિમંત્રણરૂપ સાહસને (૬) જાણી (૭) ન રૂકુ (૮) તે સ્ત્રીઓનો સહવાસ (૯) કરે (૧૦) નહિ (૧૧) આ પ્રમાણે રહેવાથી સાધુ પોતાના સંયમનુ (૧૨) રક્ષણ કરી (૧૩) શકે

ભાવાર્થ:- પાટપાટલાનુ આમંત્રણ આપનાર સ્ત્રીનાં ચક્ષુ સાથે સાધુ પોતાનાં ચક્ષુ મિલાવે નહિ, તેમ જ મૈથુન સેવનરૂપ અકાર્ય કરે નહિ, તથા તેના સ્નેહરૂપ આમંત્રણનાં વચનોને શ્રેય ન જાણે, તેની સાથે ગ્રામાદિક વિચરે નહિ, આ રીતે ઉપયોગથી વર્તન રાખનાર સાધુ પોતાના આત્માનુ, સંયમનુ, રક્ષણ કરી શકે છે

१ २ ३ ४ ५
आमंतिय उस्सविया भिक्खुं आयसा निमंतंति ।
८ ७ ६ ९ १०
एताणि चेव से जाणे, सद्दाणि विरूवरूवाणि ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) આમંત્રણ કરી (૨) વિશ્વાસ ઉપજાવી (૩) સાધુને (૪) ભોગનુ (૫) આમંત્રણ દે (૬) જ્ઞાનથી જાણી પ્રત્યાખ્યાનથી તેનો ત્યાગ કરે તેનાથી દૂર રહે (૭) સાધુ (૮) તે સ્ત્રીના આમંત્રણના (૯) શબ્દોને (૧૦) વિવિધ પ્રકારના

ભાવાર્થ:- કેટલીક સ્ત્રીઓ સાધુને સંકેત કરી, વિશ્વાસ ઉપજાવી, ભોગ ભોગવવાનું આમંત્રણ કરે, પરંતુ સાધુ પુરુષ તે

કથાવાર્તાઓ કરી સાધુઓને સંયમથી ભ્રષ્ટ કરે છે અને સંયમથી ભ્રષ્ટ કરવાના ઉપાયને જાણતી હોય છે એમ જાણી સાધુએ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ નહિ કરવો અને તેનાથી દૂર રહેવું

पासे[1] भिसं[2] णिसीयंति[3] अभिक्खणं[4] पोसवत्थं[5] परिहिंति[6] ।
कायं[7] अहेवि[8] दंसंति[9], बाहू[10] उद्धट्टु[11] कक्खमणुव्वजे[12] ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) વિશેષ નજીકમાં આવીને (૨) સાધુની (૩) બેસે છે (૪) વારંવાર (૫) સુંદર વસ્ત્ર (૬) પહેરીને (૭) કાયાના (૮) નીચેના ભાગ (૯) બતાવે (૧૦) ભુજાને (૧૧) ઊંચી કરીને (૧૨) કુક્ષીને (૧૩) બતાવે છે

ભાવાર્થ – સાધુને મૂર્ખ સ્ત્રીઓ કેમ ભ્રષ્ટ કરે છે તે બતાવે છે સાધુની અત્યન્ત નજીકમાં આવીને બેસે છે સુંદર વસ્ત્રો પહેરી વારંવાર આવજાવ કરે અને કાયાના અધોભાગરૂપ જંઘાદિકને બતાવતી અંગોને મરડતી ભુજાઓ ઊંચી કરી કુક્ષીના ભાગને બતાવતી સાધુની સંમુખ બેસી કામવિકાર ઉત્પન્ન થાય તેવા આચરણ કરે છે

सयणासणेहिं[1] जोगेहिं[3] इत्थिओ[4] एगता[5] णिमंतेंति ।
एयाणि[7] चेव से[11] जाणे[8], पासाणि[9] विरूवरूवाणि[10] ॥ ४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) શયન (૨) આસન (૩) યોગ્ય વસ્તુઓ દ્વારા (૪) સ્ત્રી (૫) કોઈ સમય (૬) નિમંત્રણ કરે છે (૭) એ બધા વતનને (૮) જાણે (૯) પાશ (૧૦) વિવિધ પ્રકારના (૧૧) સાધુ

ભાવાર્થ:– કોઈ સ્ત્રીઓ સાધુને એકલા દેખીને પાટ પાટલા આદિ સાધુઓને યોગ્ય વસ્તુઓ લેવા આવવાનું સ્નેહ વચનોથી

अह तत्थ पुणो णमयंति, रहकारो व णेमि आणुपुव्वीए ।
बद्धे मिए व पासेणं, फंदंते वि ण मुच्चए ताहे ॥९॥

શબ્દાર્થ . (૧) વળી (૨) તહાં (૩) કરી (૪) નમાવે (૫) રથકાર (૬) ચક્રને (૭) અનુક્રમથી (૮) બંધાયેલ (૯) મૃગ (૧૦) પાસમા (૧૧) ચલાયમાન (૧૨) મુક્ત થતા (૧૩) નથી (૧૪) પાસથી

ભાવાર્થ.– જેમ રથના હાંકનાર સારથી પેડાના ભાગને નમાવે છે એવા પ્રકારે સ્ત્રીઓ સાધુઓને પ્રથમ નમ્રતાથી કોમલ વચનોથી પ્રલોભન આપી પોતાના વશમા કરી પશ્ચાત્ તે સ્ત્રીને વશ થયેલ આસક્ત સાધુ મૃગ પાશમાં બધાયેલ મૃગની જેમ છૂટી શકતો નથી તેની માફક સ્ત્રીના પાસમાં બંધાયેલ સાધુ પાસથી છૂટી શક્તો નથી અને પશ્ચાત્ તે સાધુને અનેક વિટંબનાઓ ભોગવતાં પશ્ચાતાપ કરવો પડે છે.

अह सेऽणुतप्पई पच्छा, भोच्चा पायसं व विसमिस्सं ।
एवं विवेगमादाय, संवासो नवि कप्पए दविए ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) વિષમિશ્રિત (૨) દૂધને (૩) ભોગવીને (૪) પશ્ચાત્ જેમ (૫) પશ્ચાત (૬) પશ્ચાત્તાપ કરે છે (૭) એ રીતે સ્ત્રીઓના પાસમા બધાયેલ સાધુ પશ્ચાતાપ કરે છે એમ જાણી (૮) વિવેક ગ્રહણ કરી (૯) સ્ત્રી સવાસ (૧૦) નહિ (૧૧) કરે (૧૨) મોક્ષાર્થી સાધુ

ભાવાર્થઃ– જેમ કોઈ મનુષ્ય વિષમિશ્રિત દૂધનો ઉપભોગ કરી પશ્ચાત્ પશ્ચાત્તાપ કરે છે એવી રીતે સ્ત્રીઓના પાસથી બધાએલ સાધુને પાછળ પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે, એમ જાણી વિવેક ગ્રહણ કરી મોક્ષાર્થી સાધુએ સ્ત્રી સસર્ગ કરવો નહિ.

સ્ત્રીના વિવિધ પ્રકારના આમંત્રણનાં વચનોના રહસ્યને પાશરૂપ જાણી, સંયમને બાધક અને આત્માને પતિત કરાવનાર, તે સ્ત્રીના આમંત્રણનો સ્વીકાર ન કરે.

मणबंधणेहिं णेगेहिं, कलुण विणीयमुवगसित्ताण ।
अदु मंजुलाइ भासंति, आणवयंति भिन्नकहाहिं ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) મનને બંધન કરે (૨) અનેક પ્રકારના પ્રપંચો કરનાર સ્ત્રીઓ (૩) કરુણા જનક (૪) વિનયપૂર્વક (૫) સાધુની પાસે જઈ (૬) મધુર વચન (૭) બોલતી (૮) આજ્ઞામાં પ્રવર્તાવે (૯) ભિન્ન ભિન્ન વાતોથી.

ભાવાર્થ – મનને બંધન કરાવે તેવા અનેક પ્રકારના પ્રપંચ કરવાવાળી સ્ત્રીઓ વિનયપૂર્વક સાધુની પાસે જઈને કરુણાજનક તથા મનોહર વચનોથી બોલતી મૈથુન સંબંધી રહસ્ય વાર્તાલાપ કરી સાધુને પોતાની આજ્ઞામા પ્રવર્તાવે છે

सीहं जहा व कुणिमेणं, निब्भयमेगचरंति पासेण ।
एविस्थियाउ बंधंति, संवुडं एगतियमणगारं ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સિંહ (૨) જેમ (૩) માંસ માટે (૪) નિર્ભય (૫) એકલા (૬) વિચરતા (૭) પાશથી બંધાય છે (૮) એ રીતે (૯) સ્ત્રીઓ (૧૦) બાંધે (૧૧) સંવૃત (૧૨) એકલા વિચરતા (૧૩) સાધુને

ભાવાર્થ – જેમ પારધી લોકો નિર્ભયપણે જે એકલા વિચરનાર સિંહને માંસના ટુકડા નાખીને પ્રલોભન પાશમાં બાંધી પશ્ચાત અનેક પ્રકારથી દુઃખી કરે છે એવા પ્રકારે એકલા વિચરતા સંવૃત અણગારને સ્ત્રીઓ ભોગો ભોગવવાનું પ્રલોભન આપી પોતાના વશમાં કરી લે છે–બાંધી લે છે એટલે પોતાના મોહમાં ફસાવી લે છે

अवि धूयराहि सुण्हाहिं, धातीहिं अदुव दासीहिं ।
महतीहि वा कुमारीहिं, संथवं से न कुज्जा अणगारे ॥१३॥

શબ્દાર્થ . (૧) વળી પુત્રી (૨) પુત્રવધૂ (૩) ધાવમાતા (૪) દાસી અથવા (૫) વડી (૬) કુમારીકા સાથ (૭) પરિચય કરવો (૮) નહિ (૯) ભિક્ષુએ

ભાવાર્થ:– સાધુએ પોતાની પુત્રી, પુત્રવધૂ, ધાવમાતા, દાસી, અથવા મોટી કુમારિકા સાથે પરિચય કરવો નહિ તેનો સહવાસ કે વાર્તાલાપ આદિ સસર્ગ રાખવો નહિ

अदु णाइणं च सुहीणं वा, अप्पियं दट्ठु एगता होति ।
गिद्धा सत्ता कामेहिं, रक्खणपोसणे मणुस्सोऽसि ॥१४॥

શબ્દાર્થ : (૧) અથવા જ્ઞાતિજન (૨) અથવા સ્ત્રીનો પતિ (૩) એકદા સહવાસમા (૪) બેઠા દેખે (૫) અપ્રીતિ (૬) હોય (૭) આસકત (૮) ગૃદ્ધ (૯) કામભોગોમાં (૧૦) રક્ષણ (૧૧) પોષણ (૧૨) મનુષ્ય (૧૩) છુ

ભાવાર્થ:– કદાચ કોઇ સમય ગૃહસ્થના ઘેર સ્ત્રી સાથે સાધુને વાર્તાલાપ કરતા તે સ્ત્રીના પતિ અથવા કુટુમ્બીજનો અગર જ્ઞાતિજનો કોઇ દેખે તો તેઓને સાધુ ઉપર દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય અને એમ માને કે આ સાધુ કામભોગોમાં આસક્ત જણાય છે, એમ માની સાધુને આક્રોશ વચન કહે, અપમાન કરે અને એમ કહે કે તુ એનુ રક્ષણ પોષણ કરે છે કે, અહી ગૃહસ્થને ઘેર બહુ સમય બેસે છે, એમ અપમાનજનક વચનો કહે, એમ જાણી સાધકે ગૃહસ્થના ઘેર એકલી સ્ત્રી સાથે વાર્તાલાપ નહિ કરવો તેમ જ ગૃહસ્થના ઘેર બેસવુ નહિ

तम्हा उ वज्जए इत्थी, विसलित्तं व कण्टगं नच्चा ।
ओए कुलाणि वसवत्ती, आघाते ण से वि णिग्गंथे ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) તેથી કરી (૨) તેના સહવાસને છોડે (૩) સ્ત્રીઓને (૪) વિષલિપ્ત (૫) કંટકસમાન (૬) જાણી (૭) સ્ત્રીઓને સ્વવશના કે અગર સ્ત્રી સાથે (૮) વશ થઈ (૯) એકલા (૧૦) વાર્તાલાપ કરે (૧૧) તે તે નિર્ગ્રંથ (૧૨) ન કહેવાય.

ભાવાર્થઃ— ઉપરોક્ત હકીકતને જાણી સ્ત્રીઓને વિષલિપ્ત કાંટા સમાન જાણી સાધુ સ્ત્રી સંસર્ગને છોડે, તેમ જ એકલા વિચરતા સાધુએ સ્ત્રી સંસર્ગ તથા તેની સાથેનો વાર્તાલાપ સંયમ પાલનમાં વિઘ્નરૂપ જાણી છોડી દેવો તેમ જ સ્ત્રીઓને વશ થઈ એ ગૃહસ્થને ઘેર બેસી વાર્તાલાપ અથવા ધર્મ કથા કરે તો તે સાધુને નિર્ગ્રંથ ન કહેવાય.

जे एयं उंछं अणुगिद्धा, अन्नयरा हुंति कुसीलाणं ।
सुतवस्सिएवि से भिक्खू, नो विहरे सह णमित्थीसु ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) જે સાધુએ (૨) સ્ત્રી સહવાસ અથવા નિન્દનીયરૂપ (૩) કથામાં (૪) આસક્ત રહે તો તે સાધુથી (૫) અન્ય (૬) કુશીલ (૭) જે (૮) તપસ્વી (૯) સ્ત્રી (૧૦) સાથ (૧૧) વિચરવું (૧૨) નહિ (૧૩) સાધુએ પણ

ભાવાર્થ – જે સાધુ સ્ત્રીની નિન્દનીયરૂપ કથામાં અથવા સ્ત્રી સહવાસમા આસક્ત રહે તો તે સાધુ નથી પરન્તુ તેથી વિપરીત કુશીલ છે એમ જાણી સુતપસ્વી સાધુએ પણ સ્ત્રી સહવાસમાં નહિ રહેવું તેની સાથે વિચરવું નહિ, સ્ત્રીની સાથે કથા વાર્તા પણ ન કરવા

હોય ત્યાં તેની નજીક બેસે નહિ, સ્ત્રીનો સંસર્ગ અનર્થનું કારણ જાણી ત્યાગ કરે

१ २ ३ ४ ५ ६
बहवे गिहाइं अवहट्टु, मिस्सीभावं पत्थु । य एगे ।
८ ९ ७ ८ ९ १०
धुवमग्गमेव पवयंति, वाया वीरियं कुसीलाणं ॥१७॥

શબ્દાર્થ · (૧) ઘણા (૨) ઘર (૩) છોડી (૪) મિશ્ર ભાવમા (૫) રહેલા (૬) કેટલાક (૭) કહે છે કે (૮) મિશ્ર માર્ગ જ (૯) મોક્ષ માર્ગ છે એ તેમનું કથન માત્ર છે કાર્યરૂપ નથી (૮) વચન (૯) બળ (૧૦) કુશીલરૂપ છે

ભાવાર્થ – કોઇ એક ઘરવાસ ત્યાગી મિશ્રભાવમાં રહેલા (કાંઇક સાધુ આચાર કાઇક ગૃહસ્થ આચાર) મિશ્ર માર્ગને મોક્ષ-માર્ગ બતાવે છે અથવા અનેક પ્રકારથી પોતાની વિદ્વતા દેખાડી કુશીલતાનુ પ્રતિપાદન કરે છે, અથવા પોતાનો શિથિલાચાર છુપાવવા ખાલી વાણીમાં જ પોતાનુ વીર્ય બતાવે છે એ કથન માત્ર છે પરંતુ કાર્યરૂપ નથી આવા વેષધારી સાધુ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરી જન્મ મરણરૂપ ચક્રમાં ભ્રમણ કરનારા જાણવા

१ २ ३ ४ ५ ६
सुद्धं रवंति परिसाए, अह रहस्संमि दुक्कडं करेंति ।
७ ८ ९ १०
जाणंति, य णं तहाविहा, माइल्ले महासढेऽयंति ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) શુદ્ધ (૨) બોલે છે (૩) પરિષદમા (૪) એકાતમા (૫) દુષ્કૃત્ય (૬) કરે છે (૭) જાણે છે (૮) કુશલ પુરુષ (૯) માયાવી (૧૦) મહાશઠ છે

ભાવાર્થ:– કુશીલ સેવન કરવાવાળા પુરુષો પરિષદોમા પોતાનો આત્મા ! શુદ્ધ (દોષ રહિત) હોવાનો પ્રલાપ કરે છે પરંતુ એકાતમા દુષ્કર્મ કરે છે, પોતાના દુષ્ટ આચારને છુપાવવા પ્રયત્ન

समणंपि दट्ठुदासीणं, तत्थवि ताव एगे कुप्पंति ।
अदुवा भोयणेहिं, णत्थेहिं, इत्थीदोस संकिणो होंति ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉદાસીન (૨) સાધુને (૩) દેખી (૪) ત્યાં (૫) તે પણ (૬) ક્રોધ (૭) કોપિત બને (૮) અથવા ભોજન (૯) સાધુને દેતા દેખી (૧૦) સ્ત્રીમાં (૧૧) દોષ (૧૨) શંકા (૧૩) ઉત્પન્ન થાય.

ભાવાર્થ:– કોઈ ઉદાસીન-રાગદ્વેષ રહિત સાધુને ગોચરીએ જતા ગૃહસ્થના ઘરે સ્ત્રી સાથ એકાંતમાં વાર્તાલાપ કરતા દેખી અગર સાધુને ભોજન દેતા થકા જોઈને ગૃહસ્થ કોપિત બને અને સ્ત્રીમા દોષ હોવાની શંકા લાવે અને એમ માને જે આ સાધુ માટે જ આહાર બનાવે છે ને આહારમાં ગૃદ્ધ સાધુ સદૈવ આવતા હશે, એમ માની આ સ્ત્રી કુશીલ હોવાનું ગૃહસ્થ માને એમ જાણી ગૃહસ્થના ઘેર સાધુએ એકલી સ્ત્રી સાથે ઉભુ રહેવું નહિ, વાર્તાલાપ કરવો નહિ.

कुव्वंति संथवं ताहिं, पब्भट्ठा समाहिजोगेहिं ।
तम्हा समणा ण समेंति, आयहियाए सण्णिसेज्जाओ ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) કરે છે (૨) પરિચય (૩) સ્ત્રીથી (૪) ભ્રષ્ટ (૫) સમાધિ (૬) યોગથી (૭) તેથી (૮) સાધુ (૯) ન (૧૦) જાય (૧૧) આત્મ હિતાર્થી સ્ત્રીના (૧૨) સમીપ (૧૩) સ્થાને.

ભાવાર્થ:– જે સાધુ મન, વચન કાયાના શુભયોગરૂપ-વ્યાપારરૂપ સંયમથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય તે સ્ત્રી સાથ પરિચય કરે, સંસર્ગ રાખે પરંતુ સુસાધુ હોય તે પોતાના આત્માના હિતના અર્થે સ્ત્રીની સાથ સહવાસ કરે નહિ, વાર્તાલાપ કરે નહિ, સ્ત્રી રહેતી

હોય ત્યાં તેની નજીક બેસે નહિ, સ્ત્રીનો સંસર્ગ અનર્થનું કારણ જાણી ત્યાગ કરે

बहवे गिहाइं अवहट्टु, मिस्सीभावं पत्थुया य एगे ।
धुवमग्गमेव पवयंति, वाया वीरियं कुसीलाणं ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) ઘણા (૨) ઘર (૩) છોડી (૪) મિશ્ર ભાવમા (૫) રહેલા (૬) કેટલાક (૭) કહે છે કે (૮) મિશ્ર માર્ગ જ (૯) મોક્ષ માર્ગ છે એ તેમનું કથન માત્ર છે કાર્યરૂપ નથી (૮) વચન (૯) બળ (૧૦) કુશીલરૂપ છે

ભાવાર્થ – કોઇ એક ઘરવાસ ત્યાગી મિશ્રભાવમાં રહેલા (કાંઇક સાધુ આચાર કાઇક ગૃહસ્થ આચાર) મિશ્ર માર્ગને મોક્ષ-માર્ગ બતાવે છે અથવા અનેક પ્રકારથી પોતાની વિદ્વતા દેખાડી કુશીલતાનું પ્રતિપાદન કરે છે, અથવા પોતાનો શિથિલાચાર છુપાવવા ખાલી વાણીમા જ પોતાનુ વીર્ય બતાવે છે એ કથન માત્ર છે પરતુ કાર્યરૂપ નથી આવા વેષધારી સાધુ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરી જન્મ મરણરૂપ ચક્રમા ભ્રમણ કરનારા જાણવા

सुद्धं रवति परिसाए, अह रहस्संमि दुक्कडं करेंति ।
जाणंति य णं तहाविहा, माइल्ले महासढेऽयंति ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) શુદ્ધ (૨) બોલે છે (૩) પરિષદમા (૪) એકાતમા (૫) દુષ્કૃત્ય (૬) કરે છે (૭) જાણે છે (૮) કુશલ પુરુષ (૯) માયાવી (૧૦) મહાશઠ છે

ભાવાર્થ:– કુશીલ સેવન કરવાવાળા પુરુષો પરિષદોમા પોતાનો આત્મા શુદ્ધ (દોષ રહિત) હોવાનો પ્રલાપ કરે છે પરતુ એકાતમાં દુષ્ટકર્મ કરે છે, પોતાના દુષ્ટ આચારને છુપાવવા પ્રયત્ન

કરવા છતા જ્ઞાની પુરુષો તે કુશીલની અંગ ચેષ્ટાથી તેના દુષ્કર્મને જાણી લે છે, આવા સાધકો માયાવી મહાશઠની પંક્તિમાં ગણાય છે અને માયા કપટના ભાવો સેવી અધમગતિના કર્મ ઉપાર્જન કરી સંસાર પરિભ્રમણ વધારે છે

सयं दुक्कडं च न वदति, आइट्ठोवि पकत्थति बाले ।
वेयाणुवीइ मा कासी, चोइज्जंतो गिलाइ से भुज्जो ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત કુમાર્ગી સાધુઓ સ્વયં (૨) દુષ્કૃત (૩) કહેતા નથી (૪) પૂછવા છતા પોતાની (૫) પ્રશંસા કરે છે (૬) અજ્ઞાની (૭) વેદાનુભાવ (૮) નહિ (૯) કરો (૧૦) આચાર્યે પ્રેરણા થતાં (૧૧) ગ્લાનિ અનુભવે છે (૧૨) વારંવાર.

ભાવાર્થઃ- કુમાર્ગી કુશીલ સાધુને આચાર્યાદિએ પૂછવાથી પોતાના દુષ્કર્મને ગુરુ સમક્ષ જાહેર કરતો નથી અને ઉપરાંત પોતાની પ્રશંસા કરવા લાગે છે આચાર્યાદિ તે કુશીલ સાધુને મૈથુન સેવનરૂપ દુષ્કર્મ નહિ કરવાનું કહેતા શિખામણ આપતા તે સાધુ વારંવાર ગ્લાનિને અનુભવે છે, ખિન્ન થાય છે અને આચાર્યની શિક્ષાને સાંભળી ન સાંભળી કરે છે આવા કુશીલો સત્ય શિખામણને ગ્રહણ કરી શકતા નથી, જેથી સંસાર અટવીમાં લાંબાકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરે છે

ओसियावि इत्थिपोसेसु, पुरिसा इत्थिवेयखेदन्ना ।
पण्णासमन्निता वेगे, नारीण वसं उवकसंति ॥ २० ॥

શબ્દાર્થ (૧) ભુક્તભોગી (૨) સ્ત્રી (૩) પોષણ (૪) સત્પુરુષ (૫) સ્ત્રી વેદ (૬) જાણનાર (૭) પ્રજ્ઞાવંત (૮) સહિત (૯) કેટલાએક (૧૦) સ્ત્રીના (૧૧) વશ (૧૨) સ્વીકારે છે

ભાવાર્થ.– સ્ત્રી પોષક વ્યાપારોના અનુષ્ઠાનોનો અનુભવ કરેલ સ્ત્રી વેદોદય રૂપ મૈથુનના સ્વરૂપના જાણનારા સ્ત્રી વેદ માયા પ્રધાન હોવાનુ તથા સ્ત્રી રક્ષણુ કરવામા પણુ દોષોની ઉત્પત્તિનુ કારણુ જાણુવા છતા સ્ત્રીના ભોગોનો અનુભવ કરનાર સ્ત્રી સંસર્ગથી સંસારની વૃદ્ધિ હોવાનુ જાણુનાર ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ આદિથી યુક્ત (કોઇ કોઇ પુરુષો ભુક્ત ભોગીઓ) ત્યાગી સાધક પુરુષો મહામોહથી અંધ બનીને સંસારમા ઉતરવાના માર્ગ સ્વરૂપ સ્ત્રીઓના પાસલામા ફસાઇ સ્ત્રીઓના વશ થઇને પોતાના સ્થાનથી પતિત થઇ જાય છે

अवि[1] हत्थपाद[2]छेदाए[3], अदुवा वद्ध[4]मंसउक्कंते ।
अवि तेयसा[5]भितावणाणि, तच्छिय[6]खार[7]सिंचणाइं[8] च ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) વળી સ્ત્રી–ગમનથી (૨) હાથપગ (૩) છેદાવાના તથા શરીરની ચામડી તથા (૪) માસ કાપી લેવાના અથવા (૫) અગ્નિથી જલાવાના (૬) અંગોના છેદન શરીર ઉપર (૭) ખાર (૮) છાંટવાનાં તીવ્ર દંડોને પાત્ર થાય છે

ભાવાર્થ.– જે કોઇ પરસ્ત્રી સેવન કરે છે તેને હાથ તથા પગના છેદનના તથા ચામડી ઉતરડી લેવાના તથા માસ કાપી લેવાના તથા અગ્નિમા જલાવાના તથા અંગોને છેદીને ઉપર ખાર છાંટવાના આવા તીવ્ર દંડ ભોગવવા પડે છે અને આવા અતિ ઉત્કૃષ્ટ દુઃખો ભોગવવાં પડે છે આવા તીવ્ર દંડના દુ:ખોથી મૃત્યુ થવાનો સમય કદાચિત પ્રાપ્ત થાય છે

अदु[1] कण्ण[4]णास[5]च्छेदं, कंठच्छेदणं[6] तितिक्खंती[7] ।
इति[8] हत्थ[3] पाव[2]संतत्ता, नय[13] बिंति[12] पुणो[9] न[10] काहिंति[11] ॥ २२ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અથવા સ્ત્રી-સંગ કરનાર (૨) પાપી પુરુષને (૩) આ લોકમાં (૪) કાનનો છેદ (૫) નાક છેદ (૬) કંઠ છેદ (૭) સહન કરવા પોતે (૮) છતાં (૯) ફરીથી હું હવે આવું પાપ (૧૦) નહિ (૧૧) કરું (૧૨) તેમ કહેતો (૧૩) નથી

ભાવાર્થ – આવા પાપી પુરુષો પરસ્ત્રી ગમન કરનારા કાનના, નાકના, તથા કંઠના છેદ ને સહન કરતા થકા પણ એમ નથી બોલતા કે હવે હું ફરી આવાં પાપો પરસ્ત્રી ગમનરૂપ કરીશ નહિ અને આ લોકના તથા પરલોકના દુઃખનો સ્વીકાર કરે છે પરંતુ પાપકર્મથી નિવૃત્ત થતા નથી

सुतमेयमेगेसिं इत्थीवेदेति हु सुयक्खायं ।
एवंपि ता वदित्ताण, अदुवा कम्मुणा अवकरेंति ॥ २३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સાંભળ્યું છે કે સ્ત્રીસંપર્ક ખરાબ છે (૨) એમ (૩) એ રીતે (૪) કેટલાક (૫) કામશાસ્ત્ર પણ કહે છે કે (૬) સ્ત્રીઓ કહે છે કે હવે હું અકાર્ય કરીશ નહિ (૭) એમ (૮) સ્ત્રીઓ (૯) બોલીને (૧૦) ફરી એવા અકાર્ય (૧૧) કરે છે

ભાવાર્થ અમોએ એમ સાંભળ્યું છે કે સ્ત્રી સંપર્ક ઘણો ખરાબ છે, વળી કોઈ એમ કહે છે કે, વૈશિક કામશાસ્ત્રમાં પણ કહેલ છે કે સ્ત્રીઓ અકાર્ય કરી એમ કહે છે કે, હવે આવું અકૃત્ય હું કરીશ નહિ, એમ બોલીને ફરી એવા અકાર્ય કરતી થકી અપકાર કરે છે, એટલે સ્ત્રીઓના વચન ઉપર આત્માર્થીએ વિશ્વાસ રાખવો નહિ સ્ત્રીઓનું ચિત્ત જાણવું દુષ્કર છે વળી ચંચળ સ્વભાવવાળી હોય છે તુચ્છ સ્વભાવવાળી તથા અહંભાવવાળી અને માયા કપટવાળી હોય તેનું હૃદય શુદ્ધ જાણી શકાય નહી જેથી સાધુએ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ કરવો નહિ

अन्नं मणेण चिंतेति, वाया अन्नं च कम्मुणा अन्नं ।
तम्हा ण सद्दह भिक्खू, बहुमायाओ इत्थिओ णच्चा ॥२४॥

શબ્દાર્થ · (૧) સ્ત્રીઓ મનથી અન્યનુ (૨) ચિંન્તવન કરતી હોય તેથી (૩) વચનથી બોલતી હોય છે અને (૪) વિપરીત (૫) કાયાથી (૬) અન્ય કરતી હોય છે (૭) બહુ માયાવાળી (૮) જાણી (૯) સ્ત્રીઓને (૧૦) સાધુ સ્ત્રીઓમાં (૧૧) ન રાખે (૧૨) વિશ્વાસ

ભાવાર્થ – સ્ત્રીઓ મનમાં અન્ય વિચારતી હોય છે, વાણીમાં અન્ય કહેતી હોય છે, અને કાર્ય અન્ય કરતી હોય છે, તેથી સાધુ પુરુષ બહુ માયા કપટ કરનારી સ્ત્રીઓને જાણી, તેના ઉપર વિશ્વાસ ન રાખે, સ્ત્રીઓ પાતાલના ઉદર સમાન, અતિ ગભીર, મનમાં કાંઇ વિચારતી હોય અને વચનમા મધુર–પ્રતીતવાળી દેખાય અને વિપાકમાં દારૂણ હોય છે જાણી, સાધક આત્માએ સ્ત્રી સહવાસથી દૂર રહેવું

जुवती समणं बूया विचित्तलंकारवत्थगाणि परिहित्ता ।
विरता चरिस्सहं रूक्खं, धम्ममाइक्ख णे भयंतारो ॥२५॥

શબ્દાર્થ . (૧) કોઇ યુવતી સ્ત્રી (૨) સુંદર (૩) અલકાર (૪) વસ્ત્ર (૫) પહેરી (૬) સાધુને (૭) કહે (૮) સસારથી વિરકત (૯) સયમ (૧૦) ગ્રહણ કરીશ (૧૧) ભયથી રક્ષા કરનાર હે સાધો ! (૧૨) મને (૧૩) ધર્મ (૧૪) સભળાવો

ભાવાર્થ – કોઈ યુવતી સ્ત્રી વિચિત્ર વસ્ત્ર અલકાર પહેરીને સાધુ પાસે આવી એમ કહે કે ભયથી બચાવનાર હે સાધો ! હુ ગૃહ બંધનથી વિરક્ત બની છુ, તેથી સયમ ગ્રહણ કરીશ આપ મને ધર્મ સભળાવો, મારો પતિ મને અનુકૂળ નથી અથવા મને

પસંદ નથી. અથવા તો મને છોડી દેવા ઇચ્છે છે, આવી કપટ બધ મુનિને ભોળવવા રચે છે તે હવે પછીની ગાથામાં જણાવે છે

[1] [2] [3] [4] [5] [6]
अदु साविया पवाएणं, अहमंसि साहम्मिणी य समणाणं ।
[7] [8] [9] [10] [11] [12]
जतुकुंभे जहा उवज्जोई संवासे विदू विसीएज्जा ॥२६॥

શબ્દાર્થ (૧) અથવા (૨) શ્રાવિકા હોવાના (૩) બહાને સાધુની પાસે આવે (૪) હું (૫) શ્રમણોની (૬) સાધર્મિણી છું કહી નિકટ આવે (૭) અગ્નિ (૮) લાખનો ગોળો ઓગળી જાય એવી રીતે સ્ત્રી પાસે રહેવાથી (૯) જેમ (૧૦) પાસે (૧૧) સાધુ સંયમ (૧૨) પતિત થાય

ભાવાર્થ:– સ્ત્રીઓ શ્રાવિકા હોવાના બહાનાથી સાધુ પાસે આવીને હું શ્રમણોની સાધર્મિણી છું એમ કહીને સાધુની નજીક આવી (કુલવાલુકની જેમ) સાધુને ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે છે જેમ લાખનો ઘડો અગ્નિની પાસે ગળી જાય એમ સ્ત્રી સહવાસમાં રહેવાથી વિદ્વાન સાધુ પણ શિથિલ વિહારી બની જાય છે સ્ત્રીનો સહવાસ બ્રહ્મચારીને માટે અનર્થનું કારણ જાણવું તેથી સ્ત્રી સહવાસ સાથે કરવો નહિ.

[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8]
जतुकुंभे जोइउवगूढे, आसुऽभितत्ते णासमुवयाइ ।
[9] [10] [11] [12] [13]
एवित्थियाहिं अणगारा, संवासेण णासमुवयंति ॥ २७ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) લાખનો ઘડો (૩) અગ્નિના (૪) સ્પર્શથી (૫) શીઘ્ર (૬) તપ્ત થઈ (૭) નાશને (૮) પામે છે (૯) એવી રીતે (૧૦) સ્ત્રીઓના (૧૧) સંસર્ગથી (૧૨) સાધુ પુરુષ સંયમના નાશને (૧૩) પામે છે– સંયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે

ભાવાર્થ – જેમ અગ્નિના સ્પર્શથી લાખનો ઘડો તપ્ત થઇ શીઘ્રપણે નાશને પામે છે એવી જ રીતે સયમી સાધુ સ્ત્રીઓના પરિચયથી શીઘ્રતાથી સંયમભાવથી પતિત થાય છે, કઠિન વ્રતોનો ત્યાગ કરી દે છે એમ જાણી સાધકે સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ ન કરવો

कुव्वंति पावगं कम्मं पुट्ठा वेगेवमाहिंसु ।
नोऽहं करेमि पावंति, अंकेसाइणा ममेसत्ति ॥ २८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પાપ (૨) કર્મ (૩) કરનારને (૪) પૂછ્યા થકા એમ કહે છે (૫) હુ (૬) પાપકર્મ (૭) કરતો નથી (૮) એ સ્ત્રી બાલ્યાવસ્થામાં (૯) ખોળામા (૧૦) મારા (૧૧) બેસતી હતી

ભાવાર્થ:– કોઈ સાધક પુરુષ ભ્રષ્ટાચારી પાપકર્મ કરતો થકો આચાર્ય આદિના પૂછયા થકા ઉત્તરમાં કહે કે હુ પાપકર્મ કરતો નથી પરતુ એ સ્ત્રી બાલ્યાવસ્થામાં મારા ખોળામા બેસતી હતી, સૂતી હતી આ રીતે આ લોક તથા પરલોકના ભય રહિત બની કેટલાએક સાધકો અસત્ય આચરણ કરી સ્ત્રીઓથી ભ્રષ્ટ થઇ સયમરૂપ ધનનો નાશ કરી સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરે છે જાણી સ્ત્રી સહવાસથી દૂર રહેવુ

बालस्स मंदयं बीय, जं च कडं अवजाणई भुज्जो ।
दुगुणं करेइ से पावं, पूयणकामो विसन्नेसी ॥ २९ ॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની પુરુષ (૨) બીજી (૩) મૂર્ખતા (૪) કરેલા પાપનો પૂછા થકા (૫) ઇનકાર કરે છે (૬) ડબલ (૭) પાપ (૮) બાધે છે (૯) એ પુરુષ (૧૦) પોતાની પૂજાને ઇચ્છે છે (૧૧) અસયમની ઇચ્છા કરે છે

ભાવાર્થઃ— મૂર્ખ પુરુષની બીજી મૂર્ખતા એ છે કે પાપકર્મ કરીને તેનો ઇન્કાર કરે છે તેથી પાપકર્મનો બમણો બંધ કરે છે, વળી પાપકર્મ કરતા છતાં માયાવી સંસારમાં પોતાની પૂજાને ચાહે છે તેમ જ અસંયમ જીવનની ઇચ્છા કરે છે આવી રીતે અજ્ઞાનીઓ પોતાની નિંદા થશે એ ભયથી કરેલ પાપોને છુપાવી અસંયમભાવને પોષે છે, સંયમભાવથી પતિત થાય છે આવા માયાવી સાધકોની ગતિ અધમ હોય છે જાણી આત્માર્થી સાધકે આવા માયાવી સાધકોના સંગથી દૂર રહેવું

सलोकणिज्जमणगारं, आयगयं निमंतणेणाहंसु ।
वत्थं च ताइ ! पायं वा, अन्नं पाणगं पडिग्गाहे ॥ ३० ॥

શબ્દાર્થ (૧) દેખવામાં સુંદર (૨) આત્મજ્ઞાની (૩) સાધુને સ્ત્રીઓ (૪) નિમંત્રણ આપી (૫) કહે કે હે ભવસાગરથી રક્ષા કરનાર (૬) હે સાધિ ! (૭) વસ્ત્ર (૮) પાત્ર (૯) અન્ન તથા (૧) પાનને આપ (૧૧) સ્વીકારો.

ભાવાર્થ – દેખવામાં સુંદર ઉત્તમ આકૃતિવાળા આત્મજ્ઞાની સાધુને કોઇ વ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓ આમંત્રણ આપતી થકી એમ કહે કે ભવસાગરથી રક્ષણ કરનાર હે સાધિ ! વસ્ત્ર, પાત્ર, અન્ન, પાણી આદિ આપને જે પ્રયોજન હોય તે સર્વ હું આપને આપીશ, આપ મારા ઘરે પધારી ગ્રહણ કરો, આવી રીતે પ્રપંચો કરી દુષ્ટ સ્ત્રીઓ સાધુઓને ફસાવી સંયમથી પતિત કરાવે છે જાણી સાધુ વર્ગે સ્ત્રીનો વિશ્વાસ નહિ કરવો અને તેના સહવાસથી દૂર રહેવું

णीवारमेवं बुज्झेज्जा णो इच्छे अगारमागंतु ।
बद्धे विसयपासेहिं, मोहमावज्जइ पुणो मंदे त्ति बेमि ॥ ३१ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) પ્રલોભનને સાધુ સૂઅરને ફસાવા (૨) ચાવલના દાણા સમાન (૩) જાણે (૪) ન કરે (૫) ઇચ્છા (૬) ઘરે જવાની (૭) બંધાએલ (૮) વિષય (૯) પાસમા (૧૦) મોહને (૧૧) પ્રાપ્ત કરે છે (૧૨) મૂર્ખ પુરુષ

ભાવાર્થઃ— પૂર્વોક્ત પ્રકારના પ્રલોભનોને સાધુ, સુઅરને લોભાવનાર ચાવલના દાણા સમાન સમજે વિષયરૂપી પાસમા બંધાયેલ મૂર્ખ પુરુષ પુન મોહને પ્રાપ્ત કરે છે એમ જાણી સાધુ પુરુષ સ્ત્રીના આમંત્રણથી ફસાઈ ન જવાય તે ઉપયોગ રાખી રહે, સંયમરૂપ સાધન પુન. પુન· પ્રાપ્ત થવુ દુર્લભ જાણી, સંયમપાલનમા ઉપયોગવંત રહે એ જ સાધક આચાર જાણવો

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

શ્રી સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર અ ૪ ઉ ૨

ओए सया ण रज्जेज्जा, भोगकामी पुणो विरज्जेज्जा ।
भोगे समणाणं सुणेह, जह भुंजंति भिक्खुणो एगे ॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) વિરક્ત (૨) સદા (૩) નહિ (૪) આસક્ત બને (૫) કામભોગી (૬) પુન (૭) વિરમે (૮) ભોગો ભોગવવા (૯) સાધુને માટે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૦) તે સાંભળો (૧૧) કોઇ (૧૨) સાધુ (૧૩) ભોગો ભોગવે છે

ભાવાર્થ·— સાધુ રાગદ્વેષ રહિત બની ભોગોમા ક્યારે પણ ચિત્તને ન જવા દે, કદાચિત ભોગોમા ચિત્ત જાય તો જ્ઞાનદ્વારા કામભોગોના કડવા વિપાકો જાણી મનને પાછુ હટાવી લે, ભોગ ભોગવવા એ સાધુને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરાવનાર છે, છતા પણ કોઇ કોઇ શિથિલ સાધુ ભોગો ભોગવે છે, તે સાંભળો ગૃહસ્થોને પણ ભોગો બિટંબના રૂપ છે, તો સાધુને માટે તો શુ કહેવુ

अह तं तु भेदमावन्नं, मुच्छियं भिक्खुं काममतिवट्टं ।
पलिभिंदियाण तो पच्छा, पादुद्धट्टु मुद्धि पहणंति ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) વળી (૨) ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ (૩) સ્ત્રીમાં આસક્ત (૪) વિષય ભોગોમાં દત્તચિત્ત (૫) સાધુને (૬) એ સ્ત્રી પોતાને વશીભૂત જાણું (૭) પશ્ચાત્ (૮) પોતાના પગથી (૯) સાધુના શિર પર (૧૦) પ્રહાર કરે છે.

ભાવાર્થઃ- ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ અને સ્ત્રીમાં આસક્ત, વિષય ભોગોમાં દત્તચિત્ત સાધુને પોતાને વશીભૂત જાણી તે સ્ત્રી સાધુના શિર પર પોતાના પગ વડે પ્રહાર કરે છે છતાં આસક્ત સાધક તેને સહન કરે છે, આસક્ત સાધુની આવી દુર્ગતિ કરે છે કેવી સ્થિતિ બનાવી દે છે

जइ केसिया णं मए भिक्खू, णो विहरे सह णमित्थीए ।
केसाणविहं लुंचिस्सं, नन्नत्थ मए चरिज्जासि ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) વળી (૨) કેશવાળી હોઉં (૩) મારા (૪) સાથે હે સાધો ! (૫) વિહાર (૬) ન કરી શકતા હોતો (૭) અહીં જ (૮) કેશનો (૯) લોચ કરીશ (૧૦) મારા વિના (૧૧) અન્ય સ્થાનપર (૧૨) વિહાર (૧૩) ન કરો

ભાવાર્થ- સ્ત્રી આસક્ત અને પોતાને વશીભૂત થયેલ સાધુને સ્ત્રીઓ કહે છે કે હે સાધો ! કેશવાળી સ્ત્રી સાથે વિહાર ન કરી શકો અગર શરમ લાગતી હોય તો હું અત્રે આજ જગ્યાએ મારા કેશોને ઉખાડીને ફેંકી દઈશ પરંતુ મારા વિના તમે અન્ય કોઈ સ્થળે વિહાર નહિ કરશો અને વિદેશગમનમાં જે કષ્ટ આવશે તે સહી લઈશ આપ જે આજ્ઞા કરશો તે પ્રમાણે કરીશ પરંતુ મારાથી દૂર નહિ જવા પ્રાર્થના કરું છું

१ २ ३ ४
अह णं से होई उवलद्धो, तो पेसंति तहाभूएहिं ।
५ ६ ७ ८ ९
अलाउच्छेदं पेहेहि, वग्गुफलाइं आहराहित्ति ॥४॥

શબ્દાર્થ : (૧) પશ્ચાત્ તે સ્ત્રી સાધુને પોતાને (૨) વશ થયેલ જાણી લે છે (૩) પશ્ચાત સાધુને દાસની માફક (૪) કાર્યમાં પ્રેરિત કરે છે, (૫) તુંબી–દુધી (૬) સુધારવા છરી લાવો (૭) મારા માટે (૮) શ્રીફલ (૯) લાવો

ભાવાર્થ:– સાધુની ચેષ્ટા તથા આકાર આદિ દ્વારા જ્યારે સ્ત્રી જાણી લે છે કે આ સાધુ મને વશ થઈ ગયેલ છે, પશ્ચાત્ પોતાના દાસની માફક કાર્ય કરવાને પ્રેરિત કરે છે, અને કહે છે કે તુંબી કાપવા માટે છુરી લાવો તથા મારા માટે ઉત્તમોત્તમ શ્રીફલ આદિ ફળ લાવો, ઉપયોગી વસ્તુ લાવવા માટે કાર્યમા જોડે છે

३ १ २ ४ ५ ६
दारूणि सागपागाए, पज्जोओ वा भविस्सती राओ ।
६ ७ ८ ९
पताणि य मे रयावेहि, एहि ता मे पिट्ठओमद्दे ॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) શાક આદિ (૨) પકાવવા (૩) કાષ્ટ લાવો (૪) પ્રકાશ માટે (૫) તેલ લાવો (૬) રાત્રિમાં (૬) મારા પાત્રો તથા પગને (૭) રંગી દો (૮) અહીં આવો (૯) મારી પીઠને ચરો

ભાવાર્થ:– શાક આદિ પકાવવા કાષ્ટ લાવો, રાત્રિએ પ્રકાશ કરવા તેલ લાવો, મારા પાત્રોને તથા મારા પગને રંગી આપો, અહી આવી મારી પીઠને દાબો, મારા અંગોનુ મર્દન કરો, વગેરે દાસની માફક કાર્યો કરાવે છે, સ્ત્રીમા આસકત પુરુષની આવી દુર્દશા થાય છે

वत्थाणि य मे पडिलेहेहि, अन्नं पाणं च आहराहित्ति ।
गंधं च रओहरणं च, कासवगं च मे समणुजाणाहि ॥६॥

શબ્દાર્થ (૧) હે સાધો ! મારા માટે વસ્ત્ર (૨) લાવો (૩) અન્ન (૪) પાણી (૫) લાવો (૬) સુગંધી પદાર્થ (૭) સાવરણી લાવો (૮) નાપિતને (૯) લાવો

ભાવાર્થઃ– હે સાધો ! મારાં કપડાં જુનાં થઈ ગયાં છે તેથી નવાં કપડા લાવો, તથા અન્ન પાણી લાવો તથા કપુર આદિ સુગંધી પદાર્થો લાવો તથા મકાન સાફસુફ કરવા રજોહરણ સાવરણી લાવો તેમ જ લોચની પીડા સહન થતી નથી, જેથી નાપિત–વાણંદને મારા બાલ કાટવાં માટે લાવો

अदु अंजणिं अलंकारं, कुक्कयं मे पयच्छाहि ।
लोद्धं च लोद्धकुसुमं च, वेणुपलासियं च गुलियं च ॥ ७ ॥

શબ્દાર્થ (૧) મારે માટે અંજનની ડબી તથા (૨) ભૂષણ તથા (૩) ઘુઘરુવાળી (૪) વીણા લાવો (૫) લોધ્રના ફળ, (૬) લોધ્રના ફૂલ (૭) વાંસની લાકડી તથા પૌષ્ટિક (૮) ઔષધની ગોળી લાવો

ભાવાર્થઃ– સ્ત્રીમાં આસક્ત વશ કરેલ સાધુને સ્ત્રી કહે છે કે હે સાધો ! મારા માટે અંજનનું પાત્ર તથા ભૂષણ તથા ઘુઘરાવાળી વીણા લાવો, તથા લોધ્રના ફળ તથા ફૂલ લાવો તથા વાંસની લાકડી તથા પૌષ્ટિક ઔષધની ગોળી લાવો કે જેથી સદા યુવાન યુવતી બની રહું

कुट्ठं तगरं च अगरुं, संपिट्ठं सम्मं उसिरेण ।
तेल्लं मुहभिलिंजाए, वेणुफलाइं सन्निधानाए ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) કોષ્ટ (૨) તગર (૩) અગર (૪) ચંદન પીસીને (૫) તૈયાર કરી (૬) ઉશીરનીસાથ પીસીને (૭) તથા મુખને લગાવવાનુ (૮) તેલ (૯) તથા વાંસની પેટી લાવો (૧૦) કપડા રાખવાની

ભાવાર્થ:- સ્ત્રી કહે છે કે હે પ્રિય ? ઉશીરના જલ સાથે પીસેલા કોષ્ટ, તગર, અગર. ચંદન, તૈયાર કરી લાવો તથા મુખને લગાડવાનુ તેલ તથા વસ્ત્રો રાખવા માટે એક વાંસની પેટી લાવો (ઉશીર જલનો અર્થ સ્પષ્ટ થી)

नंदीचूण्णगाइं पाहराहि, छत्तोवाणहं च जाणाहि ।
सत्थं च सूवच्छेज्जाए, आणीलं च वत्थयं रयावेहि ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) હોઠ રંગવા માટે ચૂર્ણ (૨) લાવો (૩) છત્ર તથા પગના રક્ષણ માટે (૪) જૂતા (૫) લાવો (૬) શાક કાટવા માટે (૭) છરી લાવો (૭) મારા માટે નીલરંગનુ (૮) વસ્ત્ર (૯) રંગાવી લાવો

ભાવાર્થ:- સ્ત્રી કહે છે કે હે પ્રિય ? મારા હોઠ રંગવા ચૂર્ણ લાવો છત્ર તથા જૂતા લાવો તથા શાક કાટવા છરી આદિ શસ્ત્ર લાવો તથા નીલું વસ્ત્ર રંગાવી લાવો

सुफणिं च सागपागाए, आमलगाइं दगाहरणं च ।
तिलगकराणिमंजगसलागं, घिंसु मे विहूणयं विजाणेहि ॥१०॥

શબ્દાર્થ : (૧) હે પ્રિયતમ ! શાક પકાવવા (૨) તપેલી લાવો (૩) આંબળા તથા જલ રાખવા (૪) વાસણ લાવો (૫) તિલક કરવા તથા (૬) અંજન માટે (૭) સળી લાવો (૮) ગરમીના સમયમા (૯) હવા માટે (૧૦) પંખા લાવો

ભાવાર્થ:- શીલ ભ્રષ્ટ પુરુષને સ્ત્રી કહે છે કે શાક પકાવવા માટે તપેલી તથા આંબળા તથા પાણી રાખવા વાસણ તિલક કરવા તથા અંજન માટે સળી લાવો, તથા ગરમીમાં હવા નાખવા પંખા લાવો.

संडासगं च फणिहं च, सीहलिपासगं च आणाहि ।
आदंसगं च पयच्छाहि, दंतपक्खालणं पवेसाहि ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) નાકના અને ઉપેલા ચિપીયો કેશ સમારવા (૨) કાંસકી અગર કાંતિયો કેશ બાંધવા માટે ઉનની (૩) દોરી (૪) લાવો (૫) દાંત સાફ કરવા (૬) દંતમંજન લાવો (૭) દર્પણ (૮) લાવો

ભાવાર્થ – કાંખલીના તથા નાકના કેશો દૂર કરવા ચિપીયો લાવો કેશ સમારવા કાંગસી લાવો, કેશ બાંધવા માટે ઉનની દોરી લાવો મુખ જોવા માટે દર્પણ લાવો દાંત સાફ કરવા દંત-મંજન લાવો, આ રીતે ભ્રષ્ટ થયેલ સ્ત્રીમાં આસક્ત પુરુષને સ્ત્રીના કાર્યો કરવા પડે છે દાસના જેવી સ્થિતિ બને છે

पूयफलं तंबोलयं, सूईसुत्तगं च जाणाहि ।
कोसं च मोयमेहाए, सुप्पुक्खलगं च खारगालणं च ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) સોપારી (૨) પાન (૩) સોય (૪) દોરા (૫) લાવો (૬) ભાજન (૭) લઘુનીતિ માટે (૮) સુપડું તથા પાન ખાંડવા (૯) ઉખલ તથા ખાર ગાળવા માટે (૧૦) પાત્ર લાવો

ભાવાર્થ:- સ્ત્રી કહે છે કે પ્રિયતમ ! પાન, સોપારી, સોય, દોરા, પેશાબ કરવા માટે વાસણ પાન સાફ કરવા સુપડું તથા પાન ખાંડવા માટે ઉખલ તથા ખાર ખાર ગાળવા માટે વાસણ લાવો.

चंदालगं च करगं च, वच्चघरं च आउसो! खणाहि।
सरपाययं च जायाए, गोरहगं च सामणेराए ॥१३॥

શબ્દાર્થ : (૧) દેવનુ પૂજન કરવા માટે તાંબાનુ ભાજન (૨) જલ અથવા મધુ રાખવાનુ ભાજન લાવો (૩) તથા પાયખાનાની સગવડ કરાવો (૪) હે આયુષ્યમન (૫) એ સર્વ મારા માટે લાવો-બનાવો પુત્રને રમવા માટે (૬) ધનુષ્ય (૭) લાવો (૮) પુત્રને બેસવા ગાડી તેના વહન માટે (૯) બળદ લાવો

ભાવાર્થ:- સ્ત્રી કહે છે કે દેવ પૂજન માટે તાંબાનું પાત્ર, જલ તથા મધુ રાખવાનુ પાત્ર લાવો તથા પાયખાનુ તૈયાર કરાવો, પુત્રને રમવા માટે એક ધનુષ્ય લાવો પુત્રને બેસવાની ગાડી વહન કરવા માટે એક બળદ લાવો

घडिगं च सडिंडिमयं च, चेलगोलं कुमारभूयाए।
वासं समभिआवण्णं, आवसहं च जाण भत्तं च ॥१४॥

શબ્દાર્થ . (૧) ગુડિયા (૨) ડમરૂ-વાજુ (૩) દડો ગોળ (૪) કુમારને રમવા માટે (૫) વર્ષાકાલ (૬) આવે છે (૭) મકાન (૮) ધાન્ય (૯) લાવો

ભાવાર્થ:- સ્ત્રી, શીલભ્રષ્ટ સાધુને કહે છે કે રાજકુમાર સમાન મારા પુત્રને રમવા માટે માટીની ગુડિયા તથા ડમરૂ-વાજુ તથા ગોળ દડો તથા ગેડી લાવો, વર્ષાઋતુ નિકટ આવે છે તો નિવાસ કરવા માટે યોગ્ય મકાન બનાવો તથા વર્ષાઋતુ સુખપૂર્વક વ્યતીત થાય તેટલુ અનાજ ચોખા વગેરે વસ્તુઓ લાવો આઠ માસમાં એવું કાર્ય કરવુ જોઈએ કે વર્ષાકાળના ચાર માસ સુખરૂપ નિર્ગમન થાય, આયુષ્યના પૂર્વભાગમા મનુષ્યોએ એવુ કાર્ય કરવું જોઈએ કે પાછળની જીંદગીમા સુખ પ્રાપ્ત થાય આ છેલ્લુ વાકય સર્વ ગૃહસ્થોને ધારણ કરવા યોગ્યને વર્તનમા મૂકવા યોગ્ય છે

आसंदियं च नवसुत्तं, पाउल्लाइं संकमट्ठाए ।
अदु पुत्तदोहलट्ठाए, आणप्पा हवंति दासा वा ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) નવા સૂત્રથી ગુંથેલી (૨) બેસવા માટે માંચી લાવે તેમ જ (૩) બહાર જવા આવવા માટે (૪) પાદુકા લાવો (૫) મારા પુત્રના (૬) દોહદ માટે (૭) અમુક વસ્તુઓ લાવો આવા પ્રકારે (૧૦) સ્ત્રી દાસની પેઠે (૮) પુરુષો પર આજ્ઞા (૯) કરે છે

ભાવાર્થ – નવા સૂત્રથી ભરેલ બેસવા માટે માંચી લાવો, જવા આવવા માટે પગમાં પહેરવાની પાદુકા લાવો, અને ગર્ભનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે તે માટે અમુક વસ્તુ લાવો આવા પ્રકારે સ્ત્રીઓ દાસની માફક ભોગોમાં આસક્ત પુરુષો ઉપર આજ્ઞા કરે છે

जाए फले समुप्पन्ने, गेण्हसु वा णं अहवा जहाहि ।
अहं पुत्तपोसिणो एगे, भारवहा हवंति उट्टा वा ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) પુત્ર જન્મ (૨) ઉત્પત્તિ થવી તે (૩) ગૃહસ્થતાનું ફળ છે સ્ત્રી કુપિત બની પુરુષને કહે છે કે (૪) આ મારા પુત્રને ખોળામાં લો (૫) નહિતર છોડી દો (૬) કોઈ કોઈ પુરુષ (૭) પુત્રના (૮) પોષણ કરવા માટે (૯) ભાર વહન (૧) કરે છે (૧૧) ઉંટની માફક

ભાવાર્થ – પુત્રનો જન્મ થવો તે ગૃહસ્થપણાનું ફળ છે. એ ફળ ઉત્પન્ન થયે સ્ત્રી કુપિત બની પોતાના પતિને એમ કહે કે મારા પુત્રને ખોળામાં લો અથવા છોડીદો, કોઈ કોઈ પુરુષ પુત્રના પોષણ માટે ઉંટની માફક ભાર વહન કરે છે

राओवि उट्ठिया संता, दारगं च संठवंति धाई वा ।
सुहिरामणा वि ते संता, वत्थधोवा हवंति हंसा वा ॥१७॥

શબ્દાર્થ : (૧) રાત્રીના સમયે (૨) ઉઠીને (૩) ધાત્રીની માફક (૪) પુત્રને (૫) ગોદમાં લે છે (૬) અત્યન્ત લજ્જાશીલ (૭) થતા (૮) પુત્રના વસ્ત્રને (૯) ધોવે (૧૦) છે (૧૧) ધોબી સમાન.

ભાવાર્થ- સ્ત્રીને વશીભુત પુરુષ રાત્રિમાં ઉઠી ધાત્રીની માફક પુત્રને ગોદમાં લે છે અને અત્યન્ત લજ્જાશીલ થતા ધોબીની માફક પુત્રના વસ્ત્રોને ધોવે છે

एवं बहुहिं कयपुव्वं, भोगत्थाए जेऽभियावन्ना ।
दासे मिइव पेसे वा, पसुभूतेव से ण वा केई ॥१८॥

શબ્દાર્થ . (૧) ઉપરોક્ત પ્રકાર (૨) બહુ મનુષ્યોએ (૩) પૂર્વે કરેલ છે જે પુરુષ (૪) ભોગને (૫) માટે સાવદ્યકાર્યમાં (૬) આસકત છે એ પુરુષ (૭) દાસ, (૮) મૃગ, (૯) પ્રેષ્ય, (૧૦) તથા પશુની સમાન છે અથવા (૧૧) સર્વથી અધમ છે

ભાવાર્થ - સ્ત્રીને વશીભૂત બનીને ઉપરોકત બહુ મનુષ્યોએ સ્થાન ભ્રષ્ટ થઇ સ્ત્રીની આજ્ઞાને પાળેલ છે જે પુરુષ ભોગોને નિમિત્ત સાવદ્યકાર્યમા આસકત છે એ પુરુષ દાસ, મૃગ, નોકર, તથા પશુ સમાન છે અથવા તો એ સર્વથી પણ અધમ છે

एवं खु तासु विन्नप्पं, संथवं संवासं च वज्जेज्जा ।
तज्जातिआ इमे कामा, वज्जकरा य एवमक्खाए ॥१९॥

आसंदियं च नवसुत्तं, पाउल्लाइं संकमट्ठाए ।
अदु पुत्तदोहलट्ठाए, आणप्पा हवंति दासा वा ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) નવા સૂત્રથી ગુંથેલી (૨) બેસવા માટે માંચી લાવો તેમ જ (૩) બહાર જવા આવવા માટે (૪) પાદુકા લાવો (૫) મારા પુત્રના (૬) દોહદ માટે (૭) અમુક વસ્તુઓ લાવો આવા પ્રકારે (૧૦) સ્ત્રી દાસની માફક (૮) પુરુષો પર આજ્ઞા (૯) કરે છે

ભાવાર્થ – નવા સૂત્રથી ભરેલ બેસવા માટે માંચી લાવો, જવા આવવા માટે પગમાં પહેરવાની પાદુકા લાવો, મને ગર્ભનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે તે માટે અમુક વસ્તુ લાવો આવા પ્રકારે સ્ત્રીઓ દાસની માફક ભોગોમાં આસક્ત પુરુષો ઉપર આજ્ઞા કરે છે

जाए फले समुप्पन्ने, गेण्हसु वा णं अहवा जहाहि ।
अहं पुत्तपोसिणो एगे, भारवहा हवंति उट्टा वा ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) પુત્ર જન્મ (૨) ઉત્પત્તિ થવી તે (૩) ગૃહસ્થવાસનું ફળ છે સ્ત્રી કુપિત બની પુરુષને કહે છે કે (૪) આ મારા પુત્રને ખોળામાં લો (૫) નહિતર છોડી દો (૬) કોઈ કોઈ પુરુષ (૭) પુત્રના (૮) પોષણ કરવા માટે (૯) ભાર વહન (૧) કરે છે (૧૧) ઉંટની માફક

ભાવાર્થઃ- પુત્રનો જન્મ થવો તે ગૃહસ્થપણાનું ફળ છે એ ફળ ઉત્પન્ન થયે સ્ત્રી કુપિત બની પોતાના પતિને એમ કહે કે મારા પુત્રને ખોળામાં લો અથવા છોડીદો કોઈ કોઈ પુરુષ પુત્રના પોષણ માટે ઊંટની માફક ભાર વહન કરે છે

શબ્દાર્થ : (૧) વિશુદ્ધ ચિત્ત (૨) પંડિત (૩) મન (૪) વચન (૫) કાયા (૬) અન્યની ક્રિયાનો (૭) ત્યાગ કરે (૮) જ્ઞાની (૯) શીત ઉષ્ણ–સર્વ સ્પર્શોને (૧૦) સહન કરે (૧૧) મુનિ

ભાવાર્થઃ– વિશુદ્ધ ચિત્તવાળા તથા મર્યાદામાં સ્થિત જ્ઞાની સાધુ મન, વચન, કાયાથી સ્ત્રીઆદિ મૈથુન સેવન આદિ પરક્રિયાનો ત્યાગ કરે અને શીત ઉષ્ણ આદિ સર્વસ્પર્શોને પરિષહો સમભાવે સહન કરે એ જ સાચા સાધુ કહેવાય

इच्चेवमाहु से वीरे, धुअरए धुअमोहे से भिक्खू ।
तम्हा अज्झत्थविसुद्धे, सुविमुक्के आमोक्खाए परिव्वज्जासि
त्तिबेमि ॥२२॥

શબ્દાર્થ · (૧) આ પ્રમાણે (૨) વીર પ્રભુએ (૩) કહેલ છે (૪) જેણે સ્ત્રી સંસર્ગજનિત કર્મોને (૫) દૂર કર્યા અને (૬) રાગદ્વેષ રહિત છે (૭) સાધુ (૮) તેથી (૯) નિર્મળ ચિત્ત (૧૦) સ્ત્રી સંસર્ગ વર્જિત (૧૧) મોક્ષ પર્યંત (૧૨) સંયમ અનુષ્ઠાનમા પ્રવૃત્ત રહે (૧૩) એમ હુ કહું છુ

ભાવાર્થ.– જેણે સ્ત્રી સંસર્ગજનિત પાપકર્મોનો ત્યાગ કર્યો છે, જે રાગદ્વેષ રહિત છે, એવા નિર્મલ ચિત્તવાળા તથા સ્ત્રી સંસર્ગથી વર્જિત સાધુ મોક્ષ પર્યંત સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્ત રહે એમ શ્રી વીર પ્રભુએ પુર્વોક્ત વાતો–શિક્ષા ફરમાવેલ છે એમ જાણી આત્માર્થી સાધક મુનિએ તથા આત્માર્થી જીવોએ સ્ત્રી સહવાસ–પરિચયથી દૂર રહેવું તે આત્મ કલ્યાણનુ કારણ છે

અધ્યાય ૪ થો સમાપ્ત

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રીઓના વિષયમાં (૨) ઉપરોક્ત વાતો (૩) જાણી તેથી સાધુ સ્ત્રીઓના (૪) સહવાસને (૫) પરિચયને છોડી દે (૭) સ્ત્રી સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થવાવાળા (૮) કામભોગો (૯) પાપોને ઉત્પન્ન કરે છે (૧૦) એમ (૧૧) શ્રી તીર્થંકર દેવે કહેલ છે

ભાવાર્થ – સ્ત્રીના વિષયમાં પૂર્વોક્ત શિક્ષા આપવામાં આવેલ છે તેથી સ્ત્રી સાથ પરિચય તથા સહવાસ સાધુ ન કરે સ્ત્રી સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થવાવાળા કામભોગો પાપને ઉત્પન્ન કરે છે એમ શ્રી તીર્થંકર દેવે કહેલ છે

एयं भयं ण सेयाय, इइ से अप्पगं निरुभित्ता ।
णो इत्थि णो पसुं भिक्खू, णो सय पाणिणा णिलिज्जेज्जा ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રી સંસર્ગથી પૂર્વોક્ત (૨) ભય તથા (૩) અકલ્યાણનું કારણ જાણી (૪) સ્ત્રી સંસર્ગથી સાધુ (૫) પોતાના આત્માને (૬) દૂર રાખે (૭) સ્ત્રી તથા (૮) પશુઓને (૯) સાધુ (૧૦) પોતાના (૧૧) હાથનો (૧૨) સ્પર્શ (૧૩) ન કરે.

ભાવાર્થઃ– સ્ત્રી સંસર્ગથી પૂર્વોક્ત ભય રહેલ છે તથા સ્ત્રી સંસર્ગ એ આત્માના કલ્યાણનો નાશ કરનાર છે એમ જાણી સાધુ સ્ત્રી સંસર્ગથી પોતાના આત્માને રોકીને સ્ત્રીઓ તથા પશુઓને પોતાના હાથનો સ્પર્શ પણ કરે નહિ. સ્ત્રી સંસર્ગ નરકના દ્વાર સમાન જાણી તેનો ત્યાગ કરવો એ હિતનું કારણ છે

सुविसुद्धलेसे मेहावी, परकिरियं च वज्जए णाणी ।
मणसा वयसा कायेणं, सव्वफाससहे अणगारे ॥२१॥

ભાવાર્થ:– શ્રી સુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામી આદિ શિષ્યોને કહે છે કે ઉપરોક્ત મારા પૂછવાથી અતિશય માહાત્મ્યવાળા સર્વ વસ્તુમાં સદાઉપયોગ રાખવાવાળા કાશ્યપગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું કે નરકના સ્થાનો અતિ દુઃખદાયી છે, તે અજ્ઞાની જીવો જાણતાં નથી, ત્યાં તે નરક સ્થાનોમાં પાપી અને અત્યંત હીન જીવો નિવાસ કરે છે, તે હવે પછી હું તમોને કહું છું.

जे केइ बाला इह जीवियट्ठी, पावाइं कम्माइं करंति रुद्दा।
ते घोररूवे तमिसंधयारे, तिव्वाभितावे नरए पडंति ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે કોઇ (૨) અજ્ઞાની (૩) આ લોકમાં (૪) જીવન માટે (૫) હિંસાદિ પાપ (૬) કર્મ (૭) કરે છે (૮) પ્રાણીઓને ભય ઉત્પન્ન કરનાર (૯) તે જીવો (૧૦) ઘોર ભયકર રૂપવાળા (૧૧) મહાન અંધકાર યુકત (૧૨) તીવ્રદુઃખવાળા (૧૩) નરકમાં (૧૪) ઉત્પન્ન થાય છે

ભાવાર્થ·– પ્રાણીઓને ભય ઉત્પન્ન કરવાવાળા જે અજ્ઞાની જીવો પોતાના જીવનના રક્ષણ માટે અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા, પરિતાપ આદિ પાપકર્મ કરે છે, તે જીવો તીવ્ર દુઃખવાળા તથા ઘોર અંધકાર યુક્ત મહા દુઃખદ નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે, રાગ અને દ્વેષથી યુક્ત મનુષ્યો તથા તિર્યંચો વગેરે મહા આરભી તથા મહા પરિગ્રહી જીવો પંચેન્દ્રિય જીવોની હિસામા તત્પર, માસ ભક્ષણ કરનારા, તથા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોમા પ્રવૃત્ત જીવો, નરકમાં ઉત્પન્ન થાય અને ત્યાં લાંબા કાળ સુધી દુઃખોને ભોગવે છે

तिव्वं तसे पाणिणो थावरे य, जे हिंसती आयसुहं पडुच्चा।
जे लूसए होइ अदत्तहारी, ण सिक्खती सेयवियस्स किंचि ॥४॥

અધ્યયન ૫ મુ

પ્રથમ ઉદ્દેશો

નરકાધિકાર

पुच्छिस्सऽहं केवलियं महेसिं, कहंऽभितावा णरगा पुरत्था ।
अजाणओ मे मुणि बूहि जाणं, कहिं नु बाला नरयं उवेंति ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) પુછ્યુ હતુ (૨) કેવળજ્ઞાની (૩) મહાવીર સ્વામીને (૪) કેવી (૫) પીડા (૬) નરકમાં (૭) પ્રથમ પડેલા (૮) જાણતો નથી (૯) મને (૧૦) હે મુનિ (૧૧) કહો (૧૨) આપ જાણો છો (૧૩) કેવી રીતે (૧૪) અજ્ઞ જીવો (૧૫) નરકને (૧૬) પામે છે

ભાવાર્થ:— શ્રી સુધર્માસ્વામીને શ્રી જંબૂસ્વામી પૂછે છે કે નારકીના જીવો નરક સ્થાનમાં કેવા દુઃખોને ભોગવે છે અને ક્યા કારણથી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેના ઉત્તરમાં શ્રી સુધર્માસ્વામી કહે છે કે મેં પૂર્વે સમયમાં કેવળજ્ઞાની શ્રી મહાવીર સ્વામીને પૂછ્યુ હતુ કે જીવોને નરકમાં કેવા દુઃખો હોય છે અને અજ્ઞાની જીવો ક્યા કારણથી નરકને પ્રાપ્ત કરે છે એ હકીકત હું જાણતો નથી, આપ જાણો છો, તો તે હકીકત મને કહો.

एवं मए पुट्ठे महाणुभावे, इणमोऽब्बवी कासवे आसुपन्ने ।
पवेदइस्सं दुहमट्ठदुग्गं, आदीणियं दुक्कडियं पुरत्था ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રમાણે (૨) મારા (૩) પૂછવાથી (૪) મહાનુભાવ (૫) આ પ્રમાણે (૬) કહ્યું હતુ (૭) કાશ્યપગોત્રી (૮) શીઘ્રજ્ઞાનવંત ભગવાન મહાવીર સ્વામી (૯) જાણું છું (૧૦) નારકીઓની છે (૧૧) દીનજીવ નિવાસવાળા (૧૨) પાપી લોકો કરે છે (૧૩) તે કરે તેઓને આગળ કહુ છુ

શબ્દાર્થ : (૧) મારો (૨) છેદન કરો (૩) ભેદન કરો (૪) બાળો (૫) શબ્દો (૬) સાંભળી (૭) પરમાધામીના (૮) તે (૯) નારકીજીવો (૧૦) ભયથી (૧૧) સંજ્ઞાહીન (૧૨) ઇચ્છે છે (૧૩) કઇ (૧૪) દિશામાં (૧૫) ભાગી જઇએ.

ભાવાર્થ:- પાપીજીવો તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય તથા મનુષ્યના ભવ છોડી નરકમાં ઉત્પન્ન થનારાના શરીર ઉત્પત્તિ સમયે અન્તમુંહૂર્ત સુધી માંસના લોચા જેવા હોય છે ઈંડાથી નીકળેલ રોમ તથા પાંખો વિનાના પક્ષીના બચ્ચાના શરીર જેવા) અપર્યાપ્ત દશામાં ઉત્પન્ન થયા બાદ પર્યાપ્તી થયા પછી અતિ ભયકર પરમાધાર્મિકોના શબ્દ સાભળે છે. મારો, તલવારથી છેદન કરો ભાલાથી ભેદો, અગ્નિમાં બાળો આદિ પરમાધાર્મિકોના શબ્દ સાભળી નારકીના જીવો ભયથી સંજ્ઞાહીન થઇ જાય છે, અને વિચારે છે કે અમો કઇ દિશામાં ભાગી છૂટીએ, અથવા આ મહાઘોર દુઃખથી રક્ષણને પ્રાપ્ત કરીએ.

इंगालरासिं[1] जलियं[2] सजोतिं[3], तत्तोवमं[4] भूमिमणुक्कमंता[5][6] ।
ते डज्झमाणा[7] कलुणं[8] थणंति[9], अरहस्सरा[10] तत्थ[11] चिरद्वितीया[12] ॥७॥

શબ્દાર્થ : (૧) અગારાનીરાશી (૨) જલતી (૩) જ્યોતિસહિત (૪) ભૂમિનાસમાન (૫) ભૂમિપર (૬) ચાલતા (૭) દાઝતા (૮) કરૂણ શબ્દથી (૯) રૂદન કરતા હોય છે (૧૦) બહુ જ જોરથી પ્રગટ પણે (૧૧) ત્યા (૧૨) લાબાકાળ સુધી નિવાસ કરે છે

ભાવાર્થ – તે નરકની પૃથ્વી બળતા અગારા સમાન જ્યોતિ સહિત તપ્ત ભૂમિપર ચાલતા થકા નારકીના જીવો બળતા દાઝતા બહુ જોરથી પ્રગટ શબ્દોથી અતિ કરુણ રૂદન કરતા થકા લાબાકાળ સુધી ત્યા રહેતા થકા દુખોને ભોગવે છે

शब्दार्थ (१) तीव्रताथी (२) त्रस (३) जीवोनी (४) स्थावर (५) जे जीवो (६) घात करे छे (७) पोताना सुखने (८) माटे (९) जे जीवो (१०) जीवोना (११) नाश करनारा (१२) चोरी करनारा (१३) नथी (१४) संयम (१५) सेवन (१६) थोडुं पण करी शकता

भावार्थ– जे कोइ जीवो पोताना सुखने माटे त्रस अने स्थावर जीवोनी अति निर्दयताथी रौद्र परिणामथी घात करे छे, प्राणीओनो नाश करे छे, लुटे छे, अदत्तने ग्रहण करे छे, जे जीवो आत्माना कल्याणरूप सेवन करवा योग्य संयमनुं थोडुं पण सेवन करी शकता नथी

पागब्भि पाणे बहुणं तिवाति, अतिव्वतेघातमुवेति बाले ।
णिहो णिसं गच्छति अंतकाले, अहोसिरं कट्टु उवेइ दुग्गं ॥५॥

शब्दार्थ (१) पापकरवामां लज्जा रहित (२) प्राणीओ (३) घणा (४) घातकरनारा (५) क्रोधथी अनिवृत्त (६) हिंसाथी (७) नरकमां जाय छे (८) अज्ञानी जीवो (९) अधोगतिमां (१०) अंधकारवाळा स्थानमां (११) जाय छे (१२) मरणकाळे (१३) माथु (१४) नीचे करी (१५) नरकना स्थानमां उत्पन्न थाय छे (१६) अति पीडावाळा

भावार्थः– जे जीवो प्राणीओनी हिंसा करवामां लज्जा रहित धीठ छे अने रौद्र परिणामथी धृष्टतानी साथे घणा जीवोनी हिंसाना करनारा क्रोधाग्निथी बळता जीवोनी घातथी अनिवृत्त जीवो नरकमां जाय छे अने मरण समये अति अंधकारवाळा नरक स्थानमा नीचे माथु अने पग उंचा एवा भयंकर यातनावाळा दुःखमय स्थानमां नरक कुंभीमा उत्पन्न थाय छे

हण छिंदह भिंदह णं दहेति, सद्दे सुणिता परहम्मियाणं ।
ते नारगाओ भयभिन्नसन्ना, कंखंति कं नाम दिसं वयामो ॥६॥

શબ્દાર્થ : (૧) મારો (૨) છેદન કરો (૩) ભેદન કરો (૪) બાળો (૫) શબ્દો (૬) સાંભળી (૭) પરમાધામીના (૮) તે (૯) નારકીજીવો (૧૦) ભયથી (૧૧) સંજ્ઞાહીન (૧૨) ઇચ્છે છે (૧૩) કઇ (૧૪) દિશામાં (૧૫) ભાગી જાઇએ.

ભાવાર્થ:– પાપીજીવો તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય તથા મનુષ્યના ભવ છોડી નરકમાં ઉત્પન્ન થનારાના શરીર ઉત્પત્તિ સમયે અન્તર્મુહૂર્ત સુધી માસના લોચા જેવા હોય છે ઈંડાથી નીકળેલ રોમ તથા પાંખો વિનાના પક્ષીના બચ્ચાના શરીર જેવા) અપર્યાપ્ત દશામાં ઉત્પન્ન થયા બાદ પર્યાપ્તી થયા પછી અતિ ભયકર પરમાધામિંકોના શબ્દ સાંભળે છે મારો, તલવારથી છેદન કરો ભાલાથી ભેદો, અગ્નિમાં બાળો આદિ પરમાધાર્મિંકોના શબ્દ સાભળી નારકીના જીવો ભયથી સંજ્ઞાહીન થઇ જાય છે, અને વિચારે છે કે અમો કઇ દિશામાં ભાગી છૂટીએ, અથવા આ મહાઘોર દુઃખથી રક્ષણને પ્રાપ્ત કરીએ.

इंगालरासिं जलियं सजोतिं, तत्तोवमं भूमिमणुक्कमंता ।
ते डज्झमाणा कलुणं थणंति, अरहस्सरा तत्थ चिरट्ठितीया ॥७॥

શબ્દાર્થ : (૧) અંગારાનીરાશી (૨) જલતી (૩) જ્યોતિસહિત (૪) ભૂમિનાસમાન (૫) ભૂમિપર (૬) ચાલતા (૭) દાઝતા (૮) કરૂણ શબ્દથી (૯) રૂદન કરતા હોય છે (૧૦) બહુ જ જોરથી પ્રગટ પણે (૧૧) ત્યા (૧૨) લાંબાકાળ સુધી નિવાસ કરે છે

ભાવાર્થ – તે નરકની પૃથ્વી બળતા અંગારા સમાન જ્યોતિ સહિત તપ્ત ભૂમિપર ચાલતા થકા નારકીના જીવો બળતા દાઝતા બહુ જોરથી પ્રગટ શબ્દોથી અતિ કરુણ રૂદન કરતા થકા લાંબાકાળ સુધી ત્યા રહેતા થકા દુઃખોને ભોગવે છે

जइ ते सुया वेयरणी भिदुग्गा, णिसिओ जहा खुर इव तिक्खसोया ।
तरंति ते वेयरणिं भिदुग्गां, उसुचोइया सत्तिसु हम्ममाणा ॥८॥

શબ્દાર્થ (૧) હે શિષ્ય તમે (૨) સાંભળ્યુ છે (૩) વૈતરણી નદી (૪) અતિ દુર્ગમ (૫) અસ્ત્રાની (૬) માફક (૭) તીક્ષ્ણ ધારવાળી (૮) તીક્ષ્ણ પ્રવાહવાળી (૯) નદીમાં પડે છે (૧૦) વૈતરણીમાં (૧૧) અતિ દુર્ગમ (૧૨) ચલાવ્યા થકા શક્તિથી ભેદી (૧૪) નારકીઓ નદીમાં કૂદી પડે છે

ભાવાર્થ – અસ્ત્રાના સમાન તીક્ષ્ણ પ્રવાહવાળી વૈતરણી નદીને હે શિષ્યો તમોએ સાંભળી હશે ? એ નદી અતિ દુર્ગમ છે ત્યાં નારકીઓને ભાલાથી ભેદીને પ્રેરિત કર્યા થકા નારકીઓ લાચાર બની ભયથી ભાગી એ ભયંકર નદીમાં કૂદીને પડે છે, પરંતુ તે નદી ઉષ્ણ અને લોહી સમાન વહેતી હોય છે તેમાં નારકીના અંગો કપાઈ કટકા થઈ જાય છે, આવા દુઃખો નરકમાં સહન કરવા પડે છે, ત્યાં નરકની ભૂમિ બળતા અંગારા સમાન હોઈ નારકીના જીવોને એક ક્ષણમાત્ર સુખ નથી જેથી દુઃખથી ગભરાઈ રુદન કર્યા કરે છે, પાપી જીવો આવા નરકના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે

कीलेहिं विज्झंति असाहुकम्मा, नावं उविंते सइविप्पहूणा ।
अन्ने तु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीहाहिं विद्धूण अहेकरंति ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) ગળામાં ખીલા (૨) નાખે છે (૩) પરમાધામી (૪) નાવ ઉપર (૫) ચડતા (૬) સ્મૃતિ (૭) રહિત (૮) અન્ય નરકપાલો (૯) લાંબા (૧૦) શૂળથી (૧૧) ત્રિશૂળથી (૧૨) ભેદીને (૧૩) નાવઉપરથી નીચે પાડે છે

ભાવાર્થ:— વૈતરણી નદીમા પડેલ નારકી ત્યાં છેદાતા થકા દુઃખથી ગભરાઈ ખેદિત થઇ પરમાધામીએ વિકુર્વેલ નાવ ઉપર ચડવા જતાં નાવમા બેઠેલાં પરમાધાર્મિકો બિચારા નારકી જીવોના ગળામા લોખંડના ગરમ કરેલાં અણીદાર ખીલા નાખે છે આવા દુઃખોથી સંજ્ઞાહીન થયેલા નારકી આવા દુઃખોથી વધારે સંજ્ઞાહીન બને છે એ સમયે ત્રાણ શરણનો કોઇ માર્ગ નહિ દેખાતા કર્તવ્યમૂઢ બની જાય છે વળી કોઈ નરકપાલ ચિત્ત વિનોદને માટે નારકીઓને શૂલ તથા ત્રિશૂલથી વીંધીને પૃથ્વી ઉપર પછાડે છે.

केसिं च बंधित्तु गले सिलाओ, उदगंसि बोलंति महालयंसि ।
कलंबुयावालुय मुम्मुरे य, लोलंति पच्चंति अ तत्थ अन्ने ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઇ નારકીજીવો (૨) ગળે (૩) પથ્થરની શીલા (૪) બાંધી (૫) ઉંડાપાણીમા (૬) ડૂબાડે છે (૭) અન્ય (૮) તપ્ત (૯) રેતીમાં તથા (૧૦) અગ્નિમાં નાખી (૧૧) પકાવે છે (૧૨) ચલાવે છે ત્યાં (૧૩) પરમાધામી (૧૪) તૃપ્ત ભૂમિ ઉપર

ભાવાર્થ— નરકપાલો કોઇ નારકી જીવોના ગળે પથ્થરની શીલા બાંધી અગાધ ઉંડા પાણીમા બૂડાડે છે. અન્ય પરમાધામી અતિ તૃપ્ત રેતીમા નારકી જીવોને આમતમ ચલાવે છે કોઇ અગ્નિમા નાખી પકાવે છે વળી અન્ય પરમાધામી નારકી જીવોને શૂલથી વીંધી અગ્નિમા પકાવે છે જીવોની હિંસા કરનારાઓ આવા નરકસ્થાનોમા ઉત્પન્ન થઈ દુઃખો ભોગવે છે

आसूरियं नाम महाभितावं, अंधंतमं दुप्पतरं महंतं ।
उड्ढं अहेअं तिरियं दिसासु, समाहिओ जत्थऽगणी झियाई॥११॥

जह से सुया वेयरणी भिदुग्गा, णिसिओ जहा खुर इव तिक्खसोया ।

तरंति ते वेयरणीं भिदुग्गां, उसुचोइया सत्तिसु हम्ममाणा ॥८॥

શબ્દાર્થ (૧) હે શિષ્ય તમે (૨) સાંભળ્યુ છે (૩) વૈતરણી નદી (૪) અતિ દુર્ગમ (૫) અસ્ત્રાની (૬) માફક (૭) તીક્ષ્ણ ધારવાળી (૮) તીક્ષ્ણ પ્રવાહવાળી (૯) નદીમાં પડે છે (૧૦) વૈતરણીમાં (૧૧) અતિ દુર્ગમ (૧૨) ચલાવ્યા થકા શસ્ત્રથી ભેદી (૧૪) નારકીઓ નદીમાં કુદી પડે છે

ભાવાર્થ – અસ્ત્રાના સમાન તીક્ષ્ણ પ્રવાહવાળી વૈતરણી નદીને હે શિષ્યો તમોએ સાંભળી હશે ? એ નદી અતિ દુર્ગમ છે ત્યાં નારકીઓને ભાલાથી ભેદીને પ્રેરિત કર્યા થકા નારકીઓ લાચાર બની ભયથી ભાગી એ ભયંકર નદીમાં કુદીને પડે છે પરંતુ તે નદી ઉષ્ણ અને લોહી સમાન વહતી હોય છે તેમાં નારકીના અંગો છેદાઈ કટકા થઈ જાય છે આવા દુઃખો નરકમાં સહન કરવા પડે છે, ત્યાં નરકની ભૂમિ બળતા અંગાર સમાન હોઈ નારકીના જીવોને એક અણુમાત્ર સુખ નથી જેથી દુ ખથી ગભરાઈ રુદન કર્યા કરે છે, પાપી જીવો આવા નરકના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે

कीलेहिं विज्झंति असाहुकम्मा, नावं उविंते सइविप्पहूणा ।

अन्ने तु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीहाहिं विद्धूण अहेकरंति ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) ગળામાં ખીલા (૨) નાખે છે (૩) પરમાધામી (૪) નાવ ઉપર (૫) ચડતા (૬) સ્મૃતિ (૭) રહિત (૮) અન્ય નરકપાલો (૯) લાંબા (૧૦) ભાલાથી (૧૧) ત્રિશૂલથી (૧૨) ભેદીને (૧૩) નાવઉપરથી નીચે પાડે છે

શબ્દાર્થ : (૧) ચારે દિશાઓમાં (૨) અગ્નિ (૩) સળગાવી (૪) જે નરક ભૂમિમાં ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા (૬) તપાવે છે અજ્ઞાની જીવને (૮) નારકી જીવો (૯) ત્યા (૧૦) રહે છે (૧૧) બળતાં થકા (૧૨) માછલીની જેમ (૧૩) જીવતી (૧૪) અગ્નિ (૧૫) પાસે

ભાવાર્થ- ઉપરોક્ત નરકસ્થાનોમા પરમાધામી ચારે દિશાઓમાં અગ્નિને સળગાવી, અજ્ઞાની નારકી જીવોને તપાવે છે, જેમ જીવતી માછલી અગ્નિમાં બળે અને દુઃખ પામે છતાં ત્યાં જ સ્થિર રહે છે, તેમ બિચારા નારકીઓ અગ્નિમાં બળતાં થકા (સર્વ દિશાઓમાં જલતી અગ્નિ હોવાના કારણે) ત્યાં જ નરકસ્થાનમાં લાંબા કાળ સુધી નિવાસ કરે છે અને તીવ્ર દુઃખોને ભોગવે છે

संतच्छणं नाम महाहितावं, ते नारया जत्थ असाहुकम्मा ।
हत्थेहि पाएहि य बंधिऊणं, फलगं व तच्छंति कुहाडहत्था॥१४॥

શબ્દાર્થ : (૧) સંતક્ષણ (૨) નામની (૩) મહાન તાપ દેનારી (૪) જેમાં (૫) બુરા કર્મ કરવાવાળા પરમાધાર્મિકો (૬) નારકી જીવોના (૭) હાથ (૮) પગ (૯) બાંધીને (૧૦) કાષ્ટની માફક (૧૧) હાથમાં કુહાડો લઇ (૧૨) કાપે છે.

ભાવાર્થ – સંતક્ષણ નામનું એક નરકસ્થાન છે તે ત્યાં ઉત્પન્ન થતા જીવોને મહાતાપ દેવાવાળુ છે, એ નરકસ્થાનમાં ક્રૂરકર્મ કરવાવાળા દયારહિત પરમાધાર્મિકો પોતાના હાથમાં કુહાડા લઇ નારકી જીવોના હાથ-પગ બાંધી, કાષ્ટની માફક કુહાડાથી કાપે છે, છેદન ભેદન કરે છે

શબ્દાર્થ (૧) સૂર્ય રહિત (૨) મહાનતાપયુક્ત (૩) અતિ અંધકાર યુક્ત (૪) દુસ્તર (૫) મહાન (૬) ઉંચે (૭) નીચે (૮) તિર્છી (૯) દિશાઓ (૧૦) રહેલ (૧૧) જ્યાં (૧૨) અગ્નિ (૧૩) પ્રજ્વલિત.

ભાવાર્થ – આ સુરિય નામની એટલે જ્યાં સૂર્યનો પ્રકાશ નથી, અતિ અંધકારવાળા મહાન તાપયુક્ત દુઃખથી પાર થઇ શકે તેવા મહાન વિશાલ કુંભીના આકારવાળા સ્થાનોમાં જ્યાં ઊંચે, નીચે, તિર્છી દિશામાં અગ્નિ જાજ્વલ્યમાન બળતી હોય છે તેવા રૂપવાળા નરકસ્થાનોમાં પાપી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાં લાંબા કાળ સુધી દુઃખોને ભોગવતા થકા રહે છે ।

जंसी गुहाए जलणेऽतिवट्टे, अविजाणओ डज्झइ लुत्तपण्णो ।
सया य कलुणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिदुक्खधम्मं ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) જે નરકમાં (૨) ગુફાના આકારમાં સ્થાપિત (૩) અગ્નિમાં પોતાના પાપ કૃત્યથી અજ્ઞાન (૪) બળતા થકા (૫) પડતા થકાં (૬) બળતા થકાં (૭) બુદ્ધિહીન (૮) દીન (૯) પુન. (૧૦) સદા (૧૧) તાપનું સ્થાન (૧૨) અત્યન્ત દુઃખ રૂપ સ્થાન (૧૩) તીવ્ર તાપવાળા (૧૪) સ્વભાવવાળા.

ભાવાર્થ – જે નરકમાં ઊંટના આકારવાળી ગુફાની સમાન આકારવાળી નરકમાં સ્થાપિત કરેલ બળતી અગ્નિવાળા સ્થાનમાં પ્રવેશી અગ્નિથી બળતા થકા નારકી જીવો સંજ્ઞાહીન બની રહે છે આ નરકસ્થાન કરુણાયુક્ત તાપનું સ્થાન છે જેનો અત્યન્ત દુઃખ આપવાનો સ્વભાવ છે એવા દુઃખમય સ્થાનો પાપકર્મોના ફળરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં નેત્રના નિમેષ માત્ર જેટલા કાળ સુધી પણ દુઃખોથી વિશ્રામ મળતો નથી. નિરંતર નારકી જીવોને દુઃખો ભોગવવા પડે છે

चत्तारि अगणीओ समारभित्ता जहिं कूरकम्माऽभितविंति बालं ।
ते तत्थ चिट्ठंतऽभितप्पमाणा मच्छा व जीवंतुवजोतिपत्ता ॥१३॥

વરસ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમ કાળ સુધી તીવ્ર અને મંદ પાપકર્મોને આશ્રયી ઓછો કે વધારે સમય નરકસ્થાનમાં રહે છે નરકની વેદનાનું, વિશેષ વર્ણન મ શ્રી જવાહરલાલજી કૃત, સુયગડાંગ સૂત્રમા જોવું આ લોકની વેદના કરતાં નરકસ્થાનોમાં અનંતગુણી વેદના કહેલ છે

तहिं च ते लोलणसंपगाढे, गाढ सुतत्तं अगणिं वयंति ।
न तत्थ सायं लहती भिदुग्गे, अरहियाभितावा तहवी तविंति ॥१७॥

શબ્દાર્થ · (૧) એ નરકમાં (૨) વિશેષગાઢ અગ્નિ વિશાલક્ષેત્રમાં (૩) અત્યન્ત (૪) તપ્ત (૫) અગ્નિ પાસે (૬) નારકીઓ જાય છે (૭) નથી (૮) ત્યાં લેશમાત્ર નારકીના જીવો (૯) સુખ (૧૦) પામતા (૧૧) અતિદુર્ગમ (૧૨) તાપથી યુક્ત હોવા છતા (૧૩) તથાપી (૧૪) તપાવે છે

ભાવાર્થ – જે નરકસ્થાનમા શીતનો ઉપદ્રવ વધારે છે, ત્યાં શીતથી પીડિત નારકીઓ પોતાને લાગતી તીવ્ર ઠંડી દૂર કરવા માટે બળતા અગ્નિ પાસે જાય છે પરંતુ ત્યા પણ લેશમાત્ર નારકીના જીવો સુખ પામતા નથી વળી ત્યાંની અગ્નિ અતિ ભયકર હોવાથી ત્યાં દાહની પીડાથી બળતા દુ:ખ પામતા તેઓને પરમાધામીઓ વિશેષ તપાવી વધારે બાળે છે અને ગરમ તેલ છાંટી વધારે પીડા ઉત્પન્ન કરાવે છે

से सुच्चई नगरवहे व सद्द, दुहोवणीयाणि पयाणि तत्थ ।
उदिण्णकम्माण उदिण्णकम्मा पुणो पुणो ते सरहं दुहेंति ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) પશ્ચાત (૨) સંભળાય છે (૩) નગર વધના સમાન (૪) શબ્દો (૫) નરકમાં (૬) કરુણામય (૭) મહાન શબ્દો (૮) મિથ્યાત્વ આદિ ઉદયથી

हरिंे पुणो पच्चसमुस्सिअंगे, भिन्नुत्तमंगे परिवत्तयता ।
पयति णं णेरइए फुरंते, सजीवमच्छे व अयोकवल्ले ॥१५॥

शब्दार्थ (१) वणी नारकी જીવોના (२) મોટી (३) મળ દ્વારા (४) મુંડ થયેલ (५) શરીરવાળા (६) મસ્તક ભાંગી નાખેલ શરીરને (७) ઉંચે-નીચે કરે છે અગ્નિમાં (८) પકાવે છે (९) નારકીજીવો (१०) તરફડી રહ્યા છે (११) જીવતી માછલીની જેમ (१२) લોઢાની કઢાઈમાં.

ભાવાર્થ- પરમાધામી નારકી જીવોના શરીરમાંથી લોહી કાઢી કઢાઈમાં ભસ્મ કરી નારકી જીવોને તેમાં પકાવે છે, (જીવતી માછલીની જેમ) નારકીઓ તરફડાટ કરે છે એ નારકી જીવોના મસ્તકના ચુરેચુરા કરે છે, જેથી તેના શરીરો ચુંડ થાય છે આવી રીતે પરમાધામી નારકી જીવોને અસહ્ય પીડા આપે છે આવા સ્થાનોમાં પાપી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે

नो चेव ते तत्थ मसीभवंति, ण मिज्जती तिव्वभिवेयणाए ।
तमाणुभागं अणुवेदयंता दुक्खंति दुक्खी इह दुक्कडेण ॥१६॥

શબ્દાર્થ- (१) નથી (२) નારકીજીવો (३) ત્યાં નરકમાં અગ્નિમાં બળતા છતાં (४) ભસ્મ (५) થતા (६) મૃત્યુ પામતા (७) નથી (८) તીવ્ર પીડા હોવા છતાં પાપોના ફળરૂપ (९) પીડા (१०) ભોગવતાં રહે છે (११) પૂર્વભવોમાં કરેલ પાપ કર્મોના કારણથી (१२) દુઃખ (१३) પામી રહેલ છે

ભાવાર્થ- નારકીના જીવો નરકસ્થાનમાં અગ્નિમાં છતાં બળીને ભસ્મ થતાં નથી તથા તીવ્ર વેદના ભોગવવા છતાં મૃત્યુને પામતા નથી આ લોકના પૂર્વના ભવોમાં તિર્યચ પંચેન્દ્રિયના ભવમાં તથા મનુષ્યના ભવમાં હિંસા આદિ પાપકાર્યો કરવાના કારણથી નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ નરકની તીવ્ર પીડા ભોગવતાં ઓછામાં ઓછા દશ હજાર

કરીને અંગોને જુદા જુદા કરી આદિ ઘણા પ્રકારે નારકીઓને દુઃખો આપે છે મનુષ્યના ભવમાં માંસ ખાનારા, દારૂ પીનારા જીવોને આવા પ્રકારના દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે.

१ २ ३ ४ ६ ५ ७
ते हम्ममाणा णरगे पडंति, पुन्ने दुरूवस्स महाभितावे ।
८ ११ ९ १० १४ १२ १३
ते तत्थ चिट्ठति दुरूवभक्खी, तुट्टंति कम्मोवगया किमीहिं॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) નારકીના જીવો પરમાધામી વડે (૨) હણાતા (૩) અન્ય નરકમાં (૪) પડે છે (૫) વિષ્ટા તથા (૬) મૂત્રથી ભરેલ (૭) મહાન કષ્ટ વાળા (૮) ત્યાં (૯) વિષ્ટા મૂત્રાદિના (૧૦) ભક્ષણ કરતા થકા (૧૧) લાંબા કાળ સુધી રહે છે (૧૨) કર્મને વશીભૂત (૧) મોટા કીડા દ્વારા (૧૪) શરીરો છેદાય છે

ભાવાર્થ·- પરધામી દ્વારા હણાતા, માર ખાતા, નારકીના જીવો ત્યાંથી ભાગીને, કૂદીને અન્ય બીજા નરકસ્થાનમા જઈ પડે છે તે નરકસ્થાન પણ વિષ્ટા તથા મૂત્રથી પૂર્ણ ભરેલ હોય છે ત્યાં તે અશુભ પુદ્દગલોનુ ભક્ષણ કરતા થકા લાબા કાળ સુધી રહે છે વળી ત્યાં અન્ય નારકીઓ કીડાના રૂપો બનાવી, તે નારકીઓના શરીરને બટકા ભરી તોડી નાંખે છે પાપી જીવો આવા દુ ખમય સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થઇ દુ ખોને ભોગવે છે

१ २ ४ ३ ५ ६ ७
सया कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिदुक्खधम्मं ।
८ ११ १० १३ १२ १४
अंदूसु पक्खिप्प विहत्तु देहं, वेहेण सीसं सेऽभितावयंति ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) સદા (૨) સ પૂર્ણ સ્થાન (૩) ઉષ્ણુ રહે છે (૪) વળી એ સ્થાન (૫) નિધત્ત નિકાચિત્ત કર્મો દ્વારા પ્રાપ્ત (૭) અતિદુ ખ આપવાના

કર્મનો (૯) ઉદય પ્રાપ્ત થયેલ નારકીઓને (૧૦) વારવાર (૧૧) ઉત્સાહથી નરકપાલો (૧૨) દુઃખ આપે છે

ભાવાર્થ – જેમ કોઈ નગરનો નાશ થતો હોય તે સમયે કરુણાજનક શબ્દો સંભળાય એની માફક એ નરકમાં પરમાધામીઓ તરફથી અશુભ કર્મોનો ઉદય થયેલ નારકી જીવોને છેદન, ભેદન તથા અગ્નિમાં બાળવા આદિ ત્રીજી નરક સુધીમાં વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે અને ચોથી નરકથી સાતમી નરક સુધી અન્યોઅન્ય નારકી જીવો એકબીજાને વૈક્રય રૂપો બનાવી દુઃખો આપે છે, જેથી ત્યાં તે નરકમાં નારકી જીવો હે માત, હે તાત મારું રક્ષણ કરો આદિ કરુણાજનક શબ્દથી કોલાહલ તથા પ્રગટપણે રૂદન કરતા હોવાના શબ્દો સંભળાય છે વળી ત્યાં પરમાધામીઓ નારકીઓને દુઃખ આપવામાં આનંદ માની ઉત્સાહપૂર્વક નારકીઓને દુઃખ આપે છે.

पाणेहिं णं पाव विओजयंति, तं भे पवक्खामि जहातहेणं।
दंडेहिं तत्था सरयंति बाला, सव्वेहिं दंडेहिं पुराकएहिं ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) પરમાધામી (૨) નારકી જીવોના (૩) અંગોપાંગો અલગ કરે છે (૪) તેના કારણ (૫) તમોને (૬) જેમ છે તેમ કહી (૭) બતાવું છું (૮) અજ્ઞાની પરમાધામી (૯) પાપકર્મોનિ (૧૦) પૂર્વ (૧૧) દુઃખ (૧૨) યાદ કરાવી (૧૩) નારકીઓને પીડા આપે છે

ભાવાર્થ – પાપી પરમાધામી નારકીના જીવોને દુઃખો શા માટે આપે છે તે કારણ તમોને બતાવું છું નારકી જીવોએ પૂર્વના ભવમાં અન્ય જીવોને આપેલ દુઃખો (હિંસા કરીને, પ્રતિકૂળતા આપી, અન્યની સંપત્તિને લૂંટીને પરસ્ત્રી સેવન આદિ પાપકાર્યોથી અન્યને ઉપજાવેલ દુઃખોના કારણે)ના કારણો યાદ કરાવીને અંગોનું છેદન

શબ્દાર્થ (૧) અંગોમાંથી લોહી ટપકે છે (૨) નારકી (૩) સુકા તાડ પત્ર સમાન (૪) રાત્રિ દિવસ (૫) એ નરક સ્થાનમા (૬) રૂદન કરે છે (૭) અજ્ઞાની નારકીના અંગોમાંથી (૮) પરુ (૯) માસ (૧૦) ઝરતા રહે છે (૧૧) અગ્નિમાં બળતા (૧૨) ખાર છાંટે છે (૧૩) લોહી (૧૪) શરીર પર

ભાવાર્થ:- અજ્ઞાની નારકી જીવોના શરીરના અંગોમાંથી લોહી પરુ ટપકતા-ઝરતા થકા તાલ નામના વૃક્ષના સુકા પાંદડા જેવા દુર્બળ નારકીઓ રાત્રિ દિવસ નરકસ્થાનમા કરુણાયુક્ત રૂદન કરતા રહે છે વળી તે નારકીઓને અગ્નિમા બાળી પશ્ચાત તેના શરીર ઉપર ખાર છાંટે છે, તેથી તેના શરીરમાથી લોહી, પાસ, ઝરતાં રહે છે, આવી તીવ્ર પીડા નારકીઓ પૂર્વે કરેલ ક્રુર કર્મોના વિપાકોથી ભોગવી રહેલા છે

जइ[10] से[11] सुता[16] लोहितपूअपाई[1][2][3], बालागणी[4] तेअगुणा[5] परेणं[6] ।
कुंभी[9] महंताहियपोरसीया[8][7], समूसिता[15] लोहियपूयपुण्णा[12][13][14] ॥२४॥

શબ્દાર્થ (૧) લોહી તથા (૨) પરૂને (૩) પકવનારી નવીન (૪) અગ્નિના તાપ સમાન (૫) જેનો ગુણ છે (૬) અતિતાપયુક્ત (૭) પુરુષ પ્રમાણથી અધિક (૮) બહુમોટી (૯) કુભી નામની નરકની ભૂમિ (૧૦) કદાચિત્ (૧૧) તમે (૧૨) લોહી (૧૩) પરુથી (૧૪) ભરેલી (૧૫) ઉચી (૧૬) સાંભળી હશે

ભાવાર્થ:- લોહી તથા પાસને પકવનારી નવીન અગ્નિના સમાન તેજથી યુક્ત હોવાથી અત્યન્ત તાપ યુક્ત પુરુષ પ્રમાણથી અધિક મહાન મોટી તથા ઉચી લોહી અને પરુથી ભરેલી કુભી નામની નરક તમોએ કદાચ સાભળી હશે. વળી ઉંટના જેવા આકારવાળી અને ચારે તરફ અગ્નિ હોવાથી ઘૃણાસ્પદ છે.

(૭) સ્વભાવવાળા નારકીને (૮) બેડીમાં (૯) નાખે છે (૧) તેને (૧૧) મારે છે (૧૨) મસ્તકમાં (૧૩) છિદ્ર કરી (૧૪) પીડા આપે છે

ભાવાર્થ— નારકીના જીવોના રહેવાના સ્થાનો પ્રાય સદા સંપૂર્ણ ગરમ રહે છે આ સ્થાનો નિધત્ત નિકાચિત આદિ તીવ્રકર્મો દ્વારા નારકીના જીવોને પ્રાપ્ત થાય છે, આ સ્થાનોનો સ્વભાવ નારકી જીવોને અત્યન્ત દુઃખ રૂપ હોય છે તેમ જ આ સ્થાનોમાં પરમા ધામીઓ નારકી જીવોના શરીરને બેડીમાં નાખી શત્રુ કરી તોડી મરડી, મસ્તકમાં છિદ્ર પાડી નારકીઓને પીડા આપે છે

छिंदंति बालस्स खुरेण नक्कं, उट्ठेवि छिंदंति दुवेवि कण्णो।
जिब्भं विणिक्कस्स विहत्थिमित्त, तिक्खाहिं सूलाहि-
ऽभितावयंति ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) છેદે છે (૨) અજ્ઞાની નારકીજીવોની (૩) નાસિકાને (૪) અસ્ત્રાથી (૫) હોઠ (૬) બન્ને (૭) કાન (૮) કાપીલે છે (૯) જીભ (૧) વેંત બહાર (૧૧) બહારકાઢી (૧૨) તીક્ષ્ણ (૧૩) શૂળથી વીંધીને (૧૪) દુઃખ આપે છે

ભાવાર્થ – પરમાધામી—નરકપાલ નિર્વિવેકી નારકી જીવોની તીક્ષ્ણ અસ્ત્રાથી નાસિકા બન્ને હોઠ તથા બન્ને કાનને કાપી લે છે અને જીભને વેંત જેટલી બહાર કાઢી તીક્ષ્ણ શૂળથી વીંધીને નારકીઓને દુઃખ આપે છે

ते तिप्पमाणा तलसंपुडं व, राइंदियं तत्थ थणंति बाला।
गलंति ते सोणिअपूयमंसं, पज्जोइया खारपइद्धियंगा ॥२३॥

શબ્દાર્થ . (૧) અંગોમાથી લોહી ટપકે છે (૨) નારકી (૩) સુકા તાડ પત્ર સમાન (૪) રાત્રિ દિવસ (૫) એ નરક સ્થાનમા (૬) રૂદન કરે છે (૭) અજ્ઞાની નારકીના અંગોમાંથી (૮) પરુ (૯) માસ (૧૦) ઝરતા રહે છે (૧૧) અગ્નિમાં બળતા (૧૨) ખાર છાંટે છે (૧૩) લોહી (૧૪) શરીર પર

ભાવાર્થ:– અજ્ઞાની નારકી જીવોના શરીરના અંગોમાથી લોહી પરુ ટપકતા-ઝરતા થકા તાલ નામના વૃક્ષના સુકા પાંદડા જેવા દુર્બળ નારકીઓ રાત્રિ દિવસ નરકસ્થાનમા કરુણાયુકત રૂદન કરતાં રહે છે વળી તે નારકીઓને અગ્નિમા બાળી પશ્ચાત તેના શરીર ઉપર ખાર છાંટે છે, તેથી તેના શરીરમાથી લોહી, પાસ, ઝરતાં રહે છે, આવી તીવ્ર પીડા નારકીઓ પૂર્વે કરેલ ક્રુર કર્મોના વિપાકોથી ભોગવી રહેલા છે

जइ[१०] से[११] सुता[१६] लोहितपूअपाई[१], बालागणी[२] तेअगुणा[३] परेणं[४]।
कुंभी[९] महंताहियपोरसीया[८][७], समूसिता[१५] लोहियपूयपुण्णा[१२][१३][१४]॥२४॥

શબ્દાર્થ (૧) લોહી તથા (૨) પરુને (૩) પકવનારી નવીન (૪) અગ્નિના તાપ સમાન (૫) જેનો ગુણ છે (૬) અતિતાપયુક્ત (૭) પુરુષ પ્રમાણથી અધિક (૮) બહુમોટી (૯) કુભી નામની નરકની ભૂમિ (૧૦) કદાચિત્ (૧૧) તમે (૧૨) લોહી (૧૩) પરુથી (૧૪) ભરેલી (૧૫) ઉચી (૧૬) સાભળી હશે

ભાવાર્થ:– લોહી તથા પાસને પકવનારી નવીન અગ્નિના સમાન તેજથી યુક્ત હોવાથી અત્યન્ત તાપ યુક્ત પુરુષ પ્રમાણથી અધિક મહાન મોટી તથા ઉચી લોહી અને પરુથી ભરેલી કુભી નામની નરક તમોએ કદાચ સાભળી હશે. વળી ઉંટના જેવા આકારવાળી અને ચારે તરફ અગ્નિ હોવાથી ઘૃણાસ્પદ છે.

पक्खिप्प तासुं पययंति बाले, अट्टस्सरे ते कलुणं रसंते ।
तण्हाइया ते तउतंबतत्तं, पज्जिज्जमाणाऽट्टतरं रसंति ॥२५॥

શબ્દાર્થ (૧) લોઢી તથા પત્થરથી ભરેલી કુંભીમાં પરમાધામીઓ (૨) અજ્ઞાની નારકીને (૩) નાખીને (૪) પકાવે છે (૫) ત્યાં આર્તનાદથી (૬) કરુણાયુક્ત (૭) રુદન કરે છે (૮) તૃષાથી (૯) વ્યાકુળ તે નારકીઓને પરમાધામી (૧૦) સીસા (૧૧) તાંબા (૧૨) ગરમ (૧૩) પીવરાવે છે (૧૪) આર્તસ્વરે (૧૫) રુદન કરે છે

ભાવાર્થ – લોઢી તથા પત્થરથી ભરેલી ઉપરોક્ત કુંભીમાં નારકીઓને નાખી પકાવે છે ત્યાં આર્તનાદથી કરુણાયુક્ત રુદન કરતા નારકીઓ તૃષાથી વ્યાકુળ થતા પરમાધામીઓ સીસા તથા તાંબાને ગરમ કરીને તે રસ નારકીઓને પીવરાવે છે, તેથી ત્યાં વિશેષ રુદન કરે છે, પૂર્વ ભવમાં દારૂ પીધેલનું સ્મરણ કરાવીને ખદબદતા સીસા તાંબાના રસોને પીવરાવે છે આવા તીવ્રદુઃખો નરકમાં નારકીઓ ભોગવે છે

अप्पेण अप्पं इह वंचइत्ता, भवाहमे पुव्वसते सहस्से ।
चिट्ठंति तत्था बहुकूरकम्मा, जहा कडं कम्म तहासि भारे ॥२६॥

શબ્દાર્થ (૧) મનુષ્યભવમાં (૨) પોતે (૩) પોતાને (૪) વંચિત કરી (૫) પૂર્વ જન્મમાં (૬) સેંકડો (૭) હજારો (૮) અધમભવો પ્રાપ્ત કરી (૯) બહુ ક્રૂરકર્મી જીવો (૧૦) ઉપરોક્ત નરકમાં (૧૧) રહે છે (૧૨) જેવા (૧૩) કર્મ (૧૪) કર્મ (૧૫) હોય તે અનુસાર નરકની (૧૬) પીડા પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ :– મનુષ્યભવનાં થોડા સુખના લોભે આસક્ત જીવો પોતે પોતાને વંચિત કરી પોતાના જ આત્માને ઠગી પૂર્વ જન્મોમાં

સેંકડો હજારોવાર અધમ ભવો પ્રાપ્ત કરી ઘણુા ક્રૂર કર્મો કરીને એ ક્રૂર કર્મી જીવો, ઉપર કહેલ મુજબ દુઃખમય નરકમા ઉત્પન્ન થઈ લાંબા કાળ સુધી જેવાં જેવાં તીવ્ર કે મંદ કર્મો કર્યા હોય, તેને અનુસાર પીડા પામે છે, ભોગવે છે ગાઢ કર્મો કરવાવાળા અતિ દુઃખરૂપવાળા નરક સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે પ્રથમની નરક કરતાં બીજી નરકના દુઃખો વધારે તીવ્ર હોય છે, એ રીતે અનુક્રમે સાતમી નરક સુધી વધારે વધારે દુઃખો હોય છે જે વ્યક્તિ અન્યને ઠગે છે તે પોતે જ ઠગાય છે, અન્ય જીવોની ઘાત કરનાર પોતાના આત્માની જ ઘાત કરે છે તેનુ અજ્ઞાની જીવોને જ્ઞાન હોતું નથી.

समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा, इट्ठेहि कंतेहि य विप्पहूणा ।
ते दुब्भिगंधे कसिणे य फासे, कम्मोवगा कुणिमे आवसंति ॥२७॥

શબ્દાર્થ : (૧) અનાર્ય પુરુષ (૨) પાપ (૩) ઉપાર્જન કરી (૪) ઇષ્ટ (૫) પ્રિય (૬) રહિત (૭) દુર્ગંધ (૮) ભરેલ (૯) અશુભ સ્પર્શવાળા (૧૦) માંસ લોહીથી પૂર્ણ નરકમા (૧૧) કર્મવશીભૂત (૧૨) નિવાસ કરે છે

ભાવાર્થ – અનાર્ય પુરુષો પાપ ઉપાર્જન કરીને ઇષ્ટ તથા પ્રિયથી રહિત દુર્ગંધવાળી અશુભ સ્પર્શવાળા માંસ તથા લોહીથી પૂર્ણ ભરેલ દુઃખમય નરકસ્થાનમા કર્મને વશીભૂત ઉત્પન્ન થઇ દુઃખો ભોગવતા નિવાસ કરે છે જીવો માતા, પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી આદિ સ્વજનો માટે તથા પોતાના શરીરના મમત્વથી હિંસા આદિ પાપનું ઉપાર્જન કરીને સડી ગયેલા મુડદાથી પણ ખરાબ ગંધવાળા તથા કર્કશ સ્પર્શવાળા ઉદ્વેગ જનક તથા હાહાકાર શબ્દ જયાં થતા હોય છે, એવા તીવ્ર દુઃખોવાળા નરકસ્થાનોમાં પાપી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યા ઘણુા લાંબાકાળ સુધી દુઃખો ભોગવતાં થકા રહે છે એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ આરંભ પરિગ્રહના

મમત્વને દૂર કરી મનુષ્ય ભવને સફલ બનાવવા જાગૃત રહેવું એ મોક્ષનુ કારણ છે

પ્રથમ ઉદ્દેશો સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર અ૦ ૫ ઉ૦ ૨

अहावरं सासयदुक्खधम्मं, तं भे पवक्खामि जहातहेणं ।
बाला जहा दुक्कडकम्मकारी, वेदंति कम्माइं पुरेकडाइं ॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) પશ્ચાત (૨) અન્ય નરક વિષયમાં (૩) નિરન્તર (૪) દુઃખસ્થાનો (૫) સ્વભાવ (૬) નરક સ્થાનોમાં (૭) તમોને (૮) જેમ છે તેમ (૯) કહુ છુ (૧૦) અજ્ઞાનીજીવો (૧૧) જે રીતે (૧૨) પાપ કર્મો (૧૩) કર્યા હોય (૧૪) પૂર્વજન્મમાં કરેલા (૧૫) કર્મોના ફળ (૧૬) ભોગવે છે

ભાવાર્થઃ- શ્રી સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી આદિ પોતાના શિષ્યવર્ગને કહે છે કે નિરંતર દુઃખ દેવાવાળા અન્ય નરકસ્થાનના સ્થળોમાં તમોને ત્યાંના દુઃખોની હકીકત કહુ છુ જે અજ્ઞાની પુરુષો પરમાર્થને નહિ જાણવાવાળા કર્મોના વિપાકનો-ફળનો વિચાર નહિ કરીને જીવહિંસા આદિ પાપકર્મો કરે છે તેના વશ પૂર્વોપાર્જિત કર્મોના બુરા વિપાકો દુઃખરૂપ કેવી રીતે ભોગવે છે તે તમે સાંભળો.

हत्थेहि पाएहि य बंधिऊणं, उदरं विकत्तंति खुरासिएहिं ।
गिण्हित्तु बालस्स विहत्तु देहं, वद्धं थिरं पिट्ठतो उद्धरंति ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) હાથ (૨) પગ (૩) બાંધી (૪) અસ્ત્રાથી (૫) તરવારથી નારકીના (૬) પેટને (૭) કાપે છે (૮) અજ્ઞાની નારકીને (૯) પકડીને (૧૦) તેના શરીરને ભેદી (૧૧) ખાંડ કરી (૧૨) શરીરની ચામડીને (૧૩) બળાત્કારથી (૧૪) પીઠની ચામડીને ઉખેડી (૧૫) નાખે છે

ભાવાર્થ:- પરમાધામીઓ નારકીના જીવોના હાથ તથા પગ બાંધીને અસ્ત્રાથી તથા તલવારથી તેના પેટને ચીરી ફાડી નાંખે છે, તથા તે અજ્ઞાની નારકીઓને લાઠી આદિથી પ્રહાર કરી તેના શરીરના ચુરેચુરા કરી નાખે છે અને તેને પકડી પીઠની ચામડીને ઉખાડી લે છે, આવા દુઃખો નરકમા હોય છે

१ ३ २ ४ ६ ५ ७
बाहू पकत्तंति य मूलतो से, थूलं वियासं मुहे आडहंति ।
८ ९ १० ११ १२ १५ १३ १४
रहंसि जुत्तं सरयंति बालं, आरुस्स विज्झंति तुदेण पिट्ठे ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) નારકીજીવોની ભુજાને (૨) મૂલમાંથી (૩) કાપીલે છે (૪) લોઢાના તપાવેલગોળા (૫) નારકીના મોઢાને (૬) ફાડી તેમાં નાખીને (૭) નારકીને બાળે છે (૮) તપ્ત રથમા (૯) જોડીને પૂર્વજન્મોમાં કરેલાં પાપ કાર્યો (૧૦) સ્મરણ કરાવે છે (૧૧) અજ્ઞાની નારકી જીવોને (૧૨) ક્રોધ કરી (૧૩) ચાબુકવડે (૧૪) તેની પીઠમાં (૧૫) પ્રહાર કરે છે

ભાવાર્થ - પરમાધામીઓ નારકીના જીવોની ભુજાઓ મૂળમાથી કાપી લે છે તથા તે અજ્ઞાની નારકીના મોઢાને ફાડીને ગરમ કરેલા લોઢાના ગોળા નાખીને બાળે છે, લોઢાના તપ્તરથમા જોડીને તેના પૂર્વભવોના પૂર્વકૃત પાપકર્મોનુ સ્મરણ કરાવી વિના કારણ ક્રોધિત થઇ નરકપાલ નારકી જીવોની પીઠ ઉપર ચાબુકથી તાડન કરે છે મારે છે

१ ४ ३ २ ५ ६
अयंव तत्तं जलियं सजोइ, तऊवमं भूमिमणुक्कमंता ।
८ ९ १० ११ १२ १३ १४
ते डज्झमाणा कलुणं थणंति, उसुचोइया तत्तजुगेसु जुत्ता ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) તપ્ત લોઢાના ગોળા સમાન (૨) જ્યોતિસહિત (૩) જલતી (૪) તપ્તભૂમિ (૫) ઉપમા યોગ્ય (૬) ભૂમિમા (૭) ચાલતા (૮) નારકી

ના જીવો (૯) બળતા થકા (૧) કરુણાયુક્ત (૧૧) રુદન કરે છે (૧૨) ચાબુક મારી પ્રેરિત કરી (૧૩) તપ્ત (૧૪) પીંસરાવાળા (૧૫) રથે જોડયા થકા શકતા રુદન કરે છે

ભાવાર્થ:– તપ્ત લોઢાના ગોળાસમાન જ્યોતિસહિત જડવી ભૂમિમાં ચાલતા થકા નારકીના જીવો બળતા થકા કરુણાયુક્ત આક્રન્દ કરે છે, (આ નરકમા સર્વ સ્થળે આવી તૃપ્ત જમીન રહેલ છે) અને બળદની માફક ચાબુક મારીને પ્રેરિત કરી તપ્ત ઝરમ પીંસરાવાળા રથમાં જોડયા થકા નારકીના જીવો અતિ રુદન કરે છે

बाला बला भूमिमणुक्कमंता, पविज्जलं लोहपहं च तत्तं ।
जंसीऽभिदुग्गंसि पवज्जमाणा, पेसेव दंडेहिं पुराकरंति ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની નારકીના જીવોને (૨) બલાત્કારથી ચલાવતા (૩) લોહમય માર્ગ સમાન (૪) તપેલી (૫) લોહી તથા પરુના કીચડવાળી (૬) ભૂમિ ઉપર (૭) ચલાવતાં થકાં તથા (૮) શાલ્મલીવૃક્ષઆદિ (૯) કઠિન સ્થાનપર (૧) ચાલવા પ્રેરિત કરીને (૧૧) લાકડીથી મારતા થકાં (૧૨) દાસની માફક અથવા બળદની માફક (૧૩) આગળ (૧૪) ચલાવે છે

ભાવાર્થ।– પરમાધામીઓ નારકી જીવોને તપ્ત લોહમય માર્ગની સમાન તપ્ત ભૂમિ ઉપર બલાત્કારથી ચલાવતા, લોહી અને પરુના કાદવવાળી તપેલ ભૂમિ ઉપર ચાલતા પીડા પામતા કરુણાયુક્ત રુદન કરતા હોય છે તથા કાંટા અને કાંકરાવાળા માર્ગમા ચાલતા નારકીના જીવો વીંધાતા થકા રોકાઇ જતા પરમાધામીઓ બળદની માફક લાકડી આદિથી પ્રહાર કરી તપ્ત ભૂમિ ઉપર ચલાવતા આગળ આગળ લઇ ય છે નારકી જીવો પોતાની ઇચ્છાનુસાર ક્યાંય જઇ શકતા નથી અને પરમાધામીઓ દ્વારા પીડા પામતા થકા રહે છે

१ २ ३ ५ ६ ४
ते संपगाढंसि पवज्जमाणा, सिलाहि हम्मंति निपातिणीहिं ।
७ ८ ९ १२ १० ११
संतावणी नाम चिरट्ठितीया, संतप्पती जत्थ असाहुकम्मा ॥६॥

શબ્દાર્થ : (૧) તે નારકીજીવો (૨) અતિવેદનાયુક્ત નરકમાં (૩) ગયાથકાં (૪) સન્મુખ પડતી (૫) શિલાદ્વારા હણાય છે (૭) સંતાપની (૮) નામની નરક લાંબાકાળ (૯) પર્યંતની સ્થિતિવાળી (૧૦) જેમાં (૧૧) પાપકર્મકરવાવાળા જીવો (૧૨) દુઃખોને ભોગવે છે

ભાવાર્થ – તીવ્ર વેદનાયુક્ત નરકમાં રહેલાં નારકી જીવોની સન્મુખ પડતી શિલાઓથી દબાઈને હણાય છે, પીડા પામે છે, આવી સંતાપ–દુઃખ આપનારી સતાપની નામની નરકમાં ઉત્પન્ન થયેલા નારકી જીવોની સ્થિતિ પણ ઘણા લાબા કાળની હોય છે ત્યાં પાપી જીવો ચિરકાળ સુધી તીવ્ર દુખોને ભોગવે છે

१ ३ ४ २ ६ ५ ७ ८
कंदूसु पक्खिप्प पयंति बालं, ततोविदड्ढा पुण उप्पयंति ।
९ १० ११ १२ १४ १३
ते उड्ढकाएहिं पखज्जमाणा, अवरेहिं खज्जंति सणप्फएहिं ॥७॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગેડીના આકારવાળી નરકમા (૨) નારકીના જીવોને (૩) નાંખી (૪) પકાવે છે (૫) તેમાં બળતા થકાં નારકીના જીવો (૬) ત્યાંથી (૭) પુનઃ (૮) ઉંચે ઉછળે છે (બહુ પીડા થના) ત્યા ઉચે (૯) નારકીના જીવોના શરીરના માસને વૈક્રય રૂપ વાળા (૧૦) દ્રોણ કાક પક્ષીઓ (૧૧) તોડીને ખાય છે (૧૨) અન્ય સિહ (૧૩) વ્યાઘ્ર આદિ નારકીના (૧૪) શરીરોને ફાડીખાય છે

ભાવાર્થ – નરકપાલ-પરમાધામી નારકીના જીવોને ગેડીના આકારવાળી કુભીમા નાખી પકાવે છે, ત્યાથી ભુજાના ચણાની માફક ઉછાળી ઊચા જાય છે, ત્યા ઊચે દ્રોણુકાક આદિ પક્ષીઓ નારકીના શરીરને તોડીને તેના માસને ખાય છે, તે સિવાય પરમાધામીએ વિકુવેલ સિહ, વાઘ આદિ ના-કીના શરીરોને ફાડી ખાય છે, નરકના આવા દુખો પાપી જીવોને ભોગવવા પડે છે

समूसियं नाम विधूमठाणं जं सोयतत्ता कलुणं थणंति ।
अहोसिरं कट्टु विगत्तिऊणं अयंव सत्थेहिं समोसवेंति ॥८॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉંચી ચિતા સમાન (૨) સમૂસિયનામનું (૩) ધૂમાડા રહિત (૪) એક અગ્નિસ્થાન છે (૫) એ સ્થાનને પ્રાપ્ત થનારા (૬) શોકગ્રસ્ત (૭) કરૂણાયુક્ત (૮) રૂદન કરે છે (૯) તે સ્થાનમાં નારકીના જીવોના મસ્તક નીચા (૧૦) રાખી (૧૧) તેના દેહને કાપે છે (૧૨) લોઢાના (૧૩) શસ્ત્રથી નારકીજીવના શરીરના (૧૪) ખંડ ખંડ ટુકડા કરે છે

ભાવાર્થ – ઉંચી ચિતા સમાન ધુમાડા રહિત અગ્નિનું એક સ્થાન છે, ત્યા ઉત્પન્ન થયેલા અગર ત્યાં ગયેલા નારકી જીવોને પરમાધામીઓ નારકીના મસ્તક નીચે કરી તેના મસ્તક તથા તેના શરીરને કાપી નાંખી લોખંડના શસ્ત્રથી નાના નાના ટુકડા કરે છે, તેથી તે નારકીઓ શોકથી વ્યાપ્ત બની કરુણાયુક્ત રુદન કરે છે

समूसिया तत्थ विसूणियंगा, पक्खीहिं खज्जंति अओमुहेहिं ।
संजीवणी नाम चिरट्ठितीया, जंसी पया हम्मइ पावचेया ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) એ નરકમાં (૨) ઉંધા મુખે લટકાવેલ શરીરની (૩) ચામડી ઉખાડી લીધેલ નારકી જીવોના સુજી ગયેલા શરીરને (૪) પક્ષીઓ (૫) કાગડા ખાય છે (૬) લોઢાના જેવા મુખવાળા (૭) એ નરક સંજીવની કહેવાય છે તેના આયુષ્ય પણ (૮) લાંબા કાળના હોય છે (૯) તે નરકમાં (૧૦) નારકીજીવો (૧૧) પાપીજીવો (૧૨) હણાય છે

ભાવાર્થઃ– જેમ કસાઈ લોકો મૃતક બકરાના શરીરને ઉંચે બાંધી તેના ચામડાને ઉખાડી લે છે એવી રીતે પરમાધામીઓ નારકીના જીવોને ઉંધે મસ્તકે લટકાવીને શરીરની ચામડી ઉખાડી લે છે એવા

ચામડી રહિત નારકીના સુજી ગયેલા શરીરોને લોઢાના જેવા મુખવાળા વજ્ર જેવી ચાંચવાળા પક્ષીઓ ફાડી ખાય છે, એ નરકની ભૂમિ સંજીવની નામની કહેવાય છે, કારણ કે મરણ સમાન કષ્ટો પ્રાપ્ત થતાં પણ શેષ આયુષ્ય હોવાથી નારકીના જીવો મરતા નથી. જીવો મરતા નથી તેના શરીરના નાના ટુકડા કરવા છતાં પારાની જેમ હોવા અને નારકીના જીવોના આયુષ્ય નિરૂપક્રમી હોય છે. જેથી આયુષ્ય હોય ત્યા સુધી ગમે તેવા તીવ્ર ઉપક્રમ લાગવા છતાં તે જીવો અધુરા આયુષ્યે મરતા નથી તેમ જ એ નરકના નારકીઓના આયુષ્યો પણ દીર્ઘ હોય છે મુદ્ગર આદિથી હણાતા, પીડાથી સંજ્ઞારહિત-વિકલ થવાથી મરવા ઈચ્છતાં છતા તે નારકીના શરીરોના ટુકડા ભેગા મળી મૂળ માફક શરીર બની રહે છે.

[4] [2] [5] [6] [1] [2] [3]
निक्खाहिं सूलाहिं निवायंति, वसोगयं सावययं व लद्धं ।
[8] [7] [9] [10] [11] [12] [13] [14]
ते सूलविद्धा कलुणं थणंते, एगंतदुक्खं दुहओ गिलाणा ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) વશમાં આવેલ (૨) જંગલી જનાવર જેવા (૩) પ્રાપ્ત થતા નારકીજીવોને પરમાધામીઓ (૪) તીક્ષ્ણ (૫) શૂલોથી ભેદે છે (૬ મારે છે (૭) શૂલોથી વીંધાએલા (૮) નારકીજીવો (૯) કરુણાયુક્ત (૧૦) રુદન કરે છે (૧૧) એકાંત (૧૨) દુઃખી (૧૩) આભ્યંતર તથા બહારથી (૧૪) ગ્લાન

ભાવાર્થ – પરમાધામીના વશમા આવેલા જંગલી જનાવર જેવા અજ્ઞાની સંજ્ઞાહીન પ્રાપ્ત થતા નારકીજીવોને, પરમાધામીઓ તીક્ષ્ણ શૂલોથી વિંધે છે આભ્યંતર તથા બાહ્યથી ગ્લાન મની એકાન્ત દુઃખી નારકીના જીવો કરુણાયુક્ત આક્રંદ કરે છે.

[3] [2] [3] [4] [5] [6] [8] [9] [7]
सया जलं नाम निहं महंतं, जंसी जलंतो अगणी अकट्ठो ।
[12] [11] [10] [14] [13] [15]
चिट्ठंति बद्धा बहुकूरकम्मा अरहस्सरा केइ चिरट्ठितीया ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) સદૈવ (૨) જલતા (૩) સ્થાન (૪) પ્રાણીઓના ઘાત સ્થાન (૫) મહાન છે (૬) જેમાં (૭) કાષ્ટવિના (૮) બળતી (૯) અગ્નિ (૧૦) બહુ ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા (૧૧) બંધાએલા (૧૨) રહે છે (૧૩) લોક (૧૪) આક્રંદ કરવાવાળા (૧૫) ચિરસ્થિતિવાળા

ભાવાર્થ – આવા નરકસ્થાનોમાં સદાય બળતું, પ્રાણીઓને વધ કરવાનું એક સ્થાન છે જેમા કાષ્ટ વિના સદાય અગ્નિ બળતી રહે છે ત્યાં તે સ્થાનમા બહુ ક્રૂર કર્મો કરવાવાળા નારકીઓ બંધાએલા રહે છે તથા પાપના ફળ ભોગવવા લાંબા કાળ સુધી નિવાસ કરવાવાળા હોય છે અતિ તીવ્ર વેદનાને લઈ નારકીઓ સતત કરુણ રુદન કરતા રહે છે

चिया महंतीउ समारभित्ता, छुब्भंति ते तं कलुणं रसंतं ।
आवट्टती तत्थ असाहुकम्मा, सप्पी जहा पडियं जोइमज्झे ॥
॥ १२ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) ચિતા (૨) મહાન (૩) તૈયાર કરી તેમાં (૪) નાખે છે (૫) પરમાધામી (૬) નારકી (૭) કરુણાજનક (૮) વિલાપ કરે છે (૯) ઘી (૧૦) [illegible] (૧૧) ત્યાં અગ્નિમાં (૧૨) પડવા થી (૧૩) ઓગળી જાય છે (૧૪) તેમાં (૧૫) પાપીજીવ

ભાવાર્થ:- પરમાધામી દેવો એક મોટી ચિતા બનાવી તેમાં રોદન આક્રંદ કરતા નારકી જીવોને તે ચિતામાં ફેંકે છે જેમ અગ્નિમાં ઘી [illegible] અગ્નિ સળગતી ચિતાઓમાં પડતા તે નારકી જીવોના શરીરો [illegible] છતાં તે નારકી જીવો [illegible] નથી [illegible] તીવ્ર વેદના અનુભવ કરે છે નારકી [illegible] અગ્નિમાં પડવા થી [illegible] રૂપે પરિણત થઈ [illegible] આયુષ્ય હોય ત્યાં સુધી મૃત્યુ પ્રાપ્ત થતા નથી

सदा कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अइदुक्खधम्मं ।
हत्थेहिं पाएहि य बंधिऊणं, सत्तुव्व डंडेहिं समारभंति ॥१३॥

શબ્દાર્થ : (૧) સદૈવ (૨) સંપૂર્ણ (૩) ગરમસ્થાન (૪) નિધત્તનિકાચિત્ત કર્મોથી પ્રાપ્ત (૫) અત્યન્ત દુઃખદેવાનો (૬) સ્વભાવ છે (૭) હાથ (૮) પગ (૯) બાંધી (૧૦) શત્રુની માફક (૧૧) લાકડીઓથી (૧૨) માર મારે છે.

ભાવાર્થ:- સદા બળતુ થકું એક ગરમ સ્થાન નરકમાં છે. ત્યા નિધત્ત નિકાચિત કરેલા અશુભ કર્મોવાળાં જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, જે સ્થાનનો સ્વભાવ નારકી જીવોને અતિ દુઃખરૂપ હોય છે, એ સ્થાનમાં નારકી જીવોના હાથ પગ બાધી પરમાધામીઓ શત્રુની માફક લાકડીઓથી માર મારે છે જીવોની હિંસાથી, અતિપરિગ્રહ મમત્વથી તથા દારૂ માંસના ભોજન આદિ પાપકાર્યોવાળા જીવો આવા દુઃખવાળા નરક સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તથા મૃષાવાદીઓ, ચોરી કરનારાઓ, મૃત્યુ પામી તિર્યંચગતિમા ઉત્પન્ન થઇ દુઃખો ભોગવે છે, લોભના વશે પરિગ્રહ સંગ્રહ બુદ્ધિથી, એકેન્દ્રિય જીવોની હિંસાના કરનારા, મૃત્યુ બાદ એકેન્દ્રિય યોનીમા ઉત્પન્ન થઈ ત્યાં દુઃખો ભોગવે છે.

भंजंति बालस्स वहेण पुट्ठी सीसंपि भिंदंति अओघणेहिं ।
ते भिन्नदेहा फलगंव तच्छा, तत्ताहिं आराहिं णियोजयंति ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની નારકી જીવની (૨) પીઠ (૩) લાઠીથી મારમારી (૪) ભાંગી નાખે છે (૫) લોહના ઘણથી (૬) માથુ ભાગે છે (૯) તેના (૧૦) અંગોતુ (૧૧) ચૂર્ણ કરીદે છે (૧૨) કાષ્ટના પાટીયાની જેમ (૧૩) ચીરે છે (૧૪) તપ્ત (૧૫) આરાથી (૧૬) ગરમસીસુ પાવાને પ્રવૃત્ત કરે છે

ભાવાર્થ:- નરકપાલ-પરમાધામી લાઠી આદિથી માર મારી નારકી જીવોની પીઠ ભાંગી નાખે છે-તોડી નાંખે છે તથા લોખંડના ઘણથી મસ્તકના ચૂરેચૂરા કરી દે છે, એ જ રીતે નારકીના શરીરના પણ ચૂરેચૂરા કરી દે છે, તેમ જ કાષ્ટની જેમ તેના શરીરને ચીરી નાખે છે તથા ગરમ સીસાના રસ પાવાને માટે પ્રવૃત્ત કરે છે

अभिजुंजियां रुद्द असाहुकम्मा, उसुचोइया हत्थिवहं वहंति ।
एगं दुरुहित्तु दुवे ततो वा, आरुस्स विज्झन्ति ककाणओ से ॥
॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) પાપી નારકી જીવોને પૂર્વે કરેલ (૨) જીવ હિંસાદિ (૩) સ્મરણ કરાવી બાણના પ્રહારથી (૪) પ્રેરિત કરી (૫) હાથીની માફક ભાર (૬) વહન કરાવે છે (૭) એક (૮) બે (૯) ત્રણ જીવને નારકીની પીઠ પર (૧૦) બેસાડી ચલાવે છે (૧૧) ક્રોધ કરી (૧૨) મર્મસ્થાનને (૧૩) વિંધે છે

ભાવાર્થ:- નરકપાલ નારકી જીવોને તેના પૂર્વકૃત પાપનું સ્મરણ કરાવી બાણથી પ્રહાર કરી પ્રેરિત કરીને હાથીની માફક ભાર વહન કરાવે છે અને નારકીની પીઠ ઉપર એક, બે ત્રણ આદિ અન્ય નારકીઓને બેસાડીને ચલાવવા પ્રેરિત કરી ચલાવે છે અને ક્રોધ કરી તેના મર્મ સ્થાનોમાં પ્રહાર કરે છે ને વીંધે છે

बाला बला भूमिमणुक्कमंता पविज्जलं कंटइलं महंतं ।
विवद्धतप्पेहिं विवण्णचित्ते समीरिया कोट्टबलिं करिंति ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની (૨) બલાત્કાર (૩) કીચડવાળી (૪) કાંટાવાળી (૫) વિસ્તૃત (૬) પૃથ્વીપર (૭) ચલાવે (૮) પાપકર્મથી પ્રેરિત નરકપાલ (૯) નારકીને બાંધી (૧૦) વિવેકતાપથી (૧૧) મૂર્છિત-સત્તાહીન થયેલાના ખંડ ખંડ (૧૨) ટુકડા કરી (૧૩) જ્યાં ત્યાં ફેંકે છે

ભાવાર્થ:- પાપથી પ્રેરિત પરમાધામીઓ, બાલકની સમાન અજ્ઞાની તથા પરાધીન નારકી જીવોને, કીચડથી ભરેલી તથા કાંટા-યુક્ત પૂર્ણ વિશાળ પૃથ્વી ઉપર ચાલવાને પ્રેરિત કરે છે, વળી તે નારકીઓને બાંધીને વિવિધ તાપોથી-કષ્ટોથી સંજ્ઞાહીન થયેલા નારકીના શરીરના ખંડખંડ ટુકડા કરી આમતેમ દિશામાં ફેંકે છે

वेतालिए नाम महाभितावे, एगायते पव्वयमंतलिक्खे ।
हम्मंति तत्था बहुकूरकम्मा, परं सहस्साण मुहुत्तगाणं ॥१७॥

શબ્દાર્થ : (૧) મહાન તાપયુક્ત (૨) આકાશમાં (૩) વૈક્રિય (૪) એક શિલાનો લાંબો (૫) પર્વત (૬) તેના ઉપર રહેવાવાળા (૭) બહુ ક્રૂર કર્મ કરેલ નારકી જીવો (૮) ઘણા (૯) હજારો (૧૦) મુહૂર્તોથી અધિક કાળ સુધી પરમાધામી દ્વારા (૧૧) માર ખાય છે

ભાવાર્થ:- મહાન તાપથી યુક્ત આકાશમા પરમાધામી દ્વારા બનાવેલ વૈક્રય એક શિલાનો પર્વત અતિ અંધકારયુક્ત છે નારકીના જીવો પરમાધામીઓના ત્રાસથી ભાગતા એ પર્વત ઉપર હાથના સ્પર્શથી ચડતા ત્યાં પર્વત ઉપર હજારો મુહૂર્તોથી અધિક કાળપર્યંત પરમાધામીઓ દ્વારા માર ખાતા રહે છે ત્યા દીર્ઘકાળ પર્યંત મારને સહન કરતાં રહે છે

संबाहिया दुक्कडिणो थणंति, अहो य राओ परितप्पमाणा ।
एगंतकूडे नरए महंते, कूडेण तत्था विसमे हता उ ॥१८॥

શબ્દાર્થ . (૧) નિરન્તર દુ ખ આપે (૨) પાપીજીવ (૩) દિવસરાત્રિ (૪) દુ ખ ભોગવતા (૫) રુદન કરે છે (૬) એકાંત દુ ખના સ્થાન (૭) વિશાલ (૮) કઠિન (૯) નરકમા રહેલ જીવ (૧૦) ગળામા ફાસી નાખી (૧૧) મારતા થકા રુદન કરે છે

ભાવાર્થ:– પરમાધામીઓ નારકી જીવોને નિરન્તર દુઃખ આપતા હોવાથી નારકી જીવો દિવસ–રાત્રિ કરુણ રુદન કર્યા કરે છે જે સ્થાનમાં એકાંત દુઃખ છે તથા વિસ્તૃત તથા કઠિન એવા નરક સ્થાનમાં રહેલા નારકીઓને ગળામાં ફાંસી નાંખી પરમાધામી માર મારે છે તેથી નારકી જીવો સદા રૂદન કરતા રહે છે

भंजंति णं पुव्वमरी सरोस, समुग्गरे ते मुसले गहेउं ।
ते भिन्नदेहा रुहिरं वमंता, ओमुद्धगा धरणितले पडंति ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) મુદ્દગર તથા (૨) મુશલ (૩) હાથમાં લઈ નરકપાલ (૪) પહેલાના શત્રુ સમાન (૫) ક્રોધસહિત નારકીજીવોના અંગોને (૬) તોડી દે છે (૭) જેની દેહ તૂટી ગઈ છે (૮) નારકીજીવ લોહી (૯) વમન કરે છે (૧૦) ઊંધા મુખે (૧૧) પૃથ્વી તલમાં (૧૨) પડી જાય છે

ભાવાર્થ – પરમાધામી પૂર્વનાશ શત્રુસમાન હાથમાં મુદ્દગર તથા મુસલ લઈ નારકીઓને પ્રહાર કરી નારકીના શરીરના ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે ગાઢ પ્રહાર પામતા નારકી જીવો મુખથી લોહીનું વમન કરતા થકા ઊંધા મુખથી ધરતી ઉપર પડી જાય છે

अणासिया नाम महासियाला, पागब्भिणो तत्थ सयासकोवा ।
खज्जंति तत्था बहुकूरकम्मा, अदूरगा संकलियाहि बद्धा ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) એ નરકમાં (૨) સદા ક્રોધિત (૩) ક્ષુધાતુર (૪) ધીઠ (૫) મોટામોટા શિયાળ જે અંતરમાં (૬) પાપ કરેલ (૭) જે જન્મમાં (૮) નજીક (૯) નિકટમાં સ્થિત નારકી જીવોને (૧૦) ખાય છે

ભાવાર્થ.– એ નરકસ્થાનોમાં હંમેશ ક્રોધિત રહેલા મોટા ઢીંઠ (વિશાલ શરીરવાળાં) ભૂખ્યા શિયાળ રહે છે, તે શિયાળો જંજીરમાં બાંધેલા નિકટમા રહેલા પાપી નારકી જીવોને ફાડી ખાય છે

[1] [2] [4] [3] [5] [6] [7]
सयाजला नाम नदी भिदुग्गा, पविज्जलं लोहविलीणतत्ता ।
[9] [8] [10] [11] [12] [13]
जंसी भिदुग्गसि पवज्जमाणा, एगायऽताणुक्कमणं करेंति ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) સદાજલા (૨) નામક (૩) મોટી વિષમ (૪) એક નદી છે (૫) તેનુ જલ ખાર પીવ તથા રક્તથી મલિન રહે છે અગ્નિથી ગળી ગયેલ (૬) લોહના રસ (૭) સમાન ઉષ્ણુ જલવાળી (૮) અતિવિષમ (૯) જેમાં નદીમાં (૧૦) ગયેલ નારકી જીવ (૧૧) એકલા (૧૨) રક્ષક રહિત (૧૩) તરતા હોય છે

ભાવાર્થ – સદાજલા નામની એક નદી નરકમાં છે, તેમાં હમેશાં જલ રહેતું હોવાથી સદાજલા કહેવાય છે, એ નદી બહુ કષ્ટદાયી છે તેનું જલક્ષાર, પીવ (રસ્સી) તથા લોહીથી સદા મલિન, રહે છે, તેમા અગ્નિથી ઓગળી ગયેલ લોઢાના રસ સમાન અને અતિ ઉષ્ણુ જલ રહેલ છે, આવી નદીમા પરમાધામીઓથી ત્રાસ પામી નદીમા પડેલા નારકી જીવો રક્ષક રહિત એકલા તરે છે અતિ દુખોને ભોગવતા રહે છે

[1] [2] [5] [3] [6] [4]
एयाइं फासाइं फुसंति बालं, निरंतरं तत्थ चिरट्ठितीयं ।
[10] [7] [9] [8] [11] [12] [14] [13]
ण हम्ममाणस्स उ होइ ताण, एगो सयं पच्चणुहोइ दुक्खं ॥२२॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૂર્વોક્ત (૨) સ્પર્શ અથવા દુખ (૩) સદા (૪) લાબા કાળસુધી નિવાસ કરવાવાળા (૫) અજ્ઞાની નારકી જીવો (૬) એ નરક સ્થાનમા

દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે પૂર્વોક્ત દુઃખોથી (૭) રીબાતા રીબાતા નારકી જીવોને (૮) ભય ત્રાણશરણ (૯) હોતા (૧૦) નથી (૧૧) એકલો (૧૨) પોતે (૧૩) દુઃખો (૧૪) ભોગવે છે

ભાવાર્થ:– પૂર્વોક્ત જે કઠિન દુઃખોનું વર્ણન કર્યું તે સર્વ દુઃખો નારકીના જીવોને સદૈવ ભોગવવાનાં હોય છે, તથા નારકી જીવોનાં આયુષ્ય પણ લાંબાં હોય છે, એ દુઃખો ભોગવતા સમયે કોઈ નારકીના જીવોને ત્રાણ શરણ હોતા નથી જીવોને પોતાનાં કર્યાં કર્મોના વિપાકો કરનારને એકલાને જ સ્વયં ભોગવવાં પડે છે પ્રથમથી ત્રીજી નરક સુધીના નારકી જીવોને પરમાધામી દેવો તરફથી પરીષહ–ઉપસર્ગ હોય છે, અથવા પરસ્પર દ્વારા પણ દુઃખો હોય છે તથા સ્વભાવથી એટલે ત્યાંની પૃથ્વી આદિ એટલે ત્યાંની ભૂમિ ઉષ્ણ તથા શીતને આદિ તથા શબ્દ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, રૂપ આદિ પ્રતિકૂળ હોવા આદિ દુઃખો શરણ રહિત ભોગવવાનાં હોય છે અને ચોથીથી સાતમી નરક સુધીના નારકીના જીવોને પૂર્વના સેંકડો હજારો ભવના વેરઝેરના કારણે પરસ્પર એકબીજાને દુઃખ આપવા હોવાથી તથા પૃથ્વીના સ્પર્શ, રસ ગંધ, શબ્દ, રૂપ આદિ પ્રતિકૂળ હોવાથી તથા ક્ષુધા, તૃષા, દાહ જ્વર, શીત, ઉષ્ણ, ભય, ચિંતા, ખુજલી, પરાધીનતા આ દશ પ્રકારની અનંતી વેદના હોય છે પહેલી નરકથી બીજીમાં અનંત ગુણી, એમ ત્રીજી ચોથી, પાંચમી છઠ્ઠી, સાતમીમાં અનુક્રમે વધતી અનંતગુણી વેદના–પીડા હોય છે ૧ ૨ ૩ માં પરમાધામી કૃત તથા ઉપર મુજબ સ્વાભાવિક તથા પરસ્પર અને ચોથી નરકથી નારકી નારકીવકય રૂપો બનાવી પૂર્વ જન્માંતરના વેરભાવ આદિથી નવા નવા મોટા કીડાના તથા સિંહ, વાઘ આદિના વૈક્રિય રૂપો બનાવી પરસ્પર એકબીજાને દુઃખો ઉત્પન્ન કરે છે તથા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થતા પૃથ્વીના સ્પર્શનું દુઃખ વગેરે તીવ્ર દુઃખો ભોગવવાના હોય છે મહા આરંભનાં કરનારા, મહાપરિગ્રહના મમત્વ વાળા તથા અનંતાનુબંધીના કષાયવાળાં જીવો નરકમાં ઉત્પન્ન થાય

છે ૧-૩ નરકની કુંભીઓ શીતસ્પર્શવાળીને બહારની જમીન ઉષ્ણ સ્પર્શવાળી અને ચોથીમા શીત ઉષ્ણ બને જાતની કુંભીઓ ૫-૬-૭ ઉષ્ણતાવાળી કુભીઓ છે અને બહાર શીતસ્પર્શવાળા સ્થાનો હોય છે તે આશ્રી પણ નારકીની પીડા અતુલ દુઃસહ્ય કહેલ છે.

जं जारिसं पुव्वमकासि कम्मं, तमेव आगच्छति संपराए।
एगंतदुक्खं भवमज्जणित्ता, वेदंति दुक्खी तमणंतदुक्खं ॥२३॥

શબ્દાર્થ · (૧) જે (૨) જેવા (૩) પૂર્વ જન્મમાં (૪) કર્મ (૫) કર્યા હોય (૬) તે અનુસાર (૭) સંસારમાં (૮) ભવ પ્રાપ્ત થાય જેમાં (૯) એકાંત દુઃખરૂપ કર્મો કર્યા હોય તો તેવા (૧૦) ભવને (૧૧) પ્રાપ્ત કરી (૧૨) એકાન્ત દુઃખી જીવ (૧૩) ભોગવે (૧૪) અનંત દુઃખરૂપ નરક

ભાવાર્થ.– પૂર્વભવોમા જીવોએ જેવાં જેવાં તીવ્ર અથવા મંદ કર્મો કર્યા હોય તેવા કર્મોના ઉદય વર્તમાન ભવમા–જન્મમા સુખરૂપ કે દુઃખરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે અને જે જીવોએ એકાંત દુઃખરૂપ નરકનો ભવ પ્રાપ્ત થાય, તેવા અશુભ કર્મો કર્યા હોય તેવા જીવો નરકમા ઉત્પન્ન થઇ, અનંત દુઃખરૂપ નરકસ્થાનમા નારકીપણે દુઃખોને ભોગવે છે એટલે શુભાશુભ કર્માનુસાર ભવિષ્યમાં શુભાશુભ ગતિમા જન્મ લઇ ત્યાં શુભાશુભ કર્મો ભોગવવાનાં હોય છે, શુભ કર્મથી દેવ અથવા મનુષ્યની ગતિ અને અશુભ કર્મથી નરક અથવા તિર્યંચની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે તે તે ગતિઓમા સુખદુઃખનો ભોગવટો પણ કર્માનુસાર પ્રાપ્ત થાય છે.

एताणि सोच्चा णरगाणि धीरे, न हिंसए किंचण सव्वलोए।
एगंतदिट्ठी अपरिग्गहे उ, बुज्झिज्ज लोयस्स वसं न गच्छे ॥२४॥

દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે પૂર્વોક્ત દુઃખોથી (૭) રીબાતા હણાતા નારકી જીવોને (૮) કોઇ બચાવનાર (૯) હોતા (૧૦) નથી (૧૧) એકલો (૧૨) પોતે (૧૩) દુ:ખો (૧૪) ભોગવે છે

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત જે કઠિન દુઃખોનું વર્ણન કર્યું તે સર્વ દુઃખો નારકીના જીવોને સદૈવ ભોગવવાનાં હોય છે, તથા નારકી જીવોનાં આયુષ્ય પણ લાંબાં હોય છે, એ દુ:ખો ભોગવતા સમયે કોઈ નારકીના જીવોને ત્રાણ શરણ હોતા નથી. જીવોને પોતાનાં કર્યાં કર્મોના વિપાકો કરનારને એકલાને જ સ્વયં ભોગવવાં પડે છે પ્રથમથી ત્રીજી નરક સુધીના નારકી જીવોને પરમાધામી દેવો તરફથી પરીષહ-ઉપસર્ગ હોય છે, અથવા પરસ્પર દ્વારા પણ દુઃખો હોય છે તથા સ્વભાવથી એટલે ત્યાંની પૃથ્વી આશ્રી એટલે ત્યાંની ભૂમિ ઉષ્ણ તથા શીતને આશ્રી તથા શબ્દ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, રૂપ આદિ પ્રતિકૂળ હોવા આશ્રી દુઃખો શરણ રહિત ભોગવવાનાં હોય છે અને ચોથીથી સાતમી નરક સુધીના નારકીના જીવોને પૂર્વના સેંકડ઼ો હજારો ભવના વેરબંધનના કારણે પરસ્પર એકબીજાને દુઃખ આપતા હોવાથી તથા પૃથ્વીના સ્પર્શ, રસ, ગંધ, શબ્દ, રૂપ આદિ પ્રતિકૂળ હોવાથી તથા ક્ષુધા, તૃષા, દાહ-જ્વર, શીત, ઉષ્ણ ભય, ચિંતા, ખુજલી, પરાધીનતા આ દશ પ્રકારની અનંતી વેદના હોય છે પહેલી નરકથી બીજીમાં અનંત ગુણી, એમ ત્રીજી ચોથી, પાંચમી છઠ્ઠી, સાતમીમાં અનુક્રમે વધતી અનંતગુણી વેદના-પીડા હોય છે ૧ ૨ ૩ માં પરમાધામી કૃત તથા ઉપર મુજબ સ્વાભાવિક તથા પરસ્પર અને ચોથી નરકથી નારકી નારકીવક્રય રૂપો બનાવી પૂર્વ જન્માંતરના વેરભાવ આશ્રયી નવા નવા મોટા કીડાના તથા સિંહ, વાઘ આદિના વૈક્રિય રૂપો બનાવી પરસ્પર એકબીજાને દુઃખો ઉત્પન્ન કરે છે તથા કુંભીમાં ઉત્પન્ન થતા કુંભીના સ્પર્શનું દુઃખ વગેરે તીવ્ર દુઃખો ભોગવવાના હોય છે મહા આરંભનાં કરનારા, મહાપરિગ્રહના મમત્વ વાળા ત્રણ અનંતાનુબંધીના કષાયવાળાં જીવો નરકમાં ઉત્પન્ન થાય

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર
અધ્યયન ૬ ઠું
વીરસ્તુત્ય અધિકાર

पुच्छिस्सु णं समणा माहणा य, अगारिणो या परतित्थिआ य।
से केइ णेगंतहियं धम्ममाहु अणेलिसं साहु समिक्खयाए ॥१॥

શબ્દાર્થ . (૧) પૂછ્યું (૨) સાધુ (૩) બ્રાહ્મણ (૪) ગૃહસ્થ (૫) અન્ય દર્શનીક (૬) એ (૭) કયો (૮) એકાંત (૯) હિતકારી (૧૦) ધર્મ (૧૧) કોને કહ્યો છે (૧૨) ઉત્તમ (૧૩) શ્રેષ્ઠ (૧૪) સમ્યક્ પ્રકારથી (૧૫) કહ્યો છે

ભાવાર્થ:- પૂર્વોક્ત પાચમા અધ્યયનમાં નરકનાં તીવ્ર દુ:ખોની હકીકત સાંભળીને સંસારના ભયથી ભયભીત બનેલ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, ગૃહસ્થ તથા અન્ય દર્શનીઓએ શ્રી જમ્બુસ્વામીને પૂછયું કે એકાત હિતકર્તા પ્રધાન ધર્મને વિચાર કરી કહેલ છે, તે કોણ છે? જે ધર્મ દુર્ગતિમાં જતા જીવોને ધારણ કરી સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરાવે તેવા ધર્મના પ્રતિપાદક કોણ હતા.

कहं च णाणं कहं दंसणं से, सीलं कहं नायसुतस्स आसो ? ।
जाणासि णं भिक्खु जहातहेणं, अहासुतं बूहि जहा णिसंतं॥२॥

શબ્દાર્થ : (૧) કેવું (૨) જ્ઞાન (૩) કેવુ (૪) દર્શન (૫) કેવું (૬) ચારિત્ર (૭) જ્ઞાતપુત્ર (૮) કેવા હતા (૯) હે મુનિ? (૧૦) યથાતથ્ય (૧૧) જાણો છો (૧૨) જેમ (૧૩) સાંભળ્યુ (૧૪) જે રીતે (૧૫) નિશ્ચય કર્યો હોય (૧૬) કહો

ભાવાર્થ:- શ્રી જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન્ શ્રી મહાવીર સ્વામીનાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર કેવાં હતા, હે મુનિ! આપ જાણો છો, તો જે પ્રમાણે આપે નિશ્ચય કર્યો હોય તે પ્રમાણે અમોને બતાવો-કહો.

શબ્દાર્થ (૧) વિદ્વાન પુરુષ (૨) એ (૩) નરકના ભાવ (૪) સાંભળી (૫) સર્વ લોકમાં (૬) કોઈ જીવની (૭) હિંસા (૮) ન કરે જીવાદિતત્ત્વોમાં (૯) વિશ્વાસ રાખી (૧૦) પરિગ્રહ રહિત બની અશુભ કર્મો કરવાવાળા તથા વેના દુઃખ ભોગવવાવાળા (૧૧) જીવોને સમજે અથવા કષાયના સ્વરૂપને (૧૨) જાણે અને કષાયના (૧૩) વશમાં ન (૧૪) જાય.

ભાવાર્થ:- વિદ્વાન પુરુષ નરકસ્થાનના ભાવો સાંભળીને સર્વ લોકમાં કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરે, તેમ જ જીવાદિ તત્ત્વોમાં સમ્યક્ શ્રદ્ધા રાખી પરિગ્રહ મમત્વ ઘટાડી પરિગ્રહરહિત થઈ કષાયના સ્વરૂપને જાણી કષાયોને વશ ન થાય અને સાવદ્ય અનુષ્ઠાનથી દૂર રહી સાધકે સંયમ અનુષ્ઠાનનું ઉપયોગવંત રહી પાલન કરવું.

एवं तिरिक्खे मणुयासु (म)रेसुं, चउरन्तऽणंतं तयणुव्विवागं ।
स सव्वमेयं इति वेदइत्ता, कंखेज्ज कालं धुयमायरेज्ज ॥२५॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) તિર્યંચ (૩) મનુષ્ય (૪) દેવતાઓમાં પણ (૫) ચારગતિ અથવા (૫) અનંત સંસાર (૬) વિપાકને જાણે (૭) તથા તેને અનુરૂપ (૮) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૯) એ (૧૦) સર્વ વાતોને (૧૧) જાણી (૧૨) પ્રતીક્ષા કરે (૧૩) મરણકાળની (૧૪) સંયમનું પાલન કરે.

ભાવાર્થ:- જેમ પાપી પુરુષની નરકગતિ તથા નરકસ્થાનના દુઃખોની હકીકત કહી એ પ્રકારે તિર્યંચગતિ (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌઈન્દ્રિય, સંજ્ઞી અસંજ્ઞી તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય) મનુષ્યગતિ તથા દેવગતિને પણ જાણવી ચારગતિ યુક્ત અનંત સંસાર તથા કર્માનુસાર વિપાક ફળ દેવાવાળો જાણવો. બુદ્ધિમાન પુરુષ સંસારનું, કર્મનું સ્વરૂપ જાણી મરણપર્યંત આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી, કષાયનો ત્યાગ કરી અનંતા સુખને પ્રાપ્ત કરાવનાર એવા સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરે એમ હું કહું છું.

અધ્યયન ૫ મું સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર
અધ્યયન ૬ ઠું
વીરસ્તુત્ય અધિકાર

पुच्छिस्सु णं समणा माहणा य, अगारिणो या परतित्थिआ य।
से केइ णेगंतहियं धम्ममाहु अणेलिसं साहु समिक्खयाए ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૂછયું (૨) સાધુ (૩) બ્રાહ્મણ (૪) ગૃહસ્થ (૫) અન્ય દર્શનીક (૬) એ (૭) કયો (૮) એકાંત (૯) હિતકારી (૧૦) ધર્મ (૧૧) કોને કહ્યો છે (૧૨) ઉત્તમ (૧૩) શ્રેષ્ઠ (૧૪) સમ્યક્ પ્રકારથી (૧૫) કહ્યો છે

ભાવાર્થ:– પૂર્વોકત પાચમા અધ્યયનમાં નરકના તીવ્ર દુઃખોની હકીકત સાંભળીને સંસારના ભયથી ભયભીત બનેલ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, ગૃહસ્થ તથા અન્ય દર્શનીઓએ શ્રી જમ્બુસ્વામીને પૂછયુ કે એકાંત હિતકર્તા પ્રધાન ધર્મને વિચાર કરી કહેલ છે, તે કોણ છે? જે ધર્મ દુર્ગતિમાં જતા જીવોને ધારણ કરી સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરાવે તેવા ધર્મના પ્રતિપાદક કોણ હતા.

कहं च णाणं कहं दंसणं से, सीलं कहं नायसुतस्स आसी ? ।
जाणासि णं भिक्खु जहातहेणं, अहासुतं ब्रूहि जहा णिसंतं॥२॥

શબ્દાર્થ : (૧) કેવું (૨) જ્ઞાન (૩) કેવું (૪) દર્શન (૫) કેવું (૬) ચારિત્ર (૭) જ્ઞાતપુત્ર (૮) કેવા હતા (૯) હે મુનિ ! (૧૦) યથાતથ્ય (૧૧) જાણો છો (૧૨) જેમ (૧૩) સાંભળ્યુ (૧૪) જે રીતે (૧૫) નિશ્ચય કર્યો હોય (૧૬) કહો

ભાવાર્થ:– શ્રી જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન્ શ્રી મહાવીર સ્વામીનાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર કેવાં હતા, હે મુનિ! આપ જાણો છો, તો જે પ્રમાણે આપે નિશ્ચય કર્યો હોય તે પ્રમાણે અમોને બતાવો–કહો.

खेयन्ने से कुसलासुपन्ने (कुसले-महेसी), अणंतनाणी य अणंतदंसी।
जसंसिणो चक्खुपहे ठियस्स, जाणाहि धम्मं च धिइं च पेहि ॥३॥

शब्दार्थ : (१) जीवोना दुःखोना जाणनार (२) भगवान् महावीर (३) निपुण (४) महर्षि (५) अनंतज्ञानी (६) अनंतदर्शी (७) यशस्वी जगत् जीवोना (८) चक्षुपथमां (९) स्थित (१०) जाणो (११) श्रुतचारित्ररूप धर्म (१२) धैर्यता (१३) कहो

भावार्थ:— श्री सुधर्मास्वामी, जम्बुस्वामी आदि शिष्यवर्गने कहे छे के ज्ञातपुत्र भगवान् महावीर स्वामी संसारना सर्व जीवोनां कर्मोथी उत्पन्न थयेल दुःखोने जाणता हता तथा आठ प्रकारनां कर्मोनो नाश करवावाळा सदा सर्वत्र उपयोग राखवावाळा अनंतज्ञानी तथा अनंतदर्शी तथा यशस्वी हता तथा भवस्थ केवळी अवस्थामां जगतना लोचन मार्गमां स्थित भगवानना श्रुत चारित्ररूप धर्मने तमे जाणो तथा तेमनी धैर्यता केवी हती ते जाणो, भगवान् महावीर जीवोनां दुःखोनो नाश करवाना उपायनो उपदेश करता हता, लोक अलोकना स्वरूपना जाणनार हता, प्राणीओना आठ प्रकारनां कर्मनुं छेदन करवामां कुशळ हता जेमनी बुद्धि स्थिर हती. तेथी आशुप्रज्ञ कहेवाता हता, अत्यन्त उग्र तपस्या करवामा तथा परीषह-उपसर्गो सहन करवा समर्थ हता तेमना ज्ञान, दर्शन अक्षय हता, समभावमा स्थित हता, क्षायक सम्यक्त्व सहित यथाख्यात चारित्रवान हता. स्वपरना हित करनार हता

उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जे य पाणा।
से णिच्चणिच्चेहि समिक्ख पन्ने दीवे व धम्मं समियं उदाहु ॥४॥

શબ્દાર્થ . (૧) ઉર્ધ્વ-(૨) અધો (૩) તિરછી (૪) દિશાઓમાં (૫) ત્રસ અને (૬) સ્થાવર (૭) પ્રાણીઓને (૮) નિત્ય અને (૯) અનિત્ય (૧૦) જાણી (૧૧) કેવલજ્ઞાની ભગવાને (૧૨) દીપકસમાન (૧૩) સમ્યક્ (૧૪) ધર્મનું (૧૫) કથન કરી બતાવેલ છે.

ભાવાર્થ - કેવળજ્ઞાની ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ ઉપર નીચે તથા તિરછી દિશામાં રહેલા ત્રસ તથા સ્થાવર પ્રાણીઓને દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાયથી અનિત્ય બન્ને પ્રકારના જાણીને, દીપક સમાન પદાર્થોને પ્રકાશિત કરનાર સમ્યક્ ધર્મનો ઉપદેશ જીવોના હિત માટે આપેલ છે આ લોક (ચૌદ રજ્જુ પ્રમાણમાં) સૂક્ષ્મ અને બાદર ત્રસ અને સ્થાવર જીવોથી ભરેલ છે, જે એકેન્દ્રિયોથી પચેન્દ્રિય સુધીના જીવો રહેલ છે તેઓના હિતને માટે શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ (જીવોના દુઃખોનો નાશ કરવાના ઉપાયરૂપ) બતાવ્યો છે

से सव्वदंसी अभीभूयनाणी, णिरामगंधे धिइमं ठितप्पा।
अणुत्तरे सव्वजगंसि विज्जं, गंथा अतीते अभए अणाऊ ॥५॥

શબ્દાર્થ : (૧) ભગવાન્ મહાવીર (૨) સર્વપદાર્થોને દેખવાવાળા (૩) કેવળજ્ઞાની (૪) પરીષહો જીતી પ્રાપ્ત કરેલ વિશુદ્ધ સયમી (૬) ધૈર્યતાવાળા (૭) સયમમાં સ્થિત આત્મા (૮) સર્વથી ઉત્તમ (૯) સંપૂર્ણ જગતમાં (૧૦) વિદ્વાન કર્મરૂપ (૧૧) ગ્રથી (૧૨) રહિત (૧૩) નિર્ભય (૧૪) નવા આયુષ્ય રહિત

ભાવાર્થ:- ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી સમસ્ત જગતના જીવા જીવરૂપ સર્વ પદાર્થોને દેખવાવાળા, બાવીશ પરીષહોને સહન કરી પરીષહોને જીતી પ્રાપ્ત કરેલ, કેવળજ્ઞાની કેવળદર્શની મૂળ તથા ઉત્તર ગુણોથી વિશુદ્ધ સયમ-ચારિત્રના પાલન કરવાવાળા, ધૈર્યતાવાળા, આત્મસ્વરૂપમા સ્થિતિ તથા જગત્મા સર્વોત્તમ વિદ્વાન, બાહ્ય તથા અભ્યન્તર ગ્રન્થિથી રહિત, નિર્ભય અને આયુષ્યના નવા બંધ રહિત હતા

से भूइपण्णे अणिएअचारी, ओहंतरे धीरे अणंतचक्खू।
अणुत्तरं तप्पति सूरिए वा, वइरोयणिंदे व तमं पगासे ॥६॥

शब्दार्थ (१) भगवान् महावीर स्वामी (२) अनंतज्ञानी अप्रतिबद्ध विहारी (४) संसार सागरने तरनारा (५) धीरजवान बुद्धिमान (६) केवळज्ञानी (७) सर्वथी विशेषज्ञानी (८) जेम सूर्य सर्वथी (९) वधारे तपे छे (१०) जेम अग्नि (११) अंधकारनो नाश करे छे (१२) पदार्थोने प्रकाशित करनार

भावार्थः– भगवान् महावीर स्वामी अनंतज्ञानी, इच्छानुसार विचरनार, संसारसागरने पार करवामां समर्थ परीषह-उपसर्गोने सम्यक्भावे सहन करवावाळा केवळज्ञानी भगवान् समस्त जगतमां सर्वथी विशेष ज्ञानी जेम सूर्य सर्वथी वधारे तपे छे तेम भगवान सर्वथी वधारे ज्ञानी हता, जेम अग्नि अंधकारनो नाश करी प्रकाश करे छे एवी रीते भगवान् अज्ञानने दूर करी पदार्थोना यथार्थ स्वरूपने प्रकाशित करनारा जगतना हितने माटे उपदेश आपता हता.

अणुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं, णेया मुणी कासव आसुपन्ने।
इंदेव देवाण महाणुभावे, सहस्सणेता दिवि णं विसिट्ठे ॥७॥

शब्दार्थ शीघ्र बुद्धिमान (२) काश्यप गोत्री (३) मुनिश्री वर्धमान स्वामी (४) ऋषभआदि जिनवरो (५) ए सर्व सर्व धर्मोमां प्रधान एवा (६) उत्तम (७) धर्मना (८) नेता जेम (९) स्वर्ग लोकमां (१०) हजारो देवताओमां (११) इंद्र अधिक (१२) प्रभावशाळी (१३) देवताओमां प्रधान छे एम भगवान श्री महावीर स्वामी जगतमां सर्वथी (१४) श्रेष्ठ हता.

भावार्थः– शीघ्र बुद्धिवाळा काश्यपगोत्री भगवान् मुनिश्री महावीर स्वामी तथा ऋषभआदि जिनवरोए बधा तीर्थंकरो उत्तम धर्मना नेता हता, स्वर्गलोकमां सर्व देवताओमां इंद्र जेम श्रेष्ठ छे,

એવી રીતે ભગવાન્ શ્રી મહાવીર સ્વામી જગતમાં સર્વ જ્ઞાનીઓમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતા.

१ ३ ४ २ ५ ६
से पन्नया अक्खयसागरे वा, महोदही वावि अणंतपारे ।
७ ८ ९ १० ११ १२
अणाइले वा चकसाइ मुक्के, सक्केव देवाहिवइ जुइमं ॥८॥

શબ્દાર્થ · (૧) ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી (૨) સમુદ્ર સમાન (૩) પ્રજ્ઞાથી (૪) અક્ષય (૫) સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્રની સમાન અપાર (૬) પ્રજ્ઞાવાળા જેમ સમુદ્ર જલ નિર્મલ તેમ ભગવાનની (૭) પ્રજ્ઞા નિર્મલ-(૮) કષાયોથી (૯) રહિત (૧૦) ઇદ્રની માફક (૧૧) દેવતાઓના અધિપતિ (૧૨) તેજસ્વી

ભાવાર્થ:- ભગવાન્ શ્રી મહાવીર સ્વામી સમુદ્રની સમાન અક્ષય પ્રજ્ઞાવાળા તથા સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્રની માફક ભગવાનની પ્રજ્ઞા અપાર, તથા કષાયોથી રહિત હોવાથી ભગવાનની પ્રજ્ઞા નિર્મળ, તેમ જ ઇંદ્રની માફક ભગવાન્ સર્વ દેવોના અધિપતિ તથા સમસ્ત જગતના પૂજ્ય ભિક્ષાવૃત્તિથી જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા, કોઇ પણ લબ્ધિનો ઉપયોગ કરતા નહિ સર્વથા આરંભ પરિગ્રહથી મુક્ત હતા તથા તેજસ્વી હતા, યશસ્વી હતા, અપાર ગુણવાળા હતા

१ २ ३ ६ ५ ४ ७
से वीरिएण पडिपुण्णवीरिए, सुदसणे वा णगसव्वसेट्ठे ।
९ ८ १० ११ १३ १२
सुरालए वासिमुदागरे से, विरायए णेगगुणोववेए ॥९॥

શબ્દાર્થ : (૧) ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી (૨) વીર્યથી (૩) પ્રતિપૂર્ણ-વીર્યવાળા (૪) સર્વ (૫) પર્વતોમાં (૬) સુમેરુ પર્વતની જેમ (૭) સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતા (૮) નિવાસ કરવાવાળાને (૯) સ્વર્ગસમાન (૧૦) હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર (૧૧) તે પર્વત (૧૨) અનેક ગુણોથી સહિત (૧૩) શોભાયમાન

ભાવાર્થ– ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી પ્રતિપૂર્ણ વીર્યવાળા હતા, જેમ મેરૂપર્વત સ્વર્ગમાં નિવાસ કરનારા દેવોને હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર અને સર્વ પર્વતોમાં (મેરૂપર્વત) શ્રેષ્ઠ છે અને અનેક ગુણોથી સુશોભિત છે એમ ભગવાન મહાવીર સ્વામી સર્વ ગુણોથી સુશોભિત હતા

सय सहस्साण उ जोयणाणं, तिकंडगे पंडगवेजयंते ।
से जोयणे णवणवते सहस्से, उद्धुस्सितो हेट्ठ सहस्समेगं ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) એ મેરૂ પર્વત એકસો (૨) હજાર (૩) યોજનનો ઉંચો છે (૪) ત્રણ વિભાગ છે પર્વત ઉપર (૫) સર્વથી ઉપર પંડક વન પતાકાની માફક શોભા આપે છે (૬) એ પર્વત (૭) નવાણુ (૮) હજાર (૯) યોજન પૃથ્વી ઉપર (૧૦) ઉંચો છે પૃથ્વીની (૧૧) અંદર (૧૨) એક હજાર યોજન છે

ભાવાર્થ— મેરૂ પર્વત એક લાખ યોજનનો ઊંચાઈમાં છે. તેમાં નવાણુહજાર યોજન પૃથ્વી ઉપર ઊંચાઈમાં છે અને એક હજાર યોજન પૃથ્વીની અંદર છે પૃથ્વી ઉપરના ભાગમાં ત્રણ વિભાગ છે તેનાં ઉપરના ભાગમાં સર્વથી ઊંચુ પંડગ નામનું વન મેરૂ પર્વત ઉપર પતાકાની માફક મેરૂને આશ્રયી વીંટીને રહેલ છે ત્રણ વિભાગમાં ૧ ભૂમિમય ૧ સુવર્ણમય ૧ વડુર્યમય છે તથા સર્વ નીચે ભદ્રશાલ વન છે

पुढे णभे चिट्ठइ भूमिवट्ठिए, जं सूरिया अणुपरिवट्टयंति ॥
से हेमवन्ने बहुनंदणे य, जंसी रतिं वेदयंती महिंदा ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) સુમેરૂપર્વત (૨) આકાશને (૩) સ્પર્શીને (૪) ભૂમીપર સ્થિત રહેલ છે (૫) જેને (૬) સૂર્ય (૭) પ્રદક્ષિણા કરે છે (૮) સુવર્ણ રંગવાળો

(૯) બહુ નંદનવનોથી યુક્ત છે (૧૦) જેનાપર (૧૧) મહેન્દ્રલોક (૧૨) આનંદનો (૧૩) અનુભવ કરે છે

ભાવાર્થ:- એ સુમેરુ પર્વત આકાશને સ્પર્શીને પૃથ્વીને અવગાહન કરી પૃથ્વી ઉપર તથા અંદર સ્થિત રહેલ છે તે પર્વતને સૂર્યગણુ ચારે બાજુ પ્રદક્ષિણા કરતા ભ્રમણ કરે છે વળી તે પર્વતનો રંગ સુવર્ણ સમાન છે બહુ નંદનવનાદિથી યુક્ત છે, ત્યાં ઇંદ્ર સહિત દેવતાઓ પર્વત ઉપર આવી આનંદનો અનુભવ કરે છે પ્રથમ ભાગમા ભદ્રશાલ વન છે તેના ઉપર નંદન નામનુ વન છે તેના ઉપર સોમનસ નામનુ વન છે અને સૌથી ઉપર પંડક નામનું વન છે એ ચારે વનો મેરૂ પર્વતને ફરતા ચારે દિશામાં રહેલાં છે ઘણાં શોભાયમાન હોવાથી દેવોને પણ ક્રીડાનુ સ્થાન છે

से पव्वए सद्दमहप्पगासे, विरायती कंचणमट्ठवन्ने ।
अणुत्तरे गिरिसु य पव्वदुग्गे, गिरीवरे से जलिएव भोमे ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) સુમેરુ પર્વત જગતમાં (૨) અનેક નામોથી પ્રસિદ્ધ છે (૩) સુવર્ણની માફક શુદ્ધ વર્ણવાળો (૪) સુશોભિત છે (૫) સર્વ પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ છે (૬) સર્વ પર્વતોમા (૭) ઉપપર્વતોમા દુર્ગમ છે (૮) એ શ્રેષ્ઠ પર્વત મણિ તથા ઔષધિઓથી (૯) પ્રકાશિત (૧૦) ભૂમિ પ્રદેશની માફક પ્રકાશ કરે છે.

ભાવાર્થ – સુમેરુ પર્વત જગતના અનેક નામોથી પ્રસિદ્ધ છે સુમેરુ, પર્વત, મન્દર, સુદર્શન, સુરગિરિ, આદિ અનેક નામો છે. તે પર્વતનો રંગ સુવર્ણ સમાન શુદ્ધ છે, સર્વ પર્વતમા શ્રેષ્ઠ છે, ઉપપર્વતો દ્વારા દુર્ગમ છે, મણિ તથા ઔષધિયોથી પ્રકાશિત ભૂમિ પ્રદેશની જેમ પ્રકાશ કરે છે

महीइ मज्झंमि ठिते णगिंदे, पन्नायते सूरियसुद्ध लेसे ।
एव सिरिए उ स भूरिवन्ने, मणोरमे जोयइ अच्चिमाली ॥१३॥

ભાવાર્થ- ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી અતિપૂર્ણ વીર્યવાળા હતા, જેમ મેરૂપર્વત સ્વર્ગમાં નિવાસ કરનારા દેવોને હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર અને સર્વ પર્વતોમાં (મેરૂપર્વત) શ્રેષ્ઠ છે અને અનેક ગુણોથી સુશોભિત છે એમ ભગવાન મહાવીર સ્વામી સર્વ ગુણોથી સુશોભિત હતા

सयं सहस्साण उ जोयणाणं, तिकंडगे पंडगवेजयंते ।
से जोयणे णवणवते सहस्से, उध्धुस्सितो हेट्ठ सहस्समेगं ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) એ મેરૂ પર્વત એકસો (૨) હજાર (૩) યોજનનો ઉંચો છે (૪) ત્રણ વિભાગ છે પર્વત ઉપર (૫) સર્વથી ઉપર પંડક વન પતાકાની માફક શોભા આપે છે (૬) એ પર્વત (૭) નવાણુ (૮) હજાર (૯) યોજન પૃથ્વી ઉપર (૧०) ઉંચો છે પૃથ્વીની (૧૧) અંદર (૧૨) એક હજાર યોજન છે

ભાવાર્થ- મેરૂ પર્વત એક લાખ યોજનનો ઉંચાઈમાં છે તેમાં નવાણુહજાર યોજન પૃથ્વી ઉપર ઉંચાઈમાં છે અને એક હજાર યોજન પૃથ્વીની અંદર છે પૃથ્વી ઉપરના ભાગમાં ત્રણ વિભાગ છે તેના ઉપરના ભાગના સર્વથી ઉંચુ પંડગ નામનું વન મેરૂ પર્વત ઉપર પતાકાની માફક મેરૂને ચોતરફ વીંટીને રહેલ છે ત્રણ વિભાગમાં ૧ ભૂમિમય ૧ સુવર્ણમય ૧ વડુર્યમય છે તથા સર્વ નીચે ભદ્રશાલ વન છે

पुट्ठे णभे चिट्ठइ भूमिवट्ठिए, जं सूरिया अणुपरिवट्टयंति ॥
से हेमवण्णे बहुनंदणे य, जंसी रतिं वेदयंति महिंदा ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) સુમેરૂપર્વત (૨) આકાશને (૩) સ્પર્શીને (૪) પૃથ્વીપર સ્થિત રહેલ છે (૫) જેને (૬) સૂર્ય (૭) પ્રદક્ષિણા કરે છે (૮) સુવર્ણ રંગવાળો

(૮) બુદ્ધિમાન્ મહાવીરસ્વામી (૯) એ ઉપમાં (૧૧) મધ્યમાં ભગવાન્ શ્રેષ્ઠ (૧૨) કહેલ છે (૧૩) પ્રજ્ઞાવંત.

ભાવાર્થ:- લાંબા પર્વતોમા નિષધ પર્વત શ્રેષ્ઠ છે ગોળ પર્વતોમાં રૂચક પર્વત શ્રેષ્ઠ છે. એ ઉપમાએ જગતમાં સર્વથી અધિક બુદ્ધિમાન્ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી હતા અને સમસ્ત મુનિઓમા પણ સર્વથી શ્રેષ્ઠ પ્રજ્ઞાવંત ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી હતા

अणुत्तरं धम्ममुईरइत्ता, अणुत्तरं झाणवरं झियाइं ।
सुसुक्कसुक्कं अपगंडसुक्कं, संखिंदुएगंतवदातसुक्कं ॥१६॥

શબ્દાર્થ : (૧) સર્વોત્તમ (૨) ધર્મબતાવી (૩) સર્વોત્તમ (૪) ધ્યાન (૫) ધ્યાતા હતા (૬) અત્યન્ત શુકલ (૬) વસ્તુ (૭) સમાન શુકલ દોષવર્જિત (૮) શુકલ (૯) શંખ (૧૦) ચદ્ર સમાન (૧૧) એકાંત (૧૨) શુકલ

ભાવાર્થ - ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી જગતના જીવોને સર્વોત્તમ ધર્મ બતાવી, સર્વોત્તમ ધ્યાન ધ્યાતા હતા તેમનુ ધ્યાન અત્યન્ત શુકલ વસ્તુ સમાન દોષ વર્જિત શુકલ શંખ તથા ચંદ્રમા સમાન શુદ્ધ હતુ

अणुत्तरग्गं परमं महेसी, असेसकम्मं स विसोहइत्ता ।
सिद्धिं गते साइमणंतपत्ते, नाणेण सीलेण य दंसणेण ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) મહર્ષિ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી (૨) જ્ઞાન (૩) દર્શન (૪) ચારિત્રદ્વારા (૫) સમસ્ત કર્મોનો (૬) ક્ષય કરીને (૭) સર્વોત્તમ (૮) પરમ (૯) સિદ્ધિ (૧૦) પ્રાપ્ત કરી (૧૧) સાદિ (૧૨) અનંત પામ્યા

ભાવાર્થ:- મહર્ષિ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના શુદ્ધ પાલનથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય

શબ્દાર્થ (૧) પર્વતરાજ (૨) પૃથ્વીના (૩) મધ્યભાગમાં (૪) સ્થિત છે (૫) સૂર્યની સમાન (૬) શુદ્ધ (૭) કાંતિવાળો (૮) પ્રતીત છે (૯) એ રીતે (૧૦) પોતાની શોભાથી (૧૧) અનેક વર્ણવાળો (૧૨) મનોહર છે (૧૩) સૂર્યની માફક સર્વ દિશાઓમાં (૧૪) પ્રકાશ કરે છે

ભાવાર્થ – એ પર્વતરાજ પૃથ્વીના મધ્યભાગમાં સ્થિત છે, સૂર્યની સમાન કાન્તિવાળો છે અનેક વર્ણવાળો તથા મનોહર છે સૂર્યની સમાન સર્વ દિશાઓમાં પ્રકાશ કરે છે

सुदंसणस्सेव जसो गिरिस्स, पवुच्चई महतो पव्वयस्स ।
एतोवमे समणे नायपुत्ते, जातीजसोदंसणनाणसीले ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) મહાન્ (૨) પર્વત (૩) સુદર્શન (૪) ગિરિના (૫) યશ (૬) પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહ્યા (૭) એ પ્રકારની ઉપમાએ (૮) શ્રમણ ભગવાન્ (૯) મહાવીર સ્વામીની (૧૦) જાતિ, (૧૧) યશ (૧૨) દર્શન, (૧૩) જ્ઞાન, (૧૪) શીલ-ચારિત્રમાં સર્વમાં પ્રધાન હતા

ભાવાર્થ:– પર્વતોમાં મેરુપર્વતના યશ આદિ પૂર્વોક્ત બતાવ્યા એ ઉપમાની માફક શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી સર્વ ગુણોથી યુક્ત જાતિ, યશ દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્રમાં સર્વથી ઉત્તમ પ્રધાન હતા

गिरीवरे वा निसहाऽऽययाणं, रुयए व सेट्ठे वलयायताणं ।
तओवमे से जगभूइपन्ने, मुणीण मज्झे तमुदाहु पन्ने ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ લાંબા (૨) પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ (૩) નિષધ પર્વત છે (૪) વલયાકારોમાં (૫) રુચક પર્વત (૬) શ્રેષ્ઠ છે (૭) જગતમાં સર્વથી વિશેષ

પદાર્થોમાં ચંદન પ્રધાન છે, એવી રીતે સર્વ મુનિઓમાં કામના રહિત ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી પ્રધાન હતા

जहा सयंभू उदहीण सेट्ठे, नागेसु वा धरणिंदमाहु सेट्ठे ।
खोओदए वा रस वेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) સમુદ્રોમાં (૩) સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્ર (૪) શ્રેષ્ઠ છે (૫) નાગ દેવોમા (૬) ધરણેન્દ્રને (૭) શ્રેષ્ઠ (૮) કહેલ છે (૯) રસવાળા સમુદ્રોમાં (૧૦) ઇક્ષુરસોદક સમુદ્ર (૧૧) શ્રેષ્ઠ છે (૧૨) તપઉપધાનમાં (૧૩) મુનિભગવાનને (૧૪) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે

ભાવાર્થઃ- જેમ સર્વ સમુદ્રોમા સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્ર પ્રધાન છે નાગદેવોમા ધરણેન્દ્ર શ્રેષ્ઠ છે સર્વરસવાળા સમુદ્રોમાં ઇક્ષુરસોદક સમુદ્ર શ્રેષ્ઠ છે એ રીતે તપસ્વીઓમાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (સ્વયમ્ભુરમણ સમુદ્ર બધા સમુદ્રોમા છેલ્લો સમુદ્ર છે અને બધા સમુદ્રો ચુડીના આકારે ગોળ રહેલા છે)

हत्थीसु एरावणमाहु णाए, सीहो मिगाणं सलिलाण गंगा ।
पक्खीसु वा गरुले वेणुदेवो, निव्वाणवादीणिह णायपुत्ते ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) હાથીઓમાં (૨) જગત્ પ્રસિદ્ધ (૩) ઐરાવણ હાથીને (૪) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (૫) મૃગોમાં (૬) સિંહ પ્રધાન છે (૭) નદીઓમાં (૮) ગંગાનદી પ્રધાન છે (૯) પક્ષીઓમાં (૧૦) ગુરુડ પ્રધાન છે (૧૧) મોક્ષવાદિઓમાં (૧૨) ભગવાન મહાવીર સ્વામી પ્રધાન કહેલ છે

ભાવાર્થ – હાથીઓમાં ઐરાવણ, પશુઓમા સિંહ, નદીઓમા ગંગા નદી, પક્ષીઓમા ગરુડ–વેણુદેવ શ્રેષ્ઠ છે એવી રીતે મોક્ષવાદિઓમા ભગવાન મહાવીર શ્રેષ્ઠ છે

કરીને, સર્વોત્તમ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત કરી જેની આદિ છે પરંતુ અન્ત નથી, એવી પાંચમી ગતિના શાશ્વતા સુખોને પામ્યા

रुक्खेसु णाते जह सामली वा, जस्सिं रतिं वेययती सुवण्णा ।
वणेसु वा णंदणमाहु सेट्ठं, नाणेण सीलेण य भूतिपन्ने ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) વૃક્ષોમાં (૩) જગત્ પ્રસિદ્ધ (૪) શાલ્મલી વૃક્ષ છે (૫) જેના ઉપર (૬) સુવર્ણદેવો (૭) આનંદ (૮) અનુભવે છે (૯) વનોમાં જેમ (૧૦) નંદનવન (૧૧) શ્રેષ્ઠ છે (૧૨) જ્ઞાન (૧૩) ચારિત્ર આ શ્રી ભગવાન્ મહાવીર (૧૪) ઉત્તમ જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ શીઘ્રપ્રજ્ઞાવાળા હતા

ભાવાર્થ – જેમ વૃક્ષોમાં જગત્પ્રસિદ્ધ શાલ્મલી નામનું વૃક્ષ શ્રેષ્ઠ છે જેના ઉપર સુવર્ણકુમાર નામના દેવો આનંદનો અનુભવ કરે છે અને વનોમા નંદનવન સર્વ વનોમા શ્રેષ્ઠ છે એવી રીતે જ્ઞાન અને ચારિત્રમા ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી શ્રેષ્ઠ હતા એટલે કેવળ જ્ઞાન આપી સર્વથી ઉત્તમ જ્ઞાની તથા શીઘ્ર પ્રજ્ઞાવાળા હતા

थणियं व सद्दाण अणुत्तरे उ, चंदो व ताराण महाणुभावे ।
गंधेसु वा चंदणमाहु सेट्ठं, एवं मुणीणं अपडिन्नमाहु ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) શબ્દમાં (૨) મેઘગર્જના (૩) સર્વ શબ્દોમાં પ્રધાન (૪) તારાઓમાં (૫) મહાનુભાવ (૬) ચંદ્રમા શ્રેષ્ઠ છે (૭) ગંધમાં (૮) ચંદન (૯) શ્રેષ્ઠ છે (૧૦) એમ (૧૧) સર્વ મુનિઓમાં (૧૨) કામના રહિત ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી શ્રેષ્ઠ હતા.

ભાવાર્થઃ– જેમ સર્વ શબ્દોમા મેઘગર્જન શબ્દ પ્રધાન છે અને સર્વ તારાગણમા ચંદ્રમા પ્રધાન છે તથા સર્વ ગંધવાળા

પદાર્થોમાં ચંદન પ્રધાન છે, એવી રીતે સર્વ મુનિઓમાં કામના રહિત ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી પ્રધાન હતા

जहा सयंभू उदहीण सेट्ठे, नागेसु वा धरणिंदमाहु सेट्ठे ।
खोओदए वा रस वेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) સમુદ્રોમા (૩) સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્ર (૪) શ્રેષ્ઠ છે (૫) નાગ દેવોમાં (૬) ધરણેન્દ્રને (૭) શ્રેષ્ઠ (૮) કહેલ છે (૯) રસવાળા સમુદ્રોમાં (૧૦) ઇક્ષુરસોદક સમુદ્ર (૧૧) શ્રેષ્ઠ છે (૧૨) તપઉપધાનમાં (૧૩) મુનિભગવાનને (૧૪) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે

ભાવાર્થ.– જેમ સર્વ સમુદ્રોમા સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્ર પ્રધાન છે. નાગદેવોમા ધરણેન્દ્ર શ્રેષ્ઠ છે સર્વરસવાળા સમુદ્રોમાં ઇક્ષુરસોદક સમુદ્ર શ્રેષ્ઠ છે એ રીતે તપસ્વીઓમાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (સ્વયમ્ભુરમણ સમુદ્ર બધા સમુદ્રોમા છેલ્લો સમુદ્ર છે અને બધા સમુદ્રો ચુડીના આકારે ગોળ રહેલા છે)

हत्थीसु एरावणमाहु णाए, सीहो मिगाण सलिलाण गंगा ।
पक्खीसु वा गरुले वेणुदेवो, निव्वाणवादीणिह णायपुत्ते ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) હાથીઓમા (૨) જગત્ પ્રસિદ્ધ (૩) ઐરાવણ હાથીને (૪) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (૫) મૃગોમાં (૬) સિંહ પ્રધાન છે (૭) નદીઓમાં (૮) ગંગાનદી પ્રધાન છે (૯) પક્ષીઓમાં (૧૦) ગુરુડ પ્રધાન છે (૧૧) મોક્ષવાદિઓમાં (૧૨) ભગવાન મહાવીર સ્વામી પ્રધાન કહેલ છે

ભાવાર્થ – હાથીઓમા ઐરાવણ, પશુઓમા સિંહ, નદીઓમાં ગંગા નદી, પક્ષીઓમા ગરુડ–વેણુદેવ શ્રેષ્ઠ છે એવી રીતે મોક્ષવાદિઓમા ભગવાન મહાવીર શ્રેષ્ઠ છે

जोहेसु णाए जह वीससेणे, पुप्फेसु वा जह अरविंदमाहु ।
खत्तीण सेट्ठे जह दंतवक्के, इसीण सेट्ठे तह वद्धमाणे ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) જગત્ પ્રસિદ્ધ (૩) વિશ્વસેનને (૪) યોદ્ધાઓમા (૫) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (૬) ફૂલોમાં (૭) અરવિંદને (૮) જેમ (૯) શ્રેષ્ઠ કહે છે (૧૦) ક્ષત્રિઓમાં (૧૧) દાન્તવાક્યને શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (૧૨) ઋષિઓમાં (૧૩) ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી (૧૪) શ્રેષ્ઠ કહેલ છે (૧૫) એ રીતે

ભાવાર્થઃ- જેમ યોદ્ધાઓમાં વિશ્વસેન પ્રધાન હતા. ફૂલોમાં જેમ અરવિંદ કમળ પ્રધાન છે ક્ષત્રિઓમાં દાન્તવાક્ય ચક્રવર્તીઓને પ્રધાન કહેલ છે એવા પ્રકારે ઋષિઓમાં શ્રી વર્ધમાન સ્વામી ભગવાન્ મહાવીરને શ્રેષ્ઠ કહેલ છે

दाणाण सेट्ठं अभयप्पयाणं, सच्चेसु वा अणवज्जं वयंति ।
तवेसु वा उत्तम बंभचेरं लोगुत्तमे समणे नायपुत्ते ॥२३॥

શબ્દાર્થ (૧) દાનોમાં (૨) અભયદાન (૩) શ્રેષ્ઠ છે (૪) સત્યવચનમાં (૫) નિરવદ્ય વચન ઉત્તમ છે (૬) તપમાં (૭) બ્રહ્મચર્ય (૮) ઉત્તમ છે (૯) એવી રીતે આ લોકમાં (૧૦) શ્રી મહાવીર સ્વામીને (૧૧) ઉત્તમ કહેલ છે

ભાવાર્થ - સર્વ દાનોમાં અભયદાન ઉત્તમ છે સત્યમાં નિરવદ્ય વચન ઉત્તમ છે, તપમાં બ્રહ્મચર્ય ઉત્તમ છે એવી રીતે લોકમાં જ્ઞાતપુત્ર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને ઉત્તમ કહેલ છે પ્રધાન કહેલ છે સર્વથી ઉત્તમ શક્તિ તથા ક્ષાયક જ્ઞાન દર્શન તથા ચારિત્ર અપેક્ષાએ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને ઉત્તમ કહેલ છે

ठिईण सेट्ठा लवसत्तमा वा, सभा सुहम्मा व सभाण सेट्ठा ।
निव्वाणसेट्ठा जह सव्वधम्मा, ण णायपुत्ता परमत्थि नाणी ॥२४॥

શબ્દાર્થ : (૧) લાંબી સ્થિતિવાળામાં (૨) પાંચ અનુત્તર (૩) વિમાનના દેવો પ્રધાન છે (૪) સર્વ સભાઓમાં (૫) સુધર્મા (૬) સભા (૭) ઉત્તમ છે (૮) સર્વ (૯) ધર્મોમાં (૧૦) નિર્વાણ ધર્મ (૧૧) ઉત્તમ છે (૧૨) જ્ઞાનીઓમાં (૧૩) સર્વથી ઉત્તમ (૧૪) ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને કહેલ છે.

ભાવાર્થ:- જેમ સર્વ સ્થિતિવાળામાં પાંચ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવતા પ્રધાન છે અને સર્વ સભાઓમાં સુધર્મા સભા ઉત્તમ છે, સર્વ ધર્મોમાં નિર્વાણ (મોક્ષ) ધર્મ ઉત્તમ છે, એમ સર્વ જ્ઞાનીઓમાં ઉત્તમોત્તમ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને કહેલ છે એટલે ભગવંત મહાવીર સ્વામી સમાન અન્ય કોઇ જ્ઞાની ભરત ક્ષેત્રમાં ન હતા

पुढोवमे धुणइ विगयगेही, न सण्णिहिं कुव्वति आसपन्ने ।
तरिउं समुद्दं व महाभवोघं, अभयंकरे वीर अणंतचक्खू ॥
॥ २५ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) પૃથ્વીસમાન (૨) આઠ કર્મોને દૂર કરવાવાળા (૩) બાહ્ય તથા અભ્યન્તર વસ્તુમાં અનાસક્ત (૪) શિઘ્ર પ્રજ્ઞાવત (૫) ધનધાન્ય સચય (૬) કરવાવાળા (૭) નહિ (૮) સમુદ્ર (૯) સમાન (૧૦) મહાન સંસાર (૧૧) પાર કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરનાર (૧૨) પ્રાણીઓને અભય કરનાર (૧૩) ભગવાન્ મહાવીર (૧૪) અનતજ્ઞાની

ભાવાર્થ:- શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી જગત્‌ના સમસ્ત જીવોને પૃથ્વીની સમાન આધારભૂત હતા વળી સ્વય આઠ પ્રકારના કર્મોને દૂર કરવાવાળા તથા અન્ય જીવોને આઠ કર્મોથી છોડાવનારા તથા સર્વ પદાર્થોમા ગૃદ્ધિપણા રહિત, શીઘ્ર બુદ્ધિમાન, ક્રોધાદિક

કષાયોથી રહિત તથા ધન ધાન્યાદિકના સંગ્રહ નહિ કરવાવાળા સમુદ્ર સમાન ગંભીર અનન્ત સંસારને પાર કરી ભગવાન મહાવીર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનારા તથા અનંત જ્ઞાની તથા સર્વ પ્રાણીઓને અભય કરનારા હતા.

कोहं च माणं च तहेव मायं, लोभं चउत्थं अज्झत्थदोसा ।

एआणि वंता अरहा महेसी, ण कुव्वई पाव ण कारवेइ ॥२६॥

શબ્દાર્થ (૧) અરિહંત (૨) મહર્ષિ (૩) ક્રોધ (૪) માન (૫) માયા (૬) લોભ (૬) ચાર (૮) અધ્યાત્મ દોષો (૯) ત્યાગ કર્યો (૧) ન કરતા (૧૧) સ્વયં પાપ (૧૨) અન્ય પાસે પાપ કરાવતા નહિ.

ભાવાર્થઃ— ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી મહર્ષિએ ક્રોધ, માન માયા, લોભ, એ ચારે કષાયો—અધ્યાત્મ દોષોનો ત્યાગ કરી કષાયોને જીતી સ્વયં પાપ કરતા નહિ, અન્ય પાસે પાપ કરાવતા નહિ, અને અનુમોદન પણ આપતા નહિ.

किरियाकिरियं वेणइयाणुवायं, अण्णाणियाण पडियच्च ठाणं ।

से सव्ववाय इति वेयइत्ता, उवट्ठिए संजमदीहरायं ॥२७॥

શબ્દાર્થ (૧) ક્રિયાવાદી (૨) અક્રિયાવાદી (૩) વિનયવાદી (૪) અજ્ઞાનવાદી (૫) એ પ્રકારે (૬) પક્ષ-સ્થાન (૭) જાણી (૮) એને (૯) સર્વવાદી (૧) જાણી (૧૧) જીવનપર્યંત (૧૨) સંયમમાં (૧૩) સ્થિર થયા

ભાવાર્થઃ— ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી વિનયવાદી તથા અજ્ઞાન વાદી એ સર્વ મતવાદીઓના મતોના સ્વરૂપને-મતમને જાણીને ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી યાવત્ જીવન સંયમમાં સ્થિર રહ્યા હતા.

से वारिया इत्थी सराइभत्तं, उवहाणवं दुक्खखयट्ठयाए ।
लोगं विदित्ता आरं परं च, सव्वं पभू वारिय सव्ववारं ॥२८॥

શબ્દાર્થ : (૧) તે ભગવાન્ (૨) મહાવીર (૩) રાત્રિભોજન તથા (૪) સ્ત્રીનો (૫) ત્યાગ કરી (૬) તપસ્યામાં પ્રવૃત્ત થયા (૭) દુઃખનો ક્ષય કરવા માટે (૮) આ લોક તથા (૯) એ લોકના (૧૦) પરલોક (૧૧) સ્વરૂપને જાણી (૧૨) ભગવાન્ (૧૩) સર્વ પાપોનો (૧૪) ત્યાગ કર્યો (૧૫) સર્વ આશ્રવદ્વારથી નિવૃત્ત.

ભાવાર્થ:- ભગવાન મહાવીરે રાત્રિ ભોજન સહિત હિંસા, અસત્ય, ચૌર્ય, અબ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહ, એ સર્વ દોષોનો ત્યાગ કરી પાપથી નિવૃત્ત થયા હતા. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને ભવ એ રીતે પાંચે પ્રકારથી લોકના સ્વરૂપને જાણી, આઠે કર્મનો ક્ષય કરવા માટે ભગવાન મહાવીર સ્વામી તપસ્યામાં પ્રવૃત્ત રહી સર્વ આશ્રવોથી નિવૃત્ત થઈ કર્મનો ક્ષય કર્યો હતો.

सोच्चा य धम्मं अरहंतभासियं, समाहितं अट्ठपदोवसुद्धं ।
तं सद्दहाणा य जणा अणाऊ, इंदा व देवाहिव आगमिस्संति त्तिबेमि ॥२९॥

શબ્દાર્થ : (૧) શ્રી અરિહંતદેવ દ્વારા (૨) કથિત (૩) યુક્તિયુક્ત (૪) અર્થ તથા (૫) પદોથી (૬) શુદ્ધ (૭) ધર્મ (૮) સાંભળી (૯) શ્રદ્ધા રાખવાવાળા (૧૦) જીવો (૧૧) મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે (૧૨) ઇન્દ્રની માફક (૧૩) દેવતાના અધિપતિ (૧૪) બને છે

ભાવાર્થ:- અરિહંત દેવ દ્વારા ભાષિત યુક્તિ સંગત તથા શુદ્ધ અર્થ તથા પદવાળા આ ધર્મને સાંભળીને જે જીવો આ ધર્મમાં શ્રદ્ધા કરે છે અને શ્રદ્ધા કરી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપનું

આરાધન કરે છે તે જીવો મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા શેષ કર્મો રહી જાય તો ઇન્દ્રની માફક દેવતાના અધિપતિ સમાન દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી તીર્થંકરના ગુણોને બતાવી પોતાના શિષ્યને કહે છે કે દુર્ગતિમાં પડતાને બચાવવા માટે શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ જે શ્રી તીર્થંકર દ્વારા કહેલ છે તે યુક્તિ તથા હેતુથી શુદ્ધ છે, સંમત છે તથા દોષ રહિત છે એ ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખી જે આચરણ કરે છે, તે આયુ-કર્મ રહિત બને છે, સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરે છે, શેષ કર્મ રહી જાય તો ઇંદ્ર આદિ દેવાધિપતિ બને છે

અધ્યયન ૬ ઠ્ઠું સમાપ્ત.

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર
અધ્યયન ૭ મું
કુશીલ પરિભાષા

पुढवी य आऊ अगणी य वाऊ, तण रुक्ख बीया य तसा य पाणा।
जे अंडया जे य जराउ पाणा, संसेयया जे रसयाभिहाणा ॥१॥
एयाइं कायाइं पवेदिताइं, एतेसु जाणे पडिलेह सायं ।
एतेण काएण य आयदंडे, एतेसु या विप्परियासुविंति ॥२॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૃથ્વી (૨) જલ (૩) અગ્નિ (૪) વાયુ (૫) ઘાસના તૃણા (૬) વૃક્ષ (૭) બીજ (૮) ત્રસ (૯) પ્રાણી જીવ (૧૦) ઈંડા (૧૧) જરાયુજ (૧૨) સ્વેદજ (૧૩) રસમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા (૧૪) પ્રાણી-જીવો (૧૫) એ સર્વને સર્વજ્ઞ ભગવંતે (૧૬) જીવોના પિંડ (૧૭) કહ્યા છે (૧૮) એ સર્વ જીવોને (૧૯) સુખની ઇચ્છા છે (૨૦) જાણો (૨૧) વિચારો (૨૨) એ (૨૩) જીવોનો જે નાશ કરે છે (૨૪) તે પોતાના આત્માને જ દંડ આપે છે અને ઘાત કરનારા (૨૫) એ જ પ્રાણીની યોનીમાં (૬) જન્મ ધારણ કરે છે.

ભાવાર્થ.– પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, તૃણ, વૃક્ષ, બીજ તથા ત્રસ પ્રાણીઓ ઈંડાથી ઉત્પન્ન થનારા પક્ષીઆદિ તથા જરાયુજ– મનુષ્ય, ગાય, બળદ આદિ સ્થળચર તથા પરસેવાથી ઉત્પન્ન થનારા જૂ, માંકડ આદિ તથા રસમા ઉત્પન્ન થનારા નાના નાના કીડા આદિ એ સર્વને શ્રી તીર્થંકર દેવોએ જીવો કહેલ છે જીવના શરીર–પિન્ડ કહ્યા છે સર્વ જીવોને સુખની ઇચ્છા રહેલી છે. એમ જાણો જે કોઇ જીવો ઉપરોક્ત જીવોની હિંસા કરે છે, તેઓ પાપનો કર્મોનો સંચય કરીને ચારગતિ ચોવીશ દંડકરૂપ સ્થાનમાં એ જ પ્રાણીઓમાં

આરાધન કરે છે તે જીવો મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા શેષ કર્મો રહી જાય તો ઇન્દ્રની માફક દેવતાના અધિપતિ સમાન દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી તીર્થકરના ગુણોને બતાવી પોતાના શિષ્યને કહે છે કે દુર્ગતિમા પડતાને બચાવવા માટે શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ જે શ્રી તીર્થંકર દ્વારા કહેલ છે તે યુક્તિ તથા હેતુથી શુદ્ધ છે, સમ્મત છે તથા દોષ રહિત છે એ ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખી જે આચરણ કરે છે, તે આયુ-કર્મ રહિત બને છે, સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરે છે, શેષ કર્મ રહી જાય તો ઇંદ્ર આદિ દેવાધિપતિ બને છે

અધ્યયન ૬ ઠું સમાપ્ત

અથવા એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય ચઉરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોને જાતિ કહેવાય છે. જન્મ મરણને જાતિ વધ કહેવાય છે. હિંસક જીવો સત્અસતના વિવેકથી રહિત બાળકસમાન અજ્ઞાનીજીવો, જીવોની હિંસા કરીને જન્મમરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
अस्सिं च लोए अदुवा परत्था, सयग्गसो वा तह अन्नहा वा ।
८ ९ ११ १२ १०
संसारमावन्न परं परं ते, बंधंति वेदंति य दुन्नियाणि ॥४॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ (૨) લોકમાં (૩) અથવા (૪) પરલોકમાં (૫) સેંકડો, જન્મોમાં (૬) જે પ્રકારે કર્મો બાંધ્યાં હોય તેવા જ પ્રકારે (૭) અથવા અન્ય પ્રકારે ભોગવવાં પડે (૮) સંસાર પરિભ્રમણ કરતા થકાં (૯) કુશીલજીવો બહુ બહુ દુઃખો ભોગવે છે (૧૦) આર્તધ્યાનથી (૧૧) નવા કર્મો બાંધે છે (૧૨) ભોગવે છે

ભાવાર્થઃ– જીવોએ બાંધેલા કર્મો ભૂતકાળના બાંધેલ, કર્મો કે વર્તમાન ભવમાં બાંધેલા કર્મો પૈકી કોઈ કર્મ ચાલુ ભવમાં કર્તાને વિપાક–ફળ આપે છે. વળી કોઈ કર્મ પાસેના બીજા ભવમાં ફળ આપે છે અને કોઈ કર્મો એક ભવમાં અગર સેંકડો ભવમાં ફળ આપે છે અને સેંકડો ભવે પણ ભોગવવાં પડે છે. કોઈ કર્મ ચાલુ ભવમા અને કોઈ કર્મ બીજા ત્રીજા ભવમા કે સેંકડો ભવમાં ઉદય આવતા ભોગવવાં પડે છે કોઈ કર્મ જે પ્રમાણે કરેલ હોય–બાંધ્યા હોય, એવા જ પ્રકારે ભોગવવા પડે છે તો કોઈ કર્મ અન્યથા પ્રકારે ભોગવવા પડે છે કોઈ કર્મના ફળ એકવાર ભોગવવા પડે છે તો કોઈ કર્મના ફળ વિશેષવાર ભોગવવા પડે છે, કર્મના બંધ જીવના પરિણામ મુજબ તીવ્ર કે મંદ, દીર્ઘ સ્થિતિ કે અલ્પ સ્થિતિના પડે છે કુશીલ મનુષ્યો હિંસા કરીને લાંબા કાળ સુધી સંસારમા પરિભ્રમણ કરતા રહે છે એક કર્મના ફળ ભોગવતા રાગદ્વેષ કરીને આર્ત ધ્યાન કરીને નવા નવા કર્મના બંધ બાંધે છે.

વારંવાર જન્મ ધારણ કરે છે, અને મૃત્યુને પામે છે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ એ પાંચ એકેન્દ્રિય—એટલે જેને શરીર રૂપ એક જ ઇન્દ્રિય છે તેઓમાં સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારના ભેદ છે અને પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા બે ભેદો સર્વ શરીરવાળા જીવોમાં રહેલાં છે આ જીવોને પીડા ઉત્પન્ન કરનાર— ઘાત કરનારા પોતે પોતાના આત્માના દંડના ભાગી બને છે—એટલે તેનો ઘાત કરનારા પોતાના આત્માને જ દંડ આપે છે પૃથ્વી આદિ પાંચ એકેન્દ્રિયોની ઘાત કરનારા—પીડા દેનારા જીવો એ જ એકેન્દ્રિય જીવોની યોનિમાં વારંવાર ઉત્પન્ન થઈને જન્મમરણ કર્યા કરે છે જીવો પોતાના સુખની ઇચ્છાથી જીવોની હિંસા કરે છે પરંતુ તે હિંસાના કરનારાઓને સુખને બદલે દુઃખની પ્રાપ્તિ પરમાર્થથી થાય છે એમ જાણવું.

जाईपहं अणुपरिवट्टमाणे, तसथावरेहिं विणिघायमेति ।
से जाति जातिं बहुकूरकम्मे, जं कुव्वती मिज्जति तेण बाले ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) એકેન્દ્રિય આદિ જાતિમાં (૨) જન્મ-મરણ કરતા થકાં (૩) એ જીવ (૪) ત્રસ અને (૫) સ્થાવરમાં ઉત્પન્ન થઈ (૬) મૃત્યુને પામે છે (૭) વારંવાર જન્મ લઈ (૮) અતિ ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા (૯) અજ્ઞાની જીવ (૧૦) જે પાપકર્મો કરે છે (૧૧) તેના વિપાકોથી (૧૨) મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે

ભાવાર્થ— એકેન્દ્રિય આદિ પૂર્વોક્ત પ્રાણીઓની હિંસા કરવાવાળા જીવો વારંવાર એ જ એકેન્દ્રિ આદિ જાતિમાં—યોનિઓમાં જન્મ લે છે અને મરણ પામે છે ત્રસ અને સ્થાવર બંને પ્રકારના જીવોમાં ઉત્પન્ન થઈ મૃત્યુને પામે છે પાપી જીવો વારંવાર જન્મ પામી અતિ ક્રૂર કર્મો કરી કર્મનો સંચય કરી વારંવાર મૃત્યુને પામે છે એકેન્દ્રિય આદિ જાતિઓના માર્ગને 'જાતિપથ' કહેવાય છે

અથવા એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય ચઉરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોને જાતિ કહેવાય છે. જન્મ મરણને જાતિ વધ કહેવાય છે. હિંસક જીવો સત્‌અસતના વિવેકથી રહિત બાળકસમાન અજ્ઞાનીજીવો, જીવોની હિંસા કરીને જન્મમરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

अंसिं च लोए अदुवा परत्था, सयग्गसो वा तह अन्नहा वा ।

८ ९ ११ १२ १०

संसारमावन्न परं परं ते, बंधंति वेदंति य दुन्नियाणि ॥४॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ (૨) લોકમાં (૩) અથવા (૪) પરલોકમાં (૫) સેંકડો જન્મોમાં (૬) જે પ્રકારે કર્મો બાંધ્યાં હોય તેવા જ પ્રકારે (૭) અથવા અન્ય પ્રકારે ભોગવવાં પડે (૮) સંસાર પરિભ્રમણ કરતા થકાં (૯) કુશીલજીવો બહુ બહુ દુ:ખો ભોગવે છે (૧૦) આર્તધ્યાનથી (૧૧) નવા કર્મો બાંધે છે (૧૨) ભોગવે છે

ભાવાર્થ:– જીવોએ બાંધેલા કર્મો ભુતકાળના બાંધેલ કર્મો કે વર્તમાન ભવમાં બાંધેલા કર્મો પૈકી કોઈ કર્મ ચાલુ ભવમાં કર્તાને વિપાક–ફળ આપે છે. વળી કોઈ કર્મ પાસેના બીજા ભવમાં ફળ આપે છે અને કોઈ કર્મો એક ભવમા અગર સેંકડો ભવમાં ફળ આપે છે અને સેંકડો ભવે પણ ભોગવવાં પડે છે કોઈ કર્મ ચાલુ ભવમાં અને કોઈ કર્મ બીજા ત્રીજા ભવમા કે સેંકડો ભવમાં ઉદય આવતા ભોગવવાં પડે છે કોઈ કર્મ જે પ્રમાણે કરેલ હોય–બાંધ્યા હોય, એવા જ પ્રકારે ભોગવવા પડે છે તો કોઈ કર્મ અન્યથા પ્રકારે ભોગવવા પડે છે કોઈ કર્મના ફળ એકવાર ભોગવવા પડે છે તો કોઈ કર્મના ફળ વિશેષવાર ભોગવવા પડે છે, કર્મના બંધ જીવના પરિણામ મુજબ તીવ્ર કે મંદ, દીર્ઘ સ્થિતિ કે અલ્પ સ્થિતિના પડે છે કુશીલ મનુષ્યો હિંસા કરીને લાંબા કાળ સુધી સંસારમા પરિભ્રમણ કરતા રહે છે એક કર્મના ફળ ભોગવતા રાગદ્વેષ કરીને આર્ત ધ્યાન કરીને નવા નવા કર્મના બંધ બાંધે છે

આવી રીતે પોતાના કરેલા કર્મોના ફળ સૌ કોઈ ભોગવે છે જે કર્મો શીઘ્ર ફળ દેનારા હોય તે ચાલુ ભવમાં જ ભોગવવાં પડે છે વળી કોઈ કર્મો અન્ય ભવોમાં નરક તિર્યંચ આદિ ભવોમાં ભોગવવાં પડે છે જે પ્રકારે શુભ અથવા અશુભ કર્મો કરે એ પ્રમાણે તેના વિપાકો–ફળો ભોગવવાં પડે છે પરંતુ કોઈ પણ કર્મોના ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકારો થાય તેમ નથી તેમ જાણો

जे मायरं वा पियरं च हिच्चा, समणव्वए अगणिं समारभिज्जा ।
अहाहु से लोए कुसीलधम्मे, भूयाइं जे हिंसति आयसाते ॥
॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે મનુષ્ય (૨) માતા (૩) પિતા (૪) છોડી (૫) પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી (૬) અગ્નિ (૭) આરંભ કરે છે (૮) પોતાના સુખ માટે (૯) જીવોની (૧૦) હિંસા કરે છે (૧૧) એ (૧૨) લોકો (૧૩) કુશીલ ધર્મવાળા છે (૧૪) એમ તીર્થંકર દેવો કહે છે

ભાવાર્થ – જે જીવો માતા, પિતા, સ્વજન, પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યાને ગ્રહણ કરીને અગ્નિનો આરંભ કરે છે તથા પોતાના સુખને માટે જીવોની હિંસા કરે છે, તેઓને તીર્થંકર દેવોએ કુશીલ ધર્મવાળા કહ્યા છે પરમાર્થને નહિ જાણનારા ધર્મા ચરણને માટે પ્રવૃત્ત બને છે પરંતુ કર્મના તથા ધર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણતા હોવાથી અથવા જીવ અજીવના જાણપણાની હીનતા હોવાથી તથા આરંભના તથા પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયોના ભોગવવાના કડવા વિપાકોને નહિ જાણતા હોવાથી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા છતાં શરીર શાતાના અનેક આશ્રવ દ્વારોને રોકી સંવર ભાવમાં રહી શકતા નથી આરંભવાળી ક્રિયા અનુષ્ઠાનોથી ધર્મ માની, મનાવી, સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરતા થકા સંસાર વધારવામાંથી છૂટી શકતાં નથી

उज्जालओ पाण निवानएज्जा, निव्वावओ अगणि निवायवेज्जा ।
तम्हा उ मेहावि समिक्ख धम्म, ण पंडिए अगणि समारभिज्जा ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ · (૧) અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરનાર (૨) પ્રાણીઓની (૩) ઘાત કરે છે (૪) બુઝવવાવાળો (૫) અગ્નિના જીવોની (૬) ઘાત કરે છે (૭) તેથી (૮) બુદ્ધિમાન (૯) પડિત (૧૦) ધર્મને (૧૧) જાણી (૧૨) અગ્નિકાયનો (૧૩) આરંભ (૧૪) કરે નહિ

ભાવાર્થ – અગ્નિકાયને સળગાવનાર મનુષ્ય-પુરુષ છકાય જીવોની ઘાત કરે છે, પૃથ્વી આદિને આશ્રિત ત્રસ અને સ્થાવર જીવોના પ્રાણોનો નાશ કરે છે અને પાણી આદિ દ્વારા અગ્નિકાયને બુઝાવનાર અગ્નિકાયના જીવોની વિશેષ ઘાત કરે છે અને તેને આશ્રયી રહેલા જીવોનો પણ નાશ થાય છે અગ્નિકાયનો આરંભ જીવ હિંસાનુ કારણ છે તેમા સશય નથી એમ જાણી બુદ્ધિમાન સાધક ધર્મનો વિચાર કરી અગ્નિકાયનો આરંભ કરે નહિ

पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा, पाणा य संपाइम सपयंति ।
संसेयया कट्ठसमस्सिया य एते दहे अगणि समारभंते ॥७॥

શબ્દાર્થ · (૧) પૃથ્વી જીવ છે (૨) પાણી જીવ છે (૩) સપાતિય (૪) જીવો (૫) અગ્નિમાં પડી (૬) સ્વેદથી ઉત્પન્ન (૭) કાષ્ટને આશ્રયી રહેલા (૮) નવો અગ્નિકાયનો (૯) આરભ કરનાર (૧૦) ઉપરોક્ત જીવોને (૧૧) બાળે છે

ભાવાર્થઃ– જે જીવો અગ્નિનો આરભ કરે છે, તે પૃથ્વીકાય જીવોને, પાણી જીવોને તથા પતગીયા આદિ ઉડતા જીવોને તથા

આવી રીતે પોતાના કરેલા કર્મોના ફળ સૌ કોઈ ભોગવે છે જે કર્મો શીઘ્ર ફળ દેનારા હોય તે આજ ભવમાં જ ભોગવવાં પડે છે વળી કોઈ કર્મો અન્ય ભવોમાં નરક તિર્યંચ આદિ ભવોમાં ભોગવવાં પડે છે જે પ્રકારે શુભ અથવા અશુભ કર્મો કરે એ પ્રમાણે તેના વિપાકો-ફળો ભોગવવાં પડે છે પરંતુ કોઈ પણ કર્મોના ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકારો થાય તેમ નથી તેમ જાણો

जे मायरं वा पियरं च हिच्चा, समणव्वए अगणिं समारभिज्जा ।
अहाहु से लोए कुसीलधम्मे, भूयाइं जे हिंसति आयसाते ॥
॥ ५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) જે મનુષ્ય (૨) માતા (૩) પિતા (૪) છોડી (૫) પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી (૬) અગ્નિ (૭) આરંભ કરે છે (૮) પોતાના સુખ માટે (૯) જીવોની (૧૦) હિંસા કરે છે (૧૧) એ (૧૨) લોકો (૧૩) કુશીલ ધર્મવાળા છે (૧૪) એમ તીર્થંકર દેવો કહે છે

ભાવાર્થ – જે જીવો માતા, પિતા, સ્વજન, પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યાને ગ્રહણ કરીને અગ્નિનો આરંભ કરે છે તથા પોતાના સુખને માટે જીવોની હિંસા કરે છે, તેઓને તીર્થંકર દેવોએ કુશીલ ધર્મવાળાં કહ્યા છે પરમાર્થને નહિ જાણનારા ધર્મો સ્વર્ગને માટે પ્રવૃત્ત બને છે પરંતુ કર્મના તથા ધર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણતા હોવાથી અથવા જીવ અજીવના જાણપણાની હીનતા હોવાથી તથા આરંભના તથા પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયોના ભોગવટાના કટુ વિપાકોને નહિ જાણતા હોવાથી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા છતાં શરીર સાતાના ગવેષક આગમ દ્વારોને રોકી સંવર ભાવમાં રહી શકતા નથી આરંભવાળી ક્રિયા અનુષ્ઠાનોથી ધર્મ માની, મનાવી, સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરતા થકા સંસાર ચક્રાવામાંથી છૂટી શકતાં નથી

કરનારને વૈર બંધન થાય છે, જેથી રોગને શાંત કરવા જતાં ઘણાં અશુભ કર્મોનુ બંધન થાય છે, જેના વિપાકો-ફળો દુઃખરૂપ હિંસાના કરનારાને ભોગવવાં પડે છે, એમ જાણી આત્માના હિતેચ્છુ જીવોએ વનસ્પતિ આદિ જીવોના આરંભથી નિવૃત્ત થવુ તે પોતાના આત્માને કલ્યાણનુ, સુખનુ કારણ છે.

जाति च वुड्ढि च विणासयंते, बीयाइ अस्संजय आयदंडे ।
अहाहु से लोए अणज्जधम्मे, बीयाइ जे हिंसति आयसाते ॥९॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઉત્પત્તિ (૨) વૃદ્ધિ (૩) નાશ કરે છે (૪) બીજ (૫) અસંયમી પુરુષ (૬) આત્મ દંડી (૭) એ (૮) લોકમા (૯) અનાર્યધર્મી (૧૦) કહે છે (૧૧) બીજ (૧૨) ઘાત કરે છે (૧૩) સુખ માટે

ભાવાર્થ – જે અસંયમી પુરુષ પોતાના આત્માના સુખ માટે બીજરૂપ વનસ્પતિનો નાશ કરે છે તે બીજમાથી ઉત્પન્ન થનારા વૃક્ષના થડ, સ્કંધ, શાખા, પ્રશાખા, પત્ર, ફુલ, ફળ, આદિ અંકુર તથા તેની વૃદ્ધિનો નાશ કરે છે અને તે બીજનો નાશ કરનાર એ પાપને આશ્રયી પોતાના જ આત્માનો ઘાતક બને છે, આવા બીજના ઘાત કરનારાઓને શ્રી તીર્થંકર દેવોએ અનાર્ય ધર્મવાળા કહ્યા છે. વનસ્પતિ આદિ જીવોની ઘાત કરનાર કદાચ સાધુ હોય તો તેને ગૃહસ્થ સમાન જાણવા સાધુ હોય તે જીવનો આરંભ કરે જ નહિં

गब्भाइ मिज्जंति बुयाबुयाणा, णरा परे पंचसिहा कुमारा ।
जुवाणगा मज्झिम थेरगा य, चयंति ते आउखए पलीणा ॥१०॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગર્ભમાંથી (૨) તો કોઈ બોલતા શીખેલા (૩) બોલવા નહિ શીખેલા (૪) પંચશિખોવાળા (૫) કુમારવયમા (૬) યુવાનવયમાં (૭) મધ્ય-

સ્વેદજ–પરસેવાથી ઉત્પન્ન થએલ જીવોને તથા કાષ્ટમાં રહેનારા સર્વ જીવોને બાળે છે, મૃત્યુ પમાડે છે, ત્રસ અને સ્થાવર બને પ્રકારના જીવોની ઘાત અગ્નિ આરંભમાં થાય છે અગ્નિકાયનો આરંભ મહાન કર્મ બંધનું કારણ છે, તેથી અગ્નિકાયનો આરંભ મહાન દોષનું–પાપનું કારણ છે

हरियाणि भूताणि विलंबगाणि, आहार देहा य पुढो सियाइं।
जे छिंदती आयसुहं पडुच, पागब्भि पाणे बहुण तिवाती ॥८॥

શબ્દાર્થ (૧) લીલી વનસ્પતિ (૨) વૃક્ષ આદિ જીવ (૩) જીવના આહારને ધારણ કરે છે (૪) અલગ અલગ (૫) જીવો છે (૬) જે પુરુષ (૭) આહાર માટે (૮) શરીર પુષ્ટિ માટે (૯) પોતાના (૧) સુખ માટે (૧૧) વનસ્પતિને છેદે છે (૧૨) ધૃષ્ટ પુરુષ (૧૩) ઘણા (૧૪) પ્રાણીઓનો (૧૫) નાશ કરે છે

ભાવાર્થ – હરિત વનસ્પતિ, અંકુર, વૃક્ષની શાખા, પ્રશાખા, પત્ર, ફુલ, ફળ મૂળ, કંદ આદિમાં સર્વમાં અલગ અલગ જીવો રહેલા છે જીવના આહારને ધારણ કરે છે, આહાર મળવાથી પુષ્ટ થાય છે, આહારના અભાવથી સુકાય છે, મૂળથી તે પાંદડા પર્યંત સમસ્ત વૃક્ષમાં એક જીવ હોય અને તેને આશ્રયી અનેક જીવો એક વૃક્ષને આશ્રી રહેલા હોય છે, વનસ્પતિમાં રહેલા જીવો સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંત હોય છે, વનસ્પતિ છેદાવાથી સુકાય છે, વગેરે મનુષ્ય શરીર સમાન વનસ્પતિના શરીરો બાલ વૃદ્ધ, યુવાન વગેરે સ્થિતિવાળા હોય છે પોતાના શરીર સુખના માટે જે કોઈ પુરુષ વનસ્પતિનું છેદન કરે છે એ ઢીઠ્ઠીન પુરુષ ઘણા વનસ્પતિ આદિ પ્રાણીઓનો નાશ કરે છે, રોગોને શાંત કરવા–મટાડવા માટે કેટલા એક મનુષ્યો વનસ્પતિનું છેદન કરે છે, તે તે જીવો સાથે છેદન

શ્રદ્ધા અને સંયમ પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે, જેણે ધર્માચરણ પૂર્વે કરેલ નથી તેઓને મનુષ્ય ભવ આદિ ઉપરોક્ત કહ્યા તે આત્મ કલ્યાણના સાધનો પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે તેમ જ નરક અને તિર્યંચયોનીમાં રહેલા દુઃખોને જાણી બોધને ગ્રહણ કરો, વિવેકહીન અજ્ઞાનીઓને બોધ પ્રાપ્ત થતો નથી વળી આ લોક-લોકમા રહેલા જીવો પ્રાય એકાંત દુઃખથી પીડાઇ રહેલા છે, જીવો અજ્ઞાનતાથી સુખ પ્રાપ્ત કરવા જીવોની હિંસા કરે છે, પરંતુ તે હિંસાથી તો સુખના બદલે જન્મ મરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણની, વૃદ્ધાવસ્થાના, રોગોના આદિ દુઃખોની વૃદ્ધિ થાય છે આવા પ્રકારની સંસારીઓની સ્થિતિ જાણી બોધને પામો

इहेग मूढा पवयंति मोक्खं, आहारसंपज्जणवज्जणेणं ।
एगे य सीओदगसेवणेणं, हुएण एगे पवयंति मोक्खं ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ જગતમાં (૨) કેટલાએક (૩) મૂર્ખ મનુષ્યો (૪) મીઠું-લોણ (૫) ખાવુ (૬) છોડી દેવાથી (૭) મોક્ષની (૮) પ્રાપ્તિ બતાવે છે વળી (૯) કેટલાએક (૧૦) શીતલ (૧૧) જલ (૧૨) સેવનથી (૧૩) કેટલાએક (૧૪) અગ્નિહોમથી (૧૫) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૧૬) બતાવે છે

ભાવાર્થ:- આ જગતમાં કેટલાએક મૂર્ખ મનુષ્યો લોણ-મીઠું ખાવું છોડી દેવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, વળી કેટલાએક શીતલ જલના સેવનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જ્યારે કેટલાએક અગ્નિહોમ કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જગતમા આવી રીતે અજ્ઞાનીઓને કુશીલ મનુષ્યોના જુદા જુદા અસત્ય અભિપ્રાયો રહેલાં છે આ રીતે સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી ધર્મ માનવાવાળા અને મનાવવા-વાળા સંસાર પરિભ્રમણ વધારતા રહે છે, જાણી આવા અજ્ઞાની જીવોના સંગથી દૂર રહેવું

વયમાં (૮) વૃદ્ધાવસ્થામાં (૯) મનુષ્યો સર્વે (૧૦) આયુષ્યનો ક્ષય થતા (૧૧) મૃત્યુને પામે છે (૧૨) શરીરને છોડી દે છે (૧૪) મૃત્યુને પામે છે

ભાવાર્થઃ- હરિત વનસ્પતિના અથવા બીજના નાશ કરનારા જીવો કોઈ ગર્ભમાંથી જ મૃત્યુને પામે છે વળી કોઈ બોલતા શીખેલા, કોઈ બોલતા નહિ શીખેલા બાળ વયમાં, તો કોઈ પાંચ શીખાવાળા કુમારવયમાં, કોઈ યુવાનવયમાં, કોઈ મધ્યમવયમાં, કોઈ વૃદ્ધાવસ્થામાં સર્વ અવસ્થામાં જીવો કર્મોના ઉદયે મૃત્યુને પામે છે આ રીતે વનસ્પતિના ઘાત કરનારા જીવો આયુષ્યનો ક્ષય થયે શરીરને છોડી મૃત્યુને પામી પરલોકમાં-પરભવમાં અધમગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ હિંસાથી બંધાએલા અશુભ કર્મના ઉદયે પાપી જીવોને દુખો ભોગવવાં પડે છે સાર એ છે જે વનસ્પતિના છેદનથી જીવો ટુંકા આયુષ્ય બાંધી વારવાર જન્મ મરણના દુખો ભોગવે છે જેથી વનસ્પતિ આદિ જીવોની ઘાત કરનારા પોતાના આત્માને દંડ આપે છે, એમ જાણી જીવ હિંસાથી દૂર રહેવું તે મોક્ષનું કારણ છે

संबुज्झहा[1] जंतवो[2] ! माणुसत्तं[3], दट्ठुं[4] भयं[5] बालिसेणं[6] अलंभो[7] ।

एगंतदुक्खे[8] जरिए[9] व[10] लोए[11], सकम्मुणा[11] विप्परियासुवेइ[12] ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) બોધ પામો (૨) જીવો (૩) મનુષ્યત્વ (૪) દેખો (૫) નરકતિર્યંચના ભયને (૬) અજ્ઞાનીઓ (૭) બોધના લાભથી વંચિત રહે છે (૮) એકાંત દુખથી (૯) લોકોમાં રહેલા જીવો (૧) પિડિત છે (૧૧) સ્વકૃત કર્મના આધમથી (૧૨) સુખની ઇચ્છા હોવા છતાં દુખને પામે છે

ભાવાર્થ - હે જીવો ! તમે બોધને પ્રાપ્ત કરો, મનુષ્ય ભવ-મનુષ્યત્વ ફરી પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે તથા ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી પણ અતિ દુર્લભ છે તેમ જ ઉત્તમ ક્ષેત્ર, આર્યકુલ, ઉત્તમ જાતિ, આરોગ્યતા, દીર્ઘ આયુષ્ય, બુદ્ધિ, શાસ્ત્ર શ્રવણ, વ્રત નિયમનું ગ્રહણ,

શ્રદ્ધા અને સંયમ પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે, જેણે ધર્માચરણ પૂર્વે કરેલ નથી તેઓને મનુષ્ય ભવ આદિ ઉપરોક્ત કહ્યા તે આત્મ કલ્યાણના સાધનો પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે તેમ જ નરક અને તિર્યંચયોનીમાં રહેલા દુખોને જાણી બોધને ગ્રહણ કરો, વિવેકહીન અજ્ઞાનીઓને બોધ પ્રાપ્ત થતો નથી વળી આ લોક-લોકમાં રહેલા જીવો પ્રાય એકાંત દુખથી પીડાઇ રહેલા છે, જીવો અજ્ઞાનતાથી સુખ પ્રાપ્ત કરવા જીવોની હિંસા કરે છે, પરંતુ તે હિંસાથી તો સુખના બદલે જન્મ મરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણની, વૃદ્ધાવસ્થાના, રોગોના આદિ દુખોની વૃદ્ધિ થાય છે આવા પ્રકારની સંસારીઓની સ્થિતિ જાણી બોધને પામો

[1] इहेग [2] मूढा [3] पवयंति [8] मोक्खं, [7] आहार [5] संपज्जण [4] वज्जणेणं [6] ।
एगे [9] य सीओदगसेवणेणं, [10] [11] [12] हुएण [14] एगे [13] पवयंति [16] मोक्खं [15] ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ જગતમાં (૨) કેટલાએક (૩) મૂર્ખ મનુષ્યો (૪) મીઠું-લોણ (૫) ખાવુ (૬) છોડી દેવાથી (૭) મોક્ષની (૮) પ્રપ્તિ બતાવે છે વળી (૯) કેટલાએક (૧૦) શીતલ (૧૧) જલ (૧૨) સેવનથી (૧૩) કેટલાએક (૧૪) અગ્નિહોમથી (૧૫) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૧૬) બતાવે છે

ભાવાર્થ:- આ જગતમાં કેટલાએક મૂર્ખ મનુષ્યો લોણ-મીઠુ ખાવું છોડી દેવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, વળી કેટલાએક શીતલ જલના સેવનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જ્યારે કેટલાએક અગ્નિહોમ કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જગતમા આવી રીતે અજ્ઞાનીઓને કુશીલ મનુષ્યોના જુદા જુદા અસત્ય અભિપ્રાયો રહેલાં છે આ રીતે સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી ધર્મ માનવાવાળા અને મનાવવા-વાળા સંસાર પરિભ્રમણ વધારતા રહે છે, જાણી આવા અજ્ઞાની જીવોના સંગથી દૂર રહેવું

વયમાં (૮) વૃદ્ધાવસ્થામાં (૯) મનુષ્યો સર્વે (૧૦) આયુષ્યનો ક્ષય થતા (૧૧) મૃત્યુને પામે છે (૧૨) શરીરને છોડી દે છે (૧૪) મૃત્યુને પામે છે

ભાવાર્થ:- હરિત વનસ્પતિના અથવા બીજના નાશ કરનારા જીવો કોઇ ગર્ભમાંથી જ મૃત્યુને પામે છે વળી કોઇ બોલવા શીખેલા, કોઇ બોલવા નહિ શીખેલા બાળ વયમાં, તો કોઇ પાંચ શીખાવાળા કુમારવયમા, કોઇ યુવાનવયમાં, કોઇ મધ્યમવયમાં, કોઇ વૃદ્ધાવસ્થામાં સર્વ અવસ્થામાં જીવો કર્મોના ઉદયે મૃત્યુને પામે છે આ રીતે વનસ્પતિના ઘાત કરનારા જીવો આયુષ્યનો ક્ષય થયે શરીરને છોડી મૃત્યુને પામી પરલોકમાં-પરભવમાં અધમગતિમાં ઉત્પન્ન થઇ હિંસાથી બધાએલા અશુભ કર્મના ઉદયે પાપી જીવોને દુઃખો ભોગવવાં પડે છે સાર એ છે જે વનસ્પતિના છેદનથી જીવો ટુંકા આયુષ્ય બાંધી વારંવાર જન્મ મરણના દુઃખો ભોગવે છે જેથી વનસ્પતિ આદિ જીવોની ઘાત કરનારા પોતાના આત્માને દંડ આપે છે, એમ જાણી જીવ હિંસાથી દૂર રહેવું તે મોક્ષનું કારણ છે

संबुज्झहा जंतवो ! माणुसत्तं, दट्ठुं भयं बालिसेणं अलंभो ।
एगंतदुक्खे जरिए व लोए, सकम्मुणा विप्परियासुवेइ ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) બોધ પામો (૨) જીવો (૩) મનુષ્યત્વ (૪) દેખી (૫) નરકતિર્યંચના ભયને (૬) અજ્ઞાનીઓ (૭) બોધના લાભથી વંચિત રહે છે (૮) એકાંત દુઃખથી (૯) લોકોમા રહેલા જીવો (૧૦) પિડિત છે (૧૧) સ્વાત કર્મના આશ્રયથી (૧૨) સુખની ઇચ્છા હોવા છતાં દુઃખને પામે છે

ભાવાર્થ - હે જીવો ! તમે બોધને પ્રાપ્ત કરો, મનુષ્ય ભવ-મનુષ્યત્વ ફરી પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે તથા ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી પણ અતિ દુર્લભ છે તેમ જ ઉત્તમ ક્ષેત્ર, આર્યકુલ, ઉત્તમ જાતિ, આરોગ્યતા, દીર્ઘ આયુષ્ય, બુદ્ધિ, શાસ્ત્ર શ્રવણ, વ્રત નિયમનું ગ્રહણ,

શ્રદ્ધા અને સંયમ પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે, જેણે ધર્માચરણ પૂર્વે કરેલ નથી તેઓને મનુષ્ય ભવ આદિ ઉપરોક્ત કહ્યા તે આત્મ કલ્યાણના સાધનો પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે તેમ જ નરક અને તિર્યંચયોનીમાં રહેલા દુખોને જાણી બોધને ગ્રહણ કરો, વિવેકહીન અજ્ઞાનીઓને બોધ પ્રાપ્ત થતો નથી વળી આ લોક-લોકમાં રહેલા જીવો પ્રાય એકાંત દુખથી પીડાઇ રહેલા છે, જીવો અજ્ઞાનતાથી સુખ પ્રાપ્ત કરવા જીવોની હિંસા કરે છે, પરંતુ તે હિંસાથી તો સુખના બદલે જન્મ મરણ રૂપ સંસાર પરિભ્રમણની, વૃદ્ધાવસ્થાના, રોગોના આદિ દુ.ખોની વૃદ્ધિ થાય છે આવા પ્રકારની સંસારીઓની સ્થિતિ જાણી બોધને પામો

इहेग मूढा पवयंति मोक्खं, आहारसंपज्जणवज्जणेणं ।
एगे य सीओदगसेवणेणं, हुएण एगे पवयंति मोक्खं ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ જગતમાં (૨) કેટલાએક (૩) મૂર્ખ મનુષ્યો (૪) મીઠું-લોણુ (૫) ખાવુ (૬) છોડી દેવાથી (૭) મોક્ષની (૮) પ્રાપ્તિ બતાવે છે વળી (૯) કેટલાએક (૧૦) શીતલ (૧૧) જલ (૧૨) સેવનથી (૧૩) કેટલાએક (૧૪) અગ્નિહોમથી (૧૫) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૧૬) બતાવે છે

ભાવાર્થ :- આ જગતમાં કેટલાએક મૂર્ખ મનુષ્યો લોણુ-મીઠુ ખાવું છોડી દેવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, વળી કેટલાએક શીતલ જલના સેવનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જ્યારે કેટલાએક અગ્નિહોમ કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, જગતમા આવી રીતે અજ્ઞાનીઓને કુશીલ મનુષ્યોના જુદા જુદા અસત્ય અભિપ્રાયો રહેલાં છે આ રીતે સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી ધર્મ માનવાવાળા અને મનાવવા-વાળા સંસાર પરિભ્રમણ વધારતા રહે છે, જાણી આવા અજ્ઞાની જીવોના સંગથી દૂર રહેવું

पाओसिणाणादिसु णत्थि मोक्खो,
खारस्स लोणस्स अणासएणं ।
ते मज्जमंसं लसुणं च भोच्चा,
अन्नत्थ वासं परिकप्पयंति ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) પ્રભાતકાળનાં (૨) સ્નાન આદિથી (૩) નિમક-(૪) મીઠાના (૫) ત્યાગ કરવાથી (૬) અગ્નિહોત્રથી (૭) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૮) થતી નથી (૯) અન્ય તીર્થિકો વિષયોમાં મૂઢ બની (૧૦) મદ્ય (૧૧) માંસ તથા (૧૨) લસણ આદિનો (૧૩) ખોરાક ખાઈને (૧૪) મોક્ષથી વિપરીત (૧૫) અન્ય સ્થાનોમાં-અધમગતિઓમાં (૧૬) સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

ભાવાર્થ:- સ્નાનથી, શીતળ જળ સેવનથી કે અગ્નિ હોત્રથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ હોઈ શકે નહિ અન્ય તીર્થીઓ વિષયમાં મૂઢ બની મદ્ય, માંસ, તથા લસણ આદિના જીવઘાત રૂપ આહારનાં સેવન કરી મોક્ષથી વિપરીત સ્થાનો અધોગતિ રૂપ નરક અને તિર્યંચ યોનિ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થવા રૂપ અસત્ય ઉપદેશો આપી આવા ઉપદેશો આપી-જેવા કે પ્રભાતના સ્નાનથી, શીતળ જળ સેવનથી, અગ્નિ હોત્રથી, અથવા મીઠું છોડી દેવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવી અશુભ કર્મોનો સંચય કરી નરક તિર્યંચની ગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ સંસાર પરિભ્રમણને વધારી રહ્યા છે આથી આત્માર્થીએ આવા અજ્ઞાનીઓના સંગથી દૂર રહેવું

उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति, सायं च पायं उदगं फुसंता ।
उदगस्स फासेण सिया य सिद्धी, सिज्झिंसु पाणा बहवे दगंसि
॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાંજના (૨) સવારના (૩) જલ (૪) સ્પર્શથી (૫) જલસ્નાનથી (૬) મોક્ષની (૭) પ્રાપ્તિ બતાવે છે (૮) એમ જો જલ-(૯) સ્નાનથી (૧૦) મુક્તિ (૧૧) પ્રાપ્ત થાય (૧૨) જલમાં રહેનારા (૧૩) જીવો (૧૪) ઘણા (૧૫) મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે.

ભાવાર્થ:- સાંજના તથા સવારના જલ સ્નાનથી જે મનુષ્યો મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે એ તદ્દન અસત્ય છે જો જલ સ્નાનથી-સ્પર્શથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો જલમાં રહેનારા પ્રાણીઓને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી જોઇએ, પરતુ તેમ તો બનતું નથી વળી બ્રહ્મચારીઓને માટે તો સ્નાન કરવાનો સર્વથા નિષેધ છે સ્થાનથી મદ તથા દર્પ ઉત્પન્ન થાય છે વળી જલથી શરીરની વિશુદ્ધિ થાય તે પણ અલ્પકાળ માટે થાય છે જેથી અન્ય તીર્થીઓનું કથન અસત્ય છે, ન્યાય સંગત નથી વળી જલ સ્નાનથી તો જીવોની ઘાત થાય છે અને તે ઘાતથી રબંધન રૂપ અશુભ કર્મોના બંધન થાય છે જેના વિપાકમાં જન્મ મરણની વૃદ્ધિ થાય છે જાણી સાધકે સ્નાન કરવું નહિ જોઇએ

मच्छा य कुम्मा य सिरीसिवा य, मग्गू य उट्टा दगरक्खसा य।
अट्ठाणमेयं कुसला वयंति, उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) મતસ્ય (૨) કાચબા (૩) સરીસૃપ (૪) ઊટ નામનુ જલચર (૫) જલકાગ અથવા પેડક (૬) જલમનુષ્ય (૭) જલસ્પર્શથી (૮) મુકિત (૯) પ્રાપ્ત કરે (૧૦) એ કથન (૧૧) અસત્ય છે (૧૨) એમ તીર્થંકર દેવો (૧૩) કહે છે

ભાવાર્થ:- જો જલસ્પર્શથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી હોય તો માછલાં, કાચબા, સરીસૃપ, જલમનુષ્ય, જલકાગ, દેડકા આદિ ઘણા જલચર જીવો સર્વથી પહેલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે, પરતુ તેમ તો

पाओसिणाणादिसु णत्थि मोक्खो,
खारस्स लोणस्स अणासएणं ।
ते मज्जमंस लसुणं च भोच्चा,
अन्नत्थ वासं परिकप्पयंति ॥ १३ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પ્રાતઃકાળનાં (૨) સ્નાન આદિથી (૩) નિમક-(૪) મીઠાનાં (૫) ત્યાગ કરવાથી (૬) અગ્નિહોત્રથી (૭) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૮) થતી નથી (૯) અન્ય તીર્થિકો વિષયોમાં મૂઢ બની (૧૦) મદ્ય (૧૧) માંસ તથા (૧૨) લસણ આદિના (૧૩) એરાક ખાઇને (૧૪) મોક્ષથી વિપરીત (૧૫) અન્ય સ્થાનોમાં-અધમગતિઓમાં (૧૬) સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

ભાવાર્થ - સ્નાનથી, શીતલ જલ સેવનથી કે અગ્નિ હોત્રથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ હોઇ શકે નહિ અન્ય તીર્થીઓ વિષયમાં મૂઢ બની મદ્ય, માંસ તથા લસણ આદિના જીવઘાત રૂપ આહારનાં સેવન કરી મોક્ષથી વિપરીત સ્થાનો અધોગતિ રૂપ ન ક અને તિર્યંચ યોનિ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થવા રૂપ અસત્ય ઉપદેશો આપી આરંભરૂપ ઉપદેશો આપી-એવા કે પ્રભાતના સ્નાનથી, શીતલ જલ સેવનથી, અગ્નિ હોત્રથી, અથવા મીઠું છોડી દેવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવી અશુભ કર્મોનો સંચય કરી નરક તિર્યંચની ગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ સંસાર પરિભ્રમણને વધારી રહ્યા છે આથી આત્માર્થીએ આવા અજ્ઞાનીઓના સંગથી દૂર રહેવું

उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति, सायं च पायं उदगं फुसंता ।
उदगस्स फासेण सिया य सिद्धी, सिज्झिंसु पाणा बहवे दगंसि
॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાંજના (૨) સવારના (૩) જલ (૪) સ્પર્શથી (૫) જલસ્નાનથી (૬) મોક્ષની (૭) પ્રાપ્તિ બતાવે છે (૮) એમ જો જલ-(૯) સ્નાનથી (૧૦) મુક્તિ (૧૧) પ્રાપ્ત થાય (૧૨) જલમાં રહેનારા (૧૩) જીવો (૧૪) ઘણા (૧૫) મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે

ભાવાર્થ:- સાંજના તથા સવારના જલ સ્નાનથી જે મનુષ્યો મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે એ તદ્દન અસત્ય છે જો જલ સ્નાનથી-સ્પર્શથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો જલમાં રહેનારા પ્રાણીઓને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી જોઇએ, પરંતુ તેમ તો બનતું નથી વળી બ્રહ્મચારીઓને માટે તો સ્નાન કરવાનો સર્વથા નિષેધ છે સ્થાનથી મદ તથા દર્પ ઉત્પન્ન થાય છે વળી જલથી શરીરની વિશુદ્ધિ થાય તે પણ અલ્પકાળ માટે થાય છે જેથી અન્ય તીર્થીઓનું કથન અસત્ય છે, ન્યાય સંગત નથી વળી જલ સ્નાનથી તો જીવોની ઘાત થાય છે અને તે ઘાતથી સ્વબંધન રૂપ અશુભ કર્મોના બંધન થાય છે જેના વિપાકમાં જન્મ મરણની વૃદ્ધિ થાય છે જાણી સાધકે સ્નાન કરવું નહિ જોઇએ.

मच्छा[१] य कुम्मा[२] य सिरासिवा[३] य, मग्गू[५] य उट्टा[४] दगरक्खसा[६] य।
अट्ठाणमेयं[११] कुसला[१०] वयंति[१२], उदगेण[७] जे[१३] सिद्धिमुदाहरंति[८][९] ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) મતસ્ય (૨) કાચબા (૩) સરીસૃપ (૪) ઊટ નામનું જલચર (૫) જલકાગ અથવા પેડક (૬) જલમનુષ્ય (૭) જલસ્પર્શથી (૮) મુક્તિ (૯) પ્રાપ્ત કરે (૧૦) એ કથન (૧૧) અસત્ય છે (૧૨) એમ તીર્થંકર દેવો (૧૩) કહે છે

ભાવાર્થ:- જો જલસ્પર્શથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી હોય તો માછલા, કાચબા, સરીસૃપ, જલમનુષ્ય, જલકાગ, દેડકા આદિ ઘણા જલચર જીવો સર્વથી પહેલા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે, પરંતુ તેમ તો

થતુ નથી જેથી જલસ્પર્શથી મોક્ષ બતાવનાર અન્ય તીર્થીઓનું કથન અસત્ય છે, એમ મોક્ષતત્ત્વના જાણનાર શ્રી તીર્થંકરદેવો કહે છે, સ્નાનથી તો જીવહિંસારૂપ આરંભ થાય છે આરંભથી મરનાર જીવો સાથે વેરબંધન થાય છે વેરબંધનથી નવા નવા જન્મ ધારણ કરવા પડે છે જન્મ ધારણ થાય ત્યાં મૃત્યુ તો અવશ્ય રહેલ છે જન્મ મરણ છે ત્યાં દુઃખો રહેલાં જ છે એમ જાણી જલના આરંભથી આત્માર્થી જીવોએ દૂર રહેવું જોઈએ

उदयं जइ कम्ममलं हरेज्जा, एवं सुहं इच्छामित्तमेव ।
अंधं व णेयारमणुस्सरित्ता, पाणाणि चेवं विणिहंति मंदा ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) જલ (૨) જો (૩) કર્મ મળને (૪) દૂર કરે (૫) તો એ રીતે (૬) પુણ્યને પણ દૂર કરે જલ કર્મમલને દૂર કરે (૭) એ કથન તો ઇચ્છામાત્ર છે (૮) મૂર્ખ મનુષ્ય (૯) અંધ નેતાની (૧૦) પાછળ (૧૧) ચાલી (૧૨) જલસ્નાન દ્વારા પ્રાણીઓની (૧૩) હિંસા કરે છે

ભાવાર્થ – જલસ્નાનથી જો પાપકર્મ દૂર થતું હોય તો પુણ્યને પણ દૂર કરે, પાણી જેમ અશુભ લેપને દૂર કરે છે તેમ ચંદન જેવા શુભ લેપને પણ દૂર કરે છે જલસ્પર્શથી–સ્નાનથી મોક્ષને માનવું એ તો ખાલી મનના મનોરથો છે મૂર્ખ મનુષ્યો અજ્ઞાની નેતા પાછળ ચાલી જલસ્નાન દ્વારા પ્રાણીઓની હિંસા કરી અશુભ કર્મબંધન કરે છે જેથી જલસ્નાનથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ માનવી એ તો તદ્દન અસત્ય છે જેમ જન્માંધ મનુષ્ય અંધ નેતાની પાછળ ચાલતા માર્ગને છોડી કુમાર્ગમા જાય છે અને ઇષ્ટ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી એ રીતે જલસ્નાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ માનવી તે તો તદ્દન અસત્ય છે અને આત્માના અહિતનું કારણ છે

पावाइं कम्माइं पकुव्वतो हि सिओदगं तू जइ तं हरिज्जा ।
सिज्झिसु एगे दगसत्तघाती, मुसं वयंते जलसिद्धिमाहु ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) પાપ (૨) કર્મ (૩) કરવાવાળાં (૫) પાપ જો (૬) શીતલ જલ (૭) દૂર કરે તો (૮) જલચર જીવોની (૯) ઘાત કરનારા (૧૦) કેટલાએક માછલા, કાચબા, મગર આદિ જીવો પણ (૧૧) મુક્તિના લાભને પ્રાપ્ત કરે (૧૨) જલસ્નાનથી (૧૩) મુક્તિ (૧૪) બતાવનારા (૧૫) મૃષા (૧૬) બોલે છે

ભાવાર્થ:- પાપી મનુષ્યોનાં પાપ કર્મનો જો જલસ્નાનથી નાશ થતો હોય તો જલચર જીવોની ઘાત કરવાવાળાં મગર, માછલા, કાચબા, આદિ સદા જલમા રહેનારા કેટલાએક જીવો મોક્ષને શીઘ્ર પ્રાપ્ત કરી શકે, પરંતુ એ કથન તેઓનું અસત્ય છે જલસ્નાનથી મુક્તિ બતાવનાર મૃષા બોલે છે મિથ્યાત્વી છે

हुतेण जे सिद्धि मुदाहरंति, सायं च पायं अगणिं फुसंता ।
एवं सिया सिद्धि हवेज्ज तम्हा, अगणिं फुसंताण कुकम्मिणंपि ॥
॥ १८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) પ્રાત કાળ તથા (૨) સાયકાળ (૩) અગ્નિના (૪) સ્પર્શ કરનારા (૫) જેઓ અગ્નિહોમથી (૬) મોક્ષની પ્રાપ્તિ (૭) બતાવે છે તેઓ મૃષાવાદી છે (૮) મુક્તિ (૯) પ્રાપ્ત થતી હોય તો (૧૦) જો અગ્નિ સ્પર્શથી (૧૧) અગ્નિ (૧૨) સ્પર્શ કરવાવાળા (૧૩) લુહાર આદિ કુકર્મીઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી જોઈએ

ભાવાર્થ – પ્રાત કાળ તથા સાયકાળ અગ્નિ સ્પર્શ કરનારા જે લોકો અગ્નિહોમથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, તેઓ મૃષાવાદી

છે, જો એ રીતે અગ્નિસ્પર્શથી-અગ્નિ હોમથી જો મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો અગ્નિનો સ્પર્શ કરનારા કુંભાર આદિ ઘણા કુકર્મિઓને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થવી જોઇએ જેથી અગ્નિકાયના સ્પર્શથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ માનવી એ તો મૂર્ખ મનુષ્યોના અસત્ય કથન જાણવા. અજ્ઞાનીઓ પોતાની ઇચ્છાનુસાર સ્વર્ગની તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવનારાઓને સત્ય મોક્ષ માર્ગનું જ્ઞાન જ નથી જેથી સત્ય માર્ગ તેઓને પ્રાપ્ત થતો નથી આરંભથી સંસાર વૃદ્ધિરૂપ જ મ મરણની જ પ્રાપ્તિ હોય મોક્ષની કે સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ ન હોય શકે

अपरिक्ख दिट्ठं ण हु (एव) सिद्धि, एहिंति ते घायमबुज्झमाणा।
भूएहिं जाणं पडिलेह सातं, विज्जं गहायं तसथावरेहिं ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) પરીક્ષા કર્યા [(૨) સ્વીકાર કરેલ છે (૩) એ પ્રકારે (૪) મુક્તિ (૫) મળતી નથી (૬) તે નહિ સમજનાર (૭) સંસારને (૮) પ્રાપ્ત કરે છે (૯) ત્રસ (૧) સ્થાવર (૧૨) સુખની ઇચ્છા છે (૧૩) જ્ઞાનને (૧૪) ગ્રહણ કરી (૧ સર્વ જીવોને જાણો (૧૬) વિચારો

ભાવાર્થ – જે મનુષ્યો અગ્નિ હોત્ર જલ સ્નાનથી-જલ સ્પર્શથી અથવા ઓછુઅગ્નિ સ્પર્શથી તથા મુક્તિની પ્રાપ્તિ થવાનું કહે છે તેઓએ પરીક્ષ નહિ કરવાથી સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર કરેલ છે જલસ્નાનથી કે વિના ઉપરોક્ત આરંભવાળી ક્રિયાથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ હોઇ અગ્નિહોમ આદિ માન્યતાવાળા વિવેક રહિત છે જ્ઞાન રહિત છે જ નહિ એ તમ જ અગ્નિહોમથી તો સંસાર પરિભ્રમણ કે જલસ્નાનથી વૃદ્ધિ કરી સંસારને સ્થિર કરે છે જીવ હિંસાથી મરણની હોય જ નહિ જગતના ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની પ્રાપ્તિ રાખે છે સુખ પ્રીય છે દુ:ખ અપ્રિય છે જાણી જ્ઞાની ઇચ્છા સિ કરી

વિચાર કરી આરંભથી નિવૃત્ત થઇ સર્વ જીવો સાથે મૈત્રી ભાવ વધારી રહેવુ તે શ્રેયનુ કારણુ છે જીવ ઘાતથી તો સંસાર પરિભ્રમણુ રૂપ જન્મ–મરણુ આદિ દુઃખોને ભોગવટો જાણી જીવોની દયા પાળવી.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
थणंति लुप्पंति तस्संति कम्मी, पुढो जगा परिसंखाय भिक्खू ।
९ १० ११ १२ १३ १४ १५
तम्हा विऊ विरतो आयगुत्ते, दट्ठुं तसे या पडिसंहरेज्जा ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) રૂદન કરે છે (૨) પરમાધામીઓ શસ્ત્રથી છેદન કરે છે (૩) ત્રાસ પામે છે (૪) પાપકર્મ કરવાવાળા (૫) અલગ અલગ (૬) પ્રાણી (૭) જાણી (૮) મુનિ (૯) તેથી (૧૦) વિદ્વાન મુનિ (૧૧) પાપથી નિવૃત્ત (૧૨) આત્મરક્ષક (૧૩) દેખીને (૧૪) ત્રસ સ્થાવર (૧૫) ઘાતથી નિવૃત્ત થાય

ભાવાર્થ:– સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરવાવાળા પાપી જીવો નરકાદિ ગતિમા દુઃખો ભોગવે છે જે લોક અગ્નિકાય તથા વનસ્પતિ આદિની હિંસા કરી સુખ પામવાની ઇચ્છા રાખે છે–કરે છે તે લોક હિંસાથી સુખ પ્રાપ્ત નહિ કરતા, નરકાદિ અધમગતિમા ઉત્પન્ન થઇ અસહ્ય વેદનાથી સંતપ્ત થઇ કરુણુ વિલાપ કરે છે, તલવાર આદિ શસ્ત્રોથી છેદાય છે, ભાલાથી ભેદાય છે આ રીતે દુઃખોને પામે છે એમ જાણી આત્મરક્ષક વિદ્વાનમુનિ ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને અલગ અલગ જાણી તેની હિંસાથી નિવૃત્ત થઇ સંયમ પાલન કરતા વિચરે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
जे धम्मलद्धं विणिहाय भुंजे, वियडेण साहट्टु य जे सिणाइ ।
८ ९ १० १३ ११ १२
जे धोवती लूसयतीव वत्थं, आहाहु से णागणियस्स दूरे ॥२१॥

શબ્દાર્થ · (૧) જે સાધુઓ (૨) ધર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ અથવા દોષ-રહિત આહાર (૩) છોડીને (૪) સ્વાદિષ્ટ આહાર ખાય છે (૫) અચિત જલથી (૬) અગોને સંકોચ કરી (૭) જે સ્નાન કરે છે (૮) વસ્ત્ર તથા પગને ધોવે છે

(९) नानुं-मोटुं करे छे (१०) शोभाओथी वस्त्रने (११) तेओ संयमथी (१२) दूर छे (१३) श्री तीर्थंकर देवोए कहेल छे

भावार्थ – जे साधु निर्दोष आहारने छोडी अन्य स्वादिष्ट भोजन खाय छे अने अचित पाणीथी अंगोनो संकोच करीने जे स्नान करे छे अने शोभाने माटे वस्त्र धोवे छे, हाथ पग धोवे छे तेम ज शणगार आदि नाना वस्त्रने मोटुं करे, मोटा वस्त्रने टुंकुं करे छे तेओ संयमथी दूर छे अथवा साधुपणाथी दूर छे एम श्री तीर्थंकर देवोए कहेल छे पूर्वोक्त कुशीलना आचारनुं वर्णन कर्युं हवे सुशील साधुना आचारने बतावे छे

कम्मं परिन्नाय दगंसि, धीरे, वियडेण जीविज्ज य, आदिमोक्खं।
से बीयकंदाइ अभुंजमाणे, विरते सिणाणाइसु इत्थियासु ॥२२॥

शब्दार्थ (१) जलस्नानथी (२) कर्मबंधनने (३) जाणी (४) धीर पुरुष (५) प्रासुकजलथी (६) जीवन धारण करे (७) मोक्षपर्यंत (८) बीज कंद आदि (९) भोजन नहि करता थका (१०) अलग रहे (११) स्नान तथा (१२) स्त्रीओथी (१३) साधु

भावार्थ – बुद्धिमान मुनि जलस्नानथी अशुभ कर्म बंधन थाय छे एम जाणी मोक्ष प्राप्त थतां सुधी प्रासुकजलथी पण स्नान न करे, तेम ज प्रासुक जलथी जीवन धारण करे अने बीज काय मूलपत्र आदि तथा कंद आदि दोषित आहारना भोजन करे नहि अने स्नान तथा मैथुन सेवनथी दूर रहे तेथी अंग मर्दन, पीठी आदिथी लेप आदि क्रियाओथी दूर रही, शरीरनुं परिशोषन नहि करता संयम पालन करे.

जे मायरं च पियरं च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुं धणं च।
कुलाइं जे धावइ साउगाइं, अहाहु से सामणियस्स दूरे ॥२३॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) માતા (૩) પિતાને (૪) છોડી (૫) ઘર તથા (૬) પુત્ર (૭) પશુ (૮) ધન છોડી દીક્ષા ગ્રહણ કરી (૯) સ્વાદિષ્ટ ભોજનવાળા (૧૦) દોડે છે (૧૧) ઘરમાં (૧૨) શ્રમણભાવથી (૧૩) દૂર (૧૪) કહેલ છે

ભાવાર્થ:- જે મુનિ માતા, પિતા, પુત્ર, પશુ, ઘર તથા ધનસંપત્તિ છોડીને દીક્ષા ગ્રહણ કરીને સ્વાદિષ્ટ ભોજનના લોભથી સ્વાદિષ્ટ ભોજનવાળા ઘરોમા આહાર ગ્રહણ માટે જાય છે તેઓ સાધુપણાથી દૂર છે એમ શ્રી તીર્થંકરદેવોએ કહેલ છે.

कुलाइं जे धावइ साउगाइं, आघाति धम्मं उदराणुगिद्धे ।
अहाहु से आयरियाण सयंसे, जे लावएज्जा असणस्स हेऊ ।२४।

શબ્દાર્થ : (૧) સ્વાદિષ્ટ ભોજનવાળા (૨) ઘરોમાં (૩) જાય છે (૪) પેટ ભરવામાં તત્પર (૫) ધર્મકથા (૬) કહે છે (૭) ભોજનના (૮) લોભથી (૯) પોતાના ગુણોનુ વર્ણન કરે (૧૦) તે આર્યોના (૧૧) સોમા ભાગે પણ નથી (૧૨) એમ શ્રી તીર્થંકર દેવોએ કહેલ છે

ભાવાર્થ - જે મુનિ પેટ ભરવામા ગૃદ્ધ બની સ્વાદિષ્ટ ભોજન માટે આહારાદિ દાનમા શ્રદ્ધાવાળા ઘરોમાં જઇને ત્યા ગૃહસ્થને રુચિકર ધર્મકથાઓ કહે છે અને ભોજનના લોભથી પોતાના ગુણોની પ્રશંસા કરે છે, એવા મુનિઓ આચાર્યના ગુણોના સોમા ભાગે પણ નથી, આ આચાર કુશીલપણાના જાણવા

णिक्खम्म दीणे परभोयणंमि, मुहमंगलीए उदराणुगिद्धे ।
नीवारगिद्धेव महावराहे, अदूरए एहिइ घातमेव ॥२५॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે પુરુષ ઘરથી નીકળીને (૨) દીન બની (૩) અન્યના ઘરોમાં જઇ (૪) ભોજન માટે (૫) ભાટની માફક ગૃહસ્થોની પ્રશંસા કરે છે

(૬) ઉદર પોષણમાં (૭) આસક્ત (૮) તે ચાવલના દાણામાં (૯) આસક્ત (૧૦) સુઅરની માફક (૧૧) શીઘ્રતાથી (૧૨) સંયમના નાશને (૧૩) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ:- જે પુરુષ પોતાનાં ઘરબાર તથા ધનધાન્ય, સ્વજન આદિનો ત્યાગ કરીને પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને અન્યના ઘરોમાં જઈ ભોજન માટે જીહ્વાને વશ થઈ દીન બની ભાટની માફક ગૃહસ્થોની પ્રશંસા કરે છે તેઓ ચાવલના દાણામાં આસક્ત મહાન સુઅર શીઘ્રતાથી ઘાતને પામે છે તેની માફક ભોજનમાં આસક્ત કુશીલ સાધક સંયમથી ભ્રષ્ટ થઈ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો ઘોર અધમગતિઓમાં જન્મો ધારણ કરતા થકા વારંવાર મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે

अन्नस्स पाणस्सिहलोइयस्स, अणुप्पियं भासति सेवमाणे।
पासत्थयं चेव कुसीलयं च, निस्सारए होइ जहा पुलाए ॥२६॥

શબ્દાર્થ (૧) અન્ન તથા (૨) પાણી વસ્ત્ર આદિ (૩) આ લોકના પદાર્થ નિમિત્ત (૪) સેવકની માફક જે સાધક (૫) પ્રિય (૬) ભાષણ કરતો હોય તો તે (૭) શિથિલતાને તથા (૮) કુશીલભાવને પ્રાપ્ત થાય છે (૯) સંયમસારરહિત (૧૦) બની જાય છે (૧૧) ભુસ્સાની (૧૨) સમાન.

ભાવાર્થ:- જે સાધક અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર, આદિ લોકમાં રહેલ પદાર્થમાં આસક્ત બની લોભથી દાતાર ગૃહસ્થની રુચિ અનુસાર ધર્મ વિરુદ્ધ બની રાજાના સેવકની માફક પ્રિય ભાષણ કરે છે તે પાર્શ્વસ્થ તથા કુશીલભાવને પ્રાપ્ત કરે છે તથા ભુસ્સાની માફક સારરહિત સંયમને બનાવે છે સાધુના લિંગ માત્ર ધારણ કરે છે અને સંસાર વૃદ્ધિ તે કરે છે

१ २ ४ ३ ५
अणातपिंडेणऽहियासएज्जा, णो पूयणं तवसा आवहेज्जा ।
६ ७ ८ ९ १० १२ ११
सद्देहिं रूवेहिं असज्जमाणं, सव्वेहि कामेहि विणीय गेहिं ॥२७॥

શબ્દાર્થ . (૧) સાધુ અજ્ઞાત પિંડ દ્વારા (૨) પોતાનો નિર્વાહ કરે (૩) તપસ્યા દ્વારા (૪) પૂજાની (૫) ઇચ્છા ન કરે (૬) શબ્દ (૭) રૂપ આદિમાં (૮) આસક્ત ન બનતા થકા (૯) સર્વ (૧૦) વિષય કામનાઓની (૧૧) આસક્તિ (૧૨) દૂર કરી સંયમ પાલન કરે

ભાવાર્થ:- સાધુ અજ્ઞાત કુળની ગૌચરીથી પોતાનો નિર્વાહ-સંયમ પાલન માટે કરે, તપસ્યા દ્વારા માનપૂજા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ન કરે, તથા શબ્દ, રૂપ આદિ સર્વ પ્રકારના વિષય ભોગોની આસક્તિ દૂર કરે અને સમભાવ રાખી શુદ્ધ સંયમપાલન કરતા વિચરે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
सव्वाइं संगाइं अइच्च धीरे, सव्वाइं दुक्खाइं तितिक्खमाणे ।
८ ९ १० ११ १२ १३
अखिले अगिद्धे अणिएयचारी, अभयंकरे भिक्खु अणाविलप्पा
॥ २८ ॥

શબ્દાર્થ . (૧) સર્વ (૨) સંબધો (૩) ત્યાગી (૪) ધીર પુરુષ (૫) સર્વ (૬) દુ:ખો (૭) સહન કરતા થકા (૮) જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં (૯) સંપૂર્ણ ભોગોમાં અનાસક્ત (૧૦) અપ્રતિબંધ વિહારી (૧૧) અભય દેનાર (૧૨) ભિક્ષુ-સાધુ (૧૩) વિષયકષાયથીઅનાકુળ બની વિચરે

ભાવાર્થ:- બુદ્ધિમાન સાધુ, બાહ્ય પરિગ્રહ સ્વજન, ધન, દ્રવ્ય આદિ આભ્યંતર પરિગ્રહ કષાયો, માન, પૂજા આદિ સર્વ સાંસારિક સંબધોને છોડતા સર્વ પ્રકારના પરીષહો ઉપસર્ગો આદિ સર્વ દુ:ખોને સમભાવથી સહન કરતા થકા સંપૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રયુક્ત, સર્વ કામભોગોમા અનાસક્ત અને અપ્રતિબદ્ધ વિહારી

રહેતા થકા સર્વ પ્રાણીઓને અભય દેતા થકા વિષય કષાયોથી આકુળ નહિ થતાં, ઉપયોગવંત રહી સાધુ સમાચારી મુજબ સંયમ પાલન કરતા વિચરે

भारस्स जाता मुणि भुंजएज्जा, कंखेज्ज पावस्स विवेग भिक्खू ।
दुक्खेण पुट्ठे धुयमाइएज्जा, संगामसीसे व परं दमेज्जा ॥२९॥

શબ્દાર્થ (૧) પાંચ મહાવ્રત રૂપ (૨) સંયમયાત્રાના નિર્વાહ માટે (૩) મુનિ (૪) ભોજન કરે (૫) ભિક્ષુ (૬) પાપકર્મના (૭) ત્યાગને (૮) ઇચ્છે (૯) દુઃખનો (૧૦) સ્પર્શ થતા સંયમ અથવા (૧૧) મોક્ષ તરફ ધ્યાન રાખે (૧૨) યુદ્ધભૂમિમાં સુભટ પુરુષ (૧૩) જેમ શત્રુનું (૧૪) દમન કરે એ પ્રકારે સાધુ કર્મરૂપી શત્રુનું દમન કરે.

ભાવાર્થ – મુનિ સંયમ યાત્રાના નિર્વાહ માટે આહાર ગ્રહણ કરે, તથા પૂર્વ ઉપાર્જિત કર્મને દૂર કરવા–ક્ષય કરવાની ઇચ્છા રાખે, પ્રયત્ન કરે, પરીષહ ઉપસર્ગ આદિ કષ્ટો ઉત્પન્ન થયે તે દુઃખોને સમભાવે સહન કરે, સંયમ ભાવમાં તથા મોક્ષમાં ધ્યાન રાખે જેમ સુભટ પુરુષ યુદ્ધ ભૂમિમાં શત્રુનું દમન કરે એમ સાધક મુનિ કર્મરૂપ શત્રુનો નાશ કરવા સતત ઉપયોગવંત રહી સંયમ પાલન કરતા તપરૂપ શસ્ત્રથી કર્મશત્રુનો ક્ષય કરે.

अवि हम्ममाणे फलगावतट्ठी, समागमं कंखति अंतकस्स ।
णिधूय कम्मं ण पवंचुवेइ, अक्खक्खए वा सगडं
तिबेमि ॥३०॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધક મુનિ પરીષહ ઉપસર્ગ દ્વારા પીડા પામતા થકા (૨) સમભાવે સહન કરે જેમ કાષ્ઠના પાટીયાને છોલવા છતાં રાગદ્વેષ ન

કરે એ પ્રકારે અભ્યંતર તપથી કષ્ટ પામતા છતાં રાગદ્વેષ કરે નહિ (૩) મૃત્યુની (૪) કરતા રહે (૫) પ્રતીક્ષા (૬) એ પ્રકારે કર્મને (૭) દૂર કરી (૮) જન્મ-મરણ શોકાદિને પ્રાપ્ત ન કરે (૯) ગાડાની ધરી તૂટતાં (૧૦) ગાડું આગે જઈ શકે નહિ એ પ્રકારે સાધુ ફરી સંસારને પ્રાપ્ત કરે નહિ.

ભાવાર્થ.- સાધક મુનિ પરીષહ ઉપસર્ગ દ્વારા દુઃખ પામતા થકા કાષ્ટના પાટીયાની માફક (પાટીયાને બંન્ને બાજુ છોલતા થકા રાગદ્વેષ કરતા નથી) રાગદ્વેષ નહિ કરતા સમભાવથી સહન કરે અને મૃત્યુના આગમનની પ્રતીક્ષા કરતાં રહે, આ પ્રકારે સાધુ સંયમ પાલન દ્વારા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ આરાધન કરતા થકા દુઃખોને સમભાવે સહન કરી પરભાવોથી અલગ રહી, પરભાવનું વિસ્મરણ કરી, આત્માથી દેહને ભિન્ન જાણી દેહ મમત્વને દૂર કરી, સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી, શુકલ ધ્યાન ધ્યાતા થકા સ્વચિંતનની એકાગ્રતાથી (નવીન આયુષ્યનુ બંધન નહિ કરતા) શ્રેણી પ્રાપ્ત કરી કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કરી સંસારનો અંત કરે છે જેઓને ફરીથી જન્મ, મરણ, શોક આદિ સંસારમા આવવાનુ રહેતું જ નથી જેમ ગાડાની ધરી ભાગી જવાથી ગાડું આગે જઈ શકતું નથી એ જ રીતે અષ્ટ કર્મનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થતા જીવોને ફરી સંસારમાં આવવાનુ રહેતુ નથી અને મોક્ષનાં શાશ્વતાં સાદિ અનંત સુખ ભોગવતા સમાધિ ભાવમા જ સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં બિરાજમાન રહે છે

અધ્યયન ૭ મુ સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર
અધ્યયન ૮ મું
શ્રી વીર્યાધિકાર અધ્યયન

दुहा वेयं सुयक्खायं, वीरियंति पवुच्चई
किं नु वीरस्स वीरत्त, कहं चेय पवुच्चई ॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) બે પ્રકાર (૨) કહેલ છે (૩) વીર્ય (૪) કહે છે (૫) પરંતુ (૬) વીરપુરુષ (૭) વીર્ય (૮) કયા કારણથી (૯) એ (૧૦) કહેવાય.

ભાવાર્થ – શ્રી તીર્થંકર દેવોએ વીર્યના બે ભેદ કહ્યા છે, તે જીવની શક્તિ વિશેષ જાણવી, વીર પુરુષનું વીર્ય કેવા પ્રકારે છે અને કેવા પ્રકારે વીર કહેવાય છે ઓછા વત્તા અંશે સર્વ જીવોમાં વીર્ય હોય છે તે વીર્ય શુભાશુભ કર્માનુસાર અલ્પ કે વિશેષ પ્રાપ્ત થાય છે

कम्ममेगे पवेदेंति, अकम्मं वावि सुव्वया ।
एतेहिं दोहिं ठाणेहिं, जेहिं दीसंति मच्चिया ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઈ એક (૨) કર્મને (૩) વીર્ય કહે છે (૪) સુવ્રતો (૫) અકર્મને વીર્ય કહે છે (૬) એ (૭) બે પ્રકારના (૮) સ્થાનોમાં (૯) મનુષ્યો (૧૦) જણાય છે

ભાવાર્થઃ– શ્રી સુધર્મા સ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે કે હે સુવ્રતો ! સકર્મ અને અકર્મ એમ વીર્યના બે ભેદ છે આ બે ભેદોમાં સર્વ મનુષ્ય વ્યવસ્થિત રહેલાં દેખાય છે કોઈ પ્રવૃત્તિપ્રિય

કર્મને વીર્ય કહે છે જ્યારે કોઈ કર્મના ત્યાગરૂપ નિવૃત્તિ (સ્વસ્વભાવમાં પ્રવૃત્ત હોય) ને વીર્ય કહે છે. વીર્યાન્તરાયના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલ વીર્ય જીવનું સ્વભાવિક વીર્ય જાણવું આઠ પ્રકારના કર્મોને પણ વીર્ય કહેવાય છે ઔદયિક ભાવથી ઉત્પન્ન કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન બાલવીર્ય કહેવાય છે એ સકર્મક વીર્ય કહેવાય છે. ચારિત્ર મોહનીયના ઉપશમ કે ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન નિર્મલ ચારિત્રને પણ વીર્ય કહેવાય છે તેને પડિત વીર્ય કહેવાય છે ઘણા પ્રકારની ક્રિયાઓમા ઉત્સાહ તથા બલસાથ પ્રવૃત્ત મનુષ્યોને જોઈ લોકો કહે છે કે આ પુરુષ વીર્ય સમ્પન્ન છે, વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલ વીર્યવાળાને લોકો બલવત કહે છે, સકર્મક વીર્ય સર્વ સસારી જીવોને હોય છે અને અકર્મક વીર્ય તો કોઇ કોઇ સસારભાવોથી નિવૃત્ત, આરભ પરિગ્રહથી નિવૃત્ત અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ સ્વસ્વભાવમાં પ્રવૃત્ત કોઇ વિરલ આત્મામાં હોય છે

पमायं कम्ममाहंसु, अप्पमायं तहाऽवरं ।
तब्भावादेसओ वावि, बालं पंडियमेव वा ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) પ્રમાદને (૨) કર્મ (૩) કહેલ છે (૪) અપ્રમાદને (૫) અકર્મ (૬) કહેલ છે (૭) એ બનેની સત્તાથી (૮) બાલવીર્ય (૯) પડિતવીર્ય હોય છે

ભાવાર્થ.— શ્રી તીર્થકર દેવોએ પ્રમાદને કર્મ કહેલ છે અપ્રમાદને અકર્મ કહેલ છે પ્રમાદી જીવોનુ બાલવીર્ય કહેવાય છે, અપ્રમાદી જીવોનુ પડિત વીર્ય કહેવાય છે, પ્રાણી વર્ગ જેના દ્વારા ઉત્તમ અનુષ્ઠાનથી રહિત બને એને પ્રમાદ કહેવાય, મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને ચારિત્રને દૂષિત કરે તેવી વિકથા એ પાચ કર્મના કારણ રૂપ પ્રમાદોને કર્મ કહેલ છે, અપ્રમાદને અકર્મ કહેવાનો

પરમાર્થ એ છે કે પ્રમાદના કારણથી જીવ જ્ઞાન રહિત આરંભમાં આસક્ત બની કર્મ બાંધે છે, કર્મ બંધનવાળા જીવોના અનુષ્ઠાનો બાલવીર્યવાળા કહેવાય, પ્રમાદ રહિત પાંચ મહાવ્રતના પાલન રૂપ જીવોના કર્તવ્યોમાં કર્મ બંધનનો અભાવ હોય છે, એ પુરુષોના કાર્યો પંડિત વીર્યવાળા કહેવાય છે,

सत्थमेगे तु सिक्खंता, अतिवायाय पाणिणं ।
एगे मंते अहिज्जंति, पाणभूयविहेडिणो ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) કેટલાએક (૨) શસ્ત્રો બનાવવાના (૩) શાસ્ત્રોને શીખે છે (૪) પ્રાણીઓના (૫) વધ કરવા (૬) કેટલાએક (૭) મંત્રોને (૮) શીખે છે (૯) જીવોને (૧) ભૂતોને (૧૧) મારવા માટે.

ભાવાર્થઃ– કેટલાએક બાલ જીવો પ્રાણીઓના વધને માટે શસ્ત્રો તથા ધનુર્વેદાદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે છે અને કેટલાએક પ્રાણીઓના વિનાશક મંત્રોનો અભ્યાસ કરે છે, આવા કાર્યો કરવા વાળાનું બાલવીર્ય જાણવું અર્થશાસ્ત્ર, ધનુર્વેદ, આયુર્વેદ ચિત્રશાસ્ત્ર, લોકનીતિ રાજનીતિ, કામશાસ્ત્ર, પાકશાસ્ત્ર એ બધા પ્રાણીઓની ઘાતના હેતુએ શીખે છે, કેટલાએક શાસ્ત્રો મંત્રોના ઉપદેશ આપે છે, જેનાથી પ્રાણી ભૂતની હિંસા થાય છે તેથી ઉપરોક્ત શાસ્ત્રોના અભ્યાસ કરનારાનું બાલવીર્ય કહેવાય છે

माइणो कट्टु माया य, कामभोगे समारभे ।
हंता छेत्ता पगब्भित्ता, आयसायाणुगामिणो ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) માયા–છલકપટ (૨) કરી (૩) માયા કરવાવાળા પુરુષ (૪) કામભોગના (૫) સેવન કરે છે (૬) પોતાના સુખની (૭) ઇચ્છા કરવાવાળા પ્રાણીઓ (૮) હનન (૯) છેદનભેદન વગેરે (૧) કરે છે

ભાવાર્થ:- માયા કપટી જીવ કપટ દ્વારા અન્યોનાં ધનાદિ લૂટીને વિષય સેવન કરે છે તથા પોતાના સુખોને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો પ્રાણીઓનાં અંગોના છેદન ભેદન આદિ કરે છે, માયા કપટવાળા ક્રોધ, માન, લોભ, વગેરે અવગુણોથી ભરેલ હોય છે, એક અવગુણની ઉપેક્ષા કરતા અનેક અવગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે અને કષાય છે તે જીવોને અધમ ગતિમાં લઈ જવામાં સહાયક બને છે અધમગતિમાં જ ઉત્પન્ન કરાવે છે અનંતાનુંબંધી કષાથી જીવોની ગતિ નરકની કહેલ છે અને અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભવાળાની ગતિ તિર્યંચની કહેલ છે પાપી જીવો મૃત્યુ બાદ આવી અધમ ગતિઓમા ઉત્પન્ન થઈ દુખો ભોગવે છે

मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अंतसो ।
आरओ परओ वावि, दुहावि य असंजया ॥६॥

શબ્દાર્થ : (૧) મન (૨) વચન (૩) કાયાથી (૪) કાયાની શક્તિ ન હોય તો મનથી (૫) આ લોક અને (૬) પરલોક (૭) બંને માટે જીવોની ઘાત કરે છે કરાવે છે (૮) અસંયમી જીવો.

ભાવાર્થ:- અસંયમી જીવો મન, વચન, કાયાથી અથવા કાયાની શક્તિ ન હોય તો મન, વચનથી આલોક તથા પરલોકનાં સુખોની ઇચ્છાથી સ્વયં પ્રાણીઓની ઘાત કરે છે, અન્ય પાસે જીવોની ઘાત કરાવે છે. આવી રીતે ભ્રમણાત્મક બુદ્ધિથી અજ્ઞાની જીવો કર્મ બંધન કરે છે અને પાપાનુષ્ઠાન વડે સંસાર ભાવને સ્થિર કરે છે

वेराइं कुव्वई वेरी, तओ वेरेहिं रज्जती ।
पावोवगा य आरंभा, दुक्खफासा य अंतसो ॥७॥

शब्दार्थ (१) જીવઘાત કરવાવાળા પુરુષો અનેક જન્મને માટે જીવોની સાથે (૨) વૈરબંધન (૩) કરે છે (૪) નવાં વૈર (૫) કરે છે (૬) પુનઃ (૭) જીવહિંસા (૮) પાપ ઉત્પન્ન કરનારી છે (૯) અંતમાં (૧૦) દુઃખને દે છે

ભાવાર્થ:– જીવહિંસા કરવાવાળા પુરુષો મૃત્યુ પામનાર જીવોની સાથે અનેક જન્મને માટે વૈર બંધન બાંધે છે અને એજ ભવમાં કે બીજા ભવમાં એ જીવો ઘાત કરનારા જીવોને મારે છે ત્રીજા જન્મમાં ફરી મરનાર જીવ મારનારને મારે છે આવા પ્રકારે વૈરની પરંપરા ચાલતી રહે છે જીવહિંસા પાપને ઉત્પન્ન કરનારી છે તેના વિપાકો દુઃખ રૂપ હોય છે અસાતારૂપ હોય છે જેથી હિંસાથી દૂર રહેવા સજ્જન પુરુષોએ ઉપયોગ શખવો તે શ્રેયનું કારણ છે

संपराय णियच्छंति, अत्तदुक्कडकारिणो ।
रागदोसस्सिया बाला, पावं कुव्वंति ते बहुं ॥८॥

શબ્દાર્થ (१) સામ્પરાયિક (२) કર્મ બાંધે છે (३) સ્વયં (४) પાપ (५) કરવાવાળા જીવ (६) રાગદ્વેષવાળા જીવો (७) અજ્ઞાની (८) પાપ (९) કરે છે (१०) બહુ

ભાવાર્થ – સ્વયં પાપ કરવાવાળા જીવો સામ્પરાયિક કર્મ બાંધે છે તથા રાગદ્વેષથી અજ્ઞાની બહુ પાપ કરે છે કષાય યુક્ત (ક્રોધ, માન, માયા, લોભી જીવો) જીવો સામ્પરાયિક કર્મનો બંધ બાંધે છે રાગદ્વેષથી યુક્ત મલીન આત્માવાળા જીવો સદસદ્ વિવેકથી હીન હોવાથી બાલકની માફક અજ્ઞાની છે આવા મૂર્ખ જીવો જ્ઞાનની હીનતાના કારણે પાપ કાર્યમા રત રહે છે આવા જીવો બધા બાલવીર્યવાળા જાણવા

एयं सकम्मवीरियं, बालाणं तु पवेदितं ।
इत्तो अकम्मविरियं, पंडियाणं सुणेह मे ॥९॥

શબ્દાર્થ : (૧) આવા (૨) સકર્મવીર્ય (૩) અજ્ઞાનીઓના (૪) કહી બતાવ્યા (૫) હવે (૬) અકર્મ વીર્ય ઉત્તમ સાધુઓના (૭) સાંભળો (૯) મને

ભાવાર્થઃ- અજ્ઞાનીઓના, પ્રમાદીઓના સકર્મ વીર્યની વ્યાખ્યા જણાવી (અજ્ઞાનીઓનું બાલવીર્ય) હવે પંડિતોના અકર્મવીર્યની વ્યાખ્યા જણાવે છે તેને હે શીષ્યો ! તમે ધ્યાન આપી સુણો

दविए बंधणुम्मुक्के, सव्वओ छिन्नबंधणे ।
पणोल्ल पावकं कम्मं, सल्ल कंतति अंतसो ॥१०॥

શબ્દાર્થ : (૧) મુક્તિ જવાને યોગ્ય પુરુષ (૨) બંધનથી મુક્ત (૩) સર્વ પ્રકારના (૪) બંધનને (૫) છેદીને (૬) પાપ કર્મને (૭) છોડી (૮) પોતાના સમસ્ત (૯) કર્મોનો (૧૦) ક્ષય કરે છે

ભાવાર્થ - મુક્તિ જવાને યોગ્ય પુરુષ સર્વ પ્રકારના કર્મબંધનોને છેદીને આશ્રવદ્વાર રોકીને સર્વ પાપોથી નિવૃત્ત થઇ સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરે છે રાગદ્વેષ રહિત પુરુષ વીતરાગ કહેવાય છે અને એવા પુરુષો જ મુક્તિ જવા યોગ્ય હોય છે અને એવા પુરુષો અકર્મવીર્યવાળા કહેવાય છે

नेयाउयं सुयक्खायं, उवादाय समीहए ।
भुज्जो भुज्जो दुहावासं, असुहत्तं तहा तहा ॥११॥

શબ્દાર્થ : (૧) સમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે તેને મોક્ષના નેતા (૨) કહેલ છે (૩) ગ્રહણ કરી મોક્ષને માટે ઉદ્યમ કરે છે (૪) વિદ્વાન પુરુષ તેને સમિતિયુક્ત (૫) બાલવીર્ય વાર વાર (૬) દુઃખ આપે છે બાલવીર્યવાળા જેમ જેમ દુખો ભોગવે છે (૭) તેમ તેમ તેને અશુભ (૮) કર્મબંધનની વૃદ્ધિ થાય છે

ભાવાર્થ – સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન તથા ચારિત્ર મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવનાર હોઇ શ્રી તીર્થંકર દેવોએ મોક્ષ માર્ગના નેતા કહેલ છે તેથી બુદ્ધિમાન સાધક સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને સમિતિ મુખ્ય ગ્રહણ કરી મોક્ષને માટે ઉદ્યમવંત બને છે પંડિત વીર્યવાળા સાધક જ સત્ય પ્રવૃત્તિમા રહી આસ્રવને રૂંધી શકે છે બાલવીર્ય દુઃખ રૂપ છે બાલવીર્યવાળા જીવો નરક આદિ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ ભ્રમણ કરતા દુઃખો ભોગવતા જેમ જેમ દુઃખો ભોગવે છે તેમ તેમ અશુભ અધ્યવસાયથી કર્મ બંધન કરતા થકા અશુભ કર્મોની વૃદ્ધિ કરે છે જે પુરુષ સંસાર દુઃખમય સ્વરૂપ વિચારતા હોય તેઓ ધર્મ ધ્યાનમા આગળ વધી શકે છે સ્થિર થઇ શકે છે સાંસારિક દરેક કાર્યો આરંભમય છે જાણી વિદ્વાન પુરુષો ભવિષ્ય કાળને જોતા થકા આરંભ પરિગ્રહથી દૂર રહી આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે

ठाणी विविहठाणाणि, चइस्संति ण संसओ ।
अणियते अयं वासे, णायएहि सुहीहि य ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઉચ્ચ પદ પર રહેલા સર્વ (૨) પોતપોતાના સ્થાનો (૩) છોડે છે (૪) તેમાં સંદેહ નથી (૫) અનિત્ય છે (૬) વાસ છે તે પણ (૭) જે (૮) જ્ઞાતિ તથા (૯) મિત્રોની.

ભાવાર્થઃ- દેવલોકના ઇંદ્રો તથા સામાનિક દેવો આદિ ઉચ્ચ સ્થાનવાળાઓ તથા મનુષ્યોનાં ચક્રવર્તી તથા બળદેવ વાસુદેવ, મહામંડલિક રાજા આદિ ઉચ્ચપદ પર રહેલા તથા ભોગ ભૂમિમા રહેલાં યુગલો આદિ ઉચ્ચ સ્થાનવાળા તથા સાધારણ મનુષ્યો તિર્યંચો વગેરેને પોતપોતાના સ્થાન એક દિવસ છોડવા જ પડે છે એટલે મૃત્યુ પામી પરલોકમાં જવું પડે છે તેમાં લેશ માત્ર શંકા નથી-સંશય નથી જેથી સ્વર્ગલોકના અથવા આ લોકનાં સાંસારિક

સર્વ સુખો અશાશ્વત જાણી, તથા થોડા કાળના જાણી, અહંકાર, મમત્વને દૂર કરવા, વળી જ્ઞાતિ તથા સ્વજન તથા પ્રિય મિત્ર સાથેના સહવાસ પણ અનિત્ય છે, ઘણા કાળ સુધી બંધવો સાથે રહેવા છતાં અંતમાં સદાને માટે વિયોગ થાય છે, બહુ કાળ સુધી ભોગોને ભોગવવા છતાં તૃપ્તિ થતી જ નથી, બહુ કાળ સુધી શરીરનુ પોષણ કરવા છતા શરીર પણ એક દિવસ નાશને પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ જો પ્રેમથી ધર્મની ચિંતા કરી હોય, ધર્મનુ સેવન કરેલ હોય તો તે ધર્મ આ લોકમાં તથા પરલોકમાં અન્ય ભવોમાં સહાયક થાય છે, સુખ પ્રાપ્ત કરાવે છે, જ્યારે ભોગોપભોગના સુખના ભોગવટા પાછળ દુઃખ રૂપ વિપાકો લાંબા કાળ સુધી ભોગવવાં પડે છે, તેમ જ ભોગોના સાધનો કદાચ ભોગી જીવોને છોડીને ચાલ્યા જાય છે (ધનસંપત્તિ દુપદ ચઉપદ વગેરે) અગર તો ભોગોના સાધનો છોડી ભોગી જીવ ચાલ્યો જાય છે–મૃત્યુને પામે છે અને અધમ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે એમ જાણી ધર્મ આરાધન કરી પ્રાપ્ત થયેલ અમૂલ્ય માનવ ભવને સફળ બનાવવા જાગૃત રહો

एवमादाय[1] मेहावि[2], अप्पणो[3] गिद्धिमुद्धरे[4] ।
आरियं[9] उपसंपज्जे[10], सव्वधम्ममकोवि[7] यं[8] ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત કથનનો (૨) વિચાર કરી (૩) બુદ્ધિમાન મુનિ (૪) પોતાની (૫) મમત્વ બુદ્ધિને (૬) છોડે (૭) કુતીર્થિક ધર્મોથી (૮) દૂષિત ન થયેલ (૯) આર્ય ધર્મને (૧૦) ગ્રહણ કરે

ભાવાર્થ – સાંસારિક સર્વ જીવોને ઉચ્ચ કે નીચ સ્થાનો-વાળાને પોતાના સ્થાનો છોડી પરલોકમા જવુ જ પડે છે એમ વિચાર કરીને પોતાની મમત્વ બુદ્ધિને દૂર કરે, સર્વ કુતીર્થિક ધર્મથી દૂષિત નહિ થયેલ એવા આર્યધર્મ શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ

ધર્મને ગ્રહણ કરે, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ જે મોક્ષમાર્ગ છે તેને શ્રી તીર્થંકર દેવોએ આચરેલ માર્ગ એ આર્યધર્મ છે અને એ જ માર્ગથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

सद्द समइए णच्चा, धम्मसारं सुणेत्तु वा ।
समुवट्ठिए उ अणगारे, पच्चक्खायपावए ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) શુદ્ધબુદ્ધિથી (૨) ધર્મ સાંભળી (૩) ધર્મના સ્વરૂપને (૪) જાણી (૫) આત્મઉન્નતિ માટે તત્પર (૬) સાધુ (૭) પાપના (૮) પ્રત્યાખ્યાન કરે

ભાવાર્થઃ- નિર્મળ બુદ્ધિ દ્વારા અથવા ગુરુદેવ પાસેથી ધર્મને સાંભળીને, ધર્મના સત્ય સ્વરૂપને જાણી જ્ઞાનાદિ ગુણોના ઉપાર્જનમા પ્રવૃત્ત સાધુ પાપને છોડી નિર્મળ આત્માવાળા બને છે ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરી બાંધેલા કર્મોનો ક્ષય કરવા પંડિત વીર્યથી યુક્ત બની રાગાદિ બંધનોથી મુક્ત સાધુ ઉત્તરોત્તર ગુણોની વૃદ્ધિ કરતા થકાં પાપના પ્રત્યાખ્યાન કરી નિર્મળ બને છે

जं किंचुवक्कमं जाणे, आउक्खेमस्स अप्पणो ।
तस्सेव अंतरा खिप्पं, सिक्खं सिक्खेज्ज पंडिए ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) પોતાના (૩) આયુષ્યના (૪) ઉપક્રમને (૫) જાણે (૬) એ જ (૭) સમયે (૮) શીઘ્ર (૯) સંલેખના (૧) ગ્રહણ કરે (૧૧) પંડિત.

ભાવાર્થ – વિદ્વાન સાધક કોઈપણ પ્રકારથી પોતાના આયુષ્યના ક્ષયકાળને જાણે તો તરત જ સંલેખના-અનશન રૂપ ધર્મને ગ્રહણ કરે આકુળતાને દૂર કરી જીવનની ઇચ્છારહિત બની શ્રદ્ધ પરિજ્ઞા (અન્ન તથા પાણીના ત્યાગ રૂપ પરની સેવા લઈ શકાય

હલન ચલનની છૂટ હોય છે) અથવા ઇંગિતમરણ મર્યાદિત જગ્યામાં રહી અન્ન પાણીના તથા પરથી સેવા કરાવવાના ત્યાગરૂપ આદિ શિક્ષા ગ્રહણ કરી મરણવિધિને જાણી આસેવન શિક્ષાથી સેવન કરે-અનશનને ગ્રહણ કરે.

१ २ ३ ४ ५ ६
जहा कुम्मे सअंगाई, सए देहे समाहरे ।
७ ८ ९ १० ११
एवं पावाइं मेधावी, अज्झप्पेण समाहरे ॥१६॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) કાચબા (૩) પોતાના અંગોને (૪) પોતાના (૫) શરીરમા (૬) ગોપવે છે (૭) એ પ્રકારે (૮) પાપોને (૯) બુદ્ધિમાન મુનિ (૧૦) ધર્મધ્યાન ભાવનાથી (૧૧) ત્યાગ કરે

ભાવાર્થ - જેમ કાચબા પોતાના અવયવો (હાથ, પગ, મુખ આદિ) ને સંકુચિત કરી પોતાના દેહમાં ગોપવે છે, એ પ્રકારે વિદ્વાન મુનિ ધર્મ ધ્યાનની ભાવનાથી પોતાના પાપોનો ત્યાગ કરે, પાપ પુણ્યોનો, ભલા બુરાનો વિચાર કરવાવાળા સાધક મર્યાદામાં રહેનારા પાપરૂપ અનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ કરી ધર્મધ્યાનની ભાવના સાથ મરણકાળ પ્રાપ્ત થતા સંલેખના દ્વારા પંડિત મરણથી શરીરને છોડે

१ २ ३ ४ ५
साहरे हत्थपाए य, मणं पंचेंदियाणि य ।
६ ७ ८ ९ १०
पावकं च परीणामं, भासादोसं च तारिसं ॥१७॥

શબ્દાર્થ . (૧) સંકુચિત કરે (૨) હાથ તથા (૩) પગને (૪) મનને (૫) પાંચ ઇન્દ્રિયને વશ રાખે (૬) પાપરૂપ (૭) પરિણામ (૮) ભાષાના (૯) દોષોને (૧૦) દૂર કરે

ભાવાર્થ - સાધુ પોતાના હાથ, પગ આદિ અવયવોને સંકુચિત્ત રાખે તથા સ્થિર રાખવા ઉપયોગ રાખે જેથી અન્ય કોઇ

જીવોને દુઃખ ન થાય એ રીતે રહીને અન્ન તથા પાણી આદિ આહાર વિના ત્યાગરૂપ અનશન ગ્રહણ કરીને ઇંગિત મરણરૂપ અનશનમાં મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં રહેતા થકા થાક લાગે તો સેવા કરાવતા થકા પાંચ ઇન્દ્રિયો તથા મનના વિષયોથી નિવૃત્ત રહીને પાપરૂપ પરિણામને છોડે તથા ભાષાના દોષો દૂર કરી કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ થાય તેવા વ્યાપારથી રહિત બની મનના સંકલ્પો-બૂરા વ્યાપારોનો ત્યાગ કરીને અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પરીષહો ઉત્પન્ન થાય તો સમ્યગ્ભાવે સહન કરતા થકાં રાગદ્વેષ છોડી ઇન્દ્રિયોને સંકુચિત બનાવી, અતિ દુર્લભ એવા સંયમના યોગને પામી સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરવા, પંડિત મરણની પ્રતીક્ષા કરતા અનશન અનુષ્ઠાનમાં વિચરે.

अणु माणं च मायं च, तं परिण्णाय पंडिए ।
सायागारवणिहुए, उवसंते णिहे चरे ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) થોડી પણ (૨) માન (૩) માયા (૪) કડવા વિપાક (૫) જાણી (૬) પંડિત પુરુષ (૭) સુખશીલતાથી (૮) રહિત (૯) ઉપશાંતપણે (૧૦) રાગદ્વેષરહિત (૧૧) વિચરે

ભાવાર્થઃ- સંયમમાં ઉપયોગવંત રહેનાર ઉત્તમ સાધુને દેખી ચક્રવર્તી આદિ કોઈ પૂજા સત્કાર કરે તથા ભોગોપભોગોના સુખો ભોગવવાનું આમંત્રણ કરે તો અહંકાર કરે નહિ કષાયોના વિપાકો દુઃખમય જાણી થોડા પણ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ ન કરે નહિ તેમ જ સુખભોગની તૃષ્ણા રાખે નહિ તપસ્યા કરી ગર્વ ન કરે કદા[illegible] નને ઉદય થાય તો ઉપયોગ રાખી તેને સહન કરે અને જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્રના આરાધનને મોક્ષમાર્ગના દેનાર જાણી સંયમમાં ઉપયોગવંત રહી ક્રોધાદિ કષાયોને જીતીને જિતેન્દ્રિય બની સંયમ અનુષ્ઠાનમાં ઉદ્યુક્ત રહી પંડિત વીર્ય યુક્ત રહી ઉપશાંતપણે વિચરે

१ ३ २ ४ ५
पाणे य णाइवाएज्जा, अदिन्नपि य णादए ।
६ ९ ७ ८ १२ ११ १०
सादियं ण मुसं बूया, एस धम्मे वुसीमओ ॥१९॥

શબ્દાર્થ . (૧) પ્રાણીઓના પ્રાણને (૨) નહિ (૩) હણે (૪) અદત્ત (૫) લે નહિ (૬) માયા કપટથી (૭) અસત્ય (૮) બોલે (૯) નહિ (૧૦) સાધુનો (૧૧) ધર્મ (૧૨) એ છે.

ભાવાર્થ – સાધુ કોઇપણ નાના કે મોટા જીવોના પ્રાણની ઘાત કરે નહિ અદત વસ્તુને ગ્રહણ કરે નહિ માયાકપટ કરી જુઠું બોલે નહિ જિતેન્દ્રિય સાધુનો આવો શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ રહેલ છે તેને પોતાના આત્માના શ્રેયને માટે ઉપયોગરાખી પાલન કરે.

३ २ १ ५ ४
अतिक्कम्मंति वायाए, मणसा वि न पत्थए ।
६ ७ ८ ९ १०
सव्वओ संवुडे दंते, आयाणं सुसमाहरे ॥२०॥

શબ્દાર્થ (૧) મનથી (૨) વચનથી કોઈ જીવને (૩) પીડા દેવાને (૪) (૪) ઇચ્છે (૫) નહિ (૬) બાહ્ય તથા (૭) અભ્યતર ગુપ્ત રહે (૮) ઇન્દ્રિય દમન કરે (૯) સંયમમમાં ઉપયોગ રાખી (૧૦) રૂડી રીતે પાલન કરે

ભાવાર્થ – સાધુ પંચ મહાવ્રતોનું ઉલ્લઘન કરી અથવા અહંકારથી કોઈપણ પ્રાણીને પીડા દેવાની ઇચ્છા કરે નહિ મન વચન કાયાથી કોઇનો તિરસ્કાર કરવા ઇચ્છે નહિ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરતા થકાં બાહ્ય અભ્યંતર ગુપ્ત રહી મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ રૂપ સયમનુ પાલન રૂડી રીતથી કરતા થકાં વિચરે. એવો સાધુ આચાર છે.

१ २ ३ ४
कडं च कज्जमाणं च, आगमिस्सं च पावगं ।
५ ७ ६ ८
सव्वं तं णाणुजाणंति, आयगुत्ता जिइंदिया ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) પાપ કરેલ (૨) કરાતા હોય (૩) ભવિષ્યમાં કરવાના (૪) પાપ (૫) સર્વનું (૬) અનુમોદન (૭) કરે નહિ (૮) આત્મગુપ્ત (૯) જિતેન્દ્રિય.

ભાવાર્થ – જે સાધુ પોતાના આત્માને ગુપ્ત રાખનાર અને જિતેન્દ્રિય હોય તે અન્ય દ્વારા કરાયેલા પાપકર્મો તથા વર્તમાને કરતા પાપકર્મો તથા ભવિષ્યમા કરવાના પાપકર્મો એ સર્વ પાપકાર્યોનું અનુમોદન કરે નહિ સ્વયં પાપમય વસ્તુઓને ભોગવે નહિ. પાપકારી કાર્યો સર્વને રૂડું માને નહિ, ભલું લાગે નહિ

जे याबुद्धा महाभागा, वीरा असमत्तदंसिणो ।
असुद्धं तेसि परक्कंतं, सफलं होइ सव्वसो ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) ધર્મના રહસ્યોને જાણતો નથી (૩) જગતમાં પૂજનીય મનાતો હોય (૪) વીર પુરુષ (૫) સમ્યગ્ દર્શન રહિત (૬) તેઓના (૭) વ્રતનિયમ તપ આદિ (૮) અશુદ્ધ હોય છે (૯) તે સર્વ (૧૦) કર્મબંધનને માટે (૧૧) હોય છે

ભાવાર્થ – જે પુરુષ લોકોમાં પૂજનીય હોય, મહાભાગ્યવાન ગણાતો હોય શત્રુની સેનાનું વિદારણ કરવામાં સમર્થ હોય, શાસ્ત્રોમા તથા વ્યાકરણ આદિમાં અવગાહન કરનાર હોય, કુશળ હોય, પંડિત કહેવાતો હોય, બાહ્ય તપ ત્યાગ આદિ વ્રતોના પાલણથી જગતમાં પ્રશંસનીય હોય પરંતુ ધર્મના સ્વરૂપને જાણતો ન હોય, સમ્યક્ત્વ રહિત હોય, મિથ્યાત્વી હોય, સાંસારિક સુખોની ઇચ્છારૂપ નિદાન સહિત હોય તેના સાધકના સંયમવ્રતો, તપ, જપ નિયમ આદિ ધર્મક્રિયાઓ અશુભ અને કર્મ બંધન વધારનાર તથા સંસારપરિભ્રમણાની વૃદ્ધિના કારણ જાણવા એટલે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિઓના પરાક્રમ બધા કર્મબંધન આશ્રયી હોય છે, પરંતુ સાંસારિક સુખની ઇચ્છા રહિતની ભાવનાથી કરેલ ધર્મ ક્રિયાઓ ધર્મપ્રાપ્તિ કરાવવામા સહાયભૂત થાય છે એમ જાણી મુમુક્ષુ

આત્માઓએ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે શુદ્ધ આચાર, વ્યવહાર, વિચારો અને સત્યની જરૂર ગણવી

जे य बुद्धा महाभागा, वीरा सम्मत्तदंसिणो ।
सुद्धं तेसिं परक्कंत, अफलं होइ सव्वसो ॥२३॥

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) ધર્મના સ્વરૂપના જાણનાર (૩) મહાભાગ્યવાન (૪) વીર પુરુષ હોય (૫) સમ્યક્ દૃષ્ટિ હોય (૬) સંયમ વ્રત, તપ આદિ (૭) તેઓનો (૮) ઉદ્યમ (૯) કર્મબંધનોમા અફલ (૧૦) હોય છે (૧૧) સર્વ

ભાવાર્થ:– જે પુરુષ તત્ત્વના સ્વરૂપને જાણકાર–ધર્મના રહસ્યને જાણનાર હોય, પૂજનીય હોય આઠ કર્મોનો ક્ષય કરવા સમર્થવીર હોય અને સમ્યક્દૃષ્ટિ હોય તેના સયમ, તપ આદિ સર્વ ધર્મક્રિયાઓ નિદાનરહિત શુદ્ધ નિર્મલ અને કર્મના નાશ માટે હોય છે, મોક્ષને માટે હોય છે, સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિની થોડી પણ ધર્મક્રિયા કર્મક્ષય કરવા અર્થે જ–નિર્જરાના અર્થે જ હોય છે, સંસારપરિભ્રમણને ઘટાડનાર અને સદ્ગતિ તથા મોક્ષના કારણ માટે જ હોય છે

तेसिंपि तवो ण सुद्धो, निक्खंता जे महाकुला ।
जन्ने वन्ने वियाणंति, न सिलोग पवेज्जए ॥२४॥

શબ્દાર્થ . (૧) મોટા કુળના પુરુષો (૨) પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી (૩) પૂજા સત્કાર માટે (૩) તપ કરે (૪) તેના (૫) શુદ્ધ (૬) નથી (૭) કોઇ લોકો (૮) જાણે નહિ (૯) પ્રશસા (૧૦) કરે (૧૧) નહિ

ભાવાર્થ.– જે સાધકો મોટા કુળમા–ઊચ્ચ કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી પોતાની પૂજા કરાવા અથવા સત્કાર પામવા

તપ આદિ ધર્મ અનુષ્ઠાનો કરે અને પોતાના તપની પ્રશંસા કરે તેના તપ આદિ અનુષ્ઠાનો અશુદ્ધ જાણવા એનો અર્થ એ થાય છે કે કોઈ પણ ક્રિયા નિષ્ફળ તો હોતી જ નથી પરંતુ અલ્પપુણ્ય બંધરૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય પરંતુ કર્મની નિર્જરારૂપ ધર્મનો લાભ થતો નથી જે તપનું ફળ નિર્જરારૂપ મહાન ધર્મના લાભનું ફળ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ તેનાથી વંચિત રહે છે એમ જાણી સાધકે અથવા શ્રાવકવર્ગે પોતાના તપ આદિ ધર્મ અનુષ્ઠાનો ગુપ્ત રાખવા તેમજ પોતાની પ્રશંસા પોતે કરવી નહિ, ઉગ્ર તપસ્યાઓને પ્રશંસા માટે પ્રગટ કરી નિઃસાર ન બનાવવા મહાન કષ્ટ વેઠી તપ, લોચ, વિહાર, ગૌચરી આદિ ક્રિયા અનુષ્ઠાનો માન પ્રતિષ્ઠાની ભાવના રાખી નિઃસાર ન બનાવવા એમ જાણી સાધકે, આત્માર્થીઓએ ઉપયોગ રાખી પોતાના ધર્મ અનુષ્ઠાનો દાન, તપ, સામાયિક, પૌષધ, સંવર, સંયમ વગેરે ગુપ્ત રાખી સફળ બનાવવા જાગૃત રહેવું તે મોક્ષનું કારણ જાણવું

अप्पपिंडासि पाणासि, अप्पं भासेज्ज सुव्वए ।
खंतेऽभिनिव्वुडे दंते, वीयगिद्धी सदा जए ॥२५॥

શબ્દાર્થ : (૧) થોડો (૨) આહાર કરે (૩) થોડું જલ પીવે (૪) થોડું (૫) બોલે (૬) સુવ્રતસાધક (૭) ક્ષમાશીલ હોય (૮) લોભાદિરહિત (૯) જિતેન્દ્રિય (૧) અનાસક્ત (૧૧) સદા (૧૨) યત્નાવંત.

ભાવાર્થ :– સાધુ સંયમ યાત્રા તથા ક્ષુધા નિવારણ માટે તથા પ્રાણોના નિભાવ માટે અલ્પ આહાર પાણી ભોગવે, અલ્પ બોલે, ક્ષમાશીલ રહે, લોભાદિ રહિત જિતેન્દ્રિય બની વિષયભોગોમાં અનાસક્ત રહેતા થકાં નિદ્રા થોડી કરે, ઉપકરણ થોડા રાખે, ઉણોદરી આદિ તપ કરતા યત્નાવંત રહી સંયમ પાલન કરે.

झाणजोगं समाहट्टु, कायं विउसेज्ज सव्वसो ।
तितिक्खं परम णच्चा, आमोक्खाए परिव्वएज्जासि,
त्तिबेमि ॥२६॥

શબ્દાર્થ . (૧) ધ્યાનયોગને (૨) ગ્રહણ કરે (૩) શરીરને (૪) વોસિરાવે (૫) સર્વથા (૬) સહન કરવા (૭) ઉત્કૃષ્ટ છે (૮) જાણી (૯) મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી (૧૦) સયમનુ પાલન કરે.

ભાવાર્થઃ- સાધુ ધ્યાન યોગને સમ્યગ્પ્રકારે ગ્રહણ કરી, સર્વ અશુભ વ્યાપારોથી, મન, વચન તથા કાયાને રોકી પરીષહ-ઉપસર્ગ ઉત્પન્ન થાય તેને સમભાવે સહન કરે, તે આત્મહિતનું કારણ જાણી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતા સુધી સાવધાન રહી સંયમનું પાલન કરે એમ હુ કહુ છું

આઠમું અધ્યયન સમાપ્ત.

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર
અધ્યયન ૯ મું
ધર્મનામ

कयरे धम्मे अक्खाए, माहणेण मतीमता ? ।
अंजु धम्मं जहातचं, जिणाण तं सुणेह मे ॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) કયો (૨) ધર્મ (૩) બતાવેલ છે (૪) કેવળ જ્ઞાની (૫) ભગવંત મહાવીર (૬) સરલ (૭) ધર્મ (૮) યથાતથ્ય (૯) જિનવરોને (૧) ધર્મ (૧૧) મારા વડે (૧૨) સાંભળો

ભાવાર્થ:– શ્રી જંબુસ્વામી શ્રી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે પ્રાણીઓને મારા નહિ તેવો તથા દુર્ગતિમાં પડતા જીવોને બચાવે એવો કેવળજ્ઞાની ભગવંત મહાવીરસ્વામીએ પ્રતિપાદન કરેલ ધર્મ કેવા પ્રકારનો છે ? તેના ઉત્તરમાં શ્રી સુધર્માસ્વામી કહે છે કે રાગ અને દ્વેષને જીતે તે જિન કહેવાય, તેવા શ્રી જિનેશ્વરનો પ્રતિપાદન કરેલ માયા કપટ રહિતનો સરલ ધર્મ તમોને હું કહું છું, તે તમે એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળો

माहणा खत्तिया वेस्सा, चंडाला अदु बोक्कसा ।
एसिया वेसिया सुद्दा, जे य आरंभणिस्सिया ॥२॥

परिग्गहमिविट्ठाणं, वेरं तेसिं पवड्ढई ।
आरंभसंभिया कामा, न ते दुक्खविमोयगा ॥३॥

શબ્દાર્થ . (૧) બ્રાહ્મણ (૨) ક્ષત્રિય (૩) વૈશ્ય (૪) ચાંડાલ (૫) બોક્સ (૬) એષિક (૭) વૈશિક (૮) શુદ્ર (૯) આરંભમાં (૧૦) આસક્ત (૧૧) જેઓ પરિગ્રહમાં (૧૨) આસક્ત (૧૩) અન્ય જીવો સાથે (૧૪) વૈર (૧૫) વધારે છે (૧૬) આરભમા (૧૭) આસકત (૧૮) વિષય લોલુપ્ત જીવ (૧૯) દુ:ખથી (૨૦) છૂટી શકતા (૨૧) નથી

ભાવાર્થ:– બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, ચંડાલ, બોકસ, વૈશિક તથા શુદ્ર એ બધા જીવો આરંભમાં આસક્ત રહેનારા, પરિગ્રહ મમત્વવાળાં જીવોને આરભ કરતા જે જે જીવોની ઘાત થાય છે, તે તે જીવોની સાથે વૈર બંધન થાય છે વૈર બંધનથી નવા નવા જન્મ ધારણ કરવા પડે છે, જન્મ છે ત્યા મૃત્યુ, જરા, રોગ, પ્રતિકૂલતા આદિ દુ:ખો રહેલાં છે દ્વિપદ, ચતુષ્પદ, ધન, ધાન્ય તથા સોનું રૂપુ આદિમાં મમત્વવાળા જીવો પરિગ્રહમા આસક્ત હોય છે, પરિગ્રહ એટલે ચારે બાજુથી ગ્રહણરૂપ ક્રિયા તે પરિગ્રહ કહેવાય, અથવા તો પર વસ્તુમાં મુંઝાવુ તે પરિગ્રહ, યન્ત્ર પીલન, કોલસા બનાવવા, ચુનાઆદિની ભઠ્ઠીઓ ક્રિયાઓથી–વેપારથી ઘણા જીવોની ઘાત થતા મૃત્યુ પામનાર જીવોની સાથે વૈરની વૃદ્ધિ અને અશુભ કર્મોનો સચય થાય છે અને અશાતા વેદનીય કર્મનો બંધ કરી અશાતા વેદનીયની વૃદ્ધિ કરે છે, જેનો સેંકડો–હજારો જન્મમા તે તે કર્મોના વિપાકો ભોગવવાં પડે છે–દુ:ખો ભોગવવાં પડે છે, જેમ જમદગ્નિ અને કૃતવીર્યની માફક પુત્ર પૌત્રો સુધી ચાલનારા વૈરના બંધન જીવહિંસાથી બંધાય છે, વિષય લોલુપ્ત જીવો આરભમા આસક્ત હોય છે, જેથી તેઓ ભવોભવની વૃદ્ધિ કરાવનાર ને દુ:ખના હેતુ રૂપ આઠ કર્મોથી મુક્ત થઇ શકતા નથી, એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ આરંભ અને પરિગ્રહ મમત્વથી દૂર રહેવા ઉપયોગી બની રહેવું તે આત્માને સુખનું કારણ છે

१ २ ३ ४ ५
आघायकिच्चमाहेउं, नाइओ विसएसिणो ।
८ ९ ६ ७ १० ११ १२
अन्ने हरंति तं वित्तं, कम्मी कम्मेहिं किच्चती ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) મૃત્યુ બાદ (૨) દાહ સંસ્કાર આદિ (૩) ક્રિયાઓ કરીને (૪) જ્ઞાતિવર્ગ (૫) સાંસારિક સુખના ઇચ્છુક (૬) મૃત્યુ પામનારના (૭) ધનને (૮) સ્વજન વગેરે (૯) હરણ કરે છે–લે છે (૧૦) કર્મનો કરનાર જીવ (૧૧) બાંધેલ પાપના વિકલ્પરૂપ (૧૨) દુઃખો ભોગવે છે

ભાવાર્થઃ– પ્રાણીઓના દશ પ્રકારના પ્રાણોનો નાશ–ઘાત થાય તેને આઘાત–મૃત્યુ કહેવાય છે મૃત્યુ બાદ અગ્નિસંસ્કાર તથા પિતૃપિન્ડ આદિ ક્રિયાઓને આઘાત કૃત્ય કહેવાય, તે આઘાત કૃત્ય કરી, બાદ વિષયલોલુપ જીવો મૃત્યુ પામનારના પુત્ર, સ્ત્રી, બાંધવ આદિ સ્વજનો, જ્ઞાતિવર્ગ વગેરે દુઃખવડે કમાયેલ–પ્રાપ્ત કરેલ (મૃત્યુ પામનારના) ધનને લઈ લઈ જાય છે ભાગ પાડી લે છે અને ધન સંચય કરતાં બાંધેલા પાપકર્મના વિપાકો–ફળરૂપ દુઃખો કર્મો કરનારાઓને જ ભોગવવાં પડે છે એકેન્દ્રિય જીવોને ચાર પ્રાણ હોય, બે ઇન્દ્રિયોને છ પ્રાણ હોય, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને સાત પ્રાણ હોય, ચઉઇન્દ્રિયવાળા જીવોને આઠ પ્રાણ હોય, પંચેન્દ્રિય સંજ્ઞી જીવો મનુષ્ય તિર્યંચ, દેવ નારકી જીવોને દશ પ્રાણ હોય છે સમુચ્છિમ મનુષ્યોને આઠ પ્રાણ હોય છે, સમુચ્છિંમ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયને નવ પ્રાણ હોય છે પાંચ ઇન્દ્રિયના પાંચ પ્રાણ મન–બલ, વચનબલ, કાયબલ, શ્વાસોશ્વાસ, આયુષ્ય એ દશ પ્રાણ કહેવાય.

माया पिता ण्हुसा भाया, भज्जा पुत्ता य ओरसा ।
नालं ते तव ताणाय लुप्पंतस्स सकम्मुणा ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) માતા (૨) પિતા (૩) પુત્રવધૂ (૪) બાંધવ (૫) સ્ત્રી (૬) પુત્ર (૭) સગા જાત (૮) નથી સમર્થ (૯) તે સ્વજનો (૧૦) તને દુઃખ ભોગવતી સમયે (૧૧) રક્ષણ કરવા (૧૨) પોતાના કર્મે (૧૩) પીડા પામતા.

ભાવાર્થ:- માતા, પિતા, પુત્રવધૂ, બંધવ, સ્ત્રી, પુત્ર, અંગજાત, આદિ સ્વજનો કે જ્ઞાતિવર્ગ તથા ધન દોલત વગેરે પોતાના કરેલા કર્મના વિપાકો-ફળરૂપ દુ:ખોથી વર્તમાન ભવમાં કે પરભવમાં દુઃખોથી પીડાતા તે જીવને કોઇપણ ત્રાણ શરણ થવા સમર્થ થતાં નથી, દુ:ખમાં ભાગ લઇ શકતાં નથી એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ, સાધક જીવોએ, આશ્રવો હિંસાથી, અશુભ વિચારોથી, અશુભ વચનોથી ત્રણે યોગના અશુભ વ્યાપારથી દૂર રહેવા જાગૃત બની ધર્મ આરાધન કરી પરભવનું ભાતું બાંધી ભવિષ્યકાળના ભવને સુખરૂપ બનાવવા ઉદ્યમવંત બની રહેવું એ પોતાના આત્માને શ્રેય છે.

एयमट्ठं[1] सपेहाए[2], परमट्ठाणु[3]गामियं[4] ।
निम्ममो[5] निरहंकारो[6], चरे[9] भिक्खू[8]जिणाहियं[7] ॥६॥

શબ્દાર્થ · (૧) પૂર્વોક્ત અર્થ (૨) વિચારી (૩) મોક્ષના હેતુરૂપ (૪) અનુષ્ઠાનમાં ઉપયોગવંત (૫) મમત્વ (૬) અહંકાર દૂર કરી (૭) જિનભાષિત ધર્મમાં (૮) મુનિ (૯) વિચરે

ભાવાર્થ - સાધુ પૂર્વોક્ત અર્થને વિચારી, (જીવોએ કરેલા કર્મો પોતાને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે દુ:ખોને ભોગવતાં જીવોને અન્ય કોઇ સ્વજન આદિ ત્રાણ શરણ થતા નથી એ વિચારીને) ભગવંત મહાવીરે મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપરૂપ ધર્મ આરાધન બતાવેલ છે તે ધર્મ આરાધનમાં જાતિમદ, ઐશ્વર્ય આદિ આઠ પ્રકારના મદ-અહંકાર તથા બાહ્ય પરિગ્રહ રૂપ સોનું, રૂપું, ધન, ધાન્ય મકાન આદિ અને આભ્યન્તર પરિગ્રહરૂપ પૂજા, સત્કાર, પ્રતિષ્ઠા આદિ સોળ પ્રકારના કષાયો તથા નવ પ્રકારના નોકષાયો રૂપ પરિગ્રહ બાધક તત્ત્વોનો ત્યાગ કરીને, રાગદ્વેષ રહિત બની, મુનિ સંયમનું પાલન કરે સંયમ પાલનમાં શિથિલતા

સેવનારની ગતિ શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર અ ૫ ઉદ્દેશો ૨ બીજાની ગાથા ૪૬-૪૭-૪૮ માં અધમગતિ કહેલ છે વિચારી સાધકે જાગૃત રહી સંયમનું પાલન કરવું

चिच्चा वित्तं च पुत्ते य, णाइओ य परिग्गहं ।
चिच्चा ण णंतगं सोयं, निरवेक्खो परिव्वए ॥७॥

શબ્દાર્થ (૧) ત્યાગ કરી (૨) ધન (૩) પુત્રાદિ (૪) જ્ઞાતિજનો (૫) પરિગ્રહ (૬) ત્યાગ કરી (૭) અભ્યંતર કષાયો (૮) શોકાદિ (૯) નિરપેક્ષ (૧૦) વિચરે

ભાવાર્થ – આત્માર્થી સાધક ધન, પુત્રાદિ સ્વજનો, જ્ઞાતિજનો, પરિગ્રહ તથા આભ્યંતર, રાગદ્વેષ, શોક વગેરેનો ત્યાગ કરી-છોડીને બાહ્ય પરિગ્રહ તથા અભ્યંતર મમત્વાદિ કષાયો, તૃષ્ણા વગેરેને દૂર કરીને-છોડીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે સંયમ અનુષ્ઠાનમાં ઉપયોગવંત રહીને સંયમ પાલન કરતા વિચરે એ જ આત્માને જન્મ મરણાદિ દુઃખોનો નાશ કરવાનો અને મોક્ષના શાશ્વતા સુખોની પ્રાપ્તિ કરવાનો ઉપાય શ્રી ભગવંત મહાવીર સ્વામીએ બતાવેલ છે

पुढवी उ अगणी वाऊ, तणरुक्खसबीयगा ।
अंडया पोयजराऊ, रससंसेयउब्भिया ॥८॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૃથ્વી (૨) પાણી (૩) અગ્નિ (૪) વાયુ (૫) વૃક્ષ (૬) તૃણ (૭) બીજ (૮) ઈંડા (૯) પોતજ (૧૦) જરાયુ (૧૧) રસજ (૧૨) સ્વેદજ (૧૩) ઉદ્ભિજ

ભાવાર્થ – પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ, તૃણ, બીજ, વૃક્ષ આદિ એકેન્દ્રિય એટલે એક જ ઇન્દ્રિય તે સ્પર્શ શરીરવાળા

તથા ઈંડાથી ઉત્પન્ન થતાં પક્ષીઓ, પોતથી ઉત્પન્ન થતાં હાથી વગેરે, જરાયુથી ઉત્પન્ન થતાં ગાય, ભેંશ, બળદ આદિ ચારપગવાળા તથા મનુષ્યો વગેરે સ્થળચર, રસોમાં ઉત્પન્ન થતાં કીડા વગેરે બેઇંદ્રિયાદિક, પરસેવામાં ઉત્પન્ન થતા જૂ, માકડ વગેરે, પૃથ્વી ફોડીને ઉત્પન્ન થતા તીડ આદિ બધા જીવરૂપ છે–જીવ છે જેમાં પ્રથમના એકેન્દ્રિયના પાચ ભેદમાં સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારે છે તથા પ્રર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા પણ ભેદ એ સર્વ જીવોમાં રહેલા છે, જીવોને જાણવાથી જ તે જીવોની દયા પાળી શકાય

एतेहिं[1] छहिं[2] काएहिं,[3] तं[4] विज्जं[5] परिजाणिया[6] ।
मणसा[7] काय[9] वक्केणं,[8] णारंभी[10] ण[12] परिग्गही[11] ॥९॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ પ્રકારે (૨) છ (૩) જીવકાય (૪) તેને (૫) વિદ્વાન પુરુષ (૬) જીવ જાણીને (૭) મન (૮) વચન (૯) કાયાથી (૧૦) આરંભ (૧૧) પરિગ્રહ (૧૨) ન કરે

ભાવાર્થ– પંડિત સાધક ઉપરોક્ત છ પ્રકારના, છકાયના જીવોને જાણીને મન, વચન, કાયાથી તેનો આરંભ કરે નહિ. તેની ઘાત કરે નહિ, તેને પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવા કાર્યોથી અલગ રહે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાચ સ્થાવર જીવો છે જેને ફક્ત એક શરીરરૂપ એક જ સ્પર્શ ઈન્દ્રિય છે તેમાં સૂક્ષ્મ અને બાદર એવા બે ભેદ છે બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ ત્રસ જીવો છે તે સર્વ જીવોના પ્રર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એવા બબે ભેદ રહેલ છે, તે સર્વ જીવોને જ્ઞાનથી જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી તેના આરંભનો–હિંસાનો ત્યાગ કરવો તથા પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કરવો, એવો સાધુ ધર્મનો આચાર છે જીવની દયા પાળવી તે આત્માને મહાન સુખનું કારણ છે તે વર્તમાન ભવમા

પણ દુઃખનું કારણ છે જાણીને આત્માર્થી જીવોએ જીવહિંસાથી દૂર રહેવું તે આત્મમોક્ષનો માર્ગ છે

मुसावायं बहिद्धं च, उग्गहं च अजाइया ।
सत्थादाणाइ लोगंसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) જૂઠ બોલવું (૨) મૈથુન સેવન (૩) પરિગ્રહ (૪) અદત્તાદાન (૫) સર્વ લોકમાં (૬) શસ્ત્ર તથા (૭) કર્મ બંધનસમાન (૮) જાણીને (૯) વિદ્વાન સાધક

ભાવાર્થ – અસત્ય વચન બોલવું મૈથુન સેવન કરવું, પરિગ્રહ ગ્રહણ કરવો કોઈ વસ્તુને અદત્ત ગ્રહણ કરવી, તે આ સર્વ લોકમા–જગતમાં શસ્ત્ર સમાન તથા આઠ પ્રકારના કર્મ બંધનના કારણરૂપ છે એમ જાણીને વિદ્વાન મુનિએ જ્ઞાનથી જાણી પ્રત્યા ખ્યાનથી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો અને પાંચ મહાવ્રતરૂપ સંયમ પાલનમાં જાગૃત બની વિચરવું તે આત્મમોક્ષનું કારણ છે

पलिउंचणं च भयणं च, थंडिल्लुस्सयणाणि य ।
धूणादाणाइं लोगंसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) માયા કપટ (૨) લોભ (૩) ક્રોધ (૪) માન (૫) ત્યાગ કરવો (૬) કર્મબંધનના કારણ છે (૭) સર્વલોકમાં (૮) તેને (૯) વિદ્વાન મુનિ (૧૦) જાણે.

ભાવાર્થ – માયા કપટ લોભ, ક્રોધ, માન એ સર્વ કષાયો સર્વ લોકમાં કર્મ બંધનના કારણ જાણી વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે જે સાધકમાં પ્રથમના ચાર કષાયો ન હોય તેના પાંચ મહાવ્રતો સફળ બનતા. તેથી મહાવ્રતોને સફળ બનાવવા કષાયોનો ત્યાગ

કરવાં ઉપયોગવંત રહેવું. સાધકની ગર્વ ધાર્મિક આદિ ક્રિયાઓને માયાકપટ કષાય નિષ્ફળ બનાવે છે, લોભ આત્માને વિવેક શુન્ય બનાવે છે, ક્રોધથી જ્ઞાનની હાની થાય છે, માન આત્માને અધમ-ગતિમા લઇ જાય છે એમ જાણી ચારે કષાયોને દૂર કરવા, કષાયોથી સંસારની (જન્મ મરણ) વૃદ્ધિ થાય છે, સંસારમા જીવોને સ્થિર રાખે છે, કષાયોથી જીવો હિંસા, અસત્ય, અદત્ત, મૈથુન સેવન, પરિગ્રહ મમત્વમાં લીન બની અમૂલ્ય માનવભવને વ્યર્થ બનાવે છે એમ જાણી સાધક તથા આત્માર્થી જીવોએ કષાયથી દૂર રહેવું તે સમાધિ સુખનુ કારણ છે.

धोयणं[1] रयणं[2] चेव, वत्थीकम्मं[3] विरेयणं[4] ।
वमणंजण[5][6] पलीमंथं[7], तं[8] विज्जं[9] परिजाणिया ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) હાથ-પગ, વસ્ત્રાદિ ધોવા (૨) રંગવા (૩) બસ્તિકર્મ-(૪) જુલાબ લેવા (૫) વમન કરવુ ૬) આંખમાં અંજન કરવુ (૭) સંયમને નષ્ટ કરવારૂપ કાર્યો (૮) તેને (૯) વિદ્વાન મુનિ (૧૦) જાણે.

ભાવાર્થ - હાથ, પગ, વસ્ત્રાદિને ધોવા વસ્ત્રોને રંગવા, બસ્તિ કર્મ એટલે ગુદા દ્વારા બળ વધારવાની ક્રિયા, વિરેચન લેવો, દવા લઇ વમન કરવુ, આખમા અંજન કરવું. એ બધા કાર્યો તથા હરકોઇ શરીર સંસ્કાર શોભા નિમિત્તે કરવા તે બધા સંયમનો ઘાત કરનારા અને અશુભ કર્મ બંધનના કારણ રૂપ તથા તેના વિપાકો દુ:ખરૂપ જાણીને વિદ્વાન મુનિએ એ સર્વ કાર્યોનો ત્યાગ કરવો એ સાધકને કલ્યાણરૂપ છે

गंध[1]मल्ल[2]सिणाणं[3] च, दंतपक्खालणं[4] तहा ।
परिग्गहि[5]त्थि[6]कम्मं[7] च, तं विज्जं परिजाणिया[8] ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) સુગંધી પદાર્થો (૨) ફૂલની માળા (૩) સ્નાન (૪) દંતમંજન (૫) પરિગ્રહ (૬) સ્ત્રી સેવન (૭) કાર્યો (૮) કર્મબંધનના કારણ જાણીને

ભાવાર્થ – શરીરમાં કે વસ્ત્રમાં સુગંધી પદાર્થો લગાડવા, ફૂલની માળા પહેરવી, સ્નાન કરવું, દાંતને ધોવા, પરિગ્રહ રાખવો, સ્ત્રી સેવન કરવું, એ બધા કાર્યો સાધકને અશુભ કર્મ બંધનના કારણો જાણીને એ બધા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો સંસાર વૃદ્ધિ રૂપ જન્મ મરણના હેતુ જાણી વિદ્વાન મુનિએ તે સવનો ત્યાગ કરવો તેમજ ગૃહસ્થોને માટે પણ આત્મહિતનું કારણ જાણવું

उद्देसियं कीयगडं, पामिच्चं चेव आहडं ।
पूयं अणेसणिज्जं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉદ્દેશીક આહારાદિ (૨) વેચાણ લાવેલ (૩) ઉધાર લાવેલ (૪) સન્મુખ લાવેલ (૫) આધાકર્મી આહારથી મિશ્ર થયેલ (૬) દોષયુક્ત અશુદ્ધ આહાર (૭) તે બધા આહાર (૮) સાધકને કર્મબંધનના કારણ જાણી ત્યાગ કરે (૯) વિદ્વાન મુનિ.

ભાવાર્થ – સાધુને દાન આપવાની ભાવનાથી સાધુને ઉદ્દેશીને બનાવેલ આહાર વેચાણ લાવેલ હોય, ઉધાર લાવેલ હોય, આધાકર્મી આહારથી મિશ્ર થયેલ આહાર હોય તથા સામે લાવેલ આહારાદિ સાધુને આશ્રીને ઉત્પન્ન થયેલા સર્વ પ્રકારના દોષયુક્ત આહારાદિ સંસારવૃદ્ધિના તથા અશુભ કર્મબંધનના કારણ જાણી વિદ્વાન મુનિ દોષયુક્ત આહારાદિને ગ્રહણ કરે નહિ સંયમના ઘાતક જાણી દોષયુક્ત આહારાદિ ગ્રહણ કરે નહિ આવા પ્રકારનો સાધુ આચાર છે નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરે.

आसूणिमक्खिरागं च, गिद्धुवघायकम्मगं ।
उच्छोलणं च कक्कं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) બળવૃદ્ધિ માટે રસાયનાદિ આહાર (૨) શોભા માટે આખમાં અંજન લગાડવુ (૩) વિષયોમા આસક્ત રહેવુ (૪) જેનાથી જીવઘાત થાય તેવા (૫) કાર્યો કરવા (૭) અયત્નાથી હાથ-પગ ધોવા (૮) પીઠી આદિ લગાડવાં (૯) કર્મબંધનના કારણો (૧૦) જાણવા

ભાવાર્થ – શરીરને પુષ્ટ બનાવવા અથવા બળવાન બનવા રસાયન આદિ બલિષ્ઠ આહારને ભોગવવો, શોભાને માટે આખમા અંજન લગાડવુ, શબ્દાદિ પાચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા આસક્ત રહેવુ, જીવ ઘાત થાય તેવા કાર્યો કરવા, અયત્નાથી અશુચી દૂર કરવા હાથ પગ ધોવા, શરીરમા પીઠી આદિ દ્રવ્યોના લેપ કરવાં, એ સર્વ કાર્યો અશુભ કર્મ બંધનના, સંસાર પરિભ્રમણ જન્મ મરણાદિ દુઃખ ઉત્પતિના કારણો જાણીને વિદ્વાન મુનિઓએ તે સર્વનો ત્યાગ કરવો તે શ્રેયનું કારણ છે

संपसारी कयकिरिए, पसिणायतणाणि य ।
सागारियं च पिंडं च, तं विज्जि परिजाणिया ॥१६॥

શબ્દાર્થ : (૧) અસંયતો સાથે સંસારની વાર્તા કરવી (૨) સંસારના સાવદ્ય કાર્યોની પ્રશંસા કરવી (૩) જ્યોતિષ પ્રશ્નના (૪) ઉત્તર આપવા (૫) શય્યાતરનો (૬) આહાર લેવો (૭) તે બધા કર્મબંધનાં કારણ (૮) જાણી (૯) મુનિ ત્યાગ કરે

ભાવાર્થ:– વિદ્વાન મુનિ અસંયતો સાથે સાંસારિક વાતો કરે નહિ, સાંસારિક સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો–કાર્યોની પ્રશંસા કરે નહિ,

સાવદ્ય કાર્યો–અનુષ્ઠાનો કરવાનો ઉપદેશ આપે નહિ, જ્યોતિષ-પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે નહિ, શય્યાતરના ઘરના આહારાદિ ગ્રહણ કરે નહિ પાપમય વ્યાપારવાળાના તથા દારૂમાંસ આદિ વેચનારના તેવા હલકી જાતિના ઘરના આહાર ગ્રહણ કરે નહિ, એ સર્વ વિધાન કર્મ બંધનના કારણ, સંસાર વૃદ્ધિના કારણ જાણી વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે

अट्ठावयं न सिक्खिज्जा, वेहाईयं च णो वए ।
हत्थकम्मं विवायं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) જુગારનો (૨) અભ્યાસ (૩) કરે નહિ (૪) ધર્મ વિરુદ્ધ વાતો (૫) કરે (૬) નહિ (૭) હસ્તકર્મ (૮) વાદવિવાદ ન કરે (૯) કર્મ બંધન (૧૦) જાણે.

ભાવાર્થ – વિદ્વાન મુનિ જુગાર ખેલવાનો, ધન ઉપાર્જનનો, જીવોની ઘાત થાય તેવા પાપ કાર્યોનો અભ્યાસ કરે નહિ તેમ જ અન્યને એવા પ્રકારની શિક્ષા આપે નહિ ધર્મ વિરૂદ્ધ વાતો કરે નહિ, હસ્ત કર્મ કરે નહિ કોઈ સાથે વાદવિવાદ કરે નહિ, આ બધા કાર્યો કર્મ બંધનના તથા સંસાર વૃદ્ધિના કારણો જાણીને વિદ્વાન મુનિ તેવા કાર્યોથી અલગ રહે.

पाणहाओ य छत्तं च, णालीयं वालवीयणं ।
परकिरियं अन्नमन्नं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) પગરખા પહેરવા (૨) છત્ર ઓઢવું (૩) જુગાર રમવો (૪) પંખાથી પવન લેવો (૫) અન્યોઅન્ય (૬) ક્રિયા કરવી (૭) તે સર્વ કર્મ બંધનના કારણ (૮) જાણે (૯) મુનિ

ભાવાર્થઃ— સાધુએ પગરખા પહેરવાં, તાપથી બચવા છત્ર ઓઢવું, જુગાર રમવો, પંખાથી પવન લેવો, અન્યોઅન્ય પરસ્પર ક્રિયા કરવી, એ બધા કાર્યો અશુભ કર્મ બંધનના તથા સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણાદિના દુઃખની ઉત્પતિના કારણ જાણીને વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે.

उच्चारं पासवणं, हरिएसु ण करे मुणी ।
वियडेण वावि साहट्टु, णावमज्जे कयाइवि ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઝાડો (૨) પેશાબ (૩) હરિ વનસ્પતિ ઉપર (૪) કરે નહિ (૫) સાધુ (૬) અચિત્ત પાણીથી તેના ઉપર (૭) બીજ આદિ સચિત વનસ્પતિ હોય તો તેને યત્નાથી દૂર કરીને પણ (૮) આચમન કરે નહિ (૯) ક્યારે પણ

ભાવાર્થ – સાધુ હરિવનસ્પતિવાળા સ્થાનમાં અગર તો બીજ આદિ પડયા હોય તો તેને દૂર કરીને પણ ઝાડો પેસાબ કરે નહિ, તેમ જ તેના ઉપર અચિત્ત જલથી પણ આચમન કરે નહિ, પરંતુ અચિત્ત ભૂમિને પુંજીને જીવ રહિત સ્થાન તપાસી ઝાડા પેશાબને વોસરાવે અને અચિત્ત જલ વાપરી અશુચિની શુદ્ધિ કરે, વનસ્પતિના જીવોને પોતાના અંગનો સ્પર્શ કરવાથી પણ તેને પીડા ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી તેને સ્પર્શ કરવાનો પણ સાધકને નિષેધ છે

परमत्ते अन्नपाणं, ण भुंजेज्ज कयाइवि ।
परवत्थं अचेलोऽवि, तं विज्जं परिजाणिया ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગૃહસ્થના પાત્રમાં સાધુ (૨) અન્ન તથા (૩) પાણી (૪) ન ભોગવે (૫) ક્યારે પણ (૬) તેમ જ વસ્ત્રરહિત હોય તો પણ (૭) ગૃહસ્થના

વસ્ત્ર ભોગવે નહિ એ બધાં સંસાર ભ્રમણનાં કારણો (૮) વિદ્વાન મુનિ (૯) જાણી (૧૦) તેનો ત્યાગ કરે.

ભાવાર્થ:- વિદ્વાન મુનિ ગૃહસ્થના પાત્રમાં ભોજન કરે નહિ, પાણી પણ ગૃહસ્થના પાત્રથી પીએ નહિ અને સાધુ વસ્ત્ર રહિત હોય તો પણ ગૃહસ્થનું વસ્ત્ર વાપરે નહિ, કારણ કે ગૃહસ્થના પાત્ર વાપરવાથી પૂર્વકર્મ અથવા પશ્ચાત્ કર્મનો દોષ લાગવા સંભવ છે, કારણ કે તે પાત્ર ગૃહસ્થ કાચા પાણીથી ધોવે, એ જ રીતે વસ્ત્રને માટે સમજવું, જેથી ગૃહસ્થના પાત્રથી સંયમની વિરાધના થવાના ભયથી તથા અશુભ કર્મબંધનનું કારણ જાણી પરપાત્રમાં સાધુ આહાર પાણી ન ભોગવે એટલે તેનો ત્યાગ કરે (પરપાત્રનો તથા પર વસ્ત્રનો).

आसंदी पलियंके य, णिसिज्जं च गिहंतरे ।
संपुच्छणं सरणं वा, तं विज्जं परिजाणिया ।।२१।।

શબ્દાર્થ (૧) માંચી (૨) પલંગ ઉપર તથા (૩) ગૃહસ્થના ઘરમાં અથવા ઘર આસપાસમાં ગલીમાં (૪) સાધુ બેસે નહિ (૫) ગૃહસ્થને ક્ષેમકુશળ પૂછે નહિ (૬) પૂર્વની ક્રિયાનું સ્મરણ ન કરે (૭) આ બધાં કાર્યો સંસાર ભ્રમણનાં કારણો (૮) જાણી (૯) વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે

ભાવાર્થ:- વિદ્વાન મુનિ માંચી અથવા પલંગ ઉપર અથવા ગૃહસ્થના કોઈપણ આસન ઉપર બેસે નહિ, તેમ જ ગૃહસ્થના ઘરમાં અથવા બે ઘર વચ્ચેના આંતરામાં કે શેરીમાં બેસે નહિ તેમ જ ગૃહસ્થને ક્ષેમકુશળ ઘરના સમાચાર ન પૂછે તથા પૂર્વની ગૃહસ્થાવાસની કામભોગોની ક્રિયાઓનું સ્મરણ કરે નહિ. આ સર્વે કાર્યો અનર્થનાં મૂળ અને સંસાર ભ્રમણનાં કારણો જાણી વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે.

१ २ ३ ४ ५
जसं कित्तिं सलोयं च, जा य वंदणपूयणा ।
६ ७ ८ ९
सव्वलोयंसि जे कामा, तं विज्जं परिजाणिया ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) યશ (૨) કીર્તિ (૩) શ્લાઘા (૪) વંદન (૫) પૂજન (૬) સમસ્ત લોકમાં જે (૭) કામભોગો છે (૮) તેને વિદ્વાન મુનિ સંસાર પરિભ્રમણનુ (૯) કારણ જાણી ત્યાગ કરે.

ભાવાર્થ:- યશ, કીર્તિ, શ્લાઘા, વંદન, પૂજન તથા સમસ્ત લોકમાં જે જે કામભોગો છે તે બધા સંસાર પરિભ્રમણના કારણો જાણી વિદ્વાન મુનિ તેનો ત્યાગ કરે. બહુ દાન દેવાથી પ્રસિદ્ધિ થાય તે કીર્તિ કહેવાય, હરકોઇ કાર્યમાં વિજય પ્રાપ્ત કરે તે યશ કહેવાય, ઉત્તમ જાતિમાં જન્મ, તપ કરવો, તથા શાસ્ત્ર ભણવાથી જગતમાં પ્રસિદ્ધિ થાય તે શ્લાઘા કહેવાય, દેવેન્દ્ર, અસુરેન્દ્ર, ચક્રવર્તી, બલદેવ તથા વાસુદેવ આદિ નમસ્કાર કરે તે વંદન કહેવાય, સત્કાર સહિત વસ્ત્ર આદિ આપે તે પૂજા કહેવાય, આ બધાનો કામભોગોમાં, વિષયોમાં સમાવેશ જાણવો આ બધા કાર્યોની ભાવના કરવી કે ભોગવટો કરવો તે બધા આત્માને સંસાર વૃદ્ધિના કારણ જાણી વિદ્વાન મુનિએ તથા આત્માર્થી જીવોએ તેનો ત્યાગ કરવો.

१ २ ३ ४ ५ ६
जेणेहं णिव्वहे भिक्खू, अन्नपाणं तहाविहं ।
८ ७ १० ९
अणुप्पयाणमन्नेसिं, तं विज्जं परिजाणिया ॥२३॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) સંયમની ઘાત થાય (૩) સાધુના (૪) અન્ન (૫) જલથી (૬) તેવા પ્રકારના અશુદ્ધ અન્ન પાણી સાધુએ (૭) અન્ય સાધુને (૮) આપવા (૯) તે સંસાર ભ્રમણનુ કારણ જાણી (૧૦) વિદ્વાન મુનિ ત્યાગ કરે.

ભાવાર્થ:- જે અન્ન તથા પાણી વડે સાધુના સંયમ નષ્ટ થાય તેવા પ્રકારનાં અશુદ્ધ અન્ન પાણી ગ્રહણ કરવાં નહિ, છતાં તેવાં અન્ન પાણી કદાચ ગ્રહણ થઈ ગયાં હોય તો તે અન્ન પાણી અન્ય સાધુઓને આપવા કે પોતાએ ભોગવવા તે સંસાર પરિભ્રમણના કારણ જાણી વિદ્વાન સાધુ સંયમ નષ્ટ થાય તેવા અશુદ્ધ અન્ન પાણી ગ્રહણ કરે નહિ તથા ગ્રહણ થઈ ગયા હોય તો તેવા આહારાદિ પોતે ભોગવે નહિ અને અન્ય સાધુને આપે નહિ અને આહાર લેવામાં ઉપયોગ રાખે, સંયમનો નિર્વાહ થાય અને સંયમ દૂષિત ન થાય તેવા નિર્દોષ આહારને ગ્રહણ કરે.

एवं उदाहु निग्गंथे, महावीरे महामुणी ।
अणंतनाणदंसी से, धम्मं देसितवं सुतं ॥२४॥

શબ્દાર્થ (૧) અનંતજ્ઞાન દર્શન યુક્ત (૨) ભગવંત (૩) શ્રી મહાવીર સ્વામીએ (૪) પૂર્વોક્ત પ્રકારનો (૫) નિર્ગ્રંથ (૬-૮) ધર્મોપદેશ (૭) આપેલ છે (૯) શ્રુત ધર્મ તથા ચારિત્ર ધર્મ રૂપ સંયમના રક્ષણ માટે.

ભાવાર્થ:- અનંતજ્ઞાન અનંતદર્શન યુક્ત, બાહ્ય તથા આભ્યન્તર ગ્રન્થિ રહિત, નિર્ગ્રંથ મહામુનિ ભગવાન્ શ્રી મહાવીર સ્વામીએ ઉપરોક્ત શ્રુત તથા ચારિત્રરૂપ ધર્મપાલનના આચારનો ઉપદેશ આપેલ છે અને ઉપદેશ સંસારને પાર કરવામાં સમર્થ શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ છે તે તથા જીવાદિ પદાર્થોના સ્વરૂપ જાણવા યોગ્ય શાસ્ત્ર જીવોના હિત માટે કહી બતાવેલ છે.

भासमाणो न भासेज्जा, णेय वंफेज्ज मम्मयं ।
मातिट्ठाणं विवज्जेज्जा, अणुचिंतिय वियागरे ॥२५॥

શબ્દાર્થ · (૧) ભાષા સમિતિયુક્ત સાધુ ભાષણ કરતા થકા પણ (૨) તેઓને મૌનપણાનો ગુણલાભે તેમ જ (૩) મર્મકારી (૪) વચન (૫) બોલે નહિ (૬) માયા કપટ યુક્ત ભાષાને (૭) વર્જિદે (૮) વિચાર કરી (૯) ભાષા બોલે

ભાવાર્થઃ– જે સાધુ ભાષા સમિતિયુક્ત ભાષા બોલનાર સાધુ વચન વિભાગ જાણવામાં નિપુણ વાણીના સર્વ ભેદોને જાણનાર, ઉપદેશ–ભાષણ આપતા છતાં મૌનભાવના રૂપ ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે. અન્ય કોઇ વ્યક્તિને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય, ધ્રાસકો પડે, તેવી ભાષા સાધુ બોલે નહિ, સત્ય વચન હોય પરંતુ સામી વ્યક્તિને આઘાત લાગે તેવા વચન ન બોલે, કપટયુક્ત વચન બોલે નહિ, બહુ જ વિચાર કરી સત્ય, નિરવદ્ય તથા પ્રિય વચન બોલે તેવો સાધકનો આચાર છે

तत्थिमा तइया भासा जं वदित्ताऽणुतप्पती ।
जं छन्नं तं न वत्तव्वं, एसा आणा णियंठिया ॥२६॥

શબ્દાર્થ : (૧) ત્રીજી (૨) મિશ્ર ભાષા સાધુ ન બોલે તેમ જ (૩) જે ભાષા બોલવાથી (૪) પોતાને પશ્ચાતાપ કરવો પડે તેવી ભાષા ન બોલે તેમ જ (૫) જે વાતને જગતમા લોકો ગુપ્ત રાખતા હોય તેવી મર્મભેદક (૬) ભાષા ન બોલે (૭) આવી (૮) આજ્ઞા છે (૯) નિગ્રંથોની (૧૦) ભાષાના ચાર પ્રકાર પૈકી

ભાવાર્થ – ભાષાના ચાર પ્રકાર છે સત્ય, અસત્ય મિશ્ર, ચોથી વ્યવહાર ભાષા (સત્ય નહિ મૃષા નહિ તે વ્યવહાર ભાષા કહેવાય) એ ચાર ભાષા પૈકી ત્રીજી મિશ્રભાષા પણ સાધુ ન બોલે, ત્રીજી ભાષામા કાઇક સત્ય હોય, કાઇક અસત્ય હોય તેવી મિશ્રભાષા સાધુ ન બોલે, તો પછી બીજી અસત્ય ભાષા તો કેમ બોલાય ? ન જ બોલાય, વળી જે ભાષા બોલવાથી બોલનારને જ પશ્ચાતાપ

કરવાનો સમય આવે, તેવી ભાષા પણ ન બોલે, વળી જગતના લોકો જે વાતને છુપાવતા હોય તેવી ભાષા પણ બોલે નહિ, સત્ય ભાષા પણ સાધુ વિચારીને બોલે, સત્ય હોય પરંતુ સત્ય ભાષા બોલતાં કોઈને આઘાત થતો હોય, લાગણી દુભાતી હોય, તેવી ભાષા પણ સાધુ ન બોલે, તેવો નિયમ મહાપુરુષોની આજ્ઞા છે. ભાષા સમિતિયુક્ત ઉપયોગ રાખી ભાષા બોલાય તો કર્મ બંધન ન થાય માટે ભાષા બોલતા પ્રથમ તેના પરિણામનો વિચાર કરી સત્ય નિરવદ્ય અને પ્રિય ભાષા બોલવી તેવો સાધુ આચાર જાણવો.

होलावायं सहीवायं, गोयावायं च नो वए ।
तुमं तुमंति अमणुन्नं, सव्वसो तं ण वत्तए ॥२७॥

શબ્દાર્થ (૧) હોલા સંબોધનથી કોઈને બોલાવવું (૨) મિત્ર કહી સંબોધન કરવું (૩) ગોત્રના સંબોધનથી સંબોધન કરવું (૪) આવી ભાષાથી બોલવું નહિ (૫) વડીલોને તું તું કહી સંબોધન ન કરવું (૬) અપ્રિય લાગે તેવી ભાષા (૭) સાધુ સર્વથા (૮) આવાં વચનો (૯) ન બોલે

ભાવાર્થ— સાધુ નિષ્ઠુર તથા નીચ સંબોધનથી અન્યને બોલાવે નહિ, તેમ જ હે મિત્ર ! એમ પણ ન બોલાવે, તેમ જ ખુશામત ભરેલી ગોત્રના સંબોધનથી ન બોલાવે, તેમ જ વડીલોને તું તું શબ્દથી એવા અપમાનજનક શબ્દથી ન બોલાવે, આવા પ્રકારથી સામાને અપ્રિય લાગે તેવી ભાષાથી સાધુ પુરુષ કોઈને બોલાવે નહિ પરંતુ ભાષા સમિતિયુક્ત વિચારી પ્રિય નિરવદ્ય તથા સત્ય ભાષાથી સાધુ બોલવાના સમયે જ કારણ ઉત્પન્ન થયે જ બોલે.

अकुसीले सया भिक्खू, णेव संसग्गियं भए ।
सुहरूवा तत्थुवस्सग्गा, पडिबुज्झेज्ज ते विऊ ॥२८॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ (૨) અકુશીલ રહે (૩) સદા (૪) દુરાચારીઓની સોબત (૫) ન કરે (૬) સુખરૂપ (૭) ઉપસર્ગો હોય છે (૮) કુશીલોની સંગતમાં (૯) સમજે (૧૦) વિદ્વાનમુનિ

ભાવાર્થ – સાધુ સદાને માટે કુશીલોની સોબતથી દૂર રહી સ્વય કુશીલ બને નહિ સુશીલ રહે, કુશીલોની સોબતમા સુખરૂપ ઉપસર્ગો હોય છે, જેનાથી સયમ નષ્ટ થાય તેવા ઉપસર્ગોને વિદ્વાન મુનિ જાણી સમભાવે સહન કરે, કુશીલો પ્રાસુક જલથી હાથપગ ધોવામાં તેમ જ શરીર રક્ષા માટે આધાકર્મી આહાર વાપરવા આદિ દોષ સેવનમા આસક્ત હોય છે એ રીતે બીજાને તેવા દોષ સેવનમા જોડવા ઉપદેશક બને છે જેથી સુશીલ સાધુઓએ કુશીલોની સગત કરવી નહિ

नन्नत्थ[४] अंतराएण[१], परगेहे[२], ण[३] णिसीयए ।
गामकुमारियं[५] किड्डं[६], नातिवेलं[१०][७] हसे[८] मुणी[९] ॥२९॥

શબ્દાર્થ · (૧) અતરાયના કારણ વિના (૨) સાધુ ગ્રહસ્થના ઘરમા (૩) બેસે (૪) નહિ (૫) ગામના બાળકોની સાથે (૬) સાધુ રમત ખેલે નહિ (૭) મર્યાદા મુકી (૮) હસે (૯) સાધુ (૧૦) નહિ

ભાવાર્થ – સાધુ ભિક્ષાચરી આદિ કાર્યો માટે ગામમા પ્રવેશ કરતા રોગોના કારણે અગર તપના કારણે અશક્ત થયેલ હોય તથા વૃદ્ધાવસ્થાના કારણ સિવાય ગ્રહસ્થના ઘરમા બેસે નહિ, ગામના બાળકો સાથે રમત ખેલે નહિ, મર્યાદા છોડી સાધુ અતિ હસે નહિ, કામ ઉત્પાદક હાસ્ય કરે નહિ, સાધુ સમાચારીમા ઉપયોગવત રહી સયમ પાલન કરે

अणुस्सुओ उरालेसु, जयमाणो परिव्वए ।
चरियाए अप्पमत्तो पुट्ठो तत्थऽहियासए ॥३०॥

શબ્દાર્થ (૧) મનોહર શબ્દાદિ વિષયોમાં (૨) સાધુ ઉત્કંઠિત ન બને (૩) યત્નાપૂર્વક (૪) સંયમ પાલન કરે (૫) પ્રમાદસેવન ન કરે (૬) ભિક્ષાચરી આદિમાં (૬) પરીષહ ઉપસર્ગોથી પીડિત થતા (૭) સમભાવે સહન કરે.

ભાવાર્થઃ– સાધુ મનોહર શબ્દાદિ વિષયોમાં ઉત્કંઠિત ન બને, ઉલ્લાસ ન લાવે, યત્નાપૂર્વક સંયમનું પાલન કરે, પરીષહ ઉપસર્ગનો સ્પર્શ થતા દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તો સમભાવે સહન કરે, ભિક્ષાચરી આદિ કાર્યોમા પ્રમાદ સેવન કરે નહિ, ઉપસર્ગોમાં દીન બને નહિ, પરીષહ ઉપસર્ગોને નિર્જરાનું કારણ જાણી ચિત્ત પ્રસન્નતાથી સમભાવે સહન કરે.

हम्ममाणो ण कुप्पेज्ज, वुच्चमाणो न संजले ।
सुमणे अहियासिज्जा, ण य कोलाहलं करे ॥३१॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુને કોઈ વ્યક્તિ લાઠી આદિથી માર મારે (૨) કોપ ન કરે (૩) અસત્યવચનથી આક્રોશ કરે (૪) મનથી પણ કોપ (૫) ન કરે (૬) ચિત્તપ્રસન્નતાથી (૭) મારને ગાળોને સહન કરે (૮) વિપરીત વચન તેમ જ સામનો ન કરે (૯) કરે (૧૦) ।

ભાવાર્થ – કોઈ વ્યક્તિ સાધુને લાઠી મુઠી આદિથી માર મારે, અથવા તો ગાળો આપે વચનથી આક્રોશ કરે, તો પણ સાધુ કોપ કરે નહિ મનથી પણ દ્વેષ ન કરે તથા વિપરીત વચન ન કહે સામનો ન કરે, પરંતુ પ્રસન્ન ચિત્તથી સમભાવ રાખી સહન કરે

१ २ ४ ३ ६ ५
लद्धे कामे ण पत्थेज्जा, विवेगे एवमाहिए ।
१० ११ ७ ८ ९
आयरियाइं सिक्खेज्जा, बुद्धाणं अंतिए सया ॥३२॥

શબ્દાર્થ . (૧) પ્રાપ્ત થતા (૨) કામભોગોને સેવન કરવાની (૩) ઇચ્છા (૪) ન રાખે (૫) આવી ભાવનાથી એમ જણાય (૬) સાધુમાં વિવેક બુદ્ધિ સારી છે (૭) આવા વર્તનસાથ જ્ઞાની આચાર્ય (૮) પાસે રહી (૯) સદા (૧૦) જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ આર્યકર્મની (૧૧) શિક્ષાને ગ્રહણ કરે

ભાવાર્થ:- વિદ્વાન સાધુ પ્રાપ્ત થતા કામભોગોને ગ્રહણ કરવા ઇચ્છે નહિ, સેવન કરે નહિ, કદાચ તપના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થયેલ લબ્ધિથી ગમનાદિ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તો પણ તેનો ઉપયોગ ન કરે તે સાધુનો વિવેક ગણાય શુદ્ધ આચાર ગણાય, તેમ જ બ્રહ્મદત્તની માફક ભોગો માટે નિદાન ન કરે, ગુરુવાસમાં રહી આચાર્ય પાસે સદા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદિ આર્ય કર્મરૂપ શિક્ષા ગ્રહણ કરતા થકા સંયમ પાલન કરે

१ २ ३ ४
सुस्सूसमाणो उवासेज्जा, सुप्पन्नं सुतवस्सियं ।
५ ६ ७ ८
वीरा जे अत्तपन्नेसी, धितिमन्ता जिइंदिया ॥३३॥

શબ્દાર્થ : (૧) સૂત્ર સાંભળવાનો કામી (૨) સેવા ઉપાસના કરે (૩) ગીતાર્થ (૪) સુતપસ્વીની (૫) વીર પુરુષ (૬) આત્મપ્રજ્ઞાવાન (૭) ધૈર્યવંત (૮) જિતેન્દ્રિય

ભાવાર્થ – શાસ્ત્રોને સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા સાધક ગીતાર્થ તથા સુતપસ્વી ગુરુની સેવા કરતા થકા ઉપાસના કરે, જે પુરુષ કર્મનું વિદારણ કરવામાં સમર્થ છે તથા કેવળજ્ઞાનની ગવેષણા

अणुस्सुओ उरालेसु, जयमाणो परिव्वए ।
चरियाए अप्पमत्तो पुट्ठो तत्थऽहियासए ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) મનોહર શબ્દાદિ વિષયોમાં (૨) સાધુ ઉત્કંઠિત ન બને (૩) યત્નાપૂર્વક (૪) સંયમ પાલન કરે (૫) પ્રમાદસેવન ન કરે (૬) ભિક્ષાચરી આદિમાં (૬) પરીષહ ઉપસર્ગોથી પીડિત થતા (૭) સમભાવે સહન કરે

ભાવાર્થ:– સાધુ મનોહર શબ્દાદિ વિષયોમાં ઉત્કંઠિત ન બને, ઉલ્લાસ ન લાવે, યત્નાપૂર્વક સંયમનું પાલન કરે, પરીષહ ઉપસર્ગનો સ્પર્શ થતા દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તો સમભાવે સહન કરે, ભિક્ષાચરી આદિ કાર્યોમાં પ્રમાદ સેવન કરે નહિ, ઉપસર્ગોમાં દીન બને નહિ, પરીષહ ઉપસર્ગોને નિર્જરાનું કારણ જાણી ચિત્ત પ્રસન્નતાથી સમભાવે સહન કરે

हम्ममाणो ण कुप्पेज्ज, वुच्चमाणो न संजले ।
सुमणे अहियासिज्जा, ण य कोलाहलं करे ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુને કોઇ વ્યક્તિ લાઠી આદિથી માર મારે (૨) ક્રોધ ન કરે (૩) અસભ્યવચનથી આક્રોશ કરે (૪) મનથી પણ ક્રોધ (૫) ન કરે (૬) પ્રિતપ્રસન્નતાથી (૭) મારને ગાળોને સહન કરે (૮) વિપરીત વચન તેમ જ સામનો ન કરે (૯) કરે (૧૦) ।

ભાવાર્થ – કોઇ વ્યક્તિ સાધુને લાઠી મુઠી આદિથી માર મારે અથવા તો ગાળો આપે વચનથી આક્રોશ કરે, તો પણ સાધુ ક્રોધ કરે નહિ મનથી પણ દ્વેષ ન કરે તથા વિપરીત વચન ન કહે, સામનો ન કરે, પરંતુ પ્રસન્ન ચિત્તથી સમભાવ રાખી સહન કરે.

આધાર રૂપ છે, તે પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ જાણવો આઠ કર્મોનો નાશ કરવા સમર્થ હોય તે વીર પુરુષ કહેવાય

१ २ ३ ४
अगिद्धे सदफासेसु, आरंभेसु अणिस्सिए ।
५ ६ ७ ८ ९ १२ ११ १०
सव्व तं समयातीत, जमेतं लवियं बहु ॥३५॥

શબ્દાર્થ · (૧) આસક્તિરહિત (૨) શબ્દ રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શમાં (૩) સાવદ્ય (૪) અનુષ્ઠાનોથી રહિત (૫) સર્વ (૬) હકીકત (૭) જે જિનાગમથી (૮) વિરૂદ્ધ તેનો નિષેધ કરેલ છે (૯) જે મે (૧૦) ઘણી ઘણી (૧૧) હકીકતો કહી (૧૨) તેમાં જિનાગમથી અવિરૂદ્ધનો નિષેધ નથી.

ભાવાર્થ:- સાધુ મનોહર શબ્દ રૂપ રસ ગધ અને સ્પર્શાદિ વિષયોમા આસક્ત ન થાય, તથા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો કરે નહિ, એ ઉપયોગ સાધકે સતત રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે જીવહિંસા રૂપ જે આરભ છે, તે જન્મ મરણાદિ રૂપ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરાવનાર છે, એમ જાણી આરભ પરિગ્રહથી દૂર રહેવુ, આ અધ્યયનમા જે જે વિધાનો જિનાગમથી વિરૂદ્ધ છે અને આત્માને અહિત કરે છે તેનો નિષેધ કરેલ છે તેનો ત્યાગ કરવો અને જે સયમને પુષ્ટ કરનાર આત્માને હિતકારક છે તેનુ પાલન કરવાનું કહેલ છે

१ २ ३ ४
अइमाणं च मायं च, तं परिण्णाय पंडिए ।
७ ६ ८ ९ १०
गारवाणि य सव्वाणि, णिव्वाणं संधए मुणि ॥३६॥

શબ્દાર્થ . (૧) અતિમાન (૨) માયા આદિ (૩) સર્વ કષાયોને (૪) જાણે (૫) પડિત (૬) સર્વ પ્રકારના (૭) વિષય ભોગોનો ત્યાગ કરી (૮) મોક્ષની (૯) પ્રાર્થના કરે (૧૦) મુનિ

કરવામા તત્પર, ધૈર્યવાન, જિતેન્દ્રિય હોય, આત્મપ્રજ્ઞાવત વીર પુરુષો આચાર્ય મહારાજની વૈયાવચ્ચ સેવા કરવાવાળા સાધકો જ આત્મજ્ઞાન અથવા આત્મ કલ્યાણનું ગવેષણ કરવા સમર્થ બને છે અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં સ્થિર થઈ જીવન પર્યંત ગુરુકુળવાસમાં રહી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે, પરીષહ ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થતા ક્ષોભને ન પામતા સમભાવે સહન કરતા થકા સંયમ પાલન કરતા થકા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

गिहे दीवमपासंता, पुरिसादाणिया नरा ।
ते वीरा बंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीवियं ॥३४॥

શબ્દાર્થ (૧) ગૃહસ્થવાસમાં રહેનારા (૨) જ્ઞાનના લાભને (૩) પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી (૪) જ્ઞાની પુરુષના સત્સંગની જરૂર (૫) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા મુમુક્ષુ પુરુષને (૬) બંધનથી મુક્ત (૭) વીર પુરુષ (૮) અસંયમી જીવનની (૯) ઇચ્છા કરતા નથી.

ભાવાર્થ – ગૃહવાસમાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો લાભ મળવો દુર્લભ જાણવો, જે સાધકો પ્રવ્રજ્યા લઈ ઉત્તરોત્તર ગુણોની વૃદ્ધિ કરતા રહે છે તેવા મોક્ષાર્થી જ્ઞાની પુરુષોનો આશ્રય કરવા યોગ્ય જાણવો, જે પુરુષો કર્મબંધનથી મુક્ત છે તેઓ અસંયમી જીવનની ઇચ્છા કરતા નથી ગૃહવાસ છે તે પાશરૂપ હોઈ ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો સંભવ દુર્લભ જાણવો, જેમ સમુદ્રમાં દ્વીપ છે તે ડૂબતા જીવોને આધાર રૂપ છે, એ જ રીતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ ધર્મ સંસાર સાગરમાં ડૂબતાં જીવોને સંસાર સાગર તરવામાં આધાર રૂપ છે સંસાર સાગરમાં ભટકતા જીવોને ધર્મ વિશ્રામ રૂપ છે, ભાવદ્વીપ છે, મોક્ષાર્થી આત્માઓનો આશ્રય જ મુમુક્ષુ જીવને

આધાર રૂપ છે, તે પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ જાણવો આઠ કર્મોનો નાશ કરવા સમર્થ હોય તે વીર પુરુષ કહેવાય

१ २ ३ ४
अगिद्धे सद्दफासेसु, आरंभेसु अणिस्सिए ।
५ ६ ७ ८ ९ १२ ११ १०
सव्व तं समयातीत, जमेतं लवियं बहु ॥३५॥

શબ્દાર્થ . (૧) આસક્તિરહિત (૨) શબ્દ રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શમાં (૩) સાવદ્ય (૪) અનુષ્ઠાનોથી રહિત (૫) સર્વ (૬) હકીકત (૭) જે જિનાગમથી (૮) વિરૂદ્ધ તેનો નિષેધ કરેલ છે (૯) જે મે (૧૦) ઘણી ઘણી (૧૧) હકીકતો કહી (૧૨) તેમાં જિનાગમથી અવિરૂદ્ધનો નિષેધ નથી

ભાવાર્થ.– સાધુ મનોહર શબ્દ રૂપ રસ ગંધ અને સ્પર્શાદિ વિષયોમા આસક્ત ન થાય, તથા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો કરે નહિ, એ ઉપયોગ સાધકે સતત રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે જીવહિંસા રૂપ જે આરભ છે, તે જન્મ મરણાદિ રૂપ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરાવનાર છે, એમ જાણી આરભ પરિગ્રહથી દૂર રહેવું, આ અધ્યયનમા જે જે વિધાનો જિનાગમથી વિરૂદ્ધ છે અને આત્માને અહિત કરે છે તેનો નિષેધ કરેલ છે તેનો ત્યાગ કરવો અને જે સયમને પુષ્ટ કરનાર આત્માને હિતકારક છે તેનુ પાલન કરવાનું કહેલ છે

१ २ ३ ४
अइमाणं च मायं च, तं परिण्णाय पंडिए ।
७ ६ ८ ९ १०
गारवाणि य सव्वाणि, णिव्वाणं संधए मुणि ॥३६॥

શબ્દાર્થ . (૧) અતિમાન (૨) માયા આદિ (૩) સર્વ કષાયોને (૪) જાણે (૫) પડિત (૬) સર્વ પ્રકારના (૭) વિષય ભોગોનો ત્યાગ કરી (૮) મોક્ષની (૯) પ્રાર્થના કરે (૧૦) મુનિ

ભાવાર્થ – વિદ્વાન મુનિએ અતિ માન માયા ક્રોધ લોભાદિ કષાયો તથા સર્વ પ્રકારના કામભોગો ઇન્દ્રિયોના વિષયો, એ બધા સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ, જરા મરણ, પ્રતિકૂળતા, રોગો આદિ દુઃખના હેતુઓ છે, એમ સમજી તેનો ત્યાગ કરી મુનિ મોક્ષ-નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવા રૂપ સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરતા થકા વિચરે, એ જ સત્ય મોક્ષ માર્ગ છે

નવમું અધ્યયન સમાપ્ત

સુત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૦ મુ

સમાધિ

आघं मईमं मणुवीय धम्मं, अंजू समाहिं तमिणं सुणेह ।
अपडिन्न भिक्खू उ समाहिपत्ते, अणियाण भूतेसु परिव्वएज्जा ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) કેવળજ્ઞાની ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ (૨) કેવલજ્ઞાન દ્વારા જાણી (૩) સરલ તથા (૪) મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનાર (૫) ધર્મનુ (૬) કથન કહેલ છે તે (૭) ધર્મને (૮) સાભળો (૯) પોતાના તપના ફળની ઇચ્છા નહિ કરવાવાળા (૧૦) સાધુ (૧૧) સમાધિ (૧૨) યુક્ત (૧૩) નિદાન રહિત (૧૪) જીવઘાત રહિત (૧૫) સયમનુ પાલન કરે

ભાવાર્થ – કેવળજ્ઞાની ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સરલ તથા મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવનાર ધર્મનુ પ્રતિપાદન કરેલ છે, હે શિષ્યો ? તમો એ ધર્મને સાભળો ! પોતાના તપ આદિ વ્રત નિયમોના ફળને નહિ ઇચ્છતા–નદાન રહિત બની, સમાધિયુક્ત પ્રાણીઓની હિંસાથી નિવૃત્ત થઇ સાધુ શુદ્ધ સયમનુ પાલન કરે સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ જ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે અને સસાર પારભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિ દુખોનો નાશ કરી, શાશ્વતા મોક્ષના અનતા સુખો પ્રાપ્ત કરાવનાર પણ એ જ સયમરૂપ ધર્મ છે, એમ જાણી યમનુ પાલન કરવુ અને આશ્રવોના કારણરૂપ આરભ પરિગ્રહથી અલ રહેવુ એ જ સાધક આચાર છે, વળી ધર્મનુ સ્વરૂપ વિશેષ જણાવે છે

उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जे य पाणा ।
हत्थेहिं पाएहिं य संजमित्ता, अदिन्नमन्नेसु य णो गहेज्जा ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉર્ધ્વ (૨) અધો (૩) તિર્છી (૪) દિશાઓમાં (૫) ત્રસ અને (૬) સ્થાવર (૭) પ્રાણી રહેલ છે તેને (૮) હાથ અગર (૯) પગ (૧૦) વશ રાખી પીડા આપવી નહિ (૧૧) અન્યે (૧૨) નહિ દીધેલ (૧૩) વસ્તુ ગ્રહણ (૧૪) કરવી નહિ.

ભાવાર્થ – ઉંચી દિશામાં, અધો દિશામાં, તિરછિ દિશામાં જે ત્રસ અને સ્થાવર જીવો રહેલા છે તેઓને સાધકે–મુનિએ પોતાના હાથ તથા પગ આદિ અંગોપાંગ વશ કરી પીડા આપવી નહિ, તેમ જ અન્યે નહિ દીધેલ કોઇ વસ્તુને ગ્રહણ કરવી નહિ કારણ કે હિંસા અસત્ય, અદત્ત, મૈથુન અને પરિગ્રહ મમત્વ એ સર્વ કર્મબંધનનાં કારણ છે જેથી મન વચન તથા શરીરની ક્રિયા ઉચ્છ્વાસ નિશ્વાસ ઉધરસ, છીંક, અધોવાયુ આદિ સમયે ઉપયોગ રાખી આરંભથી અલગ રહીને ભાવ સમાધિનું પાલન કરવું અહીં અદત્તના ત્યાગ સાથ મૈથુન પરિગ્રહ મમત્વનો પણ ત્યાગ સમજવો, વ્રતપાલનમાં અમમત્વનો ત્યાગ પણ સમજવો વીતરાગ દેવ કથિત માર્ગને આત્મકલ્યાણ રૂપ જાણી આચરવો શ્રેયસ્કર છે

सुयक्खायधम्मे वितिगिच्छतिण्णे, लाढे चरे आयतुले पयासु ।
आयं न कुज्जा इह जीवियट्ठी, चयं न कुज्जा सुतवस्सि भिक्खू
॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) શ્રુત અને ચારિત્ર (૨) ધર્મનું સુંદર રીતિથી પ્રતિપાદન કરવાવાળા ધર્મમાં (૩) શંકા નહિ કરવાવાળા (૪) પ્રાસુક

આહારવાળા (૫) તપસ્વી (૬) સાધુ (૭) આત્મા (૮) સમાન માનવાવાળા (૯) પૃથ્વી આદિ જીવોને (૧૦) સયમ પાલન કરે (૧૧) આશ્રવનુ (૧૨) સેવન ન કરે (૧૩) અસયમી જીવન માટે ધનધાન્યાદિનો (૧૪) સચય (૧૫) ન કરે.

ભાવાર્થ:- શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મનુ કથન કરવાવાળા અથવા ઉપદેશ દેવાવાળા અને તીર્થંકર દેવોએ ઉપદેશેલ ધર્મમાં શકા રહિત પ્રાસુક આહારથી શરીર નિર્વાહ કરવાવાળા ઉત્તમ તપસ્વી સાધુ જગતના સર્વ જીવોને પોતાના આત્માસમાન માની સયમનુ પાલન કરે, તથા આ લોકમા ચિરકાળપર્યંત જીવન જીવવાની ઇચ્છા રાખી આશ્રવોનુ સેવન કરે નહિ, અસયમી જીવન માટે ભવિષ્યકાળના ઉપયોગ માટે ધન ધાન્ય આદિ પરિગ્રહ સચય કરે નહિ, તેમ જ જેમ મને દુખ અપ્રિય છે એ જ રીતે સર્વ જીવોને દુઃખ અપ્રિય જાણી કોઇ જીવોની હિંસા કરે નહિ અને ઉપયોગવત રહી સર્વ દુખોનો નાશ કરનાર સયમનું શુદ્ધ પાલન કરે એવો મુનિ આચાર છે

सव्विंदियाभिनिव्वुडे पयासु, चरे मुणी सव्वतो विप्पमुक्के।
पासाहि पाणे य पुढोवि सत्ते, दुक्खेण अट्टे परितप्पमाणे ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રીઓના વિષયમા (૨) સાધુ પુરુષ પોતાની (૩) સર્વ (૪) ઇન્દ્રિયોને (૫) વશ રાખી જીતેન્દ્રિય બને બહાર તથા આભ્યન્તર (૬) સર્વ બધનોથી (૭) મુકત થઇ (૮) સયમનુ પાલન કરે (૯) અનગ (૧૦) પ્રાણી વર્ગ (૧૧) જીવો (૧૨) દુખોથી (૧૩) આર્ત તથા (૧૪) પરિતાપ પામી રહેલા છે તેને (૧૫) દેખો

ભાવાર્થ – સાધુ સ્ત્રીઓના વિષયોમા અનાસક્ત રહી, પોતાની સર્વ ઇન્દ્રિયોને વશ રાખી જીતેન્દ્રિય બની બાહ્ય તથા આભ્યન્તર, સ્વજનો, ધન, ધાન્ય આદિ બાહ્ય સપત્તિ, તથા માન પ્રતિષ્ઠા આદિ આભ્યન્તર પરિગ્રહ, તથા સર્વ કષાયોના બંધનોથી મુક્ત થઇ દેહ

મમત્વને ઘટાડીને જગતના સર્વ પૃથ્વી આદિ પ્રત્યેક પ્રત્યેક પ્રાણી જીવો પોતાના જ વિભાવ ભાવથી પંચેન્દ્રિયાદિ ભવોમાં પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોના ભોગોપભોગની આસક્તિથી, આરંભ પરિગ્રહ મમત્વથી તેના વિપાકરૂપ ચારગતિરૂપ સંસાર પરિભ્રમણ કરતા થકા, ઇન્દ્રિયોના અશુભ વ્યાપારોથી, આર્તધ્યાન કરતા થકા મન, વચન, કાયાથી દુઃખો ભોગવતા થકા પરિતાપ પામી રહેલા છે, તેને જોઇ તેનાં દુઃખોનો વિચાર કરી મુનિએ સંયમપાલનમાં ઉપયોગવંત રહી ધર્મ પાલન કરવું અને કોઇ પણ જીવની ઘાત કરવી નહિ, એવો સાધકનો આચાર છે મુમુક્ષુ આત્માનો આચાર છે મનુષ્યભવ સફળ બનાવવાનો અવસર છે, જાણી ધર્મ આરાધન કરવું

एतेसु बाले य पकुव्वमाणे, आवट्टती कम्मसु पावएसु ।
अतिवायतो कीरति पावकम्मं, निउंजमाणे उ करेइ कम्मं ।५।

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની જીવ (૨) પૃથ્વીકાય આદિ પ્રાણીઓને (૩) પીડા દેતા થકા (૪) પાપકર્મો કરીને પૃથ્વી આદિ યોનિઓમાં (૫) ભ્રમણ કરે છે (૬) સ્વયં જીવ હિંસા કરી (૭) જીવો કરે છે (૮) પાપકર્મ (૯) અન્ય પાસે હિંસા કરાવી (૯) પાપકર્મો (૧૦) કરે છે

ભાવાર્થઃ– અજ્ઞાની જીવો પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં આસક્ત બની પૃથ્વીકાય આદિ પ્રાણીઓને કષ્ટ આપે છે સ્વયં જીવોની હિંસા કરે છે, તથા અન્ય દ્વારા હિંસા કરાવી પાપ કર્મો કરે છે, તેના વિપાકરૂપ પાપના ફળ ભોગવવાં માટે પૃથ્વીકાય આદિ પ્રાણી જીવોમાં વારંવાર ઉત્પન્ન થઇ જન્મ લઇ દુઃખોને ભોગવે છે આ રીતે પાપ કર્મો કરી જીવો સંસાર પરિભ્રમણ કરતા રહે છે એમ જાણી સાધક આત્માઓએ જીવહિંસાથી અલગ રહેવું તે પોતાના જ આત્માને સમાધિ સુખનું કારણ છે

आदीणवित्तीव करेति पावं, मंता उ एगंतसमाहिमाहु ।
बुद्धे समाहीय रते विवेगे, पाणातिवाता विरते ठियप्पा ॥६॥

શબ્દાર્થ. (૧) જે પુરુષ દીનવૃતિ અથવા ભિખારીનો ધંધો કરતો હોય તે પણ (૨) પાપ (૩) કરે છે (૪) જાણી તીર્થંકરોએ (૫) એકાંત (૬) સમાધિનો ઉપદેશ (૭) આપેલ છે તેથી (૮) વિચારવાન (૯) આત્મચિત્ત પુરુષ (૧૦) સમાધિ તથા (૧૧) વિવેકમાં (૧૨) અનુરક્ત રહે (૧૩) પ્રાણાતિપાતથી (૧૪) નિવૃત્ત રહે

ભાવાર્થ:– જે પુરુષ કગાલ તથા ભિખારી આદિના કરુણાજનક ધંધો કરતા હોય તેઓ પણ પાપના અશુભ કર્મબંધન કરે છે, કારણ કે તેના અધ્યવસાયો શુદ્ધ હોતા નથી, ત્રણે યોગનો વેપાર અશુભ હોય છે એમ જાણી શ્રી તીર્થંકરદેવોએ ભાવ સમાધિરૂપ અહિંસા પ્રધાન શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપેલ છે ભિખારી આદિ કનિષ્ટ ધધામા આહારની અપ્રાપ્તિ થતાં ટુકડા માટે સ્થળ સ્થળ ભટકતા આર્ત રૌદ્ર ધ્યાનથી કષાય તથા દુરાચારની વૃદ્ધિને કારણે નરકાદિગતિમાં ઉત્પન્ન થઇ ત્યા દુ:ખો ભોગવે છે, જેથી સમાધિના ઇચ્છુક વિચારશીલ અને શુદ્ધ ચિત્ત પુરુષ ભાવ સમાધિરૂપ સંયમમાં તથા વિવેકમાં અનુરક્ત રહી પ્રાણાતિપાત આદિ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત રહે

सव्वं जगं तू समयाणुपेही, पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ।
उट्ठाय दीणो य पुणो विसन्नो, संपूयणं चेव सिलोयकामी ॥७॥

શબ્દાર્થ: (૧) સમસ્ત (૨) જગતને (૩) સમભાવથી (૪) દેખે (૫) સાધુ (૬) કોઇનુ (૭) પ્રિય (૮) અપ્રિય (૯) નહિ (૧૦) કરે (૧૧) પ્રવ્રજ્યા લઇ પરીષહ પ્રાપ્ત થતા (૧૨) દીનબની (૧૩) પશ્ચાત્ (૧૪) પતિત થાય છે (૧૫) કોઇ પૂજા (૧૬) પ્રશ સાના (૧૭) અભિલાષી બને છે

ભાવાર્થ — સાધુ સમસ્ત જગતને સમભાવથી દેખતા થકા કોઈનું પ્રિય કે અપ્રિય કરે નહિ નિઃસંગ થઈ વિચરે, પરંતુ કોઈ કોઈ સાધક પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી પરીષહ–ઉપસર્ગો પ્રાપ્ત થતાં દીન બની જાય છે અને પ્રવ્રજ્યા છોડી સંયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે, વળી કોઈ સાધક પૂજા તથા પ્રશંસાના અભિલાષી બની જાય છે અને વિષય લોલુપ્ત બની સ્ત્રીઓમાં આસક્ત બની ગૃહસ્થપણાને ધારણ કરે છે, તેથી સાધકે સંયમમાં ઉપયોગવંત રહી વિચરવું.

आहाकम्मं चेव निकाममीणे, नियामचारी य विसण्णमेसी ।
इत्थीसु सत्ते य पुढो य बाले, परिग्गहं चेव पकुव्वमाणे ॥ ८ ॥

શબ્દાર્થ (૧) આધાકર્મી (૨) આહારની ઇચ્છા કરનાર (૩) આધાકર્મી આહાર માટે વિચરનાર (૪) કુશીલપણાને (૫) ચાહનાર (૬) સ્ત્રીઓમાં (૭) આસક્ત (૮) અજ્ઞાની (૯) પૃથક્ પૃથક્ વિષયોમાં રાચી બની (૧૦) પરિગ્રહ રાખતો (૧૧) પાપકર્મ કરે છે

ભાવાર્થ — જે સાધક પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા કરતો થકો આધાકર્મી આહારાદિ માટે અત્યન્ત ભ્રમણ કરતો થકો સ્ત્રીઓમાં આસક્ત બની પૃથક્ પૃથક્ હાસ્ય, વિલાસ, ધારણ આદિ વિષયોમાં ગૃધ્ધ બની સ્ત્રી પ્રાપ્તિ માટે, પરિગ્રહનો સંચય કરતો થકો, સંયમ ક્રિયામાં ઢીલો બની, સંસારરૂપી કીચડમાં ફસાઈને પાપકર્મોનો સંચય કરે છે પાપ કર્મોની વૃદ્ધિ કરે છે આવા સાધકો સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણ કરતા સંસારચક્રમાં ભ્રમણ કર્યા કરશે. એમ જાણી સાધક સંયમપાલનમાં ઉપયોગ રાખી વિચરે.

वेराणुगिद्धे णिचयं करेति, इओ चुते स इहमट्ठदुग्गं ।
तम्हा उ मेधावि समिक्ख धम्मं, चरे मुणी सव्वओ विप्पमुक्के ॥ ९ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે પુરુષ પ્રાણીઓની સાથે વેર કરે છે (૨) પાપ-કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે (૩) મૃત્યુ પામી (૪) નરકમાં દુઃખદાયી સ્થાનોમાં (૫) ઉત્પન્ન થાય છે (૬) તેથી બુદ્ધિમાન (૭) ધર્મને (૮) જાણી (૯) સર્વ બંધનથી (૧૦) રહિત બની (૧૧) સયમમાં વિચરે (૧૨) મુનિ

ભાવાર્થ.– જે પુરુષો જીવોની હિંસા કરે છે તે મરનાર જીવો સાથે વૈરને બાંધે છે અને પાપકર્મની વૃદ્ધિ કરે છે અને તે જીવ મૃત્યુ પામી દુખદાયી નરકસ્થાનોમા ઉત્પન્ન થઈ દુ.ખોને ભોગવે છે, એમ જાણી બુદ્ધિમાન મુનિએ ધર્મના સ્વરૂપને જાણી વિચારી સર્વ સાવદ્યકાર્યોથી નિવૃત્ત બની જાગૃત બની સયમનુ પાલન કરવું જીવો દ્રવ્યસંગ્રહ માટે કર્મ બંધન કરી અનેક જીવોની સાથે વૈર બંધન કરતો થકો પાપકર્મોનો સંચય કરે છે પશ્ચાત્ દુઃખદાયી સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાં પાપ કરનારાને એકલાને જ દુ ખો ભોગવવાં પડે છે

आयं[2] ण कुज्जा[3] इह जीवियट्ठी[1], असज्जमाणो[4] य परिव्वएज्जा[5] ।
णीसम्मभासी[6] य विणीय[8] गिद्धिं[7], हिंसन्नियं[9] वा ण कहं[10] करेज्जा[11] ॥ १० ॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ જીવનની (૨) ઇચ્છાથી (૩) દ્રવ્ય ઉપાર્જન ન કરે (૪) સ્ત્રી પુત્ર આદિમા આસક્ત ન રહે (૫) સયમમાં પ્રવૃત્તિ કરે (૬) વિચારી ભાષા બોલે (૭) વિષયોમાંથી આસક્તિને (૮) દૂર કરે (૯) હિંસા સંબધી (૧૦) કથાઓ (૧૧) ન કરે

ભાવાર્થ – સાધુ આ સસારમા દીર્ઘકાળ સુધી જીવવાની ઇચ્છાથી તથા મમત્વથી દ્રવ્યનુ ઉપાર્જન કરે નહિ, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરિગ્રહમા આસક્ત રહેનારના કડવા વિપાકોને જાણી તેમા આસક્ત રહે નહિ, સયમમા ઉપયોગવત રહી સયમનુ પાલન કરે. વિચાર કરી, નિરવદ્ય, પ્રિય, સત્ય વ્યવહાર ભાષા બોલે, શબ્દાદિ વિષયો ઉપરની આસક્તિ દૂર કરી હિંસા થાય તેવી કથા વાર્તાઓ કરે નહિ.

आहाकडं वा ण णिकामएज्जा, णिकामयंते य ण संथवेज्जा ।
धुणे उराल अणुवेहमाणे, चिच्चा ण सोयं अणवेक्खमाणो ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુ પુરુષ (૨) આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા ન કરે (૩) આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા કરનારનો (૪) પરિચય કરે નહિ (૫) નિર્જરા પ્રાપ્તિના હેતુથી (૬) શરીરને (૭) કૃશ કરે (૮) શરીરની દરકાર નહિ કરતા થકા (૯) શોક આદિ ચિંતાને છોડી (૧૦) સંયમ પાલન કરે.

ભાવાર્થ – સાધુ આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા ન કરે, તથા આધાકર્મી આહારને ઇચ્છનાર શ્રમણનો પરિચય પણ ન કરે, સાથે રહેવાનો કે વાતચિત કરવાનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થવા ન દે અને નિર્જરાના હેતુએ તપદ્વારા શરીરને કૃશ કરે, શરીર ઉપરનો મમત્વ નહિ રાખતાં શોક સંતાપ આદિ સંસાર ભાવરૂપ વિષયોની ચિંતા દૂર કરી સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહી શરીરના મળ સમાન કર્મરૂપી રજનો ક્ષય કરે એ જ સાધક કર્તવ્ય છે.

एगत्तमेयं अभिपत्थएज्जा, एवं पमोक्खो न मुसंति पास ।
एसप्पमोक्खो अमुसे वरेवि, अकोहणे सच्चरते तवस्सी ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુ પુરુષ એકત્વની (૨) ભાવના કરે (૩) એકત્વ ભાવનાથી (૪) નિઃસંગતા પ્રાપ્ત થાય છે અને (૫) મિથ્યા (૬) ન (૭) માનો (૮) એકત્વ ભાવનાથી (૯) મોક્ષની પ્રાપ્તિ તથા ભાવ સમાધિએ (૧૦) ક્રોધ ન કરે (૧૧) સત્યમાં રક્ત (૧૨) તપસ્વી એ સંયમી (૧૩) શ્રેષ્ઠ છે (૧૪) જે સત્ય છે એ ભાવનાથી યુક્ત રહી.

ભાવાર્થ:– સાધુ એકત્વની ભાવનાથી નિઃસંગતા પ્રાપ્ત થાય છે તેને સત્ય માનો, મિથ્યા નહિ માનો, તેમ જ એકત્વની

आउक्खयं चेव अबुज्झमाणे, ममाति से साहसकारि मंदे।
अहो य राओ परितप्पमाणे, अट्टेसु मूढे अजरामरेव्व ॥१८॥

શબ્દાર્થ : (૧) આરંભમાં આસક્ત પુરુષો આયુષ્યનો ક્ષય હોવાનું (૨) જાણતા નથી (૩) મૂર્ખ જીવો વસ્તુઓ ઉપર (૪) મમતા રાખતા થકા (૫) પાપકર્મો કરે છે (૬) દિવસ રાત્રિ (૭) ધનની ચિંતામાં રહે છે અને પોતાને (૮) અજર અમરમાની (૯) આર્ત બની ધન સંપત્તિમાં આસક્ત રહે છે (૧૦) મૂર્ખ જીવો

ભાવાર્થઃ– આરંભમાં આસક્ત અજ્ઞાની જીવો પોતાના આયુષ્યનો ક્ષય થવાનો છે તેનો તેને ઉપયોગ નથી અને પર-પદાર્થમાં સ્વજન, ધન, સંપત્તિ આદિ વસ્તુઓમાં મમત્વ રાખી પાપકર્મો કરતા ડરતા નથી અને રાત્રિ દિવસ આર્તધ્યાન વડે ધનની ચિંતામાં દતચિત્ત રહેતા થકા કલેશને ભોગવે છે તથા આયુષ્ય ક્ષયના ઉપયોગ રહિત પોતાને અજરઅમરમાની ધન સંપત્તિમાં આસક્ત બની, અમૂલ્ય માનવભવને વ્યર્થ બનાવી જીવન વ્યતીત કરે છે એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ સંસારના સ્વરૂપને જાણી, આત્મકલ્યાણરૂપ ધર્મ આરાધન કરવામાં જાગૃત રહેવું.

जहाहि वित्तं पसवो य सव्वं, जे बंधवा जे य पिया य मित्ता।
लालप्पती सेऽवि य एइ मोहं, अन्ने जणा तंसि हरंति वित्तं ॥
॥१९॥

શબ્દાર્થ . (૧) ત્યાગો (૨) ધન (૩) સર્વ (૪) પશુઓ આદિ (૫) બન્ધવ (૬) પિતા (૭) પ્રિય મિત્ર એ કોઈ ઉપકાર કરનાર નથી શરણભૂત નથી તથાપિ મનુષ્યો સંબધિઓ માટે તેના (૮) વિયોગે રુવે છે ને (૯) પ્રાપ્ત કરે

છે પરંતુ પોતાના મૃત્યુબાદ (૧૦) મોહને (૧૧) ભજન (૧૨) લોક (૧૩) તેના (૧૪) ધંપજિને કરી લે છે (૧૫) ધનાદિ.

ભાવાર્થ:— માતા, પિતા, બંધવ, મિત્ર આદિ સ્વજનો અગર ધન સંપત્તિ વગેરે કોઈ આત્માને શરણભૂત થતા નથી. સુખ તથા દુઃખ પોતાને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે, પરભવમાં જીવ એકલો જાય છે એમ જાણી સાધકે ધન ધાન્ય પશુ તથા સ્વજનોના મમત્વને ત્યાગી સંબંધ છોડી અને આરંભ તથા પરિગ્રહથી અલગ થઈ આત્મસાધન રૂપજ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રનું આરાધન કરવું જીવ સ્વજન વગેરે સંબંધીના વિયોગે રૂદન કરે છે અને શોકની વૃદ્ધિ કરે છે પરંતુ પોતાના મૃત્યુ બાદ મરનારને ભૂલી સ્વજનો આદિ તેના ધનને હરણ કરે છે, ધનને વહેંચી લઈ આનંદ ભોગવે છે એમ જાણી મમત્વને દૂર કરવો મનુષ્યો પોતાના સ્વાર્થ માટે પ્રાણી જીવોની હિંસા કરી કષ્ટ ભોગવી ધન ઉપાર્જન કરી કર્મની આસક્તિ બાંધી ધનને છોડી પરલોકમાં એકલા ચાલ્યા જાય છે સ્વાર્થમય સંબંધીઓ તેના જીવતાં પણ ધનાદિમાંથી ભાગ પડાવે છે અને મરણ પછી પણ તેના ધનને ગ્રહણ કરી મોજ ઉડાવે છે મરનારને કોઈ સ્વજન યાદ કરતા નથી. એમ જાણી આત્માર્થી જીવોએ ધર્મ આરાધન કરી આત્માનું સાધન કરી લેવું જેથી ભવિષ્યકાળ સુખરૂપ બને અને શુભગતિ પ્રાપ્ત થાય.

सीहं जहा खुड्डमिगा चरंता, दूरे चरंती परिसंकमाणा ।
एवं तु मेहावि समिक्ख धम्मं, दूरेण पावं परिवज्जएज्जा ॥२०॥

શબ્દાર્થ:— (૧) સિંહનાભયથી (૨) મૃગો સિંહના વાસથી (૩) દૂર દૂર (૪) ફરતા (૫) ડરતા હોય છે (૬) ફરતા થકા (૭) એવી રીતે (૮) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૯) વિચાર કરી (૧૦) ધર્મનો (૧૧) દૂર થી (૧૨) પાપથી (૧૩) પાપને છોડી દે.

ભાવાર્થ:- જેમ પૃથ્વી ઉપર વિચરતા મૃગલાઓ મૃત્યુના ભયની શંકાથી સિંહના નિવાસથી દૂર દૂર વિચરે છે, એવી રીતે બુદ્ધિમાન પુરુષે ધર્મનો વિચાર કરીને આત્માના કલ્યાણ માટે પાપકર્મથી દૂર રહી પાપ કાર્યનો ત્યાગ કરવો અને સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહેવું, એ જ સાધકનો આચાર છે અને આત્મહિતનું કારણ છે જાણી પાપકર્મોનો ત્યાગ કરવો

संबुज्झमाणे उ णरे मतीमं, पावाउ अप्पाण निवट्टएज्जा ।
हिंसप्पसूयाइं दुहाइ मत्ता, वेराणुबंधीणि महब्भयाणि ॥२१॥

શબ્દાર્થ . (૧) ધર્મને સમજવાવાળા (૨) પુરુષ (૩) બુદ્ધિમાન (૪) પાપકાર્યોથી (૫) પોતાને (૬) નિવૃત્ત કરે (૭) હિંસાથી (૮) ઉત્પન્ન કર્મ (૯) દુઃખ ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૦) વૈર ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૧) મહાભય ઉત્પન્ન કરાવે છે (૧૨) એમ જાણીને હિંસા કરે નહિ.

ભાવાર્થ:- ધર્મના તત્ત્વને જાણનારા પુરુષ પાપકાર્યોથી અલગ રહે હિંસાથી ઉત્પન્ન કર્મ, વૈર ઉત્પન્ન કરાવે છે અને વૈર છે તે મહાભયનુ કારણ છે અને દુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે એમ જાણી આત્માર્થીએ હિંસાથી દૂર રહેવુ સમ્યક્ શ્રુત તથા ચારિત્રરૂપ ધર્મ જીવોને ભાવ સમાધિ પ્રાપ્ત કરાવનાર છે અને હિંસા તથા પરિગ્રહ મમત્વ જીવોને નરકાદિ ગતિના દુઃખ ઉત્પાદકના હેતુ છે એમ જાણી આરંભ પરિગ્રહથી નિવૃત્ત થઈ સંયમ પાલન કરવામાં ઉપયોગવંત રહેવુ એ મુમુક્ષુ જીવોને તથા સાધકને હિતનુ કારણ છે

मुसं न बूया मुणि अत्तगामी, णिव्वाणमेयं कसिणं समाहिं ।
सयं न कुज्जा न य कारवेज्जा, करंतमन्नंपि य णाणुजाणे ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) અસત્ય (૨) ન (૩) બોલે અસત્ય વચનના ત્યાગી (૪) મુનિ (૫) સર્વજ્ઞોક્ત માર્ગમાં ચાલનારા આત્માર્થી (૬) સંપૂર્ણ ભાવ (૭) અથવા મોક્ષ કહેલ છે (૮) સમાધિ (૯) મુનિ સ્વયં અસત્ય (૧૦) નહિ (૧૧) બોલે અન્ય પાસે પણ તે (૧૨) દોષોનું સેવન (૧૩) કરાવે નહિ (૧૪) તે દોષો સેવન કરનારને (૧૫) અનુમોદન આપે નહિ

ભાવાર્થઃ— મોક્ષગામી સાધુ અસત્ય ન બોલે કારણ કે અસત્ય આદિ સર્વ વ્રતોના દોષથી નિવૃત્ત થવું તે જ મોક્ષરૂપ સમાધિનું સંપૂર્ણ કારણ છે તેથી સાધુ સ્વયં મૃષા ન બોલે, અન્ય પાસે મૃષા ન બોલાવે મૃષા બોલનારને અનુમોદન આપે નહિ અને સર્વ વ્રતોના દોષોને ત્યાગી સંયમ પાલન કરે

सुद्धे सिया जाए न दूसएज्जा, अमुच्छिए ण य अज्झोववन्ने ।
धितिमं विमुक्के ण य पूयणट्ठी, न सिलोयगामी य परिव्वएज्जा
॥२३॥

શબ્દાર્થ (૧) દોષ રહિત શુદ્ધ આહાર (૨) પ્રાપ્ત થયે (૩) ચાખનાથી રાગદ્વેષ કરી (૪) આહારને દૂષિત ન કરે (૫) અમૂર્છિત રહે (૬) આહારમાં આસક્ત ન બને (૭) ધૈર્યવાન બની (૮) પરિગ્રહથી વિમુક્ત (૯) પૂજાનો અર્થી ન બને તથા (૧૦) કીર્તિની કામના ન કરે (૧૧) સંયમ પાલન કરે.

ભાવાર્થ— ઉદ્‌ગમનાદિ દોષવર્જિત ચારનાથી મેળવેલ શુદ્ધ આહારમાં રાગદ્વેષ કરી આહારને દૂષિત ન કરે તથા આહારમાં મૂર્છિત ન બને તેમ જ વારંવાર આહારનો અભિલાષી ન બને સાધુ ધીરજવાન બની સંયમ નિર્વાહ માટે આહાર કરે અને બાહ્ય તથા આભ્યંતર પરિગ્રહથી મુક્ત બની પોતાની પૂજા પ્રશંસા તથા કીર્તિની અભિલાષા ન રાખે પરંતુ ઉપશાંતચિત્ત બની આત્મ સાધનાના કારણે શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે.

ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાથી સમાધિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ સત્ય શ્રદ્ધા રાખી તથા એકત્વ ભાવનાથી યુક્ત રહી તપ કરનાર તપસ્વી તથા સત્યમાં રક્ત રહેનાર તથા ક્રોધથી રહિત સાધકને સર્વથી શ્રેષ્ઠ કહેલ છે સાધુ સંસારી જીવોની સહાયતાને ઇચ્છે નહિ, કારણ કે જન્મ, જરા, મરણ, રોગ તથા શોક સંતાપથી પૂર્ણ એવા આ જગતમાં, પોતાનાં કરેલાં કર્મથી ભોગવતા દુઃખોથી જીવોનુ રક્ષણ કરવા કોઇ અન્ય મનુષ્ય સ્વજન આદિ કે પરિગ્રહ સમર્થ થતા નથી કર્મના કારણે દુખદ સંયોગે પ્રાપ્ત થાય છે એમ જાણી આત્માર્થી એકત્વ ભાવનાની વૃદ્ધિ કરે અને એ જ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય સત્ય અને પ્રધાન છે અથવા ભાવ સમાધિ છે તપસ્વી હોય તે ક્રોધ, માન, માયા, લોભને જીતી સત્યમાં રક્ત રહી સંયમ પાલન કરે એ જ સાચી તપસ્યા કહેવાય અને કષાય રહિતની તપસ્યા જ કર્મ ક્ષય કરવાનુ સાચુ સાધન છે

इत्थीसु यां आरयं मेहुणाओ, परिग्गहं चेव अकुव्वमाणे ।
उच्चावएसु विसएसु ताई, निस्संसयं भिक्खू समाहिपत्ते ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રીઓમા (૨) અનાસક્ત (૩) મૈથુનથી (૪) નિવૃત્ત પરિગ્રહથી (૫) નિર્વૃત્ત (૬) વિવિધ પ્રકારના (૭) વિષયોમાં અનાસક્ત (૮) છકાય જીવોના રક્ષક (૯) એવા સાધુ (૧૦) સંદેહ રહિત (૧૧) સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ – જે સાધુ સ્ત્રી સેવન કરતા નથી તથા પરિગ્રહ રાખતા નથી, વિવિધ પ્રકારના ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા અનાસક્ત બની રાગદ્વેષ રહિત થઇ, છકાય જીવોની રક્ષા કરે છે. તે સાધુ સંદેહ રહિત સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે અને એ જ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય જાણવો

अरइं रइं च अभिभूय भिक्खू, तणाइफासं तह सीयफासं।
उण्हं च दंसं चऽहियासएज्जा, सुब्भिं च दुब्भिं च तितिक्खएज्जा
॥ १४ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સંયમમાં અરતિ અથવા ખેદ (૨) અસંયમમાં રતિ અથવા રાગને (૩) ત્યાગી (૪) સાધુ (૫) તૃણ આદિના (૬) સ્પર્શ (૭) શીત (૮) ઉષ્ણ (૯) ડાંસ મચ્છરના (૧૦) સ્પર્શોને સહન કરે તથા (૧૧) સુગંધ (૧૨) દુર્ગંધના સ્પર્શોને (૧૩) સહન કરે.

ભાવાર્થ – સાધુ સંયમ પ્રત્યે અરુચિ અથવા ખેદ ન કરે તથા અસંયમમાં રુચિ ન કરે રતિ તથા અરતિનો ત્યાગ કરી, આક્રોશ વચના તથા તૃણ સ્પર્શના, શીતના ઉષ્ણના, ડાંસ મચ્છરના, સુગંધ તથા દુર્ગંધના સ્પર્શોને તથા ક્ષુધા તૃષાના પરીષહ તથા ઉપસર્ગોને સમભાવે સહન કરે વિષયોમાં અનાસક્ત રહેનાર પુરુષ ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે એમ જાણી સમભાવથી સંયમનું પાલન કરવું

गुत्तो वईए य समाहिपत्तो लेसं समाहट्टु परिव्वएज्जा।
गिहं न छाए णवि छायएज्जा, संमिस्सभावं पयहे पयासु
॥ १५ ॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુ વચનની (૨) ગુપ્તિ રાખનાર (૩) સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે (૪, પ્રશસ્ત લેશ્યા (૫) ગ્રહણ કરી (૬) સંયમનું પાલન કરે (૭) ઘરને (૮) બનાવે નહિ (૯) ઘર કરાવે (૧૦) ન અન્ય પાસે (૧૧) સ્ત્રીઓના (૧૨) સંસર્ગનો (૧૩) ત્યાગ કરે.

ભાવાર્થ:- જે સાધુ વચનથી ગુપ્ત રહે તે ભાવ સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે, એમ જાણી શુદ્ધ લેશ્યાને ગ્રહણ કરી સંયમ અનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્ત રહે સાધુ સ્વયં ઘર-મકાન બનાવે નહિ, અન્ય પાસે બનાવરાવે નહિ, સાંસારિક સર્વ કાર્યોથી અલગ રહે, ગૃહસ્થના કાર્યો ન કરે, કરાવે નહિ, તેમ જ તેનુ અનુમોદન પણ ન કરે, તથા સ્ત્રીઓથી તદ્દન અલગ રહે, તેના સંસર્ગને સંસાર પરિભ્રમણનુ કારણ જાણી સર્વથા ત્યાગ કરે

जे[1] केइ[2] लोगंमि उ अकिरियआया[3], अन्नेण[4] पुट्ठा[5] धुयमादिसंति[6][7] ।
आरंभसत्ता[8] गढिता[9] य[10] लोए धम्मं[11] ण[12] जाणंति[13] विमुक्खहेउ[14] ॥ १६ ॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે કોઈ (૨) આ લોકમાં (૩) આત્માને ક્રિયા રહિત માને છે (૪) અન્ય (૫) પૂછે તેને (૬) મોક્ષનો (૭) આદેશ કરે છે (૮) આરંભમાં (૯) આસક્ત (૧૦) વિષયોમા મૂર્ચ્છિત છે (૧૧) તે જીવો (૧૨) ધર્મને (૧૩) જાણતા નથી (૧૪) મોક્ષના કારણ રૂપ

ભાવાર્થ:- આ લોકમાં જે કોઈ આત્માને ક્રિયા રહિત માને છે અને અન્ય કોઈ મોક્ષ સંબધમા પૂછનારને અક્રિયાવાદને મોક્ષનુ કારણ બતાવે છે આરભમા આસક્ત અને વિષય ભોગોના મૂર્છિત જીવો મોક્ષના કારણરૂપ ધર્મના સ્વરૂપને જાણતા નથી આ જગતમા સાંખ્ય આદિ દર્શનવાળા આત્માને ક્રિયા રહિત માને છે આત્મા સર્વવ્યાપી માનતા હોવાના કારણે આત્માને ક્રિયા રહિત હોવાનુ માને છે, જેથી તેમની માન્યતા અનુસાર ક્રિયા રહિત આત્મામા બધ મોક્ષનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી છતા અક્રિયાવાદમા મોક્ષ હોવાનો ઉપદેશ તેઓ આપે છે અને વિષય ભોગોમા આસક્ત

બની આરંભના કાર્યો ભોજન આદિના પચન પાચન તથા સ્નાન આદિ સાવદ્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત રહે છે આવા જીવો અન્ય દર્શનીઓ પોતે ક્રિયા કરતા થકા ક્રિયાને નહિ માનનારા મીથ્યાત્વી જીવો મોક્ષના કારણરૂપ શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મને નહિ જાણતા હોવાથી અનંતાનંત કાળપર્યંત સંસાર પરિભ્રમણરૂપ ચક્રાવામાં ફસાઈ જન્મ મરણાદિના દુઃખો ભોગવતા પરિભ્રમણ કર્યા કરશે.

पुढो य छंदा इह माणवा उ, किरियाकिरीयं च पुढो य वायं।
जायस्स बालस्स पकुव्व देहं, पवड्ढती वेरमसंजतस्स ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) આ લોકમાં (૨) મનુષ્યોની (૩) ભિન્નભિન્ન (૪) રુચિ હોય છે (૫) ક્રિયાવાદને માનનારા (૬) કોઈ અક્રિયાવાદને માનનારા (૭) પૃથક્ પૃથક્ (૮) વાદને માનનારા (૯) જન્મેલ (૧૦) બાળકના (૧૧) કાપી ઘાત કરી પોતાના સુખને પ્રાપ્ત કરે છે (૧૨) તેઓને (૧૩) અસંયમી જીવો (૧૪) આ રીતે વૈરને (૧૫) વધારે છે

ભાવાર્થ – આ જગતમાં મનુષ્યોના અભિપ્રાયો–રુચિ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે તેથી કોઈ ક્રિયાવાદને માને છે, તો કોઈ અક્રિયાવાદને માને છે આવા પ્રકારની અનેક પ્રકારની રુચિવાળા જીવો આરંભ અને વિષયોમાં આસક્ત લોક તરતના જ જન્મેલ બાળકના ટુકડા કરી પોતાના સુખને ઉત્પન્ન કરી આનંદ માને છે આવા અસંયતિ લોકો આ લોક પરલોકના ભવ સુધી સેંકડો જન્મ સુધી ચાલવાવાળા (પરસ્પર ઘાતને કારણ) પ્રાણી સાથે વૈરની વૃદ્ધિ કરી સંસાર પરિભ્રમણ કરતા થકાં દુઃખોને ભોગવતા થકાં સંસાર ચક્રાવામાં ફસાઈ રહે છે એમ જાણી જે રક્ષણ કરવું તે આત્માને ક્ષેમનું કારણ છે

[૨] [૧] [૩] [૪] [૫] [૬]
निक्खम्म गेहा उ निरावकंखी, कायं विउसेज्ज नियाणछिन्ने ।
[૭] [૧૦] [૮] [૯] [૧૦] [૧૧] [૧૨] [૧૩]
णो जीवियं णो मरणाभिकंखी, चरेज्ज भिक्खू वलया विमुक्के त्ति-बेमि ॥२४॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ ઘરનો ત્યાગ કરી (૨) પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરી (૩) જીવનમાં નિરપેક્ષ બની રહે (૪) શરીરનો (૫) વ્યુત્સર્ગ કરે (૬) તપના ફળની ઇચ્છા ન કરે (૭) જીવન તથા (૮) મરણની (૯) ઇચ્છા (૧૦) રહિત બની (૧૦) સયમમા વિચરે (૧૧) સાધુ (૧૨) સસારથી (૧૩) મુક્ત બની.

ભાવાર્થ – સાધક ઘરનો ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરી પોતાના જીવનના નિરપેક્ષ–આકાક્ષા રહિત બની શરીર ઉપરના મમત્વને છોડી શરીર શુશ્રૂષાનો ત્યાગ કરી પોતાના તપ ત્યાગના ફળની ઇચ્છા નહિ કરતા થકા નિયાણાને છેદીને જીવન મરણની ઇચ્છાને દૂર કરી સંસારી પ્રપંચોથી દૂર રહેતા થકા શુદ્ધ સયમનુ પાલન કરે તે સાધુ સસારરૂપ વલય–કર્મબંધનથી મુક્ત બની શાશ્વતા સુખરૂપ સમાધિ–મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે

સમાધિ નામનું દશમુ અધ્યયન સમાપ્ત.

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૧ મું

મોક્ષમાર્ગ

कयरे मग्गे अक्खाए, माहणेणं मईमया ! ।
जं मग्गं उज्जु पाविता, ओहं तरइ दुत्तरं ॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) ક્યો (૨) માર્ગ (૩) કહેલ છે (૪) ભગવંત (૫) કેવળજ્ઞાની (૬) જે (૭) માર્ગ (૮) સરલ (૯) પામીને (૧૦) સંસાર રૂપી ઓઘ (૧૧) દુસ્તર (૧૨) તરી જાય છે

ભાવાર્થઃ- અહિંસાના ઉપદેશક કેવળજ્ઞાની ભગવંત મહાવીર સ્વામીએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે કયો સરલ માર્ગ બતાવેલ છે કે જે માર્ગને પ્રાપ્ત કરી જીવો સંસાર સમુદ્રરૂપી ઓઘને તરી પારપામીને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે સંસાર સમુદ્રને પાર કરવાની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરવી કઠિન રહેલ છે મનુષ્ય જન્મ આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુળ રૂપ આરોગ્યતા, લાંબુ આયુષ્ય, બુદ્ધિ, સૂત્ર સાંભળવાનો યોગ, અને તેના ઉપરની શ્રદ્ધા પાંચ ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા તથા નિર્મળ ચારિત્ર એ બધાની પ્રાપ્તિ થવી ઘણી દુર્લભ છે જાણી અમૂલ્ય માનવભવ પ્રાપ્ત થયેલ ને સફળ બનાવવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપરૂપ ધર્મ આરાધન કરવું એ આત્મ શ્રેયનું કારણ છે

तं मग्गं णुत्तरं सुद्धं, सव्वदुक्खविमोक्खणं ।
जाणासि णं जहा भिक्खू ! तं णो बूहि महामुणी ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) તે (૨) માર્ગ (૩) સર્વથી શ્રેષ્ઠ (૪) શુદ્ધ (૫) સર્વ (૬) દુ:ખોથી (૭) છોડાવનાર (૮) જાણો છો (૯) જે રીતે (૧૦) હે ભિક્ષૂ (૧૧) તે માર્ગ (૧૨) અમને (૧૩) કહો (૧૪) મહા મુનિ

ભાવાર્થ:- શ્રી જંબૂસ્વામી શ્રી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે હે મહામુનિ? સર્વ દુ:ખોથી મુક્ત કરાવનાર, સર્વથી શ્રેષ્ઠ મોક્ષમાર્ગ શ્રી તીર્થંકર દેવોએ પ્રતિપાદન કરેલ માર્ગને આપ જાણો છો તે સરલ મોક્ષમાર્ગ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરાવનાર અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એવો માર્ગ અમોને બતાવો

जइ णो केइ पुच्छिज्जा, देवा अदुव माणुसा ।
तेसिं तु कयरं मग्गं, आइक्खेज्ज? कहाहि णो ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) કોઈ (૩) પૂછે (૪) દેવો (૫) મનુષ્યો (૬) તેને (૭) કયો (૮) માર્ગ (૯) કહીએ (૧૦) આપ કહો (૧૧) અમોને

ભાવાર્થ:- શ્રી જંબૂસ્વામી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે અમોને કોઈ દેવો અથવા મનુષ્યો મોક્ષના માર્ગ સંબંધમાં પૂછે તો અમો તેઓને કયો માર્ગ બતાવીએ, આપ તે માર્ગને જાણો છો, તો તે મોક્ષમાર્ગના સ્વરૂપને આપ અમોને બતાવો

जइ वो केइ पुच्छिज्जा, देवा अदुव माणुसा ।
तेसिमं पडिसाहिज्जा, मग्गसारं सुणेह मे ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) કદાચિત (૨) કોઈ (૩) દેવો (૪) મનુષ્યો (૫) તમોને (૬) પૂછે (૭) તો તેને (૮) કહેવો (૯) આ માર્ગ (૧૦) સારરૂપ (૧૧) સાંભળો (૧૨) મારાથી

ભાવાર્થ – શ્રી સુધર્માસ્વામી પોતાના પ્રિય શિષ્ય શ્રી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે તમોને કોઈ દેવતા અગર મનુષ્યો મોક્ષ માર્ગ સંબંધમાં પૂછે તો તેઓને હું હવે પછી કહી બતાવું છું એ સમ્યગ્ માર્ગ કહી બતાવવો જે સારરૂપ માર્ગને મારા વડે સાંભળો.

અણુપુવ્વેણ મહાઘોરં, કાસવેણ પવેઇયં ।
જમાદાય ઇઓ પુવ્વં, સમુદ્દં વવહારિણો ॥૫॥

શબ્દાર્થ (૧) અનુક્રમે હું (૨) અતિ કઠિન માર્ગ (૩) કાશ્યપ ગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ (૪) કહેલ (૫) માર્ગને ગ્રહણ કરી (૬) પૂર્વે એટલે ભૂતકાળમાં (૭) જેમ વ્યાપારીઓ વહાણ રૂપ સાધનથી સમુદ્રને પાર કરે છે તેમ ઘણા જીવો (૮) સંસાર સમુદ્રને તરી ગયા છે

ભાવાર્થઃ– શ્રી સુધર્માસ્વામી પોતાના પ્રિય શિષ્ય જંબૂ સ્વામી આદિ શિષ્યોને કહે છે કે ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ કહેલ મોક્ષમાર્ગને હું તમોને ક્રમશ બતાવું છું તેને તમે સાંભળો, જેમ વ્યાપાર કરનાર વેપારી લોકો વહાણરૂપ સાધનથી સમુદ્રને પાર કરે છે એટલે સમુદ્ર તરીને પોતાના ધારેલા સ્થળને પ્રાપ્ત કરે છે એ રીતે શ્ર તીર્થંકર દેવોએ કહેલ મોક્ષમાર્ગનો આશ્રય લઈ ભૂતકાળમાં ઘણા જીવાએ આ સંસારસાગરનો પાર કરેલ છે વરી ગયા છે અને પોતાના ધારેલ સ્થળ સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત કરેલ છે એ પાંચમી ગતિ પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રથમ મોક્ષના બીજરૂપ સમ્યક્ત્વની જરૂર હોય છે તેથી તેને પ્રાપ્ત કરવા સદ્ગુરુનો આશ્રય લેવો પડે છે જ્યાંસુધી અનંતાનુબંધીના ચાર કષાયનો ઉદય હોય ત્યાંસુધી જીવોને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેનો ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય અથવા ઉપશમ કરવાથી તથા મિથ્યાત્વ મોહનીય આદિ ત્રણ પ્રકૃતિનો ક્ષય ક્ષયોપશમ કે ઉપશમ (સાત પ્રકૃતિનો મોહનીયની) કરવાથી સમ્યક્ત્વની

પ્રાપ્તિ થાય છે અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તો અનંતાનું બંધી આદિ બાર કષાયના ક્ષયોપશમાદિથી થાય છે, સમ્યક્ત્વ હોય ત્યાં ચારિત્રની ભજના હોય છે ચારિત્ર હોય ત્યાં નિયમિત સમ્યક્ત્વ તથા જ્ઞાન હોય છે, તેમ જ સમ્યક્ત્વ છે ત્યાં જ જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન છે ત્યાં સમ્યક્ત્વ છે, મનુષ્યજન્મ, ધર્મ ઉપદેશનો યોગ, સમ્યક્ત્વરૂપ શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર પાલનની શક્તિ એ ચારે સમ્પૂર્ણથી પ્રાપ્ત થાય ત્યારે મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે જેથી અલ્પશક્તિવાળાને માટે આ મોક્ષમાર્ગનુ આરાધન મહા કઠિન છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપરૂપ ધર્મનુ અથવા સંયમ આરાધન સમ્પૂર્ણ ઉપયોગવંત રહીને કરવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ જાણી જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર અને તપ રૂપ ધર્મ આરાધન કરવા સાધકોએ તથા મુમુક્ષુ આત્માઓએ જાગૃત રહેવુ

अतरिंसु[1] तरंतेगे[2], तरिस्संति[4] अणागया[3] ।

तं[5] सोच्चा[6] पडिवक्खामि[7], जंतवो[8] तं[9] सुणेह[10] मे[11] ॥६॥

શબ્દાર્થ · (૧) ભૂતકાળમાં સંસાર સમુદ્રને તરી ગયા છે (૨) વર્તમાનકાળે તરે છે (૩) ભવિષ્યમાં (૪) તરશે (૫) તે હકીકતને (૬) સાંભળેલ (૭) તમોને કહું છુ (૮) હે શિષ્યો (૯) તે માર્ગને (૧૦) સાંભળો (૧૧) મારા થકી

ભાવાર્થ:- શ્રી તીર્થંકર દેવોએ બતાવેલ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ મોક્ષમાર્ગને ગ્રહણ કરી તેનુ આરાધન કરી પૂર્વકાળમા ઘણા જીવો સંસારરૂપ સમુદ્રને તરી ગયા છે પાર કરેલ છે વર્તમાનકાળે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સંસારસમુદ્રને તરી મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરે છે, ભવિષ્યકાળમા પણ ઘણા જીવો આ જ માર્ગના આરાધનથી સંસાર સમુદ્રને પાર કરી મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરશે એવો

આ માર્ગ શ્રી તીર્થંકરદેવ પાસેથી સાંભળીને મેં પણ ગ્રહણ કરેલ છે તે તમો સર્વ લોકોની સાંભળવાની ઇચ્છાથી હું તમોને તે મોક્ષ માર્ગ વિશેષે કહી બતાવું છું તેને તમે એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળો

पुढवीजीवा पुढो सत्ता, आउजीवा तहाऽगणी ।
वाउजीवा पुढो सत्ता, तणरुक्खा सबीयगा ॥७॥

શબ્દાર્થ (૧) પૃથ્વી સ્વયં જીવ છે (૨) પૃથક્ પૃથક્ શરીરવાળા (૩) જીવો છે (૪) પાણી સ્વયં જીવ છે (૫) તેમ જ (૬) અગ્નિ પણ સ્વયં જીવ છે (૭) વાયુ સ્વયં જીવ છે (૮) પૃથક્ પૃથક્ શરીરવાળા (૯) જીવો છે (૧૦) તૃણ (૧૧) વૃક્ષ (૧૨) બીજને જીવ જાણવા.

ભાવાર્થઃ— પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ પવન એ ચારે સ્વયં જીવ રૂપ છે અને એક બીજાને આશ્રયી રહેલાં છે તે બધા જુદા જુદા શરીરવાળા છે ને પ્રત્યેક શરીરી કહેવાય છે એવી રીતે વનસ્પતિ તૃણ, વૃક્ષ, બીજ આદિ સર્વ વનસ્પતિ પણ સ્વયં જીવ છે અને તેમાં કેટલાએક પ્રત્યેક શરીરી છે અને કેટલાએક સાધારણ શરીરવાળા છે (એક શરીરે સંખ્યાતા અસંખ્યાતા અને અનંતા જીવો રહેલાં હોય તેને સાધારણ વનસ્પતિ કહેવાય તે કંદમૂળ આદિ કહેવાય છે) તેઓ બધા પાંચે એક જ ઇન્દ્રિયવાળા છે અને એકેન્દ્રિય કહેવાય છે તેઓ સ્થાવર કહેવાય છે તેના સૂક્ષ્મ અને બાદર તથા પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એમ ભેદો રહેલા છે મોક્ષમાર્ગમાં ચારિત્ર પાલનમાં જીવહિંસાની નિવૃત્તિ એ મુખ્ય છે તેથી સર્વ જીવોની પીછાનની અતિ આવશ્યકતા છે અને સર્વ જીવોની દયા પાળવી તે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રથમ અંગ છે

अहावरा तसा पाणा, एवं छक्काय आहिया ।
एतावए जीवकाए, णावरे कोइ विज्जई ॥८॥

શબ્દાર્થ. (૧) ઉપરોક્ત સિવાય (૨) ત્રસકાય રૂપ (૩) જીવો છે (૪) એ પ્રમાણે (૫) જીવોના છ ભેદ (૬) શ્રી તીર્થંકર દેવોએ બતાવેલ છે (૭) એટલે (૮) જીવકાયના ભેદ છે (૯) તથા અન્ય (૧૦) કોઇ જીવો (૧૧) નથી (૧૨) હોતા

ભાવાર્થ– પૂર્વોક્ત જીવના પાચ એકેન્દ્રિયજીવોના પાંચ ભેદને છઠ્ઠો ભેદ આ ત્રસકાય જીવનો છે તે આ પ્રમાણે શ્રી તીર્થંકર દેવોએ બતાવેલ છે, તેનાથી ભિન્ન કોઇ અન્ય જીવો નથી, સમસ્ત જીવોના પાચસોને ત્રેસઠ ભેદ કહેલા છે, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, એ ચારમા સૂક્ષ્મ અને બાદર એવા બે ભેદ છે તેના બનેના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એમ બબે ભેદ ગણતા સોળ ભેદ થાય છે, વનસ્પતિમાં સૂક્ષ્મ સાધારણ અને પ્રત્યેક એમ ત્રણ ભેદ છે તેના પ્રર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા ગણતા છ ભેદ થાય સર્વમળી એકેન્દ્રિયના બાવીશ ભેદ થાય છે વગલેન્દ્રિયના છ ભેદ તિર્યંચ-પચેન્દ્રિયના વીશ ભેદ તેમા સજ્ઞી અસજ્ઞી એવા ભેદો છે ૩ ૩ મનુષ્યના ૧૪ નારકીના ૧૯૮ પિતાના એમ સર્વના મળી પાચસોને ત્રેસઠ ભેદને જાણી તેની દયા પાળવી એ સાધકનો આચાર છે તેની વિસ્તારથી વિગત શ્રી પન્નવણા સૂત્ર આશ્રી એકસો એક બોલના બૃહદ થોક સગ્રહમા છે

सव्वाहिं [1] अणुजुत्तीहिं, [2] मतिम [3] पडिलेहिया [4] ।
सव्वे [5] अक्कन्तदुक्खा [7] य, [6] अतो [8] सव्वे [9] न [11] हिंसया [10] ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) સર્વ પ્રજ્ઞાથી (૨) સર્વ યુક્તિથી (૩) બુદ્ધિમાન કેવળ-જ્ઞાની ભગવતે (૪) પોતાના જ્ઞાનથી જાણીને (૫) સર્વ જીવોને (૬) દુઃખ (૭) અપ્રિય છે (૮) તેથી (૯) એ સર્વ જીવોને (૧૦) હણવા (૧૨) નહિ

ભાવાર્થ – કેવળજ્ઞાની ભગવતોએ પોતાના કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શનથી જાણી જોઇ છકાયજીવોના જીવપણાનો નિશ્ચય કરેલ

છે, તેમ જ એ સર્વ જીવમાત્રને દુઃખ અપ્રિય છે દુઃખના દ્વેષી છે, સુખના અભિલાષી છે, તેથી કરીને પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ અને ત્રસ જીવોને નિશ્ચયથી જીવ જાણીને શ્રદ્ધા દૃઢ કરીને છએ જીવકાયની મન, વચન, કાયાથી હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, કરનારને ભલુ જાણવું નહિ, અને છએ જીવકાયની દયા પાળવી એવો સાધુ આચાર છે તેમ શ્રી તીર્થંકર દેવોએ કહેલ છે

एयं खु णाणिणो सारं जं न हिंसति कंचण ।
अहिंसा समयं चेव, एतावंतं विजाणिया ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) આ પ્રમાણે (૨) નિશ્ચયથી (૩) જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો-જ્ઞાનીનો (૪) સાર એ છે કે (૫) કોઈ જીવની (૬) હિંસા (૭) કરે નહિ (૮) અહિંસાના સમર્થક (૯) શાસ્ત્રનો (૧) એજ સિદ્ધાંત (૧૧) જાણવો

ભાવાર્થ – જ્ઞાની પુરુષનું ઉત્તમ જ્ઞાન એ છે કે કોઈપણ નાના કે મોટા જીવોની હિંસા કરે નહિ, જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો એ જ સાર જાણવો, શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત પણ એમ જ કહે છે, હિંસા છે તે કર્મ બંધનનું કારણ છે દુઃખનું સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણાદિનું કારણ છે, ઇષ્ટ અર્થની પ્રાપ્તિ પણ અહિંસાથી જ થાય છે પોતાને દુઃખ અપ્રિય છે અને સુખ પ્રિય છે એ જ રીતે અન્ય જીવોનું જાણી જીવહિંસાથી અલગ રહેવું

उड्ढं अहे य तिरियं, जे केइ तसथावरा ।
सव्वत्थ विरतिं कुज्जा, संतिनिव्वाणमाहियं ॥११॥

શબ્દાર્થ : (૧) ઉપર (૨) નીચે (૩) તિરછા (૪) જે કોઈ (૫) ત્રસ (૬) સ્થાવર છે (૭) સર્વત્ર (૮) હિંસાથી નિવૃત્ત (૯) થવું (૧) તેથી જીવને શાંતિમય (૧૧) મોક્ષની (૧૨) પ્રાપ્તિ કહેલ છે

ભાવાર્થ – ઉર્ધ્વ, અધો, તિરછા આદિ સર્વ દિશાઓમાં જે કોઇ ત્રસ અને સ્થાવર જીવો રહેલા છે તે સર્વ જીવોની હિંસાથી નિવૃત્ત થવાથી શાંતિમય સમાધિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કહેલ છે મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં પ્રધાન કારણ અહિંસા છે

पभू दोसे निराकिच्चा, ण विरुज्झेज्ज केणई ।
मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अंतसो ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) સમર્થ (૨) સર્વ દોષોનો (૩) ત્યાગ કરી (૪) મન (૫) વચન (૬) કાયાથી (૭) વિરોધ (૮) કોઇ જીવો સાથે (૯) કરે નહિ (૧૦) જીવન પર્યંત.

ભાવાર્થ:– ઇન્દ્રિયોને જીતવામા સમર્થ સાધુ મિથ્યાત્વાદિ સર્વ દોષોનો ત્યાગ કરીને મન, વચન, કાયાથી, જીવન પર્યંત કોઇનો અપકાર કરી કોઇ સાથે વિરોધ ઉત્પન્ન કરે નહિ, એ આત્માને સમાધિનુ મુખ્ય કારણ છે

संवुडे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ।
एसणासमिए णिच्च, वज्जयंते अणेसणं ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) જીતેન્દ્રિય (૨) તે (૩) મહાપ્રજ્ઞાવત (૪) ધૈર્યવાન (૫) ગૃહસ્થે દીધેલ (૬) નિર્દોષ આહાર (૭) ભોગવનાર (૮) સદા (૯) એષણા (૧૦) સમિતિયુક્ત (૧૦) અનેષણીય–દોષિત આહારને (૧૨) ગ્રહણ ન કરે

ભાવાર્થ – આશ્રવદ્વારોને રોકનાર, જીતેન્દ્રિય સાધુ, મહાપ્રજ્ઞાવાન, ધૈર્યતાવાન ગૃહસ્થોએ આપેલ નિર્દોષ આહારના ભોગવનાર, સદા એષણા સમિતિયુક્ત ઉપયોગવાળા, નવતત્ત્વના જાણનાર ક્ષુધા

છે, તેમ જ એ સર્વ જીવમાત્રને દુઃખ અપ્રિય છે, દુઃખના દ્વેષી છે, સુખના અભિલાષી છે, તેથી કરીને પૃથ્વી, પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ અને ત્રસ જીવોને નિશ્ચયથી જીવ જાણીને શ્રદ્ધા દૃઢ કરીને છએ જીવકાયની મન, વચન, કાયાથી હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, કરનારને ભલુ જાણવું નહિ, અને છએ જીવકાયની દયા પાળવી એવો સાધુ આચાર છે તે શ્રી તીર્થંકર દેવોએ કહેલ છે

एयं खु णाणिणो सारं जं न हिंसति कंचण ।
अहिंसा समयं चेव, एतावंत वियाणिया ॥१०॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ પ્રમાણે (૨) નિશ્ચયથી (૩) જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો–જ્ઞાનીનો (૪) સાર એ છે કે (૫) કોઈ જીવની (૬) હિંસા (૭) કરે નહિ (૮) અહિંસાના સમર્થક (૯) શાસ્ત્રનો (૧૦) એ જ સિદ્ધાંત (૧૧) જાણવો

ભાવાર્થ— જ્ઞાની પુરુષનું ઉત્તમ જ્ઞાન એ છે કે કોઈપણ નાના કે મોટા જીવોની હિંસા કરે નહિ જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો એ જ સાર જાણવો, શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત પણ એમ જ કહે છે, હિંસા છે તે કર્મ બંધનનું કારણ છે, દુઃખનું સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણાદિનું કારણ છે ઇષ્ટ અર્થની પ્રાપ્તિ પણ અહિંસાથી જ થાય છે પોતાને દુઃખ અપ્રિય છે અને સુખ પ્રિય છે એ જ રીતે અન્ય જીવોનું જાણી જીવહિંસાથી અલગ રહેવું

उड्ढं अहे य तिरियं, जे केइ तसथावरा ।
सव्वत्थ विरतिं कुज्जा, संतिनिव्वाणमाहियं ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપર (૨) નીચે (૩) તિરછા (૪) જે કોઈ (૫) ત્રસ (૬) સ્થાવર છે (૭) સર્વત્ર (૮) હિંસાથી નિવૃત્ત (૯) થવું (૧૦) તેથી જીવને શાંતિમય (૧૧) મોક્ષની (૧૨) પ્રાપ્તિ કહેલ છે

સહેજ પણ દોષની શંકા રહેતી હોય તો તેવા સર્વ પ્રકારના આહા-રને સાધુ અકલ્પનીક જાણી ગ્રહણ કરે નહિ આધાકર્મી આહારથી મિશ્રિત થયેલ આહારને પૂર્વ કર્મ કહેવાય છે.

हणंतं[८] णाणुजाणेज्जा,[१०][९] आयगुत्ते[६] जिइंदिए[७] ।
ठाणाइं[४] संति[५] सड्ढीणं,[१] गामेसु[२] नगरेसु[३] वा ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) ધર્મમાં શ્રદ્ધાવાન (૨) ગામ (૩) નગરમાં (૪) સાધુનો નિવાસ (૫) હોય છે (૬) આત્મ ગુપ્ત (૭) જીતેન્દ્રિય (૮) હિંસાદિક કાર્યોમાં (૯) અનુમોદન (૧૦) ન કરે

ભાવાર્થ – જ્યા જ્યાં ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા શ્રાવકો ગામ અગર નગર આદિમાં વસતા હોય તેવા સ્થાનોમાં પ્રાય સાધુનો નિવાસ હોય છે. ત્યાં કોઇ ધર્મ શ્રદ્ધાળુ પુરુષ ધર્મોપદેશ સાંભળીને જીવોની ઘાત થાય તેવી ક્રિયાઓ અર્થાત્ કૂવો ખોદાવવો, પાણીના પરબો બંધાવવા, અન્નક્ષેત્ર કરાવવા, આદિ કાર્યોને ઇચ્છતા હોય, તેઓ સાધુની પાસે આવી પૂછે કે ઉપરોક્ત કાર્યમાં ધર્મ છે કે નહિ ? તો તેના ઉત્તરમા સાધુ ભયથી કે શરમથી હિંસાદિક અનુષ્ઠાનોમા અનુમતિ આપે નહિ; પરંતુ ત્યાં મૌન ધારણ કરે (તેમ જ નિષેધ પણ કરે નહિ) કારણ કે સંયમગ્રહણ સમયે પંચ પરમેષ્ટીની સાક્ષીએ ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ સદ્ગુરુ મુખથી છકાયજીવોની સ્વયં હિંસા નહિ કરવા તથા અન્ય પાસે નહિ કરાવવા તથા હિંસા કરનારને અનુમોદન નહિ આપવા મન, વચન, કાયાથી ત્રણ કરણને ત્રણયોગે નવ નવ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન લીધેલ હોય છે તેથી સાધુ-ઓને હિંસાદિક કાર્યોમાં અનુમતિ આપવી કલ્પતી નથી સાધુનો વ્યવહાર માત્ર અહિંસામય જ છે દાનાદિક વ્યવહાર ગૃહસ્થોનો છે ગૃહસ્થોની ફરજ છે સાધુઓને સંયમ પાલનમા આહારાદિ તથા

તૃષા આદિ પરિષહોથી ચલાયમાન નહિ થનાર અલ્પઆહાર લેનારા ઉપયોગવંત અનેષણીય આહારાદિનો ત્યાગ કરી સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરતા થકા વિચરે એવો સાધુનો આચાર છે

भूयाइं च समारंभ, तद्दुरिस्सा य जं कडं।
तारिसं तु ण गिण्हेज्जा अन्नपाणं सुसंजए ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) જીવોનો (૨) આરંભ કરીને (૩) સાધુને ઉદ્દેશીને (૪) તૈયાર કરેલ આહાર (૫) તેવા પ્રકારના આહારને (૬) ન કરે (૭) ગ્રહણ (૮) અન્ન (૯) પાણી (૧૦) ઉત્તમ સાધુ

ભાવાર્થ – પ્રાણીઓનો સમારંભ કરીને જીવોને પીડા ઉપજાવીને સાધુને દાન આપવા બનાવેલા ઉદ્દેશીક આહાર પાણી ઉપકરણ આદિ ઉત્તમ તપસ્વી સાધુ ગ્રહણ કરે નહિ, ભોગવે નહિ આવા શુદ્ધ સંયમ પાલનથી મોક્ષમાર્ગ આરાધી શકાય છે

पूइकम्मं न सेविज्जा, एस धम्मे वुसीमओ।
जं किंचि अभिसंकेज्जा, सव्वसो तं न कप्पए ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) આધાકર્મી આહારથી મિશ્રિત (૨) ન (૩) સેવન કરે (૪) એ (૫) ધર્મ (૬) સાધુનો છે (૭) જે આહારમાં (૮) થોડી પણ (૯) દોષ હોવાની શંકા રહેતી હોય (૧૦) તેવા સર્વ આહાર (૧૧) સાધુ (૧૨) ગ્રહણ (૧૩) ન કરે

ભાવાર્થ – શુદ્ધ આહારમાં આધાકર્મી આહારના એક પણ કણનું મિશ્રિત હોય તેવા આહારનું સાધુ સેવન કરે નહિ, એવો શુદ્ધ સંયમ પાલન કરવાનો સાધુ ધર્મ છે, તેથી શુદ્ધ આહારમાં

સહેજ પણ દોષની શંકા રહેતી હોય તો તેવા સર્વ પ્રકારના આહા-રને સાધુ અકલ્પનીક જાણી ગ્રહણ કરે નહિ આધાકર્મી આહારથી મિશ્રિત થયેલ આહારને પૂર્વ કર્મ કહેવાય છે.

८ १० ९ ६ ७
हणंतं णाणुजाणेज्जा, आयगुत्ते जिइंदिए ।
४ ५ १ २ ३
ठाणाइं संति सड्ढीणं, गामेसु नगरेसु वा ॥१६॥

શબ્દાર્થ : (૧) ધર્મમાં શ્રદ્ધાવાન (૨) ગામ (૩) નગરમાં (૪) સાધુનો નિવાસ (૫) હોય છે (૬) આત્મ ગુપ્ત (૭) જીતેન્દ્રિય (૮) હિંસાદિક કાર્યોમાં (૯) અનુમોદન (૧૦) ન કરે

ભાવાર્થ – જ્યા જ્યાં ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા શ્રાવકો ગામ અગર નગર આદિમાં વસતા હોય તેવા સ્થાનોમાં પ્રાય સાધુનો નિવાસ હોય છે. ત્યાં કોઇ ધર્મ શ્રદ્ધાળુ પુરુષ ધર્મોપદેશ સાંભળીને જીવોની ઘાત થાય તેવી ક્રિયાઓ અર્થાત્ કૂવો ખોદાવવો, પાણીના પરબો બંધાવવા, અન્નક્ષેત્ર કરાવવા, આદિ કાર્યોને ઇચ્છતા હોય, તેઓ સાધુની પાસે આવી પૂછે કે ઉપરોક્ત કાર્યમાં ધર્મ છે કે નહિ ? તો તેના ઉત્તરમાં સાધુ ભયથી કે શરમથી હિંસાદિક અનુષ્ઠાનોમા અનુમતિ આપે નહિ, પરતુ ત્યાં મૌન ધારણ કરે (તેમ જ નિષેધ પણ કરે નહિ) કારણ કે સયમગ્રહણ સમયે પચ પરમેષ્ઠીની સાક્ષીએ ચતુર્વિધ સઘ સમક્ષ સદ્ગુરુ મુખથી છકાયજીવોની સ્વય હિંસા નહિ કરવા તથા અન્ય પાસે નહિ કરાવવા તથા હિંસા કરનારને અનુમોદન નહિ આપવા મન, વચન, કાયાથી ત્રણ કરણને ત્રણયોગે નવ નવ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન લીધેલ હોય છે તેથી સાધુ-ઓને હિંસાદિક કાર્યોમાં અનુમતિ આપવી કલ્પતી નથી સાધુનો વ્યવહાર માત્ર અહિંસામય જ છે દાનાદિક વ્યવહાર ગૃહસ્થોનો છે ગૃહસ્થોની ફરજ છે સાધુઓને સયમ પાલનમા આહારાદિ તથા

ઉપકરણો આદિ જરૂરીયાતની વસ્તુઓ પણ નિર્દોષ યાચના કરી લેવાનો કલ્પ છે તેથી સાધુ આવા પ્રસંગે મૌન ધારણ કરે.

तहा गिरं समारम्भ, अत्थि पुण्णंति णो वए ।
अहवा णत्थि पुण्णंति, एवमेयं महब्भयं ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત (૨) વાણી સાંભળી (૩) સમારંભમાં (૪) પુણ્ય (૫) છે (૬) તેમ બોલે (૭) નહિ (૮) અથવા (૯) નથી (૧૦) પુણ્ય (૧૧) એમ બોલવું (૧૨) મહા ભયરૂપ છે

ભાવાર્થઃ– સાધુને કદાચિત કોઈ રાજા આદિ વ્યક્તિ એમ પૂછે કે કૂવો ખોદાવવામાં, અન્નક્ષેત્ર સ્થાપન કરવામાં, પાણીના પરબ બંધાવવા આદિ જે જે કાર્યોમાં છ જીવ નિકાયની હિંસા થતી હોય જે કાર્યોમાં પુણ્ય અને પાપકર્મના મિશ્ર કર્મબંધન થાય તેવા સાવદ્ય કાર્યોમાં સાધુ પુણ્ય છે અથવા નથી તેમ ઉત્તર દે નહિ પરંતુ મૌન ધારણ કરે, હા કે ના કહેવી તે સાધુને કલ્પનીય નથી જો હા કહે તો છકાય જીવની ઘાત થવાનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે તે જીવો સાથે વેરબંધન થાય છે અને વેરબંધન છે તે મહાભયનું કારણ છે અને ના કહે તો જીવોને આહાર પાણી આદિની અંતરાય પડવાથી સાધુને અંતરાય નામનું કર્મબંધન થાય છે જેથી આવા પ્રસંગે સાધુએ મૌન રહેવું તે જ ઉત્તમ છે

दाणट्ठया य जे पाणा, हम्मंति तसथावरा ।
तेसिं सारक्खणट्ठाए, तम्हा अत्थित्ति णो वए ॥१८॥

શબ્દાર્થ : (૧) અન્નદાન જલદાન દેવામાં (૨) ત્રસ (૩) સ્થાવર (૪) હણાય છે (૫) જીવો (૬) તેના (૭) રક્ષણ માટે (૮) પુણ્ય છે (૯) નો (૧૦) બોલે.

ભાવાર્થ:- અન્નદાન તથા જલદાન આપવા માટે જે આરંભ થાય છે, તેમા ત્રસ અને સ્થાવર જીવોનો નાશ થાય છે, અન્નદાનમા ચચન ચાચન આદિનો આરંભ છે, જલદાનમા પૃથ્વી ખોદતા પણ જીવોની હિંસા થાય છે જેથી ત્રસ અને સ્થાવર જીવોના રક્ષણ માટે આવા કાર્યોમાં પુણ્ય છે તેમ પૂછનાર વ્યક્તિને કહે નહિ, મૌન ધારણ કરે, આવા કાર્યો ગૃહસ્થને યોગ્ય છે.

जेसिं तं उवकप्पंति, अन्नपाणं तहाविहं ।
तेसिं लाभंतरायंति, तम्हा णत्थित्ति णो वए ॥१९॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેના માટે દાન દેવા (૨) અન્ન (૩) પાન (૪) બનાવાય છે (૫) તથા પ્રકારના (૬) તેઓને (૭) અંતરાય રૂપ ન થાય (૮) તેથી આવા દાનના કાર્યોમાં (૯) પુણ્ય નથી (૧૦) તેમ સાધુ (૧૧) બોલે (૧૨) નહિ

ભાવાર્થ - જે જીવોને દાન આપવા માટે તથા પ્રકારના અન્ન જલ તૈયાર થતા હોય તે તે જીવોને અન્ન પાણીના લાભની અંતરાય ન થાય, એ કારણે આવા દાનમા પુણ્ય નથી તેમ સાધુ હોય તે બોલે નહિ, પરંતુ મોન રહે, કારણ કે અન્ન તથા પાણી દેવાના કાર્યોમા છકાય જીવનો આરંભ થાય છે, જેથી સાધુએ પુણ્ય નથી તેમ પાપ નથી તેમ બોલવુ નહિ, કારણ કે અન્ન જલના ઇચ્છુક જીવોના લાભમા અંતરાય થતાં તે આહારાદિકની ઇચ્છાવાળા જીવો અન્ન જલના અભાવમા ક્ષુધા તૃષાથી પીડિત થાય તેથી સાધુએ આવા પ્રસંગે મૌન રહેવુ તેવો સાધુ આચાર છે

जे य दाणं पसंसंति, वहमिच्छंति पाणिणं ।
जे य णं पडिसेहंति, वित्तिच्छेयं करंति ते ॥२०॥

ઉપકરણો આદિ જરૂરીયાતની વસ્તુઓ પણ નિર્દોષ યાચના કરી લેવાનો કલ્પ છે તેથી સાધુ આવા પ્રસંગે મૌન ધારણ કરે.

तहा गिरं समारब्भ, अत्थि पुण्णंति णो वए ।
अहवा णत्थि पुण्णंति, एवमेयं महब्भयं ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપરોક્ત (૨) વાણી સાંભળી (૩) સમારંભમાં (૪) પુણ્ય (૫) છે (૬) તેમ બોલે (૭) નહિ (૮) અથવા (૯) નથી (૧૦) પુણ્ય (૧૧) એમ બોલવું (૧૨) મહા ભયરૂપ છે

ભાવાર્થ – સાધુને કદાચિત કોઈ રાજા આદિ વ્યક્તિ એમ પૂછે કે કૂવો ખોદાવવામાં, અન્નક્ષેત્ર સ્થાપન કરવામાં, પાણીના પરબ બંધાવવા આદિ જે જે કાર્યોમાં છ જીવ નિકાયની હિંસા થતી હોય જે કાર્યોમાં પુણ્ય અને પાપકર્મના મિશ્ર કર્મબંધન થાય તેવા સાવદ્ય કાર્યોમાં સાધુ પુણ્ય છે અથવા નથી તેમ ઉત્તર દે નહિ, પરંતુ મૌન ધારણ કરે હા કે ના કહેવી તે સાધુને કલ્પનીય નથી જો હા કહે તો છકાય જીવની ઘાત થવાનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે તે જીવો સાથે વેરબંધન થાય છે અને વેરબંધન છે તે મહાભયનું કારણ છે અને ના કહે તો જીવોને આહાર પાણી આદિની અંતરાય પડવાથી સાધુને અંતરાય નામનું કર્મબંધન થાય છે જેથી આવા પ્રસંગે સાધુએ મૌન રહેવું તે જ ઉત્તમ છે

दाणट्ठया य जे पाणा, हम्मंति तसथावरा ।
तेसिं सारक्खणट्ठाए, तम्हा अत्थित्ति णो वए ॥१८॥

શબ્દાર્થ : (૧) અન્નદાન જળદાન દેવામાં (૨) ત્રસ (૩) સ્થાવર (૪) હણાય છે (૫) જીવો (૬) તેના (૭) રક્ષણ માટે (૮) પુણ્ય છે (૯) નો (૧૦) બોલે.

શબ્દાર્થ · (૧) જેમ નક્ષત્રોમાં (૨) ચંદ્રમા પ્રધાન છે એવી રીતે (૩) નિર્વાણને સર્વથી ઉત્તમ (૪) માનવાવાળા (૫) પુરુષ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે તેથી (૬) સદા (૭) પ્રયત્નશીલ તથા (૮) જીતેન્દ્રિય બની (૯) મોક્ષ (૧૦) સાધન કરે (૧૧) મુનિ

ભાવાર્થ·- જેમ ચદ્રમા સર્વ નક્ષત્રોમા પ્રધાન છે, એવી રીતે નિર્વાણ-મોક્ષને સર્વથી ઉત્તમ માનવાવાળા પુરુષ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, એમ માની મુનિ, સદા પ્રયત્નશીલ તથા જીતેન્દ્રિય બની મનને વશ કરી મોક્ષ પ્રાપ્તિના માટે સંયમ અનુષ્ઠાન આદિ કરે, સર્વ ધર્મોમાં નિર્વાણ ધર્મ પ્રધાન જાણી, સાધકે જાગૃત રહી આત્મહિત સાધન કરી લેવું.

वुज्झमाणाण पाणाणं, किच्चंताण सकम्मुणा ।
आघाति साहु तं दीवं, पतिट्ठेसा पवुच्चई ॥२३॥

શબ્દાર્થ · (૧) પ્રાણીઓના માટે (૨) મિથ્યાત્વ કષાય આદિ સસાર રૂપ પ્રવાહમાં તણાઈ રહેલા (૩) સ્વય કર્મના ઉદયે (૪) પીડા પામતા (૫) બતાવે છે (૬) ઉત્તમ (૭) તીર્થંકર આદિ (૮) આ મોક્ષમાર્ગ રૂપ દ્વીપ (૯) તેમ વિદ્વાનો કહે છે (૧૦) એ જ મોક્ષનુ સાધન છે

ભાવાર્થ:- મિથ્યાત્વ, કષાય, વિષય, પ્રમાદ, અવ્રત આદિ સસારરૂપ પ્રવાહમા તણાતા સંસાર તરફ ધસતા અને સ્વકર્મના ઉદયથી પીડા પામતા થકા સંસાર સમુદ્રમા ડુબતા જીવોને વિશ્રામ-રૂપ સમ્યગ્ દર્શન આદિનો દ્વીપ સમાન ઉપદેશ શ્રી તીર્થંકર તથા ગણધરોએ કરૂણાભાવથી દુ ખથી મુક્ત થવાને સુખની પ્રાપ્તિ માટે આપેલ છે, તેમ જ વિદ્વાન પુરુષો કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન આદિ દ્વારા જીવોને સસાર પરિભ્રમણમાથી વિશ્રામ પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે

શબ્દાર્થ (૧) જે અન્ન પાન આદિ (૨) દાનની (૩) પ્રશંસા કરે છે (૪) વધને (૫) ઇચ્છે છે અને જે કોઇ દાનનો (૬) તેઓ પ્રાણીઓના (૭) નિષેધ કરે છે તે (૮) જીવોની આજીવિકા વૃત્તિનો (૯) નિષેધ (૧૦) કરે છે

ભાવાર્થ – જે કોઇ અન્નદાન તથા પાણીદાન આદિની પ્રશંસા કરે છે તે છકાય જીવોના વધને–ઘાતને ઇચ્છે છે અને જે અન્ન તથા જલ દાનનો નિષેધ કરે છે તે જે પ્રાણીઓ આહાર પાણીના ઇચ્છુક છે તેની આજીવિકા વૃત્તિનો છેદ કરે છે (પ્રાણીઓની હિંસા વિના અન્નદાન કે જલદાન બની શકતા નથી) તથી જેઓ દાનનો નિષેધ કરે છે, તેઓ આગમના રહસ્યને જાણતા નથી, ગીતાર્થ નથી આવા પ્રસંગે મુનિએ મૌન રહેવું

दुहओवि ते ण भासंति, अत्थि वा नत्थि वा पुणो ।
आयं रयस्स हेच्चा णं, निव्वाणं पाउणंति ते ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) તે બન્ને અભિપ્રાય (૨) ક્યારે નહિ પરંતુ આવા પ્રકારની ભાષાથી (૩) સાધુ ઉપરોક્ત દાનોમાં પુણ્ય છે અગર (૪) પુણ્ય નથી (૫) કર્મ રજ (૬) આધાર છે જાણી કર્મબંધ રૂપી આશ્રવનો (૭) ત્યાગ કરી (૮) મોક્ષને (૯) પ્રાપ્ત કરે.

ભાવાર્થ:– અન્નદાનશાળા તથા પાણીદાનશાળા આદિ દાનોમાં પુણ્ય થાય છે કે પુણ્ય નથી એ બન્ને હકીકત સાધુ કહે નહિ, કોઈ એ બાબત પૂછે તો સાધુ મૌન રહે અને કર્મરૂપી આશ્રવોના આવાગમનને રોકી મોક્ષનાં સુખોને પ્રાપ્ત કરે, બન્ને બાબતોમાં હા અગર ના કહેવાથી કર્મબંધ થાય છે એમ જાણી સાધુ મૌન ધારણ કરે

निव्वाणं परमं बुद्धा, णक्खत्ताण व चंदिमा ।
तम्हा सदा जए दंते निव्वाणं संधए मुणी ॥२२॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ નક્ષત્રોમાં (૨) ચંદ્રમા પ્રધાન છે એવી રીતે (૩) નિર્વાણને સર્વથી ઉત્તમ (૪) માનવાવાળા (૫) પુરુષ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે તેથી (૬) સદા (૭) પ્રયત્નશીલ તથા (૮) જીતેન્દ્રિય બની (૯) મોક્ષ (૧૦) સાધન કરે (૧૧) મુનિ

ભાવાર્થ – જેમ ચદ્રમા સર્વ નક્ષત્રોમા પ્રધાન છે, એવી રીતે નિર્વાણ–મોક્ષને સર્વથી ઉત્તમ માનવાવાળા પુરુષ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, એમ માની મુનિ, સદા પ્રયત્નશીલ તથા જીતેન્દ્રિય બની મનને વશ કરી મોક્ષ પ્રાપ્તિના માટે સંયમ અનુષ્ઠાન આદિ કરે, સર્વ ધર્મોમાં નિર્વાણ ધર્મ પ્રધાન જાણી, સાધકે જાગૃત રહી આત્મહિત સાધન કરી લેવું

वुज्झमाणाण पाणाणं, किच्चंताण सकम्मुणा ।
आघाति साहु तं दीवं, पतिट्ठेसा पवुच्चई ॥२३॥

શબ્દાર્થ · (૧) પ્રાણીઓના માટે (૨) મિથ્યાત્વ કષાય આદિ સંસાર રૂપ પ્રવાહમાં તણાઇ રહેલા (૩) સ્વય કર્મના ઉદયે (૪) પીડા પામતા (૫) બતાવે છે (૬) ઉત્તમ (૭) તીર્થંકર આદિ (૮) આ મોક્ષમાર્ગ રૂપ દ્વીપ (૯) તેમ વિદ્વાનો કહે છે (૧૦) એ જ મોક્ષનુ સાધન છે

ભાવાર્થ:– મિથ્યાત્વ, કષાય, વિષય, પ્રમાદ, અવ્રત આદિ સસારરૂપ પ્રવાહમાં તણાતા સસાર તરફ ધસતા અને સ્વકર્મના ઉદયથી પીડા પામતા થકા સંસાર સમુદ્રમા ડૂબતા જીવોને વિશ્રામરૂપ સમ્યગ્ દર્શન આદિનો દ્વીપ સમાન ઉપદેશ શ્રી તીર્થંકર તથા ગણધરોએ કરૂણાભાવથી દુ ખથી મુક્ત થવાને સુખની પ્રાપ્તિ માટે આપેલ છે, તેમ જ વિદ્વાન પુરુષો કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન આદિ દ્વારા જીવોને સસાર પરિભ્રમણમાથી વિશ્રામ પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે

आयगुत्ते सया दंते, छिन्नसोए अणासवे ।
जे धम्मं सुद्धमक्खाति, पडिपुन्नमणेलिसं ॥२४॥

શબ્દાર્થ (૧) પાપકાર્યથી આત્માને અલગ રાખનાર (૨) સદા (૩) જીતેન્દ્રિય સંસાર (૪) પ્રવાહનો છેદ કરનાર (૫) આશ્રવ રહિત પુરુષ (૬) પરિપૂર્ણ (૭) ઉપમા રહિત (૮) ધર્મનો (૯) શુદ્ધ (૧૦) ઉપદેશ કરે છે

ભાવાર્થઃ- જેનો આત્મા મન વચન કાયાથી ગુપ્ત એટલે પાપથી રહિત, ઇન્દ્રિયો તથા મનને જીતનાર જીતેન્દ્રિય, મિથ્યાત્વ આદિ સંસાર પ્રવાહનો છેદ કરેલ છે અને એવા આશ્રવ રહિત પુરુષ તથા સમસ્ત દોષોથી રહિત પરિપૂર્ણ અને ઉપમા રહિત એવા શુદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, તે ધર્મ સર્વ પાપની વિરતિરૂપ તથા અનુપમ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ અદ્વિતીય છે

तमेव अविजाणंता, अबुद्धा बुद्धमाणिणो ।
बुद्धा मोत्ति य मन्नंता, अंत एते समाहिए ॥२५॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત પ્રતિપૂર્ણ (૨) ધર્મને નહિ જાણનાર (૩) અજ્ઞાની હોવા છતા પોતાને (૪) જ્ઞાની માનનાર (૫) જ્ઞાની છુ એમ (૬) [illegible] (૭) માનવાવાળા (૮) એ પુરુષ (૯) સમાધિથી દૂર છે

ભાવાર્થઃ- પૂર્વોક્ત શુદ્ધ અને પરિપૂર્ણ ધર્મને નહિ જાણનારા અજ્ઞાની હોવા છતા અવિવેકી હોવા છતા પોતાને જ્ઞાની, વિવેકી માનનાર પરતીર્થીઓ અન્યદર્શનીઓ સમાધિથી દૂર છે

ते य बीओदगं चेव, तमुद्दिस्सा य जं कडं ।
भोच्चा झाणं झियायंति, अखेयन्नाऽसमाहिया ॥२६॥

શબ્દાર્થ : (૧) અન્ય તીર્થીઓ (૨) બીજ તથા (૩) સચેત્ત જલને તથા (૪) તેઓને માટે બનાવેલ (૫) આહાર (૬) ભોગવતા થકા (૭) આર્તધ્યાન યુક્ત (૮) ધર્મનાજ્ઞાનથી (૯) રહિત (૧૦) સમાધિ રહિત છે

ભાવાર્થ – અન્યતીર્થીઓ, જીવ, અજીવ આદિ તત્ત્વોને નહિ જાણુતા હોવાથી બીજ તથા સચેત્તજલ તથા તેમને માટે જ બનાવેલ આહારનો ઉપભોગ કરતા થકા સુખ, ઋદ્ધિ, તથા માન બડાઈમાં આસક્ત તથા ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી આદિ ઇહલોકના સુખના અર્થે પરિગ્રહ રાખનારા, મકાન આદિનો પરિગ્રહ રાખનારા, તથા ગામ ક્ષેત્ર વગેરે પરિગ્રહને મમત્વભાવથી રાખનારા, આર્તધ્યાનથી યુક્ત રહે છે, તેઓને શુભ ધ્યાન હોય જ કયાંથી? પરિગ્રહ એ તો મોહનુ ઘર છે, ધૈર્યતાનો હ્રાસ કરનાર, શાંતિનો નાશ કરનાર, ચિત્તને ચચળ બનાવનાર, મદનુ ઘર, પાપનુ નિવાસસ્થાન, દુખની ઉત્પત્તિનુ કારણુ, સુખનો નાશ કરનાર, ધ્યાનનો રિપુ, ક્લેશ વધારનાર, પચન પાચન આદિ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનની વૃદ્ધિ કરાવનાર, વિવેકથી ભ્રષ્ટ કરાવનાર, દુર્ગુણોની વૃદ્ધિ કરાવનાર એવા પરિગ્રહના મમત્વવાળા જીવો ભાવ સમાધિથી ઘણા દૂર છે.

जहा ढंका य कंका य, कुलला मग्गुका सिही ।
मच्छेसणं झियायंति, झाणं ते कलुसाधमं ॥२७॥
एवं तु समणा एगे, मिच्छद्दिट्ठी अणारिया ।
विसएसणं झियायंति, कंका वा कलुसाहमा ॥२८॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) ઢક (૩) કક (૪) કુરર (૫) જલમુર્ગી આદિ (૬) જલચર તથા પક્ષીઓ (૭) માછલીઓ પકડવા (૮) એક ધ્યાન રહે છે (૯) બુરા વિચારમાં જ રત (૧૦) એવી રીતે (૧૧) કોઈ કોઈ (૧૨) શ્રમણો

(૧૩) મિથ્યાત્વીઓ (૧૪) અનાર્યો (૧૫) વિષય પ્રાપ્તિના (૧૬) ધ્યાન કરે છે (૧૭) તે ઉપરોક્ત પક્ષીની માફક તેના ધ્યાન (૧૮) પાપી અધમ છે

ભાવાર્થ:- જેમ ઢંક, કંક કુરર, જલમુર્ગ તથા શીખી નામનું પક્ષી જલમાં રહેતા થકા સદાય માછલાને પકડવાના અશુભ વિચારોમાં રક્ત રહે છે, એવી જ રીતે મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્ય શ્રમણો સદા વિષય પ્રાપ્તિના ધ્યાનમાં રક્ત રહે છે, તે તેમનું ધ્યાન તથા વિચાર અધમ અને પાપરૂપ છે પૂર્વોક્ત અન્ય દર્શનીઓ સ્વાદ સુખમાં આસક્ત રહેલા તથા અહંકારમાં આસક્ત બનેલા આર્ત ધ્યાનમાં રત રહે છે તેઓ સર્વ, ભાવસમાધિથી દૂર જાણવા, તેમનું આચરણ પાપમય અધમ હોવાથી સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ દુઃખનું વધારનાર જાણવું

सुद्धं मग्गं विराहित्ता, इहमेगे उ दुम्मती ।

उम्मग्गगता दुक्खं, घायमेसंति तं तहा ॥२९॥

શબ્દાર્થ (૧) આ જગતમાં (૨) કેટલાએક (૩) દુર્બુદ્ધિ પુરુષ (૪) શુદ્ધ (૫) માર્ગને છોડીને (૬) વિરાધનાકરી (૭) ઉન્માર્ગમાં (૮) પ્રવૃત્ત રહે છે (૯) દુઃખ તથા (૧) નાશની (૧૧) પ્રાર્થના કરે છે (૧૨) એ બધા

ભાવાર્થ – આ જગતમાં કેટલાએક દુર્બુદ્ધિ મનુષ્યો શુદ્ધ માર્ગની વિરાધના કરીને ઉન્માર્ગમાં પ્રવૃત્ત રહી, શાક્યાદિ દુઃખ તથા નાશને પ્રાપ્ત થાય છે જે દોષ રહિત સમ્યગ્દર્શન આદિ મોક્ષમાર્ગ શાશ્વતા સુખને પમાડનાર દુઃખનો નાશ કરનાર એવા શુદ્ધ સત્યમાર્ગની શાક્યાદિ કુમાર્ગની પ્રરૂપણા કરીને વિરાધના કરી, અશુભ કર્મોનો સંચય કરી જન્મ મરણરૂપ દુઃખોની પ્રાર્થના કરે છે

१ ३ ४ २ ५
जहा आसाविणिं नावं, जाइअंधो दुरूहिया ।
६ ७ ८ ९
इच्छई पारमागंतुं, अंतरा य विसोयति ॥३०॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) જન્માંધ પુરુષ (૩) છિદ્રવાળી (૪) નાવપર (૫) બેસી (૬) ઇચ્છનાર (૭) નદી સમુદ્રને પાર કરવા (૮) વચમાં જ (૯) ડૂબી જાય છે.

ભાવાર્થ – જેમ કોઇ જન્માન્ધ પુરુષ છિદ્રવાળી નાવ પર બેસી નદીને પાર કરવા ઇચ્છે છે, પરતુ તે મધ્યમા જ ડુબી જાય છે, એવી રીતે અન્યતીર્થી શાકયાદિ લોકો સત્ય ધર્મ જે અહિંસા અને અપરિગ્રહરૂપ છે, તેના સ્વરૂપને નહિ સમજનાર, અને આરભ પરિગ્રહથી ધર્મ મનાવનારા સસાર સમુદ્રને પાર પામી શકતા નથી, પરતુ સસાર સમુદ્રરૂપ જન્મ મરણુના ચક્રાવામા ફસાઇ રહે છે.

१ ४ २ ३ ५
एवं तु समणा एगे, मिच्छदिट्ठी अणारिया ।
७ ६ ८ १० ९
सोय कसिणमावन्ना, आगंतारो महब्भयं ॥३१॥

શબ્દાર્થ (૧) આવી રીતે ઉપરોકત કહેવા મુજબ (૨) કેટલાએક (૩) મિથ્યાદષ્ટિ (૪) શ્રમણુ (૫) કોઇ અનાર્ય (૬) પૂર્ણુરૂપે (૭) આશ્રવ (૮) સેવન કરી (૯) મહાભયને (૧૦) પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થઃ– ઉપરોક્ત કહેવા મુજબ કેટલાએક મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્યો શ્રમણો સપૂર્ણ આશ્રવનુ સેવન કરીને સસારમા વારવાર પરિભ્રમણુ કરતા થકા જન્મ મરણુરૂપ નરકાદિ દુખોને પ્રાપ્ત કરે છે અને સસાર સમુદ્રમા (જેમ જન્માધ પુરુષ છિદ્રવાળી નાવમા બેઠા થકા મધ્યમા જ ડૂબે છે) ડૂબતા થકા મહાન ભયને પ્રાપ્ત કરે છે

इमं च धम्ममादाय, कासवेण पवेदितं ।
तरे सोयं महाघोरं, अत्तत्ताए परिव्वए ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) કાશ્યપ ગોત્રી ભગવાન્ શ્રી મહાવીરે (૨) બતાવેલ (૩) ધર્મને (૪) પ્રાપ્ત કરી (૫) મહાઘોર (૬) સંસાર સાગરને સાધુ સંયમ ભાવથી (૭) પાર કરે (૮) એમ જાણી સાધુ આત્માના રક્ષણને માટે (૯) સંયમનું પાલન કરે.

ભાવાર્થ – કાશ્યપગોત્રી ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીએ બતાવેલ ધર્મને ગ્રહણ કરીને બુદ્ધિમાન પુરુષ મહાન ઘોર સંસાર સાગરના પારને પામે તથા આત્મકલ્યાણ માટે આત્માના રક્ષણ માટે ઉપયોગ વંત રહી સંયમનું પાલન કરે, શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ અહિંસામય તથા અપરિગ્રહરૂપ ધર્મના પાલનથી જ આ જન્મ મરણરૂપ તથા એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જવારૂપ સંસાર પરિભ્રમણનો નાશ કરી શાશ્વતાં મોક્ષના સુખો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે એમ સમજી સંયમ પાલન કરવું એ જ શ્રેયસ્કર છે

विरए गामधम्मेहिं, जे केई जगई जगा ।
तेसिं अत्तुवमायाए, थामं कुव्वं परिव्वए ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) નિવૃત્ત થઈ (૨) સાધુ શબ્દાદિ વિષયોથી (૩) જે (૪) કોઈ (૫) જગતમાં (૬) પ્રાણી છે (૭) તેઓને (૮) પોતાના આત્મ સમાન સમજતા થકા (૯) બળ સહિત (૧) સંયમનું પાલન કરવા (૧૧) વિચરે.

ભાવાર્થ:– સાધુ શબ્દાદિ વિષયોમાં રાગદ્વેષને છોડી તેનાથી નિવૃત્ત થઈ જગતમાં રહેલા સર્વ નાના મોટા જીવોને સુખ પ્રિય છે દુઃખ અપ્રિય છે એમ જાણી સર્વ જીવોને પોતાના આત્મા સમાન

માની તેઓને પીડા ન આપે અને સર્વ જીવોની રક્ષાને માટે તથા પોતાના આત્માના કલ્યાણને માટે ઉત્સાહથી બળથી સયમનુ પાલન કરતા થકા વિચરે

अइमाणं च मायं च, तं परिन्नाय पंडिए ।
सव्वमेयं णिराकिच्चा, णिव्वाणं संधए मुणी ॥३४॥

શબ્દાર્થ : (૧) માનને (૨) માયા તથા (૩) જાણી (૪) પંડિત (૫) તેનો (૬) ત્યાગ કરે (૭) નિર્વાણ પ્રાપ્તિની (૮) ખોજમાં રહે (૯) મુનિ

ભાવાર્થ:- વિદ્વાન સાધુ અતિ માન, માયા, ક્રોધ, લોભના સ્વરૂપને જાણી સયમપાલનમાં વિઘ્ન સમાન જાણી, ચારિત્રનો નાશ કરનાર જાણીને, એ સર્વ કષાયોનો ત્યાગ કરે, કષાય સંસાર વૃદ્ધિનુ કારણ છે અને મોક્ષના સાધનરૂપ અનુષ્ઠાનોમાં ગવેષક રહી સંયમનું પાલન કરે

संधए साहुधम्मं च, पावधम्मं णिराकरे ।
उवहाणवीरिए भिक्खू, कोहं माणं ण पत्थए ॥३५॥

શબ્દાર્થ . (૧) સાધુ (૨) ક્ષમા આદિ (૩) ધર્મની વૃદ્ધિ કરે (૪) પાપરૂપ કાર્યનો (૫) ત્યાગ કરે (૬) સાધુ તપ કરવામાં (૭) પોતાનુ પરાક્રમ પ્રગટ કરે (૮) સાધુ ક્રોધમાન આદિની (૯) પ્રાર્થના ન કરે

ભાવાર્થ:- સાધુ પુરુષ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર આદિ દશ પ્રકારના ક્ષમા સહિતના ધર્મની વૃદ્ધિ કરતા થકા, પાપરૂપ અનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ. કરી તપ કરવામાં પોતાનું બળ વીર્ય પરાક્રમ પ્રગટ કરતા થકા, મૂળગુણ ઉત્તર ગુણની વૃદ્ધિ કરતા થકાં, જીવાદિ

પદાર્થોનો સ્વીકાર કરી આપી, પ્રતિદિન નવા નવા અભિગ્રહો ધારણ કરતાં થકાં, ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરી મોક્ષમાર્ગમાં કોઇ શંકા નહિ રાખતા, સર્વ પાપોનો ત્યાગ કરી, કષાયોનો ત્યાગ કરીને, ઉપયોગ વંત રહી સંયમનું પાલન મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે કરે.

जे य बुद्धा अतिक्कंता, जे य बुद्धा अणागया ।
संति तेसिं पइट्ठाणं, भूयाणं जगती जहा ॥३६॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) તીર્થંકરો (૩) ભૂતકાળમાં થઇ ગયા (૪) ભવિષ્ય કાળમાં થશે (૫) આધાર (૬) એ બધાનો (૭) શાંતિ છે (૮) જેમ (૯) જીવોને (૧૦) પૃથ્વી આધાર રૂપ છે

ભાવાર્થઃ- જે તીર્થંકરો ભૂતકાળમાં થઇ ગયા અને ભવિષ્યકાળમાં થશે અને વર્તમાને મહાવિદેહ ક્ષેત્રે બીરાજમાન છે તે સૌનો આધાર શાન્તિ છે કષાયના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતી સમાધિ શ્રુત ચારિત્રરૂપ દશ પ્રકારના યતિ ધર્મના સંયમપાલનથી ઉત્પન્ન થતી આત્માની સમાધિરૂપ મોક્ષ સિદ્ધગતિની પ્રાપ્તિ અને જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ દુઃખના ક્ષયથી પ્રાપ્ત થતી-સમાધિ જ આધાર છે જેમ જીવોને પૃથ્વીનો આધાર છે, તેમ ચારિત્રરૂપ યતિધર્મ સંયમપાલન એ જ જીવોને સમાધિરૂપ સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવનાર છે

अह णं वयमावन्नं, फासा उच्चावया फुसे ।
ण तेसु विणिहण्णेज्जा, वाएण व महागिरी ॥३७॥

શબ્દાર્થ (૧) પશ્ચાત્ (૨) વ્રત ગ્રહણ કરેલ સાધુને (૩) અનુકૂળ પ્રતિકૂળ (૪) પરીષહ ઉપસર્ગના (૫) સ્પર્શ થાય તો (૬) સાધુ તેનાથી (૭) ડગે નહિ (૮) જેમ વાયુથી (૯) મહાન્ પર્વતો ડગતા નથી.

ભાવાર્થ:- પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કર્યા પશ્ચાત કોઈ અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ પરીષહો ઉપસર્ગો પ્રાપ્ત થાય તો પણ મુનિ તેનાથી ચલાયમાન ન થાય સમભાવથી તે તે પરીષહોને સહન કરે, જેમ વાયુથી મેરૂ પર્વત ચલાયમાન થતો નથી એ રીતે દઢતા ધારણ કરી ધૈર્યવાન બની સંયમમા સ્થિર બની સંયમનુ પાલન કરે

संवुडे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ।
निव्वुडे कालमाकंखा, एवं (यं) केवलिणो मय ॥
त्ति-बेमि ॥३८॥

શબ્દાર્થ . (૧) આશ્રવોનો નિરોધ કરનાર (૨) મહા બુદ્ધિમાન (૩) ધીર સાધુ (૪) ગૃહસ્થોએ દીધેલ નિર્દોષ આહારને (૫) ગ્રહણ કરે (૬) શાંતિ ચિત્તથી (૭) પડિત મરણને ઇચ્છે (૮) એવો (૯) કેવળી ભગવતોનો (૧૦) અભિપ્રાય છે

ભાવાર્થ:- આશ્રવદ્વારોનો નિરોધ કરેલ મહાપ્રજ્ઞાવાન અને ધૈર્યવત સાધુ ગૃહસ્થોએ દીધેલ આહારને ગ્રહણ કરનાર, શાંતભાવમા સમાધિભાવમાં રાગદ્વેષ રહિત બનેલ સાધુ, પડિતમરણને ઇચ્છતા થકા સયમ પાલન કરે, એવો શ્રી કેવળી ભગવતનો મત છે, ઉપદેશ છે, અભિપ્રાય છે

અધ્યયન અગિયારમુ સમાપ્ત.

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૨ મું

સમવસરણનામ

चत्तारि समोसरणाणिमाणि, पावादुया जाइं पुढो वयंति ।
किरियं अकिरियं विणियंति तइयं अन्नाणमाहंसु चउत्थमेव ॥
॥१॥

શબ્દાર્થ (૧) ચાર સિદ્ધાંત (૨) સમવસરણ (૩) પરતીર્થિક (૪) જેનો (૫) પૃથક્ પૃથક્ (૬) બોલે છે (૭) ક્રિયાવાદી (૮) અક્રિયાવાદી (૯) વિનયવાદી (૧૦) અજ્ઞાનવાદી (૧૧) કહેલ છે (૧૨) ચોથા

ભાવાર્થ – અન્ય દર્શનીઓ જે એકાંતરૂપથી માની રહેલા છે તે સિદ્ધાંત એ છે કે ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ વિનયવાદ, ચોથા અજ્ઞાનવાદ આ ચારે અલગ અલગ સિદ્ધાંતની માન્યતાવાળા છે જે ક્રિયા અર્થાત પદાર્થને માન્ય રાખે છે તે ક્રિયાવાદી, ક્રિયા તથા પદાર્થને નહિ માનવાવાળા તે અક્રિયાવાદી વિનયથી જ આત્મહિત માનવાવાળા તે વિનયવાદી, અજ્ઞાનથી જ આત્મહિત માનવાવાળા તે અજ્ઞાનવાદી શાસ્ત્રકાર આ ચારે મતવાદીઓનું શું મતવ્ય છે તે બતાવે છે કે એ ચારે મતો એકાંતવાદી હોઈ મિથ્યાત્વરૂપ અને મિથ્યા ભાવણુ યુક્ત વ્યવહારવાળા હોઈ તેનું કથન આદરવા યોગ્ય નથી, તે હવે પછી જણાવે છે

अण्णाणिया ता कुसलावि संता, असंथुया णो वितिगिच्छतिण्णा ।
अकोविया आहु अकोवियेहिं, अणाणुवीइत्तु मुसं वयंति ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાનવાદીઓ (૨) પોતાને કુશળ (૩) માને છે છતા (૪) સંશયથી રહિત નથી (૫) તેઓ મિથ્યાવાદી છે (૬) સ્વયં અજ્ઞાની છે (૭) અજ્ઞાની શિષ્યોને (૮) ઉપદેશ આપે છે (૯) તેઓ વિચાર કર્યા વિના (૧૦) મિથ્યા (૧૧) ભાષણ કરે છે

ભાવાર્થ – અજ્ઞાનવાદી પોતાને નિપુણ માને છે, પરતુ સશયથી રહિત નથી, અજ્ઞાનને જ કલ્યાણનુ સાધન માને છે, તેથી અસત્યભાષી છે, સ્વય અજ્ઞાની છે અને અજ્ઞાની શિષ્યોને પણ મિથ્યા ઉપદેશ આપે છે, વસ્તુ તત્ત્વનો વિચાર નહિ હોવાથી મિથ્યા ભાષણ કરે છે, વળી કહે છે જે જગત્મા સપૂર્ણ જ્ઞાની–સર્વજ્ઞ છે જ નહિ, અજ્ઞાનીઓ તર્ક કરી જગત્ના લોકોને અવળુ સવળું સમજાવી ભોળા જનોને મિથ્યાત્વમા ઘસડી જાય છે આ રીતે સ્વયં તથા તેના અનુસરનારાને સસાર સમુદ્રમા ડુબાડે છે એમ જાણી તેના સંગથી દૂર રહેવુ

सच्चं असच्चं इति चिंतयंता, असाहु साहुत्ति उदाहरंता ।
जेमे जणा वेणइया अणेगे, पुट्ठावि भावं विणइंसु णाम ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) સત્યને (૨) અસત્ય (૩) માનનારા (૪) અસાધુને (૫) સાધુ (૬) માનનારા (૭) એ વિનયવાદી (૮) અનેક છે (૯) પૂછ્યા થકા (૧૦) વિનયથી (૧૧) મોક્ષને બતાવે છે (૧૨) મનુષ્ય

ભાવાર્થ:– વિનયવાદીઓ સત્યને અસત્ય તથા અસાધુને સાધુ બતાવે છે તથા કોઇ પુછે તેને વિનયથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ બતાવે છે, સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર જે સત્ય મોક્ષનો માર્ગ છે તેને અસત્ય કહે છે અને વિનયથી જ મોક્ષ બતાવે છે, ખાલી વંદન માત્ર ક્રિયાથી જ સાધુપણું માને છે, ધર્મની યથાર્થ પરીક્ષા કરી શકતા નથી, તેના બત્રીસ ભેદ છે સર્વકાર્યની સિદ્ધિ માટે

વિનયની જ શિક્ષા આપે છે સર્વ કલ્યાણનું ભાજન વિનય છે આ રીતે એકાંત મતવાળા વિનયવાદીઓ મિથ્યાદષ્ટિ છે

अणोवसंखा इति ते उदाहु, अट्ठे स ओभासइ अम्ह एवं ।
लवावसंकी य अणागएहिं, णो किरियमाहंसु अकिरियवादी ॥ ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) વિનયવાદી (૨) વસ્તુ તત્વને નહિ સમજનાર (૩) એમ (૪) કહે છે (૫) અમારા પ્રયોજનની (૬) સિદ્ધિ (૭) અમો (૮) રહેવીએ છીએ (૯) વિનયથી જ (૧૦) કર્મ બંધનની શંકા કરવાવાળા (૧૧) ભવિષ્ય કાળ દ્વારા વર્તમાનની અસિદ્ધિ માની (૧૨) નિષેધ (૧૩) ક્રિયાનો (૧૪) કરે છે (૧૫) અક્રિયાવાદી બૌદ્ધ તથા

ભાવાર્થ:– વિનયવાદીઓ વસ્તુ તત્વના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા પોતાના પ્રયોજનની સિદ્ધિ અમો વિનયથી જ રહેવીએ છીએ એમને છે અહીં સુધી વિનયવાદીની માન્યતા જણાવી હવે આ ૪ના બીજા પદથી અક્રિયાવાદીના મતવ્યને બતાવે છે વિનય વાદીઓની માફક કર્મ બંધનની આશંકાવાળા અક્રિયાવાદી બૌદ્ધ તથા ભવિષ્યકાળને જ માનવાવાળા વર્તમાનકાળનો નિષેધ કરી ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે લોકાયતિક તથા શાક્ય આદિ મતમા આત્માના અસ્તિત્વને જ માનતા નથી તો પછી તેના મતે ક્રિયા ક્યાંથી હોઈ શકે ? અને ક્રિયાનો નિષેધ આ કર્મબંધ ક્યાંથી હોય ? તેઓના મતમાં કર્મબંધને માનતા જ નથી આવી આરોપ માત્ર બંધ માને છે જેમ મુઠ્ઠી બાંધીને ખોલી નાખી વળી બૌદ્ધલોકો તો સર્વ પદાર્થોને ક્ષણિક માને છે વિશેષ જુઓ શ્રી જવાહર લાલજી કૃત સૂત્ર પાના ૧૦૦–૧૦૧માં જોઈ લેવો

सम्मिस्सभावं च गिरा गहीए, से मुम्मुई होइ अणाणुवाई ।
मं दुपक्खं इममेगपक्खं, आहंसु छलायतणं च कम्मं ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) મિશ્રભાવ (૨) વચનથી (૩) ગ્રહણ કરી (૪) પરવાદીઓ (૫) મૌન (૬) બની જાય છે (૭) અજ્ઞાનવાદી (૮) એમ (૯) એ પક્ષ (૧૦) એમ (૧૧) એક પક્ષ (૧૨) કહે છે (૧૩) વાકય છલનો (૧૪) પ્રયોગ કરે છે

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત નાસ્તિકગણ પદાર્થોનો નિષેધ કરી પશ્ચાત્ પદાર્થોના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરે છે, સ્યાદ્વાદીઓના વચનોનો અનુવાદ કરવામા અસમર્થ બનતા મૌન ધારણ કરે છે પોતાના મતને પ્રતિપક્ષ રહિત અને પરમતને પ્રતિપક્ષ સહિત બતાવે છે, સ્યાદ્વાદીઓના સાધનોનો આચારનો પ્રરુપણાનો વિરોધ બતાવવા ખડન કરવા વાકય છલનો પ્રયોગ કરે છે પદાર્થનુ અસ્તિ માન્યા વિના પરવાદીઓના સિદ્ધાતની સિદ્ધિ ન થવાના કારણે પદાર્થ સિદ્ધ થઇ જાય છે જેથી ફક્ત વચનથી પદાર્થોનો નિષેધ કરતા થકા નાસ્તિકગણ બનેથી મિશ્રિત પરસ્પર વિરૂદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર કરે છે અને પોતાના મતનુ દુરાગ્રહ વડે સ્થાપન કરે છે આવા અજ્ઞાન મતો જગતમા રહેલા છે તેનાથી પર રહેવા જ્ઞાનીઓએ આ દિગ્દર્શન કહેલ છે વિશેષ વર્ણન મ જવાહરલાલજીવાળા સૂત્ર પાના ૧૦૩–૪–૫–૬મા છે

ते एवमक्खंति अबुज्झमाणा, विरूवरूवाणि अकिरियवाई ।
जे मायइत्ता बहवे मणूसा, भमंति संसारमणोवदग्गं ॥६॥

શબ્દાર્થ : (૧) વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ સમજનાર (૨) નાના પ્રકારના (૩) શાસ્ત્રોના કથન કરે છે એ શાસ્ત્રોનો (૪) અક્રિયાવાદી (૫) આશ્રય લઇ (૬) બહુ (૭) મનુષ્યો (૮) અનંતકાળ સુધી (૯) સંસાર (૧૦) ભ્રમણ કરે છે.

વિનયની જ શિક્ષા આપે છે, સર્વ કલ્યાણનું ભાજન વિનય છે આ રીતે એકાંત મતવાળા વિનયવાદીઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે

अणोवसंखा इति ते उदाहु, अट्ठे स ओभासइ अम्ह एवं ।
लवावसक्की य अणागएहिं, णो किरियमाहंसु अकिरियवादी ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) વિનયવાદી (૨) વસ્તુ તત્વને નહિ સમજનાર (૩) એમ (૪) કહે છે (૫) અમારા પ્રયોજનની (૬) સિદ્ધિ (૭) અમો (૮) દેખીએ છીએ (૯) વિનયથી જ (૧૦) કર્મ બંધનની શંકા કરવાવાળા (૧૧) ભવિષ્ય કાળ દ્વારા વર્તમાનની અસિદ્ધિ માની (૧૨) નિષેધ (૧૩) ક્રિયાનો (૧૪) કરે છે (૧૫) અક્રિયાવાદી મત તથા

ભાવાર્થઃ– વિનયવાદીઓ વસ્તુ તત્વના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા પોતાના પ્રયોજનની સિદ્ધિ અમો વિનયથી જ દેખીએ છીએ એમને છે અહીં સુધી વિનયવાદીની માન્યતા જણાવી હવે આ ૪ના બીજા પદથી અક્રિયાવાદીના મતવ્યને બતાવે છે વિનય વાદીઓની માફક કર્મ બંધનની આશંકાવાળા અક્રિયાવાદી ભૂત તથા ભવિષ્યકાળને જ માનવાવાળા વર્તમાનકાળનો નિષેધ કરી ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે લોકાયતિક તથા શાક્ય આદિ મતમાં આત્માના અસ્તિત્વને જ માનતા નથી તો પછી તેના મતે ક્રિયા ક્યાંથી હોઇ શકે ? અને ક્રિયાનો નિરોધ આ કર્મબંધ ક્યાંથી હોય ? તેઓના મતમાં કર્મબંધને માનતા જ નથી, ખાલી આરોપ માત્ર બંધ માને છે જેમ મુઠ્ઠી બાંધીને ખોલી નાખી વળી ઓરડોકો તો સર્વ પદાર્થોને ક્ષણિક માને છે વિશેષ ખુલાસો. મ. શ્રી જવાહર લાલજી કૃત સૂત્ર પાના ૧૦૦-૧૦૧માં જોઇ લેવો

શબ્દાર્થ . (૧) જેમ (૨) અંધ પુરુષ (૩) જ્યોતિ (૪) સાથે રહેવા છતા (૫) નેત્રહીન હોવાથી (૬) રૂપોને (૭) દેખી (૮) શકતો નથી (૯) એવી રીતે (૧૦) બુદ્ધિહીન (૧૧) અક્રિયાવાદી (૧૨) વિદ્યમાન (૧૩) ક્રિયા થતી હોવા છતાં (૧૪) દેખી (૧૫) શકતા નથી

ભાવાર્થ— જેમ અંધપુરુષ દીપકની સાથ રહેવા છતા દીપકને તેમ જ અન્ય પદાર્થો વિદ્યમાન હોવા છતાં દેખી શકતો નથી, એ જ રીતે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના આચ્છાદનથી જેની બુદ્ધિ હીનતાને પામેલ છે, જેનુ જ્ઞાન રૂંધાએલ છે, તેવા શૂન્યતાવાદવાળા પ્રત્યક્ષ પદાર્થોની બદલતી પર્યાયરૂપ થતી ક્રિયાને દેખી શકતા નથી અને જગતને તથા રહેલા પદાર્થોને જૂઠા તથા અભાવરૂપ બતાવે છે, તેથી શુ ? જગતના પદાર્થોનો અભાવ થઇ શકે ? છતા શૂન્યતાવાદવાળા પોતાના દુરાગ્રહને છોડતા નથી અને મિથ્યાત્વ ભાવમાં જ રહી સસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

संवच्छरं सुविणं लक्खणं च, निमित्तदेहं च उप्पाइयं च ।
अट्ठंगमेयं बहवे अहित्ता, लोगंसि जाणंति अणागताइ ॥९॥

શબ્દાર્થ : (૧) જ્યોતિષ (૨) સ્વપ્ન શાસ્ત્ર (૩) લક્ષણ શાસ્ત્ર (૪) નિમિત્ત શાસ્ત્ર તથા શરીરમાં રહેલા (૫) તલ આદિ ચિન્હોના ફળ બતાવી શકે તેવા શાસ્ત્રો તથા ઉલ્કાપાત દિગ્દાહ આદિના ફળ બતાવી શકે તેવા શાસ્ત્રો આદિ (૬) આઠઅંગવાળા શાસ્ત્રોને (૭) ઘણા પુરુષો (૮) ભણીને (૯) લોકમાં (૧૦) જાણે છે (૧૧) ભવિષ્યની વાતોને.

ભાવાર્થ – આ જગતમાં ઘણા પુરુષો જ્યોતિશાસ્ત્ર, સ્વપ્નશાસ્ત્ર, લક્ષણશાસ્ત્ર, નિમિત્તશાસ્ત્ર તથા શરીરમાં રહેલા તલ આદિ ચિન્હોના ફળ બતાવનાર શાસ્ત્રો તથા ઉલ્કાપાત તથા દિગ્દાહ આદિના ફળ બતાવનાર શાસ્ત્રો, આદિ આઠ અંગોવાળાં શાસ્ત્રો

ભાવાર્થ – બુદ્ધિથી હીન વસ્તુ સ્વરૂપને નહિ જાણનારા અક્રિયાવાદી ઘણા પ્રકારના કુશાસ્ત્રોની પ્રરૂપણા કરે છે અને એ શાસ્ત્રોના કથનને ગ્રહણ કરી ઘણા મનુષ્યો અનંતકાળ સુધી સંસાર સાગરમાં જન્મ મરણરૂપ પરિભ્રમણ કરતા રહે છે અને દુઃખો ભોગવે છે

णाइच्चो उएइ ण अत्थमेति, ण चंदिमा वड्ढति हायती वा ।
सलिला ण संदंति ण वंति वाया, वंझो णियतो कसिणे हु लोए ॥७॥

શબ્દાર્થ : (૧) સૂર્ય (૨) ઉગતો નથી (૩) અસ્ત (૪) થતો નથી (૫) ચંદ્રમાં (૬) વધતો નથી (૭) ઘટતો નથી (૮) નદીના પાણી (૯) વહેતાં નથી (૧૦) વાયુ (૧૧) વાતા નથી (૧૨) જૂઠા તથા અભાવ રૂપ છે (૧૩) જગત્ (૧૪) સમસ્ત (૧૫) નિશ્ચયથી.

ભાવાર્થઃ– સર્વ શૂન્યતાવાદી કહે છે કે સૂર્ય ઉગતો નથી, અસ્ત થતો નથી, ચંદ્રમાની શુક્લપક્ષમાં વૃદ્ધિ કે કૃષ્ણપક્ષમાં હાની થતી નથી, નદીના પાણી વહેતાં નથી વાયુ વાતા નથી, સમસ્ત વિશ્વ જુઠા અથવા અભાવરૂપ છે સમસ્ત જગત એમ શૂન્ય તથા નિશ્ચય અભાવરૂપ છે, જગતમાં જે વસ્તુઓ દેખાય છે, તે સર્વ માયારૂપ સ્વપ્નવત્ તથા ઇન્દ્રજાલ સમાન મિથ્યા છે, આવી રીતે વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ દેખાવા છતા શૂન્યવાદીઓ તેઓનો નિષેધ કરે છે આવી રીતે મિથ્યાત્વ ભાવમા રહેલા જીવો સત્ય સ્વરૂપને નહિ સમજતા અજ્ઞાનરૂપ અંધકારમાં રહી સંસાર પરિભ્રમણના દુઃખોને ભોગવે છે

जहाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाइ णो पस्सति हीणणेत्ते ।
संतंपि ते एवमकिरियवाई, किरियं ण पस्संति निरुद्धपन्ना ॥८॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) અંધ પુરુષ (૩) જ્યોતિ (૪) સાથે રહેવા છતા (૫) નેત્રહીન હોવાથી (૬) રૂપોને (૭) દેખી (૮) શકતો નથી (૯) એવી રીતે (૧૦) બુદ્ધિહીન (૧૧) અક્રિયાવાદી (૧૨) વિદ્યમાન (૧૩) ક્રિયા થતી હોવા છતાં (૧૪) દેખી (૧૫) શકતા નથી

ભાવાર્થ– જેમ અંધપુરુષ દીપકની સાથ રહેવા છતા દીપકને તેમ જ અન્ય પદાર્થો વિદ્યમાન હોવા છતા દેખી શકતો નથી, એ જ રીતે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના આચ્છાદનથી જેની બુદ્ધિ હીનતાને પામેલ છે, જેનુ જ્ઞાન રૂંધાએલ છે, તેવા શૂન્યતાવાદવાળા પ્રત્યક્ષ પદાર્થોની બદલતી પર્યાયરૂપ થતી ક્રિયાને દેખી શકતા નથી અને જગતને તથા રહેલા પદાર્થોને જૂઠા તથા અભાવરૂપ બતાવે છે, તેથી શુ ? જગતના પદાર્થોનો અભાવ થઇ શકે ? છતા શૂન્યતા-વાદવાળા પોતાના દુરાગ્રહને છોડતા નથી અને મિથ્યાત્વ ભાવમાં જ રહી સસાર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

संवच्छरं सुविणं लक्खणं च, निमित्तदेहं च उप्पाइयं च ।
अट्ठंगमेयं बहवे अहित्ता, लोगंसि जाणंति अणागताइ ॥९॥

શબ્દાર્થ . (૧) જ્યોતિષ (૨) સ્વપ્ન શાસ્ત્ર (૩) લક્ષણ શાસ્ત્ર (૪) નિમિત્ત શાસ્ત્ર તથા શરીરમાં રહેલા (૫) તલ આદિ ચિન્હોના ફળ બતાવી શકે તેવા શાસ્ત્રો તથા ઉલ્કાપાત દિગ્દાહ આદિના ફળ બતાવી શકે તેવા શાસ્ત્રો આદિ (૬) આઠઅંગવાળા શાસ્ત્રોને (૭) ઘણા પુરુષો (૮) ભણીને (૯) લોકમાં (૧૦) જાણે છે (૧૧) ભવિષ્યની વાતોને.

ભાવાર્થ – આ જગતમાં ઘણા પુરુષો જ્યોતિશાસ્ત્ર, સ્વપ્ન-શાસ્ત્ર, લક્ષણશાસ્ત્ર, નિમિત્તશાસ્ત્ર તથા શરીરમાં રહેલા તલ આદિ ચિન્હોના ફળ બતાવનાર શાસ્ત્રો તથા ઉલ્કાપાત તથા દિગ્દાહ આદિના ફળ બતાવનાર શાસ્ત્રો, આદિ આઠ અંગોવાળાં શાસ્ત્રો

જાણીને ભવિષ્યમાં થવાવાળી વાતોને તથા ભૂતકાળમાં બનેલી વાતોને જાણી શકે છે, તથા આકાશગર્જના, ભૂકંપ, અંતરિક્ષ, અંગ, સ્વર, લક્ષણ, વ્યંજન, તથા નવમા પૂર્વમાં ત્રીજી આચાર વસ્તુમાંથી ઉદ્ધૃત જે સુખ, દુઃખ, જીવન, મરણ, તથા લાભ, અલાભ આદિના સૂચક જે શાસ્ત્રો છે તે જાણીને જીવ ત્રણ કાળની મર્યાદિત વાતોને જાણી શકે છે શૂન્યવાદ માનવાથી આ વસ્તુ જાણી શકાય નહિ

केई निमित्ता तहिया भवंति, केसिंचि तं विप्पडिएति णाणं।

ते विज्जभावं अणहिज्जमाणा, आहंसु विज्जापरिमोक्खमेव ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) કોઈ (૨) નિમિત્ત (૩) સત્ય (૪) હોય છે (૫) કોઈ કોઈ (૬) વિપરીત હોય છે (૭) નિમિત્તોના જ્ઞાન (૭) આ રીતે દેખતા થકા વિદ્યાના અધ્યયન (૮) નહિ કરનાર અક્રિયાવાદી (૯) વિદ્યાના (૧૦) કલ્યાણકારી માને છે (૧૧) ત્યાગને.

ભાવાર્થ – કોઈ નિમિત્ત સત્ય હોય છે અને કોઈ નિમિત્તના જ્ઞાન વિપરીત પણ હોય છે, એમ જાણી અક્રિયાવાદીઓ વિદ્યાના અધ્યયન કરતા નથી અને વિદ્યાના ત્યાગને કલ્યાણકારી માને છે, જ્યોતિષ શાસ્ત્રને જોવામાં પોતાના ક્ષયોપશમની હીનતાના કારણે ફેર પડી જાય છે તેથી અસત્ય પરિણામ આવે છે ક્ષયોપશમ સારો હોય ને ઉપયોગથી જ્યોતિષનો અભ્યાસ કરે તો પરિણામ સત્ય આવે તે હકીકતને શૂન્યવાદીઓ જાણતા નથી, જેથી શૂન્યતાવાદીઓ પોતાના દુરાગ્રહને કારણે સત્ય હકીકતને જ્ઞાનને જાણી શકતા નથી. (નિમિત્ત જોવામાં ગફલત થાય ઉપયોગ શૂન્ય થાય તો અસત્ય પરિણામ આવે) તેથી તેઓ મિથ્યાત્વભાવમાં રહી સંસારસાગરમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે

ते एवमक्खंति समिच्च लोगं, तहा तहा समणा माहणा य ।
सयं कडं णन्नकडं च दुक्खं, आहंसु विज्जाचरणं पमोक्खं ॥११॥

શબ્દાર્થ . (૧) ફળ પ્રાપ્ત થવાનુ બતાવે છે (૨) જાણી (૩) લોકને (૪) કર્માનુસાર (૫) શ્રમણ અથવા શાક્ય ભિક્ષુ (૬) અથવા બ્રાહ્મણ આદિ પોતાના અભિપ્રાય અનુસાર (૭) પોતાના જ (૮) કાર્યથી હોય છે (૯) અન્યના (૧૦) એમ પણ કહે છે કે દુ ખ (૧૧) કરવાથી નહિ (૧૨) તીર્થંકર દેવ જ્ઞાન તથા (૧૩) ક્રિયાથી (૧૪) મોક્ષ (૧૫) બતાવે છે

ભાવાર્થ·– શાકયભિક્ષુ અથવા બ્રાહ્મણો આદિ પોતાના અભિપ્રાય અનુસાર લોકને જાણી, ક્રિયાને–કર્મને અનુસાર ફળ પ્રાપ્ત થવાનુ બતાવે છે, તથા એમ પણ કહે છે કે દુઃખ પોતાના જ કાર્યથી હોય છે, અન્યના કરવાથી દુઃખ ન હોય, શ્રી તીર્થંકરદેવ જ્ઞાન તથા ક્રિયાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થવાનુ કહે છે ક્રિયાવાદીઓ જ્ઞાન રહિત એકલા ચારિત્રથી–ક્રિયાથી મોક્ષ બતાવે છે, વળી કહે છે કે જીવો જેવી જેવી ક્રિયા કરતા હોય તેને અનુસાર સ્વર્ગ, નરક આદિ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે ક્રિયા માત્રથી જ મોક્ષ બતાવે છે, સંસારમાં જો સુખ દુખ જે કાંઈ હોય છે, તે પોતાના જ શુભાશુભ કાર્યથી હોય છે, ઈશ્વરકૃત નહિ, આત્માને અક્રિય માનવાથી સુખદુઃખની પ્રાપ્તિ કયાથી હોઈ શકે? પરતુ તેઓનો અભિપ્રાય એકાંત છે, જ્ઞાન સહિતની ક્રિયા જ ઇષ્ટ ફળ આપનાર બને છે, ક્રિયા રહિત જ્ઞાન પગુ સમાન અને જ્ઞાન રહિતની ક્રિયા પણ અંધ સમાન જાણવી, પરતુ જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેથી કાર્યની ઇષ્ટ સિદ્ધિ હોઈ શકે છે છતા પ્રથમ જ્ઞાનની પ્રધાનતા જાણવી, પ્રથમ જ્ઞાન પછી દયા, એટલે પ્રથમ જ્ઞાનથી ઇષ્ટ અનિષ્ટ શુભ અશુભ લાભ હાની જાણી શકાય છે, જ્ઞાનથી જ ચારિત્ર અને તપની જરૂર છે એમ જાણી શકાય છે. પરતુ એકલા જ્ઞાનથી પણ મોક્ષ

પ્રાપ્તિ થતી નથી ક્રિયાવાદીઓનું મન્તવ્ય એકાંત છે તે મિથ્યાત્વનું કારણ છે.

से चक्खु लोगंसिह णायगा उ, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं।
तहा तहा सासयमाहु लोए, जंसी पया माणव! संपगाढा ॥१२॥

શબ્દાર્થ (૧) આ લોકમાં શ્રી તીર્થંકર દેવ વગેરે જ્ઞાનીઓ (૨) ચક્ષુ સમાન છે (૩) તથા નાયક અથવા (૪) પ્રધાન છે (૫) મનુષ્યોને કલ્યાણનો (૬) માર્ગ (૭) બતાવે છે (૮) જ્યાં જ્યાં મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યાં ત્યાં (૯) સંસાર મજબૂત થાય છે (૧૦) લોકોનો (૧૧) જેમાં (૧૨) પ્રજા (૧૩) મનુષ્યો (૧૪) નિવાસ કરે છે

ભાવાર્થ:- તીર્થંકર આદિ જ્ઞાની પુરુષો જગતમાં ચક્ષુ સમાન છે એટલે જગતના જીવોને તીર્થંકર દેવો આદિ જ્ઞાનીઓ ચક્ષુ સમાન છે લોકમા સર્વથી જ્ઞાનીઓ શ્રેષ્ઠ છે મનુષ્યાદિ જીવોને મોક્ષમાર્ગ-કલ્યાણના માર્ગની શિક્ષા આપે છે મોક્ષમાર્ગ બતાવે છે વળી કહે છે કે જ્યાં જ્યાં મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે, ત્યાં ત્યાં સંસાર મજબૂત થાય છે સંસારવૃદ્ધિ થાય છે, સંસારમાં મનુષ્યો નિવાસ કરે છે તેઓને જ્ઞાનીઓ નેત્ર સમાન કહ્યાનો અર્થ એ થાય છે કે જ્ઞાનીઓ જીવોને ઉપદેશ આપી અનર્થરૂપ દુઃખો-સંસારભ્રમણ જન્મ મરણ રોગો પ્રતિકૂળતા વગેરે દુઃખોનું નિવારણ કરાવવામાં અને સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરાવવામા સહાયભૂત થાય છે, મહા આરંભ મહાપરિગ્રહ આદિ ચાર કારણે જીવો નરકનું આયુષ્ય બાંધે છે, તથા ચાર કારણે જીવો તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધે છે, વળી કહે છે કે જ્યાં જ્યાં રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ ત્યાં ત્યાં સંસાર શાશ્વત થાય છે જ્યાં જ્યાં કર્મનો ઉપચય થાય છે ત્યાં ત્યાં સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે સદ્વિચારથી સદ્વાણીથી સત્કાયથી શુભગતિ અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનાર જ્ઞાનીઓ જ છે તેથી નેત્ર સમાન ઉપમા આપેલ છે

जे रक्खसा वा जमलोइया वा, जे वा सुरा गंधव्वा य काया।
आगासगामी य पुढोसिया जे, पुणो पुणो विप्परियासुवेंति ॥
॥१३॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે રાક્ષસ છે (૨) યમલોક–પરમાધામી (૩) વૈમાનિક દેવો તથા જ્યોતિષ દેવો (૪) ગંધર્વ–વ્યંતર દેવો (૫) પૃથ્વીકાયાદિ (૬) પક્ષી વાયુ આદિ (૭) પૃથ્વી આશ્રિત અપ–તેઉ–વાયુ વનસ્પતિ વિગલેન્દ્રિયો મનુષ્યો તિર્યંચો વગેરે (૮) વારવાર (૯) ભિન્ન ભિન્ન ગતિઓમાં ભ્રમણ કરે છે

ભાવાર્થ:– વ્યંતરો, અસુરકુમારો–પરમાધામી વગેરે ભવનવાસી દેવો, વૈમાનિક દેવો, જ્યોતિષી દેવો, ગંધર્વો–વ્યંતરની જાતિ, આકાશગામી પક્ષી આદિ તથા પૃથ્વી, અપ, તેઉ, વાયુ, વનસ્પતિ, બેઈન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય, મનુષ્ય, નારકી, આદિ સર્વ જીવો, પોતાના કરેલાં કર્મોથી, કર્માનુસાર, ભિન્ન ભિન્ન ગતિઓમાં–યોનિઓમા, અરહટ યંત્રની માફક વારંવાર ઉત્પન્ન થઇ જન્મ અને મરણરૂપી સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

जमाहु ओहं सलिलं अपारगं, जाणाहि णं भवगहणं दुमोक्खं।
जंसी विसण्णा विसयंगणाहिं, दुहओऽवि लोयं अणुसंचरंति ॥१४॥

શબ્દાર્થ : (૧) કહેલ છે (૨) ઓઘ (૩) પાણી (૪) અપાર (૫) જાણો (૬) સંસાર–ભવ (૭) ગહન (૮) દુષ્કર (૯) જેમા (૧૦) ખુંચેલા (૧૧) વિષય–કામભોગો (૧૨) સ્ત્રીઓ (૧૩) ત્રસ–સ્થાવર (૧૪) લોકમાં (૧૫) પરિભ્રમણ કરે છે

ભાવાર્થ:– સંસારનું સ્વરૂપ જાણનાર શ્રી તીર્થંકરદેવે તથા ગણધરાદિએ સંસાર સાગરને સ્વયમ્ભૂરમણ સમુદ્રની સમાન દુસ્તર

કહેલ છે કોઇ જલચર કે સ્થળચર આ સમુદ્રને ઉલ્લંઘન કરી શકે નહિ, એવી જ રીતે સમ્યગ્દર્શન વિના ચોરાશીલાખ યોનિના સ્થાન રૂપ સંસાર સાગરને પાર કરવો દુર્લભ કહેલ છે, સંસારમાં જે પુરુષો સાવધકર્મવાળા અનુષ્ઠાનો કરે છે, તે કુમાર્ગમાં પડેલા છે, અસત્ય દર્શનને ગ્રહણ કરનારા છે, વિષય પ્રધાન સ્ત્રીઓમાં જેઓ આસક્ત છે અને સ્ત્રીઓને વશીભૂત છે તે પામર જીવો ઉત્તમ અનુષ્ઠાનો કરી શકતા નથી સ્ત્રીરૂપ કીચડમાં તથા અન્ય કામભોગરૂપ વિષયોમાં ફસાયેલ આસક્ત જીવો વારંવાર ચારે ગતિઓમાં, ચૌદ રાજલોકમાં વારંવાર જન્મ મરણ કર્યા કરે છે અથવા લિંગ માત્રરૂપ પ્રવ્રજ્યા ધારી બની, પાપ વિરતિ રહિત તથા રાગદ્વેષથી યુક્ત પોતાના કર્મથી પ્રેરિત આ ગહન લોકમાં વારંવાર જન્મ મરણ કરતો સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

न कम्मुणा कम्म खवेंति बाला, अकम्मुणा कम्म खवेंति धीरा।
मेधाविणो लोभमयावतीता, संतोसिणो नो पकरेंति पावं ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની જીવો (૨) પાપકાર્ય કરતા હોવાના કારણે (૩) પોતાના કર્મનો (૪) ક્ષય કરી (૫) શકતા નથી (૬) ધીર પુરુષો (૭) આશ્રવોને રોકી (૮) કર્મનો (૯) ક્ષય કરે છે (૧૦) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૧૧) લોભથી દૂર રહે છે (૧૨) સંતોષી બની (૧૩) પાપકર્મ (૧૪) કરતા (૧૫) નથી.

ભાવાર્થ – મૂર્ખ જીવો અજ્ઞાની જીવો અશુભ-સાવધ કાર્યો કરતા હોવાથી પોતાનાં પાપોનો-કર્મોનો ક્ષય કરી શકતા નથી, પરંતુ જે ધીરપુરુષો છે તેઓ સાવધ કર્મોનો ત્યાગ કરી આશ્રવદ્વાર બંધ કરી પોતાનાં કર્મોનો ક્ષય કરે છે તેમ જ બુદ્ધિમાન સાધક લોભનો ત્યાગ કરી સંતોષી બની પાપકર્મ કરતા નથી મૂર્ખ જીવો અસત્યના આશ્રયે મિથ્યાત્વ દોષોની વૃદ્ધિથી સાવધ કર્મ તથા નિરવધ

કર્મના વિપાકોને નહિ જાણતા હોવાથી, સાવદ્ય કર્મોમાં આસક્ત હોવાથી કર્મનો ક્ષય કરવા સમર્થ થતા નથી આશ્રવદ્વારને રોકયા વિના સર્વથા કર્મના ક્ષય થઇ શકતો નથી તેમ જ લોભ કષાયને મંદ કર્યા વિના કર્મોનો ક્ષય થઈ શકતો નથી એમ જાણી, મુમુક્ષુઓએ આશ્રવોને રોકવા ઉપયોગવંત રહેવું.

ते तीयउप्पन्नमणागयाइं, लोगस्स जाणंति तहागयाइं ।
णेतारो अन्नेसि अणन्नणेया, बुद्धा हु ते अंतकडा भवंति ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) વીતરાગ પુરુષ જીવોના (૨) ભૂત (૩) વર્તમાન (૪) ભવિષ્યકાળના વૃત્તાન્તો–પર્યાયો (૫) લોકના સ્વરૂપને યથાર્થ (૬) રૂપે જાણે છે (૭) નેતા છે (૮) તેઓ અન્ય જીવોના (૯) તેના નેતા કોઇ નથી (૧૦) એવા જ્ઞાની (૧૧) પુરુષો જ સંસારનો (૧૨) અંત (૧૩) કરે છે

ભાવાર્થ:– વીતરાગ પુરુષ જીવોની ભૂત, વર્તમાન, ભવિષ્યકાળની પર્યાયોને અવસ્થાઓને યથાર્થ રૂપે લોકના સ્વરૂપને જાણી શકે છે અને તેઓ સર્વ જીવોના નેતા છે, પરંતુ તેમના નેતા કોઇ નથી સ્વયંબુદ્ધ છે આવા જ્ઞાની જીવો સંસારનો અંત કરે છે, કષાયોનો સર્વથા ક્ષય થવાથી વીતરાગપણું પ્રાપ્ત થાય છે કેવળજ્ઞાની અથવા ચૌદપૂર્વ ભણેલા પરોક્ષ જ્ઞાની સંસાર પાર કરનારા ભવ્ય જીવોને સદુપદેશ આપી મોક્ષમાં પહોંચાડે છે

ते णेव कुव्वंति ण कारवंति, भूताहिसंकाइ दुगुंछमाणा ।
सया जता विप्पणमंति धीरा, विण्णत्ति धीरा य हवंति एगे ॥१७॥

શબ્દાર્થ . (૧) પાપના ઘૃણા કરવાવાળા તીર્થંકર આદિ (૨) પ્રાણીઓની ઘાતના (૩) ભયથી (૪) સ્વયં પાપ કરતા (૫) નહિ (૬) અન્ય પાસે કરાવતા (૭) નહિ (૮) સદા પાપનાઅનુષ્ઠાનથી (૯) યત્નાવંત

કહેલ છે કોઈ જલચર કે સ્થળચર આ સમુદ્રને ઉલ્લંઘન કરી શકે નહિ, એવી જ રીતે સમ્યગ્દર્શન વિના ચોરાશીલાખ યોનિના સ્થાન રૂપ સંસાર સાગરને પાર કરવો દુર્લભ કહેલ છે, સંસારમાં જે પુરુષો સાવદ્યકર્મવાળા અનુષ્ઠાનો કરે છે, તે કુમાર્ગમાં પડેલા છે, અસત્ય દર્શનને ગ્રહણ કરનારા છે, વિષય પ્રધાન સ્ત્રીઓમાં જેઓ આસક્ત છે અને સ્ત્રીઓને વશીભૂત છે તે પામર જીવો ઉત્તમ અનુષ્ઠાનો કરી શકતા નથી સ્ત્રીરૂપ કીચડમાં તથા અન્ય કામભોગરૂપ વિષયોમાં ફસાયેલ આસક્ત જીવો વારંવાર ચારે ગતિઓમાં ચૌદ રાજલોકમાં વારંવાર જન્મ મરણ કર્યા કરે છે અથવા લિંગ માત્રરૂપ પ્રવજ્યા ધારી બની, પાપ વિરતિ રહિત તથા રાગદ્વેષથી યુક્ત પોતાના કર્મથી પ્રેરિત આ ગહન લોકમાં વારંવાર જન્મ મરણ કરતો સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે

न कम्मुणा कम्म खवेंति बाला, अकम्मुणा कम्म खवेंति धीरा।
मेधाविणो लोभमयावतीता, संतोसिणो नो पकरेंति पावं ॥१५॥

શબ્દાર્થ (૧) અજ્ઞાની જીવો (૨) પાપકાર્ય કરતા હોવાના કારણે (૩) પોતાના કર્મનો (૪) ક્ષય કરી (૫) શકતા નથી (૬) ધીર પુરુષો (૭) આસ્રવોને રોકી (૮) કર્મનો (૯) ક્ષય કરે છે (૧૦) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૧૧) લોભથી દૂર રહે છે (૧૨) સંતોષી બની (૧૩) પાપકર્મ (૧૪) કરતા (૧૫) નથી.

ભાવાર્થ – મૂર્ખ જીવો અજ્ઞાની જીવો અશુભ–સાવદ્ય કાર્યો કરતા હોવાથી પોતાનાં પાપોનો–કર્મોનો ક્ષય કરી શકતા નથી, પરંતુ જે ધીરપુરુષો છે તેઓ સાવદ્ય કર્મોનો ત્યાગ કરી આસ્રવદ્વાર બંધ કરી પોતાનાં કર્મોનો ક્ષય કરે છે તેમ જ બુદ્ધિમાન સાધક લોભનો ત્યાગ કરી સંતોષી બની પાપકર્મ કરતા નથી મૂર્ખ જીવો અસતના આશ્રયે મિથ્યાત્વ દોષોની વૃદ્ધિથી સાવદ્ય કર્મ તથા નિરવદ્ય

जे आयओ परओ वावि णच्चा, अलमप्पणो होति अलं परेसिं ।
तं जोइभूतं च सयावसेज्जा, जे पाउकुज्जा अणुवीति धम्मं ॥
॥१९॥

શબ્દાર્થ. (૧) જે પુરુષ સ્વયં અથવા (૨) અન્ય પાસેથી (૩) ધર્મને જાણીને જે ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે (૪) એ જ પુરુષ પોતાના આત્માની તથા (૫) પરના આત્માની (૬) રક્ષા કરવા (૭) સમર્થ છે (૮) જે વિચાર કરી (૯) ધર્મને (૧૦) પ્રગટ કરે છે (૧૧) તે જ્યોતિ.સ્વરૂપ મુનિ પાસે (૧૨) સદા (૧૩) નિવાસ કરવો

ભાવાર્થઃ- જે કોઈ સાધક આત્મા સ્વયં અથવા તો અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ધર્મના સ્વરૂપને જાણીને પશ્ચાત ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, તેઓ સંસાર સમુદ્રરૂપી ઓઘથી પોતાના આત્માની તથા પરના આત્માની રક્ષા કરવામાં સમર્થ બને છે અને જેઓ વિચારીને ધર્મને પ્રગટ કરે છે, એવા જ્યોતિઃસ્વરુપ મુનિની પાસે સદા સાધકોએ નિવાસ કરવો સાધકે સદાને માટે ગુરુની પાસે નિવાસ કરવાથી જ્ઞાનની ઠીક ઠીક પ્રાપ્તિ થાય છે. તથા દર્શન ચારિત્રમા દૃઢ થાય છે એમ જાણી પુણ્ય આત્માઓએ જીવનભર ગુરુ નિકટ રહેવું તે પોતાને માટે કલ્યાણકારક છે.

अत्ताण जो जाणति जो य लोगं, गइं च जो जाणइ णागइं च ।
जो सासयं जाण असासयं च, जातिं च मरणं च जणोववायं ॥
॥२०॥

શબ્દાર્થ. (૧) પોતાના આત્માને (૨) જાણે છે (૩) જે સાધક (૪) તથા લોકના સ્વરૂપને જે જાણે છે (૫) તે જીવોની ગતિ (૬) અનાગતિને

(૧) સયમ અનુષ્ઠાન કરતા હતા (૧૧) કર્મનું વિદારણ કરવામાં નિપુણ વિનયવત પુરુષ (૧૨) નિવૃત્ત રહી (૧૩) બનતા હતા (૧૪) કેટલાએક અન્યદર્શનીઓ (૧૫) જ્ઞાન માત્રથી વીર.

ભાવાર્થ– વીતરાગ પુરુષ તથા સમ્યગ્જ્ઞાની ગણધર આદિ, પ્રાણી જીવોની ઘાતના ભયથી પાપનો તિરસ્કાર કરતા થકાં સ્વયં હિંસા કરતા નહિ, હિંસા કરાવતા નહિ, હિંસાના કરનારને અનુમોદન આપતા નહિ, સર્વ મહાવ્રતોનુ પાલન કરતા હતા, સદાકાળ યત્નાવત રહી ધીર પુરુષ સયમ પાલનમાં વિનયવત કર્મનું વિદારણ કરવામા નિપુણ પુરુષ સદા પાપકારી અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત બની ઉપયોગવત રહી સયમ પાલન કરતા હતા જ્યારે કોઈ અન્ય દર્શનીઓ જ્ઞાનમાત્રથી વીર બની ક્રિયા અનુષ્ઠાનોને છોડી દેતા હતા.

डहरे य पाणे वुड्ढे य पाणे, ते आत्तओ पासइ सव्वलोए ।
उव्वेहती लोगमिणं महंतं, बुद्धेऽपमत्तेसु परिव्वएज्जा ॥१८॥

શબ્દાર્થ (૧) સૂક્ષ્મ કુથુ (૨) આદિ જીવો (૩) તથા બાદર શરીર વાળા (૪) પ્રાણીઓ (૫) તે સર્વને (૬) આત્મસમાન (૭) જોવે (૮) સર્વ લોકમાં (૯) ઉપેક્ષા (૧૦) લોકમાં (૧૧) મહાન (૧૨) જ્ઞાની (૧૩) અપ્રમત્ત (૧૪) વિચરે.

ભાવાર્થ – આ જગતમાં નાના શરીરવાળાં અગર મોટા શરીરવાળાં જે પ્રાણીઓ છે તે સર્વેને તત્ત્વદર્શી પુરુષ પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે જાણે છે સમસ્ત લોકમાં જેટલા પ્રમાણ વાળો મારો જીવ છે તેટલા જ પ્રમાણવાળો કુથુ આદિ સૂક્ષ્મ જીવોનો આત્મા છે, જેમ મને સુખ પ્રિય અને દુ ખ અપ્રિય છે, એવી જ રીતે સર્વ નાના મોટા જીવોને સુખ પ્રિય ને દુઃખ અપ્રિય છે એમ જાણી કોઈ પ્રાણીને પીડા ઉત્પન્ન ન થાય એ રીતે ઉપયોગ વત રહી સયમ પાલન કરવું એ જ તત્ત્વદર્શીનો આચાર જાણવો.

ભાવાર્થ – જે કોઇ આત્મા નરકાદિ ગતિઓમાં રહેલા દુઃખોને જાણનાર છે પ્રાણી વર્ગ કરેલા કર્મોનાં ફળને ભોગવે છે, જેઓ પાપકર્મ કરે છે તેઓ નરક આદિ અધમગતિ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ જન્મ, મરણ રોગ, શોકથી ઉત્પન્ન થતા ઘણા પ્રકારની શારીરિક માનસિક પીડાને ભોગવે છે તે જાણે છે, તે દુઃખોના અભાવના ઉપાયને જાણે છે, કહેવાનો ભાવ એ છે કે નરકની સાતમી ભૂમિથી લઇ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી જેટલા પ્રાણીઓ છે તે સર્વ કર્મોથી યુક્ત છે, તેમાં જેઓ ગુરુકર્મી છે તે અપ્રતિષ્ઠાન નરકમાં જાય છે, આઠ પ્રકારના કર્મોની આવકને આશ્રવ કહે છે, તે પ્રાણાતિપાત રૂપ છે અથવા મિથ્યાદર્શન તથા રાગદ્વેષ રૂપ છે તેને જાણે છે, આશ્રવના નિરોધરૂપ સંવરને જાણે છે, પુણ્ય પાપને જાણે છે, અસાતારૂપ દુઃખને તથા તેનાં કારણોને જાણે છે જે ક્રિયાઓ–પદાર્થો સંસાર પ્રાપ્તિનાં કારણ છે, તેનાથી વિપરીત પદાર્થો ક્રિયાઓ મોક્ષ પ્રાપ્તિના હેતુઓ છે તેને પણ જાણે છે, તેઓ જ ક્રિયાવાદના સ્વરૂપને તથા જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર, બંધ, પુણ્ય, પાપ, નિર્જરા, મોક્ષના સ્વરૂપને બતાવી શકે છે વધારે ખુલાસો સૂત્ર પાના ૧૩૩થી ૧૫૧ સુધી શ્રી જવાહરલાલજી કૃતમાં છે ત્યાથી જાણી લેવું, વિ એકાંતવાદીઓ બધા મિથ્યાત્વવાદી રહેલા છે તેઓના સંગથી દૂર રહેવુ તે શ્રેયસ્કર છે

१ सदेसु २ रूवेसु ३ असज्जमाणो, ४ गंधेसु ५ रसेसु ६ अदुस्समाणे ।
७ णो जीवितं णो ८ मरणा९हिकंखी, १० आयाणगुत्ते ११ वलया १२ विमुक्के ॥
त्ति-बेमि ॥२२॥

શબ્દાર્થ . (૧) શબ્દમાં (૨) રૂપમાં (૩) અનાસક્ત (૪) ગંધમાં (૫) રસમાં (૬) અદ્વેષ (૭) જીવનમાં (૮) મરણમાં (૯) ઇચ્છા રહિત (૧૦) આત્મ ગુપ્ત (૧૧) માયા (૧૨) રહિત વિચરે.

(૭) જાણે છે (૮) એવી જ રીતે શાશ્વત—મોક્ષ (૯) તથા અશાશ્વત—સંસાર (૧૦) ને જાણે છે (૧૧) તથા જન્મ (૧૨) મરણ આદિ (૧૩) પ્રાણીઓની ભિન્ન ભિન્ન ગતિઓના (૧૪) ઉપપાત.

ભાવાર્થ — જે કોઇ સાધક પોતાના આત્માને, તથા લોકના સ્વરૂપને તથા જીવોની ગતિ, અનાગતિને તથા શાશ્વત મોક્ષને તથા અશાશ્વત સંસારને તથા પ્રાણીઓના જન્મ, મરણ તથા નાના પ્રકારની ગતિઓમાં ઉત્પન્ન થવાનું તે સર્વેને જાણે છે જે પુરુષ પરલોકમાં જવાવાળા શરીરથી ભિન્ન તથા સુખ દુઃખના આધારરૂપ પોતાના આત્માને જાણે અને આત્માના કલ્યાણરૂપ સાધન જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ સાધનમાં જે પ્રવૃત્ત રહે છે એ જ પુરુષ આત્મજ્ઞ છે અને એ જ પુરુષ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિરૂપ આ સમસ્ત લોકને જાણે છે, નારક, તિર્યંચ, મનુષ્ય તથા દેવ ક્યાંથી આવી ઉત્પન્ન થયા છે તથા કેવાં કર્મો કરવાથી જીવો નરક આદિમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જે જાણતા હોય તથા કર્મો નષ્ટ થયા પછી જીવ ફરીથી સંસારમાં આવતા નથી એ જાણવાનો ઉપાય સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે એ જે જાણે છે એ આઠકર્મના ક્ષયરૂપ છે તથા અનાગતિ સિદ્ધિને જાણે છે દ્રવ્યાસ્તિક નય આશ્રી સમસ્ત પદાર્થો નિત્ય છે, પર્યાય આશ્રી સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે તથા પ્રતિક્ષણ વિનાશી છે તે સર્વ જાણે છે

अहोऽवि सत्ताण विउट्टणं च, जो आसवं जाणति संवरं च।
दुक्खं च जो जाणति निज्जरं च, सो भासिउमरिहइ किरियवादं ॥२१॥

શબ્દાર્થ : (૧) અધોગતિ (૨) જીવો (૩) દુઃખ (૪) આશ્રવ (૫) સંવર (૬) જાણે છે (૭) દુઃખ (૮) જાણે છે (૯) નિર્જરા (૧૦) યોગ્ય (૧૧) કહેવા (૧૨) ક્રિયાવાદ

ભાવાર્થ – જે કોઇ આત્મા નરકાદિ ગતિઓમાં રહેલા દુઃખોને જાણનાર છે પ્રાણી વર્ગ કરેલા કર્મોનાં ફળને ભોગવે છે, જેઓ પાપકર્મ કરે છે તેઓ નરક આદિ અધમગતિ સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થઇ જન્મ, મરણ રોગ, શોકથી ઉત્પન્ન થતા ઘણા પ્રકારની શારીરિક માનસિક પીડાને ભોગવે છે તે જાણે છે, તે દુઃખોના અભાવના ઉપાયને જાણે છે, કહેવાનો ભાવ એ છે કે નરકની સાતમી ભૂમિથી લઇ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી જેટલાં પ્રાણીઓ છે તે સર્વ કર્મોથી યુક્ત છે, તેમા જેઓ ગુરુકર્મી છે તે અપ્રતિષ્ઠાન નરકમાં જાય છે, આઠ પ્રકારના કર્મોની આવકને આશ્રવ કહે છે, તે પ્રાણાતિપાત રૂપ છે. અથવા મિથ્યાદર્શન તથા રાગદ્વેષ રૂપ છે તેને જાણે છે, આશ્રવના નિરોધરૂપ સંવરને જાણે છે, પુણ્ય પાપને જાણે છે, અસાતારૂપ દુઃખને તથા તેનાં કારણોને જાણે છે જે ક્રિયાઓ–પદાર્થો સંસાર પ્રાપ્તિનાં કારણ છે, તેનાથી વિપરીત પદાર્થો ક્રિયાઓ મોક્ષ પ્રાપ્તિના હેતુઓ છે તેને પણ જાણે છે, તેઓ જ ક્રિયાવાદના સ્વરૂપને તથા જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર, બંધ, પુણ્ય, પાપ, નિર્જરા, મોક્ષના સ્વરૂપને બતાવી શકે છે વધારે ખુલાસો સૂત્ર પાના ૧૩૩ થી ૧૫૧ સુધી શ્રી જવાહરલાલજી કૃતમાં છે ત્યાથી જાણી લેવું, વિ એકાંતવાદીઓ બધા મિથ્યાત્વવાદી રહેલા છે તેઓના સંગથી દૂર રહેવુ તે શ્રેયસ્કર છે

सद्देसु[1] रूवेसु[2] असज्जमाणो[3], गंधेसु[4] रसेसु[5] अदुस्समाणे[6] ।
णो जीवितं[7] णो मरणा[8]हिकंखी[9], आयाणगुत्ते[10] वलया[11] विमुक्के[12] ॥
त्ति-बेमि ॥२२॥

શબ્દાર્થ : (૧) શબ્દમાં (૨) રૂપમાં (૩) અનાસક્ત (૪) ગંધમાં (૫) રસમાં (૬) અદ્વેષ (૭) જીવનમાં (૮) મરણમાં (૯) ઇચ્છા રહિત (૧૦) આત્મ ગુપ્ત (૧૧) માયા (૧૨) રહિત વિચરે.

ભાવાર્થ:– સાધુ પુરુષ મનોહર શબ્દોમાં, રૂપમાં આસક્ત ન બને અમનોજ્ઞ રૂપમાં તથા અમનોજ્ઞ રસો પ્રતિદ્વેષ ન કરે, એમ જીવનની કે મરણની ઇચ્છા ન કરે, પરંતુ માયા કપટ રહિત બની સંયમમા ઉપયોગવંત રહી વિચરે કોઇ પણ ઇન્દ્રિય વિષયોમાં સાધુ રાગદ્વેષ ન કરે, અસંયમી જીવનને ઇચ્છે નહિ પરીષહો ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થતાં રાગદ્વેષ રહિત બની સમભાવે સહન કરે, પાંચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત રહી માયા કપટ રહિત બની સંયમનું પાલન કરે એ જ આત્મકલ્યાણનો માર્ગ ભગવંતે બતાવેલ છે

અધ્યયન બારમું સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૩ મું

યથાતથ્યનામ

आहत्तहीयं तु पवेयइस्सं, नाणप्पकारं पुरिसस्स जातं ।
सओ अ धम्मं असओ असीलं, संतिं असंतिं करिस्सामि पाउं ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) યથા તથ્ય સત્ય તત્ત્વ (૨) બતાવીશ (૩) જ્ઞાનના પ્રકાર (૪) જીવોના (૫) ભલા બુરા ગુણો (૬) ઉત્તમ સાધુના (૭) ધર્મને (૮) બુરા સાધુઓના (૯) કુશીલ (૧૦) શાંતિ અથવા મોક્ષ (૧૧) સંસાર (૧૨) પ્રગટ (૧૩) કરીશ

ભાવાર્થ:– શ્રી સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્યવર્ગને કહે છે કે સત્યતત્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા જીવોના ભલા તથા બુરા ગુણો તથા સાધુઓના શીલ–ચારિત્ર તથા કુસાધુઓના કુશીલ તથા મોક્ષ અને બંધનના રહસ્યને પ્રગટ કરીશ રાગ તથા દ્વેષ તે ભાવ વલય કહેવાય એ રાગદ્વેષથી મુક્ત રહેનારને સત્યતત્ત્વ સમજાય છે એ સંબંધમા કહુ છુ કે સત્ય તત્ત્વને યથા તથ્ય કહેવાય છે અથવા જે પરમાર્થ છે તે યથા તથ્ય છે અને તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ધર્મ છે જેના આરાધનથી દુર્ગતિમા પડતા જીવોને બચાવે છે તે જ શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ છે તેનુ યથાતથ્ય પાલન ઉપયોગવંત રહીને કરનાર સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરી શાંતિરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે જેમા સમ્યગ્દર્શન એ ધર્મના પાયારૂપ છે તે ઔપશમિક, ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક આદિ પાંચ પ્રકારે છે, વીતરાગદેવે પ્રતિપાદન કરેલ જે મોક્ષમાર્ગ તેની નીવડ શ્રદ્ધા તે જ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય

છે અને જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, બંધ, મોક્ષ, નિર્જરા આદિ નવતત્ત્વરૂપ જે તત્ત્વ છે તેને યથાતથ્ય જાણે અને હિતાહિતને બતાવે તે જ્ઞાન અને વ્રત ધારણરૂપ ચારિત્ર તથા સમિતિનું પાલન અને કષાયોનો નિગ્રહ તે ચારિત્ર એ ત્રણ તત્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપે અનુષ્ઠાન તે મોક્ષ માર્ગ છે તથા શુભ અનુષ્ઠાન તથા અશુભ અનુષ્ઠાન, સંસાર અને મોક્ષ, ધર્મ અને અધર્મના સત્યભાવોને પ્રગટ કરીશ, તેને જાણી સાધક સંસારની માયાથી મુક્ત બની સંયમ ધર્મમાં વિચરણ કરે એ સાધુ ધર્મ છે, મોક્ષમાર્ગ છે આત્મહિત છે, કલ્યાણનો માર્ગ છે

अहो य राओ य समुट्ठिएहिं, तहागएहिं पडिलब्भ धम्मं ।
समाहिमाघातमजोसयंता, सत्थारमेव फरुसं वयंति ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) દિવસ (૨) રાત્રિ (૩) ઉત્તમ અનુષ્ઠાન કરનાર (૪) તીર્થંકરના (૫) ધર્મને (૬) પામી (૭) તીર્થંકરોક્ત (૮) સમાધિ (૯) સેવન નહિ કરનારાઓ (૧૦) જ્ઞાન દેનાર તીર્થંકર દેવની (૧૧) નિંદા (૧૨) કરે છે

ભાવાર્થઃ- દિવસ અને રાત્રિ મોક્ષસાધનના ઉત્તમ અનુષ્ઠાનો કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેનારા શ્રી તીર્થંકર દેવના ધર્મને પામી તીર્થંકર દેવ કથિત સમાધિ માર્ગરૂપ ચારિત્રનું સેવન નહિ કરતા થકા જમાલિ આદિ નિન્હવ શ્રી તીર્થંકરદેવની નિંદા કરે છે અને સત્ય માર્ગનો લોપ કરી કુમાર્ગની પ્રરૂપણા કરે છે અને શ્રદ્ધાથી પતિત થાય છે સંયમભાર ઉપાડવામાં અસમર્થ બનતા સંયમ પાલનમાં ઢીલા થઈ શિથિલ થઈ જ્ઞાન આપનાર જ્ઞાનીઓના અવર્ણવાદ બોલે છે તેવા સાધકો ઘણા કાળસુધી જન્મ મરણરૂપ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતા થકાં દુઃખોને ભોગવે છે એમ જાણી વીતરાગની આજ્ઞાના વિરાધક થવું નહિ.

१ २ ३ ४
विसोहियं ते अणुकाहयंते, जे आतभावेण वियागरेज्जा ।
८ ६ ७ ५ ९ १० ११ १२
अट्ठाणिए होइ बहुगुणाणं, जे णाणसंकाइ मुसं वदेज्जा ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) વિશુદ્ધ માર્ગથી (૨) વિપરીત પ્રરૂપણા કરનાર (૩) પોતાની રુચિ અનુસાર (૪) સૂત્રના અર્થ કરનાર (૫) ઉત્તમ ગુણોના (૬) ભાજન (૭) થતા (૮) નથી (૯) વીતરાગ માર્ગમાં (૧૦) શંકા લાવી (૧૧) મિથ્યા (૧૨) ભાષણ કરે છે

ભાવાર્થ – સર્વ દોષોથી રહિત શ્રી વીતરાગ માર્ગ છે, અહંકારના કારણે જમાલિ આદિ નિન્હવ વીતરાગ માર્ગથી વિપરીત પ્રરુપણા કરતા થકા પોતાની રુચિ અનુસાર વીતરાગના કથનથી વિરૂદ્ધ સૂત્રના અર્થો કરે છે, વીતરાગ માર્ગમા શકા લાવી મિથ્યા ભાષણ કરે છે આવા સાધકો ઉત્તમ ગુણોના ભાજન બની શકતા નથી અને પોતાના કદાગ્રહના કારણે સત્ય વસ્તુને સમજી શકતાં નથી અને વિવેક શુન્ય થઈ વિપરીત વર્તન કરતા થકા સસાર પરિભ્રમણ વધારી જન્મ મરણમાં ફસાઇ રહે છે

१ २ ३ ४ ५ ६
जे यावि पुट्ठा पलिउंचयन्ति, आयाणमट्ठं खलु वंचयित्ता ।
७ ८ ९ १० ११ १२ १३
असाहुणो ते इह साहुमाणी, मायण्णि एसंति अणंतघातं ॥४॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) કોઈ લોકો (૩) પૂછે (૪) ગુરુના નામને છૂપાવે તે (૫) મોક્ષથી (૬) વચિત રહે છે (૭) અસાધુ હોવા છતાં (૮) સાધુ (૯) માને (૧૦) માયાવી જીવો (૧૧) પામે છે (૧૨) અનંતવાર (૧૩) ઘાતને–મરણને

ભાવાર્થ – જે માયાવી સાધકને તેમના ગુરુનુ નામ કોઇ પૂછે તો અભિમાની સાધક પોતાના અહંભાવના કારણે ગુરુના નામને

છૂપાવી કોઇ અન્ય વિદ્વાન આચાર્યના નામને બતાવે છે, તેવા સાધકો મોક્ષથી વંચિત રહે છે વળી પોતામા સાધુના ગુણો નહિ હોવા છતાં પોતે પોતાને સાધુ માને છે આવા માયાવી સાધુઓ અનંતવાર સંસારમાં જન્મ મરણના દુઃખોને પામે છે અને દિન પ્રતિદિન સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોને શુભ અનુષ્ઠાન માની બમણા પાપનો સંચય કરે છે અને સંસાર પરિભ્રમણ વધારતો રહે છે, એમ જાણી સાધક આત્માએ સંયમી સાધુઓએ માયા કપટ ત્યાગી ગુરુનો વિનય સાચવીને સંયમ પાલન કરવું અને શિથિલાચારી સાધુઓના સંગથી દૂર રહેવું

जे कोहणे होइ जगट्ठभासी, विओसियं जे उ उदीरएज्जा ।
अंधे व से दंडपहं गहाय, अविओसिए घासति पावकम्मी ॥५

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) ક્રોધી (૩) હોય (૪) પરના દોષો પ્રગટ કરવો હોય (૫) ઉપશાંત થયેલ ક્લેશ (૬) ફરી ઉત્પન્ન કરે (૭) પાપકર્મ કરવાવાળા જીવો (૮) સદા ક્લેશમાં રહેમા (૯) અંધ પુરુષની માફક (૧૦) લાઠી (૧૧) ગ્રહણ કરી (૧૨) ટુંકા માર્ગે જતાં (૧૩) દુઃખ પામે છે.

ભાવાર્થઃ– જે પુરુષ કષાયોના વિપાકોને નહિ જાણનાર સદા ક્રોધ કરનાર અને અન્ય વ્યક્તિના દોષોને પ્રગટ કરનાર પરની નિંદા કરનાર અને ઉપશમી ગયેલ ક્લેશને ફરી ઉત્પન્ન કરનાર સદા ઝઘડામા રહેતા પાપી જીવો જેમ અંધ મનુષ્ય માર્ગનો જાણ લાકડીના ટેકાથી ઉન્માર્ગને પામીને દુઃખી થાય છે તેની માફક ક્રોધી મનુષ્યો તથા સાધકો દુઃખી થાય છે એમ જાણી આત્માર્થી સાધકોએ ક્રોધાદિ કષાયોથી–ક્લેશોથી સદા દૂર રહી ઉપશાંતભાવે રહી સંયમ પાલન કરવું

१ २ ३ ७ ५ ६ ४
जे विग्गहीए अन्नायभासी, न से समे होइ अझंझपत्ते ।
८ ९ १० ११
उवायकारी य हरीमणे य, एगंतदिट्ठी य अमाइरूवे ॥६॥

શબ્દાર્થ. (૧) જે પુરુષ (૨) ઝઘડા કરનાર હોય (૩) ન્યાય વિરૂદ્ધ ભાષણ કરનાર (૪) કલેશ રહિત ન હોવાથી (૫) સમાધિને (૬) પ્રાપ્ત (૭) કરી શકતો નથી (૮) જે ગુરુની આજ્ઞાનુ પાલન કરનાર (૯) લજ્જાવંત હોય (૧૦) જીવાદિ તત્વોમા શ્રદ્ધાવાન હોય (૧૧) અમાયી હોય

ભાવાર્થ.— સત્ય તત્ત્વના જ્ઞાનથી રહિત પુરુષ સદા કલેશ કરનાર તથા ન્યાય વિરૂદ્ધ ભાષણ કરનારા કલેશ રહિત નહિ થવાથી તે સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તેથી આત્માનુ હિત પણ કરી શકતો નથી ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી જેથી એવા સાધકો સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણના દુઃખો ભોગવતા હોય છે, પરતુ જે સાધક ગુરુ આજ્ઞાએ ચાલનાર તથા પાપકર્મ કરવામા ગુરુઆદિથી લજ્જા પામતો હોય તથા જીવાદિ તત્ત્વોમાં શ્રદ્ધાવાન હોય, અમાયી હોય, મૂળગુણ ઉત્તરગુણનુ પાલન કરવામા ઉપયોગવત હોય તે સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એમ જાણી વાણીમા સંયમ રાખી કલેશથી દૂર રહી ન્યાય યુક્ત, નિરવદ્ય અને પ્રિય, સત્ય વચન બોલવામા તથા સયમ પાલનમા ઉપયોગવત રહેવુ એ સમાધિ પ્રાપ્ત થવાનુ લક્ષણ છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
से पेसले सुहुमे पुरिसजाए, जच्चन्निए चेव सुउज्जुयारे ।
८ ९ १० ११ १२ १३ १५ १४
बहुंपि अणुसासिए जे तहच्चा, समे हु से होइ अझंझपत्ते ॥७॥

શબ્દાર્થ (૧) એ (૨) મનોહર (૩) સૂક્ષ્મદર્શી (૪) પુરુષાર્થી (૫) જાતિવત (૬) નિશ્ચયથી (૭) સરલ આચારવત (૮) વિશેષ (૯) શિક્ષા પ્રાપ્ત થતા (૧૦) પ્રસન્ન ચિત્ત રાખનાર (૧૧) સમભાવી (૧૨) નિશ્ચયથી (૧૩) તે સાધક (૧૪) અમાયી કલેશ રહિત (૧૫) હોય છે

છુપાવી કોઇ અન્ય- વિદ્વાન આચાર્યના નામને બતાવે છે, તેવા સાધકો મોક્ષથી વંચિત રહે છે વળી પોતામા સાધુના ગુણો નહિ હોવા છતાં પોતે પોતાને સાધુ માને છે આવા માયાવી સાધુઓ અનતવાર સસારમાં જન્મ મરણના દુખોને પામે છે અને દિન-પ્રતિદિન સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોને શુભ અનુષ્ઠાન માની બમણા પાપનો સચય કરે છે અને સસાર પરિભ્રમણ વધારતો રહે છે, એમ જાણી સાધક આત્માએ સયમી સાધુઓએ માયા કપટ ત્યાગી ગુરુનો વિનય સાચવીને સયમ પાલન કરવુ અને શિથિલાચારી સાધુઓના સગથી દૂર રહેવુ

जे कोहणे होइ जगट्ठभासी, विओसिय जे उ उदीरएज्जा ।
अंधे व से दंडपहं गहाय, अविओसिए धासति पावकम्मी ॥५

શબ્દાર્થ (૧) જે પુરુષ (૨) ક્રોધી (૩) હોય (૪) પરના દોષો પ્રગટ કરતો હોય (૫) ઉપશાંત થયેલ ક્લેશ (૬) ફરી ઉત્પન્ન કરે (૭) પાપકર્મ કરવાવાળા જીવો (૮) સદા ક્લેશમાં રહેતા (૯) અંધ પુરુષની માફક (૧૦) લાકડી (૧૧) ગ્રહણ કરી (૧૨) ટુંકા માર્ગે જતાં (૧૩) દુખ પામે છે.

ભાવાર્થ:– જે પુરુષ કષાયોના વિપાકોને નહિ જાણનાર સદા ક્રોધ કરનાર અને અન્ય વ્યક્તિના દોષોને પ્રગટ કરનાર પરની નિંદા કરનાર અને ઉપશમી ગયેલ ક્લેશને ફરી ઉત્પન્ન કરનાર સદા ઝઘડામા રહેતા પાપી જીવો જેમ અંધ મનુષ્ય માર્ગનો અજાણ લાકડીના ટેકાથી ઉન્માર્ગને પામીને દુખી થાય છે તેની માફક ક્રોધી મનુષ્યો તથા સાધકો દુઃખી થાય છે એમ જાણી આત્માર્થી સાધકોએ ક્રોધાદિ કષાયોથી–ક્લેશોથી સદા દૂર રહી ઉપશાન્તભાવે રહી સયમ પાલન કરવુ

અન્ય કોઇ તપસ્વી કે જ્ઞાની નથી, એમ માની પોતાની પ્રશંસા કરે અને અન્ય સંયમી તથા જ્ઞાનીઓ તથા તપસ્વીઓને ચન્દ્રમાના બિંબ સમાન નકલી માને આ રીતે માનનારા સાધકો અભિમાની તથા અવિવેકી જાણવા, એમ જાણી સાધક આત્માએ પોતાના સંયમ-ચારિત્રનુ પાલન કરતાં ચારિત્રનુ કે તપનુ અભિમાન કરવુ નહિ. અભિમાન કરવાથી ગુણોની હાની થાય છે, માટે સમભાવપૂર્વક રહી સંયમ પાલન કરવું

एगंतकूडेण उसे पलेइ, ण विज्जती मोणपयंसि गोत्ते ।
जे माणणट्ठेण विउक्कसेज्जा, वसुमन्नतरेण अबुज्झमाणे ॥९॥

શબ્દાર્થ . (૧) એકાંત (૨) મોહપાસથી (૩) સંસાર પરિભ્રમણ કરે (૪) નથી (૫) વિદ્યમાન (૬) સાધુપણામાં (૭) ઉચ્ચ ગોત્ર (૮) માન (૯) પૂજા માટે (૧૦) મદ કરે (૧૧) સંયમી હોવા છતા (૧૨) અન્ય પ્રકારે (૧૩) અજ્ઞાની

ભાવાર્થ – ઉપર કહ્યા મુજબ અહંકારી સાધક અહંકારનુ સેવન કરી એકાત મોહપાસમાં ફસાઇ સસારમા પરિભ્રમણ કરતા થકા સંસારમાં લીન બની રહે છે આવા અભિમાની સાધકો સર્વજ્ઞ પ્રણીત માર્ગના અનુગામી બની શકતાં નથી અને માનપૂજાની પ્રાપ્તિ થતાં અભિમાન કરનારા તથા સંયમ ગ્રહણ કરી જ્ઞાનાદિનો મદ કરનારા વસ્તુત મૂર્ખ તથા અપડિત જાણવા, કારણ કે તેઓ પરમાર્થને જાણતા નથી માનપૂજામા આસક્ત રહેવાથી તથા મદ કરવાથી કડવા વિપાક રૂપ કર્મબધન થાય છે, તેનુ તેને જ્ઞાન નથી તેથી તેવા સાધકો સયમથી પતિત થઇ સસારમા ફસાઇ સયમરૂપ ઉંચ સ્થાનને ગુમાવી અમૂલ્ય માનવ ભવને હારી જાય છે અને સસાર અટવીમા વારવાર જન્મમરણ કરતા થકા દુઃખોને ભોગવતા થકા પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે.

ભાવાર્થ – સાધકના પ્રમાદ વશ કોઈ દોષ ઉત્પન્ન થયો હોય અને આચાર્ય આદિ દ્વારા શિક્ષા પ્રાપ્ત થતાં ચિત્તવૃત્તિ પવિત્ર રાખીને તે શિખામણને પ્રસન્ન ચિત્તે ગ્રહણ કરે, ક્રોધ કરે નહિ, એવા સૂક્ષ્મદર્શી તથા પુરુષાર્થી, અતિવ્રત, સરલ સાધક વિનયાદિ ગુણોથી યુક્ત રહીને સંયમનું યથાતથ્ય પાલન કરતાં થકાં ગુરુના ઉપદેશ અનુસાર આચરણ કરતાં થકાં, કપટ નહિ રાખતા, પ્રશંસા તથા નિંદામાં, સમભાવ રાખનારા સાધકો વીતરાગ પુરુષોની સમાન માનવા યોગ્ય જાણવા જે સાધકને પોતાનો દોષ સમજાય એ જ સાધક ઉચ્ચ ગુણોને પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ જ જે સાધકને પોતાની લીધેલ પ્રતિજ્ઞા (આરંભ પરિગ્રહથી દૂર રહેવા આદિની)નું પાલન કરવામાં સતત ઉપયોગ હોય તે જ સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરી શકે

જે આવિ અપ્પં વસુમંતિ મત્તા, સંખાય વાયં અપરિક્ખ કુજ્જા ।
તવેણ વાહં સહિઉત્તિ મત્તા, અણ્ણં જણં પસ્સતિ બિંબભૂયં ॥૮॥

શબ્દાર્થ (૧) જે કોઈ સાધક (૨) પોતાને (૩) સંયમી (૪) તથા જ્ઞાની (૫) માની (૬) પોતાની પરીક્ષા કર્યા વિના (૭) પ્રશંસા (૮) કરે છે (૯) તપસ્વી છું (૧૦) હું (૧૧) એવું છું (૧૨) માનીને (૧૩) અન્ય (૧૪) તપસ્વીઓને (૧૫) માને છે (૧૬) નિરર્થક

ભાવાર્થ:– પ્રાયઃ તપસ્વીઓમાં જ્ઞાનનો તથા તપનો ગર્વ હોય છે કોઈ હલકી પ્રકૃતિવાળો સાધક પોતાને સંયમી તથા જ્ઞાનવાન તથા તપસ્વી માનતો થકો પોતાની મેળે પ્રશંસા કરતો હોય છે અને એમ માનતો હોય છે કે મૂળગુણ તથા ઉત્તરગુણ સહિત હું સંયમનું પાલન કરું છું મારા સમાન અન્ય કોઈ સંયમી નથી. વળી જીવાદિ તત્ત્વોને પણ હું સારી રીતે જાણું છું તેમ જ બાર પ્રકારની તપસ્યા કરવામાં પણ હું જ સૌથી શ્રેષ્ઠ છું, મારા સમાન

ભાવાર્થ:– અભિમાન કે મદ કરવાથી કોઇ ગુણ ઉત્પન્ન થતા નથી જાતિ અથવા કુળ મનુષ્યોને દુર્ગતિમાં પડતાં જીવોને અથવા જન્મ મરણરૂપ સસાર પરિભ્રમણના દુ ખોથી બચાવી શકવા સમર્થ થતાં નથી, જેથી જાતિ કુળ આદિના કોઇ મદ કરવા નહિ, ઉપયોગવત રહી સારી રીતે સેવન કરેલા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર આરાધન સિવાય સસારી કોઇ વસ્તુ સ્થાવર કે જંગમ દુ.ખોમાંથી છોડાવવા સમર્થ થતા નથી એમ જાણી સયમ આરાધન કરવું. જે સાધક પ્રવ્રજયા ગ્રહણ કર્યા પશ્ચાત ગૃહસ્થના કાર્યના સેવન કરે છે, કરાવે છે, તે સાધક પોતાના અષ્ટ કર્મોનો ક્ષય કરવા સમર્થ થતાં નથી; પરંતુ સસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ થાય છે માતાના પક્ષને જાતિ કહેવાય છે. પિતા પક્ષ કુળ કહેવાય છે, તે જાતિ કે કુળ અથવા જાતિમદ કે કુળ મદ જીવોને દુ.ખોથી છોડાવવા સમર્થ થતા નથી જેથી સરલ સ્વભાવી બની સમભાવ યુક્ત રહી સંયમ પાલન કરવા સાધકે જાગૃત બની રહેવુ

[1]णिक्किंचणे [2]भिक्खु [3]सुलूह[4]जीवी, जे [5]गारवं [6]होइ [6]सिलोगगामी ।
[7]आजीवमेयं तु [8]अबुज्झमाणो, [9]पुणो पुणो [10]विप्परियासुवेंति ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) પરિગ્રહ રહિત (૨) સાધુ (૩) લુખા આહારથી (૪) જીવન નિર્વાહ કરતા હોય (૫) ગર્વ કરતા હોય (૬) માન પુજાની ઇચ્છા રાખતા હોય તો (૭) આજીવિકાના સાધન જાણવા (૮) અજ્ઞાની (૯) વારવાર (૧૦) જન્મ મરણ કરે છે

ભાવાર્થ – જે સાધુ દ્રવ્યાદિ બાહ્ય પદાર્થ, ઉપકરણ સિવાય કિંચિંતમાત્ર પરિગ્રહ રાખતો ન હોય અને ભિક્ષાચર્યાથી નિર્દોષ અને લુખા તથા સુખા આહારથી જીવન નિર્વાહ કરતો હોય, પરતુ જો માન પ્રતિષ્ઠા, પ્રશસાની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખતો હોય અને

जे माहणो खत्तियजायए वा, तहुग्गपुत्ते तह लेच्छई वा।
जे पव्वइए परदत्तभोई, गोत्ते ण जे थब्भति माणबद्धे ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) બ્રાહ્મણ હોય (૩) ક્ષત્રિય જાતિ હોય (૪) ઉગ્ર પુત્ર હોય (૫) મલેચ્છ જાતિ હોય (૬) દીક્ષા લઈ (૭) અન્યના દીધેલા આહાર (૮) ખાતાં હોય (૯) ગોત્રાદિ (૧૦) અભિમાન ન કરતા હોય (૧૧) અભિમાન યુક્ત થઈ

ભાવાર્થ – બ્રાહ્મણ હોય, ક્ષત્રિય જાતિના હોય, ઉગ્ર પુત્ર હોય, મ્લેચ્છ-ક્ષત્રિય જાતિ વિશેષ હોય, જે કોઈ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને, યાચના કરીને ગૃહસ્થોએ દીધેલા નિર્દોષ આહારનું ભોજન કરતા હોય અને અભિમાન મુક્ત બની પોતાના ઉચ્ચ ગોત્રાદિનું અભિમાન કરતા ન હોય અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ સંયમ આરાધનમાં ઉપયોગવંત રહેતા હોય એ જ સાધુઓ સર્વજ્ઞના માર્ગના અનુયાયી તથા સાચા સાધુ જાણવા અને એ જ સાધુઓ જગતમાં માનનીય બને છે, આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે આઠકર્મોનો ક્ષય કરી જન્મમરણના દુઃખોથી છૂટી અજ-અમર રૂપ સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે

न तस्स जाई व कुलं व ताणं, णण्णत्थ विज्जाचरणं सुचिण्णं।
णिक्खम्म से सेवइऽगारिकम्मं, ण से पारए होइ विमोयणाए
॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) ન થાય (૨) જીવને (૩) જાતિ (૪) કુળ (૫) ત્રાણ શરણ (૬) જ્ઞાન (૭) ચારિત્ર (૮) સારી રીતે સેવન કરેલ સિવાય (૯) અન્ય કોઈ શરણ ભૂત નથી (૧૦) પ્રવ્રજ્યા લઈને (૧૧) જે સાધક (૧૨) સેવન કરે છે (૧૩) કર્મોનો ક્ષય કરવા (૧૩) ગૃહસ્થ યોગ્ય કાર્યોના (૧૩) સમર્થ (૧૪) થતા (૧૫) નથી.

ભાવાર્થ:- અભિમાન કે મદ કરવાથી કોઇ ગુણ ઉત્પન્ન થતા નથી જાતિ અથવા કુળ મનુષ્યોને દુર્ગતિમાં પડતાં જીવોને અથવા જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણના દુઃખોથી બચાવી શકવા સમર્થ થતા નથી, જેથી જાતિ કુળ આદિના કોઇ મદ કરવા નહિ, ઉપયોગવંત રહી સારી રીતે સેવન કરેલા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર આરાધન સિવાય સંસારી કોઇ વસ્તુ સ્થાવર કે જંગમ દુઃખોમાંથી છોડાવવા સમર્થ થતા નથી એમ જાણી સંયમ આરાધન કરવું. જે સાધક પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કર્યા પશ્ચાત ગૃહસ્થના કાર્યના સેવન કરે છે, કરાવે છે, તે સાધક પોતાના અષ્ટ કર્મોનો ક્ષય કરવા સમર્થ થતાં નથી, પરંતુ સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ થાય છે માતાના પક્ષને જાતિ કહેવાય છે પિતા પક્ષ કુળ કહેવાય છે, તે જાતિ કે કુળ અથવા જાતિમદ કે કુળ મદ જીવોને દુઃખોથી છોડાવવા સમર્થ થતા નથી જેથી સરલ સ્વભાવી બની સમભાવ યુક્ત રહી સંયમ પાલન કરવા સાધકે જાગૃત બની રહેવું

णिक्किंचणे भिक्खु सुलूहजीवी, जे गारवं होइ सिलोगगामी ।
आजीवमेयं तु अबुज्झमाणो, पुणो पुणो विप्परियासुवेंति ॥१२॥

શબ્દાર્થ: (૧) પરિગ્રહ રહિત (૨) સાધુ (૩) લુખા આહારથી (૪) જીવન નિર્વાહ કરતા હોય (૫) ગર્વ કરતા હોય (૬) માન પુજાની ઇચ્છા રાખતા હોય તો (૭) આજીવિકાના સાધન જાણવા (૮) અજ્ઞાની (૯) વારવાર (૧૦) જન્મ મરણ કરે છે

ભાવાર્થ – જે સાધુ દ્રવ્યાદિ બાહ્ય પદાર્થ, ઉપરગરણ સિવાય કિંચિતમાત્ર પરિગ્રહ રાખતો ન હોય અને ભિક્ષાચર્યાથી નિર્દોષ અને લુખા તથા સુખા આહારથી જીવન નિર્વાહ કરતો હોય, પરંતુ જો માન પ્રતિષ્ઠા, પ્રશંસાની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખતો હોય અને

जे माहणो खत्तियजायए वा, तहुग्गपुत्ते तह लेच्छई वा।
जे पव्वईए परदत्तभोई, गोत्ते ण जे थब्भति माणबद्धे ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) બ્રાહ્મણ હોય (૩) ક્ષત્રિય જાતિ હોય (૪) ઉગ્ર પુત્ર હોય (૫) લેચ્છ જાતિ હોય (૬) દીક્ષા લઈ (૭) અન્યના દીધેલા આહાર (૮) ખાતા હોય (૯) ગોત્રાદિ (૧૦) અભિમાન ન કરતા હોય (૧૧) અભિમાન યુક્ત થઈ

ભાવાર્થ – બ્રાહ્મણ હોય, ક્ષત્રિય જાતિના હોય, ઉગ્ર પુત્ર હોય, લેચ્છ-ક્ષત્રિય જાતિ વિશેષ હોય, જે કોઈ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને, યાચના કરીને ગૃહસ્થોએ દીધેલા નિર્દોષ આહારનું ભોજન કરતા હોય અને અભિમાન યુક્ત બની પોતાના ઉચ્ચ ગોત્રાદિનું અભિમાન કરતા ન હોય અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ સંયમ આરાધનમાં ઉપયોગવંત રહેતા હોય, એ જ સાધુઓ સર્વજ્ઞના માર્ગના અનુયાયી તથા સાચા સાધુ જાણવા અને એ જ સાધુઓ જગતમાં માનનીય બને છે આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે આઠકર્મોનો ક્ષય કરી જન્મમરણના દુઃખોથી છૂટી અજન્માપદ રૂપ સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે

न तस्स जाई व कुलं व ताणं, ण ण्णत्थ विज्जाचरणं सुचिण्णं।
णिक्खम्म से सेवइऽगारिकम्मं, ण से पारए होइ विमोयणाए ॥११॥

શબ્દાર્થ (૧) ન થાય (૨) જીવને (૩) જાતિ (૪) કુળ (૫) શરણ (૬) જ્ઞાન (૭) ચારિત્ર (૮) સારી રીતે સેવન કરેલ સિવાય (૯) અન્ય કોઈ શરણ થતા નથી (૧૦) પ્રવ્રજ્યા લઈને (૧૧) જે સાધક (૧૨) સેવન કરે છે (૧૩) કર્મોનો ક્ષય કરવા (૧૩) ગૃહસ્થ યોગ્ય કાર્યોના (૧૩) સમર્થ (૧૪) થતા (૧૫) નથી.

થાય છે અને અશુભ કર્મબંધન થતાં ભવિષ્યના ભવમાં તેના વિપાકો ભોગવવાં પડે છે એમ જાણી અભિમાન કરવું નહિ.

एवं ण से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं भिक्खु विउक्कसेज्जा ।
अहवाऽवि जे लाभमयावलित्ते, अन्नं जणं खिंसति बालपन्ने ॥१४॥

શબ્દાર્થ : (૧) એમ (૨) સાધુ (૩) બુદ્ધિમાન હોવા છતાં (૪) ગર્વ કરતા હોય (૫) પોતાના લાભના મદથી (૬) ઉન્મત્ત બની (૭) અન્ય (૮) સાધુની (૯) નિંદા કરતો હોય (૧૦) અજ્ઞાની (૧૧) સમાધિ (૧૨) પ્રાપ્ત (૧૩) કરી શકતો (૧૪) નથી

ભાવાર્થ:- જે કોઇ સાધુ પોતે બુદ્ધિમાન હોવા છતાં પોતાની બુદ્ધિનો ગર્વ કરતો હોય અથવા તો લાભાન્તરાયના ક્ષયોપશમથી ઉપગરણો તથા આહારાદિ જોઇતાં સહેજે પ્રાપ્ત થતા હોય તો તે લાભના મદથી ઉન્મત બની અન્ય સાધુઓની નિંદા કરતો હોય તો તે વિવેકી ન ગણાય, તેમ જ એ ગર્વ કરનાર અજ્ઞાની મુર્ખ સાધક સમાધિરૂપ મોક્ષમાર્ગ તથા ધર્મનો આરાધક થઇ શકતો નથી સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. એમ જાણી સરલ સાધકે અભિમાન મદ કરવા નહિ અને સમભાવ યુક્ત બની સયમનુ પાલન કરવા ઉપયોગવત બની રહેવુ

पन्नामयं चेव तवोमयं च, णिन्नामए गोयमयं च भिक्खू ।
आजीवगं चेव चउत्थमाहु, से पंडिए उत्तमपोग्गले से ॥१५॥

શબ્દાર્થ . (૧) પ્રજ્ઞામદ (૨) તપમદ (૩) ગોત્રમદ (૪) આજીવિકામદ (૫) ચારે મદ (૬) ત્યાગ કરે (૭) પડિત (૮) સર્વથી ઉત્તમ કહેવાય (૯) તે સાધુ

ઉચ્ચકુળ આદિના અભિમાન કરતો હોય તો તેના ઉપરોક્ત ગુણો બધા આજીવિકાના સાધનરૂપ જાણવા. આવા સાધકો સંયમપાલનમાં બાહ્ય કષ્ટ વેઠવા છતાં તેઓ ઉપરોક્ત અભિમાન આદિ દોષોના કારણે વારંવાર સંસારમાં જન્મ મરણાદિના દુઃખો ભોગવતા થકાં સંસારમાં ડુબીને ફસાઈ રહે છે એમ જાણી સાધક આત્માએ અભિમાન કરવું નહિ તેમ જ માન પ્રતિષ્ઠા પાળવાની ભાવના રાખવી નહિ; પરંતુ સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહી લીધેલ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવા સદા જાગૃત બની રહી મનુષ્યજન્મને સફળ બનાવવો એ જ શ્રેય છે

जे[1] भासवं[2] भिक्खु[3] सुसाहुवादी[4], पडिहाणवं[5] होइ[6] विसारए[7] य।

आगाढपण्णे[8] सुविभावियप्पा, अन्नं[10] जणं[11] पन्नया[12] परिहवेज्जा[13] ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) જે (૨) ભાષાના જાણકાર (૩) સાધુ (૪) મધુર ભાષી હોય (૫) પ્રતિભાવાળા (૬) હોય (૭) શાસ્ત્રાર્થમાં વિશારદ હોય (૮) સત્ય તત્ત્વમાં કુશળ હોય (૯) ધર્મભાવનાથી વાસિત હોય (૧) અન્ય (૧૧) સાધુઓનો (૧૨) જ્ઞાનના મદભાવથી (૧૩) તિરસ્કાર કરનાર

ભાવાર્થ:- જે સાધુ ભાષાના જાણકાર હોય, તથા મધુરભાષી હોય, પ્રતિભાવાળા હોય, જગતના જીવોને હિતકર, પરિમિત અને મીષ્ટ વચનથી ઉપદેશ આપતા હોય, બુદ્ધિમાન હોય, શાસ્ત્રોના અર્થો કરવામાં નિપુણ હોય, શ્રોતાના અભિપ્રાયને જાણનાર હોય, સત્ય તત્ત્વ જાણવામાં કુશળ હોય ધર્મવાસનાથી હૃદય વાસિત હોય એવા ગુણવાન હોય તે ઉત્તમ સાધુ કહેવાય, પરંતુ આવા ગુણોથી યુક્ત હોવા છતા જો ત તે ગુણોના અભિમાનથી અન્ય સાધુઓનો તિરસ્કાર-નિંદા કરતા હોય તો તે ઉપરોક્ત ગુણો હોવા છતાં તે અવિવેકી છે, તેમ જ અન્યના તિરસ્કારથી પોતાના ગુણોની હાની

થાય છે અને અશુભ કર્મબંધન થતાં ભવિષ્યના ભવમાં તેના વિપાકો ભોગવવાં પડે છે. એમ જાણી અભિમાન કરવું નહિ.

एवं ण से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं भिक्खु विउक्कसेज्जा।
अहवाऽवि जे लाभमयावलित्ते, अन्नं जणं खिंसति बालपन्ने ॥१४॥

શબ્દાર્થ · (૧) એમ (૨) સાધુ (૩) બુદ્ધિમાન હોવા છતાં (૪) ગર્વ કરતા હોય (૫) પોતાના લાભના મદથી (૬) ઉન્મત્ત બની (૭) અન્ય (૮) સાધુની (૯) નિંદા કરતો હોય (૧૦) અજ્ઞાની (૧૧) સમાધિ (૧૨) પ્રાપ્ત (૧૩) કરી શકતો (૧૪) નથી

ભાવાર્થ:– જે કોઇ સાધુ પોતે બુદ્ધિમાન હોવા છતાં પોતાની બુદ્ધિનો ગર્વ કરતો હોય અથવા તો લાભાન્તરાયના ક્ષયોપશમથી ઉપગરણો તથા આહારાદિ જોઇતાં સહેજે પ્રાપ્ત થતા હોય તો તે લાભના મદથી ઉન્મત બની અન્ય સાધુઓની નિંદા કરતો હોય તો તે વિવેકી ન ગણાય, તેમ જ એ ગર્વ કરનાર અજ્ઞાની મુર્ખ સાધક સમાધિરૂપ મોક્ષમાર્ગ તથા ધર્મનો આરાધક થઇ શકતો નથી સમાધિને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. એમ જાણી સરલ સાધકે અભિમાન મદ કરવા નહિ અને સમભાવ યુક્ત બની સંયમનુ પાલન કરવા ઉપયોગવંત બની રહેવુ

पन्नामयं चेव तवोमयं च, णिन्नामए गोयमयं च भिक्खू।
आजीवगं चेव चउत्थमाहु, से पंडिए उत्तमपोग्गले से ॥१५॥

શબ્દાર્થ . (૧) પ્રજ્ઞામદ (૨) તપમદ (૩) ગોત્રમદ (૪) આજીવિકામદ (૫) ચારે મદ (૬) ત્યાગ કરે (૭) પંડિત (૮) સર્વથી ઉત્તમ કહેવાય (૯) તે સાધુ

ભાવાર્થ:- જે કોઈ સાધુ બુદ્ધિમદ, તપમદ, ગોત્રમદ, આજીવિકા મદ એ ચારે મદનો ત્યાગ કરે તો તે પંડિત પદને પામે છે અને સર્વ મુનિવૃંદમાં સર્વથી ઉત્તમ ગણાય છે, મદ કરવાથી જીવો વિવેક શુન્ય બની પોતાના સ્થાનથી પતિત થાય છે મદ છે તે કષાય છે, કષાય એ જ સંસાર છે અને સંસાર છે તે એકાંત દુઃખમય જાણી સાધકો સંસારથી છૂટવા માટે સંયમ અંગીકાર કરે છે, એમ જાણી સાધકે મદને સંસાર પરિભ્રમણનું કારણ જાણી મદનો ત્યાગ કરવો અને ઉપયોગ રાખી સંયમ પાલન કરવું મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનો ક્ષય-ક્ષયોપશમ હોય ત્યાં જ મુનિપણું હોય.

एयाइं मयाइं विगिंच धीरा, ण ताणि सेवंति सुधीरधम्मा ।
ते सव्वगोत्तावगया महेसी, उच्चं अगोत्तं च गतिं वयंति ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પૂર્વોક્ત (૨) મદસ્થાનોથી (૩) અલગ રહે (૪) ધીર સાધક (૫) જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ધર્મ યુક્ત સાધક (૬) મદ સ્થાનોને (૭) સેવે (૮) નહિ (૯) સર્વ (૧૦) ગોત્રાદિ મદોથી (૧૧) અલગ રહે (૧૨) મહર્ષિ (૧૩) સર્વથી ઉત્તમ (૧૪) ગોત્ર રહિત (૧૫) મોક્ષગતિ (૧૬) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ – ધીર સાધક પૂર્વોક્ત મદ સ્થાનોથી અલગ રહે, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સંપન્ન સાધુ હોય તે ગોત્ર આદિના મદ કરે નહિ, મદને સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ જાણી જે સાધુ મદસ્થાનોનો ત્યાગ કરે છે અને વિશિષ્ટ તપસ્યા સહિત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ સંયમનું આરાધન કરે છે તેઓ સર્વ કર્મોના પાપોનો ક્ષય કરીને મોટા મહર્ષિઓ ઉચ્ચનીચ ગોત્ર રહિતની સહિતની સર્વથી ઉત્તમ એવી મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે એમ જાણી સાધકોએ સર્વ પ્રકારના મદનો ત્યાગ કરી સંયમ પાલન કરવું

भिक्खू मुयच्चे तह दिट्ठधम्मे, गाम च णगरं च अणुप्पविस्सा।
से एसणं जाणमणेसणं च, अन्नस्स पाणस्स अणाणुगिद्धे ॥
॥१७॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ (૨) ઉત્તમ લેશ્યાવાળા (૩) તેમ જ (૪) ધર્મના (૫) જાણકાર (૬) ગામ (૭) નગરમા (૮) પ્રવેશ કરી (૯) એષણા (૧૦) અણેષણા (૧૧) જાણતા થકા (૧૨) અન્ન (૧૩) પાનમાં (૧૪) આસક્તિ રહિત રહે

ભાવાર્થ:- ઉત્તમ લેશ્યાવાળા, મદના સ્થાનોથી રહિત, સ્નાન વિલેપન આદિ શરીર સંસ્કાર રહિત, શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મને સારી રીતે જાણનાર, ગામ, નગરમાં ગયા થકા એષણા અનેષણાના જાણનાર, દોષોને ત્યાગી આસક્તિ રહિત બની નિર્દોષ આહારપાણી ગ્રહણ કરતા થકા -સંયમ નિભાવ માટે મર્યાદિત ભોજન કરતાં સંયમનુ પાલન કરે, તેવો સાધુ આચાર ભગવતે બતાવેલ છે સ્નાન એ જીવઘાત રૂપ સાવદ્ય અનુષ્ઠાન છે એમ જાણી સાધુએ સ્નાનનો સર્વથા ત્યાગ કરવાનો હોય છે

अरतिं रतिं च अभिभूय भिक्खू, बहुजणे वा तह एगचारी ।
एगंतमोणेण वियागरेज्जा, एगस्स जंतो गतिरागती य ॥१८॥

શબ્દાર્થ : (૧) અરતિ (૨) રતિ (૩) સહન કરે (૪) સાધુ (૫) ઘણા સાધુ સાથે હોય (૬) તેમ જ (૭) એકાકી હોય (૮) એકાંત (૯) સંયમ (૧૦) અવિરૂદ્ધ કથા કરે (૧૧) એકાકી (૧૨) જીવ (૧૩) પરલોકમાં જાય (૧૪) આવે છે.

ભાવાર્થ – સાધુ સયમ પાલન કરતા અસયમભાવમાં રુચિ ન કરે–આનંદ ન માને, સયમમા અરુચિ ન કરે, ગચ્છમા રહેવાવાળા

ઘણા સાધુઓની સાથે રહેતો હોય કે એકાકી વિચરતો હોય પરંતુ સંયમને બાધક ન થાય તેવા ભાષણ કરે, તેમ જ એકત્વ ભાવનાની વૃદ્ધિ કરવા વિચારે કે જીવો પરલોકમાં એકલા જાય છે અને એકલા જ બીજી ગતિમાંથી આવી જન્મ ધારણ કરે છે, એમ જાણીને કદાચ સંયમમા પૂર્વ કર્મના ઉદયથી અરતિ ઉત્પન્ન થાય તો સાધુએ સંસાર પરિભ્રમણના તથા નરક તિર્યંચની ગતિના દુઃખોનો વિચાર કરી અરતિને શીઘ્ર દૂર કરી સંયમમાં જાગૃત બનીને વિચરે.

सयं समेच्चा अदुवाऽवि सोच्चा भासेज्ज धम्मं हिययं पयाणं।
जे गरहिया सणियाणप्पओगा, ण ताणि सेवंति सुधीरधम्मा ॥
॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) ધર્મને સ્વયં (૨) જાણી (૩) અથવા (૪) અન્યથી (૫) સાંભળી (૬) જીવોને (૭) હિતકારક (૮) ધર્મનો ઉપદેશ (૯) આપે (૧૦) જે (૧૧) નિન્દિતકાર્યો (૧૨) ફળની પ્રાપ્તિ માટે (૧૩) કોઈ કરતા હોય (૧૪) ધર્મનો જાણકાર ધીર સાધક (૧૫) તેવા આચરણનું (૧૬) સેવન (૧૭) કરે નહિ.

ભાવાર્થઃ- સાધક ધર્મના સ્વરૂપને સ્વયં જાણીને અથવા આચાર્યાદિ પાસેથી સાંભળીને જીવોના હિતને માટે હિતકારી ધર્મનો ઉપદેશ આપે; પરંતુ માન પૂજા સત્કારાદિ પ્રાપ્ત કરવાની ભાવનાથી ઉપદેશ અપાતો હોય અગર નિન્દિત કાર્યો હોય તો તેવા કાર્યોનું સેવન ધર્મનો જાણકાર ધીરસાધક કરે નહિ એટલે સાંસારિક લાભાર્થે કોઈપણ કાર્ય કે ઉપદેશ પંડિત સાધક ન કરે તથા માન પ્રતિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ માટેના કાર્યો કે ઇન્દ્રિય વિષયોના કાર્યો જેવા આરંભ પરિગ્રહ સહિતના છે એમ જાણી ધીર સાધક તેવા કાર્યોથી અલગ રહે, ચારિત્રને બાધક કોઈ કાર્યનું સેવન કરે નહિ, સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોની ઉત્પત્તિ થાય તેવા વચનો સાધુ હોય તે બોલે નહિ.

केसिंचि तक्काइ अबुज्झ भावं, खुद्दंपि गच्छेज्ज असद्दहाणे ।
आउस्स कालाइयारं वघाए, लद्धाणुमाणे य परेसु अट्ठे ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) અન્ય મનુષ્યના (૨) અભિપ્રાય (૩) જાણ્યા વિના ઉપદેશ દેતા (૪) શ્રદ્ધા નહિ કરતા (૫) ક્ષુદ્રતા (૬) ધારણ કરી (૭) ઉપદેશકની ઘાત કરે (૮) દીર્ઘ (૯) આયુષ્ય (૧૦) ટુંકું કરી નાખે ઘાત કરીને (૧૧) અન્યના ભાવો (૧૨) જાણી (૧૩) અનુમાનથી (૧૪) ધર્મ ઉપદેશ આપે

ભાવાર્થ:- શ્રોતાના અભિપ્રાય જાણ્યા વિના ઉપદેશ આપવાથી લાભના બદલે કોઇ સમય ઉપદેશકને હાની થઇ જાય કારણકે ઉપદેશ સાંભળનાર વ્યક્તિ રાજા અગર મત્રી આદિ હોય તેને કદાચ પોતાના ધર્મનુ અપમાન થવાનુ સમજાય તો ઉપદેશકને વ્યથા પહોંચાડે, અગર આયુષ્યને હાની પહોંચાડે, ઘાત કરે તો પ્રવચનની લઘુતા થાય ને ઉપદેશકને પીડા ઉપજે એમ જાણી સાધુએ કે સાધ્વીએ ઉપદેશ દેતા પહેલા શ્રોતાના અભિપ્રાયને જાણવો જોઇએ શ્રોતા કયા ધર્મને માને છે કયા દેવને નમસ્કાર કરે છે વગેરે જાણ્યા પશ્ચાત્ ઉપદેશ આપવાથી ઉભયને (ઉપદેશક સાધુને તથા શ્રોતાને) લાભનુ કારણુ થાય તેમ જ ઉપદેશ આપતા શ્રોતાનો તિરસ્કાર થાય કે માનભગ થાય તેવા સાહસિક વચનો બોલવા નહિ સામી વ્યક્તિના અભિપ્રાયને જાણી નિડરતાથી જીવોના તત્ત્વોને બતાવી સ્વ પરના ઉપકાર માટે સત્ય ઉપદેશ દેવો.

कम्मं च छंदं च विगिंच धीरे, विणइज्ज उ सव्वओ आयभावं ।
रूवेहिं लुप्पंति भयावहेहिं, विज्जं गहाया तसथावरेहिं ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) શ્રોતાના કાર્યો (૨) અભિપ્રાય (૩) જાણી (૪) સાધુ (૫) શ્રોતાના મિથ્યાત્વાદિ (૬) સવ થા (૭) દૂર કરાવે (૮) સ્ત્રીઓના રૂપ (૯) ભય ઉત્પન્ન કરાવનાર (૧) સ્ત્રીઓમાં લુબ્ધ નાશને પામે છે (૧૧) વિદ્વાન સાધુ (૧૨) શ્રોતાના ભાવ જાણી (૧૩) ત્રસ સ્થાવરના જીવોનું કલ્યાણ થાય તેવો ધમ કહે

ભાવાર્થ— વિષય કષાયથી ક્ષોભ નહિ પામનારા ઉત્તમ બુદ્ધિમાન સાધુ ધર્મોપદેશ સમય ધમ'કથા સાંભળનારા શ્રોતાના કાર્યો—અનુષ્ઠાનો તથા કયા દેવને ભજે છે તથા ગુરૂ કર્મી છે કે લઘુ કર્મી છે વગેરે અભિપ્રાયને જાણી સભાને અનુરૂપ તિરસ્કાર રહિત સમભાવથી ધર્મનો ઉપદેશ આપે, શ્રોતાના મિથ્યાત્વાદિ ભાવોને દૂર કરાવે, તેમ જ જીવાદિ તત્ત્વોનું શ્રોતાને જ્ઞાન થાય, પ્રસન્નતા ધારણ કરે, પાપથી પાછા હઠે, તેવો ઉપદેશ દે, તેમ જ વિષય આસક્તિ દૂર કરાવા માટે, સ્ત્રીઓના રૂપ, સ્ત્રીઓનો સસર્ગ, વાર્તાલાપ વગેરે જીવોને મહાન ભય ઉત્પન્ન કરાવનાર તથા સદ્ગતિનો નાશ કરાવ નાર, ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરાવનાર, સંસાર પરિભ્રમણ કરાવનાર, જન્મ મરણાદિ દુઃખના હેતુરૂપ, જગતમાં નિંદાને પાત્ર થનાર તથા કાન, નાક, હાથ, પગ છેદન ભેદન કરાવનાર અને ભવિષ્યમાં નરક તિર્યંચ ગતિમાં ઉત્પન્ન કરાવનાર આદિ મહાદુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે વગેરે ઉપદેશ આપે તથા ત્રસ અને સ્થાવર જીવોનું સ્વ પરનું કલ્યાણ થાય તેવો ઉપદેશ આપે સ્ત્રી સંગથી તો મહાન ગણાતા વીરો પણ પતિત થયા છે એમ જાણી સ્ત્રી સંસર્ગથી દૂર રહેવું તે આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ છે

न पूयणं चेव सिलोयकामी, पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ।
सव्वे अणट्ठे परिवज्जयंते, अणाउले या अकसाइ भिक्खू ॥२२॥

શબ્દાર્થ. (૧) ન કરે (૨) પૂજા (૩) સ્તુતિ (૪) ઇચ્છા (૫) પ્રિય (૬) અપ્રિય (૭) કોઇનું (૮) ન (૯) કરે (૧૦) સર્વ (૧૧) અનર્થો (૧૨) વર્જિત કરે (૧૩) અનાકુળ રહે (૧૪) કષાય રહિત (૧૫) સાધુ

ભાવાર્થઃ– સાધુ પોતાની પૂજા તથા સ્તુતિની ઇચ્છા કર્યા વિના ધર્મોપદેશ આપે, તેમ જ સંસાર સંબંધની કથા શ્રોતાને પ્રિય લાગે તેવી હોય તે પણ ન કરે, તથા રાજકથા વિકથા આદિ કરે નહિ, તેમ જ શ્રોતાને અપ્રિય ભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવા વચન ન બોલે, પરંતુ રાગદ્વેષ રહિત બની શ્રોતાના અભિપ્રાય જાણી સમ્યગ્-દર્શન આદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય, શ્રોતા તથા ઉપદેશક બંનેનું હિત થાય તેવો ઉપદેશ દે સર્વ અનર્થોનો ત્યાગ કરીને સૂત્ર તથા અર્થો અવિશુદ્ધ ધર્મ ઉપદેશ દે કષાય રહિત બની સયમનુ પાલન કરે

आहत्तहीयं[1] समुपेहमाणे,[2] सव्वेहिं[3] पाणेहिं[4] णिहाय[6] दंडं[5] ।
णो[10] जीवियं[7] णो मरणाहिकंखी,[8][9] परिव्वएज्जा[13] वलयाविमुक्के[11][12]
त्ति-बेमि ॥२३॥

શબ્દાર્થ : (૧) સત્ય ધર્મને (૨) જોતાં થકા (૩) સર્વ (૪) પ્રાણીઓની (૫) હિંસાનો (૬) ત્યાગ કરી (૭) જીવન (૮) મરણની (૯) ઇચ્છા (૧૦) ન રાખતા (૧૧) કર્મ રૂપી વલયથી (૧૨) મુક્ત થઈ (૧૩) સંયમમાં વિચરે

ભાવાર્થ – સાધુ શ્રુત ચારિત્રરૂપ સત્ય ધર્મના સ્વરૂપને યથાતથ્ય જાણી, સર્વ પ્રાણીમાત્રની હિંસાનો ત્યાગ કરી, અણારંભી તથા અપરિગ્રહી બની અસયમી જીવનની ઇચ્છા કરે નહિ ત્રસ સ્થાવર જીવોની હિંસા કરીને ચિરકાળ સુધી જીવવાની ઇચ્છા કરે નહિ રોગોના દુખોથી દુખિત થતા પણ મરણને ઇચ્છે નહિ

શબ્દાર્થ (૧) શ્રોતાના કાર્યો (૨) અભિપ્રાય (૩) જાણી (૪) સાધુ (૫) શ્રોતાના મિથ્યાત્વાદિને (૬) સર્વથા (૭) દૂર કરાવે (૮) સ્ત્રીઓના રૂપ (૯) ભય ઉત્પન્ન કરાવનાર (૧૦) સ્ત્રીઓમાં લુબ્ધ નાશને પામે છે (૧૧) વિદ્વાન સાધુ (૧૨) શ્રોતાના ભાવ જાણી (૧૩) ત્રસ સ્થાવરના જીવોનું કલ્યાણ થાય તેવો ધર્મ કહે.

ભાવાર્થ— વિષય કષાયથી ક્ષોભ નહિ પામનારા ઉત્તમ બુદ્ધિમાન સાધુ ધર્મોપદેશ સમય ધર્મકથા સાંભળનારા શ્રોતાના કાર્યો—અનુષ્ઠાનો તથા કયા દેવને ભજે છે તથા શુભ કર્મી છે કે લઘુ કર્મી છે વગેરે અભિપ્રાયને જાણી સભાને અનુરૂપ તિરસ્કાર રહિત સમભાવથી ધર્મનો ઉપદેશ આપે, શ્રોતાના મિથ્યાત્વાદિ ભાવોને દૂર કરાવે, તેમ જ જીવાદિ તત્ત્વોનું શ્રોતાને જ્ઞાન થાય, પ્રસન્નતા ધારણ કરે, પાપથી પાછા હઠે, તેવો ઉપદેશ દે, તેમ જ વિષય આસક્તિ દૂર કરાવવા માટે, સ્ત્રીઓના રૂપ, સ્ત્રીઓનો સંસર્ગ વાર્તાલાપ વગેરે જીવોને મહાન ભય ઉત્પન્ન કરાવનાર તથા સદ્‌ગતિનો નાશ કરાવનાર, ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરાવનાર સંસાર પરિભ્રમણ કરાવનાર, જન્મ મરણાદિ દુઃખના હેતુરૂપ જગતમાં નિંદાને પાત્ર બનાવનાર તથા કાન, નાક હાથ, પગ છેદન ભેદન કરાવનાર અને ભવિષ્યમાં નરક તિર્યંચ ગતિમાં ઉત્પન્ન કરાવનાર આદિ મહાદુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે વગેરે ઉપદેશ આપે તથા ત્રસ અને સ્થાવર જીવોનું સ્વ પરનું કલ્યાણ થાય તેવો ઉપદેશ આપે સ્ત્રી સંસર્ગથી તો મહાન ગણાતા વીરો પણ પતિત થયા છે, એમ જાણી સ્ત્રી સંસર્ગથી દૂર રહેવું તે આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ છે

न पूयणं चेव सिलोयकामी, पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ।
सव्वे अणट्ठे परिवज्जयंते, अणाउले या अकसाइ भिक्खू ॥२२॥

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૪ મું.

ગ્રન્થનામ

गंथं विहाय इह सिक्खमाणो, उट्ठाय सुबंभचेरं वसेज्जा ।
ओवायकारी विणयं सुसिक्खे, जे छेय विप्पमायं न कुज्जा ॥१॥

શબ્દાર્થ . (૧) આ લોકમાં (૨) પરિગ્રહ (૩) છોડી ,(૪) શિક્ષા ગ્રહણ તથા સેવન કરતા (૫) દીક્ષા ગ્રહણ કરી (૬) બ્રહ્મચર્ય (૭) પાલન કરે (૮) આચાર્યની આજ્ઞાનુ પાલન કરતા (૯) વિનય (૧૦) શીખે (૧૧) સંયમ અનુષ્ઠાનમાં નિપુણ હોય તે કદી સંયમમા (૧૨) જે પુરુષ (૧૩) પ્રમાદ (૧૪) ન કરે

ભાવાર્થ – આ લોકમા પરિગ્રહને છોડી શિક્ષા ગ્રહણ કરી દીક્ષા લઈને ઉત્સાહથી બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરે તથા આચાર્યની આજ્ઞાનુ પાલન કરતા થકા વિનયને શીખે આ રીતે સયમ પાલન કરવામા કદી પણ પ્રમાદ કરે નહિ આવા સાધકો ધન્યવાદને પાત્ર બને છે, તેમ જ સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે એમ જાણી સાધક આત્માઓએ સસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિના અનતકાળનાં દુઃખોનો નાશ કરવા તથા સસાર સ્વરૂપને એકાત દુખમય જાણી, આત્મકલ્યાણ માટે ઉદ્યમવત બની પાચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાનુ પાલન કરવામા ઉપયોગવત રહી બ્રહ્મચર્યમા દૃઢ બની શરીર મમત્વને છોડી, કષાયો મદ બનાવી, આરભ પરિગ્રહ જ દુખના હેતુઓ જાણી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરી સયમ પાલન કરવા સતત જાગૃત રહી માનવભવને સફળ બનાવવો એ જ મનુષ્ય કર્તવ્ય છે

શાસ્ત્ર મર્યાદા અનુસાર વિચરનાર સાધુ મોહનીય કર્મોથી અલગ રહી સંયમ અનુષ્ઠાન કરતા વિચરે તત્વનો વિચાર કરી સૂત્રને અનુરૂપ અભ્યાસ કરતા થકાં સૂક્ષ્મ અને બાદર પૃથ્વીકાયાદિ સ્થાવર તથા ત્રસ પ્રાણીઓના પ્રાણોનો નાશ થાય તેવા વ્યાપાર કરે નહિ. પોતાના પ્રાણ જતાં પણ ધર્મનું ઉલ્લંઘન કરે નહિ પરીષહથી પીડિત થતા તથા અન્ય દુઃખોથી દુઃખિત થતા વેદના સહન ન થાય તેવા પ્રસંગે ધીરજ રાખી સમભાવે દુઃખોને સહન કરે, પણ અસંયમી જીવનને ઇચ્છે નહિ સંયમમાં ઉપયોગવંત રહી સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરતા થકા વિચરે એવો સાધુ ધર્મ છે

અધ્યયન તેરમું સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૪ મું.

ગ્રન્થનામ

गंथं विहाय इह सिक्खमाणो, उट्ठाय सुबंभचेरं वसेज्जा ।
ओवायकारी विणयं सुसिक्खे, जे छेय विप्पमायं न कुज्जा ॥ १॥

શબ્દાર્થ : (૧) આ લોકમાં (૨) પરિગ્રહ (૩) છોડી (૪) શિક્ષા ગ્રહણુ તથા સેવન કરતા (૫) દીક્ષા ગ્રહણુ કરી (૬) બ્રહ્મચર્ય (૭) પાલન કરે (૮) આચાર્યની આજ્ઞાનુ પાલન કરતા (૯) વિનય (૧૦) શીખે (૧૧) સંયમ અનુષ્ઠાનમાં નિપુણુ હોય તે કદી સયમમા (૧૨) જે પુરુષ (૧૩) પ્રમાદ (૧૪) ન કરે.

ભાવાર્થ:– આ લોકમા પરિગ્રહને છોડી શિક્ષા ગ્રહણુ કરી દીક્ષા લઈને ઉત્સાહથી બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરે તથા આચાર્યની આજ્ઞાનુ પાલન કરતા થકા વિનયને શીખે આ રીતે સયમ પાલન કરવામા કદી પણુ પ્રમાદ કરે નહિ આવા સાધકો ધન્યવાદને પાત્ર બને છે, તેમ જ સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે એમ જાણી સાધક આત્માઓએ સસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિના અનતકાળનાં દુઃખોનો નાશ કરવા તથા સસાર સ્વરૂપને એકાત દુઃખમય જાણી, આત્મકલ્યાણ માટે ઉદ્યમવત બની પાચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાનુ પાલન કરવામા ઉપયોગવત રહી બ્રહ્મચર્યમા દૃઢ બની શરીર મમત્વને છોડી, કષાયો મંદ બનાવી, આરંભ પરિગ્રહ જ દુઃખના હેતુઓ જાણી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરી સયમ પાલન કરવા સતત જાગૃત રહી માનવભવને સફળ બનાવવો એ જ મનુષ્ય કર્તવ્ય છે.

जहा दियापोतमपत्तजातं, सावासगा पविउं मन्नमाणं ।
तमचाइयं तरुणमपत्तजातं, ढंकाइ अव्वत्तगमं हरेज्जा ॥२॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ કોઈ (૨) પક્ષીના (૩) બચ્ચા (૪) પૂરી પાંખો આવ્યા વિના (૫) પોતાના સ્થાનથી (૬) ઉડીને અન્યત્ર જવા (૭) ઇચ્છા કરે છે (૮) પાંખો વિના ઉડવામાં (૯) સમર્થ હોતા દેખીને ઢંક (૧૦) તેઓને (૧૧) આદિ પક્ષી ઉડવામાં (૧૨) તેને હરણ કરી નાશ કરે છે (૧૩) એવા (૧૪) અસમર્થ જાણી.

ભાવાર્થ:- પક્ષીના નાના બચ્ચાને પૂરી પાંખો આવ્યા પહેલાં પોતાના સ્થાનથી ઉડીને અન્યત્ર સ્થાને જવા ઇચ્છતા થકા બહાર જતા ઉડવામાં અસમર્થ હોવાથી પાંખો ફફડાવતા દેખીને ઢંક આદિ માંસાહારી પક્ષીઓ તે બચ્ચાને પકડી લઇ મારી નાખે છે એ દૃષ્ટાંતે સાધુ આચાર્યની આજ્ઞા વિના એકલા વિચરતા સંયમથી ભ્રષ્ટ બને છે જેથી સાધુએ પોતાની પૂર્ણ શક્તિ પ્રાપ્ત થયા વિના ગચ્છથી બહાર વિચરવાની ઇચ્છા કરવી નહિ શક્તિ પ્રાપ્ત થયા વિના એકલા વિચરનાર સાધકને ઘણી મુશ્કેલીઓ આવે છે જેમાંથી પાર થવામાં ઘણા દુઃખો ભોગવવાં પડે છે એમ જાણી ગુરુવાસમાં રહેવું એ અપકામ સાધુને માટે શ્રેયસ્કર છે

एवं तु सेहंपि अपुट्ठधम्मं, निस्सारियं वुसिमं मन्नमाणा ।
दियस्स छायं व अपत्तजायं, हरिंसु णं पावधम्मा अणेगे ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે (૨) ધર્મમાં અકુશલ (૩) શિષ્ય (૪) ગચ્છથી બહાર નિકળેલ દેખી (૫) પોતાને વશીભૂત (૬) સમજી (૭) ઘણા (૮) પાખંડી (૯) જેમ હરણ કરી લે છે (૧૦) પક્ષીના (૧૧) બચ્ચાની (૧૨) જેમ પૂરી પાંખો નહિ ઉત્પન્ન થયેલ.

ભાવાર્થ:- જેમ પાંખો રહિત પક્ષીના બચ્ચાને માંસાહારી પક્ષી પકડી તેનો નાશ કરે છે, એવા પ્રકારે ધર્મમાં અનિપુણ નવદિક્ષીત શિષ્યને ગચ્છથી છૂટા પડી ગયેલાને એકલા વિચરતા દેખી ઘણા પાખંડીઓ પ્રલોભન આપી સંયમ ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે છે. વયથી તથા જ્ઞાનથી પરિપક્કવ થતા સુધી સાધકે ગુરુ વાસમાં રહેવું એવો શ્રી ભગવંતનો ઉપદેશ છે,૦ એકાકી વિચરતા સાધુઓને ઘણી બાધાઓ-પીડા ઉત્પન્ન થાય છે, જેનુ નિવારણ કરવામા સાધકને ઘણી મુશ્કેલી પડે છે એમ જાણી સાધકે ગુરુની આજ્ઞા વિના બહાર વિચરવું નહિ.

ओसाणमिच्छे मणुए समाहिं, अणोसिए णंतकरिंति णच्चा ।
ओभासमाणे दवियस्स वित्तं, ण णिक्कसे बहिया आसुपन्नो ॥४॥

શબ્દાર્થ : (૧) મનુષ્ય ગુરુકુલમાં (૨) નિવાસ નહિ કરવાવાળા (૩) કર્મોનો નાશ (૪) કરી શકતા (૫) નથી (૬) એમ જાણી ગુરુકુલમાં (૭) મુક્તિ ગમન યોગ્ય પુરુષના (૮) નિવાસની તથા (૯) સમાધિની (૧૦) ઇચ્છા કરે (૧૧) આચરણનો (૧૨) સ્વીકાર કરતા થકા (૧૩) બુદ્ધિમાન પુરુષ (૧૪) ગચ્છથી બહાર (૧૫) નીકળે (૧૬) ન

ભાવાર્થ:- જે પુરુષો ગુરુકુલમાં નિવાસ કરતા નથી, તે પુરુષો પોતાના કર્મોનો નાશ કરી શકતા નથી, એમ જાણી સાધક પુરુષ સદા ગુરુકુળમા નિવાસ કરે અને સમાધિની ઈચ્છા રાખે અને મુક્તિગમન યોગ્ય પુરુષના આચરણનો સ્વીકાર કરે, ગચ્છ બહાર ન જાય, ગુરુકુળમા નિવાસનો અર્થ એ છે જે સદા સત્સંગનો યોગ રહે, પ્રમાદ ન થાય, કોઇ પ્રશ્ન પૂછવો હોય તો તરત તેનો પ્રત્યુત્તર મળી શકે અને આચાર્યની સમીપમા રહેવાથી સંયમપાલન સારી રીતે થઇ શકે, સ્વચ્છંદાચારીઓથી દૂર રહી શકાય તથા જ્ઞાનની

આસિ થાય, વગેરે મહાન લાભો થાય છે એમ જાણી સાધકે ગુરુ વાસમાં રહી ગુરુની આજ્ઞામાં રહી સંયમ પાલન કરવું તેમાં પોતાના આત્માનું હિત છે

जे ठाणओ य सयणासणे य, परक्कमे यावि सुसाहुजुत्ते ।
समितीसु गुत्तीसु य आयपन्ने, वियागरिंते य पुढो वएज्जा ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) કાયોત્સર્ગ (૨) શય્યા (૩) આસન (૪) પરાક્રમ કરે (૫) ઉત્તમ સાધુની સમાન આચરણ કરનાર (૬) સમિતિ (૭) ગુપ્તિ પાલનમાં નિપુણ (૮) પ્રજ્ઞાવંત (૯) યથાર્થ સ્વરૂપને બતાવે (૧૦) અન્યને સમિતિ ગુપ્તિના (૧૧) ઉપદેશ કરે.

ભાવાર્થ – ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ સ્થાન શયન, આસન વિષયમાં તથા તપમાં પરાક્રમ કરે. સંયમમાં ઉત્તમ સાધુ સમાન આચરણ કરતા થકા, સમિતિ ગુપ્તિ વિષયમાં પૂર્ણ રૂપથી નિપુણ બનીને, અન્ય સાધકોને સમિતિ ગુપ્તિરૂપ સાધક આચાર નો ઉપદેશ આપે અને કાર્યોત્સર્ગમાં મેરુ પર્વતની સમાન કંપન રહિત સ્થિર રહી શરીરથી નિસ્પૃહ રહી કાર્યોત્સર્ગ કરે શયન આસનમાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવામાં પણ ઉપયોગવંત રહે, કર્તવ્ય અકર્તવ્યમાં વિવેક યુક્ત બની રહે એ સાધકનો આચાર છે સાધકે સંસારીનો પરિચય નહિ રાખવો, તેમ જ સંસારભાવના સંકલ્પો વિકલ્પોને છોડવા માટે બને તેટલો સમય એકાંત સેવનની વૃત્તિ સાથે ધ્યાનાવસ્થામાં રહી જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની આરાધના કરવામાં સતત જાગૃત રહેવું જોઈએ

सद्दाणि सोच्चा अदु भेरवाणि, अणासवे तेसु परिव्वएज्जा ।
निद्दं च भिक्खू न पमाय कुज्जा, कहं कहं वा वितिगिच्छतिन्ने ॥६॥

શબ્દાર્થ (૧) શબ્દો (૨) ભયંકર (૩) સાંભળી (૪) મધુર અથવા (૫) રાગદ્વેષ રહિત બની (૬) તેમાં (૭). સાધુ વિચરે (૮) ઉત્તમ સાધુ (૯) નિદ્રા (૧૦) પ્રમાદ (૧૧) ન (૧૨) કરે (૧૩) કોઈ વિષયમા (૧૪) શંકા ઉત્પન્ન થાય (૧૫) ગુરુને પૂછી શંકાને દૂર કરે

ભાવાર્થ:- ઇર્યાસમિતિ યુક્ત સાધુ વીણા આદિના મધુર શબ્દો કાનને પ્રિય લાગે તેવા અથવા ભયકર કાનને અપ્રિય લાગે તેવા શબ્દો સાંભળીને ઉત્તમ સાધુ તેનાં રાગ દ્વેષ કરે નહિ, મધ્યસ્થવૃત્તિ ધારણ કરે તથા નિદ્રારૂપ પ્રમાદ કરે નહિ, કોઇ વિષયમાં શકા ઉત્પન્ન થાય તો ગુરુને પૂછી શકાનુ નિવારણ કરે, સ્થાન, શયન, આસન, સમિતિ, ગુપ્તિમા વિવેક યુક્ત રહી પ્રમાદને દૂર કરતા થકા સંયમ પાલન કરે, આશ્રવનો નિરોધ કરવા પોતાનો મનયોગનો વ્યાપાર પ્રશસ્ત રાખવા સતત અભ્યાસી રહેવા જાગૃત રહેવું જોઇએ, અનાદિનો સસાર ભાવનો અભ્યાસ છોડવા માટે નિઃસગપણું તથા અપ્રમાદ ભાવે રહેવાની જરૂર ગણવી એ શ્રેષ્ઠ છે

डहरेण वुड्ढेणऽणुसासिए उ, रातिणिएणावि समव्वएणं ।
सम्मं तय थिरतो णाभिगच्छे, णिज्जंतए वावि अपारए से ॥७॥

શબ્દાર્થ · (૧) કોઇ પ્રકારે પ્રમાદ થતા પોતાથી નાની વયના અગર (૨) મોટા સાધુ દ્વારા (૩) શિક્ષા પ્રાપ્ત થતા પોતાથી પ્રવ્રજ્યામાં (૪) શ્રેષ્ઠ અથવા (૫) સમાન (૬) વયવાળા દ્વારા ભૂલ સુધારવાને માટે કહેલ હોય તેનો (૭) સ્થિરતા સાથ (૮) સ્વીકાર (૯) કરે નહિ તે સાધક સસારના પ્રવાહમાં (૧૦) સમ્યક્ પ્રકારે (૧૧) તેનો (૧૨) તણાતા રહે તે સસાર પ્રવાહથી (૧૩) પાર થવા સમર્થ થાય નહિ

ભાવાર્થ – કોઇ સાધકની પ્રમાદ વશ ભૂલ થતા સાધકની વયથી નાની વયના અગર મોટી વયના અથવા પ્રવ્રજ્યામા શ્રેષ્ઠ, સમાન વયના સાધુઓ તરફથી આચાર પાલનમા ભૂલ કરનાર સાધકને

અગ્નિ ધાય, વગેરે મહાન લાભો થાય છે એમ જાણી સાધકે ગુરુ વાસમાં રહી ગુરુની આજ્ઞામાં રહી સયમ પાલન કરવું તેમાં પોતાના આત્માનું હિત છે

जे ठाणओ य सयणासणे य, परक्कमे यावि सुसाहुजुत्ते ।
समितीसु गुत्तीसु य आयपन्ने, वियागरिंते य पुढो वएज्जा ॥५॥

શબ્દાર્થ (૧) કાયોત્સર્ગ (૨) શય્યા (૩) આસન (૪) પરાક્રમ કરે (૫) ઉત્તમ સાધુની સમાન આચરણ કરનાર (૬) સમિતિ (૭) ગુપ્તિ પાલનમાં નિપુણ (૮) પ્રજ્ઞાવત (૯) યથાર્થ સ્વરૂપને બતાવે (૧૦) અન્યને સમિતિ ગુપ્તિના (૧૧) ઉપદેશ કરે.

ભાવાર્થઃ– ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ સ્થાન, શયન, આસન વિષયમાં તથા તપમાં પરાક્રમ કરે. સયમમાં ઉત્તમ સાધુ સમાન આચરણ કરતા થકાં, સમિતિ ગુપ્તિ વિષયમાં પુર્ણ રૂપથી નિપુણ બનીને, અન્ય સાધકોને સમિતિ ગુપ્તિરૂપ સાધક આચારનો ઉપદેશ આપે અને કાર્યોત્સર્ગમાં મેરુ પર્વતની સમાન કંપન રહિત સ્થિર રહી શરીરથી નિસ્પૃહ રહી કાર્યોત્સર્ગ કરે, શયન આસનમાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવામાં પણ ઉપયોગવંત રહે, કર્તવ્ય અકર્તવ્યમાં વિવેક યુક્ત બની રહે, એ સાધકનો આચાર છે સાધકે સંસારીનો પરિચય નહિ રાખવો, તેમ જ સંસારભાવના સંકલ્પો વિકલ્પોને છોડવા માટે બને તેટલો સમય એકાંત સેવનની વૃદ્ધિ સાથે ધ્યાનાવસ્થામાં રહી જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રની આરાધના કરવામાં સતત જાગૃત રહેવું જોઈએ

सद्दाणि सोच्चा अदु भेरवाणि, अणासवे तेसु परिव्वएज्जा ।
निद्दं च भिक्खू न पमाय कुज्जा, कहं कहं पा वितिगिच्छतिन्ने ॥६॥

આપનાર ઉપર ક્રોધ કરે નહિ, પરંતુ શિખામણ આપનારનો ઉપકાર માની પોતાના આત્માનું કલ્યાણનું કારણ જાણી તે શિખામણનો સ્વીકાર કરી શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરવું એવો સાધકનો આચાર છે.

ण तेसु कुज्झे णय पव्वहेज्जा, ण यावि किंची फरुसं वदेज्जा ।
तहा करिस्संति पडिस्सुणेज्जा, सेयं खु मेयं ण पमाय कुज्जा ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત શિખામણ દેનાર ઉપર (૨) ક્રોધ (૩) ન કરે (૪) પીડા ન આપે (૫) નહિ (૬) કિંચિત (૭) કર્કશ વચન (૮) ન કહે (૯) આપ કહો છો તે પ્રમાણે (૧૦) કરીશ (૧૧) પ્રતિજ્ઞા કરે (૧૨) કલ્યાણ સમજી (૧૩) મારૂ (૧૪) પ્રમાદ (૧૫) ન કરે

ભાવાર્થ:- પૂર્વોક્ત પ્રકારે અન્ય વ્યક્તિ તરફથી શિખામણ પ્રાપ્ત થતા શિક્ષા આપનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે સાધક ક્રોધ ન કરે, કોઇ પ્રકારે તેને દુખ થાય તેવુ વર્તન કરે નહિ, તેમ જ કર્કશ વચન પણ ન કહે, પરંતુ એમ કહે જે આપ મને જે પ્રમાણે કહો છો તે જ પ્રમાણે વર્તન કરીશ કારણ જે તેમા મારૂ શ્રેય છે, એમ માની પરમાર્થનો વિચાર કરી તે શિખામણનો સ્વીકાર કરે, આચારમાં લાવે, અસત્ય આચરણનો ત્યાગ કરે, પ્રમાદનો ત્યાગ કરી કરેલ અશુભ કાર્યનુ પ્રાયશ્ચિત લઇ મિચ્છામિ દુક્કડ બોલી શિક્ષા આપનારનો ઉપકાર માની મધ્યસ્થ વૃત્તિ ધારણ કરી આચાર વિરૂદ્ધના કાર્યનો ત્યાગ કરી સમિતિ ગુપ્તિવત રહી સમ્યક્ પ્રકારે સયમનુ પાલન કરવા જાગૃત બની સયમભાવમા વિચરે

वणंसि मूढस्स जहा अमूढा, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ।
तेणेव मज्झं इणमेव सेयं, जं मे बुहा समणुसासयंति ॥१०॥

તેની ભૂલ સુધારવા શિક્ષા વચનો કહેવામાં આવે તો તે શિક્ષાને સમભાવથી સ્થિરતાથી સ્વીકાર કરે નહિ અને ક્રોધને વશ થઈ શિક્ષા દેનાર ઉપર ક્રોધ કરે તો તેવા સાધકો સંયમપાલનથી ભ્રષ્ટ થઈ સંસાર પ્રવાહમાં તણાતા થકાં જન્મ મરણરૂપ સંસાર પરિભ્રમણ કરે અને દુ:ખોને ભોગવે તેમ જ સંસારને પાર કરવા સમર્થ બને નહિ, એમ જાણી સાધકે પ્રમાદ વશ કોઈ સંયમપાલનમાં ક્ષતિ થઈ જાય તો તે ક્ષતિને દૂર કરવા સતત જાગૃત બની અહંભાવ ત્યાગીને શિખામણ આપનારનો ઉપકાર માની પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ વિશુદ્ધ બની શુદ્ધ સંયમપાલન કરવું તે પોતાના જ માટે શ્રેયસ્કર છે

विउट्ठितेणं समयाणुसिट्ठे डहरेण वुड्ढेण उ चोइए य ।
अच्चुट्ठियाए घडदासिए वा, अगारिणं वा समयाणुसिट्ठे ॥८॥

શબ્દાર્થ : (૧) શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચારવાળા ગૃહસ્થ (૨) અન્યતીર્થી (૩) આચારની (૪) શિક્ષા પામતા (૫) નાની વયના (૬) મોટી વયના (૭) પ્રેરિત કર્યા થકા (૮) અત્યન્ત નિન્દનીય કામ કરનાર (૯) ઘટ દાસી (૧૦) ધર્મની (૧૧) શિક્ષા આપતા

ભાવાર્થ:- વીતરાગદેવના કથિત શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કાર્ય કરનાર અને સંસારમાં ખુતેલા, આત્માનું અહિત કરનાર ગૃહસ્થ લોકો અથવા અન્યતીર્થીઓ અથવા નિન્દનીય કાર્ય કરવાવાળી ઘટદાસી પાણી ભરવાવાળી દાસી તથા સાધકથી નાની વયના અથવા મોટી વયના આદિ કોઈ વ્યક્તિ હોય પણ સાધુ આચાર વિરુદ્ધ કાર્ય કરતા હોય તે સાધુને ઉત્તમ આચારની શિખામણ આપે અને કહે જે આપ જે કાર્ય કરી રહ્યા છો તેવા કાર્ય તો ગૃહસ્થને યોગ્ય પણ નથી, તો પછી આવા આચાર વિરુદ્ધ કાર્ય સાધુથી કેમ થાય ? ન જ થાય આ રીતે શુદ્ધ આચારના ધર્મનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થતાં તે સાધુ શિખામણ

આપનાર ઉપર ક્રોધ કરે નહિ, પરંતુ શિખામણ આપનારનો ઉપકાર માની પોતાના આત્માનુ કલ્યાણનુ કારણ જાણી તે શિખામણનો સ્વીકાર કરી શુદ્ધ સંયમનુ પાલન કરવું એવો સાધકનો આચાર છે.

ण[1] तेसु[2] कुज्झे[3] णय[4] पव्वहेज्जा[5], ण[6] यावि[7] किंची[8] फरुसं वदेज्जा ।
तहा[9] करिस्संति[10] पडिस्सुणेज्जा[11], सेयं[12] खु[13] मेयं[14] ण[15] पमाय कुज्जा ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) પૂર્વોક્ત શિખામણ દેનાર ઉપર (૨) ક્રોધ (૩) ન કરે (૪) પીડા ન આપે (૫) નહિ (૬) કિંચિત (૭) કર્કશ વચન (૮) ન કહે (૯) આપ કહો છો તે પ્રમાણે (૧૦) કરીશ (૧૧) પ્રતિજ્ઞા કરે (૧૨) કલ્યાણ સમજી (૧૩) મારૂ (૧૪) પ્રમાદ (૧૫) ન કરે

ભાવાર્થ.- પૂર્વોક્ત પ્રકારે અન્ય વ્યક્તિ તરફથી શિખામણ પ્રાપ્ત થતા શિક્ષા આપનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે સાધક ક્રોધ ન કરે, કોઇ પ્રકારે તેને દુ.ખ થાય તેવુ વર્તન કરે નહિ, તેમ જ કર્કશ વચન પણ ન કહે, પરંતુ એમ કહે જે આપ મને જે પ્રમાણે કહો છો તે જ પ્રમાણે વર્તન કરીશ કારણ જે તેમા મારૂ શ્રેય છે, એમ માની પરમાર્થનો વિચાર કરી તે શિખામણનો સ્વીકાર કરે, આચારમા લાવે, અસત્ય આચરણનો ત્યાગ કરે, પ્રમાદનો ત્યાગ કરી કરેલ અશુભ કાર્યનુ પ્રાયશ્ચિત લઈ મિચ્છામિ દુક્કડ બોલી શિક્ષા આપનારનો ઉપકાર માની મધ્યસ્થ વૃત્તિ ધારણ કરી આચાર વિરૂદ્ધના કાર્યનો ત્યાગ કરી સમિતિ ગુપ્તિવત રહી સમ્યક્ પ્રકારે સયમનું પાલન કરવા જાગૃત બની સયમભાવમા વિચરે

वणंसि[3] मूढस्स[4] जहा[1] अमूढा[2], मग्गाणुसासंति[7] हितं[8] पयाणं[6] ।[5]
तेणेव[9] मज्झं[10] इणमेव[11] सेयं[12], जं[13] मे[14] बुहा[15] समणुसासयंति[16] ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) જેમ (૨) માર્ગના જાણનાર (૩) વનમાં (૪) માર્ગ ભૂલેલ (૫) પ્રજાને (૬) હિતકારી (૭) માર્ગની (૮) શિક્ષા (૯) એ રીતે (૧૦) મને (૧૧) શિક્ષા (૧૨) શ્રેય છે (૧૩) જે (૧૪) મને (૧૫) વૃદ્ધ હિતકારી (૧૬) શિક્ષા દે છે

ભાવાર્થ :- જેમ જંગલમાં-વનમાં માર્ગ ભૂલેલને, માર્ગનો જાણકાર માર્ગને બતાવે, તે માર્ગ બતાવનાર ઉપર માર્ગ ભૂલનાર પુરુષ પ્રસન્ન થાય છે અને સમજે છે કે આ શિક્ષા મને કલ્યાણકારી છે એની માફક ઉત્તમ માર્ગની શિક્ષા દેનાર પુરુષ ઉપર શિક્ષા પામનાર સાધુ પ્રસન્ન થાય છે અને માને છે કે આ ઉપદેશ મારા કલ્યાણનું કારણ છે એમ માની શિક્ષા દેનારનો મહાન ઉપકાર માને, કારણ કે ઘોર જંગલમાં દિશામૂઢ થયેલ મનુષ્ય માર્ગ ભૂલવાથી ગભરાઈ જાય છે અને માર્ગનો પત્તો ન મળતાં માર્ગ દેખાડનારને જીવિતદાન આપનાર માની પ્રસન્ન થઈ તેનો મહાન ઉપકાર માને છે, એ પ્રકારે સંસારરૂપ અટવીમાં ભૂલેલાને, સંસાર અટવીમાંથી બહાર કાઢી શાન્તિના માર્ગરૂપ મોક્ષના માર્ગને બતાવનારનો મહાન ઉપકાર માની પ્રસન્ન થાય છે એમ જાણી મુમુક્ષુએ શિક્ષા આપનારનો ઉપકાર માની સંયમમાં ઉપયોગવંત રહી સંયમ પાલન કરવું

अह तेण मूढेण अमूढगस्स, कायव्व पूया सविसेसजुत्ता ।
एओवमं तत्थ उदाहु वीरे, अणुगम्म अत्थं उवणेति सम्मं ॥११॥

શબ્દાર્થ : (૧) પશ્ચાત્ (૨) તે (૩) મૂઢ પુરુષે (૪) અમૂઢ પુરુષની (૫) પૂજા (૬) વિશિષ્ટ રૂપથી (૭) કરવી જોઈએ (૮) આ ઉપમા (૯) બતાવી છે (૧૦) આ વિષયમાં (૧૧) વીર પ્રભુએ (૧૨) સમજી (૧૩) પદાર્થને (૧૪) શિક્ષાના ઉપકારને સાધુ પોતામાં સ્થાપિત કરે (૧૫) સમ્યક્ પ્રકારે.

ભાવાર્થ:– જેમ માર્ગ ભ્રષ્ટ પુરુષ માર્ગ બતાવનાર પુરુષની વિશેષ પ્રકારથી તેમનો ઉપકાર માની પૂજા સત્કાર કરે, એવી જ રીતે સંયમપાલનમાં ભૂલ કરવાવાળા સાધુને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપનાર પુરુષની પૂજા તથા સત્કાર કરી તે ઉપદેશ પોતાના હૃદયમા સ્થાપિત કરી ઉપદેશકનો ઉપકાર માને, આવા પ્રકારનુ કથન શ્રી તીર્થંકર દેવોએ તથા શ્રી ગણધર મહારાજે કહેલ છે, તેના ઉપર શ્રદ્ધા લાવી સદ્ગુરુનો અગર હરકોઇ વ્યક્તિ સાધક મોક્ષ માર્ગથી દૂર જતા સંસાર અટવીના માર્ગે ચડી જતા તે સસાર પરિભ્રમણ-રૂપ માર્ગથી મોક્ષના માર્ગે દોરનાર મોક્ષમાર્ગે લઇ જનાર વ્યક્તિનો મહાન ઉપકાર સમજી તેની સેવા કરવી તે સાધકનુ કર્તવ્ય છે અને સાથે કલ્યાણનું કારણ છે

णेता जहा अंधकारंसि राओ, मग्गं ण जाणाति अपस्समाणे ।
से सूरिअस्स अब्भुग्गमेणं, मग्गं वियाणाइ पगासियंसि ॥१२॥

શબ્દાર્થ : (૧) જેમ (૨) માર્ગ દર્શક પુરુષ (૩) અધારી (૪) રાત્રિમાં (૫) ન દેખતાં (૬) માર્ગને (૭) જાણતો (૮) નથી (૯) (૧૦) સૂર્યોદય થતાં (૧૧) પ્રકાશ થતાં (૧૨) માર્ગને (૧૩) જાણે છે

ભાવાર્થ·– જેમ માર્ગદર્શક પુરુષ અંધારી રાત્રિમાં અધ-કારના કારણે માર્ગ નહિ દેખાતો હોવાથી માર્ગને જાણી શકતો નથી, પરંતુ સૂર્યોદય થતાં પ્રકાશ ફેલાતાં માર્ગને જાણી લે છે, એવા પ્રકારે જિન-વિતરાગદેવના ઉપદેશથી જ્ઞાનથી જીવ સન્માર્ગને જાણી લે છે અજ્ઞાનરૂપ અધકારમાં ફસાઈ રહેલ આત્માઓ જિનમાર્ગને નહિ જાણનારા સદ્ગુરુના ઉપદેશથી સસારના સ્વરૂપને જાણી સસાર ભાવનો ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કર્યા બાદ સદ્ગુરુના સમાગમે અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો નાશ થતા જ્ઞાનરૂપી દીપકના પ્રકાશને પ્રાપ્ત

કરી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરવાના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી લે છે, તેથી સદ્ગુરુના સત્સંગની જરૂર છે

एवं तु सेहेवि अपुट्ठधम्मे, धम्मं न जाणाइ अबुज्झमाणे ।
से कोविए जिणवयणेण पच्छा, सूरोदए पासति चक्खुणेव ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે ઉપરોક્ત (૨) ધર્મમાં (૩) અનિપુણ (૪) શિષ્ય પણ સૂત્રાર્થને (૫) નહિ સમજવાથી (૬) નહોતો (૭) જાણતો (૮) ધર્મને (૯) વિદ્વાન બની (૧૦) એ શિષ્ય (૧૧) પરંતુ જિન વાક્યોથી (૧૨) પશ્ચાત્ ધર્મના સ્વરૂપને જાણી લે છે (૧૩) જેમ સૂર્યોદય થતાં (૧૪) નેત્ર દ્વારા (૧૫) પદાર્થોને દેખે છે

ભાવાર્થ – એ પ્રકારે નવીન સાધક સૂત્ર તથા અર્થને નહિ જાણનાર ધર્મમાં અનિપુણ શિષ્ય ધર્મના સ્વરૂપને જાણતો ન હોય, પરંતુ પરંપરાએ પુરુષાર્થથી જિન વચનના જ્ઞાતા બની ધર્મના સ્વરૂપને જાણી લે છે જેમ સૂર્યોદય થતા પ્રકાશ ફેલાતાં નેત્ર દ્વારા ઘટપટ આદિ સર્વ પદાર્થોને જોઈ શકાય છે એ રીતે શિષ્યો સદ્ગુરુ દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી મોક્ષના સ્વરૂપને જાણી મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાતા બની મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે

उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु तसा य जे थावरा जे य पाणा ।
सया जए तेसु परिव्वएज्जा, मणप्पओसं अविकंपमाणे ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપર (૨) નીચે (૩) તિરછી (૪) દિશાઓમાં (૫) ત્રસ (૬) સ્થાવર (૭) પ્રાણી રહે છે (૮) સદા (૯) તેમાં (૧૦) યતનાપૂર્વક સંયમ રાખી (૧૧) વિચરે (૧૨) મનથી થોડો પણ દ્વેષ ન કરતાં (૧૩) સંયમમાં નિશ્ચલ રહે

ભાવાર્થ:– ઉપર, નીચે તથા તિરચ્છી દિશાઓમાં જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ નિવાસ કરે છે, તેના ઉપર થોડો પણ દ્વેષ નહિ કરતાં, તેઓની ઉપર અનુકંપા લાવી સદા યત્નાપૂર્વક તે જીવોની દયા પાલતા થકા સંયમનુ પાલન કરે, સંયમ ભાવમાં વિચલિત ન થતાં આરંભ પરિગ્રહ રહિત બની સંયમમા સ્થિરતા રાખી સંયમ પાલન કરે, એવો શ્રી વીતરાગદેવનો ઉપદેશ છે છકાય જીવોની દયાનુ પાલન કરવુ તે તો સંયમનુ પ્રથમ કાર્ય છે

कालेण पुच्छे समियं पयासु, आइक्खमाणो दवियस्स वित्तं ।
तं सोयकारी पुढो पवेसे, संखा इमं केवलियं समाहिं ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ અવસર દેખી (૨) પ્રજાઓના વિષયમાં (૩) સદાચારી આચાર્યને (૪) પૂછે (૫) બતાવનાર (૬) આચાર્યની પૂજા કરે (૭) સર્વજ્ઞના આગમને (૮) આચાર્યની (૯) આજ્ઞા માની (૧૦) તેમના પૃથક્ પૃથક્ ઉપદેશને (૧૧) હૃદયમાં ધારણ કરે (૧૨) સમજી હૃદયમાં ધારણ કરે (૧૩) કેવલીએ બતાવેલ (૧૪) સન્માર્ગને

ભાવાર્થ – સાધુ અવસર જોઈ સદાચારી આચાર્યને, પ્રાણીઓના વિષયમા પ્રશ્ન કરે, પૂછે, તથા સર્વજ્ઞના આગમનના ઉપદેશ કરનાર આચાર્ય મહારાજની પૂજા તથા સત્કાર સન્માન કરે તથા આચાર્યની આજ્ઞા અનુસાર સંયમ અનુષ્ઠાન કરતા થકા સાધુ આચાર્ય દ્વારા કથન કરેલ કેવળી સંબધી જ્ઞાનને સાંભળી હૃદયમાં ધારણ કરે, તે સાધકને કલ્યાણનુ કારણ છે એમ જાણી સદ્ગુરુની આજ્ઞાનુ પાલન કરવુ પ્રભુએ આજ્ઞાએ ધર્મ કહેલ છે

अस्सिं सुठिच्चा तिविहेण तायी, एएसु या संति निरोहमाहु ।
ते एवमक्खंति तिलोगदंसी, ण भुज्जयेयंति पमायसंगं ॥१६॥

કરી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરવાના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી લે છે, જેથી સદ્ગુરુના સહવાસની જરૂર છે

एवं तु सेहेवि अपुट्ठधम्मे, धम्मं न जाणाइ अबुज्झमाणे ।
से कोविए जिणवयणेण पच्छा, सूरोदए पासति चक्खुणेव ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) એ પ્રકારે ઉપરોક્ત (૨) ધર્મમાં (૩) અનિપુણ (૪) શિષ્ય પણ સૂત્રાર્થને (૫) નહિ સમજવાથી (૬) નહોતો (૭) જાણતો (૮) ધર્મને (૯) વિદ્વાન બની (૧૦) એ શિષ્ય (૧૧) પરંતુ જિન વાક્યોથી (૧૨) પશ્ચાત્ ધર્મના સ્વરૂપને જાણી લે છે (૧૩) જેમ સૂર્યોદય થતાં (૧૪) નેત્ર દ્વારા (૧૫) પદાર્થોને દેખે છે

ભાવાર્થ – એ પ્રકારે નવીન સાધક સૂત્ર તથા અર્થને નહિ જાણનાર ધર્મમાં અનિપુણ શિષ્ય ધર્મના સ્વરૂપને જાણતો ન હોય, પરંતુ પરંપરાએ પુરુષાર્થથી જિન વચનના જ્ઞાતા બની ધર્મના સ્વરૂપને જાણી લે છે જેમ સૂર્યોદય થતાં પ્રકાશ ફેલાવાં નેત્ર દ્વારા ઘટપટ આદિ સર્વ પદાર્થોને જોઈ શકાય છે એ રીતે શિષ્યો સદ્ગુરુ દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી મોક્ષના સ્વરૂપને જાણી મોક્ષમાર્ગના જ્ઞાતા બની મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે

उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु तसा य जे थावरा जे य पाणा ।
सया जए तेसु परिव्वएज्जा, मणप्पओसं अविकंपमाणे ॥१४॥

શબ્દાર્થ (૧) ઉપર (૨) નીચે (૩) તિરછી (૪) દિશાઓમાં (૫) ત્રસ (૬) સ્થાવર (૭) પ્રાણી રહે છે (૮) સદા (૯) તેમાં (૧૦) યત્નાપૂર્વક સંયમ રાખી (૧૧) વિચરે (૧૨) મનથી થોડો પણ દ્વેષ ન કરતાં (૧૩) સંયમમાં નિમગ્ન રહે

ભાવાર્થ:- ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ ઉત્તમ સાધુના આચારને સાંભળી પોતાના આત્માના ઇષ્ટ અર્થરૂપ મોક્ષને જાણી, બુદ્ધિમાન તથા સિદ્ધાંતના વક્તા બને છે, તથા સમ્યગ્જ્ઞાન આદિથી પ્રયોજન રાખતા થકા, તપ અને સંયમને પ્રાપ્ત કરી, ઉદ્દગમાદિ દોષ રહિત શુદ્ધ આહાર પ્રાપ્ત કરી નિર્વાહ કરતા થકા આરંભ પરિગ્રહ રહિત બની સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, આવા સાધકો પ્રતિભાસંપન્ન બની સ્વપર કલ્યાણના ભાગી બની શકે છે, આવા સાધકો જે સંસારમા પ્રાણી વર્ગ, સ્વકર્મ આધીન બની વારંવાર મરે છે અને શોકથી ભરપૂર એવા સંસારમાં રહેલા જન્મ મરણાદિનાં દુઃખોને ભોગવે છે તેવા સંસાર પરિભ્રમણનો નાશ કરી વધારેમાં વધારે સાત આઠ ભવોથી વધારે ભવો નહિ કરતા, મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી લે છે એમ જાણી સાધકે સંયમનુ શુદ્ધ પાલન કરવા ઉપયોગવંત રહેવુ જે સંયમ પાલનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે

संखाइ धम्मं च वियागरंति, बुद्धा हु ते अंतकरा भवंति।
ते पारगा दोण्हवि मोयणाए, संसोधितं पण्हमुदाहरंति॥१८॥

શબ્દાર્થ . (૧) ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ સદ્બુદ્ધિથી સ્વયં ધર્મને (૨) જાણી (૩) અન્યને ઉપદેશ આપે છે (૪) ત્રણે કાળને જાણનાર પુરુષ (૫) કર્મોનો અંત કરનાર (૬) બને છે તથા (૭) તે સ્વયં તથા (૮) અન્યને (૯) કર્મપાસથી છોડાવી (૧૦) સંસારથી પાર થઇ જાય છે (૧૧) આવા પુરુષો પ્રશ્નોના ઉત્તર (૧૨) વિચાર (૧૩) કરીને જ આપે છે

ભાવાર્થ:- ગુરુકુળમા નિવાસ કરનાર સાધુ સદ્બુદ્ધિથી ધર્મના સ્વરૂપને જાણી, અન્યને ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે ત્રણેકાળના સ્વરૂપને જાણનાર પુરુષ પૂર્વસંચિત કર્મોનો અંત કરે છે આવા પુરુષ સ્વયંને તથા અન્યને કર્મપાશથી મુક્ત કરાવી સંસારના પારને

શબ્દાર્થ (૧) ગુરુના ઉપદેશમાં (૨) સાવધાન બની (૩) ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે (૪) છકાય જીવ રક્ષક (૫) સમિતિ ગુપ્તિના પાલનથી (૬) શાંતિ (૭) કર્મનો ક્ષય થવાનું (૮) શ્રી સર્વજ્ઞે કહેલ છે (૯) ત્રિલોક દર્શી (૧૦) એમ કહે છે કે ક્ષણ માત્ર (૧૧) પ્રમાદનો (૧૨) સંગ (૧૩) કરવો નહિ (૧૪) ફરી.

ભાવાર્થ – સાધુ ગુરુના ઉપદેશને હૃદયમાં સ્થાપિત કરી, મન, વચન, કાયાથી છકાય જીવોની રક્ષા કરવામાં સદા ઉપયોગવંત રહે, એ પ્રકારે સમિતિ અને ગુપ્તિના સમ્યક્ પાલનથી પોતાને તથા અન્ય જીવોને શાંતિનો લાભ અને અષ્ટકર્મનો ક્ષય થવાનું શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવતે કહેલ છે ત્રિલોકદર્શી પુરુષ કહે છે સાધુએ એક ક્ષણ પણ ક્યાંયી પ્રમાદનો સંગ કરવો નહિ, એટલે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી સદા દૂર રહેવું તે સર્વ દુઃખોનો અંત કરવાનો મહાન ઉપાય તે સંયમપાલન છે વિષયોથી સંસાર પરિભ્રમણ અને તેના ત્યાગથી મહાન શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે સાધકે પોતાના આત્માના રક્ષણ માટે સતત ઉપયોગ રાખવા જરૂર ગણવી, છકાય જીવોની દયા પાળવી, તે પોતાના આત્માની જ દયા પાળવા સમાન છે, તેમ જ સમિતિ ગુપ્તિ આદિ સમાધિમાર્ગમાં સ્થિત રહેવાથી સર્વ દુઃખોનો અંત લાવી શકાય છે અને મોક્ષના શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ જાણી સાધકે સંયમ પાલનમાં જાગૃત બની વિચરવું

निसम्म से भिक्खू समीहियट्ठं, पडिभाणवं होइ विसारए य।
आयाणअट्ठी वोदाणमोणं, उवेच सुद्धेण उवेति मोक्खं ॥१७॥

શબ્દાર્થ (૧) ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ (૨) સાધુના આચારને સાંભળી (૩) મોક્ષરૂપ ઇષ્ટ અર્થને જાણી (૪) બુદ્ધિમાન (૫) સિદ્ધાંતના વક્તા અને (૬) સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ મોક્ષાભિલાષી સાધુ (૭) તપ (૮) સંયમને (૯) પ્રાપ્ત કરી (૧૦) શુદ્ધ આહાર વડે (૧૧) મોક્ષને (૧૨) પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ:- ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ ઉત્તમ સાધુના આચારને સાંભળી પોતાના આત્માના ઇષ્ટ અર્થરૂપ મોક્ષને જાણી, બુદ્ધિમાન તથા સિદ્ધાંતના વક્તા બને છે, તથા સમ્યગ્જ્ઞાન આદિથી પ્રયોજન રાખતા થકા, તપ અને સંયમને પ્રાપ્ત કરી, ઉદ્ગમાદિ દોષ રહિત શુદ્ધ આહાર પ્રાપ્ત કરી નિર્વાહ કરતા થકા આરંભ પરિગ્રહ રહિત બની સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, આવા સાધકો પ્રતિભાસંપન્ન બની સ્વપર કલ્યાણના ભાગી બની શકે છે, આવા સાધકો જે સંસારમાં પ્રાણી વર્ગ, સ્વકર્મ આધીન બની વારંવાર મરે છે અને શોકથી ભરપૂર એવા સંસારમાં રહેલા જન્મ મરણાદિનાં દુઃખોને ભોગવે છે તેવા સંસાર પરિભ્રમણનો નાશ કરી વધારેમાં વધારે સાત આઠ ભવોથી વધારે ભવો નહિ કરતા. મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી લે છે એમ જાણી સાધકે સંયમનું શુદ્ધ પાલન કરવા ઉપયોગવંત રહેવું જે સંયમ પાલનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે

संखाइ धम्मं च वियागरंति, बुद्धा हु ते अंतकरा भवंति ।
ते पारगा दोण्हवि मोयणाए, संसोधितं पण्हमुदाहरंति ॥१८॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ સદ્બુદ્ધિથી સ્વયં ધર્મને (૨) જાણી (૩) અન્યને ઉપદેશ આપે છે (૪) ત્રણે કાળને જાણનાર પુરુષ (૫) કર્મોનો અંત કરનાર (૬) બને છે તથા (૭) તે સ્વયં તથા (૮) અન્યને (૯) કર્મપાસથી છોડાવી (૧૦) સંસારથી પાર થઇ જાય છે (૧૧) આવા પુરુષો પ્રશ્નોના ઉત્તર (૧૨) વિચાર (૧૩) કરીને જ આપે છે

ભાવાર્થ:- ગુરુકુળમા નિવાસ કરનાર સાધુ સદ્બુદ્ધિથી ધર્મના સ્વરૂપને જાણી, અન્યને ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે ત્રણેકાળના સ્વરૂપને જાણનાર પુરુષ પૂર્વસંચિત કર્મોનો અંત કરે છે આવા પુરુષ સ્વયંને તથા અન્યને કર્મપાશથી મુક્ત કરાવી સંસારના પારને

શબ્દાર્થ (૧) ગુરુના ઉપદેશમાં (૨) સાવધાન બની (૩) મળ કરણ મળ ચોગે (૪) છકાય જીવ રક્ષક (૫) સમિતિ ગુપ્તિના પાલનથી (૬) શાંતિ (૭) કર્મના ક્ષય થવાનું (૮) શ્રી સર્વજ્ઞ કહેલ છે (૯) ત્રિલોક દર્શી (૧૦) એમ કહે છે કે ક્ષણ માત્ર (૧૧) પ્રમાદનો (૧૨) સંગ (૧૩) કરવો નહિ (૧૪) કરી.

ભાવાર્થ – સાધુ ગુરુના ઉપદેશને હૃદયમાં સ્થાપિત કરી, મન વચન, કાયાથી છકાય જીવોની રક્ષા કરવામાં સદા ઉપયોગવંત રહે, એ પ્રકારે સમિતિ અને ગુપ્તિના સમ્યક્ પાલનથી પોતાને તથા અન્ય જીવોને શાંતિનો લાભ અને આઠકર્મનો ક્ષય થવાનું શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવતે કહેલ છે ત્રિલોકદર્શી પુરુષ કહે છે સાધુએ એક ક્ષણ પણ ક્યાંપી પ્રમાદનો સંગ કરવો નહિ, એટલે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી સદા દૂર રહેવું તે સર્વ દુઃખોનો અંત કરવાનો મહાન ઉપાય તે સંયમપાલન છે વિષયોથી સંસાર પરિભ્રમણ અને તેના ત્યાગથી મહાન શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે સાધકે પોતાના આત્માના રક્ષણ માટે સતત ઉપયોગ રાખવા જરૂર ગણી છકાય જીવોની દયા પાળવી, તે પોતાના આત્માની જ દયા પાળવા સમાન છે, તેમ જ સમિતિ ગુપ્તિ આદિ સમાધિમાર્ગમાં સ્થિત રહેવાથી સર્વ દુઃખોનો અંત લાવી શકાય છે અને મોક્ષના શાશ્વતાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ જાણી સાધકે સંયમ પાલનમાં જાગૃત બની વિચરવું

निसम्म से भिक्खू समीहियट्ठं, पडिभाणवं होइ विसारए य।
आयाणमट्ठी वोदाणमोणं, उवेच सुद्धेण उवेति मोक्खं ॥१७॥

શબ્દાર્થ : (૧) ગુરુકુળમાં નિવાસ કરનાર સાધુ (૨) સાધુના આચારને સાંભળી (૩) મોક્ષરૂપ ઇષ્ટ અર્થને જાણી (૪) બુદ્ધિમાન (૫) સિદ્ધાંતના વક્તા અને (૬) સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ મોક્ષાભિલાષી સાધુ (૭) તપ (૮) સંયમને (૯) પ્રાપ્ત કરી (૧૦) શુદ્ધ આહાર વડે (૧૧) મોક્ષને (૧૨) પ્રાપ્ત કરે છે

[1] भूताभिसंकाइ [2] दुगुंछमाणे, [3] ण [4] णिव्वहे [5] मंतपदेण [6] गोयं [7] ।
ण [8] किंचि [9] मिच्छे मणुए [10] पयासुं, [11] असाहुधम्माणि [12] ण संवएज्जा ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ પ્રાણીઓની વિનાશની (૨) શંકાથી (૩) પાપની ઘૃણા કરતા થકા કોઇને આશીર્વાદ આપે નહિ (૪) સાધુ મંત્ર આદિથી (૫) મૌન (૬) વાક્ સંયમને નિસાર (૭) ન બનાવે (૮) કોઈ વસ્તુની (૯) ઇચ્છા (૧૦) કરે નહિ સાધુને કલ્પે નહિ (૧૧) મનુષ્યોને ધર્મ ઉપદેશના બદલા તરીકે શ્રોતાજન પાસેથી (૧૩) આરંભ ઉત્પન્ન થાય તેવા અસાધુ (૧૪) ધર્મના ઉપદેશ (૧૫) ન (૧૬) આપે

ભાવાર્થ :— પાપની તથા કર્મબંધનની ઘૃણા કરનારા સાધુ, પ્રાણીઓના વિનાશની શંકાથી કોઇ વ્યક્તિને આશીર્વાદ આપે નહિ, મંત્ર વિદ્યાનો પ્રયોગ કરી પોતાના સંયમને નિ:સાર ન બનાવે તથા મનુષ્યોને ધર્મનો ઉપદેશ આપતા શ્રોતાજન પાસેથી કોઇ વસ્તુ લેવાની તથા માનપૂજા સત્કારની ઇચ્છા રાખે નહિ, તેમ જ સાધુને કલ્પે નહિ, તેવા અસાધુઓના ધર્મનો ઉપદેશ આપે નહિ, વાણીનું રક્ષણ કરવું તેને ગોત્ર કહેવાય છે અથવા મૌન વાક્સંયમ કહેવાય એટલે ઉપદેશથી આરંભ ઉત્પન્ન થાય તેવો ઉપદેશ સાધુ આપે નહિ, પ્રશ્ન બોલતાં બહુ ઉપયોગ રાખવો, વાણીથી આરંભ ઉત્પન્ન ન થાય તેમ જ કોઇના ચિત્તને દુ:ખ ઉત્પન્ન ન થાય, તે ઉપયોગ રાખી ઉપદેશ આપવો

[1] हासं [2] पि णो संधति [3] पावधम्मे, [4] ओए [5] तहीयं [6] फरुसं [7] वियाणे ।
[8] णो [9] तुच्छए णो य [10] विकत्थइज्जा, [11] अणाइले [12] या [13] अकसाइ [14] भिक्खू ॥ ॥२१॥

પામે છે આવા સાધક પુરુષો પ્રશ્નોના ઉત્તર આગમ અનુસાર વિચાર કરીને આપે છે એમ જાણી સાધકે પ્રથમ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે પોતાના આત્માને જ્ઞાનમાં સ્થિત કરી શુદ્ધ ચારિત્ર પાલન કરીને પોતે આચારનું પાલન કરી અન્યને ઉપદેશ આપી સ્થિર કરવાથી ઉભયને સ્નેહરૂપ બેડીથી છૂટવાનો મહાન લાભ પ્રાપ્ત થાય છે

णो छायए णोऽवि य लूसएज्जा माणं ण सेवेज्ज पगासणं च ।
ण यावि पन्ने परिहास कुज्जा, ण याऽऽसियावाय वियागरेज्जा ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) સાધુ પ્રશ્નનો ઉત્તર દેતા શાસ્ત્રના અર્થને છુપાવે (૨) નહિ (૩) અપસિદ્ધાંતનો આશ્રય લઈ શાસ્ત્રની વ્યાખ્યા (૪) કરે નહિ (૫) માનને (૬) સેવે નહિ (૭) પોતાની પ્રશંસા ન કરે (૮) બુદ્ધિમાન સાધુ (૯) બીજાની હાંસી (૧૦) કરે (૧૧) નહિ (૧૨) કોઈને આશીર્વાદ (૧૩) આપે (૧૪) નહિ

ભાવાર્થ:— સાધુ પ્રશ્નોના ઉત્તર દેતા થકા શાસ્ત્રોના અર્થને છૂપાવે નહિ, અન્ય સિદ્ધાંતનો આશ્રય લઈ શાસ્ત્રની વ્યાખ્યા કરે નહિ અથવા હું મોટો વિદ્વાન છું મોટો તપસ્વી છું એવું અભિમાન કરે નહિ, તથા પોતાના ગુણોની પ્રશંસા ન કરે તેમ જ અન્યના ગુણોને દૂષિત ન કરે કોઈ કારણવશાત્ શ્રોતા પદાર્થના સ્વરૂપને તથા ઉપદેશના ભાવોને ન સમજે તો બીજાની હાંસી કરે નહિ તેમ જ કોઈ વ્યક્તિને સાધુ આશીર્વાદ આપે નહિ, તેમ જ આચાર્યને છુપાવે નહિ હાસ્ય વચને પણ બોલે નહિ, પરંતુ ભાષા સમિતિ સાચવીને વચન બોલે પૂજા સત્કારને ઇચ્છે નહિ આવા પ્રકારના સાધકના આચારને જાણી સાધકે આચાર પાલન શુદ્ધ કરવા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા તથા ઉપદેશ આપવા સમયે ઉપયોગવંત રહેવું

भूताभिसंकाइ दुगुंछमाणे, ण णिव्वहे मंतपदेण गोयं ।
ण किंचि मिच्छे मणुए पयासुं, असाहुधम्माणि ण संवएज्जा ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ પ્રાણીઓની વિનાશની (૨) શંકાથી (૩) પાપની ઘૃણા કરતા થકા કોઈને આશીર્વાદ આપે નહિ (૪) સાધુ મંત્ર આદિથી (૫) મૌન (૬) વાક્ સંયમને નિસાર (૭) ન બનાવે (૮) કોઈ વસ્તુની (૯) ઈચ્છા (૧૦) કરે નહિ સાધુને કલ્પે નહિ (૧૧) મનુષ્યોને ધર્મ ઉપદેશના બદલા તરીકે શ્રોતાજન પાસેથી (૧૩) આરંભ ઉત્પન્ન થાય તેવા અસાધુ (૧૪) ધર્મના ઉપદેશ (૧૫) ન (૧૬) આપે

ભાવાર્થ:– પાપની તથા કર્મબંધનની ઘૃણા કરનારા સાધુ, પ્રાણીઓના વિનાશની શંકાથી કોઇ વ્યક્તિને આશીર્વાદ આપે નહિ, મંત્ર વિદ્યાનો પ્રયોગ કરી પોતાના સંયમને નિઃસાર ન બનાવે તથા મનુષ્યોને ધર્મનો ઉપદેશ આપતા શ્રોતાજન પાસેથી કોઇ વસ્તુ લેવાની તથા માનપૂજા સત્કારની ઇચ્છા રાખે નહિ, તેમ જ સાધુને કલ્પે નહિ, તેવા અસાધુઓના ધર્મનો ઉપદેશ આપે નહિ, વાણીનું રક્ષણ કરવું તેને ગોત્ર કહેવાય છે. અથવા મૌન વાક્સંયમ કહેવાય એટલે ઉપદેશથી આરંભ ઉત્પન્ન થાય તેવો ઉપદેશ સાધુ આપે નહિ, વચન બોલતાં બહુ ઉપયોગ રાખવો, વાણીથી આરંભ ઉત્પન્ન ન થાય તેમ જ કોઇના ચિત્તને દુઃખ ઉત્પન્ન ન થાય, તે ઉપયોગ રાખી ઉપદેશ આપવો

हासं पि णो संधति पावधम्मे, ओए तहीयं फरुसं वियाणे ।
णो तुच्छए णो य विकथइज्जा, अणाइले या अकसाइ भिक्खू ॥ ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) જેનાથી હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા શબ્દ ન બોલે તથા (૨) શરીરાદિ ચેષ્ટા–વ્યાપાર (૩) સાધુ કરે નહિ (૪) પાપમય (૫) ધર્મને હાસ્યથી પણ ન કહે (૬) રાગદ્વેષ રહિત સાધુ (૭) સત્ય વચન (૮) અન્યને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તે ન બોલે (૯) પૂજા સત્કાર પામીને સાધુ પોતાના (૧૦) માન (૧૧) પ્રશંસા (૧૨) કરે નહિ (૧૩) અનાકુલ–લોભાદિ રહિત (૧૪) કષાયોથી રહિત (૧૫) સાધુ રહે.

ભાવાર્થઃ– જે કાર્યથી કે વાણીથી હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા શબ્દો સાધુ બોલે નહિ, તેમ જ હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવી શરીર ચેષ્ટા કરે નહિ, તથા પાપમય–આરંભ થાય, જીવઘાત થાય, તેવા પાપમય ધર્મને હાસ્યાદિ વડે પણ કહે નહિ, રાગદ્વેષ રહિત સાધુ સત્ય વચનથી પણ અન્ય વ્યક્તિના ચિત્તને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તેવાં વચનો બોલે નહિ સાધુ પૂજા સત્કાર પામીને અભિમાન કરે નહિ તથા પોતાના ગુણોની પોતે પ્રશંસા કરે નહિ તથા સાધુ સદા લોભ આદિ કષાયોથી દૂર રહે. સાધુ સાવદ્ય વ્યાપારથી દૂર રહે, તેમ જ પૂજા સત્કાર પામી ગર્વ કરે નહિ, આવા પ્રકારનો સાધુનો આચાર જાણી સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહેવું

संकेज्ज याऽसंकितभाव भिक्खू, विभज्जवायं च वियागरेज्जा ।
भासादुयं धम्मसमुट्ठितेहिं, वियागरेज्जा समया सुपन्ने ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) શંકા રહિત (૨) સાધુ (૩) સૂત્ર તથા અર્થ વિષયમાં (૪) ગર્વ ન કરે (૫) સ્યાદ્વાદમય વચન (૬) બોલે (૭) ધર્માચરણમાં (૮) પ્રવૃત્ત સાધુ સત્ય તથા વ્યવહાર (૯) બે ભાષા બોલે (૧૦) બુદ્ધિ–સંપન્ન સાધુ ધનવાન તથા દરિદ્રને સર્વને (૧૧) સમભાવથી (૧૨) ધર્મ કહે

ભાવાર્થઃ– સૂત્ર તથા અર્થના કઠિન વિષયમાં શંકારહિત હોય તો પણ સાધુ નિશ્ચય ભાષા ન બોલે એટલે ગર્વ ન કરે,

તથા વ્યાખ્યાન આદિ સમયે સ્યાદ્વાદમય વચન બોલે, એ પ્રકારે ધર્માચરણ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેનાર સાધુઓની સાથ વિચરતા થકા સાધુ સત્ય ભાષા તથા વ્યવહાર ભાષા બોલે, જે મિથ્યા નહિ, તેમ સત્ય નહિ અને ધનવાન શ્રોતા તથા દરિદ્ર શ્રોતાને સમભાવપૂર્વક ધર્મ ઉપદેશ પક્ષપાત રાખ્યા સિવાય આપે, પોતાના અનુભવથી સિદ્ધ થયેલ હકીકતનો આશ્રય લઇ પદાર્થોને સ્પષ્ટતાથી પૃથક્ કરી શ્રોતાને સમજાવે અને સંયમ પાલનમાં પ્રવૃત્ત રહે.

अणुगच्छमाणे[1] वितहं[2] विजाणे[3], तहा[4] तहा[5] साहु[6] अकक्कसेणं।
ण[7] कत्थई[8] भास[9] विहिंसइज्जा, निरुद्धगं[10] वावि[12] न दीहइज्जा[11]॥२३॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૂર્વોક્ત બે ભાષાઓ દ્વારા પ્રવચન કરતા સાધુના કથનને કોઈ ઠીક ઠીક સમજી લે છે (૨) કોઈ મંદ બુદ્ધિવાળો વિપરીત (૩) સમજે છે (૪) જે વિપરીત સમજે છે તેને (૫) સાધુ (૬) કોમળ શબ્દોથી સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છતાં સમજે નહિ તો તે મંદમતિ સાધકનો (૭) અનાદર કરે નહિ તેનું ચિત્ત દુખાવે નહિ (૮) સાધુ પ્રશ્ન કરનાર વ્યક્તિઓની ભાષાની (૯) નિંદા કરે નહિ (૧૦) લઘુ અર્થને (૧૧) શબ્દાડંબર કરી વિસ્તૃત (૧૨) ન કરે.

ભાવાર્થ – પૂર્વોક્ત બે ભાષાનો આશ્રય લઇ ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા સાધુના કથનને કોઇ બુદ્ધિમાન પુરુષ ઠીક ઠીક સમજી લે છે અને કોઇ મંદ બુદ્ધિ પુરુષ વિપરીત સમજે છે, તે વિપરીત સમજનાર મંદમતિવાળાને સાધુ કોમળ શબ્દોથી સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરે, પરંતુ અનાદર કરી તેના ચિત્તને દુઃખાવે નહિ તથા પ્રશ્ન કરવાવાળાની ભાષાની નિંદા કરે નહિ અને કોઇ વાક્યોના અર્થ ટુંકા હોય તો તેને શબ્દાડંબર કરી વિસ્તૃત કરે નહિ, સરલતાથી શ્રોતાઓને ઉપદેશ આપે

શબ્દાર્થ (૧) જેનાથી હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા શબ્દ ન બોલે તથા (૨) શરીરાદિ ચેષ્ટા–વ્યાપાર (૩) સાધુ કરે નહિ (૪) પાપમય (૫) ધર્મને હાસ્યથી પણ ન કહે (૬) રાગદ્વેષ રહિત સાધુ (૭) સત્ય વચન (૮) અન્યને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તે ન બોલે (૯) પૂજા સત્કાર પામીને સાધુ પોતાના (૧૦) માન (૧૧) પ્રશંસા (૧૨) કરે નહિ (૧૩) અનાકુલ–લોભાદિ રહિત (૧૪) કષાયોથી રહિત (૧૫) સાધુ રહે.

ભાવાર્થઃ– જે કાર્યથી કે વાણીથી હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા શબ્દો સાધુ બોલે નહિ, તેમ જ હાસ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવી શરીર ચેષ્ટા કરે નહિ, તથા પાપમય–આરંભ થાય, જીવઘાત થાય, તેવા પાપમય ધર્મને હાસ્યાદિ વડે પણ કહે નહિ, રાગદ્વેષ રહિત સાધુ સત્ય વચનથી પણ અન્ય વ્યક્તિના ચિત્તને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તેવાં વચનો બોલે નહિ. સાધુ પૂજા સત્કાર પામીને અભિમાન કરે નહિ તથા પોતાના ગુણોની પોતે પ્રશંસા કરે નહિ તથા સાધુ સદા લોભ આદિ કષાયોથી દૂર રહે. સાધુ સાવદ્ય વ્યાપારથી દૂર રહે, તેમ જ પૂજા સત્કાર પામી ગર્વ કરે નહિ, આવા પ્રકારનો સાધુનો આચાર જાણી સંયમ પાલનમાં ઉપયોગવંત રહેવું

संकेज याऽसंकित भाव भिक्खू, विभज्जवायं च वियागरेज्जा ।
भासादुयं धम्मसमुट्ठितेहिं, वियागरेज्जा समया सुपन्ने ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) શંકા રહિત (૨) સાધુ (૩) સૂત્ર તથા અર્થ વિષયમાં (૪) ગર્વ ન કરે (૫) સ્યાદ્વાદાત્મક વચન (૬) બોલે (૭) ધર્માચરણમાં (૮) પ્રવૃત્ત સાધુ સત્ય તથા વ્યવહાર (૯) બે ભાષા બોલે (૧૦) બુદ્ધિ–સંપન્ન સાધુ ધનવાન તથા દરિદ્રને સર્વને (૧૧) સમભાવથી (૧૨) ધર્મ કહે

ભાવાર્થઃ– સૂત્ર તથા અર્થના કઠિન વિષયમાં શંકારહિત હોય તો પણ સાધુ નિશ્ચય ભાષા ન બોલે, એટલે ગર્વ ન કરે,

ભાવાર્થ:- સાધુ તીર્થંકર તથા ગણધરના વચનોનો ઉપદેશનો સદા અભ્યાસ કરે, તેમના ઉપદેશ અનુસાર વચન બોલે, પરંતુ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી અધિક કે ઓછુ ન બોલે, સમ્યગ્‌દૃષ્ટિ સાધુ સમ્યગ્‌દર્શનને દૂષિત ન કરે, એ પ્રમાણે સાધુ ઉપદેશ કરી જાણતા હોય તો તે સાધુ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવ સમાધિને જાણી શકે છે, સમ્યગ્‌ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ભાવ સમાધિ રૂપ છે.

अलूसए णो पच्छन्नभासी, णो सुत्तमत्थं च करेज्ज ताई ।
सत्थारभत्ती अणुवीइ वायं, सुयं च सम्मं पडिवाययंति ॥२६॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ આગમના અર્થને દૂષિત કરે નહિ (૨) સિદ્ધાંતને છુપાવે (૩) નહિ (૪) પ્રાણીઓના રક્ષક પુરુષ (૫) સૂત્ર તથા અર્થને (૬) અન્યથા ન (૭) કરે (૮) શિક્ષા દેનાર (૯) ભક્તિ (૧૦) વિચાર કરી (૧૧) વાત કરે (૧૨) સાધુ જે પ્રકારે ગુરુ પાસેથી સાંભળ્યુ હોય (૧૩) એવા જ પ્રકારે (૧૪) અન્યને સૂત્રની વ્યાખ્યા કરે

ભાવાર્થ:- સાધુ આગમનના અર્થને દૂષિત કરે નહિ તથા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતને ગોપવે નહિ, પ્રાણિઓની રક્ષા કરનાર સાધુ સૂત્ર તથા અર્થને અન્યથા વિપરીત ન કરે તથા શિક્ષા દેનાર ગુરુની ભક્તિ–સેવાનું ધ્યાન રાખતા થકા વિચાર કરી કોઈ પણ વાત કહે, એવા ગુરુ પાસેથી જેમ સાંભળ્યું હોય એવા જ પ્રકારે અન્ય પ્રતિ સૂત્રની વ્યાખ્યા કરે, સિદ્ધાંતની કોઈ હકીકત ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય હોય તે અધિકારી શ્રોતા સિવાયને કહે નહિ, અપરિપક્વ શ્રોતાને રહસ્યવાળી હકીકત જણાવે નહિ.

से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च, धम्मं च जे विंदत्ति तत्थ तत्थ ।
आदेजवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ भासिउं तं समाहिं ॥२७॥

समालवेज्जा पडिपुण्णभासी, निसामिया समियाअट्ठदंसी ।
आणाइ सुद्धं वयणं भिउंजे, अभिसंधए पावविवेगं भिक्खू ॥
॥२४॥

શબ્દાર્થ (૧) જે અર્થ થોડા અક્ષરોથી ન કહી શકાય (૨) તો વિસ્તૃત શબ્દોથી સાધુ પ્રતિપાદન કરે (૩) ગુરુ પાસેથી સાંભળી (૪) પદાર્થને બરાબર (૫) જાણનાર સાધુ (૬) આજ્ઞાથી (૭) શુદ્ધ (૮) વચન (૯) બોલે (૧૦) સાધુ (૧૧) પાપનો (૧૨) વિવેક રાખી (૧૩) નિર્દોષ વચન બોલે.

ભાવાર્થ – જે અર્થ થોડા શબ્દોથી કહેવા યોગ્ય ન હોય તો તેને વિસ્તૃત શબ્દોથી કહી સમજાવે તથા સાધુ ગુરુ પાસેથી પદાર્થોની વ્યાખ્યા સાંભળી સારી રીતે સમજી આજ્ઞા મુજબ શુદ્ધ વચન બોલે. સાધુ પાપનો વિવેક રાખી નિર્દોષ વચન બોલે, સાધુ ઉત્સર્ગ સ્થાને ઉત્સર્ગ અપવાદ સ્થાનમાં અપવાદાત્મક વચન બોલે પરંતુ લાભ સત્કારની ઇચ્છા નહિ રાખતા નિર્દોષ ભાષણ કરે 'સમ્યગ્દૃષ્ટિ' સાધુ સર્વજ્ઞપ્રણીત માર્ગ અનુસાર અવિરુદ્ધ શુદ્ધ વચન બોલે, માનપૂજાને ઇચ્છે નહીં.

अहाबुइयाइं सुसिक्खएज्जा, जइज्जया णातिवेलं वएज्जा ।
से दिट्ठिमं दिट्ठि ण लूसएज्जा, से जाणई भासिउं तं समाहिं ॥
॥२५॥

શબ્દાર્થ (૧) તીર્થંકર તથા ગણધર આદિ આગમનો સમ્યક્ પ્રકારે (૨) અભ્યાસ કરે (૩) તથા તેમાં (૪) પ્રયત્ન કરે (૫) મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી (૬) બોલે (૭) અતિ ન (૮) સમ્યક્ દૃષ્ટિ (૯) પુરુષ (૧૦) સમ્યગ્દર્શનને (૧૧) દૂષિત (૧૨) કરે નહિ (૧૩) આવા પુરુષ (૧૪) જાણે છે (૧૫) તીર્થંકરોક્ત (૧૬) ભાવ સમાધિને કહી.

ભાવાર્થ:– સાધુ તીર્થંકર તથા ગણધરના વચનોનો ઉપદેશનો સદા અભ્યાસ કરે, તેમના ઉપદેશ અનુસાર વચન બોલે, પરંતુ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી અધિક કે ઓછું ન બોલે, સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુ સમ્યગ્દર્શનને દૂષિત ન કરે, એ પ્રમાણે સાધુ ઉપદેશ કરી જાણતા હોય તો તે સાધુ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવ સમાધિને જાણી શકે છે, સમ્યગ્-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ભાવ સમાધિ રૂપ છે.

अलूसए णो पच्छन्नभासी, णो सुत्तमत्थं च करेज्ज ताई ।
सत्थारभत्ती अणुवीइ वायं, सुयं च सम्मं पडिवाययंति ॥२६॥

શબ્દાર્થ : (૧) સાધુ આગમના અર્થને દૂષિત કરે નહિ (૨) સિદ્ધાંતને છુપાવે (૩) નહિ (૪) પ્રાણીઓના રક્ષક પુરુષ (૫) સૂત્ર તથા અર્થને (૬) અન્યથા ન (૭) કરે (૮) શિક્ષા દેનાર (૯) ભક્તિ (૧૦) વિચાર કરી (૧૧) વાત કરે (૧૨) સાધુ જે પ્રકારે ગુરુ પાસેથી સાંભળ્યું હોય (૧૩) એવા જ પ્રકારે (૧૪) અન્યને સૂત્રની વ્યાખ્યા કરે

ભાવાર્થ:– સાધુ આગમનના અર્થને દૂષિત કરે નહિ તથા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતને ગોપવે નહિ, પ્રાણિઓની રક્ષા કરનાર સાધુ સૂત્ર તથા અર્થને અન્યથા વિપરીત ન કરે તથા શિક્ષા દેનાર ગુરુની ભક્તિ–સેવાનુ ધ્યાન રાખતા થકા વિચાર કરી કોઇ પણ વાત કહે, એવા ગુરુ પાસેથી જેમ સાંભળ્યુ હોય એવા જ પ્રકારે અન્ય પ્રતિ સૂત્રની વ્યાખ્યા કરે, સિદ્ધાંતની કોઇ હકીકત ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય હોય તે અધિકારી શ્રોતા સિવાયને કહે નહિ, અપરિપક્વ શ્રોતાને રહસ્યવાળી હકીકત જણાવે નહિ.

से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च, धम्मं च जे विंदति तत्थ तत्थ ।
आदेजवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ भासिउं तं समाहिं ॥२७॥

શબ્દાર્થ (૧) શુદ્ધતાથી (૨) સૂત્ર ઉચ્ચારણ કરનાર (૩) શાસ્ત્રોક્ત તપ કરનાર (૪) ધર્મને (૫) જે સાધુ ઉત્સર્ગના સ્થાને (૬) ઉત્સર્ગ (૭) અંગીકાર કરતા હોય (૮) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય (૯) વાક્યવાળા (૧૦) શાસ્ત્રના અર્થમાં કુશલ (૧૧) વિના વિચારે કાર્ય નહિ કરનાર (૧૨) યોગ્ય પુરુષ (૧૩) સર્વજ્ઞોક્ત સમાધિની (૧૪) વ્યાખ્યા કરી શકે

ભાવાર્થ - જે સાધુ શુદ્ધતાથી સૂત્રના ઉચ્ચારણ કરવામાં કુશળ તથા શાસ્ત્રોક્ત તપના અનુષ્ઠાન કરતા હોય એ પ્રકારે ઉત્સર્ગના સ્થાને-ઉત્સર્ગરૂપ ધર્મને અને અપવાદના સ્થાનમાં અપવાદરૂપ ધર્મને સ્થાપિત કરતા હોય, તેવા પુરુષો ગ્રાહ્ય વાક્ય હોય, અથવા તેનું વચન સર્વને માન્ય હોય, એ પ્રકારે અર્થ કરવામાં નિપુણ તથા વિના વિચારે કાર્ય નહિ કરવાવાળા પુરુષ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવ સમાધિનું પ્રતિપાદન કરી શકે છે અને શ્રુત તથા ચારિત્ર ધર્મને યથા તથ્ય ગ્રહણ કરી શકે છે આવા મહાન પુરુષો જ સંસાર સમુદ્રને તરી પાર પામ્યા છે પાર પામે છે ને પાર પામશે, એમ જાણી શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મનું આરાધન કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ તે સાધકનું કર્તવ્ય છે આત્મકલ્યાણનો માર્ગ છે સાધુ સમ્યગ્ દર્શનને દૂષિત કરે નહિ અને આગમના યથાર્થ સ્વરૂપને પ્રગટ કરે. વિચાર કરી વાક્ય બોલે, જે આગમોક્ત તપના અનુષ્ઠાનો કરે છે તથા શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મને પ્રાપ્ત કરે છે આશય એ છે કે અર્થ શાસ્ત્રની આજ્ઞા માત્રથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય તે અર્થોને આજ્ઞા માત્રથી ગ્રહણ કરવા જોઈએ અને અર્થ હેતુથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય તેને હેતુ દ્વારા ગ્રહણ કરવા જોઈએ. આવી રીતે જ્યાં શ્રદ્ધાથી માનવા યોગ્યમાં શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ તો તે સમ્યક્ત્વની દૃઢતા ગણાય એમ જાણી સાધકે વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન કરવા સતત ઉપયોગ રાખવો એ સાધક આચાર છે કર્તવ્ય છે કલ્યાણનો માર્ગ છે

અધ્યયન ચૌદમું સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૫ મું

આદાનનામ

जमतीतं पडुपन्नं, आगमिस्सं च णायओ ।
सव्वं मन्नति तं ताई, दंसणावरणंतए ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) ભૂતકાળ (૨) વર્તમાનકાળ (૩) ભવિષ્યકાળ (૪) નાયક (૫) સર્વ (૬) જાણતા (૭) છકાય રક્ષક (૮) દર્શનાવરણીયાદિનો (૯) ક્ષય કરનાર.

ભાવાર્થ:– જે પદાર્થો ભૂતકાળમા જે અવસ્થામાં હતા, વર્તમાનકાળે જે અવસ્થામાં પર્યાયમા રહેલા છે, ભવિષ્યકાળમાં જે અવસ્થામાં હશે, તે સર્વ પદાર્થોને તથા તેની ત્રણે કાળની પર્યાયને, દ્રવ્યથી અને પર્યાયથી જીવ તથા અજીવ સર્વ પદાર્થોના જાણવાવાળા તથા છકાય જીવના રક્ષણ કરનારા, સર્વના હિતચિંતક, દર્શનાવરણીયાદિ સર્વ કર્મોના અંત કરવાવાળા એવા સર્વજ્ઞાની સર્વદર્શી કેવળજ્ઞાની ભગવાન્ જીવોના નેતા છે, તેઓશ્રી વિશિષ્ટ ઉપદેશ આપી, પ્રાણીઓને સંસાર સાગરમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર પાર પમાડનાર નેતા છે

अंतए वितिगिच्छाए, से जाणति अणेलिसं ।
अणेलिसस्स अक्खाया, ण से होइ तहिं तहिं ॥२॥

શબ્દાર્થ : (૧) દૂર કરે (૨) સંશયને (૩) તે પુરુષ (૪) જાણનાર છે (૫) નિરૂપમ (૬) વિશેષ જ્ઞાની (૭) કહ્યા છે (૮) બૌદ્ધાદિદર્શનોમાં (૯) આવું શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન (૧૦) હોતુ (૧૧) નથી

ભાવાર્થઃ- સંશયને દૂર કરવાવાળા પુરુષ સર્વથી વધારે પદાર્થોના સ્વરૂપના જાણનાર હોય છે એવા નિરૂપમ જ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની જેણે ચારઘાતિ કર્મનો ક્ષય કરેલ છે, તેવા અરિહંત દેવો જ ત્રણે કાળની વસ્તુની પર્યાયના જાણનાર અને વસ્તુના તત્ત્વને બતાવનાર છે, આવું નિરૂપમ જ્ઞાન અન્ય બૌદ્ધાદિ દર્શનોમાં હોતું નથી

तहिं तहिं सुयक्खाय, से य सच्चे सुभाहिए ।

सया सच्चेण संपन्ने, मित्तिं भूएहिं कप्पए ॥३॥

શબ્દાર્થ (૧) ભિન્ન ભિન્ન સ્થાનોમાં (૨) જીવાદિ પદાર્થોનું સારી રીતે કથન કરેલ છે (૩) તે (૪) સત્ય (૫) સારી રીતે કહેલ છે (૬) સદા (૭) સત્યથી (૮) યુક્ત બની (૯) જીવોની સાથે (૧૦) મૈત્રીભાવ (૧૧) કરવો જોઈએ.

ભાવાર્થઃ- શ્રી તીર્થંકરદેવોએ ભિન્ન ભિન્ન સ્થળોએ જે જે જીવાદિ તત્ત્વોનો ઉપદેશ સારી રીતે કહેલ છે, તે સત્ય તથા સુભાષિત છે તેથી મનુષ્યોએ સદા સત્યયુક્ત રહી સર્વ જીવો સાથે મૈત્રીભાવ રાખવો જોઈએ મૈત્રીભાવ છે તે જીવોને સમાધિ પ્રાપ્ત થવાનું કારણ છે તેથી મૈત્રીભાવની આવશ્યકતા જાણવી, આરંભ અને પરિગ્રહ મમત્વ છૂટયા વિના સર્વજીવોની સાથે મૈત્રીભાવ પ્રાપ્ત થાય નહિ એમ જાણી પોતાના આત્માની સમાધિ માટે આરંભ અને પરિગ્રહ મમત્વને દૂર કરવો તે આત્મકલ્યાણનો હેતુ છે

भूएहिं न विरुज्झेज्जा, एस धम्मे वुसीमओ ।

वुसिमं जगं परिन्नाय, अस्सिं जीवितभावणा ॥४॥

શબ્દાર્થ : (૧) પ્રાણીઓની સાથે (૨) વૈર (૩) ન કરે (૪) એવો (૫) ધર્મ છે (૬) સાધુઓનો (૭) સાધુ (૮) જગતના સ્વરૂપને (૯) જાણી (૧૦) એમાં (૧૧) શુદ્ધ (૧૨) ભાવના રાખે

ભાવાર્થ:- કોઈ પણ પ્રાણીઓની સાથે વૈર વિરોધ કરે નહિ, એ સાધુનો ધર્મ છે, સાધુઓએ જગતના સ્વરૂપને જાણીને જીવોને સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે અને આરંભ છે તે કર્મ બંધનનું કારણ અને સંસાર પરિભ્રમણના દુઃખોનુ કારણ જાણીને સર્વ જીવોની સાથ મૈત્રી ભાવનારૂપ શુદ્ધ ધર્મની ભાવના રાખતા થકાં સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવ રાખીને આરંભથી દૂર રહીને સંયમનું પાલન કરવું એ જ આત્મકલ્યાણનો સાચો માર્ગ છે અને એ જ સાધુ ધર્મ છે

भावणाजोगसुद्धप्पा, जले णावा व आहिया ।
नावा व तीरसंपन्ना, सव्वदुक्खा तिउट्टइ ॥५॥

શબ્દાર્થ : (૧) ભાવના રૂપી (૨) યોગથી (૩) શુદ્ધ આત્માવાળા પુરુષને (૪) પાણીમા (૫) નાવસમાન (૬) કહ્યા છે (૭) નાવા (૮) તીરને (૯) પ્રાપ્ત કરી સ્થિર થાય છે (૧૦) એમ શુદ્ધાત્મા પુરુષ (૧૧) સર્વ દુઃખોથી (૧૨) મુક્ત થાય છે

ભાવાર્થ:- પચીસ પ્રકારની તથા બાર પ્રકારની ભાવના યુક્ત જેનો આત્મા શુદ્ધ થયેલ છે એવા સાધુ પુરુષોને જલમા નાવ સમાન કહ્યા છે એટલે સંસારરૂપી સમુદ્રમા ડૂબતા જીવોને આધારરૂપ કહ્યા છે જેમ નાવા તીરને પ્રાપ્ત થતા નાવા પ્રવૃત્તિથી મુક્ત થઈ સ્થિર થાય છે એવા પ્રકારે જેનો આત્મા આરંભ પરિગ્રહથી મુક્ત થઈ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપરૂપ સંયમ આરાધનથી

કષાયરહિત બનીને શુદ્ધ થયેલો છે તેવા પુરુષો, સાધકો, સર્વ દુઃખોથી, ચારગતિરૂપ સંસાર પરિભ્રમણથી, જન્મ મરણરૂપ ચક્રથી મુક્ત થઈને, પાંચમી ગતિરૂપ સિદ્ધ સ્થાનમાં સ્થિર થઈ આદિ અનંતા સુખોનો ભોક્તા બની શકે છે

तिउट्टई उ मेधावी, जाणं लोगंसि पावगं ।
तुट्टंति पावकम्माणि, नवं कम्ममकुव्वओ ॥६॥

શબ્દાર્થ (૧) મુક્ત થાય છે (૨) બુદ્ધિમાન સાધક (૩) જાણકાર (૪) લોકમાં (૫) પાપકર્મ (૬) મુક્ત બને છે (૭) પાપ કર્મથી (૮) નવિન (૯) કર્મ (૧૦) કરતા નથી.

ભાવાર્થ – લોકમાં જે પંડિતસાધક પાપકર્મના સ્વરૂપને જાણનારા છે, તેઓ સર્વ પાપ બંધનથી મુક્ત થઈ શકે છે અને મુક્ત થઈ નવિન કર્મ નહિ કરતાં થકાં પૂર્વ સંચિત કર્મનો નાશ કરે છે અને સંસાર સાગરને તરી જાય છે અને શાશ્વતા સિદ્ધિ ગતિના સાદી અનંતા સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે

अकुव्वओ णवं णत्थि, कम्मं नाम विजाणइ ।
विन्नाय से महावीरे, जेण जाई ण मिज्जई ॥७॥

શબ્દાર્થ (૧) કર્મ કરતા નથી (૨) નવા કર્મનો (૩) બંધ થતો નથી (૪) આઠ પ્રકારના (૫) કર્મને (૬) જાણે છે (૭) જાણીને (૮) એવા કાર્યો કરે (૯) સંસારમાં જન્મ લેવો ન પડે (૧૦) મરણ પણ (૧૧) ન થાય

ભાવાર્થઃ– જે સાધક કર્મબંધન થાય તેવા કાર્યો કરતો નથી તે સાધકને નવા કર્મ બંધન થતા નથી, તેવા સાધકો આઠ કર્મોના સ્વરૂપના જાણકાર છે, જાણકાર સાધક એવા કાર્યો કરે છે કે

આ સંસારમાં ફરી જન્મ ધારણ કરવો ન પડે અને મરણ પણ ન થાય. એટલે આઠે કર્મનો ક્ષય કરી સંસારભાવથી છૂટીને સિદ્ધ-સ્થાનમાં જઇ આદિ અનંતા ભાવે ત્યાં બિરાજમાન રહેતા શાશ્વતા સુખો ભોગવે છે

ण मिज्जई महावीरे, जस्स नत्थि पुरेकडं ।
वाउव्व जालमच्चेति, पिया लोगंसि इत्थिओ ॥८॥

શબ્દાર્થ. (૧) નથી (૨) જન્મ મરણ (૩) વીર પુરુષો (૪) જેને (૫) નથી (૬) પૂર્વકૃત કર્મો (૭) વાયુ (૮) જેમ (૯) અગ્નિની જ્વાળાને (૧૦) ઓળંગી જાય છે (૧૧) એ રીતે લોકમાં (૧૨) પ્રિય (૧૩) સ્ત્રીઓને મહાપુરુષો વશ થતા નથી

ભાવાર્થ:- જેણે સમસ્ત કર્મોનો (ઘાતિ કર્મોનો) ક્ષય કર્યો છે તેમને પૂર્વકૃત કર્મ બાકી નથી સીલીકમા નથી તેવા પુરુષો મહાવીર કહેવાય છે અને એવા પુરુષોને પુનઃ આ સસારમા જન્મ મરણરૂપ ભ્રમણ રહેતુ નથી એટલે નવો જન્મ લેવો પડતો નથી અને જન્મ નથી તો મરણ કયાથી હોઇ શકે? જેમ વાયુ અગ્નિની જ્વાળાને ઉલ્લંઘી જાય છે તેમ મહાપુરુષો આ જગતમા અજ્ઞાની પુરુષોને પ્રિય એવી સ્ત્રીઓને વશ થતા નથી, સર્વથા તેનો ત્યાગ કરે છે, સ્ત્રી પ્રસગ છે તે સર્વ આશ્રવોમાં પ્રધાન છે એમ જાણી વીર પુરુષો સ્ત્રી સેવનથી દૂર રહે છે સાધક આત્માએ પ્રથમ આશ્રવના દ્વાર બંધ કરવા જોઇએ, આવક બધ થાય તો પૂર્વસચિત કર્મો તપશ્ચર્યાથી, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ સયમ આરાધનથી ક્ષય થઇ જાય છે.

इत्थिओ जे ण सेवंति, आइमोक्खा हु ते जणा ।
ते जणा बंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीवियं ॥९॥

શબ્દાર્થ (૧) સ્ત્રીનું (૨) સેવન (૩) કરતો નથી (૪) સર્વથી પહેલાં (૫) મોક્ષગામી (૬) તે (૭) મનુષ્ય (૮) બંધનથી (૯) મુક્ત (૧૦) તે (૧૧) મનુષ્ય (૧૨) અસંયમી જીવનને (૧૩) ઇચ્છતો નથી

ભાવાર્થ:- જે પુરુષ સ્ત્રી સેવન કરતા નથી, એ પુરુષો સર્વથી પ્રથમ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે, કર્મબંધનથી મુક્ત સાધકો અસંયમી જીવનની ઇચ્છા કરતા નથી, સ્ત્રી સેવનના વિપાકો કઠિન દુઃખદાયી હોય છે તથા સ્ત્રીઓ સુગતિના માર્ગમાં અર્ગલારૂપ જાણવી, તેમ જ સંસારમાં ઉતરવાનો અથવા તો સંસાર વૃદ્ધિનો માર્ગ જાણવો. સ્ત્રીઓ જીવનમાં પ્રધાન અને સેંકડો કપટજાળોથી યુક્ત મહા મોહન શક્તિરૂપ જાણવી સ્ત્રીઓના પ્રસંગથી જેઓ છૂટયા તેઓ શીઘ્ર મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે તેથી આત્માર્થી સાધકોએ સ્ત્રી સહવાસથી દૂર રહેવું એ આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ છે

जीवितं पिट्ठओ किच्चा, अंतं पावंति कम्मुणं ।
कम्मुणा संमुहीभूता, जे मग्गमणुसासई ॥१०॥

શબ્દાર્થ (૧) અસંયમી જીવનથી (૨) નિરપેક્ષ (૩) રહેનાર (૪) કર્મોના (૫) અંતને (૬) પામે છે (૭) નિરવદ્ય વિશિષ્ટ અનુષ્ઠાનોથી (૮) મોક્ષ સન્મુખ (૯) થાય છે (૧૦) જે મોક્ષ માર્ગનો (૧૧) ઉપદેશ આપે છે

ભાવાર્થ:- જે સાધક અસંયમી જીવનથી દૂર રહે છે અને સંયમી જીવનમાં રક્ત છે તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના અંતને પ્રાપ્ત કરે છે જે સાધક નિરવદ્ય અને ઉત્તમ અનુષ્ઠાનો દ્વારા મોક્ષ સન્મુખ બનારાઓ જ મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપે છે તેઓ જ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

१ २ ३ ४ ५
अणुसासणं पुढो पाणी, वसुमं पूयणासुते ।
६ ७ ८ ९ १० ११
अणासए जते दंते, दढे आरयमेहुणे ॥११॥

શબ્દાર્થ : (૧) ધર્મોપદેશ (૨) ભિન્ન ભિન્ન (૩) જીવોમાં ભિન્ન ભિન્ન પરિણમે છે (૪) સંયમધારી (૫) પૂજા સત્કારમાં આસકત (૬) પૂજામાં અનાસકત (૭) સંયમમાં યત્નાવંત (૮) જિતેન્દ્રિય (૯) સયમ પાલનમાં દઢતાવાળા (૧૦) રહિત (૧૧) મૈથુનથી.

ભાવાર્થ:- ધર્મોપદેશ ભિન્ન ભિન્ન જીવોમા ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પરિણુત થાય છે, પૈકી જે સાધકો દેવાદિકૃત પૂજાસત્કારમાં અનાસક્ત રહીને રુચિ ન રાખતા સયમ પરાયણ રહી સંયમમા દઢતા રાખી જિતેન્દ્રિય બની મૈથુન સેવનથી દૂર રહેનારા મોક્ષની સન્મુખ બની રહે છે, પરંતુ જે સાધકો સંયમધારી દેવાદિકૃત પૂજામાં આસક્ત બની પૂજાને ગ્રહણ કરે છે, તેઓ ભલે સાધુવેષમાં હોય પરતુ તેઓ સસાર પરિભ્રમણ વધારી રહેલ જાણવા, મોક્ષની પ્રાપ્તિ આરભ પરિગ્રહ તથા કષાયના ત્યાગથી અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ ગુણના આરાધનથી કહેલ છે. જાણીને બાહ્ય આભ્યતર પરિગ્રહ તથા આરભથી સાધકે દૂર રહેવું એ જ આત્મ કલ્યાણ પ્રાપ્તિનો સાચો માર્ગ છે

१ ३ २ ४ ५
णीवारे व ण लीएज्जा, छिन्नसोए अणाविले ।
६ ७ ८ १० ११ ९
अणाइले सया दंते, संधिं पत्ते अणेलिसं ॥१२॥

શબ્દાર્થ . (૧) ચોખાના પ્રલોભનમાં સુઅર જેમ (૨) સ્ત્રી સેવનમાં (૩) આસકત ન બને (૪) આશ્રવદ્વારને છેદનાર (૫) રાગદ્વેષથી રહિત (૬) વિષયોમાં અનાસકત નિર્મળ ચિત્તવાળા (૭) સદા (૮) જિતેન્દ્રિય (૯) અનુપમ (૧૦) સંધિ-મોક્ષગતિ (૧૧) પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ – સુઅર નામનું સ્થળચર પ્રાણી ચોખા ચાવલ ખાવાના પ્રલોભનથી શીકારીઓના વધસ્થાન રૂપ પાસલાને પામી જીવિત્યના નાશને પ્રાપ્ત થાય છે એવા પ્રકારે અસંયમી જીવો સ્ત્રી સેવનના પ્રલોભનથી સ્ત્રી સેવન કરી સંસાર પરિભ્રમણ રૂપ જન્મ મરણની વૃદ્ધિ કરતા વારંવાર મૃત્યુને પામે છે તેમ જ સ્ત્રી સેવનથી ઉત્તમ ગુણોનો પણ નાશ થાય છે એમ જાણી બુદ્ધિમાન સાધક સ્ત્રી સેવન કદાપિ કરે નહિ અને ઇંદ્રિયોને વશ રાખી વિષયભોગમાં પ્રવૃત્ત થતા નથી, રાગદ્વેષને જીતી પ્રસન્ન ચિત્તથી સંયમ પાલનમાં જાગૃત રહીને સંયમનું પાલન કરે છે તેવા પુરુષો અનુક્રમે ભાવસંધી મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરે છે જ્યાંથી ફરી જન્મ મરણ કરવો પડતો જ નથી। અને સાદી અનંતા શાશ્વતા સુખોને ભોગવતાં ત્યાં જ સ્થિર રહે છે

अणेलिसस्स खेयन्ने, ण विरुज्झिज्ज केणइ ।
मणसा वयसा चेव, कायसा चेव चक्खुमं ॥१३॥

શબ્દાર્થ (૧) સંયમ ધર્મમાં (૨) નિપુણ (૩) કોઈ પ્રાણી સાથે (૪) વિરોધ (૫) ન કરે (૬) મનથી (૭) વચનથી (૮) કાયાથી (૯) પરમાર્થદર્શી

ભાવાર્થ – જેના સમાન અન્ય કોઈ ઉત્તમ પદાર્થ નથી તે અનીદશ કહેવાય તે સંયમ છે અથવા તો તીર્થંકરોક્ત ધર્મ છે, એ સંયમમાં અથવા ધર્મના પાલનમાં જે નિપુણ છે અને મન, વચન કાયાથી કોઈ પ્રાણી સાથે વેર-વિરોધ ઉત્પન્ન કરતા નથી, એ જ સાધક પરમાર્થદર્શી'–તત્ત્વદર્શી' છે

से हु चक्खू मणुस्साणं, जे कंखाए य अंतए ।
अंतेण खुरो वहती, चक्कं अंतेण लोट्टती ॥१४॥

શબ્દાર્થ : (૧) એ પુરુષ (૨) મનુષ્યોને (૩) નેત્ર સમાન છે (૪) જે ભોગોની ઇચ્છાથી (૫) નિવૃત્ત છે (૬) અક્ષો (૭) રથના પૈડા (૮) અન્તિમ ભાગથી (૯) વહે છે.

ભાવાર્થ.– જે સાધકને ઇન્દ્રિયવિષયોના ભોગોપભોગો ભોગવવાની તૃષ્ણા-ઈચ્છા નથી, તે પુરુષ મનુષ્યોને નેત્રની સમાન મોક્ષમાર્ગ બતાવવાવાળા છે, તેમ જ જે સર્વોત્તમ સંયમ અથવા તીર્થંકરોક્ત ધર્મમા નિપુણ છે, તે ભવ્ય જીવોના નેત્ર છે, જેમ અક્ષો તથા રથના ચક્રો–પૈડા અંતિમભાગથી કાર્યના સાધક છે, એવી રીતે કષાય સ્વરૂપ મોહનીય કર્મનો અંત પણ દુઃખરૂપ સંસાર સાગરના પરિભ્રમણનો અંત જાણવો. એટલે મોહનીય કર્મનો જે ક્ષય કરે છે તે સાધક સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણાદિરૂપ દુઃખનો અંત કરે છે ક્ષય કરે છે

अंताणि धीरा सेवंति, तेण अंतकरा इह ।
इह माणुस्सए ठाणे, धम्म माराहिउं णरा ॥१५॥

શબ્દાર્થ : (૧) અંતપ્રાંત આહાર (૨) સેવન કરનાર (૩) ધીર પુરુષ (૪) તેઓ (૫) એ કારણે (૬) સંસારના અંત કરનાર થાય છે (૭) આ (૮) મનુષ્ય (૯) ક્ષેત્રમાં (૧૦) મનુષ્યો (૧૧) ધર્મનુ (૧૨) આરાધન કરીને.

ભાવાર્થ – વિષય સુખોની ઈચ્છા રહિત સાધુ પુરુષો અંતપ્રાંત આહારનું સેવન કરનારા દેહમમત્વથી રહિત બની સંસારનો અંત કરે છે તે આ મનુષ્યલોકમા જ, મનુષ્યભવમાં, ધર્મ આરાધન કરી સંસાર સમુદ્રના પારને પામે છે એટલે તીર્થંકરદેવ સિવાયના અન્ય મનુષ્યો પણ ધર્મ આરાધન કરીને સંસારના પારને પ્રાપ્ત કરે છે, મનુષ્યભવ સિવાય અન્યગતિમા મોક્ષની પ્રાપ્તિ–સંસારનો અંત લાવી શકાય તેમ નથી

णिट्ठियट्ठा व देवा वा, उत्तरीए इयं सुयं ।
सुयं च मेयमेगेसिं, अमणुस्सेसु णो तहा ॥१६॥

શબ્દાર્થ (૧) સિદ્ધ થાય (૨) દેવ થાય (૩) તીર્થંકર દેવના પ્રવચનમાં (૪) એમ (૫) સાંભળ્યું છે (૬) મેં એમ (૭) સાંભળ્યું છે (૮) તીર્થંકર દેવો પાસેથી (૯) મનુષ્ય સિવાયની અન્ય ગતિમાં (૧) સિદ્ધ ગતિ (૧૧) પ્રાપ્ત થતી નથી.

ભાવાર્થ:— શ્રી સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે મે લોકોત્તર ભગવાન્ મહાવીરસ્વામી પાસેથી સાંભળ્યું છે કે સમ્યક્ત્વ સામગ્રીને પામીને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરીને મનુષ્યો સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ કોઈ સાધકને અધિકકર્મી હોવાના કારણે સમ્યક્ત્વ આદિ સામગ્રી પામીને પણ એ જ ભવમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, પરંતુ તેઓ સૌધર્મ આદિ અનુત્તર વિમાન વાસી પર્યંત દેવગતિમા દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારબાદ મનુષ્ય-ભવ પ્રાપ્ત કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે એમ લોકોત્તર પ્રવચનમાં આગમનું કથન છે પરંતુ મનુષ્યગતિથી અન્ય કોઈ ગતિમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી મનુષ્યો જ મનુષ્ય ભવમા સર્વકર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષગતિને-મુક્તિને પ્રાપ્ત કરે છે

अंतं करंति दुक्खाणं, इहमेगेसि आहियं ।
आघायं पुण एगेसिं, दुल्लभेऽयं समुस्सए ॥१७॥

શબ્દાર્થ : (૧) નાશ (૨) કરી શકે છે (૩) મનુષ્યો દુઃખોનો (૪) આગમમાં (૫) તીર્થંકર દેવોએ (૬) કહેલ છે (૭) વળી તીર્થંકર દેવો (૮) કહે છે કે (૯) મનુષ્ય જન્મ (૧) પામવો દુર્લભ છે

ભાવાર્થ:- શ્રી ગણધરદેવનું એવું કથન છે કે આર્હત પ્રવચનમાં કહેલ છે કે મનુષ્યો મનુષ્યભવમા જ સમસ્ત દુખોનો નાશ કરી શકે છે, અન્ય કોઇ ગતિવાળા સર્વ દુખોનો-કર્મનો નાશ કરવા સમર્થ નથી કારણ કે જ્ઞાનાદિ અહિત યથાતથ્ય ચારિત્રનું પાલન મનુષ્ય શરીરથી જ થઇ શકે છે, પરતુ મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ તથા ઘણી કઠિનતાથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે ભદ્ર પ્રકૃતિ વિનય અનુકંપા અને અહભાવ રહિતપણાના સેવન તથા દાન દયા વ્રત નિયમ આદિ ધર્મ સચય કરેલ ન હોય તેને મનુષ્ય શરીરની પ્રાપ્તિ થતી નથી, જેમ સમુદ્રમા પડી ગયેલ રત્ન ફરી પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે તેમ મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે, સમુદ્રમાં નાંખેલા યુગ અને સમોલ ભેગા થવા દુર્લભ છે તેમ મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે, કેટલાક મતવાદીઓ કહે છે કે દેવતાઓ દેવના ભવમાં સર્વદુ:ખોનો નાશ કરી મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ એ હકીકત જિનાગમમા નથી કારણકે, યથાતથ્ય વિરતિભાવ મનુષ્યભવ સિવાય અન્યગતિમા પ્રાપ્ત થતા નથી, તેથી સાધકે તથા આત્માર્થી-ઓએ વિચારવુ કે મનુષ્ય શરીર વિજળીના ચમકારા સમાન ચચલ છે તેથી જો આ આત્મા અગાધ સંસાર સાગરમા ડુબી ગયો તો ફરી મનુષ્યભવ પામવો અતિ દુલભ જાણી ધર્મ આરાધન કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ, ધર્મ આરાધન કરી મનુષ્યભવને સફળ બનાવવો એ જ મનુષ્યભવનુ સાચું કર્તવ્ય છે

इओ विद्धंसमाणस्स, पुणो संबोहि दुल्लभा ।

दुल्लहाओ तहच्चाओ, जे धम्मट्ठं वियागरे ॥१८

શબ્દાર્થ · (૧) આ (૨) મનુષ્ય શરીરથી (૩) જે જીવ ભ્રષ્ટ થાય છે (૪) તેને ફરી (૫) સમ્યક્ત્વરૂપી બોધ (૬) પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે (૭) સમ્યક્

દર્શનની પ્રાપ્તિ યોગ્ય હૃદયના પરિણામ થવા (૮) દુર્લભ છે (૯) ધર્મ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય શુભ લેશ્યાની પ્રાપ્તિને પણ (૧૦) દુર્લભ કહેલ છે

ભાવાર્થ – જે જીવ ધર્મઆરાધન કર્યા વિના મનુષ્ય શરીરથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે તેને ફરી સમ્યક્બોધ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ જાણવો સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ યોગ્ય અંતઃકરણના શુદ્ધ પરિણામ થવા તે અતિ કઠિન છે ધર્મની પ્રાપ્તિને યોગ્ય શુભ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ થવી તે પણ દુર્લભ છે જે જીવોએ અનુકંપા, વિનય સરલતા અમત્સર ભાવો વડેથી મનુષ્યભવ પ્રાપ્તિને યોગ્ય પુણ્યના સંચય ન કર્યો હોય અને આ મનુષ્ય શરીરથી તથા ઉત્તમ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલ જીવ સંસાર પરિભ્રમણરૂપ જન્મ મરણ વારંવાર કરતો રહે છે સમ્યક્ત્વ પામીને પતિત થયેલ કેટલાએ જીવો ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સુધી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળમાં જન્મ, સમસ્ત ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા અને જૈન ધર્મ આદિ સામગ્રી પામવી અતિ દુર્લભ છે એમ જાણી ધર્મ આરાધન કરવા જાગૃત બની મનુષ્યભવને સફળ બનાવવો એ મનુષ્ય ભવનું કર્તવ્ય છે

जे धम्मं सुद्धमक्खंति, पडिपुण्णमणेलिसं ।
अणेलिसस्स जं ठाणं, तस्स जम्मकहा कओ ॥१९॥

શબ્દાર્થ (૧) જે મહા પુરુષ (૨) ધર્મ (૩) શુદ્ધ (૪) વ્યાખ્યા કરે છે (૫) પ્રતિપૂર્ણ (૬) સર્વોત્તમ (૭) સર્વોત્તમ પુરુષના (૮) સ્થાનને પામે છે (૯) તેને (૧૦) ફરી જન્મ લેવાની (૧૧) વાત (૧૨) ક્યાંથી હોય શો !

ભાવાર્થઃ– જે સાધક પ્રતિપૂર્ણ સર્વોત્તમ શુદ્ધ ધર્મની વ્યાખ્યા કરે છે એ જ પ્રમાણે સ્વયં આચરણ કરે છે તે પુરુષ સર્વ દુઃખોથી રહિત એવા સર્વોત્તમ સિદ્ધગતિરૂપ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે

છે, તેથી તેને ફરી સંસારમાં જન્મ લેવાની કે મૃત્યુની વાત કયાં રહી ? એટલે જન્મ લેવાનો રહેતો નથી. આવા મહાન પુરુષો રાગ-રહિત હોઇ સમસ્ત જગતને દેખવાવાળા સદા સર્વજીવોના હિતને માટે ઉપદેશ આપે છે, આવા સાધકો સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરી આદિ અનંતા શાશ્વતા સુખો ભોગવતાં થકા સિદ્ધ સ્થાનમાં બિરાજે છે

१ २ ३ ४ ५
कओ कयाइ मेधावो, उप्पज्जंति तहागया ।
७ ६ १० ८ ९
तहागया अप्पडिन्ना, चक्खू लोगस्सणुत्तरा ॥२०॥

શબ્દાર્થ : (૧) કદી પણ (૨) કયા પ્રકારે (૩) જ્ઞાની પુરુષ (૪) ઉત્પન્ન થાય તથા (૫) પ્રકારના સિદ્ધ સ્થાનમાં ગયેલા (૬) નિદાન રહિત (૭) તીર્થંકરાદિ (૮) જીવોને (૯) સર્વોત્તમ (૧૦) નેત્ર સમાન છે.

ભાવાર્થ:- આ જગતમાં ફરી નહિ આવવા માટે પાંચમી ગતિરૂપ સિદ્ધસ્થાનમા ગયેલા જ્ઞાની પુરુષો કયા કારણે કયારે પણ જન્મ લઇ આ સંસારમાં ઉત્પન્ન થાય ? ન થાય. કારણ કે એકતો નિદાન રહિત હતા અને કર્મરૂપી ભવના અંકુરને બાળી ભસ્મ કરી નાખવાથી કર્મરૂપી બીજ ન હોવાથી ફરી જન્મ ધારણ- કરવાના કારણો રહ્યા ન હતા, તેથી સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થયેલા ફરી સંસારમાં જન્મ ધારણ કરતા નથી તીર્થંકરદેવો તથા ગણધરાદિ મહર્ષિઓ જગતના સમસ્ત પ્રાણીઓને સર્વોત્તમ નેત્ર સમાન છે

१ २ ३ ४ ५
अणुत्तरे य ठाणे से, कासवेण पवेदिते ।
६ ८ ॰ १० ११ १२ १३
जं किच्चा णिव्वुडा एगे, निट्ठं पावंति पंडिया ॥२१॥

શબ્દાર્થ (૧) પ્રધાન છે (૨) સંયમ સ્થાન (૩) તે સ્થાન (૪) ભગવાન મહાવીરે (૫) બતાવેલ છે (૬) સંયમનું પાલન (૮) કરનાર (૯) નિર્વાણને પ્રાપ્ત કરે છે (૧) કેટલાએક (૧૧) સંસારના અંતને (૧૨) પ્રાપ્ત કરે છે (૧૩) પંડિત પુરુષો

ભાવાર્થ – કાશ્યપગોત્રી ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીએ પ્રતિપાદન કરેલ છે કે સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી સિદ્ધસ્થાન પ્રાપ્ત કરવાનું સર્વોત્તમ સંયમસ્થાન પ્રધાન છે, પંડિત પુરુષો સંયમસ્થાનનું પાલન કરી નિર્વાણને પ્રાપ્ત કરે છે સંસારના જન્મ–મરણરૂપી ચક્રનો અંત કરે છે

पंडिए वीरियं लद्धुं निग्घायाय पवत्तग ।
धुणे पुव्वकडं कम्म, णवं वाऽवि ण कुव्वती ॥२२॥

શબ્દાર્થ (૧) પંડિત પુરુષ (૨) પંડિત વીર્ય (૩) પ્રાપ્ત કરી (૪) કર્મનો ક્ષય કરવામાં (૫) સમર્થ બની (૬) નાશ કરે (૭) પૂર્વકૃત (૮) કર્મનો (૯) નવિન કર્મ (૧) કરે (૧૧) ન.

ભાવાર્થ :– પંડિત સાધક કર્મનો ક્ષય કરવામાં સમર્થ એવા પંડિત વીર્યને પ્રાપ્ત કરીને પૂર્વકૃત કર્મોનો નાશ કરી નવા કર્મનું બંધન કરતા નથી નવા આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી. તેથી એ જ ભવમાં મોક્ષની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શાશ્વતાં સિદ્ધના અનંતા સુખોને પ્રાપ્ત કરે છે

ण कुव्वती महावीरे, अणुपुव्वकडं रयं ।
रयसा संमुहीभूता, कम्मं हेचाण जं मयं ॥२३॥

શબ્દાર્થ (૧) નથી (૨) કરતા (૩) સમર્થ પુરુષ (૪) ક્રમશઃ (૫) કરે છે (૬) પાપ (૭) પૂર્વ કર્મ (૮) મોક્ષ સન્મુખ થાય (૯) એકઠા કરેલા કર્મો (૧૦) ત્યાગીને (૧૧) સયમ પાલનથી

ભાવાર્થ:- જેમ અન્ય મનુષ્યો પૂર્વકૃત પાપના ઉદયથી તથા મિથ્યાત્વાદિ દોષોથી નવાનવા પાપ કર્મોના બધન કરે છે તેવા પાપકર્મો સમર્થ સાધકો કરતા નથી, કર્મોને વિદારણ કરવામાં સમર્થ સાધકો પૂર્વકૃત કર્મોનો સયમ પાલનથી ક્ષય કરીને નવા પાપકર્મો બાધતા નથી અને સંયમ પાલનથી મોક્ષ સન્મુખ થાય છે. નવિન કર્મને રોકવાનુ કાર્ય સયમપાલનથી થઇ શકે છે અને તપસ્યાથી પૂર્વકૃત પાપકર્મનો ક્ષય કરી શકાય છે એમ જાણી આશ્રવદ્વારને પ્રથમ રોકવા ઉપયોગવંત રહી સયમ પાલન કરવું

जं[1] मयं[3] सव्वसाहूणं[2], तं[5] मयं[6] सल्लगत्तणं[4] ।
साहइत्ताण[7] तं तिन्ना[8], देवा[9] वा अभविंसु[10] ते ॥२४॥

શબ્દાર્થ : (૧) જે (૨) સર્વ સાધુઓને (૩) માન્ય છે (૪) શલ્યનુ છેદન કરનાર (૫) એવા (૬) સયમનુ (૭) આરાધન કરી (૮) સંસાર સાગરને તર્યા અથવા (૯) દેવપણે (૧૦) ઉત્પન્ન થયા

ભાવાર્થ – જે સર્વ સાધુઓને માન્ય છે તે સંયમ જ આઠકર્મરૂપ પાપનો નાશ કરનાર છે તે સયમનુ પાલન કરી ઘણા જીવો સસાર સાગરને તરી ગયા છે સિદ્ધગતિને પામ્યા છે અને શેષ કર્મ રહી જાય તો વૈમાનિક દેવતામા ઉત્પન્ન થાય છે એટલે સયમ છે તે જ સસાર સાગરના પારને પમાડનાર છે એમ જાણી સયમનું આરાધન ઉપયોગવત રહી કરવુ સયમ પાલન કરતા કદાચ શેષ કર્મ રહી જવાના કારણે વમાનિક દેવોમા ઉત્પન્ન થનારાઓ પણ દેવોનો ભવ પૂર્ણ થતા મનુષ્યભવ પામી સયમ આરાધન કરી મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરે છે

अभविंसु पुरा धीरा, आगमिस्सावि सुव्वता ।
दुन्निबोहस्स मग्गस्स, अंते पाउकरा तिन्ने ॥
त्तिबेमि ॥२५॥

શબ્દાર્થ (૧) ધીર પુરુષો જે (૨) ભૂતકાળમાં (૩) થયા હતા (૪) ભવિષ્ય કાળમાં (૫) સુવ્રત પુરુષો થશે (૬) કઠિનતાથી દુઃખે પ્રાપ્ત થાય એવા (૭) સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર રૂપ (૮) માર્ગના (૯) સંસારના અંતને (૧૦) પામ્યા અને પામશે (૧૧) આ માર્ગને પ્રગટ કરીને.

ભાવાર્થ:- ભૂતકાળમાં ઘણા વીર પુરુષો થઈ ગયા ભવિષ્ય કાળમાં પણ મહાન સુવ્રત પુરુષો થશે તથા વર્તમાનકાળે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મહાન પુરુષો વિદ્યમાન છે તે બધા કઠિનતાથી, દુઃખથી પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય સમ્યગ્દર્શન ચારિત્ર તપ રૂપ નિરાબાધ નિષ્પત્તિ વાળી અનુષ્ઠાનો ક્રમનું યથાર્થ આરાધન કરીને મોક્ષમાર્ગને પ્રગટ કરી (જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપરૂપ મોક્ષમાર્ગ) ઘણા મહાન પુરુષો સંસાર સાગરના પારને પામીને મોક્ષને પામ્યા. સિદ્ધગતિને પામ્યા, વર્તમાને પામે છે તે ભવિષ્યમાં પણ સમ્યક્ આરાધનાપૂર્વક જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના આરાધનથી જ ઘણા જીવો મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત કરશે સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે તેમ હું કહું છું.

અધ્યયન પંદરમું સમાપ્ત

સૂત્ર કૃતાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧૬ મું

ગાથાનામ

પંદર અધ્યયન પુરા થયા, સોળમાં અધ્યયનનો સંબંધ પૂર્વ અધ્યયનમાં રહેલ અધિકાર સાથે જણાવાય છે પૂર્વોક્ત અધ્યયનોમા વિધિ નિષેધ દ્વારા જે અર્થ કરેલ છે તે પ્રમાણે આચરણ કરતા થકા પુરુષ સાધુ બને છે હવે પ્રથમ અધ્યયનમાં સ્વસમય તથા પરસમયના જ્ઞાનથી જીવો સમ્યક્ત્વગુણમા સ્થિર બને છે બીજા અધ્યયનમાં કર્મનું વિદારણ કરવાના જ્ઞાન આદિ દ્વારા આઠ પ્રકારના કર્મોનું વિદારણ કરનાર જીવ સાધુ બને છે. ત્રીજા અધ્યયનમા અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો સમભાવે સહન કરનાર પુરુષ સાધુ બની આત્મ કલ્યાણ સાધી શકે છે ચોથા અધ્યયનમા સ્ત્રી પરીષહના દુઃખને સહન કરનાર પુરુષ સાધુ આચારમાં સ્થિત થઇ સંસાર પરિભ્રમણના દુ ખોનો અંત લાવી શકે છે. પાચમાં અધ્યયનમા નારકીના જીવોના દુ ખોનુ વર્ણન સાંભળી તે દુઃખોના ભયથી નરકની ગતિમાં ઉત્પન્ન કરાવનાર અશુભ કર્મો ઉત્પન્ન થાય તેવા કાર્યોથી દૂર રહેતા સાધુપણાને પ્રાપ્ત કરી આત્માનુ કલ્યાણ સાધી શકે છે છઠ્ઠા અધ્યયનમાં ભગવન્ત મહાવીર સ્વામીએ છદ્મસ્થ અવસ્થામા કર્મોનો ક્ષય કરવા માટે સાવધાન બની સંયમ પાલન કરવામા જાગૃત બની જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપના ઉત્કૃષ્ટ આરાધનથી કેવળજ્ઞાન ને કેવળ દર્શન પ્રાપ્ત કર્યા હતા એ પ્રમાણે આત્માર્થી સાધકોએ સંયમમાં પ્રયત્ન કરવો જોઇએ સાતમા અધ્યયનમાં કુશીલના દોષો જાણી તેનો ત્યાગ કરવા ઉદ્યમવન્ત સુશીલ સાધુની પાસે રહી તેમની સેવા કરતા તેમની પાસેથી શિક્ષા ગ્રહણ કરતા કુશીલના દોષોનો ત્યાગ કરી સુશીલ બની શકાય છે માટે સાધકે સુસાધુના સહવાસમા રહેવુ -આઠમા અધ્યયનમા મોક્ષાર્થી પુરુષોએ બાલવીર્યનો ત્યાગ

કરી પંડિત વીર્યમાં પ્રવૃત્ત બની અપ્રમાદ ભાવે સંયમ પાલન કરવું નવમાં અધ્યયનમાં શાસ્ત્રોક્ત ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારના ધર્મોનું યથાવત પાલન કરતા થકાં જીવો સંસારમાંથી મુક્ત થઇ સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે દશમાં અધ્યયનમાં સંપૂર્ણ સમાધિયુક્ત પુરુષ મોક્ષનું ભાજન બની શકે છે અગિયારમાં અધ્યયનમાં સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન તથા ચારિત્ર રૂપ ઉત્તમ માર્ગને પ્રાપ્ત થયેલ સાધક સર્વ કલેશોનો નાશ કરે છે બારમાં અધ્યયનમાં અન્ય તીર્થીઓના દર્શનોના ગુણ દોષના વિચારથી તેઓના સાવદ્ય અનુષ્ઠાનો સંસાર પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ કરનારા જાણી તેમાં શ્રદ્ધા નહિ કરતા સ્વસમયમાં સ્થિર થઇ શકાય છે તેરમાં અધ્યયનમાં શિષ્યોના ગુણદોષને જાણવાવાળા વચનોને તે સાધક સદ્ગુણનું ભાજન બની શકે છે ચૌદમાં અધ્યયનમાં પ્રશસ્ત ભાવોથી જેનુ હૃદય વાસિત થયેલ હોય છે એ સાધક અશાન્તિ રહિત બને છે પંદરમાં અધ્યયનમા શાસ્ત્રોક્ત ચારિત્રનું પાલન કરનાર ભિક્ષુ બને છે જેમાં અર્થો એકત્ર કરેલ હોય તેને ગાથા કહેવાય છે પંદર અધ્યયનોમાં બતાવેલ સવ અર્થોને એકત્ર કરી સોળમાં અધ્યયનમાં બતાવેલ છે તેથી ગાથા અધ્યયન કહેલ છે. સાધુ ધર્મ છે તે આરંભ અને પરિગ્રહ રહિતનો છે સાધુ ધર્મમાં આરંભને સ્થાન નથી પરંતુ ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારનો ધર્મ બતાવેલ છે તેનુ યથાતથ્ય પાલન કરવાનુ હોય છે તે હવે બતાવે છે કે ભિક્ષુ શ્રમણ માહણ કોને કહી શકાય.

अहाह भगवं एवं से दंते दविए वोसट्ठकाएत्ति वच्चे माहणेत्ति वा १ समणेत्ति वा २ भिक्खुत्ति वा ३ णिग्गंथेत्ति वा ४ पडिभाह भंते ! कहं नु दंते दविए वोसट्ठकाएत्ति

वच्चे माहणेत्ति वा समणेत्ति वा भिक्खूत्ति वा णिग्गंथेत्ति
१७ १८ १९ २० २१ २२ २३
वा ? तं नो वूहि महामुणी ! ॥ इतिविरए सव्वपावकम्मेहिं
२४ २५ २६ २७ २८ २९
पिज्जदोसकलह० अब्भक्खाण० पेसुन्न० परपरिवाय०
३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३९
अरतिरति० मायामोस० मिच्छादंसणसल्लविरए सहिए
३८ ४० ४१ ४२ ४३ ४५ ४४ ४६ ४७ ४८
समिए सया जए णो कुज्झे णो माणी माहणेत्ति वच्चे ॥१॥

શબ્દાર્થ : (૧) પશ્ચાત્ (૨) ભગવાન્ (૩) એ (૪) તે (૫) જિતેન્દ્રિય (૬) મોક્ષાર્થી (૭) કાયા (૮) વોસરાવી દીધેલ (૯) કહેલ (૧૦) માહણુ (૧૧) શ્રમણુ (૧૨) સાધુ (૧૩) નિર્ગ્રન્થ (૧૪) કહો (૧૫) ભગવાન્ (૧૬) કેવા (૧૭) અમોને (૧૮) કહો (૧૯) મહામુણિ (૨૦) એવા (૨૧) વિરક્ત (૨૨) સર્વ (૨૩) પાપકર્મ (૨૪) રાગ (૨૫) દ્વેષ (૨૬) કલેશ (૨૭) અભ્યાખ્યાન-આળ (૨૮) ચાડી (૨૯) વાદવિવાદ (૩૦) અરતિ (૩૧) રતિ (૩૨) માયાકપટ (૩૩) જુઠ (૩૪) મિથ્યા (૩૫) દર્શન (૩૬) શલ્ય (૩૭) વિરક્ત (૩૮) સમિતિયુક્ત (૩૯) જ્ઞાનયુક્ત (૪૦) સદા (૪૧) યત્નાવત (૪૨) નહિ (૪૩) ક્રોધ (૪૪) માન (૪૫) ન કરે (૪૬) માહણુ (૪૭) એવા (૪૮) કહ્યા

ભાવાર્થ – શ્રી શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીએ દેવો તથા મનુષ્યોની સભામાં ઉપદેશ આપેલ છે કે જે પુરુષ ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનાર, મોક્ષના અભિલાષી તથા શરીર મમત્વનો ત્યાગ કરનાર સાધકને માહણુ, શ્રમણુ. ભિક્ષુ, તથા નિર્ગ્રન્થ કહેવાય ત્યારે શિષ્યે પ્રશ્ન કરેલ કે અહો પૂજ્ય ? એ ચારે નામવાળા સાધકોના ગુણો મને ભિન્ન ભિન્ન કહી બતાવા કૃપા કરો એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા ભગવાને ફરમાવેલ છે કે રાગ, દ્વેષ, કલેશ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય–ચાડી, પર-પરિવાદ, નિંદા (અન્યના દોષો પ્રગટ કરવા) અરતિ, રતિ, માયા, જુઠ, તથા મિથ્યાદર્શન શલ્ય આદિ દોષોથી નિવૃત્ત, સમિતિયુક્ત, જ્ઞાનાદિયુક્ત, સદાયભાવત, અક્રોધી તથા અભિમાન રહિત સાધુને માહણુ કહેવાય

एत्थवि समणे अणिस्सिए अणियाणे आदाणं च अतिवायं च मुसावायं च बहिद्धं च कोहं च माणं च मायं च लोहं च पिज्जं च दोसं च इच्चेव जओ जओ आदाणं अप्पणो पदोसहेऊ तओ तओ आदाणातो पुव्वं पडिविरते पाणाइवाया सिआ दंते दविए वोसट्ठकाए समणेत्ति वच्चे ॥२॥

શબ્દાર્થ:- (૧) પૂર્વોક્ત ગુણો સહિત (૨) શ્રમણ (૩) પ્રતિબંધ રહિત (૪) વિષય સુખની ઇચ્છા રહિત (૫) કર્મબંધથી (૬) પ્રાણાતિપાત (૭) મૃષાવાદ (૮) મૈથુન (૯) ક્રોધ (૧૦) માન (૧૧) માયા (૧૨) લોભ (૧૩) રાગ (૧૪) દ્વેષ (૧૫) એ બધા (૧૬) જે જે (૧૭) કર્મ બંધનના (૧૮) આત્માને (૧૯) પ્રદોષ (૨૦) હેતુ (૨૧) તે તે (૨૨) કર્મ બંધથી (૨૩) પૂર્વથી (૨૪) નિવૃત્ત (૨૫) પ્રાણાતિપાત આદિથી નિવૃત્ત (૨૬) સદા (૨૭) જિતેન્દ્રિય (૨૮) મુક્તિ ગમન યોગ્ય (૨૯) શરીર મમત્વ રહિત (૩૦) શ્રમણ (૩૧) કહેવાય.

ભાવાર્થ:- ઉપરોક્ત સર્વ ગુણો સહિત, વર્તમાને શરીરના મમત્વ રહિત, સાંસારિક સુખોની ઇચ્છારહિત, પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન પરિગ્રહ મમત્વ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગદ્વેષ, આદિ જે જે કર્મબંધનના હેતુઓ છે તે તે દોષોથી નિવૃત્ત હોય અપ્રતિબંધવિહારી નિયાણારહિત, સદા જિતેન્દ્રિય, મુક્તિગમન યોગ્ય, શરીર સુશ્રુષાથી રહિત, આદિ ગુણોથી યુક્ત હોય, ત્યાગવા યોગ્ય દોષોનો ત્યાગ કરે, ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ગુણોને ગ્રહણ કરે તે શ્રમણ કહેવાય.

एत्थवि भिक्खू अणुन्नए विणीए नामए दंते दविए वोसट्ठकाए संविधुणीय विरूवरूवे परीसहोवसग्गे अज्झप्प

जोगसुद्धादाणे उवट्ठिए ठिअप्पा संखाए परदत्तभोई भिक्खूत्ति वच्चे ॥३॥

શબ્દાર્થ : (૧) પૂર્વોક્ત ગુણો સહિત (૨) સાધુ (૩) અભિમાન રહિત (૪) વિનયવાન (૫) નમ્રતાવાળા (૬) જિતેન્દ્રિય (૭) મુક્તિ ગમન યોગ્ય (૮) શરીર મમત્વ રહિત (૯) સહન કરનાર (૧૦) વિવિધ પ્રકારના (૧૧) પરીષહ ઉપસર્ગ (૧૨) અધ્યાત્મયોગી (૧૩) શુદ્ધ (૧૪) ચારિત્રવાન (૧૫) ઉપયોગવંત (૧૬) મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિત (૧૭) સંસારને અસાર જાણનાર (૧૮) અન્યનો આપેલ નિર્દોષ આહાર (૧૯) ભોગવનાર (૨૦) ભિક્ષુ (૨૧) કહેવાય

ભાવાર્થ – પૂર્વોકત સર્વ ગુણો સહિત માહણના શ્રમણના જે જે ગુણો કહ્યા તે સર્વ ગુણો સહિત અભિમાન રહિત, વિનયવાન, નમ્રતાવાળા, જિતેન્દ્રિય, મુક્તિગમન યોગ્ય, શરીર મમત્વ રહિત વિવિધ પ્રકારના પરીષહ–ઉપસર્ગોને સમભાવે સહન કરનાર અધ્યાત્મ યોગના પ્રભાવથી નિર્મળ શુદ્ધ ચારિત્રવાન શરીર શૃંગારથી રહિત, ચારિત્ર પાલનમા ઉપયોગવંત, મોક્ષ માર્ગમા સ્થિત, સંસારને અસાર જાણનાર અન્યથી પ્રાપ્ત થયેલ નિર્દોષ આહારને ભોગવનાર એવા આચારવાળા સાધુને ભિક્ષુ કહેવાય

एत्थवि णिग्गंथे एगे एगविऊ बुद्धे संछिन्नसोए सुसंजते सुसमिते सुसामाइए आयवायपत्ते विऊ दुहओवि सोय-पलिच्छिन्ने णो पूयासक्कारलाभट्ठी धम्मट्ठी धम्मविऊ णियाग-पडिवन्ने समियं चरे दंते दविए वोसट्ठकाए निग्गंथेत्ति वच्चे ॥४॥ से एवमेव जाणह जमहं भयंतारो ॥ त्तिबेमि ॥ इति सोलसमं गाहानामज्झयणं समत्तं ॥ पढमो सुअक्खंधो समत्तो ॥

શબ્દાર્થ . (૧) પૂર્વોકત ગુણો સહિત (૨) નિર્ગ્રંથ (૩) રાગદ્વેષ રહિત (૪) આત્માને (૫) એકાકી જાણનાર (૬) જ્ઞાની (૭) આશ્રવ નિરોધક (૮)

સુસંયત (૯) શુદ્ધ સમિતિ યુક્ત (૧) સુશાભાવિકવત (૧૧) આત્માવાદી (
પંડિત (૧૩) દ્રવ્ય તથા ભાવ (૧૪) સ્રોત (૧૫) છેદન (૧૬) નહિ (૧૭)
(૧૮) સત્કાર (૧૯) લાભાર્થી (૨) ધર્માર્થી (૨૧) ધર્મ (૨૨) જાણનાર (
મોક્ષ (૨૪) માર્ગને પ્રાપ્ત (૨૫) સમતાવંત (૨૬) વિચરનાર (૨૭) ઇન્દ્રિ
દમનાર (૨૮) મુક્તિગમન યોગ્ય (૨૯) શરીર મમત્વ રહિત (૩૦) નિર્ગ્રંથ
કહેવાય (૩૨) એવા (૩૩) આપયોગ (૩૪) એવી રીતે (૩૫) જાણો
જેમ કહ્યું તે (૩૭) ભયથી જીવોનું રક્ષણ કરનાર સર્વજ્ઞ.

ભાવાર્થ:– પૂર્વોક્ત માહણ, શ્રમણ, ભિક્ષુના જે જે
કહ્યા તે સવ ગુણો સહિત વિશેષમાં રાગદ્વેષ રહિત ગતિ
આગતિમાં જીવને એકાકી જાણનાર, પદાર્થોના સ્વભાવને જાણ
આશ્રવ દ્વારોને રોકનાર, પ્રયોજન વિના શરીરની ક્રિયા નહિ કર
ઇન્દ્રિયો તથા મનને વશ રાખનાર પાંચ સમિતિ યુક્ત, શત્રુમિ
સમભાવ રાખનાર, આત્માના સ્વરૂપના જાણનાર, સમસ્ત પદા
સ્વરૂપના જાણનાર વિદ્વાન સંસારમાં ઉતરવાના માર્ગનું દ્રવ્ય
ભાવથી બન્ને પ્રકારથી છેદન કરનાર, પૂજા તથા સત્કારના લા
ઇચ્છારહિત ધર્મની ભાવનાવાળા, ધર્મના તત્ત્વને જાણનાર, મોક્ષ
સન્મુખ, અથવા મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત, સમભાવે વિચરનાર જિતે
મુક્તિગમન યોગ્ય, શરીરને વોસરાવી દીધેલ, આવા ગુણો
સાધુને નિર્ગ્રંથ કહેવાય. શ્રી સુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામી
શિષ્ય વર્ગને કહે છે કે શ્રી તીર્થંકરદેવ પાસેથી સાંભળવા મુ
તમોને ઉપરોક્ત હકીકત કહી છે તેને તમો સત્ય સમજો કાર
જગતના જીવોનું ભયથી રક્ષણ કરનાર શ્રી તીર્થંકરદેવો અ-
ઉપદેશ કરતા નથી જીવ માત્ર ઉપયોગરૂપ છે અસંખ્યાત પ્ર
છે સંકોચ વિકાશના ગુણયુક્ત છે પોતાના શુભા શુભ કરેલ ક
ભોગવનાર છે દ્રવ્યથી જીવ નિત્ય છે પર્યાયથી અનિત્ય કહેવાય
અનંત ધર્મ યુક્ત છે જાણી આત્માર્થી જીવોએ સંસાર પરિભ્રમણ
જન્મ મરણાદિના વધારનાર અનર્થના મૂળ સમાન આરંભ
પરિગ્રહથી દૂર રહેવું એ આત્મશ્રેયનું કારણ છે

★